Sbírka nálezů a usnesení
Ústavního soudu České republiky

ÚSTAVNÍ SOUD ČESKÉ REPUBLIKY

SBÍRKA
NÁLEZŮ A USNESENÍ

Svazek 117 / ročník 2023 – II. díl

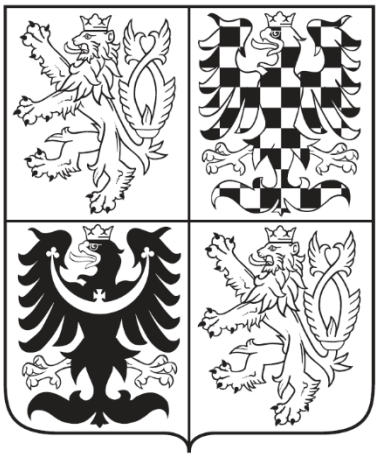

ÚSTAVNÍ
SOUD

Sbírka nálezů a usnesení Ústavního soudu
Svazek 117, ročník 2023 – II. díl

Vydal:
Ústavní soud
Joštova 8
660 83 Brno

Brno 2025
Vydání první

© Ústavní soud České republiky

ISBN 978-80-87687-66-6

ČASTO POUŽÍVANÉ ZKRATKY

Ústava
Ústava České republiky (ústavní zákon České národní rady č. 1/1993 Sb., ve znění pozdějších ústavních zákonů)

Listina
Listina základních práv a svobod (usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., ve znění pozdějších ústavních zákonů)

Úmluva
Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod (sdělení Federálního ministerstva zahraničních věcí č. 209/1992 Sb.), ve znění pozdějších protokolů

o. s. ř.
zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů

s. ř. s.
zákon č. 150/2002 Sb., soudní řád správní, ve znění pozdějších předpisů

tr. zák.
zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů

tr. zákoník
zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů

tr. ř., tr. řád
zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů

ESLP
Evropský soud pro lidská práva

SbNU
Sbírka nálezů a usnesení Ústavního soudu citovaná podle elektronické databáze rozhodnutí Ústavního soudu (http://nalus.usoud.cz), např.: N 172/42 SbNU 519 = Sbírka nálezů a usnesení Ústavního soudu, svazek 42, nález č. 172, str. 519

OBSAH

Č. 33
Náhrada nákladů poškozených spojených s jejich účastí v trestním řízení
(sp. zn. II. ÚS 357/22 ze dne 1. března 2023) 9

Č. 34
Aplikace neplatného znění ustanovení § 342 odst. 1 písm. b) trestního řádu
(sp. zn. III. ÚS 245/23 ze dne 7. března 2023) 16

Č. 35
Rozhodování o ztížení společenského uplatnění dle zásad slušnosti podle § 2958 občanského zákoníku
(sp. zn. I. ÚS 1010/22 ze dne 8. března 2023) 19

Č. 36
Rozhodování o svěření dítěte do střídavé péče v souladu s judikaturou Ústavního soudu
(sp. zn. I. ÚS 3085/22 ze dne 8. března 2023) 34

Č. 37
Tarifní hodnota, je-li předmětem řízení věc penězi ocenitelná
(sp. zn. I. ÚS 3281/22 ze dne 8. března 2023) 45

Č. 38
Odpovědnost státu za škodu způsobenou činností autorizovaného inspektora
(sp. zn. Pl. ÚS 40/22 ze dne 14. března 2023) 55

Č. 39
Obecně závazná vyhláška města Loket č. 2/2022 o stanovení doby nočního klidu a regulaci hlučných činností
(sp. zn. Pl. ÚS 1/23 ze dne 14. března 2023; 91/2023 Sb.) 65

Č. 40
Nahrazení vazby z důvodu zabezpečení péče o dítě
(sp. zn. III. ÚS 2461/22 ze dne 14. března 2023) 70

Č. 41
Zničení „nebezpečné“ věci v přípravném řízení jako projev nepřípustné libovůle
(sp. zn. IV. ÚS 1714/22 ze dne 21. března 2023) 78

Č. 42
Právo na soudní ochranu při vrácení věci odvolacím soudem v trestním řízení (neústavní soudní ping-pong)
(sp. zn. IV. ÚS 2980/22 ze dne 21. března 2023) 88

Č. 43
Zákaz retroaktivity a technické normy v trestním řízení
(sp. zn. II. ÚS 103/23 ze dne 21. března 2023) 107

Č. 44
Povinnost trestního soudu rozhodnout o odvolání poškozeného směřujícím proti výroku o náhradě škody
(sp. zn. III. ÚS 3272/22 ze dne 28. března 2023) 124

Č. 45
Výjimka z omezení přípustnosti dovolání ve vztazích ze spotřebitelských smluv
(sp. zn. I. ÚS 308/23 ze dne 28. března 2023) 130

Č. 46
Trestný čin podvodu a zásada subsidiarity trestní represe
(sp. zn. IV. ÚS 3470/22 ze dne 29. března 2023) 134
Č. 47
Střídavá péče ve světle velké vzdálenosti bydlišť rodičů dítěte
(sp. zn. I. ÚS 3522/22 ze dne 30. března 2023) 154
Č. 48
Hledisko stability výchovného prostředí při rozhodování o preadopční péči
(sp. zn. III. ÚS 794/22 ze dne 3. dubna 2023)..... 165
Č. 49
Právo obviněného být osobně slyšen při rozhodování soudu o dalším trvání vazby
(sp. zn. IV. ÚS 222/23 ze dne 3. dubna 2023) 171
Č. 50
Obnovené řízení po rozsudku ESLP ve věci Pálka a ostatní proti České republice – spravedlivá náhrada za vyvlastněné pozemky
(sp. zn. Pl. ÚS 20/22 ze dne 4. dubna 2023) 176
Č. 51
Povinnost soudu doručit účastníku řízení odvolání proti usnesení o nařízení předběžného opatření
(sp. zn. III. ÚS 111/23 ze dne 4. dubna 2023)..... 183
Č. 52
Restituce majetku rodu z Lichtenštejnu
(sp. zn. II. ÚS 657/22 ze dne 6. dubna 2023)..... 189
Č. 53
Chybné posouzení dovolání jako vadného z důvodu alternativně vymezených předpokladů přípustnosti
(sp. zn. II. ÚS 2719/22 ze dne 6. dubna 2023)..... 202
Č. 54
Registrace „třetích“ osob a jejich účast ve volební kampani
(sp. zn. Pl. ÚS 92/20 ze dne 11. dubna 2023; 124/2023 Sb.)..... 211
Č. 55
Obecně závazná vyhláška města Krásná Lípa č. 2/2021, o místním poplatku za obecní systém odpadového hospodářství
(sp. zn. Pl. ÚS 25/22 ze dne 11. dubna 2023; 123/2023 Sb.)..... 237
Č. 56
Odepření poskytnutí neanonymizované informace o českých porodnicích
(sp. zn. III. ÚS 836/21 ze dne 11. dubna 2023)..... 254
Č. 57
Odůvodnění rozhodnutí o nevrácení odňaté/vydané věci
(sp. zn. I. ÚS 3087/22 ze dne 11. dubna 2023) 266
Č. 58
Zásada kontradiktornosti řízení a právo vyjádřit se k (ne)uplatnění moderačního oprávnění podle § 150 občanského soudního řádu
(sp. zn. IV. ÚS 3227/22 ze dne 11. dubna 2023) 272

Č. 59
Náhrada škody způsobené státem v souvislosti s nezákonně vedeným přestupkovým řízením; povinnost soudu vypořádat se s odkazem na právní názor Ústavního soudu
(sp. zn. IV. ÚS 3398/22 ze dne 11. dubna 2023) 279
Č. 60
Výpočet náhrady nákladů řízení po zrušení tzv. přísudkové vyhlášky; ochrana legitimního očekávání účastníků řízení
(sp. zn. IV. ÚS 105/23 ze dne 11. dubna 2023) 285
Č. 61
Požadavky na odůvodnění rozhodnutí Nejvyššího soudu
(sp. zn. IV. ÚS 432/23 ze dne 11. dubna 2023) 293
Č. 62
Doplnění odůvodnění blanketní stížnosti proti usnesení o vzetí do vazby
(sp. zn. IV. ÚS 487/23 ze dne 11. dubna 2023) 298
Č. 63
Doručování soudních písemností a dokazování při prohlášení manželství za neexistující
(sp. zn. II. ÚS 1526/22 ze dne 14. dubna 2023) 303
Č. 64
Přerušení vyvlastňovacího řízení podle § 64 odst. 2 správního řádu
(sp. zn. II. ÚS 344/23 ze dne 14. dubna 2023) 310
Č. 65
Nezohlednění odůvodnění stížnosti odsouzeného při rozhodování soudu
(sp. zn. II. ÚS 1595/22 ze dne 17. dubna 2023) 318
Č. 66
Odůvodnění soudního rozhodnutí v případě koluzní vazby
(sp. zn. I. ÚS 21/23 ze dne 18. dubna 2023) 321
Č. 67
Rozhodování soudu o ublížení na zdraví z nedbalosti dle § 148 trestního zákoníku s ohledem na gradaci příčinné souvislosti
(sp. zn. I. ÚS 323/23 ze dne 18. dubna 2023) 326
Č. 68
Extrémní nespravedlnost způsobená poškozeným vadným procesním postupem soudu
(sp. zn. II. ÚS 1803/22 ze dne 20. dubna 2023) 343
Č. 69
Absence zákonné úpravy sociálního bydlení v České republice
(sp. zn. II. ÚS 2533/20 ze dne 25. dubna 2023) 353
Č. 70
Povinnost soudu zabývat se nejlepším zájmem dítěte při rozhodování o jeho umístění do ústavní péče
(sp. zn. III. ÚS 484/23 ze dne 25. dubna 2023) 366
Č. 71
Právo vyjádřit se k (ne)uplatnění moderačního oprávnění podle § 150 občanského soudního řádu
(sp. zn. III. ÚS 3138/22 ze dne 26. dubna 2023) 379

Č. 72
Náležitosti příkazu k zatčení a evropského zatýkacího rozkazu
(sp. zn. IV. ÚS 3290/22 ze dne 26. dubna 2023) 387
Č. 73
Nejlepší zájem dítěte při rozhodování o určení místa, v němž má docházet k jeho předávání ke styku; požadavky na odůvodnění soudního rozhodnutí
(sp. zn. IV. ÚS 147/23 ze dne 26. dubna 2023) 394
Č. 74
Posouzení přípustnosti dovolání Nejvyšším soudem; právo na přístup k soudu
(sp. zn. IV. ÚS 450/23 ze dne 26. dubna 2023) 402

Č. 33
Náhrada nákladů poškozených spojených s jejich účastí v trestním řízení (sp. zn. II. ÚS 357/22 ze dne 1. března 2023)

Se základním právem na právní pomoc podle čl. 37 odst. 2 Listiny základních práv a svobod není slučitelný takový výklad § 154 odst. 2 trestního řádu, podle něhož přiznání náhrady nákladů spojených s účastí poškozeného v trestním řízení brání jejich neúčelnost.

Adhezní řízení a řízení o nároku na pojistné plnění dle zákona č. 168/1999 Sb., o pojištění odpovědnosti za újmu způsobenou provozem vozidla a o změně některých souvisejících zákonů (zákon o pojištění odpovědnosti z provozu vozidla), ve znění pozdějších předpisů, jsou dvě samostatná řízení. Právo na právní pomoc dle čl. 37 odst. 2 Listiny základních práv a svobod brání trestním soudům, aby poškozeným zcela upřely náhradu nákladů spojených s jejich účastí v trestním řízením, resp. se zastoupením zmocněncem, z důvodu, že náhrada nákladů spojených s právním zastoupením byla už přiznána v řízení o pojistné plnění.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátě složeném z předsedy senátu Tomáše Lichovníka, soudce Davida Uhlíře a soudkyně zpravodajky Milady Tomkové o ústavní stížnosti stěžovatelů 1. Jitky B., 2. Aleny S., 3. Tomáše B., 4. Ivana S., 5. Soni S., 6. nezletilého Radka B., 7. nezletilé Pavlíny B., zastoupených zákonnými zástupci (stěžovatelem 3 a stěžovatelkou 8), 8. Dany B., 9. Antonína B., 10. Jiřího B., 11. Simony C. a 12. Libora B. (jedná se o pseudonymy), všech zastoupených JUDr. Petrem Šaštinským, advokátem, se sídlem Gogolova 228/8, Praha 1 – Hradčany, proti usnesením Krajského soudu v Brně č. j. 5 To 102/2021-1065, č. j. 5 To 103/2021-1072, č. j. 5 To 104/2021-1079, č. j. 5 To 105/2021-1086, č. j. 5 To 106/2021-1093, č. j. 5 To 107/2021-1100, č. j. 5 To 108/2021-1107, č. j. 5 To 109/2021-1114, č. j. 5 To 110/2021-1121, č. j. 5 To 111/2021-1128, č. j. 5 To 113/2021-1135 ze dne 11. října 2021 a č. j. 5 To 112/2021-1143 ze dne 10. listopadu 2021, za účasti Krajského soudu v Brně jako účastníka řízení, takto:

I. Postupem porušujícím čl. 89 odst. 2 Ústavy České republiky bylo usneseními Krajského soudu v Brně č. j. 5 To 102/2021-1065, č. j. 5 To 103/2021-1072, č. j. 5 To 104/2021-1079, č. j. 5 To 105/2021-1086, č. j. 5 To 106/2021-1093, č. j. 5 To 107/2021-1100, č. j. 5 To 108/2021-1107, č. j. 5 To 109/2021-1114, č. j. 5 To 110/2021-1121, č. j. 5 To 111/2021-1128, č. j. 5 To 113/2021-1135 ze dne 11. října 2021 a č. j. 5 To 112/2021-1143 ze dne 10. listopadu 2021 porušeno právo stěžovatelů na soudní ochranu zaručené čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod a právo na právní pomoc zaručené čl. 37 odst. 2 Listiny.

II. Tato rozhodnutí se proto ruší.

Odůvodnění

I. Skutkové okolnosti případu a obsah napadených rozhodnutí

1. Předmětem přezkumu Ústavního soudu je otázka hrazení nákladů poškozených spojených s jejich účastí v trestním řízení. Stěžovatelé namítají, že napadená rozhodnutí zamítající jejich žádost o adekvátní uhrazení nákladů jejich zmocněnce neodpovídají požadavkům kladeným předchozím nálezem Ústavního soudu v jejich věci a porušují jejich práva. Jmenovitě mají napadená usnesení porušovat jejich právo na soudní ochranu dle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“) a dle čl. 90 Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“) a právo na spravedlivý proces dle čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva“). Současně mají porušovat princip právní jistoty a legitimního očekávání dle čl. 1 odst. 1 Ústavy a čl. 2 odst. 2 Listiny a také právo na ochranu majetku dle čl. 11 Listiny a čl. 1 Dodatkového protokolu k Úmluvě.

2. Z ústavní stížnosti a vyžádaného soudního spisu se podává, že D. H. (dále „odsouzený“) byl v roce 2017 uznán vinným přečinem usmrcení z nedbalosti a přečinem těžkého ublížení na zdraví z nedbalosti. V nepovolené rychlosti narazil do automobilu, jehož řidič Pavel B. (jedná se o pseudonym) na následky havárie namístě zemřel, spolujezdec byl vážně zraněný. Okresní soud v Jihlavě (dále „okresní soud“) uložil odsouzenému nepodmíněný trest odnětí svobody v trvání 14 měsíců a trest zákazu činnosti spočívající v zákazu řízení motorových vozidel v trvání 5 let.

3. Stěžovatelé jako poškození příbuzní zemřelého uplatnili v trestním řízení nároky na náhradu způsobené škody a újmy. Okresní soud uložil odsouzenému povinnost nahradit stěžovatelce 2 škodu ve výši 22 620,80 Kč jako náklady spojené s pohřbem. Stěžovatelka 2 byla stejně jako další poškození stěžovatelé se zbytkem svého nároku na náhradu škody a nemajetkové újmy odkázána na řízení ve věcech občanskoprávních. Okresní soud nároky poškozených v obecné rovině zcela uznal, ale zároveň upozornil, že fakticky má plnit pojišťovna, která však v trestním řízení nemá postavení účastníka a nemůže vysokým nárokům poškozených oponovat. Krajský soud v Brně (dále „krajský soud“) v roce 2018 zamítl odvolání podané odsouzeným i stěžovateli.

4. Stěžovatelé následně podali žalobu o zaplacení částky 5 950 000 Kč s příslušenstvím jako nemajetkové újmy představující odškodnění duševních útrap spojených s úmrtím jejich příbuzného. Jako žalovanou označili Generali Českou pojišťovnu, a. s., u níž byl odsouzený pojištěn (dále „pojistitelka“). Rozsudkem ze dne 7. 3. 2019 č. j. 28 C 114/2018-152 uložil Obvodní soud pro Prahu 2 (dále „obvodní soud“) pojistitelce zaplatit částku 150 000 Kč s příslušenstvím stěžovatelům 4 a 5, částku 100 000 Kč s příslušenstvím stěžovatelům 6 a 7, částku 50 000 Kč s příslušenstvím stěžovatelce 8 a povinnost jim zaplatit náklady řízení ve výši 100 067 Kč. Nároky ostatních stěžovatelů zamítl a neúspěšným stěžovatelům uložil zaplatit náklady řízení pojistitelky ve výši 2 100 Kč. Na základě tohoto rozsudku pojistitelka uhradila pojistné plnění.

5. Dne 23. 5. 2019 uložil okresní soud odsouzenému v adhezním řízení povinnost nahradit poškozeným náklady vzniklé přibráním zmocněnce dle § 154 odst. 2 a § 155 odst. 4 trestního řádu. Stěžovatelce 1 a stěžovateli 3 jednotlivě přiznal náklady ve výši 32 673 Kč; stěžovatelce 2 ve výši 40 478 Kč a zbylým stěžovatelům jednotlivě náklady ve výši 26 204 Kč.

6. Ke stížnosti odsouzeného krajský soud téhož roku tato usnesení zrušil a nově rozhodl. Stěžovatelce 2 přiznal náklady ve výši 9 273 Kč za snížený počet úkonů právní služby; zbylým stěžovatelům jednotlivě náklady ve výši 1 815 Kč za jeden úkon. Uvedl, že úkony právní služby zmocněnce k rozhodnutí o náhradě nemajetkové újmy nevedly, neboť nároky poškozených nebyly dostatečně prokázány. Vyúčtované úkony nebyly tedy potřebné k účelnému uplatnění nároků.

7. Zmíněná usnesení krajského soudu zrušil Ústavní soud nálezem sp. zn. IV. ÚS 3555/19 ze dne 28. 7. 2020 (N 156/101 SbNU 89). Dospěl k závěru, že se příčila § 154 trestního řádu a dále vykazovala znaky libovůle, neboť z nich nebyly patrné důvody přiznání náhrad v konkrétní výši. Stěžovatelce 2 byl nárok na náhradu újmy zčásti přiznán, a proto nepříslušelo krajskému soudu, aby posuzoval, zda složitost řízení nebo uplatnění nároku poškozeného vyžadovaly přibrání zmocněnce. Krajský soud měl povinnost jí přiznat náhradu nákladů vzniklých přibráním zmocněnce zcela. Nesouhlasil-li s hodnocením okresního soudu, že zmocněnec požadované úkony skutečně provedl, měl svůj závěr pečlivě odůvodnit. Ani u zbývajících stěžovatelů krajský soud nijak blíže nevysvětlil, proč přiznal náhradu za požadované úkony právní služby jen zčásti, nebo zda ji přiměřeně snížil z důvodů zvláštního zřetele hodných ve smyslu § 154 odst. 2 trestního řádu. Ústavní soud uzavřel, že napadenými rozhodnutími bylo porušeno právo stěžovatelů na soudní ochranu dle čl. 36 odst. 1 Listiny a spravedlivý proces dle čl. 6 Úmluvy.

8. Krajský soud usneseními z roku 2020 vydanými v reakci na nález Ústavního soudu zrušil rozhodnutí okresního soudu z roku 2019 a uložil mu, aby ve věci nově rozhodl na základě doplněného dokazování. Okresní soud měl především objasnit, co bylo plněno pojistitelkou na základě rozsudku obvodního soudu.

9. Okresní soud usneseními ze dne 30. 3. 2021 č. j. 1 T 51/2016-948, č. j. 1 T 51/2016-954, č. j. 1 T 51/2016-960, č. j. 1 T 51/2016-966, č. j. 1 T 51/2016-972, č. j. 1 T 51/2016-978, č. j. 1 T 51/2016-984, č. j. 1 T 51/2016-990, č. j. 1 T 51/2016-996, č. j. 1 T 51/2016-1002, č. j. 1 T 51/2016-1009 a č. j. 1 T 51/2016-1016 nově rozhodl o povinnosti odsouzeného nahradit stěžovatelům náklady vzniklé přibráním zmocněnce. V případě stěžovatelů 3 až 12 je vyčíslil na 22 876 Kč, zatímco v případě stěžovatelky 2 dosahovaly výše 36 318 Kč a v případě stěžovatelů 1 a 3 výše 28 381 Kč. Okresní soud opětovně přezkoumal návrhy zmocněnce, porovnal je s obsahem trestního spisu a zprávy pojistitelky. Protože pojistitelka plnila až po právní moci rozhodnutí krajského soudu, byla už vina odsouzeného vyslovena soudem a nemohlo dojít ke dvojímu plnění. Vina byla dána zcela na straně odsouzeného, jednalo se o trestný čin v kvalifikované skutkové podstatě, není důvod pochybovat o tom, že by povaha věci či okolnosti případu představovaly překážku v uplatnění § 154 odst. 2 trestního řádu.

10. Napadenými usneseními krajský soud zrušil rozhodnutí okresního soudu a zamítl návrh stěžovatelů na úhradu nákladů souvisejících s jejich účastí v trestním řízení s výjimkou stěžovatelky 2, jíž přiznal náhradu ve výši 23 350,58 Kč. Okresní soud se podle něj nedostatečně zabýval otázkou, zda úkony právní služby vyúčtované zmocněncem sloužily poškozeným k účelnému uplatnění jejich nároků. O povinnosti odsouzeného zaplatit náhradu škody bylo pravomocně rozhodnuto pouze u stěžovatelky 2, ostatní byli odkázáni na občanskoprávní řízení. Krajský soud dále zpochybnil účelnost řady úkonů, neboť se mj. kryly s úkony už hrazenými pojistitelkou. Závěrem připomenul judikaturu Ústavního soudu ohledně nezbytnosti vážení, zda odměna nepřesahuje rozumnou míru účelnosti, kterou je třeba poměřovat s výší přiznané náhrady újmy. Došlo podle něj k extrémnímu nepoměru mezi zmocněncem vyúčtovanými náklady poškozených v souvislosti s jejich účastí v trestním řízení a přiznanou náhradou škody.

II. Argumentace stěžovatelů

11. Stěžovatelé vysvětlují, že náklady související s účastí poškozeného v trestním řízení je třeba posuzovat v širším rozsahu než náklady potřebné k účelnému uplatnění nároku na náhradu újmy. Domnívají se, že nepřiznání náhrady nákladů poškozeného představuje dle zákonodárce výjimečný postup, a to i v případech, kdy soudy odkáží poškozeného s jeho nárokem na občanskoprávní řízení. Jediným kritériem pro takové posouzení však nemůže být samotná úspěšnost poškozeného ve snaze o uznání nároku v adhezním řízení, jinak by § 154

odst. 2 trestního řádu pozbyl význam. V jejich případě není naplněna ani jedna z negativních podmínek dle tohoto ustanovení, tzn. povaha věci a okolnosti případu, pro něž by jim náklady vniklé přibráním zmocněnce nemohly být přiznány.

12. Dále stěžovatelé namítají, že se krajský soud nevyrovnal s judikaturou Nejvyššího soudu, dle níž náklady poškozeného vzniklé přibráním zmocněnce nelze řadit do nákladů, které by byly hrazeny pojišťovnou dle zákona č. 168/1999 Sb., o pojištění odpovědnosti za újmu způsobenou provozem vozidla a o změně některých souvisejících zákonů (zákon o pojištění odpovědnosti z provozu vozidla), ve znění pozdějších předpisů. Rozhodnutí je prosto bližšího odůvodnění a jako takové je nepřezkoumatelné. Ve výsledku jsou poškození stěžovatelé sankcionováni za svůj procesní postup v trestním řízení.

III. Vyjádření k ústavní stížnosti

13. Soudkyně zpravodajka podle § 42 odst. 4 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“) zaslala ústavní stížnost k vyjádření účastníkovi řízení. Krajský soud ve svém vyjádření stručně odkázal na odůvodnění napadených usnesení. Z toho důvodu ani Ústavní soud nezasílal jeho vyjádření stěžovatelům k replice.

IV. Upuštění od ústního jednání

14. Ústavní soud podle § 44 zákona o Ústavním soudu zvážil, zda ve věci není třeba konat ústní jednání. Dospěl k závěru, že by to nepřispělo k dalšímu objasnění věci, než jak se s ní seznámil z vyžádaného spisu a podání stěžovatelů. Nekonání ústního jednání odůvodňuje také skutečnost, že Ústavní soud nepovažoval za potřebné provádět dokazování.

V. Procesní předpoklady řízení před Ústavním soudem

15. Ústavní soud se nejprve zabýval tím, zda jsou splněny procesní předpoklady řízení o ústavní stížnosti. Dospěl k závěru, že proti napadeným soudním rozhodnutím byla ústavní stížnost podána včas oprávněnými stěžovateli, kteří byli účastníky řízení, v němž byla tato soudní rozhodnutí vydána, a Ústavní soud je k jejímu projednání příslušný. Stěžovatelé jsou právně zastoupeni v souladu s požadavky § 29 až 31 zákona o Ústavním soudu a ústavní stížnost je přípustná (§ 75 odst. 1 zákona o Ústavním soudu *a contrario*), neboť vyčerpali všechny zákonné procesní prostředky k ochraně svých práv.

VI. Posouzení důvodnosti ústavní stížnosti

VI. 1. Obecná východiska

16. Ústavní soud předesílá, že jeho úkolem je ochrana ústavnosti (čl. 83 Ústavy), nikoli běžné zákonnosti. Ústavní soud není součástí soustavy obecných soudů, není povolán k přezkumu správnosti aplikace podústavního práva a do rozhodovací činnosti obecných soudů může zasáhnout jen tehdy, shledá-li porušení základního práva nebo svobody.

17. Ve věcech náhrady nákladů poškozených se bez dalšího neuplatní omezení ústavního přezkumu tzv. bagatelních a „nákladových“ věcí, neboť tato náhrada nepředstavuje pouze příslušenství pohledávky, jíž poškozený v adhezním řízení uplatňuje, ale samostatný nárok poškozených, který slouží k zajištění jejich veřejného subjektivního práva k účasti na trestním řízení [nález sp. zn. Pl. ÚS 32/16 ze dne 8. 8. 2017 ve znění opravného usnesení ze dne 21. 8. 2017 (N 139/86 SbNU 369; 345/2017 Sb.), bod 73, nález sp. zn. I. ÚS 825/20 ze dne 29. 9. 2020 (N 193/102 SbNU 201), bod 21, či nález sp. zn. III. ÚS 2842/20 ze dne 24. 11. 2020 (N 218/103 SbNU 239), bod 13].

18. Ústavní soud už v minulosti rozhodoval o ústavní stížnosti stěžovatelů vyhovujícím nálezem sp. zn. IV. ÚS 3555/19 ze dne 28. 7. 2020, proto na tomto místě odkazuje na obecná

východiska už jednou vymezená, jež doplní o další relevantní obecné zásady. V nyní posuzované věci je totiž zároveň nutno obrátit pozornost k náhradě nákladů vzniklých přibráním zmocněnce, nárokovaných poškozenými současně vůči pojišťovně a rovněž v adhezním řízení.

19. Ústavní soud v několika usneseních odmítl ústavní stížnost poškozených, jimž byla v trestním řízení ponížena náhrada nákladů vzniklých přibráním zmocněnce ve světle skutečnosti, že jim byly náklady právního zastoupení hrazeny pojišťovnou. Takovéto závěry považoval Ústavní soud za racionální, opodstatněné, nepředstavující extrémní rozpor s principy spravedlnosti (např. usnesení sp. zn. I. ÚS 1020/18 ze dne 22. 5. 2018, sp. zn. III. ÚS 1021/18 ze dne 17. 4. 2018 či sp. zn. II. ÚS 1022/18 ze dne 28. 3. 2018).

20. Konkurencí nároků na náhradu nákladů spojených s právním zastoupením se zabýval rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 11. 4. 2018 sp. zn. 25 Cdo 4112/2017. Dospěl k závěru, že je nutné tyto nároky – vůči škůdci a vůči pojišťovně – důsledně odlišovat. Podle § 6 odst. 2 písm. d) zákona o pojištění odpovědnosti z provozu vozidla má pojištěný nárok na úhradu účelně vynaložených nákladů spojených s právním zastoupením při uplatňování nároků dle § 6 odst. 2 písm. a) tohoto zákona, tedy způsobených újmou vzniklou ublížením na zdraví nebo usmrcením. Dle Nejvyššího soudu je charakter nákladů ve smyslu § 6 odst. 2 písm. d) tohoto zákona třeba vyložit jako účelně vynaložené náklady spojené s právním zastoupením při uplatňování nároků na pojistné plnění vůči pojišťovně, nikoli náklady vynaložené v adhezním řízení proti škůdci. Shodně je charakter uvedených nákladů vyložen v komentáři zákona o pojištění odpovědnosti z provozu vozidla, Praha: C. H. Beck 2012, autorů Jandová L., Vojtek P., str. 119–120.

21. Tyto závěry potvrdil Nejvyšší soud i v navazující judikatuře (např. rozsudek ze dne 16. 5. 2018 sp. zn. 25 Cdo 5644/2017 či ze dne 13. 12. 2018 sp. zn. 25 Cdo 2049/2018). Ústavní soud odmítl pro zjevnou neopodstatněnost ústavní stížnosti brojící proti těmto rozsudkům. Uvedl, že Nejvyšší soud z ústavněprávního hlediska nepochybil, když uzavřel, že náklady stěžovatelů na právní zastoupení v adhezním řízení není možné podřadit pod § 6 odst. 2 písm. d) zákona o pojištění odpovědnosti z provozu vozidla (usnesení sp. zn. II. ÚS 2605/18 ze dne 27. 9. 2019 či sp. zn. III. ÚS 885/19 ze dne 6. 4. 2021).

22. Je rovněž nezbytné, aby Ústavní soud připomenul dikci aplikovaných ustanovení trestního řádu. V § 154 odst. 1 trestního řádu je stanoveno, že byl-li poškozenému alespoň zčásti přiznán nárok na náhradu škody nebo nemajetkové újmy v penězích, nahradí odsouzený poškozenému „náklady potřebné k účelnému uplatnění tohoto nároku v trestním řízení, včetně nákladů vzniklých přibráním zmocněnce“. Ustanovení § 154 odst. 2 trestního řádu navíc rozšiřuje náhradu nákladů poškozeného i nad rámec nákladů účelně vynaložených k uplatnění nároku, a to na náhradu nákladů, které mu vznikly vůbec v souvislosti s účastí na trestním řízení, i když žádný nárok v adhezním řízení neuplatnil (nález sp. zn. Pl. ÚS 32/16 ze dne 8. 8. 2017 či Šámal, P., Škvain, P. Komentář k § 154 odst. 2. In: Šámal, P. a kol. Trestní řád. Komentář. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, str. 1853–1855, nebo Šámal, P., Zezulová, J., Růžička, M. Oběti trestných činů. In. Gřivna, T., Šámal, P., Válková, H. a kol. Oběti trestných činů. Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, str. 504).

VI. 2. Aplikace obecných východisek na projednávaný případ

23. V projednávané věci krajský soud původně přiznal stěžovatelům v roce 2019 náhradu nákladů vzniklých přibráním zmocněnce jednotlivě ve výši 1 815 Kč, stěžovatelce 2 přiznal náhradu ve výši 9 273 Kč. Po nálezu Ústavního soudu krajský soud návrh stěžovatelů na úhradu těchto nákladů zamítl s výjimkou stěžovatelky 2, jíž přiznal 23 350,58 Kč. Své rozhodnutí v obecné rovině opřel o dva argumenty, účelnost jednotlivých nákladů a skutečnost, že pojistitelka už uhradila stěžovatelům náklady právního zastoupení za tři úkony právní služby

(ve výši 13 140 Kč – 26 100 Kč v závislosti na výši pojistitelkou přiznaného odškodnění nemajetkové újmy).

24. Ani jeden z těchto argumentů není z ústavněprávního hlediska udržitelný. Napadená rozhodnutí v prvé řadě stírají rozdíly mezi § 154 odst. 1 a odst. 2 trestního řádu. Tato ustanovení zakládají dva odlišné nároky – náhradu nákladů potřebných k účelnému uplatnění nároku na náhradu škody a náhradu nákladů souvisejících s účastí poškozeného v trestním řízení. V případě druhého nároku, který připadá v úvahu u 11 „neúspěšných" stěžovatelů, není kritérium účelnosti vůbec použitelné. Přesto na základě tohoto kritéria krajský soud odmítl uznat některé náklady. Dané odůvodnění nemá ve formulaci § 154 odst. 2 trestního řádu oporu, čímž se krajský soud dopustil libovůle v rozporu s čl. 36 odst. 1 Listiny. Místo toho dává toto ustanovení prostor zvažovat povinnost odsouzeného uhradit náklady související s účastí stěžovatelů v trestním řízení, nebrání-li tomu povaha věci a okolnosti případu. Tímto směrem se ale úvahy rozhodnutí neubírají. Výsledkem je, že s výjimkou stěžovatelky 2 není přiznána stěžovatelům náhrada nákladů souvisejících s jejich účastí v trestním řízení vůbec, byť je zmocněnec zastupoval a provázel od přípravného řízení až k řízení odvolacímu (opakovaně).

25. V této souvislosti Ústavní soud připomíná, že zmocněnec poškozených hraje v trestním řízení širší roli než jen k vymožení náhrady škody. Účast poškozených v trestním řízení má již sama o sobě satisfakční funkci, i kdyby neuplatnili žádný nárok v adhezním řízení (nález sp. zn. Pl. ÚS 32/16 ze dne 8. 8. 2017 či sp. zn. III. ÚS 2842/20 ze dne 24. 11. 2020). Mohou využívat řadu oprávnění dle § 43 trestního řádu, jejichž smysl spočívá v co nejrychlejším nastolení právní jistoty všech dotčených osob a minimalizaci škodlivých účinků viktimizace [nález sp. zn. III. ÚS 3439/17 ze dne 2. 4. 2019 (N 47/93 SbNU 143)]. Zmocněnec ztělesňuje pro poškozené i psychickou podporu nebo alespoň jim ulehčuje ne vždy lehkou pouť trestním řízením [nález sp. zn. II. ÚS 289/12 ze dne 9. 10. 2012 (N 170/67 SbNU 83)].

26. Zmocněnec je poškozeným oporou v situaci, již si nevybrali, do níž se dostali proti vlastní vůli. Tato východiska zohledňuje právě § 154 odst. 2 trestního řádu, který by měl poškozeným umožnit minimalizaci dalších nákladů vzniklých s uplatňováním jejich práv v trestním řízení. Upření náhrady těchto nákladů z důvodu jejich neúčelnosti je v rozporu s § 154 odst. 2 trestního řádu i s právem na právní pomoc zaručeným čl. 37 odst. 2 Listiny.

27. Krajský soud dále vysvětlil, že přihlíží ke všem okolnostem způsobilým pro rozhodnutí o nákladech, a vyšel z toho, že většinově poškozeným nebyla přiznána žádná náhrada škody. Ani toto kritérium však neobstojí. Moderovat výši náhrady nákladů lze dle § 154 odst. 2 trestního řádu pouze na základě povahy věci či okolnosti případu. K tomu může dojít jen za výjimečných skutkových okolností [nález sp. zn. I. ÚS 1397/14 ze dne 19. 2. 2015 (N 38/76 SbNU 515)]. Určitě k tomuto kroku nelze přistoupit na základě výše přiznané náhrady škody, neboť norma obsažená v § 154 odst. 2 trestního řádu umožňuje rozhodnout o náhradě nákladů, aniž by byla poškozeným přiznána jakákoli náhrada škody. Krajským soudem poskytnuté odůvodnění popírá text příslušného ustanovení a vrací trestní řád před novelu provedenou zákonem č. 283/2004 Sb., kdy nárok na náhradu nákladů byl podmíněn přiznáním náhrady škody.

28. Vzhledem k částečnému přiznání náhrady škody stěžovatelce 2 bylo u ní jediné možné zvažovat kritérium účelnosti potřebných nákladů dle § 154 odst. 1 trestního řádu. V jejím případě však neobstojí argument poukazující na úhradu nákladů právního zastoupení pojistitelkou. Ze systematického čtení § 6 odst. 2 zákona o pojištění odpovědnosti z provozu vozidla, z judikatury Nejvyššího soudu i z doktríny vyplývá, že pojišťovna hradí účelně vynaložené náklady spojené s právním zastoupením při uplatňování nároků podle zákona o pojištění odpovědnosti z provozu vozidla. Pojišťovna nemůže ovlivňovat průběh adhezního řízení, jedná se o dvě samostatná řízení. Pokud by se měly náhrady nákladů mezi nimi započítávat, stavělo by to poškozené před dilema, v jakém řízení své nároky vůbec uplatňovat.

29. Ústavní soud nemůže vyloučit možnost, že v adhezním řízení soudy dílčím způsobem zohlední, nakolik duplicitní byly úkony právní služby právního zastoupení v obou typech řízení. V této souvislosti lze připomenout judikaturu Ústavního soudu, dle níž by obecné soudy měly při zkoumání účelnosti vynaložených nákladů přihlédnout i k tomu, aby nebyl nadměrně umocněn postih pachatele trestného činu [nález sp. zn. III. ÚS 1255/18 ze dne 3. 11. 2020 (N 203/103 SbNU 39)]. Nicméně ve výše uvedených usneseních Ústavního soudu postupujících touto cestou (sub 19) nikdy nedošlo k tomu, že by poškozeným nebyla přiznána náhrada nákladů právního zastoupení vůbec, jak se stalo v projednávané věci s výjimkou stěžovatelky 2.

VII. Závěry

30. Výklad krajského soudu se příčí textu i účelu § 154 odst. 2 trestního řádu a neobstojí ani z hlediska zásad spravedlivého procesu a práva na právní pomoc. Snížením náhrady nákladů potřebných k účelnému uplatnění nároku stěžovatelky 2 a nákladů souvisejících s účastí zbylých stěžovatelů v trestním řízení s odkazem na jejich neúčelnost a na jejich vymožení v řízení s pojistitelkou vedlo k porušení základního práva stěžovatelů na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny a práva na právní pomoc dle čl. 37 odst. 2 Listiny. Stalo se tak postupem porušujícím čl. 89 odst. 2 Ústavy, neboť krajský soud nerespektoval tzv. nosné důvody odůvodnění dříve vyneseného nálezu ve věci stěžovatelů.

31. Z těchto důvodů Ústavní soud podle § 82 odst. 1 a odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu vyhověl ústavní stížnosti stěžovatelů a podle § 82 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu zrušil napadená usnesení krajského soudu.

Č. 34
Aplikace neplatného znění ustanovení § 342 odst. 1 písm. b) trestního řádu (sp. zn. III. ÚS 245/23 ze dne 7. března 2023)

Aplikací § 342 odst. 1 písm. b) trestního řádu v již neplatném znění a z toho plynoucím nezohledněním kritéria přiměřenosti, jež je podle rozhodného znění tohoto ustanovení pro výši splátek peněžitého trestu určující, se obecný soud při svém rozhodování dopustil svévole, v důsledku čehož došlo k porušení práva stěžovatelky na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy senátu Ludvíka Davida, soudce zpravodaje Pavla Rychetského a soudce Vojtěcha Šimíčka ve věci ústavní stížnosti stěžovatelky B. T., zastoupené JUDr. Vladimírem Jaškem, Ph.D., LL.M., advokátem, sídlem Pařížská 67/11, Praha 1 – Josefov, proti usnesení Krajského soudu v Hradci Králové – pobočky v Pardubicích ze dne 19. ledna 2023 č. j. 63 T 8/2021-4869, spojené s návrhem na odklad vykonatelnosti, za účasti Krajského soudu v Hradci Králové – pobočky v Pardubicích jako účastníka řízení a Krajského státního zastupitelství v Hradci Králové jako vedlejšího účastníka řízení, takto:

I. Usnesením Krajského soudu v Hradci Králové – pobočky v Pardubicích ze dne 19. ledna 2023 č. j. 63 T 8/2021-4869 bylo porušeno právo stěžovatelky na soudní ochranu zaručené čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

II. Usnesení Krajského soudu v Hradci Králové – pobočky v Pardubicích ze dne 19. ledna 2023 č. j. 63 T 8/2021-4869 se ruší.

Odůvodnění

I. Vymezení věci

1. Ústavní stížností se stěžovatelka domáhá zrušení v záhlaví specifikovaného usnesení Krajského soudu v Hradci Králové – pobočky v Pardubicích (dále jen „krajský soud“) z důvodu porušení ústavně zaručeného práva podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod a dále porušení čl. 95 odst. 1 Ústavy České republiky. Současně stěžovatelka navrhla odložit vykonatelnost napadeného usnesení podle § 79 odst. 2 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“).

2. Z ústavní stížnosti a přiložených soudních rozhodnutí se podává, že stěžovatelka byla rozsudkem krajského soudu ze dne 28. 3. 2022 č. j. 63 T 8/2021-4663, ve spojení s usnesením Vrchního soudu v Praze ze dne 20. 10. 2022 č. j. 2 To 69/2022-4789, uznána vinnou zločinem úvěrového podvodu podle § 211 odst. 1, odst. 5 písm. c) zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, dílem dokonaným a dílem ukončeným ve stadiu pokusu podle § 21 odst. 1 trestního zákoníku, za což byla odsouzena mimo jiné k peněžitému trestu ve výši 200 denních sazeb, každé ve výši 1 500 Kč, tj. celkem 300 000 Kč. Odsuzující rozsudek nabyl právní moci dne 20. 10. 2022.

3. Stěžovatelka podala dne 17. 1. 2023 žádost o povolení splátek peněžitého trestu, z něhož již v té době uhradila 100 000 Kč. Zbývajících 200 000 Kč žádala rozvrhnout do měsíčních splátek ve výši 3 500 Kč na dobu pěti let s tím, že by tímto způsobem peněžitý trest uhradila do doby, než uplyne pětiletá zkušební doba, na niž byl podmíněně odložen jí uložený trest odnětí svobody.

4. Krajský soud rozhodl o žádosti napadeným usnesením tak, že stěžovatelce povolil splácet zbytek peněžitého trestu v devíti měsíčních splátkách, konkrétně v osmi splátkách ve výši 22 222 Kč a v jedné splátce ve výši 22 224 Kč; splatnost poslední měsíční splátky stanovil ke dni 20. 10. 2023. Odůvodnil, že nemohl povolit měsíční splátky ve výši navrhované stěžovatelkou, neboť byl vázán ustanovením § 342 odst. 1 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), dle něhož lze povolit splácení peněžitého trestu ve splátkách tak, aby byl celý uhrazen nejpozději do jednoho roku od právní moci odsuzujícího rozsudku. Výši splátek proto určil tak, aby byla zbývající část stěžovatelčina peněžitého trestu uhrazena do této doby.

II. Argumentace stěžovatelky

5. Stěžovatelka namítá, že krajský soud v její věci aplikoval neplatnou právní úpravu, konkrétně ustanovení § 342 odst. 1 trestního řádu ve znění účinném do 30. 9. 2020. Upozorňuje, že od 1. 10. 2020, kdy nabyl účinnosti novelizační zákon č. 333/2020 Sb., dané ustanovení již neobsahuje podmínku splacení peněžitého trestu ve lhůtě jednoho roku od právní moci odsuzujícího rozsudku. Podle důvodové zprávy k tomuto zákonu má soud stanovit délku splácení tak, aby peněžitý trest plnil svůj účel; výše splátek by měla být přiměřená, aby odrážela i osobní a majetkové poměry pachatele. Krajský soud však nijak neposuzoval osobní a majetkové poměry stěžovatelky, nýbrž pouze poukázal na nutnost úhrady peněžitého trestu během jednoho roku od právní moci odsuzujícího rozsudku, přestože tato podmínka již z předmětného ustanovení nevyplývá. Stěžovatelka uzavírá, že krajský soud porušil její ústavně zaručené právo na spravedlivý proces, když v její věci aplikoval již neplatnou právní úpravu, jež je pro ni nepříznivější, a rozhodl v přímém rozporu se smyslem a účelem novelizačního zákona.

III. Řízení před Ústavním soudem

6. Ústavní soud rozhodl usnesením ze dne 1. 2. 2023 č. j. III. ÚS 245/23-16, že se vykonatelnost napadeného usnesení odkládá do právní moci rozhodnutí o ústavní stížnosti.

7. Dále vyzval krajský soud a vedlejšího účastníka, aby se vyjádřili k ústavní stížnosti.

8. Krajský soud ve svém vyjádření ze dne 1. 2. 2023 uvedl, že vyšší soudní úřednice v posuzované věci skutečně aplikovala již neplatné znění § 342 odst. 1 písm. b) trestního řádu.

9. Vedlejší účastník se dne 7. 2. 2023 vyjádřil obdobně a konstatoval, že ústavní stížnost považuje za důvodnou.

10. S ohledem na obsah obou vyjádření je již Ústavní soud nezasílal stěžovatelce k replice.

11. Podle § 44 zákona o Ústavním soudu rozhodl Ústavní soud ve věci bez konání ústního jednání, neboť od něj neočekával další objasnění věci.

IV. Procesní předpoklady řízení před Ústavním soudem

12. Ústavní soud posoudil splnění procesních předpokladů řízení a shledal, že ústavní stížnost byla podána včas osobou k tomu oprávněnou a zastoupenou advokátem na základě speciální plné moci pro zastupování v tomto řízení před Ústavním soudem, splňuje i ostatní zákonem stanovené náležitosti a Ústavní soud je k jejímu projednání příslušný. Ústavní stížnost je přípustná, neboť stěžovatelka vyčerpala všechny zákonné procesní prostředky k ochraně svého práva (§ 75 odst. 1 zákona o Ústavním soudu *a contrario*).

V. Vlastní posouzení

13. Ústavní soud opakovaně konstatoval, že není součástí soudní soustavy (čl. 91 Ústavy České republiky), a proto mu v zásadě nepřísluší právo zasahovat do rozhodovací činnosti obecných soudů [viz např. nález ze dne 1. 2. 1994 sp. zn. III. ÚS 23/93 (N 5/1 SbNU 41), všechna rozhodnutí Ústavního soudu jsou dostupná pod https://nalus.usoud.cz]. Vedení řízení, zjišťování a hodnocení skutkového stavu, výklad podústavního práva a jeho použití na jednotlivý případ jsou v zásadě věcí obecných soudů a o zásahu Ústavního soudu – jako soudního orgánu ochrany ústavnosti – do jejich rozhodovací činnosti lze uvažovat za situace, kdy je jejich rozhodování stiženo vadami, které mají za následek porušení ústavně garantovaných práv či svobod stěžovatelů.

14. Proces výkladu a použití podústavního práva bývá stižen takovouto kvalifikovanou vadou zpravidla tehdy, nezohlední-li obecné soudy dopad některého ústavně zaručeného základního práva či svobody na posuzovanou věc nebo se dopustí neakceptovatelné libovůle či svévole, spočívající v nerespektování jednoznačně znějící kogentní normy, ve zjevném a neodůvodněném vybočení ze standardů výkladu, jenž je v soudní praxi uznáván, resp. který odpovídá všeobecně přijímanému (doktrinárnímu) chápání dotčených právních institutů, nebo v rozhodování bez bližších kritérií či alespoň zásad odvozených z právní normy [srov. nález ze dne 25. 9. 2007 sp. zn. Pl. ÚS 85/06 (N 148/46 SbNU 471) a nález ze dne 24. 11. 2004 sp. zn. III. ÚS 351/04 (N 178/35 SbNU 375)]. Takovou kvalifikovanou vadu shledal Ústavní soud v napadeném rozhodnutí.

15. Jak shodně tvrdí všichni účastníci, resp. vedlejší účastník řízení o ústavní stížnosti, krajský soud své rozhodnutí opřel o právní úpravu, jež v době jeho rozhodování již byla neplatná. Konkrétně krajský soud v posuzované věci aplikoval § 342 odst. 1 písm. b) trestního řádu ve znění účinném do 30. 9. 2020, podle něhož mohl předseda senátu na žádost odsouzeného z důležitých důvodů povolit „splácení peněžitého trestu po částkách tak, aby byl celý zaplacen nejpozději do jednoho roku ode dne, kdy rozsudek nabyl právní moci“. S účinností od 1. 10. 2020 přitom odkazované ustanovení trestního řádu stanoví, že předseda senátu může na žádost odsouzeného z důležitých důvodů povolit „splácení peněžitého trestu v přiměřených měsíčních splátkách“. Tuto změnu právní úpravy, k níž došlo zákonem č. 333/2020 Sb., však krajský soud ignoroval.

16. Tomu odpovídá i odůvodnění napadeného usnesení, v němž se krajský soud v podstatě omezuje na konstatování, že nebylo možné stanovit splátky peněžitého trestu ve výši požadované stěžovatelkou, nýbrž bylo nutné jejich výši určit tak, aby byl celý peněžitý trest zaplacen do jednoho roku od právní moci odsuzujícího rozsudku, jak vyžaduje zákon. Krajský soud se nikterak nezabýval otázkou, zda je výše stanovených splátek přiměřená z hlediska osobních a majetkových poměrů stěžovatelky. Přitom právě kritérium přiměřenosti je podle § 342 odst. 1 písm. b) trestního řádu pro výši splátek peněžitého trestu určující.

17. Z výše uvedených důvodů Ústavní soud shledal, že se krajský soud zjevně nesprávnou aplikací zákonné normy dopustil svévole, v důsledku čehož došlo k porušení práva stěžovatelky na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

VI. Závěr

18. Na základě výše uvedeného Ústavní soud rozhodl, jak je ve výroku nálezu uvedeno, tj. ústavní stížnosti vyhověl podle § 82 odst. 2 písm. a) a odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu.

19. Bude povinností krajského soudu, aby – vázán právním názorem Ústavního soudu vysloveným v tomto nálezu (čl. 89 odst. 2 Ústavy České republiky) – znovu rozhodl o žádosti stěžovatelky a své rozhodnutí náležitě odůvodnil. Ústavní soud tímto nijak nepředjímá výsledek řízení ani se k němu nevyjadřuje, ať již výslovně, či implicitně.

Č. 35
Rozhodování o ztížení společenského uplatnění dle zásad slušnosti podle § 2958 občanského zákoníku (sp. zn. I. ÚS 1010/22 ze dne 8. března 2023)

I. Metodika k náhradě za bolest a ztížení společenského uplatnění (podle § 2958 občanského zákoníku) není právní předpis ani výkladová pomůcka, která by vzešla z rozhodovací praxe obecných soudů. Aby obecný soud dostál požadavkům plynoucím z čl. 36 odst. 1 ve spojení s čl. 7 odst. 1 Listiny základních práv a svobod, je při jejím využití povinen do svých úvah promítnout a korigovat její nedostatky tak, aby přiznal odčinění újmy na zdraví jednotlivce spočívající ve ztížení společenského uplatnění ve výši odpovídající zásadám slušnosti, jak mu ukládá zákon, kterým jediným je ve své rozhodovací činnosti podle čl. 95 odst. 1 Ústavy České republiky vázán.

II. Princip předvídatelnosti soudního rozhodování požívá jako jeden ze základních principů materiálního právního státu ústavněprávní ochrany prostřednictvím samotného čl. 1 odst. 1 Ústavy, ale i čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod jako součást práva na soudní ochranu. Aby mu obecné soudy dostály při rozhodování, jaká výše odčinění nemajetkové újmy v penězích je přiměřená, je třeba při srovnávání jiné rozhodovací praxe vzít v potaz nejen skutkovou obdobnost případu, nýbrž zasadit srovnávanou částku také do ekonomického kontextu doby jejího přiznání.

III. Není souladné s právem na rovné zacházení (čl. 3 odst. 1 Listiny) a ochranou lidské důstojnosti, aby se z věku jako neovlivnitelné osobní charakteristiky jedince vytvářelo pravidelně aplikované kritérium při posuzování výše přiměřeného odčinění nemajetkové újmy na zdraví.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy senátu Vladimíra Sládečka, soudce Pavla Šámala a soudce zpravodaje Jaromíra Jirsy o ústavní stížnosti B. K., zastoupené JUDr. Viktorem Pakem, advokátem, se sídlem v Praze 2, Francouzská 171/28, proti usnesení Nejvyššího soudu č. j. 25 Cdo 369/2021-448 ze dne 10. 2. 2022 a rozsudkům Městského soudu v Praze č. j. 70 Co 67/2020-393 ze dne 28. 5. 2020 a Obvodního soudu pro Prahu 7 č. j. 29 C 247/2016-327 ze dne 21. 11. 2019, za účasti Nejvyššího soudu, Městského soudu v Praze a Obvodního soudu pro Prahu 7 jako účastníků řízení a dále obchodních korporací a) Nemocnice Sokolov, s. r. o., se sídlem v Praze 1, Na Florenci 2116/15, zastoupené Mgr. Petrou Soukupovou, advokátkou, se sídlem v Karlových Varech, Dr. Davida Bechera 893/6, b) Kooperativa pojišťovna, a. s., Vienna Insurance Group, se sídlem v Praze 8, Pobřežní 665/21, jako vedlejších účastnic řízení, ve znění opravného usnesení ze dne 6. dubna 2023, takto:

I. Usnesením Nejvyššího soudu č. j. 25 Cdo 369/2021-448 ze dne 10. 2. 2022, rozsudkem Městského soudu v Praze č. j. 70 Co 67/2020-393 ze dne 28. 5. 2020 a výroky II, III a IV rozsudku Obvodního soudu pro Prahu 7 č. j. 29 C 247/2016-327 ze dne

21. 11. 2019 bylo porušeno právo stěžovatelky na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 ve spojení s čl. 7 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

II. Ve výroku I uvedená rozhodnutí se proto v odpovídajících částech ruší.

Odůvodnění

I. Vymezení věci

1. Stěžovatelka navrhuje zrušit ústavní stížností napadená rozhodnutí obecných soudů, která podle ní porušila její právo na soudní ochranu zaručené článkem 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále též jen „Listina“), a to v řízení o nároku na odčinění újmy na zdraví vzniklé v souvislosti s lékařským zákrokem provedeným *non lege artis* v Nemocnici Sokolov, s. r. o. (dříve NEMOS SOKOLOV, s. r. o.), tedy u vedlejší účastnice a), (dále též jen „nemocnice“).

II. Řízení před obecnými soudy

2. Stěžovatelka podstoupila v roce 2014 v nemocnici zákrok, při němž jí měl být při odstraňování žlučníku přetnut jeho vývod; namísto toho však byl chybně přetnut hlavní žlučovod. V souvislosti s nevydařeným zákrokem vznikla stěžovatelce překážka lepší budoucnosti, takže se žalobou domáhala odčinění ztížení společenského uplatnění [§ 2958 občanského zákoníku (dále též jen „o. z.“)], a to jak proti nemocnici, tak i proti vedlejší účastnici b), u níž je nemocnice pojištěna. Stěžovatelka se domáhala nejprve zaplacení 3 500 000 Kč, později svůj návrh rozšířila o dalších 1 500 000 Kč; celkem se tedy domáhala zaplacení 5 000 000 Kč s příslušenstvím.

3. Obvodní soud pro Prahu 7 (dále jen „nalézací soud“) mezitímním rozsudkem č. j. 29 C 247/2016-165 ze dne 11. 10. 2018, ve spojení s rozsudkem Městského soudu v Praze (dále jen „odvolací soud“) č. j. 70 Co 28/2019-208 ze dne 14. 2. 2019, pravomocně rozhodl, že základ stěžovatelkou uplatněného nároku je opodstatněný, neboť při zákroku nastalé komplikace byly předvídatelné, odvratitelné a nemocnice za vzniklou újmu, jejíž výše bude následně vyčíslena v konečném rozsudku, odpovídá. Napadená rozhodnutí navazující bezprostředně na uvedený mezitímní rozsudek se týkají právě výše peněžité náhrady za vzniklou újmu na zdraví.

4. Žalobě stěžovatelky vyhověl nalézací soud ohledně zaplacení částky 703 803 Kč s úroky z prodlení, ve zbývajícím rozsahu žalobu zamítl. Nalézací soud vyšel z posudku znalce zpracovaného na základě doporučující Metodiky k náhradě za bolest a ztížení společenského uplatnění (podle § 2958 občanského zákoníku), vzniklé po účinnosti „nového“ občanského zákoníku (dostupná na https://www.nsoud.cz; dále též jen „Metodika“), a dospěl k závěru, že znalcem vyčíslenou výši není v případě stěžovatelky důvod modifikovat (body 33–37 rozsudku nalézacího soudu). V řízení vzal za prokázané, že stěžovatelčin společenský a kulturní život před škodní událostí nebyl nadprůměrně bohatý, z pracovního života není vyřazena zcela, ale pouze částečně, v minulosti navíc pracovala spíše nárazově a zaměstnání často střídala; ani její „hraniční střední věk“ (v době poškození zdraví 55 let) není důvodem pro zvýšení či snížení výchozího znaleckého ohodnocení.

5. Odvolací soud napadený rozsudek nalézacího soudu potvrdil a odvolání stěžovatelky neshledal jako opodstatněné. Podle odvolacího soudu odpovídá částka, k níž dospěl nalézací soud, nejen technické části Metodiky, nýbrž respektuje i teze obsažené v její preambuli a odpovídajícím způsobem vystihuje hodnotu překážky lepší budoucnosti, která u stěžovatelky v souvislosti se zákrokem provedeným *non lege artis* nastala. Odvolací soud zdůraznil, že Metodika nezavazuje soud k tomu, že by měl nebo musel částku stanovenou znalcem v každém případě zvyšovat; žádné z možných modifikačních hledisek (věk, případně ztráta skutečně

výjimečné lepší budoucnosti, ať již v pracovním, či společenském životě) stěžovatelka podle něj nesplňovala. Jako důvodnou shledal procesní obranu nemocnice a vypořádal odvolací námitky stěžovatelky ve vztahu ke znaleckému posudku či poukazu na jiný, (ne)srovnatelný případ.

6. Dovolání stěžovatelky Nejvyšší soud (dále též „dovolací soud“) odmítl jako nepřípustné; dospěl k závěru, že přiznané odčinění vystihuje míru trvalého poškození zdraví stěžovatelky a není zjevně nepřiměřené, naopak odpovídá skutkovým zjištěním a je přiléhavě odůvodněno. Námitkami směřujícími proti některým skutkovým zjištěním (důsledky „předchorobí“) a jejich důkaznímu podkladu se s ohledem na charakter dovolacího řízení Nejvyšší soud nezabýval.

III. Procesní předpoklady řízení před Ústavním soudem

7. Ústavní soud posoudil obsah ústavní stížnosti, která byla podána včas, osobou oprávněnou a řádně zastoupenou advokátem v souladu s § 30 odst. 1 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“), a dospěl k závěru, že je přípustná podle § 75 odst. 1 téhož zákona.

IV. Argumentace stěžovatelky a vyjádření účastníků řízení

8. Stěžovatelka vytýká obecným soudům, že v rozporu s judikaturou Ústavního soudu nehodnotily věc konkrétně a individuálně [viz nález sp. zn. I. ÚS 2844/14 ze dne 22. 12. 2015 (N 221/79 SbNU 545); všechna i dále citovaná rozhodnutí jsou dostupná na https://nalus.usoud.cz]. Již rozhodnutí nalézacího soudu podle ní individualizující úvahu postrádá, přiznal-li stěžovatelce odčinění ve výši striktně odpovídající znaleckému posudku. Má-li Metodika doporučujícího charakteru být pouze vodítkem pro určení výše spravedlivé a plné kompenzace vzniklé újmy podle zásad slušnosti (§ 2958 o. z.), je úkolem soudu, aby dále „pracoval“ s částkou vypočtenou soudním znalcem, případně ji modifikoval, tj. v případě stěžovatelky zvýšil, jak doporučil i znalec. Namísto toho odvolací soud označil připomínku znalce o absenci příslušných položek v Metodice pro adekvátní vyčíslení ztížení společenského uplatnění stěžovatelky za příliš obecnou, nejednoznačnou a rezignoval na objasnění otázky, které z trvalých následků na zdraví stěžovatelky Metodika podle znalce nereflektuje.

9. Obecným soudům je dále vytýkáno nevypořádání námitek stěžovatelky v rozporu s nálezy sp. zn. IV. ÚS 774/18 ze dne 27. 2. 2019 (N 34/92 SbNU 348), sp. zn. IV. ÚS 2352/19 ze dne 3. 3. 2020 (N 40/99 SbNU 33) a dalšími. Kromě dosud uvedeného stěžovatelka považuje za nedostatečně zohledněné kritérium formy a intenzity zavinění nemocnice na vzniku stěžovatelčiny újmy na zdraví [nález sp. zn. III. ÚS 350/03 ze dne 29. 9. 2005 (N 186/38 SbNU 499)]; výsledek sporu nesouzní se závěrem nalézacího soudu, že újma nebyla způsobena hrubou nedbalostí operatéra. Bez významu podle ní nezůstává ani následný postoj nemocnice, která se stěžovatelce dosud neomluvila ani neprojevila nad nastalou událostí lítost.

10. Poslední okruh námitek stěžovatelky se týká vad dokazování. Úvahy obecných soudů o dřívější zdravotní kondici stěžovatelky jsou podle ní důkazně nepodložené, spekulativní, případně jde o zakázaná souhrnná zjištění, neboť z napadených rozhodnutí neplyne, o jaké konkrétní důkazy obecné soudy svůj skutkový závěr opírají.

11. V souladu s § 42 odst. 4 zákona o Ústavním soudu byli účastníci a vedlejší účastnice řízení vyzváni k vyjádření k ústavní stížnosti. Obecné soudy především odkázaly na odůvodnění napadených rozhodnutí; vedlejší účastnice b) Ústavnímu soudu sdělila, že v řízení nebude uplatňovat svá práva.

12. Nemocnice zaslala obsáhlé vyjádření, v němž vyzdvihla smysl Metodiky, kterým je (mj.) „eliminovat subjektivismus a libovůli a přispět ke sjednocení soudní praxe a naplnění požadavku, aby v obdobných případech bylo poskytnuto srovnatelné odškodnění“, což podle nemocnice označuje za vhodné i Ústavní soud [srov. nález sp. zn. IV. ÚS 3122/15 ze dne

2. 2. 2016 (N 23/80 SbNU 275)]. Oproti úpravě účinné do 31. 12. 2013 umožňuje Metodika přihlédnout k individuálním odlišnostem každého jednotlivého případu a zohledňuje poškození z pohledu všech myslitelných stránek lidského života. Navyšovat základní procentní ohodnocení podle Metodiky je podle nemocnice možné v zájmu principu předvídatelnosti soudního rozhodování (§ 13 o. z.) jen ve výjimečných případech; připojila dále několik příkladů rozhodovací praxe, s nimiž podle jejího přesvědčení napadená rozhodnutí korespondují.

V. Upuštění od ústního jednání

13. Ústní jednání Ústavní soud nekonal, neboť od něj nebylo možné očekávat další objasnění věci (§ 44 zákona o Ústavním soudu) – vše potřebné pro posouzení Ústavního soudu je zřejmé z písemných podání účastníků a připojeného spisu nalézacího soudu sp. zn. 29 C 247/2016.

VI. Hodnocení Ústavního soudu

14. Ústavní soud po seznámení se se zaslanými podáními a spisem nalézacího soudu dospěl k závěru, že je ústavní stížnost důvodná; zjistil totiž závažný exces v rovině dokazování, spočívající především v tom, že existence překážky lepší budoucnosti, její míry a z toho vyplývající míry ztížení společenského uplatnění je otázkou právní, jejíž vyřešení je výlučně odpovědností soudce a již nelze fakticky přenášet na znalce.

15. Další exces lze spatřovat v rovině hmotněprávní – konkrétně ve způsobu, jakým obecné soudy postupovaly při výkladu a aplikaci § 2958 o. z. za použití předmětné Metodiky, což se následně promítá opět do roviny procesní: soudy totiž odůvodnily svá rozhodnutí postupem, který ve skutečnosti nezvolily, v důsledku čehož napadená rozhodnutí nenaplňují požadavky náležitého odůvodnění, které je vnitřně rozporné a nelogické [srov. např. nálezy sp. zn. III. ÚS 271/96 (N 24/7 SbNU 153) ze dne 6. 3. 1997, sp. zn. III. ÚS 521/05 (N 70/40 SbNU 691) ze dne 23. 3. 2006 nebo sp. zn. III. ÚS 151/06 (N 132/42 SbNU 57) ze dne 12. 7. 2006].

16. Právě uvedené vedlo k porušení čl. 36 odst. 1 Listiny (s ohledem na povahu nároku stěžovatelky ve spojení s čl. 7 odst. 1 Listiny – viz dále).

17. Aby mohl Ústavní soud své úvahy srozumitelně vysvětlit, nejprve připomene ústavněprávní podstatu práva na náhradu nemajetkové újmy [VI.a)], dále se bude zabývat smyslem a obsahem § 2958 občanského zákoníku [VI.b)] i metodické pomůcky, kterou soudní praxe využívá [VI.c)], jakož i způsobem, jakým tak soudní praxe činí [VI.d)]. Po shrnutí představených východisek [VI.e)] následně Ústavní soud vyloží, jak je aplikoval na projednávaný případ [VI.f)].

VI. a) Podstata práva na náhradu nemajetkové újmy

18. Stěžovatelkou uplatněný nárok spadá svým charakterem do sféry ochrany článku 7 odst. 1 Listiny, podle něhož je zaručena nedotknutelnost osoby a jejího soukromí. Jak plyne z judikatury Ústavního soudu, garance nedotknutelnosti osoby spočívá v ochraně tělesné a duševní integrity člověka; její základní součástí je i zdraví jednotlivce [srov. nálezy sp. zn. II. ÚS 2379/08 ze dne 9. 7. 2009 ve znění opravného usnesení ze dne 2. 9. 2009 (N 157/54 SbNU 33), body 10–11; sp. zn. III. ÚS 2253/13 ze dne 9. 1. 2014 (N 3/72 SbNU 41), body 15–16; či sp. zn. I. ÚS 2930/13 ze dne 11. 11. 2014 (N 205/75 SbNU 297), bod 26]. Zásahem do tělesné a duševní integrity chráněné článkem 7 odst. 1 Listiny je nejen „způsobení zranění, způsobení či zhoršení choroby, a to i choroby, resp. poruchy psychické, ale i pouhé způsobení bolesti“ (znovu nález sp. zn. II. ÚS 2379/08, bod 11). Dojde-li v důsledku zásahu do sféry, v níž je podle článku 7 odst. 1 Listiny jednotlivci zaručena nedotknutelnost osoby a soukromí, ke vzniku újmy, promítá se ochrana zmíněného základního práva do nároků na náhradu této újmy. Ústavní soud vyložil v bodě 35 nálezu sp. zn. III. ÚS 2253/13, že

„[v] náhradě jakékoli újmy, a to i újmy na zdraví, je zapotřebí vidět i jakési ‚pokračování' práv. Skrze uplatnění nároku na náhradu újmy ‚pokračuje' subjektivní právo (na zdraví) nebo právní statek či hodnota (zdraví), z jehož porušení škoda vzešla".

19. Z právě uvedeného vyplývá, že námitky stěžovatelky spočívající v tvrzeném porušení procesních základních práv (čl. 36 odst. 1 Listiny) mají odraz i ve zmíněném substantivním základním právu zaručeném článkem 7 odst. 1 Listiny; ústavní stížnost tedy není „samoúčelná" (ve smyslu tvrzení procesních vad bez možného ústavněprávního dopadu, který by se potenciálně promítl ve výsledku řízení).

VI. b) Ideová východiska aplikace § 2958 občanského zákoníku

20. Kromě stěžovatelkou odkazovaných rozhodnutí se Ústavní soud zabýval problematikou adekvátního (ve smyslu ústavně konformního) odčinění nemajetkové (imateriální) újmy také v nálezech sp. zn. IV. ÚS 2578/19 ze dne 31. 3. 2020 (N 57/99 SbNU 165) a sp. zn. IV. ÚS 2706/19 ze dne 21. 4. 2020 (N 72/99 SbNU 392), které se bezprostředně dotýkají práce soudů s judikaturou stanovenými kritérii pro určení základní částky odčinění vzniklé újmy, byť z hlediska jiného odpovědnostního titulu (srov. § 2959 nyní účinného občanského zákoníku a jeho „pilotní" výklad v rozsudku Nejvyššího soudu č. j. 25 Cdo 894/2018-239 ze dne 19. 9. 2018). Obecná východiska, jak je třeba s judikatorními kritérii či metodickou pomůckou nezávazného charakteru zacházet, jsou přenositelná i do nyní projednávané věci, neboť úprava všech nároků na náhradu nemajetkové újmy v nyní účinném občanském zákoníku vychází ze stejného filozofického a hodnotového základu, vyzdvihujícího lidskou důstojnost, respekt k individuální osobnosti každého člověka a v souvislosti s tím opouštějícího paušálně („tabulkově") stanovené částky a mechanickou aplikaci rigidních výpočtů podle předem daných sazebníků a vzorců.

21. Aby byla rozhodovací praxe obecných soudů předvídatelná, účastníkům srozumitelná a důvěru v justici vzbuzující, je nezbytné při rozhodování vycházet z určitých jednotících kritérií, která je však třeba podle konkrétních okolností daného případu dále přizpůsobovat. Ústavní soud v nálezu sp. zn. IV. ÚS 2578/19 (bod 25) uzavřel, že „pracují-li obecné soudy s ‚metodikou' Nejvyššího soudu (jdoucí do jisté míry proti záměru zákonodárce vyjádřenému v novém občanském zákoníku) jako s pouhým základem pro výpočet odčinění imateriální újmy – vodítkem, od kterého se ‚odrazí' – a zvažují-li pečlivě, zda konkrétní případ neodůvodňuje odchylku od základu (ať již směrem nahoru, nebo i dolů, neboť obojí je možné), přičemž svá rozhodnutí řádně odůvodní – srozumitelně vyloží, jak se vymezená kritéria promítají do kontextu souzené věci – pak dostojí ústavněprávním požadavkům na spravedlivé rozhodnutí ve věci a neposkytují Ústavnímu soudu důvod k zásahu do jejich nezávislé rozhodovací činnosti". Jinými slovy, neopisují-li obecné soudy do výroku a odůvodnění o výši odčinění újmy na zdraví mechanicky tabulkové výpočty (zejména znalců) bez dalšího, rozhodují v duchu zákona a ústavně konformním způsobem.

VI. c) Okolnosti vzniku a obsah Metodiky k náhradě za bolest a ztížení společenského uplatnění (podle § 2958 občanského zákoníku)

22. Do 31. 12. 2013 byl v našem právním řádu (oproti stavu současnému) upraven hodnotově zcela odlišný systém odškodňování újmy na zdraví. Posouzení míry bolestí a ztížení společenského uplatnění bylo založeno na bodovém ohodnocení stanoveném vyhláškou Ministerstva zdravotnictví č. 440/2001 Sb., o odškodnění bolesti a ztížení společenského uplatnění, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „vyhláška č. 440/2001 Sb."). Zákonné zmocnění § 444 odst. 2 občanského zákoníku z roku 1964 doslova uvádělo: „Ministerstvo zdravotnictví stanoví v dohodě s Ministerstvem práce a sociálních věcí vyhláškou výši, do které lze poskytnout náhradu za bolest a za ztížení společenského uplatnění, a určování výše náhrady v jednotlivých případech."

23. Zmíněné ustanovení bylo z hlediska ústavní konformity i předmětem přezkumu Ústavního soudu, který je samotné, zejména pro jeho zmocňovací charakter, jako závadné neshledal; soudci podle závěru tehdejšího pléna nemá chybět odvaha podzákonný předpis (vyhlášku č. 440/2021 Sb.) v souladu s čl. 95 odst. 1 Ústavy neaplikovat, shledá-li jej nesouladným se zákonem, či dokonce s ústavním pořádkem [viz nález sp. zn. Pl. ÚS 50/05 ze dne 16. 10. 2007 (N 161/47 SbNU 133; 2/2008 Sb.) a odkazované usnesení sp. zn. I. ÚS 419/06 ze dne 20. 12. 2006 nebo stěžovatelkou zmiňovaný nález sp. zn. III. ÚS 350/03]. Zákonodárce se přesto rozhodl s účinností od 1. 1. 2014 uvedenou koncepci opustit, mimo jiné proto, že zásahem exekutivy (výše uvedenou vyhláškou) do nezávislé rozhodovací činnosti soudců byl programově narušován princip dělby moci.

24. Nyní účinný § 2958 o. z. zní: „Při ublížení na zdraví odčiní škůdce újmu poškozeného peněžitou náhradou, vyvažující plně vytrpěné bolesti a další nemajetkové újmy; vznikla-li poškozením zdraví překážka lepší budoucnosti poškozeného, nahradí mu škůdce i ztížení společenského uplatnění. Nelze-li výši náhrady takto určit, stanoví se podle zásad slušnosti.“ Po jeho přijetí vznikla spoluprací soukromého subjektu, některých soudců a Ministerstva spravedlnosti v obavě z roztříštěnosti soudní praxe při opuštění dosavadního systému dále komentovaná „výkladová pomůcka“ v podobě Metodiky.

25. Metodika má sloužit předvídatelnosti rozhodovací praxe (a především jako vodítko pro možnost mimosoudního vyrovnání) v případech, kdy se poškození domáhají odčinění nemajetkové újmy na zdraví podle § 2958 občanského zákoníku, tj. peněžité náhrady za vytrpěné bolesti a případně i ztížení společenského uplatnění, vznikla-li poškozením zdraví i překážka lepší budoucnosti. Sestává ze čtyř částí: A. Preambule, B. Přehled bolestí, C. Aktivity a participace a D. Technická část.

26. Z preambule Metodiky, naposledy aktualizované v roce 2019, tedy před více než třemi lety – v „době před pandemií a předválečné“ – plynou důležitá ideová východiska, na nichž tato výkladová pomůcka principiálně stojí a která jsou z ústavněprávního hlediska zásadní. Především se v čl. IV uvádí, že „nemůže mít závazný charakter v tom smyslu, že by byla právním předpisem, neboť zákon s ničím takovým nepočítá …“. Tvůrci Metodiky tak měli v úmyslu naplnit vůli zákonodárce, opouštějící dřívější bodovací systém – viz důvodovou zprávu k § 2958 o. z., z níž se podává: „Odpovědnost za spravedlivé rozhodnutí v konkrétním případě nemůže ze soudce nikdo sejmout a snaha o nivelizaci soukromého života v jeho rozmanitostech nevyvolá nic jiného než rigor nesrovnávající se s povahou jednotlivých případů.“ Sama Metodika podle své preambule (viz první odstavec čl. II) počítá s kreativním soudcem; jejím smyslem je sjednocení soudní praxe, zajištění zásady předvídatelnosti soudního rozhodování a zejména předcházení sporů. Právě v preventivním charakteru – v duchu hesla „normální je nesoudit se“, které by obzvláště mělo platit ve velmi citlivých sporech o odčinění újmy na zdraví – lze spatřovat pozitivní přínos Metodiky.

27. Pro přehlednost (bez návaznosti na souzenou věc) zmiňuje Ústavní soud první z aplikačních částí Metodiky – B. Bolesti, která přiznaně vychází z dosavadních zkušeností s aplikací přílohy 1 zrušené vyhlášky č. 440/2001 Sb., s níž se chtěl zákonodárce s účinností od 1. 1. 2014 „definitivně rozloučit“. Podle aktuálního znění části B. Metodiky je hodnota jednoho bodu odvozována od jednoho procenta hrubé měsíční nominální mzdy na přepočtené počty zaměstnanců v národním hospodářství za kalendářní rok předcházející roku, v němž vznikl nárok / vznikla bolest. Kupříkladu v roce 2021 činila průměrná mzda 37 839 Kč, tj. hodnota jednoho bodu u bolesti vzniklé v roce 2022 činí 378,39 Kč. V souladu s preambulí se pak lékařem provedené bodové ohodnocení doporučuje procentuálně navýšit v případě nastalých komplikací podle tam uvedených stupňů.

28. V části C. Metodiky, která je pro souzenou věc stěžejní a která je nazvána Aktivity a participace, byl vytvořen zcela nový systém výkladové pomůcky pro stanovení újmy vzniklé překážkou lepší budoucnosti, mající negativní dopad do společenského uplatnění poškozeného.

Nové pojetí založené na určení rozsahu omezení (vyřazení) pomocí procentního vyjádření podle jeho tvůrců odstraňuje výkladové potíže a současně požadovaným způsobem odráží jednak výchozí situaci průměrného (obvyklého) poškozeného, jednak umožňuje přihlédnout k individuálním odlišnostem každého jednotlivého případu. K posouzení hodnocených potíží využívá Metodika Mezinárodní klasifikaci funkčních schopností, disability a zdraví, vypracovanou Světovou zdravotnickou organizací (v češtině dostupná například na https://www.uzis.cz/res/f/008317/mkf-cz-002.pdf), konkrétně její třetí část nazvanou právě Aktivity a participace. Předností zvolené systematiky je podle preambule propracovaná struktura a důraz na určení stupně omezení funkčních schopností postiženého s přihlédnutím k jeho osobním poměrům tak, aby bylo zohledněno zhoršení oproti předchozímu stavu; jako podrobná a promyšlená umožňuje vykreslit plastický obraz nejen funkčních tělesných postižení, ale i jejich praktický dopad do všech sfér života poškozeného kódovaných v devíti kapitolách.

29. Stupeň závažnosti trvalého zdravotního postižení je pojat jako procentní vyjádření ztráty životních příležitostí (lepší budoucnosti) ve škále 0–100 % pro jednotlivé položky (domény) v devíti oblastech společenského zapojení. Tím je myšleno, že 100 % odpovídá teoretickému případu poškozeného plně vyřazeného ze všech sfér lidského života (tj. plná ztráta kognitivních a pohybových funkcí, spojená s plnou ztrátou sebeobsluhy a jakéhokoliv zapojení do společenských aktivit), a všechny mírnější formy postižení jsou odstupňovány směrem dolů. Pro lepší představu závažnosti omezení poškozeného obsahuje preambule i orientační škálu procentních stupňů, doprovázenou slovním popisem intenzity přetrvávajících potíží. Uvádí se zde, že „[k]valifikátory se použijí ve stupni omezení podle škály stupňů od 0 do 4:

0 – žádná obtíž (nepřítomná, zanedbatelná) – 0–4 %
- osoba nemá a nepociťuje žádný problém

1 – lehká obtíž (mírná, nízká) – 5–24 %
- problém je přítomen méně než 25 % času s intenzitou, kterou může osoba tolerovat (je dobře snesitelný), a který se stal zřídka během posledních 30 dní

2 – středně těžká obtíž (zřetelná, větší) – 25–49 %
- problém je přítomen méně než 50 % času s intenzitou, která zasahuje do každodenního života (je zřetelný), a který se děje občas během posledních 30 dní

3 – těžká obtíž (vysoká, extrémní) – 50–95 %
- problém je přítomen více než 50 % času s intenzitou, která částečně rozvrací každodenní život osoby (značně velký), a který se děje často během posledních 30 dní

4 – úplná obtíž (úplná) – 96–100 %.
- problém je přítomen více než 95 % času s intenzitou, která zcela rozvrací každodenní život osoby (obtíže jsou nesnesitelné nebo je funkce nemožná), a který se děje každý den během posledních 30 dní“.

30. Metodika současně stanoví, že výchozí stav 100% postižení poškozeného odpovídá částce odpovídající 400násobku průměrné hrubé měsíční nominální mzdy na přepočtené počty zaměstnanců v národním hospodářství za kalendářní rok předcházející roku, v němž se ustálil zdravotní stav poškozeného, tj. od okamžiku, kdy je možno vyčíslit náhradu. Procentní podíl z výchozí rámcové částky (odpovídající zjištěnému stupni omezení poškozeného) má představovat základní ohodnocení nemateriální újmy při trvalých zdravotních následcích a být proporcionálním vyjádřením ztráty průměrného potenciálu pro určitý typ postižení. Individuální přístup ke zvláštnostem každého jedinečného případu současně předpokládá, že zjištěná částka základního ohodnocení může být modifikována výjimečnými okolnostmi na straně poškozeného, ale i škůdce (v řádu desítek procent, maximálně dvojnásobku).

31. Za (pravidelně se vyskytující) významnou modifikační okolnost nezahrnutou do popsané klasifikace označuje Metodika věk poškozeného, k němuž v preambuli uvádí:

„Vzhledem k tomu, že vrcholu sil i intenzity společenského zapojení se obvykle dosahuje ve věku od 45 do 55 let, je namístě základní částku stanovenou shora popsaným postupem zvýšit přibližně o 10 %, utrpěl-li poškozený zranění ve věku 35–44 let, o 20 % ve věku 25–34 let a o 30–35 % ve věku 0–24 let. Oproti tomu lze základní částku snížit přibližně o 10 % ve věku 55–69 let a o 20 % od 70 let výše.“ Dále Metodika pracuje s okolností výjimečného, nebo naopak podprůměrného zapojení poškozeného do společenských aktivit před újmou na zdraví s doporučením možného navýšení až o 30 %, případně snížení až o 20 %. Současně je dále uvedeno, že míra prožívání nastalé situace na věku závislá není, zatímco mladý člověk se musí s novým hendikepem vyrovnávat po delší dobu, má na druhé straně více sil a adaptability; stejně tak nelze usuzovat, že trauma, stres a frustrace jsou *a priori* větší u člověka činorodého než u toho, který vedl pohodlný, fádní (z pohledu jiného méně kvalitní) život.

32. Část C. Metodiky obsahuje zmíněných devět kapitol, jejichž ambicí je obsáhnout všechny životní oblasti. Míra zásahu nového postižení do života poškozeného se v jednotlivých oblastech – zjednodušeně řečeno – kóduje kvalifikátorem výkonu (popis, co a jak člověk dělá ve svém běžném prostředí) a kvalifikátorem kapacity (popis schopnosti člověka provést konkrétní úkol nebo aktivitu). Jednotlivými oblastmi (kapitolami), které se dále člení do nejrůznějších „domén“ (podpoložek), jsou: 1. Učení se a aplikace znalostí, s dále rozpracovanými podkapitolami 1.1. Účelné smyslové zkušenosti, 1.2. Základní učení, 1.3. Aplikace znalostí; 2. Všeobecné úkoly a požadavky; 3. Komunikace, s podkapitolami 3.1. Komunikace – přijímání, vnímání, 3.2. Komunikace – vytváření, 3.3. Konverzace a používání komunikačních pomůcek a technik; 4. Pohyblivost, s podkapitolami 4.1. Měnění a udržování pozice těla, 4.2. Nošení předmětů, pohybování a zacházení s nimi, 4.3. Chůze a pohyb, 4.4. Pohyb pomocí dopravy; 5. Péče o sebe; 6. Život v domácnosti, s podkapitolami 6.1. Získávání nezbytných životních potřeb, 6.2. Úkony v domácnosti, 6.3. Péče o domácnost a pomoc druhým; 7. Mezilidská jednání a vztahy, s podkapitolami 7.1. Základní mezilidské vztahy, 7.2. Zvláštní mezilidské vztahy; 8. Hlavní oblasti života, jako jsou 8.1. Výchova, 8.2. Práce a zaměstnání nebo 8.3. Ekonomická činnost; a konečně 9. Život komunitní, sociální a občanský.

33. Už jen z názvu kapitol a podkapitol uvedených v předchozím odstavci vyplývá jejich „neodborný skutkový charakter“ – vždyť co je odborného na zjištění, jak je poškozený schopen učit se, komunikovat, pečovat o sebe, žít v domácnosti apod. (viz též bod 39 níže).

34. Poslední Technická část D. Metodiky pak poskytuje „návod k použití“ dosud představovaných kritérií. Obsahuje tabulku nazvanou Přehled domén (životních oblastí zpracovaných v části C. Metodiky pro určení míry ztížení společenského uplatnění), k jejímuž vyplnění je podle této části příslušný soudní znalec z oboru zdravotnictví, odvětví „Hodnocení míry bolesti a funkčních schopností při újmách na zdraví“ podle zákona č. 254/2019 Sb., o znalcích, znaleckých kancelářích a znaleckých ústavech, a jej prováděcí vyhlášky č. 505/2020 Sb., kterou se stanoví seznam znaleckých odvětví jednotlivých znaleckých oborů, jiná osvědčení o odborné způsobilosti, osvědčení vydaná profesními komorami a specializační studia pro obory a odvětví. Odbornost v uvedeném znaleckém odvětví získá lékař klinického oboru, který současně absolvuje speciální kurz zaměřený na aplikaci Metodiky. Kurzy pořádá Společnost medicínského práva, z. s., která přípravu a tvorbu Metodiky zaštiťovala (nezaměňovat se zavedenou Společností medicínského práva při České lékařské společnosti Jana Evangelisty Purkyně, z. s., která se od Metodiky a požadavků, jaké klade na soudní znalce klinických lékařských oborů, distancovala – srov. Zprávu o šetření ve věci Metodiky k náhradě nemajetkové újmy na zdraví podle § 2958 občanského zákoníku sp. zn. 6709/2019/VOP, č. j.: KVOP-5051/2021 ze dne 22. 2. 2021, s. 18; dostupnou na https://www.ochrance.cz/uploads-import/ESO/6709-2019-VOP-DK-18-1.pdf).

35. Výsledkem znalcova zkoumání má být procentuální ohodnocení omezení, s nimiž se poškozený v životě po nastalé zdravotní újmě potýká (0 % = žádné omezení, 100 % = fatální

vyřazení ze života). Metodika počítá s tím, že se výše odčinění odvíjí od průměrné měsíční nominální mzdy (druhý odstavec čl. X preambule), „aby výše této částky nemusela být opakovaně revidována a reflektovala vývoj hladiny cen“. Jak je uvedeno v závěru části D. Metodiky, v roce 2014, kdy byla Metodika vypracována, činila výchozí částka (odpovídající 100% poškození zdraví) 10 051 200 Kč, zatímco k loňskému roku (tj. ustálení zdravotního stavu poškozeného v roce 2022, odvíjející se od průměrné mzdy z roku 2021) jde o 15 135 600 Kč, tedy částku o více než 5 mil. Kč vyšší (nárůst o 50 %).

VI. d) Pohled Ústavního soudu na aplikaci § 2958 občanského zákoníku v soudní praxi

36. Od účinnosti „nového“ občanského zákoníku uplynulo osm let, uchopení Metodiky soudní praxí již lze v určité míře reflektovat, a lze proto přes proklamované ideje Metodiky (vtělené do její preambule) konstatovat, že se praxe proti jasnému záměru zákonodárce zjednodušujícím způsobem hodnotově vrátila k východiskům úpravy účinné do 31. 12. 2013. Nepřípustný trend přenášení odpovědnosti za rozhodnutí ze soudu na znalce se paradoxně projevuje ještě intenzivněji. Pokračující vývoj nejenže nenaplňuje záměr zákonodárce nastolit ideově novou praxi, nýbrž je v lecčems rigidnější, než tomu bylo před účinností „nového“ občanského zákoníku, opírají-li se dnes soudci v řadě případů (při absenci exekutivního podzákonného předpisu jako za účinnosti vyhlášky č. 440/2001 Sb.) především o skutkově-právní závěry znalců, fakticky (za soudce) aplikujících „výkladovou pomůcku“, nezaštítěnou oficiálně žádnou státní institucí.

37. Ústavní soud přitom ve své praxi dlouhodobě poukazuje na nepřípustný způsob využívání znaleckého zkoumání v rámci dokazování. První problém vzniká často již na vstupu při samotném zadávání „odborných“ otázek, jež má znalec zodpovědět. Je totiž třeba pečlivě rozlišit, kde končí otázka skutková a nadto ještě odborná (k neodborným skutkovým zjištěním slouží jiné důkazní prostředky) a kde začíná právní hodnocení [srov. usnesení sp. zn. IV. ÚS 3470/15 ze dne 19. 7. 2016 (U 11/82 SbNU 799)]. Ani správné zadání znaleckého posudku směřující výlučně k vyřešení odborné skutkové otázky však nezbavuje soudce povinnosti hodnotit provedený důkaz podle klíčové zásady volného hodnocení (§ 132 o. s. ř.) jako každý jiný – viz k tomu z řady dalších například nález sp. zn. I. ÚS 4457/12 ze dne 24. 7. 2013 (N 132/70 SbNU 221): „Znalecký posudek je nutno hodnotit stejně pečlivě jako každý jiný důkaz; ani on *a priori* nepožívá větší důkazní síly a musí být podrobován všestranné prověrce nejen právní korektnosti, ale i věcné správnosti. Hodnotit je třeba celý proces utváření znaleckého důkazu, včetně přípravy znaleckého zkoumání, opatřování podkladů pro znalce, průběhu znaleckého zkoumání, věrohodnosti teoretických východisek, jimiž znalec odůvodňuje své závěry, spolehlivosti metod použitých znalcem a způsobu vyvozování jeho závěrů.“ Podobně lze ještě zmínit ze staršího, leč stále aktuálního nálezu sp. zn. II. ÚS 2630/07 ze dne 13. 12. 2007 (N 224/47 SbNU 941): „Soudy musí pracovat se snahou o individuální přístup ke každému jednotlivému případu, a nikoliv naprosto nekriticky přejímat závěry znaleckých posudků, v nichž jsou mnohdy formulovány odpovědi na dotazy soudů, které překračují meze odborného posouzení a zasahují přímo do rozhodování soudů tím, že dávají přímý návod, jak má soud ve věci rozhodnout. Soudní rozhodnutí pak musí být rozhodnutím nezávislého soudu, a nikoliv soudního znalce.“

38. Na týchž východiscích stojí i judikatura Nejvyššího soudu. Konkrétně v kontextu aplikace § 2958 o. z. Nejvyšší soud výslovně uvádí (usnesení č. j. 8 Tdo 190/2017-53 ze dne 20. 9. 2017): „Znalci z oboru zdravotnictví, odvětví stanovení nemateriální újmy na zdraví, nepřísluší, aby na základě Metodiky Nejvyššího soudu k náhradě nemajetkové újmy na zdraví (bolest a ztížení společenského uplatnění podle § 2958 o. z.) sám stanovil a určil částku náhrady za ztížení společenského uplatnění, neboť je to soud, kdo stanoví její výši podle předem daných kritérií. Účelem znaleckého posudku je vytvořit pro soud dostatečně podrobný, strukturovaný a pochopitelný skutkový podklad, obsahující odborný lékařský závěr o míře vyřazení

poškozeného ze životních činností definovaných v Metodice tak, aby soud mohl učinit právní závěr o výši náhrady za nemajetkovou újmu.“

39. Vztaženo k souzené problematice lze ohledně znaleckého zkoumání a odpovědnosti soudce za rozhodnutí ve věci – které jej nikdo nemůže zbavit – uzavřít, že soudní znalec z oboru zdravotnictví může soudci pomoci ohodnotit zejména kategorii vytrpěných bolestí. V kategorii ztížení společenského uplatnění však převážně nejde o odborná skutková zjištění (namátkou zda se pacient dorozumí řečí, zda je schopen pečovat o domácnost, zda je schopen práce a udržování mezilidských vztahů – viz bod 33 výše). Zjištění, jak je poškozený v každodenním životě omezen – v oblasti pracovní, kulturní, sportovní, společenské, sexuální, psychické, každodenního života – není „odborné“ a není třeba je dokazovat znalecky, postačí využít další (mimo jiné méně nákladné a časově náročné) důkazní prostředky (typicky výslechy svědků, listinné důkazy apod.).

40. Na podkladě učiněných zjištění se pak výlučně soudce (nikoliv znalec) musí zabývat (již právní) otázkou, do jaké míry je naplněna hypotéza § 2958 o. z., tj. v jaké míře u poškozeného nastala překážka lepší budoucnosti. Pro eliminaci rizika arbitrárního a nepředvídatelného rozhodování se může obecný soud přidržet poměrně jednoduchého metodického pravidla – míře omezení života poškozeného (překážce jeho lepší budoucnosti) přiřadí určitou procentní hodnotu porovnáním jednak se stavem 100% poškozeného pacienta (nejhůře představitelné poškození zdraví), jednak se stavem konkrétně zkoumaného pacienta před poškozením jeho zdraví. Shodne-li se soudní praxe, že 100% poškození zdraví odpovídá částce čtyřsetnásobku průměrné mzdy, jak proklamuje Metodika (v roce 2022 šlo o částku 15 135 600 Kč), vyjde soudu podle procentního ohodnocení překážky lepší budoucnosti konkrétního žalobce výchozí částka (zpravidla jako minimální možná), s níž může dále pracovat tak, aby podle svého nejlepšího vědomí i svědomí naplnil zákonodárcem požadované zásady slušnosti (§ 2958 o. z.) a měl své rozhodnutí oč opřít.

41. V této souvislosti je třeba při využití argumentu komparace s obdobnými případy důsledně zohledňovat i dobu vydání srovnávaného rozhodnutí oproti právě souzené věci. Výchozí rámcová částka, s níž Metodika pracuje a která je o více než 5 mil. Kč vyšší než v roce 2014, kdy vznikala (tj. 50% nárůst za 8 let), je legitimně navázána na (obzvlášť v poslední době více než dynamický) vývoj ekonomické situace. S ohledem na něj je proto nevhodné srovnání s dřívější (například pět let starou) rozhodovací praxí týkající se výše přiznaného odčinění újmy na zdraví. Přesvědčivějším a odpovídajícím srovnávacím kritériem, s nímž může soudní praxe v zájmu jednotné judikatury pracovat, je procentní určení míry ztížení společenského uplatnění, do něhož se pak jednoduchou matematickou úvahou dosadí aktuální ukazatel cenové hladiny. Také v Metodice obsažený vývoj je důkazem toho, že není legitimně možné obhajovat přiznanou výši zadostiučinění v roce 2022 odkazem na srovnatelný případ souzený v roce 2015 (natož v roce 2010, jak naznačuje nemocnice), aniž by byl současně zohledněn vývoj vhodných ekonomických ukazatelů (např. průměrné mzdy).

42. Z ústavněprávního hlediska nepřípustným měřítkem je věk pacienta, s nímž Metodika nakládá rozporuplně, uvádí-li na jedné straně, jak může být znalecky stanovený procentní základ podle věku zvýšen/snížen, aby o odstavec níže dodala, že nelze říci, že by mladý člověk trpěl více apod. (viz výše bod 31). Výjimečně si lze představit situace, v nichž věk pacienta může pro úvahu soudce (a nikoho jiného) ohledně přiměřené výše zadostiučinění hrát roli. Není však souladné s právem na rovné zacházení (čl. 3 odst. 1 Listiny) a s ochranou lidské důstojnosti, aby se stalo z věku jako neovlivnitelné osobní charakteristiky jedince [srov. vedle zmíněného článku Listiny také čl. 21 Listiny základních práv Evropské unie či nález sp. zn. Pl. ÚS 18/15 ze dne 28. 6. 2016 (N 121/81 SbNU 889; 271/2016 Sb.), bod 108] pravidelně a automaticky aplikované kritérium.

43. Vzhledem k době, která již od účinnosti nového občanského zákoníku uplynula, a problematickému charakteru Metodiky odklánějícímu se od „podpůrnosti“ a obecné

nezávaznosti této pomůcky se nabízí otázka, nenastal-li čas, aby Nejvyšší soud využil své pravomoci sjednotitele judikatury obecných soudů a vydal k problematice výkladu § 2958 o. z. závazné stanovisko vycházející z pečlivé analýzy rozhodovací činnosti obecných soudů, jak předpokládá zákon č. 6/2002 Sb., o soudech, soudcích, přísedících a státní správě soudů a o změně některých dalších zákonů (zákon o soudech a soudcích), ve znění pozdějších předpisů, v ustanovení § 14 odst. 3.

VI. e) Shrnutí obecných východisek

44. Ústavní soud shrnuje na tomto místě, že ústavně konformní výklad § 2958 o. z. vyžaduje, aby byla výše náhrady nemajetkové újmy na zdraví přiznávána primárně nikoli podle „nezávazných pomůcek“, nýbrž podle zákona a jeho smyslu („filozofie“), tedy především podle zásad slušnosti. Z vůle zákonodárce a základního státoprávního principu dělby moci pak plyne, že odpovědnost za spravedlivé rozhodnutí v konkrétních případech svěřuje zákon jedině soudcům (tedy nikoliv znalcům či komukoliv jinému).

45. Tvorba Metodiky byla v kontextu doby přijetí a účinnosti nového občanského zákoníku vedena dobrým úmyslem, její využití se však se záměrem zákonodárce do jisté míry minulo, je-li nyní odpovědnost za rozhodnutí svěřená moci soudní fakticky přenášena dokonce mimo státní moc. Metodika je nepochybně velmi užitečnou pomůckou při mimosoudních vyjednáváních; nedohodnou-li se však strany deliktního závazku smírně a podá-li poškozený žalobu, musí nastat jiný – zákonný – režim. Existence překážky lepší budoucnosti, její míry, jakož i obecně míry újmy na zdraví je otázkou právní, jejíž řešení nelze (nikdy) přenášet na znalce. Oblasti života poškozeného, určené ke zkoumání podle části C. Metodiky (viz bod 32 výše) vyžadují zjištění a úvahy soudcovské (nikoli znalecké). Znalec má odborně posoudit pouze to, kde a jak intenzivně jsou tělo a duše poškozeny (katalog defektů); vyřešení zbývajících otázek je na soudci.

46. Také v souvislosti s předchozí podle zákonodárce nevyhovující a opuštěnou úpravou platilo, že „[t]abulky stanoví pouze základní počet bodů; povinností soudu je, aby se při určení náhrady za ztížení společenského uplatnění zabýval předpoklady, které měl poškozený pro uplatnění v životě a ve společnosti a které jsou následkem úrazu omezeny nebo ztraceny, a aby rozhodl o přiměřeném zvýšení náhrady. … Zvýšení náhrady má být spíše pravidlem … Znalcem uvedený počet bodů je tedy jen základ pro stanovení počtu bodů soudem se zřetelem na konkrétní případ“ (Bičovský, J., Holub, M. Náhrada škody v občanském, obchodním, správním a pracovním právu. Praha: Linde Praha a. s., 1995, s. 133–134). Tím spíše musí uvedené východisko platit pro naplnění vizí zákonodárce, který přijal občanský zákoník č. 89/2012 Sb.

47. Soudce je podle čl. 95 odst. 1 Ústavy vázán zákonem. Zákon říká, že „vznikla-li poškozením zdraví překážka lepší budoucnosti poškozeného, nahradí mu škůdce i ztížení společenského uplatnění. Nelze-li výši náhrady takto určit, stanoví se podle zásad slušnosti.“ Výklad pojmů překážka lepší budoucnosti a zásady slušnosti je výhradní odpovědností soudce. Aby bylo jeho rozhodnutí přezkoumatelné a srozumitelné – zejména účastníkům řízení, i těm nezastoupeným – je třeba, aby soudce do odůvodnění promítl jasné úvahy, které jej k rozhodnutí vedly. Je jeho povinností popsat rozhodná skutková zjištění (zejména kdy se ustálil zdravotní stav poškozeného a jaká mu z něj plynou oproti stavu původnímu omezení) a právní závěry z učiněných zjištění plynoucí, tj. jaký myšlenkový postup při své úvaze o přiměřené výši odčinění újmy konkrétního poškozeného použil. Jako „odrazový můstek“ může použít i Metodiku, nikoli však bezvýhradně. Soudce je při rozhodování vázán zákonem, nikoliv nezávaznou metodickou pomůckou – a zákon mu ukládá rozhodnout podle zásad slušnosti (§ 2958 o. z.) a výši kompenzace určit podle jeho úvahy (§ 136 o. s. ř.).

48. Jinými slovy, soudce pečlivě zváží, zda je sporná skutková otázka doopravdy odborná a zda potřebuje k jejímu vyřešení znalecký posudek, pečlivě zjistí skutkový stav

a podepře své vlastní rozhodnutí o tom, jaká částka je k odčinění újmy poškozeného přiměřená, po komplexně provedeném dokazování a zhodnocení důkazů podle zásad uvedených v § 132 o. s. ř., tedy vlastní – účastníku srozumitelnou – úvahou, nikoli prostým odkazem na znalecký posudek (tedy v zásadě na velmi složitou technickou část Metodiky; obdobně k tomu srov. rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 25 Cdo 1361/2021 ze dne 15. 12. 2021). Vyjde-li přitom soudce z Metodiky (která není jediným myslitelným vodítkem – nemůže jím být již z povahy jejího nezávazného charakteru), měl by uvést v odůvodnění svého rozhodnutí, k jakému okamžiku poškozenému náhradu újmy přiznává, z jaké výchozí rámcové částky vychází, kolika procenty ohodnocuje následky poškození zdraví (v porovnání s fatálními 100 %) a jaké další okolnosti jej vedou k rozhodnutí o zvýšení/snížení/ponechání výchozí částky tak, aby byly naplněny zásady slušnosti, jak mu ukládá zákon v § 2958 o. z.

49. Soudy musí rovněž dodržovat princip předvídatelnosti soudního rozhodování, který požívá jako jeden ze základních principů materiálního právního státu ústavněprávní ochrany prostřednictvím samotného článku 1 odst. 1 Ústavy, ale i článku 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod. Aby mu obecné soudy dostály při rozhodování, jaká výše odčinění nemajetkové újmy v penězích je přiměřená, je třeba při srovnávání s jinou rozhodovací praxí vzít do úvahy nejen skutkovou obdobnost případu, nýbrž zasadit srovnávanou částku také do ekonomického kontextu doby jejího přiznání.

VI. f) Aplikace na projednávaný případ

50. Jak vyplývá z výroků tohoto rozhodnutí, Ústavní soud nepovažuje v projednávané věci shrnutá obecná východiska za respektovaná. Pro ústavněprávní přezkum případu stěžovatelky je klíčových několik momentů – v rovině skutkové (procesu dokazování) jde o nepřípustné přenášení odpovědnosti za právní posouzení věci ze soudu na znalce, v rovině právního posouzení pak o přezkoumatelnost rozhodnutí obecných soudů a dodržení principu předvídatelnosti soudního rozhodování [viz podrobněji body 21–26 nálezu sp. zn. IV. ÚS 1132/22 ze dne 15. 11. 2022 (N 135/115 SbNU 53)]; to vše v duchu čl. 36 odst. 1 Listiny, který zde byl z níže vyložených důvodů ve spojení s čl. 7 odst. 1 Listiny porušen.

51. Napadená rozhodnutí především neobsahují skutkový závěr o tom, kdy byl zdravotní stav stěžovatelky ustálen, k jakému okamžiku se tedy má určit překážka lepší budoucnosti a odčinit ztížení jejího společenského uplatnění. Pro právní posouzení (jaké odčinění újmy na zdraví je přiměřené) jde přitom podle ustálené rozhodovací praxe (i Metodiky) o skutečnost zásadní. Tento údaj plyne pouze ze znaleckého posudku (čl. 260–265) a je bez bližšího odůvodnění stanoven ke dni 15. 8. 2018. Znalecký posudek je ovšem – jak je shora osvětleno – důkazní prostředek jako každý jiný a je povinností soudu skutková zjištění z něj učiněná porovnat s ostatními důkazy (§ 132 o. s. ř.) a promítnout do odůvodnění rozhodnutí (viz § 157 odst. 2 o. s. ř.).

52. Dále znalec uvedl, že ke dni zpracování jeho posudku byla stěžovatelka permanentně omezena v každodenním životě (v době posuzování byla invalidní ve II. stupni). Posudek obsahuje vyplněnou tabulku podle Metodiky, z níž plyne, že omezení života stěžovatelky znalec stanovil mírou 5,96 % (následky byly kódovány v oblasti Pohyblivosti 0,54 %, Péče o sebe 1,47 %, Život v domácnosti 1,42 %, Mezilidská jednání a vztahy 0,20 %, Hlavní oblasti života 0,95 % a Život komunitní, sociální, občanský 1,39 %). Tomuto procentnímu ohodnocení pro rok 2018 má odpovídat částka 703 803 Kč. K výsledku znalec v komentáři svého písemného posudku uvedl: „Dlouhodobá ambulantní léčba digestivních potíží, poruchy střevní pasáže a depresivní ataky probíhají v období 2016–2018 a v současnosti jsou tyto následky permanentním omezením každodenního života poškozené. Tyto následky nelze přes jejich závažnost a charakter úplně adekvátně vyjádřit v příslušných doménách (absentují v ‚Metodice NS‘). V současném seznamu domén chybí položky zohledňující výše uvedené potíže, proto doporučuji navýšení odškodnění soudem.“ Při jednání znalec v řízení vyslechnut nebyl, což

samo o sobě lze považovat v takto sporné a složité věci za závažnou procesní vadu hraničící s porušením zásady ústnosti a přímosti (čl. 38 odst. 2 Listiny).

53. Nalézací soud však (a ve shodě s ním i soudy odvolací a dovolací) uvedl, že se ztotožňuje se znalcem „vypočtenou“ částkou a jeho doporučení navýšit výchozí částku odmítl jako vágní a neurčité.

54. Ústavní soud opakovaně judikuje a výše uvádí, že určení přiměřené výše náhrady nemajetkové újmy je principiálně výlučnou odpovědností soudce. I kdyby tedy vnímal vypracovanou Metodiku a její požadavek znaleckého zkoumání jako ústavně konformní (na existující úskalí přitom upozorňoval již v nálezu sp. zn. IV. ÚS 3122/15, bod 24), je povinností soudce podrobit znalecké zkoumání svému kritickému hodnocení. V tomto případě znalci vyšla celková procentní hodnota omezení života poškozeného pacienta 5,96 %, tedy kategorie lehkých, mírných obtíží, charakterizovaných tak, že „problém je přítomen méně než 25 % času s intenzitou, kterou může osoba tolerovat (je dobře snesitelný), a který se stal zřídka během posledních 30 dní“ (viz výše bod 29), a současně je podle znalce patrné, že je pacient „permanentně omezen v každodenním životě“. Na základě právě uvedeného je i laikovi, a bez dalšího doporučení znalce výslednou částku navýšit, zřejmé, že šestiprocentní ohodnocení potíží pacienta, který trpí zažívacími obtížemi, je částečně vyřazen z pracovního procesu a nemůže zvedat těžká břemena (jak bylo u stěžovatelky objektivně zjištěno – viz bod 19 rozsudku nalézacího soudu) evidentně neodpovídá [viz např. i skutkově obdobný případ poranění a nutnosti rekonstrukce žlučových cest, které u tamní – byť mladší (v době ustálení zdravotního stavu ve věku 44 let) – poškozené dva znalci ohodnotili řádově 17% omezením společenského života; na tomto podkladě pak byla na náhradě ztížení společenského uplatnění poškozené k roku 2016 pravomocně přiznána částka 2 003 023 Kč – srov. rozsudek Okresního soudu v Trutnově č. j. 30 C 206/2017-330 ze dne 16. 12. 2021, ve spojení s rozsudkem Krajského soudu v Hradci Králové č. j. 19 Co 95/2022-379 ze dne 15. 9. 2022].

55. Právě na případu stěžovatelky je zřetelně demonstrováno, že použitá škála kritérií a váha, kterou jim Metodika přisuzuje, je z hlediska zásad slušnosti velmi problematická.

56. Není úkolem Ústavního soudu interpretovat podústavní právo a poskytovat jiná výkladová vodítka namísto Metodiky – to je doména obecné justice. Při vědomí naznačených úskalí, která Metodika z praktického hlediska skýtá, však trvá na požadavku, aby obecný soud, použije-li jako „výkladovou pomůcku“ Metodiku, následně ve svých úvahách promítl její nezávaznost, mezery i nedostatky a korigoval ji tak, aby dospěl ke spravedlivému výsledku konvenujícímu „zásadám slušnosti“. Účastníkovi (i nezastoupenému) musí být ze soudního rozhodnutí zřejmé, jaká jeho omezení považoval soud za zásadní, jakou intenzitu jim přisoudil a proč podle jeho úvahy přisouzené odškodnění zásadám slušnosti odpovídá.

57. Nalézací soud se v rámci dokazování neomezil pouze na provedení důkazu znaleckým posudkem; v souladu s tezemi, které Ústavní soud považuje za stěžejní (body 39 a 45), provedl více důkazů, z nichž učinil řadu zjištění, nepromítl je však do svých úvah způsobem, kterému by stěžovatelka, po níž není možné požadovat znalost složité Metodiky, mohla porozumět. Úkolem nalézacího soudu bylo vyložit, v čem spočívá překážka stěžovatelčiny lepší budoucnosti a proč nastala právě v hodnotě cca pouhých 6 % v porovnání se 100% poškozením zdraví. Z rozsudku nalézacího soudu (ani dalších napadených rozhodnutí) však není ani patrný okamžik, k jakému soud zjistil stav stěžovatelky jako ustálený, a není z něj zřejmá ani výchozí rámcová částka pro daný rok vypočtená ze čtyřsetnásobku průměrné hrubé měsíční nominální mzdy na přepočtené počty zaměstnanců v národním hospodářství za kalendářní rok předcházející roku, v němž se ustálil zdravotní stav poškozeného. Absentuje tedy již základní úvaha, jak se z 5,96 % (správně nadto při součtu jednotlivých domén hodnocených v posudku je to 5,97 %) vypočte právě 703 803 Kč. To je – zjednodušeně řečeno – souvislost, která z rozhodnutí obecných soudů bez znalosti obsahu Metodiky neplyne.

58. Ústavní soud nepovažuje za legitimní ani úvahu nalézacího soudu, který hodnotí zjištění, že stěžovatelka často střídala zaměstnání, negativně – jako důvod svědčící proti možnému zvýšení znalcem stanovené (sic!) výše odčinění. Skutečnost častého střídání zaměstnání nelze *a priori* hodnotit negativně ve smyslu nepracovitosti člověka či jeho nižšího (méněcennějšího) přínosu pro společnost, pracovní trh apod. Podobné je i kvótování věku stěžovatelky podle Metodikou připravené šablony. Nalézací soud označil věk 55 let za „hraniční střední věk“ (aniž by vysvětlil, co tato kategorie znamená a proč se vztahuje právě k věku 55 let), který podle něj není důvodem ke zvýšení ani snížení odškodnění. Odvolací soud k tomu v bodě 7 na s. 5 rozsudku doplnil: „Žalobkyně utrpěla újmu ve věku 55 let, tedy v období, kdy již není žádného důvodu k navyšování základní částky, naopak by bylo lze vést úvahy o tom, že by se základní částka již mohla o 10 % snížit (snížení o 10 % je Metodikou stanoveno již pro kategorii 55–69 let).“ Jak je vyloženo v bodě 42 výše, činit z věku bez dalšího základní (pravidelné) modifikační kritérium, je diskriminační, dokonce protiústavní. Ústavní soud proto trvá na požadavku, aby obecný soud při rozhodování zohlednil věk poškozeného pouze tehdy, pojí-li se k němu zásadní okolnosti. Sama Metodika ostatně k uvedenému kritériu zaujímá ambivalentní přístup (viz bod 31 výše).

59. Důvodem kasačního zásahu Ústavního soudu je proto extrémní nesoulad mezi skutkovými zjištěními a právním posouzením věci, způsobený kombinací vadného hodnocení (i provedení) důkazu znaleckým posudkem a přenášení odpovědnosti soudce za aplikaci práva na znalce. Obecné soudy v rozporu s ustálenou judikaturou Ústavního soudu převzaly bez dalšího závěr znalce, uchýlily se k mechanickému posouzení věci podle vyplněné (doporučující, složité a nezávazné) šablony a nezabývaly se pečlivě a s přihlédnutím ke konkrétním okolnostem věci úvahou, zda výsledek koresponduje se skutkovým zjištěním. Napadená rozhodnutí neodpovídají ani principiálním východiskům Metodiky vyjádřeným v její preambuli (viz bod 26 výše).

60. Obecné soudy odůvodnily zjednodušujícím způsobem svá rozhodnutí odkazem na Metodiku a závěry znalce s tím, že mají možnost, nikoli povinnost, s jeho závěrem dále pracovat; výsledek právního posouzení ovšem neodpovídá zjištěným skutečnostem. Jako výkladovou pomůcku zvolily soudy Metodiku, nevyložily však, jak je možné, že zásadám slušnosti odpovídá při znalcem popsaných každodenních potížích stěžovatelky (v rozhodné době invalidní ve II. stupni) – v porovnání se 100% poškozením zdraví – ohodnocení překážky lepší budoucnosti v rozsahu šesti procentních bodů, tedy 703 803 Kč z výchozí částky 11 801 600 Kč pro rok 2018 (jako 400násobek průměrné hrubé měsíční nominální mzdy na přepočtené počty zaměstnanců v národním hospodářství za kalendářní rok předcházející roku, v němž se ustálil zdravotní stav poškozeného – viz bod 30 výše).

61. Jakkoli je třeba kvitovat snahu obecných soudů o předvídatelnost jejich rozhodnutí, přenášení odpovědnosti za aplikaci práva na soudního znalce není legitimním prostředkem, jak jejího naplnění dosáhnout. Bez náležité obhajoby a verifikovatelnosti znalcových závěrů (zásadně po jeho výslechu při jednání) navíc jejich převzetí soudem činí soudní rozhodnutí nesrozumitelným a nepřezkoumatelným. Článek 36 odst. 1 Listiny a právo stěžovatelky na soudní ochranu jejího základního práva na nedotknutelnost osoby ve smyslu článku 7 odst. 1 Listiny je tak kumulativně porušováno v několika ohledech současně.

62. Jelikož právě uvedené závěry k uplatnění kasační pravomoci Ústavního soudu postačí, dalšími námitkami stěžovatelky (rekapitulovanými v bodech 9–10 nálezu) se pro nadbytečnost nezabýval.

VII. Závěr

63. Metodika k náhradě za bolest a ztížení společenského uplatnění (podle § 2958 občanského zákoníku) není právní předpis ani výkladová pomůcka, která by vzešla z rozhodovací praxe obecných soudů. Aby obecný soud dostál požadavkům plynoucím z čl. 36

odst. 1 ve spojení s čl. 7 odst. 1 Listiny, je při jejím využití povinen do svých úvah promítnout a korigovat její nedostatky tak, aby přiznal odčinění újmy na zdraví jednotlivce spočívající ve ztížení společenského uplatnění ve výši odpovídající zásadám slušnosti, jak mu ukládá zákon, kterým je při své rozhodovací činnosti podle čl. 95 odst. 1 Ústavy České republiky vázán.

64. Ústavní soud na základě výše uvedených důvodů po projednání věci mimo ústní jednání bez přítomnosti účastníků ústavní stížnosti vyhověl a napadená rozhodnutí zrušil podle § 82 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu, neboť jimi byla porušena základní práva stěžovatelky zaručená článkem 36 odst. 1 ve spojení s článkem 7 odst. 1 Listiny.

65. Na obecných soudech (zejména na soudu nalézacím) nyní bude, aby důkaz znaleckým posudkem hodnotily v duchu kasačního nálezu a podle zásady volného hodnocení důkazů, tj. zejména „nepřeceňovaly“ závěry znalce směřující spíše k právnímu posouzení než ke zjištění odborných skutkových otázek, a na základě zjištěného skutkového stavu vysvětlily vlastní úvahy, které je vedly k určení přiměřené výše odčinění nemajetkové újmy stěžovatelky spočívající ve ztížení společenského uplatnění.

Č. 36
Rozhodování o svěření dítěte do střídavé péče v souladu s judikaturou Ústavního soudu
(sp. zn. I. ÚS 3085/22 ze dne 8. března 2023)

I. Dopustí-li se obecné soudy při rozhodování o svěření dítěte do péče závažných pochybení v procesu dokazování či hodnocení důkazů a nevypořádají-li se v rozporu s ochranou základních práv s kritérii pro posouzení aplikace institutu střídavé péče, přičemž současně nerespektují postulát své vázanosti nosnými důvody rozhodovací praxe Ústavního soudu podle čl. 89 odst. 2 Ústavy, poruší tím ústavně zaručená práva dotčeného účastníka řízení na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod a na péči o děti a jejich výchovu podle čl. 32 odst. 4 Listiny základních práv a svobod.

II. Rozhodnutí soudu, kterým není vyhověno rodiči žádajícímu střídavou péči, musí být podrobně a přesvědčivě odůvodněno, včetně uvedení relevantních argumentů, jak se soud s jednotlivými kritérii střídavé péče obsaženými v judikatuře Ústavního soudu vypořádal a proč v konkrétním případu rodič neuspěl. Skutečnosti svědčící proti střídavé péči přitom musí být v řízení nejen tvrzeny, ale i prokázány.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy senátu Vladimíra Sládečka a soudců Jaromíra Jirsy a Pavla Šámala (soudce zpravodaj) o ústavní stížnosti stěžovatele V. V., zastoupeného Mgr. Barborou Rovenskou, advokátkou, sídlem U Prašné brány 1078/1, Praha 1 – Staré Město, proti rozsudku Krajského soudu v Praze ze dne 17. srpna 2022 č. j. 101 Co 160/2022-557 a rozsudku Okresního soudu Praha-západ ze dne 4. dubna 2022 č. j. 12 P 182/2014-458, 35 P a Nc 204/2021, 35 P a Nc 88/2022, za účasti Krajského soudu v Praze a Okresního soudu Praha-západ jako účastníků řízení, a) nezletilé L. G. V. a b) nezletilého A. V., zastoupených opatrovníkem městem Černošice, sídlem Podskalská 1290/19, Praha 2 – Nové Město, jako vedlejších účastníků řízení, takto:

I. Rozsudkem Krajského soudu v Praze ze dne 17. srpna 2022 č. j. 101 Co 160/2022-557 a rozsudkem Okresního soudu Praha-západ ze dne 4. dubna 2022 č. j. 12 P 182/2014-458 byla porušena stěžovatelova práva na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod a právo na péči o děti a jejich výchovu podle čl. 32 odst. 4 Listiny základních práv a svobod.

II. Rozsudek Krajského soudu v Praze ze dne 17. srpna 2022 č. j. 101 Co 160/2022-557 a rozsudek Okresního soudu Praha-západ ze dne 4. dubna 2022 č. j. 12 P 182/2014-458 se proto ruší.

Odůvodnění

I. Skutkové okolnosti případu a obsah napadených rozhodnutí

1. Ústavní stížností podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“) se stěžovatel domáhá zrušení v záhlaví uvedených rozhodnutí, přičemž tvrdí, že jimi

byla porušena základní práva zakotvená v čl. 10 odst. 2, čl. 11 odst. 1, čl. 32 odst. 4 a v čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“).

2. V ústavní stížnosti stěžovatel dále navrhl, aby mu v případě, že bude se svojí ústavní stížností úspěšný, byla přiznána náhrada nákladů řízení před Ústavním soudem.

3. Z ústavní stížnosti, z napadených rozhodnutí a z vyžádaného spisu vedeného u Okresního soudu Praha-západ (dále jen „okresní soud“) se podává, že okresní soud napadeným rozsudkem svěřil nezletilou, vedlejší účastnici ad a), a nezletilého, vedlejšího účastníka ad b), (dále též jen „nezletilí“) do péče matky nezletilých B. D. (dále jen „matka“). Stěžovateli (dále i „otec“) soud uložil povinnost přispívat s účinností od dubna 2022 na výživu nezletilé částkou 5 000 Kč měsíčně a na výživu nezletilého částkou 5 000 Kč měsíčně (výrok I). Výrokem II upravil styk otce s nezletilými. Výrokem III rozhodl o nákladech řízení. Jde-li o rozhodování o péči o nezletilé, okresní soud vyšel ze zjištění, že nezletilí sdělili, že přes týden jsou u matky, od níž chodí do školy, o víkendech bývají u otce, takto jim to také vyhovuje, zejména jim vyhovuje, že k otci mohou chodit, kdy budou chtít. Okresní soud proto s přihlédnutím k věku nezletilých a jejich přání, jakož i k současnému rozsahu osobní péče rodičů o nezletilé rozhodl o svěření nezletilých do péče matky, avšak současně dodal, že nesdílí její tvrzení, že střídavou péči vylučuje zdravotní stav otce, neboť bylo zjištěno, že vyjma období své hospitalizace otec o nezletilé pečuje. Tímto rozhodnutím okresní soud změnil rozsudek okresního soudu ze dne 19. 11. 2015 č. j. 12 P 182/2014-79, kterým byla schválena dohoda rodičů, na základě které byli nezletilí svěřeni do společné péče rodičů.

4. Proti rozsudku okresního soudu podali matka i otec odvolání. Krajský soud v Praze (dále jen „krajský soud“) napadeným rozsudkem rozsudek okresního soudu ve výroku I změnil tak, že výživné se stanoví s účinností od 2. 4. 2021 nadále; ve zbývajícím rozsahu výroku I rozsudek okresního soudu potvrdil (výrok I). Výrokem II rozhodl o nedoplatku na výživném a výrokem III zrušil rozsudek okresního soudu ve výroku II a řízení o úpravu styku zastavil. Výrokem IV rozhodl o nákladech řízení před soudy obou stupňů. Krajský soud při svém rozhodování vyšel ze zjištění, že rodiče v minulosti pečovali o nezletilé v rámci společné péče. Ke změně této péče došlo 2. 4. 2021, kdy otce postihla lehká mozková příhoda. Péči o nezletilé tak převzala po dobu hospitalizace otce a jeho rekonvalescence matka. Poté, co se zdravotní stav otce stabilizoval, začali nezletilí k otci docházet na víkendy a v péči matky zůstávali po dobu pracovního (školního) týdne. Rodiče se v otázce péče o děti chovají rozumně, nezletilí se mezi jejich domácnostmi pohybují zcela volně, čemuž přispívá i krátká vzdálenost mezi bydlišti obou rodičů. Nezletilí při pohovoru provedeném krajským soudem uvedli, že oba rodiče jsou v otázce styku s druhým rodičem velkorysí, ve styku s druhým rodičem jim nebrání. Oba shodně vypověděli, že si přejí zachovat současný stav, kdy na víkend docházejí k otci a v týdnu, kdy si plní své školní povinnosti, jsou u matky, neboť to od ní mají blíž do školy. Krajský soud poukázal na to, že nezletilí jsou ve věku 14 a 13 let, jsou vyzrálí a jsou schopni vyjádřit svůj názor, který je třeba respektovat. Krajský soud uvedl, že ve shodě s okresním soudem respektoval zjištěný faktický stav péče o nezletilé, zdravotní stav otce a přání nezletilých a zakotvil výlučnou péči matky o nezletilé. Krajský soud uzavřel, že byť by v dané věci byly splněny podmínky pro asymetrickou péči o nezletilé, tuto nelze s ohledem na zdravotní stav otce a přání nezletilých upravit. Krajský soud v této souvislosti poukázal na to že, sám nezletilý uvedl, že otec má málo pohyblivou levou ruku, což bylo patrné i při jednání krajského soudu, a nechce, aby otec řídil auto a vozil je do školy.

II. Argumentace stěžovatele

5. V ústavní stížnosti stěžovatel nesouhlasí s rozhodnutím obecných soudů, které nevyhověly jeho návrhu na svěření nezletilých do střídavé péče obou rodičů. Stěžovatel namítá, že rozsudek krajského soudu pro něj byl překvapivý, neboť krajský soud takto rozhodl z důvodu jeho zdravotního stavu, aniž by v tomto směru bylo provedeno jakékoli dokazování. Stěžovatel

se až z odůvodnění rozsudku krajského soudu dověděl, že jeho zdravotní stav byl hlavním důvodem, proč nebylo vyhověno jeho návrhu na svěření nezletilých dětí do střídavé péče obou rodičů. Stěžovatel tak neměl v řízení žádnou možnost na tuto skutečnost procesně reagovat, bránit se a tvrzení krajského soudu o svém zdravotním stavu vyvrátit.

6. Podle názoru stěžovatele měl-li být v řízení hodnocen jeho zdravotní stav, který měl být navíc rozhodujícím pro rozhodnutí krajského soudu o svěření nezletilých dětí do výlučné péče matky, mělo být o péči o nezletilé rozhodnuto na základě odborných vyjádření ke zdravotnímu stavu stěžovatele, nikoli jen na základě závěru učiněného krajským soudem.

7. Stěžovatel současně namítá, že subjektivní hodnocení zdravotního stavu účastníků řízení soudem nemá být předmětem protokolu o jednání, neboť § 40 odst. 6 zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, (dále též jen „o. s. ř.“) jasně stanoví náležitosti protokolu.

8. Stěžovatel poukazuje na to, že krajský soud dále při svém rozhodování nevzal v úvahu věk nezletilých ani skutečnost, že podle všech provedených důkazů o nezletilé v době, kdy je má v péči, bez problémů pečuje. Především pak krajský soud nezjišťoval, zda zdravotní stav skutečně stěžovateli v péči o nezletilé děti brání, a pokud ano, tak jakým způsobem. Postup krajského soudu spočívající v nesvěření nezletilých dětí do asymetrické péče rodičů z důvodu (údajně špatného) zdravotního stavu stěžovatele, a to navíc bez jakéhokoli bližšího uvedení toho, jakým způsobem má zdravotní stav stěžovatele péči o nezletilé děti bránit, je podle stěžovatele postupem zakládajícím jeho diskriminaci z důvodu jeho zdravotního stavu.

9. Stěžovatel poukazuje na to, že v řízení před okresním soudem nebyla zjištěna žádná relevantní okolnost, která by možnost střídavé péče vyvrátila. V této souvislosti odkazuje na nález Ústavního soudu ze dne 26. 5. 2014 sp. zn. I. ÚS 2482/13 [(N 105/73 SbNU 683), všechna rozhodnutí Ústavního soudu jsou dostupná na http://nalus.usoud.cz], podle kterého by svěření dítěte do střídavé péče mělo být pravidlem, zatímco jiné řešení je výjimkou, která vyžaduje prokázání, proč je v zájmu dítěte právě toto jiné řešení. Krajský soud navíc neuvedl, které kroky mohou vést k odstranění překážek, pro které není podle jeho názoru možné nezletilé děti do střídavé péče obou rodičů svěřit.

10. Stěžovatel dále namítá, že obecné soudy při rozhodování o výši výživného na nezletilé nezohlednily rozsah styku nezletilých se stěžovatelem spojený s jeho osobní péčí o ně a jím vynaložené náklady. Soudy při stanovení výše výživného nezohlednily, že stěžovatel v rozhodném období hradil nezletilým školní obědy, kroužky, pojištění, telefony, školní výlety, tábory, oblečení atd., a tyto stěžovatelovy výdaje spojené s péčí o nezletilé na dlužné výživné nezapočítaly.

III. Vyjádření účastníků a vedlejších účastníků řízení

11. Soudce zpravodaj zaslal podle § 42 odst. 4 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“) ústavní stížnost k vyjádření krajskému soudu, okresnímu soudu, opatrovníkovi nezletilých a matce.

12. Krajský soud ve svém vyjádření uvedl, že řízení o změnu péče bylo zahájeno k návrhu matky ze dne 17. 5. 2021, žádající o svěření nezletilých do své výlučné péče a o stanovení vyživovací povinnosti otci. Návrh odůvodnila tím, že společná péče přestala fungovat v důsledku prodělání mrtvice otce dne 2. 4. 2021, kdy prognóza jeho stavu je nejistá, do té doby se společně podíleli na úhradě potřeb nezletilých. Zdůraznila, že od doby, kdy nezletilí přešli do její výlučné péče, se otec odmítá podílet na jejich výživě, neboť nemá výživné stanovené soudem, a to i přesto, že ho matka k příspěvku vyzývala. Ohledně styku uvedla, že nezletilí se v týdnu nachází v její péči a na víkendy dochází k otci. Otec již v řízení před okresním soudem uváděl, že se cítí být v pořádku, dochází na rehabilitace, pouze motorika na levé straně není ještě ideální. Zdravotní stav otce byl předmětem zkoumání již před okresním soudem, přičemž soudy při svém rozhodování vychází jak z listinných důkazů, tak i z účastnických výslechů,

není vždy zapotřebí zadávat znalecký posudek. S nezletilými byl proveden pohovor jednak kolizním opatrovníkem a následně i v odvolacím řízení. Nezletilí sdělili, že přes týden se nachází v péči matky a na víkendy dochází k otci, zpravidla v pátek nebo až v sobotu a jsou tam do neděle. Občas za otcem zajdou i přes týden. Nezletilí uvedli, že komunikace rodičů probíhá přes ně. Vyhovuje jim stav, který je nyní. Krajský soud poukázal na to, že je rozhodováno v zájmu nezletilých dětí, nikoliv v zájmu rodičů. Faktický stav v rodině byl takový, že matka pečovala a pečuje o nezletilé v průběhu týdne, přičemž nezletilí dochází k otci na základě svého rozhodnutí o víkendu. Tento stav jim vyhovuje. Nezletilí se v době pohovoru nacházeli ve věku 14 a 13 let, tj. ve věku, kdy mají právo se k věci vyjádřit a mají právo na to, aby jejich názor byl respektován. Podle krajského soudu lze souhlasit s námitkou otce, že nelze vždy za každých okolností převzít přání nezletilých. Nicméně, v daném případě nezletilí sami logicky a rozumně vysvětlili, z jakých důvodů si přejí, aby byla zachována během týdne péče matky, ať již to byla dojezdová vzdálenost do školy, přání nezletilého, že nechce, aby je otec vozil autem s ohledem na sníženou pohyblivost levé ruky. A proto bylo k jejich přání přihlédnuto. Za takového stavu nelze podle názoru krajského soudu nastolit střídavou péči o nezletilé, neboť je to matka, která ve větší míře o nezletilé pečuje, a nezletilí na základě svého rozhodnutí dochází za otcem. Vzhledem ke skutečnosti, že matka ve styku otci s nezletilými nebrání, vzala svůj návrh na úpravu styku zpět a řízení o úpravu styku bylo zastaveno. V neposlední řadě nelze podle krajského soudu přehlédnout ani majetkovou stránku věci, byť stížnost stěžovatele do této části nesměřuje. Z průběhu řízení bylo zřejmé, že otec k rukám matky na výživu nezletilých nic nepřispívá, pouze o své vůli rozhoduje o tom, co nezletilým pořídí, na co přispěje. Krajský soud připustil, že otec nezletilým kupuje drahé dárky, nicméně s matkou nezletilých se na nich nedomlouvá a matka nemá vliv na nákup těchto věcí. S ohledem na výše uvedené považuje krajský soud ústavní stížnost otce za zjevně nedůvodnou.

13. Okresní soud ve svém vyjádření odkázal na odůvodnění napadených rozhodnutí.

14. Opatrovník nezletilých ve svém vyjádření uvedl, že souhlasí s rozsudkem krajského soudu, který vzal v úvahu názor obou nezletilých, kteří opakovaně sdělovali, že jim nynější režim vyhovuje, tedy že mohou k tátovi, kdy oni sami chtějí.

15. Vyjádření krajského soudu, obvodního soudu a opatrovníka zastal Ústavní soud k replice stěžovateli a vyjádření obou soudů opatrovníkovi k replice.

16. Stěžovatel zaslal Ústavnímu soudu repliku, ve které nesouhlasí s tvrzením krajského soudu v jeho vyjádření k ústavní stížnosti, že zdravotní stav otce byl předmětem zkoumání již v řízení před okresním soudem. Toto tvrzení není pravdivé, zdravotní stav otce nebyl v řízení před okresním soudem ani v řízení před krajským soudem zkoumán. V řízení se k otázce zdravotního stavu neprováděly žádné důkazy, jak vyplývá ze soudního spisu. Stěžovatel uvádí, že k otázce jeho zdravotního stavu nemusí být v řízení vypracován znalecký posudek, k důkazu nicméně nebyly provedeny ani lékařské zprávy, které by se týkaly jeho zdravotního stavu. Uvádí-li krajský soud ve svém vyjádření k ústavní stížnosti v této věci, že soudy vychází z listinných důkazů a z účastnických výslechů, pak měl krajský soud ve svém rozhodnutí odůvodnit, z kterých listinných důkazů a účastnických výpovědí učinil o zdravotním stavu stěžovatele závěr. V případě listinných důkazů tak ani učinit nemohl, neboť žádné listinné důkazy ke zdravotnímu stavu otce nebyly v řízení prováděny. Co se týče účastnických výpovědí, pak zhodnotil-li krajský soud zdravotní stav na základě výpovědi nezletilých, měl mít stěžovatel možnost se k nim vyjádřit. Tuto možnost mu však krajský soud neposkytl. Z napadeného rozsudku krajského soudu navíc vyplývá, že závěr o zdravotním stavu stěžovatele soud učinil pouze na základě svého vlastního pozorování stěžovatele při odchodu z jednací síně. Stěžovatel vůbec nevěděl, že byl při odchodu z jednací síně krajským soudem takto hodnocen, nevěděl ani, že takové jeho pozorovaní je předmětem protokolu o jednání, a vůči tomuto postupu krajského soudu tak stěžovatel nemohl v řízení před krajským soudem vznést námitky. S ohledem na výše uvedené neměl stěžovatel ani příležitost se v řízení vyjádřit

k závěrům krajského soudu o jeho zdravotním stavu, učiněným na základě tohoto pozorování stěžovatele. Výše uvedeným postupem krajského soudu došlo k porušení práva stěžovatele na soudní ochranu. Omezená hybnost levé ruky nezakládá neschopnost stěžovatele pečovat o nezletilé, to navíc vzhledem k jejich věku. Takovou neschopnost stěžovatele pečovat o nezletilé nevylučuje ani to, že by snad stěžovatel neměl dovážet nezletilé do školy autem, přestože se základní škola, kterou obě nezletilé děti navštěvují, nachází v obci, ve které se nachází bydliště stěžovatele (stejně jako bydliště matky), a nezletilí tak mohou docházet do této školy pěšky. Podle stěžovatele není namístě nesvěřit nezletilé děti do péče jednoho rodiče proto, že vzdálenost jeho bydliště od školy dětí je větší než vzdálenost od bydliště druhého rodiče, navíc jde-li stále o jednu obec. Tím, že krajský soud z tohoto důvodu nevyhověl jeho návrhu na svěření nezletilých do střídavé péče obou rodičů, porušil právo stěžovatele na rodinný život a péči a výchovu nezletilých. Uvádí-li krajský soud, že zdravotní stav otce byl zkoumán již v řízení před okresním soudem, pak opomíjí, že okresní soud ve svém rozsudku „nesdílí tvrzení matky, že střídavou péči vylučuje zdravotní stav otce“. Závěr krajského soudu o zdravotním stavu stěžovatele je tedy v přímém rozporu se závěrem, který učinil okresní soud. Krajský soud se s tímto svým rozdílným závěrem nijak nevypořádal a dostatečně jej neodůvodnil. Krajský soud ve svém vyjádření dále uvádí, že do 2. 4. 2021 se stěžovatel a matka společně podíleli na úhradě potřeb nezletilých a že od doby, kdy děti fakticky přešly do výlučné péče matky, stěžovatel na nezletilé nic nepřispíval. Při svém rozhodování nicméně krajský soud nebral zřetel na to, že ani před 2. 4. 2021 si vzájemně stěžovatel a matka na nezletilé nic nepřispívali, každý nesl část nákladů na péči o ně (ve větší míře tak vždy činil stěžovatel). Stěžovatel nebyl schopen pečovat o nezletilé pouze po dobu své hospitalizace (tedy cca 2 měsíce), v řízení nicméně bylo prokázáno, že i od 2. 4. 2021 do doby, než obecné soudy ve věci rozhodly, se na jejich výživě podílel. Tuto skutečnost nevzal krajský soud při svém rozhodování v úvahu a otci uložil uhradit k rukám matky výživné zpětně od 2. 4. 2021, aniž by zohlednil částky, které stěžovatel na nezletilé v předmětném období vynaložil (a nešlo jen o drahé dárky, jak tvrdí krajský soud, ale i o kapesné, hrazení pojistného, hrazení telefonních poplatků, školních výletů, táborů, nákup zdravotnických pomůcek, oblečení apod.), stejně jako skutečnost, že o nezletilé stěžovatel sám ve velkém rozsahu pečoval, přičemž v této souvislosti vynakládal další částky na jejich výživu. Tím krajský soud zasáhl do práva stěžovatele vlastnit majetek zaručeného čl. 11 odst. 1 Listiny a dále do práva na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny. Krajský soud ve svém vyjádření uvádí, že ústavní stížnost stěžovatele nesměřuje do části řízení týkající se majetkové stránky věci. Toto tvrzení není pravdivé, neboť porušení svých základních práv právě v souvislosti s touto majetkovou stránkou věci stěžovatel ve své ústavní stížnosti rovněž namítal.

17. Opatrovník k vyjádření obvodního soudu a krajského soudu repliku nezaslal.

18. Matka se k podané ústavní stížnosti ve stanovené lhůtě nevyjádřila. Protože nedoložila ani plnou moc ke svému zastupování v řízení před Ústavním soudem, Ústavní soud s ní dále jako s vedlejší účastnicí nejednal.

IV. Procesní předpoklady řízení před Ústavním soudem

19. Ústavní soud posoudil splnění procesních předpokladů řízení a dospěl k závěru, že ústavní stížnost byla podána včas oprávněným stěžovatelem, jenž byl účastníkem řízení, v němž byla vydána napadená rozhodnutí. Ústavní soud je k jejímu projednání příslušný. Stěžovatel je právně zastoupen v souladu s § 29 až 31 zákona o Ústavním soudu. Ústavní stížnost je přípustná (§ 75 odst. 1 téhož zákona *a contrario*), neboť stěžovatel vyčerpal všechny zákonné procesní prostředky k ochraně svého práva.

V. Posouzení důvodnosti ústavní stížnosti

20. Ústavní soud je soudním orgánem ochrany ústavnosti (čl. 83 Ústavy), který stojí mimo soustavu soudů (čl. 91 odst. 1 Ústavy). Vzhledem k tomu jej nelze, vykonává-li svoji

pravomoc tak, že podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy rozhoduje o ústavní stížnosti proti pravomocnému soudnímu rozhodnutí, považovat za další, „superrevizní“ instanci v systému obecné justice, oprávněnou vlastním rozhodováním (nepřímo) nahrazovat rozhodování obecných soudů. Jeho úkolem je „toliko“ přezkoumat ústavnost soudních rozhodnutí, jakož i řízení, které jejich vydání předcházelo. Proto vedení řízení, zjišťování a hodnocení skutkového stavu, výklad podústavního práva a jeho aplikace na jednotlivý případ jsou v zásadě věcí obecných soudů a o zásahu Ústavního soudu do jejich rozhodovací činnosti lze uvažovat za situace, kdy je jejich rozhodování stiženo vadami, které mají za následek porušení ústavnosti (tzv. kvalifikované vady); o jaké vady přitom jde, lze zjistit z judikatury Ústavního soudu.

21. Proces interpretace a aplikace podústavního práva pak bývá stižen takovouto kvalifikovanou vadou zpravidla tehdy, nezohlední-li obecné soudy správně (či vůbec) dopad některého ústavně zaručeného základního práva (svobody) na posuzovanou věc, nebo se dopustí – z hlediska řádně vedeného soudního řízení – neakceptovatelné „libovůle“ spočívající buď v nerespektování jednoznačně znějící kogentní normy, nebo ve zjevném a neodůvodněném vybočení ze standardů výkladu, jenž je v soudní praxi respektován, resp. který odpovídá všeobecně akceptovanému (doktrinárnímu) chápání dotčených právních institutů [srov. nález ze dne 25. 9. 2007 sp. zn. Pl. ÚS 85/06 (N 148/46 SbNU 471)].

A) Obecná východiska pro posouzení důvodnosti ústavní stížnosti

22. Podle čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte musí být zájem dítěte předním hlediskem při jakékoli činnosti týkající se dětí, ať už uskutečňované veřejnými nebo soukromými zařízeními sociální péče, soudy, správními nebo zákonodárnými orgány. Rovněž Ústavní soud ve své judikatuře dlouhodobě zdůrazňuje nutnost zohlednění nejlepšího zájmu dítěte při jakékoli činnosti týkající se dítěte, včetně soudního rozhodování [viz např. nález ze dne 8. 7. 2010 sp. zn. Pl. ÚS 15/09 (N 139/58 SbNU 141; 244/2010 Sb.), bod 29; nález ze dne 15. 10. 2014 sp. zn. IV. ÚS 3305/13 (N 193/75 SbNU 177), nález ze dne 30. 5. 2014 sp. zn. I. ÚS 1506/13 (N 110/73 SbNU 739), nález ze dne 13. 7. 2011 sp. zn. III. ÚS 3363/10 (N 131/62 SbNU 59) či nález ze dne 31. 12. 2018 sp. zn. II. ÚS 2344/18 (N 205/91 SbNU 611)].

23. Primárním úkolem Ústavního soudu při přezkumu rozhodnutí obecných soudů týkajících se problematiky úpravy výchovných poměrů k nezletilým dětem je tedy třeba především posoudit, zda řízení před soudy bylo konáno a přijatá opatření byla činěna v nejlepším zájmu dítěte (čl. 3 Úmluvy o právech dítěte). Jeho přezkum se soustředí zejména na posouzení otázek, zda byly za účelem zjištění nejlepšího zájmu dítěte shromážděny veškeré potřebné důkazy a zda byla rozhodnutí vydaná v průběhu řízení řádně a dostatečně odůvodněna.

24. Při přezkumu rozhodnutí obecných soudů týkajících se úpravy výchovných poměrů k nezletilým dětem se Ústavní soud soustředí zejména na posouzení otázek, zda řízení před soudy bylo konáno a přijatá opatření byla činěna v nejlepším zájmu dítěte (čl. 3 Úmluvy o právech dítěte), zda byly za účelem zjištění nejlepšího zájmu dítěte shromážděny veškeré potřebné důkazy s tím, že důkazní aktivita nedopadá na samotné účastníky, nýbrž na soud, zda hodnocení důkazů odpovídalo principům zakotveným v hlavě páté Listiny a ustanovením zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, a zda byla veškerá rozhodnutí vydaná v průběhu řízení řádně a dostatečně odůvodněna [srov. např. nález ze dne 16. 6. 2015 sp. zn. II. ÚS 2943/14 (N 110/77 SbNU 607), nález ze dne 1. 6. 2020 sp. zn. I. ÚS 3784/19 (N 108/100 SbNU 257)].

25. K problematice střídavé péče se Ústavní soud ve svých rozhodnutích vyjádřil tak, že i když je střídavá péče obou rodičů o nezletilé dítě obecně vhodným řešením z hlediska nevyhnutelného zásahu do ústavně zaručených práv rodičů i jejich nezletilých dětí, nejde o řešení jediné, tím méně pak automatické. V obecné justici i mezi odborníky z řad psychologů, sociologů či sociálních pracovníků má střídavá péče své zastánce i odpůrce. Odpůrci kritizují nejistotu, kterou v dětech vyvolává stěhování mezi dvěma domovy (viz ČERVENKOVÁ, R.,

HONZÁK, R. Všichni žijem v blázinci. Současnost očima psychiatra. Praha: Vyšehrad, 2018, s. 125). Zastánci kladou důraz na nezastupitelnou roli obou rodičů v životě dítěte, které často, nachází-li se ve výlučné péči pouze jednoho rodiče, vztah k druhému (někdy i za přičinění pečujícího rodiče) nenávratně ztratí (PEMOVÁ, T., PTÁČEK, R. Sdílené rodičovství. První vydání. Praha: Národní institut pro děti a rodinu, 2020, s. 9; FUČÍK, P., ŠOLCOVÁ, M. Nové formy rodičovství: střídavá péče a hledání jejích důsledků pro děti – přehledová studie. Sociální studia, č. 2/2022, s. 49). Obě zmiňovaná negativa mohou mít pro zdárný vývoj dítěte a jeho budoucí sociální návyky závažné důsledky. Úkolem soudu je v případě nedosažení dohody rodičů hledat „nejméně špatné ze všech špatných řešení“. Jak ovšem uvádějí již zmínění sociologové Fučík se Šolcovou, „data nepodporují tvrzení, že by průměrný konflikt mezi rodiči měl více narušující důsledky pro děti než výrazně omezený vztah s jedním z rodičů“ (s. 44) a závěrem své přehledové studie shrnují, že „na základě dostupné empirické literatury z oblasti sociálně-vědního výzkumu věnujícího se důsledkům porozvodových uspořádání je zřejmé, že střídavá péče není v obecné rovině pro děti škodlivá. Škodlivé jsou nepřiměřené přístupy rodičů a institucí, zejména konflikt či dlouhodobá nejistota, zasahující děti“ (s. 50). Srovnej nález ze dne 8. 2. 2023 sp. zn. I. ÚS 3350/22 (N 23/116 SbNU 176).

26. Prioritním měřítkem pro svěření dítěte do střídavé péče není ani (mnohdy subjektivní) přání jednoho z rodičů, ale nejlepší zájem dítěte (srov. čl. 3 Úmluvy o právech dítěte). Posouzení naplnění tohoto měřítka přísluší obecným soudům, které jsou povinny posuzovat věc individuálně s přihlédnutím k jejím konkrétním okolnostem a zvláštnostem. Jejich úkolem je ovšem zároveň na základě uplatnění zásady proporcionality nalézt řešení, které nebude nepřiměřeně omezovat ani právo žádného z rodičů zaručené v čl. 32 odst. 4 Listiny. V praktické rovině by měly obecné soudy vycházet z toho, že právem obou rodičů je v zásadě pečovat o dítě stejnou měrou a podílet se na jeho výchově, s čímž koresponduje i právo dítěte na péči obou rodičů [srov. nález ze dne 3. 5. 2022 sp. zn. I. ÚS 3065/21 (N 56/112 SbNU 9)]. Je-li tudíž rozhodnutím soudu svěřeno dítě do péče jednoho z nich, pak by tomuto nezletilému mělo být umožněno stýkat se s druhým rodičem v takové míře, aby byl postulát rovné rodičovské péče co nejvíce naplněn. Takové uspořádání bude totiž zpravidla vždy v nejlepším zájmu dítěte, přičemž odchylky musí být odůvodněny ochranou jiného, dostatečně silného legitimního zájmu [srov. nález ze dne 31. 8. 2018 sp. zn. IV. ÚS 1286/18 (N 145/90 SbNU 353) ad.].

27. Postup obecných soudů při posuzování nejlepšího zájmu dítěte a volby příslušného modelu péče rodičů o dítě nicméně nemůže být libovolný. Ustálená judikatura Ústavního soudu proto na základě § 907 odst. 2 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, a relevantních mezinárodních smluv vymezila obecná kritéria, která musí obecné soudy z hlediska nutnosti zohlednění nejlepšího zájmu (zejména) dítěte vzít v úvahu při rozhodování o úpravě výchovných poměrů (o svěření dítěte do péče) a jejich naplnění vždy zkoumat. Jsou jimi: 1. existence pokrevního pouta mezi dítětem a o jeho svěření do péče usilující osobou; 2. míra zachování identity dítěte a jeho rodinných vazeb v případě jeho svěření do péče té které osoby; 3. schopnost osoby usilující o svěření dítěte do péče zajistit jeho vývoj i fyzické, vzdělávací, emocionální, materiální a jiné potřeby; 4. přání dítěte [viz nález ze dne 26. 5. 2014 sp. zn. I. ÚS 2482/13 (N 105/73 SbNU 683), bod 19, nález ze dne 22. 8. 2022 sp. zn. III. ÚS 882/22 (N 104/113 SbNU 207), nález ze dne 1. 6. 2020 sp. zn. I. ÚS 3784/19 (N 108/100 SbNU 257), nález ze dne 31. 3. 2020 sp. zn. III. ÚS 149/20 (N 62/99 SbNU 204) či nález ze dne 8. 2. 2023 sp. zn. I. ÚS 3350/22].

28. Uvedená kritéria jsou sice toliko referenční, obecný soud je však povinen je při svěřování dítěte do péče vzít v úvahu a jejich obsah zkoumat s ohledem na konkrétní okolnosti případu [usnesení ze dne 9. 12. 2014 sp. zn. II. ÚS 2224/14 (U 21/75 SbNU 685), bod 25]. Zároveň není předestřený výčet kritérií vyčerpávající. Obecné soudy jsou povinny zohlednit rovněž další relevantní skutečnosti, vyžadují-li to specifické okolnosti projednávaného případu,

které s ohledem na povinnost respektovat a hájit nejlepší zájem nezletilého dítěte brání jeho svěření do střídavé péče, a tedy vyvracejí onu presumpci ve prospěch střídavé péče [srov. např. nález ze dne 5. 9. 2012 sp. zn. II. ÚS 1835/12 (N 152/66 SbNU 289), nález ze dne 30. 12. 2014 sp. zn. I. ÚS 1554/14 (N 236/75 SbNU 629), bod 30, nález ze dne 3. 5. 2022 sp. zn. I. ÚS 3065/21].

29. Naplňují-li oba rodiče všechna kritéria přibližně stejnou měrou, je třeba vycházet z ústavněprávního předpokladu, že v nejlepším zájmu dítěte je, aby bylo svěřeno do péče obou rodičů [nález ze dne 23. 2. 2010 sp. zn. III. ÚS 1206/09 (N 32/56 SbNU 363), nález ze dne 25. 9. 2014 sp. zn. I. ÚS 3216/13 (N 176/74 SbNU 529), nález ze dne 30. 12. 2014 sp. zn. I. ÚS 1554/14, nález ze dne 21. 11. 2017 sp. zn. IV. ÚS 1921/17 (N 215/87 SbNU 477), bod 14]. Presumpci střídavé péče lze vyvrátit jen, jsou-li k tomu dány objektivní a pádné důvody mající oporu v ochraně nejlepšího zájmu dítěte [podrobněji např. nález ze dne 22. 12. 2020 sp. zn. IV. ÚS 2611/20 (N 235/103 SbNU 398), body 17, 18, nebo nález ze dne 30. 12. 2014 sp. zn. I. ÚS 1554/14].

30. Na obecné soudy nejsou kladeny nároky pouze z hlediska metodologie posouzení nejlepšího zájmu dítěte a práv obou rodičů vychovávat své děti, tj. ve smyslu následování citovaných či dalších kritérií, ale též z hlediska způsobu (kvality) posouzení věci. Rozhodnutí soudu, kterým není vyhověno rodiči žádajícímu střídavou péči, musí být přesvědčivě odůvodněno, včetně uvedení relevantních argumentů, jak se soud s jednotlivými kritérii vypořádal a proč v konkrétním případě rodič neuspěl. Obdobně by měl soud uvést i kroky, které případně mohou vést k odstranění daných překážek. Tento postup je nezbytný též proto, aby bylo dostatečně vyvráceno tvrzení o strukturální diskriminaci jednoho z rodičů z důvodu pohlaví (obvykle otce) při svěřování dětí do péče [nález ze dne 6. 12. 2016 sp. zn. I. ÚS 823/16 (N 233/83 SbNU 637), bod 39, nález ze dne 22. 8. 2022 sp. zn. III. ÚS 882/22 nebo nález ze dne 3. 5. 2022 sp. zn. I. ÚS 3065/21].

31. Skutečnosti svědčící proti střídavé péči přitom musí být nejen tvrzeny, ale i prokázány (nález ze dne 30. 12. 2014 sp. zn. I. ÚS 1554/14, bod 29). Obecné soudy musí v rámci naplnění podmínek zásady vyšetřovací v každé fázi řízení vážit, které důkazy je třeba provést a zda a do jaké míry je nutné dokazování doplnit. Ačkoliv nejsou návrhy důkazů účastníků vázány, jsou povinny o jejich případném neprovedení rozhodnout; stejně tak nemohou svévolně posuzovat dopad jednotlivých důkazů na konečné rozhodnutí, naopak musí svůj postup při dokazování i hodnocení důkazů řádně odůvodnit [ve vztahu k rozhodování o střídavé péči srov. nález ze dne 26. 5. 2014 sp. zn. I. ÚS 2482/13 (N 105/73 SbNU 683), bod 31, nález ze dne 3. 5. 2022 sp. zn. I. ÚS 3065/21].

32. Důraz na řádné provedení i hodnocení důkazů a celkovou úroveň odůvodnění patří k základním atributům řádného procesu a jeho dodržování je nezbytnou součástí transparentnosti a kontrolovatelnosti justice a účinnou prevencí před nepřezkoumatelností či dokonce libovůlí v soudním rozhodování [nález ze dne 11. 2. 2004 sp. zn. Pl. ÚS 1/03 (N 15/32 SbNU 131; 153/2004 Sb.)]. V případech, kdy soudy rozhodují o modelu péče rodičů o nezletilé dítě či rozsahu styku s ním, jsou tyto ústavněprávní nároky ještě zesíleny [obdobně nález ze dne 5. 9. 2017 sp. zn. II. ÚS 1654/17 (N 168/86 SbNU 729)]. Z formálního hlediska tento závěr plyne z nemožnosti nápravy případných pochybení odvolacího soudu prostřednictvím dovolání, a tedy vyloučení zásahu Nejvyššího soudu. Daleko významnější je ale materiální rozměr – předmětná rozhodnutí mají zásadní dopady na osudy dětí a jejich rodičů, a to často na řadu let či s důsledky na celý život (nález ze dne 3. 5. 2022 sp. zn. I. ÚS 3065/21).

B) Aplikace obecných východisek na posuzovaný případ

33. V ústavní stížnosti stěžovatel především nesouhlasí s rozhodnutím obecných soudů, které nevyhověly jeho návrhu na svěření nezletilých do střídavé péče obou rodičů.

34. Z výše uvedené judikatury Ústavního soudu vyplývá, že rozhodnutí soudu, kterým není vyhověno rodiči žádajícímu střídavou péči, musí být přesvědčivě odůvodněno, včetně uvedení relevantních argumentů, jak se soud s jednotlivými kritérii, která musí při rozhodování o úpravě výchovných poměrů k nezletilému vzít v úvahu, vypořádal a proč v konkrétním případě rodič neuspěl. Skutečnosti svědčící proti střídavé péči musí být v řízení nejen tvrzeny, ale i prokázány.

35. Prizmatem výše uvedených ústavněprávních kritérií, která musí obecné soudy z hlediska nutnosti zohlednění nejlepšího zájmu (zejména) dítěte při rozhodování o úpravě výchovných poměrů vzít v úvahu (a jejich naplnění vždy zkoumat), Ústavní soud přezkoumal ústavní stížností napadená rozhodnutí, přičemž dospěl k závěru, že obecné soudy se v předmětné věci těmito kritérii při svém rozhodování podrobně nezabývaly a dostatečně se s nimi nevypořádaly.

36. Okresní soud v odůvodnění svého rozhodnutí konstatoval, že „matka nadále již odmítá společnou péči rodičů. Tím je dána změna poměrů ve smyslu § 909 občanského zákoníku“. S požadavkem otce na svěření nezletilých do střídavé péče obou rodičů se však okresní soud vypořádal jen stručně, když uvedl, že byť nesdílí tvrzení matky, že střídavou péči vylučuje zdravotní stav otce, neboť bylo zjištěno, že vyjma období své hospitalizace, otec o nezletilé pečuje, s přihlédnutím k věku nezletilých a jejich přání, jakož i k současnému rozsahu osobní péče rodičů o nezletilé, rozhodl o svěření nezletilých do péče matky (bod 48 rozsudku okresního soudu). Jednotlivými kritérii pro svěření dítěte do střídavé péče a jejich naplněním, tak jak byly vymezeny výše, se tedy okresní soud ve svém rozhodnutí podrobně nezabýval. Ze spisového materiálu ani nevyplývá, že by ohledně zdravotního stavu otce okresní soud prováděl nějaké dokazování, ačkoli podle odůvodnění rozhodnutí se neztotožnil s námitkami matky o jeho zdravotním stavu.

37. Absenci řádného odůvodnění rozsudku okresního soudu nenapravil ani krajský soud, který se po doplnění dokazování ztotožnil se závěrem okresního soudu o vhodnosti svěření nezletilých do péče matky. Ústavní soud nepřehlédl vnější (ve vztahu k závěru okresního soudu o zdravotním stavu otce) a vnitřní rozpornost závěrů krajského soudu, který v odůvodnění svého rozhodnutí konstatoval, že „byť by v dané věci byly splněny podmínky pro asymetrickou péči o nezletilé, tuto nelze s ohledem na zdravotní stav otce a přání nezletilých upravit“ (bod 31 rozsudku krajského soudu). Ani krajský soud se však podrobně nezabýval jednotlivými kritérii pro svěření nezletilých do střídavé péče. Přitom krajský soud, ačkoli dospěl k závěru, že podmínky pro střídavou péči jsou v předmětné věci splněny, překvapivě tuto možnost nezvolil, aniž by tento svůj závěr dostatečně a přesvědčivě odůvodnil. Potřeba podrobného a přesvědčivého odůvodnění přitom byla v předmětné věci o to naléhavější za výše popsané situace, kdy krajský soud připustil, že podmínky pro střídavou péči jsou v předmětné věci splněny, ale přesto nepřistoupil k její úpravě.

38. V předmětné věci krajský při rozhodování o péči o nezletilé přihlédl k tomu, že nezletilí shodně vypověděli, že si přejí zachovat současný stav, kdy na víkend docházejí k otci a v týdnu, kdy si plní své školní povinnosti, jsou u matky. Obecné soudy jsou povinny posuzovat problematiku svěření nezletilých do péče rodičů především s přihlédnutím k jejich nejlepšímu zájmu. Při hledání nejlepšího zájmu nezletilých musí soudy vzít v úvahu i jejich přání, avšak nemohou vycházet izolovaně pouze z jejich názoru, ale musí souhrnně vzít v úvahu všechny pro posouzení věci významné okolnosti.

39. Z napadeného rozhodnutí krajského soudu dále vyplývá, že při rozhodování o úpravě výchovných poměrů k nezletilým krajský soud přihlédl rovněž ke zdravotnímu stavu stěžovatele, jehož zdravotní stav dokonce považoval za jeden ze stěžejních argumentů pro své rozhodnutí, a – na rozdíl od okresního soudu – v odůvodnění svého rozhodnutí dospěl k závěru, že „střídavou péči nelze upravit mimo jiné i s ohledem na zdravotní stav otce“ (bod 31 rozsudku krajského soudu). Dále krajský soud uvedl, že „byť se otec snažil v průběhu odvolacího jednání

navodit dojem, že je v plné kondici, bylo zřejmé, že je svým zdravotním stavem limitován, při chůzi byl nejistý“. V odůvodnění napadeného rozhodnutí krajský soud přihlédl rovněž k názoru nezletilého A. o zdravotním stavu jeho otce a poukázal na to, že „sám nezletilý uvedl, že otec má málo pohyblivou levou ruku, což bylo patrné i při jednání odvolacího soudu, a nechce, aby otec řídil auto a vozil je do školy“ (bod 31 rozsudku krajského soudu). Krajský soud tedy při rozhodování o péči o nezletilé vzal v úvahu rovněž zdravotní stav stěžovatele, který však hodnotil pouze na základě vlastního úsudku s přihlédnutím k vyjádření jednoho z nezletilých dětí. Podle § 127 odst. 1 o. s. ř., závisí-li rozhodnutí na posouzení skutečností, k nimž je třeba odborných znalostí – jako tomu bylo právě v nyní posuzované věci ve vztahu ke zdravotnímu stavu otce – vyžádá soud u orgánu veřejné moci odborné vyjádření; jestliže pro složitost posuzované otázky takový postup není postačující nebo je-li pochybnost o správnosti podaného odborného vyjádření, ustanoví soud znalce. Krajský soud však nepřípustně posoudil zdravotní stav otce sám, ačkoli rozhodnutí soudu záviselo na posouzení skutečností, k nimž je třeba odborných znalostí. Ke zdravotnímu stavu otce krajský soud neprovedl žádné relevantní dokazování ani neuvedl, z jakých (případně v řízení provedených) důkazů vycházel a jak je vyhodnotil. V předmětné věci bylo přitom namístě, aby si krajský soud vyžádal alespoň lékařskou zprávu ošetřujícího lékaře o zdravotním stavu otce, což však neučinil. Ukázalo-li by se, že taková vyžádaná zpráva je nedostatečná, bylo by třeba ustanovit znalce.

40. Z výše uvedeného vyplývá, že v rozhodnutí krajského soudu absentují dostatečná skutková zjištění o zdravotním stavu stěžovatele a také přesvědčivé vyhodnocení významu k tomu zjištěných skutečností. Krajský soud tak náležitě nezjistil, zda zdravotní stav skutečně stěžovateli brání v péči o nezletilé a v jakém rozsahu. Na takto nedostatečně zjištěném skutkovém stavu krajský soud založil svůj závěr o nevhodnosti střídavé péče. Právní závěry krajského soudu jsou tak v rozporu s provedenými skutkovými zjištěními a ze zjištěného skutkového stavu nevyplývají. Tím krajský soud zatížil své rozhodnutí nepřezkoumatelností.

41. Rozhodnutí krajského soudu bylo navíc pro stěžovatele překvapivé, neboť stěžovatel neměl možnost na úsudek krajského soudu o jeho zdravotním stavu jakkoli procesně reagovat a případně jej vyvrátit.

VI. Závěr

42. Ústavní soud uzavírá, že napadená rozhodnutí krajského soudu a okresního soudu se v rozporu s postulátem ochrany základních práv nevypořádala nejen formálně, ale především věcně s kritérii, která Ústavní soud nastavil pro posouzení aplikace institutu střídavé péče v nálezech ze dne 26. 5. 2014 sp. zn. I. ÚS 2482/13 a ze dne 30. 12. 2014 sp. zn. I. ÚS 1554/14 a v řadě dalších shora uvedených nálezů. Obecné soudy tak nerespektovaly postulát své vázanosti nosnými důvody rozhodovací praxe Ústavního soudu podle čl. 89 odst. 2 Ústavy. Krajský soud navíc namísto judikaturou vyžadovaných objektivních měřítek, jež pomáhají přesvědčivě odůvodnit rozhodnutí, preferoval výlučně vlastní, převážně empirií motivované předpoklady, které navíc v relaci k institutu střídavé péče použil restriktivně, a to za situace, kdy připustil, že v předmětné věci byly podmínky pro svěření nezletilých do střídavé péče splněny. Napadená rozhodnutí obecných soudů jsou tak nedostatečně odůvodněna a jsou nepřezkoumatelná.

43. Ústavní soud v této souvislosti připomíná, že požadavek řádného odůvodnění soudních rozhodnutí je jedním ze základních atributů řádně vedeného soudního řízení a součástí práva na soudní ochranu. Dodržování povinnosti odůvodnit rozhodnutí zaručuje transparentnost a kontrolovatelnost rozhodování obecných soudů a zajišťuje vyloučení libovůle. Chybí-li v rozhodnutí řádné odůvodnění, je tím založena nejen jeho nepřezkoumatelnost, ale zpravidla také neústavnost – nejsou-li totiž zřejmé důvody rozhodnutí, svědčí to o libovůli v soudním rozhodování, jež není v právním státě (čl. 1 odst. 1 Ústavy) akceptovatelná.

44. Tímto svým postupem obecné soudy porušily stěžovatelova práva na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny a na péči o děti a jejich výchovu podle čl. 32 odst. 4 Listiny. Proto Ústavní soud ústavní stížnosti podle § 82 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu vyhověl a rozsudky okresního soudu a krajského soudu podle § 82 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu zrušil.

45. Vzhledem k tomu, že Ústavní soud z výše uvedených důvodů ústavní stížnosti vyhověl, nezabýval se již dalšími námitkami stěžovatele týkajícími se výživného pro nezletilé, jakož i nedostatků protokolace prováděné v řízení před krajským soudem.

46. Úkolem obecných soudů tak bude posoudit předmětnou věc znovu, přičemž jsou vázány právním názorem Ústavního soudu v tom směru, že při rozhodování o změně péče o nezletilé, o neshodě rodičů v záležitosti pro dítě významné, budou povinny zohlednit výše uvedená ústavněprávní kritéria ve vztahu ke konkrétním okolnostem daného případu. Svá rozhodnutí soudy rovněž dostatečně a přezkoumatelně odůvodní. Ústavní soud přitom zdůrazňuje, že tímto nálezem nevyjadřuje názor (ať již výslovně, či implicitně), do čí péče by měli být nezletilí svěřeni, tedy zda do výlučné péče matky, otce, či do střídavé péče (ať už symetrické, či asymetrické).

47. K návrhu stěžovatele na přiznání náhrady nákladů tohoto řízení Ústavní soud poukazuje na to, že § 62 odst. 3 zákona o Ústavním soudu zakotvuje zásadu, že náklady řízení před Ústavním soudem, které vzniknou účastníkovi nebo vedlejšímu účastníkovi, hradí účastník nebo vedlejší účastník, nestanoví-li tento zákon jinak. Podle § 62 odst. 4 téhož zákona může Ústavní soud v odůvodněných případech, podle výsledků řízení, usnesením uložit některému účastníkovi nebo vedlejšímu účastníkovi, aby zcela nebo zčásti nahradil jinému účastníkovi nebo vedlejšímu účastníkovi jeho náklady řízení. Ze znění tohoto ustanovení vyplývá, že přiznání náhrady nákladů řízení v řízení před Ústavním soudem je rozhodnutím spíše výjimečným, přicházejícím v úvahu pouze tehdy, odůvodňují-li to zejména okolnosti případu. Náhrada nákladů řízení slouží jako určitá sankce vůči tomu účastníkovi řízení, který svým postupem vyvolal zásah do základního práva, a proto by vzhledem k okolnostem případu měl nést následky, které vznikly jinému účastníkovi v podobě nákladů řízení před Ústavním soudem. Tyto výjimečné okolnosti však Ústavní soud v předmětné věci neshledal.

48. Ústavní soud o ústavní stížnosti rozhodl mimo ústní jednání bez přítomnosti účastníků, neboť dospěl k závěru, že od něho nelze očekávat další objasnění věci (§ 44 zákona o Ústavním soudu).

Č. 37
Tarifní hodnota, je-li předmětem řízení věc penězi ocenitelná (sp. zn. I. ÚS 3281/22 ze dne 8. března 2023)

Nerespektuje-li obecný soud příslušnou kogentní právní normu dopadající na řešený případ a v rozporu s čl. 89 odst. 2 Ústavy České republiky navazující závěry vyslovené v nálezech Ústavního soudu [srov. nález ze dne 4. 7. 2001 sp. zn. II. ÚS 598/2000 (N 100/23 SbNU 23) a obdobně nálezy ze dne 15. 1. 2003 sp. zn. I. ÚS 712/01 (N 6/29 SbNU 41) nebo ze dne 16. 3. 2010 sp. zn. II. ÚS 2886/07 (N 53/56 SbNU 571), ze dne 11. 6. 2009 sp. zn. II. ÚS 2811/08 (N 141/53 SbNU 747) a ze dne 24. 3. 2011 sp. zn. II. ÚS 538/10 (N 54/60 SbNU 671)], podle kterých, jsou-li předmětem právního úkonu věci ocenitelné penězi, nelze vycházet z tarifní hodnoty věci stanovené v § 9 vyhlášky č. 177/1996 Sb., o odměnách advokátů a náhradách advokátů za poskytování právních služeb (advokátní tarif), poruší základní právo stěžovatelů na soudní ochranu a spravedlivý (řádný) proces zaručené čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod, jakož i právo na ochranu vlastnictví podle čl. 11 odst. 1 Listiny.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy senátu Vladimíra Sládečka a soudců Jaromíra Jirsy a Pavla Šámala (soudce zpravodaj) o ústavní stížnosti stěžovatelů Jiřího Hejdy a Milana Kunta, obou zastoupených JUDr. Alešem Tolnayem, advokátem, sídlem náměstí Republiky 946, Mladá Boleslav, proti výroku II rozsudku Vrchního soudu v Praze ze dne 5. září 2022 č. j. 14 Cmo 278/2021-532, za účasti Vrchního soudu v Praze jako účastníka řízení a Ing. Blanky Hejdové, zastoupené JUDr. Milanem Štětinou, advokátem, sídlem Jiráskova 614, Česká Lípa, jako vedlejší účastnice řízení, takto:

I. Výrokem II rozsudku Vrchního soudu v Praze ze dne 5. září 2022 č. j. 14 Cmo 278/2021-532 bylo porušeno ústavně zaručené právo stěžovatelů na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod, jakož i právo na ochranu vlastnického práva podle čl. 11 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

II. Výrok II rozsudku Vrchního soudu v Praze ze dne 5. září 2022 č. j. 14 Cmo 278/2021-532 se proto ruší.

Odůvodnění

I. Skutkové okolnosti případu a obsah napadeného rozhodnutí

1. Ústavní stížností podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“) se stěžovatelé domáhají zrušení v záhlaví uvedeného rozhodnutí v napadeném výroku II, přičemž tvrdí, že jím byla porušena základní práva zakotvená v čl. 11 odst. 1 a v čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“).

2. Z ústavní stížnosti, z napadeného rozhodnutí a z vyžádaného soudního spisu se podává, že v předmětném řízení vedeném před obecnými soudy se vedlejší účastnice jako žalobkyně,

bývalá manželka prvního stěžovatele jako prvního žalovaného, domáhala určení, že smlouva, kterou první stěžovatel převedl svůj obchodní podíl v obchodní společnosti VARIOTOOL, s. r. o., na druhého stěžovatele jako druhého žalovaného, je neplatná a že první stěžovatel je dále vlastníkem obchodního podílu této společnosti. Podstatou sporu bylo tvrzení vedlejší účastnice, že předmětný převod byl vzhledem ke skutečnosti, že obchodní podíl prvního stěžovatele byl součástí společného jmění manželů (dále jen „SJM"), převeden na druhého stěžovatele bez jejího souhlasu, ačkoli tento souhlas jako manželka měla dát.

3. Krajský soud v Ústí nad Labem – pobočka v Liberci (dále jen „krajský soud") rozsudkem ze dne 14. 6. 2021 č. j. 38 Cm 6/2019-468 žalobě vyhověl a určil, že smlouva o převodu obchodního podílu ze dne 5. 12. 2014, kterou první stěžovatel převedl svůj obchodní podíl v obchodní společnosti VARIOTOOL, s. r. o., na druhého stěžovatele za částku 300 000 Kč, je neplatná (výrok I) a že první stěžovatel je vlastníkem obchodního podílu této společnosti o velikosti 1/3 s vkladem na základní kapitál ve výši 67 000 Kč a že druhý stěžovatel je vlastníkem obchodního podílu této společnosti o velikosti 1/3 s vkladem na základní kapitál ve výši 67 000 Kč (výrok II), a stěžovatelům uložil povinnost zaplatit vedlejší účastnici společně a nerozdílně náhradu nákladů řízení ve výši 602 359,83 Kč (výrok III). Krajský soud posuzoval, zda smlouva o převodu podílu není neplatná pro rozpor se zákonem nebo pro rozpor s dobrými mravy, a dospěl k závěru, že tato je neplatným právním jednáním pro její rozpor s dobrými mravy ve smyslu § 580 odst. 1 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník. Při určení výše nákladů právního zastoupení postupoval krajský soud podle § 8 odst. 1 vyhlášky č. 177/1996 Sb., o odměnách advokátů a náhradách advokátů za poskytování právních služeb (advokátní tarif), ve znění pozdějších předpisů, a vyšel z tarifní hodnoty ve výši 6 405 000 Kč.

4. Proti rozsudku krajského soudu podali stěžovatelé odvolání. Vrchní soud v Praze (dále jen „vrchní soud") napadeným rozsudkem rozsudek krajského soudu změnil tak, že žalobu zamítl (výrok I), a vedlejší účastnici uložil povinnost zaplatit stěžovatelům rovným dílem na náhradě nákladů řízení před soudy obou stupňů částku ve výši 97 962,50 Kč (výrok II). Vrchní soud na rozdíl od krajského soudu dospěl k závěru, že naléhavý právní zájem vedlejší účastnice na předmětném samostatném určení neplatnosti smlouvy o převodu podílu není dán, neboť vedlejší účastnice se může domáhat určení neplatnosti právního jednání v rámci vypořádání SJM. Při určení výše nákladů právního zastoupení v řízení před krajským soudem vrchní soud na rozdíl od krajského soudu nepostupoval podle § 8 odst. 1 advokátního tarifu, ale podle § 9 odst. 4 písm. c) advokátního tarifu. Vrchní soud dále oproti vyúčtování nákladů řízení provedenému stěžovateli výčet úkonů právní služby částečně upravil.

II. Argumentace stěžovatelů

5. V ústavní stížnosti stěžovatelé brojí proti výroku II napadeného rozsudku vrchního soudu, kterým podle jejich názoru bylo porušeno jejich právo na majetek a právo na soudní ochranu. Porušení těchto ústavně zaručených práv stěžovatelé spatřují v postupu vrchního soudu, který sice meritorně rozhodl v souladu s jejich odvoláním, avšak přiznal jim právo na náhradu nákladů právního zastoupení ze základu podle § 9 odst. 4 písm. c) advokátního tarifu, nikoliv s ohledem na hodnotu sporu podle § 8 odst. 1 advokátního tarifu. Stěžovatelé namítají, že předmětem řízení byl obchodní podíl, jehož hodnota byla nejen ocenitelná, ale i oceněná relevantním způsobem, a nebylo tak důvodu nevyhovět vyúčtování nákladů řízení předloženému stěžovateli, doručenému soudu před vyhlášením rozsudku. Vrchní soud navíc svůj postup neodůvodnil, ačkoliv stěžovatelé vyúčtovali vrchnímu soudu náklady řízení v souladu s § 8 advokátního tarifu, tedy z hodnoty sporu, takže důvody, pro které zvolil vrchní soud postup podle § 9 odst. 4 písm. c) advokátního tarifu, nelze přezkoumat. Stěžovatelé současně zdůrazňují, že vrchní soud takto postupoval, přestože krajský soud zvolil stěžovateli předpokládaný způsob výpočtu nákladů právního zastoupení, které vrchní soud změnil, aniž změnu tohoto způsobu výpočtu nákladů právního zastoupení odůvodnil. Stěžovatelé jsou

přesvědčeni, že tento postup je extrémně rozporný s principy spravedlnosti i s konstantní judikaturou, přičemž odkazují na nálezy Ústavního soudu ze dne 11. 6. 2009 sp. zn. II. ÚS 2811/08 (N 141/53 SbNU 747) nebo ze dne 4. 7. 2001 sp. zn. II. ÚS 598/2000 (N 100/23 SbNU 23) – všechna rozhodnutí Ústavního soudu jsou dostupná na http://nalus.usoud.cz. Podle názoru stěžovatelů měl vrchní soud při rozhodování o nákladech řízení vycházet z hodnoty sporu podle § 8 odst. 1 advokátního tarifu.

III. Procesní předpoklady řízení před Ústavním soudem

6. Ústavní soud posoudil splnění procesních předpokladů řízení a dospěl k závěru, že ústavní stížnost byla podána včas oprávněnými stěžovateli, kteří byli účastníky řízení, v němž bylo vydáno napadené rozhodnutí. Ústavní soud je k jejímu projednání příslušný. Stěžovatelé jsou právně zastoupeni v souladu s § 29 až 31 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“). Ústavní stížnost je přípustná (§ 75 odst. 1 téhož zákona *a contrario*), neboť stěžovatelé vyčerpali všechny zákonné procesní prostředky k ochraně svého práva.

IV. Vyjádření účastníka řízení a vedlejší účastnice řízení

7. Soudce zpravodaj zaslal podle § 42 odst. 4 zákona o Ústavním soudu ústavní stížnost k vyjádření vrchnímu soudu a vedlejší účastnici.

8. Vrchní soud ve svém vyjádření k podané ústavní stížnosti uvedl, že vzhledem k tomu, že došlo ke změně napadeného rozhodnutí, bylo o náhradě nákladů řízení účastníků před soudy obou stupňů rozhodnuto podle § 142 odst. 1 ve spojení s § 224 odst. 2 zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „o. s. ř.“) a ve věci úspěšným stěžovatelům vrchní soud přiznal právo na náhradu nákladů řízení, které vznikly v řízení před krajským soudem a v odvolacím řízení. S ohledem na předmět daného řízení bylo namístě vycházet z tarifní hodnoty 50 000 Kč dle § 9 odst. 4 písm. c) advokátního tarifu a tomu odpovídající odměny 3 100 Kč za jeden úkon právní služby. Vrchní soud vyšel z obsahu spisu a uzavřel, že náklady řízení před soudy obou stupňů v součtu činí 97 962,50 Kč (za řízení před krajským soudem 79 669,30 Kč a za odvolací řízení 18 293,20 Kč) a představují je v odůvodnění rozsudku specifikované náklady právního zastoupení stěžovatelů, navýšené o DPH, a zaplacený soudní poplatek za jimi podané odvolání. Vrchní soud dodal, že je povinností soudu náklady řízení přezkoumat, neboť o nákladech řízení soud rozhoduje vždy z úřední povinnosti (§ 151 o. s. ř.). Zásada *reformatio in peius* (zákaz rozhodnutí k horšímu) se neuplatní. V podrobnostech vrchní soud odkázal na odůvodnění napadeného rozhodnutí s tím, že na užité argumentaci setrvává. Vrchní soud proto navrhl, aby ústavní stížnost byla jako nedůvodná zamítnuta.

9. Vedlejší účastnice ve svém vyjádření k podané ústavní stížnosti uvedla, že v daném případě nešlo o hodnotu sporu, ale o neplatnost převodu obchodního podílu, tedy o případ uvedený v § 9 odst. 4 písm. c) advokátního tarifu. Byla-li vyčíslována cena tohoto obchodního podílu, nemělo to žádný přímý význam ve vztahu k předmětu sporu, ale šlo o důkaz k absolutní neplatnosti právního jednání stěžovatelů, kteří účelově převedli obchodní podíl pouze za naprostý zlomek jeho ceny. Stěžovatelé v ústavní stížnosti ani správně nepoužili odkaz na judikaturu Ústavního soudu, která se týká jiných případů, kde šlo o jiný předmět sporu. Vrchní soud tedy při použití výpočtu dle advokátního tarifu postupoval správně a odůvodněně, přičemž odkázal na konkrétní ustanovení advokátního tarifu, podle kterého postupoval. Vedlejší účastnice uvedla, že vrchní soud měl ve vztahu k nákladům řízení aplikovat § 150 o. s. ř. a náklady řízení nepřiznat žádnému z účastníků. Vedlejší účastnice poukázala, že i vrchní soud nemá výhrady k právnímu hodnocení věci krajským soudem ve vztahu k absolutní neplatnosti, nicméně důvodem k zamítnutí žaloby je procesní důvod, tj. neexistence naléhavého zájmu, neboť vedlejší účastnice se může domáhat vyřešení neplatnosti právního jednání v rámci

vypořádání SJM, což ostatně činí. V posuzovaném případě měl vrchní soud přihlédnout k tomu, že vedlejší účastnice podávala žalobu v souladu s tehdy platnou judikaturou, tj. např. rozsudek ze dne 9. 2. 2011 sp. zn. 22 Cdo 1754/2009, která předpokládala podání samostatné žaloby na neplatnost právního jednání a neumožňovala řešit věc v rámci vypořádání SJM (v té době ještě neprobíhalo). Tento právní názor se změnil až v souvislosti se změnou právního názoru Nejvyššího soudu vyjádřeného v rozsudku ze dne 28. 4. 2020 sp. zn. 22 Cdo 1205/2019, který zaujal stanovisko aplikované vrchním soudem. Podle stěžovatelky je tedy zřejmé, že v době podání žaloby platilo právní stanovisko odlišné a postup vedlejší účastnice byl podle tehdy platné judikatury oprávněný a nezbytný. Právě s ohledem na tuto skutečnost by tedy podle vedlejší účastnice zde byl důvod k postupu podle § 150 o. s. ř. Z výše uvedených důvodů je podaná ústavní stížnost zjevně neopodstatněná, a vedlejší účastnice proto navrhla, aby ústavní stížnost byla odmítnuta. Zároveň vedlejší účastnice navrhla, aby stěžovatelům byla uložena povinnost uhradit jí náhradu nákladů řízení za zastoupení advokátem v tomto řízení.

10. Vyjádření vrchního soudu a vedlejší účastnice zaslal Ústavní soud stěžovatelům k replice a vyjádření vrchního soudu zaslal vedlejší účastnici k replice.

11. Stěžovatelé v replice uvedli, že ani v jednom z výše uvedených vyjádření nebyly uvedeny takové argumenty, které by svědčily o správnosti postupu vrchního soudu při výpočtu náhrady nákladů řízení úspěšných stěžovatelů v odvolacím řízení dle § 9 odst. 4 písm. c) advokátního tarifu. Stěžovatelé namítají, že § 9 odst. 1 advokátního tarifu obsahuje podmínku užití tohoto speciálního ustanovení k § 8 advokátního tarifu, podle které lze § 9 advokátního tarifu použít pouze v případě, kdy nelze hodnotu věci nebo práva vyjádřit v penězích nebo ji lze zjistit jen s nepoměrnými obtížemi. V uvedeném případě však bylo tvrzení o výši hodnoty obchodního podílu obchodní společnosti VARIOTOOL, s. r. o., součástí tvrzení vedlejší účastnice o neplatnosti právního jednání, tato hodnota obchodního podílu byla podle vedlejší účastnice pojmovým znakem vyjádření jí tvrzené neplatnosti, která byla navíc zjištěna exaktně znaleckým posudkem. Vrchní soud tedy v tomto případě nestanovil hodnotu obchodního podílu svou vlastní úvahou jako např. u nemajetkové újmy, kdy je obvykle nutno náklady řízení stanovit podle § 9 advokátního tarifu. Vedlejší účastnicí uváděné důvody pro aplikaci § 150 o. s. ř. v dané věci stěžovatelé nepovažují za přiléhavé, stejně tak použitou judikaturu, která se vztahuje k zásadě ocenění věci cenou obvyklou v době rozhodování soudu, resp. upravuje předmět vypořádání SJM v případě převodu obchodního podílu v době od zániku SJM do jeho vypořádání. Stěžovatelé proto nadále neshledávají důvod pro aplikaci § 9 odst. 4 písm. c) advokátního tarifu a trvají na podané ústavní stížnosti.

12. Vedlejší účastnice ve stanovené lhůtě Ústavnímu soudu repliku nezaslala.

V. Posouzení důvodnosti ústavní stížnosti

13. Ústavní soud je soudním orgánem ochrany ústavnosti (čl. 83 Ústavy), který stojí mimo soustavu soudů (čl. 91 odst. 1 Ústavy). Vzhledem k tomu jej nelze, vykonává-li svoji pravomoc tak, že podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy rozhoduje o ústavní stížnosti proti pravomocnému soudnímu rozhodnutí, považovat za další, „superrevizní“ instanci v systému obecné justice, oprávněnou vlastním rozhodováním (nepřímo) nahrazovat rozhodování obecných soudů; jeho úkolem je „toliko“ přezkoumat ústavnost soudních rozhodnutí, jakož i řízení, které jejich vydání předcházelo. Proto vedení řízení, zjišťování a hodnocení skutkového stavu, výklad podústavního práva a jeho aplikace na jednotlivý případ jsou v zásadě věcí obecných soudů a o zásahu Ústavního soudu do jejich rozhodovací činnosti lze uvažovat za situace, kdy je jejich rozhodování stiženo vadami, které mají za následek porušení ústavnosti (tzv. kvalifikované vady); o jaké vady přitom jde, lze zjistit z judikatury Ústavního soudu.

14. Proces interpretace a aplikace podústavního práva pak bývá stižen takovouto kvalifikovanou vadou zpravidla tehdy, nezohlední-li obecné soudy správně (či vůbec) dopad některého ústavně zaručeného základního práva (svobody) na posuzovanou věc, nebo se

dopustí – z hlediska řádně vedeného soudního řízení – neakceptovatelné „libovůle“ spočívající buď v nerespektování jednoznačně znějící kogentní normy, nebo ve zjevném a neodůvodněném vybočení ze standardů výkladu, jenž je v soudní praxi respektován, resp. který odpovídá všeobecně akceptovanému (doktrinárnímu) chápání dotčených právních institutů [srov. nález ze dne 25. 9. 2007 sp. zn. Pl. ÚS 85/06 (N 148/46 SbNU 471)].

A) Obecná východiska pro posouzení důvodnosti ústavní stížnosti

15. Ústavní soud se k problematice nákladů řízení staví rezervovaně a podrobuje ji omezenému ústavněprávnímu přezkumu, ačkoli může mít citelné dopady do majetkové sféry účastníků řízení. Z hlediska kritérií spravedlivého procesu nelze klást rovnítko mezi řízení vedoucí k rozhodnutí ve věci samé a rozhodování o nákladech řízení, neboť spor o náklady řízení zpravidla nedosahuje intenzity opodstatňující výrok Ústavního soudu o porušení ústavně zaručených práv stěžovatele. Na druhé straně je však třeba mít na zřeteli, že rozhodování o nákladech řízení je integrální součástí celého soudního procesu, kdy výrok o nákladech řízení musí korespondovat s výsledkem řízení ve věci samé s přihlédnutím ke konkrétním okolnostem případu. Otázka náhrady nákladů řízení tak může nabýt ústavněprávní dimenzi v případě extrémního vykročení z pravidel upravujících toto řízení, což nastává např. v důsledku interpretace a aplikace příslušných ustanovení zákona, v nichž by byl obsažen prvek svévole [např. nálezy Ústavního soudu ze dne 8. 7. 1999 sp. zn. III. ÚS 224/98 (N 98/15 SbNU 17), ze dne 4. 7. 2001 sp. zn. II. ÚS 598/2000, ze dne 17. 5. 2001 sp. zn. III. ÚS 727/2000 (N 75/22 SbNU 145), ze dne 24. 5. 2001 sp. zn. III. ÚS 619/2000 (N 79/22 SbNU 165), usnesení ze dne 10. 1. 2006 sp. zn. I. ÚS 633/05 a další].

16. Ústavní soud v nálezu ze dne 2. 3. 2000 sp. zn. III. ÚS 269/99 (N 33/17 SbNU 235) definoval podmínky, při jejichž existenci má vadná aplikace podústavního práva obecným soudem za následek porušení základních práv či svobod jednotlivce. Podle tohoto nálezu základní práva a svobody v oblasti jednoduchého (*sc*. podústavního) práva působí jako regulativní ideje, pročež na ně obsahově navazují komplexy norem jednoduchého (*sc*. podústavního) práva. Porušení některé z těchto norem mj. v důsledku svévole (např. nerespektováním kogentní normy) zakládá porušení základního práva a svobody (srov. též nález ze dne 11. 6. 2009 sp. zn. II. ÚS 2811/08).

17. I když se problematika nákladů řízení může jevit ve srovnání s vlastním předmětem řízení jako méně významná, je třeba vzít v úvahu, že právo na přiznání přiměřené a právním předpisem stanovené náhrady nákladů, které úspěšné straně v řízení vzniknou, je součástí práva na spravedlivý proces a také souvisí, jde-li konkrétně o náklady právního zastoupení, s právem na právní pomoc ve smyslu čl. 37 odst. 2 Listiny. Nepřiznal-li obecný soud stěžovateli náhradu nákladů ve výši stanovené v příslušné právní normě, odepřel mu tím právo na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny [srov. nález ze dne 31. 3. 1999 sp. zn. IV. ÚS 15/99 (N 50/13 SbNU 359), ze dne 4. 7. 2001 sp. zn. II. ÚS 598/2000 a ze dne 11. 6. 2009 sp. zn. II. ÚS 2811/08].

18. V nálezu ze dne 16. 3. 2010 sp. zn. II. ÚS 2886/07 (N 53/56 SbNU 571) Ústavní soud dovodil, že neuznaly-li obecné soudy při rozhodování nesprávnou aplikací a interpretací jednoduchého práva stěžovatelčin nárok mající majetkovou povahu a vyplývající z právního předpisu, zasáhly do jejího základního práva na legitimní očekávání nabytí majetku, které spadá pod ochranu čl. 1 Dodatkového protokolu k Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod.

19. Východiskem pro posouzení předmětné věci jsou závěry uvedené v nálezu Ústavního soudu ze dne 4. 7. 2001 sp. zn. II. ÚS 598/2000 a obdobně dále v nálezech ze dne 15. 1. 2003 sp. zn. I. ÚS 712/01 (N 6/29 SbNU 41), ze dne 11. 6. 2009 sp. zn. II. ÚS 2811/08, ze dne 16. 3. 2010 sp. zn. II. ÚS 2886/07 či ze dne 24. 3. 2011 sp. zn. II. ÚS 538/10 (N 54/60 SbNU 671). Ústavní soud v nich posuzoval, které ustanovení advokátního tarifu je třeba

aplikovat pro účely zjištění tarifní hodnoty ve věcech určovacích žalob. V případech posuzovaných v uvedených nálezech byly předmětem řízení o určení neplatnosti smlouvy či určení vlastnictví věci movité a nemovité, tedy věci penězi ocenitelné, v důsledku čehož Ústavní soud konstatoval, že nelze bez dalšího vycházet z tarifní hodnoty stanovené v případě věcí nebo práv, které nelze vyjádřit v penězích nebo je lze zjistit jen s nepoměrnými obtížemi, ale je třeba zkoumat, zda lze předmět právního úkonu ocenit, a v závislosti na tom stanovit i výši náhrady nákladů.

20. V nálezu ze dne 4. 7. 2001 sp. zn. II. ÚS 598/2000 (shodně též nález ze dne 15. 1. 2003 sp. zn. I. ÚS 712/01 či nález ze dne 24. 3. 2011 sp. zn. II. ÚS 538/10) Ústavní soud vyslovil, že z § 9 odst. 3 písm. a) advokátního tarifu vyplývá, že částka v tomto ustanovení uvedená se považuje za tarifní hodnotu ve věcech určení neplatnosti právního úkonu, jen je-li předmětem tohoto úkonu věc nebo plnění penězi neocenitelné. Lze tedy dovodit, že je-li věc nebo plnění, které je předmětem daného právního úkonu, penězi ocenitelné, pak se tato částka za tarifní hodnotu nepovažuje. S ohledem na skutečnost, že citovaný právní předpis rozlišuje situace, kdy je předmět právního úkonu, o jehož platnosti je vedeno řízení, penězi ocenitelný, a kdy nikoli, pak není možné vycházet z názoru, že vždy, když je předmětem řízení určení neplatnosti smlouvy, nelze tento předmět penězi ocenit. Je tedy třeba v každém konkrétním případě zkoumat, zda lze předmět právního úkonu (tj. plnění) ocenit a v závislosti na tom stanovit i výši náhrady nákladů. Předmětem právního úkonu v této věci byla věc nemovitá, která je penězi ocenitelná, v důsledku čehož nelze vycházet z tarifní hodnoty věci stanovené v § 9 odst. 3 advokátního tarifu (ale je třeba aplikovat § 8 odst. 1 advokátního tarifu). Právo na přiznání přiměřené (a právním předpisem stanovené) náhrady nákladů, které úspěšné straně v řízení vzniknou, je součástí práva na spravedlivý proces a také souvisí, pokud jde konkrétně o náklady právního zastoupení, s právem na právní pomoc ve smyslu čl. 37 odst. 2 Listiny.

21. Pro úplnost lze uvést, že v nálezu ze dne 19. 12. 2017 sp. zn. IV. ÚS 2688/15 (N 230/87 SbNU 763) Ústavní soud konstatoval, že pojem „nepoměrné“ obtíže ve smyslu § 9 odst. 1 advokátního tarifu implicitně předpokládá proporcionální poměřování mezi úsilím vynaloženým na zjištění hodnoty předmětu sporu a významem, který takové zjištění pro průběh sporu má. Jinými slovy řečeno, čím větší je disproporce mezi odměnou určenou podle § 8 advokátního tarifu ve srovnání s odměnou podle § 9 téhož předpisu, tím spíše lze tolerovat jisté časové a finanční náklady vynaložené na ocenění předmětu sporu. Znalecký posudek představuje v tomto směru nepochybně nejpřesnější způsob stanovení hodnoty předmětu sporu, nejedná se však o způsob jediný. Soud může, s přihlédnutím ke konkrétním okolnostem případu, vycházet i z jiných důkazů, shledá-li je hodnověrnými. Není tedy vyloučeno, aby soud pro účely ocenění sporem dotčených nemovitostí využil například účastníkem předložené stanovisko realitní kanceláře, a to zejména za situace, kdy ostatní účastníci řízení obsah tohoto stanoviska nerozporují. Obecným soudům nic nebrání ani v tom, aby případně na základě vlastní úvahy údaj uváděný účastníkem dále korigovaly. K právu vítězného účastníka na náhradu nákladů řízení je totiž i významně podhodnocený odhad ceny nemovitosti mnohem šetrnější, než když soud na určení ceny zcela rezignuje.

22. V nálezu ze dne 8. 2. 2022 sp. zn. IV. ÚS 2108/21 (N 15/110 SbNU 136) Ústavní soud vyslovil, že ze systematiky advokátního tarifu (i dikce jednotlivých ustanovení) je zřejmé, že § 9 odst. 1 advokátního tarifu je v jistém smyslu „zbytkové“ ustanovení, které se pro výpočet odměny použije ve všech ostatních případech, kdy předmět právní pomoci není možno podřadit pod jiné ustanovení advokátního tarifu. Ústavní soud dává ve své rozhodovací praxi opakovaně najevo, že by toto ustanovení mělo být aplikováno až jako poslední možnost, kdy nelze posuzovanou věc podřadit pod žádné jiné ustanovení advokátního tarifu, a to dokonce i tehdy, kdy by se takové řešení nabízelo jako nejjednodušší možnost; např. v nálezu ze dne 4. 7. 2001 sp. zn. II. ÚS 598/2000 shledal, že nelze bez dalšího vycházet z tarifní hodnoty stanovené v případě věcí či práv, které nelze vyjádřit v penězích nebo je lze zjistit jenom s nepoměrnými

obtížemi, ale je třeba zkoumat, zda lze předmět právního úkonu ocenit, a v závislosti na tom stanovit i výši náhrady nákladů (obdobně též nález ze dne 15. 1. 2003 sp. zn. I. ÚS 712/01, nález ze dne 11. 6. 2009 sp. zn. II. ÚS 2811/08, nález ze dne 16. 3. 2010 sp. zn. II. ÚS 2886/07 či nález ze dne 24. 3. 2011 sp. zn. II. ÚS 538/10). Zjednodušeně řečeno, je-li předmětem řízení věc penězi ocenitelná, je třeba pro výpočet odměny použít primárně § 8 odst. 1 advokátního tarifu, nikoliv § 9 odst. 1 advokátního tarifu.

23. V nálezu ze dne 17. 10. 2017 sp. zn. I. ÚS 269/16 (N 187/87 SbNU 71) Ústavní soud vyslovil, že při rozhodování o náhradě nákladů v řízení o žalobě na určení vlastnického práva je soud povinen při absenci ověřitelného údaje o ceně nemovitosti vyjít z § 9 odst. 3 písm. a), resp. § 9 odst. 4 písm. b) advokátního tarifu. Je tedy zapotřebí při stanovení výše mimosmluvní odměny advokáta vycházet z fixní tarifní hodnoty ve výši 50 000 Kč.

B) Aplikace obecných východisek na posuzovaný případ

24. Podstatou ústavní stížnosti je nesouhlas stěžovatelů s přiznanou náhradou nákladů jejich právního zastoupení vrchním soudem. Stěžovatelé zpochybňují výpočet odměny za své zastoupení ve sporu o určení vlastnictví provedený vrchním soudem, kdy vrchní soud postupoval podle § 9 odst. 4 písm. c) advokátního tarifu a odměnu vypočetl z pevně stanovené tarifní hodnoty. Podle stěžovatelů měl vrchní soud postupovat podle § 8 odst. 1 advokátního tarifu a za tarifní hodnotu měl považovat cenu věci.

25. Podle § 8 odst. 1 advokátního tarifu není-li stanoveno jinak, považuje se za tarifní hodnotu výše peněžitého plnění nebo cena věci anebo práva v době započetí úkonu právní služby, jichž se právní služba týká; za cenu práva se považuje jak hodnota pohledávky, tak i dluhu. Při určení tarifní hodnoty se nepřihlíží k příslušenství, ledaže by bylo požadováno jako samostatný nárok. V souladu s § 9 odst. 1 advokátního tarifu nelze-li hodnotu věci nebo práva vyjádřit v penězích nebo lze-li ji zjistit jen s nepoměrnými obtížemi a není-li dále stanoveno jinak, považuje se za tarifní hodnotu částka 10 000 Kč.

26. Jak z výše uvedeného vyplývá, § 9 advokátního tarifu lze užít pouze tehdy, nelze-li hodnotu věci nebo práva vyjádřit v penězích nebo lze-li ji zjistit jen s nepoměrnými obtížemi. Nelze tedy bez dalšího vycházet z tarifní hodnoty stanovené v případě věcí nebo práv, které nelze vyjádřit v penězích nebo je lze zjistit jen s nepoměrnými obtížemi, ale je třeba zkoumat, zda lze předmět právního úkonu ocenit a v závislosti na tom stanovit i výši náhrady nákladů (srov. nálezy ze dne 4. 7. 2001 sp. zn. II. ÚS 598/2000, ze dne 15. 1. 2003 sp. zn. I. ÚS 712/01 nebo ze dne 16. 3. 2010 sp. zn. II. ÚS 2886/07, ze dne 11. 6. 2009 sp. zn. II. ÚS 2811/08, ze dne 24. 3. 2011 sp. zn. II. ÚS 538/10).

27. Při určení tarifní hodnoty ve sporech o určení vlastnictví či neplatnosti právních úkonů soud primárně vychází z ceny věci, která je předmětem sporu, schází-li však ověřitelný údaj o ceně věci, jde o spor ve smyslu § 9 odst. 3 písm. a), popř. § 9 odst. 4 písm. b) advokátního tarifu.

28. V předmětné věci podala vedlejší účastnice žalobu na určení neplatnosti kupní smlouvy o převodu obchodního podílu. V této věci tedy šlo o stanovení hodnoty předmětu právního úkonu – smlouvy o převodu obchodního podílu. Předmětem smlouvy o převodu obchodního podílu byl prodej 1/3 obchodního podílu v uvedené společnosti na druhého stěžovatele za dohodnutou cenu 300 000 Kč (z odůvodnění napadeného rozhodnutí vrchního soudu vyplývá, že 1/3 podíl ve společnosti měl ke dni jeho převodu v roce 2014 podle znaleckého ocenění hodnotu 6 405 000 Kč). Předmětem právního úkonu byla tedy věc, která je penězi ocenitelná.

29. Pro posouzení napadeného postupu vrchního soudu při rozhodování o stanovení nákladů právního zastoupení je tedy rozhodná otázka, zda v daném řízení měly obecné soudy k dispozici ověřitelný údaj o ceně spoluvlastnického podílu na předmětné obchodní společnosti (viz např. nález ze dne 19. 12. 2017 sp. zn. IV. ÚS 2688/15).

30. Z vyžádaného spisu krajského soudu Ústavní soud zjistil, že pro právně relevantní závěr o hodnotě věci podle § 8 odst. 1 advokátního tarifu se ve spise nachází dostatečný podklad, a to znalecký posudek č. 1288/213/2019 ze dne 30. 12. 2019 vypracovaný obchodní společností Moore Stephens ZNALEX, s. r. o., kterým byla stanovena cena obvyklá 1/3 podílu na obchodní společnosti VARIOTOOL, s. r. o. Objednatelem posudku byl JUDr. Milan Štětina, advokát, právní zástupce vedlejší účastnice v řízení před obecnými soudy i v řízení o této ústavní stížnosti. Podíl byl oceňován ke dni 22. 12. 2014, resp. 5. 12. 2014, a ke dni 17. 10. 2017, přičemž k datu 5. 12. 2014 činila obvyklá cena 1/3 podílu na uvedené obchodní společnosti částku 6 405 000 Kč a k datu 17. 10. 2017 byla podle tohoto posudku obvyklá cena 1/3 podílu na uvedené společnosti 10 257 000 Kč (srov. č. l. 187 a násl. a č. l. 338 a násl. soudního spisu). Hodnota předmětu sporu tedy v průběhu řízení byla znalecky zjištěna. Ve spise tak byl k dispozici ověřitelný údaj o ceně obchodního podílu, i když to z hlediska meritorního rozhodnutí ve věci nakonec ani nebylo zapotřebí. Ze spisu krajského soudu vyplývá, že právní zástupce stěžovatelů krajskému soudu doložil vyčíslené náklady na právní zastoupení, přičemž vycházel zde ze základu 6 405 000 Kč (č. l. 451 a č. l. 463 soudního spisu). Rovněž v odvolacím řízení právní zástupce stěžovatelů doložil soudu vyčíslené náklady na právní zastoupení (č. l. 521 a č. l. 525 soudního spisu) a opět vycházel ze stejného základu.

31. Není tedy pochyb o tom, že v nyní posuzovaném případě, kdy šlo o určení vlastnictví obchodního podílu, byla předmětem řízení věc, která je penězi ocenitelná, která také byla v průběhu soudního řízení oceněna, v důsledku čehož nelze vycházet z tarifní hodnoty věci stanovené v § 9 odst. 4 písm. c) advokátního tarifu. Na určení odměny zástupce stěžovatelů tedy měl být primárně použit § 8 odst. 1 advokátního tarifu, podle kterého se za tarifní hodnotu, není-li stanoveno jinak, považuje výše peněžitého plnění nebo cena věci anebo práva a jejich příslušenství v době započetí úkonu právní služby, jichž se právní služba týká. Vrchní soud však při rozhodování o náhradě nákladů právního zastoupení podle § 8 odst. 1 advokátního tarifu nepostupoval a bez jakéhokoli odůvodnění aplikoval § 9 odst. 4 písm. c) advokátního tarifu. Vrchní soud takto rozhodl navzdory ustálené judikatuře formulované v této oblasti.

32. Vzhledem k tomu, že v předmětné věci došlo v odvolacím řízení ke změně prvostupňového rozhodnutí, rozhodoval vrchní soud znovu i o náhradě nákladů prvostupňového řízení a dále rozhodoval o nákladech odvolacího řízení. Vrchní soud v této věci, kde šlo o zastupování v řízení o určení neplatnosti smlouvy a určení vlastnictví k obchodnímu podílu, při rozhodování o nákladech právního zastoupení postupoval podle § 9 odst. 4 písm. c) advokátního tarifu a vycházel z tarifní hodnoty 50 000 Kč. Vrchní soud tak zaujal názor odlišný od názoru krajského soudu, který při rozhodování o náhradě nákladů právního zastoupení v prvostupňovém řízení postupoval podle § 8 odst. 1 advokátního tarifu, přičemž vycházel z tarifní hodnoty 6 405 000 Kč. Vrchní soud takto rozhodl, aniž ve svém rozhodnutí vysvětlil, z jakého důvodu zvolil tento od krajského soudu odlišný postup, resp. proč nebyl postup krajského soudu při rozhodování o nákladech právního zastoupení správný. Takový postup nepovažuje Ústavní soud za ústavně konformní.

33. Ústavní soud v této souvislosti připomíná, že požadavek řádného odůvodnění soudních rozhodnutí je jedním ze základních atributů řádně vedeného soudního řízení a součástí práva na soudní ochranu. Dodržování povinnosti odůvodnit rozhodnutí zaručuje transparentnost a kontrolovatelnost rozhodování soudů a zajišťuje vyloučení libovůle. Chybí-li v rozhodnutí řádné odůvodnění, je tím založena nejen jeho nepřezkoumatelnost, ale zpravidla také neústavnost – nejsou-li totiž zřejmé důvody rozhodnutí, svědčí to o libovůli v soudním rozhodování, jež není v právním státě (čl. 1 odst. 1 Ústavy) akceptovatelná.

34. Součástí práva na spravedlivý (řádný) proces je i zásada předvídatelnosti soudního rozhodování a s ní spojený princip právní jistoty a ochrana legitimního očekávání účastníků řízení [srov. např. nález ze dne 3. 4. 2014 sp. zn. III. ÚS 1561/13 (N 52/73 SbNU 59), usnesení ze dne 20. 10. 2016 sp. zn. II. ÚS 1810/16 nebo nález ze dne 15. 11. 2022 sp. zn. IV. ÚS 1132/22

(N 135/115 SbNU 53)]. Vyjádřením zásady předvídatelnosti v soudním řízení je mj. i skutečnost, že soudy budou rozhodovat ve srovnatelných případech obdobně (srov. též § 13 občanského zákoníku). Změna interpretace či aplikace práva obecnými soudy je samozřejmě možná, musí být však náležitě, přesvědčivě a ústavně konformně odůvodněna [srov. nálezy ze dne 19. 12. 2017 sp. zn. III. ÚS 1441/17 (N 234/87 SbNU 801) a ze dne 25. 10. 2022 sp. zn. I. ÚS 1768/22 (N 127/114 SbNU 226)].

35. Lze tedy uzavřít, že vrchní soud při svém rozhodování v předmětné věci nerespektoval příslušnou kogentní právní normu dopadající na řešený případ (srov. nález ze dne 2. 3. 2000 sp. zn. III. ÚS 269/99 nebo nález ze dne 11. 6. 2009 sp. zn. II. ÚS 2811/08). Zároveň nerespektoval ani závěry vyslovené ve výše citovaných nálezech Ústavního soudu, podle kterých, jsou-li předmětem právního úkonu věci ocenitelné penězi, nelze vycházet z tarifní hodnoty stanovené v § 9 advokátního tarifu. Vrchní soud se odchýlil od výkladu obsaženého ve výše citovaných nálezech Ústavního soudu, aniž v odůvodnění svého rozhodnutí vysvětlil, proč tak učinil.

VI. Závěr

36. Ze shora uvedených důvodů dospěl Ústavní soud k závěru, že postupem vrchního soudu došlo k porušení práva stěžovatelů na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny a dále k zásahu do práva na ochranu vlastnického práva podle čl. 11 odst. 1 Listiny. Proto Ústavní soud ústavní stížnosti vyhověl a napadený výrok II rozsudku vrchního soudu zrušil [§ 82 odst. 1, odst. 2 písm. a), odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu].

37. V dalším řízení vezme vrchní soud v úvahu a řádně zhodnotí všechny důkazy, které má ve spise k dispozici, a přihlédne rovněž k výše citovaným nálezům Ústavního soudu, neboť je vázán právním názorem v těchto nálezech vysloveným (čl. 89 odst. 2 Ústavy). Ústavní soud také očekává, že vrchní soud své závěry dostatečně a ústavně akceptovatelným způsobem odůvodní a současně se vypořádá s argumentací vedlejší účastnice ohledně vhodnosti použití moderačního práva podle § 150 o. s. ř.

38. K návrhu vedlejší účastnice, aby stěžovatelům byla uložena povinnost uhradit jí náklady právního zastoupení v řízení před Ústavním soudem, Ústavní soud poukazuje na to, že podle § 83 odst. 1 zákona o Ústavním soudu odůvodňují-li to osobní a majetkové poměry stěžovatele, zejména nemá-li dostatečné prostředky k placení nákladů spojených se zastoupením (§ 29 a § 30 odst. 1) a nebyla-li ústavní stížnost odmítnuta, soudce zpravodaj rozhodne na návrh stěžovatele podaný před prvním ústním jednáním, že náklady na jeho zastoupení zcela nebo zčásti zaplatí stát. Z uvedeného vyplývá, že návrh podle § 83 odst. 1 zákona o Ústavním soudu je oprávněn podat pouze stěžovatel, a to za splnění výše uvedených podmínek, vedlejší účastník řízení tedy k podání takového návrhu není procesně legitimovanou osobou.

39. Ustanovení § 62 odst. 3 zákona o Ústavním soudu zakotvuje zásadu, že náklady řízení před Ústavním soudem, které vzniknou účastníkovi nebo vedlejšímu účastníkovi, hradí účastník nebo vedlejší účastník, pokud tento zákon nestanoví jinak. Podle § 62 odst. 4 téhož zákona může Ústavní soud v odůvodněných případech, podle výsledků řízení, usnesením uložit některému účastníkovi nebo vedlejšímu účastníkovi, aby zcela nebo zčásti nahradil jinému účastníkovi nebo vedlejšímu účastníkovi jeho náklady řízení. Ze znění tohoto ustanovení vyplývá, že přiznání náhrady nákladů řízení v řízení před Ústavním soudem je rozhodnutím spíše výjimečným, přicházejícím v úvahu pouze tehdy, odůvodňují-li to zejména okolnosti případu. Náhrada nákladů řízení slouží jako určitá sankce vůči tomu účastníkovi řízení, který svým postupem vyvolal zásah do základního práva, a tak by vzhledem k okolnostem případu takto měl nést následky, které vznikly jinému účastníkovi v podobě nákladů řízení před Ústavním soudem. Tyto výjimečné okolnosti však Ústavní soud v předmětné věci neshledal, a to zvláště vzhledem k výsledku řízení před Ústavním soudem.

40. Ústavní soud o ústavní stížnosti rozhodl mimo ústní jednání bez přítomnosti účastníků, neboť dospěl k závěru, že od něho nelze očekávat další objasnění věci (§ 44 zákona o Ústavním soudu).

Č. 38
Odpovědnost státu za škodu způsobenou činností autorizovaného inspektora
(sp. zn. Pl. ÚS 40/22 ze dne 14. března 2023)

I. Účelem institutu autorizovaného inspektora je „oprostit“ stavební úřady od některých činností, které mohou vykonávat efektivněji soukromé subjekty. Vydáním certifikátu a jeho oznámením stavebnímu úřadu autorizovaný inspektor stvrzuje, že ověřil projektovou dokumentaci a připojené podklady z hledisek uvedených v § 111 odst. 1 a 2 stavebního zákona [zákon č. 183/2006 Sb., o územním plánování a stavebním řádu (stavební zákon)], aby navrhovaná stavba mohla být provedena. K certifikátu je povinen připojit mj. vyjádření osob, které by byly účastníky stavebního řízení, včetně způsobu vypořádání jejich případných námitek. Bez toho není možné certifikát vydat a následně stavbu realizovat. Pro povolení provedení stavby tímto způsobem musí být vždy splněny zcela shodné podmínky, jaké platí pro „řádné“ stavební povolení.

II. Nepodařilo-li se autorizovanému inspektorovi při vypořádání námitek odstranit rozpory mezi osobami, které by jinak byly účastníky řízení, předloží jejich vyjádření spolu s projektovou dokumentací a závaznými stanovisky dotčených orgánů stavebnímu úřadu, který zajistí vypořádání námitek ve své působnosti nebo rozhodne o nezpůsobilosti stavby pro zkrácené stavební řízení. Právní úprava účinná do 31. 12. 2012 v dostatečné míře neřešila ochranu práv osob, které by byly účastníky řádného stavebního řízení, kdyby se vedlo. Proto došlo k její novelizaci zákonem č. 350/2012 Sb., který celý postup po oznámení certifikátu zpřesnil. Avšak i původní znění § 117 odst. 4 stavebního zákona poskytovalo stavebnímu úřadu kontrolní oprávnění ve vztahu k předloženému certifikátu autorizovaného inspektora.

III. Stavební úřad pochybil, připustil-li možnost provedení stavby podle certifikátu, jenž nesplňoval podmínky pro jeho vydání, a proto na něj nelze hledět jako na rozhodnutí správního úřadu. Nemovitosti stěžovatelů se nacházejí v takové blízkosti stavby, že nelze vyloučit vliv stavby např. na způsob jejich užívání a tím i přímé dotčení vlastnických práv stěžovatelů. Ti se tak měli stát účastníky stavebního řízení, avšak autorizovaný inspektor jim svým postupem znemožnil se ke stavbě vyjádřit. Stavební úřad toto pochybení autorizovaného inspektora nenapravil, ačkoliv touto možností disponoval.

IV. Stavební úřad jednoznačně spadá mezi státní orgány, za škodu jimiž způsobenou odpovídá stát podle § 3 odst. 1 písm. a) zákona č. 82/1998 Sb., o odpovědnosti státu za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem a o změně zákona České národní rady č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti (notářský řád). Žaloba stěžovatelů na náhradu nemajetkové újmy směřující proti státu měla být obecnými soudy posuzována z hlediska možného nesprávného úředního postupu příslušného stavebního úřadu. Obecné soudy nejsou vázány právním posouzením žalobců, ale toliko skutkovým stavem, resp. tvrzeními o tomto stavu. Odpovědnost státu nevylučuje podle názoru Ústavního soudu ani znění § 146 odst. 2 věty první stavebního zákona, který stanovuje, že autorizovaný inspektor odpovídá za škodu způsobenou jeho činností. Toto ustanovení se totiž primárně týká vztahu mezi autorizovaným inspektorem a stavebníkem. Stejně tak stát nemůže eliminovat právo na náhradu škody ve smyslu čl. 36 odst. 3 Listiny základních práv a svobod tím, že stanoví povinnost autorizovaného inspektora uzavřít pojištění odpovědnosti za škodu (§ 146 odst. 2 věta druhá stavebního zákona).

Nález

Ústavní soud rozhodl v plénu složeném z předsedy soudu Pavla Rychetského a soudců Ludvíka Davida, Jaroslava Fenyka, Jaromíra Jirsy, Tomáše Lichovníka, Vladimíra Sládečka, Jana Svatoně, Pavla Šámala, Vojtěcha Šimíčka, Milady Tomkové, Davida Uhlíře a Jiřího Zemánka (soudce zpravodaj) o ústavní stížnosti stěžovatelů MUDr. Františka Pešla a Mgr. Very Pešlové, obou zastoupených Mgr. Michalem Zahutou, advokátem, sídlem Veveří 365/46, Brno, proti rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 1. června 2021 č. j. 30 Cdo 3489/2020-153, rozsudku Městského soudu v Praze ze dne 26. května 2020 č. j. 15 Co 61/2020-122 a rozsudku Obvodního soudu pro Prahu 1 ze dne 19. září 2019 č. j. 21 C 90/2018-84, za účasti Nejvyššího soudu, Městského soudu v Praze a Obvodního soudu pro Prahu 1 jako účastníků řízení a 1. České republiky – Ministerstva pro místní rozvoj, sídlem Staroměstské náměstí 932/6, Praha 1 – Staré Město, a 2. České republiky – Ministerstva financí, sídlem Letenská 525/15, Praha 1 – Malá Strana, jako vedlejších účastníků řízení, takto:

I. Výrokem I rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 1. června 2021 č. j. 30 Cdo 3489/2020-153, jímž bylo zamítnuto dovolání stěžovatelů směřující proti rozsudku Městského soudu v Praze ze dne 26. května 2020 č. j. 15 Co 61/2020-122, pokud jím byl potvrzen rozsudek Obvodního soudu pro Prahu 1 ze dne 19. září 2019 č. j. 21 C 90/2018-84, výrokem I rozsudku Městského soudu v Praze ze dne 26. května 2020 č. j. 15 Co 61/2020-122 a výrokem I rozsudku Obvodního soudu pro Prahu 1 ze dne 19. září 2019 č. j. 21 C 90/2018-84, jakož i na ně navazujícími výroky o náhradě nákladů řízení bylo porušeno právo stěžovatelů na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod, právo na náhradu škody způsobené nezákonným rozhodnutím soudu, jiného státního orgánu či orgánu veřejné správy podle čl. 36 odst. 3 Listiny základních práv a svobod a právo na ochranu vlastnictví podle čl. 11 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

II. Výrok I rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 1. června 2021 č. j. 30 Cdo 3489/2020-153, jímž bylo zamítnuto dovolání stěžovatelů směřující proti rozsudku Městského soudu v Praze ze dne 26. května 2020 č. j. 15 Co 61/2020-122, pokud jím byl potvrzen rozsudek Obvodního soudu pro Prahu 1 ze dne 19. září 2019 č. j. 21 C 90/2018-84, výrok III rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 1. června 2021 č. j. 30 Cdo 3489/2020-153, výroky I a III rozsudku Městského soudu v Praze ze dne 26. května 2020 č. j. 15 Co 61/2020-122 a výroky I a II rozsudku Obvodního soudu pro Prahu 1 ze dne 19. září 2019 č. j. 21 C 90/2018-84 se ruší.

III. Ve zbývající části se ústavní stížnost odmítá.

Odůvodnění

I. Skutkové okolnosti případu a obsah napadených rozhodnutí

1. Stěžovatelé se podanou ústavní stížností domáhají zrušení v záhlaví uvedených rozhodnutí s tvrzením, že jimi bylo porušeno jejich ústavně zaručené právo na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“), jakož i právo na ochranu vlastnictví podle čl. 11 odst. 1 Listiny.

2. Stěžovatelé (žalobci) se žalobou domáhali náhrady nemajetkové újmy z titulu nezákonného rozhodnutí a nesprávného úředního postupu, přičemž požadovali, aby první

vedlejší účastnici řízení (první žalované) byla uložena povinnost zaplatit jim částku 3 600 000 Kč s příslušenstvím z titulu nezákonného rozhodnutí a druhé vedlejší účastnici řízení (druhé žalované) částku 400 000 Kč s příslušenstvím z titulu nesprávného úředního postupu státního orgánu. Nezákonným rozhodnutím (první žalobní nárok) měl být certifikát autorizovaného inspektora Ing. arch. Milana Teigisera ze dne 23. 3. 2010 č. 711007 vydaný ve zkráceném stavebním řízení (dále jen „certifikát autorizovaného inspektora“ nebo „certifikát“), na jehož základě byla v blízkosti nemovitostí ve vlastnictví stěžovatelů (a dalších osob) stavebníkem (obchodní společností Heršpická – správa nemovitostí, spol. s r. o.) realizována stavba s názvem „Brno – Ivanovice Obchodní centrum – Hobby Market“ (dále též „hobbymarket“). Skutečnost, že právo stavby stvrzené certifikátem autorizovaného inspektora v rámci zkráceného stavebního řízení [viz § 117 zákona č. 183/2006 Sb., o územním plánování a stavebním řádu (stavební zákon), ve znění pozdějších předpisů] nevzniklo, pak byla deklarována na základě žádosti stěžovatelů (a dalších osob) podané podle § 142 zákona č. 500/2004 Sb., správní řád, ve znění pozdějších předpisů, rozhodnutím Odboru územního a stavebního řízení Magistrátu města Brna ze dne 10. 3. 2017 č. j. MMB/0104559/2017, sp. zn. OUSR/MMB/0348834/2016 ve spojení s rozhodnutím Odboru územního plánování a stavebního řádu Krajského úřadu Jihomoravského kraje ze dne 30. 6. 2017 č. j. JMK 98052/2017, sp. zn. S-JMK 66524/2017/OÚPSŘ. Nesprávný úřední postup (druhý žalobní nárok) stěžovatelé spatřovali v porušení povinnosti správních orgánů vydat rozhodnutí o určení právního vztahu, že právo stavby nevzniklo, v přiměřené lhůtě, neboť správní řízení o jejich návrhu na určení ze dne 27. 9. 2012 bylo zahájeno dne 2. 10. 2012 a skončilo v důsledku průtahů až právní mocí vydaných rozhodnutí s účinky ke dni 14. 7. 2017.

3. Obvodní soud pro Prahu 1 (dále jen „obvodní soud“) rozsudkem ze dne 19. 9. 2019 č. j. 21 C 90/2018-84 žalobu stěžovatelů vůči první vedlejší účastnici řízení na zaplacení částky ve výši 3 600 000 Kč zamítl (výrok I) a stěžovatelům uložil povinnost nahradit jí náklady řízení ve výši 2 100 Kč (výrok II). Druhé vedlejší účastnici řízení uložil povinnost zaplatit stěžovatelům částku 90 868 Kč s příslušenstvím (výrok III). Žalobu co do požadavku, aby byla druhé vedlejší účastnici řízení uložena povinnost zaplatit jim částku 309 132 Kč s příslušenstvím, zamítl (výrok IV) a současně uložil druhé vedlejší účastnici řízení povinnost nahradit stěžovatelům náklady řízení ve výši 47 426,79 Kč (výrok V). Obvodní soud věc posuzoval podle zákona č. 82/1998 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem a o změně zákona České národní rady č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti (notářský řád), ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o odpovědnosti státu za škodu“). Zkoumal, zda jsou naplněny předpoklady odpovědnosti, tj. nezákonné rozhodnutí, nemajetková újma a příčinná souvislost mezi nezákonným rozhodnutím či nesprávným úředním postupem a nemajetkovou újmou. Obvodní soud se nejprve zabýval základní spornou otázkou, zda vydání certifikátu a jeho předložení stavebnímu úřadu lze považovat za nezákonné rozhodnutí správního orgánu, případně zda činnost autorizovaného inspektora vedoucí k vydání certifikátu a jeho předložení stavebnímu úřadu lze považovat za nesprávný úřední postup (srov. § 13 zákona o odpovědnosti státu za škodu), a to s ohledem na jeho právní postavení (viz § 146 odst. 2 stavebního zákona), kdy svoji činnost vykonává na základě soukromoprávní smlouvy za úplatu a rovněž má uzavřeno pojištění odpovědnosti.

4. Vyšel přitom z usnesení zvláštního senátu zřízeného podle zákona č. 131/2002 Sb., o rozhodování některých kompetenčních sporů (dále jen „zvláštní senát“) ze dne 6. 9. 2012 č. j. Konf 25/2012-9 a uzavřel, že certifikát v rámci zkráceného stavebního řízení vydává autorizovaný inspektor jako soukromá osoba na základě soukromoprávní smlouvy se stavebníkem a na jeho náklad a tímto certifikátem autorizovaný inspektor pouze stvrzuje, že ověřil projektovou dokumentaci a připojené podklady z hledisek uvedených v § 111 odst. 1 a 2 stavebního zákona a že navrhovaná stavba může být provedena. Za škodu, kterou autorizovaný

inspektor stavebníkovi způsobí, pak odpovídá soukromoprávně. Certifikát tak nelze považovat za rozhodnutí ve smyslu § 65 zákona č. 150/2002 Sb., soudní řád správní, (dále jen „s. ř. s.“), právní účinky nastupují až okamžikem oznámení certifikátu stavebnímu úřadu a autorizovaný inspektor jmenovaný podle § 143 a násl. stavebního zákona není správním orgánem. Z uvedeného obvodní soud dovodil, že nebyl splněn základní předpoklad odpovědnosti státu za škodu, a to existence nezákonného rozhodnutí, neboť vydání certifikátu a jeho předložení stavebnímu úřadu nelze považovat za rozhodnutí státního orgánu či rozhodnutí fyzické osoby při výkonu státní správy. Stejně tak činnost autorizovaného inspektora vedoucí k vydání certifikátu a jeho předložení stavebnímu úřadu nelze považovat za úřední postup ve smyslu zákona o odpovědnosti státu za škodu.

5. Obvodní soud toliko částečně vyhověl nároku stěžovatelů na zadostiučinění za nemajetkovou újmu způsobenou nepřiměřenou délkou posuzovaného řízení. Přiměřenost délky řízení obvodní soud posuzoval podle kritérií vymezených v § 31a odst. 3 zákona o odpovědnosti státu za škodu. Při stanovení formy a výše finančního zadostiučinění vycházel ze stanoviska občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu ze dne 13. 4. 2011 sp. zn. Cpjn 206/2010 a dospěl k závěru, že v daném případě postačí k určení základní částky spodní část rozmezí, tj. částka 15 000 Kč za rok započítaná za první dva roky poloviční hodnotou. U posuzovaného řízení trvajícího 4 roky 9 měsíců a 13 dnů takto určil základní částku ve výši 56 792 Kč pro každého z žalobců, kterou následně blíže popsanými kritérii modifikoval, takže celkovou výši zadostiučinění za nepřiměřenou délku řízení stanovil na částku 45 434 Kč pro každého ze stěžovatelů.

6. K odvolání stěžovatelů i druhé vedlejší účastnice řízení Městský soud v Praze (dále jen „městský soud“) rozsudkem ze dne 26. 5. 2020 č. j. 15 Co 61/2020-122 rozsudek obvodního soudu potvrdil (výrok I) a rozhodl o nákladech odvolacího řízení (výroky II a III). Městský soud se ztotožnil se skutkovým i právním hodnocením obvodního soudu, a to jak ve vztahu k posouzení charakteru certifikátu a postavení autorizovaného inženýra ve správním řízení, tak i ve vztahu k posouzení nároku stěžovatelů na zadostiučinění za nemajetkovou újmu vzniklou v důsledku nepřiměřené délky správního řízení. Městský soud konstatoval, že za případné nedostatky certifikátu (nezajištěný souhlas sousedících vlastníků se stavbou), který nelze považovat za rozhodnutí ve správním řízení, v jejichž důsledku bylo správními orgány ve výsledku deklarováno, že stavebníkovi nevzniklo právo provést stavbu, může nést pouze autorizovaný inženýr, ale nikoliv stát, a není tak splněn základní předpoklad odpovědnosti státu za újmu, a to nezákonné rozhodnutí či nesprávný úřední postup.

7. Proti rozsudku městského soudu podali dovolání stěžovatelé a druhá vedlejší účastnice řízení. Nejvyšší soud rozsudkem ze dne 1. 6. 2021 č. j. 30 Cdo 3489/2020-153 dovolání stěžovatelů směřující proti potvrzujícímu rozsudku městského soudu, který se týkal výroku I rozsudku obvodního soudu ve věci samé (tj. nároku z titulu odpovědnosti za nezákonné rozhodnutí), zamítl, ve zbytku je odmítl (výrok I rozsudku Nejvyššího soudu). Dovolání druhé vedlejší účastnice řízení proti potvrzujícímu výroku městského soudu, který se týkal výroku III rozsudku obvodního soudu ve věci samé [tj. nároku z titulu odpovědnosti za nesprávný úřední postup (nepřiměřenou délku řízení)], Nejvyšší soud rovněž zamítl a ve zbytku je odmítl (výrok II rozsudku Nejvyššího soudu). Konečně rozhodl, že žádný z účastníků řízení nemá právo na náhradu nákladů řízení (výrok III rozsudku Nejvyššího soudu).

8. Nejvyšší soud připustil dovolání stěžovatelů pro posouzení otázky, zda autorizovaný inspektor vystupuje při vydávání certifikátu ve vrchnostenské pozici a jako nositel veřejné moci, neboť šlo o otázku, která dosud nebyla Nejvyšším soudem vyřešena. Připustil i dovolání druhé vedlejší účastnice řízení, a to pro posouzení otázky, která taktéž nebyla dosud Nejvyšším soudem vyřešena, že na nárok stěžovatelů na zadostiučinění za nemajetkovou újmu vyplývající z nepřiměřené délky správního řízení podle § 142 správního řádu nedopadá ochrana podle čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva“). V této

souvislosti Nejvyšší soud uzavřel, že správní řízení vedené podle § 142 správního řádu spadá pod čl. 6 odst. 1 Úmluvy, pročež nebylo dovolání druhé vedlejší účastnice řízení důvodné.

9. Co se týče otázky posouzení charakteru certifikátu autorizovaného inspektora vydaného v tzv. zkráceném stavebním řízení, předestřené stěžovateli, poukázal Nejvyšší soud, stejně jako městský soud, na usnesení zvláštního senátu ze dne 6. 9. 2012 č. j. Konf 25/2012-9, v němž bylo konstatováno, že „[a]utorizovaný inspektor není správním orgánem a jím vydaný certifikát není rozhodnutím správního orgánu (§ 67 spr. ř., § 65 s. ř. s.), ale plněním ze soukromoprávní smlouvy“. Jakkoliv Ústavní soud ve stěžovateli zmiňovaných usneseních ze dne 24. 2. 2016 sp. zn. II. ÚS 439/16 (U 2/80 SbNU 693; všechna rozhodnutí Ústavního soudu jsou dostupná na http://nalus.usoud.cz), ze dne 6. 9. 2016 sp. zn. I. ÚS 2729/16, ze dne 13. 3. 2012 sp. zn. IV. ÚS 558/12, ze dne 2. 4. 2012 sp. zn. I. ÚS 557/12 a ze dne 12. 3. 2012 sp. zn. IV. ÚS 3468/11 vyslovil s názorem zvláštního senátu nesouhlas, Nejvyšší soud v této věci neshledal žádný relevantní důvod pro odchýlení se od shora nastíněných závěrů zvláštního senátu, a to i s ohledem na skutečnost, že k řešení přijatému ve shora citovaném usnesení zvláštního senátu se přihlásil Nejvyšší správní soud v rozsudku ze dne 8. 6. 2016 č. j. 2 As 52/2016-84. Důvodem pro odlišné rozhodnutí tedy nebyly ani závěry obsažené ve stěžovateli citovaných usneseních Ústavního soudu, jimiž byla ústavní stížnost odmítnuta, neboť usnesení Ústavního soudu zásadně nejsou (na rozdíl od nálezů) závazná *erga omnes* a nelze je považovat za precedenčně významná [srov. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 17. 7. 2013 sp. zn. 29 Cdo 1301/2013 či nález Ústavního soudu ze dne 13. 11. 2007 sp. zn. IV. ÚS 301/05 (N 190/47 SbNU 465)]. Nejvyšší soud proto neshledal jako důvodné ani dovolání stěžovatelů.

II. Argumentace stěžovatelů

10. Stěžovatelé v ústavní stížnosti namítají porušení svých shora uvedených ústavně zaručených práv. Zdůrazňují, že při uplatňování svých práv vycházeli z ustálené rozhodovací praxe Ústavního soudu, z níž vyplývá pasivní legitimace vedlejších účastníků řízení (viz shora zmiňovaná usnesení sp. zn. II. ÚS 439/16, sp. zn. I. ÚS 2729/16, sp. zn. IV. ÚS 558/12, sp. zn. I. ÚS 557/12 a sp. zn. IV. ÚS 3468/11). V těchto usneseních Ústavní soud mj. vyslovil, že autorizovaný inspektor při vydání certifikátu podle § 117 stavebního zákona vystupuje ve vrchnostenském postavení a vykonává v tomto rozsahu veřejnou správu. Byť šlo o pouhá usnesení, stěžovatelé vycházeli z toho, že nejde o žádný exces, nýbrž o opakovaně potvrzovaný právní názor většiny soudců a senátů Ústavního soudu. Obecné soudy tuto výkladovou rovinu fakticky ignorovaly, popř. ji označily za precedenčně nevýznamnou. Poukazují dále na to, že újma, jejíž náhrady se domáhají, vznikla v důsledku neoprávněně postavené stavby a stalo se tak v důsledku tehdejší ledabylé úpravy, která umožnila stavebníkovi vědomě porušit práva dotčených sousedů. Nyní stát selhává opět, když touto stavbou poškozeným subjektům nepřiznal nárok na náhradu újmy s alibistickým odůvodněním, že za tuto újmu nemá odpovídat stát, resp. jeho příslušná organizační složka, nýbrž autorizovaný inspektor, o němž Ústavní soud opakovaně vyslovil, že vystupuje jako správní úřad *sui generis* a vykonává delegovanou veřejnou správu.

III. Vyjádření účastníků řízení, vedlejších účastnic řízení a replika stěžovatelů

11. Soudce zpravodaj podle § 42 odst. 4 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“) zaslal ústavní stížnost k vyjádření účastníkům a vedlejším účastníkům řízení.

12. Nejvyšší soud ve vyjádření poukázal na rozhodnutí zvláštního senátu ze dne 6. 9. 2012 č. j. Konf 25/2012-9, které je pro něj závazné a v němž bylo jednoznačně vysloveno, že autorizovaný inspektor není správním orgánem a jím vydaný certifikát není rozhodnutím správního orgánu. Rovněž zopakoval, že usnesení Ústavního soudu zásadně nejsou závazná

erga omnes a nelze je považovat za precedenčně významná. Výše zmiňovaná usnesení proto nemohla být důvodem pro odchýlení se od závěrů přijatých zvláštním senátem.

13. Městský soud odkázal na odůvodnění svého rozhodnutí s tím, že se nedomnívá, že by došlo k porušení ústavně zaručených práv stěžovatelů.

14. Obvodní soud rovněž zcela odkázal na právní argumentaci uvedenou v ústavní stížností napadeném rozsudku.

15. Česká republika – Ministerstvo pro místní rozvoj (první vedlejší účastnice řízení) uvádí, že pouze v rozsahu svého oprávnění (tedy posouzení souladu projektové dokumentace a připojených dokladů z hledisek uvedených v § 111 odst. 1 a 2 stavebního zákona) lze mít za to, že autorizovaný inspektor vykonává působnost stavebního úřadu. Výsledkem posouzení projektové dokumentace a přiložených dokladů je certifikát, který předá stavebníkovi, a je na stavebníkovi, aby jej oznámil stavebnímu úřadu. Autorizovaný inspektor tedy na rozdíl od stavebního úřadu není orgánem státní správy a moci výkonné, nýbrž svoji činnost vykonává za úplatu na základě smlouvy se stavebníkem. Z uvedených důvodů nelze v případě újmy spojené s certifikátem autorizovaného inspektora posuzovat tuto újmu podle zákona o odpovědnosti státu za škodu. Ministerstvo pro místní rozvoj se dále vyjadřuje k samotné stavbě hobbymarketu Bauhaus a průběhu územního řízení. Závěrem doplňuje, že stěžovatelé brojí především proti umístění stavby. Žádné právo na neměnné poměry v území však neexistuje. Existuje pouze právo na ochranu před excesivními zásahy, stěžovatelé však žádné konkrétní zásahy do vlastnických práv neuváděli ani neprokázali.

16. Ministerstvo financí (druhý vedlejší účastník řízení) podotýká, že hlavní námitka stěžovatelů se týká nároku na náhradu nemajetkové újmy způsobené nezákonným vydáním certifikátu. Vzhledem k tomu, že příslušnou složkou k jednání za stát je ohledně tohoto nároku Ministerstvo pro místní rozvoj, vyjadřuje se Ministerstvo financí toliko v rámci *obiter dicti*. Vychází přitom ze závěrů obsažených v již několikrát zmiňovaném usnesení zvláštního senátu ze dne 6. 9. 2012 č. j. Konf 25/2012-9. Uzavírá, že činnost autorizovaného inspektora vedoucí k vydání certifikátu nelze považovat za úřední postup, a to zejména s ohledem na právní úpravu jeho postavení (viz § 146 odst. 1 a 2 stavebního zákona). Autorizovaný inspektor za případné škody způsobené jeho vadnou či nesprávnou činností odpovídá poškozeným subjektům sám a za účelem vymožení případné škody má povinné pojištění.

17. Stěžovatelé v replice setrvávají na svém přesvědčení, že je dána odpovědnost státu (resp. jeho organizačních složek) za škodu. Jakkoliv respektují názor Nejvyššího soudu vycházející ze závěrů obsažených v usnesení zvláštního senátu, nepovažují jej za důvodný. Zdůrazňují, že jejich nárok je popírán a jsou s jeho uspokojením odkazováni na autorizovaného inspektora, avšak z usnesení zvláštního senátu, o které opřely obecné soudy svá rozhodnutí, vyplývá, že uplatnit nárok na náhradu škody může toliko stavebník, tedy osoba odlišná od stěžovatelů.

IV. Procesní předpoklady řízení před Ústavním soudem

18. Ústavní soud posoudil splnění procesních předpokladů řízení a shledal, že ústavní stížnost byla podána včas oprávněnými stěžovateli, kteří byli účastníky řízení, v němž byla vydána soudní rozhodnutí napadená ústavní stížností, a Ústavní soud je k jejímu projednání příslušný; stěžovatelé jsou právně zastoupeni v souladu s § 29 až 31 zákona o Ústavním soudu a ústavní stížnost je přípustná, neboť stěžovatelé vyčerpali všechny zákonné procesní prostředky k ochraně svého práva (§ 75 odst. 1 zákona o Ústavním soudu *a contrario*).

19. III. senát Ústavního soudu příslušný k projednání a rozhodnutí o ústavní stížnosti vedené pod sp. zn. III. ÚS 2709/21 usnesením ze dne 20. 12. 2022 rozhodl o postoupení věci k projednání plénu. Věc tak je nadále vedena pod novou sp. zn. Pl. ÚS 40/22.

V. Posouzení důvodnosti ústavní stížnosti

20. Ústavní soud předesílá, že není součástí soustavy soudů [čl. 91 odst. 1 Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“)] a nepřísluší mu oprávnění vykonávat dozor nad rozhodovací činností obecných soudů. Do rozhodovací činnosti soudů je Ústavní soud v řízení o ústavní stížnosti podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy oprávněn zasáhnout pouze tehdy, byla-li pravomocným rozhodnutím těchto orgánů porušena ústavně zaručená základní práva nebo svobody stěžovatele.

V. a) Obecná východiska posouzení věci

21. Stěžovatelé brojí proti rozhodnutím obecných soudů, jimiž byla zamítnuta jejich žaloba na náhradu škody vůči státu z titulu jeho odpovědnosti. Z pohledu ochrany ústavně zaručených práv jednotlivce je především rozhodující, zda bylo v dané věci naplněno právo na náhradu škody zakotvené v čl. 36 odst. 3 Listiny, podle něhož má každý právo na náhradu škody způsobené mu nezákonným rozhodnutím soudu, jiného státního orgánu či orgánu veřejné správy nebo nesprávným úředním postupem, přičemž podle čl. 36 odst. 4 Listiny platí, že podmínky a podrobnosti stanoví zákon (což se vztahuje i na práva obsažená v čl. 36 odst. 1 a 2 Listiny). Za příslušný „prováděcí“ zákon se obvykle považuje zákon o odpovědnosti státu za škodu, nicméně samotná formulace „stanoví zákon“ neznamená, že se tím rozumí jediný zákon, jde o výhradu zákona (zákonné úpravy).

22. V posuzované věci jde tedy o otázku deliktní odpovědnosti státu za materiální, resp. nemateriální újmu způsobenou nezákonným výkonem veřejné moci. Jak Ústavní soud již několikrát zdůraznil, v této oblasti je třeba hledat silné sepětí s ústavním právem [srov. např. nález sp. zn. II. ÚS 1930/17 ze dne 14. 11. 2017 (N 213/87 SbNU 457)]. Právo na náhradu škody způsobené nezákonným výkonem veřejné moci je totiž nejen výslovně garantováno čl. 36 odst. 3 Listiny, nýbrž v obecné rovině představuje jednu ze základních záruk demokratického právního státu zakotveného v čl. 1 odst. 1 Ústavy [srov. nález sp. zn. IV. ÚS 642/05 ze dne 28. 8. 2007 (N 133/46 SbNU 249)]. Budování důvěry občanů v právo a instituce státu, resp. veřejné moci je jedním ze stěžejních principů právního státu. Tam, kde jednotlivec jedná s důvěrou ve věcnou správnost aktů státu či jeho postupů a rovněž s důvěrou v jejich soulad s právem, musí být současně zaručeno právo na náhradu škody, pokud se ukáže, že presumpce správnosti či zákonnosti byla klamná. Odpovědnost státu za škodu je jedním z podstatných pilířů udržování důvěry občanů v právo a naopak důvěra nemůže být dána tam, kde nezákonnost aktů veřejné moci nebo její nesprávný úřední postup nejsou sankcionovány v podobě odpovědnosti za škodu [srov. nález sp. zn. I. ÚS 529/09 ze dne 13. 3. 2012 (N 51/64 SbNU 625)].

23. Povinnost respektovat výše uvedené ústavní meze a samotný účel (smysl) právní úpravy deliktní odpovědnosti státu za materiální a nemateriální újmu způsobenou nezákonným výkonem veřejné moci, ústavně vymezený v čl. 36 odst. 3 Listiny, váže (s ohledem na ústavní příkaz zakotvený v čl. 4 odst. 4 Listiny) i obecné soudy. Základní práva a svobody působí jako regulativní ideje, na které obsahově navazují normy podústavního práva. Současně tyto ideje určují výklad právních norem. Porušení některé z těchto norem v důsledku svévole, výkladu v extrémním rozporu s principy spravedlnosti či v jiném významu, než který plyne ze zákona či konsensuálně přijímaného právního myšlení, nebo ve smyslu rozhodování bez bližších kritérií či alespoň zásad odvozených z právní normy pak zakládá porušení základního práva a svobody [srov. např. nález sp. zn. III. ÚS 269/99 ze dne 2. 3. 2000 (N 33/17 SbNU 235) či nález sp. zn. II. ÚS 3005/14 ze dne 5. 5. 2015 (N 87/77 SbNU 273)]. Při posuzování nároků na náhradu újmy způsobené výkonem veřejné moci je proto nezbytné v každém případě dbát na to, aby fakticky nedošlo k vyprázdnění dotčeného základního práva, resp. jeho omezení [srov. nález sp. zn. I. ÚS 1744/12 ze dne 24. 7. 2014 (N 142/74 SbNU 205)].

24. Zákon o odpovědnosti státu za škodu rozlišuje dvě základní formy jeho objektivní odpovědnosti za škodu způsobenou v souvislosti s výkonem státní moci státními a jinými pověřenými orgány (§ 5). Vedle odpovědnosti za škodu způsobenou nezákonným rozhodnutím (specifickou součástí je odpovědnost za škodu způsobenou nezákonným rozhodnutím o vazbě nebo trestu) uvádí i druhý důvod objektivní odpovědnosti státu, která je spojena s nesprávným úředním postupem (§ 13). Citované ustanovení zakládá objektivní odpovědnost státu (bez ohledu na zavinění), jíž se nelze zprostit a která předpokládá současné (kumulativní) splnění tří předpokladů: 1. nesprávný úřední postup, 2. vznik škody a 3. příčinná souvislost mezi nesprávným úředním postupem a vznikem škody. S výjimkou § 13 odst. 1 vět druhé a třetí zákona o odpovědnosti státu za škodu není nesprávný úřední postup blíže definován; z obsahu tohoto pojmu však vyplývá, že podle konkrétních okolností může jít o jakoukoliv jinou než rozhodovací činnost spojenou s výkonem pravomocí státního orgánu, dojde-li při ní nebo v jejím důsledku k porušení pravidel předepsaných právními normami pro činnost státního orgánu nebo k porušení pořádku určeného povahou a funkcí postupu [viz nález sp. zn. II. ÚS 99/07 ze dne 7. 10. 2008 (N 165/51 SbNU 43)]. Aby se jednalo o postup „úřední“, musí tak postupovat osoby, které plní úkoly státního orgánu, a tento postup musí sloužit výkonu státní moci. Podmínkou aplikace § 13 zákona tedy je, že stát (prostřednictvím svých orgánů či jiných subjektů) vystupuje jako nositel veřejné moci při jejím uplatňování [viz nález sp. zn. I. ÚS 529/09 (bod 24)].

25. Ústavní soud akcentoval, že z hlediska zákona o odpovědnosti státu za škodu jde o odpovědnost absolutní (srov. § 2 zákona o odpovědnosti státu za škodu), nelze ji zákonem vyloučit, omezit či jinak zúžit, a to ani tehdy, pokud se prokáže, že tato škoda vznikla úmyslným protiprávním jednáním konkrétní osoby. V případě absolutní objektivní odpovědnosti státu v žádném případě nepřichází v úvahu možnost liberace. Jinak řečeno, i při výkladu povinností, které jsou určité osobě při výkonu veřejné moci uloženy, resp. realizaci činností, které jí byly státem svěřeny, je třeba sledovat účel práva na náhradu škody vycházející z čl. 36 odst. 3 Listiny a reflektovat skutečnost, že jde o odpovědnost objektivní, tj. za výsledek, nikoliv za zavinění. Tyto povinnosti je pak třeba vykládat extenzivně, neboť jde rovněž o otázku ochrany důvěry občanů v právo a instituce veřejné moci. Aplikací zákona o odpovědnosti státu za škodu nesmí dojít, přímo ani nepřímo, k omezení či zúžení rozsahu základního práva zaručeného v čl. 36 odst. 3 Listiny.

V. b) Vztažení obecných východisek na nyní posuzovanou věc

26. Ze shora uvedených ústavněprávních a komparativních východisek hodnotil Ústavní soud též daný případ. Přenesení pravomoci k výkonu veřejné moci na subjekty nestátního charakteru nemůže být takovou systémovou změnou, která by odůvodňovala, aby se stát zcela zbavoval objektivní odpovědnosti za jejich činnost, nebo aby skutečnost, že určitou činnost vykonával nestátní subjekt, vedla k nějakému jinému, tj. mírnějšímu výkladu odpovědnosti státu, případně institutů vážících se k odpovědnosti, v daném případě výkladu pojmu nesprávný úřední postup.

27. V nyní posuzované věci byla žaloba na náhradu nemajetkové újmy vůči státu zamítnuta, neboť obecné soudy vyšly při právním hodnocení z usnesení zvláštního senátu sp. zn. Konf 25/2012, podle něhož není autorizovaný inspektor správním orgánem a jím vydaný certifikát není rozhodnutím správního orgánu (§ 67 správního řádu, § 65 s. ř. s.), ale plněním ze soukromoprávní smlouvy. Z tohoto důvodu nemohli podle názoru obecných soudů stěžovatelé žalovat stát (prostřednictvím Ministerstva pro místní rozvoj), ale měli se obrátit se svým nárokem přímo na autorizovaného inspektora, jehož odpovědnost se podává z § 146 odst. 1 a 2 stavebního zákona. S tímto závěrem se však Ústavní soud nemůže ztotožnit, neboť fakticky by mohl vést k nepřípustnému vyprázdnění Listinou zaručeného práva na náhradu škody (čl. 36 odst. 3 Listiny).

28. Institut autorizovaného inspektora založila nově právní úprava účinná od 1. 1. 2007. Jde o částečnou „privatizaci“ povolovacího řízení po vzoru řady zahraničních právních úprav, jejímž účelem je „oprostit“ stavební úřady od některých činností, které mohou vykonávat efektivněji soukromé subjekty – autorizovaní inspektoři. Výsledkem činnosti autorizovaného inspektora podle § 117 stavebního zákona je především vydání certifikátu, kterým autorizovaný inspektor stvrzuje, že ověřil projektovou dokumentaci a připojené podklady z hledisek uvedených v § 111 odst. 1 a 2 a že navrhovaná stavba může být provedena. K certifikátu připojí návrh plánu kontrolních prohlídek stavby, závazná stanoviska dotčených orgánů a vyjádření osob, které by byly účastníky stavebního řízení (včetně způsobu vypořádání námitek a závěrů a podkladů, z nichž vycházel). Bez vyjádření, resp. souhlasu (podle znění § 117 odst. 4 stavebního zákona ve znění účinném od 1. 1. 2013) osob, které by byly účastníky řízení, není možné certifikát vydat a následně stavbu realizovat. Pro povolení provedení stavby tímto způsobem musí být vždy splněny zcela shodné podmínky, které by musely být splněny, kdyby na stavbu mělo být vydáno „řádné“ stavební povolení (viz § 111 odst. 1 a 2 stavebního zákona).

29. Podle znění § 117 odst. 4 stavebního zákona, ve znění účinném do 31. 12. 2012 (tedy v době vydání certifikátu autorizovaného inspektora, o který v nyní posuzované věci jde), byl autorizovaný inspektor povinen vypořádat případné uplatněné námitky osob, které by byly účastníky řízení, přičemž způsob vypořádání námitek a závěry, popřípadě podklady, z nichž vycházel, připojí autorizovaný inspektor k certifikátu. Nepodařilo-li se při vypořádání námitek odstranit rozpory mezi osobami, které by jinak byly účastníky řízení, předložil autorizovaný inspektor jejich vyjádření spolu s projektovou dokumentací a závaznými stanovisky dotčených orgánů stavebnímu úřadu, který měl zajistit vypořádání námitek nebo usnesením rozhodnout o námitkách ve své působnosti anebo o nezpůsobilosti stavby pro takové zkrácené řízení. Dosavadní právní úprava tzv. zkráceného stavebního řízení nedostatečně řešila účinky certifikátu a učiněného oznámení, ingerenci stavebního úřadu či nástroje případných revizí, a zejména v dostatečné míře neřešila ochranu práv osob, které by byly účastníky stavebního řízení, kdyby se vedlo. Proto došlo k její novelizaci zákonem č. 350/2012 Sb., kterým se mění zákon č. 183/2006 Sb., o územním plánování a stavebním řádu (stavební zákon), ve znění pozdějších předpisů, a některé související zákony, který celý postup po oznámení certifikátu zpřesnil. Bez ohledu na novou právní úpravu však i z původního znění § 117 odst. 4 stavebního zákona vyplývala povinnost stavebního úřadu vypořádat eventuální námitky a zejména rozhodnout o nezpůsobilosti stavby pro zkrácené řízení, nebyly-li splněny podmínky pro vydání certifikátu. Je tedy zřejmé, že i právní úprava účinná do 31. 12. 2012 poskytovala stavebnímu úřadu kontrolní oprávnění ve vztahu k předloženému certifikátu autorizovaného inspektora.

30. Vztaženo k nyní posuzované věci to znamená, že bude věcí soudů znovu posoudit, jaké důsledky má pochybení stavebního úřadu, připustil-li možnost provedení stavby podle certifikátu, jenž nesplňoval podmínky pro jeho vydání, a proto neměl být vydán. Skutečnost, že právo stavby hobbymarketu nevzniklo, byla deklarována rozhodnutím Odboru územního a stavebního řízení Magistrátu města Brna ze dne 10. 3. 2017 č. j. MMB/0104559/2017, sp. zn. OUSR/MMB/0348834/2016 ve spojení s rozhodnutím Odboru územního plánování a stavebního řádu Krajského úřadu Jihomoravského kraje ze dne 30. 6. 2017 č. j. JMK 98052/2017, sp. zn. S-JMK 66524/2017/OÚPSŘ. Z uvedených rozhodnutí se taktéž podává, že nemovitosti stěžovatelů (i dalších osob) se nacházejí v takové blízkosti stavby, že nelze vyloučit vliv stavby např. na způsob užívání jejich nemovitostí a tím i přímé dotčení jejich vlastnických práv. Stěžovatelé tak měli být účastníky stavebního řízení, avšak autorizovaný inspektor jim svým postupem znemožnil se ke stavbě vyjádřit a stavební úřad toto pochybení nenapravil, resp. nerozhodl o nezpůsobilosti stavby pro zkrácené řízení, ačkoliv touto možností disponoval. Stavební úřad pak jednoznačně spadá mezi státní orgány, za jimiž způsobenou škodu odpovídá stát [srov. § 3 odst. 1 písm. a) zákona o odpovědnosti státu za škodu].

31. Z výše uvedeného je zřejmé, že žaloba stěžovatelů na náhradu škody směřující vůči státu měla být obecnými soudy posuzována i z hlediska možného nesprávného úředního postupu příslušného stavebního úřadu. Obecné soudy nejsou vázány právním posouzením žalobců, ale toliko skutkovým stavem, resp. tvrzeními o tomto stavu. Povinností účastníka řízení je pouze skutkově popsat děj, o který opírá svůj nárok; hmotněprávní kvalifikace a závěr v konkrétní věci je odpovědností soudu. Soud má dokonce povinnost poučit účastníka podle § 118a odst. 2 o. s. ř., a je-li to potřebné, „navést" jej, aby svá skutková tvrzení přizpůsobil předběžné hmotněprávní kvalifikaci nároku soudem. Žalobci navíc od počátku opírali svou žalobu nejen o nezákonné rozhodnutí, ale rovněž i o nesprávný úřední postup. A to nikoli jen ve vztahu k průtahům. Úředním postupem stavebního úřadu se však soudy nezabývaly. Nezabývaly se tím, zda stavební úřad postupoval tak, jak mu to ukládá § 117 odst. 4 věta druhá stavebního zákona. Odpovědnost státu nevylučuje podle názoru Ústavního soudu ani znění § 146 odst. 2 věty první stavebního zákona, který stanovuje, že autorizovaný inspektor odpovídá za škodu způsobenou jeho činností. Toto ustanovení se totiž primárně týká vztahu mezi autorizovaným inspektorem a stavebníkem. Stejně tak stát nemůže eliminovat právo na náhradu škody ve smyslu čl. 36 odst. 3 Listiny tím, že stanoví povinnost autorizovaného inspektora uzavřít pojištění odpovědnosti za škodu (§ 146 odst. 2 věta druhá stavebního zákona).

32. Z rozhodnutí správních orgánů (viz výše uváděné rozhodnutí Odboru územního a stavebního řízení Magistrátu města Brna ze dne 10. 3. 2017 č. j. MMB/0104559/2017, sp. zn. OUSR/MMB/0348834/2016 a rozhodnutí Odboru územního plánování a stavebního řádu Krajského úřadu Jihomoravského kraje ze dne 30. 6. 2017 č. j. JMK 98052/2017, sp. zn. S-JMK 66524/2017/OÚPSŘ) se současně podává, že nelze vyloučit vliv stavby hobbymarketu na vlastnické právo stěžovatelů. Zda stěžovatelům skutečně vznikla nějaká nemajetková újma v souvislosti se stavbou ovšem obecné soudy s ohledem na jimi zastávaný závěr o tom, že autorizovaný inspektor není orgánem veřejné moci, pročež není dána odpovědnost státu za jeho činnost, vůbec nezkoumaly. Toto zkoumání vzniku újmy a případné určení její výše bude na obecných soudech v průběhu dalšího řízení.

VI. Závěr

33. Ze shora uvedených důvodů dospěl Ústavní soud k závěru, že postupem obvodního soudu, městského soudu a Nejvyššího soudu došlo k zásahu do práva stěžovatelů na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny, resp. k porušení práva na náhradu škody způsobené nezákonným rozhodnutím soudu, jiného státního orgánu či orgánu veřejné správy podle čl. 36 odst. 3 Listiny a ochrany vlastnického práva podle čl. 11 odst. 1 Listiny, a proto ústavní stížnosti vyhověl a napadená rozhodnutí v rozsahu uvedeném ve výrokové části nálezu včetně na meritorní rozhodnutí navázaných výroků o náhradě nákladů zrušil [§ 82 odst. 1, odst. 2 písm. a), odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu].

34. Ve zbývající části (tj. ve vztahu k výroku IV rozsudku obvodního soudu, jímž byla zamítnuta žaloba, aby druhá vedlejší účastnice řízení byla povinna zaplatit stěžovatelům částku ve výši 309 132 Kč s příslušenstvím, na něj navazujícímu potvrzujícímu výroku I rozsudku městského soudu a k části výroku I rozsudku Nejvyššího soudu, jímž bylo dovolání stěžovatelů odmítnuto) Ústavní soud ústavní stížnost jako zjevně neopodstatněnou odmítl podle § 43 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu, neboť v této části stěžovatelé neuplatnili žádnou ústavněprávní argumentaci a Ústavní soud ani neshledal jakékoliv pochybení dosahující ústavněprávní roviny. Obdobné platí i ohledně na tyto výroky navazujících výroků o náhradě nákladů řízení. Náhradou nákladů řízení se nicméně obecné soudy budou muset opětovně zabývat v průběhu dalšího řízení. Výrok III rozsudku obvodního soudu pak byl ústavní stížností nedotčen, protože jím bylo žalobě stěžovatelů vyhověno.

Č. 39
Obecně závazná vyhláška města Loket č. 2/2022 o stanovení doby nočního klidu a regulaci hlučných činností
(sp. zn. Pl. ÚS 1/23 ze dne 14. března 2023; 91/2023 Sb.)

Případy, při nichž je doba nočního klidu vymezena dobou kratší nebo při nichž nemusí být doba nočního klidu dodržována, musejí být výjimečné a obec je musí dostatečně identifikovat přímo ve vyhlášce.

Nález

Ústavní soud rozhodl pod sp. zn. Pl. ÚS 1/23 dne 14. března 2023 v plénu složeném z předsedy soudu Pavla Rychetského a soudců Ludvíka Davida, Jaroslava Fenyka, Jaromíra Jirsy, Tomáše Lichovníka, Vladimíra Sládečka, Jana Svatoně, Pavla Šámala, Vojtěcha Šimíčka, Milady Tomkové (soudkyně zpravodajka), Davida Uhlíře a Jiřího Zemánka o návrhu Ministerstva vnitra na zrušení čl. 3 odst. 1 písm. a) obecně závazné vyhlášky města Loket o stanovení doby nočního klidu a regulaci hlučných činností, vyhlášené pod č. 2/2022, za účasti města Loket, sídlem T. G. Masaryka 1/69, Loket, jako účastníka řízení, takto:

Ustanovení čl. 3 odst. 1 písm. a) obecně závazné vyhlášky města Loket o stanovení doby nočního klidu a regulaci hlučných činností, vyhlášené pod č. 2/2022, se ruší dnem vyhlášení tohoto nálezu ve Sbírce zákonů.

Odůvodnění

I. Vymezení věci

1. Ústavnímu soudu byl dne 17. 1. 2023 doručen návrh Ministerstva vnitra (dále také „navrhovatel“) podle čl. 87 odst. 1 písm. b) Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“) a § 64 odst. 2 písm. g) zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“) na zrušení čl. 3 odst. 1 písm. a) obecně závazné vyhlášky města Loket (dále také „město“) o stanovení doby nočního klidu a regulaci hlučných činností, vyhlášené pod č. 2/2022, a to pro jeho rozpor s § 5 odst. 7 zákona č. 251/2016 Sb., o některých přestupcích, a čl. 104 odst. 1 Ústavy. Uvedenou vyhláškou město mimo jiné stanovilo, že se v době konání akcí Loketského kulturního léta v období od 1. května do 30. září každého roku posouvá počátek doby nočního klidu na 23.00 hodin.

2. Napadená vyhláška byla přijata jako „Obecně závazná vyhláška města Loket č. 1/2022, o stanovení doby nočního klidu a regulaci hlučných činností“. Po zaslání textu obecně závazné vyhlášky podle § 2 odst. 2 zákona č. 35/2021 Sb., o Sbírce právních předpisů územních samosprávných celků a některých správních úřadů, správci Sbírky právních předpisů byla podle § 6 téhož zákona napadená obecně závazná vyhláška označena č. 2/2022.

II. Argumentace navrhovatele

3. Navrhovatel uvádí, že napadená vyhláška byla vydána k tomu zmocněným orgánem a město se při jejím vydání nepohybovalo mimo meze mu svěřené věcné působnosti, jelikož obce jsou na základě § 5 odst. 7 zákona o některých přestupcích zmocněny ke stanovení výjimečných případů, při nichž je doba nočního klidu vymezena dobou kratší nebo při nichž nemusí být doba nočního klidu dodržována. Podle navrhovatele však napadeným ustanovením došlo ke zneužití samostatné působnosti města, neboť v něm obsažená výjimka z nočního klidu má v rozporu s § 5 odst. 7 zákona o některých přestupcích a čl. 104 odst. 1 Ústavy *de facto* povahu obecné výjimky z doby nočního klidu.

4. V této souvislosti navrhovatel poukazuje na nález Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 4/16 ze dne 7. 6. 2016 [(N 101/81 SbNU 617; 335/2016 Sb.); rozhodnutí Ústavního soudu jsou dostupná na https://nalus.usoud.cz], podle něhož veřejný zájem, jakým je nerušený odpočinek v noční době, má být zájmem na udržení místních tradic a na upevňování mezilidských vazeb skrze hlasité noční aktivity převážen toliko ve výjimečných případech. Tyto výjimečné případy, kdy se doba nočního klidu stanoví jako kratší nebo žádná, je třeba vymezit natolik určitě, aby lidé v obci žijící mohli počet a rozložení potenciálně probdělých nocí v roce předvídat, tj. buď konkrétním datem, datovatelným obdobím, či událostí, jejíž datum je pro osoby žijící v obci předvídatelné.

5. Napadené ustanovení obecně závazné vyhlášky podle navrhovatele nevymezuje žádný konkrétní výjimečný případ, přičemž zkrácení nočního klidu navíc vychází na každý den po dobu několika měsíců. To již z povahy věci není dle navrhovatele možné považovat za výjimečné případy. Navrhovatel připouští, že obecně závazná vyhláška nemusí obsahovat přesný název příslušné akce ani zcela individualizované určení doby jejího konání, v souladu s judikaturou Ústavního soudu je však nezbytné, aby příslušná akce i doba jejího konání byly pro adresáty normy určitelné a předvídatelné.

III. Průběh řízení před Ústavním soudem

6. Ústavní soud vyzval město Loket k vyjádření k návrhu. V něm město uvedlo, že považuje podmínku předvídatelnosti a určitosti za splněnou, neboť podle čl. 3 odst. 5 napadené obecně závazné vyhlášky přesný termín a doba trvání akcí budou zveřejněny na webových stránkách města Loket nejméně 10 dní před jejich zahájením. Město poukazuje na to, že stejným způsobem musí být upřesněn např. i termín konání Mistrovství světa v motokrosu, během něhož se podle čl. 3 odst. 4 téže obecně závazné vyhlášky doba nočního klidu taktéž zkracuje, aniž by proti tomu navrhovatel cokoli namítal. Podle města přitom napadené ustanovení přesně ohraničuje dobu, kdy výjimka platí. Přesnější označení jednotlivých akcí názvem interpreta, hudebního pořadu anebo skupiny je podle města problematické, neboť umělecké názvy nemusejí být totožné se skutečnými jmény vystupujících, nadto se konkrétní program může z různých příčin měnit. K tomu město poukazuje i na požadavek obecnosti právního předpisu.

7. Dále město uvedlo, že současná právní úprava je reakcí na podněty občanů a kompromisním řešením vyvažujícím řadu protichůdných zájmů. Město Loket patří mezi nejnavštěvovanější místa v České republice, základem ekonomiky a rozvoje ve městě je tak turistický ruch, jemuž zásadně přispívá i konání předmětných kulturních akcí, které se konají v podstatě každý víkend. U hudebních představení jde o akce trvající dvě až tři hodiny a začínající kvůli atmosféře obvykle večer, nikdy tak neskončí před uplynutím 22. hodiny. Loketské kulturní léto je pravidelně konáno v pátek či v sobotu, tedy ve dnech předcházejících dni pracovního klidu, a napadená vyhláška výslovně stanoví, že zkrácení nočního klidu neplatí pro neděli. Ke zkrácení nočního klidu navíc dochází pouze o jednu hodinu, a to jen od 1. května do 30. září, tedy v období letního času, který úměrně odpovídá i době denního svitu. Posun počátku noční doby o jednu hodinu v době delšího denního svitu podle města neodporuje smyslu a podstatě zájmu na nerušeném nočním klidu, který je napadenou obecně závaznou

vyhláškou vyvažován zájmem na delším společenském střetávání v pospolitostech. Úpravu nočního klidu tak město považuje za racionální a přiměřenou.

8. Ústavní soud zaslal vyjádření města navrhovateli k replice, v níž navrhovatel konstatoval, že vyjádření je kopií rozkladu, pročež odkázal na argumentaci obsaženou v návrhu a v rozhodnutí o rozkladu.

9. V souladu s § 69 odst. 3 zákona o Ústavním soudu byl návrh zaslán veřejnému ochránci práv s tím, že může do řízení vstoupit v postavení vedlejšího účastníka. Tohoto oprávnění veřejný ochránce práv nevyužil.

10. Ústavní soud neočekával od ústního jednání další objasnění věci, proto od něj dle § 44 zákona o Ústavním soudu upustil.

IV. Dikce napadeného ustanovení

11. Ustanovení čl. 3 napadené obecně závazné vyhlášky (pozn. red.: včetně pravopisných nepřesností) zní (napadená část je vyznačena tučně):

„Čl. 3
Stanovení výjimečných případů, při nichž je doba nočního klidu
vymezena dobou kratší

(1) Na území města Loket se počátek doby nočního klidu posouvá z 22:00 hodin na 23:00 hodin v době konání akcí:

a) Loketského kulturního léta v období od 1. 5. do 30. 9. každého roku,

b) Ples města Loket
Pálení čarodějnic
Vinobraní
Muzikantská noc.

(2) Ustanovení odstavce 1 neplatí pro neděli, kdy v tento den vždy platí počátek doby nočního klidu uvedený v čl. 2.

(3) Dne 31. 12. každého roku se počátek doby nočního klidu posouvá z 22:00 hodin na 01:00 hodinu následujícího dne.

(4) V pátek a sobotu ve dnech konání Mistrovství světa v motokrosu a v době konání Loketského divadelního a operního léta se počátek doby nočního klidu posouvá z 22:00 na 01:00 hodinu následujícího dne.

(5) Přesný termín a doba trvání akcí uvedených v čl. 3 odst. 1 písm. a) a b) a v odst. 4 bude zveřejněn na webových stránkách města Loket, nejméně 10 dní před jejich zahájením.“

V. Předpoklady věcného posouzení návrhu

12. V řízení o kontrole norem je Ústavní soud v souladu s čl. 87 odst. 1 písm. b) Ústavy příslušný rozhodovat o návrhu na zrušení obecně závazné vyhlášky obce. Oprávnění Ministerstva vnitra k podání takového návrhu vyplývající z § 64 odst. 2 písm. g) zákona o Ústavním soudu je pak podmíněno tím, že se pokusilo přimět obec ke zjednání nápravy postupem podle § 123 odst. 1 zákona č. 128/2000 Sb., o obcích (obecní zřízení), ve znění pozdějších předpisů. Z dokumentace předložené navrhovatelem vyplývá, že uvedená podmínka je splněna. Navrhovatel podle § 123 odst. 1 obecního zřízení město vyzval ke zjednání nápravy. Jelikož k nápravě nedošlo, navrhovatel rozhodnutím č. j. MV-54091-27/ODK-2021 ze dne 24. 10. 2022 účinnost napadeného ustanovení vyhlášky pozastavil a městu stanovil lhůtu k nápravě, kterou město nevyužilo a proti předmětnému rozhodnutí podalo rozklad, který ministr vnitra rozhodnutím č. j. MV-208094-3/SO-2022 ze dne 28. 12. 2022 zamítl. Rozhodnutí o rozkladu nabylo právní moci dne 30. 12. 2022 a návrh na zrušení předmětného ustanovení vyhlášky byl Ústavnímu soudu podán v zákonné třicetidenní lhůtě od tohoto data. Protože

Ústavní soud nezjistil ani jiný z důvodů nepřípustnosti návrhu, mohl přistoupit k jeho věcnému projednání.

VI. Přezkum napadené obecně závazné vyhlášky

13. Návrh je důvodný.

14. Ústavní soud při přezkumu obecně závazných vyhlášek posuzuje, zda obec vydala právní předpis ve své kompetenci, k tomu kompetentním orgánem a předepsaným způsobem, zda jeho vydáním nevykročila z mezí zákonného zmocnění, zda nezneužila svoji působnost a zda nejednala zjevně iracionálně [nález Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 63/04 ze dne 22. 3. 2005 (N 61/36 SbNU 663; 210/2005 Sb.)].

15. K vydávání obecně závazných vyhlášek jsou obce, konkrétně jejich zastupitelstva, zmocněny čl. 104 odst. 3 Ústavy, a to v mezích působnosti zastupitelstva. Stanovování výjimek z doby nočního klidu je zastupitelstvu obce svěřeno § 5 odst. 7 zákona o některých přestupcích, podle něhož se dobou nočního klidu rozumí doba od dvacáté druhé do šesté hodiny, přičemž obec „může obecně závaznou vyhláškou stanovit výjimečné případy, zejména slavnosti nebo obdobné společenské nebo rodinné akce, při nichž je doba nočního klidu vymezena dobou kratší nebo při nichž nemusí být doba nočního klidu dodržována“.

16. Z listin připojených k návrhu Ústavní soud dále zjistil, že napadená vyhláška byla přijata na zasedání Zastupitelstva města Loket dne 16. 6. 2022, kdy pro její přijetí hlasovalo devět z patnácti členů zastupitelstva města, tři se zdrželi, tři byli nepřítomní. Bylo tedy dosaženo většiny potřebné podle § 87 obecního zřízení k přijetí platného usnesení zastupitelstva města. Vyhláška byla dne 30. 6. 2022 vyhlášena ve Sbírce právních předpisů územních samosprávných celků a některých správních úřadů a dne 15. 7. 2022 nabyla účinnosti. Přezkoumávaná vyhláška tedy byla přijata a vydána k tomu kompetentním orgánem a předepsaným způsobem.

17. Ústavní soud se následně zabýval tím, zda město při vydání napadeného ustanovení nevykročilo mimo věcnou působnost vymezenou mu zákonem (nejednalo *ultra vires*). V této souvislosti Ústavní soud připomíná, že se obecně závaznou vyhláškou upravující dobu nočního klidu zabýval již ve výše citovaném nálezu sp. zn. Pl. ÚS 4/16, kterým částečně zrušil vyhlášku města Chrastava pro její rozpor s § 47 odst. 3 zákona č. 200/1990 Sb., o přestupcích, ve znění účinném do 30. 9. 2016. Ačkoli přitom v mezidobí došlo ke změnám zákonné úpravy, podmínky, za kterých zákon umožňuje obcím upravit dobu nočního klidu, zůstaly bez větších změn, a závěry Ústavního soudu jsou tak přenositelné i do podmínek účinné právní úpravy.

18. Ve vztahu k nyní napadené vyhlášce jsou významné zejména následující právní názory, které Ústavní soud v nálezu sp. zn. Pl. ÚS 4/16 vyslovil. Zaprvé, obec vykročí mimo věcnou působnost vymezenou zákonem, stanoví-li kratší vymezení doby nočního klidu po větší část roku, a tak fakticky nahradí zákonnou úpravu. Zadruhé, výjimečné případy, kdy se doba nočního klidu stanoví jako kratší, je třeba vymezit konkrétním datem, datovatelným obdobím či událostí, jejíž datum je vzhledem k místním tradicím předvídatelné.

19. Vztaženo na nyní posuzovaný případ, může-li obec dle zákona o některých přestupcích stanovit „výjimečné případy“ zkrácení doby nočního klidu, pak město napadeným ustanovením vyhlášky, umožňujícím dobu nočního klidu zkrátit s výjimkou neděle každý den od 1. 5. do 30. 9., z takto vymezené věcné působnosti zjevně vykročilo. Období pěti měsíců (byť bez neděl) v rámci jednoho roku nelze považovat za výjimku, jak je tomuto slovu běžně rozuměno. Tak tomu je navzdory tomu, že město dobu nočního klidu zkrátilo pouze o jednu hodinu. Dle zákona totiž musejí být případy jakéhokoli zkrácení doby nočního klidu pouze výjimečné.

20. Lze dodat, že ze znění zákona, podle něhož obec může „stanovit výjimečné případy“, je patrné, že požadavek výjimečnosti případů zkrácení doby nočního klidu platí pro každou obec. Jakkoli tedy mohou místní poměry a zvyklosti být relevantní při rozhodování, zda výjimku z doby nočního klidu stanovit a v jakém rozsahu, bez ohledu na tyto konkrétní

okolnosti musí jít jen o výjimku. To znamená, že Ústavní soud by nemohl napadenou vyhlášku shledat souladnou se zákonem, ani kdyby dospěl k závěru – s ohledem na argumentaci města – o výjimečnosti jeho tradic či poměrů ve srovnání s jinými obcemi.

21. Na výše uvedeném nic nemění, že se akce Loketského kulturního léta konají – jak uvádí město – obvykle (pouze) v pátek či v sobotu, a celkový počet dní se zkrácenou dobou nočního klidu je tak nižší. Podle zákona mají být výjimečné případy zkrácení doby nočního klidu stanoveny obecně závaznou vyhláškou. Zákon tedy stanoví pravidlo a vyhlášky výjimku. Napadená vyhláška přitom zkracuje dobu nočního klidu během všech akcí Loketského kulturního léta (krom nedělních), které se budou konat od 1. května do 30. září. To, kolik těchto akcí bude či kdy se budou konat, už vyhláška v zásadě neovlivní, neboť „akce Loketského kulturního léta“ není pojmem, z něhož by bylo možné konkrétní akce dopředu jednoznačně identifikovat. Bez ohledu na reálný počet akcí Loketského kulturního léta tak nelze tvrdit, že by případy uvedené v napadeném ustanovení vyhlášky byly pouze „výjimečné“, jak to vyžaduje zákon. Řečeno jinak, z hlediska zákona je podstatné, v jakém rozsahu stanoví výjimky z doby nočního klidu vyhláška, nikoli do jaké míry obec následně prostor, který si vyhláškou vytvořila, reálně využije.

22. S právě uvedeným pak souvisí Ústavním soudem v nálezu sp. zn. Pl. ÚS 4/16 vyjádřený požadavek určitosti vymezení případů, kdy dochází ke zkrácení doby nočního klidu. Město tvrdí, že tomuto požadavku dostálo s poukazem na čl. 3 odst. 5 napadené vyhlášky, podle kterého přesný termín a doba trvání předmětných akcí budou zveřejněny na webových stránkách města Loket nejméně 10 dní před jejich zahájením. Podle zákona ovšem musejí být výjimky z doby nočního klidu stanoveny vyhláškou, dostatečně určitá tedy musí být již samotná vyhláška, což mimo jiné zaručuje, že jednotlivé výjimky jsou projednány a přijaty předepsaným způsobem a požadovaným počtem zastupitelů. Specifikace akcí až prostřednictvím webových stránek požadavkům zákona neodpovídá.

23. Město v této souvislosti poukazuje na problémy, které s nutností jednotlivé případy zkrácení doby nočního klidu identifikovat, vyvstávají. Tyto obtíže jsou nicméně vesměs dány tím, že zákon s takto široce pojatým režimem výjimky z doby nočního klidu nepočítá. Zákon je koncipován tak, že umožňuje obcím, aby jejich zastupitelstva určila konkrétní případy, kdy dojde ke zkrácení nočního klidu, nikoli tak, že zastupitelstvo režim výjimky dopředu vztáhne k celé škále akcí, jejichž podoba a datum konání nejsou dosud známy.

24. Poukazuje-li město na podporu turistického ruchu, dobu slunečního svitu, povahu pořádaných akcí a další skutečnosti, v jejichž světle shledává napadenou úpravu racionální a přiměřenou, Ústavní soud poznamenává, že racionalitu úvah, které město vedly k vydání napadené vyhlášky, tímto nálezem nikterak nehodnotí. Podstatné pro rozhodnutí Ústavního soudu je to, že zákon obcím poskytuje prostor k těmto úvahám pouze do té míry, v jaké bude zachován požadavek výjimečnosti. Nedojde-li ke změně právní úpravy, musejí místní potřeby či tradice až na výjimky ustoupit zájmu na dodržení obecně uznávané doby nočního klidu.

25. Ústavní soud tak uzavírá, že napadené ustanovení vyhlášky překročilo meze zákonného zmocnění dle § 5 odst. 7 zákona o některých přestupcích, a v přezkumu konformity s ústavním pořádkem a zákony tudíž neobstálo. Přezkumem toho, zda město nezneužilo svoji působnost a zda nejednalo zjevně iracionálně, se proto Ústavní soud již dále nezabýval.

VII. Závěr

26. Z uvedených důvodů Ústavní soud čl. 3 odst. 1 písm. a) obecně závazné vyhlášky města Loket o stanovení doby nočního klidu a regulaci hlučných činností, vyhlášené pod č. 2/2022, podle § 70 odst. 1 zákona o Ústavním soudu dnem vyhlášení nálezu ve Sbírce zákonů zrušil.

Č. 40
Nahrazení vazby z důvodu zabezpečení péče o dítě
(sp. zn. III. ÚS 2461/22 ze dne 14. března 2023)

Z odůvodnění napadeného usnesení neplyne, jaké konkrétní skutečnosti dle krajského soudu nasvědčují tomu, že stěžovatel bude v případě, že bude ponechán na svobodě, pokračovat v páchání trestné činnosti. Uvedené argumenty fakticky opakují důvody pro existenci vazebního důvodu, které vyhodnotil okresní soud a na které krajský soud odkázal. Ani u nich však není dle Ústavního soudu přesvědčivě uvedeno, z jakých konkrétních skutečností (např. konkrétního stěžovatelova jednání či životních poměrů) plyne závěr krajského soudu o naplnění důvodů pro uložení předstižné vazby dle § 67 písm. c) trestního řádu a nemožnosti jejího nahrazení. Přitom zejména rodinná situace stěžovatele se vymyká běžným případům. Stěžovatel je otcem malého nezletilého syna, jehož matka náhle zemřela těsně před stěžovatelovým zadržením, ten mu byl svěřen do péče ve velmi zoufalém psychickém stavu a současně neutěšeném zdravotním stavu s podezřením na diagnózu epilepsie. Stěžovatel bezprostředně po svěření syna do jeho péče vyhledal pomoc dětského psychologa, kam se synem začal ihned ambulantně docházet, a věnoval dále maximální úsilí tomu, aby byla synovi poskytnuta nezbytná péče jak psychologická, tak zdravotní a se zajištěním mu pevného rodinného zázemí ve společné domácnosti stěžovatele a jeho družky, která je navíc těhotná.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy senátu Jiřího Zemánka a soudců Ludvíka Davida (soudce zpravodaj) a Vojtěcha Šimíčka o ústavní stížnosti stěžovatele Jana B. (jedná se o pseudonym), t. č. ve Věznici Ostrov nad Ohří, právně zastoupeného JUDr. Ivou Němcovou, advokátkou, se sídlem Sokolská 1788/60, Praha 2, proti usnesení Krajského soudu v Plzni č. j. 6 To 138/2022-78 ze dne 22. 7. 2022, za účasti Krajského soudu v Plzni jako účastníka řízení a Krajského státního zastupitelství v Plzni jako vedlejšího účastníka řízení, takto:

I. Usnesením Krajského soudu v Plzni ze dne 22. 7. 2022 č. j. 6 To 138/2022-78 byla porušena základní práva stěžovatele na soudní ochranu a osobní svobodu zaručená čl. 36 odst. 1 a čl. 8 odst. 2 Listiny základních práv a svobod.

II. Usnesení Krajského soudu v Plzni ze dne 22. 7. 2022 č. j. 6 To 138/2022-78 se ve vztahu k tomuto stěžovateli (bod I výroku) ruší.

Odůvodnění

I. Skutkové okolnosti případu a obsah napadeného rozhodnutí

1. Ústavní stížností podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“) a § 72 a násl. zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“) se stěžovatel domáhá zrušení v záhlaví

označeného rozhodnutí s tvrzením, že jím byla porušena jeho ústavně zaručená práva zakotvená v čl. 36 odst. 1 a čl. 38 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“).

2. Na úvod považuje Ústavní soud za potřebné uvést, že napadené usnesení Krajského soudu v Plzni (dále též jen „krajský soud“) ze dne 22. 7. 2022 č. j. 6 To 138/2022-78 bylo již předmětem přezkumu v řízení vedeném u Ústavního soudu pod sp. zn. III. ÚS 2698/22 [nález sp. zn. III. ÚS 2698/22 ze dne 14. 2. 2023 (N 27/116 SbNU 213)]. Stalo se tak na základě ústavní stížnosti spoluobviněného nynějšího stěžovatele S. H. N. Jeho ústavní stížnosti bylo vyhověno a napadené usnesení Krajského soudu v Plzni bylo nálezem ze dne 14. 2. 2023 zrušeno. Ačkoli ve výroku nálezu nebylo výslovně uvedeno, že se usnesení ruší jen ve vztahu k tomuto stěžovateli, tedy v bodě II výroku usnesení, z kontextu nálezu tato skutečnost vyplývá. Ústavní soud tedy na základě ústavní stížnosti Jana B. podrobil napadené usnesení přezkumu i ve vztahu k jeho osobě a po tomto přezkoumání zrušil zmíněné usnesení výslovně i ve vztahu k tomuto stěžovateli.

3. Jak vyplývá z ústavní stížnosti, přiložených dokumentů a vyžádaného spisového materiálu, usnesením policejního orgánu Policie České republiky, Národní protidrogové centrály, expozitury Plzeň, ze dne 25. 6. 2022 č. j. NPC-1290-396/TČ-2020-2200E2 bylo podle § 160 odst. 1 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „trestní řád“) zahájeno trestní stíhání stěžovatele a dalších obviněných pro zvlášť závažný zločin nedovolené výroby a jiného nakládání s omamnými a psychotropními látkami a s jedy podle § 283 odst. 1, odst. 2 písm. c), odst. 4 písm. c) zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

4. V souvislosti se zahájením trestního stíhání stěžovatele podala státní zástupkyně dozorového Krajského státního zastupitelství v Plzni návrh na vzetí stěžovatele do vazby pro naplnění důvodů § 67 písm. a) a c) trestního řádu k Okresnímu soudu v Chebu (dále též jen „okresní soud“).

5. Okresní soud výrokem I usnesení č. j. 2 Nt 6004/2022-53 ze dne 26. 6. 2022 rozhodl tak, že podle § 77 odst. 2 trestního řádu se stěžovatel propouští ze zadržení na svobodu při shledání vazebního důvodu podle § 67 písm. c) trestního řádu za současného nahrazení vazby, a to slibem obviněného podle § 73 odst. 1 písm. b) trestního řádu a dohledem probačního úředníka podle § 73 odst. 1 písm. c) trestního řádu. Podle § 73 odst. 3 trestního řádu se stěžovateli ukládá povinnost dostavit se ve lhůtě do 28. 6. 2022 na středisko Probační a mediační služby v Chebu, se sídlem Cheb, Lidická 2, dostavovat se následně na toto středisko dle pokynů probačního úředníka a dokládat zde místo pobytu a zdroj svých příjmů. V odůvodnění usnesení okresní soud uvedl, že z obsahu spisu a ani z návrhu státní zástupkyně neplyne žádná specifická okolnost, která by v očích soudce měla či mohla vzbudit důvodnou obavu z toho, že stěžovatel v případě propuštění ze zadržení na svobodu uteče, popř. se bude skrývat. Okresní soud dále shledal, že důvody pro uložení předstižné vazby dle § 67 písm. c) trestního řádu jsou v případě stěžovatele a dalších obviněných naplněny, a to z důvodu systematičnosti jejich chování při předávání si různých předmětů v krátké době před zájmovou cestou R. F. na území Spolkové republiky Německo. Okresní soud současně konstatoval, že tyto důvody nasvědčují důvodnému podezření z nezákonného nakládání s omamnými a psychotropními látkami. Na základě chování obviněných i zadokumentované aktivity obviněného R. F. dospěl soud k závěru, že obava z možného opakování trestné činnosti, pro kterou jsou obvinění stíháni v této věci, je důvodná.

6. S ohledem na závěr o existenci vazebních důvodů vazby předstižné soudce zvažoval, zda by bylo možné vazbu nahradit některým z institutů upravených k tomuto účelu trestním řádem. Soudce byl při svých úvahách veden principem fakultativní aplikace institutu vazby coby nástroje *ultima ratio* ve vztahu k míře, ve které vazba jako taková zasahuje do základních práv obviněných. Soudce dospěl k závěru, že s ohledem na osobní poměry obou obviněných lze vazbu nahradit, a to i při zohlednění povahy projednávané věci. V rámci vazebního zasedání

soudce přijal písemné sliby obou obviněných, že nebudou páchat trestnou činnost. Ve vztahu ke stěžovateli soud rovněž přistoupil k uložení dohledu probačního úředníka ve smyslu § 73 odst. 1 písm. c) trestního řádu. Stěžovatel bude muset plně spolupracovat s probačním úředníkem a dokládat mu zdroj a výši svých příjmů, jakož i místo pobytu. Soud rovněž akcentoval nepříznivou rodinnou situaci stěžovatele, a to potřebu pečovat o nezletilého syna, jehož matka krátce před zadržením stěžovatele zemřela. Podle soudu bude zcela a pouze na něm, zda svým chováním po dobu trestního řízení prokáže, že složený slib plní, čímž předejde krajně nepříznivé situaci na straně svého nezletilého syna a těhotné partnerky.

7. Proti usnesení okresního soudu podala státní zástupkyně dne 13. 7. 2022 stížnost.

8. Krajský soud v Plzni napadeným usnesením ze dne 22. 7. 2022 usnesení okresního soudu zrušil, přičemž ve výroku I nově rozhodl tak, že se stěžovatel bere do vazby z důvodu podle § 67 písm. c) trestního řádu, podle § 73 odst. 1 písm. b) trestního řádu se písemný slib nepřijímá a podle § 73 odst. 1 písm. c) se vazba nenahrazuje dohledem probačního úředníka.

9. Krajský soud v napadeném usnesení uvedl, že se ztotožňuje s okresním soudem v tom, že u obou obviněných je dán důvod vazby předstižné, a odkázal na bod 13 odůvodnění okresního soudu, zároveň se ale neztotožnil s jeho závěrem o možnosti použití institutů nahrazujících vazbu. Důvodům k tomuto závěru se věnoval v bodě 14 napadeného usnesení, ve kterém uvedl, že je třeba vzít v úvahu i intenzitu vazebního důvodu, tedy v daném případě obavy, že budou obvinění opakovat páchání stíhané trestné činnosti, a dodal, že jeho obava v případě obviněných je poměrně silná. Odkázal na výši trestu odnětí svobody, kterým jsou obvinění ohroženi, a konspirativní a systematický způsob předmětného jednání. Dodal, že je velmi pravděpodobné, že se obvinění snažili trestnou činnost utajit za pomoci několika technických zařízení. Dále dospěl k závěru, že okresní soud „nevěnoval velkou pozornost osobám obou obviněných“. K tomu uvedl, že stěžovatel i druhý obviněný měli v trestněprávní rovině s neoprávněnou dispozicí s drogami zkušenost, byť na ně nelze pohlížet jako na osoby trestané pro drogovou trestnou činnost. K osobě stěžovatele krajský soud konstatoval, že má v opisu rejstříku trestů (v jeho české části) pět záznamů, v mezinárodní části jeden záznam o odsouzení v SRN z roku 2018. Z charakteru trestných činů, pro které byl v minulosti odsuzován, lze vysledovat, že motivem jeho minulé trestné činnosti často byla zištnost. V té souvislosti lze znovu konstatovat, že v případě prokázání stíhané trestné činnosti musel být jejím motivem finanční profit. Kromě toho byl stěžovatel v trestní věci Okresního soudu v Chebu sp. zn. 7 T 148/2005 odsouzen pro trestný čin podle § 187 odst. 1 trestního zákona. Jednalo se tehdy o trestný čin nedovolené výroby a držení omamných a psychotropních látek a jedů. Osvědčil se ve zkušební době podmíněného odsouzení, vykonal trest propadnutí věci, proto je toto odsouzení zahlazeno. Pro účely rozhodování o vazbě však k němu z pohledu zkušenosti obviněného s drogami přihlížet lze.

10. Krajský soud v usnesení dále uvedl, že dospěl k závěru, že soud prvního stupně nesprávně vyhodnotil, zda opatřeními, kterými nahradil u obou obviněných vazbu, lze eliminovat obavu předpokládanou v § 67 písm. c) trestního řádu. Uvedl, že kromě charakteru a povahy stíhané trestné činnosti je třeba přihlédnout i k trestní minulosti obou obviněných, kteří nejsou zcela bezúhonní, mají v trestněprávní rovině zkušenosti s drogami, což zesiluje intenzitu vazebního důvodu podle § 67 písm. c) trestního řádu a výrazně to snižuje možnost nahradit vazbu dalšími instituty. Takto rozhodl krajský soud v neveřejném zasedání, konaném dne 22. 7. 2022.

II. Argumentace stěžovatele

11. Stěžovatel v ústavní stížnosti uvádí, že po propuštění ze zadržení a až do svého zatčení po vydání napadeného usnesení, tedy po dobu bezmála jednoho měsíce, vedl řádný život, nedopustil se žádné trestné činnosti, ani v žádné trestné činnosti nepokračoval, ani zde není žádné podezření či poznatek orgánů činných v trestním řízení, které by jakkoliv

nasvědčovaly páchání či snad údajnému pokračování v jakékoliv trestné činnosti nebo alespoň by mohly evokovat, byť i jen úmysl stěžovatele v nějaké trestné činnosti snad pokračovat. Žádné takové poznatky za celou dobu od propuštění stěžovatele ze zadržení ničemu z toho nenasvědčovaly. Na takovou skutečnost stížnostní soud v napadeném rozhodnutí ani nepoukazuje, resp. vůbec tuto ze spisu jednoznačně seznatelnou a prokazatelnou skutečnost, která nepochybně je relevantní pro úvahy, zda zde existují obavy, že stěžovatel bude pokračovat v páchání trestné činnosti, jakkoliv nezmínil a nezohlednil ve svých úvahách promítnutých v odůvodnění napadeného usnesení. Stěžovatel vedl řádný život, ihned po propuštění spolupracoval s probačním úředníkem a snažil se maximálně věnovat svému nezletilému 8letému synovi, který mu byl svěřen do péče poté, co jeho matka dne 21. 6. 2022 (tři dny před zadržením stěžovatele) náhle zemřela a chlapec byl ve velmi zoufalém psychickém stavu a současně neutěšeném zdravotním stavu s podezřením na diagnózu epilepsie. Proto stěžovatel bezprostředně po svěření syna do jeho péče vyhledal pomoc dětského psychologa, kam se synem začal ihned ambulantně docházet, a věnoval dále maximální úsilí tomu, aby byla synovi poskytnuta nezbytná péče jak psychologická, tak zdravotní a se zajištěním pevného rodinného zázemí ve společné domácnosti stěžovatele a jeho družky. Pokud by byla stěžovateli dána možnost Krajským soudem v Plzni zúčastnit se vazebního zasedání, doložil by na zasedání všechny tyto skutečnosti listinnými důkazy, jakož i slyšením svědků, které by nepochybně osvědčovaly i skutečnosti, že stěžovatel po propuštění ze zadržení vedl řádný život a nebyl důvod k obavám, že by měl páchat jakoukoliv trestnou činnost. Pokud jde o odůvodnění napadeného usnesení, je velmi obecné, paušální a velmi stručné.

12. Další námitka stěžovatele se týká toho, že stížnostní soud rozhodl o jeho vzetí do vazby v neveřejném zasedání bez toho, aby mu dal možnost se rozhodnout, zda chce využít svého práva, aby rozhodnutí o vzetí do vazby bylo projednáno v řádném vazebním zasedání za jeho přítomnosti, aby se k důvodům vzetí do vazby mohl vyjádřit a tvrdit, jakož i dokazovat důvody, pro které má za to, že důvody vazby dány ve vztahu k jeho osobě nejsou, případně že je lze nahradit zákonnými instituty. Rozhodnutí stížnostního soudu nepředcházel žádný dotaz na stěžovatele či jeho obhájce, zda trvají na tom, aby bylo rozhodováno ve vazebním zasedání nebo zda souhlasí s tím, aby bylo rozhodováno v neveřejném zasedání, ani nebyl stěžovatel či jeho obhájce upozorněn na to, že bude stížnostní soud rozhodovat.

III. Vyjádření účastníka řízení

13. K obsahu ústavní stížnosti se vyjádřil krajský soud, který zopakoval svoji argumentaci ohledně důvodů pro uvalení vazby na stěžovatele a vyjádřil se i k námitce ve vztahu k neveřejnému zasedání. Má za to, že napadeným usnesením nebyla dotčena základní práva stěžovatele. Ústavní soud následně zaslal obdržené vyjádření stěžovateli k případné replice, ten však tohoto svého práva nevyužil.

IV. Procesní předpoklady řízení před Ústavním soudem

14. Ústavní soud konstatuje, že je příslušný k projednání návrhu. Ústavní stížnost je přípustná (stěžovatel vyčerpal všechny zákonné procesní prostředky k ochraně práva ve smyslu § 75 odst. 1 zákona o Ústavním soudu), byla podána včas a osobou k tomu oprávněnou a splňuje i všechny zákonem stanovené náležitosti, včetně povinného zastoupení advokátem (§ 29 až 31 zákona o Ústavním soudu).

15. Vzhledem k tomu, že od ústního jednání nebylo možno očekávat další objasnění věci, Ústavní soud od něj podle § 44 věty první zákona o Ústavním soudu upustil.

V. Vlastní posouzení

16. Poté, co se Ústavní soud seznámil s argumentací stěžovatele, vyjádřením účastníka řízení a obsahem příslušného trestního spisu, dospěl k závěru, že ústavní stížnost je důvodná.

17. V řízení o ústavních stížnostech [čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy a § 72 a násl. zákona o Ústavním soudu] se Ústavní soud jako soudní orgán ochrany ústavnosti (čl. 83 Ústavy) omezuje na posouzení, zda rozhodnutími orgánů veřejné moci nebo postupem předcházejícím jejich vydání nebyla porušena ústavně zaručená základní práva a svobody.

18. Obsahem institutu vazby je vymezení ústavně akceptovatelných důvodů zbavení osobní svobody obviněného, respektive obžalovaného podle čl. 8 odst. 1 a 2 Listiny s cílem znemožnit zmaření nebo ztížení dosažení účelu trestního řízení [nález ze dne 12. 10. 1994 sp. zn. Pl. ÚS 4/94 (N 46/2 SbNU 57; 214/1994 Sb.)]. Vždy musí jít o opatření nezbytné k tomu, aby mohly orgány činné v trestním řízení uskutečnit a ukončit toto řízení, a to při respektování principu presumpce neviny [nález ze dne 6. 3. 1997 sp. zn. III. ÚS 271/96 (N 24/7 SbNU 153)].

19. Možnost takového zbavení osobní svobody výslovně připouští čl. 8 odst. 5 Listiny, podle něhož nesmí být nikdo vzat do vazby, leč z důvodů a na dobu stanovenou zákonem a na základě rozhodnutí soudu. Dále je třeba upozornit na čl. 5 odst. 1 písm. c) Úmluvy, který za předpokladu, že se tak stane v souladu s řízením stanoveným zákonem, připouští zbavení svobody osoby v případě zákonného zatčení nebo za účelem předvedení před příslušný soudní orgán pro důvodné podezření ze spáchání trestného činu nebo jsou-li oprávněné důvody k domněnce, že je nutné zabránit jí ve spáchání trestného činu nebo v útěku po jeho spáchání.

20. Rozumí se bez dalšího, že na rozhodnutí o vazbě se vztahují obecné požadavky na soudní rozhodnutí, zejména požadavky náležitého odůvodnění a zákazu libovůle, které lze dovodit z práva na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny a principu demokratického právního státu podle čl. 1 odst. 1 Ústavy. Takovéto rozhodnutí musí být přezkoumatelné. Jeho odůvodnění musí mít náležitosti podle § 134 odst. 2 trestního řádu. Musí z něj vyplývat vztah mezi skutkovými zjištěními a úvahami při hodnocení důkazů na straně jedné a právními závěry soudu na straně druhé, a to při respektování skutečnosti, že rozhodování o vazbě je vedeno vždy v rovině pouhé pravděpodobnosti, a nikoli jistoty ohledně důsledků, které mohou nastat [například nález sp. zn. III. ÚS 271/96 (viz výše), nález ze dne 3. 2. 2000 sp. zn. III. ÚS 103/99 (N 17/17 SbNU 121) nebo nález ze dne 19. 12. 2001 sp. zn. II. ÚS 413/01 (N 201/24 SbNU 513)].

21. Aby soud dostál ústavněprávnímu požadavku zdrženlivosti ve vazebních věcech a imperativu maximální šetrnosti k právům obviněného, musí výslovně, přehledně a logicky vysvětlit, ze kterých konkrétních skutečností vyplývá obava, že se obviněný bude chovat způsobem uvedeným v § 67 písm. a) až c) trestního řádu, a to za podmínek stanovených v dovětku tohoto ustanovení [nález sp. zn. III. ÚS 612/06 ze dne 30. 11. 2006 (N 215/43 SbNU 393)]. Ustanovení § 73c trestního řádu uvádí, že v odůvodnění rozhodnutí o vzetí obviněného do vazby musí být, kromě obecných náležitostí (§ 134), výslovně uvedeny a) skutečnosti, které odůvodňují podezření ze spáchání trestného činu, pro který je obviněný stíhán, b) konkrétní skutečnosti, ze kterých jsou dovozovány důvody vazby, a c) důvody, pro které nebylo možné dosáhnout účelu vazby jiným opatřením. Soud rozhodující o vazbě tak musí odůvodnit, proč je v daném případě vazba opatřením nezbytným pro dosažení účelu trestního řízení a že ani při vynaložení veškerého úsilí a prostředků ze strany orgánů činných v trestním řízení nelze tohoto účelu dosáhnout jinak [srov. nález sp. zn. I. ÚS 161/04 ze dne 25. 5. 2004 (N 74/33 SbNU 229)].

22. Jak již Ústavní soud konstatoval v nálezu sp. zn. III. ÚS 612/06 ze dne 30. 11. 2006 (N 215/43 SbNU 393) v případě vazby předstižné podle § 67 písm. c) trestního řádu, smyslem vazby je zajistit osobu obviněného, u něhož je za podmínek dovětku citovaného ustanovení dána důvodná obava, vyplývající z konkrétních skutečností, že obviněný bude opakovat trestnou činnost, pro niž je stíhán, dokoná trestný čin, o který se pokusil, nebo vykoná trestný čin, který připravoval nebo kterým hrozil. Tento vazební důvod se do určité míry odlišuje od zbylých dvou a je založen na předpokladu, že účelem trestního řízení je i předcházení trestné činnosti. Mezi konkrétní skutečnosti, o něž se v citovaném ustanovení uvedená obava může

opírat, patří např. určitá dlouhodobá tendence obviněného k páchání trestné činnosti toho druhu, pro kterou je v projednávaném případě stíhán. Vedle snadno zjistitelných skutečností [např. obviněný byl již opakovaně během delšího časového úseku za uvedenou trestnou činnost postihován, nacházel-li se např. v době, kdy měl trestnou činnost páchat, ve zkušební době podmíněného propuštění, a že tedy způsob života nemění ani pod hrozbou trestu apod., srov. rozhodnutí ve věci sp. zn. III. ÚS 605/04 ze dne 18. 11. 2004 (U 55/35 SbNU 633)], musí soud vyhodnotit též současnou aktuální situaci obviněného. Existence tohoto vazebního důvodu bude závislá na osobním postoji obviněného, jeho sklonech, návycích, na jeho aktuálním zdravotním stavu, rodinném zázemí a na prostředí, v němž se obviněný pohybuje. Přiměřené zhodnocení těchto aspektů musí být z odůvodnění rozhodnutí seznatelné.

23. K tomu je nutné dodat, že usnesení o vzetí do vazby se dle Ústavního soudu svým významem a důsledky v podobě zásahu do osobní svobody stěžovatele blíží rozsudku [podrobněji viz nález sp. zn. IV. ÚS 905/20 ze dne 12. 5. 2020 (N 98/100 SbNU 144)], přičemž Ústavní soud opětovně připomíná, že zákonné důvody, pro něž může být obviněný omezen na osobní svobodě, je nutné vykládat restriktivně [viz např. nález ve věci sp. zn. 612/06 ze dne 30. 11. 2006 či nález sp. zn. II. ÚS 317/04 ze dne 31. 8. 2004 (N 124/34 SbNU 275)].

24. Ústavní soud dospěl k závěru, že napadené usnesení krajského soudu nedostojí výše uvedeným požadavkům. Po přezkoumání napadeného usnesení Ústavní soud konstatuje, že z něj není zřejmé, jaké konkrétní okolnosti odůvodňují předstižnou vazbu stěžovatele, respektive jaké skutečnosti odůvodňují nenahrazení vazby jiným institutem nahrazujícím vazbu.

25. Krajský soud opřel v odůvodnění napadeného usnesení svůj závěr o nemožnosti nahrazení vazby jiným opatřením v případě stěžovatele o následující skutečnosti: 1. hrozící vysoký nepodmíněný trest odnětí svobody, kterým je ohrožen, a 2. obecný odkaz na konspirativní a systematický způsob stíhaného jednání. Dále konstatoval, že dle jeho názoru okresní soud nevěnoval velkou pozornost osobám obviněných (blíže viz body 9 a 10 tohoto nálezu). Následuje závěr o tom, že dle krajského soudu okresní soud nesprávně vyhodnotil, zda opatřeními, kterými nahradil u obou obviněných vazbu, lze eliminovat obavu předpokládanou v § 67 písm. c) trestního řádu. Závěrem konstatoval (v bodě 15), že dle jeho názoru „kromě charakteru a povahy stíhané trestné činnosti je třeba přihlédnout i k trestní minulosti obou obviněných, kteří nejsou zcela bezúhonní, mají v trestněprávní rovině zkušenosti s drogami, což zesiluje intenzitu vazebního důvodu podle § 67 písm. c) trestního řádu a výrazně to snižuje možnost nahradit vazbu dalšími instituty“.

26. Z odůvodnění však neplyne, jaké konkrétní skutečnosti dle krajského soudu nasvědčují tomu, že stěžovatel bude v případě, že bude ponechán na svobodě, pokračovat v páchání trestné činnosti. Uvedené argumenty fakticky opakují důvody pro existenci vazebního důvodu, které vyhodnotil okresní soud a na které krajský soud odkázal. Ani u nich však není dle Ústavního soudu přesvědčivě uvedeno, z jakých konkrétních skutečností (např. konkrétního stěžovatelova jednání či životních poměrů) plyne závěr krajského soudu o naplnění důvodů pro uložení předstižné vazby dle § 67 písm. c) trestního řádu a nemožnosti jejího nahrazení.

27. Konstatování krajského soudu, který uvedl, že dle jeho názoru okresní soud „nevěnoval velkou pozornost osobám obou obviněných“, je navíc v rozporu s tím, že krajský soud sám stěžovatele osobně nevyslechl či si alespoň nevyžádal jeho stanovisko ke stížnosti státní zástupkyně. Odůvodnění napadeného usnesení krajského soudu dle Ústavního soudu postrádá posouzení osobnosti stěžovatele – osobního postoje stěžovatele či jakékoliv závěry o jeho způsobu života, sklonech, návycích, rodinném zázemí a prostředí, v němž se stěžovatel pohybuje. Dle názoru Ústavního soudu je to však okresní soud, kdo věnoval patřičnou pozornost osobnosti stěžovatele a hodnocení rizik v případě použití institutů nahrazujících vazbu, když vedl několikahodinové vazební zasedání (dle č. l. 42–49 od 13.45 h do 17.25 h dne

26. 6. 2022), ve kterém podrobně zjišťoval životní poměry obou obviněných, přičemž ze skutečností, které vyplynuly, následně vychází v odůvodnění svého rozhodnutí.

28. Krajský soud k osobě stěžovatele toliko odkázal na jeho předchozí trestní odsouzení. Takový důvod však samostatně neobstojí, neboť při rozhodování o předstižné vazbě nelze vycházet ze samotné skutečnosti, že obviněný byl v minulosti za určité (byť podobné) jednání odsouzen (Vyhnánek, L. In: Kühn, Z., Kratochvíl, J., Kmec, J., Kosař, D. a kolektiv. Listina základních práv a svobod. Velký komentář. Praha: Leges, 2022, str. 504). Krajský soud se při rozhodování o trvání důvodů předstižné vazby nezabýval osobností stěžovatele, ale ani otázkou, do jaké míry trvá důvodná obava z opakování trestné činnosti stěžovatelem za situace, kdy již činnost organizované skupiny byla odhalena a její členové jsou trestně stíháni. Z tvrzení obžaloby, že se stěžovatel měl čtyři měsíce podílet v rámci činnosti zločinného spolčení na distribuci drog, sama o sobě neplyne důvodná obava, že stěžovatel bude obdobnou trestnou činnost páchat nanovo, pokud nebude držen ve vazbě. V odůvodnění je sice stručně popsána dlouhodobá tendence stěžovatele k páchání trestné činnosti, pro kterou je v projednávaném případě stíhán, avšak krajský soud se řádně nevěnoval tomu, jaký charakter měla zmíněná trestná činnost stěžovatele a z jaké doby odsouzení jsou. Kromě záznamu ze SRN za bagatelní přečin v souvislosti se záměnou SPZ na osobním voze, za který byl stěžovateli uložen peněžitý trest ve výši 500 EUR, jsou všechna další odsouzení z doby více než 10 let před rozhodováním soudu o vzetí do vazby v dané věci, za která mu byly uloženy pouze velmi mírné podmíněné tresty. Takto stručné a z věcného hlediska velmi povrchní odůvodnění napadeného usnesení nemůže obstát před ústavními požadavky kladenými na odůvodnění rozhodnutí, kterým je stěžovatel omezen na osobní svobodě ve stadiu bez pravomocného odsouzení za trestný čin.

29. Krajský soud pak zcela pominul zabývat se podrobněji osobními poměry stěžovatele, které by svědčily pro závěr, že nemá důvod zavdat příčinu pro další uvalení vazby. Zejména rodinná situace stěžovatele se vymyká běžným případům. Stěžovatel je otcem malého nezletilého syna, jehož matka náhle zemřela těsně před stěžovatelovým zadržením, ten mu byl svěřen do péče ve velmi zoufalém psychickém stavu a současně neutěšeném zdravotním stavu s podezřením na diagnózu epilepsie. Stěžovatel bezprostředně po svěření syna do jeho péče vyhledal pomoc dětského psychologa, kam se synem začal ihned ambulantně docházet, a věnoval dále maximální úsilí tomu, aby byla synovi poskytnuta nezbytná péče jak psychologická, tak zdravotní a se zajištěním mu pevného rodinného zázemí ve společné domácnosti stěžovatele a jeho družky, která je navíc těhotná.

30. Ústavní soud ve svém nálezu sp. zn. II. ÚS 2027/17 ze dne 7. 8. 2017 (N 137/86 SbNU 315) odkázal na čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte, podle nějž musí být nejlepší zájem dítěte předním hlediskem při jakékoli činnosti týkající se dětí, ať už uskutečňované veřejnými nebo soukromými zařízeními sociální péče, soudy, správními, nebo zákonodárnými orgány. Nutnost zohlednění nejlepšího zájmu dítěte při jakékoli činnosti týkající se dítěte, včetně soudního rozhodování, Ústavní soud ve své judikatuře dlouhodobě zdůrazňuje [viz zejména kritéria nálezu sp. zn. IV. ÚS 950/19 ze dne 14. 4. 2020 (N 70/99 SbNU 362) a dále např. nález sp. zn. Pl. ÚS 23/02 ze dne 30. 6. 2004 (N 89/33 SbNU 353; 476/2004 Sb.); nález sp. zn. Pl. ÚS 15/09 ze dne 8. 7. 2010 (N 139/58 SbNU 141; 244/2010 Sb.), bod 29; nález sp. zn. IV. ÚS 3305/13 ze dne 15. 10. 2014 (N 193/75 SbNU 177); nález sp. zn. I. ÚS 1506/13 ze dne 30. 5. 2014 (N 110/73 SbNU 739); nález sp. zn. III. ÚS 3363/10 ze dne 13. 7. 2011 (N 131/62 SbNU 59) či nález Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 3226/16 ze dne 29. 6. 2017 (N 116/85 SbNU 879)]. Podle autoritativního výkladu Výboru pro práva dítěte „vždy, když je činěno rozhodnutí s dopadem na konkrétní dítě … musí rozhodovací proces zahrnovat posouzení možného dopadu (negativního nebo pozitivního) rozhodnutí na dotčené dítě … z odůvodnění rozhodnutí musí být patrné, že [nejlepší zájem dítěte] byl vzat v potaz“ [viz Obecný komentář Výboru pro práva dítěte č. 14 – o právu dítěte na to, aby jeho nejlepší zájmy byly předním hlediskem (General

comment No. 14 on the right of the child to have his or her best interests taken as primary consideration) z 29. 5. 2013, CRC/C/GC/14, § 6, obdobně § 29].

31. I když skutkové okolnosti zmiňovaného nálezu jsou odlišné od nyní projednávaného případu (jednalo se o odsouzení a uložení nepodmíněného trestu odnětí svobody otci nezletilého dítěte po úmrtí matky), v obecných rysech lze na závěry tohoto nálezu odkázat. Ústavní soud v něm konstatoval: „Krajský soud se nadto zcela opomněl vypořádat s dopady nepodmíněného trestu odnětí svobody na mladšího syna stěžovatele (které okresní soud zvážil velmi pečlivě), čímž své rozhodnutí učinil nepřezkoumatelným. V této souvislosti Ústavní soud upozornil na čl. 3 odst. 1 a čl. 9 Úmluvy o právech dítěte, z nichž plyne povinnost soudů zabývat se nejlepším zájmem dítěte jako předním hlediskem při jakékoli činnosti týkající se dítěte, a to tím spíše, má-li dojít k omezení kontaktu dítěte s rodičem. Zvláštní ochrana dětí a rodičovství přitom nabývá ústavněprávní dimenze také podle čl. 32 odst. 1 Listiny."

32. Ústavní soud dále konstatuje, že v případě stěžovatele byla nutnost náležitého odůvodnění posílena existencí opatření nahrazujícího vazbu a skutečností, že stěžovatel byl v důsledku usnesení okresního soudu ponechán za užití institutu nahrazujícího vazbu několik týdnů po zahájení trestního stíhání na svobodě, přičemž krajský soud neuvedl nic, co by nasvědčovalo tomu, že by orgány činné v trestním řízení zjistily nové poznatky, které by nutnosti uložit vazbu nasvědčovaly.

33. Pokud krajský soud své rozhodnutí o nemožnosti užití institutu nahrazujícího vazbu neodůvodnil konkrétními skutečnostmi vysvětlujícími, proč je v daném případě vazba opatřením nezbytným pro dosažení účelu trestního řízení a proč v trestním řízení nelze tohoto účelu dosáhnout jinak, Ústavní soud konstatuje, že pro nedostatek náležitého odůvodnění nemůže napadené usnesení krajského soudu jako rozhodnutí o omezení osobní svobody stěžovatele obstát, neboť krajský soud zjevně postupoval v rozporu s § 73c trestního řádu.

34. Tím, že krajský soud své rozhodnutí o vzetí stěžovatele do vazby řádně neodůvodnil, a postupoval způsobem rozporným s § 73c trestního řádu tak, že napadené usnesení není sto být zákonným podkladem pro uložení vazby dle § 67 písm. c) trestního řádu, porušil stěžovatelovo právo na soudní ochranu zakotvené v čl. 36 odst. 1 Listiny. V důsledku vydání napadeného rozhodnutí bylo porušeno i právo stěžovatele na osobní svobodu chráněné čl. 8 odst. 2 Listiny, podle kterého nikdo nesmí být zbaven osobní svobody jinak než způsobem, který stanoví zákon.

35. K namítanému porušení stěžovatelových práv v důsledku vedení neveřejného zasedání, ve kterém krajský soud rozhodoval o stížnosti státní zástupkyně a ve kterém vydal rozhodnutí o vzetí stěžovatele do vazby dle § 67 písm. c) trestního řádu a nepřijetí písemného slibu ani dohledu probačního úředníka, Ústavní soud odkazuje na závěry nálezu ve věci spoluobviněného stěžovatele sp. zn. III. ÚS 2698/22, které lze vztáhnout i na případ stěžovatele. Také jeho obhájkyni byla stížnost státní zástupkyně doručena do datové schránky dne 13. 7. 2022, takže stěžovatel či jeho obhájkyně měli dostatečný časový prostor zaslat soudu své vyjádření ke stížnosti, pokud měli v úmyslu rozšířit svou argumentaci nad rámec toho, co zaznělo u vazebního zasedání před soudem prvního stupně, a měli tedy i možnost podat žádost o konání vazebního zasedání. Ústavní soud proto shodně s nálezem sp. zn. III. ÚS 2698/22 konstatuje, že procesní práva stěžovatele nebyla v tomto smyslu porušena.

36. Z výše uvedených důvodů dospěl Ústavní soud k závěru, že napadeným usnesením krajského soudu bylo porušeno právo stěžovatele na spravedlivý proces dle čl. 36 odst. 1 Listiny a právo stěžovatele na osobní svobodu zaručené čl. 8 odst. 2 Listiny. Proto Ústavní soud ústavní stížnosti vyhověl podle § 82 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu a podle § 82 odst. 3 písm. a) tohoto zákona napadené rozhodnutí zrušil.

Č. 41
Zničení „nebezpečné“ věci v přípravném řízení jako projev nepřípustné libovůle
(sp. zn. IV. ÚS 1714/22 ze dne 21. března 2023)

Orgány činné v trestním řízení poruší právo dotčené osoby na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod, rozhodují-li v přípravném řízení o zničení věci neuvedené v demonstrativním výčtu § 81b trestního řádu, neprokáží-li na základě dokazování přímo a jednoznačně, že předmětná věc – tak jako věci v demonstrativním výčtu § 81b trestního řádu výslovně uvedené – je uzpůsobena tak, že sama o sobě představuje nebezpečí pro lidi nebo majetek. Přitom musí takový zásah do vlastnického práva chráněného podle čl. 11 odst. 1 Listiny základních práv a svobod poměřovat s cílem, kterého má být tímto opatřením dosaženo, neboť jde o opatření *ultimae rationis*.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátě složeném z předsedy senátu Jana Filipa, soudce zpravodaje Jaroslava Fenyka a soudce Radovana Suchánka o ústavní stížnosti stěžovatelů 1. M. P. a 2. obchodní korporace X, obou zastoupených Mgr. Adamem Biňovcem, advokátem, se sídlem Bykoš 41, proti usnesení Okresního soudu v Příbrami ze dne 10. května 2022 č. j. 2 Nt 2302/2022-14 a usnesení státní zástupkyně Okresního státního zastupitelství v Příbrami ze dne 8. dubna 2022 č. j. 3 ZN 25/2021-62, za účasti Okresního soudu v Příbrami a Okresního státního zastupitelství v Příbrami jako účastníků řízení, takto:

I. Usnesením Okresního soudu v Příbrami ze dne 10. května 2022 č. j. 2 Nt 2302/2022-14 a usnesením státní zástupkyně Okresního státního zastupitelství v Příbrami ze dne 8. dubna 2022 č. j. 3 ZN 25/2021-62 byla porušena práva stěžovatele 1 na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod a na ochranu vlastnictví podle čl. 11 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

II. Usnesení Okresního soudu v Příbrami ze dne 10. května 2022 č. j. 2 Nt 2302/2022-14 a usnesení státní zástupkyně Okresního státního zastupitelství v Příbrami ze dne 8. dubna 2022 č. j. 3 ZN 25/2021-62 se ruší.

III. Ústavní stížnost stěžovatelky 2 se odmítá.

Odůvodnění

I. Vymezení věci

1. Ústavní stížností podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy České republiky (dále též jen „Ústava“) a § 72 a násl. zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“) se stěžovatelé domáhají zrušení v záhlaví citovaných rozhodnutí s tvrzením, že jimi byla porušena jejich práva na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“) a na ochranu vlastnictví podle čl. 11 odst. 1 a 4 Listiny; dále namítají porušení čl. 90 Ústavy.

II. Rekapitulace skutkového a procesního vývoje

2. Vůči stěžovateli 1 a panu Z. P., nar. XX, (dále oba společně jako „podezřelí“) bylo vedeno trestní řízení pro podezření ze spáchání přečinu nedovoleného pěstování rostlin obsahujících omamnou nebo psychotropní látku podle § 285 odst. 1 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „trestní zákoník“). V rámci domovních prohlídek nemovitostí užívaných podezřelými byly mimo jiné zajištěny jako stopy rostlinné materiály – konopí. Z odborného vyjádření Krajského ředitelství policie Středočeského kraje, odboru kriminalistické techniky a expertiz, ze dne 28. 6. 2021 č. j. KRPS-301744-111/TČ--2020-011171-HÁ (dále jen „odborné vyjádření ze dne 28. 6. 2021“) vyplynulo, že zajištěný rostlinný materiál obsahuje účinnou látku ze skupiny tetrahydrokanabinolů (dále jen „THC“), a to v rozmezí od 0,17 % do 0,44 %, což v danou chvíli bylo nad zákonem určenou hranicí 0,3 %. Vzhledem k tomu, že s účinností od 1. 1. 2022 byla zvýšena hranice účinné látky THC na 1 %, byla trestní věc podezřelých odložena usnesením Policie České republiky, Krajského ředitelství policie Středočeského kraje, Územního odboru Příbram, Oddělení obecné kriminality, ze dne 4. 7. 2022 č. j. KRPS-301744-141/TČ-2020-011171-HÁ, protože se nepodařilo zjistit žádné protiprávní jednání.

3. Ústavní stížností napadeným usnesením státní zástupkyně Okresního státního zastupitelství v Příbrami (dále jen „státní zástupkyně“) rozhodla podle § 81b odst. 1 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „trestní řád“) o zničení věcí – tam specifikovaného rostlinného materiálu, který byl zajištěn jako stopa při domovních prohlídkách (dále také jako „předmětné věci“). Státní zástupkyně své rozhodnutí odůvodnila tím, že součástí odborného vyjádření ze dne 28. 6. 2021 bylo konstatování, že ze závěrů porady zástupců Národní protidrogové centrály, Kriminalistického ústavu a Odboru kriminalistické techniky a expertiz ze dne 16. 1. 2019 vyplývá doporučení pro okamžitou likvidaci předmětných věcí z důvodu zdraví ohrožujících plísní. Pěstování konopí v interiéru totiž vytváří ideální podmínky pro vznik plísní, kdy pěstební místnosti jsou většinou hustě zaplněny květináči, které jsou téměř po celou dobu pěstování udržovány ve vlhkém stavu. Navíc rostliny a zemina v důsledku evapotranspirace významně ovlivňují vlhkost okolního vzduchu. V tomto vlhkém prostředí se velmi často vyskytují plísně, jež vyvolávají alergické reakce a v nejhorším případě mohou vyvolat rakovinné onemocnění. Všechny zajištěné stopy z místa pěstírny jsou podle státní zástupkyně velmi pravděpodobně těmito plísněmi kontaminovány. Vrácení předmětných věcí ve smyslu § 80 trestního řádu není možné proto, že představují velké riziko pro zdraví s ohledem na jejich možnou kontaminaci plísněmi, a je tak zjevné, že předmětné věci ohrožují bezpečnost lidí. Zničení předmětných věcí přichází v úvahu také z toho důvodu, že jde o psychotropní a omamnou látku včetně obalů, a takových věcí již není potřeba k provedení důkazu, neboť již byly odborným způsobem zkoumány. Státní zástupkyně tak vyhověla podnětu policejního orgánu na zničení předmětných věcí.

4. Proti usnesení státní zástupkyně podali stěžovatel 1 a stěžovatelka 2 [za niž jednal její jednatel Z. P., nar. YY] stížnost. Okresní soud v Příbrami (dále jen „okresní soud“) rozhodl o stížnostech stěžovatele 1 a (sic!) Z. P., nar. XX, ústavní stížností napadeným usnesením tak, že se jako nedůvodné zamítají. Okresní soud dospěl k závěru, že rozhodnutí státní zástupkyně je zcela bez závad; ztotožnil se přitom s jejím závěrem, že předmětné věci s ohledem na možnou kontaminaci plísněmi představují velké riziko pro zdraví lidí a že jejich zničení přichází v úvahu také proto, že jde o psychotropní a omamnou látku včetně obalů, a takových věcí již není potřeba k provedení důkazu, neboť již byly odborným způsobem zkoumány. Naopak se okresní soud neztotožnil se stížnostními důvody podezřelých, že není dostatečně odůvodněn závěr, na základě jakého ustanovení právního předpisu bylo rozhodnuto o zničení věcí, z čeho bylo zjištěno, že konopí ohrožuje bezpečnost lidí, a o jaké odborné skutkové závěry se rozhodnutí opírá. Státní zástupkyně podle okresního soudu dostatečně odůvodnila své rozhodnutí, neboť

z odborného vyjádření ze dne 28. 6. 2021 po provedení odborného zkoumání předmětných vzorků bylo doporučeno tyto věci bezodkladně zlikvidovat pro jejich předpokládanou závadnost.

III. Argumentace stěžovatelů

5. Podle stěžovatelů jsou napadená rozhodnutí založena na následujících – vadných – závěrech: 1. zajištěné konopí ohrožuje bezpečnost lidí výskytem plísní, které mohou vyvolat alergické reakce a v nejhorším případě i rakovinné onemocnění; 2. zajištěné konopí je psychotropní a omamnou látkou včetně obalů.

6. Ad 1 stěžovatelé uvádějí, že jak státní zástupkyně, tak okresní soud vyšly ve svých rozhodnutích z odborného vyjádření ze dne 28. 6. 2021, z něhož však vyplývá, že jde výlučně o závěry obecného charakteru. Orgány rozhodující ve věci nijak nezkoumaly, zda je předmětný rostlinný materiál plísněmi skutečně napaden, ba dokonce ani to, zda podmínky v konkrétním místě pěstování konopí, kde bylo toto konopí zajištěno, skutečně odpovídají typickému způsobu pěstování popisovanému v odborném vyjádření ze dne 28. 6. 2021. Nadto nejméně část rostlinného materiálu, o kterém bylo napadenými usneseními rozhodnuto, byla zajištěna v rámci domovní prohlídky již jako sušina v bytě stěžovatele 1 v originálním balení tak, jak byla zakoupena stěžovatelem 1 od třetí osoby – na tento rostlinný materiál se tak odkazované doporučení z logiky věci nevztahuje. Orgány činné v trestním řízení v daném rozsahu nepostupovaly tak, jak jim zákon a ustálená rozhodovací praxe Ústavního soudu v rámci zásady volného hodnocení důkazů ukládají [odkazují přitom na nález ze dne 19. 3. 2009 sp. zn. III. ÚS 1104/08 (N 65/52 SbNU 635)].

7. Ad 2 stěžovatelé tvrdí, že podle zjištění orgánů činných v trestním řízení je v předmětném rostlinném materiálu obsaženo méně než 1 % THC, a jde tak o technické konopí ve smyslu § 2 odst. 1 písm. g) zákona č. 167/1998 Sb., o návykových látkách a o změně některých dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů, (dále též jen „zákon o návykových látkách“). Nejde tudíž o psychotropní nebo omamnou látku, jak mylně uvádí napadené usnesení okresního soudu. Argumentují-li státní zástupkyně a okresní soud obsahem přílohy č. 1 nařízení (pozn. Ústavního soudu: stěžovatelé nesprávně uvádějí „vyhlášky“) vlády č. 463/2013 Sb., o seznamech návykových látek, v účinném znění, nereflektují přitom, že na technické konopí předmětná právní úprava nedopadá. Orgány rozhodující ve věci tak v daném rozsahu postupují ve zjevném rozporu se zásadou *lex superior derogat legi inferiori* a jednotlivé závěry těchto orgánů si vzájemné odporují, čímž jsou napadená rozhodnutí nadto nepřezkoumatelná pro vnitřní rozpornost.

8. Stěžovatelé mají dále za to, že bez ohledu na fyzický rozsah napadených rozhodnutí, který nelze objektivně hodnotit např. jako neobvykle strohý či stručný, orgány činné v trestním řízení postupovaly ve věci mimořádně nedbale a bez řádného zohlednění všech rozhodných skutečností a podkladů pro vydání rozhodnutí. Tomu odpovídá i flagrantně vadné určení okruhu účastníků řízení, kdy okresní soud rozhodoval o jiném okruhu stížností, než které byly vůči němu reálně učiněny, přičemž mohl (resp. měl) podle § 80 odst. 1 trestního řádu buď předmětné konopí vydat, odstranit pochybnost ohledně jeho vlastnictví, či věc uložit pro pochybnost o identitě subjektu oprávněného pro jeho převzetí do soudní úschovy. Totožně nedbalý přístup se pak odráží ve výsledném extrémním nesouladu skutkových a právních závěrů s provedenými důkazy, a má tak bezprostřední dopad do ústavně zaručených práv stěžovatelů na soudní ochranu a ochranu vlastnictví.

IV. Vyjádření účastníků řízení

9. Státní zástupkyně ve svém vyjádření k ústavní stížnosti zrekapitulovala průběh trestního řízení. K samotnému rozhodnutí o zničení předmětných věcí uvedla, že zásadní byly závěry odborného vyjádření ze dne 28. 6. 2021. Dne 1. 3. 2022 podal policejní inspektor státní

zástupkyni podnět k rozhodnutí o zničení věcí podle § 81b trestního řádu, vzhledem k tomu, že jde o věci, které ohrožují bezpečnost lidí, a takové věci již nejsou potřeba za účelem provedení důkazu a nelze je vrátit podle § 80 trestního řádu. Státní zástupkyně daný podnět shledala jako důvodný, a to zejména s ohledem na zajištění ochrany zdraví a života lidí, neboť v originále spisového materiálu, který již nemá státní zástupkyně k dispozici, byly zmínky o webových stránkách, jejichž prostřednictvím nabízel stěžovatel 1 produkty s obsahem CBD (kanabidiolu – pozn. Ústavního soudu) k prodeji; proto rozhodla o zničení předmětných věcí. Napadené usnesení bylo řádně doručeno oběma podezřelým, kteří si podali stížnosti, v nichž deklarovali, že zabavené konopí mělo sloužit k jejich podnikatelským účelům, a to k prodeji zákazníkům. Okresní soud následně jejich stížnosti jako nedůvodné zamítl. Konstatují-li stěžovatelé, že okresní soud mylně uvádí, že jde o psychotropní nebo omamnou látku, přestože se o ni nejedná, je nutno uvést, že i z odborného vyjádření ze dne 28. 6. 2021 vyplývá, že daný rostlinný sušený materiál obsahoval psychotropní látku delta-9-THC, překračující hranici 0,3 %. Protože následně tato hranice byla legislativně zvýšena až na 1 %, orgány činné v trestním řízení postupovaly v rámci řízení tak, jak státní zástupkyně rekapitulovala výše. Státní zástupkyně proto považuje podanou ústavní stížnost za nedůvodnou.

10. Okresní soud ve svém vyjádření rekapituluje procesní vývoj věci a odkazuje na podrobné odůvodnění svého (napadeného) usnesení. Rozhodnutí bylo učiněno v řádném řízení bez průtahů a byla respektována i jednotlivá procesní ustanovení, přičemž ze strany soudu ani policejního orgánu nedošlo k porušení práva na soudní ochranu. V daném případě předmětné rozhodnutí není v rozporu s ustanoveními trestního řádu ani s ústavním pořádkem. Okresní soud proto považuje ústavní stížnost za nedůvodnou.

11. Stěžovatelé ve své replice k vyjádření státní zástupkyně uvádějí, že toto se s obsahem ústavní stížnosti míjí. Jde-li o odkaz na závěry odborného vyjádření ze dne 28. 6. 2021 (které již byly citovány v samotné ústavní stížnosti), odvolává se na obecné doporučení upozorňující na možnost kontaminace rostlinného materiálu zajištěného v pěstírně v obci S. plísněmi. Stěžovatelé tím považují za nesporné, že v posuzované věci neproběhlo jakékoliv zjišťování (a tím spíše dokazování) stran obsahu plísní nebo jiných závadných kontaminantů v konkrétním zajištěném rostlinném materiálu, čímž nebylo vyhověno obecnému požadavku kladenému na postup orgánů činných v trestním řízení zjistit stav věci, o němž nejsou důvodné pochybnosti, který byl nahrazen volnou úvahou státní zástupkyně. Rovněž nebylo jakkoli vysvětleno, proč státní zástupkyně rozhodla mimo jiné i o likvidaci rostlinného materiálu, který z pěstírny v obci S. nepochází. Jde-li o úvahu státní zástupkyně, že rostlinný materiál obsahuje látku delta-9-THC, a tedy jde o psychotropní nebo omamnou látku, stěžovatelé upozorňují, že obě napadená usnesení následovala až po novelizaci zákona o návykových látkách (s účinností od 1. 1. 2022). Uvedl-li okresní soud, že rostlinný materiál nemůže být vydán již pro jeho charakter omamné nebo psychotropní látky, činil úvahu *contra legem*, neboť již více než pět měsíců šlo o technické konopí. K vyjádření okresního soudu stěžovatelé uvádějí, že ten nejenže „netrefil“ identifikaci stěžovatelky 2 jako právnické osoby co do jejího názvu, a dokonce ani právní formy, ale ve stížnosti stěžovatelky 2 proti usnesení státní zástupkyně ze dne 8. 4. 2022 je jasně uveden „Z. P., jednatel X“, tedy osoba zcela odlišná od té, kterou okresní soud označuje. Míru zjevného nezájmu, se kterou okresní soud v této věci konstantně postupuje, považují stěžovatelé za přinejmenším zarážející. Ve zbytku odkazují na obsah ústavní stížnosti.

V. Předpoklady řízení před Ústavním soudem

12. Dříve, než lze přistoupit k věcnému posouzení ústavní stížnosti, je třeba zkoumat, zda jsou k jejímu projednání dány podmínky stanovené zákonem o Ústavním soudu.

13. Ústavní soud je k projednání ústavní stížnosti (jako celku) příslušný. Ve vztahu k ústavní stížnosti stěžovatele 1 dospěl Ústavní soud k závěru, že ústavní stížnost byla oprávněnou osobou podána včas (§ 72 odst. 3 zákona o Ústavním soudu) a není nepřípustná ve

smyslu § 75 odst. 1 zákona o Ústavním soudu. Stěžovatel 1 je rovněž řádně zastoupen advokátem (§ 29 až 31 zákona o Ústavním soudu).

14. Dále se Ústavní soud zabýval přípustností ústavní stížnosti ve vztahu ke stěžovatelce 2. Z vyžádaného spisu okresního soudu vedeného pod sp. zn. 2 Nt 2302/2022 Ústavní soud zjistil, že stěžovatelka 2 podala prostřednictvím své datové schránky proti usnesení státní zástupkyně dne 21. 4. 2022 stížnost – jednal přitom za ni její jednatel Z. P. (nar. YY). Okresní soud v napadeném usnesení uvádí (patrně z důvodu shody jmen), že rozhodl o stížnosti podezřelého Z. P. (nar. XX), ačkoli ten žádnou nepodal. O stížnosti stěžovatelky 2 proti usnesení státní zástupkyně tedy doposud nebylo rozhodnuto, a proto jde v této části o návrh předčasný, a tudíž nepřípustný ve smyslu § 75 odst. 1 zákona o Ústavním soudu.

VI. Vlastní hodnocení Ústavního soudu

15. Ústavní soud po seznámení s ústavní stížností, vyjádřením účastníků, napadenými rozhodnutími a příslušným spisovým materiálem dospěl k závěru, že ústavní stížnost stěžovatele 1 je důvodná.

16. Ústavní soud není vrcholem soustavy obecných soudů a zásadně není oprávněn zasahovat do jejich rozhodovací činnosti. Může tak učinit jen tehdy, shledá-li porušení základního práva či svobody, neboť je podle čl. 83 Ústavy České republiky soudním orgánem ochrany ústavnosti. Jeho pravomoc je tedy založena výlučně k přezkumu z hlediska dodržení ústavnosti, tj. zda v řízení nebyla dotčena předpisy ústavního pořádku chráněná práva nebo svobody jeho účastníka, zda řízení bylo vedeno v souladu s ústavními principy a zda je lze jako celek pokládat za spravedlivé.

17. Podstatou přezkumu Ústavního soudu je – zjednodušeně řečeno – posouzení, zda závěry orgánů činných v trestním řízení o tom, že v nynější věci byly splněny předpoklady pro rozhodnutí o zničení předmětných věcí podle § 81b trestního řádu, lze ve světle konkrétních okolností považovat za ústavně konformní. Za tímto účelem Ústavní soud nejprve shrne relevantní východiska (VI. 1) a tyto následně přenese do poměrů nyní posuzované věci (VI. 2).

VI. 1 Obecná východiska

18. Ústavní soud ve své rozhodovací činnosti mnohokrát zdůraznil, že možnost jeho ingerence do rozhodování orgánů činných v trestním řízení v přípravném řízení je nutno vykládat přísně restriktivním způsobem. Tato kasační intervence má své místo pouze v případech zjevného porušení kogentních ustanovení podústavního práva, kdy se postup orgánů činných v trestním řízení zcela vymyká ústavnímu a zákonnému procesněprávnímu rámci a tyto vady nelze v soustavě orgánů činných v trestním řízení již nikterak odstranit; Ústavní soud je tak povolán ke korigování excesů, jež jsou výrazem svévole či libovůle orgánů činných v trestním řízení [srov. nálezy ze dne 30. 11. 1995 sp. zn. III. ÚS 62/95 (N 78/4 SbNU 243), ze dne 28. 3. 2007 sp. zn. II. ÚS 336/06 (N 56/44 SbNU 719), ze dne 11. 11. 2010 sp. zn. II. ÚS 1940/10 (N 222/59 SbNU 207) nebo ze dne 30. 8. 2011 sp. zn. II. ÚS 655/11 (N 144/62 SbNU 225)].

19. Porušení principu zákazu libovůle může nastat v důsledku procesního postupu orgánu činného v trestním řízení, jenž bez normativního základu postupuje zcela svévolným způsobem, který zakazuje čl. 2 odst. 2 Listiny, podle nějž lze státní moc uplatňovat jen způsobem, který stanoví zákon. Postupuje-li orgán činný v trestním řízení způsobem, jejž zákon nepředvídá a neumožňuje, porušuje tím práva účastníků na řádně vedené (soudní) řízení a jeho jednání se pro účastníky řízení stává zcela nepředvídatelným. Činí-li tak navíc ve vztahu k majetku dotčeného subjektu, porušuje tak jeho právo vlastnit majetek podle čl. 11 odst. 1 Listiny [srov. obdobně nálezy ze dne 30. 1. 2008 sp. zn. II. ÚS 642/07 (N 25/48 SbNU 291), ze dne 20. 10. 2015 sp. zn. II. ÚS 3662/14 (N 187/79 SbNU 121), ze dne 12. 5. 2020 sp. zn. IV. ÚS 1355/18 (N 88/100 SbNU 63) nebo ze dne 29. 4. 2019 sp. zn. II. ÚS 2813/18 (N 72/93 SbNU 357)].

20. Z ústavně zaručeného práva na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny (jakož i práva na spravedlivý proces podle čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod) plyne mimo jiné povinnost obecného soudu své rozhodnutí řádně odůvodnit [srov. např. nálezy ze dne 20. 6. 1995 sp. zn. III. ÚS 84/94 (N 34/3 SbNU 257) a ze dne 11. 2. 2004 sp. zn. Pl. ÚS 1/03 (N 15/32 SbNU 131; 153/2004 Sb.)]. Odůvodnění rozhodnutí musí účastníkům řízení umožňovat seznatelnost úvah, jež byly relevantní pro přijetí určitého rozhodnutí, a tím také jeho přezkoumatelnost z hlediska zákonnosti a věcné správnosti. Nezbytný rozsah odůvodnění se vždy odvíjí od předmětu řízení a povahy rozhodnutí, jakož i od návrhů a argumentů uplatněných účastníky řízení, se kterými se příslušný orgán veřejné moci musí adekvátně vypořádat [srov. např. usnesení ze dne 25. 10. 1999 sp. zn. IV. ÚS 360/99 (U 68/16 SbNU 363), nález ze dne 22. 9. 2009 sp. zn. III. ÚS 961/09 (N 207/54 SbNU 565) nebo nález ze dne 24. 7. 2012 sp. zn. IV. ÚS 3782/11 (N 131/66 SbNU 49)].

21. Požadovanou kvalitu odůvodnění rozhodnutí je třeba klást i na státního zástupce, svěřil-li zákonodárce tomuto orgánu pravomoc rozhodovat o zásazích do základních práv a svobod a o rozsahu těchto zásahů; ustanovení čl. 36 odst. 1 Listiny totiž dopadá nejen na řízení před obecnými soudy, ale též na řízení před „jinými orgány“ ve stanovených případech, kdy se jednotlivec domáhá svého práva. Zcela nedostatečné či absentující odůvodnění rozhodnutí by mohlo být považováno až za projev libovůle, zprostředkovaně zasahující do samotného substantivního práva dotčeného jednotlivce.

22. Do procesu zjišťování a hodnocení skutkového stavu zasahuje Ústavní soud pouze tehdy, jsou-li skutková zjištění, o něž se opírají vydaná rozhodnutí, v extrémním nesouladu s provedenými důkazy [viz např. nález ze dne 10. 7. 2014 sp. zn. III. ÚS 888/14 (N 140/74 SbNU 185)]. Extrémní rozpor je dán zejména tehdy, nemají-li skutková zjištění soudů žádnou obsahovou spojitost s provedenými důkazy nebo když v napadeném rozhodnutí zcela schází hodnocení důkazů [srov. nálezy ze dne 5. 1. 2021 sp. zn. III. ÚS 928/20 (N 2/104 SbNU 19) nebo ze dne 24. 8. 2021 sp. zn. I. ÚS 1226/21 (N 146/107 SbNU 236); všechna rozhodnutí Ústavního soudu jsou dostupná na https://nalus.usoud.cz]. S tím je úzce spojen také zákaz deformace důkazů, tedy zákaz vyvozování takových skutkových zjištění, která z provedených důkazů při jejich rozumném a logickém zhodnocení vyplývat nemohou [srov. nález ze dne 7. 5. 2013 sp. zn. IV. ÚS 1291/12 (N 77/69 SbNU 311)].

23. Podle § 81b odst. 1 trestního řádu platí, že „[b]yla-li vydána nebo odňata věc, která ohrožuje bezpečnost lidí nebo majetku, zejména omamná látka, psychotropní látka, přípravek obsahující omamnou nebo psychotropní látku, prekursor, jed, jaderný materiál nebo radioaktivní látka, ze které byl odebrán přiměřený vzorek, a takové věci již není třeba za účelem provedení důkazu, zejména nejsou-li pochybnosti o totožnosti vzorku věci a jejího celku a o celkovém množství věci, může předseda senátu a v přípravném řízení státní zástupce rozhodnout o jejím zničení již v průběhu trestního řízení, pokud takové věci již není k dalšímu řízení třeba a nelze-li ji vrátit podle § 80, nebo není známo, komu taková věc patří, anebo není znám pobyt poškozeného“.

24. Jak Ústavní soud již uvedl v minulosti v případě zabrání věci nebo jiné majetkové hodnoty, takové rozhodnutí musí být odůvodněno konkrétními okolnostmi, z nichž bude vyplývat alespoň taková míra pravděpodobnosti uvedeného následku, která bude potřebu tohoto zásahu s ohledem na obvyklý chod věcí rozumně odůvodňovat [srov. nálezy ze dne 3. 4. 2019 sp. zn. IV. ÚS 492/18 (N 54/93 SbNU 229) nebo ze dne 22. 8. 2022 sp. zn. II. ÚS 645/22 (N 103/113 SbNU 201)]. Uvedený požadavek se tím spíše uplatní (analogicky) v případě rozhodnutí o zničení věci ve smyslu § 81b trestního řádu, neboť toto rozhodnutí zcela nepochybně představuje ještě významnější zásah do ústavně zaručeného práva vlastníka této věci na ochranu jeho vlastnictví (čl. 11 odst. 1 Listiny), a to vzhledem k zásadně nenapravitelnému následku, je-li zničení věci fakticky realizováno. Již proto nemůže být rozhodování o použití tohoto institutu pouhou formalitou a musí dostát veškerým souvisejícím

ústavním kautelám [obdobně ve vztahu k zabrání věci nebo jiné majetkové hodnoty srov. také nález ze dne 22. 5. 2018 sp. zn. II. ÚS 1849/17 (N 97/89 SbNU 457)].

VI. 2 Aplikace obecných východisek na posuzovanou věc

25. Státní zástupkyně založila své rozhodnutí (které následně okresní soud aproboval) primárně na tom, že existuje velké riziko pro zdraví s ohledem na možnou kontaminaci plísněmi. Sekundárně odůvodnila zničení předmětných věcí tím, že jde o psychotropní a omamnou látku včetně obalů. Uvedené závěry ústící v rozhodnutí o zničení předmětných věcí jsou ovšem rozporné s § 81b odst. 1 trestního řádu, a to z hlediska požadavků plynoucích z práva na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny a ze záruky vlastnického práva podle čl. 11 odst. 1 Listiny.

26. Z konstrukce § 81b odst. 1 trestního řádu vyplývají čtyři podmínky pro rozhodnutí o zničení věci v průběhu trestního řízení, které musí být naplněny kumulativně: a) musí jít o nebezpečnou věc, b) z nebezpečné věci byl odebrán přiměřený vzorek, c) věci již není k dalšímu řízení třeba a d) věc nelze vrátit podle § 80 trestního řádu nebo není známo, komu taková věc patří, anebo není znám pobyt poškozeného.

27. Ve vztahu k podmínce b) Ústavní soud vychází z doktrinárního pojetí, že účelem plánovitého a cílevědomého odebrání vzorku je mimo jiné to, aby provedený výběr souboru odrážel charakteristiku (vlastnosti) nebezpečné věci, z níž je odebírán (tj. základního souboru), aby jej svou kvalitou a spolehlivostí zastupoval; vzorek je přitom možné za tímto účelem podrobit znaleckému zkoumání (ŠÁMAL, P. a RŮŽIČKA, M. In: ŠÁMAL, P. a kol. Trestní řád. Komentář. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 1110). Z odebraného vzorku tedy musí být seznatelné, zda zkoumaná věc vykazuje znaky, jež lze považovat za bezpečnost lidí a majetku ohrožující.

28. V nyní posuzované věci sice orgány činné v trestním řízení přiměřený vzorek ze zajištěného rostlinného materiálu odebraly a podrobily jej odbornému zkoumání, avšak pouze v tom rozsahu, v němž šlo o zjištění obsahu omamných a psychotropních látek. Přiměřený vzorek ovšem nebyl odebrán a podroben obornému zkoumání za účelem posouzení toho, že jde o zdraví a životu nebezpečnou věc, resp. se taková skutečnost z napadených rozhodnutí ani z vyžádaného spisového materiálu nepodává, konkrétně, že zajištěný rostlinný materiál je napaden plísněmi. Jinými slovy, rozsah zkoumání odebraného vzorku a jeho výsledek neodráží dovozenou nebezpečnost předmětných věcí, pročež nebyl splněn jeden z předpokladů pro rozhodnutí o jejich zničení.

29. S uvedeným nedostatkem při odebírání a zejména (ne)zkoumání vzorku souvisí další vada dosahující ústavněprávní roviny, a sice že v napadených rozhodnutích absentuje řádně odůvodněný závěr, že v případě předmětných věcí jde o nebezpečné věci [coby podmínka a)]. O věc ohrožující bezpečnost lidí nebo majetku přitom půjde především v případě látek, jež jsou demonstrativně vyjmenovány v § 81b odst. 1 trestního řádu (omamná látka, psychotropní látka, přípravek obsahující omamnou nebo psychotropní látku, prekursor, jed nebo radioaktivní materiál); v případě jiných věcí musí jít o takové látky, jež jsou uzpůsobeny tak, aby samy o sobě představovaly nebezpečí pro lidi a majetek (srov. ŠÁMAL, RŮŽIČKA, op. cit., s. 1108).

30. V napadených rozhodnutích je nebezpečnost předmětných věcí podložena toliko tím, že jsou pravděpodobně napadeny plísněmi, a to odkazem na doporučení uvedené v odborném vyjádření ze dne 28. 6. 2021. Nicméně doporučení vycházející z obecných závěrů porady zástupců Národní protidrogové centrály, Kriminalistického ústavu a Odboru kriminalistické techniky a expertiz ze dne 16. 1. 2019 nikterak nepřenesené do poměrů posuzované věci nelze považovat za důvod, pro který by bylo možné bez dalšího učinit závěr o nebezpečnosti předmětných (konkrétních) věcí. Předmětné doporučení výslovně předpokládá, že pěstební místnosti jsou většinou hustě zaplněny květináči, které jsou téměř po celou dobu pěstování udržovány ve vlhkém stavu. Avšak z napadených rozhodnutí se nepodávají žádné okolnosti,

jež by svědčily o naplnění těchto předpokladů, či jinými slovy, rozhodující orgány se nijak nezabývaly prostory, v nichž byly předmětné věci zajištěny a jejichž parametry jsou pro využitelnost uvedeného doporučení určující. Přitom závěr o napadení předmětných věcí plísněmi nebyl odůvodněn ničím jiným.

31. Převzala-li proto státní zástupkyně „mechanicky" obecné doporučení z odborného vyjádření ze dne 28. 6. 2021, aniž je blíže vyhodnotila, učinila taková skutková zjištění, jež z provedeného dokazování nevyplývají. Nepodložené tvrzení o možné kontaminaci rostlinného materiálu plísněmi pak zjevně nelze považovat za takovou konkrétní skutečnost, na základě které by bylo možné dospět k jednoznačnému závěru o naplnění podmínek pro rozhodnutí o zničení předmětných věcí. Právě uvedené je obzvláště patrné – jak stěžovatel 1 poukazuje – ve vztahu k tomu rostlinnému materiálu, jejž v originálních obalech zakoupil u třetí osoby a na který se závěry z odborného vyjádření ani vztahovat nemohou. Z provedeného dokazování tudíž nevyplývá pro rozhodující orgány zásadní skutková okolnost pro výsledné právní posouzení věci (napadení rostlinného materiálu plísněmi). Mimoto ale také absentuje bližší zdůvodnění pro to, že uvedená okolnost vůbec odpovídá požadavku na (kvalifikovanou) nebezpečnost věci ve smyslu § 81b odst. 1 trestního řádu.

32. Zničení věci v průběhu přípravného řízení podle § 81b trestního řádu představuje prostředek *ultimae rationis*. V žádném případě nemůže být interpretován a aplikován excesivně, ale naopak značně zdrženlivě a uvážlivě, zejména jde-li o věci demonstrativně v příslušném ustanovení nevyčtené a jež samy o sobě nejsou (přímo) nebezpečné. Ostatně jak také vyplývá z důvodové zprávy, uvedená právní úprava směřuje toliko k „odbřemenění policie ve vztahu k nákladné úschově zajištěných nebezpečných látek po dobu trestního řízení" (sněmovní tisk č. 440/0 ze dne 29. 2. 2008, s. 146; dostupný na https://www.psp.cz).

33. Orgány činné v trestním řízení nemohou postupovat příliš paternalisticky a předjímat či spekulovat, jakým způsobem bude s takovými věcmi po jejich vrácení naloženo, a nahrazovat tak činnost jiných orgánů veřejné správy. Ilustrováno v poměrech nynější věci, sám stěžovatel 1 již ve stížnosti proti rozhodnutí státní zástupkyně poukazoval na to, že posouzení stavu zajištěného rostlinného materiálu si zajistí sám a že zajištěný rostlinný materiál lze bezpečně využít např. pro získání vlákna (viz jeho stížnost na č. l. 9 spisu okresního soudu sp. zn. 2 Nt 2302/2022). I kdyby se potom vlastník zajištěného rostlinného materiálu rozhodl jej v rámci svého podnikání dále distribuovat, je třeba soulad takového postupu posuzovat a případně sankcionovat podle příslušných veřejnoprávních předpisů, nikoli však v rovině trestního práva v podobě „preventivního" zničení věcí, které jsou potenciálně při určitém způsobu jejich následného využití (např. jejich prodejem za účelem konzumace) nebezpečné, neboť k tomu předmětný institut neslouží; nehledě na skutečnost, že téměř každá věc může být hypoteticky při určitém způsobu využití nebezpečná. Rovněž tento aspekt nebyl státní zástupkyní a okresním soudem nijak reflektován.

34. Jelikož z napadených rozhodnutích není možné seznat, zda předmětné věci lze považovat za nebezpečné ve smyslu § 81b trestního řádu, tedy že vůbec byly splněny zákonné předpoklady pro rozhodnutí o zničení věcí, nelze ani poměřovat zásah do vlastnického práva z pohledu jeho legitimity a proporcionality mezi použitými prostředky a cílem, kterého má být opatřením zasahujícím do majetkových práv – v případě zničení věci ultimativně – dosaženo [srov. např. nálezy ze dne 2. 12. 2013 sp. zn. I. ÚS 2485/13 (N 206/71 SbNU 429) a ze dne 14. 11. 2017 sp. zn. III. ÚS 24/17 (N 210/87 SbNU 429)], jak by bylo jinak v případě rozhodování o zničení věci nezbytné a jak rozhodující orgány neučinily.

35. Jde-li o druhý z důvodů pro rozhodnutí o zničení předmětných věcí, tedy že jde o psychotropní a omamnou látku včetně obalů, je nutno předeslat, že konopí je uvedeno v příloze č. 3 (seznam č. 3 omamných látek) a THC v příloze č. 4 (seznam č. 4 psychotropních látek) nařízení vlády č. 463/2013 Sb., o seznamech návykových látek, ve znění pozdějších předpisů. Uvedený důvod ovšem zjevně neobstojí již proto, že v době vydání napadených

rozhodnutí šlo podle § 2 odst. 1 písm. g) zákona č. 167/1998 Sb., o návykových látkách a o změně některých dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů, o tzv. technické konopí, s nímž lze zacházet bez povolení (§ 5 odst. 5 zákona o návykových látkách). Nešlo-li v případě předmětných věcí o rostlinný materiál naplňující skutkovou podstatu trestného činu nedovoleného pěstování rostlin obsahujících omamnou nebo psychotropní látku (§ 285 trestního zákoníku), tím spíše nelze rozhodnout o zničení těchto věcí v průběhu trestního řízení, pro jehož vedení odpadl důvod, jímž bylo následně rozhodnutí o zničení předmětných věcí odůvodněno.

36. Jinými slovy, bylo-li jediným důvodem pro odložení trestní věci, že nejde o rostliny obsahující omamnou nebo psychotropní látku (ve smyslu § 285 trestního zákoníku), přičemž jedním z důvodů pro zničení předmětných věcí bylo, že o rostliny obsahující omamnou nebo psychotropní látku jde, dopustily se státní zástupkyně a okresní soud vnitřní kontradikce, protože předmětné věci za omamnou a psychotropní látku zároveň považovaly (pro účely rozhodnutí o zničení věci) i nepovažovaly (pro účely odložení trestní věci). Z žádné právní úpravy přitom neplyne (a rozhodující orgány to ničím neodůvodnily), že by se pojem omamné nebo psychotropní látky pro účely posouzení trestní odpovědnosti a pro účely rozhodnutí o zničení věci měl vykládat jinak. Státní zástupkyní uváděná skutečnost, že tyto látky v době zahájení trestního řízení překračovaly zákonem stanovenou hranici (0,3 % obsahu THC), není a ani nemůže být pro právní posouzení věci relevantní, byla-li napadená rozhodnutí vydána až po změně příslušné právní úpravy.

37. Ve světle uvedeného nemůže obstát konstatování okresního soudu, že z rozhodnutí státní zástupkyně je patrno, z čeho bylo zjištěno, že předmětné věci ohrožují bezpečnost lidí, a o jaké odborné skutkové závěry se rozhodnutí opírá, jakož i to, že jde v případě předmětných věcí o psychotropní a omamnou látku včetně obalů, neboť jde evidentně o nepřípadné úvahy. Tyto okolnosti pak zakládají pochybnosti o důslednosti (řádnosti) přezkumu okresního soudu, o níž svědčí již vadně určený okruh osob, které podaly (resp. měly podat) stížnost proti rozhodnutí státní zástupkyně (viz bod 14 výše).

38. Ústavní soud konkluduje, že napadené rozhodnutí státní zástupkyně nebylo odůvodněno ústavně konformním způsobem. Na základě jeho textu totiž nelze nijak objektivně přezkoumat, zda byly předpoklady pro rozhodnutí o zničení věci podle § 81b trestního řádu skutečně naplněny. Její rozhodnutí je tudíž výrazem nepřípustné libovůle. Proti tomuto pochybení pak nezasáhl ani okresní soud coby soud stížnostní [§ 146a odst. 1 písm. j) trestního řádu], který závěry státní zástupkyně zcela nekriticky aproboval. Tím došlo k porušení práva stěžovatele 1 na soudní ochranu zaručeného čl. 36 odst. 1 Listiny, a protože tímto postupem pozbyl svého (resp. v řízení nezpochybněného) vlastnického práva k předmětným věcem či minimálně k části těchto věcí, rovněž k porušení jeho práva na ochranu vlastnictví zaručeného čl. 11 odst. 1 Listiny.

39. Již pouze pro úplnost Ústavní soud k namítanému porušení čl. 90 Ústavy stručně uvádí, že toto ustanovení představuje institucionální pravidlo fungování soudní moci a nezakládá žádná ústavně zaručená základní práva konkrétním jednotlivcům [srov. nálezy ze dne 29. 5. 1997 sp. zn. III. ÚS 31/97 (N 66/8 SbNU 149) nebo ze dne 17. 9. 1997 sp. zn. I. ÚS 176/97 (N 104/9 SbNU 9)]. Taktéž čl. 11 odst. 4 Listiny nemohl být napadenými rozhodnutími porušen, neboť v případě rozhodnutí o zničení věci podle § 81b trestního řádu nejde o vyvlastnění nebo nucené omezení vlastnického práva ve smyslu tohoto ustanovení Listiny [k tomu srov. např. body 122 až 129 odůvodnění nálezu ze dne 7. 12. 2021 sp. zn. Pl. ÚS 20/21 (N 215/109 SbNU 318; 4/2022 Sb.)].

VII. Závěr

40. Ústavní soud uzavírá, že ústavní stížností napadenými rozhodnutími státní zástupkyně a okresního soudu bylo porušeno právo stěžovatele 1 na soudní ochranu zaručené

čl. 36 odst. 1 Listiny a jeho právo na ochranu vlastnictví zaručené čl. 11 odst. 1 Listiny. Ústavní soud proto ústavní stížnosti stěžovatele 1 vyhověl a podle § 82 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu v záhlaví uvedená rozhodnutí zrušil. Podle § 44 zákona o Ústavním soudu rozhodl Ústavní soud ve věci bez konání ústního jednání, neboť od něj nebylo možno očekávat další objasnění věci.

41. Ústavní stížnost stěžovatelky 2 Ústavní soud odmítl z důvodů vyložených výše (viz bod 14) jako návrh nepřípustný podle § 43 odst. 1 písm. e) zákona o Ústavním soudu.

42. Ústavní soud si je vědom, že opětovné rozhodování orgánů činných v trestním řízení je již nadbytečné, a to vzhledem k tomu, že předmětné věci byly nenávratně zničeny a současně nelze rozhodnout o jejich vrácení či o jejich uložení do úschovy ve smyslu § 80 trestního řádu. Fakticky tak odpadl důvod, aby orgán činný v trestním řízení, jehož rozhodnutí bylo zrušeno, pokračoval v tom stadiu řízení, které bezprostředně předcházelo vydání zrušeného rozhodnutí. Příslušný orgán trestního řízení v takových případech vezme rozhodnutí Ústavního soudu pouze na vědomí [srov. *mutatis mutandis* stanovisko pléna ze dne 6. 5. 2008 sp. zn. Pl. ÚS-st. 25/08 (ST 25/49 SbNU 673) nebo nález ze dne 26. 11. 2019 sp. zn. I. ÚS 2451/19 (N 198/97 SbNU 124)].

Č. 42
Právo na soudní ochranu při vrácení věci odvolacím soudem v trestním řízení (neústavní soudní ping-pong)
(sp. zn. IV. ÚS 2980/22 ze dne 21. března 2023)

I. Porušení čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“) nepředstavuje jen takový pokyn odvolacího soudu, jímž soudu prvního stupně výslovně ukládá určitý výsledek hodnocení důkazů, které provedl pouze soud prvního stupně, či vyvození z nich konkrétního skutkového zjištění, nýbrž i takový pokyn, kterým odvolací soud usiluje o takový cíl zastřeně. Má-li takový pokyn vést k odsouzení obviněného, představuje takový pokyn současně i porušení presumpce neviny podle čl. 40 odst. 2 Listiny.

II. Z ústavněprávního hlediska nic nebrání tomu, aby odvolací soud v trestním řízení při veřejném zasedání o odvolání při zachování všech garancí kontradiktornosti řízení a práva na obhajobu zopakoval důkaz či důkazy, z nichž soud prvního stupně tato skutková zjištění učinil, a změnil odpovídající skutková zjištění. V případě, že po takovéto změně skutkového stavu dospěje odvolací soud k závěru, že možnosti dokazování již byly vyčerpány, skutkový stav byl v rozsahu nutném pro rozhodnutí zjištěn bez důvodných pochybností a je namístě vydat takové rozhodnutí, které sám vydat nemůže z důvodu zákonné překážky podle § 259 odst. 5 trestního řádu, ústavní pořádek nebrání tomu, aby věc vrátil soudu prvního stupně a zavázal jej k tomu, aby obžalovaného uznal vinným určitým trestným činem.

III. Soud prvního stupně je v takovém případě povinen vycházet ze skutkového stavu tak, jak byl ustálen odvolacím soudem, nevyžádá-li si procesní vývoj doplnění dokazování. K takové potřebě mohou vést např. nově se objevivší, dříve nepředvídané poznatky, nicméně soud prvního stupně nesmí opakovat či doplňovat dokazování účelově jen proto, aby si formálně odůvodnil odchýlení se od těch skutkových zjištění, k nimž dospěl odvolací soud na podkladě vlastního dokazování.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy senátu Jana Filipa, soudce Radovana Suchánka a soudce zpravodaje Jaroslava Fenyka o ústavní stížnosti stěžovatelky A. P., zastoupené Mgr. Simonou Hinkelmannovou, advokátkou, se sídlem Slovanská 275/16, Šumperk, proti rozsudku Okresního soudu Praha-západ ze dne 20. října 2021 č. j. 14 T 32/2020--350, usnesení Krajského soudu v Praze ze dne 26. ledna 2022 č. j. 9 To 1/2022-376 a usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. července 2022 č. j. 6 Tdo 574/2022-408, za účasti Okresního soudu Praha-západ, Krajského soudu v Praze a Nejvyššího soudu jako účastníků řízení a Nejvyššího státního zastupitelství jako vedlejšího účastníka řízení, takto:

I. Rozsudkem Okresního soudu Praha-západ ze dne 20. října 2021 č. j. 14 T 32/2020-350, usnesením Krajského soudu v Praze ze dne 26. ledna 2022 č. j. 9 To 1/2022--376 a usnesením Nejvyššího soudu ze dne 27. července 2022 č. j. 6 Tdo 574/2022-408 bylo porušeno stěžovatelčino ústavně zaručené základní právo na soudní ochranu podle čl. 36

odst. 1 Listiny základních práv a svobod a princip presumpce neviny podle čl. 40 odst. 2 Listiny základních práv a svobod.

II. Rozsudek Okresního soudu Praha-západ ze dne 20. října 2021 č. j. 14 T 32/2020-350, usnesení Krajského soudu v Praze ze dne 26. ledna 2022 č. j. 9 To 1/2022--376 a usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. července 2022 č. j. 6 Tdo 574/2022-408 se ruší.

Odůvodnění

I. Vymezení předmětu řízení

1. Ústavní stížností doručenou Ústavnímu soudu dne 28. 10. 2022 se stěžovatelka domáhá zrušení shora vymezených rozhodnutí Okresního soudu Praha-západ (dále jen „okresní soud“), Krajského soudu v Praze (dále jen „krajský soud“) a Nejvyššího soudu s tvrzením, že jimi byla porušena její ústavně zaručená základní práva na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“) a princip presumpce neviny podle čl. 40 odst. 2 Listiny.

II. Posouzení splnění procesních předpokladů

2. Ústavní stížnost byla doručena Ústavnímu soudu včas, osobou oprávněnou a řádně zastoupenou advokátkou, předcházelo jí vyčerpání všech procesních prostředků, které zákon stěžovatelce k ochraně jejích práv poskytuje, a splňuje tedy všechny procesní předpoklady stanovené zákonem č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“).

III. Rekapitulace skutkového stavu a procesního vývoje

A) Skutkový stav

3. Stěžovatelka byla trestně stíhána pro skutek, jehož popis byl obecnými soudy v průběhu trestního řízení částečně měněn (viz dále) a který měl, stručně vyjádřeno, spočívat v tom, že stěžovatelka měla dne 5. 7. 2019 v době od 14:15 do 14:45 hod. v chatové osadě nejprve vyskládat tři větší žulové kameny k zabránění odjezdu osobního motorového vozidla poškozených a poté, co k vozidlu přišla poškozená – matka s nezletilou dcerou a tázala se, zda kameny k jejímu vozidlu umístila stěžovatelka a proč, měl mezi stěžovatelkou, nacházející se v tu dobu na pozemku své rekreační chaty, a poškozenou nejprve proběhnout vzájemně vyhrocený slovní konflikt s využitím vulgarismů, při němž stěžovatelka zastávala názor, že na místě, kde poškozená vozidlo zaparkovala, parkovat nesměla, a vyzývala ji k odjezdu. Na to poškozená měla reagovat dotazem, proč by tam nesměla parkovat, když tam parkuje celý život, odstranit kameny a vozidlo přeparkovat do své zahrady, načež před pozemek přišla i její matka s druhou nezletilou dcerou a stěžovatelka měla reagovat tak, že se začala k poškozené přibližovat s dřevorubeckým kalačem s délkou topůrka 90 cm a 26 cm velkou štípací ocelovou částí a následně se vrátit na svůj pozemek, přičemž mezi stěžovatelkou a poškozenou měl stále probíhat verbální konflikt a stěžovatelka měla ukončit výhrůžky až po příjezdu svědka H., který přivolal Policii České republiky (dále jen „předmětný skutek“).

4. V průběhu řízení docházelo k úpravám nejen popisu, ale i rozsahu skutku (viz dále), zejména se měnila skutková zjištění ohledně toho, zda stěžovatelka poté, co poškozená přeparkovala vozidlo, měla k této přistupovat na vzdálenost jednoho metru s kalačem obouruč napřaženým nad hlavou a vyhrožovat jí, že jí rozmlátí vozidlo, a vyzývat ji, „ať si to rozdají“, ujišťovat ji, že se jí nebojí, mávat kalačem nad hlavou a výhrůžky opakovat, v důsledku čehož poškozená v obavě o zdraví své i svých dětí měla tyto i se svou matkou vykázat z místa pryč, přičemž děti plakaly a měly ze stěžovatelky obavy.

B) Trestní příkaz, první usnesení okresního soudu a první usnesení krajského soudu

5. Proti stěžovatelce (pozn. Ústavního soudu – v té době stěžovatelka ještě byla úředně vedena jako muž, ale již podstoupila operativní změnu pohlaví) okresní soud vydal dne 11. 3. 2020 č. j. 14 T 32/2020-214 trestní příkaz, jímž ji uznal vinnou ze spáchání přečinů nebezpečného vyhrožování podle § 353 odst. 1, odst. 2 písm. c) zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, a výtržnictví podle § 358 odst. 1 trestního zákoníku, za něž ji odsoudil podle § 353 odst. 2 trestního zákoníku za použití § 43 odst. 1 trestního zákoníku k úhrnnému trestu odnětí svobody v délce trvání sedmi měsíců, jehož výkon podle § 81 odst. 1 trestního zákoníku podmíněně odložil na zkušební dobu v délce trvání osmnácti měsíců podle § 82 odst. 1 trestního zákoníku. Součástí popisu skutku byly i okolnosti popsané výše sub 4.

6. Stěžovatelka podala proti tomuto trestnímu příkazu odpor, a proto její věc okresní soud projednal opakovaně v hlavním líčení a usnesením ze dne 31. 7. 2020 č. j. 14 T 32/2020-251 (dále jen „první usnesení okresního soudu“) podle § 222 odst. 2 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, její trestní věc postoupil Městskému úřadu Č. k projednání přestupku, neboť dospěl k závěru, že nejde o trestný čin. Podle popisu skutku měl být verbální konflikt od počátku vzájemný a stěžovatelka měla poté, co poškozená přeparkovala vozidlo, za ní a její matkou s vnučkou v náručí přicházet od vrat s kalačem podél těla, s nímž se následně vrátila na svůj pozemek za soustavného vzájemného verbálního napadání.

7. Okresní soud vyslechl v hlavním líčení stěžovatelku, která uvedla, že kameny kolem vozidla rozložila ona, že poškozená poté, co zjistila, že tak učinila stěžovatelka, jí začala nadávat ohledně změny pohlaví, k čemuž se připojila i její matka, což stěžovatelka neřešila a šla pro ovladač vrat, aby kameny odklidila, přitom zapomněla, že má v ruce kalač, mezitím poškozená kameny odklidila a s autem odjela a situace se uklidnila, až poté přiběhl nějaký cizí muž a začal na ni křičet, že ohrozila jeho děti. Poškozená uvedla, že na ni stěžovatelka hystericky křičela a urážela ji, děti byly z toho v šoku, stěžovatelka se od vrat k nim rozběhla se sekerou v nápřahu obouruč a začala jí máchat, přičemž jí vyhrožovala; poškozená stěžovatelce nijak nenadávala.

8. Dále byli vyslechnuti matka poškozené, která potvrdila její verzi; svědek H., který uvedl, že i na něj stěžovatelka postupovala se sekerou, proto zavolal policii; svědkyně M. a svědek K., sousedi stěžovatelky, kteří vypověděli, že s poškozenou se znají několik let, mají s ní hezké vztahy, že na parkování na daném místě je stěžovatelka citlivá, že poškozená s její matkou se začaly se stěžovatelkou hádat kvůli zablokovanému vozidlu, nadávali jí do „transek“ a narážely na její pohlaví, zatímco stěžovatelka jim opětovala nadávky, že svědkyně viděla, že stěžovatelka měla sekeru, ale neviděla, že by s ní máchala, svědek přes okno viděl jen hlavu stěžovatelky a rovněž žádný kalač nezpozoroval. Vyslechnuty byly rovněž zasahující policistky, které pouze uvedly, že přijaly hlášení, že muž v dámských šatech někoho ohrožuje sekerou, situace byla ale už v klidu, stěžovatelka byla rozčilená, ale spolupracovala a spíše z toho byla nešťastná, policistkám sdělila, že se jí lidé posmívali a sekeru si vzala na svou obranu, aby ji více poslouchali.

9. Se souhlasem státního zástupce byl čten také znalecký posudek z oboru zdravotnictví, odvětví psychiatrie a klinická psychologie k duševnímu stavu stěžovatelky, podle nějž tato netrpí žádnou duševní poruchou a hormonální léčba v procesu přeměny pohlaví nemohla na její rozpoznávací a ovládací schopnosti mít vliv, psychiatrickým vyšetřením však byla zjištěna kverulatorní osobnost s paranoidními rysy. Byly provedeny i listinné důkazy, zejména protokol o ohledání místa činu, odborná vyjádření k hodnotě kalače a osobního motorového vozidla, výpis z Rejstříku trestů a opis z evidence přestupků stěžovatelky, které byly bez záznamu, a zpráva o její pověsti, která rovněž nepřinesla negativní poznatky.

10. Na základě takto provedeného dokazování okresní soud dospěl k závěru, že nebylo prokázáno, že by se stěžovatelka vůči poškozeným dopustila výhrůžek násilí, neboť proti sobě stály dvě protichůdné verze stěžovatelky a poškozených, přičemž žádný další důkaz verzi poškozených nepotvrdil. Samotné vzájemné verbální napadání pak okresní soud nevyhodnotil jako natolik závažné, aby zakládalo trestní odpovědnost za některý trestný čin uvedený v obžalobě.

11. Ke stížnosti státního zástupce v neprospěch stěžovatelky krajský soud v neveřejném zasedání usnesením ze dne 15. 10. 2020 č. j. 9 To 272/2020-260 (dále jen „první usnesení krajského soudu“) podle § 149 odst. 1 písm. b) trestního řádu napadené usnesení zrušil a uložil okresnímu soudu, aby o věci znovu jednal a rozhodl. Krajský soud nejprve zrekapituloval obsah některých provedených důkazů a okresnímu soudu vytkl, že se nezabýval místem zaparkování vozidla, neboť z plánu místa činu podle něj vyplývá, že zaparkované vozidlo poškozené stěžovatelce nijak ve výjezdu bránit nemohlo. Taktéž okresní soud podle něj dostatečně nezohlednil, že stěžovatelka podle svých vlastních slov poškozené řekla, že má štěstí, že jinde by to řešili propíchnutými koly.

12. Okresní soud podle krajského soudu rovněž jednostranně vyložil výpovědi svědků K. a M. a přehlédl, že svědkyně M. měla tendenci chování stěžovatelky omlouvat; uvedla, že slyšela křik dětí, a připustila, že byla ráda, že byla k incidentu přivolána Policie České republiky; že se nakupilo více věcí a v daném okamžiku to byla poslední kapka a dopadlo to špatně, z čehož krajský soud dovodil, že tato svědkyně incident vyhodnotila jako vážný; svědek K. zase uvedl, že stěžovatelka byla na parkování před svým pozemkem dlouhodobě háklivá a že v minulosti žádal osoby, které na daném místě parkovaly, o přeparkování, aby byl klid: „… což by nejspíše nečinil, pokud by měla obžalovaná reagovat tak klidně, jak okresní soud předpokládá,“ jak krajský soud uzavřel. Krajský soud také okresnímu soudu vyčetl, že se nedbale zabýval podmínkami aplikace § 12 odst. 2 trestního zákoníku.

13. Krajský soud okresnímu soudu uložil, aby se mnohem pečlivěji vypořádal s tvrzenými výhrůžkami a s celkovou intenzitou jednání stěžovatelky, zejména jejího dopadu na přítomné osoby a počátek komunikace s poškozenou, tedy zda vzájemnému slovnímu konfliktu nepředcházel řev a nadávky ze strany stěžovatelky. Za tímto účelem uložil krajský soud okresnímu soudu pokyn, aby vyslechl svědka J., dalšího ze zasahujících policistů, a svědkyni Ch., sousedku stěžovatelky, přičemž nevyloučil ani další doplnění dokazování.

C) Druhé usnesení okresního soudu, druhé usnesení krajského soudu

14. Okresní soud usnesením ze dne 8. 1. 2021 č. j. 14 T 32/2020-283 (dále jen „druhé usnesení okresního soudu“) opět podle § 222 odst. 2 trestního řádu postoupil věc Městskému úřadu v Č. k projednání přestupku, neboť podle jeho závěru nešlo o trestný čin. Okresní soud v novém hlavním líčení vyhověl pokynu krajského soudu a doplnil dokazování o výslech svědkyně Ch. a dalšího souseda, kteří incident přímo neviděli, pouze vypovídali o tom, co o něm slyšeli, a k pověsti stěžovatelky, kterou osobně znali, přičemž oba svědci potvrdili, že se stěžovatelkou nikdy neměli žádné konflikty a považovali ji za slušného člověka. Dále byl vyslechnut J. a další zasahující policista, kteří uvedli, že byli k incidentu přivoláni, až když už skončil, na základě informací od operátora, že na místě muž převlečený za ženu ohrožuje lidi sekerou. Tato informace měla původ od svědka H., který byl na místě vznětlivý, arogantní a měl narážky na stěžovatelku, že je to chlap oblečený v ženských šatech. Stěžovatelka byla podle policistů rozrušená, ale spolupracovala, na výzvu vydala předmětný kalač a následovala policisty k podání vysvětlení na stanici, výslech byl složitý, stěžovatelka se opakovaně vracela k minulosti a celý výslech proplakala. Poškozené zasahující policista hodnotil spíše jako naštvané než vystrašené, děti mu přišly v normálním rozpoložení. Vyslechnuta byla také tehdejší manželka stěžovatelky, která uvedla, že stěžovatelka byla v době předmětného skutku rozrušená, neboť následoval po incidentu s jejím bratrem, který prováděl stalking, má

maniodepresivní syndrom a vyhrožoval jim smrtí, a před pozemkem stěžovatelky se objevila tou dobou hromada proutí. V minulosti stěžovatelka žádné incidenty kvůli parkování neměla, jenom jednou prosila řidiče, aby přeparkoval, což tento učinil.

15. Na základě takto doplněného dokazování okresní soud dospěl ke stejným skutkovým závěrům jako ve svém prvním usnesení. Žádná nová výpověď neosvětlila blíže samotný průběh incidentu, nové výpovědi podpořily spíše verzi stěžovatelky, neboť svědci-sousedé potvrdili její nekonfliktnost, svědci-policisté pak to, že stěžovatelka byla terčem urážek pro svou genderovou identifikaci. Odlišné verze stěžovatelky a poškozených okresní soud vysvětlil rozdílnými psychologickými faktory, které na ně působily (stěžovatelka reagovala podrážděně kvůli předchozí aféře s bratrem, jakož i kvůli invektivám pro její pohlaví; poškozené kvůli rozčilení z toho, že jim zablokování vozidla v horkém letním dni zabránilo vyrazit s dětmi na výlet – viz bod 24 druhého usnesení okresního soudu); naopak svědci K. a M. neměli důvod stranit ani jedné z účastnic konfliktu, slyšeli celý incident a žádné výhrůžky nepotvrdili. Také vyloučili, že by na počátku incidentu byly přítomny děti či že by s verbálním napadáním začala stěžovatelka. Podle okresního soudu bylo pochopitelné, že vyslechla-li si stěžovatelka urážky týkající se své genderové identifikace, že se dostala do stresu a začala jednat emotivně, ačkoliv samozřejmě problematiku parkování před svým pozemkem mohla řešit i jinak. Jak mohl okresní soud sám vidět i v hlavním líčení, stěžovatelčina výrazná gestikulace mohla vést i v době předmětného skutku k tomu, že si ji poškozené nesprávně vyložily jako vyhrožování kalačem, který měla poškozená v rukách. Předmětný skutek tak nepřekročil hranice individuálního sporu, a tedy na něj nebylo zapotřebí reagovat prostředky trestního práva pro nedostatečnou společenskou škodlivost.

16. Proti tomuto usnesení opět podal státní zástupce stížnost v neprospěch stěžovatelky, na jejímž podkladě krajský soud usnesením ze dne 11. 3. 2021 č. j. 9 To 65/2021-298 (dále jen „druhé usnesení krajského soudu“) opět v neveřejném zasedání podle § 149 odst. 1 písm. b) trestního řádu napadené usnesení zrušil a uložil okresnímu soudu, aby ve věci znovu jednal a rozhodl. Krajský soud konstatoval, že okresní soud splnil jeho pokyny ohledně doplnění některých důkazů a že se přitom nedopustil žádných procesních pochybení, přesto okresní soud chyboval, neboť se nevypořádal se všemi rozhodnými skutečnostmi.

17. Úvaha okresního soudu, že ačkoliv stěžovatelce dlouhodobě parkování před jejím pozemkem bránilo natolik, že přikročila k rozestavění kamenů kolem zaparkovaného vozidla, nesvědčí takové jednání o tom, že by chtěla vyvolat konflikt, a nevylučuje, že chtěla problém s parkováním řešit slušně, neměla podle krajského soudu oporu v provedeném dokazování. Krajský soud zdůraznil, že bylo potvrzeno, že stěžovatelka skutečně s kalačem v ruce šla směrem k poškozeným, že si ani nezjišťovala, čí vozidlo takto blokuje, a že pronesla poznámku, že jinde by to řešili propíchnutím kol.

18. Dále krajský soud podrobně rekapituloval jednotlivé svědecké výpovědi a vyvozoval z nich určité skutkové závěry, např. že jedna ze zasahujících policistek vypověděla, že stěžovatelka jí sdělila, že si kalač vzala na obranu, aby ji více poslouchali, což vyvrátilo, že jej měla s sebou jen jako pracovní nástroj, přičemž při příjezdu policistů stěžovatelka plela zahradu, tedy vykonávala činnost, k níž kalače zapotřebí nebylo; a že zasahující policista popsal její agresivitu, kdy stěžovatelka dokonce na výzvu k vydání kalače reagovala jeho pohozením směrem k němu. Argumenty okresního soudu odůvodňující nevěrohodnost poškozených krajský soud bez bližšího vysvětlení vyhodnotil jako opětovně nevyznívající zcela přesvědčivě. Svědci K. a M., o jejichž výpovědi se okresní soud opíral, podle krajského soudu neviděli celý konflikt, navíc se o dětském pláči i v jeho úvodu zmínili, což okresní soud opomněl.

19. K právní kvalifikaci krajský soud zdůraznil, že úvahy okresního soudu sice vedou k závěru o vyloučení trestní odpovědnosti pro přečin nebezpečného vyhrožování, nezabývají se však kvalifikací předmětného skutku jako přečinu výtržnictví. Okresní soud rovněž nespecifikoval, který přestupek by mohl být v předmětném skutku spatřován.

20. Krajský soud uzavřel, že okresní soud v dalším hlavním líčení nemusí provádět nové dokazování, neboť to bylo provedeno úplně, musí však znovu hodnotit důkazy ve smyslu § 2 odst. 5 a 6 trestního řádu jednotlivě i v jejich souhrnu a zejména se přesvědčivým způsobem vypořádat s věrohodností poškozených. Znovu se bude muset zabývat podmínkami pro aplikaci § 12 odst. 2 trestního zákoníku, a dospěje-li k závěru, že předmětný skutek není trestným činem, ale přestupkem, bude muset označit, o který přestupek by mělo jít.

D) Zprošťující rozsudek, třetí usnesení krajského soudu

21. Okresní soud poté rozsudkem ze dne 12. 5. 2021 č. j. 14 T 32/2020-321 (dále jen „zprošťující rozsudek“) znovu rozhodl tak, že stěžovatelku podle § 226 písm. a) trestního řádu zprostil obžaloby. Okresní soud v souladu se závěrem krajského soudu nedoplňoval dokazování, a tedy vycházel z důkazů výše popsaných. Opětovně dospěl k závěru, že obhajoba stěžovatelky nebyla dostatečně vyvrácena, a tak v souladu se zásadami *in dubio pro reo* (sic!) a subsidiarity trestní represe okresní soud stěžovatelku obžaloby zprostil. Byl veden v zásadě stejnými úvahami jako ve svém druhém usnesení, podrobně se však vypořádal s výtkami krajského soudu.

22. K nim uvedl, že stěžovatelka nikdy netvrdila, že by jí zaparkované vozidlo bránilo ve vjezdu, jen jí vadilo z důvodu nepřehlednosti v místě vjezdu a možného rizika ze strany jejího bratra. V době příjezdu policejní hlídky bylo již vozidlo přeparkováno, proto se policisté nemohli relevantně vyjádřit k tomu, zda vozidlo stěžovatelce překáželo, či nikoliv. Stěžovatelka nikomu také nevyhrožovala propíchnutím pneumatik, jen uvedla, že by se to tak řešilo „jinde“. Uvedla-li svědkyně M., že byla ráda, že přijela policie, nebylo to kvůli vyhrocenosti původního incidentu, ale jak výslovně uvedla, proto, že situace začala být vyhrocená až po jeho skončení, když na místo dorazil svědek H. Skutečnost, že stěžovatelka v době příjezdu policistů plela, nevypovídá podle okresního soudu nic o tom, jak a s čím stěžovatelka pracovala těsně před incidentem s poškozenými a v jeho průběhu.

23. Okresní soud tak nevzal za prokázané, že by se stěžovatelka dopustila předmětného skutku, a celý incident nemohl být hodnocen ani jako výtržnictví, neboť šlo o vzájemný konflikt, který svědkové nevnímali jako pohoršující, např. svědek K. uvedl, že necítil potřebu do něj jakkoliv zasahovat. Protože okresní soud nenalezl žádný přestupek, jehož znaky by za takových okolností předmětný skutek naplňoval, rozhodl tak, že stěžovatelku zprostil obžaloby.

24. Proti tomuto rozsudku se v neprospěch stěžovatelky odvolal státní zástupce a na podkladě jeho odvolání krajský soud v neveřejném zasedání usnesením ze dne 29. 7. 2021 č. j. 9 To 192/2021-341 (dále jen „třetí usnesení krajského soudu“) podle § 258 odst. 1 písm. b) trestního řádu napadený rozsudek zrušil a podle § 259 odst. 1 trestního řádu vrátil věc okresnímu soudu s tím, aby ji znovu projednal a rozhodl. Krajský soud dospěl k závěru, že skutkové závěry okresního soudu jsou nepřesvědčivé a že tento zcela rezignoval na řádné a logické vyhodnocení provedených důkazů tak, aby odpovídalo § 2 odst. 5 a 6 trestního řádu, a na povinnost řádného odůvodnění rozsudku podle § 125 odst. 1 trestního řádu. Okresní soud nerespektoval výhrady krajského soudu a místo toho, aby v případě, že shledal v předmětném skutku alespoň nějaké protiprávní jednání, přistoupil k úpravě popisu skutku tak, aby věc bylo možno postoupit k řízení o přestupku, zvolil nejjednodušší řešení a stěžovatelku zprostil obžaloby při nezměněném popisu skutku. Učinil tak paradoxně přesto, že bez změny skutkových zjištění předtím ve stejném předmětném skutku protiprávní jednání v podobě přestupku spatřoval.

25. Dále krajský soud uvedl, že ačkoliv při aplikaci zásady subsidiarity trestní represe zakotvené v § 12 odst. 2 trestního zákoníku a při neshledání naplnění znaků žádného přestupku okresní soud vyhodnotil předmětný skutek jako jednání beztrestné, rozhodl tak, že stěžovatelku zprostil obžaloby podle § 226 písm. a) trestního řádu, tedy nikoliv proto, že předmětný skutek není trestným činem, ale proto, že se nestal. Dále krajský soud okresnímu soudu připomněl

závěry rozhodovací praxe k popisu skutku a k rozhodování postupem podle § 222 odst. 2 trestního řádu. Okresní soud měl přistoupit ke změně popisu skutku, neboť jím je v následném správním řízení správní orgán vázán.

26. Krajský soud nepovažoval ani nyní za nutné doplnění dokazování, ale uložil okresnímu soudu, aby: „… se opětovně, a to se vší pečlivostí, zaměřil na objasnění způsobu jednání obžalované, přičemž závěry, které nebudou vzbuzovat důvodné pochybnosti, může přijmout pouze za situace, pokud provedené důkazy řádně a v rámci zásad formální logiky vyhodnotí, tedy uvede, které skutečnosti a na základě jakých důkazů má za prokázané a jakými úvahami se řídil při hodnocení provedených důkazů, zejména pokud si vzájemně odporují."

E) Napadená rozhodnutí

27. Okresní soud následně ústavní stížností napadeným rozsudkem ze dne 20. 10. 2021 č. j. 14 T 32/2020-350 stěžovatelku uznal vinnou ze spáchání přečinu výtržnictví podle § 358 odst. 1 trestního zákoníku a podle stejného ustanovení ji odsoudil k trestu odnětí svobody v délce trvání dvou měsíců, jehož výkon podle § 81 odst. 1 trestního zákoníku a § 82 odst. 1 trestního zákoníku podmíněně odložil na zkušební dobu v délce trvání jednoho roku. V popisu skutku tohoto rozsudku je uvedeno, že stěžovatelka: „… vyšla před pozemek s dřevorubeckým kalačem o délce topůrka 90 cm a 26 cm velkou štípací ocelovou částí, který držela obouruč a ze vzdálenosti cca jeden metr od poškozené křičela, že jí rozmlátí vozidlo, a dále ji vyzývala slovy ‚Pojď, rozdáme si to, pojď, já se tě nebojím', čehož byly svědky děti poškozené, které byly v důsledku nastalé situace vystresované a brečely."

28. Za nezměněného stavu dokazování a téměř nezměněné reprodukce skutkových zjištění v odůvodnění napadeného rozsudku vzal spáchání předmětného skutku stěžovatelkou okresní soud za prokázané. Jako ve svých předchozích rozhodnutích vyšel z toho, že nelze jednoznačně určit, jaké nadávky a kým byly v průběhu incidentu vyřčeny, stejně jako odkdy byly na místě přítomny děti, které to byly a čeho byly svědkem, proto uzavřel, že na místě byly zkrátka nějaké děti přítomny. Vzal za prokázané, že stěžovatelka měla při incidentu v ruce kalač, avšak nebylo zjištěno, co přesně s ním činila, konflikt byl vzájemný a ze strany poškozených veden i s diskriminačním pretextem. Okresní soud proto vzal za prokázanou jen výhrůžku stěžovatelky ohledně vozidla poškozené a výzvu „ať si to rozdají", a to především z výpovědi poškozené, která tuto výhrůžku popsala, a také z toho, že sama stěžovatelka připustila, že poškozené sdělila, že jinde by to řešili propíchnutými koly. Taktéž přítomnost dětí při incidentu vyvodil soud především z výpovědi poškozené.

29. Okresní soud v napadeném rozsudku vyvození rozhodujících skutkových závěrů z výpovědi poškozené toliko stroze konstatoval, výslovně však nijak neodůvodnil, co jej vedlo ke změně vyhodnocení výpovědi poškozené, ani se nevypořádal se svými detailními dřívějšími úvahami, proč spáchání předmětného skutku nevzal za prokázané. Právní kvalifikaci zdůvodnil okresní soud tím, že šlo o vzájemný konflikt, který ovšem stěžovatelku neopravňoval k takovémuto verbálnímu napadání poškozené, přičemž její verbální útoky byly zintenzivněny tím, že stěžovatelka držela v ruce kalač, což okresní soud považoval za zásadní. Dále okresní soud uvedl úvahy o tom, proč jednání stěžovatelky podle jeho názoru naplňuje znak „výtržnosti" podle § 358 odst. 1 trestního zákoníku, a nikoliv přestupku.

30. Stěžovatelka a v její neprospěch státní zástupce brojili proti tomuto rozsudku odvoláním, které krajský soud svým napadeným usnesením ze dne 26. 1. 2022 č. j. 9 To 1/2022--376 podle § 256 trestního řádu zamítl. Krajský soud odmítl stěžovatelčiny úvahy o tom, že okresní soud rezignoval na jakoukoliv vlastní úvahu v důsledku opakovaného tlaku ze strany krajského soudu, neboť podle svého názoru krajský soud toliko v mezích pokynu odvolacího soudu vytyčených trestním řádem přípustným způsobem upozorňoval na vnitřní rozpornost provedených důkazů, z nichž okresní soud některé privilegoval. Dále krajský soud v podstatě jen zrekapituloval svůj dosavadní postup a vady vytčené okresnímu soudu. Se skutkovými

i právními závěry okresního soudu se krajský soud ztotožnil a jeho postup při zjišťování skutkového stavu považoval za souladný s požadavky plynoucími z trestního řádu. K námitce nepřípustnosti obcházení pravidel pro výpověď obviněné v trestním řízení výslechem zasahující policistky o tom, co jí na místě stěžovatelka sdělila, poukázal okresní soud na usnesení Nejvyššího soudu ze dne 9. 9. 2014 sp. zn. 7 Tdo 1113/2014.

31. Stěžovatelka se domáhala zrušení tohoto usnesení dovoláním, které Nejvyšší soud napadeným usnesením ze dne 27. 7. 2022 č. j. 6 Tdo 574/2022-408 podle § 265i odst. 1 písm. e) trestního řádu odmítl. Podle Nejvyššího soudu stěžovatelka nenapadala skutková zjištění učiněná okresním soudem, ale toliko postup krajského soudu, který údajně okresní soud nutil k vydání odsuzujícího rozsudku. Nejvyšší soud zastával názor, že takováto námitka by mohla obstát, pokud by postup odvolacího soudu byl v rozporu s právem stěžovatelky na soudní ochranu v intencích nálezu sp. zn. I. ÚS 1365/21 ze dne 22. 2. 2022 (N 24/110 SbNU 239), nicméně s právním názorem vyjádřeným v tomto nálezu byl postup krajského soudu podle Nejvyššího soudu v souladu. Krajský soud totiž okresnímu soudu neukládal, k jakým konkrétním skutkovým zjištěním má dospět. Ve svých prvních dvou napadených usneseních reagoval pouze na nedostatečně odůvodněné právní závěry ohledně aplikace zásady subsidiarity trestní represe, tedy jeho pokyny se nijak netýkaly skutkových zjištění; vyjadřoval-li se ke skutkovým zjištěním, pak jen zcela přípustným způsobem z hlediska povinnosti okresního soudu hodnotit důkazy způsobem podle § 2 odst. 5 a 6 trestního řádu. Žádné extrémní rozpory mezi provedenými důkazy a skutkovými zjištěními Nejvyšší soud neshledal. Ztotožnil se i se závěry soudů nižších stupňů o nemožnosti aplikovat na stěžovatelčin případ § 12 odst. 2 trestního zákoníku.

IV. Argumentace stěžovatelky, účastníků řízení a vedlejších účastníků řízení

A) Argumentace v ústavní stížnosti

32. Stěžovatelka ve své obsáhlé ústavní stížnosti nejprve konstatuje splnění procesních předpokladů jejího věcného posouzení, následně zevrubně popisuje předchozí průběh řízení a komentuje napadená i předchozí rozhodnutí, následně přikročuje k předložení vlastní centrální námitky, jíž je porušení jejích výše specifikovaných ústavně zaručených základních práv v důsledku nepřípustného zasahování krajského soudu do skutkových zjištění okresního soudu a navazující podvolení se okresního soudu tomuto ústavně neakceptovatelnému tlaku, jakož i jeho aprobace Nejvyšším soudem. Stěžovatelka podrobně představuje a rozebírá judikaturu Evropského soudu pro lidská práva a Ústavního soudu, zejména východiska mezí korekce činnosti soudu prvního stupně odvolacím soudem v oblasti dokazování a zjišťování skutkového stavu, vyjádřená především v nálezu sp. zn. I. ÚS 1365/21 ze dne 22. 2. 2022, a dospívá k závěru, že postup krajského soudu je s nimi v rozporu.

33. Okresní soud opakovaně dospěl k závěru pro stěžovatelku příznivému a pouze v důsledku nepřípustného tlaku krajského soudu ji nakonec uznal vinnou. Podle stěžovatelčina názoru si krajský soud učinil úsudek o její vině již při vydání svého prvního usnesení a toto své stanovisko v průběhu dalšího řízení jen doplňoval v tomto duchu. Odlišně od okresního soudu hodnotil zejména výpovědi svědků M. a K., které účelově vytrhával z kontextu ve stěžovatelčin neprospěch, ve svém druhém usnesení ignoroval nově okresním soudem učiněná skutková zjištění a jen zopakoval své původní stanovisko, ve svém třetím usnesení postupoval stejně a zcela ignoroval i argumentaci okresního soudu, který konkrétně na výtky krajského soudu reagoval, a již po okresním soudu ani nežádal, aby jakkoliv doplnil či zopakoval dokazování. V napadeném usnesení pak krajský soud nijak nereflektoval skutečnost, že okresní soud dospěl k odlišným skutkovým zjištěním než v předchozích rozhodnutích, aniž by jakkoliv oproti původnímu stavu doplnil dokazování. Sám okresní soud přitom ve zprošťujícím rozsudku

upozornil krajský soud, že jím provedené hodnocení shora uvedených svědeckých výpovědí je vytržené z kontextu.

34. Krajský soud přitom sám žádné dokazování neprováděl, s výjimkou napadeného usnesení byla všechna jeho předchozí rozhodnutí vydána v neveřejném zasedání. Přesto se krajský soud odchýlil od skutkových zjištění okresního soudu a důkazy provedené v hlavním líčení bez jejich zopakování hodnotil odlišně, jinak než okresní soud si bez jejich vyslechnutí vyhodnotil i věrohodnost stěžovatelky a svědků, a to ke stěžovatelčině tíži. Oproti tomu okresní soud postupoval až do vydání napadeného rozsudku jen v souladu se svým vnitřním přesvědčením na základě před ním provedeného dokazování, vyhověl všem pokynům krajského soudu k doplnění dokazování a s provedenými důkazy se vypořádal dostatečně.

35. Stěžovatelka rekapituluje, že ve věci bylo vydáno dohromady celkem devět rozhodnutí okresního soudu a krajského soudu, přičemž až v napadeném rozsudku se okresní soud podvolil tlaku krajského soudu a uznal stěžovatelku vinnou, aniž by však jakýmkoliv způsobem doplnil dokazování. Z jeho napadeného rozsudku je zřejmé, že okresní soud zcela rezignoval na jakékoliv hodnotící úvahy a pouze převzal závěry krajského soudu, čímž došlo k potlačení jeho autonomního rozhodování. Krajský soud tento výsledek pochopitelně akceptoval, čímž byla stěžovatelka *de facto* připravena o odvolání jakožto účinný prostředek nápravy.

36. Stěžovatelka rovněž upozorňuje, že vyhovující nálezy sp. zn. IV. ÚS 541/21 ze dne 26. 10. 2021 (N 186/108 SbNU 255), sp. zn. IV. ÚS 2718/21 ze dne 8. 2. 2022 (N 16/110 SbNU 142) a sp. zn. I. ÚS 1365/21 ze dne 22. 2. 2022, v nichž všech Ústavní soud shledal zásahy odvolacího soudu do činnosti soudu prvního stupně jako neústavní, se týkaly stejného odvolacího senátu krajského soudu, a to toho, v jehož postupu a rozhodnutí má svůj původ i nynější ústavní stížnost.

37. Nejvyššímu soudu pak stěžovatelka vytýká, že postup krajského soudu nesprávně vyhodnotil tak, že tento neukládal okresnímu soudu žádné závazné pokyny ohledně skutkových závěrů, nýbrž že okresní soud nesprávně na nezměněném skutkovém základě shledával, že jde o přestupek, případně že je namístě aplikace § 12 odst. 2 trestního zákoníku, nebo že se skutek nestal. Podle stěžovatelky tento závěr nemůže obstát, neboť podstatu věci nepředstavovaly otázky kvalifikace předmětného skutku jako přestupku či aplikace zásady subsidiarity trestní represe, ale zásahy do skutkových zjištění okresního soudu krajským soudem, přehodnocování důkazů atd. Stěžovatelka se proto neztotožňuje s názorem Nejvyššího soudu, že ani první dvě usnesení krajského soudu nepřípustně do sféry okresního soudu nezasáhla, neboť údajně reagovala jen na jeho nepřesvědčivou argumentaci. Stěžovatelka tak míní proto, že na výtky krajského soudu okresní soud zejména ve svém druhém usnesení reagoval zcela adekvátně, aniž by dospěl k jinému rozhodnutí ve věci samé než ve svém prvním usnesení.

38. Připustil-li podle Nejvyššího soudu krajský soud výslovně i odlišná skutková zjištění, šlo v náhledu stěžovatelky pouze o prázdnou frázi, neboť je evidentní, že krajský soud žádné změny skutkových zjištění v její prospěch nepřipouštěl. S Nejvyšším soudem stěžovatelka nesouhlasí ani v tom, že mezi krajským a okresním soudem nepanoval rozpor ohledně skutkových zjištění, neboť např. stěžejní otázka, zda se měla stěžovatelka přibližovat k poškozené s kalačem napřaženým obouruč nad hlavou, či zda měla přijít se spuštěným kalačem a následně se vrátit zpět na svůj pozemek, byla krajským soudem zjevně zodpovězena jinak než okresním soudem.

39. Nejvyšší soud rovněž podle stěžovatelky ignoruje vlastní judikaturu k otázce procesní (ne)použitelnosti výpovědí zasahujících policistů ohledně skutečností, které měli, či neměli přítomní na místě po jejich příjezdu sdělit.

B) Vyjádření ostatních účastníků a vedlejších účastníků řízení

40. Ústavní soud si vyžádal od okresního soudu spisový materiál, jímž ověřil průběh řízení před obecnými soudy tak, jak je rekapitulován výše v části III tohoto nálezu, a vyzval k vyjádření ostatní účastníky a vedlejší účastníky řízení.

41. Ve věci činná samosoudkyně okresního soudu ve svém vyjádření poukázala zejména na obsah prvního a druhého usnesení okresního soudu a zprošťujícího rozsudku. Sdělila, že tato rozhodnutí učinila i podle názoru krajského soudu na základě dostatečně zjištěného skutkového stavu, provedené důkazy hodnotila jednotlivě i v jejich vzájemném souhrnu podle svého vnitřního přesvědčení a při respektu k zásadám *in dubio pro reo* a subsidiarity trestní represe. Napadený rozsudek vydala toliko na pokyn krajského soudu z obavy o odnětí věci krajským soudem, neboť se tak již v minulosti několikrát stalo, přičemž nešlo podle jejího soudu o vyjádření závazného právního názoru krajským soudem, ale o neakceptaci jiného než odsuzujícího rozhodnutí. Závěrem samosoudkyně vyjádřila, že si však netroufá hodnotit, zda napadená rozhodnutí jsou, či nejsou protiústavní, a toto posouzení tedy nechává na Ústavním soudu.

42. Krajský soud prostřednictvím předsedy ve věci činného senátu rozhodně odmítl stěžovatelčinu argumentaci, že by okresní soud k čemukoliv nutil, již považuje toliko za snahu o prosazení jejího jednostranného pohledu na tuto trestní věc. Krajský soud vždy postupoval v mezích, které mu při vydání pokynů okresnímu soudu trestní řád vytyčil, a odkázal na obsah svého napadeného usnesení i předchozích usnesení, která v této věci vydal.

43. Nejvyšší soud prostřednictvím předsedy senátu činného v dané věci odkázal na příslušné pasáže odůvodnění svého napadeného rozhodnutí ke stěžovatelčiným námitkám, které předložila shodně v dovolání i v ústavní stížnosti, a jejich finální posouzení ponechal na Ústavním soudu. Nad rámec toho pouze doplnil, že výsledný popis skutku, který krajský soud akceptoval, neobsahoval informaci o tom, že by stěžovatelka mávala sekerou nad hlavou nebo někomu vyhrožovala ublížením na zdraví, proto nelze zcela důvodně tvrdit, že by se krajský soud snažil prosadit vlastní skutková zjištění. Nejvyšší soud rovněž nesouhlasí se stěžovatelkou v tom, že by se v řízení o odvolání měla uplatňovat vázanost odvolacího soudu skutkovými zjištěními soudu prvního stupně, neboť takový požadavek nevyplývá z trestního řádu a značně by omezil možnost brojit odvoláním proti prvostupňovým rozsudkům; že by se před Nejvyšším soudem nemohla vůbec domáhat nápravy skutkových vad a že Nejvyšší soud nepostupoval v souladu s vlastní judikaturou, neboť námitku nepoužitelnosti výpovědí zasahujících policistů svým dovoláním stěžovatelka nevznesla. Závěrem Nejvyšší soud shrnul, že nedospěl k závěru, že by krajský soud směřoval k prosazení vlastní skutkové verze, a upozornil, že stěžovatelka sice využila dovolacího důvodu podle § 265b odst. 1 písm. g) trestního řádu, ale argumentačně jej odůvodnila toliko kritikou vůči procesnímu postupu odvolacího soudu, nikoliv však extrémním rozporem mezi provedenými důkazy a skutkovými zjištěními. Ústavnímu soudu navrhl, aby ústavní stížnost zamítl.

44. Okresní státní zastupitelství Praha-západ se ve stanovené lhůtě ani po ní k ústavní stížnosti nevyjádřilo, čímž se v souladu s poučením ve výzvě k vyjádření vzdalo postavení vedlejšího účastníka v řízení o ústavní stížnosti.

45. Stejně tomu bylo i u Krajského státního zastupitelství v Praze.

46. Za Nejvyšší státní zastupitelství se vyjádřil nejvyšší státní zástupce, který text ústavní stížnosti shledal téměř totožným s textem jejího dovolání, a proto odkázal na vyjádření Nejvyššího státního zastupitelství v řízení o dovolání před Nejvyšším soudem. Stěžovatelka neoznačila žádná konkrétní skutková zjištění jako neprokázaná, toliko zcela obecným způsobem poukázala na to, že opakované vracení věci může být formou nátlaku, a na celkový počet nepravomocných rozhodnutí. Ústavnímu soudu navrhl, aby ústavní stížnost odmítl.

C) Replika stěžovatelky

47. Ústavní soud zaslal stěžovatelce tato vyjádření k replice.

48. Stěžovatelka tohoto svého práva využila. Proti vyjádření Nejvyššího soudu se vyjádřila v tom směru, že řádně označila rozpor mezi svými tvrzeními a tvrzeními poškozených, která byla diametrálně odlišná, přičemž z hlediska § 2 odst. 6 trestního řádu bylo klíčové hodnocení věrohodnosti těchto osob. Dovolací důvod podle § 265b odst. 1 písm. g) trestního řádu pak podle stěžovatelky v její kauze nebyl dán, neboť dokazování bylo provedeno kompletně, závěry napadeného rozsudku byly navázány na provedené důkazy a stěžovatelčina námitka napadala způsob hodnocení věrohodnosti výpovědí, což samo o sobě zmíněný dovolací důvod naplnit nemůže. K odlišnému hodnocení věrohodnosti došlo v důsledku nepřípustného zásahu krajského soudu, který stěžovatelka v dovolání namítla výslovně. Nelze podle ní tedy uzavřít, že by nevyužila všechny prostředky k ochraně svých práv. Stěžovatelka nesouhlasí ani s tím, že podle Nejvyššího soudu vypuštění mávání sekerou nad hlavou a výhrůžek z popisu skutku nesvědčí o tom, že by se odvolací soud nesnažil domoci prosazení své preferované skutkové verze. Opakovaně totiž uložil okresnímu soudu, který tyto okolnosti nevzal již napoprvé za prokázané, aby se jimi dále zabýval.

49. Na vyjádření Nejvyššího státního zastupitelství stěžovatelka reagovala tím, že poukazovala v rozhodnutích vydaných v její věci zcela konkrétně na skutečnosti svědčící o nátlaku krajského soudu na okresní soud. Napadat skutková zjištění stěžovatelka z výše uvedených důvodů nemohla, neboť Nejvyšší soud jimi byl vázán, mohla tedy toliko namítat způsob jejich dosažení v důsledku uvedeného nátlaku. Rozpory mezi její verzí a verzí poškozených, které byly předmětem neshod mezi okresním a krajským soudem, jsou dle stěžovatelky z napadených rozhodnutí jasně patrné.

50. K vyjádření okresního soudu stěžovatelka uvedla, že z něj jednoznačně vyplývá, že napadený rozsudek byl vydán v důsledku nátlaku krajského soudu.

V. Posouzení Ústavním soudem

51. Pravomoc Ústavního soudu v řízení o ústavní stížnosti proti pravomocnému rozhodnutí orgánu veřejné moci je založena čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“) jen tehdy, jestliže tímto rozhodnutím došlo k zásahu do ústavně zaručených práv a svobod. Jakékoliv jiné vady takového rozhodnutí se nachází mimo přezkumnou pravomoc Ústavního soudu, a tomu je tak zapovězeno se jimi zabývat, i kdyby je snad v rozhodované věci shledal. Ústavní soud totiž nestojí nad Ústavou, nýbrž podléhá stejné povinnosti respektovat ústavně zakotvenou dělbu moci jako kterýkoliv jiný orgán veřejné moci. Proto se musí důsledně vystříhat svévole a bedlivě dbát mezí svých pravomocí svěřených mu Ústavou, jinak by popřel samotný smysl své existence jakožto soudního orgánu ochrany ústavnosti. V řízení o ústavní stížnosti proti pravomocnému rozhodnutí orgánu veřejné moci je tak Ústavní soud povinen vždy nejprve zkoumat, zda jsou ústavní stížností napadená rozhodnutí způsobilá k vlastnímu meritornímu přezkumu, tedy zda těmito rozhodnutími vůbec mohla být porušena ústavně garantovaná práva či svobody stěžovatelky či stěžovatele. Pakliže Ústavní soud dospěje k závěru, že tomu tak není, ústavní stížnost odmítne podle ustanovení § 43 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu.

52. V nynější věci tak však Ústavní soud nepostupoval. Stěžovatelka vznesla relevantním způsobem námitku, že krajský soud při ukládání pokynů okresnímu soudu vybočil z mezí ústavní konformity tak, jak je vytyčil Ústavní soud ve své dřívější judikatuře. *A priori* tato námitka vzhledem k rekapitulaci nynější věci provedené výše v části III tohoto nálezu nepůsobí zjevně neopodstatněně a po posouzení obsahu napadených rozhodnutí, předchozích rozhodnutí, stěžovatelčiny argumentace, vyjádření ostatních účastníků a vedlejších účastníků řízení a spisového materiálu dospěl Ústavní soud k závěru, že stěžovatelčina klíčová námitka je důvodná, neboť krajský soud svým postupem ústavně nepřípustným způsobem zasáhl do

procesu dokazování a ustalování skutkového stavu okresním soudem, čímž porušil stěžovatelčino ústavně zaručené základní právo na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny a princip presumpce neviny podle čl. 40 odst. 2 Listiny, a tímto porušením zatížil svůj napadený rozsudek i okresní soud tím, že se krajskému soudu podvolil, jakož i Nejvyšší soud tím, že proti tomuto postupu nezakročil.

53. Jak Ústavní soud uvedl již v bodech 46 a 47 nálezu sp. zn. I. ÚS 1365/21 ze dne 22. 2. 2022, který se týkal typově podobné situace namítaného porušení základních lidských práv v důsledku nepřípustného pokynu odvolacího soudu, napadená rozhodnutí nelze vnímat odděleně od rozhodnutí předchozích, jež v době jejich vydání nemohla stěžovatelka napadnout ústavní stížností, neboť trestní řízení stále probíhalo, a i po vydání napadeného usnesení Nejvyššího soudu by byl krajně problematický přezkum jak všech dřívějších ve věci vydaných meritorních rozhodnutí okresního soudu a rozhodnutí krajského soudu o opravných prostředcích proti nim, tak přezkum toliko rozhodnutí krajského soudu. V prvém případě by stěžovatelka byla nucena napadat i rozhodnutí, která byla v její prospěch, ve druhém by napadala jen některá rozhodnutí na sebe časově i procesně navazující a vytvářející jednu neporušitelnou linii procesního vývoje.

54. Stejně jako v nálezu sp. zn. I. ÚS 1365/21 ze dne 22. 2. 2022 tak Ústavní soud přihlédl i k předchozímu procesnímu vývoji tak, jak byl zrekapitulován výše v části III tohoto nálezu, ačkoliv stěžovatelka předmětem přezkumu Ústavního soudu učinila toliko napadená rozhodnutí, neboť se argumentačně zaměřila především na rozhodnutí jim předcházející a na postup krajského soudu při jejich vydávání. Při formulaci výroku se však Ústavní soud v souladu s petitem zabýval toliko napadenými rozhodnutími.

A) Obecná východiska

55. Ústavní soud v části V právě připomenutého nálezu sp. zn. I. ÚS 1365/21 ze dne 22. 2. 2022 podrobně vymezil obecná východiska problematiky ústavních mezí pokynu odvolacího soudu týkajících se dokazování a skutkových zjištění při zrušení rozsudku soudu prvního stupně a v plném rozsahu na ně odkazuje i nyní. Tato východiska je totiž *mutatis mutandis* možno vztáhnout i na pokyny stížnostního soudu podle § 149 odst. 6 trestního řádu (viz nález sp. zn. I. ÚS 1365/21 ze dne 22. 2. 2022, bod 75).

56. I pozdější rozhodovací praxe zdůrazňuje, že rozdílný náhled na hodnocení důkazů odvolacím soudem oproti soudu prvního stupně, nedopustil-li se v tomto procesu tento zjevného logického pochybení, nezakládá důvod zásahu odvolacího soudu proti rozhodnutí soudu prvního stupně [srov. např. nález sp. zn. I. ÚS 2085/21 ze dne 5. 4. 2022 (N 44/111 SbNU 196)].

57. Zejména je třeba zdůraznit, že neústavní ve shora nastíněném smyslu není jen takový pokyn odvolacího soudu, jímž je soudu prvního stupně výslovně uložen určitý výsledek hodnocení důkazů, které provedl pouze soud prvního stupně (tj. aniž by dokazování sám doplnil či částečně zopakoval odvolací soud), či vyvození z nich konkrétního skutkového zjištění, nýbrž i takový pokyn, kterým odvolací soud usiluje o takový cíl zastřeně, zejména tím, že:

– mu ukládá nekonzistentní pokyny;

– po splnění předchozích pokynů přichází s novými, které se týkají skutečností či důkazů, ohledně nichž se od prvního rozhodnutí nic nezměnilo;

– mu nepřímo naznačuje, jaká skutková zjištění či způsob hodnocení konkrétních důkazů by před odvolacím soudem obstály;

– mu opakovaně ukládá hodnotit důkaz z různých hledisek, ačkoliv tak mohl učinit již napoprvé a od prvního provedení důkazu se podstatně nezměnila situace;

– mu uloží pokyn, který považuje za nezbytný pro objektivní objasnění věci, avšak poté, co jej soud prvního stupně nesplní, ale změní svá skutková zjištění ke spokojenosti odvolacího soudu, na jeho splnění netrvá;

– mu ukládá opakovaně neurčité a obecné pokyny (např. důkladněji zvážit, pečlivěji odůvodnit, více se zabývat) ohledně stejné skutečnosti či důkazu, bez ohledu na to, že soud prvního stupně v tomto směru vynaložil zvláštní úsilí a opakovaně se danou otázkou zabýval, byť pokaždé dospěl ke stejnému výsledku;

– vyjadřuje přímo či nepřímo svůj názor na spolehlivost důkazu (zejména na věrohodnost svědka, obviněného, spoluobviněného či znalce);

– operuje bez vlastního provedení dokazování otevřeně či implicitně se skutkovým zjištěním, které soud prvního stupně v dané věci vůbec neučinil, či je dokonce vyloučil;

– uplatňuje rozdílný standard přísnosti ve vztahu k argumentaci soudu prvního stupně podle toho, zda se týká skutkových závěrů, s nimiž sám souhlasí, či nikoliv;

– slevuje ze svých původně vysokých požadavků na odůvodnění, jakmile soud prvního stupně přijme jím preferované závěry, případně změní-li soud prvního stupně svůj závěr, který původně logicky a přesvědčivým způsobem odůvodnil, akceptuje změnu takového závěru, která konvenuje jeho vlastnímu názoru, aniž by se soud prvního stupně vypořádal se svou původní argumentací a vysvětlil, proč se od ní nově odchýlil, atd. (viz nález sp. zn. I. ÚS 1365/21 ze dne 22. 2. 2021).

B) Aplikace obecných východisek na nynější případ

58. Ústavní soud konstatuje, že krajský soud kritériím ústavně konformního výkladu § 263 odst. 7 trestního řádu a § 264 odst. 1 trestního řádu nedostál. Okresní soud splnil pokyn krajského soudu na doplnění dokazování výslechem zasahujícího policisty a jedné ze sousedek, dokonce vyslechl i druhého zasahujícího policistu a dalšího souseda, což i krajský soud kvitoval jako úplné zjištění skutkového stavu. Rovněž se okresní soud ve svém druhém usnesení zabýval tím okruhem okolností, který podle názoru krajského soudu vyjádřeného v jeho prvním usnesení dostatečně nevzal do úvahy (zejména otázka iniciace konfliktu mezi stěžovatelkou a poškozenou, otázka nakládání stěžovatelky s kalačem atd.), a své závěry zdůvodnil. Následně již krajský soud neukládal okresnímu soudu žádný další pokyn týkající se doplnění dokazování, ale toliko pokyny týkající se hledisek hodnocení již provedených důkazů a vypořádání se s údajnou nelogičností závěrů okresního soudu, případně týkající se procesního postupu ohledně úpravy skutku či právní kvalifikace a jim odpovídajícího výroku.

59. V prvé řadě Ústavní soud seznal, že okresní soud v rozhodnutích předcházejících napadenému rozsudku k hodnocení důkazů přistoupil velmi svědomitě a podrobně, logicky a racionálně své závěry zdůvodňoval a v zásadě svědomitě reagoval na výtky a pokyny krajského soudu. Vyložil, proč měl za to, že ani jednu ze vzájemně protichůdných verzí průběhu konfliktu mezi stěžovatelkou a poškozenými nebylo možno vzít za bezpečně prokázanou, přičemž se zabýval zvlášť psychickými okolnostmi na obou stranách konfliktu (viz shora bod 15), že nezainteresovaní svědci, kteří konflikt vnímali, popřeli, že by slyšeli nějaké výhrůžky či že by viděli, že by poškozená držela kalač nad hlavou, že výpovědi sousedů neprokázaly konfliktní či vyhrocené chování stěžovatelky někdy v minulosti atd.

60. Krajský soud se sám s těmito závěry nijak nevypořádal a kvalifikovaně je nezpochybnil, pouze poukázal na některé detaily, kterým podle jeho názoru okresní soud nepřiložil dostatečnou váhu. Přitom však, aniž by sám dokazování provedl, rozhoduje v neveřejném zasedání, skutkové závěry okresního soudu zjevně přehodnocoval, přičemž místy se dopustil dokonce nepodložených spekulací stojících v rozporu se zjištěným skutkovým stavem, jímž byl podle § 263 odst. 7 věty druhé trestního řádu vázán. Např. v bodě 5 prvního usnesení krajský soud vyvozuje z vyjádření svědka K. o problémech s parkováním v minulosti a o upozorňování řidičů, že by tak nečinil, kdyby stěžovatelka reagovala na tyto problémy klidně (viz shora bod 12), a rovněž z toho, že svědkyně M. uvedla, že byla ráda, že přijela policie, učinil krajský soud vlastní závěr, že konflikt vnímala jako závažný. Okresní soud však v bodě 19 svého prvního usnesení uvádí zcela jednoznačný skutkový závěr, že jak svědek K.,

tak svědkyně M. při výslechu k soužití se stěžovatelkou potvrdili, že v minulosti nikdy stěžovatelka neměla konflikty, problémy ohledně parkování sice řešila, avšak vždycky v klidu.

61. Přesto na této abdukci krajský soud setrvával i nadále (viz např. bod 9 jeho druhého usnesení), když uvedl, že reagovala-li stěžovatelka na z jejího pohledu nesprávné parkování tak, že vozidlo poškozené zablokovala kameny, a připustila-li sama, že při konfliktu zmínila, že jinde by to řešili propíchnutými koly, nesvědčí to o její snaze konflikt řešit mírně, jakož i že o její agresivitě svědčila i výpověď zasahujícího policisty, podle nějž mu na výzvu k vydání věci stěžovatelka hodila k nohám kalač (srov. bod 10 druhého usnesení krajského soudu). Zasahující policista však podle skutkového zjištění okresního soudu (viz bod 15 druhého usnesení okresního soudu) výslovně potvrdil, že stěžovatelka nebyla agresivní, hození kalače nebylo učiněno agresivně, jen z hlasu stěžovatelky pochopil, že nechce, aby na místě byli policisté.

62. Krajský soud setrvával na svých vývodech přesto, že k jeho výtce okresní soud doplnil dokazování i o výslech dalšího souseda, který potvrdil, že stěžovatelka v minulosti byla vždy nekonfliktní (viz bod 23 druhého usnesení okresního soudu), a přidal v bodě 24 svého druhého napadeného usnesení i odůvodnění týkající se původu konfliktu, v němž dospěl k závěru, že samotné umístění kamenů k předmětnému vozidlu nelze považovat za projev snahy vyvolat konflikt a že tento měl propuknout až poté, co začala být stěžovatelka urážena pro svou genderovou identifikaci, což vzal okresní soud za prokázáno jak výpověďmi svědků K. a M., tak nepřímo následně i zasahujících policistů, kteří taková vyjádření potvrdili i v době, kdy se již na místě pohybovali.

63. Okresní soud také v souladu se zásadami bezprostřednosti a ústnosti z přímého pozorování způsobu gestikulace stěžovatelky ve stresové situaci při hlavním líčení dovodil, že není možno vyloučit, že i při hádce s poškozenými stěžovatelka s kalačem v ruce gestikulovala tak, že to mohlo působit, jako kdyby poškozeným vyhrožovala. Rovněž v reakci na námitky krajského soudu doplnil, že stěžovatelka poškozeným nevyhrožovala propíchnutím kol, pouze zmínila, že jinde by to tak řešili, jakož doplnil i jednoznačné prohlášení svědkyně M., že to, že byla ráda, když přijela policie, bylo kvůli tomu, co se odehrálo až po ukončení konfliktu (jednání svědka H. a jeho hádka se stěžovatelkou).

64. Krajský soud však setrvával i přes tyto úvahy okresního soudu, které nepostrádají logičnost a přesvědčivost, nadále na svém stanovisku a ve svém třetím usnesení se věnoval zejména instrukci okresnímu soudu, jak má procesně postupovat vzhledem k úpravě popisu skutku, pokud bude opětovně věc postupovat k řízení o přestupku, a připomenutí východisek a podmínek aplikace § 12 odst. 2 trestního zákoníku. Ke skutkovým zjištěním mu pak pouze paušálně vytkl nedodržení požadavků § 2 odst. 5 a 6 trestního řádu, zopakoval, že již dříve uložil okresnímu soudu, aby se vypořádal: „… přesvědčivým způsobem s věrohodností výpovědí“ poškozených a aby se znovu „… opětovně, a to se vší pečlivostí, zaměřil na objasnění způsobu jednání obžalované …“, a konstatoval, že dosud se okresní soud nevypořádal se všemi okolnostmi významnými pro rozhodnutí ve věci samé a své závěry nedostatečně odůvodnil. Žádné konkrétní pokyny však za tímto účelem okresnímu soudu neuložil.

65. Je tedy nepochybné, že krajský soud si učinil na věc vlastní názor a že samostatně vyvozoval vlastní skutková zjištění z důkazů, které sám nikdy neprovedl, a své skutkové závěry se snažil prosadit proti závěrům, k nimž dospěl okresní soud.

66. Nepominutelným, ba naopak stěžejním faktem v nynější věci je, že okresní soud do odůvodnění napadeného rozsudku nevtělil žádnou úvahu, proč se od svého předchozího konstantně zastávaného hodnocení důkazů a z nich vyvozených skutkových zjištění nyní odchýlil, a to přesto, že do té doby vynakládal na odůvodnění svého závěru, že stěžovatelka není vinna, poměrně značné úsilí a přes opakované zásahy krajského soudu si za tímto výsledkem svého vnitřního přesvědčení a úplností, logičností a přesvědčivostí svých skutkových závěrů stál.

67. Přesto, že se do doby, po kterou odmítal okresní soud uznat stěžovatelku vinnou, krajský soud zaměřoval na jeho úvahy odůvodňující hodnocení důkazů a z nich vyvozených skutkových zjištění velmi pečlivě a kriticky, proti napadenému rozsudku neměl v tomto směru žádných výhrad, ačkoliv okresní soud nijak nevysvětlil, na čem své nynější závěry vlastně staví a proč náhle vychází v podstatě toliko z výpovědi poškozené, ačkoliv do té doby zastával a podrobně vysvětloval stanovisko, že poškozená jako účastnice konfliktu nebyla ve své výpovědi objektivní a objektivní svědci její verzi nepotvrdili. Tento fakt vyvrací tezi krajského soudu, že si neutvořil vlastní názor na skutkový stav, k němuž okresní soud vmanévroval. Ústavnímu soudu nezbývá než uzavřít, že za těchto okolností je jediným smysluplným vysvětlením, že okresní soud rezignoval na zjištění skutkového stavu podle vlastního vnitřního přesvědčení, ale že se podvolil neústavnímu tlaku krajského soudu. To ostatně ve vyjádření okresního soudu k ústavní stížnosti výslovně potvrdila ve věci činná samosoudkyně.

68. Na neodůvodněnost této náhlé změny vnitřního přesvědčení okresního soudu krajský soud přes stěžovatelčiny výtky naprosto nijak v napadeném usnesení nereagoval, toliko uvedl, že okresní soud nyní skutkový stav zjistil řádně, a ohradil se proti tomu, že by jej k závěru o stěžovatelčině vině donutil. Tím jednoznačně aplikoval na přezkum skutkových zjištění a jejich odůvodnění okresním soudem zcela nepoměrně nižší standard, než jaký kladl na jeho předchozí rozhodnutí, neboť nyní okresní soud učinil takové skutkové závěry, k nimž od počátku inklinoval krajský soud.

69. Ústavní soud tedy uzavírá, že krajský soud v nynější věci neústavně v rozporu s požadavky vyjádřenými v dřívější judikatuře Ústavního soudu zasahoval do skutkových zjištění okresního soudu s cílem přimět jej k odsouzení stěžovatelky, čímž porušil stěžovatelčino ústavně zaručené základní právo na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny a princip presumpce neviny podle čl. 40 odst. 2 Listiny.

70. Ústavní soud však zdůrazňuje, že jeho nynější právní závěry ani právní závěry vyjádřené v nálezu sp. zn. I. ÚS 1365/21 ze dne 22. 2. 2022 v žádném případě nesvěřují dokazování a vyvozování skutkových zjištění toliko soudům prvního stupně ani nevylučují z rozsahu odvolacího přezkumu vady v těchto oblastech, jak správně připomněl Nejvyšší soud ve svém vyjádření. Takový požadavek z ústavního pořádku nevyplývá a nacházel by se v příkrém rozporu s § 258 odst. 1 písm. a) až c) trestního řádu. Právní závěry Ústavního soudu nelze vykládat ani tak, že by umožňovaly patovou situaci, v níž by odvolací soud rušil rozhodnutí soudu prvního stupně pro nesouhlas s jeho skutkovými zjištěními, na kterých by soud prvního stupně tvrdošíjně setrvával, a odvolací soud by měl za to, že tyto právní závěry zabraňují i postupu podle § 262 trestního řádu. Takové uváznutí na mrtvém bodě akceptovat nelze, neboť by zabraňovalo řádnému chodu trestní justice.

71. Byť se totiž v trestním řízení uplatňuje vertikální dělba moci v rámci judikativy, takže jednotlivé články soudní soustavy, které se na rozhodování v trestním řízení podílí, v něm plní odlišné úlohy, nelze odhlížet od toho, že dominantním rysem struktury této soustavy i úloh připadajících podle trestněprocesní úpravy jejím jednotlivým článkům, je hierarchie. Tomu odpovídá i princip dvojinstančnosti, který Ústavní soud nevykládá jen tak, že k jeho porušení může dojít zbavením možnosti přezkumu druhou instancí, ale rovněž nerespektováním jejích pokynů a závazných právních názorů první instancí [srov. např. usnesení sp. zn. Pl. ÚS 41/2000 ze dne 20. 2. 2001 (U 7/21 SbNU 493), nález sp. zn. Pl. ÚS 15/14 ze dne 26. 1. 2016 (N 12/80 SbNU 151; 71/2016 Sb.) či nález sp. zn. I. ÚS 615/01 ze dne 20. 3. 2002 (N 35/25 SbNU 273)]. Dokazováním ve věci samé včetně hodnocení důkazů přitom v trestním řízení ani podle současné podústavní právní úpravy nejsou pověřeny jen soudy prvního stupně, ale i soudy odvolací.

72. Koncepce současného trestního řízení tedy nejen umožňuje, ale preferuje, aby případné vady v dokazování či ve skutkových závěrech byly napravovány již v řízení o odvolání přímo odvolacím soudem, zatímco vrácení věci k novému projednání a rozhodnutí soudu

prvního stupně platná a účinná právní úprava omezuje toliko na výjimečné případy vyžadující opakování celého hlavního líčení či provádění rozsáhlého a obtížně proveditelného dokazování (srov. § 259 odst. 1 trestního řádu). Ostatně posílení apelačního principu novelou trestního řádu provedenou zákonem č. 265/2001 Sb. mělo za cíl mimo jiné právě ukončit „souboj instancí" spočívající v opakovaném vracení věci odvolacím soudem soudu prvního stupně, typickém pro předchozí právní úpravu (srov. např. ŠÁMAL, P. a kol. Trestní řád. Komentář. 7. vydání. Praha: C. B. Beck, 2013, s. 3079). I rozhodovací činnost Nejvyššího soudu tuto koncepci podporuje a vymezuje se kriticky vůči praxi odvolacích soudů, které se odpovědnosti za řádné zjištění skutkového stavu vzdávají s odkazem na to, že dokazování je doménou toliko soudů prvního stupně (srov. zejména usnesení Nejvyššího soudu ze dne 12. 10. 2022 sp. zn. 7 Tdo 850/2022, schválené k publikaci ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek na zasedání trestního kolegia Nejvyššího soudu dne 15. 12. 2022).

73. Ústavní soud připouští, že současná zákonná úprava je poněkud nešťastná a kostrbatá tehdy, když je odvolací soud zbaven možnosti sám ve věci rozhodnout. Odvolací soud totiž může provádět dokazování i ve výraznějším rozsahu a v závislosti na jeho výsledcích měnit skutkový stav i způsobem podstatně měnícím rozhodnutí ve věci samé, ovšem přímý vliv na takové rozhodnutí to může mít jen tehdy, smí-li takové rozhodnutí odvolací soud vydat sám. V takovém případě problém nevzniká, neboť odvolací soud rozhoduje na podkladě skutkového stavu, který sestává ze skutkových zjištění, která učinil sám na základě vlastního dokazování v řízení o odvolání, a z těch skutkových zjištění, k nimž dospěl soud prvního stupně na základě důkazů, které sám odvolací soud neopakoval ani nedoplňoval, a tedy byl ohledně nich vázán závěry soudu prvního stupně podle § 263 odst. 7 věty druhé trestního řádu.

74. Pokud však odvolací soud stejným postupem docílí modifikace skutkového stavu, ale ve vydání rozhodnutí ve věci samé mu zabraňuje § 259 odst. 5 trestního řádu zapovídající odvolacímu soudu uznat obžalovaného vinným, zprostil-li jej soud prvního stupně obžaloby, či těžším trestným činem, než jak mohl učinit soud prvního stupně, nezbývá odvolacímu soudu než vrátit věc soudu prvního stupně, který jediný může takové rozhodnutí vydat. Pokud však v řízení o odvolání v takovém případě odvolací soud sám prováděl dokazování a dospěl k odlišným skutkovým zjištěním než soud prvního stupně, neřeší současná právní úprava výslovně otázku, jak má k takovým skutkovým zjištěním přistupovat soud prvního stupně poté, co je mu věc vrácena.

75. Je třeba vycházet z toho, že účel § 259 odst. 5 trestního řádu nespočívá v usměrňování způsobu, kterým se na skutkových zjištěních spolupodílí soud prvního stupně a soud odvolací, neboť trestní řád připouští, jak již bylo výše uvedeno, aby skutkový stav, na kterém je založeno pravomocné rozhodnutí ve věci samé, byl s konečností ustálen až v řízení o odvolání. To platí dokonce i tehdy, když jeho výsledek bude v neprospěch obžalovaného (např. byl již uznán vinným v hlavním líčení a odvolací soud pouze sám napravuje vady, kterých se soud prvního stupně bez ohledu na správný výsledek dopustil, či ukládá-li odvolací soud stěžovatelce přísnější trest, než jak učinil soud prvního stupně). Účelem tohoto ustanovení je zajištění práva na opravný prostředek v případech, kdy obžalovanému hrozí natolik horší výsledek řízení oproti řízení před soudem prvního stupně, že zájmy obhajoby vyžadují, aby obžalovaný ještě měl možnost proti němu argumentovat při současném zachování instančního přezkumu (srov. ŠÁMAL, P. a kol. Trestní řád. Komentář. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 3088).

76. Jeho účelem tedy naopak není vyloučit ingerenci odvolacího soudu do procesu dokazování a vyvozování skutkových zjištění, neboť odvolací soud musí vrátit věc soudu prvního stupně v těchto případech i tehdy, když je skutkový stav zjištěn tak, že by o něm sám mohl rozhodnout, nebýt § 259 odst. 5 trestního řádu (srov. ŠÁMAL, P. a kol. Trestní řád. Komentář. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 3088). Je přitom nepodstatné, zda je tomu tak proto, že soud prvního stupně zjistil skutkový stav bezchybně a vada je spatřována v něčem

jiném (např. v právním hodnocení), nebo zda řádného zjištění skutkového stavu bylo dosaženo až po doplnění dokazování odvolacím soudem.

77. Významná je i skutečnost, že, jak Ústavní soud již v minulosti připustil, ani v těchto případech právo na obhajobu a na odvolání nepřeváží nad vázaností právním názorem a pokyny odvolacího soudu. Pokud tedy nedošlo ke změně skutkového stavu a soud prvního stupně pouze v novém hlavním líčení nezměněný skutkový stav subsumuje pod právní normu v souladu se závazným právním názorem odvolacího soudu (tj. typicky uzná obžalovaného vinným z trestného činu, který původně sám v obžalovaném skutku nespatřoval), nejde o porušení práva na soudní ochranu ani na obhajobu jenom proto, že soud prvního stupně byl vázán právním názorem odvolacího soudu, takže možnosti argumentace v opakovaném hlavním líčení byly značně omezené [srov. např. nález sp. zn. Pl. ÚS 15/14 ze dne 26. 1. 2016 (N 12/80 SbNU 151; 71/2016 Sb.), bod 30; či výslovně usnesení sp. zn. IV. ÚS 2773/18 ze dne 19. 3. 2019].

78. Vzhledem ke shora uvedené hierarchické výstavbě soustavy soudů a jejich pozic v trestním řízení a rozdělení dokazování mezi soud prvního stupně a odvolací soud lze k této otázce uzavřít, že neprovede-li následně po vrácení věci odvolacím soudem soud prvního stupně v hlavním líčení nové dokazování, jehož výsledky takové skutkové zjištění odvolacího soudu zpochybňují, je jím vázán.

79. Zákaz ukládání pokynu odvolacím soudem k učinění konkrétního skutkového zjištění či k určitému způsobu hodnocení soudu prvního stupně takovému postupu nebrání, neboť tento zákaz se vztahuje toliko k situaci, v níž odvolací soud sám dokazování neprovedl, žádné skutkové zjištění neučinil a neústavně nutí soud prvního stupně ke konkrétnímu výsledku takových procesů v řízení před soudem prvního stupně. Neuplatní se ani ustanovení § 220 odst. 2 trestního řádu, podle nějž soud prvního stupně smí přihlížet jen ke skutečnostem, které byly probrány v hlavním líčení, a opírat se o důkazy, které strany předložily a provedly, případně které sám doplnil, neboť toto ustanovení je součástí toliko obecné úpravy hlavního líčení (tj. hlavní líčení před prvním řízením o odvolání), interakci soudu prvního stupně a odvolacího soudu nijak nepředvídá a týká se pouze vlastních skutkových závěrů soudu prvního stupně. Jeho účel je tedy odlišný a směřuje především k tomu, aby všechny důkazy, na jejichž základě byl ustálen skutkový stav, byly v hlavním líčení provedeny kontradiktorním způsobem za účasti stran při zachování jejich práv [srov. např. ŠÁMAL, P. a kol. Trestní řád. Komentář. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 2729; FENYK, J.; DRAŠTÍK, A. a kol. Trestní řád. Komentář. Praha: Wolters Kluwer, 2017, k § 220. Citováno dle: ASPI (právní informační systém), body 18 a 19]. Tomuto požadavku vyhovuje i předchozí provedení důkazu ve veřejném zasedání v řízení o odvolání, které poskytuje stranám obdobné garance.

80. Takový výklad § 220 odst. 2 trestního řádu, který by znemožňoval soudu prvního stupně zohlednit skutkové závěry odvolacího soudu učiněné jím na podkladě řádně provedeného dokazování, které sám soud prvního stupně neprováděl, by v těchto situacích v rozporu se vším výše uvedeným negoval možnost odvolacího soudu provádět dokazování, neboť k jeho výsledkům by soud prvního stupně vůbec nemohl přihlédnout, ačkoliv by byl jediným soudem, který by na jejich podkladě mohl učinit rozhodnutí ve věci samé. To by odporovalo systematickému výkladu a roli svěřené trestním řádem odvolacímu soudu při dokazování (viz výše) a nesporně to nebylo ani úmyslem zákonodárce, ani k tomu nezavdává žádnou příčinu objektivní recentní výklad a ani žádná jiná obecně uznávaná metoda výkladu práva nevede ke smysluplně odůvodněnému opačnému závěru.

81. Pokud však odvolací soud shora uvedeným způsobem sám doplní dokazování a změní skutková zjištění, ale uloží při vrácení věci soudu prvního stupně zopakování či doplnění dokazování či mu uloží takový pokyn, který předpokládá vyhledání a provedení dalších důkazů, nesmí soudu prvního stupně zakázat přehodnocení svých skutkových zjištění či zopakování důkazů, na jejichž základě k nim dospěl, neboť proces dokazování v takovém případě není ještě ukončen a soud prvního stupně je povinen jej řádně dokončit a hodnotit

důkazy v souladu s § 2 odst. 5 a 6 trestního řádu. Závěr uvedený shora v bodě 78 se tedy uplatní jen tehdy, pokud je skutkový stav po doplnění či zopakování důkazů odvolacím soudem definitivně ustálen a vrácení věci soudu prvního stupně nepředpokládá žádné další dokazování.

82. Ústavní soud tedy shrnuje, že má-li odvolací soud důvodné pochybnosti o určitých skutkových zjištěních soudu prvního stupně, z ústavněprávního hlediska mu nic nebrání v tom, aby ve veřejném zasedání o odvolání při zachování všech garancí kontradiktornosti řízení a práva na obhajobu zopakoval důkaz či důkazy, z nichž soud prvního stupně tato skutková zjištění učinil, případně i další důkazy, které k nim měly být provedeny již v hlavním líčení, sám změnil skutkové závěry a na jejich podkladě v kombinaci se skutkovými závěry soudu prvního stupně, k nimž dokazování neprováděl, a tedy je ohledně nich vázán podle § 263 odst. 7 trestního řádu závěry soudu prvního stupně, dosáhl nového skutkového stavu a sám vydal rozhodnutí, které mu odpovídá.

83. V případě, že po takovéto změně skutkového stavu dospěje odvolací soud k závěru, že možnosti dokazování již byly vyčerpány, skutkový stav byl v rozsahu nutném pro rozhodnutí zjištěn bez důvodných pochybností a je namístě vydat takové rozhodnutí, které sám vydat nemůže z důvodu zákonné překážky podle § 259 odst. 5 trestního řádu, ústavní pořádek nebrání tomu, aby věc vrátil soudu prvního stupně a zavázal jej k tomu, aby obžalovaného uznal vinným určitým trestným činem.

84. Soud prvního stupně je v takovém případě povinen vycházet ze skutkového stavu tak, jak byl ustálen odvolacím soudem. To platí samozřejmě pouze s výhradou, že skutková zjištění zůstanou v hlavním líčení nezměněna, neboť odvolací soud nemůže ani v takovém případě zakázat soudu prvního stupně doplnění dokazování, vyžádá-li si to procesní vývoj. K takové potřebě mohou vést např. nově se objevivší, dříve nepředvídané poznatky, nicméně soud prvního stupně nesmí opakovat či doplňovat dokazování účelově jen proto, aby si formálně odůvodnil odchýlení se od těch skutkových zjištění, k nimž dospěl odvolací soud na podkladě vlastního dokazování.

VI. Závěr

85. Nosné právní závěry tohoto nálezu, které jsou podle čl. 89 odst. 2 Ústavy závazné pro všechny orgány i osoby, jsou vyjádřeny v bodech 57, 69 a 82 až 84.

86. Ústavní soud projednal ústavní stížnost bez přítomnosti účastníků mimo ústní jednání dle § 44 zákona o Ústavním soudu *a contrario*, neboť od něj nebylo možno očekávat další objasnění věci a ani v něm nebylo třeba provádět dokazování. Jelikož Ústavní soud dospěl k závěru, že ústavní stížnost je důvodná, podle § 82 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu vyslovil, která ústavně zaručená práva stěžovatelky a jaká ustanovení ústavního zákona byla porušena, a podle § 82 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu napadená rozhodnutí zrušil.

87. Věc stěžovatelky se tak nyní vrátí k dalšímu řízení před okresní soud. V tomto řízení bude úkolem okresního soudu nyní znovu zhodnotit důkazy toliko v souladu se všemi relevantními zásadami dokazování v trestním řízení, zejména se zásadami volného hodnocení důkazů, materiální pravdy, bezprostřednosti a ústnosti, a na základě toho dospět ke skutkovým závěrům, které budou odrážet jeho vnitřní přesvědčení. Předchozími pokyny krajského soudu, které v tomto nálezu Ústavní soud shledal neústavními, není vázán.

88. Ústavní soud podotýká, že není oprávněn předjímat výsledek předmětného trestního řízení, avšak dojde-li v jeho průběhu na opravná řízení, krajský soud je oprávněn ukládat okresnímu soudu pokyny v souladu s ústavně konformním výkladem ustanovení § 263 odst. 7 trestního řádu a § 264 odst. 1 trestního řádu tak, jak jej vymezila judikatura Ústavního soudu. Kromě toho je oprávněn sám zopakovat či doplnit dokazování ke skutkovým zjištěním okresního soudu, která považuje za nesprávná či nedostatečná, učinit vlastní skutková zjištění a uložit okresnímu soudu, aby tento výsledný skutkový stav (s výhradou jeho změny na

podkladě potenciálního dalšího doplnění dokazování) právně posoudil podle právního názoru, kterým jej zaváže.

89. Proti případným pochybením v tomto směru, pokud by hypoteticky nastala, což samozřejmě rovněž Ústavní soud nemůže předjímat, je případně oprávněn zakročit i Nejvyšší soud v souladu se svou povinností střežit základní práva a svobody obviněných [srov. např. stanovisko pléna sp. zn. Pl. ÚS-st. 38/14 ze dne 4. 3. 2014 (ST 38/72 SbNU 599; 40/2014 Sb.), bod 26; či nález sp. zn. I. ÚS 1365/21 ze dne 22. 2. 2022, bod 101].

Č. 43
Zákaz retroaktivity a technické normy v trestním řízení
(sp. zn. II. ÚS 103/23 ze dne 21. března 2023)

I. Zákaz retroaktivity v neprospěch pachatele, jakož i příkaz retroaktivity v jeho prospěch podle čl. 40 odst. 6 Listiny se na technickou normu vztahuje pouze tehdy, jestliže na ni mimotrestní právní předpis odkazuje tzv. výlučným odkazem, v jehož důsledku se taková norma stává součástí právního předpisu a nabývá obecné normativní závaznosti.

II. Pokud však takový odkaz v mimotrestním předpise neexistuje, pak se na ni čl. 40 odst. 6 Listiny vůbec nevztahuje. V takovém případě představuje technická norma pouze skutkovou okolnost a závěr o vině pachatele v důsledku jejího porušení lze učinit pouze tehdy, jestliže pachatel právně platným způsobem přejal povinnost se jí řídit. Pokud tato podmínka není splněna, lze k ní toliko přihlížet při subsumpci skutkového stavu pod právní normu stanovující obecně vymezenou povinnost k opatrnosti či obezřetnosti, ať už je obsažena v trestním, či mimotrestním zákoně, jako k jednomu z relevantních, ale nevýlučných hledisek, a to jen má-li taková technická norma k danému trestnému činu vztah, zejména je-li běžně dodržována osobami v obdobném postavení, jaké měl pachatel, při plnění povinnosti, jejíž porušení se pachateli klade za vinu.

III. Represivní funkci trestního práva nelze přeceňovat či favorizovat oproti ostatním jeho funkcím. Nelze ale ani opomíjet, že právě represe, tedy restrikce či imperativ negativně a ve srovnání s jinými právními odvětvími typově nejintenzivněji se projevující ve sféře pachatele, představuje specifický základní prvek metody trestněprávní regulace. Z ústavního hlediska je proto přípustné, aby od trestní represe nebylo upuštěno za situace, kdy jedinou nenaplněnou funkcí vyvození odpovědnosti je represivní funkce v užším slova smyslu (tj. vlastního postihnutí ve smyslu negativního působení na pachatele), jestliže je následně při volbě a ukládání právního následku trestného činu dostatečně zohledněno naplnění všech ostatních funkcí.

Nález

Ústavní soud rozhodl mimo ústní jednání a bez přítomnosti účastníků v senátě složeném z předsedy senátu Tomáše Lichovníka, soudce Davida Uhlíře a soudce zpravodaje Jaroslava Fenyka o ústavní stížnosti stěžovatele T. G., zastoupeného Mgr. Jiřím Kubalou, advokátem, se sídlem Josefa Václava Sládka 35, Frýdek-Místek, proti usnesení Vrchního soudu v Olomouci ze dne 29. 11. 2018 č. j. 2 To 42/2018-5029, rozsudku Krajského soudu v Brně ze dne 23. 6. 2020 č. j. 40 T 4/2015-5281, rozsudku Vrchního soudu v Olomouci ze dne 22. 6. 2021 č. j. 2 To 88/2020-5573 a usnesení Nejvyššího soudu ze dne 28. 7. 2022 č. j. 3 Tdo 346/2022--6156, za účasti Krajského soudu v Brně, Vrchního soudu v Olomouci a Nejvyššího soudu jako účastníků řízení a Vrchního státního zastupitelství v Olomouci – pobočky v Brně a Nejvyššího státního zastupitelství jako vedlejších účastníků řízení, takto:

Ústavní stížnost se zamítá.

Odůvodnění

I. Vymezení předmětu řízení

1. Ústavní stížností doručenou Ústavnímu soudu dne 10. 1. 2023, která splňuje všechny procesní předpoklady meritorního přezkumu stanovené zákonem č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“), brojí stěžovatel proti v záhlaví vymezeným rozhodnutím Krajského soudu v Brně (dále jen „nalézací soud“), Vrchního soudu v Olomouci (dále jen „odvolací soud“) a Nejvyššího soudu, a to z důvodu, že jimi podle stěžovatelova názoru byla porušena jeho ústavně zaručená základní práva podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“), jakož i čl. 6 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva“), princip zákazu překvapivých rozhodnutí, právo na řádné odůvodnění rozsudku, princip zákazu retroaktivity podle čl. 1 Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“), princip v pochybnostech ve prospěch podle čl. 40 odst. 2 Listiny a povinnost moci soudní ochraňovat základní práva a svobody podle čl. 4 Ústavy.

II. Rekapitulace skutkového stavu a procesního vývoje

2. Stěžovatel byl před obecnými soudy trestně stíhán pro skutek, který měl spočívat, krátce uvedeno, v tom, že ve dnech 12. 11. 2010 až 24. 11. 2010 měl jako revizní technik vyhotovit tři zprávy o výchozí revizi elektrického zařízení ohledně fotovoltaické elektrárny v katastrálním území P. (dále jen „předmětná elektrárna“) obsahující nepravdivé informace o celkovém výkonu všech tří bloků elektrárny ve výši 3,308 MW a o způsobilosti této elektrárny k bezpečnému provozu, ačkoliv věděl, že ve skutečnosti předmětná elektrárna nebyla dokončena a provozu byla schopna až dne 28. 2. 2011 s omezeným výkonem ve výši 2 MW, a tyto zprávy měl dne 29. 11. 2010 předat společnosti X. s vědomím, že budou použity jako podklad pro Energetický regulační úřad k vydání licence na výrobu elektřiny z fotovoltaických zdrojů ještě v roce 2010 a že bez těchto zpráv by licence nebyla vydána, tedy umožnil spoluobviněným získat neoprávněně licenci na výrobu fotovoltaických zdrojů, čímž společnosti X. vznikl neoprávněně nárok na garantovanou výkupní cenu ve výši 12 150 Kč za MWh po dobu dvaceti let, ačkoliv při uvedení do provozu v roce 2011 by výkupní cena představovala pouze 5 500 Kč, čímž by se za dvacetileté období tato společnost neoprávněně obohatila o částku ve výši 160 879 340 Kč, přičemž reálně vznikla poškozeným (energetickým společnostem a státu na tzv. solární dani) v období let 2011 až 2013 škoda v celkové výši 43 880 707 Kč (dále jen „předmětný skutek“).

3. Stěžovatel byl nyní nenapadeným rozsudkem nalézacího soudu ze dne 14. 12. 2017 č. j. 40 T 4/2015-4789 (dále jen „zprošťující rozsudek“) zproštěn obžaloby podle § 226 písm. b) zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, pro výše popsaný skutek, ve kterém obžaloba spatřovala pomoc podle § 24 odst. 1 písm. c) zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „trestní zákoník“) k zvlášť závažnému zločinu podvodu podle § 209 odst. 1, odst. 5 písm. a) trestního zákoníku, zčásti dokonanému a zčásti ukončenému ve stadiu pokusu podle § 21 odst. 1 trestního zákoníku. Poškozené nalézací soud odkázal podle § 229 odst. 3 trestního řádu na řízení ve věcech občanskoprávních. Zprošťující výrok ve vztahu ke stěžovateli odůvodnil nalézací soud, povšechně vyjádřeno, tím, že povinností stěžovatele jako revizního technika bylo pouze zkoumat bezpečnost revidovaného zařízení, přičemž tento úkol mohl splnit z technického hlediska i bez toho, aby předmětné zařízení bylo osazeno fotovoltaickými panely, neboť jejich (ne)přítomnost z hlediska závěrů revize nečinila žádného rozdílu. V rozhodné době přitom nebylo žádným závazným předpisem jednoznačně stanoveno, že by revize vyžadovala zapojení všech fotovoltaických panelů, jak konstatoval i Nejvyšší správní soud v rozsudku ze dne 30. 3. 2017 č. j. 2 As 313/2015-492. Obžalobě se tak podle nalézacího soudu nepodařilo

prokázat, že by stěžovatel úmyslně vystavil nepravdivou revizní zprávu, na jejímž základě by následně byla vydána licence bez splnění zákonných podmínek.

4. K odvolání státního zástupce v neprospěch stěžovatele i jeho spoluobviněných tento rozsudek nalézacího soudu zrušil odvolací soud svým napadeným usnesením ze dne 29. 11. 2018 č. j. 2 To 42/2018-5029 podle § 258 odst. 1 písm. b) a c) trestního řádu a podle § 259 odst. 1 trestního řádu věc vrátil nalézacímu soudu k dalšímu řízení. Odvolací soud vyhověl odvolání státního zástupce v neprospěch (mimo jiné) stěžovatele, neboť dospěl k závěru, že nalézací soud vyhodnocoval důkazy jednostranně ve prospěch obviněných, nevěnoval se dostatečně důkazům vztahujícím se k dokumentaci průběhu stavby předmětné elektrárny a nepostupoval v souladu s právním názorem, že zpráva o výchozí revizi v případě licence k provozování fotovoltaické elektrárny se musí vztahovat k bezpečnosti celého energetického zařízení, tj. k souboru jeho jednotlivých částí, tedy i fotovoltaických panelů. K tomu odvolací soud odkázal na rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 10. 12. 2015 č. j. 7 As 204/2015-66. Revizní technik tak musí předmětnou zprávu zpracovat jen s nainstalovanými fotovoltaickými panely. Odvolací soud uložil nalézacímu soudu, aby si vyžádal zprávu Energetického regulačního úřadu, zda jím byly předmětné revizní zprávy chápány jako doklady potvrzující bezpečnost fotovoltaické elektrárny jako celku včetně nainstalovaných panelů a zda se v souvislosti s těmito zprávami předpokládala její celková dokončenost. Odvolací soud rovněž v bodě 22 svého usnesení vyzdvihl, že v předmětných zprávách stěžovatel nijak neuvedl, že by se tyto měly týkat pouze částí příslušných bloků, tj. že by na nich ještě nebyly nainstalovány fotovoltaické panely, naopak tyto panely neuvedl v seznamu zařízení, na kterých revize nebyla provedena, detailně popsal jejich technické parametry a neuváděl, že tyto teprve mají být nainstalovány, ale uváděl panely, které již nainstalovány jsou. Dále odvolací soud poukázal na to, že podle rozhodnutí Energetického regulačního úřadu ze dne 30. 8. 2013 sp. zn. OLP-08092/2013-ERU o povolení obnovy řízení o udělení licence předmětné elektrárně se s odkazem na sdělení Technické inspekce České republiky uvádí, že stěžovatel ani nebyl oprávněnou osobou revizi provést, neboť sice měl platné osvědčení, ale neměl oprávnění podle § 6a odst. 1 zákona č. 174/1968 Sb., o státním odborném dozoru nad bezpečností práce, ve znění pozdějších předpisů, které k tomu bylo u tohoto typu zařízení vyžadováno. Odvolací soud rovněž uložil nalézacímu soudu zabývat se znovu obsahem řady listinných důkazů, např. škodního protokolu ze dne 30. 11. 2010, který krátce po vydání předmětných zpráv a protokolu o převzetí díla bez závad uvádí, že došlo omylem k zaslání jiných fotovoltaických panelů, než jaké uvádí projektová dokumentace, obsahem stavebních deníků, podle nichž byly např. ještě na konci prosince 2010 zastaveny práce pro nedodání fotovoltaických panelů, fotodokumentace, výpověďmi svědků o průběhu prací ještě v lednu 2011 atd.

5. Nalézací soud svým napadeným rozsudkem ze dne 23. 6. 2022 č. j. 40 T 4 2015-5281 uznal stěžovatele vinným ze spáchání pomoci ke zvlášť závažnému zločinu podvodu s kvalifikací uvedenou výše sub 2, za což mu uložil podle § 209 odst. 5 trestního zákoníku za použití § 58 odst. 1 a 5 trestního zákoníku trest odnětí svobody v délce tří let, jehož výkon podle § 81 odst. 1 trestního zákoníku podmíněně odložil na zkušební dobu v délce pěti let podle § 82 odst. 1 trestního zákoníku, podle § 73 odst. 1 a 3 trestního zákoníku trest zákazu činnosti spočívající v zákazu výkonu práce revizního technika na dobu sedmi let a podle § 67 odst. 1 trestního zákoníku ve spojení s § 68 odst. 1 a 2 trestního zákoníku peněžitý trest ve výměře 400 000 Kč, což představovalo 400 denních sazeb po 1 000 Kč, přičemž podle § 69 odst. 1 trestního zákoníku, ve znění platném a účinném do 1. 10. 2020, mu pro případ nevykonání stanovil náhradní trest odnětí svobody v délce šesti měsíců. Poškozené s jejich nároky nalézací soud odkázal podle § 229 odst. 1 trestního řádu na řízení ve věcech občanskoprávních. Nalézací soud splnil ty pokyny odvolacího soudu, které objektivně splnit mohl (např. znovu nevyslechl stěžovatele, který výpověď odepřel), a dospěl k závěru, že stěžovatel se předmětného skutku

dopustil. Skutkovými okolnostmi zakládajícími jeho trestní odpovědnost se zabýval zejména v bodech 47 až 53 svého napadeného rozsudku, přičemž svůj závěr o stěžovatelově vině založil zejména na tom, že stěžovatel skutečně neměl zvláštní oprávnění k provádění revize na zařízení typu předmětné elektrárny; že v úvodu stěžovatelem zpracované zprávy o výchozí revizi elektrického zařízení č. 060/2010 ze dne 24. 11. 2010, předané společnosti X. dne 29. 11. 2010, je rukou připsáno, že revize odpovídají skutečnému stavu včetně vložení panelů; že podle rozsudku Nejvyššího správního soudu ze dne 10. 12. 2015 č. j. 7 As 204/2015-66 musí zpráva o výchozí revizi být zpracována, pouze jsou-li fotovoltaické panely již nainstalovány, čemuž odpovídají i odborná vyjádření Českého vysokého učení technického a Vysoké školy báňské – Technické univerzity Ostrava; že z předmětných zpráv o výchozích revizích nevyplývá, že by revize nebyly prováděny i na fotovoltaických panelech, resp. že by tyto v době revize nebyly naistalovány, naopak v nich jsou zařazeny seznamy zařízení, která revizím podrobena nebyla, ale fotovoltaické panely na nich chybí a předmětné zprávy obsahují jejich detailní technický popis, navíc v těchto zprávách jsou uvedeny i jiné typy panelů, než jaké obsahuje projektová dokumentace, tedy stěžovatel nemohl vycházet jen z ní, jak tvrdil. Z odborných vyjádření Technické inspekce České republiky a obou shora zmíněných univerzit pak vyplynulo, že výchozí revizi samy o sobě fotovoltaické panely nepodléhají. K subjektivní stránce stěžovatele nalézací soud vzal v potaz (viz zejména bod 87 napadeného rozsudku), že s ohledem na svou profesi věděl, že jím vyhotovené nepravdivé zprávy o výchozí revizi budou ostatními spoluobviněnými použity k neoprávněnému získání licence, a odkázal k tomu i na usnesení Nejvyššího soudu ze dne 11. 12. 2018 sp. zn. 3 Tdo 990/2018, podle něhož si revizní technik na konci roku 2010 musel být vědom, že jeho jednání nemá jiný smysl, než aby výsledky výchozí revizní zprávy byly použity v licenčním řízení za účelem dosažení podstatně výhodnějších výkupních cen, než jaké by náležely při reálném dokončení předmětné elektrárny až v roce 2011. K tomu nalézací soud dodal, že určitým signálem pro stěžovatele muselo být, že předchozí revizní technik nebyl ochoten předmětné zprávy zpracovat, ale toliko k nim poskytl podklady, aby získal alespoň nějakou odměnu.

6. Stěžovatel podal proti napadenému rozsudku nalézacího soudu odvolání, na jehož podkladě odvolací soud napadeným rozsudkem ze dne 22. 6. 2021 č. j. 2 To 88/2020-5573 zrušil výrok o náhradě škody, ve zbytku však zůstal napadený rozsudek nalézacího soudu ve vztahu ke stěžovateli nezměněn. Odvolací soud se zevrubně zabýval skutkovými zjištěními i právními úvahami nalézacího soudu a ztotožnil se se závěrem o stěžovatelově vině. Poukázal zejména na to, že nepravdivost stěžovatelem vyhotovených zpráv vyplývala z dalších důkazů objektivně dosvědčujících, že k instalaci fotovoltaických panelů na předmětnou elektrárnu docházelo ještě v období následujícím po jejich vydání, že předmětné revizní zprávy byly vyžádány až k výzvě Energetického regulačního úřadu, který čestná prohlášení předchozího revizního technika nepovažoval za dostatečná, a že stěžovatel věděl, k čemu budou jím nepravdivě vyhotovené zprávy použity. K námitce, že v roce 2010 stěžovateli nemohl být znám judikaturní vývoj k požadavkům na zprávu o výchozí revizi, který se v praxi správních i trestních soudů ustálil až po roce 2013, odvolací soud reagoval tak, že již v roce 2010 stěžovateli muselo být zřejmé, že revize se týká energetického zařízení jako celku, tedy i s osazenými fotovoltaickými panely. Podle odvolacího soudu je i bez zvláštního odborného vzdělání zřejmé, že za bezpečné nelze prohlásit takové energetické zařízení, které nebylo ještě dokončeno, a ve shodě s nalézacím soudem odkázal na odborné vyjádření Českého vysokého učení technického dospívajícího k závěru, že byť jsou fotovoltaické panely samostatným výrobkem, který výchozí revizi samostatně nepodléhá, podléhá jí způsob jejich zapojení do obvodu elektrárny. Odvolací soud poukázal rovněž na to, že předchozí revizní technik výchozí revizní zprávy odmítl vystavit a svá čestná prohlášení vydal ve dvou případech ve stejné dny, v nichž stěžovatel vydal předmětné zprávy, které měl stěžovatel k dispozici, tedy mu bylo známo, že jiný revizní technik odmítl zprávy vyhotovit. Odvolací soud také odmítl

stěžovatelovu námitku, že z obsahu předmětných zpráv nevyplývá, že panely již v době revize byly naistalovány, neboť v těchto zprávách jsou obsaženy formulace v přítomném čase o tom, pod jakým úhlem jsou panely zapojeny, jakou mají barvu a z jakého jsou materiálu, a tyto nejsou uvedeny v seznamu položek, na nichž revize prováděna nebyla. Ztotožnil se i se závěry nalézacího soudu o tom, že stěžovatel jednal v úmyslu přímém. Odvolací soud také odmítl pro nadbytečnost stěžovatelovy důkazní návrhy na opětovné přečtení výše uvedených odborných vyjádření a na provedení listinného důkazu – rozsudku Nejvyššího správního soudu ze dne 30. 3. 2017 sp. zn. 2 As 313/2015, neboť odborná vyjádření byla již v řízení před nalézacím soudem provedena a obsah posledně uvedeného rozsudku je stranám i soudu dobře znám.

7. Stěžovatel brojil proti tomuto rozsudku odvolacího soudu dovoláním, které Nejvyšší soud odmítl svým napadeným usnesením ze dne 28. 7. 2022 č. j. 3 Tdo 346/2022-6156 podle § 265i odst. 1 písm. e) trestního řádu. Nejvyšší soud odmítl stěžovatelovu námitku tzv. opomenutých důkazů, a to ze stejných důvodů, z nichž tak učinil odvolací soud, jen k navrhovanému čtení rozsudku Nejvyššího správního soudu ze dne 30. 3. 2017 sp. zn. 2 As 313/2015 doplnil, že tento byl vydán v jiné věci a nijak se netýkal předmětné elektrárny, tedy stěžovatelova námitka opírající se o tento rozsudek byla právní povahy. Ani další námitky procesní povahy Nejvyšší soud nepovažoval za naplňující některý z dovolacích důvodů. K námitce nemožnosti klást stěžovateli k tíži pozdější vývoj judikatury Nejvyšší soud zopakoval základní teze své rozhodovací praxe k tzv. „solárním podvodům“ a s odkazem na ně této námitce nepřisvědčil. Připomněl, že revizní technik mimo jiné revizní zprávou stvrzuje, že dílo bylo provedeno v souladu s projektovou a technickou dokumentací, což lze učinit až po kompletaci celého díla, neboť i způsob zapojení samostatných výrobků, které revizi nepodléhají, může být z hlediska bezpečnosti zařízení jako celku podstatný, např. s ohledem na možnou nekompatibilitu. I skutkový závěr nalézacího a odvolacího soudu, že z obsahu předmětných zpráv v rozporu s realitou jednoznačně plyne, že revize proběhla až poté, co byly všechny fotovoltaické panely nainstalovány, Nejvyšší soud převzal. Ani předpoklady pro aplikaci zásady subsidiarity trestní represe, jíž se stěžovatel dovolával, Nejvyšší soud neshledal. Stěžovatel totiž významně napomohl ke způsobení škody mnohonásobně převyšující hranici škody velkého rozsahu a nedbal důvěry vložené do něj jako do někoho, kdo disponoval osvědčením k provádění revizí, přičemž značná míra benevolence byla vůči němu vynaložena při ukládání trestu.

III. Argumentace stěžovatele, ostatních účastníků řízení a vedlejších účastníků řízení

8. Stěžovatel v ústavní stížnosti shrnul splnění procesních předpokladů jejího věcného posouzení, stručně rekapituloval předchozí procesní průběh, vytyčil hlavní body své argumentace a tyto následně rozvedl. Proti napadeným rozhodnutím namítá: 1. porušení zákazu retroaktivity; 2. nedostatečné vypořádání se s touto námitkou Nejvyšším soudem; 3. porušení zásady subsidiarity trestní represe; 4. nesprávná skutková zjištění; 5. nedoručení vyjádření nejvyššího státního zástupce stěžovateli a 6. opomenuté důkazy. Jádra těchto jeho jednotlivých námitek lze vystihnout následovně:

9. Ad 1 stěžovatel považuje za klíčovou otázku, zda fotovoltaické panely musely být při výchozí revizi fotovoltaické elektrárny nainstalovány a zda na nich také musela být provedena revize. V době předmětného skutku stěžovatel zastával názor, že tomu tak být nemusí, a ve zprošťujícím rozsudku mu nalézací soud dal za pravdu. Až poté došlo k odklonu soudů při řešení této otázky s odkazem na rozhodnutí Nejvyššího správního soudu pod č. j. 7 As 205/2015-66 z roku 2015 (sic!). Stěžovatel s odkazem na nálezy Ústavního soudu sp. zn. III. ÚS 611/01 ze dne 13. 6. 2002 (N 75/23 SbNU 253), sp. zn. IV. ÚS 215/94 ze dne 8. 6. 1995 (N 30/3 SbNU 227) a sp. zn. Pl. ÚS 21/96 ze dne 4. 2. 1997 (N 13/7 SbNU 87; 63/1997 Sb.) prezentuje úvahu, že vyvození jeho trestní odpovědnosti brání zákaz retroaktivity, který se podle jeho mínění nevztahuje pouze na právní předpisy, ale rovněž na jejich výklad. Jednání dříve

nezávadné nelze nově a zpětně považovat za závadné, dokonce bez jakékoliv změny právní úpravy. Stěžovatel je názoru, že tento závěr je třeba vztáhnout i na výklad technických norem a že v době, kdy se měl dopustit předmětného skutku, nevěděl a vědět nemohl, že jednou jeho jednání bude považováno za trestné. Stěžovatel k povaze technických norem připomíná nález sp. zn. Pl. ÚS 40/08 ze dne 26. 5. 2009 (N 120/53 SbNU 501; 241/2009 Sb.) a dovozuje z něj, že pokud by měla být trestní odpovědnost vyvozena na základě české technické normy, je třeba s ní nakládat stejně jako s právním předpisem včetně zákazu retroaktivity. V době předmětného skutku neexistovala závazná norma upravující rozsah a postup při revizích, nepanovala jednota ohledně výkladu technických norem, a to ani v akademických kruzích, stěžovatel přitom byl pouze prostým revizním technikem. I sám Nejvyšší soud v usnesení ze dne 25. 5. 2022 sp. zn. 3 Tdo 347/2022, jímž byla zrušena napadená rozhodnutí nalézacího a odvolacího soudu ve vztahu k jedné ze spoluobviněných stěžovatele, připustil s odkazem na rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 30. 3. 2017 sp. zn. 2 As 313/2015, že v době předmětného skutku byla problematika náležitostí revizí fotovoltaických elektráren natolik složitá a neustálená, že ani v době vydání tohoto rozhodnutí na ní nebyla mezi předními znaleckými ústavy shoda. Stěžovatel shrnuje, že při revizi učinil vše, co považoval za správné, jednal podle svého nejlepšího vědomí a svědomí, a tedy vědomě nevydal žádnou nepravdivou zprávu. Fotovoltaické panely považoval za samostatné výrobky, které byly homologovány a které nevyžadovaly zvláštní vlastní revizi. V souladu se zásadou (sic!) *in dubio pro reo* tedy stěžovatel měl být zproštěn obžaloby tak jako ve zprošťujícím rozsudku.

10. Ad 2 stěžovatel poukazuje na to, že Nejvyšší soud k této jeho námitce toliko konstatoval, že je mu známa z jeho rozhodovací praxe, a tedy že je již judikaturně řešena. Opomněl se však jakkoliv zabývat tím, co po něm stěžovatel žádal, tedy možností prosadit odlišné posouzení. Nejvyšší soud ani neuvedl, jakou povinnost měl stěžovatel porušit.

11. Ad 3 stěžovatel staví do popředí zásadu subsidiarity trestní represe. Podle jeho mínění mu nelze přičítat následky jednání jiných osob, o kterých neměl ani ponětí, ale je zapotřebí jeho jednání izolovat. Jako revizní technik se stěžovatel živí mnoho let, nikdy se nedopustil žádného profesního pochybení, je to jediný zdroj příjmů, který si nemůže dovolit ohrozit, a proto z pohledu společenské odplaty postačovala toliko soukromoprávní odpovědnost. Stěžovatel odkazuje na komentářovou literaturu, z níž dovozuje, že uplatněním toliko soukromoprávní odpovědnosti by bylo dosaženo všech účelů vyvození odpovědnosti, tedy reparačního a preventivního, přičemž represivní funkce není zapotřebí, neboť od předmětného skutku uplynulo již 12 let, přičemž promlčecí doba trestní odpovědnosti by činila 15 let. S plynutím času slábne potřeba společenské reakce na daný skutek, stěžovatel se po tuto dobu žádného dalšího trestného činu nedopustil, tudíž i represivní funkce trestního práva, tj. zabránění v další trestné činnosti, byla naplněna, a stěžovatel byl toliko pomocníkem.

12. Ad 4 se stěžovatel ohrazuje proti vyjádření Nejvyššího státního zastupitelství, že stěžovatel věděl o tom, že jiný revizní technik odmítl provést revizi z důvodu nedokončenosti předmětné elektrárny, z čehož se dovozuje stěžovatelův úmysl. Stěžovatel to popírá, neboť z usnesení Nejvyššího soudu ze dne 25. 5. 2022 sp. zn. 3 Tdo 347/2022 se podává, že tento jiný revizní technik uvedl, že ačkoliv tak byly označeny, nešlo o revizní zprávy, ale o pouhá čestná prohlášení, o nichž nepředpokládal, že by někým mohla být použita jako revizní zprávy a že by na to stavební úřad vůbec reagoval. V tomto usnesení navíc Nejvyšší soud připustil, že nároky na obsah revizních zpráv byly v dané době nejasné, což podle stěžovatele je třeba vztáhnout i na jeho případ. Nejvyšší soud také z těchto dokumentů vyvodil, že tento svědek neměl žádný problém osvědčovat skutečnosti neodpovídající reálnému stavu věcí a že tyto dokumenty je zapotřebí považovat za revizní zprávy, jejichž detailní písemné zpracování mělo být vyhotoveno až s časovým odstupem. I kdyby stěžovatel tyto zprávy měl k dispozici, je v nich deklarováno, že elektrické zařízení je z hlediska bezpečnosti schopno provozu, takže by z nich nemohl seznat, že je něco v nepořádku.

13. Ad 5 stěžovatel tvrdí, že mu vyjádření Nejvyššího státního zastupitelství nebylo řádně doručeno, takže k němu nemohl uplatnit právo na repliku, ačkoliv závěr Nejvyššího soudu na něm byl jednoznačně založen.

14. Ad 6 stěžovatel vytýká obecným soudům, že zamítly pro nadbytečnost jeho důkazní návrhy (odborná expertiza Vysokého učení technického, Ústavu elektroenergetiky, odborné vyjádření Vysoké školy báňské – Technické univerzity Ostrava a zmíněný rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 3. 3. 2017 sp. zn. 2 As 313/2015), jimiž měla být prokázána jeho nevina, zejména s ohledem na panující nejednotu a nejednoznačnost požadavků na technické revize v době předmětného skutku. Odvolací soud uvedl, že s posledně odkazovaným rozsudkem se argumentačně vypořádal, aniž by jej musel provést, podle stěžovatelova soudu tak však neučinil. Nejvyšší soud tento postup aproboval s tím, že nebylo nutno tyto důkazy provádět, ale pouze poukázat na jejich závěry a navázat je na nynější případ. Takový postup podle stěžovatele ale nemůže být správný, neboť jím dochází k popření smyslu dokazování.

15. Ústavní soud si vyžádal vyjádření ostatních účastníků řízení a vedlejších účastníků řízení, jakož i spisový materiál, z něhož ověřil průběh řízení tak, jak byl zrekapitulován výše.

16. Nalézací soud odkázal na odůvodnění svého napadeného rozsudku.

17. Odvolací soud konstatoval, že stěžovatel uplatňuje v ústavní stížnosti námitky, s nimiž se odvolací soud vypořádal v odůvodnění svého napadeného usnesení, na které proto odkázal, a ve stručnosti shrnul důvody pro závěr o jeho vině. Navrhl, aby Ústavní soud ústavní stížnost odmítl, neboť k porušení práv stěžovatele podle čl. 36 odst. 1 Listiny ani čl. 6 Úmluvy napadeným usnesením odvolacího soudu nedošlo.

18. Nejvyšší soud v prvé řadě odkázal na odůvodnění svého napadeného usnesení, připomněl meze stěžovatelem uplatněných dovolacích důvodů, stručně u jednotlivých stěžovatelových námitek odkázal na pasáže svého odůvodnění, které je vypořádávají, a k námitce 5 upozornil, že stěžovateli byla výzva k replice k vyjádření Nejvyššího státního zastupitelství řádně doručena dne 25. 4. 2022, což doložil i kopií doručenky do datové schránky jeho obhájce, avšak stěžovatel práva repliky nevyužil.

19. Vrchní státní zastupitelství v Olomouci – pobočka v Brně se prostřednictvím náměstka vrchního státního zástupce vyjádřilo tak, že s napadenými rozhodnutími souhlasí a že stěžovatelem uplatňované námitky byly v jejich odůvodněních náležitě vypořádány.

20. Obdobně se za Nejvyšší státní zastupitelství vyjádřil i náměstek nejvyššího státního zástupce. Ten v postupu obecných soudů neshledal žádná vybočení z mantinelů ústavního práva. Povinnost stěžovatele vypracovat revizní zprávu s ohledem na celé energetické zařízení byla dána již před vydáním prvního rozsudku Nejvyššího správního soudu k této věci, ve stěžovatelově případě vyplývala z čl. 4.1 České technické normy ČSN 33 1500, na kterou stěžovatel ve svých revizních zprávách sám odkazuje. Namítá-li stěžovatel retroaktivní aplikaci judikatury, jde ve skutečnosti o tzv. retrospektivní působení judikatury, resp. o incidentní retrospektivitu judikatury, která se uplatňuje v zemích kontinentálního práva. Pozdější judikatura se tak uplatňuje i na všechna teprve probíhající řízení, výjimkou je jen ochrana právní jistoty a legitimního očekávání, avšak v nynější věci nenastala žádná z předvídaných okolností výjimečné povahy, která by umožňovala zpětně právní názor neuplatnit. Správně obecné soudy vyhodnotily i nedůvodnost stěžovatelových námitek opomenutých důkazů, jakož i neaplikování zásady subsidiarity trestní represe. Co se týče nedoručení vyjádření Nejvyššího státního zastupitelství k replice, toto nemělo v nynější věci tak zásadní charakter, jako tomu bylo např. ve věci rozhodnuté nálezem sp. zn. I. ÚS 3235/15 ze dne 26. 4. 2016 (N 80/81 SbNU 349). Kontradiktornost a rovnost účastníků řízení ve smyslu čl. 37 odst. 3 Listiny tak materiálně deformovány nebyly. Náměstek nejvyššího státního zástupce tak navrhl ústavní stížnost odmítnout, nebo zamítnout.

21. Ústavní soud zaslal tato vyjádření ostatních účastníků řízení a vedlejších účastníků řízení stěžovateli k replice. Stěžovatel tohoto práva využil a k vyjádřením ostatních účastníků

a vedlejších účastníků řízení zaujal odmítavé stanovisko souladné s argumentací v jeho ústavní stížnosti, již v podstatě toliko zopakoval. K výtkám, že pouze předkládá znovu námitky, které uplatnil již při své obhajobě v trestním řízení před obecnými soudy, uvedl, že tak učinil proto, že se s nimi obecné soudy dostatečně nevypořádaly. Uvedl také, že nikdy nepopřel, že v době provedení předmětných revizí nebyla předmětná elektrárna kompletně osazena, ale že tím nepostupoval v rozporu s právními předpisy ani technickými normami, a tuto námitku dále rozvíjí ve stejném duchu, jako ji prezentoval již v ústavní stížnosti, opíraje se zejména o závěry rozsudku Nejvyššího správního soudu ze dne 30. 3. 2017 sp. zn. 2 As 313/2015. K námitce Nejvyššího státního zastupitelství, že stěžovatel věděl, že jiný technik provedení revizí odmítl, uvedl, že mu bylo známo pouze to, že revizní zprávy mají být použity pro kolaudační řízení, nikoliv pro řízení licenční, přičemž odkázal na svou výpověď před nalézacím soudem, z níž vyvozuje, že tato skutečnost nebyla prokázána, a proto nebyla prokázána ani jeho subjektivní stránka, tedy se předmětného trestného činu nemohl dopustit. Zopakoval rovněž svou námitku, že v roce 2010 nemohl vycházet z judikatury z roku 2015. Vyjádřil rovněž přesvědčení, že v trestním řízení retrospektivní působení judikatury nemůže být v trestním právu užito ve vztahu k dovozování trestní odpovědnosti. Nemůže-li zpětně kriminalizovat určité jednání právní norma, tím méně tak může učinit judikatura.

22. Stěžovatel kromě toho adresoval Ústavnímu soudu žádost o zaslání přílohy k vyjádření Nejvyššího soudu. Ústavní soud této žádosti nevyhověl, neboť ve vyžádaném spisovém materiálu ověřil, že tato doručenka ve spisu obsažena byla, přičemž pokud se stěžovatel rozhodl namítat před Ústavním soudem i nedoručení vyjádření nejvyššího státního zástupce, měl před podáním ústavní stížnosti nahlédnout do spisu, aby si ověřil všechny rozhodné skutečnosti, což učinit i mohl. Vyhovění jeho žádosti by tak řízení toliko zatížilo nadbytečnými průtahy a vedlo by pouze k tomu, že by si stěžovatel pro sebe ověřoval dokument, který by stejně v posledku musel ověřit Ústavní soud. Kromě toho zaslal Nejvyšší soud stěžovateli fotokopii doručenky Ústavnímu soudu v elektronické podobě, a proto byla stěžovateli přístupná z aplikace NaSpis (dostupné z: https://naspis.usoud.cz), jejíž součástí jsou všechny doručené dokumenty, které byly Ústavnímu soudu doručeny v elektronické podobě (viz § 58a odst. 2 rozhodnutí pléna Ústavního soudu ze dne 16. 3. 2004 č. Org. 27/04, ve znění rozhodnutí ze dne 28. 8. 2018 č. Org. 36/18, úplné znění kancelářského a spisového řádu od 1. 8. 2018, dostupného z: https://www.usoud.cz/organizace-us/ostatni-vnitrni-predpisy).

IV. Posouzení Ústavním soudem

23. Pravomoc Ústavního soudu v řízení o ústavní stížnosti proti pravomocnému rozhodnutí orgánu veřejné moci je založena ustanovením čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy jen tehdy, jestliže tímto rozhodnutím došlo k zásahu do ústavně zaručených práv a svobod. Jakékoliv jiné vady takového rozhodnutí se nachází mimo přezkumnou pravomoc Ústavního soudu, a tomu je tak zapovězeno se jimi zabývat. Ústavní soud totiž nestojí nad Ústavou, nýbrž podléhá stejné povinnosti respektovat ústavně zakotvenou dělbu moci jako kterýkoliv jiný orgán veřejné moci. Proto se musí důsledně vystříhat svévole a bedlivě dbát mezí svých pravomocí, svěřených mu Ústavou. Jinak by popřel samotný smysl své existence jakožto soudního orgánu ochrany ústavnosti. V řízení o ústavní stížnosti proti pravomocnému rozhodnutí orgánu veřejné moci je tak Ústavní soud povinen vždy nejprve zkoumat, zda jsou ústavní stížností napadená rozhodnutí způsobilá k vlastnímu meritornímu přezkumu, tedy zda těmito rozhodnutími vůbec mohla být porušena ústavně garantovaná práva či svobody stěžovatelů. Pakliže Ústavní soud dospěje k závěru, že tomu tak není, musí ústavní stížnost odmítnout dle ustanovení § 43 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu.

24. Ústavní soud po seznámení se s obsahem ústavní stížnosti a jejích příloh dospěl k závěru, že v nynějším případě takto postupovat nemůže, ale musí si obstarat další podklady a vyjádření (viz část III tohoto nálezu) a rozhodnout o ní nálezem. Důvodem je stěžovatelova

námitka 1, tedy že stěžovatel byl odsouzen za jednání, které v době, kdy se jej měl dopustit, nebylo trestné. Stěžovatel v ústavní stížnosti přesvědčivě demonstroval, že otázka povinností revizního technika v době předmětného skutku při zpracování zpráv o výchozí revizi před zahájením provozu fotovoltaické elektrárny nebyla zcela jednoznačná, respektive že v ní docházelo časem k určitým judikaturním posunům, což vyplývalo i z příloh ústavní stížnosti. Ústavní soud se tedy zabýval tím, zda v nynější věci odsouzením stěžovatele za předmětný skutek nedošlo k porušení čl. 40 odst. 6 Listiny, čl. 39 Listiny a v návaznosti na ně čl. 36 odst. 1 Listiny.

V. Obecná východiska

25. Podle čl. 36 odst. 1 Listiny se každý může domáhat stanoveným postupem svého práva u nezávislého a nestranného soudu a ve stanovených případech u jiného orgánu. Podle čl. 39 Listiny jen zákon stanoví, které jednání je trestným činem a jaký trest, jakož i jiné újmy na právech nebo majetku lze za jeho spáchání uložit. Podle čl. 40 odst. 6 Listiny se trestnost činu posuzuje a trest se ukládá podle zákona účinného v době, kdy byl čin spáchán. Pozdějšího zákona se použije, jestliže je to pro pachatele příznivější.

26. Ačkoliv čl. 40 odst. 6 Listiny specificky zapovídá retroaktivitu jen v trestním právu hmotném [srov. např. nález sp. zn. IV. ÚS 158/2000 ze dne 22. 1. 2001 (N 12/21 SbNU 91)], Ústavní soud považuje zákaz retroaktivity právních norem za součást pojmu právního státu ve smyslu čl. 1 Ústavy, jehož funkcí je ochránit důvěru v právo, umožnit adresátům právní normy bezpečně určit, jaké jednání je zakázáno, ještě předtím, než je učiní [srov. např. nález sp. zn. Pl. ÚS 21/96 ze dne 4. 2. 1997 (N 13/7 SbNU 87; 63/1997 Sb.) či nález sp. zn. III. ÚS 611/01 ze dne 13. 6. 2002 (N 75/26 SbNU 253)]. Explicitní vymezení každé možnosti retroaktivního použití právní normy v právním řádu má z ústavněprávního hlediska za účel také vyloučit možnost retroaktivní aplikace takové normy v důsledku jejího retroaktivního výkladu [nález sp. zn. Pl. ÚS 22/13 ze dne 12. 11. 2013 (N 185/71 SbNU 221; 22/2014 Sb.), bod 21].

27. Ústavní soud však od retroaktivní aplikace právních norem důsledně odlišuje tzv. retrospektivní působení judikatury, při němž se zásadně použije model incidentní retrospektivity, tj. uplatnění nového právního názoru při dotváření práva na všechna již zahájená i budoucí řízení bez ohledu na to, kdy došlo ke skutečnostem, které tvoří skutkový základ sporu, nejsou-li výjimečně dány zvláštní důvody, pro něž převažuje potřeba přiznat ochranu legitimnímu očekávání dotčených jednotlivců a předvídatelnosti soudního rozhodování [srov. např. nález sp. zn. IV. ÚS 3500/18 ze dne 10. 12. 2019 (N 208/97 SbNU 238); nález sp. zn. II. ÚS 1955/15 ze dne 8. 12. 2015 (N 208/79 SbNU 373); nález sp. zn. IV. ÚS 334/11 ze dne 26. 11. 2012 (N 194/67 SbNU 329); nález sp. zn. III. ÚS 2822/07 ze dne 19. 3. 2009 (N 63/52 SbNU 617) či nález sp. zn. III. ÚS 619/06 ze dne 12. 2. 2009 (N 24/52 SbNU 227)]. Jakkoliv je stabilita soudního rozhodování významnou ústavní hodnotou, nelze vyloučit jednou provždy ani vývoj, ale ani změnu dosavadní judikatury; mělo by k ní však vždy být přistupováno velmi obezřetně a zdrženlivě [srov. např. nález sp. zn. III. ÚS 1275/10 ze dne 22. 12. 2010 ve znění opravného usnesení ze dne 29. 3. 2011 (N 253/59 SbNU 581), nález sp. zn. IV. ÚS 2170/08 ze dne 12. 5. 2009 (N 117/53 SbNU 473), nález sp. zn. III. ÚS 117/07 ze dne 20. 6. 2007 (N 104/45 SbNU 429) či nález sp. zn. IV. ÚS 613/06 ze dne 18. 4. 2007 (N 68/45 SbNU 107)].

28. Významné pro vyvážení těchto zájmů je zejména to, zda změna přístupu soudní praxe k určité otázce byla pro dotčené jednotlivce předvídatelná [srov. např. nález sp. zn. III. ÚS 2279/19 ze dne 2. 6. 2020 (N 112/100 SbNU 282)], přičemž ochrana legitimního očekávání může převážit také tehdy, jestliže v době rozhodných skutečností byla judikatura obecných soudů rozkolísaná či trpící dlouhodobě výkyvy do protichůdných poloh [srov. např. nález sp. zn. II. ÚS 996/18 ze dne 4. 6. 2019 (N 105/94 SbNU 282) či nález sp. zn. II. ÚS 3/10 ze dne 5. 9. 2012 (N 148/66 SbNU 245)]. Při změně právního názoru je rovněž

povinností obecných soudů činit ji k tomu určeným procesním postupem a s náležitým argumentačním vypořádáním potřeby takové změny [srov. např. nález sp. zn. II. ÚS 2156/18 ze dne 5. 2. 2019 (N 20/92 SbNU 209), nález sp. zn. II. ÚS 2571/16 ze dne 8. 11. 2016 (N 214/83 SbNU 391) či nález sp. zn. II. ÚS 566/05 ze dne 20. 9. 2006 (N 170/42 SbNU 455)]. Legitimního očekávání se však nemůže dovolávat jednotlivec, který je opírá o zjevně excesivní a ojedinělý právní názor objevivší se v judikatuře dílem náhody v době, kdy probíhá řízení [srov. např. nález sp. zn. II. ÚS 2234/10 ze dne 9. 8. 2013 (N 145/70 SbNU 353)]. Všechna tato východiska platí zásadně i pro oblast trestního práva [srov. např. nález sp. zn. IV. ÚS 767/21 ze dne 20. 7. 2021 (N 130/107 SbNU 66) či nález sp. zn. III. ÚS 3255/13 ze dne 19. 6. 2014 (N 128/73 SbNU 925)].

29. Podle čl. 6 odst. 1 Úmluvy má každý právo na to, aby jeho záležitost byla spravedlivě, veřejně a v přiměřené lhůtě projednána nezávislým a nestranným soudem, zřízeným zákonem, který rozhodne o jeho občanských právech nebo závazcích nebo o oprávněnosti jakéhokoli trestního obvinění proti němu. Rozsudek musí být vyhlášen veřejně, avšak tisk a veřejnost mohou být vyloučeny buď po dobu celého, nebo části procesu v zájmu mravnosti, veřejného pořádku nebo národní bezpečnosti v demokratické společnosti, nebo když to vyžadují zájmy nezletilých nebo ochrana soukromého života účastníků anebo, v rozsahu považovaném soudem za zcela nezbytný, pokud by, vzhledem ke zvláštním okolnostem, veřejnost řízení mohla být na újmu zájmům spravedlnosti. Podle čl. 7 odst. 1 Úmluvy nesmí být nikdo odsouzen za jednání nebo opomenutí, které v době, kdy bylo spácháno, nebylo podle vnitrostátního nebo mezinárodního práva trestným činem. Rovněž nesmí být uložen trest přísnější, než jaký bylo možno uložit v době spáchání trestného činu.

30. ESLP považuje požadavky čl. 7 odst. 1 Úmluvy za splněny, pokud jsou trestný čin i jeho právní následky jasně definované zákonem, což může být naplněno jak jednoznačným zněním právního předpisu, tak i tehdy, jestliže toto musí být doplněno znalostí judikatury či vyžádáním si pomoci od právního profesionála (srov. např. rozsudek velkého senátu ESLP ze dne 21. 10. 2013 ve věci *Del Río Prado proti Španělsku*, stížnost č. 42750/09, bod 79; rozsudek velkého senátu ESLP ze dne 28. 8. 2018 ve věci *G. I. E. M. S. R. L. a další proti Itálii*, stížnosti č. 1828/06, 34163/07 a 19029/11, bod 242). Příslušná právní úprava rovněž musí být svému adresátovi dostupná a předvídatelná (srov. např. rozsudek velkého senátu ESLP ze dne 29. 3. 2006 ve věci *Achour proti Francii*, stížnost č. 67335/01, bod 42; rozsudek velkého senátu ESLP ze dne 15. 11. 1996 ve věci *Cantoni proti Francii*, stížnost č. 17862/91, bod 29; či rozsudek ESLP ze dne 18. 10. 2022 ve věci *Morck Jensen proti Dánsku*, stížnost č. 60785/19, bod 43), přičemž požadavky na aktivní zjištění potřebných informací samotným adresátem dotčené normy se mohou zvyšovat v případě, že jde o profesionála, který v dané oblasti má zvláštní povinnost k obezřetnosti (srov. např. rozsudek velkého senátu ESLP ze dne 20. 10. 2015 ve věci *Vasiliauskas proti Litvě*, stížnost č. 35343/05, bod 157; rozsudek ESLP ze dne 22. 1. 2013 ve věci *Camilleri proti Maltě*, stížnost č. 42931/10, bod 38; či rozsudek ESLP ze dne 29. 10. 2013 ve věci *Varvara proti Itálii*, stížnost č. 17475/09, bod 56).

31. Vývoj judikatury považuje ESLP za přirozený a nutný jev, který se do rozporu s čl. 7 odst. 1 Úmluvy nedostává, jestliže se děje v demokratickém a právním státě proto, že si to žádá nejasnost zákona či změna společenských poměrů (srov. např. rozsudek velkého senátu ESLP ze dne 22. 3. 2001 ve věci *Streletz, Kessler a Krenz proti Německu*, stížnosti č. 34044/96, 35532/97 a 44801/98, bod 82; či rozsudek velkého senátu ESLP ze dne 12. 2. 2008 ve věci *Kafkaris proti Kypru*, stížnost č. 21906/04, bod 141), a jde-li o postupný proces pokračující případ od případu, je v souladu s podstatou daného trestného činu a může být rozumně předvídán (srov. např. rozsudek velkého senátu ESLP ze dne 19. 9. 2008 ve věci *Korbely proti Maďarsku*, stížnost č. 9174/02, bod 71; rozsudek velkého senátu ESLP ze dne 17. 5. 2010 ve věci *Konovov proti Lotyšsku*, stížnost č. 36376/04, bod 185; rozsudek velkého senátu ESLP ze dne 17. 9. 2009 ve věci *Scoppola proti Itálii*, stížnost č. 10249/03, bod 101; či rozsudek

ESLP ze dne 6. 7. 2021 ve věci *Norman proti Spojenému království*, stížnost č. 41387/17, bod 60), a to i jde-li o judikaturní obrat zapříčiněný zásadním celospolečenským vývojem ohledně určité otázky (srov. např. rozsudek ESLP ze dne 22. 11. 1995 ve věci *S. W. proti Spojenému království*, stížnost č. 20190/92, bod 41). Porušení čl. 7 odst. 1 Úmluvy nemůže být shledáno ani v takové situaci, v níž je v daném trestním řízení poprvé řešena určitá interpretační otázka, pokud je její řešení předvídatelné v souladu s podstatou daného trestného činu (srov. např. rozsudek ESLP ze dne 6. 3. 2012 ve věci *Huhtamaki proti Finsku*, stížnost č. 54468/09, bod 51; rozsudek ESLP ze dne 6. 10. 2011 ve věci *Soros proti Francii*, stížnost č. 50425/06, bod 58; rozsudek ESLP ze dne 25. 7. 2013 ve věci *Khodorkovskiy a Lebedev proti Rusku*, stížnosti č. 11082/06 a 13772/05, bod 785; či rozsudek ESLP ze dne 28. 5. 2020 ve věci *Georgouleas a Nestoras proti Řecku*, stížnosti č. 44612/13 a 45831/13, bod 57).

32. Podle § 1 trestního zákoníku je čin trestný, jen pokud jeho trestnost byla zákonem stanovena dříve, než byl spáchán. Podle § 2 odst. 1 trestního zákoníku se trestnost činu posuzuje podle zákona účinného v době, kdy byl čin spáchán; podle pozdějšího zákona se posuzuje jen tehdy, jestliže to je pro pachatele příznivější.

33. Zákaz retroaktivity je vnímán v trestním právu hmotném jednak jako požadavek na stanovení trestnosti činu zákonem, tedy nikoliv podzákonným právním předpisem, jednak jako požadavek, aby se tak stalo předtím, než byl tento čin spáchán (srov. např. ŠÁMAL, Pavel a kol. Trestní zákoník. Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 41 nn.). Tento zákaz se vztahuje jak na trestní zákony, tak na zákony mimotrestní, na něž trestní zákony odkazují [srov. např. ŠÁMAL, Pavel a kol. Trestní zákoník. Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 42; DRAŠTÍK, Antonín a kol. Trestní zákoník. Komentář. Praha: Wolters Kluwer, 2015. K § 1. Citováno dle: ASPI (právní informační systém), bod 5; či ŠČERBA, Filip a kol. Trestní zákoník. Komentář. Praha: C. H. Beck, 2020, s. 10 nn.]. I trestněprávní doktrína připouští incidentní retrospektivitu judikatury v trestních věcech, ovšem pokud by její vývoj byl pro pachatele nepředvídatelný např. v důsledku zásadní rozšířené rozštěpenosti judikatury existující v době spáchání činu, která tehdy nebyla sjednocena k tomu příslušejícím způsobem, v otázce, která je rozhodná pro závěr o stěžovatelově vině, přičemž jednotlivé názorové proudy k ní zastávají přesně opačná stanoviska, může to za určitých okolností zakládat stěžovatelův nevyvarovatelný právní omyl negativní, ovšem k tomu se zásadně vyžaduje, aby takový rozpor existoval na úrovni vrcholných soudů (srov. ŠČERBA, Filip a kol. Trestní zákoník. Komentář. Praha: C. H. Beck, 2020, s. 28 nn.).

34. Podle § 4 odst. 1 věty druhé zákona č. 22/1997 Sb., o technických požadavcích na výrobky a o změně a doplnění některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů, nejsou české technické normy obecně závazné.

35. Závaznost jim však může přiznat zvláštní právní předpis, ujednání stran či učinění prohlášení o shodě [srov. KLABUSAYOVÁ, Naděžda. Zákon o obecné bezpečnosti výrobků. Zákon o technických požadavcích na výrobky. Komentář. Praha: Wolters Kluwer, 2016. K § 1 zákona o technických požadavcích na výrobky. Citováno dle: ASPI (právní informační systém)]. Odkaz právního předpisu může mít povahu výlučnou, v kterémžto případě technická norma doplňuje ustanovení právního předpisu a stává se vlastně jeho součástí, nebo indikativní, a pak představuje jednu z možností, jak požadavkům právního předpisu dostát [srov. nález sp. zn. Pl. ÚS 40/08 ze dne 26. 5. 2009 (N 120/53 SbNU 501; 241/2009 Sb.), bod 53].

36. České technické normy mohou v trestním právu konkretizovat obsah požadavku na předvídání způsobení poruchy či ohrožení zájmu chráněného trestním zákonem, ovšem neplatí ohledně nich zásada *iura novit curia*, ale musí se dokazovat [srov. rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 27. 7. 1987 sp. zn. 6 Tz 35/87 (publ. jako Rt 28/1988 SbSRS)]. Může totiž jít pouze o konkretizaci již zákonem uložené povinnosti [srov. např. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 12. 5. 2021 sp. zn. 7 Tdo 309/2021 (publ. jako Rt 14/2022)]. Tyto technické normy však zavazují pouze ty subjekty, které mají zákonnou povinnost podle nich postupovat

[srov. např. rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 18. 12. 1989 sp. zn. 1 Tz 45/89 (publ. jako Rt 45/1990)].

VI. Aplikace obecných východisek na případ stěžovatele

37. Po vztažení obecných východisek na nynější věc Ústavní soud dospěl k závěru, že námitka 1 není důvodná.

38. Předně na stěžovatelovu věc nedopadá zákaz retroaktivity trestněprávních norem, což ani sám stěžovatel netvrdí, neboť se domáhá zákazu jejich retroaktivního výkladu, resp. retroaktivního výkladu norem mimotrestních. Ani Ústavní soud není názoru, že by ve stěžovatelově věci došlo k ústavně reprobované retroaktivní aplikaci právních předpisů. Rámec přezkumu se proto omezuje toliko na otázku, zda výklad právní úpravy, pod níž byl subsumován předmětný skutek, odpovídá požadavkům předvídatelnosti či ochrany legitimního očekávání.

39. Analyzuje-li Ústavní soud stěžovatelovu situaci prizmatem odpovídajících shora nastíněných východisek, registruje několik podstatných skutečností, které nepopírá ani stěžovatel, ani přílohy ústavní stížnosti či další ve věci opatřené podklady. Zaprvé, nebylo prokázáno, že by v době předmětného skutku svědčil ve stěžovatelův prospěch ustálený výklad povinností revizního technika při výchozí revizi, tedy že by v té době existovala ustálená judikatura, podle níž by bylo přípustné provádět tyto revize na jiném než zcela dokončeném zařízení, tedy že by postup revize fotovoltaické elektrárny bez nainstalovaných fotovoltaických panelů byl výslovně v judikatuře považován za postup *secundum et intra legem*. Zadruhé, nebylo zjištěno, že by se na postup při výchozí revizi fotovoltaické elektrárny vztahovala technická norma, která by detailně tyto povinnosti upravovala a které by právní předpis přiznal právní závaznost. Zatřetí, stěžovatel byl v postavení revizního technika, tedy v postavení vyžadujícím splnění zvláštních veřejnoprávních povinností za účelem zajištění spolehlivosti a profesionálního provedení revizí. Začtvrté, obecné soudy neučinily skutková zjištění, že stěžovatel v předmětných revizních zprávách absenci nainstalovaných fotovoltaických panelů zamlčel, nýbrž že v nich aktivně uvedl informace, které byly v rozporu s realitou a byly klamavé, neboť z nich vyplývalo, že revize byly provedeny v situaci, kdy fotovoltaické panely již byly nainstalovány (jejich absence nebyla uvedena v seznamu položek, na nichž revize nebyla prováděna, popis zařízení v revizní zprávě obsahoval popis fotovoltaických panelů bez jakékoliv upřesňující zmínky, stěžovatel ve zprávě uvedl i druhy panelů, které nebyly zmíněny v technické dokumentaci, již měl k dispozici, atd.).

40. Význam skutečnosti, že v době předmětného skutku neexistoval ustálený výklad, který by svědčil ve stěžovatelův prospěch, spočívá v tom, že stěžovatel nemůže úspěšně namítat porušení předvídatelnosti práva na základě neočekávané judikaturní změny právního názoru či nepřehledně rozkolísané rozhodovací praxe, z níž by nebylo možno jednoznačně dovodit, kterým právním názorem se měl stěžovatel řídit. Ústavní soud tedy zohlednil pouze to, zda v době spáchání předmětného skutku byl výklad, že výchozí revize je povoleno provádět jen na kompletně hotovém zařízení, předvídatelný, resp. zda byl tento výklad ve stěžovatelově věci vůbec relevantní pro posouzení otázky, zda stěžovatel mohl úspěšně a s dostatečnou určitostí předvídat, že spáchání předmětného skutku může být kvalifikováno jako pomoc k trestnému činu podvodu.

41. Neexistence ustanovení právního předpisu, které by přiznávalo závaznost určité technické normě a které by na ni odkazovalo, má ten důsledek, že na danou technickou normu se zákaz retroaktivity v neprospěch vůbec nevztahuje. Ústavní soud k tomu upřesňuje, že zákaz retroaktivity v neprospěch pachatele, jakož i příkaz retroaktivity v jeho prospěch podle čl. 40 odst. 6 Listiny se na technickou normu vztahuje pouze tehdy, jestliže na ni mimotrestní právní předpis odkazuje tzv. výlučným odkazem, v jehož důsledku se taková norma stává součástí právního předpisu a nabývá obecné normativní závaznosti. Pokud však takový závazný,

resp. zavazující odkaz na konkrétní technickou normu v mimotrestním předpise neexistuje, pak tato není obecně závazná a čl. 40 odst. 6 Listiny se na ni vůbec nevztahuje. V takovém případě představuje technická norma pouze skutkovou okolnost a závěr o vině pachatele v důsledku jejího porušení lze učinit pouze tehdy, jestliže pachatel právně platným způsobem přejal povinnost se jí řídit (např. smluvně, v rámci pokynu zaměstnavatele při výkonu závislé práce atd.). Pokud tato podmínka není splněna, lze k ní toliko přihlížet při subsumpci skutkového stavu pod právní normu stanovující obecně vymezenou povinnost k opatrnosti či obezřetnosti, ať už je obsažena v trestním, či mimotrestním zákoně, jako k jednomu z relevantních, ale nevýlučných hledisek, a to jen má-li taková technická norma k danému trestnému činu vztah, zejména je-li běžně dodržována osobami v obdobném postavení, jaké měl pachatel, při plnění povinnosti, jejíž porušení se pachateli klade za vinu. Trestní odpovědnost stěžovatele tedy nemohla být vyvozena toliko na základě skutečnosti, že porušil technickou normu, nebyla-li v daném případě pro něj závazná. To však stěžovateli za vinu ani kladeno nebylo.

42. Skutečnost, že stěžovatel byl revizním technikem, tedy kvalifikovanou osobou, je důležitá proto, že si jako odborník byl vědom účelu předmětných revizí i významu jednotlivých jím do předmětných zpráv uváděných informací. Jakkoli v nynější věci Ústavní soud považuje později dotvořený právní názor, k němuž dospěly obecné soudy, tedy že výchozí revize již v době předmětného skutku vyžadovaly provedení na již zcela dokončených fotovoltaických elektrárnách, za dostatečně předvídatelný pro revizní techniky jako kvalifikované osoby, v nynější věci vůbec nejde o to, zda se tento právní názor zakládal výlučně na retroaktivní aplikaci technických norem a zda to vzhledem k otázce jejich (ne)závaznosti bylo přípustné, či zda měla být přiznána ochrana stěžovatelovu právnímu názoru, tedy že mohl provést předmětné revize i při nenainstalovaných fotovoltaických panelech.

43. *Sedes materiae* by totiž i v takovém případě tkvěl v tom, že podle skutkového klíčového závěru obecných soudů, jejž Ústavní soud nemá důvod v nynějším případě přezkoumávat, stěžovatel pozitivně uváděl v revizních zprávách nepravdivé informace s cílem vyvolat mylný dojem, že revize byly provedeny na kompletně dokončené předmětné elektrárně, tedy včetně osazených a řádně zapojených fotovoltaických panelů. Stěžovatel nikdy v průběhu řízení před obecnými soudy ani nyní v řízení o ústavní stížnosti vážně netvrdil, že by v předmětné době bylo možno příslušné právní předpisy vztahující se k provádění výchozích revizí fotovoltaických elektráren vykládat tak, že revizní technik směl v předmětných revizních zprávách uvádět nepravdivé informace.

44. Ústavní soud tedy uzavírá, že v nynější věci nebyly žádná ústavně zaručená stěžovatelova základní práva či svobody porušeny tím, že předmětný skutek obecné soudy kvalifikovaly jako pomoc k trestnému činu podvodu.

VII. K dalším stěžovatelovým námitkám

45. Ostatní stěžovatelovy námitky Ústavní soud nevyhodnotil ani jako potenciálně způsobilé odůvodnit závěr o porušení jeho ústavně zaručených základních práv či svobod. Konkrétně k nim Ústavní soud uvádí následující:

46. Námitka 2 nemohla na závěrech vtělených výše do části VI tohoto nálezu ničeho změnit. Jak bylo rozvedeno již výše, napadená rozhodnutí na vyřešení této otázky vůbec nespočívala. Nadto katalog dovolacích důvodů podle § 265b trestního řádu neobsahuje obdobu dovolacího důvodu podle § 237 zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, spočívající v potřebě posoudit již jednou vyřešenou právní otázku jinak. Dovolací důvod podle § 265b odst. 1 písm. h) trestního řádu, spočívající v nesprávném hmotněprávním posouzení, tedy není automaticky naplněn vždy, když nižší soudy posoudily určitou otázku v souladu s ustálenou judikaturou, ale dovolatel se domnívá, že je třeba ji změnit. Pokud Nejvyšší soud jako dovolací soud takovou potřebu neshledá a aplikaci hmotného práva v daném případě vyhodnotí jako korektní, nemůže představovat porušení práva dovolatele na

soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny, pokud dovolání odmítne podle § 265i odst. 1 písm. e) trestního řádu tak jako v nynějším případě.

47. Námitce 3 Ústavní soud rovněž legitimitu nepřiznává. Obecné soudy stěžovateli dostatečně vysvětlily, proč stěžovatelův čin nelze považovat za společensky škodlivý pod tzv. spodní hranicí trestnosti. Domáhá-li se stěžovatel izolovaného posuzování svého jednání, nemá takový požadavek oporu v podústavním právu. Podle § 24 odst. 2 trestního zákoníku se i na trestní odpovědnost účastníka užije ustanovení o trestní odpovědnosti a trestnosti pachatele, nestanoví-li trestní zákon jinak, přičemž odborná literatura i rozhodovací praxe sice připouští, že v případě pomoci je možné zvažovat přímé použití zásady subsidiarity trestní represe (srov. ŠÁMAL, Pavel a kol. Trestní zákoník. Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 351; ŠČERBA, Filip a kol. Trestní zákoník. Komentář. Praha: C. H. Beck, 2020, s. 446; či usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30. 3. 2017 sp. zn. 6 Tdo 1606/2016, bod 39), ovšem v zásadě toliko tehdy, je-li pomoc zcela zanedbatelné intenzity. Rovněž zanedbatelný kauzální význam pomoci pro jednání hlavního pachatele může odůvodnit za určitých okolností závěr, že mezi pomocí a hlavním trestným činem není dána příčinná souvislost, a proto nelze vyvodit trestní odpovědnost pomocníka (srov. ŠČERBA, Filip a kol. Trestní zákoník. Komentář. Praha: C. H. Beck, 2020, s. 438). Ani jedna z těchto okolností však ve stěžovatelově případě není dána.

48. V nynější věci je rozhodujícím fakt, že stěžovatel se podle skutkových závěrů obecných soudů, které nepřísluší Ústavnímu soudu přezkoumávat, úmyslně podílel na spáchání trestného činu s mimořádně vysokou zamýšlenou škodou, a to jako pomocník podle § 24 odst. 1 písm. c) trestního zákoníku, přičemž se jednalo o pomoc nezbytnou (*condicio sine qua non*), bez níž by se hlavní pachatelé o čin ani nemohli pokusit, neboť bez nepravdivých revizních zpráv by nikdy nemohli dosáhnout včasného získání licence.

49. Stěžovatel ve prospěch hlavních pachatelů rovněž vědomě uváděl nepravdivé informace jako osoba, již tížila zvláštní zákonná povinnost v dané situaci do předmětných revizních zpráv zahrnout pouze informace pravdivé, neboť na těchto revizních zprávách do značné míry závisel řádný průběh dalších navazujících veřejnoprávních řízení (stavebního, o udělení licence), u nichž je značný veřejný zájem na tom, aby jejich výsledku bylo dosahováno pouze v souladu s úplně a pravdivě zjištěným skutkovým stavem. Stěžovatelovo jednání se tedy příčilo samotné podstatě smyslu předmětných revizí a jeho role jako revizního technika. Tvrzení, že by společenská škodlivost stěžovatelovy pomoci byla vzhledem ke všem relevantním okolnostem nepatrná či že by měla kauzálně pouze zcela zanedbatelný význam, by tak ve zjištěném skutkovém stavu nemělo žádný podklad.

50. Ústavní soud nemohl dát stěžovateli za pravdu ani ve zbytku námitky 3, v níž se stěžovatel dovolává odborné literatury. Přehlíží totiž, že ve stejném díle je doslova hned v dalším odstavci i dále s odkazem na rozhodovací praxi uvedeno, že uplatnění soukromoprávních nároků zásadně trestní odpovědnost nevylučuje (srov. ŠČERBA, Filip a kol. Trestní zákoník. Komentář. Praha: C. H. Beck, 2020, s. 162 a 168), jakož i že nelze přihlížet k chování pachatele po činu (srov. ŠČERBA, Filip a kol. Trestní zákoník. Komentář. Praha: C. H. Beck, 2020, s. 169). Důvodem pro uplatnění tzv. přímé aplikace zásady subsidiarity trestní represe není ani délka trestního stíhání či doba uplynuvší od spáchání činu či chování pachatele po činu.

51. Ústavní soud ve své rozhodovací praxi formuloval tezi, že v takových případech je prostředkem zhojení nedůvodných průtahů a klesajícího veřejného zájmu na potrestání zmírnění právních následků činu, nikoliv zastavení trestního stíhání [srov. např. nález sp. zn. I. ÚS 741/17 ze dne 26. 9. 2017 (N 182/86 SbNU 877), bod 27], obecné soudy poté tento požadavek precizovaly výslovně tak, že délka trestního řízení ani doba od spáchání činu nejsou způsobilé odůvodnit přímou aplikaci § 12 odst. 2 trestního zákoníku [srov. např. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 16. 1. 2020 sp. zn. 5 Tdo 1018/2019 (publ. jako Rt 41/2020)],

jakož ani chování pachatele po činu [srov. např. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 20. 6. 2018 sp. zn. 5 Tdo 677/2018 (publ. jako Rt 52/2018-II. SbSRS)].

52. Souhlasit nelze ani s tím, že by ve stěžovatelově případě nebylo namístě uplatnění represivní funkce trestního práva, již stěžovatel mylně ztotožňuje toliko s eliminací, tedy se zabráněním v dalším páchání trestného činu. Represivní funkce trestního práva totiž představuje vyjádření morálního odsudku za spáchaný trestný čin a dává průchod potrestání pachatele v užším slova smyslu, tedy ve smyslu nazírání trestného činu klasickými teoriemi trestního práva jako zla, na které státní moc reaguje taktéž zlem, tedy určitou strázní či nepohodou, kterou pachatel takového činu musí vytrpět (srov. např. ŠČERBA, Filip a kol. Trestní zákoník. Komentář. Praha: C. H. Beck, 2020, s. 4).

53. Ačkoliv moderní trestní právo klade stále větší důraz na preventivní, rehabilitační a satisfakční funkce trestního práva, ani moderní demokratický a právní stát se zcela represivní funkce trestního práva nevzdává, ale vyvažuje preventivní a represivní funkci tak, aby představovala dialektickou jednotu (srov. např. ŠÁMAL, Pavel a kol. Trestní právo hmotné. 8. přepracované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2016, s. 36), resp. jednotu trestní prevence a represe (srov. KRATOCHVÍL, Vladimír a kol. Trestní právo hmotné. Obecná část. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 18). Jakkoliv tedy represivní funkci trestního práva nelze přeceňovat či favorizovat oproti ostatním jeho funkcím, nelze ani opomíjet, že právě represe, tedy restrikce či imperativ negativně a ve srovnání s jinými právními odvětvími typově nejintenzivněji se projevující ve sféře pachatele, představuje specifický základní prvek metody trestněprávní regulace. Z ústavního hlediska je proto přípustné, aby od trestní represe nebylo upuštěno za situace, kdy jedinou nenaplněnou funkcí vyvození odpovědnosti je represivní funkce v užším slova smyslu (tj. vlastního postihnutí ve smyslu negativního působení na pachatele), jestliže je následně při volbě a ukládání právního následku trestného činu dostatečně zohledněno naplnění všech ostatních funkcí.

54. Skutečnost, že stěžovatel již dále žádný trestný čin nespáchal, tedy rovněž nemůže představovat z hlediska aplikace zásady subsidiarity trestní represe zásadní a převažující bod, neboť stěžovatel by při aprobaci této myšlenky nepocítil sebemenší působení negativních důsledků trestní odpovědnosti přesto, že významným způsobem napomohl spáchání trestného činu, jehož plánovaný rozsah byl enormní a který svým důsledkem nesměřoval proti soukromoprávním zájmům, ale v konečném důsledku proti veřejným rozpočtům. Stěžovateli byly přitom přes mimořádnou škodu, která měla být činem způsobena, i význam jeho přispění k činu hlavních pachatelů uloženy pouze alternativní tresty, tedy Ústavní soud nemá za to, že by se naplněním ostatních funkcí trestního postihu v jeho konkrétním případě obecné soudy dostatečně při úvahách o právních následcích trestného činu nezabývaly.

55. Na námitku 4 Ústavní soud reaguje tak, že stěžovatel ji činí na adresu Nejvyššího státního zastupitelství, avšak žádné jeho rozhodnutí ústavní stížností nenapadá. Vyjádření v řízení o dovolání rovněž nelze považovat za jiný zásah orgánu veřejné moci ve smyslu čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy ve spojení s § 72 odst. 1 písm. a) zákona o Ústavním soudu.

56. Ta část námitky 4, jíž stěžovatel tvrdí, že Nejvyšší soud odlišně posuzoval argumentaci ohledně nejasnosti náležitostí revizní zprávy v jeho případě a v případě svědka P., nemůže na věci ničeho změnit, neboť jak bylo již uvedeno výše v části VI tohoto nálezu, podstata závěru obecných soudů o stěžovatelově vině se nezakládala na obsahových požadavcích revizních zpráv, ale na tom, že bez ohledu na ně v nich stěžovatel výslovně uváděl nepravdivé informace. Nelze přisvědčit ani tomu, že by Nejvyšší soud dospěl dvakrát v téže věci k rozdílným závěrům.

57. V usnesení Nejvyššího soudu ze dne 22. 5. 2022 sp. zn. 3 Tdo 347/2022, jímž byla napadená rozhodnutí zrušena ve vztahu k jedné ze stěžovatelových spoluobviněných, rozlišil nároky na znalosti požadavků na provedení revizí u stavebního úřadu, Energetického regulačního úřadu a u samotného revizního technika, jemuž i podle závěrů tohoto usnesení bylo

již v předmětné době zřejmé, že revize musí být prováděna toliko na již dokončené stavbě; v daném případě se však jednalo o vedoucí stavebního úřadu, která rozhodovala o povolení předčasného užívání, přičemž Nejvyšší soud dospěl k závěru, že pro vydání tohoto rozhodnutí se nevyžadovalo úplné dokončení stavby (srov. s. 17 a násl. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 22. 5. 2022 sp. zn. 3 Tdo 347/2022). Na s. 20 tohoto odkazovaného usnesení Nejvyšší soud přitom výslovně přebírá závěr nižších soudů, že stěžovatel uváděl v předmětných revizních zprávách nepravdivé údaje. Nelze tedy uzavřít, že by odkazované usnesení a napadené usnesení Nejvyššího soudu byly ve vzájemném rozporu.

58. Vyjádřil-li Nejvyšší soud v odkazovaném usnesení svůj nesouhlas s hodnocením dokumentů vyhotovených svědkem P., učinil tak pouze v tom smyslu, že i jím vyhotovené dokumenty mohly obsahovat nepravdivé údaje, že z nich nebylo možno seznat, že jsou pouze nezávazné, a že jimi tedy mohlo dojít k uvedení stavebního úřadu v omyl (srov. s. 20 nn. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 22. 5. 2022 sp. zn. 3 Tdo 347/2022). Stěžovatelovo odsouzení však na takto zpochybněném závěru o povaze dokumentů vyhotovených svědkem P. nestojí.

59. Nižší soudy na tyto dokumenty a svědkovu výpověď odkazovaly pouze podpůrně v tom smyslu, že tento svědek měl projevit neochotu revizní zprávy vypracovat, což obecné soudy vzaly jako indicii, z níž měl i stěžovatel vyvodit, že něco s předmětnou elektrárnou není v pořádku. I kdyby tato skutečnost byla zpochybněna, závěr o stěžovatelově vině obstojí i bez ní, neboť se nezakládá výlučně na ní. Jak bylo opakovaně zdůrazněno, obecné soudy stěžovatelovu vinu dovodily zejména ze skutečnosti, že uváděl v předmětných revizních zprávách vědomě nepravdivé údaje na základě revize, kterou sám provedl, čímž není nijak ovlivněno, co mohl, či nemohl z počínání svědka P. odtušit ohledně stavu předmětné elektrárny. Nelze tak přisvědčit ani stěžovatelovu názoru vtělenému do jeho repliky, že případné neprokázání skutečnosti, zda jiný revizní technik odmítl vypracování revizní zprávy, případně i z jakých důvodů, by samo o sobě mohlo vylučovat závěr o naplnění subjektivní stránky stěžovatelem, neboť ten byl založen na jiných skutkových zjištěních.

60. Jak Ústavní soud ověřil ze spisového materiálu, námitka 5 se nezakládá na pravdě. Jak vyplývá z pokynu kanceláři na č. l. 6141 a z přiložené doručenky, vyjádření Nejvyššího státního zastupitelství bylo stěžovatelovu obhájci dodáno s průvodním dopisem na č. l. 6143 do datové schránky dne 25. 4. 2022 v 12:01:03 hod a doručeno téhož dne v 13:26:50 hod, když se do této datové schránky přihlásila oprávněná osoba. Nelze rovněž opomenout, že stejným způsobem bylo zadáno a doručeno stejné vyjádření i obhájci stěžovatelova spoluobviněného, který na ně ve stanovené lhůtě reagoval. Stěžovatel se ve své ústavní stížnosti s těmito skutečnostmi nijak nevypořádává. Stejně tak neposkytl žádné uspokojivé vysvětlení ani ve své replice. Stěžovatel tedy toliko požádal o to, aby mu byla zaslána předmětná doručenka, tedy ani při této příležitosti doručení nepopřel. Výše sub 22 pak Ústavní soud vyložil, proč této stěžovatelově žádosti nevyhověl.

61. Za těchto okolností stěžovatel účinně nezpochybnil, že by k tomuto doručení došlo, a při absenci bližší argumentace z jeho strany se Ústavní soud dále touto námitkou nezabýval, neboť tím by již doplňoval stěžovatelovu argumentaci, což není jeho rolí [srov. např. nález sp. zn. III. ÚS 808/22 ze dne 2. 11. 2022 (N 132/115 SbNU 27), bod 71], a odmítl ji jako založenou na nepravdivé informaci.

62. Konečně k námitce 6 Ústavní soud připomíná, že zamítnout důkazní návrh lze v zásadě jen z důvodu jeho irelevance, vypovídací impotence či redundance ve vztahu k prokazované skutečnosti [srov. např. nález sp. zn. III. ÚS 3320/09 ze dne 18. 3. 2010 (N 60/56 SbNU 643); nález sp. zn. I. ÚS 733/01 ze dne 24. 2. 2004 (N 26/32 SbNU 239) či usnesení sp. zn. III. ÚS 359/05 ze dne 23. 9. 2005 (U 22/38 SbNU 579)]. Zamítnutí důkazního návrhu obviněného je soud povinen zdůvodnit [usnesení sp. zn. IV. ÚS 449/03 ze dne 15. 4. 2004 (U 22/33 SbNU 445)]. Vadu tzv. opomenutého důkazu také může založit zamítnutí důkazního

návrhu na provedení znaleckého posudku k prokázání skutečnosti, k níž je třeba odborných znalostí, jež hodlá obecný soud místo toho nahradit vlastním posouzením [srov. např. nález sp. zn. II. ÚS 1904/20 ze dne 10. 2. 2021 (N 29/104 SbNU 348); nález sp. zn. III. ÚS 1330/11 ze dne 15. 3. 2012 (N 54/64 SbNU 673)].

63. V nynějším případě je však zřejmé, že se s důkazním návrhem stěžovatele vypořádal nalézací soud zcela uspokojivě již v bodě 45 zprošťujícího rozsudku, kde uvedl, že znalecký posudek vypracovaný pro účely jiného řízení (správního řízení soudního) považoval v nynější trestní věci za odborné vyjádření a jako takové je řádně provedl, nepovažoval však za nutné přibírat jeho zhotovitele ke stejným otázkám ještě znovu jako znalce i pro trestní řízení, neboť na obsahu by se tím ničeho neměnilo. K porušení práv stěžovatele tak tímto postupem zjevně nedošlo, neboť nalézací soud vyhodnotil po věcné stránce obsah předmětných dokumentů zcela v souladu s trestním řádem, rovněž je provedl v hlavním líčení a vyvodil z nich závěry, které ve zprošťujícím rozsudku významně přispěly ke zproštění stěžovatele obžaloby. Následná změna právního názoru nalézacího soudu v důsledku závazného pokynu odvolacího soudu na tom nemohla ničeho změnit.

64. Stejně to platí i pro stěžovatelem navrhované provedení důkazu rozsudkem, neboť, jak správně konstatovaly obecné soudy, tímto důkazem neměla být prokázána žádná skutečnost, nýbrž podpořena stěžovatelova právní argumentace. Nešlo tak vůbec o důkaz, ale o právní argument, s nímž se obecné soudy vypořádaly.

VIII. Závěr

65. Nosné právní závěry tohoto nálezu, které jsou ve smyslu čl. 89 odst. 2 Ústavy závazné pro všechny, jsou vyjádřeny v bodech 41, 43 a 44, 52 a 53 tohoto nálezu.

66. Protože Ústavní soud neshledal ústavní stížnost zjevně neopodstatněnou, ale zároveň ji neshledal ani důvodnou, neboť napadenými rozhodnutími obecných soudů k porušení ústavně zaručených základních práv a svobod stěžovatele nedošlo, rozhodl o návrhu mimo ústní jednání a bez přítomnosti účastníků dle ustanovení § 82 odst. 1 zákona o Ústavním soudu tak, že ústavní stížnost zamítl.

Č. 44
Povinnost trestního soudu rozhodnout o odvolání poškozeného směřujícím proti výroku o náhradě škody
(sp. zn. III. ÚS 3272/22 ze dne 28. března 2023)

Pokud odvolací soud v trestním řízení nerozhodne o odvolání podaném poškozeným, které zjevně směřuje svým obsahem proti výroku o náhradě škody, ačkoli tomu v řízení před obecnými soudy nebránila žádná překážka, poruší právo poškozeného na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy senátu Jiřího Zemánka (soudce zpravodaj) a soudců Ludvíka Davida a Vojtěcha Šimíčka o ústavní stížnosti stěžovatele O. P., zastoupeného Mgr. Anetou Eclerovou, advokátkou, se sídlem nám. Míru 1, Nový Bor, proti usnesení Krajského soudu v Ústí nad Labem – pobočky v Liberci ze dne 6. září 2022 č. j. 55 To 307/2022-132, za účasti Krajského soudu v Ústí nad Labem – pobočky v Liberci jako účastníka řízení, takto:

I. Usnesením Krajského soudu v Ústí nad Labem – pobočky v Liberci č. j. 55 To 307/2022-132 ze dne 6. září 2022 bylo porušeno právo stěžovatele na soudní ochranu zaručené čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

II. Usnesení Krajského soudu v Ústí nad Labem – pobočky v Liberci č. j. 55 To 307/2022-132 ze dne 6. září 2022 se ruší.

Odůvodnění

I. Skutkové okolnosti případu a obsah napadeného rozhodnutí

1. Ústavní stížností podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“) a § 72 a násl. zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“) se stěžovatel domáhá zrušení v záhlaví označeného rozhodnutí s tvrzením, že jím byla porušena jeho ústavně zaručená práva zakotvená v čl. 11 odst. 1, čl. 36 odst. 1 a čl. 37 odst. 3 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“) a v čl. 6 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod.

2. Jak vyplývá z ústavní stížnosti a přiložených dokumentů, stěžovatel podal jako poškozený v trestní věci odvolání proti rozsudku Okresního soudu v České Lípě (dále jen „okresní soud“) ze dne 25. 7. 2022 č. j. 5 T 19/2022-122, kterým byl J. K. uznán vinným trestným činem krádeže podle § 205 odst. 1 písm. a) a b) zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, a podle něhož odsouzený odcizil stěžovateli přesně nezjištěnou finanční hotovost v celkové částce ve výši nejméně 62 000 Kč. Okresní soud dále rozhodl, že (obžalovaný) je povinen nahradit stěžovateli škodu ve výši 62 000 Kč a že se stěžovatel jako poškozený odkazuje podle § 229 odst. 2 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), (dále též jen „tr. řád“) na řízení ve věcech občanskoprávních. Okresní soud

vyhotovil podle § 129 odst. 2 tr. řádu zjednodušený rozsudek, neobsahující odůvodnění výroku o vině a trestu, neboť se obžalovaný a státní zástupkyně vzdali práva na odvolání a prohlásili, že netrvají na vyhotovení odůvodnění, a obžalovaný prohlásil, že si nepřeje, aby v jeho prospěch podaly odvolání jiné oprávněné osoby. Okresní soud uvedl v odůvodnění výroku o náhradě škody pouze následující větu: „S požadavkem na náhradu škody se k trestnímu řízení řádně a včas připojil i poškozený O. P., náhrada škody mu byla přiznána ve výši odvozené od výroku o vině, se zbytkem svého nároku na náhradu škody byl odkázán na řízení ve věcech občanskoprávních."

3. Stěžovatel podal proti rozsudku okresního soudu odvolání, ve kterém uvedl, že nesouhlasí s výší škody, kterou okresní soud uložil obžalovanému uhradit, a dodal, že od počátku řízení tvrdí a dokládá vyšší výši škody, kterou mu obžalovaný způsobil (651 000 Kč). V odvolání dále uvedl, že je přesvědčen, že obžalovaný účelově uvedl nepravdu, a označil důkazy, ze kterých by mělo plynout, že měl v trezoru uloženou větší hotovost. V závěru odvolání (na str. 2) stěžovatel uvedl, že kromě toho má za to, že výrok okresního soudu o náhradě škody není řádně odůvodněn, tak jak je vyžadováno trestním řádem, a není z něj patrné, z jakých úvah soud vycházel, a tento výrok je tak dle stěžovatele nepřezkoumatelný.

4. Krajský soud v Ústí nad Labem – pobočka v Liberci (dále jen „krajský soud") napadeným usnesením podle § 253 odst. 1 tr. řádu stěžovatelovo odvolání zamítl. Dospěl totiž k závěru, že stěžovatelovo odvolání svým obsahem směřuje proti výroku o vině rozsudku okresního soudu, neboť v odvolání stěžovatel (jako poškozený) nesouhlasí se skutkovými závěry okresního soudu ohledně výše způsobené škody, zpochybňuje výpověď obžalovaného a poukazuje na věrohodnost své výpovědi podporované listinnými důkazy. Dle krajského soudu tak stěžovatel překročil rámec svého odvolacího práva vymezeného ustanovením § 246 odst. 1 písm. d) tr. řádu.

5. V odůvodnění napadeného usnesení krajský soud nejprve zrekapituloval stav řízení a dle § 253 odst. 1 tr. řádu se zabýval otázkou, zda odvolání proti napadenému rozsudku bylo podáno oprávněnou osobou a včas (bod 5 napadeného usnesení). Následně citoval ustanovení § 59 odst. 1, § 60 odst. 1, § 228 odst. 1, § 245 odst. 1, § 246 odst. 1 a 2, § 248 odst. 1 a § 253 odst. 1 tr. řádu (body 6–13). V bodě 14 uvedl, že ačkoliv je odvolání označeno jako odvolání proti výroku o náhradě škody, krajský soud je ve smyslu § 59 odst. 1 tr. řádu posuzoval podle jeho obsahu a vyhodnotil je tak, že odvolání napadá výrok o vině rozsudku soudu prvního stupně, neboť v odvolání poškozený nesouhlasí se skutkovými závěry okresního soudu ohledně výše způsobené škody, zpochybňuje výpověď obžalovaného a poukazuje na věrohodnost své výpovědi podporované listinnými důkazy, čímž dle krajského soudu překračuje rámec svého odvolacího práva vymezeného ustanovením § 246 odst. 1 písm. d) tr. řádu. Toto ustanovení trestního řádu je dle krajského soudu nutné vykládat tak, že poškozený, který se řádně připojil s nárokem na náhradu škody, nemajetkové újmy či vydání bezdůvodného obohacení má právo odvoláním brojit proti tomu, že výrok o náhradě škody, nemajetkové újmy či vydání bezdůvodného obohacení nebyl učiněn či byl učiněn nesprávně tak, že neodpovídá provedenému dokazování. Zároveň konstatoval, že poškozený (stěžovatel) se fakticky domáhá revize skutkových závěrů okresního soudu v tom směru, aby byl obžalovaný uznán vinným z odcizení finanční hotovosti v podstatně větší míře, tj. ve výši 651 000 Kč, a dovodil, že stěžovatelovo odvolání „fakticky směřuje proti výroku o vině, nikoliv proti výroku o náhradě škody".

II. Argumentace stěžovatele

6. Stěžovatel namítá, že napadené usnesení považuje za nesprávné, neboť se důvody jeho odvolání krajský soud nezabýval. Uvádí, že jelikož se odsouzený i státní zástupkyně vzdali práva na odvolání, není mu známo, z jakých úvah okresní soud při výrocích o vině a trestu, na něž okresní soud odkazuje při odůvodnění výroku o náhradě škody, vycházel. Konstatuje, že

ve svém odvolání argumentoval pouze skutečnostmi, které mohou mít vliv na správnost výroku o náhradě škody, a brojil proti tomu, že výrok o náhradě škody byl učiněn nesprávně a neodpovídal provedenému dokazování. Dle stěžovatelova názoru se přitom tyto argumenty alespoň okrajově musí dotýkat i skutkových zjištění. Tvrdí, že odvolací soud se jeho odvoláním řádně nezabýval, čímž zasáhl do jeho ústavně zaručených práv, a znemožnil mu tak dosáhnout ochrany jeho vlastnictví. Namítá, že výrok o náhradě škody není v rozsudku okresního soudu řádně odůvodněn, proto z něj vůbec není patrné, z jakých úvah soud vycházel a jak dospěl k částce 62 000 Kč, kterou stěžovateli jako náhradu škody přiznal. Stěžovatel je přesvědčen, že napadené usnesení krajského soudu zasáhlo do jeho ústavně zaručených práv a ve svém důsledku vedlo k odepření spravedlnosti.

III. Vyjádření účastníků řízení

7. Krajský soud ve svém vyjádření k ústavní stížnosti zopakoval, že odvolání poškozeného (stěžovatele) vyhodnotil jako podané osobou neoprávněnou a že odvolání bylo dle § 253 odst. 1 tr. řádu zamítnuto. V dalším odkázal na odůvodnění napadeného rozhodnutí.

8. Vedlejší účastník (odsouzený) se k ústavní stížnosti nevyjádřil. To znamená, že J. K. se v souladu s poučením Ústavního soudu postavení vedlejšího účastníka vzdal.

9. Vyjádření krajského soudu neobsahovalo nové skutečnosti, a proto je Ústavní soud k případné replice stěžovateli nezasílal.

IV. Procesní předpoklady řízení před Ústavním soudem

10. Ústavní stížnost byla podána včas oprávněným a řádně zastoupeným stěžovatelem. K jejímu projednání je Ústavní soud příslušný a jde zároveň o návrh přípustný. Lze tak učinit dílčí závěr, že podmínky řízení byly splněny.

V. Posouzení důvodnosti ústavní stížnosti

11. Ústavní soud posoudil předmětnou ústavní stížnost, načež dospěl k závěru, že je důvodná.

12. Ústavní soud opakovaně konstatoval, že není součástí soudní soustavy (čl. 91 Ústavy), a nepřísluší mu proto právo vykonávat dohled nad rozhodovací činností obecných soudů [viz např. nález sp. zn. III. ÚS 23/93 ze dne 1. 2. 1994 (N 5/1 SbNU 41)]. Do rozhodovací činnosti obecných soudů je proto v řízení o ústavní stížnosti podané podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy oprávněn zasáhnout pouze tehdy, došlo-li jejich pravomocným rozhodnutím v řízení, jehož byl stěžovatel účastníkem, k porušení jeho základních práv či svobod chráněných ústavním pořádkem. Skutečnost, že se obecný soud opřel o právní názor (resp. výklad zákona, příp. jiného právního předpisu), se kterým se stěžovatel neztotožňuje, nezakládá sama o sobě důvod k ústavní stížnosti [viz nález sp. zn. IV. ÚS 188/94 ze dne 26. 6. 1995 (N 39/3 SbNU 281)]. Ústavní soud nicméně na druhé straně, jak bylo ostatně právě naznačeno, opakovaně připustil, že výklad a následná aplikace právních předpisů obecnými soudy mohou být v některých případech natolik extrémní, že vybočí z mezí hlavy páté Listiny, jakož i z principů ovládajících demokratický právní stát, a zasáhnou tak do některého ústavně zaručeného základního práva.

13. Ústavní soud ve svém plenárním nálezu sp. zn. Pl. ÚS 32/16 ze dne 8. 8. 2017 ve znění opravného usnesení ze dne 21. 8. 2017 (N 139/86 SbNU 369; 345/2018 Sb.; všechna rozhodnutí Ústavního soudu citovaná v tomto nálezu jsou dostupná též z http://nalus.usoud.cz) týkajícím se práv poškozeného v trestním řízení upozornil na to, že „vývoj legislativy upravující postavení poškozeného v trestním řízení po roce 1989 lze charakterizovat jako směřující k posílení a prohloubení jeho práv“ (bod 59) a že i k doktrinárnímu vývoji lze souhrnně uvést, že „panuje obecně pozitivní hodnocení nastíněného vývoje legislativy posilující práva poškozeného“ (bod 62). Ústavní soud tak rovněž počal již v rámci adhezního řízení přiznávat

poškozeným ochranu nejen práva na soudní ochranu dle čl. 36 odst. 1 Listiny [k tomu srov. např. nález sp. zn. I. ÚS 3456/15 ze dne 9. 8. 2016 (N 148/82 SbNU 357), část IV.b)], ale připustil i možné porušení práva na rovnost v řízení dle čl. 37 odst. 3 Listiny, jestliže se trestní řízení koncentruje toliko na obviněného, zatímco poškozený je ignorován [srov. nález sp. zn. II. ÚS 289/12 ze dne 9. 10. 2012 (N 170/67 SbNU 83), bod 36].

14. Náprava újmy obětí trestné činnosti přitom není dle judikatury Ústavního soudu pouze „obyčejným" soukromoprávním zájmem, neboť souvisí s veřejnoprávní povinností státu objasnit trestnou činnost zasahující ústavní práva, napravit jí způsobenou újmu na těchto právech a zajistit oběti přiměřenou ochranu před jejím opakováním [srov. např. nález sp. zn. II. ÚS 2006/18 ze dne 4. 12. 2018 (N 196/91 SbNU 441) či nález ze dne 19. 2. 2015 sp. zn. I. ÚS 1397/14 (N 38/76 SbNU 515)]. Nesplněním této povinnosti vzniká tzv. druhotná újma [srov. ustanovení § 2 odst. 5 zákona č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů (zákon o obětech trestných činů)], jejíž vznik v oblastech chráněných Listinou zakládá porušení základních práv a svobod obětí, které bude zpravidla představovat důvod pro zásah Ústavního soudu [nález sp. zn. III. ÚS 2916/15 ze dne 28. 2. 2017 (N 35/84 SbNU 401), bod 18].

15. Ústavní soud, veden tímto přístupem, dospěl k závěru, že pokud odvolací soud v trestním řízení nerozhodne o odvolání podaném poškozeným, které zjevně směřuje svým obsahem proti výroku o náhradě škody, ačkoli tomu v řízení před obecnými soudy nebránila žádná překážka, tak se jedná o porušení práva na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny [ve vztahu k návrhu poškozeného na přiznání náhrady škody srov. nález sp. zn. III. ÚS 2916/15 ze dne 28. 2. 2017 či nález sp. zn. II. ÚS 2006/18 ze dne 4. 12. 2018 (N 196/91 SbNU 441)].

16. Stěžovatel v ústavní stížnosti namítá, že odvolací soud jej svým postupem zbavil práva na odvolání. Ústavní soud zjistil, že stěžovatel napadl rozsudek nalézacího soudu odvoláním (č. l. 128). Z napadeného usnesení plyne, že krajský soud zamítl stěžovatelovo odvolání, s odkazem na § 253 odst. 1 tr. řádu, jako podané osobou neoprávněnou. Krajský soud v odůvodnění konstatoval, že posuzoval obsah odvolání dle jeho obsahu, z nějž dle krajského soudu plyne, že se stěžovatel domáhá revize skutkových závěrů okresního soudu v tom směru, aby byl obžalovaný uznán vinným z odcizení finanční hotovosti v podstatně větší míře, tj. ve výši 651 000 Kč. Krajský soud uvedl, že odvolání „fakticky směřuje proti výroku o vině, nikoliv proti výroku o náhradě škody", a uzavřel, že stěžovatel vykročil mimo mantinely, které zákon ustanovením § 246 odst. 1 písm. d) tr. řádu poškozenému k podání odvolání vymezuje.

17. Dle ustanovení § 246 odst. 1 písm. d) tr. řádu může rozsudek odvoláním napadnout poškozený, který uplatnil nárok na náhradu škody nebo nemajetkové újmy nebo na vydání bezdůvodného obohacení, pro nesprávnost výroku o náhradě škody nebo nemajetkové újmy v penězích nebo o vydání bezdůvodného obohacení.

18. Závěr krajského soudu o tom, že stěžovatel překračuje rámec svého oprávnění, daného výše citovaným ustanovením § 246 odst. 1 písm. d) tr. řádu, je v rozporu s obsahem stěžovatelova odvolání, z nějž plyne, že stěžovatel brojí zaprvé proti výši přiznaného nároku na náhradu škody a zadruhé proti nedostatečnému odůvodnění výroku o náhradě škody, které dle jeho odvolacích námitek nesplňuje požadavky vyžadované pro rozhodnutí trestním řádem a z něhož dle stěžovatele není patrné, z jakých úvah (okresní) soud vycházel, a namítá nepřezkoumatelnost rozsudku.

19. Z rozsudku okresního soudu vyplývá, že se stěžovatel s požadavkem na náhradu škody připojil k trestnímu řízení řádně a včas. Z napadeného usnesení krajského soudu neplyne nic, co by odůvodňovalo závěr, že lze stěžovatelovo odvolání celkově vypořádat pouhým odkazem na ustanovení § 253 odst. 1 tr. řádu a konstatováním, že stěžovatel není osobou oprávněnou podat odvolání. Stěžovatel ve svém odvolání např. nenapadá výlučně výrok proti vině, což by k takovému závěru mohlo vést [srov. stanovisko Nejvyššího soudu ze dne 18. 6. 1981 sp. zn. St 1/80 (R 1/1982-II.), ve kterém Nejvyšší soud dospívá k závěru, že odvolací soud

zamítne dle § 253 odst. 1 tr. řádu odvolání poškozeného, který uplatnil nárok na náhradu škody podle § 43 odst. 3 tr. řádu, jako odvolání podané neoprávněnou osobou, pokud je zřejmé, že odvolání směřuje výlučně proti takovým výrokům rozsudku soudu prvního stupně, které poškozený podle zákona nemůže napadnout, a naopak uvádí, že odvolací soud má povinnost přezkoumat rozsudek soudu prvního stupně, pokud lze z obsahu odvolání vyvodit, že poškozený napadá i výrok o náhradě škody]. I v případě, že by krajský soud dospěl k závěru, že část stěžovatelova odvolání směřuje proti výroku o vině, by zůstala druhá část stěžovatelovy odvolací argumentace, se kterou se však krajský soud nevypořádal, když nijak nereagoval na stěžovatelovy námitky směřující vůči nedostatečnosti odůvodnění výroku o náhradě škody a nepřezkoumatelnosti rozhodnutí. Lze odkázat na výklad k ustanovení § 246 tr. řádu, kdy nesprávnost výroku o náhradě škody nebo nemajetkové újmy v penězích nebo o vydání bezdůvodného obohacení lze spatřovat v tom, že poškozenému byla přiznána nižší částka, než jakou požadoval, a se zbytkem nároku byl odkázán na občanskoprávní, případně jiné řízení (srov. PÚRY, František. § 246 [Výčet osob]. In: ŠÁMAL, Pavel a kol. Trestní řád. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 2969–2970).

20. V uvedené situaci musí Ústavní soud napadené usnesení krajského soudu zrušit, neboť postupem krajského soudu došlo k odnětí práva stěžovatele na soudní a jinou právní ochranu. Krajský soud tak nově rozhodne o odvolání stěžovatele, přičemž je povinen se zabývat jeho odvolací argumentací, zvláště se pak zaměřit na stěžovatelovu námitku nedostatečného odůvodnění výroku o náhradě škody rozhodnutí okresního soudu a zdůvodnit, zda odůvodnění rozhodnutí okresního soudu naplňuje požadavky kladené tr. řádem (zvláště § 134 odst. 2 tr. řádu). Jak Ústavní soud uvedl v bodu 21 nálezu sp. zn. I. ÚS 3755/17 ze dne 15. 8. 2018 (N 135/90 SbNU 227), odůvodnění rozhodnutí musí účastníkům řízení umožňovat seznatelnost těch úvah soudu, jež byly relevantní pro výsledek řízení, a tím přezkoumatelnost soudního rozhodnutí z hlediska zákonnosti i věcné správnosti.

21. V této souvislosti Ústavní soud zmiňuje svoji judikaturu týkající se interpretace nejasných ustanovení. V takovém případě je namístě použít teleologickou interpretaci [nález sp. zn. Pl. ÚS 1/96 ze dne 19. 11. 1996 (N 120/6 SbNU 369; 294/1996 Sb.)], přičemž v pochybnostech jsou obecné soudy povinny postupovat ve prospěch uplatnění subjektivních práv jednotlivců [nález sp. zn. I. ÚS 3106/13 ze dne 23. 10. 2014 (N 196/75 SbNU 211), bod 14; podobně srov. nález sp. zn. I. ÚS 2430/13 ze dne 5. 3. 2014 (N 27/72 SbNU 305), body 46–47]. V projednávaném případě je přitom zřejmým záměrem zákonodárce (poslední věta § 129 odst. 2 tr. řádu) umožnit realizaci práv poškozených. Ústavní soud nechce v žádném případě předjímat rozhodnutí krajského soudu, avšak připomíná, že ustanovení § 129 odst. 2 tr. řádu trestnímu soudu za splnění vymezených podmínek toliko umožňuje vyhotovit zjednodušený rozsudek bez odůvodnění, jde tedy o možnost, nikoliv o povinnost.

22. Požadavek řádného odůvodnění soudního rozhodnutí má v právním státě několik účelů: slouží k omezení či vyloučení libovůle [nález sp. zn. III. ÚS 84/94 ze dne 20. 6. 1995 (N 34/3 SbNU 257)] a seznámení účastníků řízení s důvody, na kterých soud založil své rozhodnutí, a tedy zvýšení přesvědčivosti rozhodnutí [nález sp. zn. I. ÚS 3755/17 ze dne 15. 8. 2018 (N 135/90 SbNU 227), bod 21; nález sp. zn. III. ÚS 176/96 ze dne 26. 9. 1996 (N 89/6 SbNU 151)]; zvyšuje též kontrolovatelnost soudního rozhodování veřejností; navíc koreluje s právem účastníků řízení přednášet návrhy, argumenty a námitky a vytváří předpoklad pro účinné uplatňování opravných prostředků, které má účastník řízení k dispozici [viz KMEC, J. Právo na spravedlivý proces (čl. 6 EÚLP). In KMEC, J., KOSAŘ, D., KRATOCHVÍL, J., BOBEK, M. Evropská úmluva o lidských právech. Komentář. Praha: C. H. Beck, 2012, str. 757–758]. Ústavní soud dodává, že řádné a srozumitelné odůvodnění rozhodnutí má pro poškozené často velký význam i proto, že soudní rozhodnutí pro ně představuje ukončení celého, často náročného či nepříjemného, procesu, do kterého se nedostali vlastním přičiněním.

23. Protože napadeným postupem bylo porušeno základní právo stěžovatele na soudní ochranu dle čl. 36 odst. 1 Listiny, Ústavní soud vyhověl ústavní stížnosti podle § 82 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu a podle § 82 odst. 3 písm. a) tohoto zákona napadené usnesení krajského soudu zrušil.

Č. 45
Výjimka z omezení přípustnosti dovolání ve vztazích ze spotřebitelských smluv
(sp. zn. I. ÚS 308/23 ze dne 28. března 2023)

Primárním účelem výjimky z omezení přípustnosti dovolání ve vztazích ze spotřebitelských smluv je zřejmě ochrana slabší strany. Ochrana slabší straně obecně je však poskytována již tím, že spotřebitelské věci připustíme k řízení před dovolacím soudem. Díky tomu dochází ke sjednocování judikatury v těchto věcech a tím i k větší předvídatelnosti soudních rozhodnutí. Zároveň je také nutné přihlédnout ke znění zákona, které tuto výjimku koncipuje tak, že vymezuje vztahy, v nichž je dovolání i přes bagatelnost věci přípustné. Výjimka necílí pouze na osobu dovolatele, který je spotřebitelem. Pokud by zákonodárce zamýšlel omezit možnost dovolání, měl by to učinit výslovně. Ostatně obdobný koncept známe ze zákonné úpravy osvobození od soudních poplatků, které dělíme na osvobození věcné a osobní.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátě složeném z předsedy senátu Vladimíra Sládečka (soudce zpravodaj), soudců Jaromíra Jirsy a Pavla Šámala o ústavní stížnosti společnosti pelicantravel.com, s. r. o., se sídlem Pribinova 17954/10, Bratislava, Slovenská republika, zastoupené Mgr. Michalem Zahradníkem, advokátem, se sídlem Na Příkopě 988/31, Praha 1, proti rozsudku Krajského soudu v Brně ze dne 31. 10. 2022 č. j. 44 Co 110/2022-101 a rozsudku Městského soudu v Brně ze dne 17. 2. 2022 č. j. 34 C 66/2021-50, za účasti Krajského soudu v Brně a Městského soudu v Brně jako účastníků řízení a Viktora Morawitze, zastoupeného JUDr. Ing. Martinem Dirhanem, advokátem, se sídlem Chvalova 1696/10, Praha 3, jako vedlejšího účastníka řízení, takto:

I. Rozsudkem Krajského soudu v Brně ze dne 31. 10. 2022 č. j. 44 Co 110/2022-101 bylo porušeno právo stěžovatelky na soudní ochranu a spravedlivý (řádný) proces podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

II. Rozsudek Krajského soudu v Brně ze dne 31. 10. 2022 č. j. 44 Co 110/2022 101 se ruší.

III. Ve zbývající části se ústavní stížnost odmítá.

IV. Vedlejšímu účastníkovi řízení se náhrada nákladů řízení nepřiznává.

Odůvodnění

I.

1. Stěžovatelka se s odvoláním na porušení čl. 36 odst. 1 a čl. 37 odst. 3 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“) domáhá zrušení v záhlaví uvedených rozhodnutí.

II.

2. Z obsahu napadených rozsudků a ústavní stížnosti se podává, že žalobce se v řízení před Městským soudem v Brně domáhal po stěžovatelce náhrady škody v částce 31 907,64 Kč, představující cenu za náhradní letenky. Žalobce si u stěžovatelky zakoupil 2 letenky na trase Praha – New York s přestupem v Londýně a zpět. Zpáteční let však byl leteckou společností zrušen. Škoda mu měla vzniknout tak, že žalovaný nedodržel svůj závazek zajistit mu náhradní let. Soud žalobě co do částky 30 740,36 Kč s příslušenstvím vyhověl. Došel k závěru, že mezi účastníky vznikl nový závazkový právní vztah, na jehož základě se stěžovatelka zavázala zajistit pro žalobce náhradní let, a tuto povinnost nesplnila. Stěžovatelka nedostála své povinnosti a žalobci vznikla škoda, která představovala cenu žalobcem zakoupených náhradních letenek. Odvolací soud rozhodnutí soudu prvního stupně v napadeném rozsahu potvrdil. Účastníky poučil, že dovolání proti tomuto rozhodnutí není přípustné.

III.

3. Stěžovatelka v ústavní stížnosti namítá, že byla odvolacím soudem nesprávně poučena o nepřípustnosti dovolání. Byť se jedná o bagatelní věc nepřevyšující částku 50 000 Kč, jde o vztah ze spotřebitelské smlouvy. Dále stěžovatelka nesouhlasí se závěry soudů ohledně vzniku nového závazkového právního vztahu spočívajícího v zajištění náhradního letu a založení její odpovědnosti za škodu.

IV.

4. Ústavní soud zaslal ústavní stížnost k vyjádření Krajskému soudu v Brně a vedlejšímu účastníkovi řízení. Krajský soud v Brně ve vyjádření k ústavní stížnosti uvádí, že akceptuje námitku stěžovatelky spočívající v nesprávném poučení o možnosti podat dovolání. Za situace, kdy se v dané věci jedná o závazek ze spotřebitelské smlouvy, bylo třeba vycházet z § 238 odst. 1 písm. c) o. s. ř. a tuto možnost dát účastníkům na vědomí. K ostatním námitkám odkazuje na obsah svého rozhodnutí, zejména na body 6 a 10 jeho odůvodnění.

5. Vedlejší účastník k ústavní stížnosti uvádí, že má za to, že poučení ze strany Krajského soudu v Brně bylo správné. Výjimka ve smyslu § 238 odst. 1 písm. c) o. s. ř. podle něho přísluší pouze spotřebiteli. Odkazuje přitom na usnesení sp. zn. IV. ÚS 4046/17 ze dne 27. 6. 2018. Ve vyjádření dále uvádí, že jde o bagatelní věc, v takových případech je úspěšnost ústavní stížnosti pro její zjevnou neopodstatněnost zásadně vyloučena. Stěžovatelka podle něho nevysvětluje, proč věc přes tzv. bagatelnost vyvolává v její právní sféře ústavněprávně relevantní újmu. Vedlejší účastník se dále vyjadřuje i k věci samé. Navrhuje odmítnutí ústavní stížnosti a žádá, aby soud uložil stěžovatelce povinnost nahradit mu náklady řízení před Ústavním soudem.

6. Vyjádření Krajského soudu v Brně a vedlejšího účastníka nezasílal Ústavní soud k případné replice, neboť neobsahovala žádné nové závažné skutečnosti, jež by nebyly patrné ze soudního spisu, nebo argumentaci, která by měla vliv na posouzení věci.

V.

7. Ústavní soud v souladu s ustanovením § 44 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“) uvážil, že ve věci není třeba konat ústní jednání, neboť by nijak nepřispělo k dalšímu, resp. hlubšímu objasnění věci, než jak se s ní seznámil z vyžádaného spisu a z písemných úkonů stěžovatelky, účastníka řízení a vedlejšího účastníka. Nenařízení ústního jednání odůvodňuje i skutečnost, že Ústavní soud nepovažoval ani za potřebné provádět dokazování.

VI.

8. Poté, co Ústavní soud konstatoval, že ústavní stížnost je přípustná, je podána včas a splňuje ostatní náležitosti vyžadované zákonem [§ 30 odst. 1, § 72 odst. 1 písm. a) zákona

o Ústavním soudu], a ověřil, že tvrzení obsažená v ústavní stížnosti mají oporu v listinných podkladech, dospěl k závěru, že ústavní stížnost je důvodná.

9. Ústavní soud předesílá, jak ustáleně judikuje, že je oprávněn přezkoumat správnost aplikace podústavního práva a zasáhnout do rozhodovací činnosti civilních soudů za předpokladu, že nepostupují v souladu s principy obsaženými v hlavě páté Listiny.

10. V dané věci má Ústavní soud za to, že stěžovatelka měla k dispozici procesní prostředek k ochraně svých práv, a sice dovolání, které měla vyčerpat před podáním ústavní stížnosti. Ústavní soud však nemůže přistoupit k odmítnutí ústavní stížnosti podle § 43 odst. 1 písm. e) zákona o Ústavním soudu pro nepřípustnost z hlediska předčasnosti (nevyčerpání všech prostředků ochrany práva), neboť stěžovatelka se řídila nesprávným poučením odvolacího soudu o nepřípustnosti dovolání a musí tu být nejprve zjednána náprava v podobě otevření možnosti podat dovolání k Nejvyššímu soudu [srov. nálezy sp. zn. I. ÚS 1820/18 ze dne 26. 9. 2018 ve znění opravného usnesení ze dne 23. 10. 2018 (N 161/90 SbNU 607) nebo sp. zn. II. ÚS 3976/17 ze dne 24. 4. 2018 (N 81/89 SbNU 231)]. Stěžovatelka sice byla zastoupena advokátem, který měl vědět, že v dané věci mohl být nedostatek poučení zhojen dovoláním podaným v prodloužené době tří měsíců podle § 240 odst. 3 o. s. ř., Ústavní soud ale opakovaně zdůrazňuje, že není možné k tíži stěžovatele klást pochybení soudu při poučení o opravném prostředku [viz nález sp. zn. II. ÚS 291/20 ze dne 31. 3. 2020 (N 63/99 SbNU 214) a rozhodnutí v něm citovaná, dále např. nálezy sp. zn. II. ÚS 2404/19 ze dne 24. 6. 2020 (N 137/100 SbNU 508) a sp. zn. II. ÚS 1467/18 ze dne 11. 6. 2019 (N 109/94 SbNU 317)].

11. Dovolání není podle § 238 odst. 1 písm. c) o. s. ř. přípustné v tzv. bagatelních věcech, tedy proti rozsudkům a usnesením vydaným v řízeních, jejichž předmětem bylo v době vydání rozhodnutí obsahujícího napadený výrok peněžité plnění nepřevyšující 50 000 Kč, včetně řízení o výkon rozhodnutí a exekučního řízení. Zároveň však zákon stanoví, že se omezení přípustnosti dovolání neuplatní tehdy, jde-li o vztahy ze spotřebitelských smluv a o pracovněprávní vztahy. Právě o vztah ze spotřebitelské smlouvy jde i v tomto konkrétním případě. Obecné soudy shodně dovodily, že mezi stěžovatelkou a žalobcem byla původně uzavřena příkazní smlouva a následně mezi nimi vznikl nový závazkový právní vztah. Odvolací soud v odůvodnění svého rozhodnutí přitom sám uvádí, že tuto smlouvu, ať již jako smlouvu příkazní, či zprostředkovatelskou, je třeba považovat za smlouvu spotřebitelskou. Spotřebitelskou smlouvou přitom bezpochyby byla i původní smlouva mezi nimi uzavřená. Závazkem ze spotřebitelské smlouvy je i závazek vzniklý porušením smluvní povinnosti.

12. Vedlejší účastník nezpochybňuje spotřebitelskou povahu smlouvy/smluv, ale namítá, že výjimka z nepřípustnosti dovolání v tzv. bagatelních věcech podle § 238 odst. 1 písm. c) o. s. ř. náleží pouze spotřebiteli jakožto slabší smluvní straně. Na podporu svých názorů argumentuje usnesením sp. zn. IV. ÚS 4046/17.

13. Vedlejšímu účastníkovi je možné přisvědčit, že primárním účelem výjimky z omezení přípustnosti dovolání ve vztazích ze spotřebitelských smluv je zřejmě ochrana slabší strany. Ochrana slabší straně obecně je však poskytována již tím, že spotřebitelské věci připustíme k řízení před dovolacím soudem. Díky tomu dochází ke sjednocování judikatury v těchto věcech a tím i k větší předvídatelnosti soudních rozhodnutí. Zároveň je také nutné přihlédnout ke znění zákona, které tuto výjimku koncipuje tak, že vymezuje vztahy, v nichž je dovolání i přes bagatelnost věci přípustné. Výjimka necílí pouze na osobu dovolatele, který je spotřebitelem. Pokud by zákonodárce zamýšlel omezit možnost dovolání, měl by to učinit výslovně. Ostatně obdobný koncept známe ze zákonné úpravy osvobození od soudních poplatků, které dělíme na osvobození věcné a osobní. Pokud stěžovatel odkazuje na usnesení sp. zn. IV. ÚS 4046/17, je nutné upozornit, že v dané věci nešlo o obdobný závazkový právní vztah. Z rozhodnutí explicitně nevyplývá, že by skutečnost, že stěžovatelem nebyl spotřebitelem, byla jediným důvodem pro nepřipuštění dovolání. Povinnost poučit

o přípustnosti dovolání za zákonem stanovených podmínek akceptuje ve svém vyjádření k ústavní stížnosti i Krajský soud v Brně.

14. Ústavní soud opakovaně zdůrazňuje, že pojmovým znakem institutu ústavní stížnosti je její subsidiarita, jež se „po formální stránce projevuje v požadavku předchozího vyčerpání všech procesních prostředků, které zákon stěžovateli k ochraně jeho práv poskytuje, a po stránce materiální v požadavku, aby Ústavní soud přistoupil k zásahu na ochranu ústavně zaručených základních práv a svobod až tehdy, kdy příslušné orgány veřejné moci již nejsou schopny protiústavní stav napravit“ (usnesení sp. zn. III. ÚS 2534/22 ze dne 26. 9. 2022). Nicméně princip subsidiarity se neuplatní bez výjimky: „… byla opakovaně akceptována ústavní stížnost proti rozhodnutím, v nichž byl stěžovatel nesprávně poučen, že je nemůže napadnout opravným prostředkem; ústavní přezkum byl nicméně omezen výlučně na posouzení správnosti poučení“ (nález sp. zn. II. ÚS 3976/17 a další rozhodnutí v něm uváděná). Ani v projednávané věci nespatřuje Ústavní soud důvody k odchýlení se od této judikatury. Avšak Ústavní soud, vázán principem subsidiarity ústavní stížnosti, se nemůže věcně zabývat předestřenými námitkami stěžovatelky.

15. Ústavní soud uzavírá, že Krajský soud v Brně nesprávným poučením obsaženým v rozsudku ze dne 31. 10. 2022 č. j. 44 Co 110/2022-101 odňal stěžovatelce přístup k Nejvyššímu soudu, a porušil tak její právo na soudní ochranu a spravedlivý proces zaručené čl. 36 odst. 1 Listiny. Ve vztahu k napadenému rozhodnutí Krajského soudu v Brně proto Ústavní soud rozhodl podle ustanovení § 82 odst. 2 písm. a) a odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu, jak je ve výroku nálezu uvedeno. Pro opakované řízení před odvolacím soudem to procesně znamená především opravu poučení o přípustnosti dovolání.

16. Tomuto závěru nemůže bránit ani skutečnost, že posuzovaná věc má povahu tzv. bagatelních sporů, do nichž Ústavní soud v zásadě nezasahuje [srov. např. usnesení sp. zn. IV. ÚS 3256/18 ze dne 9. 1. 2019 (U 1/92 SbNU 356)]. Pokud totiž konkrétní okolnosti každého jednotlivého případu, jehož podstatou je spor o bagatelní částku, celou věc do ústavněprávní roviny posouvají, nemůže Ústavní soud ústavní stížnost odmítnout, a tím i zabránit jejímu věcnému přezkumu [srov. nález sp. zn. IV. ÚS 1132/22 ze dne 15. 11. 2022 (N 135/115 SbNU 53) a judikaturu zde uváděnou nebo nález sp. zn. III. ÚS 1847/22 ze dne 31. 10. 2022 (N 128/114 SbNU 230)].

17. Porušení základních práv stěžovatelky shledal dosud Ústavní soud pouze v rozhodnutí odvolacího soudu. Za situace, kdy se odvolací soud bude případem opětovně zabývat a stěžovatelka má k dispozici dovolání, Ústavní soud ústavní stížnost ve vztahu k rozsudku Městského soudu v Brně ze dne 17. 2. 2022 č. j. 34 C 66/2021-50 odmítl podle § 43 odst. 1 písm. e) zákona o Ústavním soudu pro nepřípustnost, danou zde z povahy věci.

18. Ústavní soud – i s ohledem na výsledek řízení – nevyhověl návrhu vedlejšího účastníka na přiznání náhrady nákladů řízení podle § 62 odst. 4 zákona o Ústavním soudu. V této souvislosti připomíná, že náklady řízení před Ústavním soudem si hradí každý účastník nebo vedlejší účastník řízení zásadně sám (§ 62 odst. 3 zákona o Ústavním soudu). Výjimky z tohoto pravidla je třeba aplikovat restriktivně [srov. např. nálezy sp. zn. II. ÚS 53/97 ze dne 17. 2. 1999 (N 26/13 SbNU 195) nebo sp. zn. I. ÚS 562/11 ze dne 21. 6. 2011 (N 120/61 SbNU 741)].

Č. 46
Trestný čin podvodu a zásada subsidiarity trestní represe
(sp. zn. IV. ÚS 3470/22 ze dne 29. března 2023)

I. K porušení zákazu *reformationis in peius* může dojít jen tehdy, činí-li v trestním řízení soud, který je tímto zákazem vázán, zcela nová skutková zjištění, která následně v neprospěch stěžovatele promítne do popisu skutku. Porušením tohoto zákazu pak naopak nemůže být doplnění popisu skutku o skutková zjištění, která již před nastoupením účinků tohoto zákazu obecný soud učinil.

II. Porušení tohoto zákazu se obecný soud nedopouští ani tehdy, provede-li po nastoupení jeho účinků znovu důkazy k prokázání skutkových okolností, na jejichž základě již dříve učinil skutková zjištění v neprospěch obviněného, a opětovně učiní stejná zjištění (např. musí-li v důsledku závazného pokynu nadřízeného soudu zopakovat důkaz, o nějž opřel závěr o vině stěžovatele, ale v jehož provedení nadřízený soud spatřoval procesní pochybení) či tato zjištění pouze upřesní.

III. Je-li poškozený s určitou okolností srozuměn, znamená to, že ji pokrývá jeho vědomostní složka, tedy že o ní ví a považuje ji za jednu z reálně možných variant budoucího vývoje událostí, přičemž z jeho pohledu o tom, zda nastane tato, či alternativní varianta, rozhoduje pouze náhoda, nikoliv jeho vlastní přičinění. Za takových okolností poškozený není uveden v omyl, a tedy postihu pachatele by bránila subsidiarita trestní represe už ve své legislativní rovině, neboť takové jednání není jako podvod ani kriminalizováno.

IV. Je-li však poškozený skutečně v omylu, tedy pro klamavé jednání ani neví, že existuje alternativa vývoje událostí poškozující jeho majetek či majetek třetí osoby, nebo by si sice v nejobecnější rovině takovou alternativu dokázal představit, ale pro klamavé jednání ji má za vyloučenou a nepočítá s ní jako s reálnou, zásadně nemůže při splnění i všech dalších znaků příslušné skutkové podstaty podvodu trestní odpovědnost pachatele být vyloučena jenom tím, že poškozený byl způsobilý se omylu ubránit či že za tímto účelem nevynaložil dostatečné úsilí.

V. Za porušení ústavní zásady subsidiarity trestní represe nelze považovat, je-li trestní odpovědnost za trestný čin podvodu i přes silný soukromoprávní základ věci vyvozována v situaci, v níž jsou již součástí pachatelova jednání aktivní kroky k tomu, aby ztížil možnost poškozeného se svého nároku domoci prostředky soukromého práva, např. tím, že mu úmyslně sděluje nesprávné informace nutné pro podání občanskoprávní žaloby (zejména své osobní údaje), pokouší se zabraňovat vzniku důkazů proti sobě (např. přemlouvá poškozeného, aby netrval na písemné smlouvě, úmyslně na ní mění svůj ustálený podpis atd.) či se zbavuje vylákaných hodnot (např. převáděním na třetí osoby, okamžitým spotřebováním) atd.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy senátu Jana Filipa, soudce Radovana Suchánka a soudce zpravodaje Jaroslava Fenyka o ústavní stížnosti stěžovatele J. S., t. č. ve Věznici Kuřim, zastoupeného Mgr. Martinem Rybnikářem, advokátem, se sídlem Kpt. Jaroše 1922/3, Brno, proti rozsudku Okresního soudu v Hodoníně ze dne 10. 2. 2022 č. j. 19 T 130/2019-473, usnesení Krajského soudu v Brně ze dne 5. 5. 2022 č. j. 7 To

111/2022-500 a usnesení Nejvyššího soudu ze dne 22. 9. 2022 č. j. 4 Tdo 769/2022-557, za účasti Okresního soudu v Hodoníně, Krajského soudu v Brně a Nejvyššího soudu jako účastníků řízení a Okresního státního zastupitelství v Hodoníně a Nejvyššího státního zastupitelství jako vedlejších účastníků řízení, takto:

Ústavní stížnost se zamítá.

Odůvodnění

I. Vymezení předmětu řízení

1. Ústavní stížností doručenou Ústavnímu soudu dne 18. 12. 2022 se stěžovatel domáhá zrušení shora vymezených rozhodnutí Okresního soudu v Hodoníně (dále jen „okresní soud“), Krajského soudu v Brně (dále jen „krajský soud“) a Nejvyššího soudu s tvrzením, že jimi byla porušena jeho ústavně zaručená základní práva podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“), čl. 39 a čl. 40 odst. 2 a 3 Listiny a čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod.

II. Posouzení splnění procesních předpokladů

2. Ústavní stížnost byla doručena Ústavnímu soudu včas, osobou oprávněnou a řádně zastoupenou advokátem, předcházelo jí vyčerpání všech procesních prostředků, které zákon stěžovateli k ochraně jeho práv poskytuje, a splňuje tedy všechny procesní předpoklady stanovené zákonem č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“).

III. Rekapitulace skutkového stavu a procesního vývoje

A. Skutkový stav

3. Stěžovatel byl trestně stíhán pro skutek, který měl spočívat, stručně řečeno, v tom, že stěžovatel se měl v roce 2016 pod falešnou identitou M. Š. z B. v úmyslu se neoprávněně obohatit seznámit s poškozenou, již požádal pod různými záminkami dohromady o šest půjček v celkové výši 407 000 Kč, které ani přes opakované urgence nevrátil (dále jen „předmětný skutek“). Okresní soud vyšel především z výpovědi poškozené, u níž neshledal žádný důvod vypovídat nepravdivě, její výpověď podporovaly i pokladní doklady z peněžního ústavu ze dnů, v nichž mělo k půjčkám dojít, výpovědi svědků, kteří potvrdili, že stěžovatel vystupoval pod falešnou identitou, jakož i to, že mezi poškozenou a stěžovatelem následně probíhalo vyjednávání o vrácení peněz, na které stěžovatel reagoval vyhýbavě či nereagoval vůbec. Podvodný úmysl stěžovatele dovodil okresní soud z toho, že stěžovatel používal smyšlené jméno, odmítal poškozené poskytnout svoji fotografii, přestal za ní jezdit, když mu sdělila, že už žádné další peníze nemá, a peníze jí nevrátil ani po četných výzvách. Rovněž okresní soud vzal za prokázané, že stěžovatelova finanční situace byla špatná, neboť proti němu byla vedena četná exekuční řízení, poškozené se vymlouval, že nemá čas, protože pracuje, ačkoliv před soudem se hájil tím, že má těžkou formu lupénky a naposledy pracoval před čtyřmi lety. Z toho okresní soud dovodil, že stěžovatel poškozené účelově lhal a že neměl z čeho předmětné prostředky vrátit. Existenci realizace půjček vzal okresní soud za prokázanou z komunikace prostřednictvím SMS, v nichž stěžovatel nikdy své dluhy vůči poškozené nepopřel a na konkrétní dotaz, kdy jí peníze vrátí, odepsal: „Až přijedu a už sem to řek.“

B. První rozsudek, první usnesení krajského soudu a první usnesení Nejvyššího soudu

4. Stěžovatel byl rozsudkem okresního soudu ze dne 18. 2. 2021 č. j. 19 T 130/2019-358 (dále jen „první rozsudek“) uznán vinným ze spáchání přečinu podvodu podle § 209 odst. 1 a 3 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „trestní zákoník“), za nějž a za sbíhající se přečin zanedbání povinné výživy podle § 196 odst. 1 a 3 trestního zákoníku, jímž byl uznán vinným v jiném řízení, byl odsouzen podle § 209 odst. 3 trestního zákoníku za použití § 43 odst. 2 trestního zákoníku k trestu odnětí svobody v délce osmnácti měsíců, pro jehož výkon byl podle § 56 odst. 2 písm. a) trestního zákoníku zařazen do věznice s ostrahou. Podle § 228 odst. 1 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, okresní soud stěžovateli uložil povinnost zaplatit poškozené částku 407 000 Kč jako náhradu škody. Současně byl stěžovatel podle § 226 písm. e) trestního řádu zproštěn obžaloby pro trestný čin zanedbání povinné výživy, neboť trestnost činu zanikla podle § 197 trestního zákoníku.

5. Stěžovatelovo odvolání proti odsuzujícímu výroku tohoto rozsudku krajský soud usnesením ze dne 20. 5. 2021 č. j. 7 To 97/2021-382 (dále jen „první usnesení krajského soudu“) zamítl podle § 256 trestního řádu. Krajský soud se v zásadě ztotožnil se skutkovými závěry okresního soudu, neboť i když byla výpověď poškozené zatížena určitými rozpory ohledně pořadí a počtu půjčených částek, tyto byly vysvětlitelné delším časovým odstupem a celkově její výpověď zapadala do kontextu dalších důkazů. K finanční situaci stěžovatele krajský soud doplnil, že tento měl problémy se splácením dluhů již od roku 2008 a pohledávky jeho věřitelů přesahovaly 400 000 Kč a uhrazena byla jen minimální částka, tedy stěžovatel si musel být vědom, že nebude schopen půjčky poškozené ve stanovené lhůtě vrátit. Akcentoval také, že stěžovatel poškozené lhal ohledně své identity i dalších detailů, zejména faktu, že je ženatý, neseznámil ji se svou finanční situací a sliboval jí společnou budoucnost, tedy ji uvedl v omyl nejen ohledně svých cílů s poškozenou, ale i s jejími penězi. Krajský soud se také podrobně zabýval námitkou subsidiarity trestní represe a uzavřel, že vyvození trestní odpovědnosti vůči stěžovateli bylo namístě. Poškozená se stěžovatelem nejprve řešila vrácení peněžních prostředků mimosoudně, nicméně i kdyby se jich chtěla domáhat v občanskoprávním řízení, uvedením falešných údajů jí stěžovatel tuto možnost podstatně ztížil. I způsob spáchání činu vyzněl podle krajského soudu proti zásadě subsidiarity trestní represe, neboť stěžovatel využil toho, že se dozvěděl o finančních možnostech poškozené, intimně se s ní sblížil a půjčky odůvodňoval společnou budoucností.

6. Na podkladě stěžovatelova dovolání proti tomuto usnesení však Nejvyšší soud usnesením ze dne 18. 10. 2021 č. j. 4 Tdo 963/2021-442 (dále jen „první usnesení Nejvyššího soudu“) podle § 265k odst. 1 trestního řádu obě předchozí rozhodnutí zrušil, podle § 265k odst. 2 trestního řádu zrušil i všechna další rozhodnutí, která na ně obsahově navazovala, pokud vzhledem ke změně, k níž došlo jejich zrušením, pozbyla podkladu, podle § 265l odst. 1 trestního řádu přikázal okresnímu soudu, aby věc v potřebném rozsahu znovu projednal a rozhodl, a podle § 265l odst. 4 trestního řádu rozhodl, že stěžovatel se nebere do vazby. Nejvyšší soud uznal námitky stěžovatele, že skutková věta výroku o vině nevyjadřuje objektivní ani subjektivní stránku trestného činu podvodu. Nejvyšší soud tuto skutkovou větu zhodnotil tak, že: „Podle skutkových zjištění rozsudku soudu prvního stupně tak obviněný obohatil sám sebe tím, že po seznámení s poškozenou si od ní půjčil peníze, které jí následně i přes urgenci nevrátil. Na tomto místě je nutno souhlasit s námitkou obviněného, že samotné seznámení s poškozenou, případně zapůjčení finančních prostředků není trestné. Skutková část výroku o vině rozsudku soudu prvního stupně však konkrétní skutková zjištění, která by vyjadřovala zákonné znaky trestného činu podvodu podle [§] 209 odst. 1, odst. 3 tr. zákoníku neobsahuje.“ Nejvyšší soud ve skutkové části výroku o vině postrádal skutečnosti, které by odpovídaly znaku „uvedení v omyl“ i subjektivní stránce trestného činu podvodu, neboť formulace „v úmyslu neoprávněně se obohatit“ odpovídá pohnutce, nikoliv úmyslu vylákat půjčku a nevrátit ji.

Rovněž považoval za dosud nedostatečně objasněný i skutkový stav, neboť např. nebylo zjištěno, zda stěžovatel užil falešného jména již při seznámení se s poškozenou, nebo až při podpisu dokladu o zapůjčení částky 200 000 Kč; či zda stěžovatel znal finanční situaci poškozené, když ji o půjčku žádal. Podle názoru Nejvyššího soudu se pak ani v odůvodnění rozsudku okresního soudu neuvádí, zda stěžovatel měl úmysl půjčky nevrátit již při inkasování peněz, či zda byl alespoň srozuměn s tím, že je nevrátí.

C. Napadená rozhodnutí

7. Okresní soud po vrácení věci stěžovatele napadeným rozsudkem uznal vinným a odsoudil stejně jako v prvém rozsudku, toliko do popisu předmětného skutku doplnil, že stěžovatel od poškozené: „… v průběhu několika schůzek zjistil její finanční situaci, následně pojal úmysl se neoprávněně obohatit a pod falešnou záminkou poškozenou požádal o půjčku finančních prostředků …“ a půjčky „… přes opakované výzvy a urgence ani zčásti nevrátil, což od počátku neměl vzhledem ke svým špatným finančním poměrům v úmyslu …“ Okresní soud doplnil dokazování opětovným výslechem poškozené a zamítl důkazní návrh na doplnění dokazování znaleckým posudkem z oboru písmoznalectví, neboť jej považoval za nadbytečný a nemající rozhodující povahu, nadto ve věci bylo vyžádáno odborné vyjádření z oboru kriminalistika, odvětví analýza ručního písma, které stěžovatele jako pisatele nevylučuje. Okresní soud dospěl ke stejnému závěru o vině stěžovatele jako ve svém původním rozsudku, mimo jiné i na základě doplnění výpovědi poškozené, která uvedla, že stěžovatel ji musel k poskytnutí půjčky přemlouvat dlouho. Sám stěžovatel pak uvedl, že byl ženatý a že s poškozenou žít nechtěl, z čehož okresní soud dovodil, že stěžovatel žádný vztah nehledal a na seznamku chodil možná právě kvůli seznámení se za účelem podvodného jednání.

8. Proti tomuto rozsudku podal stěžovatel odvolání, jež krajský soud svým napadeným usnesením zamítl podle § 256 trestního řádu. Ztotožnil se v zásadě se závěry okresního soudu a vypořádal se i s námitkami doplnění popisu skutku, zákazu *reformationis in peius* a nerespektování pokynu dovolacího soudu, které stěžovatel ve svém odvolání vznesl. Ani jednu z těchto námitek nepovažoval za důvodnou, neboť okresní soud doplnil popis skutku v intencích nastíněných Nejvyšším soudem, který výslovně uvedl, že doplnění popisu skutku při nezhoršení právní kvalifikace ani trestní sankce porušením zákazu *reformationis in peius* není, a žádné závazné pokyny ohledně dokazování Nejvyšší soud okresnímu soudu neuložil.

9. Proti napadenému usnesení krajského soudu brojil stěžovatel dovoláním, které Nejvyšší soud odmítl podle § 265i odst. 1 písm. e) trestního řádu. I Nejvyšší soud procesní postup okresního soudu považoval za korektní a uvedl, že zrušení rozsudku v řízení o dovolání z důvodu vadného popisu skutku automaticky neznamená povinnost soudu prvního stupně doplnit dokazování, podstatné je, zda provedené důkazy umožňují formulovat skutkovou větu tak, aby vyjadřovala všechny znaky skutkové podstaty. Přeformulování skutkové věty výroku o vině stěžovatele okresním soudem Nejvyšší soud považoval za správné a procesně přípustné. Ohledně dalších námitek stěžovatele směřujících proti dokazování, vyvozeným skutkovým zjištěním a neaplikování zásady subsidiarity trestní represe se Nejvyšší soud neodchýlil od názoru okresního a krajského soudu.

IV. Argumentace stěžovatele, ostatních účastníků řízení a vedlejších účastníků řízení

A. Argumentace stěžovatele

10. Stěžovatel nejprve shrnuje a stručně představuje průběh řízení před obecnými soudy a obsah napadených rozhodnutí, následně proti nim vznáší vlastní námitky, a to: 1. porušení zásady zákazu *reformationis in peius*; 2. posouzení odborné otázky soudem místo přibrání znalce; 3. nerespektování závazného právního názoru ohledně hodnocení skutkových zjištění; 4. nerespektování závazného právního názoru ohledně zjišťování skutkového stavu; 5. zjevný

rozpor skutkových zjištění s obsahem provedených důkazů; 6. porušení zásady subsidiarity trestní represe. Podstatu těchto námitek lze stručně vystihnout takto:

11. Ad 1 stěžovatel spatřuje porušení zásady zákazu *reformationis in peius* v tom, že po zrušení prvních dvou rozhodnutí okresního a krajského soudu Nejvyšším soudem toliko na podkladě opravných prostředků podaných v jeho prospěch došlo k podstatnému doplnění skutkových zjištění v jeho neprospěch. To stěžovatel považuje za rozporné s § 265s odst. 2 trestního řádu. Zásada zákazu *reformationis in peius* se podle stěžovatele týká nejen právní kvalifikace, uložené trestní sankce či výroku o náhradě škody, ale rovněž i skutkových zjištění, k čemuž odkazuje na nálezy Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 544/05 ze dne 7. 12. 2006 (N 220/43 SbNU 437) a sp. zn. I. ÚS 670/05 ze dne 24. 4. 2006 (N 88/41 SbNU 127) a na rozhodnutí uveřejněná ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. Rt 59/1994, Rt 22/1999 a Rt 49/2000, jakož i na usnesení Nejvyššího soudu sp. zn. 8 Tdo 512/2009. Do napadeného rozsudku bylo nově doplněno, že se stěžovatel vydával za osobu M. Š. „podvodně“, že v „průběhu několika schůzek zjistil finanční situaci poškozené“ a že až následně poté pojal úmysl se neoprávněně obohatit, že půjčky vylákal „pod falešnou záminkou“ a že „od počátku neměl vzhledem ke svým špatným finančním poměrům v úmyslu půjčené peníze poškozené vrátit“. Stěžovatel má tato doplněná skutková zjištění, která v původním rozsudku obsažena nebyla, za zcela zásadní, neboť důvodem vydání prvního usnesení Nejvyššího soudu k jeho dovolání, jímž byly původní rozsudek okresního soudu a původní usnesení krajského soudu zrušeny, bylo právě to, že nebylo zjištěno, že by stěžovatel měl v úmyslu nevrátit poškozené peníze již v době, kdy si od ní finanční prostředky půjčoval, a že takové okolnosti nebyly ani pojaty do skutkové věty výroku o vině.

12. Ad 2 stěžovatel namítá, že poškozená v hlavním líčení konaném dne 8. 1. 2020 uvedla, že smlouvu o půjčce sepsala ona a stěžovatel ji podepsal a ke svému podpisu doplnil svou adresu, ačkoliv již na první pohled je zřejmé, že tuto listinu sepsala i podepsala tatáž osoba. Stěžovatel proto navrhoval přibrání znalce z oboru písmoznalectví k posouzení, zda listina i podpis měly jednoho, či dva autory, avšak soud tento důkazní návrh zamítl. Podle stěžovatelova názoru tak nahradil svým uvážením znalecké dokazování, což je nepřípustné. Sám okresní soud přitom v odůvodnění napadeného rozsudku připustil, že si není autorstvím jistý. Toto pochybení nebylo napraveno ani v dalším průběhu řízení, a to přesto, že Nejvyšší soud okresnímu soudu vytkl, že se tímto důkazním návrhem nezabýval.

13. Ad 3 stěžovatel upozorňuje, že všechny tři obecné soudy v jeho věci nerespektovaly v rozporu s § 265s odst. 1 trestního řádu závazný právní názor vyjádřený Nejvyšším soudem v jeho prvním usnesení, že dosud provedené důkazy neprokazují vinu stěžovatele. Ačkoliv v dalším řízení nedošlo ke změně důkazní situace, toliko byla znovu vyslechnuta poškozená, která vypovídala stejně jako v původním řízení, stěžovatel byl napadeným rozsudkem uznán vinným a ani krajský soud, ani Nejvyšší soud proti tomu nezasáhly.

14. Ad 4 stěžovatel vyzdvihuje, že Nejvyšší soud ve svém prvním usnesení dospěl k závěru, že obecné soudy neučinily dostatečná skutková zjištění v otázce prvního okamžiku, v němž měl stěžovatel použít jméno M. Š., stran uvádění nepravdivých důvodů půjčky a co do úmyslu finanční prostředky nevrátit. Na tento závěr následně okresní soud reagoval jen tak, že do skutkové věty doplnil bez návaznosti na skutková zjištění za nezměněného skutkového stavu a bez jakéhokoliv vysvětlení chybějící formulace a ostatní obecné soudy tento postup aprobovaly.

15. Ad 5 stěžovatel navazuje na svou předchozí námitku a dodává, že pouhým doplněním popisu skutku o formulace nemající oporu ve skutkových zjištěních se závěr o skutkovém stavu dostal do rozporu s obsahem provedených důkazů. Doplnění předmětných formulací totiž nevyplývalo z provedeného dokazování, ale šlo pouze o dedukce a domněnky okresního soudu nerespektující již učiněná skutková zjištění. Formulace, že stěžovatel vzhledem ke své špatné finanční situaci neměl v úmyslu finanční prostředky vrátit, je pak v rozporu rovněž se

skutkovým zjištěním okresního soudu, podle něhož je stěžovatel schopen obstarávat si finanční prostředky i nad rámec svých životních potřeb, neboť v průběhu trestního řízení zaplatil částku 48 100 Kč na výživném.

16. Ad 6 stěžovatel napadá nedostatečnost úvahy obecných soudů o uplatnění zásady subsidiarity trestní represe. Připomíná rozhodnutí obecných soudů i Ústavního soudu k subsidiaritě trestní represe v případě podvodu, z nichž plyne, že trestní represe proti jednomu účastníkovi soukromoprávního vztahu nemůže nahrazovat nezbytnou míru opatrnosti druhého účastníka při ochraně jeho soukromých práv. Stěžovatel má za to, že ke vzniku škody došlo především v důsledku neopatrnosti poškozené, která předala finanční prostředky v nezanedbatelné výši osobě, jíž minimálně do doby poskytnutí druhé půjčky vůbec neznala jménem a příjmením, natož aby znala její další údaje, jako např. adresu. Ve čtyřech případech si od této osoby dokonce ani nedala podepsat písemné potvrzení o předání peněz, u půjčky na 200 000 Kč, kterou si písemně nechala potvrdit, nevyžadovala předložení dokladu totožnosti, z nějž by stěžovatelovy osobní údaje ověřila. Poškozená se rovněž nijak nesnažila věc řešit občanskoprávní cestou. Za těchto okolností stěžovatel považuje své odsouzení za trestný čin podvodu za porušující zásadu subsidiarity trestní represe.

B. Vyjádření ostatních účastníků řízení a vedlejších účastníků řízení

17. Ústavní soud si vyžádal spisový materiál, z něhož ověřil předchozí průběh řízení tak, jak je popsán výše v části III tohoto nálezu, a vyzval k vyjádření ostatní účastníky řízení a vedlejší účastníky řízení.

18. Okresní soud zaslal Ústavnímu soudu k jeho žádosti spisový materiál, ale svého práva se vyjádřit k ústavní stížnosti nevyužil.

19. Krajský soud sdělil, že stěžovatel pouze opakuje své obecnými soudy již vypořádané námitky, a proto odkázal na odůvodnění svého napadeného usnesení s tím, že již nemá k dispozici spisový materiál, a tak se nijak blíže k ústavní stížnosti již vyjádřit nemůže.

20. Nejvyšší soud se obsáhle vyjádřil ve struktuře stěžovatelem uplatněných námitek. K námitce 1 Nejvyšší soud uvedl, že § 265s odst. 2 trestního řádu se vztahuje na výsledek řízení, nikoliv na řízení jako takové. Nebrání tedy doplnění popisu skutku, včetně takových skutkových okolností, které v něm dosud vyjádřeny nebyly a které nebyly rozvedeny ani v odůvodnění původního rozhodnutí. K porušení zákazu *reformationis in peius* tak v nynější věci nedošlo, neboť stěžovatel byl uznán vinným pro totožný skutek v totožné právní kvalifikaci. K námitkám 2 a 5 Nejvyšší soud odkázal na své napadené usnesení, v němž se jimi podrobně zabýval. K námitce 3 Nejvyšší soud předně rovněž odkázal na své napadené usnesení, následně doplnil, že doplnění dokazování nebylo nutné, neboť učiněné skutkové závěry byly dostačující, pouze ze skutkových zjištění formulovaných ve skutkové větě původního rozsudku okresního soudu nebylo seznatelné naplnění všech znaků trestného činu příslušné právní kvalifikace. Stěžovatelův názor, že Nejvyšší soud vytkl okresnímu soudu, že jím učiněná skutková zjištění nebyla dostatečná, je tak mylný. Současně Nejvyšší soud nepovažoval za validní ani stěžovatelův názor, že okresní soud nerespektoval jeho závazný pokyn ohledně zjišťování rozhodných skutečností. Nejvyšší soud poukázal na to, že okresní soud znovu vyslechl poškozenou mimo jiné k tomu, pod jakým jménem se jí stěžovatel měl představit (M., resp. M. Š.), což byla jedna z okolností, na níž okresní soud založil svůj skutkový závěr o podvodném úmyslu stěžovatele. Existenci jeho úmyslu již od počátku poškozené nikdy finanční prostředky nevrátit pak okresní soud vyvodil také z maximální snahy stěžovatele, aby poškozená neodhalila jeho pravou totožnost, skutečnost, že nežije sám, nemá stabilní zaměstnání a je ve velmi nepříznivé finanční situaci. Falešnou záminku pak sice okresní soud nikde nepojmenoval, ale je zřejmá z jeho jednotlivých skutkových zjištění, zejména ze stěžovatelem udávaného účelu využít prostředky ke společnému podnikání a životu, což nikdy v úmyslu neměl. Nejvyšší soud napřel pozornost také k faktu, že stěžovatel ukončil kontakt

s poškozenou, jakmile mu sdělila, že už žádné finanční prostředky nemá. Stěžovatel sám žádné vysvětlení těchto okolností neposkytl a k věci odmítl vypovídat, což mu obecné soudy nekladly k tíži, ovšem v souladu s usnesením sp. zn. III. ÚS 1688/16 ze dne 30. 6. 2016 jeho mlčení přípustně vyhodnotily tak, že posiluje důkazní hodnotu usvědčujících důkazů. Tomu odpovídá i judikatura Evropského soudu pro lidská práva (dále jen „ESLP“). K námitce 4 Nejvyšší soud předložil protiargument, že stěžovatel dlužné výživné uhradil až v roce 2020, tedy po spáchání předmětného skutku, a není pochyb, že v předmětné době i předtím dlouhodobě výživné nehradil s důsledkem v podobě trestních stíhání, což dokresluje jeho velmi nepříznivou finanční situaci.

21. Za Okresní státní zastupitelství v Hodoníně se vyjádřil vedoucí státní zástupce tak, že s napadenými rozhodnutími souhlasí, námitky proti nim považuje za neopodstatněné a již obecnými soudy vypořádané. Skutkový stav byl zjištěn na základě důkladného dokazování, právní kvalifikace je přiléhavá a k porušení zásady zákazu *reformationis in peius* nedošlo, neboť po ingerenci Nejvyššího soudu nebyla učiněna žádná nová skutková zjištění, toliko byla upřesněna na základě výslechu poškozené.

22. Krajské státní zastupitelství v Brně ve stanovené lhůtě své vyjádření Ústavnímu soudu nezaslalo, čímž se v souladu s poučením obsaženým ve výzvě k vyjádření konkludentně vzdalo postavení vedlejšího účastníka řízení.

23. Za Nejvyšší státní zastupitelství se vyjádřil nejvyšší státní zástupce, který se ztotožnil s napadeným usnesením Nejvyššího soudu, podle jeho názoru všem stěžovatelovým námitkám věnovaly obecné soudy náležitou pozornost a přesvědčivě se s nimi vypořádaly, okresní soud upravil po vrácení věci Nejvyšším soudem popis skutku tak, že tento nově odrážel vytknuté nedostatky a skutková zjištění tohoto soudu ve spojení s odůvodněním napadeného rozsudku odpovídají zákonným znakům přečinu podvodu podle § 209 odst. 1 a 3 trestního zákoníku, ačkoliv by bylo možno si představit ještě výstižnější popis. Nejvyšší státní zástupce neshledal v nynější věci ani extrémní rozpor mezi provedenými důkazy a skutkovými zjištěními, ani porušení zákazu změny k horšímu. Tento zákaz nezabraňuje obecným soudům v provedení jakýchkoliv změn ve skutkových zjištěních, tato lze doplňovat a upřesňovat, pokud se tím nemění rozsah ani závažnost trestné činnosti, jíž byl obviněný uznán vinným. Tento zákaz se totiž nevztahuje na řízení, ale na jeho výsledek. Pochybení nejvyšší státní zástupce neshledal ani v zamítnutí návrhu na doplnění dokazování o znalecký posudek z oboru písmoznalectví, a to pro jeho omezenou vypovídací hodnotu, jakož ani v neaplikování zásady subsidiarity trestní represe, neboť stěžovatel naplnil dokonce kvalifikovanou skutkovou podstatu trestného činu podvodu, a ačkoliv se snažil vyvolat dojem, že za to byla odpovědná nerozvážnost poškozené, ve skutečnosti šlo o důsledek jeho zavádějících informací, neboť stěžovatel předstíral zájem o bližší mezilidský vztah s poškozenou, lhal jí o své identitě, pracovních aktivitách a vrácení finančních prostředků, od nichž se odvíjela určitá míra důvěry poškozené ve stěžovatele. Nejvyšší státní zástupce proto navrhl, aby Ústavní soud ústavní stížnost odmítl, nebo zamítl.

C. Replika stěžovatele

24. Ústavní soud zaslal shora zrekapitulovaná vyjádření ostatních účastníků řízení a vedlejších účastníků řízení stěžovateli k replice. Stěžovatel tohoto svého práva využil a setrval v opozici k vyjádřením ostatních účastníků řízení a vedlejších účastníků řízení na svých původních námitkách. K porušení zákazu *reformationis in peius* poukázal na to, že i tato vyjádření připouští, že do skutkové věty byl doplněn text vyjadřující v prvním rozsudku chybějící znaky trestného činu podvodu. To však podle stěžovatele k porušení tohoto zákazu vedlo, neboť takto doplněné skutkové okolnosti nebyly obsahem ani skutkové věty, ani odůvodnění prvního rozsudku. Protože tomu tak nebylo, je třeba vycházet z toho, že okresní ani krajský soud taková zjištění vůbec neučinily. Stěžovatel rovněž nezměnil svůj náhled na to, že autorství listiny označené jako „Půjčka“ představovalo odbornou otázku, kterou si posoudil

sám okresní soud místo soudního znalce. Dále stěžovatel odkázal na argumentaci obsaženou ve své ústavní stížnosti a vyjádření Nejvyššího soudu vytkl, že jím stěžovateli bylo vytčeno, že využil svého práva ve věci nevypovídat, čímž bylo porušeno jeho právo odepřít výpověď podle čl. 40 odst. 4 Listiny.

V. Posouzení Ústavním soudem

25. Pravomoc Ústavního soudu v řízení o ústavní stížnosti proti pravomocnému rozhodnutí orgánu veřejné moci je založena ustanovením čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“) jen tehdy, jestliže tímto rozhodnutím došlo k zásahu do ústavně zaručených práv a svobod. Jakékoliv jiné vady takového rozhodnutí se nachází mimo přezkumnou pravomoc Ústavního soudu, a tomu je tak zapovězeno se jimi zabývat, i kdyby je snad v rozhodované věci shledal. Ústavní soud totiž nestojí nad Ústavou, nýbrž podléhá stejné povinnosti respektovat ústavně zakotvenou dělbu moci jako kterýkoliv jiný orgán veřejné moci. Proto se musí důsledně vystříhat svévole a bedlivě dbát mezí svých pravomocí svěřených mu Ústavou, jinak by popřel samotný smysl své existence jakožto soudního orgánu ochrany ústavnosti. V řízení o ústavní stížnosti proti pravomocnému rozhodnutí orgánu veřejné moci je tak Ústavní soud povinen vždy nejprve zkoumat, zda jsou ústavní stížností napadená rozhodnutí způsobilá k vlastnímu meritornímu přezkumu, tedy zda těmito rozhodnutími vůbec mohla být porušena ústavně garantovaná práva či svobody stěžovatelky či stěžovatele. Pakliže Ústavní soud dospěje k závěru, že tomu tak není, musí ústavní stížnost odmítnout dle ustanovení § 43 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu.

26. V nynější věci tak však Ústavní soud postupovat nemohl. Důvodem jsou stěžovatelovy námitky 1 a 6.

27. Námitkou 1 stěžovatel brojí proti údajné změně k horšímu napadeným rozsudkem poté, co byl zrušen prvním usnesením Nejvyššího soudu toliko k jeho dovolání, tedy k dovolání podanému výlučně v jeho prospěch. Obdobný postup v minulosti Ústavní soud považoval za porušení čl. 2 odst. 2 Listiny a čl. 36 odst. 1 Listiny [srov. nález sp. zn. II. ÚS 544/05 ze dne 7. 12. 2006 (N 220/43 SbNU 437)], potažmo čl. 8 odst. 2 Listiny [srov. např. nález sp. zn. I. ÚS 670/05 ze dne 24. 4. 2006 (N 88/41 SbNU 127) či nález sp. zn. III. ÚS 2306/07 ze dne 5. 3. 2009 (N 47/52 SbNU 471)]. Stěžovatel k tomu poukázal na pokyn Nejvyššího soudu a judikaturu Ústavního soudu o rozporu doplňování skutkových zjištění v neprospěch obviněného se zákazem *reformationis in peius*, přičemž Nejvyšší soud ve svém prvním usnesení v bodě 41 na účet prvního rozsudku konstatoval, že: „… ve výroku rozhodnutí absentují skutkové závěry stran toho, jakým způsobem měl obviněný uvést poškozenou v omyl …“ a tento nedostatek mu v bodě 42 uložil odstranit. *A priori* se tedy námitka stěžovatele nejeví jako zjevně neopodstatněná, a Ústavní soud byl tak postaven před otázku, zda v napadeném rozsudku došlo v rozporu se zákazem změny k horšímu k doplnění skutkových zjištění v neprospěch stěžovatele (dále jen „první otázka“).

28. Námitkou 6 stěžovatel poukazuje na dřívější rozhodnutí Ústavního soudu i obecných soudů, podle nichž nelze nedostatečnou míru obezřetnosti poškozeného v soukromoprávních vztazích nahrazovat trestní represí vůči druhému účastníkovi takového vztahu. Nedodržení tohoto požadavku Ústavní soud kvalifikuje jako porušení čl. 39 Listiny [srov. např. nález sp. zn. I. ÚS 3113/13 ze dne 29. 4. 2014 (N 72/73 SbNU 315)]. Ani tato námitka vzhledem ke skutkovým okolnostem nynější věci (poškozená na některé půjčky nevyžadovala písemnou smlouvu, totožnost stěžovatele ani jeho finanční situaci si nijak neověřila atd.) není na první pohled zcela irelevantní. Ústavní soud proto řešil i otázku, zda v nynější věci nedošlo k přepjetí trestní represe v důsledku nízké míry obezřetnosti poškozené (dále jen „druhá otázka“).

VI. Obecná východiska

A. K zákazu *reformationis in peius*

29. Podle čl. 2 odst. 2 Listiny: „Státní moc lze uplatňovat jen v případech a v mezích stanovených zákonem, a to způsobem, který zákon stanoví."

30. Podle čl. 36 odst. 1 Listiny: „Každý se může domáhat stanoveným postupem svého práva u nezávislého a nestranného soudu a ve stanovených případech u jiného orgánu."

31. Podle čl. 8 odst. 2 Listiny: „Nikdo nesmí být stíhán nebo zbaven svobody jinak než z důvodů a způsobem, který stanoví zákon. Nikdo nesmí být zbaven svobody pouze pro neschopnost dostát smluvnímu závazku."

32. Podle čl. 6 odst. 1 Úmluvy: „Každý má právo na to, aby jeho záležitost byla spravedlivě, veřejně a v přiměřené lhůtě projednána nezávislým a nestranným soudem, zřízeným zákonem, který rozhodne o jeho občanských právech nebo závazcích nebo o oprávněnosti jakéhokoli trestního obvinění proti němu. Rozsudek musí být vyhlášen veřejně, avšak tisk a veřejnost mohou být vyloučeny buď po dobu celého nebo části procesu v zájmu mravnosti, veřejného pořádku nebo národní bezpečnosti v demokratické společnosti, nebo když to vyžadují zájmy nezletilých nebo ochrana soukromého života účastníků anebo, v rozsahu považovaném soudem za zcela nezbytný, pokud by, vzhledem ke zvláštním okolnostem, veřejnost řízení mohla být na újmu zájmům spravedlnosti."

33. Podle § 265p odst. 1 trestního řádu: „V neprospěch obviněného může Nejvyšší soud změnit napadené rozhodnutí jen na podkladě dovolání nejvyššího státního zástupce nebo příslušného orgánu Úřadu evropského veřejného žalobce, jež bylo podáno v neprospěch obviněného."

34. Ústavní soud zastává názor, že zákaz *reformationis in peius* především brání zhoršení výroku v neprospěch obviněného, pokud je opravné řízení vedeno výlučně z podnětu jím podaného opravného prostředku [srov. nález sp. zn. I. ÚS 1947/07 ze dne 5. 9. 2007 (N 135/46 SbNU 271)]. Je však třeba jej pojímat extenzivně, neboť posledním arbitrem toho, co je, či není obviněnému ku prospěchu, je obviněný sám, přičemž péče o dokonalost popisu skutku náleží aktivitě obžaloby [srov. nález sp. zn. I. ÚS 670/05 ze dne 24. 4. 2006 (N 88/41 SbNU 127)].

35. Za porušení tohoto zákazu lze tak považovat doplnění skutkové věty soudem tak, aby podpořil závěr o vině, jestliže se nejedná o upřesnění či doplnění skutkových okolností znaku skutkové podstaty trestného činu, ale o jeho obecné vyjádření bez návaznosti na skutková zjištění [srov. nález sp. zn. II. ÚS 544/05 ze dne 7. 12. 2006 (N 220/43 SbNU 437)], případně uložení povinnosti uhradit náklady zmocněnce poškozeného obviněnému, který byl obžaloby zproštěn [srov. např. nález sp. zn. III. ÚS 3570/15 ze dne 9. 8. 2016 (N 149/82 SbNU 371)].

36. Ačkoliv zákaz *reformationis in peius* obecně nebrání dílčímu zpřísnění některého z uložených trestů, pokud se celkově situace obviněného nemění, je z hlediska zachování ústavněprávních požadavků nutné, aby soud takový postup přesvědčivě odůvodnil [nález sp. zn. III. ÚS 525/15 ze dne 8. 11. 2016 (N 210/83 SbNU 341)]. Námitku porušení tohoto zákazu je povinen přezkoumávat i Nejvyšší soud v řízení o dovolání [srov. nález sp. zn. II. ÚS 304/04 ze dne 8. 6. 2006 (N 117/41 SbNU 469)].

37. ESLP zákaz *reformationis in peius* za součást práva na spravedlivý proces podle čl. 6 odst. 1 Úmluvy, práva na obhajobu podle čl. 6 odst. 3 Úmluvy ani práva na odvolání v trestních věcech podle čl. 2 odst. 1 Protokolu č. 7 k Úmluvě obecně nepovažuje (srov. např. konkurující stanovisko soudce Župančiče k rozsudku ze dne 4. 6. 2015 ve věci *Yakovenko proti Ukrajině,* stížnost č. 5425/11) a i tam, kde tento zákaz zakotvuje vnitrostátní právo, přistupuje k němu ESLP zdrženlivě (srov. např. rozsudek ESLP ze dne 8. 6. 2010 ve věci *Alkes proti Turecku,* stížnost č. 16047/04, bod 21).

38. Rozhodovací praxe obecných soudů k zákazu *reformationis in peius* přistupuje tak, že jde o pravidlo vztahující se toliko k rozhodnutí jakožto výsledku řízení, nikoliv k jeho

průběhu [srov. např. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. 7. 2005 sp. zn. 5 Tdo 892/2005 (publ. jako Rt 41/2007 SbSRS)]. Uplatnění tohoto zákazu nebrání odsouzení obviněného, jestliže jeho původní odsouzení bylo v opravném řízení shledáno nezákonným, a dokonce umožňuje i situace, v nichž je zákonně obviněný odsouzen za nesprávnou, protože mírnější, právní kvalifikaci, než jaká by správně skutku odpovídala, kdyby se tento zákaz neuplatnil [srov. např. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 31. 1. 2018 sp. zn. 6 Tdo 65/2018 (publ. jako 5/2019 SbSRS) či usnesení Nejvyššího soudu ze dne 15. 2. 2006 sp. zn. 5 Tdo 102/2006 (publ. jako Rt 9/2007-II. SbSRS)].

39. Zákaz *reformationis in peius* se vztahuje prakticky na všechny součásti všech výroků rozsudku [srov. zejména usnesení Nejvyššího soudu ze dne 14. 8. 2013 sp. zn. 5 Tdo 741/2013 (publ. jako Rt 44/2014 SbSRS)], avšak těžit z ní může jen obviněný, na nikoho jiného včetně poškozených se nevztahuje [srov. např. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 11. 9. 2013 sp. zn. 7 Tz 43/2013 (publ. jako Rt 38/2014 SbSRS)]. Tento zákaz primárně zapovídá uložení přísnějšího trestu, včetně uložení jiného druhu trestu vedle trestu již dříve uloženého [srov. např. rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 26. 1. 1967 sp. zn. Tzv 42/66 (publ. jako Rt 31/1967 SbSRS], pokud není nově uložený druh trestu mírnější než ten původní, který je v důsledku uložení nového druhu trestu podstatně upraven ve prospěch obviněného [srov. např. rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 29. 6. 1977 sp. zn. 2 Tzf 2/77 (publ. jako Rt 1/1978 SbSRS) nebo rozhodnutí Vrchního soudu v Praze ze dne 22. 4. 1994 sp. zn. 7 To 59/94 (publ. jako Rt 42/1994 SbSRS)].

40. Zabraňuje však rovněž použití přísnější právní kvalifikace, za niž nelze považovat jen právní kvalifikaci umožňující uložení vyšší trestní sazby, ale při stejné trestní sazbě např. i jen mající přísnější úpravu podmíněného propuštění [srov. např. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 16. 6. 1999 sp. zn. 8 Tz 90/99 (publ. jako Rt 49/2000 SbSRS)], kvalifikaci skutku jako dokonaného trestného činu, ačkoliv před nastoupením tohoto zákazu byl kvalifikován jen jako pokus [srov. např. rozhodnutí Vrchního soudu v Praze ze dne 12. 1. 1994 sp. zn. 6 To 35/93 (publ. jako Rt 59/1994)].

41. Taktéž zákaz *reformationis in peius* znemožňuje vyvozování nových skutkových zjištění v neprospěch obviněného, a to i kdyby nevedlo ke zpřísnění právní kvalifikace, např. pokud by jimi měl být oproti původnímu stavu zvětšen rozsah trestné činnosti kladené stěžovateli za vinu [srov. např. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 1. 7. 1998 sp. zn. 5 Tz 57/98 (publ. jako Rt 22/1999 SbSRS)]. Objektivní okolnosti, jako je např. recidiva obviněného, je-li znakem skutkové podstaty trestného činu, pro nějž je stíhán, však doplňovat lze, pokud byly již v původním řízení vzaty za prokázané (tj. byly součástí skutkových zjištění), ačkoliv nebyly promítnuty do popisu skutku, ale jen do odůvodnění původního rozhodnutí [srov. např. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 16. 3. 2011 sp. zn. 3 Tdo 202/2011 (publ. jako Rt 21/2012)].

42. Komentářová literatura dovozuje, že o porušení zákazu *reformationis in peius* nejde tehdy, jsou-li do popisu skutku doplněny okolnosti vyjadřující zákonné znaky trestného činu, pokud již před nastoupením tohoto zákazu byla učiněna odpovídající skutková zjištění, ale nebyla promítnuta do popisu skutku [srov. např. ŠÁMAL, Pavel a kol. Trestní řád. Komentář. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, s. 3087 nn.; či FENYK, Jaroslav; DRAŠTÍK, Antonín a kol. Trestní řád. Komentář. Praha: Wolters Kluwer, 2017. K § 259. Citováno dle: ASPI (právní informační systém), bod 19].

B. K zásadě subsidiarity trestní represe a nízké míře obezřetnosti poškozeného trestným činem podvodu

43. Podle čl. 39 Listiny: Jen zákon stanoví, které jednání je trestným činem a jaký trest, jakož i jaké jiné újmy na právech nebo majetku, lze za jeho spáchání uložit.

44. Podle čl. 7 odst. 1 Úmluvy: „Nikdo nesmí být odsouzen za jednání nebo opomenutí, které v době, kdy bylo spácháno, nebylo podle vnitrostátního nebo mezinárodního práva

trestným činem. Rovněž nesmí být uložen trest přísnější, než jaký bylo možno uložit v době spáchání trestného činu.“

45. Podle § 12 odst. 2 trestního zákoníku: „Trestní odpovědnost pachatele a trestněprávní důsledky s ní spojené lze uplatňovat jen v případech společensky škodlivých, ve kterých nepostačuje uplatnění odpovědnosti podle jiného právního předpisu.“

46. Podle § 209 odst. 1 trestního zákoníku: „Kdo sebe nebo jiného obohatí tím, že uvede někoho v omyl, využije něčího omylu nebo zamlčí podstatné skutečnosti, a způsobí tak na cizím majetku škodu nikoli nepatrnou, bude potrestán odnětím svobody až na dvě léta, zákazem činnosti nebo propadnutím věci.“ Podle § 209 odst. 3 trestního zákoníku: „Odnětím svobody na jeden rok až pět let nebo peněžitým trestem bude pachatel potrestán, způsobí-li činem uvedeným v odstavci 1 větší škodu.“

47. Ústavní soud dlouhodobě považuje princip subsidiarity trestní represe za součást pojmu právního státu [srov. např. nález sp. zn. II. ÚS 372/03 ze dne 22. 12. 2004 (N 196/35 SbNU 569) či nález sp. zn. IV. ÚS 469/04 ze dne 2. 6. 2005 (N 116/37 SbNU 489)]. Stát je tedy povinen využívat prostředků trestního práva zdrženlivě [srov. např. nález sp. zn. I. ÚS 69/06 ze dne 12. 10. 2006 (N 186/43 SbNU 129), nález sp. zn. III. ÚS 2042/08 ze dne 26. 11. 2009 (N 247/55 SbNU 377) či nález sp. zn. III. ÚS 2278/07 ze dne 5. 8. 2010 (N 157/58 SbNU 335)]. Tímto principem je vázán primárně zákonodárce, který nemá kriminalizovat taková jednání, která lze dostatečně postihnout i prostředky jiných právních odvětví, což však nezbavuje orgány činné v trestním řízení povinnosti v individuálních případech i v konkrétní věci, jestliže jsou zákonné znaky skutkové podstaty sice naplněny, avšak konkrétní skutkové okolnosti indikují, že společenská škodlivost činu nedosahuje spodního prahu trestního bezpráví. Je-li daný skutek postižitelný i podle jiného právního odvětví, je nezbytné zvažovat, zda uplatnění odpovědnosti podle jiného právního předpisu v daném případě nepostačuje, a případně tento závěr přesvědčivě zdůvodnit [srov. např. nález sp. zn. II. ÚS 3080/16 ze dne 23. 5. 2017 (N 86/85 SbNU 475) či nález sp. zn. IV. ÚS 541/21 ze dne 26. 10. 2021 (N 186/108 SbNU 255)].

48. To platí zejména u typově méně závažných trestných činů, které mají silný soukromoprávní základ [srov. např. nález sp. zn. II. ÚS 413/04 ze dne 3. 3. 2005 (N 40/36 SbNU 433), nález sp. zn. II. ÚS 474/19 ze dne 5. 11. 2019 (N 184/97 SbNU 15) či nález sp. zn. I. ÚS 4/04 ze dne 23. 3. 2004 (N 42/32 SbNU 405)], neboť stát nemá suplovat nedostatečnost ochrany práv účastníka soukromoprávního vztahu nepřesahující jeho individuální zájmy [nález sp. zn. II. ÚS 2448/08 ze dne 30. 4. 2009 (N 106/53 SbNU 331), nález sp. zn. II. ÚS 789/06 ze dne 27. 9. 2007 (N 150/46 SbNU 489) či nález sp. zn. II. ÚS 1098/10 ze dne 4. 8. 2010 (N 155/58 SbNU 321)], neboť v opačném případě se dopouští hypertrofie trestní represe [nález sp. zn. I. ÚS 541/10 ze dne 28. 4. 2010 (N 95/57 SbNU 247)].

49. Pokud v rozporu s tím orgány činné v trestním řízení trestní odpovědnost dovodí, porušují tím princip *nullum crimen, nulla poena sine lege* podle čl. 39 Listiny [srov. např. nález sp. zn. III. ÚS 2523/10 ze dne 10. 2. 2011 (N 16/60 SbNU 171), nález sp. zn. III. ÚS 934/13 ze dne 20. 2. 2014 (N 21/72 SbNU 253) či nález sp. zn. I. ÚS 3113/13 ze dne 29. 4. 2014 (N 72/73 SbNU 315)]. Ne každé iracionální, nehospodárné či i protiprávní jednání musí totiž nutně být trestné. Sama o sobě však existence paralelní právní odpovědnosti trestní odpovědnost nevylučuje. Trestní postih v takovém případě nepřipadá do úvahy jedině tehdy, jestliže uplatněním odpovědnosti podle jiného právního předpisu je dosaženo všech funkcí vyvození odpovědnosti, reparační a prevenční a represivní funkce v daném případě není nezbytná [srov. např. nález sp. zn. III. ÚS 1148/09 ze dne 26. 7. 2012 (N 133/66 SbNU 77)]. Samotná skutečnost, že určitým jednáním bylo zasaženo do zájmů jednotlivce, totiž ještě neznamená, že takové jednání nemůže být natolik celospolečensky závažné, aby z požadavků právního státu nevyplývalo, že jediná adekvátní reakce na něj je právě trestní represe.

50. Princip subsidiarity trestní represe má rovněž interpretační rovinu, kladoucí na orgány činné v trestním řízení povinnost při interpretaci trestněprávních předpisů zvažovat

požadavek zdrženlivosti trestního práva [srov. např. nález sp. zn. IV. ÚS 767/21 ze dne 20. 7. 2021 (N 130/107 SbNU 66) či nález sp. zn. III. ÚS 284/12 ze dne 3. 5. 2012 (N 96/65 SbNU 295)] a uplatňuje se jak v otázkách viny (trestní odpovědnosti), tak jejích právních následků, tj. zejména trestních sankcí [srov. např. nález sp. zn. III. ÚS 1481/09 ze dne 10. 12. 2009 (N 257/55 SbNU 479)].

51. Obdobně k subsidiaritě trestní represe přistupuje i ESLP ve své rozhodovací činnosti. Ten na členské státy Úmluvy klade požadavek na efektivní zajištění ochrany základních práv a svobod zaručených Úmluvou, ovšem v různé míře lišící se podle závažnosti zásahu jim přiznává prostor pro uvážení, jak zajistí splnění těchto svých pozitivních závazků (srov. např. rozsudek ESLP ze dne 26. 3. 1985 ve věci *X. a Y. proti Nizozemí*, stížnost č. 8978/80, bod 24; rozsudek ESLP ze dne 5. 3. 2009 ve věci *Beganović proti Chorvatsku*, stížnost č. 38478/05, bod 46; či rozsudek velkého senátu ESLP ze dne 12. 11. 2013 ve věci *Söderman proti Švédsku*, stížnost č. 5786/08, bod 85), tedy i zda zvolí ochranu cestou kriminalizace, či jiným způsobem.

52. Na jedné straně tak sankce trestního práva považuje za prostředek *ultima ratio*, na straně druhé ovšem rozeznává i tak závažné zásahy do základních práv jednotlivců, že na ně ze strany státu nemůže být reagováno mírnějšími nástroji než těmi, které nabízí trestní právo (srov. např. rozsudek ESLP ze dne 4. 12. 2003 ve věci *M. C. proti Bulharsku*, stížnost č. 39272/98, bod 150; rozsudek velkého senátu ESLP ze dne 14. 1. 2020 ve věci *Beizaras a Levickas proti Litvě*, stížnost č. 41288/15, bod 110; rozsudek ESLP ze dne 1. 6. 2021 ve věci *Association Accept a další proti Rumunsku*, stížnost č. 19237/16, bod 102; či rozsudek ESLP ze dne 17. 5. 2022 ve věci *Oganezova proti Arménii*, stížnosti č. 71367/12 a 72961/12, bod 120).

53. Rozhodovací praxe obecných soudů k zásadě subsidiarity trestní represe se zakládá na přístupu, podle nějž je § 12 odst. 2 trestního zákoníku korektivem, který se uplatní vždy jen s přihlédnutím ke konkrétním okolnostem případu u méně závažných trestných činů, přičemž má význam jednak interpretační, jednak aplikační, který se projeví tehdy, jestliže posuzovaný skutek z hlediska spodní hranice trestnosti neodpovídá běžně se vyskytujícím činům dané skutkové podstaty [srov. stanovisko trestního kolegia Nejvyššího soudu ze dne 30. 1. 2013 sp. zn. Tpjn 301/2012 (publ. jako Rt 26/2013 SbSRS)].

54. Přímo aplikovat zásadu subsidiarity trestní represe je možno výjimečně i u kvalifikovaných skutkových podstat, jejími kritérii jsou pak především význam chráněného zájmu, následky činu a způsob jeho provedení, okolnosti spáchání činu, osobnost pachatele a míra jeho zavinění, pohnutka, cíl atd. [srov. např. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30. 11. 2016 sp. zn. 8 Tdo 1362/2016 (publ. jako Rt 31/2017 SbSRS)]. Posuzování těchto kritérií má značný význam zejména tam, kde hranice mezi trestným činem a jiným právním deliktem obdobné skutkové podstaty není jednoznačně vymezena [srov. např. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 29. 9. 2015 sp. zn. 5 Tdo 960/2015 (publ. jako Rt 39/2016 SbSRS)]. Mezi zvažované okolnosti však nepatří doba uplynuvší od spáchání činu či délka trestního řízení [srov. např. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 16. 1. 2020 sp. zn. 5 Tdo 1018/2019 (publ. jako Rt 41/2020)], jakož ani chování pachatele po činu [srov. např. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 20. 6. 2018 sp. zn. 5 Tdo 677/2018 (publ. jako Rt 52/2018-II. SbSRS)]. Možnost poškozeného domáhat se svého nároku občanskoprávní cestou povinnost přímé aplikace zásady subsidiarity trestní represe automaticky nezakládá [srov. např. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 10. 8. 2016 sp. zn. 8 Tdo 803/2016 (publ. jako Rt 50/2017 SbSRS).

55. Odborná literatura připomíná, že kritéria pro posouzení míry společenské škodlivosti nelze zaměňovat s kritérii posouzení povahy a závažnosti činu pro určení druhu a výměry trestu podle § 39 odst. 2 trestního zákoníku (srov. např. ŠÁMAL, Pavel a kol. Trestní zákoník. Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 118). Ustanovení § 12 odst. 2 trestního zákoníku pak slouží jako příkaz k teleologickému výkladu formálních znaků skutkové podstaty trestného činu, což v těchto souvislostech vede k restriktivnímu výkladu tak, aby trestní odpovědnost byla vyvozována jen v případech, kdy společenská škodlivost určitého činu není

dána jen obecně naplněním těchto znaků, ale i konkrétně, tedy má zabraňovat trestnímu postihu bagatelních činů [srov. např. DRAŠTÍK, Antonín a kol. Trestní zákoník. Komentář. Praha: Wolters Kluwer, 2015. K § 12. Citováno dle: ASPI (právní informační systém), body 11 a 15]. Byť formální definice trestného činu vyjádřená v § 13 odst. 1 trestního zákoníku svědčí o primárním východisku, že naplňuje-li určitý skutek všechny znaky skutkové podstaty trestného činu, je trestní odpovědnost dána, nezbavuje to nikterak orgány činné v trestním řízení *ex offo* zkoumat, zda konkrétní okolnosti nesvědčí pro absenci společenské škodlivosti [srov. např. ŠČERBA, Filip a kol. Trestní zákoník. Komentář. 2. aktualizace. Praha: C. H. Beck, 2022. K § 12. Citováno podle: www.beck-online.cz (online), bod 116].

56. K trestnému činu podvodu již v minulosti Ústavní soud konstatoval, že na straně „oklamaného“ nelze odhlížet od jeho sumy vědění o rozhodné skutečnosti, tedy od jeho způsobilosti být klamán [srov. např. nález sp. zn. I. ÚS 558/01 ze dne 25. 11. 2003 (N 136/31 SbNU 205), obdobně pak i usnesení Nejvyššího soudu ze dne 24. 4. 2007 sp. zn. 7 Tdo 461/2007]. Již na tomto místě je však třeba uvést, že tento závěr Ústavní soud formuloval v případě podvodu při sjednávání bankovního úvěru (ještě před zavedením speciálního trestného činu úvěrového podvodu) a „oklamaným“ subjektem měla být banka, přičemž Ústavní soud měl tehdy pochybnost o tom, zda příslušníci banky byli, či nebyli srozuměni s vysokou rizikovostí úvěru. Specificky vzhledem k tomu pak v případech trestných činů úvěrového či pojistného podvodu Ústavní soud klade na orgány činné v trestním řízení povinnost důsledně z hlediska úvah o možné aplikaci zásady subsidiarity trestní represe diferencovat mezi podnikatelskými a spotřebitelskými vztahy, jakož i ke kontextu uzavírání příslušných smluv, zejména přihlížet k tomu, zda je poškozený subjekt podnikatel a profesionál a zda se jeho pracovníci sami nedopustili při uzavírání smlouvy chyb [srov. např. nález sp. zn. III. ÚS 1748/08 ze dne 17. 4. 2009 (N 88/53 SbNU 117)].

57. Judikatura obecných soudů k významu nedostatečné obezřetnosti poškozeného dospěla k závěru, že při lehkomyslnosti a neobezřetnosti poškozených, kteří si při uzavírání smlouvy neověřili rozhodné skutečnosti, ačkoliv tak mohli snadno učinit běžně dostupnými prostředky, nelze ignorovat soukromoprávní stránku věci a uplatnit vůči pachateli trestní represi (srov. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 25. 5. 2010 sp. zn. 7 Tdo 468/2010). Tak tomu bude zejména tehdy, jestliže poškozený poskytuje větší obnosy zcela cizí osobě, o které nic neví, a upustí od jakéhokoliv zjišťování a ověřování relevantních skutečností, přičemž však je třeba rozlišovat, zda poškozený byl profesionálem v oboru finančnictví, či laikem, a jaké reálné možnosti vynaložit určitou míru obezřetnosti daný poškozený měl (srov. např. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 28. 3. 2017 sp. zn. 4 Tdo 85/2017 či usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30. 1. 2019 sp. zn. 3 Tdo 1473/2018). Příkladem může být automatická nabídka tzv. předschváleného úvěru finanční institucí, která tak činí bez jakéhokoliv bližšího šetření k aktuálním poměrům osloveného (srov. např. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 14. 3. 2013 sp. zn. 11 Tdo 1121/2012).

58. Trestní odpovědnost pachatele však není vyloučena, pokud poškozený věřil informacím pocházejícím pouze od pachatele, které neměl možnost si nijak objektivně ověřit (srov. např. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 12. 6. 2008 sp. zn. 8 Tdo 630/2018, bod 35) či takovou možnost měl jen velmi omezeně (srov. např. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 22. 1. 2014 sp. zn. 3 Tdo 1416/2013). To platí dokonce i tehdy, je-li poškozený podnikatelem, pokud pachatel ztížil jeho možnost vyvarování se omylu např. tím, že neposkytl dostatečný čas k prostudování smlouvy (srov. např. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 21. 8. 2013 sp. zn. 3 Tdo 751/2013).

59. I v případě poškozeného – podnikatele pak nelze nedostatečnou obezřetnost posuzovat izolovaně, takže trestní odpovědnost pachatele např. nevylučuje, pokud poškozený sice určitou okolnost objektivně neověřil, ačkoliv tak učinit mohl, přijal ale jiná opatření na ochranu svých zájmů, např. vhodný zajišťovací institut (srov. např. usnesení Nejvyššího soudu

ze dne 25. 5. 2016 sp. zn. 7 Tdo 612/2016), případně pokud poškozený spoléhá na záruku, o níž pachatel ví, že je nedostatečná (srov. např. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 24. 1. 2018 sp. zn. 8 Tdo 1518/2017, bod 30). Taktéž vědomí poškozeného o určité míře rizikovosti obchodu není způsobilé samo o sobě vyloučit trestní odpovědnost pachatele, neboť riziko je v podnikatelských vztazích přítomno zcela běžně (srov. např. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 15. 8. 2018 sp. zn. 5 Tdo 979/2018).

60. Ani sama o sobě existence objektivní možnosti ověřit si rozhodné skutečnosti nutně trestní odpovědnost nevylučuje (srov. např. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 3. 8. 2017 sp. zn. 4 Tdo 799/2017), jestliže k ní poškozený nepřistoupil pod vlivem působení pachatele (srov. např. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 6. 11. 2003 sp. zn. 5 Tdo 1256/2003, usnesení Nejvyššího soudu ze dne 9. 3. 2016 sp. zn. 3 Tdo 60/2016 či usnesení Nejvyššího soudu ze dne 18. 11. 2015 sp. zn. 6 Tdo 1137/2015) či proto, že se spoléhal na jeho osobní znalost (srov. např. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 29. 8. 2018 sp. zn. 4 Tdo 873/2018), a to i když věděl o nedobré ekonomické situaci pachatele (srov. např. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 19. 10. 2016 sp. zn. 3 Tdo 1293/2016), zejména bylo-li rezignování na objektivní ověřování rozhodných skutečností důsledkem pachatelovy citové manipulace s poškozeným (srov. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 8. 8. 2017 sp. zn. 3 Tdo 595/2017) či zvláštního ujištění, že přesto svůj závazek splní (srov. např. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 21. 6. 2000 sp. zn. 9 Tz 93/2000).

61. Závěr o nedostatečné obezřetnosti poškozeného pak nelze učinit pouze s odkazem na jeho mimořádnou důvěřivost až naivitu (srov. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 21. 3. 2018 sp. zn. 8 Tdo 1575/2017, bod 23; usnesení Nejvyššího soudu ze dne 7. 9. 2017 sp. zn. 4 Tdo 1046/2017 či usnesení Nejvyššího soudu ze dne 26. 2. 2013 sp. zn. 11 Tdo 1350/2012); naopak jednání pachatele může spočívat i v tom, že záměrně vytvoří u poškozeného pocit důvěry, který následně zneužije [srov. např. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. 2. 2018 sp. zn. 8 Tdo 97/2018 (publ. jako Rt 19/2019 SbSRS)].

62. Odborná literatura potvrzuje závěr, že možnost poškozeného zjistit si skutečný stav věcí, jestliže tak poškozený neučinil řádně či včas v důsledku působení pachatele, nutně trestní odpovědnost nevylučuje [srov. např. DRAŠTÍK, Antonín a kol. Trestní zákoník. Komentář. Praha: Wolters Kluwer, 2015. K § 209. Citováno dle: ASPI (právní informační systém), bod 21; či ŠČERBA, Filip a kol. Trestní zákoník. Komentář. 2. aktualizace. Praha: C. H. Beck, 2022. K § 209. Citováno podle: www.beck-online.cz (online), bod 7]. O omyl na straně poškozeného jde i tehdy, pokud se oklamaná osoba domnívá, že se nemá čeho obávat; klamavé jednání pachatele nemusí být ani nijak zvláště rafinované či sofistikované (srov. např. ŠÁMAL, Pavel a kol. Trestní zákoník. Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 2052 nn.).

63. Spoluzavinění poškozeného zásadně nemůže trestní odpovědnost pachatele vyloučit, jen zcela výjimečně může vést k přímé aplikaci zásady subsidiarity trestní represe tam, kde má určitá osoba povinnost k obezřetnosti; naopak zneužití neznalosti či nezkušenosti poškozeného či záměrný výběr zvýšeně zranitelné oběti činí kritérium zachování povinnosti obezřetnosti irelevantním [srov. např. ŠČERBA, Filip a kol. Trestní zákoník. Komentář. 2. aktualizace. Praha: C. H. Beck, 2022. K § 12. Citováno podle: www.beck-online.cz (online), bod 145; či DOSTÁLOVÁ, Eliška. Obezřetnost podvedeného ve světle stávající judikatury. In: Státní zastupitelství, 2022, č. 4, s. 20 nn.]. Ovlivnění jednáním pachatele, které svědčí pro závěr o trestní odpovědnosti pachatele i tehdy, byl-li přístup poškozeného zjevně neobezřetný, může spočívat např. v blízkém vztahu, přesvědčovacích schopnostech či image pachatele, předchozí dobré zkušenosti poškozeného s ním, dobré pověsti a schopností pachatele atd. DOSTÁLOVÁ, Eliška. Obezřetnost podvedeného ve světle stávající judikatury. In: Státní zastupitelství, 2022, č. 4, s. 22 nn.].

VII. Aplikace obecných východisek na nynější případ

A. K první otázce

64. Stěžejní závěr pro posouzení nynější věci, který vyplývá ze shora uvedených východisek, tkví v tom, že zákaz *reformationis in peius* nezakládá absolutní povinnost obecného soudu obžalovaného zprostit obžaloby, pakliže byl původní odsuzující rozsudek zrušen v opravném řízení, v jehož důsledku je v dalším řízení tímto zákazem vázán. Povinnost nezhoršit výsledek vztahující se k výrokům rozhodnutí tedy neznamená i povinnost vyhnout se stejnému výsledku.

65. V nynější věci spočívá zásadní stěžovatelova námitka porušení zákazu *reformationis in peius* v tom, že okresní soud měl přes tento zákaz doplnit skutková zjištění ve stěžovatelův neprospěch. Ústavní soud však dospěl k závěru, že tato námitka není důvodná, neboť okresní soud toliko změnil popis skutku způsobem, který se pohyboval uvnitř mezí vytyčených pro tento účel ústavním pořádkem.

66. Ústavní soud považuje za vhodné od sebe terminologicky odlišit základní pojmy, s nimiž obecné soudy operovaly dosti nedůsledně, v důsledku čehož i na stěžovatele mohla odůvodnění prvního usnesení Nejvyššího soudu ve spojení s odůvodněním odsuzujícího rozsudku působit tak, jako kdyby k doplnění skutkových zjištění ve stěžovatelův neprospěch došlo. Centrálním pojmem trestního řízení je skutek, kterým je [viz usnesení sp. zn. II. ÚS 143/02 ze dne 17. 7. 2002 (U 21/27 SbNU 261)]: „… určitá událost ve vnějším světě záležející v jednání člověka, která může mít znaky trestného činu či trestných činů anebo nemusí vykazovat znaky žádného trestného činu. Podstatu skutku tedy tvoří jednání pachatele a následek tímto jednáním způsobený, který je relevantní z hlediska trestního práva. Jako skutek je taková událost vymezena v příslušném aktu orgánu činného v trestním řízení, tj. v záznamu o sdělení obvinění (nyní v usnesení o zahájení trestního stíhání), a dále např. v obžalobě, v rozsudku, v usnesení o zastavení trestního stíhání. Skutkem v trestním řízení je souhrn skutkových okolností popsaných v těchto aktech, nikoliv jejich právní posouzení, skutkem se tedy rozumí trestný čin a změna právního posouzení se totožnosti skutku netýká.“

67. Skutek je tedy souhrn určitých okolností určité uzavřené výseče minulé reality, který je však nutno odlišovat od pojmu popis skutku [srov. např. FENYK, Jaroslav; DRAŠTÍK, Antonín a kol. Trestní řád. Komentář. Praha: Wolters Kluwer, 2017. K § 12. Citováno dle: ASPI (právní informační systém), body 98 a 99]. Popisem skutku se rozumí stručné a výstižné vyjádření skutku, tedy popsání všech skutečností rozhodných pro naplnění všech znaků skutkové podstaty (srov. např. ŠÁMAL, Pavel a kol. Trestní řád. Komentář. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 1669). Zatímco skutek je tedy výsečí minulé reality, jeho popis je vyjádřením rozhodných okolností, které jej individualizují tak, aby nemohl být zaměněn s jiným, které činí orgány činné v trestním řízení v příslušných procesních dokumentech (usnesení o zahájení trestního stíhání, obžaloba, meritorní rozhodnutí). Trestní stíhání se vede pro skutek, nikoliv pro jeho popis. Pojem skutková zjištění se pak vztahuje k dokazování a představuje jednotlivé dílčí závěry, které vyvodil orgán činný v trestním řízení ve vztahu ke skutku z jednotlivých důkazů po provedení jejich hodnocení. Výsledný souhrn skutkových zjištění po skončení dokazování ve vztahu ke skutku je pak skutkovým závěrem o skutkovém stavu, z nějž trestní soud při rozhodování vychází.

68. K porušení zákazu *reformationis in peius* může dojít jen tehdy, činí-li v trestním řízení soud, který je tímto zákazem vázán, zcela nová skutková zjištění, která následně v neprospěch stěžovatele promítne do popisu skutku. Porušením tohoto zákazu pak naopak nemůže být doplnění popisu skutku o skutková zjištění, která již před nastoupením účinků tohoto zákazu obecný soud učinil. Porušení tohoto zákazu se obecný soud nedopouští ani tehdy, pokud po nastoupení jeho účinků provede znovu důkazy k prokázání skutkových okolností, na jejichž základě již dříve učinil skutková zjištění v neprospěch obviněného, a opětovně učiní

stejná zjištění (např. musí-li v důsledku závazného pokynu nadřízeného soudu zopakovat důkaz, o nějž opřel závěr o vině stěžovatele, ale v jehož provedení nadřízený soud spatřoval procesní pochybení) či tato zjištění pouze upřesní.

69. V nynější věci je zřejmé, že okresní soud všechna skutková zjištění, na jejichž základě dospěl ke skutkovému závěru, že stěžovatel se předmětného skutku dopustil, a k právnímu závěru, že tento skutek je trestným činem, včetně skutkového zjištění, že stěžovatel již od počátku neměl v úmyslu poškozené předmětné finanční prostředky vracet, učinil již v prvním rozsudku. Ačkoliv Nejvyšší soud skutečně v prvním usnesení hovoří o absentujících skutkových zjištěních, když rekapituluje popis skutku, který okresní soud učinil (viz body 38 a 39 prvního usnesení), a vymezuje se vůči tomu, co v něm chybí, ve skutečnosti je zřejmé, že výhrady Nejvyššího soudu směřovaly právě toliko proti neúplnosti popisu skutku, který neobsahoval podle jeho názoru označení okolností vymezujících všechny znaky skutkové podstaty (viz body 33, 40 a 41 prvního usnesení Nejvyššího soudu), tedy nikoliv proti tomu, že by na základě procesu dokazování k předmětnému skutku okresní soud neučinil odpovídající skutková zjištění. Tomu odpovídá i pokyn, který Nejvyšší soud okresnímu soudu uložil, totiž: „… aby ve skutkové větě výroku o vině popsal skutek tak, aby zahrnoval všechny zákonné znaky trestného činu, pokud uzná obviněného vinným“ (viz bod 42 prvního usnesení).

70. Výslovně přitom Nejvyšší soud na témže místě zdůraznil, že doplnění popisu skutku o skutečnosti, které soud prvního stupně sice vzal za prokázané, ale výslovně je neuvedl ve výrokové části rozsudku, není porušení zákazu *reformationis in peius*. I to potvrzuje, že Nejvyšší soud nepovažoval za nedostatečná skutková zjištění, ale toliko popis skutku, a že si byl vědom mezí zákazu *reformationis in peius* ve vztahu k doplňování skutkových zjištění v neprospěch obviněného na jedné straně a doplnění popisu skutku o již učiněná skutková zjištění na druhé straně, že mezi těmito situacemi rozlišoval a že v řešené věci spatřoval druhou zmíněnou variantu. Ostatně okresní soud v opakovaném hlavním líčení žádná nová skutková zjištění nečinil, pouze znovu vyslechl poškozenou, avšak z jejího výslechu toliko potvrdil ta skutková zjištění, k nimž dospěl ještě před prvním usnesením Nejvyššího soudu.

71. Ústavní soud tedy shrnuje, že okresní soud se nedopustil ničeho neústavního, neboť k závaznému pokynu Nejvyššího soudu jako soudu dovolacího toliko doplnil do popisu skutku okolnosti vyjadřující všechny znaky skutkové podstaty trestného činu podvodu vyplývající ze skutkových zjištění, která přijal již před nastoupením zákazu *reformationis in peius*. Terminologickou neujasněností k porušení žádných stěžovatelových ústavně zaručených základních práv ani svobod dojít nemohlo.

B. Ke druhé otázce

72. Ani odpověď na druhou otázku nevyznívá pro stěžovatele příznivě.

73. Ústavní soud předesílá, že v této věci soukromoprávní základ předmětného skutku neodpovídá těm judikaturou Ústavního soudu i Nejvyššího soudu vymezeným specifickým případům, v nichž by bylo možno uvažovat o přepětí trestní represe nepřiměřenou ingerencí veřejné moci do ryze soukromé záležitosti dvou jednotlivců a nepřípustném suplování nedostatečné péče o vlastní záležitosti tím z nich, jehož majetková sféra se v důsledku této záležitosti ztenčila.

74. Jak vyplývá ze shora specifikovaných východisek, tyto situace zpravidla mohou nastat tehdy, jde-li o vztah mezi dvěma profesionály, resp. je-li poškozeným profesionál. Ani v takových případech však není závěr o nepřiměřenosti trestní represe dán automaticky. Ústavní soud především zdůrazňuje, že závěry nálezu sp. zn. I. ÚS 558/01 ze dne 25. 11. 2003 (N 136/31 SbNU 205) nelze interpretovat tak, že by vylučovaly trestní postih vždy, když na straně poškozeného došlo při jednání s pachatelem k pochybení svědčícímu o nedostatečné míře obezřetnosti. Jednak se tento nález zabýval situací, v níž poškozeným měla být profesionální finanční instituce disponující kvalifikovaným odborným personálem, know how i dalšími

organizačními a věcnými prostředky k zajištění vlastních zájmů, ale což je nutno vyzdvihnout, především neshledal tehdy Ústavní soud podmínky pro uplatnění trestní represe s ohledem na nedostatečné zabývání se způsobilostí poškozeného subjektu být oklamán. Tuto způsobilost ovšem Ústavní soud neřešil v obecné rovině, ale v konkrétní rovině vědomostní a volní složky pracovníků poškozené v dané věci.

75. Jeho závazný právní názor tedy nespočíval v tom, že by snad možný závěr o vyloučení trestní represe spojoval s obecnou schopností poškozeného předejít svému omylu, neboť tím by diferencoval mezi jednotlivými skupinami poškozených v závislosti na tom, jak jsou obecně způsobilí se vyhnout podvodům proti svým zájmům, což by v konečném důsledku vedlo k porušení rovnosti před zákonem podle čl. 1 Listiny. Ústavní soud v odkazovaném nálezu dospěl k pochybnosti o tom, zda pracovníci poškozené při znalosti rozhodných skutečností nebyli srozuměni s vysokou rizikovostí obchodu a s nereálností podnikatelského záměru, což by mohlo vůbec vyloučit trestní odpovědnost za podvod nikoliv pro nedostatečnou míru konkrétní společenské škodlivosti, ale pro nenaplnění omylu jako znaku objektivní stránky trestného činu podvodu.

76. Pojem srozumění, s nímž odkazovaný nález operoval, se totiž v trestním právu pojí s úmyslem nepřímým [§ 15 odst. 1 písm. b) trestního zákoníku; resp. tehdy § 4 písm. b) zákona č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění platném a účinném k 31. 12. 2009]. Byť zavinění jako znak skutkové podstaty se váže k pachateli, jeho obsah coby vnitřní psychický vztah pachatele ke svému jednání a jeho následkům je možno vztáhnout stejně i na poškozeného, obdobně jako i pojem omylu má stejný obsah tehdy, vyskytuje-li se na straně pachatele v rámci subjektivní stránky trestného činu, jako když je předepsán na straně poškozeného coby znak objektivní stránky skutkové podstaty trestného činu, jako je tomu právě u podvodu.

77. Je-li poškozený s určitou okolností srozuměn, znamená to, že ji pokrývá jeho vědomostní složka, tedy že o ní ví a považuje ji za jednu z reálně možných variant budoucího vývoje událostí, přičemž z jeho pohledu o tom, zda nastane tato, či alternativní varianta, rozhoduje pouze náhoda, nikoliv jeho vlastní přičinění (tj. v případě řešeném odkazovaným nálezem pracovníci poškozené banky věděli o rozhodných skutečnostech týkajících se rizikovosti úvěru, byli srozuměni jak s tím, že úvěr bude řádně splacen, tak s opakem, a neučinili nic pro to, aby tuto druhou variantu vyloučili). Za takových okolností poškozený není uveden v omyl, a tedy postihu pachatele by bránila subsidiarita trestní represe už ve své legislativní rovině, neboť takové jednání není jako podvod ani kriminalizováno. Vyvození trestní odpovědnosti by tak porušilo i zásadu zákonnosti podle čl. 39 Listiny již tím, že by k němu došlo ohledně jednání, které nenaplnilo všechny znaky objektivní stránky skutkové podstaty trestného činu.

78. Pokud je však poškozený skutečně v omylu, tedy pro klamavé jednání ani neví, že existuje alternativa vývoje událostí poškozující jeho majetek či majetek třetí osoby, nebo by si sice v obecné rovině takovou alternativu dokázal představit, ale pro klamavé jednání ji má za vyloučenou a nepočítá s ní jako s reálnou, zásadně nemůže při splnění i všech dalších znaků příslušné skutkové podstaty podvodu trestní odpovědnost pachatele být vyloučena jenom tím, do jaké míry obecně poškozený byl způsobilý se omylu ubránit či že za tímto účelem nevynaložil dostatečné úsilí.

79. V nynější věci přitom poškozenou nebyla bankovní instituce a nešlo ani o podnikatelský vztah, nýbrž stěžovatel využil blízkého až důvěrného vztahu s poškozenou. Nízká míra její obezřetnosti přitom byla podle skutkových závěrů obecných soudů, které Ústavní soud v řízení o ústavní stížnosti nemá důvod přezkoumávat, jednoznačně důsledkem manipulace, jíž se vůči ní stěžovatel dopustil, přičemž ani Ústavní soud nemá sebemenších pochyb, že poškozená byla skutečně stěžovatelem uvedena v omyl a opravdu mu věřila, že jí peníze vrátí, že je pro ni blízkou osobou, a tedy že nemusí být ostražitá a vynakládat jakékoliv úsilí za účelem zjištění stěžovatelovy bonity či zajištění poskytnutých půjček.

80. K závěru, že bylo namístě přímo aplikovat zásadu subsidiarity trestní represe, pak nemůže vést ani stěžovatelův akcent na soukromoprávní stránku věci. Nelze přehlédnout výstižný závěr obecných soudů, že stěžovatel použitím falešné identity a vyhýbání se poskytování relevantních osobních informací o své osobě značně ztížil soukromoprávní vymáhání nároku poškozené.

81. Ústavní soud se s tímto závěrem obecných soudů plně ztotožňuje. Za porušení ústavní zásady subsidiarity trestní represe nelze považovat, pokud je trestní odpovědnost za trestný čin podvodu i přes silný soukromoprávní základ věci vyvozována v situaci, v níž jsou již součástí pachatelova jednání aktivní kroky k tomu, aby ztížil možnost poškozeného se svého nároku domoci prostředky soukromého práva, např. tím, že mu úmyslně sděluje nesprávné informace nutné pro podání občanskoprávní žaloby (zejména své osobní údaje), pokouší se zabraňovat vzniku důkazů proti sobě (např. přemlouvá poškozeného, aby netrval na písemné smlouvě, úmyslně na ní mění svůj ustálený podpis atd.) či se zbavuje vylákaných hodnot (např. převáděním na třetí osoby, okamžitým spotřebováním) atd.

82. Za těchto okolností nelze ve vyvození stěžovatelovy trestní odpovědnosti obecnými soudy spatřovat porušení kteréhokoliv jeho ústavně zaručeného základního práva či svobody.

VIII. K dalším námitkám

83. Žádná další stěžovatelova námitka nesvědčila ani o potenciálním porušení stěžovatelových ústavně zaručených základních práv či svobod.

84. K námitce 2 Ústavní soud odkazuje na svou dřívější rozhodovací praxi k problematice tzv. opomenutého důkazu. Ústavní soud ve své rozhodovací činnosti stabilně situace zakládající vadu tzv. opomenutého důkazu vytyčuje tak, že v nich buď o procesně korektně učiněném důkazním návrhu nebylo rozhodnuto vůbec, nebylo řádně odůvodněno zamítnutí důkazního návrhu [srov. např. nález sp. zn. III. ÚS 3320/09 ze dne 18. 3. 2010 (N 60/56 SbNU 643); nález sp. zn. IV. ÚS 546/05 ze dne 29. 10. 2007 (N 172/47 SbNU 245) či nález sp. zn. II. ÚS 262/04 ze dne 8. 11. 2006 (N 208/43 SbNU 323)] či důkaznímu návrhu sice soud vyhověl a provedl jej, avšak při rozhodování k němu nepřihlédl nebo v odůvodnění svého rozhodnutí neobjasnil, jakou úvahu ohledně něj provedl a co z něj vyvodil [srov. např. nález sp. zn. III. ÚS 177/04 ze dne 18. 11. 2004 (N 172/35 SbNU 315); nález sp. zn. IV. ÚS 570/03 ze dne 30. 6. 2004 (N 91/33 SbNU 377); nález sp. zn. IV. ÚS 802/02 ze dne 21. 4. 2004 (N 58/33 SbNU 89) či usnesení sp. zn. III. ÚS 376/03 ze dne 14. 1. 2004 (U 1/32 SbNU 451)].

85. Zamítnout důkazní návrh lze pak v zásadě jen z důvodu jeho irelevance, vypovídací impotence či redundance ve vztahu k prokazované skutečnosti [srov. např. nález sp. zn. III. ÚS 3320/09 ze dne 18. 3. 2010 (N 60/56 SbNU 643); nález sp. zn. I. ÚS 733/01 ze dne 24. 2. 2004 (N 26/32 SbNU 239) či usnesení sp. zn. III. ÚS 359/05 ze dne 23. 9. 2005 (U 22/38 SbNU 579)]. Zamítnutí důkazního návrhu obviněného je soud povinen zdůvodnit [usnesení sp. zn. IV. ÚS 449/03 ze dne 15. 4. 2004 (U 22/33 SbNU 445)]. Vadu tzv. opomenutého důkazu také může založit zamítnutí důkazního návrhu na provedení znaleckého posudku k prokázání skutečnosti, k níž je třeba odborných znalostí, jež hodlá obecný soud místo toho nahradit vlastním posouzením [srov. např. nález sp. zn. II. ÚS 1904/20 ze dne 10. 2. 2021 (N 29/104 SbNU 348); nález sp. zn. III. ÚS 1330/11 ze dne 15. 3. 2012 (N 54/64 SbNU 673)].

86. Vyhodnotily-li obecné soudy důkazní návrh jako nadbytečný, vyhovuje tento způsob vypořádání se s důkazním návrhem zcela těmto požadavkům plynoucím z ústavního pořádku. Okresní soud v bodě 22 svého napadeného rozsudku vyjádřil své přesvědčení, že navrhovaný důkaz nebyl pro posouzení stěžovatelovy viny stěžejní, neboť stěžovatel byl usvědčen celou řadou jiných důkazů; soud ve věci nechal vypracovat odborné vyjádření, které stěžovatele jako pisatele nevyloučilo, a bylo prokázáno, že stěžovatel úmyslně měnil při podpisu smlouvy

rukopis. S těmito závěry se ztotožnil i krajský soud v bodě 11 svého napadeného usnesení a Nejvyšší soud v bodě 42 svého napadeného usnesení.

87. Ústavní soud nemá důvod závěry obecných soudů o nadbytečnosti tohoto důkazního návrhu zpochybňovat. Pokud obecné soudy jednoznačně dovodily, že k předání finanční částky stěžovateli ve výši odpovídající předmětné smlouvě došlo, což ani stěžovatel v zachycené SMS komunikaci s poškozenou nevyvrátil (srov. bod 30 napadeného rozsudku), nelze hodnocení důkazního návrhu na vypracování znaleckého posudku k podpisu smlouvy jako nadbytečného považovat za neústavní.

88. Zjevná nedůvodnost námitek 3 až 5 vyplývá již ze závěrů učiněných výše v části VII tohoto nálezu. Stěžovatel vykládá obsah prvního usnesení Nejvyššího soudu nesprávně, neboť Nejvyšší soud v něm nekonstatoval, že okresní soud nedosáhl v souladu se svým vlastním vnitřním přesvědčením míry důkazu nutné ke stěžovatelovu odsouzení, resp. že tak okresní soud ani učinit na podkladě jím provedeného dokazování nemohl, neboť výtky Nejvyššího soudu se vztahovaly výlučně k obsahu „skutkové věty“, resp. popisu skutku (viz bod 33 prvního usnesení Nejvyššího soudu).

89. Jakkoliv mohlo panovat určité zmatení ohledně pojmů „skutková zjištění“, jak je Nejvyšší soud užil ve svém prvním usnesení, nejsou dány sebemenší pochyby o tom, že ve skutečnosti nešlo o nedostatečnost provedeného dokazování ani o nedostatečnost skutkových zjištění, ale o toliko formální nedostatek v obsahu popisu skutku. Jediný závazný pokyn, který Nejvyšší soud podle § 265s odst. 1 trestního řádu okresnímu soudu uložil, bylo doplnění popisu skutku „ve skutkové větě“ tak, aby „zahrnoval všechny zákonné znaky trestného činu, pokud uzná obviněného vinným“. Žádné pokyny k doplnění dokazování, vyvozování nových skutkových zjištění atd. pak Nejvyšší soud okresnímu soudu neuložil, a tedy se jim ani okresní soud, ani jemu nadřízené soudy nemohly v napadených rozhodnutích ani zprotivit.

90. Nejvyšší soud přitom v zásadě skutkové závěry okresního a krajského soudu ani původně nezpochybňoval a se stěžovatelovými námitkami proti kvalitě a rozsahu dokazování se již napoprvé vypořádal (viz body 44 až 48 prvního usnesení Nejvyššího soudu), z nichž nejen že žádnou neuznal za naplňující dovolací důvod, ale ani jinak za potenciálně úspěšnou. K námitce neprokázaného data splatnosti půjček poukázal na to, že z listinných důkazů vyplývala u půjčky ve výši 200 000 Kč jasně splatnost dva měsíce; že poškozená již v přípravném řízení uvedla, že se jí stěžovatel představil jako M. Š., což koresponduje i s vyjádřením dalšího svědka, a tedy není pochybnosti o tom, že označila-li jej v hlavním líčení jako M., neznamenalo to pochybnost o jeho identitě, že SMS zprávy jednoznačně v celkovém souhrnu a v kontextu s daty výběrů finančních částek prokazují, že se týkají zapůjčených peněžních prostředků a že je poškozená chtěla zpět; věrohodnost poškozené dokládaly nejen výpovědi dalších svědků, jakož i jiné důkazy, např. pokladní doklady.

91. Těmto úvahám, které obecné soudy převzaly i do svých napadených rozhodnutí, není z ústavněprávního hlediska čeho vytknout, neboť ani v novém hlavním líčení po vrácení věci okresnímu soudu prvním usnesením Nejvyššího soudu nebylo zjištěno nic, co by je zpochybnilo. Stěžovateli tedy nelze dát za pravdu v tom, že by Nejvyšší soud v prvním usnesení závazně uložil okresnímu soudu dokazování určitým způsobem doplnit, natož že by mu ukládal, jaká skutková zjištění z provedeného dokazování smí, nebo nesmí učinit. Uložit takový pokyn by ostatně Nejvyššímu soudu jako soudu dovolacímu, který sám v dané věci meritorní dokazování neprováděl, ani nepříslušelo [viz např. nález sp. zn. I. ÚS 1365/21 ze dne 22. 2. 2022 (N 24/110 SbNU 239)].

92. K námitce porušení čl. 40 odst. 4 Listiny, kterou stěžovatel vznesl až v replice k vyjádření Nejvyššího soudu, Ústavní soud podotýká, že Nejvyšší soud stěžovatelovo mlčení nepovažoval za důkaz proti němu, pouze v souladu s judikaturou ESLP, kterou výslovně označil a která takový postup umožňuje, vzal tuto skutečnost do úvahy pouze kontextuálně pro dokreslení věci. Tím své rozhodnutí vadou neústavnosti nezatížil, neboť ze stěžovatelova

mlčení nevyvozoval pravdivost obvinění vzneseného proti němu, ale toliko absenci dalších skutečností, které by ji poté, co k závěru o ní obecné soudy řádným způsobem dospěly, byly způsobilé vyvrátit.

IX. Závěr

93. Nosné právní závěry tohoto nálezu, které jsou podle čl. 89 odst. 2 Ústavy závazné pro všechny orgány i osoby, jsou vyjádřeny v bodech 68, 71 a 77 až 82.

94. Protože Ústavní soud neshledal ústavní stížnost jako zjevně neopodstatněnou, ale zároveň ji neshledal ani důvodnou, neboť napadenými rozhodnutími obecných soudů k porušení ústavně zaručených základních práv a svobod stěžovatele nedošlo, rozhodl o návrhu mimo ústní jednání a bez přítomnosti účastníků dle ustanovení § 82 odst. 1 zákona o Ústavním soudu tak, že ústavní stížnost zamítl.

Č. 47
Střídavá péče ve světle velké vzdálenosti bydlišť rodičů dítěte
(sp. zn. I. ÚS 3522/22 ze dne 30. března 2023)

Obecné soudy jsou při posuzování vhodnosti (asymetrické) střídavé péče povinny v souladu s čl. 32 odst. 4 Listiny základních práv a svobod a čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte zvažovat konkrétní dopady případného cestování a způsobu vzdělávání na dítě, ať je vzdálenost mezi bydlišti rodičů jakákoliv.

Ústavní požadavek, že právo rodičů pečovat o dítě podle čl. 32 odst. 4 Listiny základních práv a svobod může být omezeno pouze rozhodnutím soudu na základě zákona, musí být naplněn i materiálně, což znamená, že obecné soudy nemohou svoji odpovědnost rozhodnout o nejlepším zájmu dítěte přenést na znalce.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy senátu Vladimíra Sládečka, soudce Pavla Šámala a soudce zpravodaje Jaromíra Jirsy o ústavní stížnosti stěžovatele T. S., zastoupeného Mgr. et. Mgr. Lucií Zrnovskou, advokátkou, se sídlem v Liberci, nám. Dr. Edvarda Beneše 4/12, proti rozsudku Krajského soudu v Ústí nad Labem – pobočky v Liberci č. j. 36 Co 321/2021-493 ze dne 19. 10. 2022, za účasti Krajského soudu v Ústí nad Labem – pobočky v Liberci jako účastníka řízení, a) nezletilé V. S., zastoupené statutárním městem Liberec, opatrovníkem, se sídlem v Liberci, nám. Dr. Edvarda Beneše 1/1, b) N. J., zastoupené Mgr. Evou Foltýnovou, advokátkou, se sídlem v Praze 1, Školská 694/32, jako vedlejších účastnic řízení, takto:

I. Rozsudkem Krajského soudu v Ústí nad Labem – pobočky v Liberci č. j. 36 Co 321/2021-493 ze dne 19. 10. 2022 byla porušena práva stěžovatele zaručená v čl. 32 odst. 4 a čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod ve spojení s právy nezletilé vedlejší účastnice a) podle čl. 3 odst. 1 a čl. 7 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte.

II. Rozsudek Krajského soudu v Ústí nad Labem – pobočky v Liberci č. j. 36 Co 321/2021-493 ze dne 19. 10. 2022 se zrušuje.

Odůvodnění

I. Vymezení věci

1. Ústavní stížností je napaden ve výroku uvedený rozsudek Krajského soudu v Ústí nad Labem – pobočky v Liberci (dále též jen „odvolací soud“), kterým byla nezletilá vedlejší účastnice a) (dále též „dcera“ nebo „nezletilá“), dcera stěžovatele (dále též „otec“) a vedlejší účastnice b) (dále jen „matka“), svěřena do péče matky.

2. Stěžovatel se domáhá zrušení rozsudku odvolacího soudu, neboť je přesvědčen, že jím bylo porušeno jeho ústavně zaručené právo podle čl. 32 odst. 4 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“); spolu s ústavní stížností podal i návrh na odklad vykonatelnosti napadeného rozsudku podle § 79 odst. 2 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, kterému

Ústavní soud vyhověl usnesením sp. zn. I. ÚS 3522/22 ze dne 3. 1. 2023 z důvodu převažujícího zájmu na prozatímním zachování již vytvořených sociálních vazeb nezletilé.

II. Skutkové okolnosti věci a rekapitulace procesního vývoje

3. Nezletilá se rodičům narodila začátkem roku XXXX a žila s nimi v L., kde navštěvovala lékaře, chodila do mateřské školky a měla zde běžné sociální vazby. Matka je vojákyní z povolání, byla zaměstnána u pluku v L.; otec pracuje jako osoba samostatně výdělečně činná v oboru strojírenství.

4. Do podzimu 2017 spolu rodiče v L. žili a vedli společnou domácnost. Po ukončení soužití rodičů pečovala o nezletilou více než dva roky převážně matka, otec se s dcerou stýkal na základě domluvy a platil k rukám matky na výživu dcery 7 000 Kč měsíčně. Na začátku roku 2020 se rodiče dohodli na střídavé péči o dceru s intervalem střídání po jednom týdnu.

5. V listopadu 2020 otec navrhl u Okresního soudu v Liberci (dále jen „nalézací soud“) svěření nezletilé do střídavé péče obou rodičů; začal žít v L. se svojí novou partnerkou, se kterou se mu narodilo další dítě. Matka v květnu a červnu 2021 podala u nalézacího soudu návrhy na nahrazení souhlasu otce se změnou bydliště nezletilé na adresu do Š. a s jejím zápisem do místní základní školy. Matka se v létě 2021 vdala, se svým manželem čekali další dítě a měli v úmyslu spolu žít v Š.; proto prodala byt v L. a koupila dům v Š.

6. Nalézací soud rozsudkem č. j. 30 Nc 50079/2020-266 ze dne 20. 8. 2021 svěřil nezletilou do péče stěžovatele, matce uložil platit měsíčně výživné 2 000 Kč a zamítl její návrhy na nahrazení souhlasu otce ve věcech pro nezletilou významných, na nichž se rodiče nejsou schopni dohodnout (změna bydliště a výuka v základní škole v Š.). Nalézací soud dospěl k závěru, že nezletilá dosud žila v L., kde má rodinné a sociální vazby, chodí zde do školy a účastní se zde i mimoškolních aktivit. Byť mají oba rodiče vhodné výchovné předpoklady a zázemí, je podle nalézacího soudu třeba nezletilou ponechat v místě dosavadního bydliště v L., což doporučil i kolizní opatrovník. Vzhledem ke vzdálenosti bydlišť obou rodičů (cesta 220 km trvá autem přes tři hodiny) nepřipadala podle nalézacího soudu střídavá péče v úvahu.

7. Styk nezletilé s matkou nalézací soud upravil od září 2021 několika předběžnými opatřeními; kromě telefonních hovorů byl otec povinen strpět styk matky s dcerou každý sudý víkend od pátku do neděle (usnesení nalézacího soudu č. j. 30 Nc 50079/2020-227 ze dne 15. 9. 2021 a č. j. 30 Nc 38003/2022-39 ze dne 2. 2. 2022). Matka na podzim 2021 nastoupila na mateřskou (rodičovskou) dovolenou po narození syna z nového vztahu.

8. K odvolání matky odvolací soud ústavní stížností napadeným rozsudkem ze dne 19. 10. 2022 rozsudek nalézacího soudu změnil; učinil tak téměř po čtrnácti měsících od jeho vydání. Nezletilou svěřil do péče matky, otci uložil povinnost platit měsíčně výživné 5 500 Kč, upravil styk otce s dcerou v rozsahu každý lichý týden v roce od čtvrtku do neděle, dále určil místo bydliště nezletilé v Š. a místo plnění její školní docházky v Základní škole Š.

9. Odvolací soud se ztotožnil se závěrem znalce (ustanoveného v odvolacím řízení) o nevhodnosti střídavé péče pro nezletilou. Oba rodiče podle odvolacího soudu mohou o dceru dobře pečovat, zajišťují vhodné podmínky a není důvod, který by jednoho z nich znevýhodňoval. Byť je podle odvolacího soudu zřejmé, že matka svým přestěhováním situaci nezletilé podstatným způsobem zkomplikovala, její jednání ji nemůže vyloučit z možnosti případné výhradní péče o nezletilou. Matce se narodilo dítě z manželství s mužem, který je rodinně vázán v Š., proto by bylo nevhodné trvat na tom, že matka musí mít své bydliště v L. Odvolací soud rozhodl o svěření nezletilé do péče matky, neboť ze znaleckého posudku vyplývá, že při omezeném kontaktu s matkou nezletilá citově strádá a má k matce aktuálně silnější citovou vazbu. Byť má nezletilá otce velmi ráda, chce s ním trávit čas a jejich vzájemný vztah je pro ni důležitý, má větší potřebu se svěřovat matce a vyhledávat ji pro utišení. Podle odvolacího soudu jde o „mírnou preferenci matky, která se s věkem nezletilé může přirozeně měnit“ (bod 45). Odvolací soud dále neshledal riziko negativního vlivu syna manžela matky na

nezletilou, přihlédl k tomu, že nezletilá má v Š. prarodiče i další příbuzné ze strany obou rodičů, a uvedl, že „hodnotí velmi negativně postup otce ze dne 16. 1. 2022, kdy si dřívější předání nezletilé po styku vymohl za asistence Policie ČR“ (bod 48). Ohledně úpravy styku odvolací soud dospěl k závěru, že jde o kompromisní řešení, které má za cíl zachovat co nejširší styk nezletilé s otcem. Nezletilá nebude v lichých týdnech v pátek ve škole a bude povinností rodičů s ní školní povinnosti v tomto dni plnit doma; vzhledem k výbornému prospěchu nezletilé a intelektuální úrovni rodičů lze podle odvolacího soudu předpokládat, že ji to při vzdělávání nepoškodí.

10. Nezletilá se po nabytí právní moci napadeného rozsudku dne 21. 11. 2022 přestěhovala do domácnosti matky v Š. Ústavní soud po podání ústavní stížnosti dne 21. 12. 2022 vyhověl návrhu stěžovatele na odklad vykonatelnosti napadeného rozsudku usnesením sp. zn. I. ÚS 3522/22 ze dne 3. 1. 2023. Otec následně převzal nezletilou zpět do faktické péče v L. dne 17. 1. 2023, a to po vydání předběžného opatření usnesením č. j. 30 Nc 50079/2020-595 ze dne 13. 1. 2023, kterým nalézací soud rozhodl, že je matka povinna strpět předání dcery do péče otce. Odvolací soud předběžné opatření potvrdil usnesením č. j. 36 Co 33/2023-670 ze dne 10. 2. 2023 poté, co předsedkyně senátu provedla s nezletilou dne 9. 2. 2023 pohovor v Základní škole v L. Ze shrnutí pohovoru vyplývá následující: Nezletilá se po nástupu do nové školy v Š. nejdříve bála, protože zde nikoho neznala, pomohla jí však teta, která ve škole učí. Nezletilá si následně ve škole zvykla, byla zde spokojená a našla si kamarádky. Změnu ze Š. do L. přijala, věděla, co ji čeká, a nebála se toho, chce být u obou rodičů, nechce se rozhodovat, u koho by měla být víc, a má je oba ráda. Když je u jednoho, stýská se jí po druhém. Dřív se jí u táty hodně stýskalo po mámě, často večer brečela, pak si ale zvykla. Kdyby si mohla něco přát, přesunula by maminčin dům do L. nebo tatínkův do Š. Odvolací soud s ohledem na názor nezletilé dospěl k závěru, že je schopna změnu prostředí do doby rozhodnutí Ústavního soudu akceptovat.

III. Shrnutí argumentace stěžovatele

11. Otec v ústavní stížnosti namítá, že odvolací soud bezdůvodně upřednostnil právo matky na péči před zájmem nezletilé na péči otce. V nejlepším zájmu nezletilé je zůstat v L., kde se narodila, započala povinnou školní docházku a vybudovala si zde pevnou síť sociálních kontaktů. Odvolací soud rozhodl o změně bydliště a školského zařízení v průběhu školního roku, což představuje pro nezletilou velkou zátěž. K péči otce nikdy nebyly vzneseny žádné výhrady a nezletilá sama nikdy neupřednostnila výlučnou péči matky. Matka svým svévolným přestěhováním podle otce zmařila možnost střídavé péče, která byla do léta roku 2021 realizována. Stěžovatel dále poukazuje na nedostatky výchovného prostředí matky (nevhodné chování manžela a jeho syna); konečně namítá, že se odvolací soud dostatečně nevypořádal s doporučením opatrovníka ponechat nezletilou v místě dosavadního bydliště v L. a v péči otce.

IV. Vyjádření k ústavní stížnosti

12. Odvolací soud ve vyjádření navrhl, aby Ústavní soud ústavní stížnost zamítl. Kromě argumentace uplatněné v napadeném rozhodnutí zdůraznil, že z postoje nezletilé zjištěného znalcem vyplývá, že aktuálně preferuje matku a současný kontakt s ní vnímá jako nedostatečný. Trápí-li něco nezletilou, obrátí se na otce až jako na třetí osobu v pořadí. Jako další okolnost vylučující zachování dosavadního bydliště odvolací soud označil „vysoce autoritativní jednání otce vůči matce v průběhu soudního řízení“. Rodič, který má dítě ve výhradní péči, má odpovědnost za rozvoj vztahu dítěte s druhým nepečujícím rodičem. Otec však s matkou několikrát jednal sporným způsobem a projevoval, že mu více záleží na jeho úspěchu ve sporu než na zájmech dcery (odvolací soud odkazuje na incident neoprávněného vymáhání předání nezletilé Policií České republiky, kterým otec vystavil nezletilou nepřiměřenému stresu). Naopak matka projevovala větší ochotu ke spolupráci a respektování potřeb nezletilé i otce.

Odvolací soud dále zmiňuje, že byť by přemístění matky zpět do L. bylo z hlediska nezletilé ideální, nepovažoval za etické uvedený postup vymáhat, neboť by přesun vedl k rozpadu nově vzniklých rodinných vazeb matky. K námitce nevhodnosti změny bydliště nezletilé v průběhu školního roku odvolací soud uvádí, že vycházel z doporučení znalce, podle kterého bylo třeba co nejrychleji definitivně upravit poměry nezletilé.

13. Rozsáhlé vyjádření matky lze shrnout následovně: Matka předně zdůrazňuje, že nezletilá do doby odkladu vykonatelnosti Ústavním soudem, tj. téměř dva měsíce, v Š. navazovala nové sociální vazby, chodila do nové školy, vybírala si mimoškolní aktivity a měla zajištěnou lékařskou péči. Matka dále tvrdí, že od narození pečovala o nezletilou primárně ona, jelikož otec krátce po jejím narození opustil matku kvůli své nové partnerce. Do začátku roku 2020, kdy rodiče začali praktikovat střídavou péči, otec o nezletilou jevil minimální zájem a většina finanční zátěže byla na matce. Rodiče byli dohodnuti, že jejich život v L. je pouze dočasný, neboť měli v úmyslu vrátit se zpět do Š. za přáteli a širší rodinou. Matka dále uvádí, že otec nerespektoval nalézacím soudem upravený její styk s nezletilou a systematicky ji vylučoval ze života dcery (odkazuje na traumatizující incident s policií či odmítnutí otce předat nezletilou o jarních prázdninách 2022); odkazuje na závěry znaleckého posudku, podle kterého k ní má dcera bližší vztah. Otec cíleně vybudoval vazby nezletilé v L., aby pro ni byly ztrátou v případě změny bydliště; opatrovník ani nalézací soud podle matky nerespektovali skutečný názor nezletilé. Matka dále zdůrazňuje, že se nezletilá dostává do věku, kdy bude potřebovat sdílet ženská témata s matkou, důvěřuje jí a je schopná se jí svěřovat. Odvolací soud se podle matky pečlivě věnoval jednotlivým důkazům a argumentům, rodinnou situaci posoudil individuálně a v nejlepším zájmu nezletilé; Ústavní soud by při svém přezkumu měl být zdrženlivý. K postoji opatrovníka matka uvedla, že lze pochybovat o jeho nestrannosti, neboť nezletilá dříve vyjádřila, že opatrovník v pohovorech nezaznamenal její skutečné odpovědi, a dále matce odmítl poskytnout podporu při bránění styku s nezletilou ze strany otce. Podle matky je napadené rozhodnutí v souladu s judikaturou Ústavního soudu, kterou detailně shrnuje. Jsou jí známy nálezy Ústavního soudu, ze kterých vyplývá, že preferovaným uspořádáním poměrů má být střídavá péče a vzdálenost obydlí rodičů není překážkou svěření dítěte do střídavé péče; takové uspořádání by však nebylo vhodné, neboť v nejlepším zájmu nezletilé je být ukotvená na jednom místě a nežít v nejistotě ohledně formy péče, místa bydliště a volby základní školy.

14. Opatrovník ve svém vyjádření uvedl, že v průběhu řízení zastával stanovisko svěřit dítě do péče otce, na čemž dále trvá. Oba rodiče mají podle něj předpoklady k výchově své dcery, která měla vybudované dlouhodobé vztahy v L. Rozhodnutí odvolacího soudu, na základě kterého nezletilá nebude přítomna vyučování každý druhý pátek v měsíci, je podle opatrovníka v rozporu s jejím nejlepším zájmem.

15. V replice otec kromě opakujících se argumentů uvedl, že vůči matce nejednal obstrukčně a nesnažil se zmařit její péči o nezletilou; obstrukčně podle něj jedná naopak matka. Od nezletilé je nepřípustně žádáno, aby v důsledku přestěhování matky zcela proměnila svůj život a spokojila se s minimální péčí otce. Z napadeného rozsudku není zřejmé, proč se soud rozhodl upřednostnit pouze dílčí závěry znaleckého posudku.

16. Matka v duplice zdůraznila, že zařídila-li změnu školy v průběhu pololetí, jednala v zájmu ukončení nejistoty nezletilé. Založila novou rodinu jen v důsledku toho, že otec ji opustil kvůli nové partnerce; proto jí nelze přestěhování klást za vinu. Otec podle matky v minulosti dlouhodobě bránil jejímu kontaktu s dcerou, dohoda o předávání nezletilé nebyla možná, a proto do konfliktu musel být opakovaně zapojován soud. Matka uvádí, že otce považuje za rovnocenného rodiče jejich dcery a vždy takto vůči němu jednala. Je připravena podporovat jejich společný čas a vzájemné pouto. Nyní je podle matky klíčové, aby spor skončil a nezletilá měla zasloužený klid; proto je připravena i na rodinnou terapii.

V. Upuštění od ústního jednání

17. Ústavní soud podle § 44 zákona o Ústavním soudu dospěl k závěru, že by ústní jednání nepřispělo k dalšímu objasnění věci. Nekonání ústního jednání odůvodňuje i skutečnost, že Ústavní soud nepovažoval za potřebné provádět dokazování.

VI. Předpoklady řízení před Ústavním soudem

18. Ústavní soud je k projednání ústavní stížnosti příslušný. Ústavní stížnost byla podána oprávněnou osobou, neboť stěžovatel byl účastníkem v řízení u obecných soudů [srov. § 72 odst. 1 písm. a) zákona o Ústavním soudu]; je včasná, neboť byla podána ve lhůtě dvou měsíců od doručení napadeného rozsudku (§ 72 odst. 3 téhož zákona). Stěžovatel je řádně zastoupen advokátkou (§ 30 odst. 1 téhož zákona) a vyčerpal všechny procesní prostředky, které mu občanský soudní řád k ochraně jeho práva poskytuje (srov. § 75 odst. 1 zákona o Ústavním soudu).

VII. Posouzení opodstatněnosti ústavní stížnosti

19. Ústavní soud posoudil obsah ústavní stížnosti, vyjádření účastníků řízení a vyžádaného spisu a dospěl k závěru, že ústavní stížnost je důvodná, protože odvolací soud jednak v rozporu s nejlepším zájmem nezletilé dostatečně nezvážil možnost jejího svěření do (asymetrické) střídavé péče obou rodičů, jednak dostatečně neodůvodnil, proč je výlučná péče matky spojená se zásadní změnou dosavadního výchovného prostředí v nejlepším zájmu nezletilé.

20. Dříve, než Ústavní soud vysvětlí, v čem rozhodnutí odvolacího soudu z pohledu nejlepšího zájmu nezletilé a základních práv stěžovatele neobstálo (VII. 2), shrne nejprve obecná ústavněprávní východiska rozhodování ve věcech péče o děti (VII. 1).

VII. 1 Obecná východiska

21. Při rozhodování ve věcech péče o děti je třeba vycházet z obecného principu, že práva obou rodičů na péči o dítě mají stejnou váhu a dítě má zároveň právo na péči obou rodičů rovnocenně [viz čl. 32 odst. 4 Listiny, čl. 8 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, čl. 7 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte, nález sp. zn. III. ÚS 440/2000 ze dne 7. 12. 2000 (N 185/20 SbNU 285); rozsudek Evropského soudu pro lidská práva (dále jen „ESLP“) ze dne 21. 2. 2006 ve věci *Dostál proti České republice*, č. stížnosti 26739/04, § 55]. Úkolem soudů ve smyslu čl. 4 Ústavy je, aby zajistily spravedlivou rovnováhu mezi zájmy dítěte na straně jedné a zájmy rodičů na straně druhé.

22. V obecné rovině platí, že ve všech rozhodnutích týkajících se dětí musí být nejlepší zájmy dětí zohledněny jako prvořadé [čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte; viz např. rozsudek ESLP ze dne 6. 7. 2010 ve věci *Neulinger a Shuruk proti Švýcarsku*, č. stížnosti 41615/07, § 135]. Z toho vyplývá, že omezení styku mezi rodičem a dítětem musí sledovat legitimní cíl nejlepšího zájmu dítěte a být mu přiměřené [nález sp. zn. I. ÚS 1079/17 ze dne 26. 7. 2017 (N 133/86 SbNU 261), bod 19].

23. Z judikatury Ústavního soudu vyplývá několik základních kritérií, která musí obecné soudy při rozhodování o úpravě výchovných poměrů vzít v úvahu. Patří mezi ně: 1. existence pokrevního pouta mezi dítětem a osobou usilující o jeho svěření do péče; 2. míra zachování identity dítěte a jeho rodinných vazeb v případě jeho svěření do péče dané osoby; 3. schopnost osoby usilující o svěření dítěte do péče zajistit jeho bezproblémový vývoj a jiné potřeby a 4. přání dítěte [srov. komplexně „průlomový“ nález sp. zn. I. ÚS 2482/13 ze dne 26. 5. 2014 (N 105/73 SbNU 683), body 19–25].

24. Projevují-li oba rodiče skutečný a upřímný zájem pečovat o své dítě a naplňují-li všechna výše uvedená kritéria podobnou měrou, je třeba při rozhodování vycházet z ústavněprávního předpokladu rovnosti, podle kterého je v nejlepším zájmu dítěte, aby o něj

pečovali oba rodiče. Proto je svěření dítěte do střídavé péče zásadně nejvhodnější a odlišné řešení vyžaduje pečlivé odůvodnění, proč je v nejlepším zájmu dítěte jiná úprava vzájemných rodinných vztahů [např. nález sp. zn. IV. ÚS 1921/17 ze dne 21. 11. 2017 (N 215/87 SbNU 477), bod 14].

25. Naplnění výše uvedených demonstrativních kritérií neznamená automatické svěření dítěte do střídavé péče [nález sp. zn. I. ÚS 1554/14 ze dne 30. 12. 2014 (N 236/75 SbNU 629), bod 28]. Soud však musí možnost střídavé péče vážně zohlednit jako jednu z rovnocenných forem péče, a nezvolí-li nakonec tuto formu, musí své rozhodnutí přesvědčivě odůvodnit individuálními skutkovými okolnostmi, které dostatečně osvětlí, proč by střídavá péče konkrétnímu dítěti nevyhovovala [viz např. nález sp. zn. III. ÚS 2298/15 ze dne 15. 3. 2016 (N 44/80 SbNU 543), bod 16]. Soudy mají povinnost zohlednit všechny relevantní skutečnosti odrážející jedinečnou situaci dítěte a následně je reflektovat v odůvodnění svého rozhodnutí.

26. Kvalitou odůvodnění rozhodnutí o úpravě poměrů nezletilého dítěte se Ústavní soud podrobně zabýval v nálezu sp. zn. I. ÚS 3065/21 ze dne 3. 5. 2022 (N 56/112 SbNU 9). Dovodil v něm, že závěr o nevhodnosti střídavé péče nelze odůvodnit pouze obecnými odkazy na: útlý věk dítěte (bod 31); stabilitu výchovného prostředí (bod 34); absenci harmonické komunikace rodičů (bod 37); běžnou pracovní vytíženost rodiče (bod 52); potenciální zapojení blízkých osob jednoho z rodičů do péče o dítě (53); velkou vzdálenost bydlišť rodičů (bod 55); celkovou náročnost modelu střídavé péče (bod 57). Konkrétně závěr, že větší vzdálenost bydlišť rodičů není sama o sobě dostatečným důvodem pro paušální odmítnutí střídavé péče, přitom nepředstavuje žádný přelomový požadavek na kvalitu odůvodnění obecných soudů – vyplývá totiž z ustálené judikatury Ústavního soudu.

27. V nálezu sp. zn. II. ÚS 1835/12 ze dne 5. 9. 2012 (N 152/66 SbNU 289) Ústavní soud přezkoumával ústavnost rozhodnutí o svěření dvou nezletilých dětí do „půlroční“ střídavé péče rodičů žijících v České republice a na Novém Zélandu. V uvedeném případě zrušil rozhodnutí obecných soudů, protože dostatečně neprověřily předpoklady pro řádné fungování střídavé výchovy mimo jiné z hlediska dopadů na psychický vývoj dětí při střídání pobytu a školního kolektivu v odlišných zemích. Klíčové přitom je, že Ústavní soud obecně nevyloučil, že střídavá péče může být v konkrétním případě v nejlepším zájmu dítěte i tehdy, je-li vzdálenost bydlišť obou rodičů značná – z ústavněprávní perspektivy je nutné, aby obecné soudy v každém jednotlivém případě předpoklady pro řádné fungování střídavé péče pečlivě prověřily. Obdobný obecný závěr Ústavní soud učinil v nálezu sp. zn. I. ÚS 1554/14, v němž uvedl, že ve výjimečných případech lze uvažovat o nesvěření dítěte do střídavé péče tehdy, žijí-li rodiče ve velmi velké vzdálenosti od sebe a tato vzdálenost by mohla „zásadním způsobem narušit školní docházku dítěte“, což mají obecné soudy pečlivě zkoumat (bod 31).

28. Stejnou linii argumentace sledoval Ústavní soud i v případě dalšího dítěte (tentokrát předškolního věku), které bylo svěřeno do „čtrnáctidenní“ střídavé péče rodičů bydlících v O. a Č., jež jsou od sebe vzdáleny zhruba 275 km. Ústavní soud výslovně uvedl, že při posuzování vhodnosti střídavé péče z hlediska velké vzdálenosti bydlišť rodičů je třeba přihlédnout k tomu, zda dítě není převozem a pobytem v odlišném prostředí příliš fyzicky či psychicky zatěžováno a zda je v možnostech rodičů ve stanoveném intervalu vzdálenost překonávat [nález sp. zn. I. ÚS 1506/13 ze dne 30. 5. 2014 (N 110/73 SbNU 739), bod 34]. Ve věci stejného dítěte následně Ústavní soud logiku nutného podrobného zkoumání dopadů velké vzdálenosti bydlišť rodičů na psychiku dítěte potvrdil a po několikaletém vývoji situace dospěl k závěru, že není dostačující zjištění obecných soudů, že dítě režim střídavé péče, spojený s docházkou do prvního ročníku dvou od sebe značně vzdálených základních škol, ve formálním smyslu „zvládalo“. Podle Ústavního soudu je nutné posuzovat i možnosti dítěte stýkat se se svými vrstevníky a být součástí kolektivu. Jinak řečeno, obecné soudy mají v rámci zkoumání vlivu vzdálenosti bydlišť rodičů na vhodnost střídavé péče posuzovat, zda dítě

v důsledku nutnosti přemisťování může prožít šťastné a spokojené dětství [nález sp. zn. II. ÚS 169/16 ze dne 24. 6. 2016 (N 120/81 SbNU 873)].

29. Na tomto místě je vhodné zmínit i nález sp. zn. III. ÚS 149/20 ze dne 31. 3. 2020 (N 62/99 SbNU 204), který se otázkou vhodnosti střídavé péče na velkou vzdálenost zabýval primárně. V tomto případě Ústavní soud dovodil, že z ústavního hlediska nepostačuje nevhodnost střídavé péče odůvodnit pouhým konstatováním, že vzdálenost mezi bydlišti rodičů v Česku a Německu je 600 km, a proto nemůže být v nejlepším zájmu malého dítěte, aby bylo po týdnu převáženo (bod 32). Podle Ústavního soudu musí být závěr, že cestování a stěhování (a tedy i střídavá péče) není v zájmu nezletilého, odůvodněn přesvědčivě, což znamená, že v soudním řízení je v odpovídajícím rozsahu provedeno dokazování a případně jsou doplněna skutková zjištění ohledně dopadů cestování a stěhování na vývoj nezletilého (bod 28).

30. V nálezu sp. zn. III. ÚS 928/22 ze dne 24. 5. 2022 (N 64/112 SbNU 79), ve kterém Ústavní soud obecně dovodil, že nástup dítěte do první třídy sám o sobě nebrání jeho svěření do střídavé péče, popisovaná východiska dále upřesnil ve vztahu ke školní docházce; výslovně uvedl, že „střídavá péče nemůže být automaticky vyloučena ani tehdy, žijí-li rodiče ve velké vzdálenosti od sebe, v důsledku čehož dítě navštěvuje dvě školská zařízení“ (bod 22). Zvolí-li nicméně obecné soudy střídavou péči, musí dostatečně prokázat, že začlenění dítěte do dvou školních kolektivů je v jeho nejlepším zájmu, čemuž odpovídá povinnost zohledňovat psychickou odolnost konkrétního dítěte, které bude vystaveno střídání školního prostředí, rozdílným učebním nárokům a dále tomu, že se bude moci těšit jen omezeně z volnočasových aktivit. Podle Ústavního soudu v každém případě platí, že „svěření dítěte do výlučné péče jednoho z rodičů je i v těchto situacích pojímáno jako výjimečné opatření, které je přijímáno právě proto, aby nebyla zásadním způsobem narušena školní docházka dítěte či jeho rozvoj prostřednictvím mimoškolních aktivit“ (viz tamtéž).

31. Stejný závěr Ústavní soud potvrdil i v nálezu sp. zn. III. ÚS 2391/21 ze dne 19. 7. 2022 (N 88/113 SbNU 67), ve kterém zároveň obecným soudů poskytl další „návod“ pro posuzování obdobných případů. Uvedl totiž, že jestliže bydliště obou rodičů dělí větší vzdálenost, mají obecné soudy při vyhodnocování vhodnosti střídavé péče vzít v úvahu jak okolnosti na straně nezletilého (zejména jeho osobní a osobnostní dispozice a další specifika týkající se zvládání změn a vzdělávacího procesu), tak i na straně obou rodičů (zejména úroveň jejich vzájemné komunikace a ochotu spolupracovat při předcházení negativům atypické podoby vzdělávacího procesu) a institucí vzdělávacího procesu (zejména možnost realizace vzdělávání v jedné škole či kompatibilitu vzdělávání ve dvou školách, není-li to možné) – viz bod 34.

32. Na tomto místě lze shrnout, že z ustálené judikatury Ústavního soudu vyplývá jasný závěr: Obecné soudy jsou při posuzování vhodnosti střídavé péče povinny v souladu s čl. 32 odst. 4 Listiny a čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte zvažovat konkrétní dopady případného cestování a střídání školních kolektivů na dítě, ať je vzdálenost mezi bydlišti rodičů jakákoliv. Zároveň je třeba zdůraznit, že ani případný závěr o nevhodnosti častého cestování mezi bydlišti rodičů či vzdělávání ve dvou různých školách automaticky (bez dalšího) neznemožňuje svěření dítěte do střídavé péče. Dospějí-li obecné soudy k závěru, že pravidelné cestování a navštěvování dvou škol v rovnoměrných intervalech by nebylo v nejlepším zájmu dítěte, mají možnost zvolit tzv. asymetrický typ střídavé péče, v rámci kterého není časový rozsah péče shodný (rovnocenný).

33. Byť lze rovnocennosti podílu obou rodičů na péči o dítě obecně dosáhnout i prostřednictvím modelu výlučné péče jednoho z rodičů za současné úpravy tzv. „širokého“ styku dítěte s druhým rodičem (nález sp. zn. IV. ÚS 1921/17, bod 22), to může být právě model nerovnoměrné střídavé péče, který umožňuje zachovat Ústavou preferovaný princip rovnosti. I při odlišném rozsahu péče totiž střídavá péče lépe zajišťuje rovnocenné postavení obou rodičů, ve kterém se žádný z nich nemůže opírat o větší „oprávnění“ na dítě a tento argument využívat

při sporech s druhým rodičem (nález sp. zn. I. ÚS 3065/21, bod 60). Jinými slovy, asymetrická střídavá péče může představovat v konkrétním případě významnou symbolickou hodnotu, která zajistí „absenci vítězství“ a díky které budou moci oba rodiče zastávat v očích svých i v očích svého dítěte plnohodnotnou rodičovskou roli (viz J. Kratochvíl, In: Kühn, Z., Kratochvíl, J., Kmec, J., Kosař, D. a kolektiv. Listina základních práv a svobod. Velký komentář. Praha: Leges, 2022, str. 1168).

34. Model nesouměrné střídavé péče soudům umožňuje zohlednit případné negativní dopady pravidelného dlouhého cestování a střídání různých školních kolektivů. V rámci tohoto modelu může být dítě kupříkladu v péči jednoho rodiče častěji ve všední dny a u druhého rodiče může trávit častěji prodloužené víkendy, s možností domácí školní přípravy v jeden den v týdnu, aniž by muselo být zatíženo dvěma školními kolektivy. Jinými slovy, střídavá péče na dálku neznamená automatické navštěvování dvou rozdílných škol. Zásadní však je, že výše zmíněná logika posuzování vhodnosti zvolené úpravy péče o dítě v každém případě zůstává – obecné soudy musí v souladu s čl. 32 odst. 4 Listiny a čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte pečlivě odůvodnit, proč využití této „modifikace“ střídavé péče nepřipadá v konkrétním případě nezletilého dítěte v úvahu.

VII. 2 Aplikace obecných východisek na projednávaný případ

35. Ústavní soud přezkoumal napadené rozhodnutí ve světle právě shrnutých obecných východisek a dospěl k závěru, že posouzení projednávaného případu ze strany odvolacího soudu z ústavněprávní perspektivy neobstojí.

36. Předně je třeba zmínit, že ani nalézací soud se v prvostupňovém rozsudku možností svěření nezletilé do střídavé péče obou rodičů vážně nezabýval. Uvedl pouze, že „vzhledem k současné vzdálenosti bydlišť obou rodičů (L. Š. cca 220 km, přes 3 hodiny jízdy autem) nepřipadá v úvahu pokračování ve střídavé péči o nezletilou“ (viz bod 26 rozsudku nalézacího soudu). Střídavou péči tedy nalézací soud odmítl paušálním odkazem na velkou vzdálenost mezi bydlišti rodičů, aniž by v souladu s nejlepším zájmem nezletilé a ustálenou judikaturou Ústavního soudu zkoumal konkrétní dopady, které by cestování a případné přebývání na dvou místech pro nezletilou mělo.

37. Odvolací soud se v napadeném rozhodnutí ve vztahu k možnosti střídavé péče odvolal na závěry znalce, jehož ustanovení, podle Ústavního soudu zbytečně, významně prodloužilo odvolací řízení (odvolací soud rozhodl až po 14 měsících od rozhodnutí soudu nalézacího), aniž by byl ze znaleckého posudku získán relevantní skutkový odborný závěr, který by měl řešený případ zásadně ovlivnit. Znalec podle odvolacího soudu „považoval střídavou péči pro nezletilou za výrazně horší možnost nežli výhradní péči jednoho z rodičů“ (bod 42 napadeného rozsudku). K tomuto odkazu lze uvést, že znalec jako „výrazně horší“ možnost pro nezletilou hodnotil pouze střídavou péči, která by byla spojena s návštěvou dvou rozdílných škol (viz bod 17 napadeného rozsudku). Z tvrzení, že nevýhodou střídavé péče ve dvoutýdenním intervalu je, že „V. znemožní se plně a systematicky věnovat kroužkům, nebude sociálně vlastně patřit nikam“ (viz str. 57 znaleckého posudku), nelze dovodit, že znalec považoval střídavou péči v jakékoliv formě za výrazně horší alternativu pro nezletilou než péči výlučnou. V souhrnu poznatků a závěru znaleckého posudku PhDr. Pavel Král, Ph.D., naopak výslovně uvádí, že „[z] psychologického hlediska není důvod, aby se kterýkoli z rodičů staral o dceru méně“ (viz str. 57 znaleckého posudku).

38. Nehledě na nepřesvědčivost obecného odkazu na názor znalce je však podstatná věc jiná – posouzení negativních dopadů případné střídavé péče na větší vzdálenost je úkolem odvolacího soudu, kterého se (pouhým) poukázáním na závěry znalce nemůže zbavit; přenášení odpovědnosti za rozhodnutí ze soudu na znalce je jednoduše nepřípustné. Stejně jako v ostatních případech soudci nemůžou ve věcech péče o dítě „naprosto nekriticky přejímat závěry znaleckých posudků, v nichž jsou mnohdy formulovány odpovědi na dotazy soudů, které

překračují meze odborného posouzení a zasahují přímo do rozhodování soudů tím, že dávají přímý návod, jak má soud ve věci rozhodnout. Soudní rozhodnutí pak musí být rozhodnutím nezávislého soudu, a nikoliv soudního znalce“ (viz nález sp. zn. II. ÚS 2630/07 ze dne 13. 12. 2007 (N 224/47 SbNU 941). Ústavní požadavek, že právo rodičů pečovat o dítě podle čl. 32 odst. 4 Listiny může být omezeno pouze rozhodnutím soudu na základě zákona, musí být naplněn i materiálně, což znamená, že obecné soudy nemohou svoji odpovědnost rozhodnout o nejlepším zájmu dítěte přenést na znalce, což však odvolací soud v tomto případě fakticky učinil.

39. Stanovisko znalce totiž odvolací soud dále podpořil toliko tvrzením, že svěření nezletilé do střídavé péče „by znamenalo docházku do dvou různých škol, nemožnost plnohodnotně budovat sociální kontakty s vrstevníky a rozvíjet své zájmy, s čímž souvisí nebezpečí sociálního vyloučení a pocit odcizení. Negativní stránky tohoto řešení vzhledem k osobnosti a věku nezletilé podle krajského soudu převažují nad těmi pozitivními. Skutečnost, že by střídavou péči nezletilá v případě dohody rodičů mohla vydržet, neznamená, že se jedná o model péče, který by byl v jejím nejlepším zájmu“ (viz bod 43 napadeného rozsudku). Jak vyplývá z citované pasáže, odvolací soud nezkoumal, proč by konkrétní dopady případného cestování a střídání školních kolektivů byly v rozporu s nejlepším zájmem nezletilé. V rozporu s výše citovanou judikaturou nevysvětlil, jaké osobní a osobnostní dispozice nezletilé brání zvládání změn prostředí ve dvou vzdálených bydlištích rodičů; paušální odkaz na věk nezletilé přitom požadovanému standardu odůvodnění neodpovídá (jak je uvedeno výše).

40. Z odůvodnění napadeného rozhodnutí vyplývá, že se odvolací soud nejen nevyjádřil ke kompatibilitě vzdělávání ve dvou různých školách v L. a Š., nýbrž seriózně nezvážil ani alternativu tzv. asymetrické střídavé péče, která by nezletilou nenutila střídat školní kolektivy za současného zachování principu co největší rovnoměrnosti péče obou rodičů. Úvaha o (ne)vhodnosti takové modifikované formy střídavé péče v rozhodnutí odvolacího soudu chybí.

41. Skutečnost, že se odvolací soud podrobně nezabýval modelem střídavé péče se dvěma rozdílnými školami, je problematický, ale pochopitelný. K možnosti střídání dvou základních škol je třeba přistupovat nadmíru obezřetně z důvodu velké logistické náročnosti této formy vzdělávání. Z provedeného dokazování zároveň nevyplývají žádné významné skutečnosti, které by naznačovaly, že by navštěvování dvou základních škol mělo být pro nezletilou nějakým způsobem prospěšné či obohacující.

42. Podstatnější však je, že odvolací soud nezvážil ani model asymetrické střídavé péče, a to zejména s ohledem na jeho závěr (podpořený rovněž názorem znalce a opatrovníka nezletilé), že „[o]ba dva rodiče mohou o nezletilou dobře pečovat, oba k tomu mají dobré podmínky i prostředí, není zde žádný zásadní důvod, který by jednoho z nich upřednostňoval, případně znevýhodňoval, před druhým“ (bod 44 napadeného rozsudku). V tomto směru lze odkázat na odůvodnění nálezu sp. zn. III. ÚS 882/22 ze dne 22. 8. 2022 (N 104/113 SbNU 207): „[…] střídavá péče nenastupuje pouze v situaci jakéhosi předem pro ni připraveného ideálního stavu […]. Institut střídavé péče směřuje, vždy v nejlepším zájmu nezletilých, k zachování základního práva obou rodičů na výchovu a péči o dítě právě v situacích, kdy došlo k poruše v rodinných vztazích. Nezbytný zásah soudu, jakkoli obezřetný, tu nemůže být ‚dokonalý‘, ale pokud možno co nejvyváženější. Pozitivní závazek státu tu musí být naplněn nikoli jen konstatováním konfliktního aspektu vzájemného vztahu rodičů stran výchovy dětí, zmíněného navíc v rozhodovacích úvahách v konečném důsledku k tíži jen jednoho z nich. Namístě je naléhavé upozornění a právní dopady zmiňující apel na oba rodiče, že respekt k právu druhého na péči o výchovu dětí je nejen v zájmu nezletilých, ale i jich samotných (srov. § 883, § 884 odst. 1 občanského zákoníku)“.

43. Byť z vyjádření odvolacího soudu vyplývá, že projednávaný případ hodnotil jako „velmi hraniční“ (viz str. 3 vyjádření), Ústavní soud dospěl k závěru, že kvalita odůvodnění při volbě spíše výjimečného modelu – „výlučné“ péče matky – tomuto hodnocení neodpovídá.

44. Odvolací soud se podle Ústavního soudu dostatečně nezabýval otázkou kontinuity výchovného prostředí v L. i péče obou rodičů. K první otázce odvolací soud uspokojivým způsobem nezohlednil, že nezletilá v L. žila od svého narození, chodila zde do školky, více než rok do školy a nutně si zde vytvořila určité sociální vazby. Ohledně druhé otázky řádně nezkoumal, jaký vliv na vztahy nezletilé měly dosavadní „fáze“ péče. Ze soudního spisu a provedeného dokazování vyplývá, že rodiče se o nezletilou starali společně od jejího narození do podzimu roku 2017; od této doby do začátku roku 2020 se o nezletilou starala převážně matka; přibližně do léta 2021 se rodiče v péči střídali; od této doby do listopadu 2022 o nezletilou pečoval převážně otec. Odvolací soud se však otázkou kontinuity péče matky a tvrzené silné vazby mezi ní a nezletilou blíže nezabýval.

45. Podle Ústavního soudu není pobyt v L. u otce v nejlepším zájmu nezletilé bez dalšího – „navždy“ – jen z toho důvodu, že zde nezletilá vyrůstala první roky svého života. Odvolací soud však dostatečně nezkoumal, jaký vliv na nezletilou mělo, že v L. vyrůstala, více než rok žila ve výlučné péči otce a chodila zde více než rok do školy. Měla-li by být výrazná změna prostředí spojená s přesunem do výlučné péče matky v Š. v zájmu nezletilé, musel by odvolací soud ve svém rozhodnutí vysvětlit závažné důvody pro takový postup.

46. Odvolací soud odůvodnil svěření nezletilé do výlučné péče matky zejména tím, že „ze znaleckého posudku vyplývá, že při omezeném kontaktu s matkou nezletilá citově strádá, vzhledem k tomu, že má k matce aktuálně silnější citovou vazbu nežli k otci“ a že má nezletilá zároveň „větší potřebu se svěřovat matce, vyhledávat ji pro utišení a uklidnění“ (viz bod 45 napadeného rozsudku). Znalec v posudku nicméně výslovně zmiňuje, že nezletilá „má ráda oba rodiče, jejich partnery i polorodé sourozence“, a že byť „vztahově mírně preferuje matku […] je to dáno i tím, že s ní je méně a nemusí [s ní] absolvovat žádné povinnosti“. Podle znalce „V. nepreferuje žádné prostředí“ a „[j]ejí představa o vztahu s rodiči se mění podle toho, u koho je“ (str. 59). Podle Ústavního soudu nemůže představovat pouze mírná preference jednoho z rodičů, se kterým dítě tráví méně času, uspokojivý důvod pro svěření do péče jednoho z nich, resp. popření možnosti (asymetrické) střídavé péče. Jde spíše o přirozený jev doprovázející jakékoliv nestandardní odloučení dítěte a rodiče, kteří spolu mají dobrý vztah. Skutečnost, že by si nezletilá přála trávit čas s oběma rodiči v podobné míře, ostatně vyplývá i z rozhovoru, který byl nedávno proveden předsedkyní senátu odvolacího soudu (viz bod 10).

47. Za pádné nelze považovat ani další v napadeném rozhodnutí vyjádřené důvody svěření nezletilé do výlučné péče matky. Přihlédl-li odvolací soud k tomu, že má nezletilá v Š. prarodiče ze strany obou dvou rodičů a další příbuzné a že tyto vazby „jsou pro nezletilou důležité a mohou jí částečně vynahradit omezení kontaktů s kamarádkami, které si vybudovala v L.“ (bod 47 napadeného rozsudku), jde o příliš obecný závěr, který dostatečně nepopírá premisu kontinuity bydliště nezletilé. V napadeném rozhodnutí zároveň nebyly zmíněny žádné výrazně negativní relevantní výtky vůči péči otce. Za nedostačující důvod svěření nezletilé do péče matky Ústavní soud považuje odkaz na postup otce dne 16. 1. 2022, kdy si dřívější předání nezletilé neoprávněně vymohl za asistence Policie České republiky.

VIII. Závěr

48. Lze uzavřít, že Ústavní soud shledal ústavní stížnost stěžovatele jako důvodnou, a to zejména proto, že odvolací soud dostatečně nezvážil možnost svěření nezletilé do (asymetrické) střídavé péče obou rodičů, byť byl povinen v souladu s čl. 32 odst. 4 Listiny a čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte hodnotit konkrétní dopady případného cestování a způsobu vzdělávání na dítě, ať je vzdálenost mezi bydlišti rodičů jakákoliv. Zároveň v rozporu s čl. 36 odst. 1 Listiny řádně neodůvodnil, proč je výlučná péče matky spojená se zásadní změnou dosavadního

výchovného prostředí v nejlepším zájmu nezletilé. Odvolací soud svým rozhodnutím materiálně nenaplnil ústavní požadavek podle čl. 32 odst. 4 Listiny, že právo rodičů pečovat o dítě může být omezeno pouze rozhodnutím soudu, neboť svoji odpovědnost rozhodnout o nejlepším zájmu dítěte nepřípustně přenesl fakticky na znalce.

49. Ústavní soud na základě výše uvedených důvodů ústavní stížnosti stěžovatele (otce) vyhověl a napadené rozhodnutí zrušil podle § 82 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu, neboť jím byla porušena základní práva stěžovatele zaručená v čl. 32 odst. 4 a čl. 36 odst. 1 Listiny ve spojení s právy nezletilé vedlejší účastnice a) podle čl. 3 odst. 1 a čl. 7 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte.

50. Na odvolacím soudu nyní bude, aby znovu rozhodl a v souladu s výše uvedenými obecnými východisky zvážil i možnost svěření nezletilé do (asymetrické) střídavé péče obou rodičů, případně aby pečlivě odůvodnil, proč je nutné nezletilou svěřit do výlučné péče jednoho z rodičů, a to i s ohledem na všechny nové okolnosti, které se v důsledku plynutí času objevily. Ústavní soud zároveň neinstruuje odvolací soud k tomu, aby nezletilou nutně svěřil do poměrné střídavé péče, což by pro ni znamenalo navštěvování dvou základních škol.

51. Ústavní soud konečně vnímá, že pro nezletilou je v tuto chvíli nejdůležitější, aby byla otázka úpravy péče již definitivně a bezodkladně rozhodnuta. Úkolem všech zúčastněných (zejména rodičů) nyní bude, aby zájem nezletilé nezůstal jen v rovině obecných proklamací.

Č. 48
Hledisko stability výchovného prostředí při rozhodování o preadopční péči (sp. zn. III. ÚS 794/22 ze dne 3. dubna 2023)

Podle nálezu ze dne 14. 6. 2016 sp. zn. Pl. ÚS 7/15 (N 110/81 SbNU 729; 234/2016 Sb.) neexistuje základní právo na osvojení dítěte, a to ani na úrovni mezinárodních závazků České republiky. V nosných důvodech však nález konstatuje porušení lidské důstojnosti ve spojení s čl. 10 odst. 1 Listiny základních práv a svobod a současně i porušení čl. 10 odst. 2 Listiny základních práv a svobod a čl. 8 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod s tím, že v sázce je též právo na neoprávněné zasahování do soukromého života a na jeho respektování.

Nejlepší zájem dítěte není, a to zejména v případech vyžadujících ingerenci soudu, „jednosměrnou cestou". Je úzce propojen s nezřídka komplikovanými rodinnými vztahy a rozhodovací akcent na něj znamená pro soud vážení mezi faktuálními kritérii založenými na typových okolnostech, jako jsou existence či zachování citového vztahu mezi dítětem a rodičem, stabilita nebo naopak žádoucí změna či střídání výchovného prostředí, způsoby a míra účasti rodičů na péči a výchově dítěte, ale také třeba režim dne zohledňující vzdálenost bydliště od školy a mimoškolní aktivity dítěte nebo flexibilita zaměstnání rodičů. V posuzované věci se stala jádrem zvažování účast nového partnera a současně manžela matky na výchově a výživě nezletilé, přičemž se její osobní status může či má, vzhledem k manželovu vztahu k ní i míře jeho participace na péči o ní, změnit.

Ústavní soud preferuje za zjištěného stavu rodinných poměrů stabilitu výchovného prostředí, která jako silný faktor, po zjištění způsobilosti manžela matky nezletilé pro preadopční péči, otevírá možnost budoucího osvojení. Opačný, nedostatečně vysvětlený právní názor obou obecných soudů odkazující navrhovatele preadopční péče „podmíněně" do blíže neurčené budoucnosti vzal navrhovateli reálnou šanci na brzké osvojení nezletilé dokonce za situace, kdy s ním nezletilá žije spolu se svou matkou a jeho synem po dobu sedmi let ve společné domácnosti vykazující znaky rodiny.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy senátu Jiřího Zemánka a soudců Ludvíka Davida (soudce zpravodaj) a Vojtěcha Šimíčka ve věci ústavní stížnosti stěžovatele P. S., zastoupeného Mgr. Karin Doležalovou, advokátkou, se sídlem Jaroslava Seiferta 2179/9, Most, proti rozsudku Krajského soudu v Ústí nad Labem ze dne 7. 12. 2021 č. j. 96 Co 190/2021-69 a rozsudku Okresního soudu v Mostě ze dne 21. 5. 2021 č. j. 53 Nc 11504/2021-45, za účasti Krajského soudu v Ústí nad Labem a Okresního soudu v Mostě jako účastníků řízení a A. S. a nezletilé E. Č., zastoupené opatrovníkem statutárním městem M., jako vedlejších účastníků řízení, takto:

I. Rozsudkem Krajského soudu v Ústí nad Labem ze dne 7. 12. 2021 č. j. 96 Co 190/2021-69 a rozsudkem Okresního soudu v Mostě ze dne 21. 5. 2021 č. j. 53 Nc 11504/2021-45 byla porušena ústavně zaručená základní práva stěžovatele na respektování soukromého života a na ochranu před neoprávněným zasahováním do něj podle čl. 8 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a čl. 10 odst. 2

Listiny základních práv a svobod, jakož i na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

II. Tyto rozsudky se proto ruší.

Odůvodnění

I. Předchozí průběh řízení, podstata ústavní stížnosti a vyžádaná podání

1. Předmětem řízení před obecnými soudy byl návrh stěžovatele P. S., manžela A. S. (dále též „manžel matky“ a „matka nezletilé“), na předání E. Č. (dále též „nezletilá“) do péče navrhovatele před osvojením. Účastníkem řízení byl též otec nezletilé J. Č., jenž s matkou nezletilé nebyl sezdán. Nezletilou v řízeních zastupuje jako kolizní opatrovník statutární město M. Matka nezletilé se k návrhu připojila.

2. Soud prvního stupně rozsudkem výše označeným návrh zamítl. Své rozhodnutí odůvodnil následujícími skutkovými zjištěními.

3. Z protokolu sepsaného dne 9. 10. 2020 zjistil soud, že otec nezletilé udělil souhlas s jejím osvojením. Stalo se tak na základě iniciativy matky nezletilé z téhož roku. Do té doby ještě probíhal styk nezletilé s otcem i prarodiči, kteří se dříve pokoušeli o soudní úpravu svého styku s nezletilou. Nezletilá se jim svěřila, že se bude jmenovat jako její matka; ta má za to, že bude-li nezletilá chtít, cestu ke styku s prarodiči si najde.

4. Ve společné domácnosti s matkou a jejím manželem začala nezletilá žít podle zjištění soudu ještě před narozením jejich společného syna S.; manžel matky má ještě dceru N., s níž je ve styku. Na základě účastnického výslechu navrhovatele, zjištěného stanoviska matky nezletilé a pohovoru s nezletilou měl soud za prokázáno, že společná domácnost, v níž žije nezletilá spolu se svou matkou, jejím manželem a společným synem obou, probíhá spořádaně, včetně společných aktivit. Nezletilá si manžela matky oblíbila, obývá pokoj se S. a dobře vychází i s dcerou navrhovatele. Také navrhovatel si našel vztah k E. a chtěl by se stát jejím otcem. Tato možnost však podle něj není pro jejich vzájemný vztah rozhodující.

5. Kolizní opatrovník, který doporučil vyhovět návrhu, uvedl, že styk nezletilé s jejím otcem, s nímž nikdy nežila ve společné domácnosti, probíhal několik let uspokojivě. Poté však došlo k podstatné změně poměrů (probíhala též mediace, asistované kontakty), opatrovník to přičítá dokonce cílenému působení matky nezletilé. Té byla nezletilá svěřena do péče, na základě dohody rodičů schválené soudem v říjnu 2012. Nyní i otec nezletilé její osvojení podporuje, neplatí na ni výživné a preferuje svou stávající rodinu (má nezletilého syna N.).

6. Na základě těchto zjištění splnil navrhovatel podle soudu podmínky pro budoucí osvojení nezletilé, ta jej „chce jako svého otce vnímat, chce být začleněna do nové rodiny své matky a chce sdílet příjmení navrhovatele“. K tomu však soud dodává, že otec nezletilé se o ni dříve velmi intenzivně zajímal, na udržení vztahu pracoval a jeho souhlas s osvojením soud vyhodnotil „jako rezignaci“. Posléze soud opětovně uzavírá, že „je opravdovým přáním nezletilé, aby byl navrhovatel jejím jediným otcem a aby s ním sdílela stejné příjmení“, navazuje však konstatováním, že „není schopna pochopit i přes vysvětlení, co institut osvojení obnáší“. V další své úvaze vyslovuje soud názor, že „pokud by matka opravdu chtěla“, bylo by možné docílit nápravy ve vztahu nezletilé s otcem.

7. Po odvolání navrhovatele doplnil odvolací soud dokazování zjištěním aktuálních rodinných poměrů, u nichž nedošlo ke změně, a doplnil dokazování o zjištění, že nezletilá žije ve společné domácnosti se svou matkou a navrhovatelem od roku 2016. Otec nezletilé se vyjádřil tak, že s jejím osvojením je nadále srozuměn a kontakt s ní mu nechybí; mluvil s nezletilou naposledy telefonicky v květnu 2021 a neví, proč se pak osobně nesetkali.

8. Následují závěry odvolacího soudu, podle nichž je preadopční péče „prozatím předčasná“. Podle odvolacího soudu není vztah mezi nezletilou a jejím otcem „zcela vymizelý“,

a pokud by „byl znovu podporován, mohlo by dojít k jeho úplné obnově“. Skutečností sice je, že péče matky a navrhovatele o nezletilou je zcela řádná a navrhovatel se na uspokojování potřeb nezletilé nemalou měrou podílí, avšak „otec se tomuto stavu v podstatě přizpůsobil“. Podle odvolacího soudu je v zájmu nezletilé, „aby zejména rozvíjela a udržovala vztahy se svou biologickou rodinou“ s tím, že „do budoucna není vyloučeno, aby navrhovatel podal návrh na svěření nezletilé do péče před osvojením, pokud k nápravě vztahu mezi otcem a nezletilou nedojde nebo otec nebude mít o nezletilou nadále opravdový zájem“. Proto odvolací soud rozsudek soudu prvního stupně potvrdil.

9. Manžel matky nezletilé poté navrhl v ústavní stížnosti zrušení obou rozsudků. Měl za to, že jimi bylo porušeno jeho právo na soudní ochranu zaručené v čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“), právo na rovné postavení účastníků řízení podle čl. 37 odst. 3 Listiny a právo na ochranu soukromého života garantované čl. 10 odst. 2 Listiny. Dále stěžovatel namítá porušení čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte, a to nesprávným výkladem nejlepšího zájmu dítěte.

10. Stěžovatel tvrdil, že obě rozhodnutí nebyla vedena podle předního kritéria nejlepšího zájmu nezletilé. Obecné soudy nedostatečně zohlednily před soudem projevené přání nezletilé. Jejich rozhodnutí podporují stav, který nevyhovuje žádnému z účastníků řízení. Biologický otec dítěte opakovaně projevil svůj nezájem o vztah s nezletilou, je pevně situován ve své nové rodině, kterou nezletilá nezná, a od roku 2019 neplní svou vyživovací povinnost. Mezi rodiči nezletilé panuje nesoulad prakticky od jejího narození, stěžovatel se však domnívá, že absenci vztahu mezi biologickým otcem a nezletilou nelze přičítat k tíži matky. Napadená rozhodnutí jsou podle stěžovatele projevem libovůle, neboť jimi obecné soudy na úkor zájmu nezletilé „vychovávají“ rodiče. Stěžovatel se domnívá, že v zájmu nezletilé je zajistit jí klidné rodinné prostředí a stěžovateli umožnit, v souladu s jeho vztahem k nezletilé, vystupovat jako její zákonný zástupce, a plnit tak i navenek roli otce. Poznamenává též, že veškeré zejména v nalézacím řízení provedené důkazy svědčily ve prospěch vyhovění jeho návrhu.

11. Ústavní soud vyzval k vyjádření k ústavní stížnosti účastníky i vedlejší účastníky řízení. Z nich využil této možnosti pouze a velmi stručně odvolací soud, jenž bez dalšího odkázal na odůvodnění svého rozsudku. Soud prvního stupně zaslal Ústavnímu soudu nalézací spis a kolizní opatrovník se k věci blíže nevyjádřil.

II. Meritorní posouzení věci

12. Ústavní soud nejprve posoudil splnění procesních předpokladů řízení a shledal, že ústavní stížnost byla podána včas oprávněným stěžovatelem, který byl účastníkem řízení, v němž byla vydána rozhodnutí napadená ústavní stížností. Ústavní soud je k jejímu projednání příslušný, stěžovatel je právně zastoupen v souladu s požadavky zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“) a ústavní stížnost je přípustná (§ 75 odst. 1 zákona o Ústavním soudu *a contrario*); stěžovatel totiž vyčerpal všechny zákonné procesní prostředky k ochraně svého práva.

13. Ústavní soud ve svých rozhodnutích setrvale upozorňuje, že v zásadě není povolán k tomu, aby v „další instanci“ revidoval závěry obecných soudů; jeho úkolem je posoudit, zda soudy svými rozhodnutími nevybočily z mezí ústavnosti. Je totiž právě na těchto soudech, aby posoudily konkrétní a aktuální okolnosti každého případu a dospěly k odpovídajícímu rozhodnutí. Je přitom nutno vzít v úvahu, že jsou to právě nalézací či případně odvolací soudy, jež mají k účastníkům řízení nejblíže, komunikují s nimi i s dalšími subjekty řízení a provádějí a hodnotí důkazy. Vztáhne-li soud, rozhodující (též) ve věcech týkajících se nezletilých, po řádně provedeném řízení své právní závěry k určitým a úplným skutkovým zjištěním a poskytne-li k nim, s odkazem na relevantní právní normy i judikaturu, přezkoumatelné, vnitřně souladné, logické a přesvědčivé odůvodnění, pak není důvod označit jeho postup jako protiústavní.

14. Ústavní soud však musí konstatovat, že v posuzované věci obecné soudy těmto postulátům nedostály a že ústavní stížnost je důvodná.

II. a) Obecné principy

15. Spolu s čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte, podle něhož musí být zájem dítěte předním hlediskem při jakémkoli rozhodování orgánů veřejné moci ve vztahu k právům dítěte, je zapotřebí zmínit čl. 8 body 1 a 2 Evropské úmluvy o osvojení dětí (č. 132/2000 Sb. m. s.). Podle něj příslušný orgán osvojení nepovolí, nebude-li přesvědčen, že osvojení dítěte je v jeho zájmu, a bude věnovat zvláštní pozornost významu osvojení jako prostředku k zajištění stálého a harmonického domova dítěte.

16. Právní úprava osvojení v občanském zákoníku (dále jen „o. z.“) akcentuje jeho koncepční změnu při zařazení do soukromoprávního kodexu. Opuštěna byla koncepce osvojení jako výlučného institutu náhradní rodinné péče, posílen byl význam péče před osvojením a zesílena byla ingerence soudů, postavená na objektivních měřítkách a zakotvená v podrobné hmotněprávní i procesní úpravě (§ 794–849 o. z., § 452–477 zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů).

17. Pro rozhodování o preadopční péči jsou v § 827 o. z. stanovena demonstrativně vypočtená kritéria, jimiž jsou – vedle výchozího předpokladu existence „alespoň základů takového vztahu“ mezi osvojitelem a osvojencem jako mezi rodičem a dítětem (§ 795 o. z.) – v relaci k osvojení nezletilého dítěte zkráceně (a) osobnost, zdravotní stav, motivy a způsobilost osvojitele pečovat o osvojené dítě, (b) osobnost, zdravotní stav, statusová práva a sociální prostředí, z něhož dítě pochází, (c) kvalita společného výchovného prostředí dítěte a osvojitele, (d) doba, po niž bylo dítě v osvojitelově péči. Zejména k posledním dvěma kritériím je třeba podotknout, že též vztahy mezi blízkými osobami, závislými na sobě výživou, náleží k základu rodiny, jímž je zpravidla vztah mezi manželi nebo mužem a ženou v nesezdaném soužití (srov. k čl. 32 Listiny Šimáčková, K. in Wagnerová, E., Šimíček, V., Langášek, T., Pospíšil, I. a kol. Listina základních práv a svobod. Komentář. Praha: Wolters Kluwer, 2012, bod 3, s. 659).

18. Principiální lidskoprávní otázkou je titul pro soudní ochranu navrhovatele, resp. uchazeče o osvojení za situace, kdy není se svým návrhem úspěšný. Evropská Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva“) v čl. 8 odst. 1 i česká právní úprava v Listině (čl. 32 Listiny ve vztahu k ochraně rodiny a rodičovství, čl. 10 odst. 2 v aspektu práva na rodinný život) základní právo na osvojení neobsahují, a tedy je nemohou takto přímo garantovat.

19. Již interpretace Úmluvy však vedla k závěru, že není-li tu chráněným zájmem ve smyslu jejího čl. 8 odst. 1 výslovně a bezprostředně rodinný život, je jím soukromý život, jenž zahrnuje také „právo na vytvoření a rozvoj vztahů s jinými lidskými bytostmi“ (viz např. rozsudek velkého senátu ve věci *E. B. proti Francii* ze dne 22. 1. 2008 č. 43546/02, § 43; blíže též Kratochvíl, J. in Kmec, J., Kosař, D., Kratochvíl, J., Bobek, M. Evropská úmluva o lidských právech. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 953–956).

20. Shodný názor zastává s odkazem na judikaturu Evropského soudu pro lidská práva též česká doktrína. Výhradu lze ovšem mít ke konstatování, že Ústavní soud dosud nedopřál sluchu neúspěšným uchazečům o adopci z hlediska ochrany jejich základních práv (Pekařová, L. k čl. 32 in Husseini, F., Bartoň, M., Kokeš, M., Kopa, M. a kol. Listina základních práv a svobod. Komentář. Praha: C. H. Beck, 2021, s. 932; viz však tamtéž Kokeš, M. k čl. 10, s. 347). Oporu tu totiž představuje nález ze dne 14. 6. 2016 sp. zn. Pl. ÚS 7/15 (N 110/81 SbNU 729; 234/2016 Sb.) o osvojení dítěte jedním z registrovaných partnerů.

21. V citovaném derogačním nálezu plénum Ústavního soudu i se zřetelem k výše zmíněné interpretaci judikatury zdůrazňuje, že neexistuje základní právo na osvojení dítěte, a to ani na úrovni mezinárodních závazků České republiky (body 26–35 nálezu). V nosných důvodech nálezu se konstatuje porušení lidské důstojnosti ve spojení s čl. 10 odst. 1 Listiny

a současně i porušení čl. 10 odst. 2 Listiny a čl. 8 odst. 1 evropské Úmluvy s tím, že v sázce je tu právo na neoprávněné zasahování do soukromého života a na jeho respektování.

22. Metodologie ústavního přezkumu velí též akcentovat, že judikatura Ústavního soudu již dříve precizovala tzv. kvalifikované vady, představující v dosažené intenzitě porušení ústavnosti v aspektu materiálním i procesním. V prvním z nich může jít typově též o situaci, za níž se právní závěry soudu dostanou do podstatného rozporu se skutkovými zjištěními, jež byla v posuzované věci předtím učiněna. Ve druhém aspektu, jehož východiskem je právo účastníka řízení na soudní ochranu a v jeho rámci dílčí práva (principy, zásady) garantující spravedlivost řízení, jde v posuzované věci o právo na odůvodnění rozhodnutí. Absence jasně formulovaného, logicky konzistentního a přesvědčivého obsahu odůvodnění rozhodnutí, jež by se dostatečnou měrou nevypořádalo se všemi podstatnými právními otázkami tvořícími předmět řízení, vede v ústavněprávní rovině (stejně jako v prvním případě) k závěru o porušení práva na soudní ochranu, resp. na spravedlivost řízení zaručenou čl. 36 odst. 1 Listiny [srov. nálezy sp. zn. III. ÚS 84/94 ze dne 20. 6. 1995 (N 34/3 SbNU 257), III. ÚS 166/95 ze dne 30. 11. 1995 (N 79/4 SbNU 255), III. ÚS 269/99 ze dne 2. 3. 2000 (N 33/17 SbNU 235), Pl. ÚS 85/06 ze dne 25. 9. 2007 (N 148/46 SbNU 471), III. ÚS 3397/17 ze dne 29. 1. 2019 (N 14/92 SbNU 159) a další].

II. b) Aplikace obecných principů na projednávanou věc

23. Obecné soudy provedly na základě tvrzení stran i vlastních úvah úplné dokazování a vyvodily z něho odpovídající skutková zjištění.

24. Z těchto skutkových okolností vztahujících se k podmínkám předání nezletilé do preadopční péče však obecné soudy vyvodily při aplikaci § 827 o. z. takové právní závěry, které nejsou úplné ani přiléhavé a postrádají oporu v důkazních zjištěních.

25. Nutno zdůraznit, že nezletilá nikdy nežila, vzhledem k brzkému ukončení družského poměru mezi svým (biologickým i matrikovým) otcem a matkou, s oběma rodiči ve společné domácnosti. V soužití, jež vykazuje znaky rodiny, začala žít i s matkou od roku 2016, a to společně s jejím manželem (navrhovatelem) a synem navrhovatele z dřívějšího manželství. Tento stav trvá i podle zjištění odvolacího soudu dosud.

26. Zjištěná fakta vyústila v závěr obou instancí, že navrhovatel, který se na výchově a výživě nezletilé podstatnou měrou podílí, je způsobilý k preadopční péči o ni. Tento závěr však zůstal bez odezvy v konečných rozhodnutích, aniž byl zvážen jeho význam ve srovnání s ostatními argumenty.

27. Obecné soudy totiž vycházely pouze ze zjištění o postupném slábnutí styku a vztahu mezi nezletilou a jejím otcem. Přičetly tuto skutečnost výhradně na vrub matky nezletilé.

28. Ústavní soud nepovažuje za srozumitelný a přesvědčivý závěr nalézacího soudu, že nezletilá „není schopna pochopit … co institut osvojení obnáší“ (bod 6). Jestliže nezletilá před soudem uvedla, že se jí má změnit příjmení a současně s pozitivním vyzněním popsala průběh soužití v nynější rodině, pak jde o dostatečné vyjádření, přiměřené jejímu věku.

29. Nelze než konstatovat, že oba soudy, zamítly-li návrh a odkázaly-li navrhovatele do neurčité budoucnosti, vycházely bez náležité skutkové opory výhradně ze své intuice nebo spíše představy. Chybí navíc zcela „návod“, jak – při daném souhlasu otce s osvojením – by se měl vztah otce a nezletilé obnovit; a dokonce jen nezdarem obnovy vztahu je podmíněn budoucí nový návrh. To vše za současně zjištěné existence společné domácnosti a soužití navrhovatele, nezletilé a její matky, jež je funkční po dobu sedmi let.

30. Ústavní soud, vycházeje ze zjištění obecných soudů, pokládá i bez slyšení účastníků za nezbytné apelovat na obecné soudy. Jakkoli je kontakt biologického otce s dítětem žádán judikaturou, nelze ignorovat realitu, jdou-li životní cesty obou rodičů i jejich dcery zcela jinými směry, a to zřejmě nezvratně. Není možné upřít přiléhavost sentenci vyslovené v ústavní stížnosti, že se oba soudy pokoušejí „vychovávat“ rodiče, zejména matku nezletilé, a to na úkor nejlepšího zájmu nezletilé.

31. Vzkazem Ústavního soudu je tu již z dřívějška usnesení ze dne 7. 2. 2022 sp. zn. II. ÚS 3224/20 [(U 3/110 SbNU 298), body 12 a 13 odůvodnění], v němž dal v obsahově blízké věci přednost stabilitě rodinného prostředí před okamžitou realizací styku biologického otce, jako extranea, s dítětem.

32. Nejlepší zájem dítěte není, a to zejména v případech vyžadujících ingerenci soudu, „jednosměrnou cestou“. Je úzce propojen s nezřídka komplikovanými rodinnými vztahy a rozhodovací akcent na něj znamená pro soud vážení mezi faktuálními kritérii založenými na typových okolnostech, jako jsou existence či zachování citového vztahu mezi dítětem a rodičem, stabilita nebo naopak žádoucí změna či střídání výchovného prostředí, způsoby a míra účasti rodičů na výchově a výživě dítěte, ale také třeba režim dne zohledňující vzdálenost bydliště od školy a mimoškolní aktivity dítěte nebo flexibilita zaměstnání rodičů. V posuzované věci se stala jádrem zvažování účast nového partnera a současně manžela matky na výchově a výživě nezletilé, přičemž se její osobní status může či má, vzhledem k manželovu vztahu k ní i míře jeho participace na péči o ni, osvojením změnit.

33. Ústavní soud preferuje za zjištěného stavu rodinných poměrů stabilitu výchovného prostředí, která jako silný faktor, po zjištění způsobilosti manžela matky nezletilé pro preadopční péči, otevírá možnost budoucího osvojení. Vztah biologického otce nebo prarodičů k nezletilé nezůstává „utajen“ a může být v její dospělosti navázán i bez právem aprobovaného pouta.

34. Opačný, nedostatečně vysvětlený právní názor obou obecných soudů odkazující navrhovatele preadopční péče „podmíněně“ do blíže neurčené budoucnosti vzal navrhovateli reálnou šanci na brzké osvojení nezletilé dokonce za situace, kdy s ním nezletilá žije spolu se svou matkou a jeho synem po dobu sedmi let ve společné domácnosti vykazující znaky rodiny.

III. Závěr

35. Odvolací soud i před ním soud prvního stupně svými rozsudky, jak jsou označeny ve výroku tohoto nálezu, porušily vůči stěžovateli právo na respektování soukromého života a na ochranu před neoprávněným zasahováním do něj, jak je garantováno na základě aplikace a interpretace čl. 8 odst. 1 Úmluvy a čl. 10 odst. 2 Listiny. Porušeno bylo též právo na soudní ochranu v komponentu práva na obsahově úplné, určité a zjištěnými skutečnostmi podložené rozhodnutí (právo na řádné odůvodnění rozhodnutí), zaručené v čl. 36 odst. 1 Listiny.

36. Proto Ústavní soud obě napadená rozhodnutí zrušil podle § 82 odst. 1, odst. 2 písm. a) a odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu s tím, že v dalším průběhu řízení jsou soudy jeho právním názorem v intencích čl. 89 odst. 2 Ústavy vázány.

Č. 49
Právo obviněného být osobně slyšen při rozhodování soudu o dalším trvání vazby
(sp. zn. IV. ÚS 222/23 ze dne 3. dubna 2023)

Procesní pochybení soudu prvního stupně, které spočívá v tom, že neinformoval obviněného o návrhu státního zástupce na prodloužení vazby, nezaslal mu jej a neposkytl mu lhůtu k vyslovení požadavku na konání vazebního zasedání, nemůže zhojit stížnostní soud, uplynula-li od posledního osobního slyšení obviněného doba delší než šest týdnů (a nejsou dány zákonné podmínky pro konání neveřejného zasedání), jinak než propuštěním obviněného z vazby; neučiní-li tak, poruší základní právo obviněného podle čl. 36 odst. 1 ve spojení s čl. 38 odst. 2 a čl. 8 odst. 2 Listiny základních práv a svobod.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy senátu Jana Filipa a soudců Josefa Fialy a Radovana Suchánka (soudce zpravodaj) o ústavní stížnosti stěžovatele R. J., t. č. ve Vazební věznici Olomouc, zastoupeného JUDr. Natálií Navrátilovou, advokátkou, sídlem Masarykova 12, Chropyně, proti usnesení Krajského soudu v Brně – pobočky ve Zlíně ze dne 9. ledna 2023 č. j. 6 To 364/2022-24 a usnesení Okresního soudu v Kroměříži ze dne 6. prosince 2022 č. j. 0 Nt 1208/2022-9, za účasti Krajského soudu v Brně – pobočky ve Zlíně a Okresního soudu v Kroměříži jako účastníků řízení a Krajského státního zastupitelství v Brně – pobočky ve Zlíně jako vedlejšího účastníka řízení, takto:

I. Usnesením Krajského soudu v Brně – pobočky ve Zlíně ze dne 9. ledna 2022 č. j. 6 To 364/2022-24 bylo porušeno základní právo stěžovatele zaručené v čl. 36 odst. 1 ve spojení s čl. 38 odst. 2 a čl. 8 odst. 2 Listiny základních práv a svobod.

II. Usnesení Krajského soudu v Brně – pobočky ve Zlíně ze dne 9. ledna 2022 č. j. 6 To 364/2022-24 se zrušuje.

III. Ve zbývající části se ústavní stížnost odmítá.

Odůvodnění

I. Skutkové okolnosti posuzované věci a obsah napadených rozhodnutí

1. Ústavní stížností podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“) se stěžovatel domáhá zrušení v záhlaví uvedených rozhodnutí s tvrzením, že jimi byla porušena jeho ústavně zaručená základní práva podle čl. 1, čl. 8 odst. 2 a 5, čl. 36 odst. 1 a čl. 38 odst. 2 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“), jakož i čl. 4, 90, čl. 95 odst. 1 a čl. 96 Ústavy.

2. Z ústavní stížnosti a vyžádaného soudního spisu sp. zn. 0 Nt 1208/2022 vedeného Okresním soudem v Kroměříži (dále jen „okresní soud“) se podává, že usnesením Policie České republiky, Krajského ředitelství policie Zlínského kraje, Služby kriminální policie a vyšetřování, Odboru obecné kriminality, (dále jen „policejní orgán“) ze dne 20. 4. 2022

č. j. KRPZ-46385-189/TČ-2022-150071 bylo proti stěžovateli zahájeno trestní stíhání pro zvlášť závažný zločin znásilnění podle § 185 odst. 1, odst. 2 písm. a) a odst. 3 písm. a) zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, a pro přečin ohrožování výchovy dítěte podle § 201 odst. 1 písm. a) a d), odst. 3 písm. a) trestního zákoníku. Usnesením policejního orgánu ze dne 5. 9. 2022 č. j. KRPZ-46385-167/TČ-2022-150071-JAP bylo rozšířeno trestní stíhání stěžovatele pro zvlášť závažný zločin pohlavního zneužití podle § 187 odst. 1 a 2 trestního zákoníku a pro přečin ohrožování výchovy dítěte podle § 201 odst. 1 písm. a) a d) a odst. 3 písm. a) trestního zákoníku. Usnesením okresního soudu ze dne 21. 4. 2022 č. j. 0 Nt 1107/2022-12 byl stěžovatel vzat do vazby podle § 67 písm. a), b) a c) zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů. Usnesením okresního soudu ze dne 10. 8. 2022 č. j. 0 Nt 1203/2022-16 byla zamítnuta žádost stěžovatele o propuštění z vazby a bylo rozhodnuto podle § 67 písm. a) a c) trestního řádu o jejím dalším trvání.

3. Dne 21. 11. 2022 podalo Krajské státní zastupitelství v Brně – pobočka ve Zlíně (dále jen „krajské státní zastupitelství“) návrh na prodloužení vazby stěžovatele z důvodů podle § 67 písm. a) a c) trestního řádu, o kterém okresní soud napadeným usnesením rozhodl tak, že se stěžovatel podle § 72 odst. 1 trestního řádu ponechává ve vazbě, neboť u něj nadále trvají vazební důvody podle § 67 písm. a) a c) téhož zákona. V jeho odůvodnění uvedl, že nadále trvá důvodné podezření ze spáchání zvlášť závažných zločinů a přečinů, z nichž je stěžovatel obviněn, neboť je usvědčován zejména svědeckými výpověďmi věrohodných poškozených. Jde-li o vazební důvod podle § 67 písm. a) trestního řádu, stěžovatel je ohrožen trestní sazbou v rozmezí pěti až dvanácti let odnětí svobody, kdy lze předpokládat spíše uložení trestu v horní polovině trestní sazby, přičemž stěžovatel má rodinné vazby ve Slovenské republice, kam by se případně mohl snažit uprchnout. Vazební důvod podle § 67 písm. c) trestního řádu je pak odůvodněn především skutečností, že stěžovatel se páchání trestné činnosti proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti dopouštěl opakovaně, přičemž mu byl v minulosti uložen i dlouhodobý trest nepodmíněného odnětí svobody, který však zjevně neměl účinek. U stěžovatele nebyla zjištěna sexuální úchylka ani duševní porucha, je však disociální a nezdrženlivou osobností, která se vyznačuje chybějící empatií, trvající velkou nezodpovědností, nízkým prahem pro projevy agrese a nepoučitelností. Okresní soud rozhodl mimo vazební zasedání, aniž by stěžovatele vyrozuměl o návrhu státní zástupkyně na prodloužení vazby a aniž by ho poučil o možnosti konání osobního slyšení.

4. Stěžovatel napadl usnesení okresního soudu stížností, jíž Krajský soud v Brně – pobočka ve Zlíně (dále jen „krajský soud“) vyhověl, usnesení okresního soudu zrušil a nově rozhodl tak, že podle § 72 odst. 1 trestního řádu ponechal stěžovatele ve vazbě z důvodů podle § 67 písm. a) a c) téhož zákona. Krajský soud shledal procesní pochybení v postupu okresního soudu, který nevyrozuměl stěžovatele o návrhu státní zástupkyně na prodloužení vazby, uvedený návrh mu nezaslal a nepoučil stěžovatele o tom, že chce-li, aby se konalo vazební zasedání, musí o ně požádat. Krajský soud proto konal vazební zasedání, jehož se stěžovatel zúčastnil a na němž byl vyslechnut. Věcně se krajský soud ztotožnil s odůvodněním okresního soudu.

II. Argumentace stěžovatele

5. Stěžovatel uvádí, že soudy porušily jeho právo na osobní slyšení ve vazebním zasedání. Okresní soud rozhodl bez jeho přítomnosti o dalším trvání vazby, přičemž to zdůvodnil tím, že stěžovatel nepožádal o opětovné osobní slyšení a okresní soud nepovažoval osobní slyšení za potřebné. Stěžovatel k tomu uvádí, že o podání návrhu státní zástupkyně nebyl vyrozuměn, tudíž ani nemohl požádat o konání vazebního zasedání.

6. Rozhodnutí krajského soudu nepovažuje stěžovatel za ústavně souladné, neboť byl slyšen až dne 9. 1. 2023, tedy přibližně měsíc od vydání usnesení okresního soudu. Krajský

soud nadto rozhodoval až po Novém roce, přičemž stížnost mu byla doručena již dne 22. 12. 2022. Krajský soud tak vazební zasedání nařídil opožděně.

III. Vyjádření účastníků řízení a vedlejšího účastníka řízení

7. Ústavní soud si za účelem posouzení ústavní stížnosti vyžádal vyjádření účastníků řízení a vedlejšího účastníka řízení.

8. Okresní soud uvedl, že uznává závažné procesní pochybení, k němuž došlo, když nezaslal stěžovateli návrh státní zástupkyně na prodloužení vazby a následně rozhodl bez nařízení vazebního zasedání. Usnesení okresního soudu tedy bezpochyby nemohlo obstát, bylo tudíž zrušeno. Krajský soud však pochybení okresního soudu napravil tím, že nařídil vazební zasedání a ve věci znovu rozhodl. Okresní soud dále podotýká, že stěžovatel se vazebního zasedání aktivně neúčastnil a neuvedl žádné nové skutečnosti.

9. Krajský soud odkázal na své napadené rozhodnutí. Zároveň zdůraznil, že stěžovatel je stíhán pro velmi závažnou trestnou činnost, kdy jednoznačně převažuje veřejný zájem na ochraně společnosti před takovými jedinci. Krajský soud si je vědom procesního pochybení okresního soudu, které však svým usnesením napravil, neboť stěžovatele vyslechl a znovu rozhodl.

10. Krajské státní zastupitelství je toho názoru, že pochybení okresního soudu bylo napraveno napadeným usnesením krajského soudu, neboť krajský soud nařídil slyšení stěžovatele a ve věci znovu rozhodl. Postup krajského soudu je tak v souladu s judikaturou Ústavního soudu, jíž se stěžovatel dovolává [viz nález ze dne 5. 3. 2019 sp. zn. III. ÚS 3813/18 (N 37/93 SbNU 35)]. Vedlejší účastník navrhuje, aby ústavní stížnost byla zamítnuta.

11. Ústavní soud nepovažoval za nutné zasílat stěžovateli vyjádření účastníků a vedlejšího účastníka řízení na vědomí a k případné replice, neboť neobsahují žádné nové informace, které by již stěžovateli nebyly známy.

IV. Procesní předpoklady řízení před Ústavním soudem

12. Ústavní soud dospěl k závěru, že ústavní stížnost byla podána včas oprávněným stěžovatelem, který byl účastníkem řízení, v němž byla vydána napadená rozhodnutí. Ústavní soud je k jejímu projednání příslušný. Stěžovatel je právně zastoupen v souladu s § 29 až 31 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů. Jeho ústavní stížnost proti napadenému usnesení krajského soudu je přípustná (§ 75 odst. 1 téhož zákona *a contrario*), neboť vyčerpal všechny zákonné procesní prostředky k ochraně svých práv.

13. Jde-li o napadené usnesení okresního soudu, v této části ústavní stížnosti není Ústavní soud příslušný k jejímu projednání, neboť uvedené rozhodnutí bylo již zrušeno (viz výše bod 4).

V. Posouzení důvodnosti ústavní stížnosti

14. Ústavní soud je soudním orgánem ochrany ústavnosti (čl. 83 Ústavy), není součástí soustavy soudů a není jim instančně nadřízen (čl. 91 odst. 1 Ústavy). Řízení před Ústavním soudem je zvláštním řízením, jehož předmětem je posouzení, zdali v řízení před obecnými soudy nedošlo k porušení stěžovatelových základních práv nebo svobod zaručených mu ústavním pořádkem.

15. Ústavní soud předesílá, že osobní svoboda zaručená v čl. 8 odst. 1 Listiny je v demokratickém právním státě jednou z nejdůležitějších hodnot [viz např. rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci *Ťupa proti České republice* ze dne 26. 5. 2011 č. 39822/07, § 45]. Tomu musí odpovídat požadavky na přezkum postupu orgánů veřejné moci při omezování osobní svobody [nález sp. zn. II. ÚS 336/06 ze dne 28. 3. 2007 (N 56/44 SbNU 719)]. Trvání na dodržení všech zákonem stanovených podmínek pro omezení osobní svobody představuje základní záruku, že budou respektována práva dotčeného jednotlivce a že nedojde ke zneužití moci [nález ze dne 17. 2. 2015 sp. zn. III. ÚS 916/13 (N 33/76 SbNU 451)].

16. Právo obviněného osobně se zúčastnit řízení před soudem při rozhodování o vzetí do vazby nebo o jejím dalším trvání a z toho vyplývající právo být slyšen (vyjádřit se) v řízení je třeba považovat za základní prvek práva na řádné trestní řízení, které se týká omezení osobní svobody. Od osobního slyšení je možno upustit pouze tehdy, odmítl-li obviněný *expressis verbis* takovýto výslech, nebo bránila-li by výslechu objektivně nepřekonatelná překážka nebo docházelo-li by k rozhodování soudu bezprostředně poté, co byl obviněný k vzetí do vazby nebo k jejímu trvání soudem vyslechnut, např. v souvislosti s řízením o stížnosti proti jinému vazebnímu rozhodnutí. Za výjimečných okolností lze zhojit nedostatek osobního slyšení tím, že se ve velmi krátké době po vydání rozhodnutí uskuteční osobní slyšení obviněného soudem, při němž bude mít možnost uplatnit své námitky k dalšímu trvání vazby [srov. např. nálezy ze dne 22. 10. 2009 sp. zn. III. ÚS 2198/09 (N 227/55 SbNU 135) a ze dne 2. 5. 2016 sp. zn. I. ÚS 3693/15 (N 82/81 SbNU 393)].

17. V usnesení ze dne 16. 8. 2012 sp. zn. IV. ÚS 2215/12 Ústavní soud s odkazem na usnesení Nejvyššího soudu ze dne 10. 3. 2012 č. j. 11 Tvo 9/2012-33 konstatoval, že z § 33 odst. 1 a 5 trestního řádu vyplývá, že orgány činné v trestním řízení jsou povinny obviněného poučit o jeho právech a poskytnout mu plnou možnost jejich uplatnění. Zakládá-li § 73d odst. 3 trestního řádu (*a contrario*) právo obviněného domáhat se konání vazebního zasedání, pak je povinností soudu rozhodujícího o dalším trvání vazby umožnit mu, aby mohl toto právo využít. Neinformuje-li však příslušný soud obviněného, který je ve vazbě, o tom, že jím bude rozhodováno o dalším trvání jeho vazby, popřípadě kdy se tak stane (dokonce mu ani nedoručí návrh státního zástupce), a neposkytne mu lhůtu k vyslovení požadavku na konání vazebního zasedání, pak mu ve skutečnosti znemožní uplatnit právo žádat o konání vazebního zasedání a tohoto vazebního zasedání se zúčastnit (viz např. nález Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 3693/15).

18. Z vyžádaného spisu vyplývá, že státní zástupkyně zaslala dne 21. 11. 2022 návrh na vydání rozhodnutí o dalším trvání vazby podle § 72 odst. 1 trestního řádu okresnímu soudu, kterému byl tento návrh ještě téhož dne doručen. Ze spisu není jakkoliv patrné, že by návrh státní zástupkyně byl stěžovateli zaslán k nahlédnutí (vyjádření). Nebylo mu tudíž ani poskytnuto poučení o možnosti konání vazebního zasedání a lhůta k vyslovení požadavku na jeho konání. Ostatně okresní soud tuto skutečnost ani nepopírá a plně uznává toto své procesní pochybení. Stěžovatel tak byl osobně slyšen k důvodům své vazby dne 10. 8. 2022 před okresním soudem, který zamítl jeho žádost o propuštění z vazby usnesením č. j. 0 Nt 1203/2022-16 (rozhodnutí nabylo právní moci dne 8. 9. 2022, kdy byla zamítnuta stížnost stěžovatele proti usnesení okresního soudu krajským soudem). Další osobní slyšení stěžovatele se uskutečnilo až 9. 1. 2023, kdy rozhodoval krajský soud napadeným usnesením o stížnosti proti usnesení okresního soudu z 6. 12. 2022. Ústavní soud zdůrazňuje, že je-li mezi osobními slyšeními obviněného prodleva delší než šest týdnů a obviněný požádá o konání vazebního zasedání, pak nenastanou-li podmínky uvedené v § 73d odst. 3 trestního řádu, je nutno vazební zasedání konat.

19. Okolnosti, za nichž soud není povinen konat o dalším trvání vazby vazební zasedání (ať už o jeho konání obviněný požádal, či nikoliv) jsou v posuzované věci podle § 73d odst. 3 písm. b) trestního řádu vázány na splnění dvou podmínek: 1. od posledního vazebního zasedání, při němž byl obviněný slyšen, neuběhlo více než šest týdnů a 2. obviněný neuvedl žádné nové okolnosti podstatné pro rozhodnutí o vazbě nebo jím uváděné okolnosti zjevně nemohou vést ke změně rozhodnutí o vazbě. Z uvedeného je zřejmé, že byl-li stěžovatel slyšen dne 10. 8. 2022, byly požadavky na jeho další slyšení nepochybně naplněny dne 6. 12. 2022, kdy proběhlo neveřejné zasedání okresního soudu, který rozhodoval o návrhu státní zástupkyně na prodloužení vazby stěžovatele, o němž však stěžovatel nevěděl. Stěžovatel následně poté, co mu bylo doručeno napadené usnesení okresního soudu, ve své stížnosti namítal mimo jiné porušení svého práva na osobní slyšení, což se pokusil napravit krajský soud svým postupem,

když nařídil na den 9. 1. 2023 vazební zasedání, tj. déle než pět měsíců poté, co byl stěžovatel naposledy slyšen ke svému obvinění a vazebním důvodům. Již v den přijetí napadeného usnesení okresního soudu však uběhly od slyšení stěžovatele téměř čtyři měsíce. To Ústavní soud považuje za porušení § 73d odst. 3 trestního řádu. Nadto okresní soud bez vazebního zasedání upřel stěžovateli jakoukoliv možnost vyjádřit se k návrhu státní zástupkyně, neboť mu tento návrh ani nezaslal. Krajský soud tak i přes svou snahu již nemohl procesní pochybení okresního soudu napravit nařízením vazebního zasedání s osobním slyšením stěžovatele, ani kdyby se konalo dříve než 9. 1. 2023, když okresnímu soudu byla stížnost stěžovatele proti jeho usnesení doručena 12. 12. 2022, přičemž do dispozice krajského soudu se dostala 22. 12. 2022.

20. Ústavní soud uzavírá, že podle čl. 38 odst. 2 a čl. 8 odst. 2 Listiny každé zbavení osobní svobody (tudíž i prodloužení zbavení osobní svobody) musí být v souladu se zákonem. Okresní soud nerespektoval § 73d odst. 3 trestního řádu a vazbu stěžovateli prodloužil, aniž by měl vytvořeny podmínky pro konání neveřejného zasedání. Avšak vzhledem k tomu, že usnesení okresního soudu bylo zrušeno krajským soudem, nelze nyní předmětné usnesení zrušit znovu. Krajský soud vzhledem k časovému odstupu od posledního slyšení stěžovatele již sám uvedenou procesní vadu nemohl odstranit jinak než propuštěním stěžovatele z vazby, neboť prodloužení vazby okresním soudem neodpovídalo kautelám zakotveným v čl. 8 odst. 2 Listiny, v souladu s nimiž nikdo nesmí být zbaven svobody jinak než způsobem, který stanoví zákon. Ten stanoví jasná pravidla pro osobní slyšení obviněného. Jejich nedodržení tak musí mít stejný důsledek jako např. nedodržení zákonných lhůt pro prodloužení vazby, jejichž důsledkem je právě propuštění obviněného z vazby. Zrušením usnesení okresního soudu krajským soudem bylo sice uznáno a pojmenováno pochybení okresního soudu, avšak uvedené pochybení tím vůči stěžovateli nebylo napraveno. I krajský soud proto porušil právo stěžovatele zaručené v čl. 36 odst. 1 ve spojení s čl. 38 odst. 2 a čl. 8 odst. 2 Listiny.

21. Ústavní soud proto podle § 82 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu ústavní stížnosti vyhověl a podle § 82 odst. 3 písm. a) téhož zákona zrušil napadené rozhodnutí krajského soudu. Jde-li o napadené usnesení okresního soudu, Ústavní soud v této části ústavní stížnost odmítl dle § 43 odst. 1 písm. d) zákona o Ústavním soudu jako návrh, k jehož projednání není příslušný.

Č. 50
Obnovené řízení po rozsudku ESLP ve věci Pálka a ostatní proti České republice – spravedlivá náhrada za vyvlastněné pozemky (sp. zn. Pl. ÚS 20/22 ze dne 4. dubna 2023)

1. Článek 1 Dodatkového protokolu k Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod nezaručuje právo na plnou náhradu vyvlastněného majetku za všech okolností; musí však vždy existovat postup zajišťující celkové posouzení důsledků vyvlastnění, včetně přiznání výše náhrady v přiměřeném poměru k hodnotě vyvlastňovaného majetku pro naplnění požadavku nastolení spravedlivé rovnováhy v souladu s právem jednotlivce na pokojné užívání majetku ve smyslu věty první dotčeného ustanovení Úmluvy. Rigidní systém určování náhrad, který nebere v úvahu jiné faktory než úředně stanovené ceny, vytváří riziko narušení vyžadované spravedlivé rovnováhy.

2. Z mezinárodních závazků, závazně interpretovaných Evropským soudem pro lidská práva, i judikatury Ústavního soudu plyne, že není v souladu s nimi aplikace dříve platných – rigidních – právních předpisů bez zohlednění toho, zda je jimi stanovená (tzv. úřední) cena v rozumném poměru k ekonomické realitě daného okamžiku.

Nález

Ústavní soud rozhodl v plénu složeném z předsedy soudu Pavla Rychetského a soudců Jaroslava Fenyka, Josefa Fialy, Jana Filipa, Jaromíra Jirsy (soudce zpravodaj), Tomáše Lichovníka, Vladimíra Sládečka, Jana Svatoně, Vojtěcha Šimíčka, Milady Tomkové a Jiřího Zemánka o ústavní stížnosti 1. Václava Pálky, 2. Ing. arch. Josefa Pálky, 3. Bohuslava Kučery, 4. Ing. Bohuslava Kučery, 5. Marie Hochmannové, zastoupených JUDr. Ing. Lukášem Prudilem, Ph.D., advokátem, se sídlem v Brně, Bašty 8, proti rozsudkům Nejvyššího soudu č. j. 28 Cdo 691/2010-103 ze dne 9. 11. 2011, Vrchního soudu v Praze č. j. 11 Cmo 41/2009--76 ze dne 3. 9. 2009 a Městského soudu v Praze č. j. 66 C 17/2008-59 ze dne 3. 11. 2008, původně vedené pod spisovou značkou IV. ÚS 1163/12, za účasti Nejvyššího soudu, Vrchního soudu v Praze a Městského soudu v Praze jako účastníků řízení a Ředitelství silnic a dálnic, se sídlem v Praze 4, Čerčanská 2023/12, zastoupeného JUDr. Jiřím Drápalem, advokátem, se sídlem ve Vsetíně, Horní náměstí 12, jako vedlejšího účastníka řízení, takto:

I. Rozsudky Nejvyššího soudu č. j. 28 Cdo 691/2010-103 ze dne 9. 11. 2011, Vrchního soudu v Praze č. j. 11 Cmo 41/2009-76 ze dne 3. 9. 2009 a Městského soudu v Praze č. j. 66 C 17/2008-59 ze dne 3. 11. 2008 bylo porušeno právo stěžovatelů na ochranu vlastnického práva ve smyslu článku 1 Dodatkového protokolu k Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod a článku 11 odst. 1 a 4 Listiny základních práv a svobod.

II. Rozsudky Nejvyššího soudu č. j. 28 Cdo 691/2010-103 ze dne 9. 11. 2011, Vrchního soudu v Praze č. j. 11 Cmo 41/2009-76 ze dne 3. 9. 2009 a Městského soudu v Praze č. j. 66 C 17/2008-59 ze dne 3. 11. 2008 se ruší.

Odůvodnění

I. Vymezení věci

1. Stěžovatelé se v obnoveném řízení o ústavní stížnosti sp. zn. IV. ÚS 1163/12, vedeném nově pod sp. zn. Pl. ÚS 20/22 [viz usnesení sp. zn. Pl. ÚS 20/22 ze dne 21. 2. 2023 (všechna rozhodnutí jsou dostupná na https://nalus.usoud.cz)], domáhají zrušení v záhlaví uvedených rozhodnutí pro porušení čl. 4 odst. 4, čl. 11 odst. 4 a čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina"), jakož i čl. 1 Dodatkového protokolu k Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva"); činí tak na podkladě rozsudku Evropského soudu pro lidská práva (dále též „ESLP") ve vlastní věci *Pálka a ostatní proti České republice* ze dne 24. 3. 2022 č. 30262/13 (dostupný v českém překladu na https://eslp.justice.cz; v úředním jazyce jsou všechna rozhodnutí ESLP dostupná na https://hudoc.echr.coe.int).

II. Skutkové okolnosti případu a dosavadní průběh řízení

2. Předmětem sporu před obecnými soudy byla výše finanční náhrady za vyvlastnění zemědělských pozemků stěžovatelů za účelem výstavby rychlostní komunikace R55 (k. ú. Tlumačov na Moravě), stanovená správními orgány podle tehdy platné právní úpravy (rozhodnutí o vyvlastnění majetku stěžovatelů nabylo právní moci dne 26. 9. 2005). Stěžovatelé namítali, že obecné soudy postupovaly v rozporu s čl. 95 odst. 1 Ústavy, podle kterého jsou vázány pouze zákonem a mezinárodní smlouvou; neměly tedy aplikovat nevyhovující podzákonné předpisy a měly se zabývat přiměřeností finanční náhrady, náležející stěžovatelům v souvislosti s vyvlastněním jejich pozemků, na základě vlastní úvahy a v souladu s principem proporcionality. V době rozhodování obecných soudů byla již nadto účinná nová právní úprava umožňující přiznat jako náhradu obvyklou (tržní) cenu pozemku [srov. nejprve § 111 odst. 1 písm. a) zákona č. 50/1976 Sb., o územním plánování a stavebním řádu (stavební zákon), ve znění zákona č. 186/2006 Sb., účinného od 1. 7. 2006, a poté § 10 odst. 1 písm. a) zákona č. 184/2006 Sb., o odnětí nebo omezení vlastnického práva k pozemku nebo ke stavbě (zákon o vyvlastnění), účinného od 1. 1. 2007, (dále jen „zákon o vyvlastnění")], kterou mohly a měly ve své úvaze o výši náhrady zohlednit.

3. Žalobou podle části páté občanského soudního řádu se stěžovatelé domáhali nahrazení rozhodnutí správních orgánů soudním rozhodnutím a určení přiměřené náhrady za vyvlastnění pozemků ve výši 5 991 760 Kč s příslušenstvím; namísto toho obecné soudy potvrdily rozhodnutí správních orgánů o přiznání finanční náhrady ve výši tzv. úřední ceny pozemků, tj. 778 150 Kč (50 Kč/m^2). Ústavní stížnost stěžovatelů proti napadeným rozhodnutím obecných soudů odmítl Ústavní soud usnesením sp. zn. IV. ÚS 1163/12 ze dne 1. 11. 2012 jako zjevně neopodstatněnou (k důvodům podrobněji viz toto usnesení).

4. Shora nadepsaným rozsudkem ESLP následně dospěl k závěru, že postupem vnitrostátních orgánů byl porušen čl. 1 Dodatkového protokolu k Úmluvě, jelikož navrhovatelům byla za pozemky vyvlastněné z důvodu stavby rychlostní komunikace vyplacena náhrada za vyvlastněné nemovitosti podle cenových předpisů („úřední cena"), aniž by vnitrostátní orgány posoudily její přiměřenost ve vztahu k jejich tržní hodnotě.

III. Procesní předpoklady řízení před Ústavním soudem

5. Ústavní soud proto zmíněným usnesením sp. zn. Pl. ÚS 20/22 ze dne 21. 2. 2023 k návrhu stěžovatelů povolil obnovu původního řízení sp. zn. IV. ÚS 1163/12, usnesení v něm vydané zrušil a ústavní stížnost [splňující všechny formální náležitosti stanovené zákonem č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu")] v plénu (viz bod 7 usnesení sp. zn. Pl. ÚS 20/22) znovu projednal, vycházeje přitom z právního názoru ESLP (§ 119b odst. 3 téhož zákona).

IV. Argumentace stěžovatelů

6. V původní ústavní stížnosti stěžovatelé namítali, že porušení čl. 11 odst. 4 ve spojení s čl. 4 odst. 4 Listiny spatřují v jejich ústavně nekonformním výkladu, při němž se obecné soudy pouze omezily na konstatování existence zákonné úpravy, která odkazovala pro určení výše náhrady za vyvlastnění na pravidla stanovená vyhláškou a jejíž aplikace měla představovat jediný možný a zákonný postup – a to aniž by se k opakovaným námitkám stěžovatelů zabývaly přiměřeností takto stanovené náhrady ve vztahu k tržní (v místě a čase obvyklé) ceně. V postupu obecných soudů spatřovali stěžovatelé s odkazem na nález sp. zn. Pl. ÚS 50/05 ze dne 16. 10. 2007 (N 161/47 SbNU 133; 2/2008 Sb.) také porušení čl. 10 a čl. 95 odst. 1 Ústavy, odkazovali i na judikaturu ESLP a namítali i porušení čl. 1 Dodatkového protokolu k Úmluvě. Zdůraznili, že vedlejší účastník si byl disproporce určené náhrady vůči ceně obvyklé vědom a snažil se u Ministerstva financí vyjednat výjimku – neuspěl však; dodali také, že jim byly vyvlastněny pozemky nabyté v rámci uspokojení restitučních nároků.

7. K původní argumentaci stěžovatelé v návrhu na obnovu řízení odkazují na postoj ESLP a zdůrazňují, že podle něj se v jejich konkrétním případě obecné soudy nesprávně přiklonily k závěru, že relevantní při určení ceny vyvlastňovaného majetku jsou pouze „tabulkové“ ceny stanovené právní regulací, ačkoli jim čl. 1 Dodatkového protokolu k Úmluvě přikazuje najít spravedlivou rovnováhu mezi vyvlastněním a cenou vyvlastňovaného majetku. Tomuto požadavku české obecné soudy podle ESLP za situace, kdy právní úprava účinná v rozhodné době nezajišťovala komplexní posouzení následků vyvlastnění, svým rigidním přístupem nedostály.

V. Vyjádření účastníků řízení a vedlejšího účastníka; ústní jednání

8. Podle § 42 odst. 4 zákona o Ústavním soudu vyzval Ústavní soud již v původním řízení účastníky a vedlejšího účastníka řízení, aby se k ústavní stížnosti vyjádřili. Při nezpochybňovaném skutkovém stavu je možné z těchto vyjádření vyjít i při nynějším rozhodnutí věci (srov. Pospíšil, I. in Wagnerová, E. Dostál, M., Langášek, T., Pospíšil, I. Zákon o Ústavním soudu s komentářem. § 119b. Praha: ASPI, a. s., 2007, s. 548).

9. Obecné soudy navíc v roce 2012 pouze odkázaly na odůvodnění svých rozhodnutí, podle kterého tehdy platná a účinná právní úprava [§ 111 odst. 2 zákona č. 50/1976 Sb., o územním plánování a stavebním řádu (stavební zákon), ve znění účinném do 30. 6. 2006, ve spojení se zákonem č. 151/1997 Sb., o oceňování majetku a o změně některých zákonů (zákon o oceňování majetku), v rozhodném znění, a vyhláškou č. 122/1984 Sb., o náhradách při vyvlastnění staveb, pozemků, porostů a práv k nim, a vyhláškou č. 540/2002 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona č. 151/1997 Sb., o oceňování majetku a o změně některých zákonů (zákon o oceňování majetku), v rozhodném znění] neumožňovala postup jiný. Nejvyšší soud již tehdy uvedl, že zvolené řešení je problematické, nejednoznačné a na hranici kolize principů přiměřené náhrady za vyvlastnění (čl. 11 odst. 4 Listiny) a rovnosti účastníků právních vztahů (čl. 1 Listiny), jejíž vyřešení ponechal na úvaze Ústavního soudu.

10. Ani vyjádření účastníků k obnovenému řízení nepřinesla nová tvrzení či argumenty. Vrchní soud v Praze odkázal na odůvodnění svého rozhodnutí a sdělil, že na jeho ústavní konformitě trvá; základní práva stěžovatelů z jeho pohledu nebyla dotčena. Městský soud v Praze (dále jen „nalézací soud“) uvedl, že s ohledem na rozsudek ESLP obnově řízení nelze patrně zabránit; k meritu ústavní stížnosti stanovisko nezaujal. Nejvyšší soud sdělil, že implementaci rozsudku ESLP nechává na úvaze Ústavního soudu.

11. Vedlejší účastník se podobně jako nalézací soud vyjádřil, že je nezbytné povolit obnovu řízení o ústavní stížnosti a následně vydat vyhovující nález. Zároveň uvedl, že stěžovateli požadovanou výši finanční náhrady považuje za nepřiměřenou, což podrobněji vyargumentuje v následném řízení před obecnými soudy, bude-li otevřeno.

12. Vzhledem k obsahu uvedených vyjádření Ústavní soud nepovažoval za nutné zasílat je stěžovatelům k replice. Za potřebné nepovažoval ani opětovné připojení spisu nalézacího soudu, neboť jeho úkolem je přijmout ústavně konformní výklad právních norem, nikoli činit nová (či přehodnocovat dosud učiněná) skutková zjištění, k nimž by bylo třeba provádět dokazování. Z toho důvodu také nekonal ústní jednání, které by nemohlo přispět k dalšímu objasnění věci (§ 44 zákona o Ústavním soudu *a contrario*).

VI. Hodnocení Ústavního soudu

13. Ústavní stížnost je důvodná.

14. V původním řízení se Ústavní soud ztotožnil s názorem Nejvyššího soudu, upřednostňujícím ve výše naznačené kolizi principů rovnost účastníků před zákonem před individuální ochranou vlastnického práva stěžovatelů. Veden byl přitom úvahou, že „pro stanovení výše náhrady za vyvlastnění byla totiž rozhodující právní úprava platná v době, kdy bylo správními orgány rozhodnuto o vyvlastnění … Protože již k tomuto okamžiku vzniklo žalobkyni právo na náhradu za vyvlastnění, nemůže se – pokud jde o výši náhrady – prosadit zásada, že pro rozsudek je rozhodující stav v době jeho vyhlášení (§ 154 odst. 1 o. s. ř.). Aplikace § 31 [zákona o vyvlastnění], na posuzovaný případ nepřichází v úvahu, neboť citovaný zákon nabyl účinnosti 1. 1. 2007, tj. až poté, co řízení o vyvlastnění bylo pravomocně skončeno“. V návaznosti na to v usnesení sp. zn. IV. ÚS 1163/12 dodal, že pro aplikaci principu proporcionality nevznikl ve věci dostatečný prostor.

15. V novém posouzení věci Ústavní soud, jak mu ukládá zákon o Ústavním soudu, vychází z právního názoru Evropského soudu pro lidská práva, který dospěl k závěru o porušení čl. 1 Dodatkového protokolu k Úmluvě na základě následujících úvah:

VI. a) Právní názor Evropského soudu pro lidská práva

16. Vnitrostátní úprava nebyla podle ESLP jednoznačná v tom smyslu, zda má obecný soud výši náhrady určit podle právní úpravy platné v době jeho rozhodnutí, nebo k okamžiku vyvlastnění (který obecné soudy v projednávané věci zvolily). Odůvodnění napadených rozhodnutí však byla v tomto směru řádná a podložená dosavadní judikaturou, přístup zvolený obecnými soudy tak ESLP – v danou chvíli – nemohl označit za nepředvídatelný či svévolný.

17. Problematickým bodem zůstal pouze způsob určení přiměřené výše náhrady za vyvlastnění majetku. Z judikatury ESLP vyplývá, že čl. 1 Dodatkového protokolu k Úmluvě nezaručuje právo na plnou náhradu vyvlastněného majetku za všech okolností; musí však vždy existovat postup zajišťující celkové posouzení důsledků vyvlastnění, včetně přiznání výše náhrady v přiměřeném poměru k hodnotě vyvlastňovaného majetku pro naplnění požadavku nastolení spravedlivé rovnováhy v souladu s právem jednotlivce na pokojné užívání majetku ve smyslu věty první dotčeného ustanovení Úmluvy (§ 46–50 rozsudku ESLP).

18. Rigidní systém určování náhrad, který nebere v úvahu jiné faktory než úředně stanovené ceny (jako tomu bylo u právní úpravy účinné do 30. 6. 2006), vytváří riziko narušení vyžadované spravedlivé rovnováhy (rozsudek velkého senátu ESLP ve věci *Papachelas proti Řecku* ze dne 25. 3. 1999 č. 31423/96, § 48–49 a 53–55). Také Ústavní soud dospěl v nálezech sp. zn. II. ÚS 1135/14 ze dne 30. 6. 2015 (N 124/77 SbNU 899) a sp. zn. I. ÚS 1904/14 ze dne 11. 8. 2015 (N 139/78 SbNU 171) týkajících se výše náhrady za vyvlastnění k závěru, že dosavadní přístup vycházející z aplikace předpisů ve znění účinném do 30. 6. 2006 o výši náhrady by mohl být v rozporu s mezinárodními závazky České republiky. Šlo ovšem o judikaturní změnu, která pro stěžovatele přišla pozdě, neboť jejich řízení skončilo v roce 2012, kdy se vnitrostátní soudy (včetně Ústavního soudu) striktně držely úředních cen a judikaturu ESLP nezohledňovaly (§ 60 rozsudku ESLP).

19. Evropský soud pro lidská práva neuzavřel, že by systém náhrad vycházející z tabulek a sazeb vydávaných vnitrostátními orgány byl jako takový z pohledu čl. 1 Dodatkového

protokolu k Úmluvě vždy problematický. Česká právní úprava však neumožňovala judikaturou vyžadovaný „postup zajišťující celkové posouzení důsledků vyvlastnění“ (rozsudek ve věci *Efstathiou a Michailidis & Co. Motel Amerika proti Řecku* ze dne 10. 7. 2003 č. 55794/00, § 29). Právní úprava před i po datu 30. 6. 2006 sice beze změny počítala s „cenou obvyklou“, její obsah se však diametrálně proměnil: zatímco před uvedeným datem vycházela z tzv. ceny úřední, navázané na cenové předpisy a ponechávající správním orgánům jen malý prostor pro uvážení, po uvedeném datu již obvyklá cena odpovídala ceně tržní (viz § 58 rozsudku ESLP a bod 34 nálezu sp. zn. II. ÚS 1135/14).

20. Při neexistenci řádného posouzení věci vnitrostátními soudy však ESLP odmítl spekulovat, jaká náhrada měla být stěžovatelům nabídnuta [zatímco stěžovatelé tvrdili, že jim byla vyplacena náhrada ve výši 13 % tržní ceny vyvlastněných pozemků (§ 15 rozsudku ESLP), vláda namítala, že kompenzace byla úměrná tržní hodnotě pozemků jako původně zemědělských, nikoli stavebních (§ 43–44 rozsudku ESLP)]. Posoudil pouze, že v rozhodné době vnitrostátní právo nestanovilo vhodný postup pro řešení těchto případů; klíčovým problémem v projednávané věci nebyla výše náhrady za vyvlastnění, ale příslušná právní úprava a její výklad před změnou judikatury Ústavního soudu (§ 62 rozsudku ESLP).

21. Na základě stručně rekapitulovaných úvah dospěl Evropský soud pro lidská práva k závěru, že „spravedlivá rovnováha [podle čl. 1 Dodatkového protokolu k Úmluvě] byla narušena, neboť rigidní přístup uplatněný vnitrostátními soudy nebyl v souladu s procesními požadavky vyplývajícími z ustálené judikatury [ESLP] vztahující se k tomuto ustanovení“ (§ 64 rozsudku ESLP), a konstatoval porušení práva stěžovatelů na pokojné užívání jejich majetku zaručeného uvedeným ustanovením. Stěžovateli navrhovanou aplikaci čl. 41 Úmluvy (odčinění nemajetkové újmy způsobené porušením Úmluvy) neshledal Evropský soud pro lidská práva jako důvodnou s ohledem na možnost znovuotevření řízení před Ústavním soudem.

VI. b) Dosavadní judikatura Ústavního soudu

22. Jak zdůraznil i Evropský soud pro lidská práva, ve věci sp. zn. II. ÚS 1135/14 se Ústavní soud sám přiznaně od nyní zrušeného usnesení sp. zn. IV. ÚS 1163/12 odchýlil. Již soud prvního stupně v dříve uvedené věci přiznal žalobcům náhradu ve výši tržní hodnoty vyvlastněných nemovitostí (ačkoli rozhodnutí o vyvlastnění bylo učiněno před 1. 7. 2006 – podrobně viz bod 10 nálezu sp. zn. II. ÚS 1135/14), právě s odkazem na ústavněprávní požadavek přiměřené a spravedlivé rovnováhy (plynoucí z mezinárodního závazku); přijal proto výklad rozdílný od do té doby přijímaného a postupoval podle § 153 odst. 1 a § 154 odst. 1 o. s. ř. S jeho náhledem se později ztotožnil i Ústavní soud, který zmíněným nálezem zrušil opačná rozhodnutí odvolacího i dovolacího soudu. Dospěl v této souvislosti k závěru, že „[p]ro rozsudek v řízení podle části páté občanského soudního řádu, tj. ve věcech, o nichž bylo rozhodnuto správním orgánem, je rozhodující stav včetně právní úpravy účinné v době jeho vyhlášení (§ 154), neboť soud napadené správní rozhodnutí nepřezkoumává, nýbrž věc nově posuzuje meritorně (v plné jurisdikci). O retroaktivní aplikaci nové právní úpravy se proto nejedná“. Vyzdvihl přitom časový aspekt hrající zásadní roli, neboť „s plynutím času dochází k prohlubování disproporce mezi cenou stanovenou vyhláškou … a spravedlivou náhradou představovanou cenou tržní“ (bod 16 *in fine* nálezu sp. zn. II. ÚS 1135/14).

23. Navazující nález sp. zn. I. ÚS 1904/14 byl vydán v případu v zásadních rysech stejném, jako byla věc sp. zn. II. ÚS 1135/14 a jako je věc stěžovatelů. V něm Ústavní soud vyslovil, že při vyvlastňování pro výstavbu silnic je v rozumném poměru k hodnotě majetku pouze plná náhrada ve výši tržní ceny, jinak by bylo porušeno právo na ochranu majetku vyplývající z čl. 1 Dodatkového protokolu k Úmluvě i čl. 11 odst. 4 Listiny.

24. Kolizi přijatého přístupu s principem rovnosti před zákonem vypořádal Ústavní soud v bodě 33 nálezu sp. zn. II. ÚS 1135/14 odkazem na zásadu *vigilantibus iura scripta sunt* (práva náležejí bdělým), jejíž naplnění podle něj nelze klást k tíži dotčených stěžovatelů, kteří na rozdíl

od jiných účastníků právních vztahů využili svých zákonem stanovených práv a podáním žaloby podle části páté občanského soudního řádu realizovali své právo na přístup k soudu v souladu s čl. 36 odst. 1 Listiny a domohli se ochrany vůči zásahům orgánů veřejné moci (rozhodnutím správních orgánů) v řízení před nezávislým soudem.

VI. c) Samotné posouzení projednávané věci

25. Jak bylo výše uvedeno, Ústavní soud postupem doby vlastní postoj – i s odkazem na plynutí času – přehodnotil. Vzhledem k čl. 89 odst. 2 Ústavy jsou nálezy Ústavního soudu vázány všechny orgány i osoby – Ústavní soud a nyní dotčené obecné soudy nevyjímaje. Z provedené rekapitulace nejen rozsudku ESLP, ale i vývoje judikatury Ústavního soudu je zřejmé, že nevyhnutelným výsledkem obnoveného řízení je kasační výrok Ústavního soudu a znovuotevření řízení před obecnými soudy. Při dalším rozhodování věci bude jejich povinností postupovat v souladu nejen se zde rekapitulovanými nosnými důvody rozsudku ESLP, ale také s uvedenými nálezy Ústavního soudu.

26. Předmětem řízení před obecnými soudy je rozhodnutí o přiměřené výši náhrady za vyvlastnění předmětných pozemků stěžovatelů v důsledku výstavby dopravní infrastruktury (v rozumném poměru k tržní hodnotě zabaveného majetku v době, kdy k zásahu do vlastnického práva došlo – viz rozsudek ESLP ve věci *Pinc a Pincová proti České republice* ze dne 5. 11. 2002 č. 36548/97). Vyvlastnění se uskutečnilo před datem 1. 7. 2006, od kterého je v právním řádu zakotveno pravidlo, že se jako náhrada vyvlastněnému vyplácí cena v místě a čase obvyklá („tržní“). Z mezinárodních závazků, interpretovaných závazně Evropským soudem pro lidská práva, i judikatury Ústavního soudu však plyne, že není v souladu s nimi aplikace tehdy platných – rigidních – právních předpisů bez zohlednění, zda je jimi stanovená (tzv. úřední) cena v rozumném poměru k ekonomické realitě rozhodného okamžiku.

27. „Rozhodným okamžikem“ bylo původně míněno datum pravomocného správního rozhodnutí o vyvlastnění; z nálezu sp. zn. II. ÚS 1135/14 však plyne, že postupem času se disproporce mezi úřední a tržní cenou prohlubovala a je legitimní změna výkladového přístupu v otázce, k jakému okamžiku je třeba přiměřenou výši náhrady určovat. Vzhledem k plné jurisdikci soudu v řízení podle části páté občanského soudního řádu shledal proto jako logické, že se plně aplikuje i § 154 odst. 1 o. s. ř. a pro rozsudek bude rozhodující stav v době jeho vyhlášení. Učinil tak na podkladě kauzy, v níž rozestup mezi vyvlastněním a přiznáním náhrady činil deset let (v nyní souzené věci stěžovatelů tomu od okamžiku vyvlastnění letos bude již osmnáct let). „Dobu, kdy k zásahu do vlastnického práva došlo“, ve smyslu judikatury ESLP (viz předchozí bod) je tedy třeba vnímat jako nepřetržitou (kontinuální) až do okamžiku reálného poskytnutí spravedlivé náhrady za něj. ESLP při hodnocení požadavku spravedlivé náhrady přihlíží právě i k časovému aspektu souzené věci – dlouhé prodlení mezi původním a novým ohodnocením nemovitostí podle něj nelze pominout (rozsudek ve věci *Zacharakis proti Řecku* ze dne 13. 7. 2006 č. 17305/02 či rozsudek ve věci *Pešková proti České republice* ze dne 26. 11. 2009 č. 22186/03).

28. Nenaleznou-li účastníci řízení před obecnými soudy shodu v zájmu mimosoudního ukončení této letité kauzy (k čemuž Ústavní soud zejména vedlejšího účastníka v zájmu zachování důvěry veřejnosti i mezinárodních institucí v úctu České republiky k základním právům jednotlivce vyzývá), stojí před obecnými soudy nelehký úkol nalézt spravedlivou rovnováhu mezi veřejným zájmem na užívání vyvlastněných pozemků a ochranou práva stěžovatelů na pokojné užívání majetku a hledat přiměřenou výši náhrady za omezení (odnětí) tohoto jejich práva v kontextu doby nikoli minulé, nýbrž té, v níž budou rozhodovat. Nelze přitom vyloučit, že předmětné pozemky, řadu let zastavěné veřejně prospěšnou stavbou (rychlostní komunikace), již nebude možné pro současnou dobu znalecky ocenit, neboť neexistuje srovnatelný trh, na němž by byly obchodovány. Posouzení právní otázky, jaká výše

náhrady bude přiměřená a spravedlivá, by bylo v souladu s § 136 o. s. ř. nutné opřít o vlastní odůvodněnou úvahu soudu.

29. Obecné soudy – nedojde-li ke smírnému vyřešení sporu – budou muset pečlivě zvážit, k jakému okamžiku je třeba spravedlivou náhradu za vyvlastněné pozemky vztáhnout (podle toho pak vyhodnotit, zda je namístě přiznat i úroky z prodlení) a jakou povahu pozemků přitom vzít v úvahu (zda původní zemědělskou či dnešní zastavěnou). To vše jsou otázky, jejichž řešení je pravomocí obecných soudů; Ústavní soud je nemůže předjímat a zasahovat do pravomoci, která mu nepřísluší. Pro úplnost pouze dodává, že doba řízení před ESLP k tíži České republiky jít nemůže [srov. nález sp. zn. I. ÚS 1154/20 ze dne 23. 2. 2021 (N 37/104 SbNU 389)].

VI. d) Temporální účinky nálezu

30. V otázce kolize zde přijaté ochrany individuálního práva stěžovatelů pokojně užívat svůj majetek s principem rovnosti jednotlivců v právech, vyvěrajícím nejen z čl. 1 Listiny, ale i čl. 1 odst. 1 Ústavy, odkazuje Ústavní soud na závěr vyslovený v nálezu sp. zn. II. ÚS 1135/14 (viz výše bod 24 tohoto nálezu) ve vztahu k jiným účastníkům, kteří žalobu podle části páté o. s. ř. podali, ovšem neúspěšně, a následně nepokračovali v úsilí k ochraně svých práv podáním ústavní stížnosti či – jako v případě nynějších stěžovatelů – dokonce stížnosti k Evropskému soudu pro lidská práva. Jinými slovy, nosné závěry rekapitulovaných nálezů Ústavního soudu, zopakované v tomto obnoveném řízení, dopadají na stěžovatele a účastníky řízení v této věci, nemohou však založit nové nároky účastníků již skončených vyvlastňovacích (a navazujících soudních) řízení, jimž byla přiznána náhrada určená podle úpravy účinné do 30. 6. 2006.

VII. Závěr

31. Ústavní soud na základě výše uvedených důvodů po projednání věci mimo ústní jednání bez přítomnosti účastníků ústavní stížnosti vyhověl a napadená rozhodnutí zrušil podle § 82 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu, neboť jimi bylo porušeno právo stěžovatelů na pokojné užívání majetku podle čl. 1 Dodatkového protokolu k Úmluvě a právo na přiměřenou náhradu za nucené odnětí vlastnického práva podle čl. 11 odst. 1 a 4 Listiny.

32. Na obecných soudech nyní bude, aby v intencích tohoto nálezu a rozsudku ESLP znovu zvážily, jakou finanční náhradu za vyvlastněné pozemky stěžovatelů lze označit za přiměřenou a rozumnou ve vztahu k ceně tržní. Učiní tak v mezích § 235i odst. 3 občanského soudního řádu, podle kterého „[p]rávní poměry někoho jiného než účastníka řízení nemohou být novým rozhodnutím o věci dotčeny“ (viz § 119b odst. 4 zákona o Ústavním soudu).

Č. 51
Povinnost soudu doručit účastníku řízení odvolání proti usnesení o nařízení předběžného opatření
(sp. zn. III. ÚS 111/23 ze dne 4. dubna 2023)

Ústavní soud považuje při rozhodování o předběžném opatření za klíčové dodržení veškerých zásad spravedlivého procesu, neboť sice dochází jen k „zatímní“ úpravě poměrů, tato však v důsledku délky soudního řízení může trvat i poměrně dlouhé časové období a předběžné opatření je způsobilé zasáhnout do ústavně zaručených práv.

Není povinností obecných soudů doručovat protistraně odvolání proti usnesení o návrhu na předběžné opatření před rozhodnutím odvolacího soudu vždy a v každém případě, a to zejména proto, že mohou být případy, kdy by doručení odvolání protistraně nebylo ani účelné, ani vhodné, anebo by dokonce mohl být nevhodným doručením odvolání zmařen účel předběžného opatření, tedy mimořádného procesního institutu, který musí být do jisté míry založen na prvku překvapivosti (např. je-li navrhováno předběžné opatření z důvodu ohrožení budoucí exekuce). V nyní posuzovaném případě ovšem žádné nebezpečí zmaření účelu předběžného opatření nehrozilo, a stěžovatelka tak měla po posouzení okolností nyní projednávaného případu právo na to, aby mohla v odvolacím řízení vedeném proti rozhodnutí o návrhu na nařízení předběžného opatření odpovídajícím způsobem reagovat.

Nález

Ústavní soud rozhodl mimo ústní jednání bez přítomnosti účastníků v senátu složeném z předsedy senátu Jiřího Zemánka a soudců Ludvíka Davida a Vojtěcha Šimíčka (soudce zpravodaj) ve věci ústavní stížnosti stěžovatelky H. J. V., zastoupené Mgr. Tomášem Krejčím, advokátem, se sídlem Pařížská 204/21, Praha 1, proti usnesení Krajského soudu v Praze ze dne 29. 9. 2022 č. j. 28 Co 214/2022-65, za účasti Krajského soudu v Praze jako účastníka řízení a V. H., zastoupené Mgr. Danielem Šírem, advokátem, se sídlem Fügnerovo nám. 1808/3, Praha 2, jako vedlejší účastnice řízení, takto:

I. Usnesením Krajského soudu v Praze ze dne 29. 9. 2022 č. j. 28 Co 214/2022-65 bylo porušeno základní právo stěžovatelky na soudní ochranu zaručené čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod a princip rovnosti účastníků řízení podle čl. 37 odst. 3 Listiny základních práv a svobod.

II. Toto usnesení se proto ruší.

Odůvodnění

I. Vymezení věci a průběh předchozího řízení

1. Včas podanou ústavní stížností, která splňuje podmínky řízení dle zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“), se stěžovatelka domáhá zrušení v záhlaví označeného usnesení Krajského soudu

v Praze (dále též jen „krajský soud“), neboť má za to, že jím byla porušena její základní práva zaručená čl. 36 odst. 1 a čl. 37 odst. 3 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“) ve spojení s čl. 90 Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“).

2. Obecné soudy v nyní posuzovaném případě rozhodovaly o návrhu stěžovatelky na vydání předběžného opatření odůvodněném tím, že výkon rozhodnutí, kterým by bylo žalované vedlejší účastnici řízení uloženo vydat bezdůvodné obohacení ve výši 697 090,20 Kč, je ohrožen. Jak uvedla stěžovatelka, vedlejší účastnice řízení se snaží domoci uvolnění finančních prostředků na bankovních účtech, které jsou prozatím blokovány na základě rozhodnutí orgánů činných v trestním řízení, a to poté, co byla odvolacím soudem zproštěna obžaloby a stěžovatelka byla se svým nárokem na vydání bezdůvodného obohacení odkázána na civilní řízení.

3. Jak se podává z ústavní stížnosti, přiložených listin a vyžádaného spisu, Okresní soud Praha-západ (dále jen „okresní soud“) usnesením ze dne 26. 7. 2022 č. j. 0 Nc 1016/2022-46 nařídil předběžné opatření, kterým vedlejší účastnici řízení zakázal nakládat s finančními prostředky nacházejícími se na vkladní knížce č. X vedené u Československé obchodní banky, a. s., co do částky 697 090,20 Kč a umožnit nakládání s nimi třetí osobě (výrok I). Současně zakázal nakládat s finančními prostředky nacházejícími se na bankovním účtu č. X vedeném u MONETA Money Bank, a. s., co do částky 697 090,20 Kč a umožnit nakládání s nimi třetí osobě (výrok II). Okresní soud dále zakázal s uvedenými finančními prostředky na shora specifikovaných účtech nakládat rovněž oběma bankám (výroky III a IV) a stěžovatelce uložil, aby podala návrh na zahájení řízení o zaplacení částky 697 090,20 Kč ve lhůtě 15 dnů od právní moci tohoto usnesení (výrok V).

4. K odvolání vedlejší účastnice ve věci rozhodoval Krajský soud v Praze, který ústavní stížností napadeným usnesením rozhodnutí okresního soudu změnil ve výrocích I, II, III, IV a V tak, že se návrh na nařízení předběžného opatření zamítá. Krajský soud dospěl na rozdíl od okresního soudu k závěru, že zjištěné skutečnosti neodůvodňují obavu o ohrožení výkonu rozhodnutí, resp. že stěžovatelka existenci takových okolností neprokázala.

II. Argumentace stěžovatelky

5. Stěžovatelka s uvedenými závěry krajského soudu nesouhlasí a napadá je ústavní stížností, v níž namítá, že nebyla okresním ani krajským soudem informována o podání odvolání proti rozhodnutí okresního soudu. Má za to, že jí tím byla odepřena možnost vyjádřit se k argumentaci a tvrzením vedlejší účastnice, jakož i možnost předložit soudu další důkazy, bylo-li by to potřebné. Upřesňuje, že o podaném odvolání se dozvěděla až dne 10. 11. 2022, kdy jí bylo doručeno napadené usnesení krajského soudu. Stěžovatelka odkazuje na příslušnou judikaturu Ústavního soudu [srov. zejména nález sp. zn. II. ÚS 3524/19 ze dne 17. 12. 2019 (N 215/97 SbNU 293); veškerá judikatura Ústavního soudu je dostupná na http://nalus.usoud.cz], z níž dovozuje, že v daném případě nebyla dána žádná okolnost, která by umožnila na základě úvahy soudu vyloučit doručení žalovanou podaného odvolání. Zdůrazňuje, že vzhledem ke zcela zřejmě odlišným argumentům a tvrzením protistrany byly obecné soudy v rámci zachování principu rovnosti zbraní povinny zajistit doručení tohoto odvolání. Stěžovatelka dále krajskému soudu vytýká, že přiznal vedlejší účastnici náhradu nákladů řízení, ačkoliv pro to nebyly splněny zákonem (odkazuje na § 145 o. s. ř.) stanovené podmínky.

III. Vyjádření účastníka a vedlejší účastnice řízení

6. Krajský soud se k ústavní stížnosti navzdory výzvě nevyjádřil.

7. Vedlejší účastnice řízení uvedla, že s ohledem na povahu věci a obsah napadeného usnesení bylo doručení odvolání neúčelné. Okolnosti případu prý totiž svědčí o tom, že krajský soud by i navzdory případnému vyjádření stěžovatelky ve věci rozhodl stejně. Vedlejší

účastnice se vymezila rovněž vůči námitce týkající se nákladů řízení, jejichž vyměření krajským soudem označila na rozdíl od stěžovatelky za správné.

8. Ústavní soud nezasílal vyjádření vedlejší účastnice k replice, neboť by to bylo s ohledem na jeho obsah nadbytečné.

IV. Vlastní posouzení věci

9. Po prostudování ústavní stížnosti, vyžádaného spisu a vyjádření vedlejší účastnice řízení dospěl Ústavní soud k závěru, že ústavní stížnost je důvodná.

10. Ústavní soud předně zdůrazňuje, že jeho úkolem je ochrana ústavnosti, a nikoliv kontrola „běžné“ zákonnosti (čl. 83 Ústavy). Ústavní soud není povolán k přezkumu správnosti aplikace podústavního práva. Do rozhodovací činnosti obecných soudů je oprávněn zasáhnout pouze tehdy, byly-li pravomocným rozhodnutím těchto orgánů veřejné moci porušeny stěžovatelovy základní práva či svobody chráněné ústavním pořádkem České republiky, protože základní práva a svobody vymezují nejen rámec normativního obsahu aplikovaných právních norem, nýbrž také jejich ústavně konformní interpretace a aplikace.

11. S ohledem na okolnosti nyní posuzované věci považuje Ústavní soud za vhodné připomenout závěry své ustálené judikatury [srov. za všechny usnesení sp. zn. III. ÚS 394/01 ze dne 12. 3. 2002 (U 10/25 SbNU 379)], dle níž v souladu s ustanoveními § 74 a 102 o. s. ř. lze nařídit předběžné opatření, je-li obava, že by výkon soudního rozhodnutí byl ohrožen. Předběžná opatření jsou opatřeními dočasnými, jejichž trvání je omezeno, a mohou být zrušena (srov. ustanovení § 77 o. s. ř.). Fundamentálním smyslem předběžného opatření je ochrana toho, kdo o jeho vydání žádá, přičemž musí být respektována ústavní pravidla ochrany i toho, vůči komu předběžné opatření směřuje. Ochrana účastníka, vůči kterému předběžné opatření má směřovat, nicméně nemůže dosáhnout takové míry, aby prakticky znemožnila ochranu oprávněných zájmů druhé strany.

12. K otázce způsobilosti předběžného opatření (jako opatření prozatímní povahy) zasáhnout do základních práv a svobod účastníků řízení se Ústavní soud v rozhodovací praxi (byť s jistou rezervovaností) vyjádřil tak, že tuto způsobilost vyloučit nelze. Podstatou jeho přezkumu však může být jen posouzení ústavnosti takového rozhodnutí, nikoli posouzení podmínek pro nařízení předběžného opatření [srov. např. nález sp. zn. II. ÚS 221/98 ze dne 10. 11. 1999 (N 158/16 SbNU 171), usnesení sp. zn. III. ÚS 3135/11 ze dne 4. 10. 2012 nebo usnesení sp. zn. II. ÚS 1421/11 ze dne 30. 8. 2011 (v SbNU nepublikována)]. Rozhodnutí o předběžném opatření tedy lze podrobit přezkumu jen v rámci tzv. omezeného testu ústavnosti (neboť podstatná část záruk spravedlivého procesu se vztahuje na řízení ve svém celku), a to z pohledu toho, zda má zákonný podklad (čl. 2 odst. 2 Listiny), zda je vydáno příslušným orgánem (čl. 38 odst. 1 Listiny) a zda není projevem svévole (čl. 1 Ústavy, čl. 2 odst. 2 a 3 Listiny).

13. S ohledem na okolnosti nyní posuzované věci a na argumenty stěžovatelky je zřejmé, že základní otázka spočívá v tom, zda napadené rozhodnutí nebylo projevem svévole, neboť není pochyb o tom, že přezkoumávané rozhodnutí mělo zákonný podklad (srov. ustanovení § 102 o. s. ř.) a také bylo vydáno k tomu oprávněným orgánem.

14. Za této situace se proto Ústavní soud soustředil na posouzení otázky, zda napadené usnesení netrpí projevem svévole. Pojem svévole Ústavní soud ve své ustálené judikatuře interpretoval ve smyslu extrémního nesouladu právních závěrů s vykonanými skutkovými a právními zjištěními, dále jako nerespektování kogentní normy, interpretace, jež je v extrémním rozporu s principy spravedlnosti (příkladem čehož je i přepjatý formalismus), jakož i interpretace a aplikace zákonných pojmů v jiném než zákonem stanoveném a právním myšlením konsensuálně akceptovaném významu a konečně ve smyslu rozhodování bez bližších kritérií či alespoň zásad odvozených z právní normy [srov. např. nález sp. zn. III. ÚS 351/04 ze dne 24. 11. 2004 (N 178/35 SbNU 375)]. Zároveň lze za svévoli považovat extrémní porušení

práva na spravedlivý proces. Právo na spravedlivý proces má totiž v podmínkách právního státu důležité postavení a jeho záruka patří k základním principům každé demokratické společnosti, neboť bez garancí skutečně spravedlivého procesu by jakákoliv reálná ochrana práv byla iluzorní [srov. blíže např. nález sp. zn. II. ÚS 2121/14 ze dne 30. 9. 2014 (N 182/74 SbNU 591)].

15. Jedním z aspektů práva na spravedlivý proces je též zásada vyplývající z čl. 37 odst. 3 Listiny, podle kterého jsou si všichni účastníci v řízení rovni. Ústavní soud opakovaně judikoval, že zásada rovnosti účastníků řízení je součástí práva na spravedlivý proces v širším slova smyslu, přičemž touto zásadou rozumí „rovnost zbraní, resp. rovnost příležitostí". To znamená, že každé procesní straně by měla být dána přiměřená možnost přednést svou záležitost za podmínek, jež ji nestaví do podstatně nevýhodnější situace, než ve které je její protistrana. Podobně podle Evropského soudu pro lidská práva se rovností zbraní rozumí požadavek, aby každá ze stran řízení mohla obhajovat svou věc za podmínek, které ji, z pohledu řízení jako celku, podstatným způsobem neznevýhodňují vzhledem k protistraně. Cílem zásady rovnosti zbraní je pak dosažení „spravedlivé rovnováhy" mezi stranami sporu [srov. např. nález sp. zn. Pl. ÚS 49/10 ze dne 28. 1. 2014 (N 10/72 SbNU 111; 44/2014 Sb.) nebo nález sp. zn. I. ÚS 173/13 ze dne 20. 8. 2014 ve znění opravného usnesení sp. zn. I. ÚS 173/13 ze dne 10. 9. 2014 (N 156/74 SbNU 333)].

16. Uvedená zásada rovnosti účastníků řízení se přitom musí projevit též při rozhodování o návrhu na nařízení předběžného opatření. Takto Ústavní soud již v nálezu sp. zn. Pl. ÚS 16/09 (bod 23) ze dne 19. 1. 2010 (N 8/56 SbNU 69; 48/2010 Sb.) uvedl, že „má-li … být předběžným opatřením uložena povinnost, musí mít účastníci řízení možnost ve srovnatelném rozsahu uplatnit před soudem svá tvrzení i námitky ve vztahu k předmětnému návrhu, které se relevantním způsobem promítnou do úvahy soudu ve vztahu k posouzení důvodnosti návrhu". Ústavní soud v následující judikatuře aproboval možnost změny rozhodnutí o návrhu na nařízení předběžného opatření ze strany odvolacího soudu, zdůraznil však, že z pohledu práva na spravedlivý proces je klíčové, zda byla dodržena zásada „rovnosti zbraní", neboť ve vztahu k posouzení důvodnosti návrhu na vydání předběžného opatření mají mít účastníci řízení možnost ve srovnatelném rozsahu uplatnit před soudem svá tvrzení i námitky. A to i přesto, že Ústavní soud opakovaně připomněl, že není možné zásadu rovnosti účastníků řízení absolutizovat tak, že všichni účastníci řízení musí mít v každém okamžiku řízení současně k dispozici určitý procesní prostředek, neboť v případě některých procesních prostředků (jako například v případě návrhu na předběžné opatření) z jejich povahy a účelu plyne, že jejich uplatnění může být k dispozici jen jedné (procesní) straně (srov. též usnesení sp. zn. III. ÚS 213/15 ze dne 11. 6. 2015).

17. Z uvedeného vyplývá, že Ústavní soud považuje při rozhodování o předběžném opatření za klíčové dodržení veškerých zásad spravedlivého procesu, neboť sice dochází jen k „zatímní" úpravě poměrů, tato však v důsledku délky soudního řízení může trvat i poměrně dlouhé časové období. Jak je přitom uvedeno výše, i samotné předběžné opatření je způsobilé zasáhnout do ústavně zaručených práv nebo svobod, neboť se jím dočasně omezují práva osob, vůči kterým je namířeno, přičemž se jedná o rozhodnutí, které již nemůže být napraveno v návaznosti na konečné rozhodnutí o výsledku sporu.

18. Na základě výše uvedeného zhodnotil Ústavní soud nyní posuzovaný případ stěžovatelky, přičemž dospěl k závěru, že postupem krajského i okresního soudu došlo k porušení stěžovatelčina práva na spravedlivý proces.

19. Ve vztahu k porušení práva na spravedlivý proces bylo nutné zabývat se tvrzením stěžovatelky, že jí nebylo doručeno odvolání vedlejší účastnice řízení. Z vyžádaného spisu se k tomu podává, že vedlejší účastnice podala dne 9. 8. 2022 odvolání proti shora specifikovanému usnesení okresního soudu (srov. spis, č. l. 51). Ústavní soud ze spisu dále zjistil, že okresní soud dne 6. 9. 2022 předložil věc krajskému soudu, přičemž protokol

o předložení včetně jeho příloh byl krajskému soudu doručen dne 9. 9. 2022 (srov. spis, č. l. 62 a 63). Z předložení věci k rozhodnutí o odvolání rovněž plyne, že odvolání nebylo doručováno ostatním účastníkům řízení. Ústavní stížností napadené usnesení krajského soudu bylo vydáno o 20 dní později, tj. dne 29. 9. 2022. Ústavní soud tedy shledal, že odvolání podané vedlejší účastnicí řízení nebylo stěžovatelce doručováno, z čehož lze dovodit, že jí nebyla dána možnost jakkoliv se vyjádřit k jeho obsahu a tvrzením vedlejší účastnice. Závěr krajského soudu (srov. usnesení krajského soudu, bod 3, že „žalobkyně se k odvolání nevyjádřila“, tak vyznívá – přinejmenším – nepřesvědčivě až značně paradoxně.

20. Ústavní soud současně připomíná, že otázkou nutnosti doručování odvolání proti rozhodnutí o nařízení předběžného opatření se již v minulosti opakovaně zabýval [srov. např. nález sp. zn. I. ÚS 326/17 ze dne 18. 5. 2017 (N 81/85 SbNU 387)]. Závěry plynoucí z citovaného nálezu (a rovněž z předchozí ustálené judikatury, na niž je zde odkazováno) tudíž měly být obecnými soudy při posuzování vhodnosti a potřebnosti doručování odvolání proti rozhodnutí o nařízení předběžného opatření vydanému v nyní projednávaném případě brány v potaz, což se však nestalo.

21. V předchozí nálezové judikatuře týkající se povinnosti obecných soudů doručovat odvolání proti rozhodnutí o nařízení předběžného opatření, na niž ostatně odkazuje rovněž stěžovatelka, byl podán rovněž výklad použitelné právní úpravy obsažené v procesněprávních předpisech podústavního práva (srov. nález II. ÚS 3524/19, bod 22). Doručování odvolání ostatním účastníkům je upraveno v ustanovení § 210 odst. 1 o. s. ř., podle něhož platí, že nejde-li o případy uvedené v ustanovení § 208 nebo v ustanovení § 209 téhož zákona, doručí předseda senátu odvolání, které směřuje proti rozsudku nebo proti usnesení ve věci samé, ostatním účastníkům. Odvolání proti usnesení, kterým nebylo rozhodnuto ve věci samé, doručí předseda senátu těm účastníkům, jejichž práv a povinností se týká, je-li to s ohledem na okolnosti případu či povahu věci vhodné a účelné. Z uvedeného je tedy zřejmé, že kogentní příkaz doručovat odvolání ostatním účastníkům se vztahuje pouze k případům napadení meritorních rozhodnutí. Ze zákona tedy nevyplývá povinnost soudu vždy doručovat opisy odvolání směřujících proti nikoliv meritorním rozhodnutím ostatním účastníkům řízení; soud prvního stupně tak činí toliko na základě úvahy (ústavně souladné) o vhodnosti a účelnosti takového opatření s ohledem na okolnosti případu či specifikum věci.

22. Ústavní soud nicméně ve shora citovaném nálezu sp. zn. I. ÚS 326/17 zdůraznil (srov. bod 17), že „takovou specifickou okolností, která zakládá povinnost soudu doručit opis odvolání ostatním účastníkům, může být např. dosavadní vývoj řízení v první instanci, který zřetelně naznačuje, že jiný účastník zaujímá k argumentům uváděným v odvolání zřetelně nesouhlasný postoj a odlišně je právně a skutkově hodnotí. Doručením stejnopisu odvolání ostatním účastníkům se jim má v takových případech umožnit, aby byli seznámeni se skutkovými a právními argumenty uvedenými v odvolání a aby mohli, budou-li to pokládat za potřebné k obraně svých zájmů, předložit soudu své protiargumenty [srov. nález ze dne 13. 6. 2013 ve věci sp. zn. II. ÚS 2404/12 (N 108/69 SbNU 751), nález ze dne 21. 11. 2008 ve věci sp. zn. III. ÚS 338/06 (N 199/51 SbNU 427), nález ze dne 26. 7. 2007 ve věci sp. zn. II. ÚS 841/07 (N 119/46 SbNU 125) a další]“. Ústavní soud nemá důvod se od tohoto výkladu v nyní posuzovaném případě odchýlit.

23. Pro Ústavní soud je přitom podstatné, že z obsahu napadeného rozhodnutí, a stejně tak z obsahu předcházejícího rozhodnutí okresního soudu, jednoznačně vyplývá, že stanoviska stěžovatelky a vedlejší účastnice jsou nesouhlasná, o čemž svědčí již jen pouhý fakt, že vedlejší účastnice napadla odvoláním usnesení okresního soudu, kterým bylo vyhověno stěžovatelčinu návrhu na nařízení předběžného opatření, a to právě v rozsahu požadovaném stěžovatelkou (srov. č. l. 66 a 67), přičemž vznesla odlišný požadavek na prozatímní úpravu právních poměrů mezi účastnicemi řízení (vedlejší účastnice v odvolání navrhovala, aby krajský soud usnesení okresního soudu zrušil – srov. usnesení krajského soudu, bod 2). Ústavní soud proto konstatuje,

že postupem, v jehož rámci stěžovatelce nebylo doručeno odvolání vedlejší účastnice řízení, čímž jí byla upřena možnost vyjádřit se k jeho obsahu, bylo porušeno její základní právo na soudní ochranu zaručené čl. 36 odst. 1 Listiny a ústavní princip rovnosti účastníků řízení podle čl. 37 odst. 3 Listiny.

24. S ohledem na zvláštnost řízení o ústavnosti předběžných opatření považuje Ústavní soud za potřebné závěrem zopakovat svá předchozí stanoviska [srov. nález sp. zn. IV. ÚS 802/19 ze dne 4. 6. 2019 (N 106/94 SbNU 297), bod 25], že není povinností obecných soudů doručovat protistraně odvolání proti usnesení o návrhu na předběžné opatření před rozhodnutím odvolacího soudu vždy a v každém případě, a to nejen s ohledem na znění § 210 odst. 1 o. s. ř., nýbrž právě proto, že mohou být případy, kdy by doručení odvolání protistraně nebylo ani účelné, ani vhodné, anebo by dokonce mohl být nevhodným doručením odvolání zmařen účel předběžného opatření, tedy mimořádného procesního institutu, který musí být do jisté míry založen na prvku překvapivosti (např. je-li navrhováno předběžné opatření z důvodu ohrožení budoucí exekuce). V nyní posuzovaném případě ovšem žádné nebezpečí zmaření účelu předběžného opatření nehrozilo, a stěžovatelka tak měla po posouzení okolností nyní projednávaného případu právo na to, aby mohla v odvolacím řízení vedeném proti rozhodnutí o návrhu na nařízení předběžného opatření odpovídajícím způsobem reagovat.

25. Nad rámec shora uvedeného Ústavní soud závěrem uvádí, že nepovažuje za přesvědčivý stěžejní argument krajského soudu, který změnil rozhodnutí okresního soudu tak, že návrh na nařízení předběžného opatření zamítl, a to s odůvodněním, že stěžovatelka nemá k dispozici exekuční titul. Přestože část procesní teorie (a zjevně i soudní praxe) zastává názor, že v případě návrhu na vydání předběžného opatření z důvodu obav z ohrožení budoucí exekuce již musí navrhovateli svědčit exekuční titul, tento názor je nelogický a prakticky neobhajitelný (srov. JIRSA, J. a kol. Občanské soudní řízení. Soudcovský komentář. Praha: Wolters Kluwer, 2019, s. 462). Předpokladem pro vydání předběžného opatření pro obavu z ohrožení exekuce je totiž především prokázání „závadného“ chování žalovaného, které může mít pravděpodobně za následek ohrožení exekuce, přičemž je třeba mít na zřeteli, že vykonatelné rozhodnutí (exekuční titul) dosud neexistuje a má být vydáno až po provedeném řízení ve věci samé.

26. Dalšími námitkami stěžovatelky se Ústavní soud nezabýval, neboť by to bylo vzhledem k předchozím závěrům, z nichž vyplývá důvodnost ústavní stížnosti, neúčelné.

V. Závěr

27. Z uvedených důvodů Ústavní soud ústavní stížnosti stěžovatelky vyhověl a usnesení Krajského soudu v Praze zrušil podle § 82 odst. 1, odst. 2 písm. a) a odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu.

28. Úkolem krajského soudu tedy bude posoudit danou věc znovu, přičemž je vázán právním názorem Ústavního soudu v tom směru, že musí poskytnout stěžovatelce možnost, aby se vyjádřila k argumentům vedlejší účastnice řízení obsaženým v jí podaném odvolání proti prvostupňovému rozhodnutí o nařízení předběžného opatření.

Č. 52
Restituce majetku rodu z Lichtenštejnu
(sp. zn. II. ÚS 657/22 ze dne 6. dubna 2023)

Otázkou konfiskací majetku po druhé světové válce, restitucemi a odčiněním křivd se Ústavní soud ve své rozhodovací praxi opakovaně zabýval [viz např. nález sp. zn. II. ÚS 3285/19 ze dne 9. 3. 2021 (N 47/105 SbNU 46), nález sp. zn. III. ÚS 2171/17 ze dne 12. 1. 2021 (N 5/104 SbNU 54), nález sp. zn. IV. ÚS 2056/18 ze dne 23. 6. 2020 (N 132/100 SbNU 453), usnesení sp. zn. III. ÚS 2130/17 ze dne 20. 2. 2020, usnesení sp. zn. IV. ÚS 248/18 ze dne 30. 4. 2019, usnesení sp. zn. III. ÚS 1160/18 ze dne 2. 4. 2019, usnesení sp. zn. II. ÚS 2381/17 ze dne 30. 8. 2018, usnesení sp. zn. I. ÚS 673/16 ze dne 24. 7. 2018, usnesení sp. zn. III. ÚS 2263/15 ze dne 13. 10. 2015, usnesení sp. zn. Pl. ÚS 4/08 ze dne 1. 8. 2008 či přímo stanovisko pléna sp. zn. Pl. ÚS-st. 21/05 ze dne 1. 11. 2005 (ST 21/39 SbNU 493; 477/2005 Sb.)]. Svou rozhodovací praxí stanovil pravidla pro postup orgánů veřejné moci, včetně poměrů a stavů spadajících do působnosti dekretu prezidenta republiky. Na závěrech učiněných dříve nemá Ústavní soud v kontextu posuzovaného případu důvod cokoli měnit. Není také důvod domnívat se, jak činí stěžovatelé, že závěry vyslovené ve shora citovaném stanovisku pléna sp. zn. Pl. ÚS-st. 21/05 nejsou aplikovatelné na posuzovaný případ. V řízení před Ústavním soudem je řešena otázka zásahu do ústavně chráněných základních práv a svobod stěžovatelů, nikoli otázky interpretace a aplikace podústavního práva.

Jak Ústavní soud uvedl v nálezu sp. zn. Pl. ÚS 14/94 ze dne 8. 3. 1995 (N 14/3 SbNU 73; 55/1995 Sb.), je nutné dekrety prezidenta republiky považovat za platné právo, avšak jeho současná aplikace je vyloučena. Snaha stěžovatelů znovu přezkoumat dekrety a jejich aplikaci k datu jejich účinnosti je v rozporu jak s tímto nálezem, tak s nutností přezkoumávat napadené akty tak, aby se nedopustil retroaktivního zásahu [viz např. usnesení sp. zn. Pl. ÚS 5/98 ze dne 22. 4. 1999 (U 32/14 SbNU 309)]. Stěžovatelé také pomíjejí, že podle § 6 odst. 1 ústavního zákona č. 23/1991 Sb., kterým se uvozuje Listina základních práv a svobod jako ústavní zákon Federálního shromáždění České a Slovenské Federativní Republiky, pozbyla účinnosti ustanovení, která s touto Listinou základních práv a svobod nebyla v souladu. Obecné soudy proto vycházely za závěrů, ke kterým československá justice dospěla v letech bezprostředně následujících po aplikaci dekretu prezidenta republiky, což je stěžovatelům známo např. z usnesení Nejvyššího soudu ze dne 26. 4. 2017 sp. zn. 22 Cdo 4705/2016. Tehdejší správní soudnictví potvrdilo správnost aplikace dekretu prezidenta republiky na právního předchůdce stěžovatelů a cesta zpochybňující tyto závěry, kterou si stěžovatelé zvolili, je nesprávná jak z právního, tak faktického hlediska. Proto také nemohou platit argumenty stěžovatelů stran jejich národnosti, která s předmětem ústavní stížnosti nijak nesouvisí, ani domnělých chybějících předpokladů.

Ústavní soud respektuje pravomoc zákonodárce stanovit hranici pro uplatnění restitučního zákonodárství. Přestože i v těchto případech lze namítat větší či menší nespravedlnost, není Ústavní soud tím orgánem, který aktivně vytvářel legislativu a posouval časové hranice dle své úvahy. Tím by došlo k vykročení z jeho pravomocí a rozkolísání dělby moci v právním státě. Jak plyne z usnesení sp. zn. Pl. ÚS 43/96 ze dne 13. 5. 1997, je v pravomoci zákonodárce stanovit, které křivdy odčiní. Přestože toto rozhodnutí může být napadáno, nemá případná soudní revize takového stanovení možnost do něj zasáhnout, je-li založeno na objektivních kritériích respektujících základní práva a svobody a principy demokratického právního státu.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátě složeném z předsedy senátu Tomáše Lichovníka, soudce Davida Uhlíře a soudkyně zpravodajky Milady Tomkové o ústavní stížnosti stěžovatelů FÜRST VON LIECHTENSTEIN STIFTUNG, sídlem Bergstrasse 5, Vaduz, Lichtenštejnské knížectví, a S. D. Fürst Hanse Adama II. von und zu Liechtenstein, zastoupených Dr. Erwinem Hanslikem, MRICS, advokátem, sídlem kanceláře U Prašné brány 1, Praha 1, proti usnesení Nejvyššího soudu ze dne 13. prosince 2021 č. j. 22 Cdo 815/2021-1151, rozsudku Krajského soudu v Praze ze dne 23. září 2020 č. j. 30 Co 83/2020-863 a rozsudku Okresního soudu v Kolíně ze dne 29. listopadu 2019 č. j. 19 C 318/2018-650, za účasti Nejvyššího soudu, Krajského soudu v Praze a Okresního soudu v Kolíně jako účastníků řízení a 1. České republiky – Úřadu pro zastupování státu ve věcech majetkových, sídlem Rašínovo nábřeží 390/42, Praha 2 – Nové Město, zastoupené Mgr. Evou Dvořákovou, pověřenou generální ředitelkou, 2. České republiky – Státního pozemkového úřadu, sídlem Husinecká 1024/11a, Praha 3 – Žižkov, zastoupené prof. JUDr. Miroslavem Bělinou, CSc., advokátem, sídlem kanceláře Pobřežní 370/4, Praha 8, 3. České republiky – Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, sídlem Karmelitská 529/5, Praha 1, zastoupené Mgr. Ondřejem Růžičkou, pověřeným zaměstnancem, 4. Ředitelství silnic a dálnic, sídlem Na Pankráci 546/56, Praha 4, zastoupeného JUDr. Petrem Wünschem, advokátem, sídlem kanceláře Italská 753/27, Praha 2 – Vinohrady, 5. Správy železnic, státní organizace, sídlem Dlážděná 1003/7, Praha 1, zastoupené Mgr. Martinem Bělinou, advokátem, sídlem kanceláře Pobřežní 370/4, Praha 8, 6. Lesů České republiky, státní podnik, sídlem Přemyslova 1106/19, Hradec Králové, zastoupených JUDr. Petrem Šťovíčkem, Ph.D., advokátem, sídlem Malostranské náměstí 5/28, Praha 1 – Malá Strana, 7. Povodí Vltavy, státní podnik, sídlem Holečkova 3178/8, Praha 5 – Smíchov, zastoupeného JUDr. Vladanou Tikalovou, advokátkou, sídlem Jeremenkova 88, Praha 4, 8. Povodí Labe, státní podnik, sídlem Víta Nejedlého 951/8, Hradec Králové, zastoupeného JUDr. Karlem Havlíčkem, pověřeným právníkem státního podniku, a 9. BALMED Praha, státní podnik, sídlem Lysolajské údolí 15, Praha 6 – Lysolaje, jako vedlejších účastníků, takto:

Ústavní stížnost se zamítá.

Odůvodnění

I. Skutkové okolnosti případu a obsah napadených rozhodnutí

1. Ústavní stížností se stěžovatelé domáhají zrušení v záhlaví uvedených rozhodnutí, konkrétně rozsudku Okresního soudu v Kolíně (dále jen „okresní soud“), rozsudku Krajského soudu v Praze (dále jen „krajský soud“) a usnesení Nejvyššího soudu.

2. Z ústavní stížnosti a jejích příloh, vyjádření účastníků řízení a vedlejších účastníků, repliky stěžovatelů a vyžádaného spisu vedeného okresním soudem pod sp. zn. 19 C 318/2018 zjistil Ústavní soud následující skutečnosti pojící se k podstatě ústavní stížnosti.

3. Původním vlastníkem sporných nemovitých věcí byl František Josef II. z Lichtenštejnu, právní předchůdce stěžovatelů. V roce 1945 se na základě dekretu prezidenta republiky č. 12/1945 Sb., o konfiskaci a urychleném rozdělení zemědělského majetku Němců, Maďarů, jakož i zrádců a nepřátel českého a slovenského národa, (dále jen „dekret prezidenta

republiky“) chopil jeho držby československý stát. Okresní národní výbor v Olomouci (dále jen „ONV“) vyhláškou ze dne 31. 7. 1945 č. j. 470/pres. označil právního předchůdce stěžovatelů za osobu německé národnosti podle dekretu prezidenta republiky.

4. Okresní soud napadeným rozsudkem zamítl žalobní návrhy stěžovatelů na vyklizení určených nemovitostí proti vedlejším účastníkům (výroky I, V, IX, XIII, XVII, XXI, XXV, XXIX a XXXIII), zamítl žalobní návrhy stěžovatelů na zaplacení určité částky proti vedlejším účastníkům (výroky II, III, VI, VII, X, XI, XIV, XV, XVIII, XIX, XXII, XXIII, XXVI, XVII, XXX, XXXI, XXXIV a XXXV), zamítl žalobní návrhy na určení vlastnictví specifikovaných nemovitostí (výroky IV, VIII, XII, XVI, XX, XXIV, XXVIII, XXXII a XXXVI) a rozhodl o nákladech řízení (výroky XXXVII–LVI).

5. V odůvodnění okresní soud uvedl, že stěžovatelé nemohou mít naléhavý právní zájem na určení vlastnictví, protože určovací žaloba není stěžovateli využita jako nástroj prevence, ale nástroj, kterým mají být nahrazeny právní prostředky ochrany nevyužité nebo neúspěšné ve své době, čímž má být zpochybněna zákonnost před více než sedmdesáti lety uskutečněných veřejnoprávních postupů. Proto podle okresního soudu nemíří k nastolení právní jistoty, ale k jejímu narušení na straně současných vlastníků, tj. vedlejších účastníků. Délka doby, po niž stávající vlastníci nemovitosti vlastní, je také nepřiměřeně znevýhodňuje, neboť nemusí být schopni doložit nabývací titul vzniklý před více než padesáti lety. Takové zatížení žalované strany by bylo podle okresního soudu v rámci civilního řízení neospravedlnitelné.

6. Okresní soud dále uvedl, že rozhodnutí vydané správním orgánem v souvislosti s konfiskací majetku podle dekretu prezidenta republiky mělo deklaratorní povahu, protože k přechodu vlastnického práva došlo nabytím účinnosti dekretu, byly-li splněny jím stanovené podmínky. Podle jeho názoru v civilním soudním řízení nelze přezkoumávat věcnou správnost individuálních právních aktů správních orgánů. Rozhodnutí ONV není podle jeho názoru nicotné, protože tvrzený nedostatek v místní působnosti není důvodem nicotnosti. K tomu dodává, že ani v případě nicotnosti rozhodnutí ONV by nenastala možnost přezkoumávat přechod vlastnického práva na československý stát, protože soudům nepřísluší zabývat se otázkou přechodu vlastnického práva na stát konfiskací podle dekretu prezidenta republiky. Podle okresního soudu nejde o diskriminaci ani podle majetku, ani podle státní příslušnosti, protože stanovení rozhodného období dopadá na všechny adresáty stejně a uplatňuje se bez zřetele na státní občanství.

7. Okresní soud dále uvedl, že právním důvodem přechodu vlastnického práva byla konfiskace podle dekretu prezidenta republiky. V jejím důsledku právní předchůdce stěžovatelů pozbyl vlastnické právo. Rozhodnutí ONV není nicotným právním aktem a je podle názoru okresního soudu nutno z něj vycházet, přičemž ten nemá pravomoc jej po věcné stránce přezkoumávat. Stěžovatelé proto nejsou vlastníky sporných nemovitostí a nemohou se s úspěchem domáhat jejich vyklizení. Stejný závěr pak podle okresního soudu platí i pro eventuální návrh na zaplacení peněžité náhrady v případě, že neuspějí s návrhem na vyklizení nemovitých věcí.

8. Krajský soud napadeným rozsudkem rozsudek okresního soudu potvrdil a rozhodl o nákladech řízení. Podle krajského soudu nebylo odvolání důvodné. Okresní soud podle jeho názoru správně dovodil, že má pravomoc spor projednat a rozhodnout a ani nedošlo k vynětí věci z pravomoci národních soudů. Stěžovatelé vystupují ve sporu jako soukromé osoby a ten vyplývá z poměrů soukromého práva.

9. Podle krajského soudu také okresní soud dospěl ke správnému závěru o absenci naléhavého právního zájmu na určení vlastnického práva. Jako správný označil krajský soud také závěr okresního soudu o chybějícím titulu pro uplatnění vyklizovacího nároku a doplnil, že nelze v současnosti přezkoumávat splnění podmínek pro aplikaci konfiskačního dekretu. Dále uvedl, že okresní soud nedospěl ke skutkovému zjištění stran národnosti právního

předchůdce stěžovatelů ani přímo neaplikoval příslušný dekret prezidenta republiky z toho důvodu, že mu nepřísluší posuzovat splnění podmínek dekretem předvídaných.

10. Nejvyšší soud dovolání stěžovatelů odmítl. Podle Nejvyššího soudu není dovolání přípustné, protože rozhodnutí krajského soudu je v souladu s ustálenou rozhodovací praxí dovolacího soudu, který nemá důvod se od ní odchýlit. K odnětí majetku právnímu předchůdci stěžovatelů došlo podle Nejvyššího soudu jak na základě právního předpisu, tak příslušnými konfiskačními akty. Je podle něj nesporné, že nemovitosti přešly do vlastnictví státu dnem účinnosti dekretu prezidenta republiky a tímto dnem také zaniklo vlastnické právo právního předchůdce stěžovatelů, který proto nemohl tento majetek dále darovat. Podle Nejvyššího soudu nelze připustit námitky stěžovatelů stran nicotnosti konfiskačního rozhodnutí, protože tvrzení o vadách rozhodnutí vydaného v konfiskačním řízení nemůže bez dalšího zpochybnit účinky konfiskace, neboť právním titulem přechodu vlastnického práva není správní akt, nýbrž dekret samotný. To platí podle Nejvyššího soudu i pro tvrzené otázky jurisdikční imunity právního předchůdce stěžovatelů. Podle Nejvyššího soudu je rozsudek odvolacího soudu z hlediska uplatněného dovolacího důvodu věcně správný, je založen na právní otázce, kterou odvolací soud vyřešil v souladu s ustálenou rozhodovací praxí dovolacího soudu a dovolací soud nemá důvod vyřešenou právní otázku posoudit jinak.

II. Argumentace stěžovatelů

11. Stěžovatelé tvrdí, že pravomocnými rozhodnutími v řízení, jehož byli účastníky, byla porušena jejich základní práva nebo svobody zaručené ústavním pořádkem České republiky. Konkrétně tvrdí, že ústavní stížností napadená soudní rozhodnutí porušují jejich ústavně zaručené základní právo na soudní ochranu zaručené čl. 36 Listiny základních práv a svobod (dále též jen „Listina“) a čl. 6 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva“) a právo na zákonného soudce zaručené čl. 38 Listiny a čl. 6 odst. 1 Úmluvy. Dále stěžovatelé tvrdí, že bylo porušeno jejich právo na účinné opravné prostředky garantované čl. 13 Úmluvy a zákaz diskriminace vyslovený čl. 14 Úmluvy. Rovněž tvrdí, že byly porušeny cíle stanovené čl. 2 odst. 1 písm. a), c) a d) Mezinárodní úmluvy o odstranění všech forem rasové diskriminace, vyhlášené ve Sbírce zákonů pod č. 95/1974 Sb. Dále tvrdí, že v jejich případě nebyly dodrženy cíle uvedené v čl. 5 písm. a) a písm. d) alinea iii, v a vi této mezinárodní úmluvy. Stěžovatelé také tvrdí, že došlo k porušení ochrany vlastnických práv zaručených čl. 1 Dodatkového protokolu k Úmluvě.

12. Stěžovatelé namítají, že postupem obecných soudů došlo k tzv. odepření spravedlnosti, protože odmítly jejich žalobu meritorně projednat podle § 1040 občanského zákoníku. Takový postup podle jejich názoru zasahuje samu podstatu jejich práva, a není proto ospravedlnitelný. Podle stěžovatelů musejí obecné soudy posoudit všechny skutkové i právní otázky, které jsou jim předloženy. Stěžovatelé argumentují, že v jejich případě je rozdíl od stanoviska pléna sp. zn. Pl. ÚS-st. 21/05 ze dne 1. 11. 2005 (ST 21/39 SbNU 493; 477/2005 Sb.; všechna odkazovaná i citovaná rozhodnutí Ústavního soudu jsou přístupná v databázi NALUS – viz https://nalus.usoud.cz), protože nejde o ochranu práv soukromých osob, ale žaloba směřovala výhradně proti státu. Proto zde nespatřují veřejný zájem, který by odůvodnil odepření projednání jejich nároků. Podle stěžovatelů byla žaloba podána na vyklizení nemovitosti, a nikoli na určení vlastnického práva, a proto je uvedené stanovisko pléna nepoužitelné, stejně jako odpadá nezbytnost zkoumat existenci naléhavého právního zájmu.

13. Podle stěžovatelů není z rozhodnutí obecných soudů patrné, jak dospěly k závěru, že stát převzal na základě dekretu kontrolu nad spornými nemovitostmi, protože v této věci neprobíhalo dokazování. Dále poukazují na to, že obecné soudy aplikovaly dekret, což je podle jejich názoru v rozporu se základy demokratického právního státu. Stěžovatelé také uvádí, že napadená rozhodnutí nejsou dostatečně odůvodněná a rozhodoval o nich soud, který nebyl ustanoven v souladu se zákonem.

14. Stěžovatelé považují rozhodnutí ONV za nicotné a jeho použití v soudním řízení za zjevné porušení vlastnického práva a tvrdí, že se na majetek, který je předmětem sporu, nevztahuje. Podle stěžovatelů obecné soudy přisvědčily tomu, že ke konfiskaci majetku došlo přímo na základě dekretu, přestože nesplňuje podmínky kladené současným ústavním pořádkem, a aniž by k tomu existovalo příslušné aplikační rozhodnutí, resp. toto rozhodnutí je nicotné. Tuto nicotnost stěžovatelé dovozují z neexistence příslušného orgánu veřejné moci, absence jeho věcné působnosti a nevykonatelnosti (z titulu tvrzené imunity právního předchůdce stěžovatelů). Rovněž jsou přesvědčeni, že dekret prezidenta republiky byl aplikován dnes a ke konfiskaci došlo v současnosti. Stěžovatelé také uvádí, že k takové aplikaci nejsou ve spise jakékoli důkazy či podklady.

15. Podle názoru stěžovatelů v minulé době nemohlo dojít ke konfiskaci majetku. Poukazují na to, že právní předchůdce stěžovatelů nemohl být německé národnosti, protože měl lichtenštejnské občanství. Rovněž podle jejich názoru nemohlo dojít ke konfiskaci, protože právní předchůdce stěžovatelů byl vyjmut z osobní působnosti dekretu prezidenta republiky, jak podle jejich mínění plyne z § 7 zákona č. 91/2012 Sb., o mezinárodním právu soukromém.

16. Stěžovatelé uvádí, že v jejich případě byly porušeny základní zásady občanského soudního řízení, zejména zásada rovnosti zbraní a kontradiktornosti řízení. To je podle stěžovatelů patrné z toho, že obecné soudy nebraly jejich argumenty v potaz, stejně jako nebraly ohled na jimi předložené důkazy. Stěžovatelé také namítají, že spor byl odebrán zákonnému soudci. Podle jejich názoru byl případ odebrán dříve určenému senátu Nejvyššího soudu a bez jakéhokoli odůvodnění přidělen jinému senátu. Ve vysvětlujícím dopise ze dne 5. 8. 2021 je podle jejich tvrzení pouze uvedeno, že pro dovolání jsou relevantní otázky, k jejichž řešení je příslušný později určený senát.

17. Stěžovatelé také namítají, že byla porušena jejich vlastnická práva. Podle jejich názoru byl stát jako vlastník dotčených nemovitostí zapsán v katastru nemovitostí na základě protiprávního omylu. Stěžovatelé jsou přesvědčeni, že drží dotčené nemovitosti na základě Dodatkového protokolu k Úmluvě. Rovněž jsou přesvědčeni, že dekret prezidenta republiky nesplňuje podmínky kladené na zákon Úmluvou. Podle jejich názoru stát nevykonává kontrolu nad dotčenými nemovitostmi, neboť tato skutečnost nebyla předmětem dokazování.

III. Vyjádření účastníků řízení a vedlejších účastníků řízení a replika stěžovatelů

18. Ústavní soud zaslal ústavní stížnost k vyjádření účastníkům řízení a vedlejším účastníkům řízení. Nejvyšší soud ve svém vyjádření uvedl, že jeho odmítavé rozhodnutí je založeno mimo jiné na závěru, že rozhodnutí nalézacích soudů ve věci jsou v souladu s ustálenou judikaturou Ústavního soudu a Nejvyššího soudu o možnosti obnovy vlastnického práva k majetku zabavenému podle dekretu prezidenta republiky i o posuzování tvrzených vad konfiskačního řízení. V dalším se odvolal na odůvodnění svého usnesení.

19. Krajský soud ve svém vyjádření navrhl ústavní stížnost odmítnout jako zjevně neopodstatněnou. Podle krajského soudu byly v rozhodnutích obecných soudů správně uplatněny závěry vyslovené ve shora citovaném stanovisku pléna Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS-st. 21/05 i ve vztahu k žalobě na určení. Krajský soud dále uvedl, že v řešené věci nebyla otázka platnosti správních aktů pro posouzení důvodnosti žaloby rozhodná a stěžovatelé by nemohli uspět ani v případě prokázání svých tvrzení o vadách konfiskačního procesu. Uvádí, že obecné soudy splnění zákonných podmínek pro konfiskaci dle dekretu prezidenta republiky nepřezkoumávaly, resp. jej nemohly přezkoumávat, a proto nedospěly k závěru, že právní předchůdce stěžovatelů byl Němec, ani jej za osobu německé národnosti neoznačily.

20. Okresní soud ve svém vyjádření uvedl, že k zásahu do vlastnického práva právního předchůdce stěžovatelů došlo před počátkem rozhodného období, tj. před 25. 2. 1948. Podle něj i stěžovatelé v žalobě tvrdili, že se československý stát chopil držby sporných nemovitých věcí v roce 1945 a obecné soudy provedeným dokazováním zjistily, že vlastnické právo k některým

ze sporných nemovitých věcí přešlo na československý stát již v roce 1933 v důsledku první pozemkové reformy. Dále okresní soud uvedl, že domnělé ani skutečné křivdy, k nimž došlo před počátkem rozhodného období, se neodčiňují.

21. Vedlejší účastník – Úřad pro zastupování státu ve věcech majetkových navrhl ústavní stížnost odmítnout či zamítnout jako nedůvodnou. Podle něj je argumentace obecných soudů v souladu s ustálenou rozhodovací praxí Nejvyššího soudu i Ústavního soudu. Považuje za správné setrvat na shora uvedeném stanovisku pléna sp. zn. Pl. ÚS-st. 21/05, přičemž se odvolává na závěry vyslovené v usnesení sp. zn. III. ÚS 2130/17 ze dne 20. 2. 2020.

22. Vedlejší účastník – Státní pozemkový úřad a vedlejší účastník – Správa železnic se ve svých identických vyjádřeních domnívají, že nedošlo k zásahu do základních práv a svobod stěžovatelů. Konstatují, že námitka nepřevzetí užívání dotčeného majetku byla poprvé stěžovateli vznesena až před dovolacím soudem, což považují za rozporné s procesními pravidly. Rovněž argument stěžovatelů o chybějícím převzetí držby nepovažují za rozhodný, protože vlastnictví dotčeného majetku na stát přešlo přímo na základě dekretu prezidenta republiky. Dále vedlejší účastník – Státní pozemkový úřad a vedlejší účastník – Správa železnic upozorňují na rozpory v ústavní stížnosti, kdy stěžovatelé argumentují imunitou a současně ochranou soukromí a rodinného života. Dále nesouhlasí s argumentací stěžovatelů stran odepření přístupu k soudu a tvrdí, že na straně stěžovatelů nebyl prokázán naléhavý právní zájem jako obligatorní podmínka žaloby na určení. Stěžovatelé podle jejich názoru neúspěšně využili právní prostředky proti konfiskaci již v letech blízkých konfiskaci, a nemohou tedy mít ani legitimní očekávání, že by jim vlastnické právo mohlo být navráceno. Obecné soudy podle jejich názoru správně posoudily skutkové i právní otázky a nemohly přezkoumávat věcnou správnost konfiskačních vyhlášek. Dále se vedlejší účastník – Státní pozemkový úřad a vedlejší účastník – Správa železnic vyjadřují k namítaným procesním pochybením obecných soudů či tvrzení o imunitě právního předchůdce stěžovatelů a argumenty stěžovatelů zpochybňují. Dále tvrdí, že stěžovatelé nejsou aktivně věcně legitimováni k návrhu na určení vlastnického práva, protože vlastnické právo na ně nemohlo přejít. Vedlejší účastník – Státní pozemkový úřad a vedlejší účastník – Správa železnic dále uvádí, že z hlediska mezinárodního práva lze věc posuzovat pouze na základě pravidel platných k 23. 6. 1945, tedy ke dni nabytí účinnosti dekretu prezidenta republiky, tedy především pravidel mezinárodního obyčejového práva. Připomínají také, že majetek byl konfiskován soukromé osobě, nikoli státnímu suverénovi.

23. Vedlejší účastník – Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy navrhlo ústavní stížnost odmítnout. Podle něj stěžovatelé nesprávně interpretují shora citované stanovisko sp. zn. Pl. ÚS-st. 21/05, které lze podle jeho názoru vztáhnout i na tuto věc. To podle názoru vedlejšího účastníka – Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy nelze obcházet ani žalobou na vyklizení. Domnívá se, že vlastnické právo přešlo na stát na základě aplikace dekretu prezidenta republiky v tehdejší době. V té době byly *ex lege* vyvolány účinky, které trvají doposud. Na tom podle vedlejšího účastníka – Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy nic nemění projednání lichtenštejnskými soudy. Dále se věnuje podle svého názoru nesprávné námitce stěžovatelů směřující k neexistenci ONV či k tvrzené imunitě právního předchůdce stěžovatelů. Dále vedlejší účastník – Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy konstatuje, že většina nárokovaného majetku přešla na stát již v rámci tzv. první pozemkové reformy podle zákona č. 215/1919 Sb., o zabrání velkého majetku pozemkového, ve znění pozdějších předpisů. Vedlejší účastník – Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy také ve svém vyjádření popírá tvrzenou absenci kontradiktornosti a rovnosti řízení či nedostatečného odůvodnění napadaných rozhodnutí.

24. Vedlejší účastník – Ředitelství silnic a dálnic navrhuje ústavní stížnost jako zjevně neopodstatněnou odmítnout, případně zamítnout. Ve svém vyjádření uvádí, že názor stěžovatelů, že konfiskace majetku přímo na základě dekretu prezidenta republiky nemá oporu v právních předpisech ani judikatuře, nepovažuje za správný. Vedlejší účastník řízení –

Ředitelství silnic a dálnic dále uvádí, že časová hranice 25. 2. 1948 stanovená restitučním zákonodárstvím je v souladu s rozhodovací praxí Evropského soudu pro lidská práva (rozsudek ze dne 7. 3. 2003 ve věci *Jantner proti Slovensku*, č. stížnosti 39050/97, rozsudek ze dne 28. 9. 2004 ve věci *Kopecký proti Slovensku*, č. stížnosti 44912/98). Proto i obecné soudy podle něj postupovaly správně, když nehodnotily právní správnost právních aktů a správních aktů před touto časovou hranicí. Stran zpochybnění příslušnosti či vůbec existence ONV vedlejší účastník – Ředitelství silnic a dálnic uvádí, že tato skutečnost nebyla předmětem řízení ani v tehdejší době a právní předchůdce stěžovatelů ji nevznesl. Dále připomíná, že podle Evropského soudu pro lidská práva, pokud určitá současná smluvní strana Úmluvy zbavila v minulosti někoho majetku a po ratifikaci Úmluvy nerozhodla, že jej chce v jakékoli podobě navracet, je stížnost proti ní mimo časovou působnost Úmluvy (srov. např. rozsudek ze dne 12. 7. 2001 ve věci *Kníže Hans-Adam II. Lichtenštejnský proti Německu*, č. stížnosti 42527/98). Dále vedlejší účastník Ředitelství silnic a dálnic uvádí, že v průběhu řízení se nevyskytla žádná vada či pochybení, které stěžovatelé obecným osudům vytýkají.

25. Vedlejší účastník – Lesy České republiky navrhl, aby Ústavní soud ústavní stížnost odmítl jako nedůvodnou. Uvedl, že stěžovatelé (jejich právní předchůdce) se konfiskaci svého majetku dostupnými právními prostředky neúspěšně bránili již po roce 1945. K přechodu vlastnictví na československý stát proto došlo a stěžovatelé jej nemohli od svého právního předchůdce získat. Vedlejší účastník – Lesy České republiky dále uvedl, že nelze odčinit případné křivdy, ke kterým došlo před 25. 2. 1948, protože tomu brání restituční zákonodárství. Ke konfiskaci majetku podle jeho názoru došlo přímo na základě právního předpisu, aniž by bylo nutné jakékoli správní řízení. Postup stěžovatelů považuje za obcházení restitučního zákonodárství a stěžovatelé ani jejich právní předchůdce nejsou a nebyli (po 25. 2. 1948) vlastníky dotčených nemovitostí. Vedlejší účastník – Lesy České republiky také vylučuje stěžovateli namítanou nerovnost zbraní, protože Česká republika zde nevystupuje jako subjekt nadaný vrchnostenskými pravomocemi.

26. Vedlejší účastník – Povodí Vltavy navrhl Ústavnímu soudu, aby ústavní stížnost odmítl. Plně se ztotožnil se závěry napadeného usnesení Nejvyššího soudu. Podle jeho názoru vysvětlil důvody, které jej k rozhodnutí vedly, a zároveň shrnul stanovisko k námitkám stěžovatelů, včetně odkazu na dřívější rozhodnutí Nejvyššího soudu a Ústavního soudu.

27. Vedlejší účastník – Povodí Labe a vedlejší účastník BALMED Praha se postavení vedlejšího účastníka vzdali.

28. Ústavní soud zaslal stěžovatelům vyjádření účastníků a vedlejších účastníků řízení k replice. Stěžovatelé ve svém vyjádření (replice) zasazují případ do širšího kontextu, který je podle jejich soudu pro tento případ významný. Konstatují, že jde o sérii sporů, které jsou v části podobné a zčásti odlišné. Dále uvádí, že prokázali, že jsou vlastníky dotčených nemovitostí a před okresním soudem navrhovali, aby vedlejší účastníci tyto nemovitosti vyklidili. Trvají na tom, že dekret prezidenta republiky nemohl být v minulosti použit, protože nebyly splněny jím předvídané podmínky. Jakékoli akty, které byly v té souvislosti vydány, považují stěžovatelé za nicotné. Následně pak obecné soudy vystavěly své závěry – podle názoru stěžovatelů – na tomto nesprávném předpokladu.

29. Ve své replice dále namítají, že nemohli zpochybnit použití dekretu prezidenta republiky, jakož i jeho aplikace v minulosti, a proto se tohoto zpochybnění domáhají v řízení před obecnými soudy. Od toho odvíjejí své argumenty o porušení procesních práv, které předkládají v ústavní stížnosti. Stěžovatelé dále tvrdí, že právní předchůdce stěžovatelů nebyl německé národnosti, a konstatují, že ani jeho potomci nejsou této národnosti. Opačný závěr považují za zásah do svého práva na soukromý a rodinný život. Replika stěžovatelů se dále věnuje rozboru vad, o kterých jsou stěžovatelé přesvědčeni, že se jich dopustily obecné soudy, a které uvedli v ústavní stížnosti, aniž by svou argumentaci směřovali k vyjádřením vedlejších účastníků.

IV. Procesní předpoklady řízení před Ústavním soudem

30. Ústavní soud posoudil splnění procesních předpokladů řízení a dospěl k závěru, že ústavní stížnost byla podána včas, oprávněnými stěžovateli, již byli účastníky řízení, v němž byla vydána napadená rozhodnutí obecných soudů, a Ústavní soud je k jejímu projednání příslušný. Stěžovatelé jsou zastoupeni v souladu s požadavky kladenými ustanovením § 30 odst. 1 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu"). Ústavní stížnost je přípustná, neboť stěžovatelé vyčerpali všechny zákonné procesní prostředky k ochraně svých práv, jak jim ukládá § 75 odst. 1 zákona o Ústavním soudu.

V. Posouzení ústavní stížnosti

31. Stěžovatelé ve své rozsáhlé ústavní stížnosti opakují několik argumentů. Domnívají se, že se vůči nim obecné soudy dopustily tzv. odepření spravedlnosti, protože měly odmítnout žalobu meritorně projednat. Dále namítají, že obecné soudy aplikovaly dekret prezidenta republiky, což považují za ústavně nekonformní, přičemž ani nepovažují podmínky pro jeho aplikaci za splněné. Dále uvádí, že rozhodnutí ONV je nicotné, a tedy neexistuje žádný individuální akt deklarující splnění podmínek stanovených dekretem prezidenta republiky. Proto usuzují, že ke konfiskaci došlo až v současnosti napadenými rozhodnutími obecných soudů. V samotném řízení shledávají porušení zásad civilního řízení a porušení práva na zákonného soudce, neboť senát Nejvyššího soudu nebyl ustanoven řádně. Celkově také považují napadená rozhodnutí za nedostatečně odůvodněná.

32. Otázkou konfiskací majetku po druhé světové válce, restitucemi a odčiněním křivd se Ústavní soud ve své rozhodovací praxi opakovaně zabýval [viz např. nález sp. zn. II. ÚS 3285/19 ze dne 9. 3. 2021 (N 47/105 SbNU 46), nález sp. zn. III. ÚS 2171/17 ze dne 12. 1. 2021 (N 5/104 SbNU 54), nález sp. zn. IV. ÚS 2056/18 ze dne 23. 6. 2020 (N 132/100 SbNU 453), usnesení sp. zn. III. ÚS 2130/17 ze dne 20. 2. 2020, usnesení sp. zn. IV. ÚS 248/18 ze dne 30. 4. 2019, usnesení sp. zn. III. ÚS 1160/18 ze dne 2. 4. 2019, usnesení sp. zn. II. ÚS 2381/17 ze dne 30. 8. 2018, usnesení sp. zn. I. ÚS 673/16 ze dne 24. 7. 2018, usnesení sp. zn. III. ÚS 2263/15 ze dne 13. 10. 2015, usnesení sp. zn. Pl. ÚS 4/08 ze dne 1. 8. 2008 či přímo opakovaně odkazované stanovisko pléna sp. zn. Pl. ÚS-st. 21/05]. Svou rozhodovací praxí stanovil pravidla pro postup orgánů veřejné moci, včetně poměrů a stavů spadajících do působnosti dekretu prezidenta republiky. Na závěrech učiněných dříve nemá Ústavní soud v kontextu posuzovaného případu důvod cokoli měnit. Není také důvod domnívat se, jak činí stěžovatelé, že závěry vyslovené ve shora citovaném stanovisku pléna sp. zn. Pl. ÚS-st. 21/05 nejsou aplikovatelné na posuzovaný případ. V řízení před Ústavním soudem je řešena otázka zásahu do ústavně chráněných základních práv a svobod stěžovatelů, nikoli otázky interpretace a aplikace podústavního práva.

33. Jak Ústavní soud uvedl v nálezu sp. zn. Pl. ÚS 14/94 ze dne 8. 3. 1995 (N 14/3 SbNU 73; 55/1995 Sb.), je nutné dekrety prezidenta republiky považovat za platné právo, avšak jeho současná aplikace je vyloučena. Snaha stěžovatelů znovu přezkoumat dekrety a jejich aplikaci k datu jejich účinnosti je v rozporu jak s tímto nálezem, tak s nutností přezkoumávat napadené akty tak, aby se nedopustil retroaktivního zásahu [viz např. usnesení sp. zn. Pl. ÚS 5/98 ze dne 22. 4. 1999 (U 32/14 SbNU 309)]. Stěžovatelé také pomíjejí, že podle § 6 odst. 1 ústavního zákona č. 23/1991 Sb., kterým se uvozuje Listina základních práv a svobod jako ústavní zákon Federálního shromáždění České a Slovenské Federativní Republiky, pozbyla účinnosti ustanovení, která s touto Listinou základních práv a svobod nebyla v souladu. Obecné soudy proto vycházely za závěrů, ke kterým československá justice dospěla v letech bezprostředně následujících po aplikaci dekretu prezidenta republiky, což je stěžovatelům známo např. z usnesení Nejvyššího soudu ze dne 26. 4. 2017 sp. zn. 22 Cdo 4705/2016.

Tehdejší správní soudnictví potvrdilo správnost aplikace dekretu prezidenta republiky na právního předchůdce stěžovatelů a cesta zpochybňující tyto závěry, kterou si stěžovatelé zvolili, je nesprávná jak z právního, tak faktického hlediska. Proto také nemohou platit argumenty stěžovatelů stran jejich národnosti, která s předmětem ústavní stížnosti nijak nesouvisí, ani domnělých chybějících předpokladů.

34. Ústavní soud respektuje pravomoc zákonodárce stanovit hranici pro uplatnění restitučního zákonodárství. Přestože i v těchto případech lze namítat větší či menší nespravedlnost, není Ústavní soud tím orgánem, který aktivně vytvářel legislativu a posouval časové hranice dle své úvahy. Tím by došlo k vykročení z jeho pravomocí a rozkolísání dělby moci v právním státě. Jak plyne z usnesení sp. zn. Pl. ÚS 43/96 ze dne 13. 5. 1997, je v pravomoci zákonodárce stanovit, které křivdy odčiní. Přestože toto rozhodnutí může být napadáno, nemá případná soudní revize takového stanovení možnost do něj zasáhnout, je-li založeno na objektivních kritériích respektujících základní práva a svobody a principy demokratického právního státu.

35. Ústavní soud má možnost napravit případ extrémního formalismu [viz např. nález sp. zn. I. ÚS 2056/12 ze dne 20. 11. 2012 (N 191/67 SbNU 293)], což však není posuzovaný případ. Stěžovatelé pomíjejí postup svého právního předchůdce ještě před 25. 2. 1948, kdy byla příslušná správní rozhodnutí napadena. Ústavní soud nemá kompetenci posuzovat míru skutečných či domnělých křivd, ke kterým došlo v minulosti, aniž by dle současných kritérií (ústavního pořádku) posuzoval děje jim předcházející. Způsob zvolený stěžovateli je však snahou o aplikaci dřívějších předpisů na současnou situaci, což nelze připustit. Jakkoli lze pochopit snahu využít všech prostředků, nelze je uplatňovat bez ohledu na zákonem stanovená kritéria. Postup stěžovatelů, při kterém si vybírají pouze ty části právního řádu, případně ty právní zásady, které jim svědčí, a zcela pomíjejí ty jim nepříznivé, nelze považovat za správný. Právní řád je systém, který je nutné aplikovat celistvě a v němž je třeba akceptovat i ty zásady, které jsou pro jednu ze stran nekomfortní. Proto pokud stěžovatelé tvrdí, že není nutné splnit zákonem předvídané podmínky pro meritorní projednání jejich žaloby, nelze tento závěr považovat za správný. Obdobně názor, že vyhláška ONV je nicotná, nemá oporu v tehdejší legislativě a toto tvrzení bylo vyvráceno již tehdy správními rozhodnutími soudními, případně je argumentací pomocí tehdejších právních předpisů vyvráceno ve vyjádření vedlejších účastníků. Pragmatická kombinace pouze některých částí právního řádu je postupem, který Ústavní soud nemůže aprobovat.

36. V prvé řadě proto Ústavní soud nesouhlasí s argumentací stěžovatelů, že se obecné soudy dopustily odepření spravedlnosti. Obecné soudy posoudily případ v souladu s požadavky kladenými právním řádem České republiky a dospěly ke srozumitelným závěrům. Předně, odkaz stěžovatelů na argumentaci § 1040 občanského zákoníku postrádá relevanci, neboť požadovat vydání věci může skutečně pouze vlastník (což stěžovatelé neprokázali), přičemž tato právní kvalifikace stěžovatelům nesvědčí, navzdory jejich tvrzení. Jak konstatoval Ústavní soud ve shora uvedeném stanovisku pléna sp. zn. Pl. ÚS-st. 21/05, žalobou o určení vlastnického práva nelze obcházet smysl a účel restitučního zákonodárství; nelze se účinně domáhat podle obecných předpisů ani ochrany vlastnického práva, k jehož zániku došlo před 25. 2. 1948, a zvláštní restituční předpis nestanovil způsob zmírnění nebo nápravy této majetkové újmy. Přestože Ústavní soud v této souvislosti zmínil i ochranu dobré víry subjektů, které dotčený majetek získaly od státu, nemění to nic na skutečnosti, že postupem, který stěžovatelé zvolili, je obcházeno restituční zákonodárství. Nadto bylo obecnými soudy přesvědčivě zdůvodněno, proč stěžovatelé nemohli být v dobré víře.

37. Stěžovatelé argumentují, že jim byla odepřena spravedlnost, protože se obecné soudy jejich žalobou meritorně nezabývaly. V situaci, kdy nejsou splněny podmínky stanovené zákonem, tj. vlastnictví, nelze se žalobou skutečně meritorně zabývat. Opačný postup by znamenal svévoli a postup v rozporu se zákonem. Obecné soudy se zabývaly všemi

relevantními argumenty a soustředily se na skutečnosti spojené s právní podstatou sporu. Opačný přístup, který navrhují stěžovatelé, by byl v rozporu s předvídatelností práva a s požadavkem zákonnosti soudních řízení.

38. Stěžovatelé dále tvrdí, že obecné soudy přímo aplikovaly dekret prezidenta republiky a ke konfiskaci došlo až na základě napadaných rozhodnutí. Tento závěr však postrádá věcný základ a míjí předmět sporu. Obecné soudy pouze zhodnotily dřívější právní úpravu v kontextu sporu. Jejich konstatování, že právní předchůdce stěžovatelů majetek pozbyl na základě dekretu prezidenta republiky, má zcela jinou povahu než závěr stěžovatelů o jeho přímém současném použití. Napadené rozhodnutí zejména okresního soudu jakožto soudu nalézacího má převažující deklaratorní povahu (s účinky *ex tunc*) a pouze autoritativně osvědčuje existenci či neexistenci právních poměrů či právních skutečností v minulosti. Stěžovatelé se domáhali vyklizení nemovitosti, určení vlastnictví, případně přiznání náhrady. To, že obecné soudy nepřisvědčily jejich tvrzení, ale vyšly z právního stavu věci, neznamená, že se dopustily jak odepření spravedlnosti (viz výše), tak samotné konfiskace. Argumentace stěžovatelů, že jsou vlastníky specifikovaných nemovitostí, se v řízení neprokázala.

39. Obecné soudy proto přímo dekret prezidenta republiky neaplikovaly ani nerozhodly o konfiskaci majetku. Jak plyne z jejich rozhodnutí, pouze konstatovaly, že na základě dekretu prezidenta republiky právní předchůdce stěžovatelů majetek pozbyl k datu účinnosti dekretu. Nikoli v současnosti. Námitka stěžovatelů směřuje k tomu, aby obecné soudy jednaly retroaktivně, což je v těchto typech řízení nepřípustné. Jejich postup tak byl zcela v souladu s výše odkazovaným usnesením sp. zn. III. ÚS 2130/17. Úvahy stěžovatelů o retroaktivitě jsou nepřiléhavé, protože nerozlišují skutkové a právní otázky. Tvrzení o vlastnictví dotčených nemovitostí jimi nebylo prokázáno, což znamená, že úvahy o odejmutí vlastnického práva v současnosti nemají oporu ani skutkovou, ani právní.

40. Stejné závěry lze dovodit i ke tvrzením stěžovatelů o nicotnosti vyhlášky ONV s tím, že tento orgán veřejné moci nebyl místně ani věcně příslušným k vydání vyhlášky, případně, že vůbec neexistoval. V tomto kontextu je nutné připomenout, že obecné soudy aplikovaly presumpci správnosti tohoto správního aktu, protože jim nepříslušelo jej věcně a formálně přezkoumávat. Podle závěrů vyslovených v nálezu sp. zn. II. ÚS 405/98 ze dne 20. 10. 1999 (N 146/16 SbNU 87) konfiskovaný majetek přecházel podle dekretu prezidenta republiky na československý stát dnem jeho účinnosti. Konfiskační výměr měl deklaratorní povahu a vymezoval, které nemovitosti jsou dekretem dotčeny. Zároveň bylo umožněno, aby v případě liberačních důvodů příslušný orgán část takto zkonfiskovaného majetku z konfiskace vyňal. Bylo tedy především na právním předchůdci stěžovatelů, aby tohoto práva využil v minulosti. Proto je také irelevantní námitka stěžovatelů stran hmotné exempce právního předchůdce stěžovatelů z aplikace dekretu prezidenta republiky. Tyto skutečnosti měly být zkoumány v tehdejším řízení, které se zabývalo vyhláškou ONV, a nikoli před okresním soudem v nyní posuzovaném řízení. Opačný postup by znamenal přímou aplikaci dekretu prezidenta republiky, což by bylo v rozporu s nálezem sp. zn. Pl. ÚS 14/94 ze dne 8. 3. 1995 (N 14/3 SbNU 73; 55/1995 Sb.).

41. Ústavní soud v nálezu sp. zn. II. ÚS 1920/20 ze dne 25. 1. 2021 (N 14/104 SbNU 117) a nálezu sp. zn. Pl. ÚS 10/13 ze dne 29. 5. 2013 (N 96/69 SbNU 465; 177/2013 Sb.) dospěl k závěru, že skutečnosti, které nastaly před 25. 2. 1948, včetně jejich právních následků, jsou dokonanými skutečnostmi z pohledu práva mezinárodního i vnitrostátního. Ke konfiskaci podle dekretu prezidenta republiky docházelo okamžitě s účinností právního předpisu. Správní rozhodnutí nebylo právním důvodem konfiskace. S tím je spojen i závěr, že obecné soudy nemohou přezkoumávat obsahové nebo formální vady takových individuálních právních aktů. K tomu obecnému pravidlu však existují výjimky, podle nichž lze v mimořádných situacích, ve kterých je patrné, že se jednalo o akt zvůle, přistoupit i k přezkumu těchto rozhodnutí [viz např. nález sp. zn. I. ÚS 1975/20 ze dne 23. 3. 2021 (N 58/105 SbNU 153) a nález sp. zn. III. ÚS

361/21 ze dne 30. 11. 2021 (N 210/109 SbNU 268)]. Žádná z těchto podmínek však v nyní posuzovaném případě splněna není. Stěžovatelé argumentují tím, že nebyly splněny podmínky (např. národnost právního předchůdce stěžovatelů), nikoli však skutečnostmi výjimečné povahy. Žádná ze stěžovateli tvrzených skutečností nemá tuto povahu a všechny byly předmětem dřívějšího posuzování. Ústavní soud také připomíná, že rozhodující skutečnosti se posuzovaly ke dni rozhodnutí, nikoli ve vztahu k současnosti. To znamená, že neobstojí např. odkaz na současné odlišné pojetí národnosti, případně nezbytnosti aplikovat zákon o mezinárodním právu soukromém, který nabyl účinnosti mnoho let po účinnosti dekretu prezidenta republiky. Takový postup by byl v rozporu s principem právní jistoty, přičemž i věcně postrádá smysl.

42. Obecné soudy jasně vysvětlily, proč nelze považovat vyhlášku ONV za nicotnou, a měnit jejich závěry, které odpovídají ústavním limitům kladeným na jejich rozhodování, Ústavnímu soudu v této situaci nenáleží. Jejich argumentace se pohybuje v mezích kladených v restitučních věcech na rozhodování soudů rozhodovací praxí Ústavního soudu. Pokud se stěžovatelé domnívají, že tím došlo k aplikaci dekretu prezidenta republiky v současnosti, pak ani s touto námitkou nelze souhlasit, neboť stav je zkoumán s ohledem na dobu, ve které byla vyhláška ONV vydána, resp. na dobu, v níž nabyl účinnosti dekret prezidenta republiky.

43. Stěžovatelé také napadají absenci zákonného soudce, protože o věci rozhodoval nepříslušný senát Nejvyššího soudu. Podle rozvrhu práce Nejvyššího soudu na dobu od 1. 1. 2021 do 31. 1. 2021 a rozvrhu práce Nejvyššího soudu na dobu od 1. 1. 2020 do 31. 1. 2020 (oba přístupné na internetových stránkách Nejvyššího soudu; viz https://www.nsoud.cz) je pro projednání dovolání ve věcech sporů z věcných práv příslušný senát 22. Nikoli senát 21, jak namítají stěžovatelé. Přestože tvrdí, že dominantní je otázka imunity jejich právního předchůdce, skutečnost je jiná a tato otázka není relevantní. Proto byl senát Nejvyššího soudu ustaven v souladu s rozvrhem práce Nejvyššího soudu, zcela v souladu s požadavkem předvídatelnosti a transparentnosti. Zde je namístě uvést, že rozvrh práce se řídí povahou sporu, nikoli povahou, kterou mu přiznávají stěžovatelé. Národnost stěžovatelů, případně otázky imunity jejich právního předchůdce, nebyly pro posouzení sporu obecnými soudy relevantní a tyto soudy přesvědčivě tento závěr odůvodnily.

VI. Závěr

44. Ze všech shora uvedených důvodů rozhodl Ústavní soud v souladu s § 82 odst. 1 zákona o Ústavním soudu tak, že ústavní stížnost zamítl.

Odlišná stanoviska

Odlišné stanovisko soudce Davida Uhlíře

S nálezem II. senátu v této věci nesouhlasím a uplatňuji vůči němu podle ustanovení § 22 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, odlišné stanovisko. Mám za to, že všechny napadené rozsudky měly být zrušeny.

Obecné soudy pochybily, když se odmítly věcně zabývat námitkami stěžovatelů. Ve zdůvodnění tohoto svého odmítnutí soudy vyšly z restitučních předpisů, které mají zmírňovat způsobené křivdy, a ze stanoviska Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS-st. 21/05 ze dne 1. 11. 2005 (ST 21/39 SbNU 493; 477/2005 Sb.), tedy z aktů demokratického právního státu nastoleného po listopadu 1989. Nebýt těchto aktů, odůvodnění zamítavých rozsudků by bylo mnohem obtížnější, ne-li nemožné. Jak praví klasik: „To jsou paradoxy, pane Vaněk.“

Začnu s tím, že výše uvedené stanovisko Ústavního soudu považuji za chybné, pravděpodobně nejspornější ze všech stanovisek přijatých za dobu jeho existence. Zcela se zde

ztotožňuji s disentem Elišky Wagnerové a Miloslava Výborného k tomuto stanovisku Ústavního soudu:

> „… odůvodnění stanoviska obsahuje ‚kopernikánský obrat' v judikatuře Ústavního soudu ve vztahu ke skutečným restitucím, když dovozuje, že restituční zákony legalizovaly vlastnictví státu k majetku, který stát získal konfiskacemi, znárodněním a dalšími majetkovými opatřeními (zjevně jde o eufemistické označení převzetí věci státem bez právního důvodu, tj. fyzickou okupací). Pokud stanovisko dále dodává ve vztahu k naznačenému výkladu restitučních zákonů, že je lhostejné, že by bez existence těchto zákonů bývalo bylo možné v některých případech uplatnit na takový majetek vlastnické právo podle obecných předpisů, vysvětluje účel restitučních zákonů zcela opačně, než dosud činila judikatura Ústavního soudu. Jinými slovy, stanovisko restitučním zákonům připisuje účel spočívající ve vyvlastnění přinejmenším toho majetku, kterého se stát zmocnil fyzickou okupací."

Obecné soudy tedy dle mého názoru měly použít a vyložit restituční předpisy i judikaturu Ústavního soudu k tomu, aby si otevřely možnost zjistit, zda se československé orgány v minulosti dopustily křivdy vůči právnímu předchůdci stěžovatelů. Musely by se vrátit k zásadní otázce, zda na právního předchůdce stěžovatelů byl vztažen zmíněný dekret prezidenta republiky oprávněně, či nikoliv. Odmítnutí posuzovat tuto otázku s ohledem na rozhodnutí Okresního národního výboru v Olomouci je nesprávné. Tato otázka nebyla jednak správními orgány před 24. únorem 1948 s konečnou platností vyřešena, jednak jakékoliv rozhodnutí správního orgánu z té doby nemůže být překážkou přezkoumání toho, zda se na právního předchůdce stěžovatelů dekret prezidenta republiky vztahoval. Dekrety prezidenta republiky měly konstitutivní charakter, následná rozhodnutí dalších československých orgánů jen deklarovala určité právní vztahy, ale nezakládala je. Opačný výklad je scestný, v dnešních podmínkách by analogii takového postupu představoval třeba zamítavý rozsudek soudu ve věci určení vlastnického práva k nemovité věci s odůvodněním, že již bylo pravomocně rozhodnuto katastrálním úřadem. Při rozhodování o tom, které věci přešly podle zákona č. 172/1991 Sb., o přechodu některých věcí z majetku České republiky do vlastnictví obcí, nikdo nezpochybňoval pravomoc obecných soudů rozhodnout o sporných otázkách.

Navíc představa, že tzv. třetí republika, tedy Československo v období od konce druhé světové války do komunistického převratu v r. 1948, byla demokratickým právním státem, je českým národním sebeklamem, na kterém bychom neměli lpět. Rozhodnutí československých státních orgánů z té doby je třeba posuzovat kriticky a nebránit se jejich přezkoumání.

Jestliže by obecné soudy překonaly údajnou překážku danou stanoviskem pléna Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS-st. 21/05 (že nelze určovací žalobou obcházet restituční předpisy), jestliže by toto stanovisko vyložily v souladu se smyslem restitučního zákonodárství, stály by před posouzením položené otázky, zda se dekrety prezidenta republiky vztahovaly na právního předchůdce stěžovatelů?

Ústavní soud se k legitimitě dekretů prezidenta republiky vyjádřil ve svém nálezu sp. zn. Pl. ÚS 14/94 ze dne 8. 3. 1995 (N 14/3 SbNU 73; 55/1995 Sb.) (stížnost Rudolfa Dreithalera), kdy také osvětlil, vůči komu byly dekrety zaměřeny a z jakého důvodu lze přičítat Němcům kolektivní metafyzickou spoluodpovědnost (nikoliv kolektivní vinu).

> „Nahlíženo z tohoto pohledu, také dekret prezidenta republiky č. 108/1945 Sb. může proto, jako normativní právní akt, obstát pouze tehdy, neodporuje-li ve své podstatě intencím demokratického právního státu. Pokud jde o výše uvedenou otázku, třeba zdůraznit, co naznačuje již sám název dekretu prezidenta republiky č. 108/1945 Sb. (o konfiskaci nepřátelského majetku …), že určujícím hlediskem při vymezení subjektů konfiskovaného majetku je jejich nepřátelství k Československé republice nebo českému a slovenskému národu …

> Právě na tomto místě je třeba si položit otázku: v jaké míře a v jakém smyslu odpovídají za plynové komory, koncentrační tábory, masové vyhlazování, ponižování, ubíjení a odlidštění milionů jen představitelé nacistického hnutí, nebo jsou za tyto jevy spoluodpovědni i všichni ti, kteří z těchto hnutí mlčky profitovali, plnili jeho příkazy a nekladli jim odpor …
>
> Na základě všech uvedených zjištění a úvah dospěl proto Ústavní soud k závěru, že dekret prezidenta republiky č. 108/1945 Sb. [o konfiskaci nepřátelského majetku a Fondech národní obnovy] byl v době svého vydání nejen legálním, ale také legitimním aktem.“

František Josef II., kníže z Lichtenštejna, právní předchůdce stěžovatelů, kterému měl být sporný majetek konfiskován dekretem prezidenta republiky č. 12/1945 Sb., o konfiskaci a urychleném rozdělení zemědělského majetku Němců, Maďarů, jakož i zrádců a nepřátel českého a slovenského národa, byl občanem státu, který si po celou dobu druhé světové války udržel neutralitu. Není žádný důvod na něj hledět jinak než jako na jakéhokoliv jiného německy mluvícího občana jiného neutrálního státu, kupř. Švýcarska. Myšlenka, že by František Josef II., kníže z Lichtenštejna, byl spoluodpovědný za zločiny třetí říše, a že se na něj proto vztahuje dekret prezidenta republiky, je absurdní.

Rozhodování obecných soudů i Ústavního soudu je dle mého soudu bohužel ovlivněno nejen úvahami právními, ale i politickými a ekonomickými. Jeví se, že tak jako o některých velkých bankách platí, že jsou „too big to fall“, majetek stěžovatelů je „too big to be returned“.

Č. 53
Chybné posouzení dovolání jako vadného z důvodu alternativně vymezených předpokladů přípustnosti
(sp. zn. II. ÚS 2719/22 ze dne 6. dubna 2023)

Pokud je možno z textu dovolání dovodit, že předpoklad přípustnosti založený na tom, že určitá právní otázka dosud nebyla v rozhodovací praxi řešena, pak Nejvyšší soud pochybil, shledal-li dovolání v této části vadné z důvodu alternativně vymezených předpokladů přípustnosti dovolání.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátě složeném z předsedy senátu Tomáše Lichovníka, soudce Davida Uhlíře a soudkyně zpravodajky Milady Tomkové o ústavní stížnosti obchodní korporace PUMAS, s. r. o., sídlem Dykova 19, Praha 10, zastoupené Mgr. Markétou Vítovou, advokátkou, sídlem 5. května 1050/66, Praha 4, proti usnesení Nejvyššího soudu ze dne 25. srpna 2022 č. j. 30 Cdo 1333/2022-152 a rozsudku Městského soudu v Praze ze dne 18. ledna 2022 č. j. 22 Co 206/2021-127, za účasti Nejvyššího soudu a Městského soudu v Praze jako účastníků řízení, takto:

I. Usnesením Nejvyššího soudu ze dne 25. srpna 2022 č. j. 30 Cdo 1333/2022-152 bylo porušeno právo stěžovatelky na soudní ochranu zaručené čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

II. Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 25. srpna 2022 č. j. 30 Cdo 1333/2022-152 se ruší.

III. Ve zbytku se ústavní stížnost odmítá.

Odůvodnění

I. Skutkové okolnosti případu a obsah napadených rozhodnutí

1. Ústavní stížností podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“) a § 72 a násl. zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“) se stěžovatelka domáhá, aby byla zrušena v záhlaví označená rozhodnutí s tvrzením, že jimi byla porušena základní práva zaručená Listinou základních práv a svobod (dále jen „Listina“).

2. Stěžovatelka se v řízení před Obvodním soudem pro Prahu 2 (dále též jen „obvodní soud“) domáhala po České republice – Ministerstvu spravedlnosti částky 531 190 Kč s příslušenstvím jako náhrady škody, která jí měla vzniknout nesprávným úředním postupem v řízení vedeném u Okresního soudu v Kladně pod sp. zn. 10 C 108/92, jehož se účastnili právní předchůdci stěžovatelky (restituenti areálu bývalého pivovaru v k. ú. Unhošť). Nemajetková újma měla spočívat v tom, že v rozsudku Okresního soudu v Kladně ze dne 20. 1. 1995 č. j. 10 C 108/92-116 (ve znění doplňujícího rozsudku téhož soudu ze dne 17. 4. 1996 č. j. 10 C 108/92--162 a opravného usnesení téhož soudu ze dne 17. 9. 1996 č. j. 10 C 108/92-183), kterým byl

nahrazen projev vůle povinné osoby k uzavření dohody o vydání věci (areálu bývalého pivovaru) oprávněným osobám (restituentům), nebyla výslovně uvedena budova trafostanice.

3. Původní společníci (zakladatelé) stěžovatelky vložili spoluvlastnické podíly na restituovaném areálu do majetku stěžovatelky jakožto právnické osoby. Stěžovatelka v řízení před obecnými soudy tvrdila, že objekt trafostanice byl až do roku 2016 součástí parcely st. 237, na níž se nachází celý průmyslový objekt (tedy budova bývalého pivovaru a sladovny včetně doplňkových objektů). Stěžovatelka vycházela z presumpce správnosti rozsudku soudu, který rozhodoval o celém restitučním nároku, s tím, že neměla důvod se domnívat, že by restituční rozhodnutí neřešilo celý uplatněný restituční nárok oprávněných osob, tj. že by daným rozhodnutím nebyl restituentům vrácen celý původní objekt pivovaru včetně budovy trafostanice, která se nachází uvnitř areálu pivovaru.

4. Sporná nemovitost (trafostanice) byla na žádost společnosti ČEZ Distribuce, a. s., zapsána od 2. 11. 2016 jako vlastnictví ČEZ Distribuce, a. s. Proti společnosti ČEZ Distribuce, a. s., podala stěžovatelka u Okresního soudu v Kladně (řízení pod sp. zn. 23 C 38/2017) žalobu o určení, že vlastníkem trafostanice je stěžovatelka. Stěžovatelka tvrdila, že až v roce 2016 (z vkladu do katastru nemovitostí pro ČEZ Distribuce) se dozvěděla, že není vlastníkem sporné budovy trafostanice stojící na restituovaných pozemcích.

5. Okresní soud určovací žalobě stěžovatelky vyhověl. Krajský soud v Praze jako soud odvolací však návrh na určení vlastnického práva stěžovatelky zamítl (řízení sp. zn. 27 Co 266/2018) mj. s odkazem na restituční rozsudek Okresního soudu v Kladně sp. zn. 10 C 108/92 s tím, že v daném restitučním rozsudku „budova trafostanice nebyla uvedena“.

6. Stěžovatelka v řízení před obecnými soudy tvrdila, že se o nesprávném postupu Okresního soudu v Kladně v restitučním sporu (tj. o tom, že výrok je nejasný a restituované pozemky nezahrnují i některé na nich stojící budovy) dozvěděla až v roce 2019 ze zamítavého rozsudku Krajského soudu v Praze sp. zn. 27 Co 266/2018 ve věci své určovací žaloby. Do té doby byla v dobré víře ve správnost restitučního rozsudku, neboť soud rozhodoval o celém nároku restituentů týkajícím se areálu pivovaru, na jehož pozemcích se trafostanice (jakož i další budovy) nachází. Podle stěžovatelky byl Okresní soud v Kladně povinen v souladu s ustanovením § 155 odst. 1 o. s. ř. formulovat výrok svého rozhodnutí tak, aby byl jednoznačně vykonatelným. Pokud z jeho rozhodnutí není jednoznačně patrno, zda se restituce vztahuje i na vedlejší či doplňkové stavby a objekty na pozemcích, které byly restituentům vydány, včetně budovy trafostanice, neměl být rozsudek v této podobě vůbec vyhlášen. Stěžovatelce by poté nevznikla škoda, kterou stěžovatelka vyčíslila v podobě nákladů na stavbu nové trafostanice.

7. V rámci řízení, z něhož vzešla ústavní stížností napadená rozhodnutí, Obvodní soud pro Prahu 2 rozsudkem ze dne 10. 8. 2021 č. j. 14 C 18/2020-104 žalobu o náhradu škody za nesprávný úřední postup zamítl (výrok I) a uložil stěžovatelce povinnost náhrady nákladů řízení ve výši 600 Kč (výrok II). Podle obvodního soudu je nárok promlčen. Ačkoli se o tvrzené nesprávnosti obsažené v restitučním rozsudku Okresního soudu v Kladně (sp. zn. 10 C 108/92) dozvěděla stěžovatelka až z rozsudku Krajského soudu v Praze sp. zn. 27 Co 266/2018, který zamítl určovací vlastnickou žalobu stěžovatelky proti společnosti ČEZ Distribuce, a. s., uplynula mezitím objektivní desetiletá promlčecí lhůta počínající dnem, „kdy poškozenému bylo doručeno (oznámeno) nezákonné rozhodnutí, kterým byla způsobena škoda“, tj. rozsudek Okresního soudu v Kladně sp. zn. 10 C 108/92.

8. Městský soud v Praze (dále jen „městský soud“) ústavní stížností napadeným rozsudkem potvrdil rozsudek obvodního soudu a rozhodl, že žádný z účastníků nemá právo na náhradu nákladů odvolacího řízení. Vyšel z toho, že stěžovatelka není aktivně věcně legitimována k podání žaloby (bod 9), že nárok je promlčen v objektivní lhůtě deseti let (bod 10), že případnou škodu způsobenou neuvedením předmětné trafostanice v rozsudku Okresního soudu v Kladně v restitučním sporu lze přičítat tehdejším účastníkům restitučního

řízení, kteří se měli tehdy brát za svá práva (body 11 a 12), a námitku promlčení neshledal jako rozpornou s dobrými mravy (bod 13). Městský soud dále reaguje na odvolací námitku stěžovatelky týkající se rozporu námitky promlčení s dobrými mravy (stěžovatelka tvrdí, že se o škodě dozvěděla až po uplynutí desetileté objektivní promlčecí doby a dříve nárok uplatnit nemohla) a uzavírá, že námitka promlčení v rozporu s dobrými mravy není. V tomto kontextu pak dále cituje z rozsudku velkého senátu občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu ze dne 18. 5. 2011 sp. zn. 31 Cdo 832/2008 se závěrem, že „nelze tak konstatovat, že by žalobkyně marné uplynutí promlčecí doby nezavinila, když o svém tvrzeném vlastnickém právu k předmětné trafostanici objektivně mohla a měla mít oprávněné pochybnosti nejpozději na základě nyní citovaného rozsudku velkého senátu Nejvyššího soudu“ (bod 13).

9. Dovolání stěžovatelky odmítl Nejvyšší soud ústavní stížností napadeným usnesením zčásti pro nepřípustnost, zčásti pro vady. Nepřípustné bylo dovolání proti výrokům o nákladech řízení podle § 238 odst. 1 písm. h) o. s. ř. Dovolací soud dále vytkl stěžovatelce, že v úvodu dovolání žádnou právní otázku neformulovala a poté ohledně otázky promlčení vymezila předpoklady přípustnosti dovolání nepřípustně alternativním způsobem. V dané části tak dovolání shledal vadným. V otázce aktivní věcné legitimace stěžovatelky, která měla být dle dovolání posouzena v rozporu s rozhodovací činností Nejvyššího soudu (konkrétně s rozhodnutím sp. zn. 25 Cdo 1627/2008), uzavřel, že ani tato otázka přípustnost dovolání nezaložila. Podle Nejvyššího soudu „za situace, kdy dva ze tří právních závěrů odvolacího soudu, z nichž každý je sám o sobě postačujícím důvodem pro zamítnutí žaloby v této věci, tedy závěry, že nárok žalobkyně je promlčen (odstavec 10 odůvodnění rozsudku odvolacího soudu) a že není dána příčinná souvislost mezi tvrzeným nesprávným úředním postupem a vznikem škody, když bylo v první řadě na účastnících restitučního řízení brát se za svá práva a škodě tak předejít (odstavce 11 a 12 odůvodnění rozsudku odvolacího soudu), nebyly podaným dovoláním relevantně zpochybněny a nebyly tak otevřeny dovolacímu přezkumu, zpochybnění řešení samotné otázky neexistence aktivní věcné legitimace žalobkyně nemůže založit přípustnost dovolání ve smyslu § 237 o. s. ř. Případná nesprávnost právního posouzení odvolacího soudu při řešení této otázky by totiž nemohla opodstatnit zrušení napadeného rozhodnutí či jeho změnu“.

II. Argumentace stěžovatelky

10. Stěžovatelka rekapituluje průběh řízení před obecnými soudy, cituje z jednotlivých rozhodnutí i podání a tvrdí, že napadeným usnesením Nejvyššího soudu bylo porušeno její právo na spravedlivý proces zaručené v čl. 36 odst. 1 Listiny tím, že se Nejvyšší soud odmítl dovoláním zabývat.

11. Podle stěžovatelky žádný právní předpis neukládá „formulovat právní otázku v úvodu dovolání“ a nejde o pochybení, pokud v úvodu dovolání byl shrnut skutkový stav a průběh řízení a teprve poté byly formulovány právní otázky, neboť opačný postup by byl na úkor srozumitelnosti textu podaného dovolání.

12. Stěžovatelka dále označuje za nepravdivé tvrzení dovolacího soudu, které bylo dle ní faktickým důvodem pro odmítnutí dovolání, totiž že ohledně otázky promlčení byly předpoklady přípustnosti vymezeny nepřípustně alternativním způsobem.

13. Stěžovatelka připomíná, že městský soud jako soud odvolací neshledal odvolání důvodným z několika důvodů, které stěžovatelka podrobně rekapituluje v ústavní stížnosti. Odvolací soud neshledal aktivní legitimaci stěžovatelky, což stěžovatelka považuje za rozporné s ustálenou judikaturou Nejvyššího soudu. Stejně tak má stěžovatelka za to, že městský soud posoudil v rozporu s ustálenou judikaturou Nejvyššího soudu i otázku běhu objektivní promlčecí lhůty, resp. vznesenou námitku promlčení. Městský soud dále dle stěžovatelky zcela nově vymezil počátek běhu promlčecí lhůty, a to od okamžiku, kdy se změnila judikatura

Nejvyššího soudu oproti judikatuře z doby, kdy o restituci právních předchůdců stěžovatelky rozhodoval Okresní soud v Kladně.

14. Stěžovatelka tak tvrdí, že jí nezbývalo než podat dovolání (pokud jde o posouzení námitky promlčení odvolacím soudem) jak z toho důvodu, že otázka vznesené námitky promlčení byla odvolacím soudem posouzena v rozporu s ustálenou judikaturou Nejvyššího soudu, která je v dovolání citována, tak i z toho důvodu, že odvolací soud současně nastolil otázku, která nebyla doposud v rozhodovací činnosti Nejvyššího soudu vyřešena, totiž otázku, zda lze za počátek běhu promlčecí doby považovat den, k němuž se změnila judikatura Nejvyššího soudu k určité otázce.

15. Stěžovatelka je přesvědčena, že předpoklady přípustnosti dovolaní nevymezila „nepřípustně alternativně“, jak tvrdí Nejvyšší soud, ale vymezila je shodně „alternativně“ s tím, jak své rozhodnutí „alternativně“ odůvodnil odvolací soud. Nepřípustnost dovolání v otázce aktivní legitimace stěžovatelky pak Nejvyšší soud založil pouze na tom, že s ohledem na důvody, pro které dovolání odmítl, pokud jde o otázku promlčení, ani případná nesprávnost posouzení otázky aktivní legitimace odvolacím soudem nemohla opodstatnit zrušení rozsudku odvolacího soudu.

16. V závěru stížnosti pak stěžovatelka stručně namítá též protiústavnost napadeného rozsudku městského soudu, přičemž za rozporné s čl. 36 odst. 1 Listiny považuje popření aktivní legitimace stěžovatelky stejně jako akceptaci námitky promlčení, kterou považuje za rozpornou s dobrými mravy. Stěžovatelka má za to, že se městský soud neřídil judikaturou Nejvyššího soudu.

III. Procesní předpoklady řízení před Ústavním soudem

17. Ústavní soud posoudil splnění procesních předpokladů řízení a shledal, že ústavní stížnost byla podána včas oprávněnou stěžovatelkou a Ústavní soud je k jejímu projednání příslušný; stěžovatelka je právně zastoupena v souladu s § 29 až 31 zákona o Ústavním soudu a ústavní stížnost je ve vztahu k napadenému rozhodnutí Nejvyššího soudu přípustná, neboť stěžovatelka vyčerpala všechny zákonné procesní prostředky k ochraně svého práva (§ 75 odst. 1 téhož zákona *a contrario*).

18. Zrušením rozhodnutí Nejvyššího soudu se otevírá prostor k novému projednání dovolání stěžovatelky. V tuto chvíli je tedy proti rozhodnutí městského soudu k dispozici zákonný procesní prostředek k ochraně práv stěžovatelky, v důsledku čehož je ústavní stížnost ve zbytku nepřípustná podle § 75 odst. 1 zákona o Ústavním soudu.

IV. Řízení před Ústavním soudem

19. Ústavní soud si vyžádal soudní spis, jakož i vyjádření účastníků řízení. Česká republika – Ministerstvo spravedlnosti se k ústavní stížnosti nevyjádřila, a tak se v souladu s poskytnutým poučením postavení vedlejší účastnice řízení vzdala.

20. Městský soud odkazuje na napadené rozhodnutí a dodává, že jediným rozhodným hlediskem při projednávání věci stěžovatelky bylo spravedlivé nalezení práva na základě fair procesu. Za stěžejní a zcela jednoznačný pokládá závěr, že stěžovatelka není ve věci aktivně legitimovaná. Pokud vůbec kdysi vznikla škoda z tehdy vydaného rozsudku, pak tehdejším účastníkům řízení, mezi nimiž ovšem stěžovatelka nebyla, žádný nárok na náhradu škody na ni následně nebyl jakkoli převeden. Městský soud odmítá, že by porušil právo stěžovatelky na spravedlivý proces. Stěžovatelka se v ústavní stížnosti vymezuje zejména vůči usnesení Nejvyššího soudu, k čemuž se městskému soudu nepřísluší vyjadřovat.

21. Nejvyšší soud ve svém vyjádření uvádí, že stěžovatelka nevymezila právní otázky tak, jak je uvádí v ústavní stížnosti. Stěžovatelka v dovolání nevymezila právní otázku, zda lze za počátek běhu promlčecí doby považovat den, k němuž se změnila judikatura Nejvyššího soudu k té které otázce. Stěžovatelka zpochybňovala námitku promlčení s ohledem na její

rozpor s dobrými mravy a výslovně uvedla, že v tomto směru byla věc posouzena v rozporu s judikaturou Nejvyššího soudu „resp. pokud jde o následky (ne)znalosti nové judikatury NS ČR na posouzení otázky běhu promlčecí doby a rozporu námitky promlčení s dobrými mravy tak, jak ji v napadeném rozsudku právně posuzuje odvolací soud [viz výše pod písm. e)], jedná se o posouzení otázky, která nebyla doposud dovolacím soudem vyřešena“. Právní otázku, zda lze za počátek běhu promlčecí doby považovat den, k němuž se změnila judikatura Nejvyššího soudu k té které otázce, tedy zcela odlišnou právní otázku, stěžovatelka v dovolání nevznesla vůbec. Nejvyšší soud setrvává na svém závěru, že ohledně otázky promlčení vzneseného nároku s ohledem na rozpor námitky promlčení s dobrými mravy vymezila stěžovatelka přípustnost dovolání nepřípustně alternativním způsobem. Správný je i závěr o nepřípustnosti dovolání ohledně otázky aktivní věcné legitimace stěžovatelky, ohledně které stěžovatelka dovoláním relevantně nezpochybnila všechny právní závěry, na nichž bylo zamítnutí žaloby založeno. Co se pak týče úvodu dovolání, zde stěžovatelka vymezila přípustnost dovolání blíže nespecifikovaných otázek hmotného i procesního práva odlišně od části, kde jednotlivé otázky (pouze hmotného práva) formulovala (tvrdila i blíže nespecifikovanou rozdílnost judikatury Nejvyššího soudu), Nejvyšší soud považoval za potřebné se s touto částí dovolání vypořádat samostatně, a to s ohledem na její rozpornost se zbytkem dovolání. Byť tedy dovolání stěžovatelky formulovalo právní otázky, jejichž řešením byl Nejvyšší soud připraven se zabývat, stěžovatelka mu k tomu nedala formulací dovolání možnost. Stěžovatelka nevyužila všechny dostupné prostředky nápravy před podáním ústavní stížnosti, a stížnost by tak měla být odmítnuta pro nepřípustnost, popř. pro zjevnou neopodstatněnost.

22. Stěžovatelka v replice reaguje na vyjádření Nejvyššího soudu, cituje dva odstavce z podaného dovolání a tvrdí, že je z textu dovolání zřejmé, že v dovolání byla vymezena nejen právní otázka rozporu uplatněné námitky promlčení s dobrými mravy, ale i právní otázka, zda lze za počátek běhu promlčecí doby považovat den, k němuž se změnila judikatura Nejvyššího soudu k té které otázce, s níž se pak opět pojilo posouzení rozporu námitky promlčení s dobrými mravy. Na rozdíl od Nejvyššího soudu má stěžovatelka za to, že dala Nejvyššímu soudu možnost zabývat se v rámci podaného dovolání formulovanými právními otázkami, a že tak využila všechny dostupné prostředky nápravy před podáním ústavní stížnosti.

V. Posouzení důvodnosti ústavní stížnosti

23. Ústavní soud se seznámil s argumentací účastníků řízení a obsahem soudního spisu a dospěl k závěru, že ústavní stížnost je zčásti důvodná.

a) Obecná východiska přezkumu

24. V řízení o ústavních stížnostech se Ústavní soud jako soudní orgán ochrany ústavnosti (čl. 83 Ústavy) omezuje na posouzení, zda rozhodnutím či jiným zásahem orgánů veřejné moci nebyla porušena ústavně zaručená základní práva a svobody.

25. Ústavní soud úvodem připomíná, že ústavně zaručené právo na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny garantuje jednotlivci možnost domáhat se stanoveným postupem ochrany svých práv před nezávislým a nestranným soudem, případně před jiným orgánem. Dodrží-li jednotlivec stanovený postup a soud přesto odmítne o jeho právu rozhodnout, dochází k porušení práva na soudní ochranu, resp. práva na přístup k soudu, tedy k ústavně nepřípustnému odepření spravedlnosti (*denegatio iustitiae*). To platí i pro řízení o dovolání, neboť i když dovolání představuje mimořádný opravný prostředek, rozhodování o něm – je-li už takový opravný prostředek v právním řádu zaveden – není vyjmuto z rámce ústavněprávních principů a ústavně zaručených práv a svobod [srov. např. nálezy ze dne 13. 3. 2018 sp. zn. III. ÚS 3045/17 (N 47/88 SbNU 633), ze dne 27. 3. 2018 sp. zn. I. ÚS 708/17 (N 58/88 SbNU 817) či ze dne 5. 9. 2018 sp. zn. I. ÚS 3029/17 (N 151/90 SbNU 453)].

26. Dovolání musí obsahovat náležitosti stanovené § 241a odst. 2 o. s. ř., k nimž patří vymezení, v čem dovolatel spatřuje splnění předpokladů přípustnosti dovolání. Neobsahuje-li dovolání vymezení předpokladů přípustnosti, není odmítnutí takového dovolání pro vady porušením čl. 36 odst. 1 Listiny. Zároveň platí, že nevymezí-li dovolatel, v čem spatřuje splnění předpokladů přípustnosti dovolání, je ústavní stížnost proti předchozím rozhodnutím o procesních prostředcích k ochraně práva nepřípustná [srov. stanovisko pléna sp. zn. Pl. ÚS-st. 45/16 ze dne 28. 11. 2017 (ST 45/87 SbNU 905; 460/2017 Sb.)].

27. Z výše uvedeného plyne, že odmítnutí dovolání pro vady brání nejen samotnému projednání dovolání před Nejvyšším soudem (resp. brání posouzení přípustnosti dovolání), ale též znemožňuje podat ústavní stížnost proti rozhodnutím o předchozích procesních prostředcích ochrany práva. Též z uvedeného důvodu není možno postupovat při posuzování bezvadnosti dovolání příliš formalisticky [srov. např. nález ze dne 16. 6. 2020 sp. zn. IV. ÚS 410/20 (N 129/100 SbNU 410) či nález sp. zn. I. ÚS 3029/17], neboť chybné posouzení vady podání (dovolání) či jeho části může vést nejen k zabránění přístupu k dovolacímu soudu, ale v důsledku též k nemožnosti věc (či některé námitky) meritorně posoudit ze strany Ústavního soudu.

28. Povinností obecných soudů při posuzování zákonných náležitostí podání je vycházet z jejich (celého) obsahu, jak jim to v případě civilního řízení výslovně ukládá § 41 odst. 2 o. s. ř. Procesní předpisy musí soudy interpretovat a aplikovat tak, aby na účastníky řízení nebyly kladeny nepřiměřené, tj. nad rámec smyslu a účelu právní úpravy jdoucí požadavky, a nebylo tím fakticky bráněno realizaci práva na soudní ochranu. Klade-li soud důraz jen na určité systematické, logické či formulační nedostatky (nepřesnosti) podání a ty pak přičítá k tíži účastníkovi řízení, ač se s ohledem na obsah podání vzatého jako celek jeví jako možné i jiné řešení, v případě kterého lze považovat příslušnou procesní povinnost za splněnou, je nutno takový postup označit za tzv. přepjatý formalismus (nález sp. zn. IV. ÚS 410/20, body 27 a 28). Ústavní soud též připomíná, že u natolik závažného důsledku, jakým je ukončení soudního řízení bez meritorního projednání věci, je třeba zohlednit existenci základního práva na přístup k soudu a interpretovat obsah soudního podání vždy tak, aby uvedené právo mohlo být realizováno, a nikoliv obráceně (nález sp. zn. IV. ÚS 410/20, bod 31).

29. Ústavní soud např. v minulosti připomněl, že dovolateli nelze klást k tíži, jestliže dospěje k tomu, že napadené rozhodnutí závisí na vyřešení otázky, při jejímž řešení se odvolací soud odchýlil od ustálené rozhodovací praxe dovolacího soudu, kterou následně i specifikuje, současně ale vyjádří názor, že s ohledem na určité skutkové či právní odlišnosti případů řešených v předchozí praxi lze uvažovat o tom, že jde o otázku dosud dovolacím soudem neřešenou [srov. bod 21 nálezu ze dne 14. 5. 2018 sp. zn. I. ÚS 2869/17 (N 89/89 SbNU 343) či bod 17 nálezu sp. zn. IV. ÚS 410/20].

b) Aplikace obecných východisek na posuzovaný případ

30. V nyní posuzované věci Nejvyšší soud shledal dovolání zčásti vadným proto, že stěžovatelka měla dle Nejvyššího soudu vymezit předpoklady přípustnosti (u otázky týkající se rozporu námitky promlčení s dobrými mravy) nepřípustně alternativně, tj. uvést, že se odvolací soud odchýlil od rozhodovací praxe dovolacího soudu a současně že daná otázka dosud nebyla v rozhodovací praxi řešena. Další předestřenou námitkou stěžovatelky, tedy že došlo k nesprávnému právnímu posouzení aktivní věcné legitimace, a to v rozporu s rozhodovací praxí dovolacího soudu, se pak již dovolací soud nezabýval proto, že „za situace, kdy dva ze tří právních závěrů odvolacího soudu, z nichž každý je sám o sobě postačujícím důvodem pro zamítnutí žaloby v této věci […] nebyly podaným dovoláním relevantně zpochybněny a nebyly tak otevřeny dovolacímu přezkumu, zpochybnění řešení samotné otázky neexistence aktivní věcné legitimace žalobkyně nemůže založit přípustnost dovolání ve smyslu § 237 o. s. ř. Případná nesprávnost právního posouzení odvolacího soudu při řešení této otázky by totiž

nemohla opodstatnit zrušení napadeného rozhodnutí či jeho změn[u]“. Nejvyšší soud tedy vyšel z toho, že právní závěr odvolacího soudu týkající se rozporu námitky promlčení s dobrými mravy stěžovatelka napadala vadně (tj. vymezila alternativně dvě podmínky přípustnosti), právní závěr týkající se vlastního pochybení účastníků restitučního sporu („bylo v první řadě na účastnících restitučního řízení brát se za svá práva a škodě tak předejít“) nenapadla vůbec, a z daného důvodu se pak již nezabýval tvrzením stěžovatelky, že u právních závěrů městského soudu týkajících se aktivní legitimace stěžovatelky se městský soud odchýlil od rozhodovací praxe Nejvyššího soudu.

31. Ve vztahu k právním závěrům městského soudu uvedeným v bodech 10–13 odůvodnění [stěžovatelka je v dovolání označuje pod písmeny b) až e)] stěžovatelka v dovolání uvádí: „pokud jde o argumentaci odvolacího soudu uvedenou výše pod písm. b) až (zejména) e), pak tuto právní argumentaci soudu nepovažuje žalobce [stěžovatelka – pozn. Ústavního soudu] za správnou, když je toho názoru, že odvolací soud se odchýlil od rozhodovací činnosti NS ČR“, přičemž dále stěžovatelka cituje z rozsudku Nejvyššího soudu sp. zn. 30 Cdo 3825/2011.

32. Vady dané části dovolání (alternativní vymezení předpokladů přípustnosti) spatřoval Nejvyšší soud v tom, že stěžovatelka dále uvádí, že „vzhledem k tomu tedy, že odvolací soud věc po právní stránce posoudil v rozporu s výše citovanou [judikaturou] NS ČR, resp. pokud jde o následky (ne)znalosti nové judikatury NS ČR na posouzení otázky běhu promlčecí doby a rozporu námitky promlčení s dobrými mravy tak, jak ji v napadeném Rozsudku právně posuzuje odvolací soud [viz výše pod písm. e)], jedná se o posouzení otázky, která nebyla doposud dovolacím soudem vyřešena, a jeho rozhodnutí tak spočívá na nesprávném právním posouzení věci […]“.

33. Z obsahu dovolání však lze dovodit, že stěžovatelka různé předpoklady přípustnosti vztahuje k různým právním závěrům městského soudu. Stěžovatelka jednak obecně napadá podle ní nesprávné právní posouzení otázky rozporu námitky promlčení s dobrými mravy a tvrdí odchýlení se od rozhodnutí Nejvyššího soudu sp. zn. 30 Cdo 3825/2011. Jádro argumentace stěžovatelky spočívá v tom, že o chybě v rozsudku restitučního soudu nemohla vědět, neboť jeho neurčitost, a tedy vadnost (spočívající v absenci explicitní zmínky o budově trafostanice) vyplynula až z rozsudku Krajského soudu v Praze z roku 2019 ve věci žaloby o určení vlastnictví. Poté stěžovatelka (byť v rámci obecnější otázky týkající se promlčení) specifikuje dosud (dle jejího názoru) neřešenou otázku týkající se „následků (ne)znalosti nové judikatury NS ČR na posouzení otázky běhu promlčecí doby“. Smysl této otázky je zřejmý, neboť reaguje na úvahu městského soudu v bodě 13 odůvodnění jeho rozhodnutí [stěžovatelkou označeno jako část e)]. V něm městský soud mj. cituje rozsudek velkého senátu občanskoprávního a obchodního kolegia ze dne 18. 5. 2011 sp. zn. 31 Cdo 832/2008 a dodává, že stěžovatelka „o svém tvrzeném vlastnickém právu k předmětné trafostanici objektivně mohla a měla mít oprávněné pochybnosti nejpozději na základě nyní citovaného rozsudku velkého senátu Nejvyššího soudu“. Stěžovatelka v dovolání tuto argumentaci odmítá, tvrdí, že by to znamenalo, že „každý, kdo byl účastníkem jakéhokoli (nejen) soudního řízení, by musel trvale zaměstnat právníka, který bude v průběhu dalších týdnů, měsíců, let a desetiletí sledovat judikaturu Nejvyššího soudu ČR a Ústavního soudu a kontrolovat, zda v návaznosti na ni se pravomocné (nejen) soudní rozhodnutí nestalo nesprávným, nejasným či neúplným a zda ve světle této nové judikatury není třeba učinit kroky k nápravě“. Má za to, že daný právní názor „boří princip dobré víry jednotlivce ve správnost aktů veřejné moci a ochrany dobré víry v nabytá práva konstituovaná akty veřejné moci“.

34. Pokud stěžovatelka v ústavní stížnosti uvádí, že odvolací soud nastolil otázku, která nebyla doposud v rozhodovací činnosti Nejvyššího soudu vyřešena, totiž „otázku, zda lze za počátek běhu promlčecí doby považovat den, k němuž se změnila judikatura Nejvyššího soudu k té které otázce“, na což Nejvyšší soud ve vyjádření účastníka řízení reaguje tím, že takto

otázka formulována nebyla, nejde z hlediska posouzení důvodnosti ústavní stížnosti o zásadní rozpor. Tvrzená vada dovolání totiž spočívala v alternativně vymezených předpokladech přípustnosti dovolání, nikoli ve formulaci právní otázky samotné. Je třeba též připomenout, že za vadu dovolání nelze považovat „pokud Nejvyšší soud bude oproti dovolateli zastávat názor, že předložená právní otázka nebyla ve skutečnosti odvolacím soudem řešena, případně, že na jejím řešení rozhodnutí odvolacího soudu nezávisí“ (bod 45 stanoviska Pl. ÚS-st. 45/16).

35. Podle Ústavního soudu je z obsahu dovolání patrné, že předpoklady přípustnosti dovolání nejsou vymezeny alternativně ve vztahu k totožné otázce. Ústavní soud v nálezu sp. zn. IV. ÚS 410/20 odmítl přepjatě formalistický přístup Nejvyššího soudu při posuzování alternativně formulovaných předpokladů přípustnosti dovolání. Ve zmíněné věci sp. zn. IV. ÚS 410/20 sice stěžovatelka v úvodu vymezila alternativně dva důvody přípustnosti dovolání, vzápětí však „(přinejmenším) u dvou právních otázek specifikovala, kterou z těchto dvou jí avizovaných variant (předpokladů) přípustnosti považuje u té které otázky za naplněnou, resp. toto bylo možné při vynaložení minimálního interpretačního úsilí z příslušného textu vyvodit“ (bod 26).

36. V nyní posuzované věci má Ústavní soud za to, že bylo možno z textu dovolání dovodit, že předpoklad přípustnosti založený na tom, že určitá právní otázka dosud nebyla v rozhodovací praxi řešena, formuluje stěžovatelka jen ve vztahu k jednomu dílčímu aspektu posouzení námitky promlčení. Jinak řečeno, právní závěr městského soudu spočívající v tom, že pochybnosti o svém vlastnickém právu mohla a měla mít stěžovatelka nejpozději od rozsudku Nejvyššího soudu z roku 2011, napadá stěžovatelka jako nesprávný a z hlediska přípustnosti dovolání jej považuje za dosud neřešený. V ostatním pak právní závěry městského soudu týkající se promlčení považuje za rozporné s citovaným rozhodnutím sp. zn. 30 Cdo 3825/2011.

37. Nejvyšší soud tak pochybil, shledal-li dovolání v této části vadné z důvodu alternativně vymezených předpokladů přípustnosti dovolání. Ústavní soud připomíná, že se nyní nijak nezabývá důvodností argumentace stěžovatelky v řízení před Nejvyšším soudem ani samotnou přípustností dovolání, neboť tyto otázky z důvodu tvrzených vad podání dosud nebyly Nejvyšším soudem posouzeny.

38. V důsledku tvrzených vad části dovolání týkající se promlčení nároku se pak Nejvyšší soud již nezabýval otázkou aktivní legitimace. Právní závěr městského soudu vymezený v bodě 9 odůvodnění (spočívající v absenci aktivní legitimace stěžovatelky) je v dovolání napaden s tím, že se městský soud odchýlil od rozhodnutí Nejvyššího soudu sp. zn. 25 Cdo 1627/2008. Ačkoli městský soud ve vyjádření v řízení o ústavní stížnosti označuje argument absence aktivní legitimace stěžovatelky za stěžejní, Nejvyšší soud se dovolací námitkou stěžovatelky (v důsledku formalistického posouzení vad jiné části dovolání) vůbec nezabýval.

39. Důvodem pro neřešení otázky aktivní legitimace stěžovatelky pak má dle Nejvyššího soudu být též (vedle tvrzené vady jiné části dovolání) to, že stěžovatelka relevantně nezpochybnila další právní závěr, na němž je rozhodnutí městského soudu postaveno, a to, že „není dána příčinná souvislost mezi tvrzeným nesprávným úředním postupem a vznikem škody, když bylo v první řadě na účastnících restitučního řízení brát se za svá práva a škodě tak předejít (odstavce 11 a 12 odůvodnění rozsudku odvolacího soudu)“. Jakkoli městský soud výslovně na žádném místě rozhodnutí nehovoří o posuzování příčinné souvislosti, resp. její absenci, vychází mj. též z toho, že účastníci restitučního řízení měli tvrzenému pochybení restitučního soudu zabránit tím, že by se proti rozhodnutí odvolali, popř. požádali soud o doplnění výroku o části, které v něm chybí. Stěžovatelka však všechny právní závěry městského soudu (tedy i ty zmíněné v bodech 11 a 12 rozsudku) dovoláním napadá jako nesprávné právní posouzení věci ovšem v kontextu posouzení rozporu námitky promlčení s dobrými mravy.

40. Nelze se ztotožnit se závěrem Nejvyššího soudu, že by stěžovatelka relevantně nenapadla všechny právní závěry, na nichž je rozsudek městského soudu postaven. Byla-li by

totiž stěžovatelka s dovolací argumentací týkající se rozporu vznesené námitky promlčení s dobrými mravy úspěšná (tj. k promlčení by tedy nedošlo mj. z důvodu, že se o pochybení restitučního soudu stěžovatelka dozvěděla až po uplynutí objektivní promlčecí doby), pak by těžko mohl zároveň obstát závěr městského soudu, že právní předchůdci stěžovatelky měli proti rozsudku restitučního soudu sami nějak brojit. I jim by totiž nutně svědčil závěr, že o *ex post* zjištěných nedostatcích restitučního rozsudku nemohli (stejně jako stěžovatelka) vědět, a stěží jim lze poté vytýkat, že se procesně proti restitučnímu rozsudku nebránili.

41. Ústavní soud tak nemůže souhlasit se závěrem Nejvyššího soudu, že „dva ze tří právních závěrů odvolacího soudu, z nichž každý je sám o sobě postačujícím důvodem pro zamítnutí žaloby v této věci, […] nebyly podaným dovoláním relevantně zpochybněny".

42. Právní závěry týkající se promlčení stěžovatelka zpochybnila nikoli vadným způsobem, a je tak úkolem Nejvyššího soudu opětovně posoudit v této části přípustnost dovolání. Závěr týkající se pochybení (pasivity) restituentů v restitučním řízení (body 11 a 12 rozhodnutí městského soudu) by pak musel být nutně řešen spolu s posouzením toho, zda je možno považovat námitku promlčení za rozpornou s dobrými mravy, neboť oba závěry jsou závislé na tom, zda stěžovatelka či její předchůdci mohli o chybě restitučního soudu (resp. o neurčitosti rozsudku) vědět již v době plynutí objektivní promlčecí doby.

43. Nepřezkoumání dovolací námitky týkající se aktivní legitimace tak nelze zdůvodnit ani částečnou vadou dovolání, ani tvrzením, že část argumentace městského soudu nebyla relevantně dovoláním zpochybněna. Nejvyšší soud tak pochybil i v tom, že se dovolací námitkou spočívající v tom, že se městský soud při právních závěrech týkajících se aktivní legitimace stěžovatelky odchýlil od rozhodovací praxe Nejvyššího soudu, vůbec nezabýval. Ústavní soud i ve vztahu k této otázce připomíná, že nemůže nijak předjímat, jak by měla být při novém projednání věci přípustnost dovolání Nejvyšším soudem posouzena.

44. Ústavní soud uzavírá, že napadeným usnesením Nejvyššího soudu došlo k porušení práva stěžovatelky na soudní ochranu zaručeného v čl. 36 odst. 1 Listiny. Z uvedeného důvodu Ústavní soud shledal ústavní stížnost směřující proti usnesení Nejvyššího soudu důvodnou, proto jí podle § 82 odst. 1 a odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu vyhověl a napadené usnesení Nejvyššího soudu podle § 82 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu zrušil.

45. Ve zbývající části směřující proti rozsudku městského soudu pak ústavní stížnost podle § 43 odst. 1 písm. e) zákona o Ústavním soudu odmítl jako nepřípustnou, neboť Nejvyšší soud se bude podaným dovoláním opětovně zabývat.

46. Ústavní soud rozhodl bez přítomnosti účastníků mimo ústní jednání, neboť měl za to, že od něho nelze očekávat další objasnění věci (§ 44 zákona o Ústavním soudu).

Č. 54
Registrace „třetích“ osob a jejich účast ve volební kampani
(sp. zn. Pl. ÚS 92/20 ze dne 11. dubna 2023; 124/2023 Sb.)

I. Na rozdíl od obecné úpravy svobody projevu podle čl. 17 Listiny základních práv a svobod je ve volební kampani jako formě politické soutěže podle čl. 5 Ústavy České republiky a čl. 22 Listiny základních práv a svobod „předurčen“ účel, obsah, čas a místo volební komunikace regulované systémem ústavně zaručených práv a svobod, které nelze vytrhávat z jejich kontextu.

II. Mezi svobodou projevu a volební agitací je třeba respektovat rozdíly v jejich obsahu, právní povaze a účelu. Ve volební kampani nejde jen a pouze o svobodu vyjádření názoru v pozitivním nebo negativním smyslu (tedy svobodu se vyjádřit nebo naopak mlčet), nýbrž o získání voličů (ve vymezené době), aby se k volbám dostavili a hlasovali pro určitý program ztělesněný volebními stranami a jejich kandidáty.

III. Volební soutěž vyžaduje, aby bylo stanoveno, v jaké době se soutěží, kdo je soutěžícím (kandidující subjekty), kdo se na soutěži podílí jejím ovlivňováním a kdo nakonec vynáší verdikt. Proto obecná pravidla, principy a standardy právní úpravy a záruk svobody projevu jako takové (obecné limity svobody projevu) se v těchto podmínkách musejí přizpůsobit účelu této soutěže (zvláštní limity volebního projevu), která není bez jasně stanovených pravidel a omezení v demokratickém právním státě podle čl. 1 odst. 1 Ústavy České republiky a čl. 2 Listiny základních práv a svobod myslitelná.

IV. Ustanovení § 16 odst. 2 a § 16h odst. 1 písm. a) zákona č. 247/1995 Sb., o volbách do Parlamentu České republiky a o změně a doplnění některých dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o volbách do Parlamentu“) je třeba vykládat ústavně konformně, ve vazbě na jejich ústavní a legitimní cíl, stejně jako na další s nimi spjatá ustanovení zákona o volbách do Parlamentu, zejména jeho § 16 odst. 1, § 16e odst. 8 až 10. Jako forma obsahově neutrální regulace účasti ve volební kampani za pomoci finančních prostředků nemají za účel zabránit vyjadřování názorů, neboť takový výklad by nebyl ústavně konformní.

V. Ústavně konformní výklad vyžaduje i požadavek registrace „třetích“ osob podle § 16e odst. 1 až 5 zákona o volbách do Parlamentu, který sleduje legitimní cíl zabránit obcházení limitů pro výdaje ve volební kampani a zachování neutrality veřejné moci ve volební soutěži, přičemž registrace není spjata s uvedením toho, v čí prospěch budou náklady na účast ve volební kampani vynaloženy. Ani tímto způsobem není omezena svoboda projevu „třetích“ osob, stejně jako ji neomezují zákonem o volbách do Parlamentu stanovené požadavky na vedení transparentního účtu podle jeho § 16e odst. 6 a 12, neboť se vykazuje „za co“, nikoli „za koho“ se „třetí“ registrovaná osoba volební kampaně účastní.

Nález

Ústavní soud rozhodl pod sp. zn. Pl. ÚS 92/20 dne 11. dubna 2023 v plénu složeném z předsedy soudu Pavla Rychetského, soudkyně Milady Tomkové a soudců Ludvíka Davida, Jaroslava Fenyka, Josefa Fialy, Jana Filipa (soudce zpravodaj), Jaromíra Jirsy, Tomáše Lichovníka, Vladimíra Sládečka, Radovana Suchánka, Jana Svatoně, Pavla Šámala, Vojtěcha Šimíčka

a Jiřího Zemánka o návrhu Nejvyššího správního soudu na zrušení § 16 odst. 2 a § 16h odst. 1 písm. a) zákona č. 247/1995 Sb., o volbách do Parlamentu České republiky a o změně a doplnění některých dalších zákonů, ve znění zákona č. 322/2016 Sb., kterým se mění volební zákony a další související zákony, za účasti Parlamentu jako účastníka řízení, jehož jménem jednají Poslanecká sněmovna a Senát, a vlády jako vedlejší účastnice řízení, takto:

Návrh se zamítá.

Odůvodnění

I. Předmět řízení a znění napadených zákonných ustanovení

1. Ústavní soud obdržel návrh Nejvyššího správního soudu (dále též „navrhovatel“) podle čl. 95 odst. 2 Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“) a § 64 odst. 3 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“) na zrušení § 16 odst. 2 a § 16h odst. 1 písm. a) zákona č. 247/1995 Sb., o volbách do Parlamentu České republiky a o změně a doplnění některých dalších zákonů, ve znění zákona č. 322/2016 Sb., kterým se mění volební zákony a další související zákony, (dále jen „ZVP“).

2. Napadené ustanovení § 16 odst. 2 ZVP zní:

„Fyzická nebo právnická osoba, která se hodlá účastnit volební kampaně bez vědomí kandidující politické strany, politického hnutí nebo koalice, jejich kandidáta anebo nezávislého kandidáta, je povinna se před vstupem do volební kampaně registrovat jako registrovaná třetí osoba u Úřadu pro dohled nad hospodařením politických stran a politických hnutí (dále jen ‚Úřad‘) zřízeného podle zákona upravujícího sdružování v politických stranách a politických hnutích.“

3. Napadené ustanovení § 16h odst. 1 písm. a) ZVP včetně návětí zní:

„Právnická nebo podnikající fyzická osoba se dopustí správního deliktu tím, že v rozporu s § 16 odst. 2 se účastní volební kampaně bez předchozí registrace ve zvláštním registru Úřadu.“

II. Průběh řízení před správními orgány a správními soudy

4. V probíhajícím řízení před Nejvyšším správním soudem se spolek Svoboda projevu (dále jen „stěžovatel“) domáhá kasační stížností zrušení rozsudku Krajského soudu v Brně (dále jen „krajský soud“) ze dne 29. 3. 2019 č. j. 73 A 4/2018-55. Tímto rozsudkem byla zamítnuta jeho žaloba proti rozhodnutí Úřadu pro dohled nad hospodařením politických stran a politických hnutí (dále jen „Úřad pro dohled“) ze dne 23. 11. 2017 č. j. UDH-SPR-PS-4/2017--12, kterým byl stěžovatel uznán vinným ze spáchání přestupku podle § 16h odst. 1 písm. a) ZVP ve spojení s § 112 odst. 1 větou první zákona č. 250/2016 Sb., o odpovědnosti za přestupky a řízení o nich. Toho se měl stěžovatel dopustit, stručně uvedeno, tak, že:

a) u vydavatele VLTAVA LABE MEDIA, a. s., zadal celkem 342 inzerátů s nadpisem „Proč nám chce Andrej Babiš vládnout?“ v podobě pozvánek na 61 besed konaných od 4. 5. 2017 do 30. 7. 2017 na různých místech České republiky. Besedy byly spojeny s projekcí dokumentárního filmu Selský rozum a prodejem knihy Žlutý baron, přičemž inzerce v novinách naplňovala znaky volební kampaně podle § 16 odst. 1 ZVP,

b) zadal obchodní společnosti RENGL, s. r. o., výlep 22 kusů plakátů s kampaní Žlutý baron v Českých Budějovicích od 28. 7. 2017 do 30. 7. 2017,

c) a dále tím, že uvedenou inzerci v rozporu s § 16 odst. 6 větou první zákona č. 247/1995 Sb., ve znění pozdějších předpisů, nedoplnil informací o zadavateli a zpracovateli, čímž se měl dopustit přestupku podle § 16h odst. 1 písm. c) ZVP.

Za uvedené jednání byla stěžovateli uložena pokuta 27 000 Kč a povinnost uhradit náklady řízení ve výši 1 000 Kč.

5. Uvedeného jednání se měl stěžovatel podle Úřadu pro dohled dopustit v době volební kampaně, kterou se podle § 16 odst. 1 ZVP rozumí „jakákoliv propagace kandidující politické strany, politického hnutí nebo koalice, jejich kandidáta anebo nezávislého kandidáta nebo volební agitace ve prospěch kandidující politické strany, politického hnutí nebo koalice, jejich kandidáta nebo nezávislého kandidáta, zejména veřejné oznámení určené na jejich podporu anebo sloužící v jejich prospěch, včetně jakékoliv doprovodné akce, za které se poskytne nebo obvykle poskytuje úplata. Za volební kampaň se považuje i sdělení v neprospěch jiné kandidující politické strany, politického hnutí, koalice, jejich kandidáta nebo nezávislého kandidáta“. Úřad pro dohled kvalifikoval uvedené jednání (viz sub 4) jako negativní volební kampaň v podobě koláže zobrazující Ing. Andreje Babiše a zhotovené z různých výroků, přičemž podoba inzerce byla způsobilá negativně ovlivnit vnímání Ing. Andreje Babiše.

6. Za součást kampaně naopak nebylo možno podle rozhodnutí Úřadu pro dohled považovat uvedený film a prodávanou knihu. Z volební regulace jsou podle Úřadu pro dohled vyňaty veškeré novinové články, rozhovory, knihy, publikace, filmy, televizní reportáže, internetové blogy, komentáře a další formy veřejných sdělení, naplňující ve své podstatě práva podle čl. 17 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“). Dále podle předmětného rozhodnutí nelze účast na volební kampani odvozovat od úmyslu subjektu, nýbrž od podoby jeho jednání. Odpovědnost právnické osoby není odpovědnost za zavinění. Podle předmětného rozhodnutí nelze smysl institutu tzv. registrované třetí osoby zužovat pouze na omezení nákladů volební kampaně. Důvodová zpráva tento institut nepopisuje (byl přijat na základě pozměňovacího návrhu), pročež nelze zjistit úmysl zákonodárce. Podle názoru Úřadu pro dohled je účelem tohoto institutu větší transparentnost volební kampaně, spočívající v dostupném přehledu jejích účastníků a jimi vynaložených prostředků.

7. S uvedeným názorem Úřadu pro dohled se krajský soud ztotožnil. Především nepřisvědčil námitce stěžovatele, že rozhodnutí Úřadu pro dohled je nepřezkoumatelné, protože z něj neplyne, proč považoval předmětnou inzerci za sdělení v neprospěch kandidáta Ing. Andreje Babiše, v čem spatřoval kritickou povahu sdělení a jak byla pozvánka způsobilá poškodit kandidující subjekt v očích voličů. Podle rozsudku krajského soudu mělo popsané jednání povahu volební kampaně negativně ovlivňující vnímání kandidáta, který byl celostátním lídrem politického hnutí ANO 2011 pro volby do Poslanecké sněmovny v roce 2017. Jak z argumentace Úřadu pro dohled, tak z inzerce a podobizny (v podobě koláže z výroků připisovaných kandidátovi) lze dovodit uvedený závěr, který se opírá podle krajského soudu i o řádně citovanou právní úpravu. O přezkoumatelnosti rozhodnutí podle krajského soudu svědčí i to, že se Úřad pro dohled vypořádal se všemi námitkami stěžovatele vznesenými v průběhu řízení o přestupku. Úřad pro dohled také uvedl, z jakých dokumentů (a dalších důkazních prostředků) při svém rozhodnutí vycházel, přičemž stěžovatel neměl potíž se s napadeným rozhodnutím v žalobě argumentačně vypořádat a polemizovat s ním.

8. V obecné rovině je podle krajského soudu vždy třeba zvažovat, do jaké míry konkrétní sdělení přispívá do volební soutěže kritickým hodnocením určitého kandidáta ve snaze podnítit politickou diskusi a do jaké míry se snaží přímo působit na voliče ve snaze ovlivnit jeho volbu. Klíčový je jak účel zamýšlený autorem, zejména však to, jak sdělení vnímá občan. U sdělení propagujících nějaké dílo je podle krajského soudu nutno zhodnotit, zda jde o propagaci politicky neutrální, anebo o propagaci způsobilou samostatně (bez vztahu k dílu) zasáhnout voliče a ovlivnit jeho volbu. Krajský soud dospěl k závěru, že předmětná inzerce obsahuje sdělení zaměřená proti Ing. Andreji Babišovi a je způsobilá zasáhnout do volební

kampaně, přičemž je významné, že zvolené sdělení není standardním způsobem propagace knihy. Leták na knihu odkazuje stejně jako na film, a není z něj patrné, že jde o propagaci knihy. Ačkoliv je na knize stejná podobizna jako na letáku, toto spojení si může dovodit jen osoba znalá obou. Neomezená možnost propagovat knihy v době volební kampaně by podle krajského soudu vedla k obcházení zákona. Zvolený postup je ochranou volební kampaně, a tedy i volební soutěže podle čl. 22 Listiny, jakkoliv s dalšími právy v Listině může kolidovat. Napadeným rozhodnutím nedošlo k významnému zásahu do stěžovatelova práva podnikat, neboť stěžovateli nebylo bráněno v propagaci jeho knihy a filmu, nýbrž byl pouze pokutován za inzerci nesplňující zákonné náležitosti. Podle krajského soudu nedošlo ani k zásahu do svobody projevu stěžovatele, neboť mu v této oblasti nebyla stanovena žádná omezující povinnost. K druhému přestupku (viz výše sub 4) krajský soud poznamenal, že stěžovatelovo jednání bylo společensky nebezpečné, ačkoliv jeho inzerce nebyla anonymní.

9. Proti rozsudku krajského soudu podal stěžovatel kasační stížnost, ve které zpochybňuje výklad pojmu „volební kampaň“ provedený krajským soudem. Podle jeho názoru nebylo úmyslem zákonodárce zatížit povinností registrace všechny osoby, které do veřejného prostoru vnesou informace politické povahy. Při vymezení volební kampaně je podle kasační stížnosti nutno zohlednit úmysl jednajícího, nikoliv skutečný nebo domnělý dopad na výsledek voleb. V daném případě byla účelem inzerce propagace knihy, jejíž prodej byl podnikatelským záměrem. Omezení podnikání pouze na prodej „nepolitických“ děl považoval stěžovatel za protiústavní. Každý autor své dílo a jeho propagaci přizpůsobuje odbytu. Daná inzerce nebyla podle jeho názoru jakkoliv nestandardní k propagaci knihy. Je třeba rozlišovat, zda dílo bylo objednáno pro nějakého kandidáta, anebo jde o výsledek nezávislé práce.

10. Nejvyšší správní soud dospěl k předběžnému závěru, že kasační stížnost splňuje formální náležitosti a jsou splněny podmínky pro její projednání. Při předběžném projednání dospěl jeho volební senát k závěru, že posuzovaná inzerce naplnila znaky volební kampaně podle § 16 odst. 1 ZVP, přičemž podle jeho názoru nelze návrhem napadená ustanovení aplikovat ústavně konformním způsobem, jak vyplývá z níže popsané argumentace. Z toho důvodu usnesením ze dne 14. 7. 2020 č. j. Ars 4/2019-53 řízení o kasační stížnosti přerušil a předložil Ústavnímu soudu předmětný návrh.

III. Argumentace navrhovatele

11. Podle navrhovatele je vedení volební kampaně jednou z forem výkonu svobody projevu, zakotvené v čl. 17 odst. 1 Listiny, čl. 10 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva“) a čl. 19 odst. 2 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech. Povinnost registrace (*sc*. povinnost zaregistrovat se) třetích osob (pod hrozbou sankce) pak představuje omezení tohoto práva, jak vyplývá např. z rozsudku Evropského soudu pro lidská práva ze dne 25. 1. 2002 ve věci *Karademini a další proti Turecku* (stížnost č. 37096/97 a 37101/97). Z průběhu zákonodárného procesu vyplývá, že cílem dané úpravy je zajištění větší transparentnosti volební kampaně, ochrana svobodné soutěže politických sil a rovného přístupu k voleným funkcím. Takové cíle považuje navrhovatel za legitimní, neboť je lze přeneseně považovat za naplnění „ochrany práv a svobod druhých“ ve smyslu judikatury Evropského soudu pro lidská práva (dále jen „ESLP“). Daná úprava však podle navrhovatele nepředstavuje přiměřené omezení těch, kteří chtějí v předvolebním období vyjádřit svůj názor na kandidující subjekty nebo jejich volební programy.

12. V souladu s judikaturou Ústavního soudu a ESLP považuje navrhovatel svobodnou politickou debatu za základ a samotné jádro konceptu demokratické společnosti, a prostor pro její omezení v otázkách veřejného zájmu je tak velmi úzký. V předvolebním boji má pak význam při zajištění vyjádření názorů na složení zákonodárného sboru. Navrhovatel upozornil, že starší názor ESLP, vyjádřený v rozsudku velkého senátu ze dne 19. 2. 1998 ve věci *Bowman proti Spojenému království* (stížnost č. 24839/94), umožňující široký prostor pro uvážení států

při regulaci předvolební soutěže, byl překonán pozdější judikaturou, konkrétně rozsudkem ze dne 11. 12. 2008 ve věci *TV Vest AS a Rogaland Pensjonistparti proti Norsku* (stížnost č. 21132/05). V něm naopak soud odmítl shovívavost vůči předvolebním zásahům do svobody projevu. Rovněž v rozsudku ze dne 21. 2. 2017 ve věci *Orlovskaya Iskra proti Rusku* (stížnost č. 42911/08) odmítl argumentaci vlády dovolávající se širšího prostoru pro omezení svobody projevu s ohledem na zajištění hladkého průběhu voleb. V České republice je navíc ochrana svobody projevu posílena nad rámec Úmluvy samotným obsahem čl. 17 Listiny.

13. V prvním kroku provedeného testu proporcionality dospěl navrhovatel k závěru, že napadená úprava představuje vhodný prostředek k dosažení výše uvedeného cíle, kterým je transparentnost volební kampaně. Povinnost registrace třetích osob může především posloužit k lepšímu dodržování finančních pravidel volební kampaně. Zároveň je však nezpůsobilá kultivovat obsah této kampaně, což je cíl, po kterém judikatura dlouhodobě volá (srov. například usnesení Nejvyššího správního soudu ze dne 18. 2. 2013 č. j. Vol 44/2013-72, č. 2833/2013 Sb. NSS). Samotná skutečnost registrace nezaručuje čestnost a poctivost vedení kampaně, jak vyžaduje § 16 odst. 5 zákona č. 247/1995 Sb., ve znění pozdějších předpisů, jehož porušení je, na rozdíl od prakticky všech povinností v zákoně č. 247/1995 Sb., ve znění pozdějších předpisů, nadále beztrestné. Napadená právní úprava tedy k regulaci obsahu volební kampaně nepřispívá.

14. Jde-li o dosažení zmíněné vyšší transparentnosti, selhává napadená úprava v dalších dvou krocích testu proporcionality. Uvedeného cíle lze podle navrhovatele dosáhnout jinými, svobodu projevu méně omezujícími prostředky. K tomu poukazuje na to, že předkladatel návrhu zákona č. 322/2016 Sb. spatřoval prostředek k zajištění transparentnosti volební kampaně v povinnosti uvádět na propagačních materiálech údaje o zadavateli a zpracovateli. Takový prostředek by byl podle navrhovatele zcela dostačující. Uvádění údajů na každý propagační materiál je zároveň šetrnější ke svobodě projevu účastníků volební kampaně, neboť se jím nevyžaduje žádat po státu souhlas s výkonem ústavně zaručených práv (a podrobení se dalším povinnostem s tím spojeným). Předchozí registrace neplní nad rámec uvedené alternativní povinnosti žádný cíl navíc. Neobcházení omezení volebních výdajů kandidujících subjektů lze zase dosáhnout pečlivější kontrolou prováděnou Úřadem pro dohled. Takový systém by mohl být pro stát sice náročnější, avšak tyto komplikace by neměl stát řešit omezením základních práv jiných subjektů.

15. Potřebnost posuzované právní úpravy vyvrací i skutečnost, že zákonodárce vůbec nezjišťoval, jak se na průběhu volební kampaně projeví nově zaváděná povinnost uvádět na propagačních materiálech údaje o zadavateli a zpracovateli v kombinaci s limity na volební kampaň pro kandidující subjekty, a rovnou vedle nich zavedl i povinnou registraci třetích osob spojenou s kontrolou financování jejich volební kampaně (*sc*. jejich účasti na volební kampani). Takový postup by však byl podle navrhovatele namístě až po prokázání nefunkčnosti mírnějších pravidel. Z hlediska judikatury ESLP by bylo možno konstatovat, že napadená úprava není nezbytná v demokratické společnosti.

16. I kdyby úprava obstála v druhém kroku testu proporcionality, testu potřebnosti, nelze ji považovat za přiměřenou ve vztahu k dotčeným ústavně chráněným zájmům. Při takovém poměřování považuje navrhovatel za problematický již samotný princip registrace pro realizaci svobody projevu, která představuje klasický *status negativus*. U této svobody má povolovací princip své opodstatnění např. u vysílacích licencí, omezených jednak technicky a jednak zájmem na kontrole programové skladby vysílání. Žádný takový zájem však u napadené úpravy není. Povinnost registrace má odstrašující účinky (tzv. *chilling effect*) na výkon svobody projevu, čímž představuje její zcela nepřiměřené omezení. Registrovaná třetí osoba se přitom může zúčastnit kampaně až ode dne následujícího po okamžiku registrace, která je ztížena řadou dalších povinností (zřízení transparentního účtu, oznámení internetových stránek ke zveřejňování informací atd.). Tyto povinnosti stíhají všechny třetí osoby, nikoliv

pouze ty, u nichž by bylo pravděpodobné, že jejich prostřednictvím bude docházet k obcházení finančních pravidel volební kampaně pro kandidáty. Podobné povinnosti přitom zákonodárce nezavedl ani pro kandidáty ve volbách do obecních zastupitelstev s tím, že by to pro ně bylo natolik zatěžující, že by se často ani nemohly konat volby. Podle navrhovatele je tak zcela nelogické, aby byly uvedené požadavky nepřiměřené vůči kandidujícím osobám, avšak přiměřené vůči osobám, které toliko svobodně realizují právo projevit svůj politický názor. Ve prospěch povinnosti registrace nesvědčí ani velmi obecné vymezení pojmu politické kampaně, a to zejména v její negativní formě (sdělení v neprospěch kandidáta). Navrhovatel považuje za problematický způsob, jakým se Úřad pro dohled a krajský soud pokusily dané ustanovení vyložit ústavně konformním způsobem. Odlišování projevů podle jednotlivých subjektů (např. novinářů) by mohlo vést k nerovnému zacházení (a to potenciálně nepředvídatelně) s různými skupinami osob vykonávajícími své ústavní právo. Totožný výrok by tak mohl být posouzen právně odlišně toliko na základě toho, kdo jej pronáší. Podle kritéria „pohledu běžného občana“, uvedeného krajským soudem, by tak mohlo bez úmyslu autora dojít k posunutí významu jeho projevu a následnému trestu, neboť odpovědnost za spáchání předmětného přestupku je u právnických a podnikajících fyzických osob objektivní, u nepodnikajících osob pak postačuje nedbalostní zavinění.

17. Navrhovatel dospívá k závěru, že napadenou úpravu nelze vykládat ústavně souladným způsobem. Na povinnost podle § 16 odst. 2 ZVP nelze však nahlížet jako na pouhou evidenci v duchu ohlašovací povinnosti. Tomu podle navrhovatele brání další ustanovení zákona, podle nichž se osoba registruje a registraci může rovněž Úřad pro dohled odmítnout. Účast v kampani nemůže osoba zahájit před registrací, a to pod hrozbou sankcí. Právě za nesplnění povinnosti registrace byl sankcionován stěžovatel z řízení vedeného navrhovatelem.

18. Pro úplnost Ústavní soud uvádí, že uvedené usnesení nebylo přijato jednomyslně a soudce Petr Mikeš k němu uplatnil odlišné stanovisko. Podle jeho názoru je napadená úprava ústavně konformní a případné vyhovění návrhu by vedlo ke snížení ochrany politické soutěže. S odkazem na nález Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 73/04 (N 17/36 SbNU 185; 140/2005 Sb.; všechna rozhodnutí Ústavního soudu jsou dostupná na https://nalus.usoud.cz) konstatoval, že dřívější právní úprava trpěla nedostatkem špatné možnosti postihu a nápravy volebních deliktů. Fakticky tak šlo o pravidla etická, bez možnosti sankce (kromě enormního zásahu v podobě zneplatnění voleb). Voliči sami pak etické chování kandidátů ve volební soutěži příliš nezohledňují. Vzhledem k množství a marketingovému zaměření prostředků vynaložených na volební kampaň je legitimní chtít po účastnících kampaně jistou transparentnost ohledně jejího financování. Napadená ustanovení neupravují přitom jakékoliv jednání, nýbrž pouze takové, za které se (obvykle) poskytuje úplata. Nejde tedy o omezení možnosti vyjadřovat se na mítincích, v médiích, prostřednictvím internetu a podobně (nejde-li o placenou inzerci). Fakticky jde o regulaci volební „reklamy“. Taková úprava nekoliduje podle jeho stanoviska s judikaturou ESLP. Zrušením napadené úpravy by se limity volební kampaně staly fakticky neomezenými, neboť by nic nebránilo tomu, aby tuto kampaň vedly neregulované třetí osoby. Bez regulace třetích osob nelze podle odlišného stanoviska soudce Petra Mikeše dosáhnout cíle transparentnosti a kontroly financování volební kampaně. Samotné uvedení zadavatele a zpracovatele sdělení je pouze formální prostředek, neboť nikterak neodhaluje vlastnickou strukturu právnických osob. S většinou senátu nelze souhlasit ani v tom, že obcházení finančních mezí pro vedení kampaně může i bez dané úpravy zabránit Úřad pro dohled. Ten k tomu nebude mít žádnou pravomoc. Odlišné stanovisko nicméně považuje za protiústavní tu skutečnost, že registrace třetí osoby představuje reálně zakotvení povolovacího principu v této oblasti, neboť tím může daný správní orgán fakticky bránit vstupu subjektů do volební kampaně. Z tohoto důvodu však není nutné rušit napadená ustanovení. Jako vhodnější řešení považuje odlišné stanovisko soudce Petra Mikeše zrušení § 16e odst. 4 ZVP. K takovému

návrhu však není Nejvyšší správní soud v dané věci oprávněn. Změna povolovacího principu na ohlašovací by problematické otázky mohla vyřešit. Danou úpravu však odlišné stanovisko nepovažuje za rozpornou s ústavním pořádkem.

IV. Vyjádření účastníků řízení podle § 69 zákona o Ústavním soudu

19. Soudce zpravodaj postupem podle § 69 odst. 1 zákona o Ústavním soudu zaslal návrh Parlamentu jako účastníku řízení, jehož jménem jednají obě jeho komory, a dále podle § 69 odst. 2 a 3 téhož zákona vládě a veřejnému ochránci práv.

20. Za Poslaneckou sněmovnu se vyjádřil její tehdejší předseda Mgr. Radek Vondráček, který uvedl, že napadená ustanovení byla zcela nově upravena zákonem č. 322/2016 Sb. Návrh tohoto zákona byl v Poslanecké sněmovně projednáván v sedmém volebním období jako sněmovní tisk č. 568. V původním znění vládního návrhu tato ustanovení nebyla obsažena. Povinnou registraci třetích osob navrhl garanční ústavně-právní výbor v pozměňovacích návrzích obsažených v usnesení tohoto výboru ze dne 30. 3. 2016 č. 206 (sněmovní tisk č. 568/5). Související sankce byly nově upraveny ve znění, ve kterém vrátil Poslanecké sněmovně návrh zákona Senát. Návrh zákona byl schválen na 48. schůzi Poslanecké sněmovny v jejím sedmém volebním období dne 29. 6. 2016. Při projednání návrhu zákona ve třetím čtení bylo o návrhu zákona jako celku rozhodnuto v hlasování č. 59, při němž se z přítomných 162 poslanců pro přijetí návrhu zákona jako celku vyslovilo 95 poslanců a proti nehlasoval žádný poslanec. Poslanecká sněmovna s návrhem zákona vyslovila souhlas (usnesením č. 1271). Senát návrh zákona vrátil s pozměňovacími návrhy (usnesení č. 513). Usnesení Senátu bylo rozesláno poslancům dne 26. 8. 2016 jako sněmovní tisk 568/10. Poslanecká sněmovna vrácený návrh zákona projednala dne 6. 9. 2016 na své 49. schůzi. Návrh zákona přijala ve znění schváleném Senátem (usnesení č. 1308). V hlasování č. 37 z přítomných 152 poslanců pro hlasovalo 92 poslanců, proti hlasovalo 36 poslanců. Při projednávání návrhu zákona ve třetím čtení v Poslanecké sněmovně a návrhu zákona vráceného Senátem s pozměňovacími návrhy proběhla obsáhlá rozprava, ve které se poslanci mimo jiné zabývali otázkami povinné registrace třetích osob. V podrobnostech odkázal na zveřejněné stenoprotokoly z těchto rozprav. Přijatý zákon byl doručen prezidentu republiky k podpisu dne 12. 9. 2016. Prezident republiky zákon podepsal. Zákon byl vyhlášen dne 3. 10. 2016 ve Sbírce zákonů v částce 126 pod č. 322/2016 Sb. Tehdejší předseda Poslanecké sněmovny konstatoval, že příslušný zákon byl přijat předepsaným postupem, podepsán příslušnými ústavními činiteli a řádně vyhlášen.

21. Za Senát se vyjádřil jeho předseda RNDr. Miloš Vystrčil, který uvedl, že Poslanecká sněmovna postoupila Senátu návrh novelizačního předpisu dne 28. 7. 2016 (senátní tisk č. 308, 10. funkční období). Návrh zákona byl přikázán ústavně-právnímu výboru jako garančnímu a dále výboru pro územní rozvoj, veřejnou správu a životní prostředí. Garanční výbor přijal na 27. schůzi dne 17. 8. 2016 usnesení č. 138, v němž doporučuje Senátu vrátit projednávaný návrh zákona Poslanecké sněmovně s pozměňovacími návrhy. Obdobně výbor pro územní rozvoj, veřejnou správu a životní prostředí přijal na 27. schůzi dne 17. 8. 2016 usnesení č. 132, v němž doporučuje Senátu vrátit projednávaný návrh zákona Poslanecké sněmovně s pozměňovacími návrhy. Při projednávání návrhu zákona ve výborech bylo upozorněno na nízkou legislativně-technickou a věcnou kvalitu úpravy volební kampaně, a to včetně institutu registrované třetí osoby. Senát se návrhem zákona zabýval na 27. schůzi dne 24. 8. 2016. Předseda Senátu ve svém vyjádření shrnul projevy některých senátorek a senátorů, přičemž konstatoval, že rozprava, jakož i pozměňovací návrhy nekladly samotnou otázku ústavní nebo politické přijatelnosti institutu registrované třetí osoby. Naopak cílem bylo odstranit nejflagrantnější nedostatky konstrukce uvedeného institutu. Body pozměňovacího návrhu obsažené v usnesení garančního výboru – co do svého vztahu k institutu registrované třetí osoby – byly po proběhlé rozpravě přijaty Senátem, a proto předseda Senátu ve svém

vyjádření shrnul jejich materiální obsah. Zaprvé, nahrazení slova „účastní“ za „hodlá účastnit“ v § 16 odst. 2 ZVP, čímž měl být zdůrazněn prospektivní charakter daného institutu. Zadruhé, úprava dílčích parametrů institutu registrované třetí osoby byla legislativně-technicky, jazykově, logicky a systematicky přepracována (viz pozměňovací návrhy směřující svým obsahem k § 16e odst. 1 až 9 ZVP). Zatřetí, došlo k systematické úpravě uspořádání problematiky přestupků, včetně přestupku účasti ve volební kampani bez předchozí registrace ve smyslu § 16 odst. 2 ZVP. Konečně v § 16c odst. 3 ZVP bylo navrženo doplnit slova „s jejich vědomím“, která měla blíže vymezit vztah mezi maximálními částkami výdajů na volební kampaň a způsobem jejich výpočtu, a to právě s ohledem na činnost třetích osob. Senát přijal v hlasování č. 11 na své 27. schůzi (10. funkční období) mimo jiné všechny body pozměňovacích návrhů, které se dotýkaly institutu registrované třetí osoby, a to v podobě, v jaké byly obsaženy v příloze k usnesení garančního výboru, když z přítomných 68 senátorů bylo pro návrh 47, proti byli 2. Následně svým 513. usnesením rozhodl o vrácení návrhu zákona Poslanecké sněmovně ve znění přijatých pozměňovacích návrhů, když v hlasování č. 13 z přítomných 68 senátorů bylo pro návrh 49, proti byli 3. Senát podle jeho předsedy věc projednal ústavně předepsaným způsobem a při projednávání návrhu neshledal, že by byl tento v rozporu s ústavním pořádkem České republiky.

22. Vláda se rozhodla využít svého práva vstoupit do řízení jako vedlejší účastnice a svým usnesením ze dne 25. 8. 2020 zastupováním pověřila tehdejší ministryni spravedlnosti Mgr. Marii Benešovou, která byla současně zmocněna, aby ve spolupráci s 1. místopředsedou vlády a ministrem vnitra vypracovala podrobné vyjádření k návrhu s tím, že vláda navrhuje jeho zamítnutí. Ve svém vyjádření vláda nejprve zrekapitulovala průběh zákonodárného procesu a obsah důvodové zprávy k zákonu č. 322/2016 Sb. Smyslem zavedení institutu registrovaných třetích osob, a to na základě pozměňovacího návrhu ústavně-právního výboru Poslanecké sněmovny, bylo zejména zabránit nekontrolovanému a nekontrolovatelnému obcházení limitů výdajů na volební kampaň. Tím je tato úprava jedním z institutů chránících svobodnou soutěž politických sil podle čl. 22 Listiny. Zrušením této úpravy by mohlo docházet k masivnímu ovlivňování voličských preferencí, neboť by zákon nebránil vedení kampaně prostřednictvím spřízněných subjektů, a tím k obcházení zákonných omezení. Uvedená úprava tak podle vlády napomáhá naplnění požadavku čestného a poctivého vedení kampaně. V tomto směru se vláda ztotožnila s argumentací uvedenou v odlišném stanovisku soudce Petra Mikeše. K možnosti nahrazení daných povinností pečlivější kontrolou vykonávanou Úřadem pro dohled vláda uvedla, že po zrušení napadené úpravy by tento orgán neměl žádnou pravomoc vůči třetím osobám. S povinností registrace se pojí řada dalších povinností, které dohled nad dodržováním pravidel volební kampaně umožňují. Samotné označení zadavatele a zpracovatele na volebních materiálech nezabrání obcházení pravidel o financování volební kampaně. Tím by byla zajištěna jen formální transparentnost, která však nepomůže objasnit zdroje financování kampaně. Vláda je toho názoru, že Nejvyšší správní soud, při pochybnostech o použitelnosti kritéria „pohled běžného občana“, přehlíží zákonem stanovené objektivní kritérium úplatnosti. Regulace způsobu vedení kampaně třetími osobami je nezbytná rovněž proto, že samotné porušení příkazu vést kampaň čestně a poctivě není sankcionovatelné.

23. Podle vlády je napadená úprava způsobilá projít testem proporcionality jako ústavně konformní. Povinnost registrace třetích osob vyplnila jednu z tíživých právních mezer v oblasti volebního práva, brání především anonymnímu vedení kampaně a snadnému obcházení jejích finančních limitů, a tím zajišťuje rovné podmínky pro přístup k veřejným funkcím. Účelem této úpravy je především poskytnout veřejnosti informace o účastnících volebního boje. Způsob a provádění registrace nevykazuje znaky povolovacího principu. Odmítnutí registrace je možné pouze u subjektů, které nemohou ze zákona být registrovanou třetí osobou (např. zahraniční právnické osoby). Zatím nebyly identifikovány případy, kdy by bylo registraci bráněno nečinností nebo průtahy v řízení. Úřad pro dohled vyřizuje žádosti

obratem. Následné povinnosti jsou pak nezbytné pro zajištění větší transparentnosti kampaně. Snížení uvedených povinností, jak požaduje navrhovatel, by k danému cíli nevedlo. V jeho důsledku by se snížila informovanost veřejnosti o volebním boji. To podle vlády nebude možné kompenzovat „pečlivější kontrolou ze strany Úřadu pro dohled“, neboť vyhověním návrhu by padly veškeré limity svazující dosud registrované třetí osoby. Výkladové obtíže, které navrhovatel zmiňuje, jsou řešitelné použitím principu *in dubio pro reo* (tedy osoby realizující svou svobodu projevu). Způsob registrace je podle vlády podobný způsobu evidence periodického tisku podle tiskového zákona. Regulace třetích osob je odůvodněna podle vlády zejména dopadem, který tyto osoby mohou mít na průběh volební kampaně a výsledek voleb. Vláda uzavřela, že podle jejího názoru není napadená úprava v rozporu s ústavním pořádkem České republiky, a navrhuje, aby Ústavní soud podaný návrh zamítl.

24. Veřejný ochránce práv sdělil, že nevyužije svého práva vstoupit do řízení.

25. Vyjádření účastníků řízení a vlády byla zaslána navrhovateli na vědomí a k případné replice.

V. Replika navrhovatele

26. Navrhovatel ve své replice ze dne 29. 10. 2020 setrval na svém návrhu a zejména konstatoval, že vláda nevysvětlila, před čím by povinná registrace třetích osob pro vedení volební kampaně měla politické strany chránit. Zdůraznil, že čl. 17 odst. 5 Listiny zakotvuje právo každého vyhledávat informace, avšak sankcionovaná povinnost registrovaných třetích osob poskytovat o sobě údaje, které jsou následně uveřejňovány na internetu, je staví do postavení podobného povinným subjektům podle čl. 17 odst. 5 Listiny. O legitimitě takového cíle lze mít vážné pochybnosti. Argument vlády, že třetí osoba, která „má obavy z domnělého odstrašujícího účinku“, se může zúčastnit volební kampaně s vědomím kandidujícího subjektu (tedy bez vlastní registrace), pomíjí, že třetí osoby mohou vést i „negativní“ kampaň, aniž by zároveň výslovně podporovaly konkrétního kandidáta, do jehož limitů by se jejich výdaje na kampaň mohly započíst. Součástí garance svobody projevu je nepochybně i její negativní aspekt, tzn. nebýt nucen k projevu (k podpoře jiného kandidáta). Vláda také vyjádřila obavu, že bez registrace by Úřad pro dohled nemohl dohlížet nad volební kampaní vedenou třetími osobami. S tím nelze zcela souhlasit. Dohled nad průběhem a především financováním volebních kampaní by byl komplikovanější, nikoli však nemožný. Hlavním důvodem pro přijetí napadené právní úpravy byl boj proti anonymním kampaním a obcházení limitů výdajů kandidujících subjektů na volební kampaň. V tomto směru se navrhovateli jeví jako dosti účinný prostředek již povinnost uvádět na propagačních materiálech údaje o zadavateli a zpracovateli, který z volební kampaně odstraňuje prvek anonymity. Zároveň by Úřad pro dohled u takto identifikovaných subjektů mohl při podezření na obcházení limitů na výdaje ze strany kandidátů vést šetření, z jakých zdrojů získaly prostředky na zaplacení kampaně. Konečně argumentace rozsudkem ESLP ve věci *Bowman* odhaluje, že nejen vláda, ale i sám ESLP zaujímají vnitřně rozporná stanoviska. Za této situace nezbývá než dát přednost vyššímu vnitrostátnímu standardu ochrany základního práva podle čl. 17 odst. 1 Listiny. Z pohledu Úmluvy tomu nic nebrání.

VI. Upuštění od ústního jednání

27. Ústavní soud dospěl k závěru, že vzhledem k obsahu návrhu a písemným vyjádřením účastníků řízení již nelze od ústního jednání očekávat další objasnění věci, a proto na základě § 44 zákona o Ústavním soudu rozhodl ve věci bez jeho nařízení.

VII. Procesní předpoklady řízení o zrušení zákona

28. Ústavní soud dále posoudil, zda jsou splněny zákonem stanovené procesní předpoklady pro projednání podaného návrhu podle čl. 87 odst. 1 písm. a) a čl. 95 odst. 2 Ústavy a § 64 odst. 3 zákona o Ústavním soudu.

29. Podle čl. 95 odst. 2 Ústavy, dojde-li soud k závěru, že zákon, jehož má být při řešení věci použito, je v rozporu s ústavním pořádkem, předloží věc Ústavnímu soudu. Obecný soud je oprávněn podat návrh tehdy, navrhuje-li zrušení zákona, resp. jeho jednotlivého ustanovení, jehož aplikace má být bezprostřední, případně je nezbytná; nepostačí jen hypotetické použití nebo jiné širší souvislosti [usnesení Ústavního soudu ze dne 23. 10. 2000 sp. zn. Pl. ÚS 39/2000 (U 39/20 SbNU 353)]. Z účelu a smyslu tzv. konkrétní kontroly ústavnosti právních předpisů plyne, že zákon (resp. jeho jednotlivá ustanovení), jehož má být při řešení věci použito, je pouze takový zákon, jenž překáží dosažení žádoucího, tj. ústavně konformního výsledku; nebyl-li by odstraněn, byl by výsledek probíhajícího řízení jiný, a to neústavní [viz k tomu nález ze dne 6. 3. 2007 sp. zn. Pl. ÚS 3/06 (N 41/44 SbNU 517; 149/2007 Sb.), bod 26 odůvodnění].

30. Ústavní soud shledal, že Nejvyšší správní soud je aktivně legitimován k podání návrhu na zrušení napadených ustanovení, neboť tato ustanovení mají být použita v řízení o kasační stížnosti proti rozsudku krajského soudu, které se před ním vede. Jak se podává z připojeného soudního spisu, ve správní žalobě i kasační stížnosti stěžovatel namítá, že aplikací napadených ustanovení došlo k zásahu do jeho ústavně zaručených práv. Uvádí přitom ústavněprávní argumentaci, se kterou se navrhovatel částečně ztotožnil, přičemž dospěl k závěru, že není v posuzované věci možno provést ústavně souladný výklad. Ústavní soud přitom bere v úvahu, že bez napadené právní úpravy by k podání žaloby proti rozhodnutí Úřadu pro dohled nedošlo a bez ní by řízení pozbylo významu. Navrhovatel je tedy aktivně legitimován k podání návrhu.

31. Napadená ustanovení ZVP dosud nebyla měněna. Návrh tedy splňuje i procesní předpoklady řízení podle § 66 a 67 zákona o Ústavním soudu. Ústavnímu soudu je známo, že Poslanecké sněmovně byl v únoru tohoto roku spolu s návrhem zákona o správě voleb (viz tisk č. 379, Poslanecká sněmovna IX. volební období) předložen rovněž návrh zákona, kterým se mění volební a některé další zákony v souvislosti s přijetím zákona o správě voleb (viz tisk č. 380, Poslanecká sněmovna IX. volební období). Tento zákon však předpokládá, že v napadeném ustanovení § 16 odst. 2 ZVP dojde k upřesnění jeho osobní působnosti (společně zakotvená přestupková odpovědnost pro fyzické, právnické nebo podnikající fyzické osoby), a z toho důvodu se pak § 16h ZVP ruší jako celek s tím, že napadené ustanovení § 16h odst. 1 písm. a) ZVP by mělo být obsaženo v nově formulovaném znění § 16g odst. 1 písm. a) zákona č. 247/1995 Sb., ve znění pozdějších předpisů.

VIII. Ústavní konformita zákonodárného procesu

32. Ústavní soud posoudil průběh zákonodárného procesu a shledal, že údaje uvedené ve vyjádřeních Poslanecké sněmovny a Senátu (sub 19 a 20) svědčí o tom, že zákon č. 322/2016 Sb., jímž byla do zákona č. 247/1995 Sb., ve znění pozdějších předpisů, vložena napadená ustanovení, byl přijat a vydán v mezích Ústavou stanovené kompetence a ústavně předepsaným způsobem, což není zpochybňováno ani navrhovatelem.

IX. Věcné posouzení důvodnosti návrhu

33. Ústavní soud zvážil argumenty vznesené v návrhu, vzal v úvahu, že jde o provedení konkrétní kontroly ústavnosti napadených ustanovení ZVP na návrh soudu, který rozhoduje o určité věci přestupku konkrétní právnické osoby, při jejímž řešení vznikly pochybnosti o ústavnosti této úpravy, přičemž nemůže nahrazovat budoucí rozhodnutí navrhovatele v incidenčním případě, a dospěl k závěru, že návrh není důvodný.

34. Článek 5 Ústavy stanoví, že: „Politický systém je založen na svobodném a dobrovolném vzniku a volné soutěži politických stran respektujících základní demokratické principy a odmítajících násilí jako prostředek k prosazování svých zájmů.“

35. Článek 17 Listiny stanoví, že: „(1) Svoboda projevu a právo na informace jsou zaručeny. (2) Každý má právo vyjadřovat své názory slovem, písmem, tiskem, obrazem nebo jiným způsobem, jakož i svobodně vyhledávat, přijímat a rozšiřovat ideje a informace bez ohledu na hranice státu. (3) Cenzura je nepřípustná. (4) Svobodu projevu a právo vyhledávat a šířit informace lze omezit zákonem, jde-li o opatření v demokratické společnosti nezbytná pro ochranu práv a svobod druhých, bezpečnost státu, veřejnou bezpečnost, ochranu veřejného zdraví a mravnosti. (5) Státní orgány a orgány územní samosprávy jsou povinny přiměřeným způsobem poskytovat informace o své činnosti. Podmínky a provedení stanoví zákon.“

36. Článek 21 odst. 1 Listiny stanoví, že: „Občané mají právo podílet se na správě veřejných věcí přímo nebo svobodnou volbou svých zástupců.“

37. Článek 22 Listiny stanoví, že: „Zákonná úprava všech politických práv a svobod a její výklad a používání musí umožňovat a ochraňovat svobodnou soutěž politických sil v demokratické společnosti.“

38. Jádro posuzovaného návrhu lze stručně shrnout tak, že navrhovatel považuje povinnost registrovat se pro účely vedení volební kampaně ve volbách do Parlamentu jako registrovaná třetí osoba za rozpornou s čl. 17 odst. 1, 2 a 4 Listiny (tedy nikoli pouze neústavní, nýbrž stejně jako stěžovatel za protiústavní). V projednávané věci byl stěžovatel sankcionován právě za nesplnění této povinnosti. Navrhovatel tedy dospěl k závěru, že obě navrhovaná ustanovení jsou „v rozporu“ s ústavním pořádkem.

39. Ústavní soud při provádění konkrétní kontroly ústavnosti zákonů přezkoumává, zda zákonodárce respektoval zásadu proporcionality a dosáhl náležité rovnováhy mezi soupeřícími zájmy ve věci, o které přísluší rozhodnout Nejvyššímu správnímu soudu. V posuzované věci je na jedné misce pomyslných vah, zjednodušeně řečeno, obecná „svoboda projevu“, do které mělo být podle názoru navrhovatele použitím napadených ustanovení neústavně (navrhovatel dokonce používá obrat „v rozporu s ústavním pořádkem“) zasaženo a která je tímto způsobem podle § 16 odst. 2 ZVP omezována.

40. Při zvažování ústavní konformity tvrzeného zásahu je třeba vyjít z toho, že na jedné straně má být omezována svoboda projevu podle § 16 odst. 2 ZVP „všem osobám, které se hodlají účastnit volební kampaně bez vědomí kandidujícího subjektu“, a na druhé straně se pak nachází „ochrana svobodné soutěže politických sil“ podle čl. 5 Ústavy a čl. 22 Listiny ve spojení s čl. 1 odst. 1 Ústavy (princip demokratického právního státu). K její ochraně napadená právní úprava zjevně směřuje. Tak jako každá soutěž i volební soutěž přitom vyžaduje, aby bylo stanoveno, v jaké době se soutěží, kdo je soutěžícím (kandidující subjekty), kdo se na soutěži podílí (a v jakém dresu) a kdo nakonec vynáší verdikt. Je tak nepochybné, že obecná pravidla, principy a standardy právní úpravy a záruk svobody projevu jako takové se v těchto podmínkách musejí přizpůsobit účelu této soutěže, která není bez jasně stanovených pravidel a omezení v demokratickém právním státě podle čl. 1 odst. 1 Ústavy a čl. 2 Listiny myslitelná. Napadená ustanovení ZVP je proto nutno vidět právě jako součást těchto pravidel s tím, že jejich účelem je zejména přispět k férovosti této soutěže, která je vymezena i finančními omezeními soutěžících. Právě jejich soutěž je jádrem demokratických voleb, přičemž bez finanční podpory je úspěch v ní stěží představitelný. Takto je třeba přistupovat i k tvrzené neústavnosti napadených ustanovení ZVP.

41. K porovnání ústavně zaručených práv nebo hodnot Ústavní soud ve své nálezové judikatuře [za všechny srov. např. nálezy ze dne 1. 3. 2007 sp. zn. Pl. ÚS 8/06 (N 39/44 SbNU 479; 94/2007 Sb.) nebo ze dne 18. 7. 2017 sp. zn. Pl. ÚS 2/17 (N 125/86 SbNU 131; 313/2017 Sb.)] používá test proporcionality, který zahrnuje tři kritéria. Prvním z nich je

posouzení způsobilosti naplnit sledovaný legitimní cíl (kritérium vhodnosti) – zjišťuje se, zda konkrétní opatření může dosáhnout zamýšleného cíle, kterým je ochrana jiného než omezeného základního práva nebo veřejného statku. Dalším kritériem je posouzení nezbytnosti napadené právní úpravy, kde se zkoumá, zda byl při výběru vhodných prostředků použit takový, který je k omezenému základnímu právu (zde jde ovšem o svobodu, tj. svobodu projevu) nejšetrnější. Jako poslední je třeba posoudit přiměřenost (v užším smyslu), tj. zda újma na základním právu není nepřiměřená ve vazbě na sledovaný legitimní cíl. Opatření omezující základní lidská práva a svobody nesmějí svými negativními důsledky převyšovat pozitiva, která přináší kolidující zájem na jejich přijetí.

42. Test proporcionality se však používá tam, kde není již při úvodním prejudiciálním posouzení shledáno, že napadené ustanovení směřuje přímo proti výslovně stanovenému a ústavně zakotvenému pravidlu (jde tak po zvážení hodnot obsažených v jednotlivých ustanoveních ústavního pořádku). Stanoví-li tedy napadené ustanovení např. možnost uložení trestu smrti, provádění mučení, zavedení cenzury apod. (výslovná ústavní pravidla nepřipouštějící výjimky). Protiústavnost oproti navrhovateli Ústavní soud v napadených ustanoveních neshledal, proto za pomoci testu proporcionality posoudil, zda v nich není obsažena možnost neústavního výkladu a použití.

43. V prvním kroku testu proporcionality Ústavní soud přisvědčil jak argumentaci vlády (sub 23 a 24), tak ostatně i samotnému navrhovateli (sub 14), že napadená právní úprava představuje vhodný prostředek k dosažení cíle spočívajícího v transparentnosti volební kampaně (integrity voleb), když povinnost registrace třetích osob může především zabránit obcházení finančních omezení volební kampaně, a tím chránit průběh řádně vedené volební soutěže. Podle Ústavního soudu napadenou právní úpravou dochází k zajištění ochrany svobodné soutěže politických sil tím, že brání (v mezích možností), aby jeden kandidující subjekt, disponující např. neomezenými finančními možnostmi, prostřednictvím mimo jiné třetích subjektů, neovládl nejen mediální prostor, ale také prostor reklamní nebo obecně prostor „pro život“ neboli „biosféru“ (tedy, laicky řešeno, „aby se volič nebál otevřít i konzervu“) svými propagačními a agitačními materiály, resp. projevy zostouzejícími jeho politické konkurenty.

44. Jinými slovy, napadená právní úprava má zabránit nekontrolovanému a nekontrolovatelnému obcházení limitů výdajů na volební kampaň stanovených v zákoně č. 247/1995 Sb., ve znění pozdějších předpisů. Nadto je i z rozhodovací praxe navrhovatele známo, že je často jednodušší přesvědčit voliče jednoduchými, bezobsažnými a zkratkovitými slogany (viz např. usnesení Nejvyššího správního soudu ze dne 15. 2. 2018 č. j. Vol 16/2018--33, č. 3717/2018 Sb. NSS, bod 32 odůvodnění), které jsou však marketingově dobře zacílené a masivně šířené, k čemuž je však podle Ústavního soudu vždy nutné značné finanční zázemí.

45. Vzhledem k faktu, že sám navrhovatel argumentuje tím, že napadená právní úprava neobstojí až ve druhém a třetím kroku testu proporcionality, postačuje i vzhledem k výše uvedenému stručný závěr Ústavního soudu, že napadená právní úprava má způsobilost naplnit sledovaný legitimní cíl, pročež v kritériu vhodnosti (tj. prvním kroku testu proporcionality) obstojí.

46. Druhým krokem testu proporcionality je posouzení nezbytnosti, když se zkoumá, zda byl při výběru vhodných prostředků použit prostředek, který je k omezenému základnímu právu nejšetrnější. Navrhovatel má za to, že výše uvedeného cíle lze dosáhnout jinými, svobodu projevu méně omezujícími prostředky, a to např. povinností uvádět na propagačních materiálech údaje o zadavateli a zpracovateli. Takový prostředek by byl podle navrhovatele zcela dostačující. Neobcházení mezí pro volební výdaje lze zase podle navrhovatele dosáhnout pečlivější kontrolou ze strany Úřadu pro dohled.

47. Ústavní soud se s jeho názorem neztotožňuje, jelikož má za to, že navrhovatelem uváděná řešení kýženého cíle dosáhnout nemohou (viz dále). Na tomto místě je přitom nutné

připustit – lze poukázat na rozsáhlou odbornou literaturu k otázkám hodnocení skutkových okolností v rozhodování ústavních soudů v jiných státech, srov. k tomu rovněž nálezy ze dne 2. 2. 2021 sp. zn. Pl. ÚS 44/17 (N 20/104 SbNU 191; 49/2021 Sb.) nebo ze dne 18. 1. 2022 sp. zn. Pl. ÚS 43/18 (N 5/110 SbNU 44; 28/2022 Sb.) – že při neexistenci systému, který by v České republice exaktně ověřoval a *ex post* vyhodnocoval ekonomickou a sociální účinnost přijatých právních předpisů, může být rozhodování soudců Ústavního soudu v některých ohledech vedeno vnitřním přesvědčením [srov. obdobně nález ze dne 26. 2. 2019 sp. zn. Pl. ÚS 37/16 (N 31/92 SbNU 324; 119/2019 Sb.), bod 43 odůvodnění]. Důležité však je především to, že napadená právní úprava vytváří předpoklady pro to, aby každý z dotčených účastníků volební soutěže mohl vědět, kdo na čí straně stojí a kolik ta podpora „stojí“.

48. Co je však nejdůležitější, tuto právní úpravu nelze považovat za rozpornou s čl. 17 odst. 1, 2 a 4 Listiny, neboť jde o obsahově neutrální (tzv. c*ontend neutral standard of review*) úpravu svobody projevu, neboť po registrující se třetí osobě se nepožaduje přiznání „barvy“ ani (jako před rokem 1989) zákon č. 247/1995 Sb., ve znění pozdějších předpisů, výslovně nestanoví, že účastník volební kampaně může agitovat pouze za předem určeného kandidáta. Právě proto je takto tato osoba označena jako „třetí“ – dopředu není nutné uvést, pro koho bude vystupovat, a nikdo to ani nemůže kontrolovat. Na tom nemůže nic změnit to, že k registraci (a postihu za nesplnění povinnosti se zaregistrovat) může dojít teprve po provedené registraci kandidujících subjektů, jak za pomoci zužujícího výkladu napadených ustanovení ZVP dovodil Ústavní soud již v usnesení ze dne 26. 1. 2021 sp. zn. Pl. ÚS 2/21. Rozhodující jsou kromě onoho časového vymezení (a současně omezení povinnosti i dohledu nad jejím plněním) právě ony „výdaje“, tedy kontrola výše výdajů („za úplatu“), kterou blíže definuje § 16e odst. 7 ZVP. Výklad, podle kterého by se taková (pak ovšem těžko „třetí“) osoba upisovala agitovat jen pro určitou, a ne jinou osobu, ač jí v tom nikdo při správném účtování bránit nebude, nebo dokonce, že by nesměla od vyhlášení voleb do jejich skončení vyjádřit svůj názor (propagací, agitací) jen pro předem zvoleného kandidáta, nemůže být shledán ústavně souladným a ani rozumným. Ústavnímu soudu není jasné, jak by taková argumentace rozporností mohla obstát při korektním výkladu § 16e ZVP.

49. Ústavní soud v této souvislosti připomíná, že pravomoci Ústavního soudu jsou taxativně vymezeny v čl. 87 odst. 1 a 2 Ústavy, přičemž podle čl. 87 odst. 1 písm. a) Ústavy může Ústavní soud pouze zrušit ustanovení zákona, která jsou v rozporu s ústavním pořádkem, nemůže je však nahradit ani nikterak doplnit. Plní tudíž v tomto směru „pouze“ roli tzv. negativního zákonodárce. Samotný text zákona by mohl změnit pouze zákonodárce [srov. např. usnesení ze dne 29. 6. 1998 sp. zn. II. ÚS 272/98 (U 42/11 SbNU 323)]. Ústavní soud tedy nemůže nikterak zasahovat v daném případě do rozhodování zákonodárného orgánu, jak konkrétně dotčené společenské vztahy upravit, může toliko posoudit, jsou-li napadená ustanovení ústavně souladná, a kdyby tomu tak nebylo, tak tato ustanovení zrušit.

50. Ústavní soud nadto konstatuje, že i kdyby k dosažení požadovaného cíle existovaly prostředky lepší, vhodnější nebo účinnější, neznamená to nutně neústavnost zákonodárcem zvoleného řešení, a to navíc za situace, kdy podle Ústavního soudu navrhovatelem uváděná řešení ke stejnému cíli nevedou, žádná další Ústavnímu soudu známa nejsou, a to vše za situace, že by posuzovaná právní úprava byla extrémně nerozumná [viz k tomu nálezy ze dne 21. 4. 2009 sp. zn. Pl. ÚS 29/08 (N 89/53 SbNU 125; 181/2009 Sb.) nebo ze dne 27. 11. 2012 sp. zn. Pl. ÚS 1/12 (N 195/67 SbNU 333; 437/2012 Sb.)].

51. Ústavní soud již shora připomenul, že napadené ustanovení § 16 odst. 2 ZVP a důsledky jeho porušení podle § 16h odst. 1 písm. a) ZVP musejí být vykládány v souvislosti s úpravou voleb, volebního práva a volební soutěže (kampaně) v ústavním pořádku a v zákoně č. 247/1995 Sb., ve znění pozdějších předpisů, zejména pak v souladu s § 16e ZVP. Z tohoto ustanovení plyne nepochybně zákaz „úplatné“ (ve smyslu § 16 odst. 1 ZVP) účasti na volební kampani, ale tento zákaz naplňuje požadavek čl. 2 odst. 3 Ústavy, tj. požadavek neutrality

veřejné moci ve volbách z hlediska podpory některé z kandidujících stran (§ 16e odst. 2 ZVP), a to spolu s dalšími zákazy zajišťujícími férovost volební soutěže ve vztahu k jiným subjektům z hlediska jejich napojení na politické strany, veřejné financování apod. To však navrhovatel nezpochybňuje. Účelem napadené právní úpravy tak je dohled nad tím, „za co" se účastním (když je to financováno podle § 16e odst. 7 ZVP), nikoli „za koho". To, že to bude za některé z kandidujících subjektů, nebo proti některému z nich, by měl dát rozum a ústavně souladný výklad *lege artis*, neboť vynaložit např. prostředky na reklamu něčeho jiného (sebe, podniku, akcí atd.) lze jistě i lépe než předmětnou registrací. Ústavní soud též v této souvislosti zdůrazňuje potřebu použití (zdravého) rozumu při výkladu § 16e odst. 9 (zejména *in fine*) a § 16e odst. 10 ZVP, kde je proveden výklad započitatelných částek a výčet předpokládaných forem účasti na volební kampani, kde je třeba zejména při výkladu § 16e odst. 10 písm. d) ZVP postupovat podle tradiční maximy *noscitur a sociis*.

52. Je-li určitá skupina z účasti na volební kampani vyloučena, pak obrat „žádost o registraci" je namístě, protože je zřejmé, že Úřad pro dohled není pouhým evidenčním místem, nýbrž tím, kdo dohlíží (nikoli pouze zapisuje, eviduje) na to, zda jsou zejména podmínky § 16e odst. 2 ZVP splněny, jak to vyžadují požadavky neutrality veřejné moci ve volební soutěži a nebezpečí obcházení kautel pro účast třetích registrovaných osob na volební kampani. To, že k tomu není třeba souhlasu („bez vědomí") kandidujících subjektů (což by mohl být problém tzv. horizontálního působení základních práv), je zcela zřejmé.

53. Uvádí-li navrhovatel, že uvedeného cíle lze dosáhnout stanovením povinnosti uvádět na propagačních materiálech údaje o zadavateli a zpracovateli, tak Ústavní soud shledal, že tento prostředek by k dosažení uvedeného cíle směřoval pouze tehdy, kdyby všechny zúčastněné subjekty zapojené v politickém boji jednaly čestně a poctivě (pak by ovšem vlastně ani žádná omezující právní regulace v tomto ohledu nebyla potřebná). Jak je ovšem známo i z nedávné historie, tato představa je vzdálená od reality. Z judikatury Ústavního soudu lze jako příklad uvést zveřejněný inzerát před 2. kolem prezidentských voleb v roce 2013, který zadala třetí osoba odlišná od kandidátů, podle kterého jeden z kandidátů mimo jiné uvedl, že prezident Edvard Beneš by byl podle dnešních zákonů postaven před haagský tribunál pro válečné zločince, a vedlo to až k omluvě mediální agentury Mindshare (viz blíže usnesení ze dne 28. 11. 2013 sp. zn. Pl. ÚS 21/13). Jde o to, že kdyby byla povinnost toliko uvádět na propagačních materiálech údaje o zadavateli a zpracovateli, tak velmi jednoduchým způsobem (např. prostřednictvím tzv. bílých koní, a to jak cizích státních příslušníků, nebo i českých občanů „bez domova" nebo s trvalým pobytem na ohlašovnách, nebo prostřednictvím sice tuzemských právnických osob, avšak s nedohledatelnou vlastnickou strukturou končící někde v „daňových rájích", tj. subjektů fakticky nedohledatelných) by bylo možno tuto povinnost obcházet s tím výsledkem, že by takto nečestně jednající subjekt (např. i kandidující politická strana) si mohl zajistit fakticky neomezené financování probíhající volební kampaně (a to jak pozitivní, tak i negativní) právě prostřednictvím těchto subjektů. Ústavní soud připomíná, že by takovýchto způsobů mohl potenciálně nečestně jednající politický subjekt vymyslet mnohem více, než bylo právě jako příklad uvedeno. Splnění povinnosti uvádět na propagačních materiálech údaje o zadavateli a zpracovateli by pak podle Ústavního soudu deklarovalo toliko formální transparentnost. Budou-li totiž zadavatelem volebního sdělení osoby uvedené výše, jejichž vlastnická struktura či zdroje financování budou nejasné, žádným způsobem to k transparentnosti volební kampaně nepřispěje, a vůbec již ne ke kultivovanější volební kampani, jak se domnívá navrhovatel (viz výše sub 13).

54. Z tohoto hlediska se pak i názor navrhovatele, že neobcházení pravidel na volební výdaje lze dosáhnout pečlivější kontrolou ze strany Úřadu pro dohled, jeví jako poněkud nereálný, jelikož již jen z výše nastíněného možného postupu potenciálně nečestně jednajícího politického subjektu je zřejmé, že by tato kontrola nemohla být úspěšná, nehledě na to, že by šlo o *fait accompli* a složitý problém, jak jej posoudit na základě odlišného pojetí

soudního přezkumu platnosti voleb, tzv. zjištění neplatnosti na základě nikoli potenciality, nýbrž fakticity – porušení zákona způsobem, který hrubě ovlivnil výsledek voleb, hlasování nebo volby zvoleného kandidáta.

55. Pro výklad těchto ustanovení podle principu koherence právní úpravy není bez významu, že byla (jak princip fakticity ovlivnění výsledku, tak úprava vedení volební kampaně) vložena do zákona č. 247/1995 Sb., ve znění pozdějších předpisů, novelizačním zákonem č. 322/2016 Sb.

56. S pravomocí Úřadu pro dohled pak souvisí také samotná ústavnost nutnosti registrace třetí osoby u Úřadu pro dohled. V rámci druhého kroku testu proporcionality s přihlédnutím k argumentaci navrhovatele a vyjádření vlády a vzhledem k výše uvedenému v předchozím odstavci Ústavní soud nenachází žádný jiný vhodný prostředek k dosažení uvedeného cíle než právě registrační princip u Úřadu pro dohled, jak je zakotven v napadených ustanoveních. Odmítnutí registrace je navíc možno pouze u subjektů, které nemohou ze zákona být registrovanou třetí osobou (např. svěřenské fondy, zahraniční právnické osoby), a jak konstatovala vláda, přičemž v této části s ní navrhovatel nepolemizuje, zatím nebyly zjištěny nebo identifikovány případy, kdy by bylo registraci bráněno jeho nečinností nebo průtahy v řízení před ním. Úřad pro dohled podle vlády vyřizuje žádosti obratem. I kdyby tomu tak však nebylo, má takový subjekt (žádající o registraci) dostatečné procesní nástroje, jak se domoci svých práv (postupem proti nečinnosti správního orgánu, včetně zaručeného soudního přezkumu).

57. Ústavní soud musí být s respektem k dělbě moci a při posuzování kroku nezbytnosti v rámci testu proporcionality zdrženlivý k řešením, která zvolil v rámci jiných možných řešení k tomu povolaný zákonodárce, jak to požaduje čl. 20 Ústavy. Nemůže, při další chybějící argumentaci navrhovatele, nad rámec té, se kterou se již výše vypořádal, domýšlet další alternativy zákonodárcem zvoleného řešení a hodnotit, zda by ve skutečnosti dosáhly sledovaných legitimních cílů na obdobné úrovni [srov. též nález ze dne 25. 9. 2018 sp. zn. Pl. ÚS 18/17 (N 156/90 SbNU 525; 261/2018 Sb.)]. Ústavní soud tedy s odkazem na všechny výše uvedené skutečnosti shrnuje, že právní úprava, kterou navrhovatel napadá, splňuje kritérium nezbytnosti v rámci druhého kroku testu proporcionality, jelikož by jiné předestřené řešení nedosahovalo takové účinnosti při totožné míře omezení práv a svobod.

58. V rámci posledního, třetího kroku testu proporcionality Ústavní soud zkoumá přiměřenost zásahu (proporcionalitu v užším smyslu), tj. zda újma na základním právu jednoho nositele není nepřiměřená k zásahu do základního práva nebo svobody někoho jiného (kautela zásahu do práv a svobod druhých, zde jiných účastníků volební soutěže) nebo ve vazbě na sledovaný legitimní cíl (svobodné a demokratické volby). Jinými slovy řečeno, je nutno zkoumat, zda v posuzované věci tvrzené neústavní omezení svobody projevu podle čl. 17 Listiny svým negativním důsledkem nepřevyšuje pozitiva, která přináší napadená právní úprava, která má mj. za cíl ochranu svobodné soutěže politických sil ve smyslu čl. 22 Listiny. S přihlédnutím ke zvláštnostem obsahu napadených ustanovení (viz bod 48 – obsahová neutralita) a jejich formulaci [viz k tomu body 30 a násl. odůvodnění nálezu ze dne 18. 7. 2017 sp. zn. Pl. ÚS 2/17 (N 125/86 SbNU 131; 313/2017 Sb.) k testu kvality zákona podle judikatury ESLP, zejména body 30 až 39 odůvodnění, požadavky dostupnosti, předvídatelnosti a záruk před svévolnou nebo libovolnou aplikací exekutivou, k čemuž by mohl vést až formalistní výklad pojmu „účasti“ v § 16 odst. 2 ZVP odtržený od jiných ustanovení zákona č. 247/1995 Sb., ve znění pozdějších předpisů, zejména § 16 odst. 1, § 16e odst. 8 až 10] bylo možno omezit se jen na zvláštnosti jejich předmětu (účast na volební kampani). Takto je třeba rovněž vykládat napadená a s nimi související ustanovení zákona č. 247/1995 Sb., ve znění pozdějších předpisů. Jejich účelem je regulace volební soutěže vedené za pomoci finančních prostředků, a tím obcházení limitů pro výdaje na volební kampaň, nikoli zabránit vyjadřování názorů na kandidáty jiným způsobem (bez placení prostředky volební kampaně podle § 16e

odst. 10 ZVP) a zbytečnému obtěžování, popř. dokonce zpochybňování racionality jednání exekutivy. Incidentní případ, na jehož základě se navrhovatel obrátil na Ústavní soud, však není takovým případem, nicméně potřebu nejen ústavně souladného, ale i rozumného výkladu předmětných ustanovení ZVP je třeba připomenout, protože v jiné skutkové konstelaci by tato úprava nemusela obstát.

59. Ústavní soud v minulosti, tj. před účinností napadených ustanovení, konstatoval, že považuje regulaci volební kampaně za nedostatečnou, když v nálezu ze dne 26. 1. 2005 sp. zn. Pl. ÚS 73/04 (N 17/36 SbNU 185; 140/2005 Sb.) mimo jiné shledal, že očekává „že zákonodárce zváží na základě získaných poznatků otázky jak hmotněprávní, tak procesněprávní úpravy přezkumu platnosti voleb a jejich ověřování, aby nevyvolávala zbytečné problémy a byla vnitřně souladná“. Dále pak měl za to, že „je třeba zvážit soustavu prostředků ochrany voleb a volebního práva, stejně jako jiných subjektivních práv v průběhu volební kampaně (např. zkrácené řízení o tiskových opravách a omluvách), aby za porušení takových pravidel mohl být případně sankcionován ten, kdo je způsobil. Hrozba zrušení výsledku voleb jako jedině možný důsledek je v takovém případě v rozporu s ústavním principem přiměřenosti zásahu veřejné moci. To jistě nevylučuje, aby kandidát, který se dopustil závažného volebního deliktu (např. podvod, podplácení), nebyl diskvalifikován. Ústavní soud je v této souvislosti nucen konstatovat, že ve srovnání s jinými státy je právní úprava vad volebního procesu, volebních deliktů a vůbec pravidel vedení volební kampaně jednak velmi kusá, jednak svými kořeny v podstatě tkvící v podmínkách úpravy odpovídající ‚volbám‘ z dob minulého režimu. Volební zákonodárce bude proto muset zvážit, zda volební kultura voličů, kandidátů a veřejných funkcionářů je na takové úrovni, že úprava těchto otázek je zbytečná, nebo zda bude volební chování usměrňovat cestou předem stanovených pravidel, která vytvoří stav právní jistoty subjektů volebního procesu a která budou alespoň předpokladem volební ekonomie“.

60. Zákonodárce tedy napadenou právní úpravou mimo jiné alespoň částečně (viz k tomu usnesení ze dne 25. 1. 2022 sp. zn. Pl. ÚS 41/21 k přetrvávajícím nedostatkům právní úpravy soudní kontroly voleb) reagoval na výtky Ústavního soudu, podle kterého byla předchozí právní úprava v rozporu s ústavním principem přiměřenosti zásahu veřejné moci (šlo o nadměrný zásah). Nová úprava tak reguluje volební chování i třetích osob rovněž tím, že sankcionuje jejich přestupky proti pravidlům vedení volební kampaně, a tím se snaží zajistit, aby byl volební boj co možná nejrovnější a nejtransparentnější, což bez regulace není možné. Ústavní soud i při posouzení nynější věci setrvává na právním názoru, že volební kampaň musí mít nějaká předem stanovená pravidla, která zaručí dodržení férové volební soutěže kandidujících subjektů v souladu s čl. 5 Ústavy a čl. 22 Listiny ve spojení čl. 17 a čl. 21 odst. 1 Listiny.

61. Právě to je výchozím referenčním kritériem pro rozhodování Ústavního soudu v nynější věci. Volební kampaň neslouží na prvním místě k tomu, aby někdo obecně vyjadřoval svůj názor. To může kdykoli. V době volební kampaně však jde o potřebu právní (a vynutitelné) úpravy vedení volební soutěže, které se především účastní kandidující subjekty jako hlavní aktéři. Podstata a smysl volební soutěže budou zachovány i v případě, že se nenajde nikdo, kdo by se jí byl ochoten zúčastnit v postavení onoho registrovaného „třetího“, tedy že zde nebudou další fyzické, právnické nebo podnikající fyzické osoby, které budou vydávat „bez vědomí“ (*sc*. bez souhlasu) do určeného limitu finanční prostředky ve prospěch či neprospěch zvolení nějakého kandidujícího subjektu, aniž jejich názor podléhá kontrole či omezení. Namítá-li navrhovatel, že taková registrace není třeba v obecních volbách, Ústavní soud pouze připomíná, že v obecních volbách je zcela jiná úprava financování účasti v obecní volební kampani. Až tam bude nějaký finanční limit stanoven, vznikne možnost jeho obcházení, a tím i potřeba regulace možností takového obcházení. Proto ani tato námitka nebyla shledána důvodnou.

62. Ústavní soud též připomíná, že již v nálezu ze dne 10. 7. 1997 sp. zn. III. ÚS 359/96 (N 95/8 SbNU 367) dospěl k závěru, že „ústavně zaručené právo vyjadřovat své názory (čl. 17 odst. 2 Listiny) bez ohledu na případně možné omezení zákonem (čl. 17 odst. 4 Listiny) je již obsahově omezeno právy jiných, ať již tato práva plynou jako ústavně zaručená z ústavního pořádku republiky, či z jiných zábran daných zákonem, chránících celospolečenské zájmy či hodnoty“. Při hodnocení napadené právní úpravy z hlediska jejího zásahu do svobody projevu podle čl. 17 Listiny považuje Ústavní soud za určující tu skutečnost, že předmětné regulaci nepodléhá jakákoliv podoba volební kampaně vedené třetími osobami, ale pouze taková propagace, za kterou se poskytne nebo obvykle poskytuje úplata, přičemž výdaje (ne názory) je třeba evidovat (§ 16 odst. 1 věta první *in fine* ve spojení s § 16e odst. 7 až 11 ZVP). Nejde tedy o zásah do jakékoliv podoby svobody projevu podle čl. 17 odst. 1 Listiny, ale pouze do takového projevu, za který dotčená osoba vynaložila finanční prostředky, tedy jednoduše řečeno někomu zaplatila (srov. § 16e odst. 9 ZVP). Z hlediska ústavně konformního výkladu pak nutno toto ustanovení [tj. „jakákoliv propagace (…) za které se poskytne nebo obvykle poskytuje úplata“] vykládat tak, že jde o právní regulaci tzv. volební reklamy, tj. zejména placených inzerátů, billboardů, televizní, rozhlasové nebo novinové reklamy, placené inzerce na internetu, přímého marketingu prostřednictvím placených zaměstnanců (např. prostřednictvím telemarketingu) apod. Ústavní soud zde pouze pro úplnost dodává, že vzhledem k významným odlišnostem se nezabýval srovnáváním svobody projevu ve formě financování volební kampaně (viz např. Spojené státy americké).

63. Z povahy věci nepůjde o prezentaci vlastních názorů např. na veřejných shromážděních, v neplacených prostorech v médiích (např. prostřednictvím blogu nebo diskusních fór) nebo prostřednictvím osobních profilů na sociálních sítích na internetu nebo ve formě přeposílaných hromadných e-mailů (nejde-li o placenou reklamu nebo činnost). Ústavní soud připouští, že zde vždy budou v praxi volebních kampaní tzv. šedé zóny (např. samovýroba a samotisk dehonestujících letáků na politického konkurenta na maloměstě a jejich distribuce vlastními silami do schránek voličů, což nelze *stricto sensu* vykládat jako placenou volební reklamu, k jiným účinným formám viz sub 53), ale v takových případech zde pořád existuje možnost zrušení výsledku voleb jako takových v případě extrémních excesů při vedení volební kampaně [jaký odborný problém hodnocení vad ve vedení volební kampaně představuje posouzení její ústavnosti a zákonnosti viz nález ze dne 2. 4. 2019 sp. zn. I. ÚS 4178/18 (N 53/93 SbNU 203) a na něj navazující usnesení ze dne 9. 8. 2019 sp. zn. IV. ÚS 1767/19].

64. Z uvedeného je patrné, že tvrzený zásah do svobody projevu podle čl. 17 Listiny, spočívající v registraci u Úřadu pro dohled (s hrozbou následné sankce), se týká pouze takových subjektů, které se zapojují do volební kampaně tak, že jsou ochotny na to v zákonem vymezeném čase vynaložit finanční prostředky. Na takové subjekty pak však již nelze nahlížet prizmatem „absolutní“ svobody projevu čl. 17 odst. 1 a 2 Listiny mimo tento vymezený čas v § 16 odst. 3 zákona č. 247/1995 Sb., ve znění pozdějších předpisů, ale právě tím, že jsou již aktivními účastníky volební kampaně vynakládajícími na ni finanční prostředky. Potom je jejich určitá regulace podle Ústavního soudu (a to i s ohledem na závěry vyjádřené v nálezu sp. zn. Pl. ÚS 73/04) žádoucí, a to s ohledem na čl. 5 Ústavy a čl. 22 Listiny. Takovouto regulaci pak nevylučuje ve své rozhodovací praxi ani ESLP, což ostatně i sám navrhovatel uznává (sub 13 a 25), nehledě na to, že je problematické si jen představit, že hlavní aktéři (kandidující subjekty) regulovány budou, kdežto ostatní budou ve volební kampani jednat bez pravidel stylem *catch as catch can*.

65. Ústavní soud nadto zdůrazňuje, že požadavky na zapojení třetích osob jsou pouze formálního rázu (registrace u Úřadu pro dohled) a je jim stanoven podle Ústavního soudu přiměřený finanční limit pro účast ve volební kampani [podle § 16e odst. 8 ZVP jde pro volby do Poslanecké sněmovny o částku 1 800 000 Kč včetně daně z přidané hodnoty (dále jen

„DPH“), pro volby do Senátu o částku 40 000 Kč včetně DPH za každý volební obvod, koná-li se pouze první kolo voleb, nebo částku 50 000 Kč včetně DPH za každý volební obvod, koná-li se první i druhé kolo voleb], když výši finančního limitu nelze podle Ústavního soudu shledat neústavní. Pro volby do Poslanecké sněmovny tak jde nanejvýše o padesátinu toho, co může vynaložit kandidující politická strana nebo hnutí.

66. Z tohoto hlediska je třeba zdůraznit, že je-li do nějaké svobody zasahováno, pak je to nikoli svoboda projevu vázaného a spojeného s finančními náklady, nýbrž svoboda informačního sebeurčení ve smyslu čl. 10 odst. 3 Listiny, kdy je po registrovaných třetích osobách již z povahy věci potřebné vyžadovat uvádění potřebných údajů (viz zejména § 16e odst. 1 až 7 ZVP) pro kontrolu dodržování zákona č. 247/1995 Sb., ve znění pozdějších předpisů. Ústavní soud zde nikoho nepodezřívá z toho, že by za omezení svobody projevu byla považována výluka účasti veřejného sektoru a dalších subjektů uvedených v § 16e odst. 2 ZVP, neboť to bylo typické pro období do listopadu 1989, nebo v případě dalších subjektů by mohlo jít o obcházení pravidel stanovených pro vedení volební kampaně obecně. Problémy tak lze očekávat právě tam, kde by docházelo k pokusům obejít tato pravidla ať již vyhýbáním se registraci, nebo vynakládáním penězi ocenitelných plnění, a tím k narušování § 16 až 16i zákona č. 247/1995 Sb., ve znění pozdějších předpisů, stanovených pravidel vedení volební soutěže.

67. Při posouzení důvodnosti návrhu (a potřebnosti napadené právní úpravy podle testu proporcionality) nemůže Ústavní soud odhlédnout od toho, jaké by mělo zrušení (bez náhrady) napadených ustanovení důsledky pro dodržení férové volební soutěže ve smyslu čl. 5 Ústavy a čl. 22 Listiny. Zrušením napadených ustanovení by se limity pro vedení volební kampaně staly neomezenými a obejitelnými jako v minulosti a novelizace právní úpravy výdajů na volební kampaň by pozbyla významu, stejně jako významná část působnosti Úřadu pro dohled. S přihlédnutím k tomu, co již Ústavní soud uvedl k prvnímu a druhému kroku testu proporcionality, by pak nic nebránilo kandidujícímu subjektu, který by chtěl překročit limity pro financování své kampaně, aby kampaň v jeho prospěch vedly *de iure* „nezávislé“ třetí osoby s tím, že by tvrdily, že tak činí bez vědomí kandidujícího subjektu, i když by na něj byly *de facto* navázány. Tyto třetí osoby by pak nemusely splňovat nejen finanční hranice, ale současně by nemusely plnit ani žádné další požadavky na integritu a transparentnost volební kampaně (například požadavek na zřízení zvláštního volebního účtu a informace s tím spojené), a zároveň by se jejich výdaje na kampaň ani nezapočítávaly do limitu pro kandidující subjekt. Zrušením napadených ustanovení by pak podle Ústavního soudu reálně hrozilo narušení svobodné soutěže politických sil, a to s přesahem i do čl. 5 Ústavy.

68. Zde lze připomenout i disent k usnesení, na jehož základě navrhovatel podal nynější návrh, ve kterém se zdůrazňuje, že: „Vítězem voleb nemá být ten, kdo si může dovolit vedení nejnákladnější kampaně, i pokud by byl původ prostředků zcela transparentní.“ Sice je pravda, že ten nejbohatší nemá zaručeno volební vítězství, i kdyby vynaložil sebevětší množství prostředků, nicméně se jeho možnosti takto výrazně zvyšují, navíc při použití nových technologií, působením na názory voličů, které však již vůbec transparentní být nemusí, což potřebu jejich regulace podle názoru Ústavního soudu ještě zvyšuje.

69. Jde zejména o různé formy umělé inteligence jako tzv. *social bots,* tedy sociální boti (vytváření, přetváření, zasílání informací, tweetů o kandidátech a jejich protivnících za pomoci počítačových programů), tzv. *astro-turfing* (skrývání skutečných podporovatelů, sponzorů, umělé vytváření nebo násobení podpory) nebo tzv. *blockchain-technology* spočívající v ovlivňování vyhledávaní ve vyhledávačích a přednostní nabízení určitých (zde nikoli výrobků) kandidátů, jejich témat a programů a potlačování konkurence např. vytvářením množství spamů, takže volební sdělení kandidátů zanikne, jak je známe z jiných států. V nich jsou tyto technologické možnosti „třetích“ (navíc samozřejmě neregistrovaných) osob považovány za stále rostoucí problém (viz k tomu Brkan, M. Artificial Intelligence

and Democracy: The Impact of Disinformation, Social Bots and Political Targeting. Delphi č. 2, roč. 2019, s. 66–71; Svantesson, D. J., van Caenegem, W. Is it time for an offence of „dishonest algorithmic manipulation for electoral gain“? Alternative Law Review, č. 3, roč. 2017, s. 184–188; Mitsch, L. Soziale Netzwerke und der Paradigmenwechsel des öffentlichen Meinungsbildungsprozesses. Deutsches Verwaltungsblatt, č. 19, roč. 2019; a zejména Mast, T. Schöne neue Wahl – Zu den Versprechen der Blockchain-technologie für demokratische Wahlen. Juristen-Zeitung, č. 5, roč. 2021, s. 237–246; Fox, A. Automated Political Speech: Regulating Social Media Bots in the Political Sphere. First Amendment Law Review, č. 3, roč. 2020, s. 114–166). Právě regulace působení „třetích“, nekandidujících, ale v pozadí nebo naopak v popředí stojících subjektů je v zájmu zachování férové volební soutěže nevyhnutelná [viz k tomu pesimistické závěry učiněné v práci Computational Propaganda. Political Parties, Politicians, and Political Manipulation on Social Media. Wooley, S. C., Howard, Ph. N. (Edts). Oxford, Oxford University Press 2018, s. 241 a násl.]. V budoucnosti to bude ještě významnější, protože to už nebudou jen skuteční účastníci volební soutěže a ovlivňovatelé (influenceři) chování ve volebních vztazích, nýbrž jen ti, kteří budou vytvářet umělé profily podporovatelů, dávat „lajky“ nebo „mračouny“ kandidujícím, vést pomocí robotů (botů) diskuse s oponenty, dávat návody, jak hlasovat, upravovat hlasovací lístek, pro koho hlasovat, jak je kdo podporován a stojí si v průzkumech atd.

70. V České republice dosud není výslovně upravena regulace nebo zákaz takových praktik nebo povinnost transparentnosti tzv. sociálních botů, které nový kalifornský zákon v čl. 17940 písm. a) definuje jako automatizovaný online účet, kde všechny nebo v podstatě všechny akce nebo příspěvky tohoto účtu nejsou výsledkem jednání nějaké osoby (an automated online account where all or substantially all of the actions or posts of that account are not the result of a person – dostupné na https://leginfo.legislature.ca.gov/faces/billTextClient.xhtml?bill_id=201720180SB1001). Podle čl. 17941 písm. a) tohoto zákona má (od 1. 7. 2019) uživatel vědět, zda takový program neslouží k podněcování k nákupu zboží nebo ovlivňování hlasování („incentivizing a purchase“ or „influencing a vote“ – požaduje se sdělení – „jsem bot“, které je v České republice známo spíše z opačné strany při stahování informací s žádostí o potvrzení „nejsem robot“). Všechny tyto jevy mají obecný dosah, takže se začíná hovořit o tzv. postpravdivém světě (post-truth world), avšak s ohledem na klíčový význam voleb a volebních kampaní je důležité vědět, že rostoucí zasahování do volební kampaně nějakou třetí stranou (nemusí jít jen o venkovní poutače jako v České republice, ale o falešná sdělení uvedenými formami) je významným podnětem nejen ke sledování těchto praktik, ale také k legislativním snahám o jejich regulaci. Proto Ústavní soud na tyto nové okolnosti považuje za potřebné upozornit, protože ve srovnání s obsahově neutrální regulací účasti „třetích“ osob ve volební kampani podle napadených ustanovení jde o daleko závažnější problém vedení férové volební soutěže v souladu s ústavním pořádkem, než je tomu v nyní posuzované věci navrhovatele, kde jde o pokutu za propagaci brožury zaměřenou proti jednomu významnému kandidátovi ve volbách.

71. Zásah do svobody projevu podle čl. 17 Listiny podle navrhovatele představuje samotná nutnost předchozí registrace třetí osoby u Úřadu pro dohled. Byť si je Ústavní soud vědom určité problematičnosti napadené právní úpravy z hlediska faktu, že registrační princip je spjat s omezením svobody projevu, a to mimo jiné z důvodu právní úpravy obsažené v § 16e odst. 4 poslední větě ZVP, podle které „registrovaná třetí osoba může zahájit účast ve volební kampani nejdříve dnem následujícím po dni registrace“, přesto tato právní úprava z hlediska ústavní konformity obstojí jako pravidlo pro účast ve volební soutěži, protože právě tak je třeba na tuto úpravu nahlížet. Jiný závěr by zpochybnil např. i samotnou registraci kandidátů, protože v prvé řadě nejde o zásah do svobody projevu (při registraci a kontrole se názor žadatele nezkoumá, neuvede-li jej sama registrovaná třetí osoba z nějakého důvodu sama, což je v praxi výjimečné), ale jde především o ústavně souladné získávání osobních údajů neodporující čl. 10

odst. 3 Listiny a sloužící legitimnímu cíli zajištění férové volební soutěže, i když lze doufat, že zákonodárce po zhodnocení poznatků a zkušeností s touto úpravou přistoupí k její srozumitelnější a jednoznačnější úpravě.

72. Jednak by posuzovaná právní úprava bez nutnosti registrace a možnosti následné kontroly Úřadem pro dohled byla zcela neúčinnou, jelikož by Úřad pro dohled nevěděl, koho má a může v souladu se zásadou legality (čl. 2 odst. 2 Listiny) kontrolovat, což by ony třetí osoby, které by měly potřebu pravidla obcházet, mohly zneužívat, a zadruhé by to vedlo k již výše uvedenému a nežádoucímu anonymnímu vedení kampaně a snadnému obcházení jejích finančních limitů, které by tak byly bez významu, což by mohlo prohlubovat faktické možnosti ovlivňování politického soutěžení.

73. Nadto, jak již bylo uvedeno výše, odmítnutí registrace je možno pouze u subjektů, které nemohou ze zákona být registrovanou třetí osobou (např. nositelé veřejné moci, politického institutu, zahraniční právnické osoby atd. – viz § 16e odst. 2 ZVP), čímž je vyloučena libovůle Úřadu pro dohled, nehledě na možnost soudního přezkumu jeho činnosti. Není též bez významu argument vlády, že registrace podle napadených ustanovení je podobná způsobu evidence periodického tisku podle § 7 zákona č. 46/2000 Sb., o právech a povinnostech při vydávání periodického tisku a o změně některých dalších zákonů (tiskový zákon), ve znění zákona č. 227/2009 Sb., kdy je tato praxe určitého omezení svobody projevu taktéž celospolečensky akceptována. Nutno též zopakovat, že kdyby Úřad pro dohled byl v případě žádosti o registraci nečinný, má takový subjekt (žádající o registraci) dostatečné procesní nástroje, jak se domoci svých práv (postupem proti nečinnosti správního orgánu, včetně zaručeného soudního přezkumu).

74. Nad rámec výše uvedeného Ústavní soud doplňuje, že napadená ustanovení obstojí mimo jiné také v kontextu správního trestání. Nelze opomíjet, že důkazní břemeno k prokázání, že jednání naplňujícího znaky skutkové podstaty správního deliktu se dopustil obviněný ze správního deliktu, přirozeně nese správní orgán (viz např. rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 24. 5. 2006 č. j. 2 As 46/2005-55). V sankčním řízení se v čisté podobě uplatňuje zásada vyšetřovací, která správnímu orgánu velí činit vše potřebné k řádnému zjištění skutkového stavu, a to bez ohledu na míru procesní aktivity, nebo naopak lhostejnosti účastníka řízení (viz např. rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 27. 11. 2012 č. j. 1 As 136/2012--23). Při tomto rozložení důkazních povinností je legitimní, aby Úřad pro dohled, který musí v řízení o správním deliktu nést celé důkazní břemeno, měl k dispozici přiměřený a současně účinný nástroj, jak tento veřejnoprávní cíl vůbec splnit, což je právě i předchozí registrace třetí osoby ve zvláštním registru Úřadu pro dohled. Napadená úprava tak nepředstavuje nepřiměřený prostředek ani z hlediska správního práva trestního.

75. Soudní přezkum, jak je ostatně zřejmé z nyní posuzované věci, je pak registrovaným třetím osobám zaručen i v případě, že spáchají předmětný správní delikt podle § 16h odst. 1 písm. a) ZVP, za který jim hrozí pokuta od 10 000 Kč do 100 000 Kč [viz k tomu § 16h odst. 5 písm. a) ZVP, k praxi správního trestání pak kromě zpráv Úřadu pro dohled (na adrese https://www.udhpsh.cz/aktuality) novější přehledy jako např. Sylvestrová, T. Krátce ke správnímu trestání ze strany Úřadu pro dohled nad hospodařením politických stran a politických hnutí. Správní právo, č. 4, roč. 2020, s. 237–246, a obecněji Jelínková, J. Posouzení přiměřenosti výše pokuty za přestupek. Správní právo, č. 3–4, roč. 2022, s. 149–159].

76. Nadto je právním řádem zaručena případná možnost moderace pokuty soudem nebo dokonce upuštění od jejího uložení. Rozhoduje-li soud o žalobě proti rozhodnutí, jímž správní orgán uložil trest za správní delikt, může za situace, kdy byl trest uložen ve zjevně nepřiměřené výši, upustit od něj nebo jej snížit v mezích zákonem dovolených, lze-li takové rozhodnutí učinit na základě skutkového stavu, z něhož vyšel správní orgán a který soud případně vlastním dokazováním v nikoli zásadních směrech doplnil, a navrhl-li takový postup žalobce v žalobě

(§ 78 odst. 2 zákona č. 150/2002 Sb., soudní řád správní). Jinými slovy řečeno, i kdyby v konkrétní věci došlo registrovanou třetí osobou k porušení povinností stanovených napadenými ustanoveními a šlo by o takový důvod, pro který by soud měl za spravedlivé upustit od uložené sankce, právní úprava tuto možnost připouští.

77. Ústavní soud tedy na základě všeho výše uvedeného nepřisvědčil argumentaci navrhovatele. S přihlédnutím k ústavnímu požadavku, aby byl politický systém České republiky podle čl. 5 Ústavy ve spojení s čl. 22 Listiny založen na volné (svobodné) soutěži politických stran, to znamená, že ústavní pořádek demokratického právního státu „předpokládá zprostředkování názoru voličů nejen svobodnou volbou svých zástupců (čl. 21 odst. 1 Listiny *in fine*), nýbrž i formou výběru mezi programy a kandidáty politických stran“ (viz nález sp. zn. Pl. ÚS 44/17). I na tuto část politické soutěže se právě proto, že jde o soutěž podle stanovených pravidel férového střetávání, vztahuje potřeba omezení svobody projevu podle čl. 17 odst. 4 Listiny (obecné kautely omezení svobody projevu). Napadená ustanovení v kontextu celé právní úpravy volební kampaně mimo jiné sledují legitimní cíl ochrany svobodné soutěže politických sil podle čl. 5 Ústavy ve spojení s čl. 22 Listiny vedené podle předem stanovených a transparentních pravidel, která vyžadují rovněž znalost toho, kdo za koho „kope“ (speciální ústavní kautely omezení svobody projevu). Bez registrace třetí osoby u Úřadu pro dohled a bez splnění dalších podmínek transparentnosti na tuto registraci navazujících nelze zajistit účinnou kontrolu financování volební kampaně vedené třetími osobami, které mohou být navázány, a to i skrytě, na kandidující subjekty. Proto tato politická soutěž nemůže být určována pouze finančními možnostmi kandidujících volebních subjektů, které mohou ovlivňovat veřejné mínění prostřednictvím toho, že „obsadí“ větší část mediálního a dalšího (např. „plakátovacího“) prostoru (mimo záruky rovnosti působení podle § 16 odst. 4 až 8 zákona č. 247/1995 Sb., ve znění pozdějších předpisů).

78. Nelze též přehlédnout, že svoboda projevu musí být vykládána v kontextu zvláštností volební kampaně. Ta je vedena před volbami, které se konají v pravidelných intervalech (čl. 21 odst. 2 Listiny), přičemž jejich konání je předurčeno čl. 17 odst. 1 a 2 Ústavy, zatímco zahájení volební kampaně je podle (ne zcela vyhovující) současné právní úpravy navázáno na vyhlášení voleb a vyhlášení jejich výsledku (§ 16 odst. 3 zákona č. 247/1995 Sb., ve znění pozdějších předpisů). Z hlediska pravidel vedení volební kampaně tak může stále platit stará maxima, že volební kampaň začíná den po skončení voleb, i když se spíše nyní ukazuje, že začíná nová forma kampaně za zpochybnění volebního výsledku a vítězství soupeřů. Nikdo nikomu nebrání, aby se tak dělo. Stejně tak ale nikdo není nucen vést volební agitaci již od vyhlášení voleb prezidentem republiky, nýbrž podle vlastního uvážení, volební strategie a taktiky a finančních možností. Není třeba připomínat, že o „významu toho, být na čele“ v průzkumech veřejného mínění několik měsíců před volbami se přesvědčilo již více kandidujících stran, bez ohledu na to, kolik prostředků a úsilí do té doby vynaložily.

79. Mezi svobodou projevu a volební agitací je třeba respektovat rozdíly v jejich obsahu, právní povaze a účelu (viz např. Issacharoff, S., Karlan, P. S., Pildes, R. H. The Law of Democracy. Legal Structure of Political Process. 4. vyd., New York, Foundation Press, 2012, s. 410 a násl.). Ve volební kampani nejde jen a pouze o svobodu vyjádření názoru v pozitivním nebo negativním smyslu (tedy svobodu se vyjádřit nebo naopak mlčet), nýbrž o získání pozornosti, vyložení programu, jehož plnění se slibuje na další volební období, získání (především) voličů, aby se k volbám dostavili a hlasovali pro určitý program ztělesněný volební stranou a zejména pro její kandidáty. Na rozdíl od svobody projevu zde je „předurčen“ účel, obsah, čas a místo volební komunikace. Ústavní soud proto zdůrazňuje, že vztah jedince a veřejné moci je regulován systémem základních práv a svobod, nikoli však jen izolovaně působícími právy a svobodami, což konečně dokládá množství ústavních kautel zaručujících vzájemné působení základních práv a svobod v Listině. Z hlediska klasifikace jejich vzájemného působení (konflikt, kolize, konkurence a kooperace) jde v případě práva na účast

na správě veřejných věcí a na přístup k voleným funkcím (čl. 21 odst. 1 a 4 a čl. 22 Listiny, čl. 5 Ústavy) a svobody projevu (čl. 17 Listiny) o vztah kooperační, kdy je svoboda projevu uplatňována v podmínkách volební soutěže, která musí mít stanovena pravidla právě z hlediska účelu, obsahu, času a místa. Je tak rozdíl mezi možností „jít si zakopat“ na hřiště a mezi možností nastoupit k utkání, ve kterém musím respektovat pravidla účasti, chování, času trvání hry, barvy dresu, počtu hráčů atd.

80. Ústavnímu soudu není znám jiný způsob, který by do práv třetích osob, které se chtějí volební soutěže zúčastnit, zasahoval s menší intenzitou do svobody jejich projevu v době volební kampaně. Jde o nepřímé omezení svobody projevu, oproti níž však stojí podstatný zájem státu na ochraně férově vedené svobodné soutěže politických sil. Napadená právní úprava proto i v třetím kroku testu proporcionality obstojí. Podstatné z hlediska ústavní konformity pak je, že jde o regulaci svobody projevu obvykle charakterizovanou jako zásah obsahově neutrální (content neutral test, content neutral scrutiny nebo content neutral restrictions – srov. např. obsahově neutrální požadavek nočního klidu, hlučnosti, místa projevu). V takovém případě regulace není prvotně cílena na to, co a jak může tzv. registrovaná třetí osoba vyjadřovat, jaký může být obsah jejího sdělení, stanoviska nebo názoru, ani nerozlišuje z hlediska obsahu nebo názoru mezi registrovanými třetími osobami. Požaduje pouze omezení se v nákladech spojených s „vyjádřením“ ve volební kampani, aniž je to vázáno na předchozí souhlas přímých účastníků volební soutěže („bez vědomí kandidujících“, tedy nikoli, že by o tom nevěděli, neboť stačí nahlédnout na webovou stránku Úřadu pro dohled), takže to klade požadavky jen na hodnocení toho, co bylo Úřadu pro dohled sděleno a co může nebo má být započteno do výše nákladů.

81. Tyto třetí osoby nejsou omezeny z hlediska určení toho, co mohou nebo mají říkat, co nesmějí říkat, za jakých podmínek to smějí říkat atd., ale stejně tak nejsou omezeny v tom, komu peníze nebo jinou formu obdobné podpory poskytnou. Ústavní soud tak konstatuje, že tato úprava není projevem zlého úmyslu zákonodárce (tzv. bad faith – viz nález ze dne 2. 2. 2021 sp. zn. Pl. ÚS 44/17, bod 62 odůvodnění) zasáhnout do řádně vedené volební soutěže. Jde proto jen o meze finanční podpory („ve prospěch“ koho) a o přípustný zásah do svobody informačního sebeurčení (čl. 7 odst. 1, čl. 10 odst. 3 Listiny). Současně Ústavní soud připouští, že argumentace navrhovatele není zjevně neopodstatněná a reflektuje problémy, které v judikaturní praxi rozhodování na základě neutrálního obsahu regulace mohou vznikat (viz k tomu přehled těchto problémů např. v Sekulow, J. A., Zimmerman, E. M. Uncertainty Is the Only Certainty: A Five-Category Test to Clarify the Unsure Boundaries between Content--Based and Content-Neutral Restrictions on Speech. Emory Law Journal, č. 2, roč. 2015, s. 454 a násl.).

82. K tomu naopak Ústavní soud poukazuje na právní názor, který k obsahu sdělení ve volební kampani zaujal v již citovaném (sub 47) nálezu sp. zn. Pl. ÚS 73/04, jehož nosné důvody se vztahují na každého, kdo se volební kampaně účastní, stejně jako na orgány veřejné moci (zejména soudy), které námitky proti vedení volební kampaně v rozporu se zákonem č. 247/1995 Sb., ve znění pozdějších předpisů, posuzují (viz např. výčet v usnesení Nejvyššího správního soudu sp. zn. Vol 4/2022). Konečně není od věci zdůraznit, že tato forma finanční účasti může být rovněž obsahově neutrální, když velcí sponzoři dávali stejné částky různým politickým stranám, které stály proti sobě. V rovině kontroly ústavnosti napadených ustanovení proto nelze tvrdit, že dochází k takovému zásahu (až porušení) do svobody projevu. Stejně tak je pro zamítavé stanovisko Ústavního soudu významná okolnost, že napadená právní úprava v kontextu celkové regulace mezí vedení volební kampaně stanoví jen maximální výši finančně vyjádřené podpory, přičemž nejde o zjevnou diskriminaci takových podporovatelů; navíc jde o regulaci oblasti, ve které nelze bez finančních prostředků v celostátním měřítku uspět, ale současně to nevede k návratu praxe, kdy se dala tímto způsobem veřejná funkce (na rozdíl od veřejných pohledávek) ve smyslu čl. 21 odst. 4 Listiny koupit, jak to bylo možné

až do 18. století (srov. oproti tomu možnost koupě úřadů spojených s výběrem daní od starověku – Schuller, W. Ämterkauf im römischen Reich. Der Staat, č. 1, roč. 1980, bez ohledu na odbornou způsobilost uchazeče).

83. Ústavní soud tak dospívá k závěru, že napadená ustanovení lze ústavně souladně vyložit takovým způsobem (viz sub 50), že jejich aplikace Úřadem pro dohled a správními soudy je možná v míře, ve které nebude nadměrně zasahovat do ústavně zaručených práv a svobod třetích osob. Ústavní soud jen závěrem připomíná přímo ústavně zakotvený požadavek ústavně souladného výkladu právních předpisů zejména v oblasti právní regulace politického a volebního soutěžení (čl. 9 odst. 3 Ústavy a čl. 22 Listiny). Tato povinnost dále plyne pro soudy i správní orgány jednak z čl. 1 odst. 1 ve spojení s čl. 90 Ústavy, jednak ve spojení s čl. 95 odst. 2 Ústavy [srov. již nález ze dne 26. 3. 1996 sp. zn. Pl. ÚS 48/95 (N 21/5 SbNU 171; 121/1996 Sb.)].

84. To, co bylo právě uvedeno (sub 67), neznamená, že praxe používání napadených ustanovení v konkrétních případech nemusí vzbuzovat pochybnosti. Ústavní soud však ve své judikatuře [viz nálezy ze dne 30. 6. 2015 sp. zn. Pl. ÚS 21/14 (N 122/77 SbNU 759; 199/2015 Sb.), ze dne 12. 12. 2017 sp. zn. Pl. ÚS 26/16 (N 227/87 SbNU 597; 8/2018 Sb.) a ze dne 11. 2. 2020 sp. zn. Pl. ÚS 4/17 (N 21/98 SbNU 163; 148/2020 Sb.)] pro takové situace nevylučuje možnost přezkumu jejich ústavnosti na základě nových nebo dalších argumentů, které v řízení podle čl. 95 odst. 2 Ústavy ve spojení s § 64 odst. 3 zákona o Ústavním soudu nebyly vzneseny nebo zváženy. Ústavní soud proto připomíná, že přezkum ústavnosti ZVP provedl v situaci, kdy se napadená právní úprava teprve stala součástí právního řádu a reaguje na nové zkušenosti s vedením volební kampaně využívajícím poznatky politického marketingu a s fungováním Úřadu pro dohled. Ústavní soud v nynější věci rozhoduje na základě návrhu postihujícího pouze určité aspekty právní úpravy spojené s návrhem. Při konkrétní kontrole ústavnosti napadených ustanovení ZVP je obtížné a vykračující za hranice nestrannosti domýšlet nebo dokonce vymýšlet, jakým způsobem bude v budoucnu zákon č. 247/1995 Sb., ve znění pozdějších předpisů, (popř. další volební zákony regulující vedení volební kampaně registrovanou třetí osobou) používán, resp. jaké praktické nedostatky se teprve mohou vyjevit a které z nich nebude možno překlenout ústavně souladným výkladem. To platí zejména pro nynější věc, která se týká vedení politického boje, kde se jako na každém bitevním poli (což je nakonec jedním z původních významů slova kampaň) může situace měnit, když ne každým okamžikem, tak zkušenostmi z každých dalších voleb do komor Parlamentu.

X. Závěr

85. Ze všech uvedených důvodů neshledal Ústavní soud důvod ke zrušení napadených ustanovení § 16 odst. 2 a § 16h odst. 1 písm. a) ZVP, jelikož argumentace navrhovatele neprokázala nesoulad, natož jím tvrzený rozpor napadených ustanovení s ústavním pořádkem.

86. Ústavní soud proto podle § 70 odst. 2 zákona o Ústavním soudu návrh na zrušení předmětných ustanovení zamítl.

Odlišná stanoviska

Odlišné stanovisko soudce Vojtěcha Šimíčka

1. Uplatňuji vůči výroku i odůvodnění nálezu podle ustanovení § 14 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, odlišné stanovisko, jelikož mám za to, že návrhu mělo být vyhověno a napadená ustanovení měla být zrušena jako protiústavní.

2. Výchozím okamžikem mých úvah je pojetí politiky jako správy věcí veřejných, a měli by se na ní proto podílet nejen jednotliví k tomu specializovaní političtí aktéři, nýbrž celá

společnost. Proto se také hovoří o občanské společnosti. Současně platí, že volební kampaň není ničím jiným než realizací některých základních práv: především svobody projevu a práva na informace.

3. Dobře rozumím důvodům, pro které zákonodárce přistoupil k limitaci volební kampaně. Současně si však troufám tvrdit, že tato omezení sama o sobě nikdy a nikde nezajistí, že bude volební kampaň vedena skutečně poctivě a transparentně, a někdy naopak mohou vykonat příslovečnou „medvědí službu" a s vaničkou vylévat i dítě. Domnívám se, že je tomu tak i v tomto případě. Jakkoliv proto byly důvody, pro které byla přijata napadená zákonná úprava, bezpochyby chvályhodné, dopadlo to bohužel „jako vždy".

4. V nyní posuzované věci se Ústavní soud, vázán podaným návrhem, nemohl vyjadřovat k celkové koncepci úpravy volební kampaně, nýbrž pouze k jejímu jedinému problému: postavení tzv. třetí osoby.

5. Lapidárně řečeno, je touto třetí osobou kdokoliv, kdo se v době volební kampaně do Poslanecké sněmovny nebo Senátu (časový test, tzn. od vyhlášení voleb do jejich ukončení) účastní volební kampaně bez vědomí kandidujícího subjektu (§ 16 odst. 2 ZVP). Předpokládá se proto aktivní zapojení do kampaně (obsahový test), přičemž musíme mít na zřeteli, že každá kampaň je buď pozitivní, anebo negativní (§ 16 odst. 1 ZVP: „Za volební kampaň se považuje i sdělení v neprospěch jiné kandidující politické strany, politického hnutí, koalice, jejich kandidáta nebo nezávislého kandidáta."). Aktivizace této třetí osoby znamená, že se na ni vztahují i příslušné limity (výdajový test). Konkrétně to proto znamená, že registrovat se musí nejen ten, kdo chce pomoci konkrétnímu kandidátovi (např. nechá pro něj vyrobit propagační materiály či vede pro něj kampaň na sociální síti), ale i ten, kdo vede negativní kampaň proti konkrétní straně (vzpomeňme např. kampaň „Přemluv bábu, přemluv dědu"), anebo i jen vyslovuje svoje politické preference (vyzývá např. k volbě „demokratických politických stran" a varuje před stranami extrémistickými).

6. Hlavní výtka, kterou uplatňuji proti nálezu, se týká jeho základního východiska, že napadenou právní úpravu „nelze považovat za rozpornou s čl. 17 odst. 1, 2 a 4 Listiny, neboť jde o obsahově neutrální (tzv. *content neutral standard of review*) úpravu svobody projevu, neboť po registrující se třetí osobě se nepožaduje přiznání ‚barvy' ani (jako před rokem 1989) zákon č. 247/1995 Sb., ve znění pozdějších předpisů, výslovně nestanoví, že účastník volební kampaně může agitovat pouze za předem určeného kandidáta" (bod 48).

7. Vycházím-li totiž z čl. 17 odst. 4 Listiny, podle kterého lze svobodu projevu omezit zákonem pouze, jde-li o opatření „nezbytná pro ochranu práv a svobod druhých, bezpečnost státu, veřejnou bezpečnost, ochranu veřejného zdraví a mravnosti", a současně z předpokladu, že povinnost předchozí registrace třetí osoby u Úřadu pro dohled nad hospodařením politických stran a politických hnutí (dále jen „Úřad") je zcela jednoznačně omezením svobody projevu (bez ní totiž třetí osoba nemůže vést volební kampaň – tzn. nesmí agitovat ve prospěch či neprospěch některého z volebních aktérů a za tím účelem vynakládat peněžní prostředky nebo poskytovat plnění ocenitelná v penězích), pak nevidím žádný z taxativně stanovených důvodů, předpokládaných Listinou, který by toto omezení legitimizoval. Okolnost, zda se jedná o omezení neutrální, či nikoliv, pokládám za zcela irelevantní: podstatné je pouze to, že napadená zákonná ustanovení svobodu projevu omezují, tzn. bez předchozí registrace se do volební kampaně nelze aktivně zapojovat.

8 Samotná registrace této třetí osoby přitom není banální záležitostí (srov. § 16e ZVP): tato osoba si totiž musí kromě sdělení osobních údajů zřídit volební účet, veřejně jej zpřístupnit komukoliv a také vést odpovídající evidenci a tuto ponechat uveřejněnu alespoň 3 měsíce (§ 16e odst. 12 ZVP).

9. Možná by šlo pochopit, když by touto třetí osobou byla (výhradně) např. velká nadnárodní firma, která by sponzorovala konkrétní politické strany (bez jejich vědomí). Tak tomu ale není: zákonodárce totiž za tuto třetí osobu považuje prakticky kohokoliv; výslovně je

touto osobou i fyzická osoba. Ostatně, i dosavadní praxe ukazuje, že pokutovány Úřadem byly spolky, které se snaží (nepřísluší mi hodnotit, zda dobře či špatně) o kultivaci politiky a o otevření prostoru k diskusi v rámci celé občanské společnosti, nikoliv silní ekonomičtí hráči. Zmíněné velké firmy totiž budou mít velký zájem na tom, aby se vědělo, koho podporují, neboť sledují svoje konkrétní zájmy, a napadená úprava se s nimi proto zcela míjí.

10. Třetí osobou tedy může být úplně každý z nás, komu není lhostejné, jak volby dopadnou, a přitom z nejrůznějších důvodů nechce sám kandidovat anebo být přímo spojen s politickou stranou.

11. Uvedu příklad. Rozhodnu se z vlastní inciativy, že na plot u svého domu umístím plakát, že nechci, aby byla volena politická strana, kterou považuji za extremistickou; nechám si pro sebe a svoje blízké okolí vyrobit tričko s jasným politickým poselstvím a budu je po dobu kampaně veřejně nosit; nechám si na svoje vozidlo nastříkat reklamu podporující některou stranu nebo kandidáta. Mohu mít také podcast, ve kterém se budu opakovaně negativně vyjadřovat pro i proti některým z kandidátů; jako influencer budu na svém instagramu umisťovat fotky z volební kampaně některé strany. Těchto příkladů lze vymyslet desítky.

12. Podle napadené úpravy tak ale *stricto sensu* mohu učinit teprve poté, co se nahlásím u Úřadu, obdržím evidenční číslo, Úřad moji registraci zveřejní a já si musím zřídit volební účet a internetovou stránku, jelikož pokud tak neučiním, dopustím se přestupku. K čemu to povede, je velmi jednoduše odhadnutelné: učeně vyjádřeno, nastane navrhovatelem zmíněný *chilling effect*; lapidárně řečeno, se na podobnou aktivitu „vybodnu“. Nemohu proto souhlasit s názorem, že předmětná opatření svými negativními důsledky nepřevyšují pozitiva napadené úpravy.

13. Co tím chci říci: napadená zákonná úprava kromě chvályhodných úmyslů svými nezamýšlenými důsledky fakticky do značné míry likviduje to, co je na politice hezké – aktivního občana, který chce na politice participovat, byť z ní nebude nijak přímo profitovat. Slovy M. Webera: žije pro politiku, nikoliv z politiky. Ve svém důsledku proto tato úprava vede přesně k opačnému efektu, než který sleduje: odrazuje od politické aktivity jednotlivce a spolky, a naopak není způsobilá odradit silné hráče, kteří samozřejmě chtějí, aby se vědělo, koho podporují.

14. Nemluvě ani o tom, že skuteční škůdci demokracie spokojeně sedí (například) na trollích farmách za našimi východními hranicemi a možná se baví představou, že by jim mohl Úřad uložit pokutu za to, že se opomněli u něj registrovat (skutečná manipulace volební kampaně je ostatně výslovně popsána v bodech 69–70 odůvodnění nálezu). Proto také ostatně zákonodárce zahraniční subjekty z okruhu registrovaných třetích osob výslovně vyloučil. Argumentaci, která na straně jedné odmítá jako nedostatečnou zákonnou povinnost uvádět na propagačních materiálech údaje o zadavateli a zpracovateli (bod 53), a současně dovozující efektivitu napadené úpravy, proto považuji za značně naivní a věcně nepodloženou.

15. Proto tvrdím, že je-li skutečně hlavním cílem předmětné zákonné úpravy transparentnost sdělovaných informací a názorů, pak postačujícím opatřením je § 16 odst. 6 zákona č. 247/1995 Sb., ve znění pozdějších předpisů, který stanoví povinnost udávat informaci o zadavateli a zpracovateli sdělení šířených komunikačními médii. Vše ostatní již přináší více škody než užitku a určitě není pravda, že by předmětná úprava zabraňovala nekontrolovatelnému obcházení limitů na volební kampaň, anebo že by nastolila „co možná nejrovnější a nejtransparentnější“ volební boj (bod 60).

16. Ostatně, mělo by platit, že stát má ukládat jen takové povinnosti, které je schopen i účinně vymáhat. Jsem přitom přesvědčen, že to není tento případ. Současné znění zákona je totiž natolik přísné, že registrovanými třetími osobami by měly být čistě teoreticky tisíce nejrůznějších dobrovolníků a aktivistů. To však samozřejmě personálně značně poddimenzovaný Úřad není schopen kontrolovat, a nutně tak nastává situace, kdy Úřad bude

čistě selektivně vybírat pouze některé případy, které bude řešit ve správním řízení. Tím ovšem nastane situace faktické nerovnosti, která je v podmínkách právního státu nežádoucí.

17. Na základě těchto obecných důvodů mám ve shodě s navrhovatelem za to, že napadená zákonná úprava neobstojí (přinejmenším) již ve druhém kroku prováděného testu proporcionality. Ostatně i samotný nález výslovně přiznává, že v incidentním případu sice údajně nedošlo k obcházení limitů pro výdaje na volební kampaň, „nicméně potřebu nejen ústavně souladného, ale i rozumného výkladu předmětných ustanovení ZVP je třeba připomenout, protože v jiné konstelaci by tato úprava nemusela obstát“ (bod 58). Rovněž tento závěr považuji za metodologicky chybný: z imperativu ústavně souladného výkladu právních předpisů totiž plyne, že Ústavní soud nezruší takový předpis, který alespoň v jednom z možných způsobů výkladů není protiústavní. Nyní ovšem říká Ústavní soud něco zcela jiného: výslovně připouští, že za jiných skutkových okolností je připraven napadená ustanovení zrušit jako protiústavní. To ovšem zcela popírá právě zmíněný princip, který je pojmově založen právě na předpokladu, že napadené ustanovení nelze vyložit ústavně souladně.

18. Výklad provedený tímto nálezem omezuje regulaci pouze na úplatnou propagaci, za kterou „dotčená osoba vynaložila finanční prostředky, tedy jednoduše řečeno někomu zaplatila“ (bod 62). Tento výklad považuji za velmi rozumný, nicméně neodpovídá znění zákona.

19. Ze ZVP totiž právě naopak vyplývá, že volební kampaní je jakákoliv propagace nebo volební agitace ve prospěch či neprospěch některého kandidujícího subjektu, „za které se poskytne nebo obvykle poskytuje úplata“ (§ 16 odst. 1). Zákonodárce tedy přímo stanoví, že se nemusí jednat o aktivitu, za kterou se poskytne úplata, nýbrž postačuje, že se tak obvykle děje. Současně platí, že do volebního limitu výdajů registrované třetí osoby se započítávají částky, které tato osoba uhradila nebo má uhradit, a bylo-li plnění, které je součástí volební kampaně, poskytnuto bezplatně nebo za cenu nižší než obvyklou, započítá se do této částky cena obvyklá (§ 16e odst. 9 ZVP).

20. Je tak zřejmé, že zákon neomezuje tyto výdaje ve vztahu k osobě odlišné od registrované třetí osoby: pro tento výklad neposkytuje zákonná úprava žádnou oporu. Ze zákona totiž skutečně plyne, že do této částky (se všemi důsledky z toho vznikajícími, viz zejména evidenční povinnost) spadají i náklady, za které si např. registrovaná třetí osoba zakoupí billboard, který si poté umístí na zeď svého domu, nebo za které si nechá nalakovat automobil v barvě preferované politické strany apod. Bezplatným plněním ve smyslu zákona je však i zmiňovaná dobrovolnická činnost (tzn. registrovaná třetí osoba např. rozdává vlastnoručně vyrobené volební letáky), která samozřejmě také představuje plnění ocenitelné v penězích.

21. Na základě shora popsaných důvodů proto uzavírám, že napadená zákonná ustanovení představují omezení svobody projevu a zásah do práva na informační sebeurčení, přičemž důvod tohoto omezení nespadá pod žádný z taxativně uvedených v čl. 17 odst. 4 Listiny. Výklad, který nabídl Ústavní soud v tomto nálezu, se vymyká znění i smyslu zákona, a proto bylo namístě návrhu vyhovět a napadená ustanovení pro rozpor s právem na informační sebeurčení a se svobodou projevu jako protiústavní zrušit.

Č. 55
Obecně závazná vyhláška města Krásná Lípa č. 2/2021, o místním poplatku za obecní systém odpadového hospodářství
(sp. zn. Pl. ÚS 25/22 ze dne 11. dubna 2023; 123/2023 Sb.)

Limity činnosti územní samosprávy podle čl. 104 odst. 1 a 3 Ústavy České republiky ve spojení s čl. 11 odst. 5 Listiny základních práv a svobod představují mimo jiné kogentní ustanovení zákona č. 565/1990 Sb., o místních poplatcích, ve znění pozdějších předpisů, upravující jednotlivé základní parametry místních poplatků.

Z kogentních ustanovení zákona o místních poplatcích vyplývá, že poplatek za obecní systém odpadového hospodářství podle § 10f téhož zákona zásadně spočívá na rovném rozložení nákladů mezi jednotlivé skupiny poplatníků vymezené v § 10e téhož zákona a výše tohoto poplatku je neutrální směrem k rozsahu vyprodukovaného odpadu, protože týž zákon za srovnatelným účelem v podrobnostech upravuje v § 10i až 10n poplatek za odkládání komunálního odpadu z nemovité věci. Tyto základní parametry poplatků za obecní systém odpadového hospodářství a za odkládání komunálního odpadu z nemovité věci proto nelze podle § 10d odst. 2 zákona o místních poplatcích vzájemně kombinovat, neboť obec může zavést pro poplatkové období pouze jeden z poplatků. Obec proto nemůže obecně závaznou vyhláškou upravit úlevu na poplatku za obecní systém odpadového hospodářství, která tyto základní parametry narušuje s cílem, aby výše poplatku za obecní systém odpadového hospodářství zohlednila rozsah vyprodukovaného odpadu či aby základní parametry tohoto poplatku měly v důsledku takové úlevy srovnatelný účinek s poplatkem za odkládání komunálního odpadu z nemovité věci. Změnu základních parametrů uvedených poplatků za komunální odpad lze akceptovat jako ústavně chráněný projev práva obce na samosprávu, jen je-li taková modifikace odůvodněna legitimními věcnými důvody vztahujícími se k místním specifikům dané obce a je-li provedená přiměřeným způsobem.

Upraví-li obec obecně závaznou vyhláškou úlevu na místním poplatku za obecní systém odpadového hospodářství pro osoby s trvalým pobytem na jejím území, kterou narušuje základní parametry tohoto poplatku stanovené týmž kogentním ustanovením zákona o místních poplatcích, dochází k porušení těchto kogentních ustanovení. Modifikuje-li obec výši poplatku podle kritéria trvalého pobytu, aniž tak činí z legitimního věcného důvodu a přiměřeně, nelze porušení kogentních ustanovení akceptovat jako ústavně chráněný projev práva na samosprávu a obec se ocitá mimo meze působnosti svěřené jejímu zastupitelstvu podle čl. 104 odst. 1 a 3 Ústavy České republiky ve spojení s čl. 11 odst. 5 Listiny základních práv a svobod.

Nález

Ústavní soud rozhodl pod sp. zn. Pl. ÚS 25/22 dne 11. dubna 2023 v plénu složeném z předsedy soudu Pavla Rychetského a soudců Ludvíka Davida, Jaroslava Fenyka, Josefa Fialy, Jana Filipa, Jaromíra Jirsy, Tomáše Lichovníka, Vladimíra Sládečka, Radovana Suchánka, Jana Svatoně, Pavla Šámala (soudce zpravodaj), Vojtěcha Šimíčka, Milady Tomkové a Jiřího Zemánka o návrhu Ministerstva vnitra na zrušení čl. 5 odst. 4 obecně závazné vyhlášky města Krásná Lípa č. 2/2021, o místním poplatku za obecní systém odpadového hospodářství, za účasti města Krásná Lípa, sídlem Masarykova 246/6, Krásná Lípa, zastoupeného

JUDr. Evou Ruthovou, advokátkou, sídlem Zhořelecká 367, Varnsdorf, jako účastníka řízení, takto:

Ustanovení čl. 5 odst. 4 obecně závazné vyhlášky města Krásná Lípa č. 2/2021, o místním poplatku za obecní systém odpadového hospodářství, se ruší dnem vyhlášení nálezu ve Sbírce zákonů.

Odůvodnění

I. Předmět řízení

1. Ministerstvo vnitra (dále jen „navrhovatel“) se dne 1. 9. 2022 návrhem podle čl. 87 odst. 1 písm. b) Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“) a § 64 odst. 2 písm. g) zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“) domáhá zrušení v záhlaví uvedeného ustanovení obecně závazné vyhlášky města Krásná Lípa č. 2/2021, o místním poplatku za obecní systém odpadového hospodářství, (dále jen „napadená vyhláška“) pro rozpor s čl. 1 větou první Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“) a § 10e zákona č. 565/1990 Sb., o místních poplatcích, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o místních poplatcích“).

2. Město Krásná Lípa (dále jen „město“) napadenou vyhláškou zavedlo místní poplatek za obecní systém odpadového hospodářství podle § 10d odst. 1 písm. a) zákona o místních poplatcích. Podle čl. 4 odst. 1 napadené vyhlášky výše poplatku za poplatkové období činí 1 100 Kč. V čl. 5 této vyhlášky město upravilo osvobození a úlevy, přičemž mimo jiné podle odstavce 4 tohoto ustanovení poskytlo poplatníkovi podle § 10e písm. a) zákona o místních poplatcích úlevu na poplatku na dobu trvání úlevy ve výši 440 Kč (nebo příslušnou část za každý měsíc trvání úlevy v příslušném kalendářním roce).

3. Podání návrhu na zrušení napadeného ustanovení předcházela procedura podle § 123 zákona č. 128/2000 Sb., o obcích (obecní zřízení), ve znění pozdějších předpisů, v níž navrhovatel rozhodnutím ze dne 27. 5. 2022 č. j. MV-70598-14/ODK-2022 pozastavil účinnost napadeného ustanovení. Rozklad města proti uvedenému rozhodnutí zamítl ministr vnitra rozhodnutím ze dne 9. 8. 2022 č. j. MV-116740-3/SO-2022, které bylo městu doručeno dne 10. 8. 2022.

II. Argumentace navrhovatele

4. Navrhovatel tvrdí, že město napadenou vyhlášku vydalo k tomu příslušným orgánem podle zákona, avšak napadené ustanovení je diskriminační. Ačkoli je město obecně oprávněno upravit v obecně závazné vyhlášce úlevu na místním poplatku za obecní systém odpadového hospodářství, konkrétní úleva pro poplatníky z titulu jejich přihlášení v obci k trvalému pobytu, tj. pro celou jednu z kategorií poplatníků (jak jsou vymezeni v § 10e zákona o místních poplatcích), obchází zákonnou konstrukci uvedeného poplatku, která odráží zájem na rovném rozdělení nákladů na provoz obecního odpadového systému mezi jednotlivé kategorie poplatníků.

5. Navrhovatel zdůrazňuje, že obec je při zavedení poplatku za obecní systém odpadového hospodářství striktně vázána § 10d až 10h, 10o až 10r a 14 zákona o místních poplatcích. Ustanovení § 10e téhož zákona vymezuje poplatníka uvedeného poplatku jako a) fyzickou osobu přihlášenou v obci k trvalému pobytu, nebo b) vlastníka nemovité věci zahrnující byt, rodinný dům nebo stavbu pro rodinnou rekreaci, ve které není přihlášena žádná fyzická osoba a která je umístěna na území obce. Podle § 10f zákona o místních poplatcích je předmětem uvedeného poplatku „jednotlivá možnost využívat obecní systém odpadového

hospodářství, která je dána a) přihlášením v této obci, [nebo] b) vlastnictvím jednotlivé nemovité věci zahrnující byt, rodinný dům nebo stavbu pro rodinnou rekreaci, ve které není přihlášena žádná fyzická osoba a která se nachází na území této obce“. Z uvedeného vyplývá, že zákon o místních poplatcích rozlišuje dvě srovnatelné kategorie poplatníků. To potvrzuje i důvodová zpráva k zákonu č. 543/2020 Sb., kterým se mění některé zákony v souvislosti s přijetím zákona o odpadech a zákona o výrobcích s ukončenou životností, jímž byl s účinností ode dne 1. 1. 2021 zaveden místní poplatek za obecní systém odpadového hospodářství podle zákona o místních poplatcích. S touto novelizací navrhovatel rovněž změnil svou dosavadní výkladovou praxi.

6. Zvolí-li obec konkrétní variantu místního poplatku za komunální odpad, musí respektovat její charakter a zákonem stanovené parametry. Nelze plošně stanovit různou výši sazby pro osoby v obci přihlášené a vlastníky v obci umístěných nemovitých věcí, a to ani osvobozením či úlevou, protože jde o zásah do základního parametru poplatku. Zákon o místních poplatcích stanoví osvobození od placení uvedeného poplatku v § 10g. Obec je dále oprávněna stanovit úlevu či osvobození od místního poplatku podle § 14 odst. 3 písm. a) a b) téhož zákona, aniž se stanoví podrobnosti takové úpravy. Osvobození a úlevy na místních poplatcích musí vždy navazovat na předmět poplatku nebo specifické postavení poplatníka. Jejich účelem je zmírnění negativních dopadů na vybrané skupiny obyvatel (ekonomický nebo sociální aspekt), případně i zvýhodnění určité obcí upřednostňované skupiny obyvatel. Přitom však obec musí vždy respektovat ústavně zakotvený princip rovnosti a zákaz diskriminace, tj. vyvarovat se neodůvodněného zvýhodnění jedné skupiny poplatníků před jinou.

7. Navrhovatel dále zdůrazňuje, že je třeba zkoumat smysl a účel úlevy podle napadeného ustanovení. K tomu odkazuje na nález Ústavního soudu ze dne 10. 12. 2002 sp. zn. Pl. ÚS 16/02 (N 152/28 SbNU 367; 556/2002 Sb.), podle kterého obec v obecně závazné vyhlášce nemohla tehdy u osvobození od poplatku za komunální odpad použít trvalý pobyt jako prvotní a neopomenutelné kritérium, protože takové rozlišení nebylo opodstatněno věcnými důvody. Z toho navrhovatel dovozuje, že úlevu pro určité poplatníky poplatku za obecní systém odpadového hospodářství lze odůvodnit např. odlišnými podmínkami systému nakládání s komunálním odpadem v různých částech obce (např. absence svozu v zimních měsících v určitých lokalitách apod.), avšak nelze upravit plošnou úlevu či osvobození pro celou jednu ze zákonem stanovených skupin poplatníků. Zákonná konstrukce v nyní posuzované věci přitom zohledňuje, že jen jedna kategorie osob se podílí na vytváření politické reprezentace v obci, kdy je volební právo spojeno s přihlášením v obci k trvalému pobytu.

8. Je sice pravda, že podle nálezu ze dne 4. 6. 2019 sp. zn. Pl. ÚS 48/18 (N 104/94 SbNU 269; 183/2019 Sb.) není porušením principu rovného zacházení, zvýhodňuje-li obec v mezích své samostatné působnosti v oblasti odpadového hospodářství z legitimních důvodů a přiměřeným způsobem osoby s trvalým pobytem oproti osobám bez takového pobytu. Ústavní soud tehdy akceptoval jako legitimní důvod péči o vytváření podmínek pro rozvoj sociální péče a pro uspokojování potřeb svých občanů v souladu s místními předpoklady a místními zvyklostmi podle § 35 odst. 2 obecního zřízení. V nyní posuzované věci město opodstatňuje osvobození od místního poplatku podle napadeného ustanovení tím, že se „rekreanti“ podílejí ve větší míře na produkci odpadu. Město sice tvrdí, že v letech 2020 a 2021 odpad vážilo (30,96 kg na poplatníka za rok u „trvale bydlících“ ku 127,45 kg u „rekreantů“, resp. 35,41 kg ku 82,47 kg), avšak tato tvrzení žádným způsobem nedoložilo. Za každé situace však nejde o legitimní důvod, protože z povahy věci se nijak objem odpadu nevztahuje k daným skupinám poplatníků. Není-li v nemovité věci umístěné v obci nikdo přihlášen k trvalému pobytu, neznamená to, že z této nemovité věci vzejde více odpadu.

9. Rozlišení skutečného rozsahu vyprodukovaného odpadu při zohlednění úlevy odporuje zákonné konstrukci místního poplatku za obecní systém odpadového hospodářství, která tato kritéria záměrně nezohledňuje a pomíjí další osoby produkující odpad v obci. Hodlá-

-li obec zohlednit rozsah vyprodukovaného odpadu, může zavést místní poplatek za odkládání komunálního odpadu podle § 10i až 10n zákona o místních poplatcích. U takového poplatku se zohledňuje hmotnost a objem odpadu či kapacita „popelnic“. Nedává přitom smysl, tvrdí-li město, že je rovněž třeba úlevou na poplatku podle napadeného ustanovení napravit nedostatek prostředků k financování obecního systému odpadového hospodářství. Stanovení úlevy na poplatku podle napadeného ustanovení naopak příjem města snižuje. Není dále relevantní tvrzení města, že usiluje o minimalizaci produkce směsného odpadu v obci. Konečně nejde o odměnu jako ve věci řešené nálezem sp. zn. Pl. ÚS 48/18 a nyní napadené ustanovení oproti tehdy akceptovanému osvobození přímo koliduje se zákonem a zákonnou úpravu modifikuje.

III. Vyjádření účastníka řízení a replika navrhovatele

10. Soudce zpravodaj podle § 69 odst. 1 zákona o Ústavním soudu zaslal městu jako účastníkovi řízení návrh k vyjádření. Soudce zpravodaj podle § 69 odst. 3 téhož zákona rovněž požádal Veřejného ochránce práv o vyjádření, zda vstupuje do řízení. Veřejný ochránce práv podáním ze dne 3. 10. 2022 Ústavní soud vyrozuměl, že do řízení nevstupuje.

11. Město ve vyjádření uvádí, že napadené ustanovení neodporuje § 10e zákona o místních poplatcích. Obdobnou úlevu obsahovaly jiné obecně závazné vyhlášky města již od roku 2015. Navrhovatel proti nim přitom do této doby neměl výhrady, ačkoli jím odkazovaná judikatura již tehdy existovala. Argumentuje-li navrhovatel důvodovou zprávou k novele zákona o místních poplatcích, nejde o právně závazný dokument. I navrhovatel konstatoval, že poplatek za provoz systému shromažďování, sběru, přepravy, třídění, využívání a odstraňování komunálních odpadů podle dosavadní právní úpravy má shodnou konstrukci jako „nový“ poplatek za obecní systém odpadového hospodářství. Město zdůrazňuje, že tehdy mělo pro zavedení úlevy stejné důvody jako nyní. Nadto se přidává skutečnost, že se celá jedna skupina poplatníků nezapočítává do slevy na poplatku za ukládání odpadů na skládce. Změna výkladové praxe navrhovatele je projevem nestabilního a nepředvídatelného právního prostředí. Vybraný poplatek je stoprocentním příjmem obce. Náklady na obecní systém odpadového hospodářství tyto příjmy nepokryjí ani z poloviny. Na důvody, které město vedly k přijetí napadeného ustanovení, je třeba hledět komplexně.

12. Soudce zpravodaj zaslal doručené vyjádření navrhovateli na vědomí a k případné replice. Navrhovatel využil svého práva k replice a uvádí, že změna jeho výkladové praxe byla oprávněná, protože se změnou zákona o místních poplatcích zákonem č. 543/2020 Sb. se s účinností ode dne 1. 1. 2021 zvýšila důležitost důvodů nezákonnosti spočívající v obcházení zákona. Rovněž neplatí, že shledá-li navrhovatel dříve při výkonu svých pravomocí určitou obecně závaznou vyhlášku souladnou se zákonem, je tím „automaticky“ vyloučeno později učinit závěr, že obdobný právní předpis je nezákonný. Dále je pravda, že důvodová zpráva není právně závazná. Nelze však zpochybnit její podpůrný význam, protože z ní lze zjistit úmysl zákonodárce. Její text se běžně používá v řízení před obecnými soudy i Ústavním soudem a je užitečnou pomůckou při výkladu zákona. Jinak se navrhovatel s argumentací města vypořádal již v návrhu.

IV. Znění napadeného ustanovení

13. Ustanovení čl. 5 napadené obecně závazné vyhlášky zní (napadená část je vyznačena tučně):

„Článek 5
Osvobození a úlevy

1) Důvody osvobození od poplatku stanoví zákon.
2) Od poplatku se dále touto vyhláškou osvobozují na dobu trvání důvodu osvobození poplatníci dle § 10e písm. a) zákona o místních poplatcích:

a) pobývající nejméně 3 po sobě jdoucí měsíce mimo území města,
b) pobývající déle než 3 po sobě jdoucí měsíce ve zdravotnickém zařízení nebo zařízení sociálních služeb,
c) studující na střední škole, konzervatoři, vyšší odborné škole nebo vysoké škole a zároveň se zdržující v místě takového studia.

3) Od poplatku dle § 10e písm. b) zákona o místních poplatcích se touto vyhláškou dále osvobozují na dobu trvání důvodu osvobození vlastníci staveb určených k individuální rekreaci, ve kterých není přihlášena žádná fyzická osoba, avšak jen tehdy jsou-li takoví poplatníci zároveň ve městě poplatníky poplatku dle § 10e písm. a) zákona o místních poplatcích.

4) Touto vyhláškou se dále poskytuje úleva na poplatku na dobu trvání úlevy ve výši 440 Kč (nebo příslušná část za každý měsíc trvání úlevy v příslušném kalendářním roce) poplatníkovi dle § 10e písm. a) zákona o místních poplatcích.

5) Touto vyhláškou se dále poskytuje další úleva na poplatku na dobu trvání důvodu úlevy ve výši 60 Kč (nebo příslušná část podle doby trvání v příslušném kalendářním roce) poplatníkovi dle § 10e písm. a) zákona o místních poplatcích, který je

a) starší 70 let,
b) mladší 6 let,
c) držitelem platného průkazu ZTP nebo ZTP/P; tento důvod nelze sčítat (kombinovat) s úlevou dle písm. a) nebo b).“

V. Upuštění od ústního jednání

14. Ústavní soud dospěl k závěru, že od ústního jednání nelze očekávat další objasnění věci, a proto podle § 44 zákona o Ústavním soudu rozhodl ve věci bez jeho nařízení.

VI. Procesní předpoklady řízení

15. Podle § 64 odst. 2 písm. g) zákona o Ústavním soudu je navrhovatel oprávněn podat návrh na zrušení jiného právního předpisu nebo jeho jednotlivých ustanovení podle čl. 87 odst. 1 písm. b) Ústavy, jde-li o návrh na zrušení obecně závazné vyhlášky obce, kraje nebo hlavního města Prahy za podmínek stanovených v zákonech upravujících územní samosprávu. V posuzované věci je tímto zákonem obecní zřízení, zejména jeho § 123. Ústavní soud si z předložených podkladů ověřil, že zákonná procedura dozoru navrhovatele nad vydáváním a obsahem obecně závazných vyhlášek obcí byla naplněna. Návrh na zrušení podalo oprávněné ministerstvo v zákonem stanovené lhůtě a po nabytí právní moci rozhodnutí o rozkladu podaném městem proti rozhodnutí navrhovatele o pozastavení účinnosti napadeného ustanovení (§ 123 odst. 3 obecního zřízení).

VII. Přezkum napadeného ustanovení

16. Podle svých ustálených judikaturních standardů volí Ústavní soud k posouzení souladu obecně závazných vyhlášek územních samosprávných celků (resp. jednotlivých ustanovení) s ústavním pořádkem nebo zákonem zpravidla test čtyř kroků [srov. nález ze dne 22. 3. 2005 sp. zn. Pl. ÚS 63/04 (N 61/36 SbNU 663; 210/2005 Sb.) a řadu dalších]. Zkoumá, zda zastupitelstvo obce mělo pravomoc vydat obecně závaznou vyhlášku, jejíž součástí je napadené ustanovení (první krok testu), zda se obec při vydání obecně závazné vyhlášky nepohybovala mimo zákonem vymezenou věcnou působnost, tj. zda nejednala *ultra vires* (druhý krok testu), zda nezneužila zákonem svěřenou pravomoc a působnost (třetí krok testu) a zda přijetím napadeného ustanovení nejednala zjevně nerozumně (čtvrtý krok testu).

VII. A Pravomoc města vydat napadenou vyhlášku a posouzení, zda město nejednalo *ultra vires*

17. Jde-li o první krok testu, Ústava zmocňuje obce k vydávání obecně závazných vyhlášek v čl. 104 odst. 3, který stanoví, že „zastupitelstva mohou v mezích své působnosti vydávat obecně závazné vyhlášky“. Meze samostatné působnosti ve smyslu ústavním

pořádkem garantované územní samosprávy (čl. 8 Ústavy) pak stanoví zákon (čl. 104 odst. 1 Ústavy). Proces přijímání právních předpisů obce upravuje obecní zřízení. Ústavní soud zjistil, že zastupitelstvo města přijalo napadenou vyhlášku na svém zasedání dne 11. 10. 2021 za přítomnosti 18 zastupitelů z celkem 21 (3 byli omluveni). Pro přijetí hlasovalo 17 zastupitelů, 1 byl proti, což podle § 87 obecního zřízení postačuje k přijetí platného usnesení. Obecně závazná vyhláška byla ode dne 20. 10. 2021 do 5. 11. 2021 vyvěšena na úřední desce, a byla tak dodržena 15denní doba vyvěšení podle § 12 odst. 1 téhož zákona. První krok testu Ústavní soud považuje za splněný. Navrhovatel ostatně nenamítal vady v procesu přijímání napadené vyhlášky (napadeného ustanovení).

18. U druhého kroku testu se zkoumá, zda obec při vydání obecně závazné vyhlášky nevybočila z mezí ústavního zmocnění, resp. mimo zákonem vymezenou věcnou působnost (zda nejednala *ultra vires*), tj. zda napadený předpis upravuje právní vztahy, pro které mu otevírá zmocňovací právní úprava prostor, a zda zároveň nezasahuje do věcí, které jsou vyhrazeny zákonu. Z § 10 písm. d) obecního zřízení plyne, že obec je oprávněna ve své samostatné působnosti ukládat povinnosti obecně závaznou vyhláškou, mimo jiné stanoví-li tak zvláštní zákon. Tímto zvláštním zákonem je též zákon o místních poplatcích, který obecné podmínky pro vydávání obecně závazných vyhlášek stanoví v § 14. Další podmínky pro regulaci místních poplatků za komunální odpad stanoví § 10d až 10r téhož zákona.

19. Napadená vyhláška ve své preambuli odkazuje na § 14 zákona o místních poplatcích, jakož i § 10 písm. d) a § 84 odst. 2 písm. h) obecního zřízení. Účel napadené vyhlášky Ústavní soud spatřuje v zavedení poplatku za komunální odpad a u napadeného ustanovení je jím stanovení úlevy na místním poplatku, k čemuž je obec oprávněna podle § 14 odst. 3 písm. b) zákona o místních poplatcích. Ústavní soud proto shledal, že město přijetím uvedené vyhlášky včetně napadeného ustanovení nevybočilo mimo zákonem vymezenou věcnou působnost. Ani v tomto ohledu ostatně navrhovatel nic napadenému ustanovení nevytýká.

VII. B Posouzení, zda obsah napadeného ustanovení neodporuje zákonu či ústavnímu pořádku

20. Jde-li o třetí krok testu, zkoumá se, zda obec při vydání obecně závazné vyhlášky nezneužila zákonem svěřenou pravomoc a působnost. Podle čl. 104 odst. 1 a 3 Ústavy je územní samosprávný celek, resp. jeho zastupitelstvo, omezen ve své samostatné působnosti, jak bylo nastíněno shora, věcnou působností stanovenou zákonem. To znamená, mimo jiné, že obsah povinností stanovených obecně závaznou vyhláškou nesmí být v rozporu s kogentními zákonnými normami nebo přímo s ústavním pořádkem [srov. bod 21 nálezu ze dne 11. 8. 2015 sp. zn. Pl. ÚS 1/15 (N 136/78 SbNU 127; 231/2015 Sb.)]. Pod tento krok testu tak spadá právě posouzení, zda město napadeným ustanovením nevymezilo úlevu na místním poplatku na základě kritérií, která odporují zákonu o místních poplatcích a principu rovnosti, tedy hodnocení argumentace navrhovatele v nyní posuzované věci.

21. Podle čl. 104 odst. 1 Ústavy působnost zastupitelstev může být stanovena jen zákonem. Podle čl. 101 odst. 4 Ústavy může stát zasahovat do činnosti územních samosprávných celků, jen vyžaduje-li to ochrana zákona, a jen způsobem stanoveným zákonem. Na jednu stranu tak Ústavní soud musí respektovat ústavně zaručené právo územních samosprávných celků na samosprávu, mezi něž se řadí i město. Na druhou stranu však platí, že ani právo na územní samosprávu a ochrana normotvorby obcí před zásahy státu není absolutní. Současně platí, že zákonné zásahy do práva na samosprávu, jimiž nedochází k jeho vyprázdnění či faktickému popření, musí s ohledem na ústavní základ práva na samosprávu obstát v testu přiměřenosti [srov. nález ze dne 2. 4. 2013 sp. zn. Pl. ÚS 6/13 (N 49/69 SbNU 31; 112/2013 Sb.) či bod 98 odůvodnění nálezu ze dne 20. 2. 2018 sp. zn. Pl. ÚS 6/17 (N 26/88 SbNU 329; 99/2018 Sb.)]. To platí i pro činnost Ústavního soudu.

22. Proto je třeba v nyní posuzované věci vycházet u posouzení návrhu z toho, že se zde střetává množina ústavně chráněných hodnot, které je třeba vzájemně vyvažovat, aby bylo dosaženo ústavně akceptovatelného (přiměřeného) řešení. Zjednodušeně řečeno, Ústavní soud musí respektovat v co nejvyšší míře ústavně zaručené právo města na samosprávu a současně musí dostát své povinnosti chránit v co nejvyšší míře jiné ústavní hodnoty, jakož i zákonnost, jde-li o řízení o zrušení „jiného právního předpisu“ [čl. 87 odst. 1 písm. b) Ústavy]. Také činnost územního samosprávného celku nadaného mocenským oprávněním podléhá ústavněprávním mezím výkonu veřejné moci [srov. obdobně bod 32 nálezu ze dne 27. 7. 2021 sp. zn. Pl. ÚS 7/21 (N 134/107 SbNU 106; 306/2021 Sb.)]. Tyto meze konkrétně při ukládání daní a poplatků představuje též čl. 11 odst. 5 Listiny, který v tomto směru zakládá mimo jiné požadavek na stanovení povinností na základě zákona a v jeho mezích. Při hodnocení naplnění třetího kroku testu a zodpovězení otázky, zda město vymezilo podmínky úlevy na poplatku v souladu se zákonem a ústavním pořádkem, je proto nutné vyjít z obsahu práva na územní samosprávu (čl. 8 a čl. 100 odst. 1 Ústavy) a v tomto smyslu zhodnotit vzájemné souvislosti jednotlivých ústavních ustanovení, jakož i relevantních ustanovení zákona o místních poplatcích.

VII. B 1. Povaha právní úpravy místních poplatků za komunální odpad

23. Podle § 10d odst. 1 zákona o místních poplatcích je poplatkem za komunální odpad buď poplatek za obecní systém odpadového hospodářství, který upravuje napadená vyhláška, anebo poplatek za odkládání komunálního odpadu z nemovité věci. Podle § 10d odst. 2 téhož zákona může obec zavést pro poplatkové období pouze jeden ze dvou uvedených poplatků. Právní úprava v této podobě je účinná ode dne 1. 1. 2021. Do té doby právní úprava úhrad za komunální odpad nebyla jednotně a komplexně upravena zákonem o místních poplatcích. Od uvedeného data proto platí, že zatímco předmětem poplatku za obecní systém odpadového hospodářství je jednotlivá možnost využívat obecní systém odpadového hospodářství (§ 10f zákona o místních poplatcích), u poplatku za odkládání komunálního odpadu z nemovité věci je jeho předmětem odkládání směsného komunálního odpadu z jednotlivé nemovité věci zahrnující byt, rodinný dům nebo stavbu pro rodinnou rekreaci, která se nachází na území obce (§ 10j téhož zákona).

24. Z uvedeného se podává, že obec, rozhodne-li se vůbec pro zavedení některého z poplatků za komunální odpad [k čemuž není povinna, srov. § 1 písm. g) zákona o místních poplatcích], má možnost výběru ze dvou poplatkových schémat. Zatímco první poplatek („za systém“) zaručuje, že všichni poplatníci platí stejnou výši poplatku bez ohledu na rozsah vyprodukovaného odpadu, u druhé varianty („za odkládání“) naopak rozsah poplatkové povinnosti odráží rozsah vyprodukovaného odpadu. To potvrzuje i důvodová zpráva k zákonu č. 543/2020 Sb. Tak zákon definuje základní parametry místních poplatků za komunální odpad.

25. Na tomto místě je třeba přisvědčit navrhovateli, že důvodová zpráva k zákonu je významným pomocným dokumentem ke zjištění jeho smyslu a účelu [srov. např. nález ze dne 17. 5. 2007 sp. zn. II. ÚS 218/06 (N 82/45 SbNU 231). Ústavní soud běžně ve své judikatuře vychází z důvodových zpráv při výkladu zákona, ačkoli nejde o právně závazné akty [srov. např. bod 41 nálezu ze dne 22. 3. 2011 sp. zn. Pl. ÚS 24/10 (N 52/60 SbNU 625; 94/2011 Sb.), bod 53 nálezu ze dne 27. 3. 2018 sp. zn. Pl. ÚS 7/17 (N 55/88 SbNU 727; 81/2018 Sb.) nebo bod 135 nálezu ze dne 13. 9. 2022 sp. zn. Pl. ÚS 7/22 (N 110/114 SbNU 17; 317/2022 Sb.)]. Město ostatně nepředkládá žádný konkurenční ucelený výklad relevantních ustanovení zákona o místních poplatcích. Ve správním řízení o pozastavení účinnosti napadeného ustanovení tvrdilo, že poplatek „za systém“ není novým poplatkem (s účinností ode dne 1. 1. 2021), nýbrž došlo pouze k přejmenování předchozího poplatku za provoz systému shromažďování, sběru, přepravy, třídění, využívání a odstraňování komunálních odpadů (viz např. bod 5 vyjádření k zahájení správního řízení ze dne 18. 5. 2022). V tom lze městu v zásadě přisvědčit, neboť podle § 10b zákona o místních poplatcích, ve znění účinném

do dne 31. 12. 2020, měl poplatek za provoz systému shromažďování, sběru, přepravy, třídění, využívání a odstraňování komunálních odpadů srovnatelné parametry jako současný poplatek za obecní systém odpadového hospodářství. Výše obou poplatků se stanoví konkrétní částkou pro všechny poplatníky, jimiž jsou buď trvale bydlící v obci, či vlastníci vybraných nemovitých věcí na jejím území. Město však nereflektuje, že zákon o místních poplatcích s účinností ode dne 1. 1. 2021 upravuje mimo poplatku „za systém“ i poplatek „za odkládání“, což je pro posouzení napadeného ustanovení mimo jiné rozhodné (viz dále). Právní úpravu je třeba vykládat ve vzájemných souvislostech a komplexně, jak také samo město zdůrazňuje. Není důvod, aby se v nyní posuzované věci nemohlo při výkladu zákona o místních poplatcích vyjít z důvodové zprávy k jeho novele (zákonu č. 543/2020 Sb.) a zaujmout v té souvislosti adekvátní ústavně souladný výklad (ne)souladu napadeného ustanovení se zákonem.

26. Platí proto, že zákon o místních poplatcích umožňuje obcím zvolit poplatkové schéma, které zohledňuje množství vyprodukovaného odpadu. K tomu slouží v zákoně podrobně vymezené jiné poplatkové schéma, jehož existence by jinak postrádala svůj rozumný smysl. Zákon o místních poplatcích totiž podrobně pojednává o subjektech jednotlivých poplatků, jejich předmětu, základu, výši či výpočtu a dalších parametrech. Právní úprava problematiky místních poplatků za komunální odpad je tak v současné podobě komplexní a podrobná, a proto ze své povahy kogentní. Obec zásadně není oprávněna postupovat v otázkách spadajících pod režim kogentních ustanovení zákona upravujícího ukládání daní a poplatků podle čl. 11 odst. 5 Listiny jinak než v něm výslovně stanoveným způsobem [viz obdobně např. bod 22 nálezu ze dne 20. 3. 2007 sp. zn. Pl. ÚS 20/06 (N 55/44 SbNU 701; 164/2007 Sb.), bod 27 nálezu ze dne 3. 4. 2007 sp. zn. Pl. ÚS 44/06 (N 58/45 SbNU 3; 189/2007 Sb.) či bod 43 nálezu ze dne 21. 10. 2008 sp. zn. Pl. ÚS 46/06 (N 176/51 SbNU 163; 22/2009 Sb.)].

27. Modifikace místního poplatku za komunální odpad, která popírá základní mechanismus toho kterého poplatkového schématu, tak odporuje kogentním ustanovením zákona o místních poplatcích. Platí proto konkrétně, že modifikace poplatku za obecní systém odpadového hospodářství provedená takovým způsobem, že jeho výše zohledňuje rozsah vyprodukovaného odpadu, odporuje kogentním ustanovením zákona o místních poplatcích, protože kombinuje základní parametry dvou rozdílných poplatků (§ 10d odst. 2 zákona o místních poplatcích *a contrario*) a současně narušuje svůj základní parametr spočívající v rovném rozložení nákladů mezi jednotlivé skupiny poplatníků (§ 10e a 10f téhož zákona *a contrario*).

28. Dále platí, že podle § 14 odst. 3 zákona o místních poplatcích lze v obecné rovině upravit obecně závaznou vyhláškou osvobození či úlevu na poplatku. Uvedené ustanovení v tomto směru nestanoví další podrobnosti a výslovně například neupravuje, v jaké konkrétní podobě bude to které („nadstavbové“) nastavení osvobození od poplatku či úlevy na poplatku přípustné. Záleží tak na konkrétních okolnostech dané věci, tedy účelu poplatku, jeho základních parametrech a jaké důvody k tomu obec vedly. Podle § 10g zákona o místních poplatcích je od poplatku za obecní systém odpadového hospodářství osvobozeno pět kategorií osob. Jde, zjednodušeně řečeno, o ty, kteří dlouhodobě pobývají jinde, ať už jde např. o děti v dětských domovech, seniory v domovech pro seniory či osoby, které jsou podle zákona omezeny na svobodě. Jiné výslovné důvody pro osvobození od poplatku za obecní systém odpadového hospodářství zákon o místních poplatcích nestanoví. Týž zákon v podrobnostech u téhož poplatku výslovně neupravuje žádné konkrétní důvody pro úlevu na poplatku.

29. Podle § 14 odst. 3 zákona o místních poplatcích a s přihlédnutím k ústavně zaručenému právu obcí na samosprávu je třeba v maximální možné míře obcím umožnit spravovat svoje záležitosti s ohledem na jejich místní specifika. To je podstatou práva na samosprávu. Ani taková oprávnění obce však nemohou být bezbřehá, jak plyne z mezí stanovených zejména v čl. 104 odst. 1 a 3 Ústavy a čl. 11 odst. 5 Listiny, jakož i z dalších

ustanovení ústavního pořádku. Ani stanovením úlevy na poplatku nebo osvobozením od něj proto zásadně nelze změnit jeho základní parametry tak, aby ve svém důsledku odporovaly kogentním ustanovením zákona, aniž pro to obec má věcné legitimní důvody a taková změna je provedena přiměřeným způsobem.

VII. B 2. Posouzení povahy úlevy na místním poplatku stanovené napadeným ustanovením

30. V nyní posuzované věci se argumentace obce v průběhu procedury před navrhovatelem ustálila v tom směru, že účelem úlevy na poplatku podle napadeného ustanovení bylo zejména vyrovnání tvrzených nerovností parametrů poplatku za obecní systém odpadového hospodářství. Město tvrdí na základě zhodnocení množství odpadu odevzdaného ve sběrném dvoře, že jedna skupina poplatníků poplatku má ze systému odpadu prospěch větší měrou než druhá skupina poplatníků, a proto přistoupilo k přijetí úlevy na poplatku podle napadeného ustanovení (viz bod 2 vyjádření města k zahájení správního řízení ze dne 18. 5. 2022). V současné podobě napadené vyhlášky proto vlastníky nemovitých věcí podle § 10e písm. b) zákona o místních poplatcích tíží poplatková povinnost ve výši 1 100 Kč, zatímco osoby zde přihlášené k trvalému pobytu podle § 10e písm. a) ve výši 660 Kč.

31. Napadené ustanovení tak poskytnutím úlevy směřující k zohlednění rozsahu vyprodukovaného odpadu modifikuje základní parametry poplatku „za systém“, které spočívají právě v neutralitě výše poplatku vzhledem k rozsahu vyprodukovaného odpadu a zásadně rovném rozložení nákladů mezi jednotlivé skupiny poplatníků vymezené v § 10e zákona o místních poplatcích. K takovému odlišnému nastavení slouží v zákoně podrobně vymezený jiný poplatek. Již tím se napadené ustanovení ocitá v rozporu s § 10d odst. 2, § 10e a 10f zákona o místních poplatcích, jež mají kogentní povahu. Město obchází zákon, protože opomíjí podrobnou a komplexní právní úpravu, a dosahuje tak výsledku zákonem nepředvídaného a nežádoucího [viz obdobně nález ze dne 1. 4. 2003 sp. zn. II. ÚS 119/01 (N 47/30 SbNU 9) nebo ze dne 24. 4. 2006 sp. zn. IV. ÚS 319/05 (N 89/41 SbNU 141)].

32. Protože však případné zrušení napadeného ustanovení Ústavním soudem představuje zásah do práva města na samosprávu, je nutné, aby přijaté řešení obstálo optikou principu přiměřenosti (sub 22). Ústavní soud proto zkoumal, zda neexistují důvody, které by opodstatnily závěr, že právo města na samosprávu převáží nad zájmem na ochraně zákona. Ústavní soud zpravidla bude respektovat takovou modifikaci poplatku, která se nepříčí smyslu zákona a je opodstatněna věcnými důvody vztahujícími se k místním zvláštnostem dané obce. Ústavní soud proto za takové situace musí vyjít ze všech okolností konkrétní věci, přičemž je třeba se zaměřit zejména na to, jaký účel sleduje zákonná úprava, jaký účel sleduje obec napadeným ustanovením, zda je tento účel legitimní a zda je napadené ustanovení v tomto směru přiměřené, tedy zda je řešení přijaté obcí způsobilé dosáhnout deklarovaného účelu, popřípadě zda neexistuje srovnatelně účinné řešení, které kogentním ustanovením zákona neodporuje.

33. Těmto kritériím ostatně odpovídá i dosavadní rozhodovací praxe Ústavního soudu k odlišování subjektů u výše poplatků za komunální odpad podle kritéria trvalého pobytu. Z nálezů sp. zn. Pl. ÚS 16/02 a sp. zn. Pl. ÚS 48/18 lze dovodit, že obec je v obecné rovině oprávněna v mezích své samostatné působnosti odpadového hospodářství zvýhodnit osoby s trvalým pobytem oproti osobám bez takového pobytu z legitimních důvodů a přiměřeným způsobem. *A contrario* proto platí, že nelze-li u nastavení úhrad za komunální odpad nalézt legitimní věcné důvody pro zvýhodnění osob s trvalým pobytem v obci a nelze-li je považovat za provedené přiměřeným způsobem, může to představovat důvod pro zrušení obecně závazné vyhlášky nebo její části.

34. Jde-li o účel právní úpravy v nyní posuzované věci, k němu se Ústavní soud vyjádřil již shora. Zjednodušeně řečeno, jedním ze základních parametrů poplatku za obecní systém

odpadového hospodářství je zásadně (formálně) rovné rozložení nákladů mezi jednotlivé skupiny poplatníků, zatímco u poplatku za odkládání odpadu z nemovité věci jde o zohlednění rozsahu odpadu do výše poplatku. Tyto parametry pak zásadně nelze vzájemně kombinovat, protože jinak by podrobné stanovení dalších parametrů poplatků postrádalo svůj rozumný smysl.

35. Jde-li o městem hlavní deklarovaný cíl napadeného ustanovení, tedy zohlednit ve výši místního poplatku rozsah vyprodukovaného odpadu, jde o cíl, který právní úprava předpokládá, protože zákon o místních poplatcích v podrobnostech upravuje (jiné) poplatkové schéma zohledňující rozsah vyprodukovaného odpadu. Již proto jde o cíl legitimní. Napadené ustanovení však nezaručuje, že výše poplatku skutečně odráží množství vyprodukovaného odpadu. Město v napadeném ustanovení používá kritérium trvalého pobytu v obci [§ 10e zákona o místních poplatcích, na který odkazuje napadené ustanovení, používá legislativní zkratku „přihlášení fyzické osoby“, jež podle § 16c téhož zákona dále zahrnuje mimo jiné přihlášení k trvalému pobytu podle zákona č. 133/2000 Sb., o evidenci obyvatel a rodných číslech a o změně některých zákonů (zákon o evidenci obyvatel), ve znění pozdějších předpisů]. Nejde přitom o kritérium, které má pravidelný vztah s množstvím vyprodukovaného odpadu. Trvalý pobyt je definován jako údaj zásadně „pouze“ evidenční [srov. nález ze dne 30. 10. 2002 sp. zn. Pl. ÚS 4/02 (N 136/28 SbNU 191; 495/2002 Sb.), bod 34 nálezu ze dne 4. 5. 2011 sp. zn. Pl. ÚS 59/10 (N 84/61 SbNU 299) a bod 24 nálezu ze dne 14. 6. 2022 sp. zn. Pl. ÚS 10/22 (N 71/112 SbNU 132; 183/2022 Sb.)]. Přihlášení fyzické osoby k trvalému pobytu v obci neznamená, že tato osoba bez dalšího produkuje méně či více odpadu, protože toto kritérium ze své podstaty (obecně) nezohledňuje, kde a jakým způsobem osoba skutečně žije. Jakkoli lze akceptovat předpoklad, že běžně může osoba s trvalým pobytem v obci skutečně žít a produkovat odpad, vztah mezi uvedenými kategoriemi (trvalý pobyt a množství vyprodukovaného odpadu) bude značně nahodilý.

36. Totéž platí i z opačného pohledu; účinkem napadeného ustanovení je větší berní zatížení vlastníků nemovité věci na území města, ve které není nikdo přihlášen. Rovněž zde je vztah mezi uvedeným kritériem a množstvím vyprodukovaného odpadu nahodilý. Nahodilost u obou skupin poplatníků vzhledem k množství vyprodukovaného odpadu platí tím spíše, předpokládá-li napadené ustanovení, že jedna skupina poplatníků má pravidelně produkovat více odpadu než druhá skupina. Nic z toho však bez dalšího obecně neplatí.

37. Je sice pravda, že město v řízení o pozastavení účinnosti napadeného ustanovení odkazovalo na vážení odpadu odevzdaného ve sběrném dvoře (sub 8). Samo však současně připouští, že tyto údaje nezahrnují pytlový svoz tříděného odpadu, protože zde nelze určit, jaké množství odpadu vyprodukovala určitá skupina poplatníků. Náklady na odpad přivezený do sběrného dvora ani netvoří významnou část odhadovaných výdajů (viz vyjádření města k posouzení zákonnosti napadené vyhlášky ze dne 22. 11. 2021, s. 2, druhý odstavec), a proto z uvedeného nelze bez dalšího vycházet. Též údaje předložené městem tak značí, že mezi rozsahem vyprodukovaného odpadu a definicemi poplatníků podle § 10e zákona o místních poplatcích neexistuje pravidelný vztah. Úleva na poplatku stanovená napadeným ustanovením proto nevede k deklarovanému cíli, a modifikaci výše poplatku se zvýhodněním osob s trvalým pobytem ve městě tak nelze považovat za přiměřenou a opodstatněnou věcnými důvody.

38. Další dílčí cíl města lze spatřovat v jeho tvrzení o snaze minimalizovat produkci směsného odpadu na jeho území. Tento cíl lze zajisté považovat za legitimní (srov. obdobně nález sp. zn. Pl. ÚS 48/18). Městu lze přisvědčit zčásti v tom, že odráží-li výše poplatku rozsah vyprodukovaného odpadu, hrozí, že poplatníci mohou být motivováni odevzdávat méně odpadu záměrně s cílem snížit výši poplatku, což hypoteticky může vést např. ke vzniku nelegálních skládek. S tím však nesouvisí, jakým způsobem napadené ustanovení stanoví úlevu na poplatku, o což zde jde. Zvýhodnění osob s trvalým pobytem v obci nijak nemotivuje k vyšší či nižší produkci odpadu. Tento argument může být klíčový při úvaze obce, zda zavede poplatek

„za systém“, nebo „za odkládání“. Směrem k oprávněnosti úlevy podle napadeného ustanovení však neobstojí. Lze sice rozumět snaze města vyvážit „pro a proti“ dvou poplatkových schémat s odlišnými parametry, avšak jím zvolený způsob v tomto úsilí selhává. Rovněž k tomuto legitimnímu cíli napadené ustanovení nevede, a proto modifikaci výše poplatku se zvýhodněním osob s trvalým pobytem nelze považovat ani v tomto směru za přiměřenou a opodstatněnou věcnými důvody.

39. Při hodnocení přiměřenosti přijatého řešení je dále rozhodné, že obce podle zákona o místních poplatcích mohou zavést poplatek za odkládání komunálního odpadu z nemovité věci. Poskytuje-li zákon obcím možnost zvolit poplatková schémata zohledňující různá kritéria, zajišťuje tím právo územních samosprávných celků na samosprávu v konkrétní situaci. Tím spíše v podmínkách nyní posuzované věci, protože zákon umožňuje takové řešení, které vede k městem deklarovanému cíli (zohlednit ve výši poplatku rozsah vyprodukovaného odpadu). Nejde proto o situaci, kdy zrušení napadeného ustanovení povede k vyprázdnění nebo popření práva města na samosprávu, a značí to, že existuje řešení, které má srovnatelný účinek a neodporuje kogentním ustanovením zákona (sub 32).

40. Město přitom k tvrzení navrhovatele o možnosti zavést poplatek „za odkládání“ ve své dosavadní argumentaci uvedlo toliko to, že takovou možnost neakceptuje, protože již má uzavřenu smlouvu se svozovou společností a pro její změny je třeba iniciovat výběrové řízení, v důsledku čehož hrozí nárůst administrativních nákladů spojených se správou tohoto jiného poplatku (viz vyjádření ze dne 22. 11. 2021, s. 2 i. f.). Ústavní soud uznává, že míra administrativních požadavků zejména na malé obce může být problematická z hlediska řádného fungování demokratického státu a územní samosprávy [srov. obdobně nález ze dne 28. 4. 2005 sp. zn. Pl. ÚS 49/03 (N 95/37 SbNU 285; 227/2005 Sb.) či bod 50 odůvodnění nálezu ze dne 25. 10. 2021 sp. zn. II. ÚS 2191/20 (N 183/108 SbNU 229)].

41. V nyní posuzované věci však tento argument nezvrátí závěr, že obsah napadeného ustanovení je v rozporu s čl. 104 odst. 1 a 3 Ústavy a čl. 11 odst. 5 Listiny. Město poukazuje toliko na dílčí nárůst nákladů, který Ústavní soud v souvislosti se změnou poplatku nepopírá. Nejde však o náklady nadměrné nebo likvidační a město není malou obcí. Lze akceptovat, že náklady na vybírání poplatku, jehož výše odráží rozsah produkce odpadu, zahrnují náklady na postup, jímž se toto kritérium vyhodnocuje. Jde o přirozený důsledek takto nastaveného mechanismu výše poplatku. Bez zjištění rozsahu produkce odpadu by nemohl být naplněn účel právní úpravy, ke kterému se město ostatně hlásí. Město nadto napadeným ustanovením svoje příjmy z vybraných poplatků snížilo, a proto je jeho argumentace vyššími náklady na vybírání poplatku vnitřně rozporná. Touto logikou tak neobstojí ani tvrzení města, že napadeným ustanovením se měly zvýšit jeho příjmy, což platí i pro jeho argumentaci o výši poplatku za ukládání odpadů na skládce. Město má v zásadě nadále dvě možnosti (trvá-li na vybírání některého místního poplatku za komunální odpad); buď ponechá stávající poplatek „za systém“ bez zvýhodnění „trvale bydlících“ podle napadeného ustanovení, nebo v souladu s deklarovaným cílem zavede poplatek „za odkládání“. U žádné z variant však nehrozí, že by na město byly kladeny neúměrné nebo nesplnitelné administrativní požadavky, aby bylo možno hovořit o nikoli řádném fungování demokratického právního státu a územní samosprávy.

42. V podmínkách nyní posuzované věci dále nelze spatřovat srovnatelné okolnosti jako ve věci řešené nálezem sp. zn. Pl. ÚS 48/18, v němž Ústavní soud akceptoval zvýhodnění osob s trvalým pobytem v obci u poplatkové povinnosti v souvislosti s úhradou za nakládání s odpadem. Ústavní soud tehdy uplatnil táž obecná východiska jako v nyní posuzované věci. Tedy se zaměřil na to, zda jsou osvobození nebo úleva na místním poplatku podle kritéria trvalého pobytu opodstatněny legitimními důvody a jsou přiměřené. Přitom Ústavní soud tehdy shledal, že legitimním cílem obce byla ochrana životního prostředí a výchova k ní. Při posouzení přiměřenosti zvoleného řešení pro Ústavní soud bylo tehdy mimo jiné rozhodné, že finanční odměna podle tam napadeného ustanovení pro osoby s trvalým pobytem nebyla

poskytována bez protiplnění (zjednodušeně řečeno: kdo třídil, měl úlevu na poplatku, viz bod 36 odůvodnění nálezu) a bylo ji možno chápat jako určitou formu investice, což u nyní posuzované věci neplatí. Stejně tak tehdy šlo o jinou právní úpravu a jiný deklarovaný cíl napadeného ustanovení. Nyní jde ovšem o zhodnocení legitimního cíle a přiměřenosti osvobození či úlevy podle kritéria trvalého pobytu v podmínkách jiné konkrétní situace.

43. Městu konečně nelze přisvědčit v tvrzení, že navrhovatel neměl důvod ke změně své praxe, zavedlo-li město obecně závaznými vyhláškami úlevu na poplatku ve srovnatelné podobě již poněkolikáté za více let. Ode dne 1. 1. 2021 došlo v právní úpravě odpadového hospodářství ke koncepčním změnám (sub 23). Dosavadní pochybnosti navrhovatele o kogentnosti právní úpravy místních poplatků za komunální odpad, nebyla-li dosud jednotná, byly oprávněné. Lze v nich naopak spatřovat projev respektu k právu územních samosprávných celků na samosprávu.

44. Pro úplnost Ústavní soud poznamenává, že plně rozumí snaze města dosáhnout v oblasti odpadového hospodářství řešení, které odpovídá specifikům jeho místních poměrů. Je zřejmé, že ve městě jako turistické destinaci na okraji Národního parku České Švýcarsko je poměr osob přihlášených v obci a „rekreantů“ jiný ve srovnání například s krajským nebo okresním městem a rozložení účasti na nákladech za komunální odpad se může u některých osob skutečně lišit. Oprávnění obce spravovat věci na svém území podle jejích místních poměrů je ostatně podstatou jejího práva na samosprávu, což Ústavní soud respektuje. Proto se neomezil toliko na prosté konstatování porušení zákona, nýbrž zabýval se tím, jaké jsou skutečné motivace města k přijetí napadeného ustanovení. Avšak ze zkoumání těchto pohnutek vyplynulo, že městem přijatá modifikace zákonného nastavení poplatku jeho zvláštní situaci nijak neřeší. Naopak, jak se podává ze shora uvedeného, kritérium trvalého pobytu je přehnaně paušalizující. Město v tomto směru jde lapidárně vyjádřeno „z extrému do extrému“. Má-li proto město nadále za to, že jeho místním poměrům lépe odpovídá poplatek, který zohledňuje, v jaké míře se kdo skutečně podílí na nákladech odpadového systému, nechť využije poplatku za odkládání komunálního odpadu z nemovité věci, což ostatně na zasedání zastupitelstva města jeden ze zastupitelů před přijetím napadeného ustanovení navrhoval (viz zápis ze 17. zasedání ze dne 11. 10. 2021, s. 6 i. f.), či nechť v mezích své samostatné působnosti definuje takové nastavení poplatku, které v co nejvyšší míře respektuje kogentní ustanovení zákona a je přiměřené svému legitimnímu cíli.

45. Ústavní soud proto shledal, že město nerespektuje, že kogentní právní úprava stanoví pro jím deklarovaný cíl podrobnou právní úpravu, a napadeným ustanovením modifikuje základní zákonem předpokládané parametry místního poplatku za obecní systém odpadového hospodářství v rozporu s § 10d odst. 2, § 10e a 10f zákona o místních poplatcích, aniž pro to má věcné důvody opodstatněné zvláštnostmi svých místních poměrů a takovou modifikaci provedlo přiměřeným způsobem. Obsah napadeného ustanovení tak odporuje čl. 104 odst. 1 a 3 Ústavy a čl. 11 odst. 5 Listiny, protože ukládá poplatky mimo meze stanovené kogentními ustanoveními zákona o místních poplatcích. Protože napadené ustanovení neobstálo již ve třetím kroku testu, je nadbytečné se dále zabývat splněním jeho posledního, čtvrtého kroku.

VIII. Závěr

46. Z kogentních ustanovení zákona o místních poplatcích vyplývá, že poplatek za obecní systém odpadového hospodářství podle § 10f téhož zákona zásadně spočívá na rovném rozložení nákladů mezi jednotlivé skupiny poplatníků vymezené v § 10e téhož zákona a výše tohoto poplatku je neutrální směrem k rozsahu vyprodukovaného odpadu, protože týž zákon za srovnatelným účelem v podrobnostech upravuje v § 10i až 10n poplatek za odkládání komunálního odpadu z nemovité věci. Podle § 10d odst. 2 téhož zákona tak lze zavést současně pouze jeden z poplatků za odpad a jejich parametry nelze vzájemně kombinovat, nelze-li to ospravedlnit věcnými důvody opodstatněnými zejména místními

zvláštnostmi dané obce. Nelze proto upravit úlevu na poplatku za obecní systém odpadového hospodářství, která tyto základní parametry narušuje s cílem, aby výše poplatku zohlednila rozsah vyprodukovaného odpadu či aby základní parametry tohoto poplatku měly v důsledku takové úlevy srovnatelný účinek, aniž pro to existují legitimní věcné důvody a tato modifikace byla provedená přiměřeným způsobem.

47. Napadené ustanovení, které upravuje úlevu na místním poplatku za obecní systém odpadového hospodářství pro osoby s trvalým pobytem na území města, aniž tak činí přiměřeně k jemu otevřeně deklarovanému cíli, proto odporuje § 10d odst. 2 zákona o místních poplatcích, protože tím zavádí prvky jiného podrobně upraveného poplatku za odkládání komunálního odpadu z nemovité věci, jakož i § 10e a 10f téhož zákona, protože tím narušuje základní parametry tohoto poplatku spočívající v rovném rozložení nákladů mezi jednotlivé skupiny poplatníků bez věcného důvodu.

48. Ústavní soud proto návrhu vyhověl a napadené ustanovení obecně závazné vyhlášky, jak je ve výroku nálezu uvedeno, zrušil podle § 70 odst. 1 zákona o Ústavním soudu pro rozpor s § 10d odst. 2, § 10e a 10f zákona o místních poplatcích a čl. 104 odst. 1 a 3 Ústavy ve spojení s čl. 11 odst. 5 Listiny dnem vyhlášení nálezu ve Sbírce zákonů.

Odlišná stanoviska

1. Odlišné stanovisko soudce Radovana Suchánka

1. Nesouhlasím s výrokem ani s odůvodněním nálezu. Mám za to, že návrh Ministerstva vnitra na zrušení čl. 5 odst. 4 obecně závazné vyhlášky města Krásná Lípa č. 2/2021 o místním poplatku za obecní systém odpadového hospodářství měl být zamítnut. Podle mého názoru napadené ustanovení neodporuje ani čl. 104 odst. 1 a 3 Ústavy České republiky, ani čl. 11 odst. 5 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“), ba ani § 10d odst. 2, § 10e a 10f zákona č. 565/1990 Sb., o místních poplatcích, ve znění pozdějších předpisů, (jak uzavírá bod 48 nálezu).

2. Praví-li Ústava, že „působnost zastupitelstev může být stanovena jen zákonem“ (čl. 104 odst. 1) a že „zastupitelstva mohou v mezích své působnosti vydávat obecně závazné vyhlášky“ (čl. 104 odst. 3), přičemž podle Listiny „daně a poplatky lze ukládat jen na základě zákona“ (čl. 11 odst. 5), neshledávám na napadeném ustanovení nic, v čem by zastupitelstvo vykročilo z mezí své zákonem stanovené působnosti. Ustanovení čl. 5 odst. 4 obecně závazné vyhlášky nijak neporušuje zákonné pravidlo, podle nějž obec může zavést pro poplatkové období pouze jeden z poplatků za komunální odpad, jež jsou stanoveny v § 10d odst. 1 zákona o místních poplatcích (§ 10d odst. 2 téhož zákona), ani další zákonné normy vymezující subjekt a předmět poplatku (§ 10e a 10f).

3. Ostatně i dnešní nález s poukazem na § 14 odst. 3 písm. b) zákona o místních poplatcích, podle nějž obec v obecně závazné vyhlášce může dále upravit úlevu na poplatku, uznává, že „město přijetím uvedené vyhlášky včetně napadeného ustanovení nevybočilo mimo zákonem vymezenou věcnou působnost“ (bod 19) a že při zodpovězení otázky, „zda město vymezilo podmínky úlevy na poplatku v souladu se zákonem a ústavním pořádkem, je … nutné vyjít z obsahu práva na územní samosprávu (čl. 8 a čl. 100 odst. 1 Ústavy)“ (bod 22).

4. Těchto závěrů se přesto většina pléna nedržela a napadené ustanovení zrušila s odůvodněním, že „ukládá poplatky mimo meze stanovené kogentními ustanoveními zákona o místních poplatcích“ (bod 45), „zavádí prvky jiného podrobně upraveného poplatku za odkládání komunálního odpadu z nemovité věci“ a „narušuje základní parametry tohoto poplatku spočívající v rovném rozložení nákladů mezi jednotlivé skupiny poplatníků bez věcného důvodu“ (bod 47). Jsem naopak toho názoru, že zákonnou úpravu nález vykládá

neadekvátně, a to restriktivním způsobem v neprospěch ústavně zaručeného práva obce na samosprávu.

5. Obec zavádí místní poplatek obecně závaznou vyhláškou (§ 14 odst. 1 zákona o místních poplatcích) a při splnění zákonných náležitostí poplatku (§ 14 odst. 2, § 10e až 10h) může upravovat jeho dílčí parametry (§ 14 odst. 3). Jde o hospodaření s příjmy obce (čl. 101 odst. 3 Ústavy), a je proto věcí politického rozhodnutí zastupitelstva, zda a jakým způsobem bude občany své obce zvýhodňovat, neboť obec je územním společenstvím občanů, které má právo na samosprávu (čl. 100 odst. 1 Ústavy), pročež „obec pečuje o všestranný rozvoj svého území a o potřeby svých občanů“ [§ 2 odst. 2 zákona č. 128/2000 Sb., o obcích (obecní zřízení)], přičemž „do samostatné působnosti obce patří záležitosti, které jsou v zájmu obce a občanů obce“ (§ 35 odst. 1 téhož zákona).

6. Bylo proto namístě, aby Ústavní soud i v této věci uplatnil závěry nálezu ze dne 4. 6. 2019 sp. zn. Pl. ÚS 48/18 (N 104/94 SbNU 269; 183/2019 Sb.), jímž zamítl návrh Ministerstva vnitra na zrušení čl. 11 obecně závazné vyhlášky města Milovice č. 1/2015 o stanovení systému shromažďování, sběru, přepravy, třídění, využívání a odstraňování komunálního odpadu a nakládání se stavebním odpadem na území města Milovice, ve znění pozdějších předpisů. V uvedeném nálezu (bod 31) mimo jiné aproboval názor, podle nějž „zvýhodnění občanů města je uznáním toho, že institut občanství obce není možné redukovat jen na výkon aktivního či pasivního volebního práva či práva hlasovat v místním referendu“, a v této souvislosti vzal na zřetel, že „občanství obce má i složku spíše mimoprávní, která se projevuje v pocitu přináležitosti k obci, k místu, kde jsem ‚doma‘. Obec může tuto užší vazbu k vlastním občanům zohledňovat, protože je, už na základě Ústavy, především samosprávným společenstvím svých občanů (čl. 100 odst. 1 Ústavy)“.

2. Odlišné stanovisko soudců Vojtěcha Šimíčka a Jana Filipa

Uplatňujeme vůči výroku i odůvodnění nálezu podle ustanovení § 14 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, odlišné stanovisko, jelikož máme za to, že návrhu nemělo být vyhověno a měl být zamítnut jako nedůvodný.

1. Podstatu vyhovující argumentace lze shrnout následně:

• Úprava místních poplatků za komunální odpad je komplexní a podrobná, a proto je ze své povahy kogentní (bod 26).

• Modifikace místního poplatku provedená způsobem, který zohledňuje rozsah vyprodukovaného odpadu, odporuje těmto kogentním ustanovením, a je proto protizákonná (obchází zákon – body 27, 31).

2. Máme za to, že takto koncipované odůvodnění nálezu nejen není přesvědčivé, nýbrž především ústavněprávně neobstojí. Většina pléna totiž zcela opomenula následující východiska.

3. Podstata ústavně zaručeného práva na územní samosprávu spočívá v tom, že obec může samostatně podle „místních podmínek“ rozhodovat v rámci daného území, obyvatel a majetku. Proto Ústava definuje obce (základní územní samosprávné celky) jako „územní společenství občanů“ (čl. 100 odst. 1 Ústavy), která jako veřejnoprávní korporace mohou mít vlastní majetek a hospodaří podle vlastního rozpočtu (čl. 101 odst. 3 Ústavy).

4. Vydávání obecně závazných vyhlášek obcí (dále též „OZV“) v samostatné působnosti představuje původní normotvorbu a obce jsou k tomu zmocněny ústavně, tzn. přímo čl. 104 odst. 3 Ústavy. Oproti právním předpisům vydávaným v přenesené působnosti proto pro jejich vydávání nepotřebují zákonné zmocnění (srov. čl. 79 odst. 3 Ústavy): postačuje, aby tyto vyhlášky nepřekračovaly zákonem vymezenou působnost obcí. Ze strany státu (včetně Ústavního soudu!) by tedy měla platit zdrženlivost z hlediska zásahů do této jejich pravomoci. Zrušení vyhlášky obce vydané v samostatné působnosti by proto mělo představovat prostředek

ultimae rationis, ke kterému Ústavní soud přistoupí pouze tehdy, není-li skutečně zbytí. Tvrdíme, že v nyní posuzovaném případě tato situace nenastala.

5. Východiskem Ústavního soudu při jeho úvahách měla být především okolnost, že příjem z poplatků za odpady je příjmem samotné obce. Je proto primárně na jejím vlastním rozhodnutí, jakým způsobem ho nastaví, aby mohla krýt výdaje s tím spojené. Jak je ostatně správně konstatováno v odůvodnění nálezu (bod 24), obec tento poplatek dokonce ani vůbec nemusí zavést. Rozhodnutí o tom, jak vysoký a jak nastavený poplatek obec zavede, je proto jejím vlastním politickým rozhodnutím, které činí demokraticky legitimovaný reprezentativní orgán, tedy zastupitelstvo obce.

6. Platí, že obec nesmí ani v rámci samostatné působnosti, kdy je k vydání OZV dáno ústavní zmocnění, založit novou povinnost a překročit zákonem stanovené limity (viz zejména celkovou výši poplatku, zpoplatnění jen určité skupiny subjektů). Podle čl. 4 odst. 1 Listiny totiž platí, že povinnosti mohou být ukládány toliko na základě zákona a v jeho mezích a jen při zachování základních práv a svobod. K překročení zákonem stanovených mezí a k uložení nové povinnosti napadenou vyhláškou však v daném případě nedošlo, jelikož město Krásná Lípa respektovalo jak zákonem vymezený okruh subjektů poplatku [§ 10e zákona č. 565/1990 Sb., o místních poplatcích, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „ZMP“)], tak také jeho maximální výši (1 200 Kč – § 10h odst. 1 ZMP), které dokonce nedosáhlo, a to ani u „znevýhodněné skupiny subjektů poplatku“.

Tvrdíme také, že město neporušilo ani § 10d odst. 2 ZMP, protože nebyly nepřípustně zavedeny současně dva poplatky, jak mylně uvádí většina pléna. Taková situace by totiž nastala teprve tehdy, když by např. přihlášené fyzické osoby platily poplatek za obecní systém, zatímco vlastníci nemovitostí poplatek za odkládání komunálního odpadu z nemovité věci. Nic takového se však nestalo. Ve skutečnosti totiž město Krásná Lípa neporušilo ZMP, nýbrž pouze využilo možnost výslovně předpokládanou § 14 odst. 3 písm. b): „obec v obecně závazné vyhlášce může dále upravit úlevu na poplatku“. Přitom i z odkazované judikatury Ústavního soudu (bod 33 odůvodnění nálezu) plyne, že obec je oprávněna stanovit úlevu či dokonce osvobození od předmětného poplatku. V této souvislosti není od věci připomenout, že samotné Metodické doporučení k činnosti územních samosprávných celků vydané Odborem veřejné správy, dozoru a kontroly Ministerstva vnitra v roce 2021 na str. 57 k této problematice uvádí, že obec, která zavede místní poplatek za obecní systém odpadového hospodářství, je povinna stanovit v obecně závazné vyhlášce jeho sazbu, která nesmí překročit zákonnou sazbu v částce 1 200 Kč. Výše poplatku je zákonem omezena „pouze touto absolutní částkou, bez vazby na náklady obce na provoz systému odpadového hospodářství. V tomto zákonném limitu může obec stanovit výši sazby podle svého uvážení a nemusí ji v obecně závazné vyhlášce nijak zdůvodňovat“.

7. Lze tak učinit dílčí závěr, že napadená vyhláška byla vydána v samostatné působnosti obce, nebyla jí nikomu uložena žádná nová povinnost (která by nevyplývala přímo ze zákona) a respektovala meze zákona. Pokud by proto za této situace Ústavní soud měl tuto vyhlášku zrušit, mohl by tak učinit z jediného důvodu: musel by dovodit, že porušuje základní práva nebo svobody (např. by shledal nepřípustnou diskriminaci). Nic takového se však z odůvodnění nálezu nepodává.

8. Celá argumentace je totiž ve skutečnosti věcně založena nikoliv na samotném textu předmětné OZV, nýbrž jen na poněkud nešťastném vyjádření obce, podle kterého se osoby bez přihlášeného pobytu v obci výrazněji podílí na produkci odpadů. Protože se však jedná o řízení o kontrole jiných právních předpisů, musí platit zásada, že jako protiústavní může Ústavní soud zrušit jen takovou právní úpravu, kterou nelze vyložit ústavně konformně. Jinak řečeno, Ústavní soud nemůže zrušit právní předpis jen proto, považuje-li za nepřípustný jeho výklad anebo motivaci k jeho přijetí, nýbrž pouze tehdy, shledá-li rozpor s ústavním pořádkem, anebo (u podzákonných předpisů) se zákonem. Nic takového však většina pléna nedovodila,

a odůvodnění nálezu tak stojí „na vodě“. Samozřejmě totiž platí, že modifikace poplatku za obecní systém odpadového hospodářství, jehož výše by zohledňovala rozsah vyprodukovaného odpadu, by odporovala dikci zákona (§ 10d odst. 2 ZMP). Nic takového však v tomto případě nenastalo. Město Krásná Lípa totiž v napadené vyhlášce nespojila oba poplatky v poplatek jediný, nýbrž pouze jedné skupině subjektů poplatku poskytla úlevu, k čemuž je zákonem výslovně oprávněna.

9. Opět připomínáme: jedná se o hospodaření s majetkem obce, o její rozpočtové hospodaření, a je proto věcí samotné obce, jakým způsobem bude případně „svoje“ občany favorizovat (zájmem obce je totiž primárně se starat o vlastní občany a vytvářet jim takové podmínky, aby se jim v dané obci dobře žilo: to se pak projevuje např. ve větším zájmu setrvat v obci, což se promítá do vyššího příjmu obce, která si pak bude moci dovolit zřídit školku či školu, provozovat kulturní zařízení atp.). Proto ostatně obce svoje občany zcela pravidelně nejrůznějšími způsoby zvýhodňují před ostatními – např. slevami na jízdném v hromadné dopravě, výhodnějšími poplatky za parkování, zajištěním levného stravování seniorů s trvalým pobytem v obci atp. Všechna tato opatření přitom nejsou ničím jiným než politickým rozhodnutím politického orgánu územně samosprávného celku a stát by je měl zásadně respektovat; samozřejmě s výjimkou protiústavních excesů. Ostatně i samotný stát přistupuje v řadě oblastí odlišně k osobám, které jsou jeho státními občany, popřípadě mají na jeho území trvalý pobyt, oproti osobám, které tento status nemají, a není v tom spatřován žádný problém.

10. V nyní posuzované věci se proto většina pléna nechala „svést na scestí“ vyjádřením města, které příliš akcentovalo údajně odlišné množství produkovaného odpadu u jednotlivých skupin poplatníků. Tím ovšem argumentace většiny pléna vyvolává další problém: přijme-li město Krásná Lípa obsahově identickou úpravu, avšak s odlišným odůvodněním, bude to znamenat, že „ve druhém kole“ přezkumu prováděného Ústavním soudem vyhláška obstojí? Tvrdíme, že takto lze postupovat v případě ústavních stížností, nikoliv v řízení u kontroly norem.

11. Co když bude totiž příště město Krásná Lípa argumentovat např. sociálním aspektem věci: u toho, kdo v obci nemá hlášen pobyt, se totiž jednoznačně jedná o jeho „druhé“ bydliště a tím pádem na něm není existenčně závislý, a není proto důvod mu přiznat úlevu na poplatku [srov. § 10 odst. 1 zákona č. 133/2000 Sb., o evidenci obyvatel a rodných číslech a o změně některých zákonů (zákon o evidenci obyvatel), podle kterého „místem trvalého pobytu se rozumí adresa pobytu občana v České republice, … kterou si občan zvolí zpravidla v místě, kde má rodinu, rodiče, byt nebo zaměstnání. Občan může mít jen jedno místo trvalého pobytu“].

Závěrem proto zdůrazňujeme, že zákonodárce (a navrhovatel – Ministerstvo vnitra – to v metodických pokynech sám zdůrazňuje, viz výše sub 6) stanovil jasné meze, které zabraňují případným excesům ze strany obcí. Máme tím na mysli zejména maximální částku 1 200 Kč (§ 10h odst. 1 ZMP). Tato částka nicméně městem Krásná Lípa nebyla překročena, a dokonce nebyla ani plně využita u žádné skupiny povinných subjektů, tedy ani u vlastníků nemovitostí, přičemž vyhovující nález není založen na důkazu, že jde o diskriminaci některé skupiny povinných subjektů, jak výslovně požadoval nález sp. zn. Pl. ÚS 16/02 ze dne 10. 12. 2002 (N 152/28 SbNU 367; 556/2002 Sb.), kde se uvádí: „Obec je oprávněna zakotvit v obecně závazné vyhlášce vydané na základě ustanovení § 10b zákona č. 565/1990 Sb., o místních poplatcích, ve znění pozdějších předpisů, osvobození či úlevu od poplatků (§ 15 tohoto zákona) za předpokladu, že tím nedochází k obcházení zákona a diskriminaci poplatníků. Při posuzování této skutečnosti je třeba zkoumat smysl a účel daného osvobození (úlevy).“ Vyhovující nález proto může vést i ke dvěma možným důsledkům: buď město stanoví úplně všem stejný poplatek (i v maximální výši 1 200 Kč), což zasáhne úplně všechny – všichni totiž budou platit více, než je tomu nyní; anebo vydá stejnou vyhlášku a odůvodní ji např. způsobem, který jsme naznačili

výše. Obě tato možná řešení přitom považujeme za chybná a ve svém důsledku zasahující do ústavně zaručeného práva obce na samosprávu.

12. Ze všech uvedených důvodů proto měl být návrh zamítnut jako nedůvodný.

Č. 56
Odepření poskytnutí neanonymizované informace o českých porodnicích (sp. zn. III. ÚS 836/21 ze dne 11. dubna 2023)

Ve světle závěrů nálezu sp. zn. Pl. ÚS 25/21 ze dne 17. 1. 2023 (N 10/116 SbNU 74; 40/2023 Sb.) není důvod, pro který by v případě, kdy Ústav zdravotnických informací a statistiky (dále jen „ÚZIS“) aplikuje konkrétní zákonný důvod pro neposkytnutí informace [§ 73 odst. 7 či 8 zákona č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování (zákon o zdravotních službách)], neměl současně zvažovat, zda dotčená zákonná ochrana poskytnutá těmto údajům je v konkrétním případě skutečně proporcionální z hlediska nezbytného omezení práva na přístup k informacím. Nelze aplikovat předmětné ustanovení, není-li neposkytnutí informací navíc odůvodněno ochranou jiných konkurujících práv či hodnot. Zákonné výluky pro neposkytnutí informací v celé jejich šíři by měl ÚZIS aplikovat pouze v nezbytných případech, kdy na základě poměřování shledal pro neposkytnutí informací důvod v demokratické společnosti nezbytný k ochraně jiných konkurujících práv či hodnot (například veřejný zájem, veřejná bezpečnost, práva a svobody jiných apod.). ÚZIS je i obecně správním orgánem, který je povinen podle zákona č. 106/1999 Sb., o svobodném přístupu k informacím, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „informační zákon“) poskytnout informace, nebrání-li tomu ochrana zájmů jiných dotčených subjektů.

Nelze souhlasit s argumentací správních soudů, že názvy jednotlivých porodnic ve spojení s informacemi o zde provedených porodech, učiněných lékařských zákrocích a poraněních představují důvěrné informace, které není možné poskytovat k jiným než statistickým účelům bez písemného souhlasu subjektu údajů. Porušení zákonné povinnosti poskytovatelů zdravotních služeb předávat informace (úplné a pravdivé) je přestupkem. Orgány veřejné moci jsou povinny dodržování této povinnosti kontrolovat a vymáhat její plnění. Jako nástroj k tomu však nemůže sloužit omezování práva na informace. Za důvod odepření poskytnutí informace nelze považovat ani možné zneužití informací či jejich dezinterpretace. Až na výjimečné případy povinnému subjektu nepřísluší zkoumat, jakým způsobem a k čemu žadatel informace použije.

Poskytovatel informací je v každém konkrétním případě povinen zkoumat, zda je dána zákonná výluka pro poskytnutí informací, a je-li tomu tak, tak poměřovat, zda je namístě ji aplikovat s ohledem na dotčené zájmy fyzických nebo právnických osob. Takto však ÚZIS nepostupoval, když odmítl poskytnout názvy všech porodnic bez jakéhokoli odůvodnění pouze s odkazem na § 73 odst. 8 zákona o zdravotních službách. Takový postup se naprosto míjí s důvodem žádosti o poskytnutí informací, z níž je zřejmé, že nebyla podána pro statistické či vědecké účely.

Jelikož obavu z možného zneužití informací či jejich dezinterpretace nelze považovat za důvod rovnocenný ústavně zakotvenému právu na informace, natož aby mohl toto právo převážit, nepostupovaly správní soudy správně, jestliže právě tyto hodnoty vzájemně poměřovaly testem proporcionality, který je zde nadbytečný, neboť již z podstaty věci vyplývá převaha práva na informace, a správními soudy naopak dovozená převaha oněch zdánlivě konkurujících zájmů nad právem na informace je pouze výsledkem nesprávného posouzení.

Žadatel o informace v režimu informačního zákona nemá povinnost předložit souhlas zdravotnického zařízení. Je to právě povinný subjekt (toto zařízení), který má dotčené osoby kontaktovat, informovat je o podané žádosti a upozornit, že mají právo se k žádosti i k osobě žadatele vyjádřit, a požádat je o souhlas s poskytnutím informací, a je-li

to již známo, informovat, jakým způsobem má povinný subjekt v úmyslu žádost vyřídit. Případné neinformování dotčených osob povinnými subjekty nemůže být žadatelům ani na újmu, ani tato povinnost nemůže být přenášena přímo na žadatele.

Zveřejňování informací o zákrocích prováděných v jednotlivých porodnicích je v uvedeném rozsahu nepochybně ve veřejném zájmu, neboť informovanost a transparentnost může přispět ke zlepšení zdravotnictví jako celku.

Současně platí, že je-li již podána žádost o informaci v režimu informačního zákona, je ji povinný subjekt, spadají-li požadované informace do jeho působnosti, povinen vyřídit sám, a to postupem, který informační zákon předpokládá, není možné poskytnutí informací, pokud jimi povinný subjekt disponuje, odmítnout s odůvodněním, že existují i jiné způsoby, jak se jich může žadatel domoci.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy senátu Jiřího Zemánka (soudce zpravodaj) a soudců Radovana Suchánka a Vojtěcha Šimíčka o ústavní stížnosti stěžovatelky Anny Škvorové, zastoupené Mgr. et Mgr. Tomášem Němečkem, advokátem, sídlem Kořenského 1107/15, Praha 5, proti rozsudku Nejvyššího správního soudu ze dne 28. ledna 2021 č. j. 3 As 232/2019-40, rozsudku Městského soudu v Praze ze dne 14. června 2019 č. j. 6 A 155/2017-61, rozhodnutí Ministerstva zdravotnictví ze dne 7. června 2017 č. j. MZDR 26678/2017-2/PRO a rozhodnutí Ústavu zdravotnických informací a statistiky ze dne 4. května 2017 č. j. UZIS/003773/2017 a s ní spojeném návrhu na zrušení § 73 odst. 8 zákona č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování (zákon o zdravotních službách), ve zněních pozdějších předpisů, ve slovech „nebo právnickou“, za účasti Nejvyššího správního soudu, Městského soudu v Praze, Ministerstva zdravotnictví, sídlem Palackého náměstí 375/4, Praha 2, a Ústavu zdravotnických informací a statistiky, sídlem tamtéž, jako účastníků řízení, takto:

I. Rozsudkem Nejvyššího správního soudu ze dne 28. ledna 2021 č. j. 3 As 232/2019-40, rozsudkem Městského soudu v Praze ze dne 14. června 2019 č. j. 6 A 155/2017-61, rozhodnutím Ministerstva zdravotnictví ze dne 7. června 2017 č. j. MZDR 26678/2017-2/PRO a rozhodnutím Ústavu zdravotnických informací a statistiky ze dne 4. května 2017 č. j. UZIS/003773/2017 bylo porušeno základní právo stěžovatelky zaručené článkem 17 odst. 1 a 4 Listiny základních práv a svobod.

II. Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 28. ledna 2021 č. j. 3 As 232/2019-40, rozsudek Městského soudu v Praze ze dne 14. června 2019 č. j. 6 A 155/2017-61, rozhodnutí Ministerstva zdravotnictví ze dne 7. června 2017 č. j. MZDR 26678/2017-2/PRO a rozhodnutí Ústavu zdravotnických informací a statistiky ze dne 4. května 2017 č. j. UZIS/003773/2017 se zrušuje.

III. Návrh na zrušení § 73 odst. 8 zákona č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování (zákon o zdravotních službách), ve znění pozdějších předpisů, ve slovech „nebo právnickou“ se odmítá.

IV. Stěžovatelce se nepřiznává náhrada nákladů řízení před Ústavním soudem.

Odůvodnění

I. Skutkové okolnosti případu a obsah napadených rozhodnutí

1. Ústavní stížností podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy České republiky se stěžovatelka domáhá zrušení v záhlaví uvedených rozhodnutí s tvrzením, že jimi byla porušena její základní práva zaručená ústavním zákonem, zejména čl. 17 odst. 4, čl. 31, čl. 32 odst. 1 a čl. 36 odst. 1 a 2 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina"). Svou ústavní stížnost spojila stěžovatelka s návrhem na zrušení § 73 odst. 8 zákona č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování (zákon o zdravotních službách), ve znění pozdějších předpisů, ve slovech „nebo právnickou".

2. Z obsahu ústavní stížnosti a napadených rozhodnutí vyplývají následující skutečnosti. Rozhodnutím Ústavu zdravotnických informací a statistiky (dále jen „ÚZIS") ze dne 4. 5. 2017 č. j. UZIS/003773/2017 byla podle § 15 odst. 1, § 2 odst. 3 a § 12 zákona č. 106/1999 Sb., o svobodném přístupu k informacím, ve znění pozdějších předpisů, (dále též jen „informační zákon"), ve spojení s § 17 odst. 2 zákona č. 89/1995 Sb., o státní statistické službě, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o státní statistické službě") a § 73 odst. 3 a 5 zákona o zdravotních službách částečně odmítnuta žádost stěžovatelky, kterou se domáhala poskytnutí informací o českých porodnicích, konkrétně pro každou porodnici za rok 2014 a rok 2015 požadovala spolu s jménem (názvem) porodnice uvést celkový počet porodů, počet císařských řezů, počet porodů za použití kleští, počet porodů za použití vakuumextraktoru, počet epiziotomií, počet porodů, které skončily poraněním hráze a/nebo čípku, počet porodů s epiziotomií, které zároveň skončily poraněním hráze a/nebo čípku, počet porodů koncem pánevním a počet porodů koncem pánevním, které proběhly vaginálně. V odůvodnění rozhodnutí o částečném odmítnutí žádosti o informace ÚZIS uvedl, že jelikož stěžovatelka nesplňuje zákonné podmínky k získání přístupu k dalším údajům vedeným v Národním zdravotnickém informačním systému (dále též jen „NZIS") ani zákonné podmínky pro výjimečné využití údajů k jiným než statistickým účelům, a tedy i k porušení mlčenlivosti orgánů státní statistické služby, poskytl jí požadované informace jen v částečném rozsahu s tím, že anonymizoval názvy jednotlivých porodnic. Proti rozhodnutí ÚZIS podala stěžovatelka odvolání, které Ministerstvo zdravotnictví (dále též jen „ministerstvo") rozhodnutím ze dne 7. 6. 2017 č. j. MZDR 26678/2017-2/PRO zamítlo a rozhodnutí ÚZIS potvrdilo.

3. Rozhodnutí ministerstva napadla stěžovatelka žalobou, kterou Městský soud v Praze (dále jen „městský soud") zamítl, neboť se ztotožnil se závěrem správních orgánů, že § 73 odst. 8 zákona o zdravotních službách ve spojení s § 17 odst. 2 zákona o státní statistické službě lze považovat za zvláštní důvod odmítnutí žádosti o informace, neboť informace, o jejichž poskytnutí stěžovatelka žádala (konkrétní informace o počtu a okolnostech porodů v jednotlivých porodnicích), jsou svým charakterem důvěrné. Městský soud současně uvedl, že neshledal důvod, aby předložil Ústavnímu soudu návrh na zrušení dotčeného ustanovení zákona o zdravotních službách, neboť na základě provedeného testu proporcionality dovodil, že právo na informace není v daném případě zcela vyloučeno, protože stěžovatelka mohla toto své právo, respektive právo na ochranu zdraví a zdravotní péči, realizovat skrze § 17 odst. 2 zákona o státní statistické službě, kdy se mohla na jednotlivé porodnice obrátit se samostatnou žádostí o informace, nebo bylo možné v souladu s tímto ustanovením požádat jednotlivé statutární orgány porodnic o souhlas s poskytnutím informací (čímž by bylo zabráněno, aby jednotliví pracovníci porodnic byli zatíženi vyhledáváním statistik) a následně se s tímto souhlasem jako přílohou žádosti o informace obrátit na povinný subjekt.

4. Proti rozsudku městského soudu podala stěžovatelka kasační stížnost, kterou Nejvyšší správní soud ústavní stížností napadeným rozsudkem zamítl s odůvodněním, že právo na informace garantované čl. 17 odst. 5 Listiny je zákonodárce oprávněn omezit, pokud přitom obstojí v testu ústavnosti, tedy dostojí kritériím účelnosti, potřebnosti a přiměřenosti. Nejvyšší

správní soud je přesvědčen, že těmto požadavkům zákonodárce při přijímání § 73 odst. 8 zákona o zdravotních službách dostál, neboť právní úprava obsažená v tomto ustanovení nevylučuje, aby žadatelé informace získali postupem podle § 17 odst. 2 zákona o státní statistické službě.

II. Argumentace stěžovatelky

5. Stěžovatelka v ústavní stížnosti uvedla, že si při podání žádosti o informace byla vědoma současné právní úpravy, podle které pro statistické a vědecké účely poskytuje statistický ústav z národních zdravotních registrů údaje pouze v podobě, ze které nelze určit konkrétní fyzickou nebo právnickou osobu, je však přesvědčena, že tato zákonná úprava je v rozporu s ústavním pořádkem, neboť neúměrně extenzivní a paušální anonymizace statistických údajů o českých porodnicích, shromážděných v NZIS, je nepřiměřeným omezením práva na informace, přičemž nejde o opatření nezbytné pro ochranu práv a svobod druhých ani pro ochranu veřejného zdraví. Stěžovatelka nesouhlasí s právním názorem městského soudu, který v rámci testu proporcionality kritérium vhodnosti posoudil bez bližšího odůvodnění tak, že omezení práva na informace je vhodné, neboť cílem je ochrana důvěrných informací týkajících se fyzických a právnických osob. Pochybení shledává stěžovatelka i v postupu Nejvyššího správního soudu, který poukázal na Úmluvu o ochraně osob se zřetelem na automatizované zpracování osobních dat ze dne 28. ledna 1981 (sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 115/2001 Sb. m. s.) a na nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) 2016/679 o ochraně fyzických osob v souvislosti se zpracováním osobních údajů a o volném pohybu těchto údajů a o zrušení směrnice 95/46/ES (obecné nařízení o ochraně osobních údajů), ze dne 27. 4. 2016 (dále jen „nařízení“). Ačkoli úmluva i nařízení hovoří o ochraně osobních údajů fyzických osob (přičemž stěžovatelka proti ochraně osobních údajů fyzických osob ničeho nenamítá), Nejvyšší správní soud dovodil „širší účel“ spočívající v ochraně pověsti právnických osob s ohledem na automatizované zpracování osobních dat, zvláštní povahu zdravotních informací a typově větší škálu rizik jejich zneužití či dezinterpretace, jež mohou ve svém důsledku vést nejen k zásahu do základních práv fyzických osob, ale též do pověsti právnických osob – poskytovatelů zdravotních služeb. Stěžovatelka má za to, že městský soud ani Nejvyšší správní soud neprovedly test proporcionality správně, neboť v kolizi dvou proti sobě stojících základních práv má podle jejího přesvědčení přednost právo na informace a na ochranu zdraví před právem porodnic na ochranu pověsti. Stěžovatelka se také neztotožňuje s úvahou Nejvyššího správního soudu, že by zveřejnění požadovaných informací mohlo jakkoli poškodit pověst poskytovatelů zdravotních služeb, naopak podle jejího názoru povede ke zlepšení a zkvalitnění služeb. Stěžovatelka považuje za jednoznačně prospěšné základní data porodnic zveřejňovat a pracovat s nimi, dezinterpretacím je možné se bránit vysvětlením dat; naopak jejich tajení důvěru veřejnosti v poskytovatele péče nevzbuzuje. Stěžovatelka upozorňuje, že v historii České republiky již obdobná data o porodnicích zveřejňována byla a v současné době jsou zveřejňována např. ve Slovenské republice, ve Velké Británii, ve Švédsku, Norsku či v některých státech Kanady nebo Spojených států amerických. Namítá-li Nejvyšší správní soud, že § 73 odst. 8 zákona o zdravotních službách již obstál v přezkumu Ústavním soudem, neboť nálezem ze dne 10. 11. 2020 sp. zn. Pl. ÚS 33/16 (N 207/103 SbNU 85; 6/2021 Sb.) byl zamítnut návrh skupiny senátorů na zrušení § 70 až 78 tohoto zákona, stěžovatelka poukazuje na skutečnost, že citovaný nález se zabýval otázkou ochrany osobních údajů pacientů (fyzických osob). Současně stěžovatelka připomíná obsah odlišného stanoviska k tomuto nálezu, ve kterém je kritizováno postavení ÚZIS a absence dostatečných záruk pro zajištění práv subjektů údajů.

III. Vyjádření účastníků řízení a replika stěžovatelky

6. Ústavní soud zaslal ústavní stížnost k vyjádření účastníkům a rovněž od nich vyžádal příslušné spisy (sp. zn. 3 As 232/2019, 6 A 155/2017-61 a MZDR 26678/2017-2/PRO).

7. Nejvyšší správní soud uvedl, že jádro kasačních námitek nesměřovalo proti závěru městského soudu ohledně zákonnosti postupu ministerstva, nýbrž proti tomu, že městský soud nepředložil Ústavnímu soudu návrh na zrušení části § 73 odst. 8 zákona o zdravotních službách. Nejvyšší správní soud s postupem městského soudu souhlasil a ztotožnil se s ním v závěru, že omezení práva na informace v daném případě v testu proporcionality obstojí. Nejvyšší správní soud má za to, že stěžovatelka v ústavní stížnosti neuvedla námitky, které by vyvrátily dva nosné důvody napadeného rozsudku. Za prvé jde o závěr, že smyslem zkoumané zákonné úpravy je zabránit, aby povinný subjekt (ÚZIS) poskytoval žadatelům o informace důvěrné informace, a tím byla zajištěna „statistická důvěrnost“, kterou je třeba zachovat mimo jiné proto, aby poskytovatelé údajů (porodnice) předávali statistickým orgánům pravdivé a úplné informace. Nebylo-li by zajištěno, že poskytovaná data budou využívána pouze pro statistické účely, poskytovatelé údajů by nebyli motivováni k zasílání pravdivých údajů o své činnosti, tomu odpovídá také úprava obsažená v § 16 odst. 1 zákona o státní statistické službě. Názvy jednotlivých porodnic ve spojení s informacemi o zde provedených porodech, učiněných lékařských zákrocích a poraněních představují podle Nejvyššího správního soudu důvěrné informace dle § 2 písm. b) zákona o státní statistické službě, proto je není možné poskytovat k jiným než statistickým účelům bez písemného souhlasu subjektu údajů (§ 17 odst. 2 zákona o státní statistické službě). Druhou podstatnou skutečností je, že právní úprava obsažená v § 73 odst. 8 zákona o zdravotních službách nevylučuje, aby žadatelé o informace požadované údaje získali a případné budoucí rodičky se na základě takto poskytnutých informací rozhodly pro konkrétní porodnici. Na výše popsané způsoby získání požadovaných informací, které mimo jiné svědčí o tom, že nemohlo být zasaženo do ústavně garantovaných práv stěžovatelky na informace ani práva na ochranu zdraví, byla stěžovatelka upozorněna již ve správním řízení a poté i v soudním řízení správním. K poukazu stěžovatelky na státy, které údajně připouští, aby byly údaje o porodnicích zveřejňovány v rozsahu, jaký požaduje stěžovatelka, Nejvyšší správní soud uvádí, že pouhá skutečnost, že v několika státech na světě je platná právní úprava, která takové poskytování informací umožňuje, sama o sobě neznamená, že česká právní úprava je protiústavní, naopak z opačného úhlu pohledu by bylo možné argumentovat, že naopak velká část členských států Evropské unie (včetně většiny států sousedících s Českou republikou) takovou úpravu nemá. Z uvedených důvodů Nejvyšší správní soud navrhuje, aby Ústavní soud ústavní stížnost jako zjevně neopodstatněnou odmítl, případně ji zamítl.

8. Městský soud ve vyjádření odkázal na odůvodnění svého napadeného rozsudku a rozsudku Nejvyššího správního soudu s tím, že senát při projednání žaloby nedospěl k závěru, že by aplikovaná úprava byla v rozporu s ústavním pořádkem, proto věc nepředložil Ústavnímu soudu a o žalobě rozhodl.

9. Ministerstvo ve vyjádření k ústavní stížnosti uvedlo, že ÚZIS jako správce NZIS poskytuje na základě žádosti podle informačního zákona, jde-li o údaje v NZIS, pouze informace o struktuře dat (§ 73 odst. 7 zákona o zdravotních službách), dále pro statistické a vědecké účely smí poskytovat údaje z NZIS pouze v podobě, ze které nelze určit konkrétní fyzickou ani právnickou osobu (§ 73 odst. 8 zákona o zdravotních službách). Jako pracoviště v soustavě orgánů státní statistické služby pak poskytne ÚZIS každému žadateli, který o to požádá a uhradí nutné náklady, vytvořené (existující) statistické informace a anonymní údaje nejen pro vědecké a statistické účely, ale např. pro média, studium, diplomové práce nebo informace k žádosti každého vypracuje a poskytne další statistické informace na základě smlouvy a za dohodnutou cenu [§ 18 odst. 1 písm. b) zákona o státní statistické službě]. Ministerstvo konstatuje, že ÚZIS se při své aplikační praxi řídí ustanoveními zákona o svobodném přístupu k informacím s přihlédnutím ke shora uvedeným speciálním ustanovením zákona o zdravotních službách a ustanovením § 2 písm. a), § 3 odst. 6 a § 17 odst. 2 zákona o státní statistické službě (zajištění ochrany důvěrných statistických údajů). Ministerstvo zdůrazňuje, že ÚZIS je vázán nařízením, a to i v případě, že by došlo ke zrušení

stěžovatelkou napadeného § 73 odst. 8 zákona o zdravotních službách. V této souvislosti poukazuje ministerstvo na rozsudek Soudního dvora Evropské unie ze dne 19. 10. 2016 ve věci C-582/14 (Patrick Breyer proti Spolkové republice Německo), ve kterém dospěl k závěru, že pokud má dotčená osoba právní prostředky, které jí umožňují nechat identifikovat subjekt údajů díky dalším informacím, kterými disponuje jiná osoba, musí být čl. 2 písm. a) směrnice 95/46 vykládán v tom smyslu, že tento údaj je osobním údajem. Ministerstvo se domnívá, že na základě údajů požadovaných žadateli podle zákona o svobodném přístupu k informacím by bylo v mnoha případech možné identifikovat pacienty poskytovatelů zdravotních služeb, a to i ze strany dalších osob, resp. žadatelů samotných. Ministerstvo zdůrazňuje, že převážná část centrálních datových zdrojů sdružených v NZIS se přímo nebo nepřímo dotýká osobních dat občanů České republiky a tato data ve svých primárních úložištích NZIS ukládá. Ministerstvo má za to, že napadená zákonná výluka z práva na informace je nezbytná pro ochranu bezpečnosti státu, veřejné bezpečnosti a ochranu veřejného zdraví. V případě, že by byly poskytovány informace bez kontextu, může docházet k dezinterpretaci dat a různým, i zcela protichůdným výkladům. Ministerstvo zdravotnictví proto považuje návrh stěžovatelky na prohlášení neústavnosti § 73 odst. 8 zákona o zdravotních službách za nedůvodný a navrhuje, aby Ústavní soud ústavní stížnost i návrh na prohlášení neústavnosti § 73 odst. 8 zákona o zdravotních službách zamítl.

10. ÚZIS se k ústavní stížnosti nevyjádřil.

11. Stěžovatelka v replice setrvává na svém názoru, že přezkoumávaná zákonná úprava je v rozporu s ústavním pořádkem, neboť neúměrně extenzivní a paušální anonymizace statistických údajů o českých porodnicích, shromážděných v ÚZIS, je nepřiměřeným omezením práva na informace, přičemž nejde o opatření nezbytné pro ochranu práv a svobod druhých ani pro ochranu veřejného zdraví, naopak pro naplnění práva na ochranu zdraví je zapotřebí tyto informace poskytovat. Stěžovatelka přitom považuje za absurdní, aby žena, která bude chtít naplnit své právo na ochranu zdraví podle čl. 31 Listiny a bude chtít znát související statistické údaje o péči, měla hromadně rozesílat žádosti o informace do každé porodnice a aby personál porodnic na tyto žádosti opakovaně jednotlivým ženám odpovídal v situaci, kdy těmito údaji ÚZIS disponuje. Stěžovatelka taktéž nesouhlasí s názorem ministerstva, že by ze souhrnných poskytnutých dat o porodech dokázala identifikovat jednotlivé rodičky. Jelikož stěžovatelka navrhuje toliko vypustit z § 73 odst. 8 slova „nebo právnickou“, ustanovení by nadále umožňovalo poskytovat údaje pouze „v podobě, ze které nelze určit konkrétní fyzickou osobu“, ani po změně by tedy nebylo možné zveřejnit údaje tak, že by bylo možné identifikovat jednotlivé pacienty. Ministerstvo přitom ve svém vyjádření nevysvětluje, jak by zveřejnění základních statistických údajů, např. o počtu porodů za rok v konkrétní porodnici, mohlo ohrozit bezpečnost státu či ochranu veřejného zdraví. Stěžovatelka žádala mimo jiné o údaje o celkovém počtu porodů koncem pánevním a počtu porodů koncem pánevním, které skončily vaginálně (tj. dítě se nenarodilo císařským řezem), důvodem bylo zjistit tyto údaje pro blízkou osobu, která byla těhotná s polohou plodu koncem pánevním a chtěla si vybrat porodnici. Údaje o počtu porodů koncem pánevním nebylo možné od jednotlivých oslovených porodnic získat, není tedy pravda, že „dané údaje jsou občanům zpřístupněny u poskytovatelů zdravotních služeb významně profesionálněji a kompletněji“. Stěžovatelka si také není vědoma žádného zákonného ustanovení, které by přikazovalo jednotlivým poskytovatelům zdravotních služeb počítat statistiky provedených výkonů a zpřístupňovat a vysvětlovat je veřejnosti, toto je naopak úkolem, který by mělo plnit ministerstvo a jeho podřízené orgány (ÚZIS), kterým poskytovatelé zdravotních služeb jednotlivé údaje do zdravotnických registrů odesílají. Závěrem stěžovatelka rozšiřuje svůj návrh i na zrušení § 73 odst. 7 zákona o zdravotních službách, který byl přijat v mezidobí po podání stěžovatelčiny žádosti o informace a kterým byla vytvořena další překážka pro naplnění práva stěžovatelky na přístup k informacím. Tento svůj návrh stěžovatelka v podání ze dne 25. 1. 2023 označila po vydání nálezu ze dne 17. 1. 2023

sp. zn. Pl. ÚS 25/21 (N 10/116 SbNU 74; 40/2023 Sb., dostupný stejně jako další citovaná rozhodnutí Ústavního soudu na http://nalus.usoud.cz) za již bezpředmětný a setrvala na svém původním návrhu.

IV. Procesní předpoklady řízení před Ústavním soudem

12. Ústavní soud posoudil splnění procesních předpokladů řízení a shledal, že ústavní stížnost byla včas podána oprávněnou stěžovatelkou, která byla účastnicí řízení, v nichž byla vydána rozhodnutí napadená v ústavní stížnosti, a Ústavní soud je k jejímu projednání příslušný; stěžovatelka je právně zastoupena v souladu s § 29 až 31 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“) a ústavní stížnost je přípustná, neboť stěžovatelka vyčerpala všechny zákonné procesní prostředky k ochraně svého práva (§ 75 odst. 1 téhož zákona *a contrario*).

V. Posouzení důvodnosti ústavní stížnosti

V.1. Obecná východiska

13. Podle čl. 17 Listiny platí, že svoboda projevu a právo na informace jsou zaručeny (odstavec 1) a každý má právo vyjadřovat své názory slovem, písmem, tiskem, obrazem nebo jiným způsobem, jakož i svobodně vyhledávat, přijímat a rozšiřovat ideje a informace bez ohledu na hranice státu (odstavec 2). Státní orgány a orgány územní samosprávy jsou povinny přiměřeným způsobem poskytovat informace o své činnosti (odstavec 5).

14. Omezit svobodu projevu a právo vyhledávat a šířit informace lze podle čl. 17 odst. 4 Listiny pouze zákonem, současně musí jít o opatření v demokratické společnosti nezbytné pro ochranu práv a svobod druhých, bezpečnost státu, veřejnou bezpečnost, ochranu veřejného zdraví a mravnosti.

15. Jinak řečeno, jakýkoliv zásah do práv plynoucích z čl. 17 Listiny a z čl. 10 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, pokud nebude stanoven zákonem, nebude sledovat legitimní cíl zakotvený v těchto ustanoveních a současně nebude nezbytný v demokratické společnosti, aby těchto cílů dosáhl, bude porušením požadavků stanovených v čl. 17 odst. 4 Listiny a v čl. 10 odst. 2 Úmluvy.

16. Na úrovni podústavního práva je pak totéž vyjádřeno v § 12 informačního zákona, podle kterého všechna omezení práva na informace provede povinný subjekt tak, že poskytne požadované informace včetně doprovodných informací po vyloučení těch informací, u nichž to stanoví zákon. Právo odepřít informaci trvá pouze po dobu, po kterou trvá důvod odepření.

17. Znění části § 73 odst. 8 zákona o zdravotních službách je následující:
Pro statistické a vědecké účely poskytuje statistický ústav z národních zdravotních registrů údaje pouze v podobě, ze které nelze určit konkrétní fyzickou nebo právnickou osobu.

18. V nálezu sp. zn. Pl. ÚS 25/21 se Ústavní soud zabýval výkladem § 73 odst. 7 zákona o zdravotních službách, podle kterého statistický ústav poskytne na základě žádosti podle zákona o svobodném přístupu k informacím, pokud se jedná o údaje v Národním zdravotnickém informačním systému, pouze informace o struktuře dat. Převážná část závěrů Ústavního soudu vyjádřená v citovaném nálezu má přitom dopad i na nyní posuzovanou věc.

19. Ústavní soud především navázal na svou předchozí judikaturu, zejména na nález ze dne 30. 3. 2010 sp. zn. Pl. ÚS 2/10 (N 68/56 SbNU 761; 123/2010 Sb.), v němž uvedl, že „svoboda projevu – včetně v ní podle čl. 10 odst. 1 Úmluvy obsažené svobody přijímat informace – představuje jeden z nejdůležitějších základů demokratické společnosti“, a dále, že je nutno zkoumat v každém konkrétním případě (podle okolností konkrétní věci) splnění podmínky nezbytnosti omezení základního práva a svobody jednotlivce v demokratické společnosti, neboť nelze *a priori* vyloučit, že v konkrétním případě bude ochrana základního práva převažovat nad citovanými hodnotami, tj. že nebude dána existence „naléhavé

společenské potřeby“ na omezení základního práva. Obdobně v nálezu ze dne 15. 11. 2010 sp. zn. I. ÚS 517/10 (N 223/59 SbNU 217) Ústavní soud vyslovil, že je-li informace součástí (přinejmenším) veřejné sféry, dopadá na ni základní právo na informace dle čl. 17 Listiny a čl. 10 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod. Toto základní právo a jemu odpovídající povinnost orgánu veřejné moci představují jeden z klíčových prvků vztahu mezi státem a jednotlivcem. Ústavní soud rovněž připomněl závěry nálezů ze dne 17. 10. 2017 sp. zn. IV. ÚS 1378/16 (N 188/87 SbNU 77) a ze dne 3. 4. 2018 sp. zn. IV. ÚS 1200/16 (N 64/89 SbNU 25), v nichž výslovně deklaroval, že žádným zákonem nelze abstraktně vyloučit ochranu základních práv a svobod zaručenou ústavním pořádkem a že v každém jednotlivém případě střetu ústavně zaručených práv musejí soudy a jiné orgány veřejné moci testem proporcionality porovnat dotčená v konfliktu stojící práva a zajistit, aby mezi nimi byla dodržena spravedlivá rovnováha.

20. V nálezu sp. zn. Pl. ÚS 25/21 Ústavní soud dovodil, že jde-li o vztah mezi § 73 odst. 7 zákona o zdravotních službách obsahujícím výluku z informační povinnosti a § 12 informačního zákona, není nutné použít pravidlo *lex specialis derogat legi generali*, neboť jejich střet lze řešit ústavně souladným výkladem – jde o kolizi zákonné normy k normě ústavní (právo na informace), v takovém případě je nutné akceptovat vyšší právní sílu ústavní normy, anebo identifikovat konkurující veřejný zájem či jiné ústavně zaručené právo, které by mělo být onou zákonnou výlukou chráněno, a střet těchto práv vyřešit.

21. V bodě 42 odůvodnění nálezu je uvedeno, že „pro uplatňování práva na informace je třeba primárně vycházet ze zásady, že informace se poskytují a každé případné omezení tohoto práva je pak nutné vykládat restriktivním způsobem. Jak již bylo uvedeno výše, k omezení práva na informace může dojít pouze v případech, kdy má takový postup zákonný podklad a je v demokratické společnosti nezbytný k ochraně jiných konkurujících práv či hodnot (například veřejný zájem, veřejná bezpečnost, práva a svobody jiných apod.). Onu nezbytnost omezení však nelze *a priori* presumovat pouze ze znění zákona, který je formální podmínkou omezení práva na informace. Naopak, vždy je nutno nejprve identifikovat konkurující veřejný zájem či jiné ústavně zaručené právo, které by mělo být onou zákonnou výlukou chráněno, a vzájemně je poměřovat, například provedením testu proporcionality (dříve více užívaného testu veřejného zájmu)“.

22. V bodě 46 nálezu Ústavní soud konkretizuje, že povinný subjekt vyřizující žádost o informace podanou podle informačního zákona by měl nejprve vyhodnotit, zda se požadované informace vztahují k jeho působnosti, zda je má fakticky k dispozici a následně s ohledem na právní úpravu i ustálenou judikaturu posoudit, zda existuje důvod je neposkytnout. K tomu je nutné položit si zásadní otázku, jaká ústavní hodnota, jaké základní právo či veřejný zájem by mohly být poskytnutím požadovaných informací dotčeny, či konkrétně které z nich mají být napadeným ustanovením vlastně ochráněny.

23. V bodech 47 a 48 odůvodnění nálezu Ústavní soud připustil, že obecně by snad bylo možné dojít ve smyslu čl. 17 odst. 4 Listiny potenciálně k ohrožení práv a svobod jiných, a sice těch, která jsou zakotvena v čl. 10 Listiny, to však pouze tehdy, byly-li by požadovány údaje o konkrétních osobách, v takovém případě (jde-li o fyzické osoby) Ústavní soud poukázal na § 8a odst. 1 informačního zákona, který stanoví, že informace týkající se osobnosti, projevů osobní povahy, soukromí fyzické osoby a osobní údaje povinný subjekt poskytne jen v souladu s právními předpisy, upravujícími jejich ochranu (takovým předpisem je zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, nařízení a zákon č. 110/2019 Sb., o zpracování osobních údajů).

V.2. Aplikace obecných východisek na posuzovanou věc

24. V nyní posuzované věci jde o poskytnutí údajů týkajících se konkrétních právnických osob (nemocnic). Ve světle shora uvedených závěrů nálezu sp. zn. Pl. ÚS 25/21 není důvodu, pro který by v případě, kdy ÚZIS aplikuje konkrétní zákonný důvod pro neposkytnutí informace

(§ 73 odst. 7 či 8 zákona o zdravotních službách), neměl současně zvažovat, zda dotčená zákonná ochrana poskytnutá těmto údajům je v konkrétním případě skutečně proporcionální z hlediska nezbytného omezení práva na přístup k informacím. Podle odůvodnění citovaného plenárního nálezu nelze aplikovat předmětné ustanovení, není-li neposkytnutí informací navíc odůvodněno ochranou jiných konkurujících práv či hodnot. Jinými slovy, zákonné výluky pro neposkytnutí informací v celé jejich šíři by měl ÚZIS aplikovat pouze v nezbytných případech, kdy na základě poměřování shledal pro neposkytnutí informací důvod v demokratické společnosti nezbytný k ochraně jiných konkurujících práv či hodnot (například veřejný zájem, veřejná bezpečnost, práva a svobody jiných apod.). ÚZIS totiž není pouze statistickým úřadem, který mimo jiné poskytuje strukturované údaje z NZIS či údaje pro statistické a vědecké účely (a je vázán v tomto smyslu § 73 odst. 7 a 8 zákona o zdravotních službách), ale nadto je obecně správním orgánem – povinným subjektem, který je povinen podle informačního zákona (s přihlédnutím k jeho § 12) poskytnout informace, nebrání-li tomu ochrana zájmů jiných dotčených subjektů.

25. Nezbytnost omezení práva na informace však povinný subjekt ani nadřízený správní orgán neprověřovaly, ve vyjádření ministerstva přitom přímo zaznělo, že „ani on ani povinný subjekt nemohou při svém rozhodování posuzovat, zda předmětná žádost o poskytnutí informací může nějak zasáhnout do ochrany práv a oprávněných zájmů českých porodnic či nikoliv, neboť zákon jasně stanoví, že není možné tyto údaje poskytnout“.

26. Poměřování konkurujících zájmů tak bylo provedeno až správními soudy, avšak ty za legitimní cíl omezení práva na informace o porodnicích, tedy ono konkurenční právo či zájem, označily nikoliv hodnoty, které by bylo možno podřadit pod čl. 17 odst. 4 Listiny, ale zájem na ochraně takzvaných důvěrných statistických informací (viz bod 45 rozsudku městského soudu), tím má být nadto podle Nejvyššího správního soudu zároveň zachována motivace zdravotnických zařízení k předávání pravdivých informací statistickým orgánům (bod 26 rozsudku Nejvyššího správního soudu) či zabráněno dezinterpretacím a zásahu do dobré pověsti zdravotnických zařízení (bod 24 rozsudku Nejvyššího správního soudu).

27. K jednotlivým důvodům pro neposkytnutí informací tak, jak byly prezentovány v soudních a správních rozhodnutích a později i vyjádřeních k ústavní stížnosti, Ústavní soud doplňuje následující.

28. Nelze souhlasit s argumentací správních soudů, že názvy jednotlivých porodnic ve spojení s informacemi o zde provedených porodech, učiněných lékařských zákrocích a poraněních představují důvěrné informace, které není možné poskytovat k jiným než statistickým účelům bez písemného souhlasu subjektu údajů. Jakkoli jde skutečně pojmově o důvěrný statistický údaj podle § 2 písm. b) zákona o státní statistické službě, je zřejmé, že charakter těchto údajů (názvů porodnic), přestože umožňuje přímou identifikaci právnické osoby, není nijak důvěrný, a není tedy důvod tyto údaje chránit.

29. Ústavní soud se taktéž neztotožňuje s názorem Nejvyššího správního soudu, který odůvodnil odepření poskytnutí informací obavou z porušování zákona ze strany poskytovatelů zdravotních služeb, kteří by mohli statistickým orgánům předávat neúplné informace, resp. by „nebyli motivováni k zasílání pravdivých údajů“. Povinnost poskytovatelů zdravotních služeb předávat informace (úplné a pravdivé) je zakotvena v § 45 odst. 2 písm. m) zákona o zdravotních službách a její porušení je přestupkem, který je vymezen v § 117 odst. 2 písm. d) téhož zákona. Orgány veřejné moci jsou povinny dodržování této povinnosti ze strany poskytovatelů kontrolovat a vymáhat její plnění. Jako nástroj k tomu však nemůže sloužit omezování práva na informace. Za důvod odepření poskytnutí informace nelze považovat ani možné zneužití informací či jejich dezinterpretace – jednak takové omezení postrádá zákonný základ a až na výjimečné případy povinnému subjektu nepřísluší zkoumat, jakým způsobem a k čemu žadatel informace použije, jednak lze takovou situaci vždy (považuje-li to povinný subjekt za nezbytné) zhojit doplněním či vysvětlením.

30. Ústavní soud neshledal legitimním omezení práva na informace ani z později vyjádřených důvodů. Tvrdí-li ministerstvo, že na základě údajů požadovaných žadateli podle zákona o svobodném přístupu k informacím by bylo v mnoha případech možné identifikovat pacienty poskytovatelů zdravotních služeb, nemůže být tato z obecného hlediska konstatovaná skutečnost důvodem pro to, aby bylo *a priori* poskytnutí informací odmítáno. Jak již bylo shora řečeno, v každém konkrétním případě je povinen poskytovatel informací zkoumat, zda je dána zákonná výluka pro poskytnutí informací, a je-li tomu tak, tak poměřovat, zda je namístě ji aplikovat s ohledem na dotčené zájmy fyzických nebo právnických osob (např. jejich osobních údajů). V nyní posuzované věci je zřejmé, že údaje, které požadovala stěžovatelka, nemohly vést k ohrožení osobních údajů pacientů (tedy zjištění identity rodiček), tak by tomu mohlo být pouze v případě, že by se jednalo o jednotky žen v daném zařízení. Takto odůvodněné odmítnutí poskytnutí údajů o např. způsobu ukončení porodu či porodních komplikacích či poraněních (s uvedením, že v porodnici, jejíž název by nebyl sdělen, byl proveden v daném období porod pouze jedné nebo dvěma pacientkám), by nade vši pochybnost požívalo ústavní ochrany. Takto však ÚZIS nepostupoval, když odmítl poskytnout názvy všech porodnic bez jakéhokoli odůvodnění pouze s odkazem na § 73 odst. 8 zákona o zdravotních službách. Takový postup však není ústavně souladný, jak již bylo výše řečeno, a nadto se naprosto míjí s důvodem žádosti o poskytnutí informací v této věci, kdy z podané žádosti je zřejmé, že nebyla podána pro statistické či vědecké účely.

31. Jelikož ani jeden z výše uvedených zájmů nelze považovat za rovnocenný ústavně zakotvenému právu na informace (anebo k jeho ohrožení v daném případě nemůže dojít), natož aby mohl právo na informace převážit, nepostupovaly správní soudy správně, jestliže právě tyto hodnoty vzájemně poměřovaly testem proporcionality. V takovém případě je totiž poměřování nadbytečné, neboť již z podstaty věci vyplývá převaha práva na informace, a správními soudy naopak dovozená převaha oněch zdánlivě konkurujících zájmů nad právem na informace je pouze výsledkem nesprávného postupu při provádění testu proporcionality, který v ústavní stížnosti ostatně detailně popsala i stěžovatelka.

32. Mimo samotné posouzení, zda bylo porušeno právo stěžovatelky na přístup k informacím, považoval Ústavní soud za nezbytné doplnit, že s ohledem na § 4 odst. 2 až 4 zákona č. 500/2004 Sb., správní řád, nelze souhlasit s Ministerstvem zdravotnictví a následně oběma správními soudy, pokud stěžovatelce vytýkaly, že nepředložila souhlas zdravotnických zařízení, neboť prý byla sama povinna si jejich souhlas opatřit a povinnému subjektu jej doložit (viz bod 31 napadeného rozsudku Nejvyššího správního soudu a bod 52 napadeného rozsudku městského soudu). Podávají-li totiž žadatelé žádost o informace v režimu informačního zákona, takovou povinnost nemají. Jsou to právě povinné subjekty, které by měly dotčené osoby kontaktovat, informovat je o podané žádosti a upozornit, že mají právo se k žádosti i k osobě žadatele vyjádřit, požádat je o souhlas s poskytnutím informací, a je-li to již známo, informovat, jakým způsobem má povinný subjekt v úmyslu žádost vyřídit. Případné neinformování dotčených osob povinnými subjekty nemůže být žadatelům ani na újmu, ani tato povinnost nemůže být přenášena přímo na žadatele.

33. Ústavní soud uzavírá, že se se stěžovatelkou a s její argumentací podpořenou mimo jiné i historickou a mezinárodní komparací ve vztahu k tvrzeným negativním dopadům zveřejňování požadovaných informací ztotožňuje, a to včetně jejího názoru, že zveřejňování informací o zákrocích prováděných v jednotlivých porodnicích je v uvedeném rozsahu nepochybně ve veřejném zájmu, neboť informovanost a transparentnost může přispět ke zlepšení zdravotnictví jako celku. Současně, jak již zaznělo, ani správním orgánům, ani správním soudům se nepodařilo identifikovat jiný konkurující zájem, hodnotu či právo odpovídající čl. 17 odst. 4 Listiny, které by onen veřejný zájem na zveřejnění informací a právo stěžovatelky na jejich poskytnutí převážily. Lze tedy uzavřít, že správní orgány a následně

i správní soudy odepřely stěžovatelce poskytnutí informací, aniž by prokázaly nezbytnost takového omezení.

34. Současně platí, že je-li již podána žádost o informaci v režimu informačního zákona, je ji povinný subjekt, spadají-li požadované informace do jeho působnosti, povinen vyřídit sám, a to postupem, který informační zákon předpokládá, a není možné poskytnutí informací, pokud jimi povinný subjekt disponuje, odmítnout s odůvodněním, že existují i jiné způsoby, jak se jich může žadatel domoci (viz bod 45 nálezu sp. zn. Pl. ÚS 25/21). Tak tomu bylo v nyní posuzované věci, kdy ÚZIS neposkytl údaje s odkazem na § 73 odst. 8 zákona o zdravotních službách a stěžovatelku poučil o možnosti požádat postupem podle informačního zákona přímo jednotlivé porodnice.

VI. Závěr

35. Ústavní soud ze shora uvedených důvodů neshledal v nyní posuzované věci rozumného důvodu pro tak zásadní omezení práva na informace, aby mohl dospět k závěru, že odepření informací stěžovatelce splňovalo podmínku nezbytnosti tak, jak stanoví čl. 17 odst. 4 Listiny. Žádný legitimní důvod pak nevyplývá ani z odůvodnění správních rozhodnutí, naopak, jak již naznačila stěžovatelka, veřejný zájem na jejich zveřejnění je nesporný a povinnému subjektu by nemělo nic bránit požadované údaje poskytnout.

36. Uvedené neznamená, že by nemohlo být za jiných specifických okolností odepření poskytnutí informací z registrů oprávněné. Pokud by taková situace nastala, je na povinném subjektu, aby se s případnými kolizemi proti sobě stojících rovnocenných práv přezkoumatelným způsobem vypořádal, jejich vzájemným poměřováním vyhodnotil, které z kolidujících základních práv převáží a které naopak bude nutno omezit, a pokud žadateli informace odepře, aby případné rozhodnutí srozumitelně a přesvědčivě odůvodnil (viz bod 53 nálezu sp. zn. Pl. ÚS 25/21).

37. Z výše popsaných důvodů Ústavní soud vyhověl ústavní stížnosti podle § 82 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu a podle § 82 odst. 3 písm. a) téhož zákona v záhlaví uvedená rozhodnutí zrušil (II. výrok). Takto rozhodl mimo ústní jednání bez přítomnosti účastníků, neboť měl za to, že od něho nelze očekávat další objasnění věci (§ 44 zákona o Ústavním soudu).

38. Jde-li o návrh na zrušení části § 73 odst. 8 zákona o zdravotních službách, z citované judikatury Ústavního soudu, zejména z nálezu sp. zn. Pl. ÚS 25/21, ale také z judikatury správních soudů je možno dovodit ústavně konformní výklad napadeného ustanovení. Ústavní soud je omezen principem přednosti ústavně konformní interpretace před derogací a principem minimalizace zásahu do pravomoci jiných orgánů veřejné moci, ke kterým se přihlásil v řadě svých rozhodnutí [např. nález sp. zn. Pl. ÚS 5/96 ze dne 8. 10. 1996 (N 98/6 SbNU 203; 286/1996 Sb.), stanovisko sp. zn. Pl. ÚS-st. 6/98 ze dne 17. 2. 1998 (ST 6/10 SbNU 254), nálezy sp. zn. Pl. ÚS 19/98 ze dne 3. 2. 1999 (N 19/13 SbNU 131; 38/1999 Sb.), Pl. ÚS 15/98 ze dne 31. 3. 1999 (N 48/13 SbNU 341; 83/1999 Sb.), Pl. ÚS 4/99 ze dne 16. 6. 1999 (N 93/14 SbNU 263; 192/1999 Sb.), Pl. ÚS 10/99 ze dne 27. 10. 1999 (N 150/16 SbNU 115; 290/1999 Sb.), Pl. ÚS 41/02 ze dne 28. 1. 2004 (N 10/32 SbNU 61; 98/2004 Sb.), usnesení sp. zn. Pl. ÚS 92/06 ze dne 3. 4. 2007 a nález sp. zn. Pl. ÚS 10/16 ze dne 23. 5. 2017 (N 83/85 SbNU 439; 182/2017 Sb.)]. Z mnoha myslitelných výkladů zákona je tak třeba v každém případě použít pouze takový výklad, který respektuje ústavní principy (je-li takový výklad možný), a ke zrušení ustanovení zákona pro neústavnost přistoupit teprve tehdy, nelze-li dotčené ustanovení použít, aniž by byla ústavnost porušena. Ústavní soud proto nevyhověl návrhu stěžovatelky na přerušení řízení o ústavní stížnosti a postoupení návrhu na zrušení části § 73 odst. 8 zákona o zdravotních službách plénu a návrh na zrušení části citovaného ustanovení odmítl jako návrh zjevně neopodstatněný podle § 43 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu (III. výrok).

VII. Náklady řízení

39. Ústavní soud nepřiznal stěžovatelce náhradu nákladů řízení ve smyslu § 62 odst. 4 zákona o Ústavním soudu (IV. výrok). Základní zásadou řízení před Ústavním soudem je, že náklady řízení před Ústavním soudem, které vzniknou účastníkovi nebo vedlejšímu účastníkovi, hradí účastník nebo vedlejší účastník (§ 62 odst. 3 zákona o Ústavním soudu). V odůvodněných případech může Ústavní soud podle § 62 odst. 4 zákona o Ústavním soudu uložit některému účastníkovi nebo vedlejšímu účastníkovi, aby zcela nebo zčásti nahradil jinému účastníkovi nebo vedlejšímu účastníkovi jeho náklady řízení. Ústavní soud tak však činí jen ve výjimečných případech, např. „jako určitou sankci vůči tomu účastníku řízení, který svým postupem zásah do základního práva vyvolal“ [srov. usnesení sp. zn. I. ÚS 662/01 ze dne 19. 11. 2002 (U 41/28 SbNU 471), nález sp. zn. II. ÚS 745/06 ze dne 17. 5. 2007 (N 83/45 SbNU 239)], či v okamžiku, kdy odvolací soud jednal dlouhodobě a prakticky absolutně nečinně [nález sp. zn. IV. ÚS 180/04 ze dne 17. 8. 2004 (N 112/34 SbNU 157)], nebo pokud soud zcela mechanicky aplikoval podústavní právo v oblasti náhrady nákladů řízení, čímž zasáhl do ústavních práv stěžovatele [nález sp. zn. III. ÚS 607/04 ze dne 16. 2. 2006 (N 39/40 SbNU 325)]. Navzdory shledané protiústavnosti napadených rozhodnutí nejde o tak výjimečnou situaci, ve které by bylo namístě správní orgány či správní soudy sankcionovat tím, že by jim Ústavní soud nařídil, aby stěžovatelce nahradily náklady řízení.

Č. 57
Odůvodnění rozhodnutí o nevrácení odňaté/vydané věci (sp. zn. I. ÚS 3087/22 ze dne 11. dubna 2023)

Státní zastupitelství, které řádně neodůvodní své rozhodnutí o tom, že se vydaná nebo odňatá věc nevrátí tomu, kdo ji vydal, nebo komu byla odňata (§ 78, 79, 80 tr. řádu), poruší čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod, neboť odepře právní ochranu vlastnického práva.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátě složeném z předsedy senátu Vladimíra Sládečka, soudkyně zpravodajky Milady Tomkové a soudce Pavla Šámala o ústavní stížnosti stěžovatele O. D., zastoupeného JUDr. Ivem Koulou, advokátem, sídlem Krupská 28/30, Teplice, proti usnesení Obvodního státního zastupitelství pro Prahu 4 ze dne 13. září 2022 č. j. 2 ZN 4538/2021-57, za účasti Obvodního státního zastupitelství pro Prahu 4 jako účastníka řízení, takto:

I. Usnesením Obvodního státního zastupitelství pro Prahu 4 ze dne 13. září 2022 č. j. 2 ZN 4538/2021-57 bylo porušeno základní právo stěžovatele na soudní a jinou právní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

II. Toto usnesení se ruší.

Odůvodnění

I. Skutkové okolnosti případu a obsah napadených rozhodnutí

1. Z úředního záznamu o podaném vysvětlení podle § 158 trestního řádu ze dne 18. prosince 2021 vyplývá, že stěžovateli bylo toho dne sděleno hlídkou Policie České republiky, že vozidlo, které řídí a jehož je provozovatelem, je v pátrání jako odcizené a že je v této věci šetřen trestný čin zpronevěry. Stěžovatel následně vyhověl výzvě podle § 78 odst. 1 trestního řádu k vydání vozidla jako věci, která může podléhat zajištění podle § 79c odst. 1 trestního řádu.

2. Usnesením Policie České republiky, místního oddělení Pankrác, (dále též „policejní orgán“) ze dne 13. ledna 2022 bylo rozhodnuto o vydání vozidla stěžovateli podle § 80 odst. 1 trestního řádu, neboť už nebylo potřeba k dalšímu řízení, nepřicházelo v úvahu jeho propadnutí nebo zabrání a nebylo pochyb o právu stěžovatele k němu. V odůvodnění bylo uvedeno, že pátrání po vozidle bylo vyhlášeno na základě zahájení úkonů trestního řízení ve věci možného přečinu zpronevěry podle § 206 odst. 1 trestního zákoníku, kterou měl spáchat podezřelý tak, že zprostředkoval prodej vozidla na základě plné moci vystavené jednatelkou poškozené společnosti a peníze z prodeje si ponechal pro vlastní potřebu. Vozidlo bylo nejprve dne 26. ledna 2021 přepsáno na fyzickou osobu, z ní pak dne 6. května 2021 na právnickou osobu a ta jej dne 11. listopadu 2021 nechala přepsat na stěžovatele. Policejní orgán rozhodl o vrácení vozidla stěžovateli, neboť dospěl k závěru, že stěžovatel nabyl vozidlo v dobré víře a legálním

způsobem, jelikož při realizaci koupě převzal veškeré potřebné doklady včetně klíče a nemohl předpokládat, že by vlastnická práva na vozidlo mohl nárokovat někdo jiný.

3. Na základě stížnosti poškozené společnosti bylo výše uvedené usnesení policejního orgánu zrušeno usnesením Obvodního státního zastupitelství pro Prahu 4 (dále též „obvodní státní zastupitelství“) ze dne 18. února 2022 podle § 149 odst. 1 písm. b) trestního řádu a policejnímu orgánu byla uložena povinnost o věci znovu jednat a rozhodnout. Státní zástupkyně v usnesení uvedla, že ve věci je sporná otázka vlastnického práva, a proto nebyly splněny podmínky pro vydání podle § 80 odst. 1 trestního řádu. Konstatovala, že z hlediska posouzení vlastnického práva je klíčová otázka, zda podezřelý neprodal vozidlo svémocně a bez vědomí poškozené společnosti. Pokud by tomu tak bylo, bylo by nutné posoudit převod z hlediska nabytí od neoprávněného ve smyslu § 1109 písm. c) občanského zákoníku, což lze pouze u věcí nezapsaných ve veřejném seznamu; aplikace tohoto ustanovení se podle obvodního státního zastupitelství nejevila jako přiléhavá, neboť osobní automobily jsou evidovány v registru vozidel, a v takovém případě by absence oprávnění k prodeji mohla mít za následek neplatnost kupní smlouvy. Obvodní státní zastupitelství uložilo policejnímu orgánu, aby posoudil, zda byl podezřelý k prodeji vozidla oprávněn, jak tvrdil ve své výpovědi.

4. Usnesením policejního orgánu ze dne 18. března 2022 bylo vozidlo uloženo do úschovy podle § 80 odst. 1 trestního řádu z důvodu, že na něj uplatňuje právo jiná osoba, a existují tedy pochybnosti o vlastnickém právu k němu. Toto usnesení bylo následně zrušeno podle § 174 odst. 2 písm. e) trestního řádu usnesením obvodního státního zastupitelství ze dne 6. dubna 2022 z důvodu nesplnění zákonné podmínky pro rozhodnutí o uložení věci do úschovy. V odůvodnění bylo uvedeno, že z hlediska posouzení vlastnického práva k vozidlu je jedinou stále nevyjasněnou skutečností otázka, zda došlo k převodu vozidla podezřelým jednáním majícím povahu trestného činu; vyjasnění této otázky lze očekávat již v rámci trestního řízení a nejsou známy žádné další důvody pro vznik občanskoprávního sporu.

5. Stěžovatel zažádal dne 14. dubna 2022 o vrácení věci podle § 78 odst. 7 trestního řádu. Uvedl, že jednatelka poškozené společnosti udělila k prodeji vozidla plnou moc, a nelze tak mít pochybnosti o řádném převodu vlastnického práva, ani kdyby podezřelý zpronevěřil zmocnitelovy peníze. I v případě neplatné plné moci by bylo nutné převod vlastnictví posuzovat podle § 1109 písm. b) nebo c) občanského zákoníku jako nabytí v dobré víře od neoprávněného. Stěžovatel upozornil, že obvodní státní zastupitelství mylně považuje registr vozidel za veřejný seznam.

6. Přípisem policejního orgánu ze dne 19. dubna 2022 bylo stěžovateli sděleno, že vozidlo nelze vrátit, neboť dosud nebylo rozhodnuto o právoplatném majiteli. Proti přípisu podal stěžovatel dne 25. dubna 2022 stížnost, v níž upozornil, že policejní orgán měl ohledně jeho žádosti o vrácení vozidla rozhodnout usnesením, a zopakoval argumenty vztahující se k nabytí vlastnictví vozidla.

7. Usnesením ze dne 7. července 2022 rozhodl policejní orgán o vrácení vozidla stěžovateli. V odůvodnění uvedl, že první majitel zakoupil vozidlo prostřednictvím internetového portálu a měl k dispozici ověřenou plnou moc udělenou poškozenou společností, jíž byl podezřelý zplnomocněn k převodu vozidla a veškerým dalším úkonům s tím souvisejícím. Na základě plné moci zajistil podezřelý zrušení povinného ručení, o čemž byla poškozená společnost elektronicky vyrozuměna, a vozidlo se tak 10 měsíců volně pohybovalo s novými majiteli. První nabyvatel vozidla, natožpak stěžovatel nemohli podle policejního orgánu vědět o jakémkoliv protiprávním jednání ze strany podezřelého. Z podrobného odůvodnění plyne, že policejní orgán nahlíží na prověřovanou věc jako na zpronevěru finančních prostředků, nikoliv zpronevěru vozidla. Prodej a převod byl podle policejního orgánu proveden zcela dle právních norem, jelikož podezřelý disponoval plnou mocí, a poškozená společnost si může nárokovat pouze finanční hotovost, nikoliv vozidlo, které bylo legálním způsobem prodáno.

8. Napadeným usnesením obvodního státního zastupitelství ze dne 13. září 2022 bylo usnesení policejního orgánu o vrácení věci zrušeno podle § 174 odst. 2 písm. e) trestního řádu jako nezákonné a neodůvodněné. Stížnost poškozené společnosti proti usnesení o vrácení vozidla byla posouzena jako opožděná, obvodní státní zastupitelství však přezkoumalo uvedené usnesení v rámci svých dozorových oprávnění a dospělo k závěru, že není zcela objasněno, zda je ve věci dáno podezření ze spáchání trestného činu, či nikoliv, a usnesení policejního orgánu o vrácení věci „lze tedy považovat … jako předčasné". V odůvodnění napadeného usnesení je uvedeno, že policejní orgán provádí prověřování ve věci podezření ze spáchání přečinu zpronevěry podle § 206 odst. 1 a 3 trestního zákoníku, jehož se měl dopustit bývalý zaměstnanec poškozené společnosti tím, že bez vědomí a souhlasu majitele prodal jemu svěřená vozidla dalším osobám, a z dosud opatřených podkladů není možné učinit jednoznačný závěr o průběhu skutkového děje. Za současného stavu prověřování tak nelze mít za to, že by stěžovatel byl osobou, o jejímž právu na věc není žádných pochyb.

9. Usnesením policejního orgánu ze dne 27. října 2022 bylo vozidlo uloženo do úschovy podle § 80 odst. 1 trestního řádu z důvodu, že na něj uplatňuje právo jiná osoba, a existují tedy pochybnosti o vlastnickém právu k němu. V odůvodnění policejní orgán uvedl, že se dosud nepodařilo zjistit skutečnost, zda byl podezřelý oprávněn k prodeji vozidla, nebo se dopustil trestného činu, a z důvodu uplatňování vlastnictví stěžovatelem i poškozenou společností vznikly pochybnosti o právu na věc. Stěžovatelova stížnost proti usnesení policejního orgánu byla zamítnuta usnesením obvodního státního zastupitelství dne 3. ledna 2023 jako nedůvodná.

II. Obsah ústavní stížnosti

10. V ústavní stížnosti stěžovatel tvrdí, že napadeným usnesením bylo porušeno jeho právo na ochranu vlastnictví podle čl. 11 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina") a právo na soudní a jinou právní ochranu podle čl. 36 Listiny.

11. Stěžovatel upozorňuje, že je zbaven možnosti nakládat se svým vozidlem na základě nezákonného napadeného usnesení, které není odůvodněné a nevypořádává se s jím dříve uvedenou argumentací ani s argumentací policejního orgánu.

12. Stěžovatel tvrdí, že pro posouzení jeho vlastnictví k vozidlu je zcela nerozhodné, zda byl v posuzované věci spáchán trestný čin, či nikoliv. Stěžovatel konstatuje, že byl již několikátým kupujícím v pořadí, jednal v dobré víře a je zcela nerozhodné, zda mezi původním vlastníkem vozidla a jeho zaměstnancem došlo ke spáchání jakéhokoliv trestného činu. Pokud poškozená společnost jako původní vlastník neudělila podezřelému k prodeji plnou moc, nabyl stěžovatel vlastnictví podle § 1109 písm. b) nebo c) občanského zákoníku. Pokud plná moc udělena byla, nabyl stěžovatel vlastnictví standardním způsobem od předchozího vlastníka. Podle stěžovatele nevyplývá ze spisu žádná skutečnost, že by nebyl při koupi vozidla v dobré víře. Napadeným nezákonným usnesením je stěžovateli působena škoda v podobě nutnosti opatřit si náhradní vozidlo a v rostoucích nákladech právního zastoupení.

13. Stěžovatel namítá, že obvodní státní zastupitelství nereagovalo na jeho upozornění, že registr vozidel není veřejným seznamem. Tvrzení obvodního státního zastupitelství o nemožnosti učinit jednoznačný závěr o průběhu skutkového děje považuje stěžovatel za vágní a nereflektující zjištění učiněná policejním orgánem. Obvodní státní zastupitelství neuvedlo konkrétně, v čem spatřuje nejasnost skutkového děje a jaký by mohla mít tato nejasnost vliv na platnost převodu vlastnického práva. Své konstatování nepodložilo žádným odkazem na relevantní právní předpis. Stěžovatel tvrdí, že napadené usnesení neobsahuje řádné odůvodnění ve smyslu judikatury Ústavního soudu.

III. Vyjádření účastníka řízení

14. Obvodní státní zastupitelství k podané ústavní stížnosti uvedlo, že se jedná o skutkově složitou věc, kdy proti sobě stojí tvrzení poškozené společnosti a tvrzení

podezřelého, že byl k prodeji vozidla zmocněn. S ohledem na délku probíhajícího řízení, kdy zatím nebylo možné učinit závěr o tom, zda se v dané věci jedná o podezření ze spáchaného trestného činu, a s ohledem na existující pochybnosti o vlastnictví vozidla je jeho uložení do úschovy podle obvodního státního zastupitelství odůvodněné; stěžovatel může své argumenty uplatnit v řízení ve věcech občanskoprávních.

15. Obvodní státní zastupitelství nesouhlasí s tvrzením stěžovatele, že na vlastnické právo nemůže mít vliv jednání mající povahu trestného činu. Stěžovatel měl vozidlo zakoupit prostřednictvím autobazaru, přičemž zákon výslovně stanoví, v jakých případech se na takové nabytí nepoužije ustanovení § 1109 občanského zákoníku upravující nabytí věci v dobré víře. Obvodní státní zastupitelství proto považuje ústavní stížnost za „neodůvodněnou".

IV. Replika stěžovatele k vyjádření účastníka řízení

16. Stěžovatel ve své replice uvádí, že postup obvodního státního zastupitelství byl zpočátku pravděpodobně založen na omylu a neznalosti soukromoprávních předpisů ohledně registru vozidel, ve svých následných rozhodnutích však pokračuje v uvádění dalších nelogických a neopodstatněných závěrů s cílem legitimizovat své původní nezákonné rozhodnutí. Stěžovatel opakuje své stanovisko, že i v případě neudělení plné moci poškozenou společností by vlastnické právo k vozidlu nabyl přinejmenším postupem podle § 1109 písm. c) občanského zákoníku, neboť není ani ze strany vedlejšího účastníka pochyb o tom, že poškozená společnost svému zaměstnanci vozidlo svěřila dobrovolně. V takovém případě nemůže mít vliv na platnost převodu vlastnického práva skutečnost, že osoba, která se z důvěry vlastníka stala detentorem, převede vlastnické právo na jiného. Stěžovatel trvá na svém stanovisku, že je zcela nerozhodné, zda došlo ke spáchání trestného činu, či nikoliv, nebo zda byla udělena platná plná moc k převodu vlastnického práva k vozidlu.

17. Stěžovatel zdůrazňuje, že vozidlo zakoupil nikoliv od autobazaru, ale pouze jeho prostřednictvím od předchozího vlastníka. Proto není přiléhavá argumentace ustanovením § 1110 občanského zákoníku, které nadto předpokládá pozbytí věci ze strany vlastníka ztrátou nebo svévolným odnětím.

V. Procesní předpoklady řízení před Ústavním soudem

18. Ústavní soud posoudil splnění procesních předpokladů řízení a shledal, že ústavní stížnost byla podána včas oprávněným stěžovatelem, který byl účastníkem řízení, ve kterém bylo vydáno napadené usnesení. Ústavní soud je k jejímu projednání příslušný. Stěžovatel je právně zastoupen v souladu s požadavky § 29 až 31 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů. Jeho ústavní stížnost je přípustná (§ 75 odst. 1 téhož zákona *a contrario*), neboť vyčerpal všechny zákonné prostředky k ochraně svého práva.

19. Ústavní stížnost byla zaslána poškozené společnosti Sirona, s. r. o. (dříve MALEJA.CZ, s. r. o.), ta se k ní však ve stanovené lhůtě nevyjádřila.

VI. Posouzení opodstatněnosti ústavní stížnosti

20. Ústavní soud nejprve připomíná svou ustálenou judikaturu zdůrazňující zásadu subsidiarity přezkumu rozhodnutí či jiných zásahů orgánů veřejné moci a související zásadu své zdrženlivosti v zasahování do činnosti ostatních orgánů veřejné moci. Zmíněné zásady se přitom specificky projevují též v případě posuzování ústavních stížností brojících proti zásahům orgánů veřejné moci učiněným v průběhu přípravného řízení trestního. Ústavní soudnictví je vybudováno především na zásadě přezkumu věcí pravomocně skončených, v nichž protiústavnost nelze napravit jiným způsobem, tedy především procesními prostředky, které vyplývají z příslušných právních norem upravujících to které řízení. Trestní řízení je přitom zákonem upravený proces poznávání, zjišťování a hodnocení skutečností, na kterých bude následně vybudováno meritorní rozhodnutí ve věci. Možnost ingerence Ústavního soudu do

rozhodovací činnosti orgánů činných v trestním řízení je tak třeba vykládat restriktivně. Kasační pravomoc Ústavního soudu se může projevit pouze tehdy, byly-li v řízení porušeny ústavní procesní principy či jsou závěry rozhodnutí v extrémním rozporu se zjištěným skutkovým stavem.

21. Zdrženlivost v zásazích proti usnesení o vrácení, o vydání či o uložení věci do úschovy podle § 80 odst. 1 trestního řádu prolomil Ústavní soud jen ve zcela mimořádných situacích, pro něž je charakteristická existence zjevné libovůle v rozhodování [např. nález sp. zn. IV. ÚS 325/98 ze dne 22. října 1998 (N 130/12 SbNU 239)].

22. Podle § 80 odst. 1 trestního řádu platí, že není-li věci, která byla podle ustanovení § 78 trestního řádu vydána, nebo podle ustanovení § 79 trestního řádu odňata, k dalšímu řízení už třeba a nepřichází-li v úvahu její propadnutí nebo zabrání, vrátí se tomu, kdo ji vydal nebo komu byla odňata. Jestliže na ni uplatňuje právo osoba jiná, vydá se tomu, o jehož právu na věc není pochyb; v pochybnostech se věc uloží do úschovy a osoba, která si na ni činí nárok, se upozorní, aby nárok uplatnila v řízení ve věcech občanskoprávních.

23. Ústavní soud připomíná, že v odůvodnění soudních rozhodnutí či rozhodnutí jiných orgánů veřejné moci musí být každá zásadní námitka vypořádána, byť povinnost řádně odůvodnit své rozhodnutí neznamená nutnost detailně odpovědět na každý argument stěžovatele. Porušením práva na spravedlivý proces může být zejména stereotypní odůvodnění či nereagování soudu či jiného orgánu veřejné moci na tvrzení, které si vyžaduje specifickou odpověď, neboť je pro výsledek řízení rozhodující. Taková tvrzení pak vyžadují explicitní a jasnou odpověď soudu či jiného orgánu veřejné moci (srov. usnesení sp. zn. II. ÚS 1473/22 ze dne 26. července 2022).

24. Požadavek náležitého odůvodnění představuje jednu z ústavních záruk spravedlivého procesu vyplývajících zejména z čl. 36 odst. 1 Listiny [nález sp. zn. III. ÚS 84/94 ze dne 20. června 1995 (N 34/3 SbNU 257), nález sp. zn. Pl. ÚS 1/03 ze dne 11. února 2004 (N 15/32 SbNU 131; 153/2004 Sb.)]. Pro účastníka řízení musí být z rozhodnutí zřejmé, jaká skutková zjištění rozhodující orgán učinil a jakým způsobem je právně vyhodnotil. Jeho skutkové a právní závěry nesmí být projevem libovůle a musí odpovídat obecně akceptovaným metodám výkladu práva. Nezbytný rozsah odůvodnění se vždy odvíjí od předmětu řízení a povahy rozhodnutí, jakož i od návrhů a argumentů uplatněných účastníky řízení, se kterými se rozhodující orgán musí adekvátně vypořádat [usnesení sp. zn. IV. ÚS 360/99 ze dne 25. října 1999 (U 68/16 SbNU 363), nález sp. zn. III. ÚS 961/09 ze dne 22. září 2009 (N 207/54 SbNU 565)]. Rozhodnutí, které řádné odůvodnění postrádá nebo jehož odůvodnění se nezabývá námitkami, které mohly mít význam pro rozhodnutí ve věci samé, je nepřezkoumatelné, což může mít a zpravidla má za následek porušení práva dotčeného účastníka řízení na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny [např. nález sp. zn. III. ÚS 271/96 ze dne 6. března 1997 (N 24/7 SbNU 153), nález sp. zn. IV. ÚS 304/98 ze dne 12. října 1998 (N 120/12 SbNU 177), nález sp. zn. II. ÚS 435/09 ze dne 2. června 2009 (N 129/53 SbNU 623) nebo nález sp. zn. II. ÚS 1162/17 ze dne 18. ledna 2018 (N 8/88 SbNU 103)].

25. Z odůvodnění usnesení policejního orgánu ze dne 7. července 2022 o vydání vozidla stěžovateli jsou zcela patrné důvody, které vedly policejní orgán k závěru o vlastnictví předmětného vozidla (srov. bod 7 výše). Policejní orgán dostatečně odůvodnil svůj závěr, že fyzická osoba, na niž podezřelý na základě úředně ověřené plné moci udělené poškozenou společností převedl předmětné vozidlo, nemohla vědět o protiprávním jednání z jeho strany, tím méně o takovém jednání mohl vědět stěžovatel jako poslední majitel dotčeného vozidla. Policejní orgán konstatoval, že na základě šetření bylo stanoveno, že se jedná o zpronevěru finančních prostředků, nikoliv vozidla.

26. Naproti tomu v napadeném usnesení je pouze obecně uvedeno, že „z dosud opatřených podkladů není doposud možné učinit jednoznačný závěr o průběhu skutkového děje,“ aniž by obvodní státní zastupitelství jakkoliv konkrétněji vyjádřilo své pochybnosti

k podrobně uvedenému popisu skutkového děje provedenému policejním orgánem a k jeho právnímu hodnocení. Obvodní státní zastupitelství ani nijak nereagovalo na námitky vznesené stěžovatelem v jeho žádosti o vrácení vozidla ze dne 14. dubna 2022, resp. ve stížnosti proti přípisu policejního orgánu ze dne 25. dubna 2022. Nijak se nevyjádřilo ke stěžovatelem tvrzené dobré víře ani k jeho konkrétním odkazům na ustanovení občanského zákoníku, které uváděl na podporu svého tvrzení, že mu svědčí vlastnické právo k vozidlu.

27. V posuzované věci Ústavní soud konstatuje, že obvodní státní zastupitelství rezignovalo na svou povinnost se věcí náležitě zabývat, vypořádat se s námitkami vznesenými stěžovatelem, z nichž stěžovatel dovozuje své vlastnické právo, a své rozhodnutí náležitě odůvodnit. Tento postup je o to závažnější v situaci, kdy stěžovatel vydal vozidlo již 18. prosince 2021 a obvodní státní zastupitelství v posuzované věci nejprve zrušilo rozhodnutí policejního orgánu o vydání vozidla, poté zrušilo rozhodnutí policejního orgánu o uložení do úschovy a následně zrušilo rozhodnutí policejního orgánu o vydání vozidla. Ústavní soud připomíná, že s plynutím času musí orgány činné v trestním řízení stále více dbát na ochranu ústavně chráněných a oprávněných zájmů soukromých osob, které jsou zasaženy zajištěním majetku, na nerušeném užívání vlastnictví. Konstatování o skutkově složité věci, obsažené ve vyjádření obvodního státního zastupitelství, nepůsobí příliš přesvědčivě, a to i s ohledem na nijak rozsáhlý spisový materiál, který si Ústavní soud vyžádal.

28. S ohledem na výše uvedené Ústavní soud konstatuje, že napadené usnesení je nepřezkoumatelné a závěry v něm obsažené znamenají porušení principu zákazu libovůle při rozhodování podle čl. 2 odst. 2 Listiny. Postupem obvodního státního zastupitelství bylo stěžovateli odepřeno právo, aby se podle čl. 36 odst. 1 Listiny domáhal právní ochrany jím tvrzeného vlastnického práva. Tím není řečeno, že stěžovatel je vlastníkem vozidla, neboť úlohou Ústavního soudu není dotvářet chybějící části odůvodnění.

29. Z výše uvedených důvodů shledal Ústavní soud ústavní stížnost stěžovatele důvodnou, podle § 82 odst. 1 a odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu jí vyhověl a napadené usnesení podle § 82 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu zrušil.

Č. 58
Zásada kontradiktornosti řízení a právo vyjádřit se k (ne)uplatnění moderačního oprávnění podle § 150 občanského soudního řádu (sp. zn. IV. ÚS 3227/22 ze dne 11. dubna 2023)

I. Zásada kontradiktornosti řízení se uplatní i při rozhodování soudu o nákladech řízení. Účastníci řízení musejí mít podle čl. 36 odst. 1 ve spojení s čl. 38 odst. 2 Listiny základních práv a svobod reálnou možnost předestřít relevantní právní i skutkovou argumentaci, což je třeba posuzovat vždy s ohledem na okolnosti a průběh řízení a vzhledem k jeho účastníkům (např. zda jde o osoby práva znalé nebo zda jsou kvalifikovaně zastoupeny, či nikoliv).

II. Předpokladem jejího naplnění je, že účastník řízení musí mít možnost seznámit se s argumenty protistrany, která se uplatnění § 150 zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, domáhá; tam, kde soud zvažuje aplikaci tohoto ustanovení *ex officio*, případně má-li v úmyslu zohlednit (i) jiné skutečnosti, než které uplatnila protistrana, je nezbytné, aby účastníka (alespoň rámcově) seznámil s důvody, které ho k postupu podle uvedeného ustanovení vedou, nejde-li o takové důvody, o jejichž relevanci není pochyb a které se dostatečně zřetelně podávají pro účastníky z dosavadního průběhu řízení.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy senátu Jana Filipa (soudce zpravodaj) a soudců Josefa Fialy a Radovana Suchánka o ústavní stížnosti stěžovatelů JUDr. Josefa Monsporta, advokáta, sídlem Vladislavova 1747/16, Praha 1 – Nové Město, správce konkurzní podstaty úpadkyně obchodní společnosti H-SYSTEM, a. s., a JUDr. Ivy Fialové Ištvánkové, advokátky, sídlem Vladislavova 1747/16, Praha 1 – Nové Město, zvláštní správkyně konkurzní podstaty úpadkyně obchodní společnosti H-SYSTEM, a. s., obou zastoupených Mgr. Janou Mrázovou, advokátkou, sídlem Londýnská 674/55, Praha 2 – Vinohrady, proti výroku II usnesení Krajského soudu v Praze ze dne 6. září 2022 č. j. 22 Co 113/2022-937, za účasti Krajského soudu v Praze jako účastníka řízení a obchodní korporace Stavební bytové družstvo Svatopluk, sídlem Velvarská 100, Horoměřice, zastoupené JUDr. Denisou Sudolskou, advokátkou, sídlem Italská 1219/2, Praha 2 – Vinohrady, jako vedlejší účastnice řízení, takto:

I. Výrokem II usnesení Krajského soudu v Praze ze dne 6. září 2022 č. j. 22 Co 113/2022-937 bylo porušeno základní právo stěžovatelů na soudní ochranu zaručené v čl. 36 odst. 1 ve spojení s čl. 38 odst. 2 Listiny základních práv a svobod.

II. Výroky II a III usnesení Krajského soudu v Praze ze dne 6. září 2022 č. j. 22 Co 113/2022-937 se zrušují.

Odůvodnění

I. Skutkové okolnosti posuzované věci a obsah napadeného rozhodnutí

1. Ústavní stížností podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“) a § 72 a násl. zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“) se stěžovatelé domáhají zrušení výroku II v záhlaví uvedeného soudního rozhodnutí, přičemž tvrdí, že jím bylo porušeno jejich základní právo na spravedlivý (*sc.* řádný) proces zaručené v čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“), právo na právní pomoc podle čl. 37 odst. 2 Listiny a „právo rovnosti“ zaručené v čl. 37 odst. 3 Listiny.

2. Z vyžádaného spisu Okresního soudu Praha-západ (dále jen „okresní soud“) sp. zn. 16 C 570/2014 se podává, že uvedený soud rozsudkem ze dne 2. 12. 2021 č. j. 16 C 570/2014-859 zamítl žalobu vedlejší účastnice na zaplacení částky 2 592 000 Kč s příslušenstvím (výrok I) a uložil jí povinnost zaplatit žalovaným stěžovatelům podle § 142 odst. 1 zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, (dále jen „o. s. ř.“), náhradu nákladů řízení ve výši 755 500 Kč (výrok II). Okresní soud dospěl k závěru, že nárok vedlejší účastnice vůči stěžovateli je promlčen a stěžovatelka není ve sporu pasivně legitimována. Jde-li o rozhodnutí o náhradě nákladů řízení, neshledal, že by zde byly důvody hodné zvláštního zřetele pro nepřiznání nákladů, přičemž upozornil, že na počátku řízení dal najevo právní názor, jak celou záležitost bude posuzovat, a přesto vedlejší účastnice na žalobě setrvala.

3. Vedlejší účastnice napadla rozsudek okresního soudu v plném rozsahu, avšak před zahájením odvolacího jednání před Krajským soudem v Praze (dále jen „krajský soud“) vzala odvolání proti výroku I zpět. Stěžovatelé kromě argumentace k meritu věci (výrok I okresního soudu) uvedli k návrhu vedlejší účastnice v odvolání, aby bylo o nákladech řízení rozhodnuto podle § 150 o. s. ř. (viz blíže sub 9), že důvody zvláštního zřetele hodné pro postup podle § 150 o. s. ř. v této věci nejsou dány a že je třeba rozhodovat podle § 142 o. s. ř. Současně se však práva na náhradu nákladů jedné poloviny přiznaných nákladů okresním soudem vzdali, stejně jako nároku na náhradu nákladů odvolacího řízení. Krajský soud napadeným usnesením podle § 207 odst. 2 o. s. ř. řízení o odvolání vedlejší účastnice proti výroku I rozsudku okresního soudu zastavil (výrok I). Odvoláním rovněž napadený výrok II změnil tak, že stěžovatelům náhradu nákladů řízení nepřiznal (výrok II), a rozhodl, že žádný z účastníků nemá právo na náhradu nákladů odvolacího řízení (výrok III). Na rozdíl od okresního soudu dospěl k závěru, že v posuzované věci jsou dány důvody zvláštního zřetele hodné pro postup podle § 150 o. s. ř. Ty podle krajského soudu spočívají jednak v poměrech účastníků, jednak v projednávané věci. Jde-li o první důvod, krajský soud zmínil okolnosti, resp. důvody vzniku vedlejší účastnice a její pozici vůči stěžovatelům, přičemž shledal, že je třeba ji považovat za slabší stranu, jakož i to, že naopak stěžovatelům nepřiznáním náhrady nákladů nevznikne žádná újma, neboť jim přísluší za výkon funkce správce konkurzní podstaty odměna, která zahrnuje i jejich činnost při řešení sporů, a jsou-li oba advokáty, jejich zastoupení advokátkou ze stejné advokátní kanceláře představuje nadbytečné plýtvání. Jde-li o druhý důvod, krajský soud poukázal na legitimní očekávání vedlejší účastnice, že bude uznána investice Jaroslava Sýkory do domu č. p. X v katastrálním území V., který jej s ohledem na nedostatek finančních prostředků nemohl odkoupit, a to na rozdíl od ostatních klientů úpadkyně a členů vedlejší účastnice, kteří domy odkoupili, a proto se také vedlejší účastnice rozhodla nepodávat vylučovací žalobu.

II. Argumentace stěžovatelů

4. Stěžovatelé v prvé řadě napadají procesní postup krajského soudu, který předcházel vydání napadeného rozhodnutí. Mají za to, že z práva na řádný proces vyplývá povinnost soudu vytvořit pro účastníka řízení procesní prostor k tomu, aby se vyjádřil k eventuálnímu uplatnění moderačního oprávnění podle § 150 o. s. ř. a aby v tomto ohledu mohli v odvolacím jednání

vznášet tvrzení či důkazní návrhy. Vedlejší účastnice ztotožnila „důvody hodné zvláštního zřetele“ s posouzením „účelnosti“ vynaložených nákladů (§ 142 odst. 1 o. s. ř.) stěžovateli jako právně vzdělanými osobami, které vykonávají výše uvedené funkce. Posouzení těchto skutečností významných pro přiznání náhrady nákladů řízení podle § 142 o. s. ř. však nelze ztotožňovat, neboť je postaveno na jiných předpokladech, protože § 150 o. s. ř. lze použít až poté, co bude učiněn závěr o tom, že jde o náklady účelně vynaložené k bránění práva.

5. Z průběhu jednání u krajského soudu pak podle stěžovatelů vyplývá, že takový prostor nebyl vytvořen, neboť uvedený soud argumentaci vedlejší účastnice nevyhodnotil jako irelevantní z hlediska § 150 o. s. ř., v důsledku čehož nepřistoupil ani k poučení vedlejší účastnice podle § 118a odst. 1 a 2 o. s. ř., natož aby poučil je (tj. stěžovatele). Neměli tak možnost se před vydáním napadeného rozhodnutí seznámit se skutečnostmi, na základě nichž hodlá krajský soud přistoupit k použití § 150 o. s. ř., reagovat na ně svými námitkami, tvrzeními a důkazními návrhy. Nemohli reagovat ani v průběhu odvolacího řízení, neboť vedlejší účastnice vzala ve věci samé, tj. odvolání proti výroku I zpět, setrvala na odvolání proti výroku II rozsudku okresního soudu a okresní soud žádné důvody pro postup podle § 150 o. s. ř. neshledal. Krajský soud neprovedl ani žádný důkaz, a tudíž neměli důvod reagovat na skutečnosti, které uvedl až v napadeném rozhodnutí. K tomu dodávají, že podle jejich názoru mohl krajský soud vycházet jen ze skutkových a právních závěrů učiněných okresním soudem, což však nedodržel, navíc své úvahy založil na jím selektivně vybraných listinách a výpovědích osob, aniž by hodnotil jiné důkazy, čímž popřel i princip předvídatelnosti rozhodnutí. Důvody použití § 150 o. s. ř. se tak dozvěděli až poté, co bylo ve věci rozhodnuto, a tak své námitky mohou vznášet až v tomto řízení.

6. V další části ústavní stížnosti stěžovatelé poukazují na chybné skutkové závěry krajského soudu a nesprávnost nebo nesrozumitelnost jeho úvah při použití § 150 o. s. ř.

III. Procesní předpoklady řízení před Ústavním soudem

7. Ústavní soud se nejprve zabýval tím, zda jsou splněny procesní předpoklady řízení. Dospěl k závěru, že ústavní stížnost byla podána včas oprávněnými stěžovateli, kteří byli účastníky řízení, ve kterém bylo vydáno rozhodnutí napadené ústavní stížností. Ústavní soud je k jejímu projednání příslušný. Stěžovatelé jsou zastoupeni advokátem podle § 29, § 30 odst. 1 a § 31 zákona o Ústavním soudu. Jejich ústavní stížnost je přípustná (§ 75 odst. 1 téhož zákona *a contrario*), neboť vyčerpali všechny zákonné procesní prostředky k ochraně svého práva, resp. žádný takový prostředek již k dispozici neměli.

IV. Vyjádření účastníka a vedlejší účastnice řízení

8. Soudce zpravodaj postupem podle § 42 odst. 4 zákona o Ústavním soudu zaslal ústavní stížnost k vyjádření účastníkovi a vedlejší účastnici řízení.

9. Krajský soud k námitce porušení práva na řádný proces uvedl, že okresní soud se ve svém rozsudku zabýval tím, zda je možné u vedlejší účastnice spatřovat důvody zvláštního zřetele hodné podle § 150 o. s. ř. V odvolání vedlejší účastnice namítla, že okresní soud měl aplikovat uvedené ustanovení, a při odvolacím jednání trvala na projednání odvolání proti výroku II rozsudku okresního soudu. K této námitce měli stěžovatelé možnost se vyjádřit při jednání dne 6. 9. 2022, čehož využili, a uvedli, že takové důvody nespatřují. K překvapivému použití § 150 o. s. ř. tak nemohlo dojít. V další části se krajský soud vyjádřil k důvodům tohoto použití a uzavřel, že ústavní stížnost nepokládá za důvodnou.

10. Vedlejší účastnice poukázala na judikaturu Ústavního soudu, z níž plyne, že stěžovatelé nejsou prvními, kdo se při výkonu své činnosti nechává zastupovat advokáty, ačkoliv sami advokáty jsou. To sice není zakázáno, resp. je to projevem práva na právní pomoc, nicméně do tohoto práva již nespadá právo na náhradu nákladů vynaložených na bezúčelné právní zastoupení. K procesnímu postupu krajského soudu pak uvedla, že k použití § 150 o. s. ř.

může soud přistoupit i bez návrhu, a tudíž argumentace ve vztahu k domnělé záměně účelnosti nákladů a důvodů zvláštního zřetele hodných je bez významu. Stěžovatelé si byli možnosti použití tohoto ustanovení vědomi a k okolnostem, pro které nepřicházelo v úvahu, se vyjádřili, a tudíž neodpovídá skutečnosti, že jim nebyla dána možnost se k existenci důvodů moderace vyjádřit. S poukazem na nálezy Ústavního soudu ze dne 21. 4. 2009 sp. zn. II. ÚS 3161/08 (N 95/53 SbNU 219) a ze dne 6. 3. 2020 sp. zn. II. ÚS 3539/19 (N 44/99 SbNU 69) vedlejší účastnice uvádí, že stěžovatelé se mohli s jejím návrhem na použití moderace daného práva seznámit, a pokud se k této otázce vyjádřili způsobem, který nebyl pro soud natolik přesvědčivý, aby od moderace ustoupil, stalo se tak důsledkem nedostatku jejich procesní aktivity. Teprve nedodržením zásady *audiatur et altera pars* by mohlo být uvažováno o porušení práva na řádný proces. V obdobném duchu se podle ní již vyjádřil Ústavní soud v nálezu ze dne 11. 3. 2014 sp. zn. Pl. ÚS 46/13 (N 29/72 SbNU 337). Po zpětvzetí odvolání proti výroku I rozsudku okresního soudu bylo zřejmé, že na jednání dne 6. 9. 2022 nemůže být řešena jiná otázka, přičemž z uvedené judikatury plyne, že poptávka stěžovatelů po poskytnutí prostoru byla vyslyšena, a vzhledem k povaze důvodů pro uplatnění moderace krajským soudem je zřejmé, že byly spojeny s předmětem sporu a ke všem z nich se stěžovatelé vyjadřovali nebo se vyjádřit mohli. Dále se vedlejší účastnice vyjádřila k námitkám stěžovatelů týkajícím se (ne)existence důvodů zvláštního zřetele hodných a porušení práva na právní pomoc a navrhla, aby Ústavní soud ústavní stížnost podle § 43 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu odmítl, případně aby ji zamítl.

11. Ústavní soud zaslal tato vyjádření stěžovatelům na vědomí a k případné replice. Ti této možnosti využili. K vyjádření krajského soudu pouze uvedli, že neobsahuje nic, co by již nebylo v jeho usnesení, které napadli ústavní stížností, s tím, že i oni setrvávají na své argumentaci, kterou ústavní stížnost odůvodnili. K vyjádření vedlejší účastnice uvedli, že i z něj je stále patrné, že si zaměňuje důvody pro použití § 142 a 150 o. s. ř., přičemž nálezy, kterých se dovolává, se týkaly právě § 142 o. s. ř., navíc šlo o věci bagatelní (neuhrazené jízdné) a použití tzv. přísudkové vyhlášky, tedy zcela jiné situace, a pro jejich věc jde o argumentaci nepřiléhavou, což konečně plyne i z toho, že vedlejší účastnice stále poukazuje na posouzení účelnosti vynaložených nákladů, což je však předmět úpravy v § 142 o. s. ř.

12. Co se merita věci týče, poukazují na to, že v jejich argumentaci nejde o to, že neměli možnost se vyjádřit k možnému použití § 150 o. s. ř., nýbrž že vedlejší účastnice žádné „důvody hodné zvláštního zřetele“ ani neoznačila, neboť se ve svém odvolání dovolávala pouze posouzení „účelnosti či neúčelnosti“ nákladů řízení, což je předmětem úpravy § 142 o. s. ř. To však nelze ztotožňovat s „důvody hodnými zvláštního zřetele“ pro odepření práva náhrady nákladů řízení, neboť při hodnocení této otázky se vychází ze zcela jiných předpokladů podle § 150 o. s. ř., kdy jde o posouzení, zda zde nejsou dány výjimečné okolnosti a důvody hodné zvláštního zřetele umožňující prolomit základní zásadu, která ovládá rozhodování o nákladech řízení vyjádřenou v § 142 o. s. ř. Nezbývá jim proto než znovu poukázat na to, že z odvolání vedlejší účastnice se žádné „relevantní důvody hodné zvláštního zřetele“ nepodávaly a krajský soud, byť uvedl, že uvažuje o použití § 150 o. s. ř., jim nesdělil, v čem konkrétně důvody zvláštního zřetele spatřuje, tedy v jakých konkrétních okolnostech dané věci. Pouhým formálním odkazem na § 150 o. s. ř. není tento prostor vytvořen, neboť nemohli dopředu (jak uvádějí) „věštit“, jaké úvahy k tomuto závěru krajský soud povedou a z jakých důkazů, jež byly provedeny před okresním soudem, nebo okolností případu hodlá tyto úvahy o důvodech hodných zvláštního zřetele odvíjet. Nebyl jim dán ani prostor pro případné navržení důkazů k jejich vyvrácení, a to vše za stavu, kdy se tedy žádné důkazy neprováděly, takže mělo být vycházeno pouze ze skutkových a právních závěrů učiněných okresním soudem.

13. Tvrzení vedlejší účastnice o důvodech hodných zvláštního zřetele, opírající se o usnesení Ústavního soudu ze dne 7. 12. 2021 sp. zn. III. ÚS 2144/21 (všechna rozhodnutí Ústavního soudu jsou dostupná na http://nalus.usoud.cz), není „zrcadlově stejnou situací“

s nyní posuzovanou věcí. Zde polemizují s tvrzením vedlejší účastnice (viz body 43 a 44 jejího vyjádření), že krajský soud vysvětlil, proč přes její neúspěch v předmětném řízení seznal, že zde existovalo její legitimní očekávání v uznání investic do předmětného domu č. p. X v katastrálním území V. Vedlejší účastnice v této části podle stěžovatelů pouze opakuje příslušnou pasáž z odůvodnění napadaného usnesení krajského soudu, aniž předestírá vlastní argumentaci. Rovněž tak stěžovatelé odmítli úvahy vedlejší účastnice o účelovém zneužití práva na právní pomoc s dodatkem, že tato argumentace ani v řízení před obecnými soudy předestřena nebyla. K tomu dodali, že o tom, co se má hradit z odměny správce konkurzní podstaty, je příslušný rozhodovat pouze konkurzní soud, takže tuto věc ani krajský soud rozhodnout nemohl. Navíc podle nich ani neodůvodnil svůj „spekulativní závěr o ‚plýtvání' konkurzními prostředky", přitom právě to mělo být důvodem hodným zvláštního zřetele pro postup podle § 150 o. s. ř. Stěžovatelé tak svou argumentaci uzavřeli s tím, že požadavky § 150 o. s. ř. naplněny nebyly, takže k jimi tvrzenému porušení jejich ústavně zaručených práv (viz sub 1) došlo.

V. Posouzení důvodnosti ústavní stížnosti

14. V řízení o ústavních stížnostech [čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy, § 72 a násl. zákona o Ústavním soudu] Ústavní soud jako soudní orgán ochrany ústavnosti (čl. 83 Ústavy) přezkoumává rozhodnutí či postup orgánů veřejné moci jen z hlediska, zda jimi nedošlo k porušení ústavně zaručených základních práv a svobod.

15. Stěžovatelé namítají, že v daném soudním řízení jim nebylo umožněno skutkově a právně argumentovat k uplatnění moderačního oprávnění krajským soudem podle § 150 o. s. ř.

16. K problematice nákladů řízení se Ústavní soud, jak plyne z jeho ustálené judikatury, staví zdrženlivě a podrobuje ji toliko omezenému ústavněprávnímu přezkumu. Ačkoliv i rozhodnutí o nákladech řízení může mít citelný dopad do majetkové sféry účastníků řízení, samotný spor o náklady řízení zpravidla nedosahuje intenzity způsobilé porušit jejich základní práva a svobody. Nicméně rozhodování o nákladech řízení je součástí řízení jako celku, a i na něj proto dopadají požadavky řádného procesu, k nimž náleží i požadavek na vytvoření prostoru pro to, aby účastníci řízení mohli účinně uplatňovat námitky a argumenty způsobilé ovlivnit rozhodování soudu, s nimiž se soud musí v rozhodnutí náležitě vypořádat. Dodržení tohoto požadavku je o to naléhavější v odvolacím řízení, nemá-li již po přijetí rozhodnutí účastník řízení procesní prostředek, jak své námitky uplatnit, na rozdíl od rozhodnutí nalézacího soudu, kdy lze námitky vznést alespoň *ex post* v odvolání. Takový postup krajského soudu vede k situaci, kdy je účastník řízení nucen vznášet takové námitky poprvé až v řízení před Ústavním soudem, které je však ze své povahy zaměřeno na posuzování jiných skutečností a z jiných hledisek, než jsou hlediska obecného práva [srov. nálezy Ústavního soudu ze dne 23. 11. 2010 sp. zn. IV. ÚS 2738/10 (N 235/59 SbNU 391) a ze dne 16. 9. 2014 sp. zn. I. ÚS 2456/13 (N 168/74 SbNU 451) a v nich citovaná další rozhodnutí Ústavního soudu].

17. Evropský soud pro lidská práva (dále jen „ESLP") v rozsudku ze dne 5. 9. 2013 ve věci *Čepek proti České republice*, stížnost č. 9815/10 (dostupný na http://hudoc.echr.coe.int, v českém překladu na http://portal.justice.cz/), uvedl, že i část civilního řízení týkající se nákladů řízení musí být zohledněna při určení, zda toto řízení ve svém celku vyhovělo požadavku spravedlnosti; na rozhodování o nákladech řízení je proto čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva") použitelný.

18. Řádně vedené soudní řízení podle čl. 36 odst. 1 ve spojení s čl. 38 odst. 2 Listiny či se zásadami spravedlivého procesu podle čl. 6 odst. 1 Úmluvy zahrnuje podle Ústavního soudu, stejně jako ESLP, také právo na kontradiktorní řízení, z nějž vyplývá právo účastníků seznámit se s každým důkazem nebo vyjádřením, jejichž účelem je ovlivnit rozhodování soudu, a musí mít možnost se k nim vyjádřit. Zásada kontradiktornosti řízení vyžaduje, aby soudy nezakládaly

svá rozhodnutí na skutkových nebo právních otázkách, které nebyly projednány během soudního řízení a způsobily takový obrat, že ho nemohl předpokládat ani bdělý účastník. Uvedené zásady se vztahují i na spory o nákladech řízení. Jde sice o druhotný aspekt procesu, což může odůvodnit skutečnost, že soud není povinen umožnit projednání všech skutkových a právních skutečností určujících pro jeho rozhodování o tomto aspektu sporu. Zásada kontradiktornosti však nesmí být zcela pominuta. I když možnost účastníků vyjádřit své stanovisko k nákladům řízení může být omezena, neměli by být překvapeni nečekaným a nepředvídaným obratem.

19. Zmíněný procesní prostor je třeba chápat v materiálním smyslu, tedy jako reálnou možnost uplatnění relevantní právní i skutkové argumentace. Splnění této podmínky je třeba posuzovat vždy s ohledem na konkrétní průběh toho kterého soudního řízení a vzhledem k osobám jeho účastníků (např. zda jde o osoby práva znalé nebo zda jsou kvalifikovaně zastoupeny, či nikoliv). Předpokladem jejího naplnění je, že účastník řízení musí mít možnost seznámit se s argumenty protistrany, která se uplatnění § 150 o. s. ř. domáhá; tam, kde soud zvažuje aplikaci tohoto ustanovení *ex officio*, případně má-li v úmyslu zohlednit (i) jiné skutečnosti, než které uplatnila protistrana, je nezbytné, aby účastníka (alespoň rámcově) seznámil s důvody, které jej k postupu podle uvedeného ustanovení vedou. Nelze sice vyloučit, že v některých případech postačí upozornění na možnost aplikace § 150 o. s. ř., pak se ale takové důvody (o jejichž relevanci nemůže být vážnějších pochyb) musí dostatečně zřetelně podávat z dosavadního průběhu řízení.

20. Vedlejší účastnice se sice v odvolacím řízení postupu podle § 150 o. s. ř. domáhala, důvodem pro to však měla zjevně být „neúčelnost“ vynaložení nákladů na právní zastoupení s ohledem na to, že stěžovatelé jsou sami advokáty. Tato skutečnost však je rozhodná z hlediska posouzení podle § 142 odst. 1 o. s. ř., přičemž ani z napadeného usnesení neplyne, že by důvodem pro nepřiznání náhrady nákladů řízení byla jejich „neúčelnost“ (nanejvýš mohlo jít o jeden z celé řady dalších důvodů). Ústavní soud rovněž neshledal, že by stěžovatelé mohli seznat případné důvody jinak. Okresní soud se sice zabýval možností použití § 150 o. s. ř., v tomto bodě však nejenže stručně uzavřel, že žádné důvody nezjistil, ale současně poukázal na to, že od počátku řízení dal vedlejší účastnici najevo svůj právní názor a že ta přesto na žalobě setrvala.

21. S ohledem na výše uvedené skutečnosti Ústavní soud nemohl dospět k závěru, že by postup vedlejší účastnice v soudním řízení mohl vést stěžovatele, a to i při zachování maximální procesní bdělosti, k uplatnění argumentace, jež by byla ve vztahu k důvodům, na nichž krajský soud použití § 150 o. s. ř. založil, relevantní. Stejně tak ani z protokolu o jednání ze dne 6. 9. 2022 (viz na č. l. 935 vyžádaného soudního spisu) neplyne, že by krajský soud jakýmkoliv způsobem naznačil, že by v některých skutečnostech, vyšlých v řízení najevo a odlišných od těch, na které vedlejší účastnice poukázala, mohl spatřovat „důvody zvláštního zřetele hodné“ ve smyslu tohoto ustanovení. Poukazuje-li krajský soud na to, že stěžovatelé se na tomto jednání vyjádřili, že žádné důvody použití uvedeného ustanovení nespatřují, nepokládá Ústavní soud samotnou tuto skutečnost za podstatnou, neboť šlo o zvláštní případ, kdy stěžovatelé důvody uplatněné krajským soudem nemohli předjímat, a tudíž se k nim nemohli ani vyjádřit.

22. Není přitom úkolem Ústavního soudu, aby rozhodoval, který ze soudů rozhodujících v nynější věci postupoval v souladu s podústavním právem. Ze soudního protokolu (viz sub 20 a 21), dále z obsáhlého vyjádření vedlejší účastnice k ústavní stížnosti, stejně jako z obsáhlé protiargumentace stěžovatelů v replice však plyne, že je důvodná námitka stěžovatelů, že nedostali potřebný procesní prostor k tomu, aby se vyjádřili k návrhu vedlejší účastnice na postup podle § 150 o. s. ř. a aby v tomto ohledu mohli v odvolacím jednání vznášet tvrzení či důkazní návrhy. To se v odvolacím řízení nestalo, a to zjevně na úkor ústavně zaručeného práva na řádně vedené soudní řízení podle čl. 36 odst. 1 ve spojení s čl. 38 odst. 2 Listiny.

23. Nezbývá proto než uzavřít, že stěžovatelům byla možnost skutkové a právní argumentace upřena, přičemž není důvod pochybovat o tom, že kdyby tomu tak nebylo, stěžovatelé by svou rozsáhlou argumentaci, jak je zahrnuta do ústavní stížnosti, uplatnili již v odvolacím řízení. Ústavní soud se přitom nepovažuje být oprávněn se její důvodností zabývat, neboť posuzování naplnění podmínek § 150 o. s. ř. náleží výlučně obecným soudům. Přitom je z výše uvedeného (zejména z argumentace ve vyjádření vedlejší účastnice a repliky stěžovatelů) zřejmé, že právě v důsledku tohoto procesního pochybení krajského soudu by se věc z hlediska meritorního vlastně měla řešit až v řízení před Ústavním soudem, kde byla teprve předložena argumentace, kterou měl posoudit již krajský soud. Ústavní soud proto současně upozorňuje, že svým rozhodnutím zásadně nemíní posouzení sporné otázky krajským soudem jakkoliv předjímat a po skončení řízení mu věcnou správnost (zákonnost) takového posouzení přezkoumávat nepřísluší, neboť nejde o referenční hledisko ústavněprávního přezkumu.

VI. Závěr

24. Ze shora uvedených důvodů Ústavní soud podle § 82 odst. 1 a odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu ústavní stížnosti stěžovatelů vyhověl a podle § 82 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu zrušil napadený výrok II usnesení krajského soudu. Vzhledem k tomu, že došlo ke „znovuotevření“ odvolacího řízení, Ústavní soud současně zrušil i jeho výrok III o nákladech odvolacího řízení.

25. Ústavní soud znovu zdůrazňuje, že nechce jakkoliv předjímat výsledek odvolacího řízení, pouze s ohledem na konkrétní okolnosti věci (viz blíže sub 20 až 22) pokládá za nutné vytvořit v něm prostor pro to, aby se stěžovatelé mohli vyjádřit k důvodům použití § 150 o. s. ř. tak, jak byly v napadeném usnesení uvedeny, a aby na ně mohl reagovat krajský soud v následném rozhodnutí.

26. Takto Ústavní soud rozhodl bez nařízení ústního jednání, neboť od něho nebylo možno očekávat další objasnění věci (§ 44 zákona o Ústavním soudu).

Č. 59
Náhrada škody způsobené státem v souvislosti s nezákonně vedeným přestupkovým řízením; povinnost soudu vypořádat se s odkazem na právní názor Ústavního soudu
(sp. zn. IV. ÚS 3398/22 ze dne 11. dubna 2023)

I. Předloží-li v řízení před soudem účastník argumentaci založenou na právním názoru Ústavního soudu, je povinností obecného soudu takový argument vypořádat v odůvodnění rozhodnutí.

II. Obecný soud poruší ústavně zaručené právo na soudní ochranu a na náhradu škody podle čl. 36 odst. 1 ve spojení s čl. 36 odst. 3 Listiny základních práv a svobod, nepřihlédne-li při rozhodování o náhradě škody podle zákona č. 82/1998 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem a o změně zákona České národní rady č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti (notářský řád), ve znění pozdějších předpisů, ke skutečnosti, že přestupkové řízení bylo bez zavinění stěžovatele zastaveno z důvodu procesního pochybení orgánu veřejné moci, neboť postupuje způsobem, jenž přiznání náhrady škody *de facto* vylučuje.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy senátu Jana Filipa (soudce zpravodaj) a soudců Josefa Fialy a Radovana Suchánka o ústavní stížnosti stěžovatele Christiana Cardelliho, zastoupeného JUDr. Miroslavem Tichým, advokátem, sídlem Říčanská 1984/5, Praha 10 – Vinohrady, proti usnesení Městského soudu v Praze ze dne 19. října 2022 č. j. 17 Co 323/2022-45 a rozsudku Obvodního soudu pro Prahu 1 ze dne 22. června 2022 č. j. 23 C 187/2021-29, za účasti Městského soudu v Praze a Obvodního soudu pro Prahu 1 jako účastníků řízení a České republiky – Ministerstva zemědělství, sídlem Těšnov 65/17, Praha 1 – Nové Město, jako vedlejšího účastníka řízení, takto:

I. Rozsudkem Obvodního soudu pro Prahu 1 ze dne 22. června 2022 č. j. 23 C 187/2021-29 bylo porušeno ústavně zaručené právo stěžovatele na soudní ochranu zaručené v čl. 36 odst. 1 a 3 Listiny základních práv a svobod a čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod.

II. Usnesení Městského soudu v Praze ze dne 19. října 2022 č. j. 17 Co 323/2022-45 a rozsudek Obvodního soudu pro Prahu 1 ze dne 22. června 2022 č. j. 23 C 187/2021-29 se zrušují.

Odůvodnění

I. Skutkové okolnosti posuzované věci a obsah napadených rozhodnutí

1. Stěžovatel se ústavní stížností podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“) a § 72 a násl. zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění

pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“) domáhá zrušení v záhlaví uvedených rozhodnutí s tvrzením, že jimi bylo porušeno jeho právo podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“).

2. Z ústavní stížnosti a vyžádaného soudního spisu sp. zn. 23 C 187/2021, vedeného Obvodním soudem pro Prahu 1 (dále jen „obvodní soud“), se podává, že stěžovatel jako podnikající fyzická osoba byl rozhodnutím Městské veterinární správy v Praze Státní veterinární správy (dále jen „MěVS“) ze dne 3. 9. 2020 č. j. SVS/2020/100666-A uznán vinným ze spáchání přestupku podle § 17a odst. 5 zákona č. 110/1997 Sb., o potravinách a tabákových výrobcích a o změně a doplnění některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o potravinách“). Tohoto přestupku se stěžovatel měl dopustit tím, že nesplnil informační povinnost podle § 3d odst. 3 zákona o potravinách. V únoru 2020 stěžovatel ohlásil příjem zásilek zmrazených produktů rybolovu z Itálie a jako příjemce zásilek uvedl sídlo své společnosti, ač toto místo nebylo schváleno ani zaregistrováno jako provozovna pro příjem těchto zásilek. Zásilka navíc přišla jinam, než bylo nahlášeno v informačním systému Státní veterinární správy.

3. Proti rozhodnutí MěVS se stěžovatel bránil odvoláním. V něm uvedl, že potraviny objednal u svého partnera v Italské republice, do České republiky je dovezl dopravce objednaný stěžovatelem a v České republice byly potraviny dodány do restaurací, které si produkty objednaly od stěžovatele. Stěžovatele tak neměla stíhat informační povinnost, neboť nebyl ani tím, kdo potraviny poprvé přivezl na území České republiky, a nebyl ani místem určení těchto potravin, jímž byly ony restaurace. Stěžovatel v odvolání rovněž předestřel některé další argumenty.

4. O odvolání stěžovatele rozhodla Ústřední veterinární správa Státní veterinární správy (dále jen „ÚVS“) rozhodnutím ze dne 11. 10. 2020 č. j. SVS/2020/122769-G, jímž shora uvedené rozhodnutí MěVS zrušila. ÚVS v rozhodnutí konstatuje, že bez ohledu na stěžovatelovy námitky je třeba rozhodnutí MěVS zrušit, neboť došlo k závažnému procesnímu pochybení. ÚVS zjistila, že kontrola provedená MěVS nebyla ukončena v souladu s kontrolním řádem [zákon č. 255/2012 Sb., o kontrole (kontrolní řád)], neboť nebylo doloženo, že by byl vypracován kontrolní protokol a doručen stěžovateli. Na závěr odůvodnění svého rozhodnutí dále ÚVS uvádí, že považuje za zmatečné, že MěVS ve svém rozhodnutí na jedné straně za místo určení považuje restaurace, a na druhé straně za potravinářský podnik, který stíhá informační povinnost, považuje stěžovatele, tedy třetí osobu, která obchod zprostředkovala.

5. V návaznosti na rozhodnutí ÚVS odeslala MěVS stěžovateli přípis označený „Nepokračování v zahájené kontrole ze dne 14. 4. 2020“. V něm stěžovatele informuje, že již uplynula lhůta pro vyhotovení kontrolního protokolu, a proto nebude v kontrole pokračovat.

6. Stěžovatel následně podal u MěVS žádost o náhradu škody způsobené nezákonným rozhodnutím. Stěžovatel požadoval nahradit náklady na právní zastoupení, překlad a tlumočení v celkové výši 8 146 Kč.

7. Vedlejší účastník, jemuž byla stěžovatelova žádost postoupena, na ni reagoval přípisem ze dne 7. 4. 2021, jímž se stěžovateli omluvil za pochybení správního orgánu v jeho věci, žádost o náhradu škody však považoval za neoprávněnou.

8. Stěžovatel se svou žalobou podanou u obvodního soudu domáhal přiznání částky 8 146 Kč s příslušenstvím z titulu náhrady škody za nezákonné rozhodnutí.

9. Obvodní soud žalobu napadeným rozsudkem zamítl jako nedůvodnou. Konstatoval, že v řízení před správními orgány nebylo vydáno žádné pravomocné rozhodnutí, jež by následně bylo pro nezákonnost zrušeno. Současně stěžovatele poučil, že má právo podat odvolání.

10. Napadeným usnesením Městský soud v Praze (dále jen „městský soud“) podané odvolání odmítl, neboť napadeným rozsudkem obvodního soudu bylo rozhodnuto o plnění nepřevyšujícím částku 10 000 Kč.

II. Argumentace stěžovatele

11. Stěžovatel vytýká napadeným rozhodnutím, že nezohlednila jeho argumentaci nálezem ze dne 31. 8. 2021 sp. zn. III. ÚS 917/21 (N 155/107 SbNU 296; všechna rozhodnutí Ústavního soudu jsou dostupná na http://nalus.usoud.cz). Podle stěžovatele ve skutkově srovnatelné situaci Ústavní soud konstatoval, že je dán nárok na náhradu škody za nezákonné rozhodnutí. Tím, že obvodní soud nezohlednil stěžovatelovu argumentaci, neprovedl ústavně souladnou interpretaci právní úpravy.

12. Stěžovatel uznává, že částka, jíž se domáhal svou žalobou, je standardně Ústavním soudem vnímána jako bagatelní. Stěžovatel zdůrazňuje, že i tato částka je pro něj jako podnikatele v oboru, který byl výrazně zasažen pandemickými opatřeními, významná. Navíc je za bagatelní považována částka, která představuje dvojnásobek životního minima. Vedle toho mělo řízení se stěžovatelem dopad na jeho pověst v oboru, neboť byl nucen v průběhu řízení identifikovat své obchodní partnery, u nichž následně mohla rovněž proběhnout kontrola. Dále stěžovatel upozorňuje, že vedle jistiny je třeba počítat s jejím příslušenstvím a náklady řízení. Konečně pak stěžovatel zdůrazňuje, že řízení, které s ním bylo vedeno, a rovněž následná nutnost domáhat se náhrady škody v řízení před soudy, pro něj představovaly ztrátu času a energie. Z rozsahu spisu správních orgánů je podle stěžovatele zřejmé, že byl vytěžován po dobu několika měsíců.

13. Dále stěžovatel namítá, že bylo-li jeho odvolání proti rozsudku obvodního soudu odmítnuto, přestože byl poučen o možnosti podat odvolání, představuje takový postup porušení jeho ústavně zaručeného práva podle čl. 36 odst. 1 Listiny.

III. Procesní předpoklady řízení před Ústavním soudem

14. Ústavní soud se nejprve zabýval tím, zda jsou splněny procesní předpoklady projednání ústavní stížnosti. Dospěl k závěru, že ústavní stížnost byla podána oprávněným stěžovatelem, který byl účastníkem řízení, ve kterém byla vydána rozhodnutí napadená ústavní stížností. Ústavní soud je k jejímu projednání příslušný. Stěžovatel je právně zastoupen v souladu s požadavky § 29 až 31 zákona o Ústavním soudu.

15. Při posouzení včasnosti a přípustnosti ústavní stížnosti Ústavní soud konstatuje, že napadeným usnesením městského soudu bylo rozhodnuto o odmítnutí odvolání, přičemž ze soudního spisu není zřejmé, že by stěžovatel podal žalobu pro zmatečnost podle § 229 odst. 4 občanského soudního řádu, a ani nic takového stěžovatel netvrdí.

16. Podle stanoviska pléna Ústavního soudu ze dne 16. 12. 2008 sp. zn. Pl. ÚS-st. 26/08 (ST 26/51 SbNU 839; 79/2009 Sb.) je ústavní stížnost proti pravomocnému rozhodnutí, jímž bylo odmítnuto odvolání, nepřípustná, neuplatnil-li stěžovatel proti tomuto rozhodnutí žalobu pro zmatečnost. Z odůvodnění stanoviska pléna je zřejmé, že plénum považuje žalobu pro zmatečnost za opravný prostředek, na jehož základě může stěžovatel nechat přezkoumat odmítnutí odvolání, a tudíž jde o prostředek, který je třeba vyčerpat před podáním ústavní stížnosti.

17. Ústavní soud zároveň neshledal, že by posuzovaná ústavní stížnost svým významem podstatně přesahovala vlastní zájmy stěžovatele, což by jinak mohlo odůvodňovat uplatnění výjimky podle § 75 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu. Stěžovatel ostatně žádnou argumentaci podporující uplatnění naposledy uvedeného ustanovení zákona o Ústavním soudu nenabídl.

18. Ústavní stížnost směřující proti rozsudku obvodního soudu je přípustná, neboť stěžovatel již k dispozici žádný opravný prostředek neměl. Při posouzení včasnosti ústavní stížnosti Ústavní soud zohlednil, že stěžovatel byl obvodním soudem poučen o možnosti podat odvolání. Na stěžovatelovu situaci tak lze vztáhnout judikaturu Ústavního soudu týkající se chybných poučení o možnosti podat dovolání. V takových situacích je sice dovolání samo

nepřípustné a je odmítnuto Nejvyšším soudem, Ústavní soud však lhůtu pro podání ústavní stížnosti odvozuje až od rozhodnutí o dovolání. Stěžovateli totiž nelze klást k tíži, že se řídil chybným poučením soudu [nález ze dne 31. 1. 2012 sp. zn. IV. ÚS 3476/11 (N 25/64 SbNU 269), shodně též usnesení ze dne 28. 3. 2017 sp. zn. III. ÚS 2345/16].

19. Proto i v obdobné situaci Ústavní soud dospěl k závěru, že ústavní stížnost byla podána včas.

IV. Vyjádření účastníků a replika stěžovatele

20. Soudce zpravodaj podle § 42 odst. 4 zákona o Ústavním soudu zaslal ústavní stížnost k vyjádření účastníkům a vedlejšímu účastníkovi řízení.

21. Obvodní soud se k ústavní stížnosti nevyjádřil. Pouze po urgenci adresované mu Ústavním soudem zaslal spis.

22. Městský soud ve vyjádření odkázal na odůvodnění svého rozhodnutí. Dále uvedl pouze, že souhlasí, aby o ústavní stížnosti bylo rozhodnuto bez nařízení jednání.

23. Vedlejší účastník ve vyjádření připustil, že obvodní soud ve svém rozhodnutí nereflektoval nález sp. zn. III. ÚS 917/21, jímž stěžovatel argumentoval, zároveň však podle jeho názoru rozhodl obvodní soud ve shodě s tímto nálezem, neboť zohlednil veškeré skutkové okolnosti případu. Podle vedlejšího účastníka je navíc v posuzované věci významná odlišnost oproti odkazovanému nálezu, neboť zde neexistuje pochybnost, že se stěžovatel dopustil „závadného jednání na úseku potravin“.

24. Soudce zpravodaj zaslal uvedená vyjádření stěžovateli na vědomí a k případné replice. Této možnosti stěžovatel využil a ve své replice zdůrazňuje, že i vedlejší účastník připouští, že obvodní soud nereflektoval nález sp. zn. III. ÚS 917/21. Naopak se vymezuje proti tvrzení vedlejšího účastníka, že existuje pochybnost, že by se dopustil přestupku. Takové tvrzení je podle stěžovatele zcela nepodložené a rozporné s presumpcí neviny, neboť o žádném závadném jednání stěžovatele nebylo pravomocně rozhodnuto.

V. Posouzení důvodnosti ústavní stížnosti

25. Z vyžádaného soudního spisu Ústavní soud zjistil, že stěžovatel shora odkazovaným nálezem sp. zn. III. ÚS 917/21 a další judikaturou Ústavního soudu argumentoval již v řízení před obvodním soudem. Tento jeho argument přitom obvodní soud nijak nevypořádal, ačkoli to okolnosti věci (nehledě na samotné ustanovení čl. 89 odst. 2 Ústavy) vyžadovaly pro řádné vedení soudního řízení a rozhodnutí v něm, jak to vyžaduje čl. 36 odst. 1 Listiny.

26. Ústavní soud ve své judikatuře opakovaně konstatoval, že z pohledu účastníka řízení je poukaz na předchozí relevantní rozhodnutí soudu v obdobné věci zásadním argumentem, který má potenci daný spor rozhodnout [např. nález ze dne 24. 11. 2016 sp. zn. II. ÚS 2588/16 (N 223/83 SbNU 481), bod 12 odůvodnění]. V takovém případě, jak vyplývá z ustálené judikatury Ústavního soudu i Evropského soudu pro lidská práva (dále jen „ESLP“), musejí soudy tento argument vzít v potaz a vypořádat se s ním v odůvodnění svého rozhodnutí. Tato povinnost je odrazem jak práva účastníka být slyšen v řízení a zájmu veřejnosti v demokratické společnosti na poznání důvodů soudního rozhodnutí (rozsudek ESLP ve věci *Tatišvili proti Rusku* ze dne 22. 2. 2007 č. 1509/02, § 58), tak i postavení Ústavního soudu při ústavně souladném výkladu práva aplikovaného orgány veřejné moci.

27. Jak Ústavní soud ve své judikatuře opakovaně zdůrazňuje, nezávislost rozhodování soudů se uskutečňuje v ústavním a zákonném procesněprávním a hmotněprávním rámci. Procesněprávní rámec představují především zásady řádně vedeného soudního řízení, jak vyplývají z čl. 36 a násl. Listiny, jakož i z čl. 1 Ústavy. Jednou z těchto zásad, představujících součást práva na řádný proces, jakož i pojmu právního státu (čl. 36 odst. 1 Listiny, čl. 1 odst. 1 Ústavy) a vylučujících libovůli při rozhodování, je i povinnost soudů své rozsudky odůvodnit. Nevyplývá-li právní řešení bez dalšího ze zákonného textu, soud musí v odůvodnění

dostatečným způsobem vysvětlit své právní úvahy s případnou citací publikované judikatury nebo názorů právní vědy. Argumentuje-li účastník řízení názory právní vědy nebo judikatury, musí se soud s názory uvedenými v těchto pramenech argumentačně vypořádat. Může případně i vysvětlit, proč je nepovažuje pro danou věc za relevantní. Jen tak může být odůvodnění rozhodnutí soudu přesvědčivé a jen tak může ospravedlnit rozhodnutí samotné v tom, že správný výklad práva je právě ten výklad, který soud zvolil [nálezy ze dne 17. 8. 2005 sp. zn. I. ÚS 403/03 (N 160/38 SbNU 277) nebo ze dne 11. 2. 2004 sp. zn. Pl. ÚS 1/03 (N 15/32 SbNU 131; 153/2004 Sb.)].

28. ESLP ve své ustálené judikatuře uvádí, že z čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva“) nevyplývá povinnost soudů dávat podrobnou odpověď na každý argument účastníka. Jde-li však o argument, který je zásadní pro rozhodnutí, tak soud na něj v zásadě musí výslovně reagovat (viz např. rozsudek ESLP ve věci *Luka proti Rumunsku* ze dne 21. 7. 2009 č. 34197/02, § 56 odůvodnění, nebo jeho rozsudek ve věci *Antonescu proti Rumunsku* ze dne 8. 2. 2011 č. 5450/02, § 33 odůvodnění).

29. Již samotná vada v odůvodnění napadeného usnesení obvodního soudu spočívající v nevypořádání stěžovatelova klíčového argumentu by proto s ohledem na právě uvedené měla vést k jeho zrušení. I s ohledem na vyjádření vedlejšího účastníka v průběhu řízení před obvodním soudem i jeho vyjádření k ústavní stížnosti ovšem Ústavní soud pokládá za nutné vyjádřit se rovněž ke klíčové otázce, totiž zda na skutkový stav, jak vyšel najevo v řízení před obvodním soudem, lze vztáhnout právní názor vyslovený v nálezu sp. zn. III. ÚS 917/21.

30. V odkazovaném nálezu Ústavní soud uvedl, že „okresní a krajský soud v projednávané věci v rozporu se skutkovým stavem nesprávně odhlédly od skutečnosti, že přestupkové řízení bylo zastaveno z důvodu procesního pochybení státu nezávislého na jednání stěžovatele (absence dostatečného důkazního materiálu, pro kterou nebylo možné v řízení pokračovat), a od skutečnosti, že přestupkové řízení je řízením o trestním obvinění podle čl. 6 Úmluvy, který stěžovateli garantuje právo na obhajobu. Obecnými soudy zvolený výklad (interpretace) příslušných ustanovení zákona č. 82/1998 Sb., [o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem a o změně zákona České národní rady č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti (notářský řád), ve znění pozdějších předpisů] přímo popírá jejich smysl (účel), neboť jím *a priori* vyloučily odpovědnost státu za škodu, aniž by důkladně vážily veškeré okolnosti a předpoklady zakládající vznik této odpovědnosti. Tímto postupem, nerespektujícím ústavní příkaz zakotvený v čl. 4 odst. 4 Listiny, došlo k porušení práva stěžovatele na soudní ochranu, zaručeného v čl. 36 odst. 1 Listiny. Ústavní soud shrnuje, že pokud obecný soud přehlíží skutečnosti nasvědčující splnění podmínek odpovědnosti státu za škodu v materiálním slova smyslu a současně interpretuje zákon o odpovědnosti státu za škodu způsobem, jenž přiznání náhrady škody fakticky vylučuje, poruší právo účastníka řízení zakotvené v čl. 36 odst. 3 Listiny“ (bod 29 odůvodnění).

31. Ve věci stěžovatele odvolací správní orgán zrušil rozhodnutí MěVS, aniž věcně reagoval na stěžovatelovy námitky, z důvodu procesního pochybení MěVS. V řízení tak nikdy nebylo s jistotou zjištěno, zda se na stěžovatele skutečně vztahovala povinnost, za jejíž porušení byl sankcionován. V takové situaci rozhodně nelze tvrdit, že je nepochybné, že stěžovatel přestupek spáchal, jak to činí vedlejší účastník.

32. Naopak procesní pochybení MěVS, jež je přičitatelné státu, zabránilo tomu, aby byl náležitě zjištěn skutkový a právní stav věci. Samotná skutečnost, že nebylo vydáno žádné pravomocné rozhodnutí, jež by následně bylo zrušeno, nemůže vést k závěru, že nelze dovodit odpovědnost státu za škodu. I ve shora citovaném nálezu sp. zn. III. ÚS 917/21 byla skutková a právní situace taková, že prvostupňové správní rozhodnutí bylo dvakrát zrušeno krajským úřadem a následně krajský úřad řízení zastavil. Ani zde tak nebylo k dispozici žádné pravomocné, následně zrušené rozhodnutí. Založil-li obvodní soud svůj rozsudek právě na

závěru, že neexistence takového rozhodnutí musí vést k zamítnutí žaloby (bod 6 rozsudku obvodního soudu), je takové rozhodnutí v rozporu s povinností respektovat vykonatelná rozhodnutí Ústavního soudu založenou čl. 89 odst. 2 Ústavy.

33. Vede-li se spor z finančního hlediska o částku bagatelní, nemusí jít z právního hlediska o spor bagatelní pro kvalitativní stránku věci tehdy, jeví-li se věc z hlediska ústavnosti natolik významná, že určitým způsobem „přesahuje“ věc samotnou. V prvé řadě může jít o situaci, kdy lze v individuálním případě uvažovat o natolik intenzivním zásahu, že by způsobil podle čl. 4 odst. 4 Listiny kolizi se samotnou podstatou a smyslem dotčeného základního práva či svobody. Do druhé skupiny je možno zařadit věci, kdy výsledky příslušného přezkumu, v němž jde o posouzení otázky ústavněprávní relevance, mohou mít zásadní význam z hlediska další rozhodovací činnosti obecných soudů, zejména pak, nebyla-li daná otázka dosud Ústavním soudem vyřešena a může mít vliv na posouzení velkého množství případů.

34. Obdobně lze o projednání ústavní stížnosti uvažovat i v situaci, kdy judikatura obecných soudů v totožných či obdobných bagatelních věcech, které však mají ústavněprávní pozadí, není jednotná, a kdy tedy soudy vyšších stupňů nemohou zajistit sjednocování jejich rozhodovací činnosti, přičemž takto vzniklý stav narušuje princip právní jistoty jako neoddělitelnou součást pojmu právního státu [nález ze dne 10. 4. 2014 sp. zn. III. ÚS 3725/13 (N 55/73 SbNU 89), bod 33]. Okolností způsobilou založit nutnost meritorního posouzení ústavní stížnosti i v případě bagatelní částky, o niž se spor vede, je rovněž zájem na důsledném respektování judikatury Ústavního soudu [nález ze dne 30. 9. 2019 sp. zn. III. ÚS 1576/19 (N 167/96 SbNU 137), bod 19]. Posledně zmíněná okolnost se týká i posuzované věci. Obvodní soud nerespektoval právní názor Ústavního soudu obsažený v nálezu sp. zn. III. ÚS 917/21 a ve skutkově srovnatelné věci rozhodl v rozporu s tímto právním názorem, nadto v situaci, kdy stěžovatel ve svém podání na tento nález výslovně odkázal. Zájem na dodržení čl. 89 odst. 2 Ústavy tak odůvodňuje zásah Ústavního soudu v této věci, přestože se z kvantitativního hlediska původní řízení vedlo o částku bagatelní.

35. Z důvodu porušení čl. 36 odst. 1 a 3 Listiny a čl. 6 odst. 1 Úmluvy ve spojení s čl. 89 odst. 2 Ústavy Ústavní soud podle § 82 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu ústavní stížnosti vyhověl a napadený rozsudek obvodního soudu podle § 82 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu zrušil. V dalším řízení bude úkolem obvodního soudu posoudit, zda byly náklady, jež stěžovatel požaduje nahradit, vynaloženy účelně a zda byly v přiměřené výši.

36. Z důvodu právní jistoty Ústavní soud zrušil také usnesení městského soudu, neboť toto rozhodnutí ztratilo svůj právní podklad, a zůstalo tak bez právní opory [srov. nález ze dne 15. 11. 2016 sp. zn. III. ÚS 1224/16 (N 215/83 SbNU 401), bod 22 odůvodnění].

37. Takto rozhodl Ústavní soud bez ústního jednání, neboť měl za to, že od něho nelze očekávat další objasnění věci (§ 44 zákona o Ústavním soudu).

Č. 60
Výpočet náhrady nákladů řízení po zrušení tzv. přísudkové vyhlášky; ochrana legitimního očekávání účastníků řízení (sp. zn. IV. ÚS 105/23 ze dne 11. dubna 2023)

I. Obecný soud postupuje ústavně souladně, použije-li při rozhodování o nákladech řízení ve věci žaloby na určení práva, že určitá osoba je dědicem, § 9 odst. 3 písm. a) vyhlášky č. 177/1996 Sb., o odměnách advokátů a náhradách advokátů za poskytování právních služeb (advokátní tarif), ve znění pozdějších předpisů.

II. Při posouzení, zda je dáno legitimní očekávání neúspěšného účastníka řízení před obecnými soudy, že bude postupem podle § 136 občanského soudního řádu mimořádně použita již neplatná tzv. přísudková vyhláška [vyhláška č. 484/2000 Sb., kterou se stanoví paušální sazby výše odměny za zastupování účastníka advokátem nebo notářem při rozhodování o náhradě nákladů v občanském soudním řízení a kterou se mění vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 177/1996 Sb., o odměnách advokátů a náhradách advokátů za poskytování právních služeb (advokátní tarif), ve znění pozdějších předpisů], je třeba přihlédnout k tomu, zda takový účastník sám v soudním řízení opakovaně požadoval, aby mu byl přiznán nárok na náhradu nákladů řízení zjištěný podle advokátního tarifu. Stejně tak je třeba upřednostnit legitimní očekávání úspěšného účastníka řízení, byla-li převážná část jeho úkonů v soudním řízení uskutečněna až po zrušení tzv. přísudkové vyhlášky.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy senátu Jana Filipa (soudce zpravodaj) a soudců Josefa Fialy a Radovana Suchánka o ústavní stížnosti stěžovatelů 1. Markéty Pavlovičové a 2. Vladimíry Šulcové, 3. Heleny Pavlovičové st., 4. Heleny Pavlovičové ml. a 5. Zdeňka Pavloviče, všech zastoupených JUDr. Christianem Choděrou, advokátem, sídlem Malá Štěpánská 2033/8, Praha 2 – Nové Město, proti výrokům I. b) až f) a výroku II rozsudku Krajského soudu v Ústí nad Labem ze dne 11. října 2022 č. j. 11 Co 186/2022-395, za účasti Krajského soudu v Ústí nad Labem jako účastníka řízení a Márie Kratochvílové, zastoupené JUDr. Bc. Jiřím Štumarem, advokátem, sídlem Plovární 478/1, Plzeň, jako vedlejší účastnice řízení, takto:

I. Výrokem I. b) rozsudku Krajského soudu v Ústí nad Labem ze dne 11. října 2022 č. j. 11 Co 186/2022-395 bylo porušeno ústavně zaručené právo 1. stěžovatelky na soudní ochranu zaručené v čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

II. Výrokem I. c) rozsudku Krajského soudu v Ústí nad Labem ze dne 11. října 2022 č. j. 11 Co 186/2022-395 bylo porušeno ústavně zaručené právo 2. stěžovatelky na soudní ochranu zaručené v čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

III. Výroky I. b) a c) rozsudku Krajského soudu v Ústí nad Labem ze dne 11. října 2022 č. j. 11 Co 186/2022-395 se zrušují.

IV. Ve zbývající části se ústavní stížnost odmítá.

V. Návrh vedlejší účastnice se zamítá.

Odůvodnění

I. Skutkové okolnosti posuzované věci a obsah napadeného rozhodnutí

1. Stěžovatelé se ústavní stížností podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“) a § 72 a násl. zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“) domáhají zrušení v záhlaví uvedeného soudního rozhodnutí s tvrzením, že jím bylo porušeno jejich ústavně zaručené právo na spravedlivý proces (*sc*. právo na soudní ochranu) podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“).

2. Z ústavní stížnosti, jakož i z vyžádaného spisu Okresního soudu v Chomutově (dále jen „okresní soud“) sp. zn. 28 C 74/2011 se podává, že vedlejší účastnice (v původním řízení žalobkyně) podala dne 4. 11. 2011 u okresního soudu žalobu, jíž se domáhala určení, že je dědičkou po svém bratru Zdenko Pavlovičovi. Jako žalovaní v řízení vystupovali první a druhá stěžovatelka a pan Alojz Pavlovič. V průběhu řízení dne 3. 7. 2019 pan Alojz Pavlovič zemřel a na jeho místo do řízení vstoupili stěžovatelé 3, 4 a 5.

3. Rozsudkem ze dne 23. 5. 2019 č. j. 28 C 74/2011-249 okresní soud žalobu zamítl a rozhodl o náhradě nákladů řízení stěžovatelů a náhradě nákladů řízení státu. Nárok první a druhé stěžovatelky na náhradu nákladů řízení okresní soud určil (bod 108 odůvodnění rozsudku) podle vyhlášky č. 177/1996 Sb., o odměnách advokátů a náhradách advokátů za poskytování právních služeb (advokátní tarif), ve znění pozdějších předpisů. Alojzi Pavlovičovi okresní soud přiznal pouze nárok na náhradu hotových výdajů ve výši 300 Kč za účast na prvním jednání (bod 109 odůvodnění rozsudku).

4. Na základě odvolání vedlejší účastnice Krajský soud v Ústí nad Labem (dále též jen „krajský soud“) rozsudek ze dne 23. 5. 2019 č. j. 28 C 74/2011-249 usnesením ze dne 30. 7. 2020 č. j. 9 Co 250/2019-290 zrušil, neboť dospěl k závěru, že je třeba doplnit dokazování provedením revizního znaleckého posudku.

5. Po doplnění dokazování okresní soud rozsudkem ze dne 29. 3. 2022 č. j. 28 C 74/2011-353 žalobu znovu zamítl a rozhodl o náhradě nákladů řízení stěžovatelů a náhradě nákladů řízení státu. Nárok stěžovatelů na náhradu nákladů řízení okresní soud opět určil podle advokátního tarifu (body 113 a 114 odůvodnění rozsudku).

6. K odvolání vedlejší účastnice krajský soud napadeným rozsudkem potvrdil výrok I rozsudku okresního soudu, jímž bylo rozhodnuto o zamítnutí žaloby, a rovněž výrok VII rozsudku okresního soudu, jímž bylo rozhodnuto o náhradě nákladů státu [spolu výrok I. a)]. Výroky I. b) až f) krajský soud změnil příslušné výroky rozsudku okresního soudu tak, že snížil nároky na náhradu nákladů řízení, jež příslušejí jednotlivým stěžovatelům. Výrokem II rozhodl krajský soud o nákladech odvolacího řízení.

7. Ve věci samé se krajský soud ztotožnil s právním hodnocením okresního soudu, změnil však nákladové výroky. Stěžovatelce 1 místo původní částky 173 770,17 Kč, přiznané okresním soudem, nově krajský soud přiznal částku 19 324,94 Kč. Stěžovatelce 2 místo původní částky 187 834,384 Kč nově přiznal 19 687,94 Kč. Stěžovatelům 3, 4, 5 místo původní částky 25 329,74 Kč pro každého zvlášť nově přiznal 8 292,94 Kč pro každého. Tento svůj postup odůvodnil krajský soud odkazem na usnesení Nejvyššího soudu ze dne 24. 8. 2016 č. j. 25 Cdo 1376/2016. Krajský soud poukázal na to, že v důsledku aplikace advokátního tarifu místo vyhlášky č. 484/2000 Sb., kterou se stanoví paušální sazby výše odměny za zastupování účastníka advokátem nebo notářem při rozhodování o náhradě nákladů v občanském soudním řízení a kterou se mění vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 177/1996 Sb., o odměnách advokátů a náhradách advokátů za poskytování právních služeb (advokátní tarif), ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „přísudková vyhláška“) se celková náhrada nákladů řízení

podstatně zvýšila. Proto shledal, že použití advokátního tarifu je v této věci v rozporu s principy spravedlnosti a legitimního očekávání (body 37 a 38 odůvodnění rozsudku). Proto vypočetl náhradu nákladů řízení za část řízení do vydání prvního rozsudku okresního soudu (tedy do 23. 5. 2019) podle přísudkové vyhlášky. Náklady ve zbytku řízení posuzoval podle advokátního tarifu.

II. Argumentace stěžovatelů

8. Stěžovatelé uvádějí, že jejich ústavní stížnost směřuje výlučně proti napadeným výrokům rozsudku krajského soudu, jimiž byl snížen jejich nárok na náhradu nákladů řízení. Rozhodnutí ve věci samé stěžovatelé nenapadají.

9. Stěžovatelé poukazují na to, že v řízení se první jednání konalo 24. 4. 2013, takže většina úkonů v řízení byla provedena až po zrušení přísudkové vyhlášky, k němuž došlo nálezem ze dne 17. 4. 2013 sp. zn. Pl. ÚS 25/12 (N 59/69 SbNU 123; 116/2013 Sb.). Uvedený nález byl ostatně Ústavním soudem vyhlášen ve stejný den, kdy se konalo první jednání ve věci stěžovatelů. Aplikoval-li krajský soud na všechny úkony v řízení přísudkovou vyhlášku, nesprávně vyložil rozhodnutí Nejvyššího soudu, na něž ve svém odůvodnění odkazuje.

10. Dále stěžovatelé poukazují na to, že vedlejší účastnice měla jako žalobkyně možnost kdykoliv řízení ukončit, chtěla-li by ve světle vydání nálezu sp. zn. Pl. ÚS 25/12 zabránit hrozící povinnosti nahradit náklady řízení vypočtené podle advokátního tarifu.

11. Konečně stěžovatelé namítají, že i kdyby se měla přísudková vyhláška stát východiskem pro výpočet náhrady nákladů řízení, bylo by třeba zohlednit ekonomický vývoj od jejího zrušení. V důsledku rozhodnutí krajského soudu podle stěžovatelů vedlejší účastnici bylo uloženo uhradit menší částku, než by musela zaplatit, kdyby přísudková vyhláška zůstala v platnosti a v ní uvedené částky by byly průběžně valorizovány.

III. Procesní předpoklady řízení před Ústavním soudem

12. Ústavní soud posoudil splnění procesních předpokladů řízení. Dospěl k závěru, že ústavní stížnost byla podána včas oprávněnými stěžovateli, kteří byli účastníky řízení, ve kterém bylo vydáno rozhodnutí obsahující výroky napadené ústavní stížností. Ústavní soud je k jejímu projednání příslušný. Stěžovatelé jsou právně zastoupeni v souladu s § 29 až 31 zákona o Ústavním soudu. Jejich ústavní stížnost je přípustná (§ 75 odst. 1 téhož zákona *a contrario*), neboť vyčerpali všechny zákonné procesní prostředky k ochraně svého práva.

IV. Vyjádření dalšího účastníka a vedlejší účastnice

13. Soudce zpravodaj podle § 42 odst. 4 zákona o Ústavním soudu zaslal ústavní stížnost k vyjádření dalšímu účastníkovi řízení a vedlejší účastnici k vyjádření.

14. Krajský soud ve svém vyjádření odkázal na odůvodnění napadeného rozsudku. Zdůraznil, že postupoval podle ustálené praxe Nejvyššího soudu a Ústavního soudu.

15. Vedlejší účastnice poukázala na to, že žalobu podávala za účinnosti přísudkové vyhlášky, a kdyby soudy při rozhodování o nákladech řízení nevycházely z této vyhlášky, vedlo by to k porušení jejího legitimního očekávání. Dále vedlejší účastnice odkázala na judikaturu Nejvyššího soudu a Ústavního soudu, z níž dovozuje, že použití advokátního tarifu by v její věci bylo v rozporu s principy spravedlnosti a legitimního očekávání. Vedlejší účastnice považuje ústavní stížnost za návrh zjevně neopodstatněný a navrhuje její odmítnutí. Konečně vedlejší účastnice navrhuje, aby Ústavní soud uložil stěžovatelům povinnost nahradit jí náklady řízení.

16. Vyjádření krajského soudu a vedlejší účastnice zaslal Ústavní soud stěžovatelům na vědomí a k případné replice. Stěžovatelé této možnosti nevyužili.

V. Posouzení důvodnosti ústavní stížnosti

17. Z ústavní stížnosti není zřejmé, zda stěžovatelé napadají výlučně dílčí výroky b) až f) výroku I napadeného rozsudku krajského soudu, nebo též výrok II téhož rozsudku, jímž bylo rozhodnuto o nákladech odvolacího řízení. Proto bylo třeba nejprve vymezit rozsah, ve kterém Ústavní soud napadená rozhodnutí přezkoumá.

18. V části III ústavní stížnosti nadepsané „Podstata ústavní stížnosti“ stěžovatelé uvádějí, že jejich ústavní stížnost směřuje výlučně proti jednotlivým částem výroku I. Zároveň ovšem v rekapitulaci řízení připomínají, že krajský soud při rozhodování o nákladech odvolacího řízení vycházel při určení tarifní hodnoty sporu nikoliv z hodnoty sporného dědictví, nýbrž ji určil podle § 9 odst. 3 advokátního tarifu, tedy z částky 35 000 Kč. Petit ústavní stížnosti pak směřuje k vydání nálezu, jímž Ústavní soud vysloví, že „rozhodnutím Krajského soudu v Ústí nad Labem … byla porušena ústavně zaručená práva stěžovatelů“ a „toto rozhodnutí se proto v napadené části ruší“.

19. Krajský soud ve svém vyjádření předložil argumentaci i ke svému rozhodnutí o výroku o nákladech odvolacího řízení.

20. V situaci, kdy z textu ústavní stížnosti není zcela zřejmé, zda „napadenou částí“ rozsudku krajského soudu mysleli stěžovatelé i II. výrok napadeného rozsudku, vyložil Ústavní soud, i s ohledem na rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci *Bulena proti České republice* (rozsudek ze dne 20. 4. 2004, stížnost č. 57567/00), celé podání stěžovatelů tak, že předmětem přezkumu před Ústavním soudem má být i tento výrok.

V. a) Obecná východiska přezkumu rozhodnutí o nákladech řízení

21. Ústavní soud je soudním orgánem ochrany ústavnosti (čl. 83 Ústavy), který stojí mimo soustavu soudů (čl. 91 odst. 1 Ústavy). Vzhledem k tomu jej nelze, vykonává-li svoji pravomoc tak, že podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy rozhoduje o ústavní stížnosti proti pravomocnému soudnímu rozhodnutí, považovat za další instanci v systému obecné justice, oprávněnou vlastním rozhodováním (nepřímo) nahrazovat rozhodování soudů; jeho úkolem je „toliko“ přezkoumat ústavnost soudních rozhodnutí, jakož i řízení, které jejich vydání předcházelo.

22. Ústavní soud zpravidla přistupuje k problematice rozhodování o nákladech řízení rezervovaně [nález ze dne 17. 4. 2019 sp. zn. II. ÚS 2632/18 (N 65/93 SbNU 301), bod 19 odůvodnění]. V posuzované věci jde navíc o rozhodování o nákladech řízení, které z hlediska judikatury Ústavního soudu představují bagatelní částky (viz výše sub 7) a kde je třeba na možné uplatnění jeho kasační pravomoci klást zvýšené nároky.

23. Do rozhodovací činnosti obecných soudů proto Ústavní soud zasahuje zpravidla až tehdy, je-li interpretace nebo aplikace ustanovení týkajících se náhrady nákladů řízení obecnými soudy projevem svévole, libovůle nebo je-li v extrémním rozporu s principy spravedlnosti, v důsledku čehož dochází k porušení práva stěžovatele podle čl. 36 odst. 1 Listiny [viz např. nálezy ze dne 13. 10. 2015 sp. zn. III. ÚS 411/15 (N 186/79 SbNU 111) a ze dne 30. 10. 2014 sp. zn. II. ÚS 2417/13 (N 199/75 SbNU 239)].

24. Za extrémní rozpor s principy řádně vedeného soudního řízení ve smyslu čl. 36 odst. 1 Listiny lze považovat např. to, že obecné soudy při rozhodování o nákladech řízení pominou princip legitimního očekávání účastníka řízení považovaný za jeden ze základních stavebních kamenů demokratického právního státu [viz např. nález ze dne 7. 6. 2016 sp. zn. IV. ÚS 3559/15 (N 106/81 SbNU 681)]. Tento princip nepůsobí bezprostředně mezi subjekty občanskoprávních vztahů, nýbrž především mezi jednotlivcem a orgány veřejné moci, jež jsou podle čl. 4 Ústavy povinny rozhodovat v souladu s ním a poskytovat mu ochranu ústavně souladným výkladem a používáním příslušných předpisů podústavního práva [viz např. nálezy ze dne 4. 8. 2010 sp. zn. I. ÚS 2054/10 (N 156/58 SbNU 329) nebo ze dne 11. 4. 2006 sp. zn. IV. ÚS 763/05 (N 82/41 SbNU 79)].

25. Vede-li se spor o částku bagatelní z finančního hlediska, nemusí to platit z právního hlediska pro kvalitativní stránku věci tehdy, jeví-li se věc z hlediska ústavnosti natolik významná, že určitým způsobem „přesahuje“ věc samotnou. V prvé řadě může jít o situaci, kdy lze v individuálním případě uvažovat o natolik intenzivním zásahu, že by způsobil podle čl. 4 odst. 4 Listiny kolizi se samotnou podstatou a smyslem dotčeného základního práva či svobody. Do druhé skupiny je možno zařadit věci, kdy výsledky příslušného přezkumu, v němž jde o posouzení otázky ústavněprávního významu, mohou mít zásadní význam z hlediska další rozhodovací činnosti obecných soudů, zejména pak, nebyla-li daná otázka dosud Ústavním soudem vyřešena a může mít vliv na posouzení velkého množství případů.

26. Obdobně lze o projednání ústavní stížnosti uvažovat i v situaci, kdy judikatura obecných soudů v totožných či obdobných bagatelních věcech, které však mají ústavněprávní pozadí, není jednotná, a kdy tedy soudy vyšších stupňů nemohou zajistit sjednocování jejich rozhodovací činnosti, přičemž takto vzniklý stav narušuje princip právní jistoty jako neoddělitelnou součást pojmu právního státu [nález ze dne 10. 4. 2014 sp. zn. III. ÚS 3725/13 (N 55/73 SbNU 89), bod 33 odůvodnění]. Okolností způsobilou založit nutnost meritorního posouzení ústavní stížnosti i v případě bagatelní částky, o niž se spor vede, je rovněž zájem na důsledném respektování judikatury Ústavního soudu [nález ze dne 30. 9. 2019 sp. zn. III. ÚS 1576/19 (N 167/96 SbNU 137), bod 19 odůvodnění]. Posledně zmíněná okolnost se týká i posuzované věci (viz blíže sub 27 až 29).

27. Ústavní soud v odůvodnění nálezu sp. zn. Pl. ÚS 25/12 uvedl řadu argumentů, proč není paušalizace nákladů řízení v podobě, jakou stanovovala přísudková vyhláška, v souladu s ústavním pořádkem, pročež lze v podrobnostech plně odkázat na jeho odůvodnění. Obecné soudy se se změnou právní úpravy, k níž došlo v důsledku přijetí nálezu sp. zn. Pl. ÚS 25/12, postupem času vypořádaly tak, že při absenci předpisu upravujícího paušální náklady řízení v jednom stupni bylo třeba postupovat analogicky podle § 151 odst. 2 věty první za středníkem o. s. ř. a výši náhrady nákladů stanovit právě podle advokátního tarifu (viz rozsudek velkého senátu občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu sp. zn. 31 Cdo 3043/2010 ze dne 15. 5. 2013). Nejvyšší soud tím splnil své poslání sjednotitele judikatury a pokusil se odstranit vzniklý stav nejistoty.

28. V nálezu sp. zn. IV. ÚS 3559/15 Ústavní soud mírně korigoval závěry Nejvyššího soudu a vyslovil právní názor, že k problematice náhrady nákladů řízení po zrušení přísudkové vyhlášky je nutno přistupovat obezřetněji. Uvedl, že vznikla-li většina nebo alespoň značná část nákladů řízení, o nichž je obecnými soudy rozhodováno, v době před zrušením přísudkové vyhlášky, mají soudy povinnost přihlédnout také k legitimním očekáváním účastníků řízení. Konkrétně konstatoval, že v případě, kdyby „rozhodnutí o náhradě nákladů na zastoupení advokátem podle advokátního tarifu znamenalo nezanedbatelné a z pohledu účastníků řízení nepředvídatelné zvýšení nákladů, nelze takto postupovat a je nutné hledat jiné ‚východisko z nouze‘, do očekávání účastníků nezasahující. Postupem předepsaným v zákoně, tedy aplikací § 151 odst. 2 věty první před středníkem o. s. ř., nelze pro absenci přísudkové vyhlášky výši náhrady nákladů zastoupení zjistit. Za této situace je namístě, aby obecné soudy vycházely z ustanovení, jež určuje jejich postup pro případ nemožnosti zjištění výše nároku, tedy z ustanovení § 136 o. s. ř., a určily výši nákladů na zastoupení podle volné, nikoliv však libovolné, úvahy“ (nález sp. zn. IV. ÚS 3559/15, bod 35 odůvodnění). Je tedy vždy nutno přihlédnout ke konkrétním okolnostem věci a k legitimním očekáváním účastníků řízení.

29. Konečně jako na významný pro rozhodnutí v posuzované věci je třeba poukázat na nález ze dne 14. 9. 2021 sp. zn. III. ÚS 1052/21 (N 163/108 SbNU 41; všechna rozhodnutí Ústavního soudu jsou dostupná na http://nalus.usoud.cz). Na tento nález ve svém vyjádření odkázal i krajský soud. V něm se Ústavní soud zabýval určením tarifní hodnoty v případě žaloby na určení, že někdo je dědicem. Ústavní soud označil jako „zcela ústavně souladný“ (bod 28 nálezu) postup obecných soudů, které vycházely z § 9 odst. 3 advokátního tarifu.

Předmětem řízení v žalobě na určení, že někdo je dědicem, totiž není „dědická věc“ podle § 8 odst. 7 advokátního tarifu, ani určení práva k věci, nýbrž určení právního vztahu penězi neocenitelného.

V. b) Uplatnění obecných východisek na konkrétní věc

30. Stěžovatelé v ústavní stížnosti argumentují tím, že jsou možné pouze dvě varianty výpočtu náhrady nákladů řízení. Ta, kterou použil okresní soud, je založena na výpočtu náhrady podle § 8 odst. 7 advokátního tarifu, a ta, kterou je použití přísudkové vyhlášky, tedy postup krajského soudu.

31. Při použití advokátního tarifu ovšem přichází v úvahu ještě subvarianta předpokládaná v § 9 odst. 3 advokátního tarifu, kterou použil krajský soud pro výpočet nákladů odvolacího řízení a rovněž pro výpočet nákladů předchozího řízení po dni 23. 5. 2019. Toto řešení přitom Ústavní soud ve svém nálezu sp. zn. III. ÚS 1052/21 (viz sub 29) shledal ústavně souladným a Ústavní soud nemá důvod se od tohoto hodnocení nyní odchylovat.

32. Právě uvedené nutně vede k závěru, že náklady odvolacího řízení byly vypočteny ústavně souladným způsobem. Totéž pak platí pro náklady stěžovatelů 3, 4 a 5, kteří vstoupili do řízení až v roce 2020 (usnesení okresního soudu ze dne 20. 5. 2020 č. j. 28 C 74/2011-285) a jejichž náklady krajský soud určil výlučně za použití § 9 odst. 3 advokátního tarifu. Jejich právní předchůdce totiž v řízení žádné náklady neměl a okresní soud mu přiznal pouze částku 300 Kč za účast na soudním jednání. Tuto částku krajský soud rozdělil rovným dílem mezi jeho tři právní nástupce. Obdobně náklady stěžovatelek 1 a 2 v období po 23. 5. 2019 byly vypočítány tímto způsobem. To má za následek, že ústavní stížnost je v tomto rozsahu návrhem zjevně neopodstatněným.

33. Zbývá posoudit náklady stěžovatelek 1 a 2 za dobu do 23. 5. 2019. Při použití § 9 odst. 3 advokátního tarifu by částka přiznaná stěžovatelkám 1 a 2 byla vyšší, neboť náhrada nákladů právního zastoupení by se určila na základě počtu úkonů a sazby za jeden úkon, jež by činila 2 000 Kč za úkony poskytnuté společně oběma stěžovatelkám a 2 500 Kč za úkony poskytnuté samostatně každé ze stěžovatelek. Místo poloviny z částky 13 000 Kč, již stěžovatelkám přiznal krajský soud podle přísudkové vyhlášky, by u stěžovatelky 1 šlo o 29 500 Kč a u stěžovatelky 2 o 32 000 Kč. Metodika výpočtu režijního paušálu je v případě rozsudku krajského soudu stejná. Cestovní náklady právního zástupce byly uplatňovány pouze za dobu po dni 23. 5. 2019. Fakticky tedy rozhodnutí krajského soudu posoudit náklady stěžovatelek podle přísudkové vyhlášky znamenalo snížení přiznané částky o 23 000 Kč a částky odpovídající dani z přidané hodnoty (dále jen „DPH“) u první stěžovatelky a 25 500 Kč a částky odpovídající DPH u druhé stěžovatelky.

34. Skutečnost, že rozdíl v přiznaných částkách je výrazně menší, než jak se jeví při porovnání částek přiznaných okresním soudem a výsledné částky přiznané krajským soudem, již sama o sobě oslabuje nutnost výjimečně použít jiný způsob výpočtu náhrady nákladů řízení, jíž argumentoval krajský soud.

35. Dále většina úkonů v řízení, které jsou předmětem rozhodování o náhradě nákladů řízení, byla učiněna po vydání nálezu sp. zn. Pl. ÚS 25/12. U stěžovatelky 2 jde o sedmnáct úkonů právní služby, z nichž dva (převzetí zastoupení a vyjádření k žalobě) proběhly v lednu 2013 (č. l. 20), třetí (účast na jednání) proběhl v den vyhlášení nálezu sp. zn. Pl. ÚS 25/12. Zbylých čtrnáct úkonů bylo učiněno již po zrušení přísudkové vyhlášky. U stěžovatelky 1, jejíž zastupování převzal advokát později, šlo o šestnáct úkonů, z nichž jeden (převzetí zastoupení) proběhl před zrušením přísudkové vyhlášky a jeden (účast na jednání) proběhl v den vyhlášení nálezu o zrušení přísudkové vyhlášky.

36. Pro posouzení legitimního očekávání vedlejší účastnice má Ústavní soud za klíčové, že vedlejší účastnice sama v průběhu řízení dvakrát předložila kalkulaci požadované náhrady nákladů řízení, přičemž v obou případech tyto náklady určila podle advokátního tarifu. Poprvé

se tak stalo dne 27. 5. 2019 (č. l. 239–240), podruhé 28. 3. 2022 (č. l. 341–342). Vedlejší účastnice rovněž v řízení dvakrát podala odvolání. Poprvé podala blanketní odvolání dne 19. 9. 2019 (č. l. 268), jež doplnila dne 25. 10. 2019 (č. l. 270–272). Podruhé podala blanketní odvolání 13. 5. 2022 (č. l. 370), jež doplnila 29. 7. 2022 (č. l. 373–375). Obě tato odvolání se vyjadřují výlučně k meritu (tedy k tomu, že má být určeno, že vedlejší účastnice je dědičkou), a nikoliv k nákladům řízení.

37. Rovněž usnesení krajského soudu ze dne 30. 7. 2020 č. j. 9 Co 250/2019-290, jímž bylo vyhověno prvnímu odvolání vedlejší účastnice, se nijak nezmiňuje o náhradě nákladů řízení před okresním soudem.

38. Na základě právě uvedených skutečností Ústavní soud neshledává, že by v řízení před obecnými soudy byly dány výjimečné okolnosti pro postup podle přísudkové vyhlášky. Výrazná většina úkonů v řízení proběhla až po jejím zrušení. Z úkonů činěných vedlejší účastnicí v průběhu řízení plyne, že sama očekávala, že náhrada nákladů řízení bude určována podle advokátního tarifu, a ani částka vypočtená podle advokátního tarifu (při jeho ústavně souladném použití) není nepřiměřeně vysoká. Přistoupil-li tedy krajský soud za tohoto skutkového stavu k použití přísudkové vyhlášky, porušil tím ústavně zaručené základní právo první a druhé stěžovatelky na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny, tak jak to plyne z právního názoru Ústavního soudu blíže rozvedeného sub 27 až 29.

39. Ústavní soud tak v této části uzavírá, že při posouzení, zda je dáno legitimní očekávání neúspěšného účastníka řízení před obecnými soudy, že bude postupem podle § 136 občanského soudního řádu mimořádně použita již neplatná přísudková vyhláška, je třeba přihlédnout k tomu, zda takový účastník sám v soudním řízení opakovaně požadoval, aby mu byl přiznán nárok na náhradu nákladů řízení zjištěný podle advokátního tarifu. Stejně tak je třeba upřednostnit legitimní očekávání úspěšného účastníka řízení, byla-li převážná část jeho úkonů v soudním řízení uskutečněna až po zrušení přísudkové vyhlášky jako v nyní posuzované věci stěžovatelek 1 a 2.

40. Požadovala-li však vedlejší účastnice opakovaně, aby jí byla přiznána náhrada nákladů řízení podle advokátního tarifu, nelze výjimečné použití přísudkové vyhlášky při postupu podle § 136 o. s. ř. odůvodnit ochranou legitimního očekávání vedlejší účastnice. Z jejího jednání v průběhu řízení je totiž zřejmé, že legitimní očekávání, že bude použita přísudková vyhláška, neměla, neboť její použití sama nikdy nenavrhovala, a naopak se domáhala aplikace advokátního tarifu.

41. Naopak bylo třeba upřednostnit legitimní očekávání stěžovatelů, že náklady budou určeny podle advokátního tarifu, neboť výrazná většina úkonů v řízení byla učiněna až po zrušení přísudkové vyhlášky.

VI. Závěr

42. Ústavní soud posoudil ústavní stížnost z hlediska kompetence dané mu Ústavou, tj. z pozice soudního orgánu ochrany ústavnosti, a dospěl k závěru, že výroky I. b) a c) napadeného rozsudku krajského soudu bylo porušeno ústavně zaručené základní právo stěžovatelek podle čl. 36 odst. 1 Listiny. Ústavní soud uzavírá, že ústavní stížnost je zčásti důvodná. Proto Ústavní soud podle § 82 odst. 1 zákona o Ústavním soudu ústavní stížnosti zčásti vyhověl a napadený rozsudek krajského soudu podle § 82 odst. 3 písm. a) téhož zákona v části uvedené ve výroku zrušil.

43. Výroky I. d), e) a f) i výrok II napadeného rozsudku krajského soudu vycházejí z ústavně konformní aplikace právní úpravy, v tomto rozsahu je tudíž ústavní stížnost podle § 43 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu návrhem zjevně neopodstatněným.

44. K žádosti vedlejší účastnice o zaplacení nákladů zastoupení (§ 62 odst. 4 zákona o Ústavním soudu) Ústavní soud uvádí, že pravidlem je úhrada vlastních nákladů řízení samotnými účastníky a vedlejšími účastníky. Podle odstavce 3 uvedeného ustanovení totiž platí,

že náklady řízení před Ústavním soudem, které vzniknou účastníkovi nebo vedlejšímu účastníkovi, hradí účastník nebo vedlejší účastník, nestanoví-li tento zákon jinak. Podle odstavce 4 stejného ustanovení může Ústavní soud v odůvodněných případech, podle výsledků řízení, usnesením uložit některému účastníkovi nebo vedlejšímu účastníkovi, aby zcela nebo zčásti nahradil jinému účastníkovi nebo vedlejšímu účastníkovi jeho náklady řízení. Ze znění tohoto ustanovení tedy vyplývá, že přiznání náhrady nákladů řízení v řízení před Ústavním soudem je rozhodnutím spíše výjimečným, přicházejícím v úvahu pouze tehdy, odůvodňují-li to zvláštní okolnosti. V nyní posuzované věci nicméně neshledal Ústavní soud důvod pro jejich přiznání, neboť žádné takové výjimečné okolnosti vedlejší účastnice netvrdila a neshledal je ani sám Ústavní soud. Proto žádost vedlejší účastnice zamítl.

45. Vzhledem k tomu, že od ústního jednání nebylo možno očekávat další objasnění věci, Ústavní soud od něj podle § 44 věty první zákona o Ústavním soudu upustil.

Č. 61
Požadavky na odůvodnění rozhodnutí Nejvyššího soudu (sp. zn. IV. ÚS 432/23 ze dne 11. dubna 2023)

Každá otázka předložená Nejvyššímu soudu v rámci dovolání, nikoli zjevně bezdůvodně, musí být minimálně jednou vypořádána s tím, že poté již Nejvyšší soud může rozhodnutí odůvodňovat stručně, často i jen odkazem na judikaturu. Pokud Nejvyšší soud předloženou otázku takto nevypořádá, popřípadě poukáže na rozhodnutí, která nejsou pro věc relevantní, poruší právo stěžovatele na soudní ochranu zaručené čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy senátu Josefa Fialy, soudce Radovana Suchánka a soudkyně zpravodajky Milady Tomkové o ústavní stížnosti stěžovatelky obchodní společnosti MAFRA, a. s., sídlem Karla Engliše 519/11, Praha 5 – Smíchov, zastoupené Mgr. Jiřím Urbánkem, advokátem, sídlem Na Kozačce 1289/7, Praha 2 – Vinohrady, proti usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30. listopadu 2022 č. j. 25 Cdo 2243/2022-931, za účasti Nejvyššího soudu jako účastníka řízení a V. M., zastoupené Mgr. Janem Poláčkem, advokátem, sídlem Zlatnická 1127/4, Praha 1 – Nové Město, jako vedlejší účastnice řízení, takto:

I. Usnesením Nejvyššího soudu ze dne 30. listopadu 2022 č. j. 25 Cdo 2243/2022-931 bylo porušeno právo stěžovatelky na soudní ochranu zaručené v čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

II. Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30. listopadu 2022 č. j. 25 Cdo 2243/2022-931 se zrušuje.

III. Vedlejší účastnici se náhrada nákladů řízení nepřiznává.

Odůvodnění

I. Vymezení věci

1. Posuzovanou ústavní stížností se stěžovatelka domáhá zrušení v záhlaví uvedeného rozhodnutí s tvrzením, že jím došlo k porušení jejího práva zaručeného v čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

2. Z ústavní stížnosti a vyžádaného spisu Obvodního soudu pro Prahu 5 (dále jen „obvodní soud“) sp. zn. 28 C 172/2017 se podává, že rozsudkem obvodního soudu č. j. 28 C 172/2017-823 ze dne 13. 9. 2021 byla stěžovatelce jako žalované uložena povinnost zaplatit žalobkyni (vedlejší účastnici řízení před Ústavním soudem) 700 000 Kč s příslušenstvím jako náhradu nemajetkové újmy. V rozsahu dalších 6 000 000 Kč byla žaloba zamítnuta. Nemajetková újma měla být způsobena, zjednodušeně řečeno, tím, jak deníky a internetové portály vydávané stěžovatelkou informovaly o vedlejší účastnici v souvislosti s jejím trestním stíháním (vedlejší účastnice byla obžalována z vraždy šesti osob a posléze byla soudem obžaloby zproštěna). Městský soud v Praze (dále jen „městský soud“) rozsudkem

č. j. 22 Co 9/2022-902 ze dne 24. 2. 2022 prvostupňové rozhodnutí co do výroků ve věci samé potvrdil.

3. Proti rozsudku městského soudu podala stěžovatelka dovolání, v němž k řešení vznesla tři právní otázky. Zaprvé, městský soud se podle stěžovatelky odchýlil od rozhodovací praxe tím, že jednotlivá sdělení (jimiž měla vzniknout újma) posuzoval izolovaně mimo kontext jednotlivých článků i celé trestní věci. Zadruhé, Nejvyšší soud měl zodpovědět, zda městský soud postupoval správně, když navýšil finanční zadostiučinění z toho důvodu, že stěžovatelka v řízení trvala na tom, že nejednala protiprávně; tato otázka dosud podle stěžovatelky nebyla v judikatuře řešena. Zatřetí, městský soud se měl odchýlit od rozhodovací praxe tím, že částka přiznaná vedlejší účastnici spolu s částkami, které vysoudila ve sporech s dalšími médii, převyšuje částku, kterou obdržela jako náhradu újmy od státu. Nejvyšší soud ústavní stížností napadeným usnesením stěžovatelčino dovolání odmítl pro nepřípustnost, neboť otázky týkající se kritérií předestřených stěžovatelkou již byly Nejvyšším soudem řešeny, městský soud zohlednil všechna relevantní kritéria, nepominul, že na vzniku újmy se podílely stát i další subjekty, při úvaze o výši plnění vycházel z vedlejší účastnici již přiznaných náhrad nemajetkové újmy a výši zadostiučinění porovnal i s náhradami přiznanými v jiných sporech. Z toho vyplývá, že zadostiučinění přiznané vedlejší účastnici není zjevně nepřiměřené.

4. V ústavní stížnosti stěžovatelka namítá, že Nejvyšší soud na v dovolání vznesené otázky, a to zejména na první dvě, neodpověděl, čímž zasáhl do jejího práva na soudní ochranu. Nejvyšší soud se podle stěžovatelky nikterak nevypořádal s argumentací, podle které posuzoval městský soud jednotlivá sdělení izolovaně, ani s argumentací, že městský soud nesprávně zvýšil finanční zadostiučinění kvůli tomu, že stěžovatelka s žalobou vedlejší účastnice nesouhlasila. Stěžovatelka následně rekapituluje argumentaci, kterou k těmto dvěma otázkám v dovolání předložila.

5. Podle stěžovatelky se Nejvyšší soud zaměřil jen na přiměřenost přiznané částky, které se dotýkala toliko třetí v dovolání vznesená otázka. I ta však mířila jiným směrem, než čím se Nejvyšší soud v napadeném rozhodnutí zabýval. Stěžovatelka v této souvislosti poukazovala na to, že částky přiznané vedlejší účastnici vůči médiím ve svém souhrnu významně převyšují částku přiznanou od státu za trestní stíhání, ačkoli sám městský soud dospěl k závěru, že v zásadní a převyšující míře byla vedlejší účastnici újma způsobena již samotným stíháním a širokým zpravodajstvím o něm, přičemž za takto způsobenou újmu odpovídá stát.

II. Procesní předpoklady řízení o ústavní stížnosti

6. Ústavní stížnost byla podána včas oprávněnou stěžovatelkou, jež byla účastnicí řízení, v němž bylo vydáno napadené rozhodnutí. Ústavní soud je k jejímu projednání příslušný. Stěžovatelka je právně zastoupena v souladu s § 29 až 31 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů. Ústavní stížnost je přípustná (§ 75 odst. 1 zákona o Ústavním soudu *a contrario*).

III. Průběh řízení před Ústavním soudem

7. Ústavní soud vyzval účastníka a vedlejší účastnici řízení k vyjádření k ústavní stížnosti.

8. Nejvyšší soud jako účastník řízení setrval na svém stanovisku, že vznesené otázky byly podrobně rozebrány např. v rozsudcích Nejvyššího soudu sp. zn. 25 Cdo 1752/2019 ze dne 17. 12. 2020 a sp. zn. 25 Cdo 2422/2019 ze dne 15. 4. 2021. Odvolací soud podle Nejvyššího soudu uvážil všechna rozhodující kritéria a nepominul, že na vzniku újmy se podílely stát i další mediální subjekty, nebyl tak důvod aby Nejvyšší soud jeho rozhodnutí korigoval. Nejvyšší soud proto navrhl ústavní stížnost odmítnout jako zjevně neopodstatněnou.

9. Vedlejší účastnice uvedla, že hlavním důvodem ústavní stížnosti je nesouhlas stěžovatelky se skutkovými závěry soudů nižších stupňů a s výší poskytnutého zadostiučinění.

Skutková zjištění však Ústavnímu soudu přehodnocovat nepřísluší a stejně tak mu nepřísluší výklad a aplikace podústavního práva. V tomto směru může Ústavní soud korigovat pouze excesy, k nimž však v neprospěch stěžovatelky v posuzované věci podle vedlejší účastnice nedošlo.

10. Stejně tak ani úkolem Nejvyššího soudu dle vedlejší účastnice není bezbřehý přezkum rozhodnutí soudu prvního a druhého stupně, nejde-li o otázky zásadního právního významu, které by zakládaly přípustnost dovolání a jejichž nesprávné právní posouzení by vedlo k nesprávnému rozhodnutí ve věci, v daném typu sporů tedy ke zjevnému excesu, tj. k přiznání zadostiučinění ve zjevně nepřiměřené výši. Výše přiznaného zadostiučinění pak sice podle vedlejší účastnice je nepřiměřená, avšak nepřiměřeně nízká, přičemž jde o zhruba devítinu denního výnosu stěžovatelky za prodej vlastních výrobků a služeb. Nejvyšší soud tak podle vedlejší účastnice postupoval správně, když dovolání odmítl. V dovolání vymezené otázky vedlejší účastnice považuje vesměs za námitky proti skutkovým závěrům, a to navíc námitky neopodstatněné, neboť stěžovatelka skutkové závěry soudů zkresluje. Veškeré stěžovatelkou zmíněné právní otázky pak byly podle vedlejší účastnice vyřešeny v souladu s rozhodovací praxí Nejvyššího soudu a Ústavního soudu. Vedlejší účastnice dále ve vyjádření staví vlastní argumentaci k jednotlivým v dovolání vzneseným otázkám, přičemž uzavírá, že by ústavní stížnost měla být odmítnuta jako zjevně neopodstatněná.

11. Vedlejší účastnice vnímá obsah ústavní stížnosti jako pokračování znevažujícího přístupu stěžovatelky k principům právního státu a jako naprostou absenci úcty k základním právům vedlejší účastnice, resp. jiné osoby, která by se ocitla ve srovnatelném postavení. Zásah do hmotných práv a pocit zmaru vedlejší účastnice byl podáním ústavní stížnosti dále prohlouben, a vedlejší účastnice proto nemohla ústavní stížnost pominout a nevyjádřit se k ní. Navrhla proto, aby jí bylo podle § 62 odst. 4 zákona o Ústavním soudu přiznáno právo na náhradu nákladů řízení.

12. Vyjádření účastníka a vedlejší účastnice řízení zaslal Ústavní soud stěžovatelce na vědomí a k případné replice. V ní stěžovatelka setrvala na námitkách uplatněných v ústavní stížnosti.

13. Ústavní soud rozhodl podle § 44 zákona o Ústavním soudu bez nařízení ústního jednání, neboť od něj nemohl očekávat další objasnění věci.

IV. Vlastní posouzení

14. Ústavní soud předně poznamenává, že petitem i argumentací je ústavní stížnost zaměřena na rozhodnutí Nejvyššího soudu s tím, že se podle stěžovatelky dostatečně nevypořádal s jejím dovoláním. Ústavní soud se tedy zabýval právě tím, zda je napadené rozhodnutí řádně odůvodněno. Ústavní soud naopak nyní neřešil, zda obvodní soud a městský soud přiléhavě uvážily relevantní kritéria či zda přiznanou výši zadostiučinění lze považovat za přiměřenou, neboť posouzení těchto otázek Ústavním soudem – i kdyby snad měly ústavněprávní rozměr – by bylo za dané procesní situace předčasné.

15. K odůvodnění rozhodnutí Nejvyššího soudu je obecně potřeba uvést, že Nejvyšší soud je vrcholným soudním orgánem ve věcech patřících do pravomoci soudů [čl. 92 Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“)] a jako soud dovolací bývá v zásadě již třetím soudem, který v daném civilněprávním sporu vystupuje. Z toho plyne, že postavení a úloha Nejvyššího soudu jsou odlišné od postavení soudů prvního a druhého stupně, což se promítá i do požadavků kladených na odůvodnění jeho rozhodnutí. Úlohou Nejvyššího soudu v řízení o dovolání je totiž primárně zajištění jednoty a zákonnosti rozhodování [§ 14 zákona č. 6/2002 Sb., o soudech, soudcích, přísedících a státní správě soudů a o změně některých dalších zákonů (zákon o soudech a soudcích)], čemuž odpovídají i zákonné požadavky na obsah dovolání jako mimořádného opravného prostředku (§ 241a odst. 2 občanského soudního řádu). Podle nich musejí dovolatelé mimo jiné uvést, v čem spatřují splnění předpokladů přípustnosti dovolání,

což obvykle (v případech, na které nedopadá § 238 a 238a občanského soudního řádu), stručně uvedeno, znamená, že musejí Nejvyššímu soudu přednést právní otázky a konfrontovat jejich řešení odvolacím soudem s judikaturou dovolacího soudu [viz blíže stanovisko pléna Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS-st. 45/16 ze dne 28. 11. 2017 (ST 45/87 SbNU 905; 460/2017 Sb.); stanoviska a rozhodnutí Ústavního soudu jsou dostupná na https://nalus.usoud.cz].

16. V zásadě pak platí, že každá Nejvyššímu soudu nikoli zjevně bezdůvodně (§ 243c odst. 1 občanského soudního řádu) předložená otázka by měla být minimálně jednou důkladně vypořádána s tím, že poté již Nejvyšší soud může volit postup podle § 243f odst. 3 občanského soudního řádu a rozhodnutí odůvodňovat jen stručně [nález Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 1852/19 ze dne 30. 10. 2019 (N 182/96 SbNU 300)]. Často tedy postačí i jen prostý odkaz na judikaturu, v níž jsou dovolatelem přednesené právní otázky vyřešeny, neboť hlavní úkol Nejvyššího soudu v podobě sjednocení judikatury již byl dosažen a podrobnější odůvodnění včetně vypořádání jednotlivých skutkových specifik pak bylo, resp. mělo být účastníkům řízení poskytnuto soudy prvního a druhého stupně. Právě uvedené ovšem platí za předpokladu, že odkazovaná judikatura je skutečně z hlediska vznesených právních otázek relevantní.

17. V posuzované věci stěžovatelka vznesla v dovolání tři výše vyjmenované právní otázky, které Nejvyšší soud souhrnně vypořádal tak, že městský soud postupoval v souladu s praxí dovolacího soudu a přiznaná částka není zjevně nepřiměřená. Dle názoru Ústavního soudu takové odůvodnění obstojí ve vztahu k první a třetí otázce, nikoli však k otázce druhé.

18. Jde-li o první otázku, stěžovatelka ji postavila na tom, že městský soud posuzoval jednotlivá sdělení odděleně. To ovšem neodpovídá odůvodnění městského soudu, který naopak řešil celkové vyznění článků (viz body 10 a násl. či bod 34 rozsudku městského soudu) a v případě jednotlivých slov řešil, zda je lze považovat za mediální zkratku. Vzhledem k tomu bylo odůvodnění Nejvyššího soudu, že městský soud zohlednil všechna relevantní kritéria, ve vztahu k této otázce dostačující. To platí i pro otázku třetí, neboť ta skutečně směřuje primárně do výše přiznaného zadostiučinění (ve srovnání se zadostiučiněním přiznaným vůči státu) a v tomto směru Nejvyšší soud vysvětlil, že zabývat se může pouze zjevnou nepřiměřeností, k níž v posuzované věci nedošlo, přičemž městský soud v souladu se soudní praxí při stanovení výše zadostiučinění přihlédl k částkám, které byly přiznány v jiných – souvisejících i nesouvisejících – sporech. Lze dodat, že stěžovatelka se argumentačně drží toho, že podle městského soudu byla újma z větší části způsobena trestním stíháním, čemuž přiznané částky neodpovídají, pomíjí však, že městský soud dodal, že jde o odlišné nároky a odlišná jsou i kritéria pro stanovení zadostiučinění; náhrada za excesivní jednání mediálních subjektů by pouze neměla „mnohonásobně převyšovat“ náhradu za újmu způsobenou nezákonným trestním stíháním. Stejně jako u první otázky je tudíž i třetí v dovolání vznesená otázka založena na určitém nepochopení argumentace odvolacího soudu, a pouze proto se stěžovatelce může jevit odůvodnění Nejvyššího soudu jako nedostatečné.

19. Jinak tomu ale je, jak už bylo naznačeno výše, u otázky druhé. Ta spočívala, stručně řečeno, v tom, zda soudy mohou navýšit finanční zadostiučinění v důsledku „absence sebereflexe“ na straně škůdce, která se má projevovat tím, že v soudním řízení o náhradě škody odmítá svou odpovědnost. Z odůvodnění městského soudu se přitom jeví, že tato skutečnost byla významným kritériem. Městský soud uvedl, že stěžovatelka „po celou dobu řízení tvrdí, že do osobnostních práv [vedlejší účastnice] žádným způsobem nezasáhla a jakoukoli odpovědnost odmítá“, což údajně „svědčí o naprostém nedostatku rozumného náhledu na nastalou situaci a o nulové sebereflexi“, na což městský soud následně navázal konstatováním, že „okolnost, že míra sebereflexe [stěžovatelky] byla minimální, resp. nulová, vedla odvolací soud k závěru, že je namístě [vedlejší účastnici] přiznat proti [stěžovatelce] zadostiučinění ještě vyšší [než vůči jiným obchodním společnostem; pozn. Ústavního soudu] a zohlednit ve výši více než u CNC a TV Nova funkci preventivně-sankční“.

20. Druhá stěžovatelkou v dovolání vznesená právní otázka tedy odpovídá odůvodnění městského soudu. Jde zároveň o otázku spojenou s výkladem zákonných podmínek a kritérií, tedy otázku, jíž se Nejvyšší soud ve své judikatuře podle napadeného rozhodnutí v dovolacím řízení zabývá (viz str. 2 napadeného usnesení). Za těchto okolností bylo namístě, aby byla Nejvyšším soudem řádně vypořádána, a to přinejmenším odkazem na odpovídající prejudikaturu. To se však nestalo. Nejvyšší soud k otázce „sebereflexe“ pouze konstatoval, že se jí odvolací soud zabýval, což ale nebylo sporné. Sporné bylo, zda při tom postupoval správně. Dále Nejvyšší soud, a to i ve vyjádření k ústavní stížnosti, odkázal na rozsudky sp. zn. 25 Cdo 1752/2019 a sp. zn. 25 Cdo 2422/2019. Ani jeden z těchto rozsudků však otázku, zda může být procesní obrana v řízení o náhradě škody brána jako absence sebereflexe vedoucí k navýšení v tomto řízení přiznaného plnění, neřeší. V rozsudku sp. zn. 25 Cdo 1752/2019, který jinak řešil poněkud jiné otázky, Nejvyšší soud (naopak) konstatoval, že „[s]píše až v následné fázi, není-li vydavatel schopen či ochoten akceptovat omezení či povinnosti plynoucí mu ze soudního rozhodnutí, vzniká prostor pro výjimečné zvyšování náhrady. Zejména v situaci, kdy není respektována osobnost poškozeného ani poté, co vyjádřil svůj nesouhlas podáním žaloby, či dokonce poté, kdy žalobě bylo vyhověno pravomocným soudním rozhodnutím, je opodstatněné, aby výše náhrady překročila rámec běžných náhrad, i zde je však důvodem zvýšení především zvýšená intenzita újmy působené takto svévolným jednáním poškozenému“.

21. V důsledku toho zůstala tato argumentační linie stěžovatelky bez náležité odpovědi, rozhodnutí Nejvyššího soudu nebylo řádně odůvodněno a došlo k porušení práva stěžovatelky na soudní ochranu (srov. nález Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 1852/19).

V. Závěr

22. Ústavní soud dospěl k závěru, že usnesením Nejvyššího soudu č. j. 25 Cdo 2243/2022-931 ze dne 30. 11. 2022 bylo porušeno stěžovatelčino právo na soudní ochranu zaručené čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod. Napadené rozhodnutí tak podle § 82 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu zrušil.

23. Návrhu vedlejší účastnice, aby jí vůči stěžovatelce byla přiznána náhrada nákladů řízení před Ústavním soudem, nemohlo být vyhověno, jelikož podle § 62 odst. 4 zákona o Ústavním soudu lze tuto náhradu přiznat „podle výsledku řízení“ a stěžovatelka byla v řízení úspěšná. Pro vyhovění návrhu vedlejší účastnice tedy nebyly splněny zákonné podmínky. Lze navíc dodat, že ústavní stížnost představuje v Ústavě zakotvený prostředek ochrany základních práv a jeho řádné uplatnění nelze bez dalšího vnímat jako „znevažující přístup stěžovatelky k ústavním principům právního státu“ či jako „absenci úcty k základním právům vedlejší účastnice“; předmětná ústavní stížnost ostatně obsahovala výhradně právní argumentaci.

Č. 62
Doplnění odůvodnění blanketní stížnosti proti usnesení o vzetí do vazby
(sp. zn. IV. ÚS 487/23 ze dne 11. dubna 2023)

Vyhradil-li si stěžovatel ve vazebním řízení lhůtu pro odůvodnění své blanketní stížnosti, má orgán, který o ní rozhoduje, buď upozornit stěžovatele (jeho právního zástupce) na nepřiměřenost navržené lhůty pro odůvodnění a stanovit mu namísto toho lhůtu přiměřenou, nebo má vyčkat doplnění stížnosti. Výjimečně, neumožňuje-li aktuální procesní situace jiný postup, může o stížnosti rozhodnout bez dalšího. Takovým výjimečným důvodem však nemůže být požadavek na urychlené vyřizování trestních věcí (§ 2 odst. 4 trestního řádu), neboť je stanoven k ochraně osoby, proti níž se trestní řízení vede, a žádá-li tato osoba, aby bylo s rozhodnutím posečkáno v zájmu její obhajoby, je třeba takový návrh upřednostnit před požadavkem na rychlost řízení.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy senátu Jana Filipa (soudce zpravodaj) a soudců Josefa Fialy a Radovana Suchánka o ústavní stížnosti stěžovatele K. K., zastoupeného JUDr. Alfrédem Šrámkem, advokátem, sídlem Českobratrská 1403/2, Ostrava, proti usnesení Vrchního soudu v Olomouci ze dne 1. února 2023 č. j. 2 To 7/2023-122, za účasti Vrchního soudu v Olomouci jako účastníka řízení a Vrchního státního zastupitelství v Olomouci jako vedlejšího účastníka řízení, takto:

I. Usnesením Vrchního soudu v Olomouci ze dne 1. února 2023 č. j. 2 To 7/2023-122 bylo porušeno právo stěžovatele na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

II. Usnesení Vrchního soudu v Olomouci ze dne 1. února 2023 č. j. 2 To 7/2023-122 se zrušuje.

Odůvodnění

I. Skutkové okolnosti posuzované věci a obsah napadeného rozhodnutí

1. Ústavní stížností podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“) a § 72 a násl. zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“) se stěžovatel domáhá zrušení v záhlaví uvedeného usnesení Vrchního soudu v Olomouci (dále jen „vrchní soud“) s tvrzením, že jím došlo k porušení jeho ústavně zaručených práv vyplývajících z čl. 36 odst. 1 a čl. 40 odst. 3 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“).

2. Z ústavní stížnosti a jejích příloh se podává, že usnesením Krajského soudu v Ostravě (dále jen „krajský soud“) ze dne 6. 1. 2023 č. j. 3 Nt 52/2023-106 byl stěžovatel (zadržený na základě evropského zatýkacího rozkazu) vzat do předběžné vazby podle § 94 odst. 1 a § 204 odst. 5 zákona č. 104/2013 Sb., o mezinárodní justiční spolupráci ve věcech trestních, ve znění pozdějších předpisů. Krajský soud nepřijal nabídku peněžité záruky. Stěžovatel je v Polské

republice stíhán pro obsáhlou hospodářskou a daňovou kriminalitu (spáchanou v letech 2016 a 2017) a hrozí mu uložení trestu odnětí svobody v trvání až deseti let. Podle krajského soudu jsou v dané věci splněny podmínky vazby. Stěžovatel si byl vědom toho, že orgány Polské republiky se snaží o přímý styk s jeho osobou již po dobu několika let, stejně jako mu bylo známo vydání vnitrostátního zatýkacího rozkazu a plánu vydat evropský zatýkací rozkaz. Přímému styku s orgány Polské republiky se vyhýbá a na území České republiky si obstaral stálé bydlení, přestěhoval sem své rodiče a stýká se tu po rozvodu manželství se svými nezletilými dětmi. Současně však nemá v České republice žádné trvalejší vazby a žije z naspořených finančních prostředků v řádu nižších milionů korun. Skutečnost, že pověřil svou polskou právní zástupkyni ke komunikaci s orgány Polské republiky, je bez významu při hodnocení jeho snahy vyhýbat se trestnímu řízení. Vyjadřuje-li stěžovatel nedůvěru k orgánům Polské republiky, nelze ani tyto námitky zohlednit v řízení při rozhodování o vazbě. Z předchozího způsobu vedení života je zřejmé, že stěžovatel může libovolně opustit území České republiky.

3. Stěžovatel podal proti usnesení krajského soudu blanketní stížnost, přičemž uvedl, že z důvodů jazykové bariéry její odůvodnění doplní do dne 3. 2. 2023. Vrchní soud tuto stížnost zamítl napadeným usnesením bez vyčkání na doplnění jejího odůvodnění (které není její obligatorní součástí). Tento postup odůvodnil tak, že usnesení krajského soudu bylo stěžovateli doručeno dne 13. 1. 2023 (obhájci o den dříve). O vazebních věcech je přitom třeba rozhodovat co nejrychleji. Soud tedy musí vyvažovat jednak právo na obhajobu s ochranou práv vazebně stíhané osoby. Nebylo-li odůvodnění stížnosti zasláno vrchnímu soudu ani po 18 dnech, není další vyčkávání ospravedlnitelné. Spisový materiál v dané věci není nikterak obsáhlý. Poukázal-li stěžovatel na prodlení způsobené doručováním strojového překladu, pak jde o iniciativu obhájce, která nemůže mít za následek prodlevu v rozhodnutí soudu za situace, kdy stěžovatel soudní překlad napadeného usnesení nežádal a ve vazebním zasedání mu bylo přetlumočeno ústní odůvodnění vzetí do vazby. Dále vrchní soud uvedl, že reflektoval argumentaci stěžovatele, kterou uplatnil ve vazebním zasedání a písemném stanovisku k nedůvodnosti zadržení. Přitom dospěl k závěru, že rozhodnutí krajského soudu nelze cokoliv vytknout, neboť se správně zabývalo všemi rozhodnými okolnostmi. Zároveň se vypořádalo se všemi námitkami obhajoby.

4. Stěžovatel následně předmětnou blanketní stížnost proti usnesení krajského soudu doplnil, přičemž obsáhle rozporoval důvodnost vzetí do vazby.

II. Argumentace stěžovatele

5. Stěžovatel namítá, že vrchní soud postupoval v rozporu se závěry judikatury Ústavního soudu [konkrétně nález ze dne 15. 2. 2022 sp. zn. III. ÚS 2934/21 (N 22/110 SbNU 227; všechna rozhodnutí Ústavního soudu jsou dostupná na https://nalus.usoud.cz), který řešil obdobnou věc se stejnými okolnostmi]. Ve své blanketní stížnosti výslovně uvedl svůj záměr doplnit její odůvodnění, a to v přesně stanovené lhůtě. Nadto argumentuje tím, že vyčkání na odůvodnění stížnosti nemohlo přinést ani žádné ohrožení práv jiných osob. Přitom jej nelze podezírat z obstrukčního jednání, neboť příčinou (předem oznámenou vrchnímu soudu) delšího odůvodňování stížnosti je stěžovatelova neznalost českého jazyka.

6. Stěžovatel zdůrazňuje, že podnikl všechny kroky k maximálnímu urychlení svého procesního postupu (např. nevyčkával na oficiální překlad rozhodnutí orgánů činných v trestním řízení). To dokonce absurdně vrchní soud klade k tíži stěžovateli, neboť uvedl, že doručování strojového překladu usnesení o vzetí do vazby bylo „iniciativou obhájce“, která měla zdržet proces odůvodňování stížnosti. Podle vyjádření soudního překladatele by však vyhotovení soudního překladu trvalo nesrovnatelně déle.

7. Naproti tomu tvrzení vrchního soudu o „urychlení řízení“ je podle stěžovatele nevěrohodné, neboť o stížnosti údajně rozhodl pouhé dva dny před avizovaným doručením

odůvodnění předmětné blanketní stížnosti. I s tímto nesprávným argumentem vrchního soudu se Ústavní soud vypořádal v odkazovaném nálezu (viz výše sub 5). Obstát nemůže ani argument, že stěžovatel byl ve svém rodném jazyce ústně seznámen s vyhlášeným odůvodněním usnesení o vzetí do vazby. Lhůty osmnácti dní k odůvodnění stížnosti, která byla podle napadeného rozhodnutí nepřiměřená, nevyužil vrchní soud k zaslání přípisu o jedné větě nebo alespoň telefonickému kontaktování obhájce.

III. Procesní předpoklady řízení před Ústavním soudem

8. Ústavní soud posoudil splnění procesních předpokladů řízení a dospěl k závěru, že ústavní stížnost byla podána včas oprávněným stěžovatelem, který byl účastníkem řízení, v němž bylo vydáno rozhodnutí napadené ústavní stížností. Ústavní soud je k jejímu projednání příslušný. Stěžovatel je právně zastoupen v souladu s § 29 až 31 zákona o Ústavním soudu. Stěžovatel vyčerpal všechny zákonné procesní prostředky k ochraně svého práva; ústavní stížnost je přípustná (§ 75 odst. 1 téhož zákona *a contrario*).

IV. Vyjádření dalšího účastníka a vedlejšího účastníka řízení a replika stěžovatele

9. Soudce zpravodaj postupem podle § 42 odst. 4 zákona o Ústavním soudu zaslal ústavní stížnost k vyjádření účastníkovi a vedlejšímu účastníkovi řízení.

10. Vrchní soud ve svém vyjádření uvedl, že odkazuje na odůvodnění napadeného rozhodnutí, které se s námitkami uplatněnými v ústavní stížnosti v podstatě vypořádalo. Navrhl proto odmítnutí ústavní stížnosti.

11. Vrchní státní zastupitelství v Olomouci (dále jen „vedlejší účastník“) uvedlo, že ústavní stížnost se mu jeví být důvodná (s výhradou neznalosti spisového materiálu). Nevyčkal-li vrchní soud na obhajobou avizované doplnění stížnosti (resp. nevyzval-li stěžovatele k doplnění v kratší lhůtě), lze takový postup považovat za porušení stěžovatelových ústavních práv. Takový závěr Ústavní soud v trestních věcech již opakovaně dovodil [viz např. nález ze dne 6. 12. 2019 sp. zn. III. ÚS 3333/19 (N 204/97 SbNU 190), který řeší totožnou situaci].

12. Předmětná vyjádření byla stěžovateli zaslána na vědomí a k případné replice. Ten v ní vyjádřil svůj nesouhlas s tvrzením vrchního soudu, že se napadené rozhodnutí obsahově vypořádalo s námitkami uplatněnými v ústavní stížnosti. Vrchní soud přitom nikterak nezpochybňuje závěry judikatury, na niž upozornil i vedlejší účastník. Je tedy zřejmé, že se vrchní soud s argumentací stěžovatele nevypořádal.

V. Posouzení důvodnosti ústavní stížnosti

13. Ústavní soud je soudním orgánem ochrany ústavnosti (čl. 83 Ústavy), který stojí mimo soustavu soudů (čl. 91 odst. 1 Ústavy). Vzhledem k tomu jej nelze, vykonává-li svoji pravomoc tak, že podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy rozhoduje o ústavní stížnosti proti pravomocnému soudnímu rozhodnutí, považovat za další instanci v systému obecné justice, oprávněnou vlastním rozhodováním (nepřímo) nahrazovat rozhodování obecných soudů; jeho úkolem je „toliko“ přezkoumat ústavnost soudních rozhodnutí, jakož i řízení, které jejich vydání předcházelo. Proto vedení řízení, zjišťování a hodnocení skutkového stavu, výklad podústavního práva a jeho aplikace na jednotlivý případ jsou v zásadě věcí soudů a o zásahu Ústavního soudu do jejich rozhodovací činnosti lze uvažovat za situace, kdy je jejich rozhodování stiženo vadami, které mají za následek porušení ústavnosti (tzv. kvalifikované vady); o jaké vady jde, lze zjistit z judikatury Ústavního soudu.

14. Ústavní soud přezkoumal napadené rozhodnutí a vyjádření dalšího účastníka a vedlejšího účastníka řízení a dospěl k následujícím závěrům.

15. Stěžovateli i vedlejšímu účastníkovi je nutno přisvědčit, že Ústavní soud se k problematice řádného projednání blanketního opravného prostředku již v minulosti

opakovaně vyjádřil. Z jeho ustálené judikatury [viz již nález ze dne 4. 6. 1998 sp. zn. III. ÚS 308/97 (N 63/11 SbNU 119)] vyplývá zásadně požadavek, aby soud, který obdržel blanketní stížnost s avizovaným doplněním jejího odůvodnění v konkrétně stanovené lhůtě, buď vyčkal na takové doplnění, anebo účastníka, je-li kontaktní, vyzval k doplnění stížnosti ve lhůtě kratší (viz nálezy sp. zn. III. ÚS 3333/19 nebo III. ÚS 2934/21 a další v nich uvedená rozhodnutí).

16. Ústavní soud proto zastává právní názor, že ve vazebních věcech, kdy si stěžovatel vyhradil ve vazebním řízení lhůtu pro odůvodnění své blanketní stížnosti, má orgán, který o ní rozhoduje, buď upozornit stěžovatele (jeho právního zástupce) na nepřiměřenost navržené lhůty pro odůvodnění a stanovit mu namísto toho lhůtu přiměřenou, nebo má vyčkat doplnění stížnosti. Výjimečně, neumožňuje-li aktuální procesní situace jiný postup, může o stížnosti rozhodnout bez dalšího. Takovým výjimečným důvodem však nemůže být požadavek na urychlené vyřizování trestních věcí (§ 2 odst. 4 trestního řádu), neboť je stanoven k ochraně osoby, proti níž se trestní řízení vede, a žádá-li tato osoba, aby bylo s rozhodnutím posečkáno v zájmu její obhajoby, je třeba takový návrh upřednostnit před požadavkem na rychlost řízení.

17. Při takovém postupu musí soudy zejména zohlednit předmět daného řízení (tedy čí subjektivní práva nebo jaký veřejný zájem mohou být přiměřeným prodloužením řízení dotčeny), jakož i specifické okolnosti případu. Takovou okolností bylo v posuzované věci například cizí státní občanství stěžovatele, avšak může jí rovněž být kupříkladu obsáhlý spisový materiál či koordinace postupů orgánů činných v trestním řízení při zajištění výkonu práv obviněného.

18. Ze shora popsaných skutečností je však nejen zřejmé, nýbrž i zjevné, že vrchní soud postupoval v rozporu se závěry uvedené judikatury, čímž porušil právo stěžovatele na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny. Aniž by Ústavní soud považoval za nutné hodnotit přiměřenost osmnáctidenní lhůty k doplnění blanketní stížnosti, bylo proto (viz sub 15) povinností vrchního soudu alespoň telefonicky vyzvat stěžovatele (resp. jeho obhájce) k případnému urychlení avizovaného postupu s poučením, že k jeho pozdějším úkonům či podáním již nemusí být přihlédnuto.

19. Tuto svou povinnost vrchní soud nesplnil – a to (nota bene) vědomě, jak vyplývá z odůvodnění napadeného rozhodnutí – aniž by mu v tom bránil jakýkoliv důležitý veřejný zájem nebo ochrana něčích subjektivních práv. Dovolával-li se vrchní soud své povinnosti chránit osobní svobodu stěžovatele, nemůže se Ústavní soud s takovým argumentem ztotožnit. Chránit práva obviněného proti výslovnému přání obhajoby lze podle Ústavního soudu toliko tehdy, je-li výsledek takového postupu orgánů činných v trestním řízení zjevně ve prospěch obviněného (např. dodržet všechna ústavní procesní práva obviněného není zásadně nutné, je-li propouštěn na svobodu). Ani ze zbývající části argumentace obsažené v odůvodnění napadeného rozhodnutí nevyplývá nějaký důvod, který by postup vrchního soudu legitimizoval. Především jím nemůže být samotná urgentnost rozhodování ve vazebních věcech [viz k tomu bod 16 nálezu sp. zn. III. ÚS 3333/19 opírající se o právní názor vyjádřený v nálezu ze dne 8. 8. 2017 sp. zn. Pl. ÚS 32/16 ve znění opravného usnesení ze dne 21. 8. 2017 (N 139/86 SbNU 369; 345/2017 Sb.) a rozvinutý v nálezu ze dne 4. 9. 2018 sp. zn. I. ÚS 1692/18 (N 150/90 SbNU 443)]. Dále takovými důvody nemohou být ani neobsáhlost spisového materiálu či skutečnost, že stěžovatel nežádal oficiální překlad písemného vyhotovení rozhodnutí. Všechny tyto skutečnosti by mohly být nanejvýš důvodem, pro nějž by mohl vrchní soud vyrozumět stěžovatele o „zkrácení“ jím avizované lhůty, nikoliv však k jejímu ignorování.

20. Toliko pro úplnost Ústavní soud poukazuje na skutečnost, že v doplnění odůvodnění stížnosti proti usnesení krajského soudu poukazuje stěžovatel na celou řadu konkrétních skutečností (viz výše sub 4). Tato okolnost však nemohla být vzata v úvahu, neboť v nyní posuzované věci mohl Ústavní soud posoudit pouze ústavní souladnost postupu vrchního soudu, nikoli to, jak by řízení skončilo, kdyby vyčkal na doplnění předmětné blanketní stížnosti.

21. Z těchto důvodů Ústavní soud podle § 82 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu ústavní stížnosti vyhověl a podle § 82 odst. 3 písm. a) téhož zákona napadené rozhodnutí zrušil. Vzhledem k tomu, že od ústního jednání nebylo možno očekávat další objasnění věci, přičemž skutkové okolnosti posuzované věci byly mezi účastníky řízení nesporné, Ústavní soud od něj podle § 44 věty první zákona o Ústavním soudu upustil.

Č. 63
Doručování soudních písemností a dokazování při prohlášení manželství za neexistující
(sp. zn. II. ÚS 1526/22 ze dne 14. dubna 2023)

Má-li dojít k prohlášení manželství za neexistující, je třeba tomuto řízení věnovat náležitou pozornost, neboť se jedná o jeden ze způsobů ukončení manželství, který má zásadní dopady do osobní sféry účastníků a jejich dětí. Navíc v této věci nemohou účastníci využít mimořádných opravných prostředků. Nutnost postupovat pečlivě se týká jak doručování soudních písemností, tak provádění dokazování, protože toto řízení je založeno na zásadě vyšetřovací.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátě složeném z předsedy senátu Tomáše Lichovníka (soudce zpravodaj) a soudců Davida Uhlíře a Jana Svatoně ve věci ústavní stížnosti stěžovatelky D. T., (provdané R.), zastoupené Mgr. Petrou Kaše-Lukschovou, advokátkou, sídlem Rumunská 12, Praha 2, proti rozsudku Okresního soudu v Liberci ze dne 10. 12. 2021 č. j. 18 C 208/2021-24, usnesení Okresního soudu v Liberci ze dne 21. 2. 2022 č. j. 18 C 208/2021-53 a usnesení Krajského soudu v Ústí nad Labem – pobočky v Liberci ze dne 8. 4. 2022 č. j. 29 Co 75/2022--64, za účasti Okresního soudu v Liberci a Krajského soudu v Ústí nad Labem – pobočky v Liberci jako účastníků řízení a M. R., zastoupeného Mgr. Jakubem Zechovským, advokátem, sídlem Poštovní 239, Rakovník, jako vedlejšího účastníka řízení, takto:

I. Postupem Okresního soudu v Liberci ve věci vedené pod sp. zn. 18 C 208/2021 došlo k zásahu do práva stěžovatelky na spravedlivý proces, jenž je jí garantován čl. 36 Listiny základních práv a svobod.

II. Návrh na zrušení rozsudku Okresního soudu v Liberci ze dne 10. 12. 2021 č. j. 18 C 208/2021-24, usnesení Okresního soudu v Liberci ze dne 21. 2. 2022 č. j. 18 C 208/2021--53 a usnesení Krajského soudu v Ústí nad Labem – pobočky v Liberci ze dne 8. 4. 2022 č. j. 29 Co 75/2022-64 se zamítá.

Odůvodnění

I.

1. Ústavnímu soudu byl dne 8. 6. 2022 doručen návrh na zahájení řízení o ústavní stížnosti ve smyslu § 72 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“), prostřednictvím něhož se stěžovatelka domáhala zrušení v záhlaví citovaných rozhodnutí obecných soudů, a to pro jejich rozpor s čl. 36, 37 a 38 Listiny základních práv a svobod.

2. Předtím, než se Ústavní soud začal věcí zabývat, přezkoumal podání po stránce formální a konstatoval, že podaná ústavní stížnost obsahuje veškeré náležitosti, jak je stanoví zákon o Ústavním soudu.

II.

3. Dne 16. 6. 2021 podala stěžovatelka prostřednictvím své právní zástupkyně Mgr. Petry Kaše-Lukschové návrh na svěření do péče a určení výživného k nezletilým dětem, který byl u Okresního soudu v Liberci evidován pod sp. zn. 14 Nc 50037/2021.

4. Dne 1. 7. 2021 podal vedlejší účastník prostřednictvím svého právního zástupce Mgr. Radka Šimonky návrh na určení neexistence manželství, který byl u Okresního soudu v Liberci evidován pod sp. zn. 18 C 208/2021. Rozvrhem práce byl k projednání návrhu určen soudce Mgr. Kamil Podhola.

5. Dne 25. 6. 2021 podala stěžovatelka prostřednictvím své právní zástupkyně Mgr. Petry Kaše-Lukschové návrh na určení výživného pro nerozvedenou manželku, který byl u Okresního soudu v Liberci evidován pod sp. zn. 12 C 223/2021.

6. Dne 11. 10. 2021 podala stěžovatelka prostřednictvím téže právní zástupkyně návrh na rozvod manželství, který byl u Okresního soudu v Liberci evidován pod sp. zn. 18 C 308/2021. Rozvrhem práce byl k projednání návrhu určen soudce Mgr. Kamil Podhola.

III.

7. Ze spisu Okresního soudu v Liberci sp. zn. 18 C 208/2021 vyplývá, že vedlejší účastník, bývalý manžel stěžovatelky, podal dne 1. 7. 2021 návrh, kterým se u jmenovaného soudu domáhal vyslovení toho, že manželství mezi ním a stěžovatelkou není. Tento návrh byl okresním soudem zaslán k vyjádření stěžovatelce, a to na adresu X, kde měla toho času trvalé bydliště. Vzhledem k tomu, že stěžovatelka nebyla v místě trvalého bydliště zastižena, byla jí dne 26. 7. 2021 ponechána výzva, aby zásilku vyzvedla u držitele poštovní licence. Jelikož si adresátka písemnost v úložní době nevyzvedla, byla jí dne 6. 8. 2021 vhozena do domovní schránky. Následně byla do totožné schránky stěžovatelce vhozena dne 24. 9. 2021 též výzva, kterou byla informována o tom, že dne 10. 12. 2021 se u shora uvedeného soudu koná jednání o vyslovení neexistence manželství. Ze soudního protokolu se podává, že k jednání dne 10. 12. 2021 se dostavil žalobce a jeho právní zástupce Mgr. Radek Šimonka. Za stranu žalovanou se nedostavil nikdo. Po zahájení řízení byl žalobce „vyslechnut“, načež byl vyhlášen rozsudek, jímž se určuje, že manželství žalobce a žalované uzavřené dne 23. 10. 2015 před J. T., vikářem sboru Církve bratrské v Horní Krupé, v modlitebně Církve bratrské v Liberci zde není. Rozsudek okresního soudu byl následně doručen do datové schránky právnímu zástupci žalobce s tím, že stěžovatelce byl doručen na shora uvedenou adresu. Vzhledem k tomu, že stěžovatelka nebyla dne 27. 12. 2021 v místě svého trvalého bydliště zastižena, byla zásilka uložena a připravena k vyzvednutí, současně jí byla zanechána výzva. Jelikož zásilka nebyla v úložní době vyzvednuta, byla zásilka dne 10. 1. 2022 vhozena do schránky. Dne 24. 1. 2022 nabylo rozhodnutí právní moci.

8. Stěžovatelka v ústavní stížnosti namítla, že o shora uvedeném soudním řízení nevěděla a z toho důvodu se k jeho průběhu nemohla nijak vyjádřit, natož se pak k nařízenému jednání dostavit. S rozsudkem soudu se stěžovatelka seznámila až 1. 2. 2022 a podala proti němu odvolání, které však Okresní soud v Liberci usnesením ze dne 21. 2. 2022 odmítl pro opožděnost. O následně podaném odvolání rozhodl Krajský soud v Ústí nad Labem – pobočka v Liberci ústavní stížností napadeným usnesením tak, že potvrdil rozhodnutí nalézacího soudu.

9. Stěžovatelka namítá, že jí nebyla doručena jediná listina týkající se probíhajícího řízení o určení neexistence manželství. Poprvé se tak o tomto řízení dozvěděla až z e-mailové zprávy svého otce, kterého kontaktoval žalobce a kterému zaslal kopii pravomocného rozsudku. Dne 4. 2. 2022 kontaktoval stěžovatelku vedlejší účastník prostřednictvím sms zprávy a vyzval ji k užívání rodného příjmení a výměně dokladů.

10. Stěžovatelka následně zjistila, že veškeré související listiny ve věci evidované u Okresního soudu v Liberci pod sp. zn. 18 C 208/2021 byly zasílány na adresu jejího trvalého

bydliště, kde se však od rozvratu manželství nezdržovala. Na této adrese bydlel toliko vedlejší účastník, přičemž stěžovatelka pobývala se třemi dětmi u své sestry, což věděl nejen manžel stěžovatelky, ale též jeho právní zástupce. Stěžovatelka namítá, že obecným soudům byla její stávající adresa známa, neboť v rozhodné době probíhalo mezi týmiž účastníky řízení o výživném nerozvedené manželky (sp. zn. 12 C 223/2021), řízení o úpravě poměrů k nezletilým dětem (sp. zn. 14 Nc 50037/2021) a řízení o rozvodu manželství (18 C 308/2021), které však bylo v důsledku rozhodnutí o neexistenci manželství zastaveno. Stěžovatelka uvádí, že ve všech shora uvedených řízeních sdělila soudu prvního stupně své aktuální bydliště, přičemž nelze přehlížet, že ve všech třech řízeních byla zastoupena totožnou právní zástupkyní.

11. Z výše vyložených důvodů je stěžovatelka toho názoru, že je vyloučené, aby okresní soud rozhodující ve věci o neexistenci manželství neměl k dispozici její doručovací adresu. Navíc soudce rozhodující ve věci neexistence manželství rozhodoval též ve věci rozvodu manželství. Stěžovatelka konstatovala, že je pro ni nepochopitelná a neakceptovatelná skutečnost, že se s návrhem vedlejšího účastníka neměla možnost seznámit, vyjádřit se k němu a předložit důkazy svědčící ve prospěch existence manželství.

IV.

12. K výzvě Ústavního soudu se k věci vyjádřil soudce Okresního soudu v Liberci Mgr. Kamil Podhola, který rukou psaným přípisem sdělil Ústavnímu soudu, že dle jeho názoru postupoval jak podle hmotného, tak i procesního práva. Stran posouzení ústavněprávního aspektu věci se jmenovaný soudce necítil být kompetentním. Závěrem soudce uvedl, že dle jeho „info“ je manžel stěžovatelky opět ženatý.

13. Odvolací soud zcela odkázal na odůvodnění svého rozhodnutí.

14. Vedlejší účastník ve svém vyjádření k ústavní stížnosti zdůraznil, že se jedná o věc statusovou, přičemž sám Ústavní soud dospěl ve své judikatuře k závěru, že ústavní stížnost proti rozsudku o rozvodu manželství je nepřípustná. Vedlejší účastník navíc dne 23. 4. 2022, tedy po nabytí právní moci rozsudku o určení neexistence manželství uzavřel manželství nové. Eventuální kasace napadených rozhodnutí by tak měla fatální dopad nejen do sféry vedlejšího účastníka, ale též dalších osob. Stran doručování písemnosti vychází vedlejší účastník ve své argumentaci z § 46b o. s. ř., podle něhož neuvedl-li adresát ve svém podání nebo při jiném úkonu učiněném vůči soudu adresu místa v České republice, na kterou mu mají nebo mohou být doručovány písemnosti, je adresou pro doručování u písemnosti doručované prostřednictvím doručujícího orgánu, účastníka řízení nebo jeho zástupce adresa místa trvalého pobytu uvedená podle zvláštního právního předpisu. Této základní premise pak odpovídá též další argumentace vedlejšího účastníka. Závěrem se vedlejší účastník vyjádřil též k otázce, zda oddávající podle církevního práva mohl oba manžele oddat, či nikoliv.

V.

15. Nejprve se Ústavní soud musel zabývat otázkou samotné přípustnosti ústavní stížnosti směřující proti rozhodnutí obecného soudu, kterým bylo rozhodnuto o osobním statusu účastníka řízení. Z judikatury Ústavního soudu se podává, že jeho přístup k řešení nastíněné otázky není zcela jednotný, jak ostatně vyplývá i z usnesení sp. zn. III. ÚS 3342/15 ze dne 2. 2. 2016 (U 1/80 SbNU 685). V něm Ústavní soud dospěl mimo jiné k závěru, že s principem právního státu a právem na ochranu před nezákonným rozhodnutím soudu je neslučitelné, aby v případě výluky přezkumu pravomocných rozhodnutí mimořádnými opravnými prostředky nebyla dána účastníkům možnost následky neústavního postupu napravit, popř. je alespoň označit za neústavní. Dále zde Ústavní soud uvedl, že i v případech, kdy by nebylo možné ke kasaci statusového rozhodnutí přistoupit, je třeba, aby Ústavní soud jako orgán ochrany ústavnosti konstatoval ve výroku svého nálezu, které konkrétní ústavně zaručené základní právo či svobody a jaké ustanovení ústavního zákona byly porušeny. Tyto závěry třetího senátu

Ústavního soudu konvenují s právním názorem druhého senátu Ústavního soudu. Z toho důvodu považoval druhý senát ústavní stížnost stěžovatelky za přípustnou, a to navzdory tomu, že jí bylo napadeno pravomocné rozhodnutí obecného soudu o neexistenci manželství a její manžel v mezidobí uzavřel manželství nové.

VI.

16. Soudní řízení o neexistenci manželství je řízení nesporné, upravené v § 373 a násl. zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „z. ř. s."). Hmotná úprava je v § 677 a násl. zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

17. Pro toto řízení je typické mimo jiné to, že na rozdíl od řízení sporného, které vychází ze zásady projednací, je nesporné řízení založeno na zásadě vyšetřovací. Tento charakteristický rys řízení považuje Ústavní soud v projednávané věci za podstatný, a to s ohledem na práva a povinnosti nejen účastníků, ale především pak samotného soudu. Je to totiž právě obecný soud, na němž leží odpovědnost za zjištění skutkového stavu věci, a to bez ohledu na to, co tvrdí a jaké důkazní návrhy činí samotní účastníci řízení. Pro ty je povinnost součinnosti procesních stran v určitém rozsahu zmírněna, neboť tato přechází na soud samotný. Ten nese tzv. objektivní důkazní břemeno. Shora uvedené se pak na úrovni zákona odráží v obsahu ustanovení § 21 z. ř. s., podle kterého soud provede i jiné důkazy potřebné ke zjištění skutkového stavu, než byly účastníky navrhovány. Z toho důvodu pak není soud při zjišťování skutkového stavu omezen jenom na skutečnosti, které účastníci přednesli, a důkazy, jejichž provedení navrhli. Úplné objasnění rozhodných skutečností je povinností soudu. Ten se jimi musí zabývat i v případě, kdy je žádný z účastníků netvrdí a nevyplývají z obsahu spisu. „Soudce musí pátrat po skutkovém stavu, který získává pro své rozhodnutí – být aktivní, hrát roli ‚skutkového policisty' vyšetřujícího pečlivě, jak se věci ve skutečnosti staly, přestože nakonec i zde rozhodne podle toho, jak byly věci v řízení prokázány (§ 153 odst. 1 o. s. ř.) – tedy na základě zjištěného skutkového stavu." (Jirsa, J., Havlíček, K. Dokazování – úvahy o teorii a praxi. I. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2021, 296 s.).

18. Ačkoliv právní úprava přenáší odpovědnost za zjištění skutkového stavu na soud, neznamená to, že by účastníci řízení byli zbaveni povinnosti vypovídat pravdivě a úplně odpovědět na dotazy, které jim soud při objasňování skutkového stavu klade. Je na soudci, aby řízení ve vztahu k účastníkům vedl prostřednictvím dotazovací a poučovací povinnosti takovým způsobem, který by mu umožnil zjištění skutkového stavu věci.

19. Pro řízení ve statusových věcech manželských je typické, že důsledkem pravomocného rozhodnutí může být statusová změna osobního stavu některých účastníků řízení. Rozhodnutí o neexistenci manželství pak má deklaratorní charakter s účinky *ex tunc*. To znamená, že na manželství, které bylo rozhodnutím soudu označeno za neexistující, se bude od samého počátku nahlížet tak, jako by vůbec nevzniklo.

20. Těžiště námitek stěžovatelky vychází z toho, že o zahájení a průběhu řízení o neexistenci manželství vůbec nevěděla a dozvěděla se o něm až poté, kdy rozhodnutí v tomto řízení vydané nabylo právní moci. Listiny související s tímto řízením jí byly sice doručovány, ovšem na adresu jejího trvalého pobytu, kde se toho času nezdržovala. Tato skutečnost měla být přitom soudu z jeho úřední činnosti známa.

21. Dle náhledu Ústavního soudu je třeba se v projednávané věci zabývat jednak doručováním písemností a jednak také samotným soudním jednáním a v jeho rámci provedeným dokazováním. V obou směrech nastalo pochybení způsobující zásah do základního práva stěžovatelky na spravedlivý proces.

22. Doručování je úkon, jehož cílem je primárně zajistit, aby se doručovaná písemnost mohla dostat do dispozice adresáta. Za tím účelem je občanským soudním řádem stanoven relativně podrobný popis, jakým způsobem a komu se doručuje ta která listina. V případě stěžovatelky bylo ze strany Okresního soudu v Liberci aplikováno ustanovení § 46b písm. a)

o. s. ř., podle něhož se fyzickým osobám doručuje na adresu evidovanou v informačním systému evidence obyvatel. Potud lze považovat postup okresního soudu za správný a ústavně konformní. S bližší argumentací lze stěžovatelku odkázat na usnesení Krajského soudu v Ústí nad Labem, který ve svém ústavní stížností napadeném usnesení ze dne 8. 4. 2022 č. j. 29 Co 75/2022-64 stěžovatelce, na rozdíl od okresního soudu, vysvětlil, z jakých důvodů bylo lze na samotný proces doručování nahlížet jako na řádný. Krajskému soudu tak není z ústavněprávního hlediska čeho vytknout.

23. V postupu okresního soudu však Ústavní soud pochybení spatřuje. Postupoval sice formálně správně, ale zcela formalisticky. A to ve statusové věci. Vůbec se nepokusil zjistit aktuální bydliště stěžovatelky a doručit jí žalobu a předvolání fakticky, a nikoli jen fikcí. Přitom dne 13. 7. 2021, kdy tento soud prováděl lustraci v centrální evidenci obyvatel, stačilo zjistit aktuální adresu v informačním systému soudu ISAS, kde aktuální adresa pro doručování byla již od 16. 6. 2021 uvedena. Zjistit skutečnou aktuální adresu stěžovatelky tak bylo jednodušší než zjistit její adresu trvalého pobytu. Ani u ústního jednání se soudce nepokusil zjistit u vedlejšího účastníka skutečné bydliště stěžovatelky a důvod její nepřítomnosti. Alespoň to není zřejmé ze zvukového záznamu a z protokolu o jednání. V nesporném řízení o neexistenci manželství, z něhož se narodily tři dosud nezletilé děti, lze postup soudce označit za nedbalý, bez respektu k procesním právům stěžovatelky.

24. Ústavní soud považuje za potřebné uvést, že k porušení práv stěžovatelky přispěl i vedlejší účastník. Přestože před ústním jednáním dvakrát nahlížel do spisu a pořizoval si fotografie všech jeho listů a přestože ze spisu bylo zcela zřejmé, že stěžovatelce je neúspěšně doručováno na adresu, na které nebydlí, což samozřejmě věděl, neupozornil na to soud ani stěžovatelku, matku jejich společných dětí. Nejedná se však o porušení zákona, ale „jen“ o porušení pravidel morálních.

VII.

25. Zásadní pochybení okresního soudu spatřuje Ústavní soud v jeho postupu při dokazování u ústního jednání. Okresní soud nepřihlédl k tomu, že šlo o řízení nesporné, v němž platí zásada vyšetřovací, která významným způsobem rozšiřuje povinnosti soudce stran zjišťování skutkového stavu věci. Soudního jednání dne 10. 12. 2022 se z výše uvedených důvodů stěžovatelka neúčastnila. Účastnil se jej navrhovatel, tedy bývalý manžel stěžovatelky. Z protokolu o jednání nevyplývá, že by se soudce dotazem na navrhovatele snažil blíže objasnit skutkový stav věci. Soudci přitom mohlo a mělo být z úřední činnosti známo, že stěžovatelka podala návrh na rozvod manželství, návrh na svěření nezletilých do její péče a návrh na stanovení výživného nerozvedené manželky. To však není rozhodující.

26. V důsledku pochybení soudce neměla stěžovatelka možnost vznést v řízení o neexistenci manželství protiargumenty a soud vycházel toliko z tvrzení bývalého manžela stěžovatelky a z jím předložených listinných „důkazů“. Jednalo se elektronickou komunikaci navrhovatele s ředitelkou kanceláře rady Církve bratrské, pozvánku na „Uvedení do služby J. T.“, protokol o uzavření manželství mezi účastníky a text označený jako „§ 109“ pojednávající o svatební bohoslužbě. Vše bylo zaslané datovou schránkou a nebyl zřejmý původ a pravost těchto listin. Zde je nutno uvést, že důvodem pro neexistenci manželství měl být dle navrhovatele i soudu nedostatek oprávnění oddávajícího k provedení sňatečného obřadu. Tato zásadní otázka byla „prokazována“ pouhým tvrzením navrhovatele a textem označeným jako „§ 109“! Přesto, že se jedná o řízení nesporné, soudce se nijak nepokusil ověřit tvrzení navrhovatele a pravost jím předložených listin. O přístupu soudce svědčí délka pořízeného záznamu z jednání, která činí tři minuty a osm sekund. Již z této skutečnosti vyplývá, že soudce obecného soudu možným souvislostem případu nevěnoval dostatečnou pozornost, což lze s ohledem na význam soudního rozhodnutí pro účastníky řízení a jejich tři nezletilé děti považovat za stěží pochopitelné selhání. Má-li dojít k prohlášení manželství za

neexistující, je třeba tomuto řízení věnovat náležitou pozornost, neboť se jedná o jeden ze způsobů ukončení manželství, který má zásadní dopady do osobní sféry účastníků a jejich dětí. Navíc v této věci nemohou účastníci využít mimořádných opravných prostředků. O to obezřetněji a pečlivěji pak musí ve věci postupovat.

VIII.

27. Ústavní soud má za to, že i přes shora uvedená pochybení okresního soudu nelze přistoupit k vydání kasačního nálezu, neboť ústavní stížností napadená rozhodnutí jsou statusové povahy, kterými bylo rozhodnuto o osobním stavu stěžovatelky a vedlejšího účastníka.

28. Ústavní soud ve věci sp. zn. II. ÚS 465/02 (usnesení sp. zn. II. ÚS 465/02 ze dne 26. 7. 2002) dospěl k závěru, že zde stojí proti sobě ústavní princip právní jistoty jako atribut právního státu a z druhé strany princip individuální spravedlnosti, tj. otázka ochrany základních práv, která mohla být v řízení, jehož výsledkem bylo vydání napadených rozhodnutí, porušena. Princip právní jistoty se v tomto případě projevuje jako požadavek stability pravomocně konstituovaného osobního statusu fyzické osoby. Přitom jak princip právní jistoty, tak ochrana ústavně zaručených základních práv jsou podstatnými prvky ústavnosti, které je nutné pojímat komplementárně, nikoliv kontradiktorně, přičemž tyto principy nejsou ve vztahu jednou provždy dané hierarchie.

29. Po zvážení této otázky dospěl Ústavní soud k závěru, že respektování právní jistoty jako jednoho z atributů právního státu (čl. 1 Ústavy) musí mít v případě posuzování ústavní stížnosti směřující proti pravomocnému soudnímu rozhodnutí o osobním statusu prioritu před principem spravedlivého rozhodování, jehož porušení stěžovatelka v ústavní stížnosti namítla.

30. Rozhodnutí o tom, že zde manželství není, má deklaratorní charakter s účinky *ex tunc*. V případě, že takové rozhodnutí nabude právní moci, nelze účastníky v jejich osobním statusu dále znejišťovat dalšími opravnými prostředky. Uvedené se projevuje především v tom, že proti tomuto typu rozhodnutí není možné podat mimořádný opravný prostředek, kterým by v jiném typu řízení bylo lze zpochybnit i pravomocné rozhodnutí obecného soudu (z § 30 a 398 z. ř. s. vyplývá, že proti tomuto typu rozhodnutí není přípustné dovolání, obnova řízení ani žaloba pro zmatečnost). Obdobný cíl, tedy zachování právní jistoty účastníků, můžeme dohledat i v ustanovení § 377 z. ř. s., které stanoví: „Návrh na vyslovení neúčinnosti doručení nelze podat poté, co již nabyl právní moci rozsudek, kterým bylo vysloveno, že zde manželství není, nebo že je neplatné. Ustanovení § 11 se nepoužije.“ (Jedná se zde o speciální právní úpravu ve vztahu k § 50d o. s. ř. a § 11 z. ř. s.)

31. Ústavní soud ve svém usnesení sp. zn. III. ÚS 3342/15 mimo jiné konstatoval, že v případech, kdy nebylo možné přistoupit ke kasaci rozhodnutí o rozvodu manželství nebo zrušení registrovaného partnerství z důvodu priority právní jistoty (např. kvůli uzavření následujícího manželství nebo vstupu do registrovaného partnerství), je třeba, aby Ústavní soud s ohledem na to, že ústavní stížnost plní nejen funkci ochrany veřejných subjektivních ústavně zaručených práv, nýbrž akcesoricky i funkci ochrany práva objektivního, konstatoval ve výroku svého nálezu, které konkrétní ústavně zaručené základní právo či svoboda a jaké ustanovení ústavního zákona byly v takovém řízení porušeny. Ústavní soud je toho názoru, že právě o takový případ se jedná i v projednávané věci a z toho důvodu nepřistoupil ke kasaci statusového rozhodnutí, ale konstatoval toliko zásah do základního práva stěžovatelky na spravedlivý proces.

32. To však neznamená, že by stěžovatelka zůstala ve svých právech dotčena bez dalšího. Ústavní soud je toho názoru, že nelze-li zásah do základního práva účastníka řízení zajistit kasací napadeného rozhodnutí, jako je tomu i v právě projednávaném případě, mělo by právo účastníkovi řízení, jenž byl dotčen ve svých základních právech, jak je uvedeno ve výroku tohoto zamítavého nálezu, umožnit dosažení satisfakce v podobě náhrady majetkové či

nemajetkové újmy. Nejednalo-li by se o rozhodnutí ve statusové věci, Ústavní soud by ústavní stížnosti vyhověl a napadená rozhodnutí by zrušil. Jako na taková by na ně mělo být nahlíženo též v souvislosti s případným uplatňováním nároku na náhradu újmy způsobené státem.

IX.

33. Ze shora uvedených důvodů Ústavní soud dospěl k závěru, že formalistickým a nedbalým postupem soudce okresního soudu došlo k zásahu do základního práva stěžovatelky na spravedlivý proces, jenž je jí garantován čl. 36 Listiny základních práv a svobod. Navíc, v řízení před Ústavním soudem jmenovaný soudce prokázal, že si neosvojil základní náležitosti formalizovaného jednání. Rukou psané vyjádření k ústavní stížnosti, bez dodržení jakýchkoliv obecně přijímaných zvyklostí považuje Ústavní soud za nedůstojné.

34. S ohledem na výše uvedené Ústavní soud vyslovil, že došlo k porušení ústavně zaručených práv stěžovatelky, avšak návrh na zrušení napadených rozhodnutí zamítl podle § 82 odst. 1 zákona o Ústavním soudu.

Č. 64
Přerušení vyvlastňovacího řízení podle § 64 odst. 2 správního řádu
(sp. zn. II. ÚS 344/23 ze dne 14. dubna 2023)

Ve vyvlastňovacím řízení nelze § 64 odst. 2 správního řádu vykládat tím způsobem, že je nutno každé žádosti žadatele [§ 27 odst. 1 písm. a) správního řádu] o přerušení řízení vyhovět a řízení přerušit bez ohledu na důvod takové žádosti a na dobu, kterou žadatel navrhuje. V tomto řízení, které je svým způsobem specifické, neboť již jeho zahájením dochází k nucenému omezení vlastnického práva vyvlastňovaného [§ 19 odst. 3 zákona č. 184/2006 Sb., o odnětí nebo omezení vlastnického práva k pozemku nebo ke stavbě (zákon o vyvlastnění)], je nutno k přerušení řízení na žádost vyvlastnitele přistupovat restriktivně tak, aby nedocházelo k průtahům v řízení a aby byla zachována rovnost účastníků.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy senátu Tomáše Lichovníka (soudce zpravodaj) a soudců Davida Uhlíře a Jana Svatoně o ústavní stížnosti stěžovatelky Shell Czech Republic, a. s., sídlem Antala Staška 2027/77, Praha 4, zastoupené JUDr. Sylvií Sobolovou, Ph.D., advokátkou, sídlem Jungmannova 745/24, Praha, proti rozhodnutí Krajského úřadu Plzeňského kraje, odboru regionálního rozvoje, ze dne 2. 12. 2022 č. j. PK-RR/4780/22 a usnesení Městského úřadu Tachov, odboru výstavby a územního plánování, ze dne 15. 9. 2022 č. j. 3256/2022-OVÚP/TC, za účasti Krajského úřadu Plzeňského kraje a Městského úřadu Tachov jako účastníků řízení a příspěvkové organizace Ředitelství silnic a dálnic České republiky, zastoupené Mgr. Markem Novotným, advokátem, sídlem U Prašné brány 1078/1 Praha 1 – Staré Město, jako vedlejší účastnice řízení, takto:

I. Rozhodnutím Krajského úřadu Plzeňského kraje, odboru regionálního rozvoje, ze dne 2. 12. 2022 č. j. PK-RR/4780/22 a usnesením Městského úřadu Tachov, odboru výstavby a územního plánování, ze dne 15. 9. 2022 č. j. 3256/2022 - OVÚP/TC bylo porušeno základní právo stěžovatelky na ochranu majetku zaručené čl. 11 odst. 1 a 4 Listiny základních práv a svobod a právo na rovnost účastníků řízení zaručené čl. 37 odst. 3 Listiny základních práv a svobod.

II. Tato rozhodnutí se ruší.

Odůvodnění

I. Rekapitulace věci a stížnostní námitky

1. Ústavní stížností podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy se stěžovatelka domáhá zrušení v záhlaví uvedených rozhodnutí, a to pro porušení jejích základních práv zaručených čl. 11 odst. 1 a 4 a čl. 37 odst. 3 Listiny základních práv a svobod (dále též jen „Listina“).

2. Z obsahu ústavní stížnosti a napadených rozhodnutí vyplývá, že oznámením Městského úřadu Tachov ze dne 16. 3. 2022 byla stěžovatelka (dále též „vyvlastňovaná“)

informována o zahájení vyvlastňovacího řízení pod sp. zn. 3905/2021-OVÚP (dále jen „vyvlastňovací řízení“) ve vztahu k pozemkům stěžovatelky nacházejícím se v katastrálním území Svatá Kateřina u Rozvadova, a to na základě žádosti o vyvlastnění podané příspěvkovou organizací Ředitelství silnic a dálnic České republiky (dále jen „ŘSD“ nebo též „vyvlastnitel“) ze dne 1. 12. 2021. Stěžovatelka se k vyvlastňovací žádosti ŘSD vyjádřila ve svém podání ze dne 26. 4. 2022, v němž navrhla zamítnutí žádosti, a to z důvodu nesplnění zákonných podmínek pro vyvlastnění, včetně zákonných podmínek pro samotné zahájení vyvlastňovacího řízení.

3. Dne 28. 4. 2022 se konalo ústní jednání, přičemž nejpozději na tomto ústním jednání mohla stěžovatelka jako vyvlastňovaná v souladu s § 22 odst. 2 zákona č. 184/2006 Sb., o odnětí nebo omezení vlastnického práva k pozemku nebo ke stavbě (zákon o vyvlastnění), (dále jen „ZoV“) uplatnit své námitky proti vyvlastnění a důkazy k jejich prokázání. Z § 24 odst. 1 ZoV vyplývá, že nebude-li ve vyvlastňovacím řízení prokázáno splnění všech podmínek pro vyvlastnění, je vyvlastňovací úřad povinen zamítnout žádost vyvlastnitele do 30 dnů ode dne konání ústního jednání. Obdobně, pokud vyvlastňovací úřad dospěje k závěru, že podmínky pro vyvlastnění jsou splněny, ve stejné třicetidenní lhůtě ode dne konání ústního jednání rozhodne o vyvlastnění práv k nemovitostem a o náhradě za vyvlastnění (§ 24 odst. 2 ZoV). Uvedená třicetidenní lhůta pro rozhodnutí uplynula dne 30. 5. 2022, Městský úřad v Tachově jako vyvlastňovací úřad do dne podání ústavní stížnosti (tj. ani po více jak devíti měsících ode dne konání ústního jednání) o žádosti vyvlastnitele nerozhodl.

4. Namísto meritorního rozhodnutí o žádosti o vyvlastnění v souladu s příslušnými ustanoveními ZoV vydal Městský úřad Tachov, odbor výstavby a územního plánování, (dále jen „MÚ Tachov“ nebo též „vyvlastňovací úřad“) dne 15. 9. 2022 (tj. tři a půl měsíce po uplynutí zákonné lhůty pro vydání rozhodnutí) usnesení napadené touto ústavní stížností, kterým rozhodl o přerušení vyvlastňovacího řízení na dobu šesti měsíců. Důvodem přerušení řízení byla žádost ŘSD, které byl podle odůvodnění usnesení vyvlastňovací úřad povinen vyhovět, neboť byl vázán „dispozičním právem vyvlastnitele“.

5. Stěžovatelka napadla usnesení MÚ Tachov odvoláním, neboť je přesvědčena, že v podmínkách vyvlastňovacího řízení se úprava přerušení řízení na návrh žadatele podle § 64 odst. 2 zákona č. 500/2004 Sb., správní řád, z povahy věci neuplatní. Krajský úřad Plzeňského kraje (dále jen „KÚ Plzeňského kraje“) napadeným rozhodnutím odvolání stěžovatelky zamítl a usnesení MÚ Tachov potvrdil. Své rozhodnutí odůvodnil tím, že podle § 23 odst. 1 ZoV přeruší vyvlastňovací úřad vyvlastňovací řízení, jestliže o stejném pozemku, stavbě nebo věcném břemenu již probíhá jiné vyvlastňovací řízení, a to až do doby, než bude dříve zahájené řízení pravomocně skončeno. V tomto ustanovení ovšem není uvedeno, že toto je jediným možným důvodem pro přerušení vyvlastňovacího řízení, a vyvlastňovací úřad může za splnění daných podmínek postupovat i podle obecné úpravy správního řádu, který v § 64 a 65 stanovuje možné důvody pro přerušení řízení o žádosti. Tento výklad je v souladu s ustanovením § 29 ZoV, podle kterého ustanovení správního řádu o doručování veřejnou vyhláškou nelze použít v řízení podle tohoto zákona, s výjimkou doručování neznámým účastníkům nebo účastníkům neznámého pobytu či sídla. ZoV tedy stanovuje, které postupy upravené správním řádem se na řízení o vyvlastnění nepoužijí. Lhůty stanovené v ZoV pro jednotlivé úkony vyvlastňovacího úřadu jsou lhůty pořádkové, jejich překročení nemá žádné právní důsledky a je možné tuto situaci řešit prostřednictvím opatření proti nečinnosti správního orgánu. Vzhledem k tomu, že vyvlastňovací řízení je v současné době přerušeno, není vyvlastňovací úřad nečinný.

6. Stěžovatelka, vědoma si právní úpravy, podle níž rozhodnutí o přerušení správního řízení je úkon správního orgánu, kterým se upravuje vedení řízení a který je na základě § 70 písm. c) zákona č. 150/2002 Sb., soudní řád správní, (dále jen „s. ř. s.“) vyloučen ze soudního přezkumu, podala dne 21. 12. 2022 proti rozhodnutí KÚ Plzeňského kraje správní žalobu podle § 65 a násl. s. ř. s. Usnesením Krajského soudu v Plzni ze dne 5. 1. 2023 č. j. 77 A 75/2022-42

byla tato správní žaloba odmítnuta jako nepřípustná právě s odkazem na kompetenční výluku podle § 70 písm. c) s. ř. s. Proti tomuto usnesení podala stěžovatelka z procesní opatrnosti kasační stížnost, o níž zatím nebylo rozhodnuto.

7. Stěžovatelka také podala dne 21. 12. 2022 ke KÚ Plzeňského kraje žádost o vydání opatření proti nečinnosti, o které bylo podle § 80 odst. 3 správního řádu rozhodnuto tak, že se jí nevyhovuje. Proto stěžovatelka využila možnosti podat u Krajského soudu v Plzni také žalobu na ochranu proti nečinnosti vyvlastňovacího úřadu podle § 79 a násl. s. ř. s. Řízení o této žalobě bylo ukončeno vydáním rozsudku sp. zn. 57 A 1/2023-105 ze dne 7. 2. 2023, jímž bylo uloženo MÚ Tachov vydat ve věci rozhodnutí, a to do 15 dnů od právní moci rozsudku.

8. Krajský soud v této věci posuzoval, zda ke dni rozhodnutí soudu byl, či nebyl MÚ Tachov v prodlení s vydáním rozhodnutí. Podle soudu se ústní jednání v posuzovaném řízení konalo dne 28. 4. 2022, MÚ Tachov byl tedy povinen podle § 24 odst. 1 a 2 ZoV vydat ve věci rozhodnutí do 30. 5. 2022 (30 dnů od ústního jednání konaného dne 28. 4. 2022). Lhůta pro vydání rozhodnutí tedy již nepochybně uplynula, přičemž na závěru o prodlení s vydáním rozhodnutí nemohlo nic změnit přerušení řízení. Podle ustálené judikatury správních soudů nemá totiž přerušení správního řízení žádný vliv na běh lhůty pro vydání rozhodnutí, pokud je správní řízení přerušeno až poté, kdy lhůta pro vydání rozhodnutí správního orgánu již uplynula. Následné přerušení řízení tak nemá za následek obnovení lhůty pro rozhodnutí správního orgánu, protože přerušení nemohlo běh lhůty pro vydání správního rozhodnutí jakkoli ovlivnit, neboť lhůtu lze přerušit pouze za jejího běhu (viz např. rozsudky Nejvyššího správního soudu ze dne 12. 4. 2013 č. j. 5 Ans 4/2012-20, publ. ve Sb. NSS pod č. 2871/2013, nebo ze dne 19. 8. 2020 č. j. 2 Azs 156/2020-37, bod 23, nebo ze dne 14. 11. 2022 č. j. 3 As 182/2020-78, bod 10).

9. Stěžovatelka v ústavní stížnosti namítá, že v důsledku rozhodnutí KÚ Plzeňského kraje, jakož i předchozího rozhodnutí MÚ Tachov je omezena v dispozici se svým nemovitým majetkem podle § 19 odst. 3 ZoV, ačkoliv toto omezení mělo již dávno zaniknout, pokud by vyvlastňovací úřad namísto vydání nezákonného usnesení o přerušení řízení rozhodl o vyvlastňovací žádosti ŘSD, jak mu ukládá ZoV. V případě, že by vyvlastňovací žádosti ŘSD bylo vyhověno, měla by stěžovatelka možnost bránit se proti vyvlastnění opravným prostředkem podle § 25 odst. 2 ZoV, případně i následným soudním přezkumem.

II. Procesní předpoklady řízení

10. Ústavní soud nejprve posoudil splnění procesních předpokladů řízení. Dospěl k závěru, že ústavní stížnost byla podána včas oprávněnou stěžovatelkou, která byla účastníkem řízení, ve kterém byla vydána rozhodnutí napadená ústavní stížností, a Ústavní soud je k jejímu projednání příslušný. Stěžovatelka je právně zastoupena v souladu s § 29 a 31 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“).

11. Ústavní soud se dále zabýval přípustností ústavní stížnosti podle § 75 odst. 1 zákona o Ústavním soudu, a to zejména v kontextu ustálené judikatury Ústavního soudu.

12. Vycházel přitom z premisy, že ústavní soudnictví a pravomoc Ústavního soudu v individuálních věcech jsou v České republice vybudovány na zásadě přezkumu věcí pravomocně skončených (a kasace pravomocných rozhodnutí), v nichž neústavnost nebo protiústavnost nelze napravit jiným způsobem, tedy především procesními prostředky, vyplývajícími z příslušných procesních norem upravujících to které řízení či tu kterou materii [srov. např. nález ze dne 30. 11. 1995 sp. zn. III. ÚS 62/95 (N 78/4 SbNU 243)]. Z ustálené judikatury tudíž plyne, že ústavní stížností by měla být napadána zásadně konečná a pravomocná meritorní rozhodnutí.

13. Jako nepřípustné proto Ústavní soud odmítá ústavní stížnosti proti procesním rozhodnutím soudu či jiného orgánu veřejné moci upravujícím průběh řízení [srov. např.

usnesení ze dne 30. 3. 2006 sp. zn. IV. ÚS 125/06 (U 4/40 SbNU 781)], konkrétně též rozhodnutí o přerušení soudního či správního řízení, neboť ta jsou takovými rozhodnutími, která nemají charakter konečného meritorního rozhodnutí ve věci.

14. Z uvedeného pravidla Ústavní soud ve své rozhodovací praxi připustil výjimky, jež spočívají v možnosti napadnout i pravomocné rozhodnutí, které pouze uzavírá určitou část řízení nebo které řeší jistou procesní otázku, ačkoli řízení ve věci samé ještě neskončilo. Musí však být kumulativně splněny dvě podmínky: rozhodnutí musí být způsobilé bezprostředně a citelně zasáhnout do ústavně zaručených základních práv a svobod a je třeba, aby se námitka porušení těchto práv a svobod omezovala jen na příslušné stadium řízení, v němž bylo o takové otázce rozhodnuto, tedy aby již nemohla být v rámci dalšího řízení (např. při použití opravných prostředků proti meritornímu rozhodnutí) efektivně uplatněna [srov. např. nález ze dne 12. 1. 2005 sp. zn. III. ÚS 441/04 (N 6/36 SbNU 53)].

15. Uvedené podmínky meritorního přezkumu napadených rozhodnutí jsou v dané věci splněny, neboť přerušením vyvlastňovacího řízení dochází k nežádoucímu prodloužení omezení vlastnických práv vyvlastňovaného podle § 19 odst. 3 ZoV nad rámec lhůt stanovených v tomto zákoně pro vydání rozhodnutí (§ 24 odst. 1 a 2 ZoV), a námitka ohledně neexistence povinnosti správního orgánu přerušit řízení na žádost žadatele nebude moci být efektivně uplatněna po pravomocném ukončení vyvlastňovacího řízení. Napadenými rozhodnutími jsou tedy přímo dotčena vlastnická práva stěžovatelky, jež požívají ústavněprávní ochrany podle čl. 11 Listiny.

16. Dále se Ústavní soud zabýval otázkou, zda z hlediska principu subsidiarity ústavní stížnosti lze za efektivní prostředek k ochraně práva stěžovatelky ve smyslu § 75 odst. 1 zákona o Ústavním soudu považovat žalobu na ochranu proti nečinnosti správního orgánu jak z hlediska obecného, tak v nyní rozhodovaném případě. K efektivnosti podané žaloby (§ 79 odst. 1 s. ř. s.) v případech, kdy správní orgán řízení přerušil, se vyjádřil rozšířený senát Nejvyššího správního soudu v usnesení ze dne 14. 1. 2014 č. j. 7 Ans 10/2012-46. V něm dovodil, že „mají-li soudy efektivně poskytovat ochranu těm, kteří se brání proti průtahům ve správním řízení způsobeným nečinností správního orgánu, není možné připustit, aby správní orgány mohly svoji případnou nečinnost eliminovat zneužitím institutu přerušení správního řízení, a zablokovat tak zásah soudu, neboť je představitelné, že i to může být nezákonnou nečinností. Opačný závěr by v řadě případů činil ze žaloby na ochranu proti nečinnosti slepou munici, jejímž použitím by nebylo možno dosáhnout účinků, které požaduje žalobce a které zamýšlel zákonodárce. Odepření účinné soudní ochrany by protiřečilo čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod. Uvedený názor je tak pro rozšířený senát zcela nepřijatelný“. Proto rozšířený senát dospěl k závěru, že v řízení o žalobě na ochranu proti nečinnosti je soud oprávněn k řádné žalobní námitce jako součást skutkového stavu věcně zkoumat důvodnost přerušení správního řízení. K tomuto závěru je však třeba dodat, že jím rozšířený senát Nejvyššího správního soudu neměl na mysli možnost přezkoumání zákonnosti rozhodnutí o přerušení řízení (s následkem zrušení takového rozhodnutí), ale pouze posouzení, zda k přerušení řízení došlo věcně důvodně a podle smyslu zákona (a správní orgán tedy nečinný není), anebo zda přerušení řízení je nedůvodné nebo účelové a správní orgán je užil jen jako jakýsi „procesní paraván“ který má zastřít porušování povinnosti „vyřizovat věci bez zbytečných průtahů“ (§ 6 odst. 1 správního řádu).

17. Podle názoru Ústavního soudu lze tedy uzavřít, že i žaloba na ochranu proti nečinnosti správního orgánu může být efektivním prostředkem k nápravě nedůvodně přerušeného řízení. V nyní projednávané věci stěžovatelka tuto žalobu u krajského soudu uplatnila, nicméně důvodem pro rozhodnutí, jímž krajský soud uložil správnímu orgánu vydat v určené lhůtě rozhodnutí ve věci samé, bylo to, že tento orgán řízení přerušil až po uplynutí zákonné lhůty pro rozhodnutí. Odkázal přitom na ustálenou judikaturu správních soudů (viz bod 8 nálezu). Krajský soud v Plzni se proto vůbec nezabýval zbytkem žalobní

argumentace stěžovatelky uvedené v bodech 20 až 33 žaloby, jíž stěžovatelka brojila proti správnosti a zákonnosti usnesení o přerušení vyvlastňovacího řízení. Podle soudu totiž přerušení řízení nemělo vliv na běh lhůty vyvlastňovacího úřadu k vydání rozhodnutí, a proto nemohlo mít ani vliv na posouzení (ne)činnosti tohoto úřadu. Námitka stěžovatelky, že ve vyvlastňovacím řízení nemusí být podle § 64 odst. 2 správního řádu vždy vyhověno návrhu žadatele na přerušení řízení s odkazem na jeho dispoziční právo s žádostí, zůstala tudíž nevypořádána, ačkoli je z hlediska ochrany práv stěžovatelky stěžejní.

18. Ze shora rozvedených důvodů proto Ústavní soud dospěl k závěru, že ústavní stížnost stěžovatelky lze považovat za přípustnou a jako taková může být meritorně projednána.

III. Vyjádření účastníků

19. Ústavní soud zaslal ústavní stížnost k vyjádření účastníkům řízení i vedlejšímu účastníkovi řízení. KÚ Plzeňského kraje trvá na tom, že jeho rozhodnutí č. j. PK-RR/4780/22 ze dne 2. 12. 2022 bylo vydáno v souladu se ZoV i správním řádem, a v podrobnostech odkazuje na odůvodnění tohoto rozhodnutí. Dále trvá na tom, že svým postupem nezasáhl do vlastnických práv stěžovatelky nad míru toho, co připouští ZoV, a že pokud rozhodl v souladu s uvedenými předpisy, rozhodl také v souladu s Listinou základních práv a svobod.

20. MÚ Tachov ve svém vyjádření uvedl, že napadeným usnesením vyhověl žádosti ŘSD a vyvlastňovací řízení podle § 64 odst. 2 správního řádu s ohledem na dispoziční zásadu žadatele přerušil. Při posuzování žádosti na přerušení řízení přihlédl vyvlastňovací úřad též k tomu, že je vhodnější, pokud by došlo ke smírnému řešení mezi vyvlastnitelem a vyvlastňovanou. Vyvlastňovací úřad vydal meritorní rozhodnutí č. j. 668/2023-OVÚP/TC ze dne 16. 2. 2023 a žádost vyvlastnitele podle § 24 odst. 1 ZoV zamítl. Proti tomuto rozhodnutí podal dne 7. 3. 2023 vyvlastnitel odvolání. Opatřením ze dne 10. 3. 2023 vyvlastňovací úřad seznámil stěžovatelku jako dalšího jediného účastníka s podaným odvoláním a poskytl jí k vyjádření lhůtu 10 dnů. Po uplynutí lhůty bude spis předán nadřízenému správnímu orgánu KÚ Plzeňského kraje.

21. ŘSD je přesvědčeno, že ústavní stížnost není důvodná, neboť napadeným rozhodnutím nebylo zasaženo do ústavně garantovaných práv stěžovatelky. Napadené rozhodnutí upravuje ryze procesní otázku přerušení řízení, kdy rozhodnutím o přerušení řízení není zasaženo do vlastnického práva stěžovatelky. Žádost o přerušení řízení, na jejímž základě bylo vydáno napadené rozhodnutí, byla MÚ Tachov odeslána v návaznosti na jednání mezi generálním ředitelem ŘSD a zástupcem představenstva stěžovatelky, který vyjádřil vůli o majetkoprávním vypořádání pozemků pod dálniční odpočívkou jednat mimo rámec vyvlastňovacího řízení a pokusit se tuto otázku řešit dohodou. Pokud následně stěžovatelka změnila procesní strategii (jak vyplývá z jejího dalšího postupu) a odmítá o otázce vzájemně jednat, nemůže toto být dáváno k tíži účastníkům ani ŘSD, kteří se pokoušeli jednat tak, aby v průběhu vyvlastňovacího řízení mohlo dojít k dohodě o získání práv k pozemku nebo stavbě potřebných k uskutečnění účelu vyvlastnění mezi vyvlastnitelem a vyvlastňovanou. ŘSD nadto považuje podanou stížnost za obsoletní, neboť již byla *via facti* překonána, když MÚ Tachov o vyvlastnění rozhodl meritorně svým rozhodnutím č. j. 668/2023-OVÚP/TC ze dne 16. 2. 2023, a to poté, co mu byla Krajským soudem v Plzni uložena rozsudkem č. j. 57 A 1/2023-105 ze dne 7. 2. 2023 povinnost ve věci rozhodnout ve lhůtě 15 dnů.

22. Všechna vyjádření zaslal Ústavní soud stěžovatelce k replice. Ta ve svém vyjádření ze dne 31. 3. 2023 reagovala na většinu argumentace účastníků a vedlejšího účastníka řízení. Podle jejího přesvědčení, s ohledem na právní úpravu vyvlastňovacího řízení, je zjevné, že se nemůže uplatnit dispoziční právo navrhovatele (vyvlastnitele) podle § 64 správního řádu, tj. vyvlastnitel nedisponuje vyvlastňovacím řízením potud, že by mohl kdykoliv v jeho průběhu pouhou žádostí dosáhnout jeho přerušení, neboť v takovém případě by nemohly být dodrženy zákonné lhůty týkající se průběhu vyvlastňovacího řízení. Pokud MÚ Tachov uvedl, že při

přerušení řízení byl veden také snahou o umožnění smírného řešení mezi vyvlastnitelem a stěžovatelkou, pak i v tomto případě vybočil z rámce vyvlastňovacího řízení. V daném případě si vyvlastňovací úřad ani u stěžovatelky jako vyvlastňované nijak neověřoval, zda údajné jednání skutečně probíhá, a důvodnost přerušení ponechal jen na tvrzení vyvlastnitele. Stěžovatelka, která nebyla o návrhu na přerušení řízení vůbec informována, se tak o přerušení řízení dozvěděla až jako o hotové věci z příslušného usnesení vyvlastňovacího úřadu. Stěžovatelka poukazuje na svou vůli jednat o případné dohodě i po zahájení vyvlastňovacího řízení (byť k němu nebyly splněny zákonné podmínky), a proto spolu v září 2022 předseda představenstva stěžovatelky a generální ředitel ŘSD uskutečnili jednání, na němž obě strany deklarovaly připravenost jednat o dohodě s tím, že vyvlastňovací řízení bude zastaveno (tj. žádost o vyvlastnění bude vzata zpět). Namísto toho však ŘSD bez jakékoli dohody se stěžovatelkou požádalo o přerušení vyvlastňovacího řízení na dobu šesti měsíců. Po tomto kroku, který stěžovatelka napadla dostupnými právními prostředky, již k žádnému jednání mezi stěžovatelkou a ŘSD ohledně předmětných pozemků nedošlo. Rozsudkem Krajského soudu v Plzni č. j. 57 A 1/2023-105 ze dne 7. 2. 2023 byla podle názoru stěžovatelky pouze ukončena nečinnost vyvlastňovacího úřadu, která i tak trvala téměř pět měsíců, nebyla jím však, a ani nemohla být, řešena otázka porušení ústavně chráněného vlastnického práva stěžovatelky nezákonným přerušením vyvlastňovacího řízení. Toto porušení, resp. nucené omezení vlastnického práva stěžovatelky nad rámec toho, co umožňuje ZoV, nebylo překonáno ani (zatím nepravomocným) meritorním rozhodnutím vyvlastňovacího úřadu. Ústavní stížnost je tedy nadále důvodná a stěžovatelka na ní trvá.

IV. Posouzení důvodnosti ústavní stížnosti

23. Ústavní soud předesílá, že není součástí soustavy soudů, nýbrž je soudním orgánem ochrany ústavnosti (čl. 83 a čl. 91 odst. 1 Ústavy), který není povolán k instančnímu přezkumu jejich rozhodnutí. Jeho pravomoc podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy je založena výlučně k přezkumu toho, zda v řízení nebo rozhodnutími v něm vydanými nebyla dotčena předpisy ústavního pořádku chráněná práva nebo svobody účastníka tohoto řízení a zda řízení bylo vedeno v souladu s ústavními principy (zda je lze jako celek pokládat za spravedlivé). Ústavněprávním požadavkem též je, aby soudy vydaná rozhodnutí byla řádně, srozumitelně a logicky odůvodněna.

24. V dané věci Ústavní soud po přezkoumání napadených rozhodnutí správních orgánů shledal, že ústavní stížnost je důvodná.

25. Institut přerušení řízení podle § 64 správního řádu přichází v úvahu jednak jako obligatorní, jednak jako fakultativní, někdy z moci úřední, jindy na žádost účastníka řízení. Podstatou přerušení řízení je mezitímní rozhodnutí za účelem vyřešení „překážkových“ otázek, s cílem poté dále v řízení pokračovat a dospět k meritornímu rozhodnutí. Obecně lze uvést, že se správní řízení přerušuje ze zákonem stanovených důvodů, a to zejména ve spojení s řízením o předběžné otázce, kdy se řízení přerušuje z moci úřední, a dále v řízení o žádosti žadatele, a to za podmínky souhlasu případných více žadatelů (§ 64 odst. 2 správního řádu).

26. Podstatou námitek obsažených v ústavní stížnosti, a tedy sporu mezi stěžovatelkou a správním orgánem, je otázka, zda podle § 64 odst. 2 správního řádu, podle kterého „[v] řízení o žádosti přeruší správní orgán řízení na požádání žadatele; jestliže je žadatelů více, může tak učinit jen za podmínky, že s přerušením souhlasí všichni“, je povinností správního orgánu žádosti o přerušení řízení vždy vyhovět. Podle komentářové literatury ke správnímu řádu tato povinnost správního orgánu z hlediska jazykového výkladu citovaného ustanovení vyplývá. Nicméně judikatura s ohledem na smysl institutu přerušení řízení a základní zásady postupu správních orgánů dovodila, že i přes dikci zákona správní orgán není povinen k žádosti žadatele automaticky probíhající řízení přerušit, jelikož účelem takové žádosti může být např. i pouhé

prodlužování řízení a oddalování rozhodnutí ve věci samé (viz KOPECKÝ, M., STAŠA, J. a kol. Správní řád. Komentář. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2022, 353 s.).

27. Ústavní soud ke shora uvedenému poznamenává, že v obecné rovině se tímto způsobem přistupuje ke každému zahájenému správnímu řízení. Nicméně řízení o vyvlastnění je svým způsobem specifické, neboť již jeho zahájením podle § 18 ZoV dochází k zákonnému omezení vlastnického práva vyvlastňovaného (§ 19 odst. 3 ZoV), neboť „po doručení uvědomění o zahájení vyvlastňovacího řízení nesmí vyvlastňovaný nakládat s pozemkem nebo stavbou, a to v rozsahu, kterého se vyvlastnění týká, převést je, pronajmout nebo jinak zatížit. Právní úkony, kterými vyvlastňovaný poruší tuto povinnost, jsou neplatné; to neplatí v případě smluv uzavíraných s vyvlastnitelem nebo s jeho souhlasem. Při vyvlastnění se neuplatní smluvní ani zákonná předkupní práva k vyvlastňovanému pozemku nebo stavbě. O tomto následku musí být vyvlastňovaný poučen v uvědomění o zahájení řízení.“ Za omezení je vyvlastnitel povinen poskytnout vyvlastňovanému náhradu v prokázané výši újmy způsobené tímto omezením (§ 19 odst. 4 ZoV).

28. Ústavní soud souhlasí s argumentací stěžovatelky, že vyvlastňovací řízení není a nemůže být běžným návrhovým správním řízením, kterým navrhovatel disponuje prakticky neomezeně. Vyvlastňovací řízení je sice zahajováno na žádost vyvlastnitele jako navrhovatele, jakmile je však zahájeno, je ovládáno přísnou koncentrací a lhůtami stanovenými v ZoV. Procesní úprava vyvlastňovacího řízení je zákonem nastavena tak, aby zásah do vlastnických práv vyvlastňovaného byl omezen pouze na nezbytně nutnou dobu. Proto je vyvlastňovací úřad povinen o žádosti vyvlastnitele rozhodnout do 30 dnů ode dne konání ústního jednání, přičemž ústní jednání musí být nařízeno tak, aby se konalo nejpozději do 60 dnů od odeslání uvědomění o zahájení vyvlastňovacího řízení (§ 22 odst. 1 a § 24 odst. 1 a 2 ZoV). S ohledem na tuto úpravu vyvlastňovacího řízení je tak zjevné, že se nemůže uplatnit dispoziční právo navrhovatele (vyvlastnitele) podle § 64 odst. 2 správního řádu, tj. vyvlastnitel nedisponuje vyvlastňovacím řízením potud, že by mohl kdykoliv v jeho průběhu pouhou žádostí dosáhnout jeho přerušení bez ohledu na postoj vyvlastňovaného, který by byl povinen strpět zásadní omezení svého vlastnického práva i po dobu přerušení řízení, jednostranně navrženého vyvlastnitelem.

29. Dle Ústavního soudu je z hlediska ochrany vlastnického práva vyvlastňovaného nepřípustné přerušení vyvlastňovacího řízení, které je odůvodněno pouhým odkazem na žádost vyvlastnitele, bez ohledu na stanovisko vyvlastňovaného, jehož vlastnické právo je takovým rozhodnutím dotčeno nad rámec lhůt určených pro vydání rozhodnutí (§ 24 odst. 1 a 2 ZoV). Správní orgán, konkrétně MÚ Tachov, usnesením o přerušení řízení zasáhl do práva stěžovatelky zaručeného čl. 11 odst. 1 a 4 Listiny. Jeho poukaz na skutečnost, že mezi zástupci vyvlastňovatele a zástupcem stěžovatelky mělo dojít k nějakým jednáním ohledně dalšího postupu při vyvlastnění a k možnému vypořádání majetkových práv dohodou, lze sice považovat za legitimní předpoklad přerušení řízení, nicméně pokud nebylo správním orgánem ověřeno stanovisko stěžovatelky k možnému přerušení řízení, nebyl dán zákonný důvod k takovému postupu. Je také zřejmé, že podáním odvolání proti usnesení o přerušení řízení stěžovatelka dala vyvlastňovacímu úřadu jasně najevo, že k jednání předestřenému v žádosti o přerušení řízení ze strany vyvlastnitele nedochází a docházet nebude, a že tedy šestiměsíční přerušení řízení nepovede k očekávanému výsledku. V tento moment již bylo jasné, že deklarovaný důvod pro přerušení řízení není relevantní, a na tuto skutečnost měly správní orgány adekvátně reagovat.

30. Vyvlastňovací úřad v daném případě mohl využít tzv. autoremedury, sám napadené usnesení zrušit a vyvlastňovací řízení již dále neprodlužovat. Podle § 87 správního řádu totiž platí, že správní orgán, který napadené rozhodnutí vydal, je může zrušit nebo změnit, pokud tím plně vyhoví odvolání a jestliže tím nemůže být způsobena újma žádnému z účastníků, ledaže s tím všichni, kterých se to týká, vyslovili souhlas. Pokud vyvlastňovací úřad takto

nepostupoval, nápravu měl provést odvolací správní orgán, v daném případě KÚ Plzeňského kraje. Ten však, ačkoli mu bylo z obsahu odvolání stěžovatelky známo, že s přerušením řízení nesouhlasí, tudíž že deklarovaný důvod pro přerušení řízení ani neexistuje, usnesení MÚ Tachov potvrdil. Lze tedy konstatovat, že oběma napadenými rozhodnutími bylo zasaženo nejen do vlastnického práva stěžovatelky (čl. 11 odst. 1 a 4 Listiny), nýbrž i do práva zaručeného čl. 37 odst. 3 Listiny, podle kterého jsou si všichni účastníci v řízení rovni.

V. Závěr

31. Závěrem Ústavní soud konstatuje, že § 64 odst. 2 správního řádu nelze vykládat tím způsobem, že je nutno každé žádosti žadatele [§ 27 odst. 1 písm. a) správního řádu] o přerušení řízení vyhovět a řízení přerušit bez ohledu na důvod takové žádosti a na dobu, kterou žadatel navrhuje. Uvedené vyplývá z již ustálené judikatury správních soudů, přičemž Ústavní soud považuje jejich výklad za ústavně konformní (viz např. rozsudek Městského soudu v Praze ze dne 30. 11. 2010 č. j. 11 A 13/2010-25, rozsudek Městského soudu v Praze ze dne 19. 1. 2015 č. j. 5 A 267/2010-36, rozsudek Krajského soudu v Brně ze dne 31. 1. 2019 č. j. 62 A 163/2017-76 či rozsudek Městského soudu v Praze ze dne 9. 1. 2013 č. j. 5 Ca 117/2009-39).

32. Ve vyvlastňovacím řízení, které je svým způsobem specifické, neboť již jeho zahájením dochází k nucenému omezení vlastnického práva vyvlastňovaného (§ 19 odst. 3 ZoV), je nutno k přerušení řízení na žádost vyvlastnitele přistupovat restriktivně tak, aby nedocházelo k průtahům v řízení a aby byla zachována rovnost účastníků.

33. Vzhledem k výše uvedeným skutečnostem nezbývá než uzavřít, že právo stěžovatelky na ochranu vlastnického práva a právo na rovnost v řízení byly napadenými rozhodnutími správních orgánů dotčeny, došlo tedy k porušení čl. 11 odst. 1 a 4 ve spojení s čl. 37 odst. 3 Listiny.

34. Z uvedených důvodů proto Ústavní soud podle § 82 odst. 1 zákona o Ústavním soudu ústavní stížnosti vyhověl a napadená rozhodnutí podle § 82 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu zrušil.

35. Vzhledem k tomu, že od ústního jednání nebylo možno očekávat další objasnění věci, Ústavní soud podle § 44 věty první zákona o Ústavním soudu rozhodl bez jeho konání.

Č. 65
Nezohlednění odůvodnění stížnosti odsouzeného při rozhodování soudu (sp. zn. II. ÚS 1595/22 ze dne 17. dubna 2023)

Zásada trestního řízení zakotvená v § 2 odst. 4 trestního řádu vyžadující, aby trestní věci byly projednávány urychleně bez zbytečných průtahů, se nemůže obracet proti těm, v jejichž prospěch je především zakotvena. Tedy proti osobám, proti nimž je trestní řízení vedeno.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátě složeném z předsedy senátu Tomáše Lichovníka (soudce zpravodaj) a soudců Jana Svatoně a Davida Uhlíře ve věci ústavní stížnosti stěžovatele M. A., t. č. ve výkonu trestu odnětí svobody ve Věznici Všehrdy, zastoupeného Mgr. Milanem Hadravou, advokátem, sídlem Blatenská 1161/46, Chomutov, proti usnesení Krajského soudu v Ústí nad Labem ze dne 11. 5. 2022 č. j. 4 To 152/2022-107, za účasti Krajského soudu v Ústí nad Labem jako účastníka řízení a Krajského státního zastupitelství v Ústí nad Labem jako vedlejšího účastníka řízení, takto:

I. Usnesením Krajského soudu v Ústí nad Labem ze dne 11. 5. 2022 č. j. 4 To 152/2022-107 došlo k zásahu do práva stěžovatele na spravedlivý proces, jež je mu garantováno čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

II. Toto rozhodnutí se ruší.

Odůvodnění

I.

1. Ústavnímu soudu byl dne 16. 6. 2022 doručen návrh na zahájení řízení o ústavní stížnosti ve smyslu § 72 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“), prostřednictvím něhož se stěžovatel domáhal zrušení v záhlaví citovaného rozhodnutí krajského soudu, a to pro jeho rozpor s čl. 36 Listiny základních práv a svobod.

2. Předtím, než se Ústavní soud začal věcí zabývat, přezkoumal podání po stránce formální a konstatoval, že podaná ústavní stížnost obsahuje veškeré náležitosti, jak je stanoví zákon o Ústavním soudu.

II.

3. Stěžovateli byl trestním příkazem Okresního soudu v Lounech ze dne 17. 12. 2020 č. j. 4 T 46/2020-60 uložen trest odnětí svobody v délce trvání jednoho roku, který mu byl podmíněně odložen na zkušební dobu dvou let. Usnesením Okresního soudu v Lounech ze dne 14. 4. 2022 bylo v souladu s § 83 odst. 1 tr. zákoníku rozhodnuto, že stěžovatel vykoná trest odnětí svobody uložený shora uvedeným trestním příkazem. Bezprostředně po vyhlášení výše uvedeného usnesení proti němu stěžovatel podal do protokolu stížnost. Poté, co mu bylo do

Věznice Všehrdy dne 22. 4. 2022 doručeno písemné vyhotovení předmětného usnesení, svou stížnost písemně odůvodnil a toto odůvodnění dne 3. 5. 2022 odeslal poštou Okresnímu soudu v Lounech.

4. O stížnosti stěžovatele bylo rozhodnuto ústavní stížností napadeným usnesením Krajského soudu v Ústí nad Labem tak, že se stížnost jako nedůvodná zamítá. V odůvodnění krajský soud uvedl, že si stěžovatel sice podal proti usnesení okresního soudu stížnost, tuto ovšem neodůvodnil. Stěžovatel ve své ústavní stížnosti namítá, že dotčený spis byl okresním soudem vypraven dne 3. 5. 2022 a doručen krajskému soudu dne 10. 5. 2022. Odůvodnění stížnosti stěžovatele bylo doručeno okresnímu soudu dne 5. 5. 2022 a ten jej 6. 5. 2022 poštou odeslal krajskému soudu, kterému bylo odůvodnění doručeno dne 9. 5. 2022, tedy o den dříve, než spis. Dne 11. 5. 2022, kdy krajský soud rozhodoval o stížnosti stěžovatele, již tento soud měl odůvodnění k dispozici a měl se jím zabývat. Stěžovatel dále uvedl, že usnesení okresního soudu, proti němuž podal stížnost, mu bylo doručeno dne 22. 4. 2022 (pátek) a již dne 3. 5. 2022 (úterý), tedy po uplynutí šesti pracovních dnů zaslal příslušnému okresnímu soudu písemné odůvodnění své stížnosti. Stěžovatel je toho názoru, že pokud krajský soud k tomuto nepřihlédl, zasáhl tím do jeho práva na spravedlivý proces dle čl. 36 Listiny základních práv a svobod. V souvislosti s projednávaným případem odkázal stěžovatel na nález Ústavního soudu sp. zn. IV. ÚS 426/09 ze dne 9. 6. 2009 (N 134/53 SbNU 681).

III.

5. Krajský soud ve vyjádření k ústavní stížnosti konstatoval, že nemá sice aktuálně k dispozici předmětný spis okresního soudu, ale je podle něj skutečností, že v době konání neveřejného zasedání dne 11. 5. 2022, bez ohledu na to, zda se již nacházelo odůvodnění stěžovatele např. na podatelně či trestní kanceláři soudu, neměl ve věci rozhodující senát odvolacího soudu písemné odůvodnění stížnosti odsouzeného fyzicky k dispozici, nebylo mu předloženo či připojeno ke spisu.

6. Vzhledem k tomu, že sdělení krajského soudu nebylo ve vztahu k tvrzením stěžovatele v rozporu, nezasílal Ústavní soud toto vyjádření stěžovateli k replice.

IV.

7. Ústavní soud není součástí soustavy obecných soudů (čl. 91 odst. 1 Ústavy), nýbrž je soudním orgánem ochrany ústavnosti (čl. 83 Ústavy); není povolán k instančnímu přezkumu jejich rozhodnutí. Jeho pravomoc je založena výlučně k přezkumu toho, zda v řízení nebo rozhodnutími v nich vydanými nebyly dotčeny předpisy ústavního pořádku chráněná práva nebo svobody účastníka tohoto řízení a zda řízení bylo vedeno v souladu s ústavními principy (zda je lze jako celek pokládat za spravedlivé).

8. Ústavní soud přezkoumal napadené rozhodnutí z hlediska stěžovatelem v ústavní stížnosti uplatněných námitek a dospěl k závěru, že ústavní stížnost je důvodná.

9. Z vyžádaného spisu Okresního soudu v Lounech sp. zn. 4 T 46/2020 ústavní soud zjistil, že stěžovatel dne 14. 4. 2022 podal do protokolu stížnost proti usnesení jmenovaného soudu, jímž bylo rozhodnuto o výkonu původně podmíněně odloženého trestu odnětí svobody. Dle protokolu stěžovatel podal svoji stížnost jako blanketní, přičemž nesdělil, v jaké lhůtě a zda vůbec svoji stížnost blíže odůvodní.

10. Dále Ústavní soud ověřil, že usnesení okresního soudu bylo stěžovateli doručeno dne 22. 4. 2022. Odůvodnění stížnosti bylo krajskému soudu doručeno prostřednictvím okresního soudu dne 9. 5. 2022, a to i s průvodním dopisem okresního soudu. Dne 10. 5. 2022 byl Krajskému soudu v Ústí nad Labem společně s předkládací zprávou doručen dotčený soudní spis okresního soudu (č. l. 99). Dne 11. 5. 2022 byla ústavní stížností napadeným usnesením krajského soudu stížnost stěžovatele zamítnuta.

11. Podle Ústavního soudu došlo v projednávané věci k administrativnímu pochybení, v jehož důsledku však krajský soud při rozhodování o stížnosti stěžovatele nepřihlédl k jím podanému odůvodnění. Odporovalo by principům spravedlivého procesu, aby riziko spojené s prodlevou při předání písemností mezi orgány činnými v trestním řízení bylo přenášeno na stěžovatele, který konal v souladu se zákonem. Podstatné přitom je, že stěžovatel stížnost odůvodnil bez zbytečného odkladu.

12. Ústavní soud považuje za potřebné zdůraznit, že zásada trestního řízení zakotvená v § 2 odst. 4 trestního řádu vyžadující, aby trestní věci byly projednávány urychleně bez zbytečných průtahů, se nemůže obracet proti těm, v jejichž prospěch je především zakotvena. Tedy proti osobám, proti nimž je trestní řízení vedeno. Je nutno si uvědomit, že „požadavek urychleného projednání trestní věci bez zbytečných průtahů navazuje na čl. 38 odst. 1 LPS [Listina základních práv a svobod – pozn. red.] (srov. i čl. 6 odst. 1 EÚLP [Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod – pozn. red.]), kde je mimo jiné stanoveno, že každý má právo, aby jeho věc byla projednána bez zbytečných průtahů“ (Šámal, P. a kol. Trestní řád 1. § 1 až 156. Komentář. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 28).

13. Z výše uvedených důvodů dospěl Ústavní soud k závěru, že napadeným usnesením krajského soudu bylo porušeno právo stěžovatele na spravedlivý proces zaručené čl. 36 odst. 1 Listiny. Proto Ústavní soud ústavní stížnosti vyhověl podle § 82 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu a podle § 82 odst. 3 písm. a) tohoto zákona toto napadené rozhodnutí zrušil.

Č. 66
Odůvodnění soudního rozhodnutí v případě koluzní vazby (sp. zn. I. ÚS 21/23 ze dne 18. dubna 2023)

Poukaz na charakter stíhané trestné činnosti, tedy na její dlouhodobost, promyšlenost či organizovanost, nemůže sám o sobě legitimně odůvodňovat existenci vazebního důvodu podle § 67 písm. b) trestního řádu. Ani při stíhání organizované trestné činnosti nelze akceptovat, aby byl důvod koluzní vazby dovozován automaticky, tedy bez poukazu na konkrétní okolnosti daného případu či chování obviněného, z nichž by vyplývala důvodná obava z ovlivňování dosud nevyslechnutých svědků či spoluobviněných nebo z jiného způsobu maření objasňování skutečností závažných pro trestní stíhání.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátě složeném z předsedy senátu Vladimíra Sládečka (soudce zpravodaj), soudců Jaromíra Jirsy a Pavla Šámala o ústavní stížnosti J. K., zastoupeného Mgr. Martinem Kotrbáčkem, advokátem, se sídlem Brno, Kobližná 47/19, proti usnesení Krajského soudu v Brně ze dne 16. 11. 2022 č. j. 9 To 388/2022-31 a usnesení Městského soudu v Brně ze dne 20. 10. 2022 č. j. 70 Nt 3619/2022-19, za účasti Krajského soudu v Brně a Městského soudu v Brně jako účastníků řízení, takto:

I. Usnesením Městského soudu v Brně ze dne 20. 10. 2022 č. j. 70 Nt 3619/2022-19 a usnesením Krajského soudu v Brně ze dne 16. 11. 2022 č. j. 9 To 388/2022-31 bylo porušeno ústavně zaručené právo stěžovatele na osobní svobodu podle čl. 8 odst. 1, 2 a 5 Listiny základních práv a svobod a právo na spravedlivý (řádný) proces podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

II. Usnesení Městského soudu v Brně ze dne 20. 10. 2022 č. j. 70 Nt 3619/2022-19 a usnesení Krajského soudu v Brně ze dne 16. 11. 2022 č. j. 9 To 388/2022-31 se ruší.

Odůvodnění

I.

1. Stěžovatel navrhuje, aby Ústavní soud zrušil v záhlaví označené usnesení Městského soudu v Brně (dále též jen „městský soud“), kterým bylo rozhodnuto o jeho vzetí do vazby z důvodů uvedených v § 67 písm. b) trestního řádu a o nepřijetí písemného slibu stěžovatele. Dále navrhuje zrušení usnesení Krajského soudu v Brně (dále též jen „krajský soud“), kterým byla zamítnuta jeho stížnost proti usnesení Městského soudu v Brně.

2. Podle stěžovatele došlo vydáním napadených rozhodnutí k zásahu do jeho práv podle čl. 8 odst. 1, 2 a 5, čl. 36 odst. 1 a čl. 40 odst. 3 Listiny základních práv a svobod a čl. 5 odst. 1 písm. c), odst. 3 a 4 a čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod.

II.

3. Stěžovatel namítá, že odůvodnění rozhodnutí trestních soudů je povšechné a obecné bez odkazu na jeho konkrétní jednání či skutečnosti, které by měly existenci vazebních důvodů zakládat. Má za to, že trestní soudy při svém rozhodování vycházely pouze z obecné důkazní situace, domněnek a abstraktních hrozeb, aniž by konkretizovaly osoby, které by mohly být vystaveny koluznímu jednání z jeho strany. Trestní soudy podle něj ani neodůvodnily, z jakých důvodů převyšuje zájem na objasňování trestného činu nad zájmem na svobodě jednotlivce. Stěžovatel dále odkazuje na judikaturu Ústavního soudu, kterou trestní soudy podle jeho názoru nerespektovaly, konkrétně na nálezy sp. zn. IV. ÚS 371/2000 ze dne 6. 9. 2000 (N 131/19 SbNU 205), I. ÚS 432/01 ze dne 17. 1. 2002 (N 8/25 SbNU 55) a I. ÚS 470/05 ze dne 23. 5. 2006 (N 104/41 SbNU 315).

4. Stěžovatel upozorňuje na 8. odstavec usnesení Městského soudu v Brně, který obsahuje nedokončené souvětí, takže neoznačuje konkrétní skutečnosti, jež by poukazovaly na existenci důvodů koluzní vazby. Podotýká, že Městský soud v Brně nezahrnul do svého usnesení podstatnou informaci, že je stěžovatelova manželka v pátém měsíci rizikového těhotenství a byla hospitalizována. V této souvislosti městskému soudu vytýká, že se v rozporu s ustálenou judikaturou nevypořádal se všemi okolnostmi, jež by mohly oslabovat důvody vazby. Namítá, že městský soud v rozporu s ustálenou soudní praxí nekonkretizoval zájmové osoby, které měly být vyslechnuty a u nichž hrozilo jejich ovlivňování stěžovatelem. Uvádí, že jemu ani jeho obhájci nebylo umožněno prostudovat celý spis, takže byl v důsledku toho vazebně stíhán pro obavu z ovlivňování neoznačených a neznámých osob, které mají být zmíněny v neoznačených přepisech z pořízených odposlechů, jež mu ovšem nebyly předloženy k nahlédnutí či prostudování.

5. Stěžovatel dále poukazuje na to, že městský soud ve 12. odstavci svého usnesení poukazoval na zajištění řady důkazních materiálů během domovních prohlídek, což však s důvody koluzní vazby nijak nesouvisí. Podle jeho názoru není zřejmé, jak má s důvody koluzní vazby souviset povaha trestné činnosti, pro kterou je stíhán. Je přesvědčen, že dlouhodobost či promyšlenost jednání, jež tvoří podstatu stíhaného skutku, nepředstavuje zákonný ani judikatorní důvod pro koluzní vazbu. Považuje za nepřípustné, aby byly v případě organizované zločinecké skupiny automaticky presumovány důvody koluzní vazby, jak to podle něj učinil městský soud.

6. Krajskému soudu v Brně stěžovatel vytýká, že uvedené nedostatky vyplývající z usnesení městského soudu nenapravil a rezignoval na jakékoli kritické hodnocení tohoto usnesení. Jestliže krajský soud obecně odkázal na blíže nespecifikovaný obsah spisu, odmítá to stěžovatel s tím, že tímto způsobem není označen žádný konkrétní důkaz či konkrétní skutečnosti, ze kterých by mohla vyplývat důvodná obava ve smyslu ustanovení § 67 písm. b) trestního řádu. Ani krajský soud podle něj nebyl schopen konkretizovat ani jednu osobu, na kterou by mohl stěžovatel závadně působit, či konkrétní jednání, jímž by zavdal příčinu k uvalení koluzní vazby. Zdůrazňuje, že krajský soud ve svém usnesení použil slovní spojení „nelze vyloučit“, což svědčí o toliko abstraktní a teoretické hrozbě stěžovatelova koluzního jednání.

7. Stěžovatel v ústavní stížnosti rovněž uvedl, že usnesením Vrchního státního zastupitelství v Olomouci ze dne 1. 12. 2022 č. j. 3 VZV 8/2022-276 byl podle § 73b odst. 6 trestního řádu propuštěn z vazby na svobodu.

III.

8. Městský soud ve vyjádření k ústavní stížnosti pouze stručně vyslovil své přesvědčení, že důvody koluzní vazby podle § 67 písm. b) trestního řádu byly ke dni jeho rozhodnutí na místě. Poukázal na skutečnost, že se jednalo o posuzování velmi závažné trestné činnosti. V podrobnostech odkázal na odůvodnění svého rozhodnutí.

9. Krajský soud ve svém vyjádření pouze odkázal na odůvodnění svého usnesení.

10. Ústavní soud nepovažoval za nutné zasílat obdržená vyjádření stěžovateli k replice, neboť neobsahovala žádné nové závažné skutečnosti nebo argumentaci, která by měla vliv na posouzení věci. Nadto z materiálního hlediska nelze přehlížet skutečnost, že Ústavní soud ústavní stížnosti vyhověl.

IV.

11. Ústavní soud v souladu s ustanovením § 44 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“) uvážil, že ve věci není třeba konat ústní jednání, neboť by to nepřispělo k dalšímu, resp. hlubšímu objasnění věci, než jak se s ní seznámil z vyžádaného spisu a z písemných úkonů stěžovatele a účastníků řízení. Nekonání ústního jednání odůvodňuje také skutečnost, že Ústavní soud nepovažoval za potřebné provádět dokazování.

V.

12. Poté, co Ústavní soud konstatoval, že ústavní stížnost je přípustná, je podána včas a splňuje ostatní náležitosti vyžadované zákonem [§ 30 odst. 1, § 72 odst. 1 písm. a) zákona o Ústavním soudu], seznámil se s obsahem vyžádané části trestního spisu vztahující se k předmětu ústavní stížnosti a přezkoumal, zda tvrzení obsažená v ústavní stížnosti mají oporu v listinných podkladech, dospěl k závěru, že ústavní stížnost je důvodná.

13. Ústavní soud nejprve připomíná svou konstantní judikaturu, z níž vyplývá, že jako soudní orgán ochrany ústavnosti (čl. 83 Ústavy) nepředstavuje další instanci v systému trestního soudnictví. Posuzování konkrétních okolností každého jednotlivého případu se zřetelem na učiněná skutková zjištění náleží trestním soudům, což je výrazem jejich nezávislého soudního rozhodování (čl. 82 Ústavy). Totéž platí ohledně hodnocení skutkových zjištění pro potřeby jejich podřazení pod některý z vazebních důvodů uvedených v ustanovení § 67 trestního řádu. Pro aplikaci tohoto ustanovení neexistují a ani nemohou být dána objektivní a neměnná kritéria, naopak je třeba vždy vycházet z okolností daných v konkrétní, individualizované věci. Do těchto úvah plynoucích ze skutkových zjištění známých v době rozhodování trestních soudů o vazbě se Ústavní soud cítí být oprávněn zasáhnout zpravidla jen tehdy, není-li rozhodnutí soudu o vazbě podloženo zákonným důvodem buď vůbec, nebo jestliže tvrzené a nedostatečně zjištěné důvody vazby jsou v extrémním rozporu s principy vyplývajícími z ústavního pořádku České republiky [srov. např. nálezy sp. zn. IV. ÚS 137/2000 ze dne 20. 11. 2000 (N 174/20 SbNU 235), III. ÚS 121/02 ze dne 6. 6. 2002 (N 68/26 SbNU 203), I. ÚS 585/02 ze dne 7. 4. 2005 (N 77/37 SbNU 83) a další]. V nyní posuzované věci nicméně dospěl Ústavní soud k závěru, že uvedené předpoklady pro jeho kasační zásah jsou splněny.

14. Z judikatury Ústavního soudu, na kterou přiléhavě odkazuje i stěžovatel, dále vyplývá, že naplnění důvodu pro uvalení koluzní vazby ve smyslu § 67 písm. b) trestního řádu je podmíněno existencí konkrétních skutečností spojených s předpokládanou aktivní činností obviněného, jež směřuje k maření skutečností závažných pro trestní stíhání. Již proto nemůže být koluzním důvodem vazby jen určitá důkazní situace, popř. rozsáhlost dokazování, ale musí být přítomny konkrétní skutečnosti nasvědčující obavě, že obviněný koluzní záměry skutečně má (srov. nálezy sp. zn. IV. ÚS 371/2000 a I. ÚS 432/01). Z napadených usnesení trestních soudů, ale ani z obsahu té části trestního spisu vedeného v předmětné věci, která se vztahuje k uvalení koluzní vazby na stěžovatele, nelze dovodit, že by v posuzované věci byly uvedené předpoklady naplněny.

15. Městský soud se na č. l. 2 svého usnesení soustředil na shrnutí výsledků dosavadního dokazování, z nichž vyplývá důvodné podezření, že byl stěžovatel zapojen do činnosti organizované zločinecké skupiny, a dopustil se tak zvlášť závažného zločinu účasti na organizované zločinecké skupině podle § 361 odst. 1 alinea druhého trestního zákoníku

a zločinu podplacení podle § 332 odst. 1 alinea prvního, odst. 2 písm. a) trestního zákoníku. Vlastnímu koluznímu důvodu vazby podle § 67 písm. b) trestního řádu se pak věnoval pouze v jediném odstavci na č. l. 3 svého usnesení. Omezil se navíc pouze na obecné konstatování, že je ve věci „nutné provedení velmi podrobného výslechu ostatních spoluobviněných, jakož i dalších osob, které byly o jednání obviněného i celé organizované zločinecké skupiny zpraveny a mohly by tak o činnosti obviněného poskytnout další podstatné informace – jedná se o osoby kupř. zmíněné v soudu poskytnutých přepisech pořízených odposlechů, které by mohly být v případě propuštění obviněného na svobodu jím dále ovlivněny."

16. Je zřejmé, že citované odůvodnění existence důvodu koluzní vazby postrádá potřebnou konkrétnost. Městský soud neidentifikoval ani jediného konkrétního svědka, ve vztahu k němuž by mělo hrozit koluzní jednání ze strany stěžovatele. Odkaz na kategorii „osob, které byly o jednání obviněného i celé organizované zločinecké skupiny zpraveny a mohly by tak o činnosti obviněného poskytnout další podstatné informace", resp. na kategorii osob zmíněných v přepisech z pořízených odposlechů, je zcela neurčitý a tato kategorie může zahrnovat třeba i desítky osob. V odůvodnění usnesení městského soudu pak zcela absentuje určení konkrétních skutečností, z nichž by bylo možné dovodit důvodnou obavu z možného ovlivňování uvedené kategorie osob ze strany stěžovatele. Přehlédnout ostatně nelze ani vágní formulaci, že by uvedené osoby „mohly být" stěžovatelem ovlivňovány. Takto vyjádřená abstraktní hrozba nemůže představovat podklad pro uvalení koluzní vazby.

17. Jestliže městský soud ve svém usnesení argumentoval i možností koluzního jednání stěžovatele ve vztahu k ostatním spoluobviněným, jde v tomto směru sice již o konkrétně vymezenou skupinu osob, ovšem i v tomto případě soud rezignoval na identifikaci konkrétních skutečností odůvodňujících reálnou obavu z ovlivňování spoluobviněných ze strany stěžovatele.

18. Městský soud dále ve zmíněném odstavci na č. l. 3 svého usnesení uvedl, že v rámci domovních prohlídek a prohlídek jiných prostor došlo k zajištění celé řady důkazních materiálů, které je třeba řádně vyhodnotit, přičemž „s přihlédnutím k osobě obviněného, jakož po vyhodnocení povahy jím páchané trestné činnosti – dlouhodobost, promyšlenost apod. je na místě konstatování důvodné obavy, že by mohl mařit objasňování skutečností závažných pro dané trestní řízení.". Ústavní soud musí přisvědčit stěžovateli, že tato argumentace městského soudu postrádá jakoukoli relevanci ve vztahu k odůvodnění existence koluzního důvodu vazby, resp. že je nelogická. Pokud již byly dané důkazy zajištěny, není Ústavnímu soudu jasné, jak by stěžovatel mohl nepřípustně ovlivnit jejich následné vyhodnocování.

19. Ani obecný poukaz na charakter stíhané trestné činnosti, tedy na její dlouhodobost, promyšlenost či organizovanost nemůže sám o sobě legitimně odůvodňovat existenci vazebního důvodu podle § 67 písm. b) trestního řádu. Jakkoli lze připustit, že v podobných případech není riziko koluzního jednání obviněných výjimečné, není možné akceptovat, aby byl při stíhání takové trestné činnosti důvod koluzní vazby dovozován automaticky, tedy bez poukazu na konkrétní okolnosti daného případu či chování obviněného, z nichž by vyplývala důvodná obava z ovlivňování dosud nevyslechnutých svědků či spoluobviněných nebo z jiného způsobu maření objasňování skutečností závažných pro trestní stíhání. K takové konkretizaci však městský soud ve svém usnesení nepřikročil.

20. Stěžovateli je třeba dát za pravdu i v tom, že uvedené nedostatky nijak nezhojil ani krajský soud. Ten totiž ve svém usnesení v podstatě jen zopakoval uvedenou argumentaci městského soudu, kterou – jak již bylo výše vyloženo – nelze považovat za ústavně souladný způsob odůvodnění rozhodnutí o uvalení koluzní vazby. Ani v případě usnesení krajského soudu navíc nelze přehlížet formulace, ke kterým se stížnostní soud uchýlil. Ten totiž na č. l. 4 svého usnesení hned dvakrát konstatoval, že v případě stěžovatele „nelze vyloučit" ovlivňování spoluobviněných a (blíže nespecifikovaných) svědků, resp. maření objasňování skutečností důležitých pro dané trestní řízení. Pokud totiž koluzní jednání obviněného pouze „nelze

vyloučit“, jde o podstatně nižší stupeň pravděpodobnosti než důvodné obavy z takového jednání, tedy než zákonný předpoklad pro uvalení vazby (srov. § 67 trestního řádu).

21. Ústavní soud shrnuje, že trestní soudy v napadených rozhodnutích neodůvodnily ústavně konformním způsobem existenci důvodů pro uvalení koluzní vazby na stěžovatele. Omezily se v tomto směru pouze na obecné formulace a neidentifikovaly ani žádné konkrétní svědky, u nichž by hrozilo reálné riziko jejich ovlivňování ze strany stěžovatele, ani žádné konkrétní skutečnosti, ze kterých by bylo možné dovodit riziko koluzního chování stěžovatele. Pouhý poukaz na charakter stíhané trestné činnosti či na potřebu provedení výslechů spoluobviněných a (nijak konkrétně určených) svědků nemůže vyhovovat požadavku na přesvědčivé vymezení konkrétních okolností zakládajících naplnění zákonných důvodu pro tak závažný zásah do ústavně zaručených práv obviněného, jaký představuje vazba.

22. Ústavní soud pro úplnost dodává, že nutnost jeho kasačního zásahu v posuzované věci není zásadním způsobem oslabována ani tím, že stěžovatel byl ještě před podáním své ústavní stížnosti propuštěn z vazby na svobodu. Soudní přezkum rozhodnutí o vazbě má pro dotčenou osobu význam bez ohledu na to, zda vazba stále trvá. Porušení ústavně zaručených základních práv a svobod osoby, která byla ve vazbě na základě nezákonného rozhodnutí, není zhojeno jejím propuštěním z vazby. Skutečnost, že stěžovatel již není ve vazbě, nečiní ústavní stížnost proti takovémuto rozhodnutí či jinému zásahu neopodstatněnou [srov. nálezy sp. zn. IV. ÚS 385/03 ze dne 21. 4. 2004 (N 59/33 SbNU 95), I. ÚS 1348/07 ze dne 7. 7. 2008 (N 124/50 SbNU 79), I. ÚS 2208/13 ze dne 11. 12. 2013 (N 215/71 SbNU 517), I. ÚS 1692/19 ze dne 26. 9. 2019 (N 165/96 SbNU 125) či IV. ÚS 637/21 ze dne 24. 8. 2021 (N 145/107 SbNU 231)].

VI.

23. Na základě výše uvedeného Ústavní soud podle ustanovení § 82 odst. 2 písm. a) a odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu rozhodl, jak je ve výroku nálezu uvedeno.

Č. 67
Rozhodování soudu o ublížení na zdraví z nedbalosti dle § 148 trestního zákoníku s ohledem na gradaci příčinné souvislosti (sp. zn. I. ÚS 323/23 ze dne 18. dubna 2023)

I. Každé trestní stíhání představuje *prima facie* střet mezi právem na osobní svobodu a veřejným zájmem reprezentovaným státní mocí označit škodlivá jednání pro společnost jako celek a pravomocí trestat pachatele takových jednání, a proto musí probíhat podle zásad spravedlivého procesu (čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod), kam se řadí i princip presumpce neviny zakotvený v čl. 40 odst. 2 Listiny základních práv a svobod. K tomu je vhodné uvést, že pravidlo *in dubio pro reo*, které vychází právě z principu presumpce neviny, vyžaduje, aby to byl stát, kdo nese konkrétní důkazní břemeno. Obsahem pravidla *in dubio pro reo* pak je, že není-li v důkazním řízení dosaženo praktické jistoty o existenci relevantních skutkových okolností, tj. jsou-li přítomny důvodné pochybnosti ve vztahu ke skutku či osobě pachatele, jež nelze odstranit ani provedením dalšího důkazu, je nutno rozhodnout ve prospěch obžalovaného [srov. nálezy ze dne 17. 5. 2007 sp. zn. IV. ÚS 260/05 (N 86/45 SbNU 259), ze dne 12. 1. 2009 sp. zn. II. ÚS 1975/08 (N 7/52 SbNU 73) nebo ze dne 5. 3. 2010 sp. zn. III. ÚS 1624/09 (N 43/56 SbNU 479)].

II. Spolupůsobilo-li při vzniku určitého následku trestného činu ublížení na zdraví z nedbalosti podle § 148 odst. 1 trestního zákoníku více různých příčin (např. jednání obžalovaného a jiné osoby), lze učinit závěr, zda pachatel svým jednáním naplnil či nenaplnil zákonný znak spočívající v porušení důležité povinnosti uložené pachateli zákonem nebo vyplývající z jiných skutečností, až po pečlivém vyhodnocení všech konkrétních okolností skutku a významu a důležitosti každé příčiny pro vzniklý následek v souladu s principem gradace příčinné souvislosti. Závěr o důvodnosti aplikace zákonného znaku spočívajícího v tom, že pachatel příslušný trestný čin spáchal též proto, že porušil důležitou povinnost uloženou mu podle zákona, je namístě učinit jen tehdy, bylo-li toto porušení v rozhodující míře kauzální pro vznik následku. Naopak v případech, kdy se na jeho vzniku významným způsobem spolupodílelo jednání jiné osoby, důvod k jeho užití nenastává.

III. Podmínky trestnosti činu je třeba interpretovat ve světle zásad trestního práva, mezi které patří i zásada subsidiarity trestní represe a z ní vyplývající princip *ultima ratio*. Podle tohoto principu je trestní právo právem, jehož prostředky mají a musejí být užívány tehdy a jen tehdy, nepřichází-li užití jiných prostředků právního řádu v úvahu, neboť již byly vyčerpány nebo jsou zjevně neúčinné či nevhodné. Užití trestněprávního postupu, aniž by dostatečně účinné prostředky jiných právních odvětví (zejména prostředky soukromoprávní – a při jejich nedostatečnosti sankce správní) byly, jsou-li dostupné, případně použity, by byl v rozporu se zásadou subsidiarity trestní represe, která vyžaduje, aby stát uplatňoval prostředky trestního práva zdrženlivě, tedy jen v případech, kde jiné právní prostředky selhávají nebo nejsou efektivní. Neaplikují-li obecné soudy zásadu subsidiarity trestní represe, ačkoliv skutkové okolnosti svědčí o tom, že k tomu byly splněny podmínky, je porušen ústavní princip *nullum crimen, nulla poena sine lege* zakotvený v čl. 39 Listiny základních práv a svobod [viz např. nález Ústavního soudu ze dne 4. 8. 2010 sp. zn. II. ÚS 1098/10 (N 155/58 SbNU 321)].

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy senátu Vladimíra Sládečka a soudců Jaromíra Jirsy a Pavla Šámala (soudce zpravodaj) o ústavní stížnosti stěžovatele A. S., zastoupeného JUDr. Milanem Trlicou, advokátem, sídlem Horní náměstí 3, Vsetín, proti usnesení Nejvyššího soudu ze dne 14. září 2022 č. j. 6 Tdo 746/2022-433, usnesení Krajského soudu v Ostravě – pobočky v Olomouci ze dne 9. března 2022 č. j. 68 To 11/2022-394 a rozsudku Okresního soudu ve Vsetíně ze dne 29. listopadu 2021 č. j. 2 T 124/2020-351, za účasti Nejvyššího soudu, Krajského soudu v Ostravě – pobočky v Olomouci a Okresního soudu ve Vsetíně jako účastníků řízení a Nejvyššího státního zastupitelství a Okresního státního zastupitelství ve Vsetíně jako vedlejších účastníků řízení, takto:

I. Usnesením Nejvyššího soudu ze dne 14. září 2022 č. j. 6 Tdo 746/2022-433, usnesením Krajského soudu v Ostravě – pobočky v Olomouci ze dne 9. března 2022 č. j. 68 To 11/2022-394 a rozsudkem Okresního soudu ve Vsetíně ze dne 29. listopadu 2021 č. j. 2 T 124/2020-351 byla porušena ústavně zaručená základní práva stěžovatele podle čl. 36 odst. 1 a čl. 40 odst. 2 Listiny základních práv a svobod.

II. Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 14. září 2022 č. j. 6 Tdo 746/2022-433, usnesení Krajského soudu v Ostravě – pobočky v Olomouci ze dne 9. března 2022 č. j. 68 To 11/2022-394 a rozsudek Okresního soudu ve Vsetíně ze dne 29. listopadu 2021 č. j. 2 T 124/2020-351 se zrušují.

Odůvodnění

I. Skutkové okolnosti případu a obsah napadených rozhodnutí

1. Ústavní stížností podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“) a § 72 a násl. zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“) se stěžovatel domáhá zrušení v záhlaví označených rozhodnutí s tvrzením, že jimi došlo k porušení jeho ústavně zaručených základních práv a svobod zakotvených v čl. 36 odst. 1 a čl. 39 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“).

2. Z ústavní stížnosti a z předložených podkladů se podává, že v záhlaví specifikovaným rozsudkem Okresního soudu ve Vsetíně (dále jen „okresní soud“) byl stěžovatel uznán vinným přečinem ublížení na zdraví z nedbalosti podle § 148 odst. 1 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, jehož se (zkráceně uvedeno) dopustil tím, že dne 4. 12. 2019 v katastru obce Lužná, okres Vsetín, jako řidič osobního motorového vozidla zn. Volkswagen Golf Variant, taženého na tažném laně motorovým vozidlem zn. Ford Transit řízeným J. N., při jízdě nevěnoval řízení uvedeného automobilu dostatečnou pozornost, v důsledku čehož při průjezdu táhlou pravotočivou zatáčkou přejel částečně do protisměrného jízdního pruhu, kde se střetnul s protijedoucím osobním motorovým vozidlem zn. Škoda Yeti řízeným poškozeným A. Ch. (dále též „poškozený“), který v důsledku toho utrpěl zhmoždění hrudníku a řezné rány čela s dobou léčení do 10. 1. 2020, přičemž tímto jednáním stěžovatel porušil zejména § 5 odst. 1 písm. b) a § 11 odst. 1 zákona č. 361/2000 Sb., o provozu na pozemních komunikacích a o změnách některých zákonů (zákon o silničním provozu). Za to byl odsouzen podle § 148 odst. 1 trestního zákoníku k trestu odnětí svobody v trvání sedmi měsíců, jehož výkon mu byl podle § 81 odst. 1 a § 82 odst. 1 trestního zákoníku podmíněně odložen na zkušební dobu v trvání dvaceti šesti měsíců. Podle § 82 odst. 2 trestního zákoníku mu bylo současně uloženo,

aby ve zkušební době podle svých sil nahradil škodu, kterou trestným činem způsobil. Podle § 73 odst. 1 a 3 trestního zákoníku mu byl dále uložen trest zákazu činnosti spočívající v zákazu řízení motorových vozidel na dobu dvaceti šesti měsíců. Podle § 228 odst. 1 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, byl zavázán k povinnosti nahradit poškozené Všeobecné zdravotní pojišťovně České republiky škodu ve výši 10 799,16 Kč.

3. Nutno dodat, že šlo již o v pořadí druhé rozhodnutí okresního soudu v posuzované věci. Nejprve okresní soud usnesením ze dne 26. 7. 2021 č. j. 2 T 124/2020-308 podle § 222 odst. 2 trestního řádu s odkazem na zásadu *in dubio pro reo* postoupil věc k dalšímu projednání a rozhodnutí Městskému úřadu ve Vsetíně. Toto usnesení bylo z podnětu stížnosti státního zástupce Okresního státního zastupitelství ve Vsetíně usnesením Krajského soudu v Ostravě – pobočky v Olomouci (dále jen „krajský soud“) ze dne 19. 10. 2021 č. j. 68 To 204/2021-328 v celém rozsahu zrušeno podle § 149 odst. 1 písm. b) trestního řádu a okresnímu soudu bylo uloženo, aby o věci znovu jednal a rozhodl. Krajský soud konstatoval, že jednání stěžovatele bylo významnou příčinou pro vznik následku v podobě ublížení na zdraví poškozeného a že porušení dopravního předpisu stěžovatelem nebylo porušením běžné povinnosti, ale porušením důležité povinnosti.

4. Okresní soud po vrácení věci krajským soudem nařídil hlavní líčení, u kterého mimo jiné vyslechl stěžovatele a doplnil dokazování listinnými důkazy. Shledal, že z provedeného dokazování a zejména ze závěrů vypracovaného znaleckého posudku z oboru dopravy Ing. Františka Kouřila vyplynulo, že stěžovatel i J. N. měli zjistit technické předpoklady obou vozidel a měli zvolit odtah odtahovou službou na podvalníku bez nebezpečí uvedené riskantní jízdy. V postupu obou řidičů byla zjištěna řada pochybení, na které znalec upozornil, např. i to, že délka tažného nastavovaného lana přesahovala cca o 1,8 m předepsanou délku spojnice mezi vozidly. Okresní soud konstatoval, že podle závěru znalce bylo v příčinné souvislosti se vznikem kolizní situace a následným střetem vozidla Golf a Škoda Yeti z technického hlediska výhradně počínání řidičů J. N. a stěžovatele při jízdě před nehodou. Podle jeho názoru bylo na stěžovateli, zda bude akceptovat podmínky přepravy vozidla Golf, a mělo-li toto vozidlo nefunkční motor, musel být srozuměn s tím, že bude omezena i funkce brzd a posilovače řízení. Musel být srozuměn i s tím, že přes dodávkové vozidlo Ford Transit použité k tažení bude mít špatný omezený výhled vpřed. Zvolené nákladní vozidlo Ford Transit bylo zcela nevhodné a z technického hlediska nepřijatelné, neboť šířka a výška vozidla (s nástavbou) vytvářela mimo jiné pro protijedoucí vozidla oblast zakrytého výhledu. Věnoval-li by se stěžovatel plně řízení a adekvátně zareagoval na dopravní situaci, k dopravní nehodě by nemuselo dojít. Okresní soud proto uzavřel, že stěžovatel v průběhu skutkového děje zaviněně vjel do protisměrné části vozovky, čímž porušil shora zmíněná ustanovení zákona o silničním provozu. Zdůraznil, že vytýkané jednání je jednou z příčin dopravní nehody a že podle ustálené judikatury k závěru o příčinném vztahu mezi jednáním a následkem postačí, že pachatel svým jednáním vyvolal, byť i jen jednu z podmínek, jež měly vzápětí následek. I když je jednání stěžovatele jen jedním článkem řetězu příčin, které způsobily následek, je příčinou následku také tehdy, nenastal-li by následek bez dalšího jednání třetí osoby, avšak jednání stěžovatele je podle okresního soudu v předmětném případě dostatečně významnou příčinou. Se zřetelem na shora uvedené vzal okresní soud za prokázaný příčinný vztah jednání stěžovatele s následkem v podobně ublížení na zdraví poškozeného.

5. Odvolání stěžovatele proti rozsudku okresního soudu krajský soud shora označeným usnesením zamítl podle § 256 trestního řádu. Připustil, že v řízení nebylo prokázáno, proč se stěžovatel dostatečně nevěnoval řízení motorového vozidla, nicméně shledal, že to není pro posouzení věci podstatné. Ze skutkové věty podle něj vyplývá, že stěžovatel se vytýkaného jednání dopustil jako řidič vozidla taženého (*sc.* vlečeného) na laně druhým vozidlem, přičemž této činnosti nevěnoval dostatečnou pozornost. Neztotožnil se s tvrzením stěžovatele, že

k částečnému přejetí do protisměru došlo z blíže nezjištěných příčin, pravděpodobně po impulsu odstředivé síly působící na vlečené vozidlo v oblouku zatáčky v mírném stoupání, na které nebyl schopen reagovat. Ač z vyhotoveného znaleckého posudku vyplynulo, že v příčinné souvislosti s pohybem taženého (*sc.* vlečeného) automobilu před střetem mohl být impuls odstředivé síly působící na vlečené vozidlo v oblouku zatáčky ve stoupání, který mohl vzniknout po přidání plynu řidičem tažného (*sc.* vlečného) vozidla, stalo se tak podle krajského soudu současně s pozdní reakcí stěžovatele na takto vzniklou situaci. Současně podle něj nešlo pominout, že stěžovatel k tomu, že bude řídit vlečené vozidlo, přistoupil zcela dobrovolně, a to i při vědomí toho, že tažené vozidlo bylo mnohem hůře ovladatelné z důvodu nefunkčnosti posilovače brzd a posilovače řízení. Rovněž zvolené vlečné nákladní vozidlo bylo nevhodné a z technického hlediska nepřijatelné, jelikož jeho skříň značné šířky a výšky vytvářela pro protijedoucí vozidla oblast zakrytého výhledu, neprosklené zadní dveře skříně tohoto vozidla neumožňovaly řidiči tažného (*sc.* vlečného) vozidla řádnou vizuální kontrolu vzad, řidič taženého (*sc.* vlečeného) osobního vozidla měl výrazně omezený výhled dopředu. Délka tažného lana přitom přesahovala o cca 1,8 m legálně předepsanou délku spojnice mezi vozidly. Stěžovatel tak podle krajského soudu porušil nejen § 5 odst. 1 písm. b) a § 11 odst. 1 zákona o silničním provozu, ale i § 34 odst. 2 a 4 tohoto zákona, který se týká podmínek pro vlečení vozidla jiným vozidlem. Tím, že dobrovolně usedl za volant taženého (*sc.* vlečeného) vozidla při všech shora zmíněných faktorech, přebral na sebe veškerou odpovědnost za řízení tohoto vozidla.

6. Krajský soud se ztotožnil s názorem okresního soudu v tom, že jednání stěžovatele bylo příčinou významnou pro vznik následku v podobě ublížení na zdraví poškozeného, neboť nevěnoval dostatečnou pozornost řízení vozidla v situaci, kdy jel ve vozidle, které bylo taženo (*sc.* vlečeno) v rozporu s ustanovením § 34 zákona o silničním provozu, za nevyhovujících podmínek. K tvrzení stěžovatele, že jako viník dopravní nehody měl být stíhán řidič tažného (*sc.* vlečného) vozidla J. N., krajský soud konstatoval, že v řízení před soudem je třeba respektovat zásadu obžalovací, jejíž podstatou je pravidlo, že řízení před soudem je možné pouze na základě konkrétního podání státního zástupce (obžaloby v širším slova smyslu). Za nepřiléhavou označil rovněž argumentaci stěžovatele, že měl být uznán vinným řidič tažného (*sc.* vlečného), nikoliv taženého (*sc.* vlečeného) vozidla s tím, že je nutno v daném případě vycházet z pojmu „jízdní souprava“. V daném případě podle krajského soudu nešlo o jízdní soupravu v pravém slova smyslu, ale o vlečení motorového vozidla, ve kterém jel stěžovatel jako řidič. Poukázal na to, že vlečení motorového vozidla, které se pro poruchu nebo z jiných důvodů nemůže pohybovat vlastní silou, je upraveno v § 34 zákona o silničním provozu, a nelze jej tedy zaměňovat se spojováním vozidel do jízdní soupravy, které je vymezeno v ustanovení § 2 písm. i) daného zákona. Proto označil jako nepřiléhavé odkazy stěžovatele na rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 18. 12. 2015 sp. zn. 25 Cdo 4427/2013 a ze dne 19. 11. 2009 sp. zn. 8 Tdo 1299/2009, která se zabývají dopravními nehodami v souvislosti s jízdní soupravou.

7. Dovolání proti usnesení krajského soudu Nejvyšší soud napadeným usnesením odmítl podle § 265i odst. 1 písm. e) trestního řádu. Shledal, že v posuzované věci není dán zjevný rozpor mezi provedenými důkazy a učiněnými skutkovými zjištěními. Soudy nižších stupňů podle jeho názoru věnovaly otázce skutkového děje dostatečnou pozornost, proto považoval za dostatečné na jejich rozhodnutí v tomto ohledu odkázat. Totožně jako krajský soud zdůraznil, že stěžovatel chybně zařazuje tažné a tažené (*sc.* vlečné a vlečené) vozidlo pod pojem jízdní souprava a že v daném případě nešlo o jízdní soupravu, nýbrž o vlečení motorového vozidla podle § 34 zákona o silničním provozu. Odkazy stěžovatele na soudní rozhodnutí pojednávající o dopravních nehodách (sub bod 6) označil za nepřípadné s tím, že řešila jiné situace a že z nich nelze dovodit, že by judikovala absolutní trestní neodpovědnost řidiče vlečeného vozidla. Za pravdu nedal stěžovateli ani v tom jeho přesvědčení, že v řízení nebylo zjištěno, že

nevěnoval řízení dostatečnou pozornost. K tomu poukázal na vypracovaný znalecký posudek, z něhož se podle něj podává pozdní reakce stěžovatele při řízení taženého motorového vozidla, která svědčí o jeho nepozornosti, nesoustředěnosti, resp. nedbalosti, a to tím spíše za situace, kdy si stěžovatel byl vědom toho, že příslušné vozidlo mělo nevyhovující technický stav, bylo vlečeno bez funkce motoru, čímž byla omezena i funkce brzd a posilovače řízení a tím bylo hůře ovladatelné, vlečné lano mělo nesprávnou délku a i tažné (*sc.* vlečné) vozidlo bylo nevhodné, neboť ztěžovalo výhled. Podle Nejvyššího soudu nebylo možno jakkoli pochybovat o tom, že jednání stěžovatele bylo jednou z podstatných příčin dopravní nehody, resp. k dopravní nehodě došlo v příčinné souvislosti s ním. K námitce stěžovatele, že byl odsouzen osamoceně, ačkoli se na vzniku dopravní nehody podílely také další osoby, odkázal Nejvyšší soud na odůvodnění rozhodnutí krajského soudu s tím, že obžaloba byla podána pouze proti stěžovateli, proto bylo rozhodováno pouze o jeho vině. Pokud by bylo v tomto řízení rozhodováno o vině jiných osob, odporovalo by to podle Nejvyššího soudu zásadě obžalovací (srov. § 2 odst. 8, § 180 odst. 1 či § 220 odst. 1 trestního řádu).

II. Argumentace stěžovatele

8. Stěžovatel v ústavní stížnosti po rekapitulaci dosavadního průběhu trestního řízení namítá, že ve skutečnosti není pachatelem daného trestného činu, ale poškozeným na zdraví. Je přesvědčen, že z provedených důkazů nikdy nevyšlo najevo, že by nevěnoval řízení automobilu dostatečnou pozornost. Tvrdí, že mu nelze vytýkat pozdní reakci v trestněprávním smyslu, ale připouští, že ostatní (přestupkové) okolnosti autonehody mu vytýkat lze, nikoli však odděleně od ostatních členů posádky soupravy vlečného a vlečeného vozidla. Závěr, že nevěnoval řízení dostatečnou pozornost, považuje za tvrzení s relativně neurčitou hypotézou, ve kterém rozhodující skutková okolnost není řečena přímo, ale je ponecháno na uvážení každého, aby si tuto hypotézu vymezil a doplnil, což orgány činné v trestním řízení učinily.

9. Z ústavního principu presumpce neviny podle stěžovatele vyplývá pro obecné soudy povinnost při rozhodování o vině zvažovat též takovou verzi případu, která důvodně připouští, že vzhledem k okolnostem případu mohlo dojít ke způsobení škodlivého následku bez zavinění obviněného. K tomu odkazuje na rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR ze dne 20. 6. 1930 sp. zn. Rv I 1451/1929, které se týká případu, kdy osobní automobil byl vzat do vleku řidičem nákladního automobilu za účelem jeho dopravy. Při této dopravě byl osobní automobil poháněn motorickou silou vlekoucího automobilu a za tímto účelem byl připoután k nákladnímu automobilu řetězem. Nejvyšší soud ČSR uzavřel, že řidič nákladního automobilu, který vzal vadné auto do vleku, vzal tím na sebe i provoz tohoto vadného automobilu a že oba automobily tvořily, jde-li o otázku provozu, jeden celek, takže již z tohoto důvodu jsou řidič nákladního automobilu a majitel tohoto automobilu zodpovědní za škodu, již způsobilo druhé vozidlo, které bylo vzato do vleku.

10. K otázce, že byl odsouzen osamoceně, ačkoliv se na vzniku dané dopravní nehody podílelo více osob, uvádí, že jde předně o posouzení poměru účasti na způsobení následku, resp. účinku. Podotýká, že v zásadě může být jeden nedbalostní delikt spáchán výlučně jedním pachatelem, přičemž výjimečně může být jeden nedbalostní delikt spáchán jednáním dvou nebo více osob, kdy jednání každé z nich sice směřuje k beztrestnému následku, ale dohromady páchají delikt. V posuzované věci tvořily posádku tažného (*sc.* vlečného) a taženého (*sc.* vlečeného) vozidla tři odpovědné osoby, a to stěžovatel jako řidič taženého (*sc.* vlečeného) vozidla, J. N. jako řidič tažného (*sc.* vlečného) vozidla a majitel obou vozů A. K., který je o odtah požádal a jel v tažném (*sc.* vlečném) vozidle spolu s J. N. Stěžovatel zdůrazňuje, že je-li u nedbalostních deliktů spolupachatelství pojmově vyloučeno, pak je třeba posuzovat odpovědnost souběžných pachatelů za celý následek podle vzájemného poměru jejich dílčích jednání k celému následku. Stěžovatel dále uvádí, že ohledně něho s přihlédnutím k uvedeným skutečnostem měly soudy aplikovat zásadu subsidiarity trestní represe.

11. V závěru ústavní stížnosti stěžovatel odkazuje na nález Ústavního soudu ze dne 21. 12. 2020 sp. zn. II. ÚS 1711/20 (N 234/103 SbNU 386; všechna rozhodnutí Ústavního soudu jsou dostupná na http://nalus.usoud.cz), který se týká nedbalostního zavinění, a na usnesení ze dne 26. 9. 2013 sp. zn. III. ÚS 1837/12 zabývající se situací, kdy obviněný při řízení automobilu nevěnoval pozornost řízení a nepřizpůsobil rychlost jízdy svým schopnostem a stavu komunikace. Posledně zmíněné rozhodnutí však podle stěžovatele na posuzovanou věc nedopadá, neboť popis skutku spočívající v tom, že nevěnoval pozornost řízení, nezprostředkovává skutkovou okolnost trestného činu, pro který byla podána obžaloba. Podle odůvodnění rozhodnutí krajského soudu zprostředkovává to, že si byl vědom nevyhovujícího technického stavu vlečeného vozidla i nevhodnosti vozidla vlečného, které ztěžovalo výhled, i nevhodnosti použitého vlečného lana. To je ale podle stěžovatele jiný skutek, než pro který byla podána obžaloba.

III. Vyjádření účastníků řízení

12. Ústavní soud vyzval podle § 42 odst. 4 zákona o Ústavním soudu účastníky řízení a vedlejší účastníky řízení, aby se vyjádřili k ústavní stížnosti.

13. Okresní soud ve vyjádření uvedl, že stěžovatel v ústavní stížnosti opakovaně uvádí námitky směřující proti skutkovým zjištěním, které již uplatnil v odvolacím a dovolacím řízení a se kterými se rozhodující soudy řádně vypořádaly. V plném rozsahu proto odkázal na odůvodnění svého rozhodnutí.

14. Krajský soud toliko odkázal na odůvodnění svého rozhodnutí.

15. Nejvyšší soud ve svém vyjádření konstatoval, že učiněná skutková zjištění svědčí o tom, že stěžovatel zanedbal potřebnou míru opatrnosti, proto obstojí závěr o jeho nedbalostním zavinění. K námitce stran odpovědnosti dalších osob uvedl, že soud je vázán obžalovací zásadou a nemůže rozhodovat o vině konkrétních osob, na něž obžaloba nebyla podána, a nemůže tak ani zvažovat otázku jejich trestné součinnosti. Vymezení „nevěnování dostatečné pozornosti řízení“, jak je v komprimované podobě vyjádřeno ve skutkové větě, není podle Nejvyššího soudu neurčité, nýbrž je reálným popisem toho, co stěžovatel měl při řízení činit, a co nečinil. Totožnost skutku podle něj byla zachována. Skutková zjištění svědčící o zavinění stěžovatele mají podle něj oporu v řádně provedených důkazech. Jde-li o otázku aplikace zásady subsidiarity trestní represe, znovu zopakoval, že stěžovatel v tomto ohledu nekonkretizoval své námitky a že není na Nejvyšším soudu, aby sám aktivisticky za dovolatele domýšlel či vůbec hledal argumenty na podporu jeho mimořádného opravného prostředku.

16. Okresní státní zastupitelství ve Vsetíně ve svém vyjádření odkázalo na svoji stížnost ze dne 27. 8. 2021 proti usnesení okresního soudu ze dne 26. 7. 2021 č. j. 2 T 124/2020-308, kterým byla předmětná věc podle § 222 odst. 2 trestního řádu postoupena k dalšímu projednání a rozhodnutí Městskému úřadu ve Vsetíně. Z obsahu stížnosti se podává, že bylo na stěžovateli, zda bude akceptovat podmínky přepravy vozidla za situace, kdy byl nevyhovující technický stav vlečeného vozidla a kdy bylo nevhodné i vozidlo vlečné. Podle učiněných skutkových zjištění měl dostatek času na to, aby na změnu směru jízdy do protisměrné části vozovky reagoval pootočením řízení, v čemž mu, udržoval-li by potřebnou pozornost a věnoval-li by se řízení, nic nebránilo. Protože tak nečinil, zaviněně vjel do protisměrné části vozovky.

17. Krajské státní zastupitelství v Ostravě – pobočka v Olomouci nevyužilo možnosti vyjádřit se k ústavní stížnosti, čímž nastoupila domněnka, že se vzdalo postavení vedlejšího účastníka řízení. Ústavní soud proto s ním jako s vedlejším účastníkem dále nejednal.

18. Nejvyšší státní zástupce ve svém vyjádření nepřisvědčil stěžovateli v tom jeho tvrzení, že v řízení nebylo prokázáno, že nevěnoval řízení dostatečnou pozornost. Poukazuje na to, že z vypracovaného znaleckého posudku vyplynulo, že z technického hlediska byl jednou z příčin nehody impuls odstředivé síly působící na vlečené vozidlo, a to současně s pozdní reakcí stěžovatele na vzniklou situaci. Právě pozdní reakce podle nejvyššího státního zástupce

jednoznačně svědčí o nepozornosti, resp. nedbalosti stěžovatele, a to tím spíše, že si byl plně vědom ne zcela vyhovujícího technického stavu vlečeného vozidla a jeho horší ovladatelnosti, současně si byl vědom i nevhodnosti vozidla vlečného, jakož i nevhodnosti použitého vlečného lana. Přes všechny nedostatky bylo podle nejvyššího státního zástupce v silách stěžovatele nehodě zabránit, věnoval-li by řízení pozornost a počínal-li by si při řízení technicky správně. Zjevná je podle něj i existence příčinné souvislosti, neboť stěžovatelovo nedbalé jednání bylo evidentně jednou z esenciálních podmínek vzniku předmětné nehody. Nepřisvědčil ani námitkám stěžovatele, že neměl být odsouzen osamoceně, a to s odkazem na zásadu obžalovací. Dodal, že u stěžovatele je trestní odpovědnost dovozována zejména z toho, že se nedostatečně věnoval řízení (ovládání) vlečeného vozidla, jež se vlivem odstředivé síly srazilo s protijedoucím vozidlem. Takové jednání i v souladu se zásadou gradace příčinné souvislosti představuje z hlediska způsobení následku příčinu dostatečně významnou (srov. např. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 26. 7. 2016 sp. zn. 6 Tdo 903/2016, publikované pod č. 32/2017 Sb. rozh. tr., bod 36), byť k danému následku zřejmě přispěla i další porušení právních předpisů, třeba osobami od stěžovatele odlišnými. Závěr soudů o porušení důležité povinnosti stěžovatelem je tak podle nejvyššího státního zástupce udržitelný. Za neopodstatněnou označil také námitku porušení zásady subsidiarity trestní represe.

19. Stěžovatel následně využil svého práva repliky, v níž mimo již řečeného zdůrazňuje, že v momentu autonehody učinil jako řidič vlečeného vozu vše, co bylo v jeho možnostech, aby srážce zabránil, že v řízení nebylo prokázáno, že by v okamžiku nehody nevěnoval řízení dostatečnou pozornost a že předmětem obžaloby není porušení zákona o silničním provozu s ohledem na nevyhovující technický stav tažného (*sc.* vlečného) a taženého (*sc.* vlečeného) vozidla. Znovu poukazuje také na rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR sp. zn. Rv I 1451/1929.

IV. Procesní předpoklady řízení před Ústavním soudem

20. Ústavní soud posoudil splnění procesních předpokladů řízení. Shledal, že ústavní stížnost byla podána včas oprávněným stěžovatelem, který byl účastníkem řízení, v němž byla vydána rozhodnutí napadená v ústavní stížnosti. Ústavní soud je k jejímu projednání příslušný. Stěžovatel je právně zastoupen v souladu s § 29 až 31 zákona o Ústavním soudu. Jeho ústavní stížnost je přípustná (§ 75 odst. 1 téhož zákona *a contrario*), neboť vyčerpal všechny zákonné procesní prostředky k ochraně svého práva.

V. Posouzení důvodnosti ústavní stížnosti

21. Ústavní soud ustáleně judikuje, že je podle čl. 83 Ústavy soudním orgánem ochrany ústavnosti a tuto svoji pravomoc vykonává mimo jiné tím, že podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy rozhoduje o ústavní stížnosti proti pravomocnému rozhodnutí a jinému zásahu orgánů veřejné moci do ústavně zaručených základních práv a svobod [srov. též § 72 odst. 1 písm. a) zákona o Ústavním soudu]. Není součástí soustavy soudů (čl. 91 odst. 1 Ústavy), není jim instančně nadřízen a nezasahuje do rozhodovací činnosti soudů vždy, když došlo k porušení „běžné zákonnosti nebo k jiným nesprávnostem“, ale až tehdy, představuje-li takové porušení zároveň porušení ústavně zaručeného základního práva nebo svobody [srov. např. nález Ústavního soudu ze dne 25. 1. 1995 sp. zn. II. ÚS 45/94 (N 5/3 SbNU 17)]. V řízení o ústavní stížnosti tedy není sama o sobě významná námitka „nesprávnosti“ napadeného rozhodnutí a není rozhodné, je-li dovozována z hmotného, či procesního (podústavního) práva.

22. Podstatou ústavní stížnosti stěžovatele je jeho námitka, že z provedených důkazů nikdy nevyšlo najevo, že by nevěnoval řízení taženého (*sc.* vlečeného) automobilu dostatečnou pozornost, přičemž současně poukazuje na to, že posádku tažného (*sc.* vlečného) a taženého (*sc.* vlečeného) vozidla tvořily tři odpovědné osoby a že odpovědnost souběžných pachatelů za celý následek je třeba v dané věci posuzovat podle vzájemného poměru jejich dílčích jednání k celému následku.

23. Ústavní soud po posouzení věci shledal, že ústavní stížnost stěžovatele je důvodná, neboť napadenými rozhodnutími bylo porušeno právo stěžovatele na spravedlivý proces zaručené čl. 36 odst. 1 Listiny a princip presumpce neviny podle čl. 40 odst. 2 Listiny.

a) Obecná východiska

24. Právní stát zajišťuje ochranu základních práv a svobod soudní mocí, což je rozvedeno především v úpravě práva na spravedlivý proces v hlavě páté Listiny. Z myšlenky právního státu proto logicky vychází i celé pojetí trestního řízení, kterým dochází k významnému zásahu do základních práv a života jednotlivce, neboť může vyústit mimo jiné do uložení trestu odnětí svobody. Proto musí mít takový zásah dostatečně silné ospravedlnění. Podle ustálené judikatury Ústavního soudu z pohledu procesněprávního musí být jednoznačně zjištěno a prokázáno, že se skutek, který je předmětem obžaloby, objektivně stal, že představuje skutečně závažnou hrozbu pro společnost jako celek a že odsouzená osoba je skutečně tou, která toto jednání spáchala nebo se na jeho páchání podílela [srov. např. nález ze dne 6. 6. 2006 sp. zn. IV. ÚS 335/05 (N 116/41 SbNU 453)]. Ke zjištění a osvědčení těchto skutečností slouží důkazní prostředky, jimiž má být prokázáno mimo jakoukoli rozumnou pochybnost, že je obviněný (resp. obžalovaný) vinen.

25. Ústavní soud v této souvislosti dále připomíná, že jeho úkolem není přehodnocovat důkazy provedené trestním soudem v hlavním líčení či veřejném zasedání, a to již s ohledem na zásadu ústnosti a bezprostřednosti [srov. např. nález ze dne 20. 6. 1995 sp. zn. III. ÚS 84/94 (N 34/3 SbNU 257)], neboť Ústavní soud by mohl provedené důkazy hodnotit odchylně jen tehdy, jestliže by je provedl znovu. Ústavní soud se tak může zabývat správností hodnocení důkazů obecnými soudy, jen zjistí-li, že v řízení byly porušeny ústavní procesní principy nebo pokud jsou skutková zjištění, o něž se opírají vydaná rozhodnutí, v extrémním nesouladu s vykonanými důkazy [srov. např. nález ze dne 30. 11. 1995 sp. zn. III. ÚS 166/95 (N 79/4 SbNU 255) či usnesení ze dne 14. 1. 2004 sp. zn. III. ÚS 376/03 (U 1/32 SbNU 451)], kvůli čemuž se výsledek dokazování jeví jako naprosto nespravedlivý a věcně neudržitelný.

26. Každé trestní stíhání představuje *prima facie* střet mezi právem na osobní svobodu a veřejným zájmem reprezentovaným státní mocí označit škodlivá jednání pro společnost jako celek a pravomocí trestat pachatele takových jednání, a proto musí probíhat podle zásad spravedlivého procesu, kam se řadí i princip presumpce neviny zakotvený v čl. 40 odst. 2 Listiny [srov. nález ze dne 17. 5. 2007 sp. zn. IV. ÚS 260/05 (N 86/45 SbNU 259)]. K tomu je vhodné uvést, že pravidlo *in dubio pro reo*, které vychází právě z principu presumpce neviny, vyžaduje, aby to byl stát, kdo nese konkrétní důkazní břemeno. Obsahem pravidla *in dubio pro reo* pak je, že není-li v důkazním řízení dosaženo praktické jistoty o existenci relevantních skutkových okolností, tj. jsou-li přítomny důvodné pochybnosti ve vztahu ke skutku či osobě pachatele, jež nelze odstranit ani provedením dalšího důkazu, je nutno rozhodnout ve prospěch obžalovaného [srov. nález ze dne 12. 1. 2009 sp. zn. II. ÚS 1975/08 (N 7/52 SbNU 73) nebo nález ze dne 5. 3. 2010 sp. zn. III. ÚS 1624/09 (N 43/56 SbNU 479)]. Ani vysoký stupeň podezření přitom sám o sobě není s to vytvořit zákonný podklad pro odsuzující výrok. Trestní řízení tedy vyžaduje ten nejvyšší možný stupeň jistoty, který lze od lidského poznání požadovat, alespoň na úrovni obecného pravidla „prokázání mimo jakoukoliv rozumnou pochybnost“ [nález ze dne 20. 9. 2006 sp. zn. I. ÚS 553/05 (N 167/42 SbNU 407)].

27. Orgány činné v trestním řízení jsou tedy povinny postupovat nestranně a stejně pečlivě objasňovat okolnosti svědčící ve prospěch i v neprospěch obviněného (§ 2 odst. 5, § 164 odst. 3 trestního řádu), musí se objektivně vypořádat s obhajobou a jí navrženými důkazy, protože důkaz provedený v trestním řízení je jediným prostředkem, jímž stát prokazuje spáchání trestného činu obviněným a odůvodňuje uložení trestu. Uplatnění principu presumpce neviny a z ní vyvozeného pravidla *in dubio pro reo* je namístě, dospěje-li soud po vyhodnocení všech v úvahu přicházejících důkazů k závěru, že není možné se jednoznačně přiklonit k žádné ze

skupiny odporujících si důkazů, takže zůstávají pochybnosti o tom, jak se skutkový děj odehrál. Zároveň však Ústavní soud připomíná, že dospěje-li soud po vyhodnocení důkazní situace k závěru, že jedna ze skupiny důkazů je pravdivá, že její věrohodnost není ničím zpochybněna a úvahy vedoucí k tomuto závěru zahrne do odůvodnění svého rozhodnutí, nejsou splněny podmínky pro uplatnění pravidla *in dubio pro reo*, neboť soud tyto pochybnosti nemá.

28. Součástí práva na soudní ochranu a ústavních záruk řádného procesu vyplývajících zejména z čl. 36 odst. 1 Listiny a čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod je požadavek náležitého odůvodnění soudních rozhodnutí [srov. např. nález ze dne 20. 6. 1995 sp. zn. III. ÚS 84/94 (N 34/3 SbNU 257), nález ze dne 11. 2. 2004 sp. zn. Pl. ÚS 1/03 (N 15/32 SbNU 131; 153/2004 Sb.)]. Smyslem odůvodnění je především seznámení účastníků řízení s úvahami, na nichž rozhodující orgán založil své rozhodnutí, a též dodržení principu vyloučení libovůle. Požadavkem na řádné odůvodnění je nutno rozumět přiměřenou míru odůvodnění. Jako celek odůvodnění rozhodnutí musí účastníkům řízení umožňovat seznatelnost těch úvah soudu, jež byly relevantní pro výsledek řízení, a tím jeho přezkoumatelnost z hlediska zákonnosti i věcné správnosti.

29. Má-li soudní rozhodnutí obstát z hlediska ústavněprávního přezkumu, musí z jeho odůvodnění vyplývat vztah mezi skutkovými zjištěními a úvahami při hodnocení důkazů na straně jedné a právními závěry na straně druhé, přičemž jím učiněná skutková zjištění nesmějí být v extrémním nesouladu s vykonanými důkazy [srov. usnesení ze dne 23. 9. 2005 sp. zn. III. ÚS 359/05 (U 22/38 SbNU 579)]. Podle ustálené judikatury Ústavního soudu je extrémní nesoulad dán rovněž tehdy, nemají-li skutková zjištění obecných soudů žádnou obsahovou spojitost s provedenými důkazy nebo nevyplývají-li z těchto důkazů při žádném z logicky přijatelných způsobů hodnocení, případně pokud hodnocení důkazů v napadeném rozhodnutí zcela absentuje.

30. Dále platí, že v trestním právu se uplatňuje zásada subsidiarity trestní represe a že trestní právo představuje v systému právní regulace příslovečnou *ultimi rationem*. To znamená, že nikoliv každé jednání, které se ukáže být iracionálním, nehospodárným, či dokonce protiprávním, je nutně i jednáním, které by mělo být potrestáno prostředky trestního práva. Podmínky trestnosti činu je třeba interpretovat ve světle zásad trestního práva, mezi které patří i zásada subsidiarity trestní represe a z ní vyplývající princip *ultima ratio*. Podle tohoto principu je trestní právo právem, jehož prostředky mají a musejí být užívány tehdy a jen tehdy, nepřichází-li užití jiných prostředků právního řádu v úvahu, neboť již byly vyčerpány nebo jsou zjevně neúčinné či nevhodné. Užití trestněprávního postupu, aniž by dostatečně účinné prostředky jiných právních odvětví (zejména prostředky soukromoprávní – a při jejich nedostatečnosti sankce správní) byly, jsou-li dostupné, případně použity, by byl v rozporu se zásadou subsidiarity trestní represe, která vyžaduje, aby stát uplatňoval prostředky trestního práva zdrženlivě, tedy jen v případech, kde jiné právní prostředky selhávají nebo nejsou efektivní. Neaplikují-li obecné soudy zásadu subsidiarity trestní represe, ačkoliv skutkové okolnosti svědčí o tom, že k tomu byly splněny podmínky, je porušen ústavní princip *nullum crimen, nulla poena sine lege* zakotvený v čl. 39 Listiny [viz např. nález Ústavního soudu ze dne 4. 8. 2010 sp. zn. II. ÚS 1098/10 (N 155/58 SbNU 321)].

31. Trestní odpovědnost je založena na zásadě odpovědnosti za zavinění – tedy, že bez zavinění nemůže jít o trestný čin (*nullum crimen sine culpa*). Naplnění skutkové podstaty trestného činu musí být vždy důsledkem zaviněného jednání, a to nejméně ve formě nevědomé nedbalosti, která podle § 16 odst. 1 písm. b) trestního zákoníku nastane v případě, kdy pachatel nevěděl, že svým jednáním může takové porušení nebo ohrožení způsobit, ač o tom vzhledem k okolnostem a k svým osobním poměrům vědět měl a mohl. Pro vyhodnocení, zda byl trestný čin spáchán z nedbalosti, musí obecné soudy zjistit, zda obviněný zachoval potřebnou míru opatrnosti – předvídatelnost způsobení poruchy. Nedbalostní zavinění vyjadřuje vnitřní stav mysli pachatele v době jednání a jeho subjektivní vztah k němu. Zanedbání potřebné míry

opatrnosti jako předpoklad nedbalostního zavinění je třeba vyvozovat z konkrétních skutkových okolností řádně prokázaných před obecnými soudy. Povinnost a možnost předvídat porušení chráněného zájmu musí být dány současně. Chybí-li jedna složka, jde o čin nezaviněný (viz např. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 23. 1. 2008 sp. zn. 5 Tdo 10/2008).

32. Pro oblast dopravy je třeba akcentovat, že hranice okolností, které řidič může či nemůže předvídat, nelze dovozovat pouze hypoteticky, ale je třeba vycházet z objektivních okolností konkrétní dopravní situace, která může být charakterizována celou řadou faktorů. Z hlediska zavinění z nedbalosti to pak znamená, že kromě míry povinné opatrnosti vyplývající z pravidel silničního provozu zde existuje i subjektivní vymezení, jež spočívá v míře opatrnosti, kterou je schopen řidič v konkrétním případě vynaložit. O zavinění z nedbalosti může jít pouze tehdy, jsou-li povinnost a možnost předvídat porušení nebo ohrožení zájmu chráněného trestním zákoníkem dány současně, nedostatek této jedné složky v daném případě znamená, že uvedený čin obviněného je činem nezaviněným (srov. např. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 6. 9. 2001 sp. zn. 3 Tz 182/2001, publikované v Souboru trestních rozhodnutí Nejvyššího soudu, Praha: C. H. Beck, svazek 11/2002, č. T 279.).

b) Aplikace obecných východisek na posuzovanou věc

33. V posuzované věci bylo obžalobou stěžovateli kladeno za vinu spáchání přečinu ublížení na zdraví z nedbalosti podle § 148 odst. 1 trestního zákoníku, kterého se měl dopustit tím, že nevěnoval dostatečnou pozornost řízení automobilu vlečeného na vlečném laně v táhlé pravotočivé zatáčce, v důsledku čehož přejel částečně do protisměrného jízdního pruhu, kde se střetnul s protijedoucím osobním motorovým vozidlem řízeným A. Ch., čímž porušil zejména § 5 odst. 1 písm. b) a § 11 odst. 1 zákona o silničním provozu. Při dané nehodě A. Ch. utrpěl zhmoždění hrudníku a řezné rány čela a stěžovatel utrpěl těžkou újmu na zdraví. Pro závěr o vině přečinem ublížení na zdraví z nedbalosti podle § 148 odst. 1 trestního zákoníku je důležité, že k naplnění této skutkové podstaty nestačí pouhé jednání pachatele způsobující poškozenému ublížení na zdraví ve smyslu § 122 odst. 1 trestního zákoníku, ale toto jednání musí současně naplňovat znak porušení důležité povinnosti vyplývající z jeho zaměstnání, povolání, postavení nebo funkce nebo uloženou mu podle zákona, přičemž porušení důležité povinnosti je zde na rozdíl od přečinu těžkého ublížení na zdraví z nedbalosti podle § 147 trestního zákoníku, kde jde o zvlášť přitěžující okolnost podle odstavce 2, znakem základní skutkové podstaty (odstavec 1). Podle ustálené judikatury, spolupůsobilo-li při vzniku určitého následku trestného činu více různých příčin, lze učinit závěr, že pachatel svým jednáním (ne)naplnil zákonný znak spočívající v porušení důležité povinnosti uložené pachateli zákonem nebo vyplývající z jiných skutečností ve smyslu § 148 odst. 1 trestního zákoníku, až po pečlivém vyhodnocení všech konkrétních okolností skutku a významu a důležitosti každé příčiny pro vzniklý následek v souladu s principem gradace příčinné souvislosti (srov. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 17. 2. 2016 sp. zn. 15 Tdo 944/2015, publikované pod č. 32/2016 Sb. rozh. tr., a usnesení Nejvyššího soudu ze dne 26. 7. 2016 sp. zn. 6 Tdo 903/2016, publikované pod č. 32/2017 Sb. rozh. tr.).

34. Není sporu o tom, že při dané dopravní nehodě byl zraněn poškozený a rovněž stěžovatel, který utrpěl nejvážnější zranění a na průběh dopravní nehody si nepamatuje. Sporné ale je, zda tento následek dopravní nehody vznikl v příčinné souvislosti se zaviněným (nedbalostním) jednáním stěžovatele, které je mu ve skutkové větě výroku o vině v napadeném rozsudku okresního soudu kladeno za vinu, a to, že při jízdě nevěnoval řízení uvedeného automobilu dostatečnou pozornost, v důsledku čehož při průjezdu táhlou pravotočivou zatáčkou přejel částečně do protisměrného jízdního pruhu, s tím, že toto jednání mělo naplňovat zejména § 5 odst. 1 písm. b) a § 11 odst. 1 zákona o silničním provozu s důsledkem vyjádřeným v právní větě tohoto rozsudku, že tím porušil důležitou povinnost uloženou mu podle zákona.

35. Ústavní soud předně považuje za nutné podotknout, že příslušné státní zastupitelství z neznámých a nepochopitelných důvodů zahájilo trestní stíhání v dané věci pouze proti stěžovateli, nikoli též proti řidiči vlečného vozidla, příp. i majiteli vlečeného vozidla, který stěžovatele a J. N. prokazatelně o odtažení vozidla požádal. Tím státní zastupitelství vytvořilo pro rozhodující soudy nevhodnou situaci s ohledem na hodnocení příčinné souvislosti (zejména z hlediska gradace příčinné souvislosti), dále zavinění stěžovatele a naplnění znaku porušení důležité povinnosti uložené mu podle zákona. Ani to však rozhodující soudy nezbavuje povinnosti řádně se s otázkami příčinné souvislosti, zavinění stěžovatele a naplnění znaku porušení důležité povinnosti uložené mu podle zákona vypořádat nejen osamoceně ve vztahu ke stěžovateli, ale i s přihlédnutím k jednání všech osob, které se na nehodovém ději podílely, což v posuzovaném případě obecné soudy neučinily, a to bez toho, aby v rozporu se zásadou obžalovací činily závěry o jejich vině z hlediska žalovaného trestného činu přečinu ublížení na zdraví z nedbalosti podle § 148 odst. 1 trestního zákoníku či jiného v úvahu přicházejícího trestného činu.

36. Pro trestné činy v dopravě, u nichž se z hlediska subjektivní stránky vyžaduje nedbalost ve smyslu § 16 trestního zákoníku, je významné, že řidič motorového vozidla odpovídá za škodlivý následek dopravní nehody, který mohl předvídat nebo alespoň měl a mohl předvídat, přičemž zavinění musí zahrnovat vývoj příčinné souvislosti i znak porušení důležité povinnosti. Základním předpokladem trestní odpovědnosti je bezpečné zjištění příčinného působení jednání obviněného na společenské vztahy chráněné trestním zákonem a toho, zda toto jednání nese znaky zavinění ve smyslu § 15 a 16 (srov. č. 46/1963 Sb. rozh. tr.). Zavinění totiž musí zahrnovat všechny znaky charakterizující objektivní stránku trestného činu, tedy i příčinný vztah mezi jednáním pachatele a následkem trestného činu (č. 20/1981 Sb. rozh. tr.). Vývoj příčinné souvislosti musí být zahrnut zaviněním alespoň v hrubých rysech (srov. č. 69/1953, č. 20/1981 a č. 21/1981 Sb. rozh. tr.). Při posuzování okolností, které může či nemůže řidič předvídat, je třeba vycházet z konkrétní dopravní situace. Z hlediska zavinění z nedbalosti to znamená, že kromě míry povinné opatrnosti vyplývající z pravidel silničního provozu zde existuje i její subjektivní vymezení vztahující se k míře opatrnosti, kterou je schopen řidič v konkrétním případě vynaložit. O zavinění z nedbalosti může jít pouze tehdy, jsou-li povinnost a možnost předvídat porušení nebo ohrožení zájmu chráněného trestním zákonem dány současně (srov. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 6. 9. 2001 sp. zn. 3 Tz 182/2001, publikováno pod č. 43/2002 Sb. rozh. tr.).

37. Z hlediska posuzování skutečnosti, zda stěžovatel v okamžiku dopravní nehody věnoval, či nevěnoval řízení dostatečnou pozornost, je třeba poukázat na výpověď řidiče protijedoucího vozidla svědka A. Ch., který popsal moment, kdy došlo k dopravní nehodě, jako okamžik, kdy protijedoucí auto vyjelo do protisměru, a to nikoliv agresivně, nýbrž plynule (viz č. l. 154 spisu okresního soudu). Podle výpovědi na místě přítomného policisty prap. Jaroslava Zajíčka bylo v daném případě velmi složité určit zavinění. Mimo jiné uvedl, že řidič tažného (*sc.* vlečného) vozidla mohl v zatáčce přidat plyn, na což řidič taženého (*sc.* vlečeného) vozidla nemusel stihnout zareagovat (viz č. l. 154 spisu okresního soudu).

38. Okresní soud s ohledem na uvedenou důkazní situaci přibral znalce Ing. Františka Kouřila z oboru dopravy se specializací na dopravní nehody. Ze znaleckého posudku mimo jiné vyplynulo, že pro vlečení osobního vozidla Golf bylo zvolené vlečné nákladní vozidlo Ford Transit nevhodné a z technického hlediska nepřijatelné, neboť jeho skříň značné šířky a výšky (s nástavbou) vytvářela pro protijedoucí vozidla oblast zakrytého výhledu a neprosklené zadní dveře skříně neumožňovaly řidiči tažného (*sc.* vlečného) vozidla řádnou vizuální kontrolu vzad vnitřním středovým zpětným zrcadlem na tažené (*sc.* vlečené) osobní vozidlo. Řidič taženého (*sc.* vlečeného) vozidla měl tak výrazně omezený výhled dopředu. Tyto okolnosti podle znalce s vysokou pravděpodobností měly souvislost se vznikem předmětné dopravní nehody a přímý vliv na ni. Dále se ze znaleckého posudku podává, že vlečené vozidlo při vlečení na laně před

střetem jelo bez funkce motoru, a tedy bez funkce posilovače řízení a posilovače brzd. Délka tažného nastavovaného lana přesahovala o cca 1,8 m předepsanou délku spojnice mezi vozidly. Znalec poukázal na to, že řidiči tažného i taženého (*sc.* vlečného i vlečeného) vozidla měli technické předpoklady zjistit a vědět o všech výše uvedených okolnostech a měli technické předpoklady při správné reakci na tyto okolnosti zvolit odtah vozidla odtahovou službou. V příčinné souvislosti s pohybem taženého (*sc.* vlečeného) vozidla před střetem přes střed vozovky mohl být podle znalce impuls odstředivé síly působící na vlečené vozidlo v oblouku zatáčky ve stoupání, který mohl vzniknout po přidání plynu řidičem tažného (*sc.* vlečného) vozidla v daném místě současně s pozdní reakcí řidiče vozidla taženého (*sc.* vlečeného).

39. Na základě popsaných skutečností znalec uzavřel, že to, které z uvedených nepříznivých okolností se více nebo méně podílely na pohybu taženého (*sc.* vlečeného) vozidla bezprostředně před kritickým střetem, nebylo možno z předložených důkazů z technického hlediska jednoznačně určit. Šlo podle něj patrně o souhru více uvedených okolností. Rychlost jízdy tažného (*sc.* vlečného) vozidla s taženým (*sc.* vlečeným) vozidlem v okamžiku střetu byla podle výpočtu znalce v možném rozmezí 43 až 47 km/h. Řidič vozidla Škoda Yeti A. Ch. při jízdě před nehodou neměl žádné technické předpoklady nehodě zabránit ani snížit její následky. V příčinné souvislosti se vznikem kolizní situace a následným střetem vozidel bylo podle něj z technického hlediska výhradně počínání řidičů J. N. a stěžovatele.

40. Znalec stejně jako prap. Jaroslav Zajíček se tak shodli v tom, že ke střetu vozidel mohlo dojít v důsledku odstředivé síly působící na tažené vozidlo v oblouku zatáčky ve stoupání, kdy impuls mohl vzniknout po přidání plynu řidičem vlečného vozidla současně s určitou reakcí řidiče vlečeného vozidla a jeho korekcí řízení (s nefunkčním posilovačem řízení značně ztíženou). Nebylo však zjištěno, zda je pozdní reakce stěžovatele z technického hlediska doložitelná. Podle zjištěných skutkových okolností odpovědnost za dopravní nehodu jistě nenesl jen stěžovatel, ale i řidič vlečného vozidla J. N. a případně rovněž majitel taženého vozidla A. K. a bylo třeba zvlášť hodnotit význam a důležitost každé příčiny pro vznik následku (srov. již zmíněná rozhodnutí publikovaná pod č. 32/2016 a č. 32/2017 Sb. rozh. tr.), a to z hlediska viny stěžovatele, aniž by bylo třeba se zabývat případnou trestní odpovědností J. N. a A. K.

41. Podstatné navíc je, že ač ze strany stěžovatele i J. N. nepochybně došlo k porušení § 34 odst. 2 a 3 zákona o silničním provozu, který se týká vlečení motorových vozidel, resp. § 4 písm. a), b) [příp. i § 5 odst. 1 písm. a)] zmíněného zákona, porušení těchto ustanovení zákona o silničním provozu mělo sice podle závěrů okresního soudu uvedených v odůvodnění jeho napadeného rozsudku souvislost se vznikem nehody, ale toto právní posouzení neplyne z popisu skutku v tzv. skutkové větě, ve které nejsou tato ustanovení uvedena. Podle tzv. skutkové věty výroku o vině v napadeném rozsudku okresního soudu byla rozhodující a bezprostřední příčinou nehody okolnost, že stěžovatel nevěnoval řízení vlečeného vozidla dostatečnou pozornost, v důsledku čehož při průjezdu táhlou pravotočivou zatáčkou přejel částečně do protisměrného jízdního pruhu, a tímto jednáním porušil zejména § 5 odst. 1 písm. b) a § 11 odst. 1 zákona o silničním provozu. Tato skutečnost však z žádného provedeného důkazu jednoznačně nevyplývá, a to vzhledem k nejednoznačnému vyjádření znalce neplyne ani ze zmíněného znaleckého posudku z oboru dopravy se specializací na dopravní nehody, přičemž stěžovatel toto zjištění ve svých postupně podávaných opravných prostředcích neguje. Jak již bylo uvedeno, zmiňuje se o ní jen uvedený znalecký posudek, ovšem s tím, že to, které z uvedených nepříznivých okolností se více nebo méně podílely na pohybu vlečeného vozidla bezprostředně před kritickým střetem, nebylo možno z předložených důkazů z technického hlediska jednoznačně určit. Šlo podle znalce „patrně o souhru více uvedených okolností“. V řízení tak nebylo jednoznačně prokázáno, co bylo skutečnou příčinou dopravní nehody a jakým podílem se na vzniku dopravní nehody podílel právě stěžovatel, neboť možností vzniku průběhu nehody bylo víc, což právě znalec vyjádřil tím, že „patrně“ šlo o souhru více uvedených

okolností, a taková formulace nesvědčí o shora uvedeném nejvyšším možném stupni jistoty, který lze od lidského poznání požadovat, alespoň na úrovni obecného pravidla „prokázání mimo jakoukoliv rozumnou pochybnost“ (srov. nález sp. zn. I. ÚS 553/05). Z tohoto hlediska nebyl zatím provedeným dokazováním prokázán příčinný vztah uvedeného údajného jednání stěžovatele spočívajícího v nevěnování dostatečné pozornosti řízení vlečeného vozidla s následkem. Za takové situace nelze vycházet z domněnek či nějaké pravděpodobnosti, zvláště když z hlediska § 148 odst. 1 trestního zákoníku nestačí jen příčinná souvislost mezi veškerým jednáním stěžovatele a následkem ublížení na zdraví u poškozeného, ale je také nutné, aby k tomu došlo při porušení důležité povinnosti vyplývající z jeho zaměstnání, povolání, postavení nebo funkce nebo uložené mu podle zákona. Přitom za porušení důležité povinnosti ve smyslu § 148 odst. 1 trestního zákoníku není možno mechanicky považovat každé porušení příslušného předpisu, ale jen takové povinnosti, jejíž porušení má zpravidla za následek nebezpečí pro lidské zdraví, může-li tedy jejím porušením snadno dojít k ublížení na zdraví (srov. č. 11/1964 Sb. rozh. tr.). Aby bylo možné uznat, že jde o porušení důležité povinnosti vyplývající ze zaměstnání, povolání, postavení nebo funkce nebo uložené podle zákona, musí soud zjistit, že mezi porušením této povinnosti a následkem trestného činu ve formě ublížení na zdraví je příčinná souvislost (srov. č. 31/1966 Sb. rozh. tr., shodně č. 39/1963 a č. 5/1962 Sb. rozh. tr.).

42. Rozhodující obecné soudy, aniž by se zabývaly otázkou, kdo byl hlavním viníkem dané dopravní nehody, bez dalšího učinily závěr, že jednání stěžovatele bylo příčinou významnou pro vznik následku v podobě ublížení na zdraví poškozeného A. Ch. s tím, že věnoval-li by se stěžovatel plně řízení a adekvátně zareagoval na dopravní situaci pootočením řízení, k dopravní nehodě by nedošlo. Z odůvodnění jejich rozhodnutí se shodně podává, že ze závěrů znaleckého posudku je zřejmé, že stěžovatel mohl reagovat na změnu směru jízdy, která mohla být vyvolána při průjezdu pravotočivou zatáčkou, a zabránit tak svou včasnou reakcí přejetí do protisměru, což neučinil z důvodu, že nevěnoval řízení dostatečnou pozornost. Žádný takový závěr však ze znaleckého posudku nevyplývá (sub body 35 a 38 až 41). Ač znalec nevyloučil možnost, že v příčinné souvislosti s pohybem vlečeného vozidla před střetem mohl být impuls odstředivé síly působící na vlečené vozidlo, který mohl vzniknout po přidání plynu řidičem vlečného vozidla, soudy se touto otázkou blíže nezabývaly; navíc vůbec ne v souvislosti s porušením důležité povinnosti uložené stěžovateli podle zákona. Za důkazní situace, kdy se jednoznačně nepodařilo prokázat příčinu dopravní nehody ve vztahu k prokázanému jednání stěžovatele, neboť v úvahu přicházelo více variant a podle znalce Ing. Františka Kouřila to, které z uvedených nepříznivých okolností se více nebo méně podílely na pohybu taženého vozidla bezprostředně před kritickým střetem, nebylo možno z předložených důkazů z technického hlediska jednoznačně určit, neměl soud jinou možnost než rozhodnout v souladu se zásadou *in dubio pro reo* ve prospěch stěžovatele.

43. Přisvědčit nelze rozhodujícím soudům ani v tom jejich závěru, že stěžovatel tím, že dobrovolně usedl za volant taženého vozidla, které mělo nevyhovující technický stav (jízda bez funkce posilovače řízení a posilovače brzd), bez dalšího porušil důležitou povinnost uloženou mu podle zákona. Minimálně nelze pochybovat o tom, že stěžovatel nemohl na sebe převzít odpovědnost za způsob řízení vlečného vozidla, což mohlo být podle závěrů znaleckého posudku ve smyslu jeho závěrů též rozhodující příčinou dané dopravní nehody.

44. Při posuzování naplnění znaku „důležitá povinnost“ nelze přehlížet dosavadní judikaturu, ze které se podává, že za porušení důležité povinnosti lze považovat jen porušení takové povinnosti, jejíž porušení za dané situace zpravidla podstatně zvyšuje nebezpečí pro lidský život nebo zdraví (srov. stanovisko trestního kolegia Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 29. 6. 1984 sp. zn. Tpjf 23/84, publikováno pod č. 36/1984 Sb. rozh. tr.). Porušení důležité povinnosti patří mezi formální znaky základní skutkové podstaty přečinu podle § 148 odst. 1 trestního zákoníku. Okolnost, že za špatný technický stav vozidla odpovídají ještě další osoby,

není důvodem, který by sám o sobě vylučoval naplnění znaku porušení důležité povinnosti u řidiče. Je však třeba ji zvážit z hlediska povahy a závažnosti trestného činu (srov. rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 16. 5. 1988 sp. zn. 1 Tz 15/88, publikováno pod č. 34/1989 Sb. rozh. tr.) a důležitosti každé příčiny pro vzniklý následek v souladu s principem gradace příčinné souvislosti (viz sub bod 33).

45. Spolupůsobilo-li při vzniku určitého následku trestného činu více různých příčin, lze učinit závěr, zda pachatel svým jednáním naplnil či nenaplnil zákonný znak spočívající v porušení důležité povinnosti uložené pachateli zákonem nebo vyplývající z jiných skutečností (např. ve smyslu § 148 odst. 1 trestního zákoníku), až po pečlivém vyhodnocení všech konkrétních okolností skutku a významu a důležitosti každé příčiny pro vzniklý následek v souladu s principem gradace příčinné souvislosti. Jinými slovy je nezbytné, aby porušení konkrétní povinnosti považované za důležitou bylo v souladu s principem gradace příčinné souvislosti zásadní příčinou vzniku následku (účinku). Spolupůsobilo-li při vzniku následku více příčin (např. jednání obžalovaného a jiné osoby), je třeba z hlediska povahy znaku „porušení důležité povinnosti“ vždy zkoumat konkrétní okolnosti skutku a zvlášť hodnotit význam a důležitost každé příčiny pro vznik následku. Závěr o důvodnosti aplikace zákonného znaku spočívajícího v tom, že pachatel příslušný trestný čin spáchal též proto, že porušil důležitou povinnost uloženou mu podle zákona, je namístě učinit tehdy, bylo-li toto porušení v rozhodující míře kauzální pro vznik následku. Naopak v případech, kdy se na jeho vzniku významným způsobem spolupodílelo jednání jiné osoby, důvod k jeho užití nenastává (srov. již uvedená usnesení Nejvyššího soudu sp. zn. 15 Tdo 944/2015 či sp. zn. 6 Tdo 903/2016).

46. Jak již bylo shora uvedeno, z výsledků provedeného dokazování v posuzovaném případě nelze dovodit, že by se na vyvolání dopravní nehody, příp. nastalého porušení zdraví, podílel sám stěžovatel. Naopak z učiněných skutkových zjištění jednoznačně vyplývá, že v příčinné souvislosti se vznikem kolizní situace a následným střetem vozidel bylo zřejmě počínání obou řidičů vlečného vozidla a vlečeného vozidla při jízdě před nehodou. Ani při tomto zjištění se však soudy nezabývaly otázkou, co bylo primární či zásadní příčinou dopravní nehody, resp. jaký podíl na vzniku následku dopravní nehody nese stěžovatel a jaký podíl nese řidič vlečného vozidla J. N., příp. majitel vozidla A. K., a to aniž by se soudy vyslovovaly k jejich vině či nevině přečinem ublížení na zdraví z nedbalosti podle § 148 odst. 1 trestního zákoníku.

47. S ohledem na nyní posuzovanou věc je potřeba zdůraznit povahu účastníky silničního provozu řízených vozidel. I když nelze zcela zaměňovat soustavu vlečného a vlečeného vozidla s nákladním tahačem s návěsem, přesto považuje Ústavní soud v této věci za případnou stěžovatelem odkazovanou judikaturu, kterou je třeba použít ale jen přiměřeně, neboť je známou notorietou, že souprava nákladního tahače s návěsem je hůře ovladatelná než osobní automobil a při střetu s ní dochází k závažným a tragickým následkům, proto jsou řidiči takových souprav povinni být opatrnější právě v takových situacích, při nichž dochází k vybočení návěsu, který je obzvláště v jízdě z kopce a v zatáčkách ještě hůře ovladatelný než jiné běžné osobní nebo nákladní vozidlo bez návěsu. Právě s ohledem na tyto skutečnosti má řidič nákladního tahače dbát zvýšené pozornosti na to, aby se s celým tahačem a jeho návěsem držel ve svém jízdním pruhu. Při posouzení závažnosti nedodržení pravidel silničního provozu se zřetelem na vznik a závažnost možných následků je rozhodně třeba vyšší míru obezřetnosti očekávat na straně toho řidiče, který řídí nákladní tahač s návěsem (srov. přiměřeně usnesení Nejvyššího soudu ze dne 19. 11. 2009 sp. zn. 8 Tdo 1299/2009).

48. Podle Ústavního soudu není jakýchkoliv pochybností o tom, že vozidlo vlečené na vlečném laně (navíc bez funkce posilovače řízení a posilovače brzd, jak tomu bylo v posuzované věci) je stejně jako nákladní tahač s návěsem rovněž hůře ovladatelné, proto by i řidiči vlečného a vlečeného vozidla měli dbát zvýšené pozornosti, aby obě vozidla udrželi ve svém jízdním pruhu. Stěžovatel i řidič tažného vozidla této povinnosti ve vzájemné součinnosti

nepochybně nedostáli, neboť nezajistili, aby nedošlo k vybočení taženého vozidla. V této souvislosti je však třeba se zabývat jejich podílem na plnění uvedené povinnosti, a to zejména ve vztahu ke stěžovateli, vůči kterému (na rozdíl od J. N.) byla podána obžaloba. V souvislosti s tím je třeba ještě zdůraznit, že možnosti stěžovatele coby řidiče vlečeného vozidla ovlivňovat způsob jízdy byly značně omezené, a to nejen zejména s ohledem na to, že způsob jízdy vlečného i vlečeného vozidla určoval především řidič vlečného automobilu J. N., dále s přihlédnutím k nevyhovujícímu technickému stavu vlečeného vozidla, ale také z toho důvodu, že vlečné lano mělo nesprávnou délku a i vlečné vozidlo bylo nevhodné, neboť mu ztěžovalo výhled, na čemž se podílel i zadavatel odtažení A. K. (srov. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. 9. 2016 sp. zn. 6 Tdo 1083/2016 a rovněž rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR ze dne 20. 6. 1930 sp. zn. Rv I 1451/1929, se kterými se soudy v napadených rozhodnutích dostatečně nevypořádaly). V každém případě však bylo povinností rozhodujících soudů posoudit, jak se na vzniklém následku každý z řidičů podílel, což neučinily, a této povinnosti tak nedostály. Posuzování těchto rozhodných okolností se obecné soudy nemohou vyhnout jen s poukazem na nutnost respektovat zásadu obžalovací (viz bod 13 odůvodnění usnesení krajského soudu a bod 46 usnesení Nejvyššího soudu), jejíž podstatou je pravidlo, že řízení před soudem je možné pouze na základě konkrétního podání státního zástupce (obžaloby v širším slova smyslu), a ani tvrzením, že o vině dalších osob tedy nebylo možno v tomto řízení rozhodnout, neboť jak již bylo opakovaně uvedeno, zde nejde o rozhodování o vině dalších osob přečinem ublížení na zdraví z nedbalosti podle § 148 odst. 1 trestního zákoníku, čemuž skutečně brání zásada obžalovací, ale o posouzení jakou měrou se na vzniku následku a naplnění znaku porušení důležité povinnosti zejména z hlediska gradace příčinné souvislosti podílelo jednání každého z řidičů, příp. i dalších osob zúčastněných na nehodě, a to z hlediska viny stěžovatele.

49. K tomu lze poukázat ovšem i na rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. 2. 2002 sp. zn. 3 Tz 317/2001 (publikovaný v Souboru trestních rozhodnutí Nejvyššího soudu, Praha: C. H. Beck, svazek 16/2002, č. T 389, a v časopisu Soudní rozhledy č. 8/2002), z něhož plyne, že jednání pachatele má povahu příčiny i tehdy, když kromě něj k následku vedlo jednání další osoby, poněvadž příčinná souvislost mezi jednáním pachatele a následkem se nepřerušuje, jestliže k jednání pachatele přistoupí další skutečnost, jež spolupůsobí při vzniku následku, avšak jednání pachatele zůstává takovou skutečností, bez níž by k následku nebylo došlo. Příčinná souvislost je totiž dána i tehdy, když vedle příčiny, která bezprostředně způsobila následek, působila i další příčina. Jednání pachatele, i když je jen jedním článkem řetězu příčin, které způsobily následek, je příčinou následku i tehdy, nenastal-li by následek bez dalšího jednání třetí osoby. Každé jednání, bez kterého by následek nebyl nastal, není však stejně důležitou příčinou následku (zásada gradace příčinné souvislosti). Důležité také je, aby jednání pachatele bylo z hlediska způsobení následku příčinou dostatečně významnou. Spolupůsobilo-li při vzniku následku více příčin, je třeba hodnotit každou příčinu co do jejího významu pro vznik následku zvlášť a určit její důležitost pro následek, který z jednání obviněného nastal.

50. Napadená rozhodnutí jsou založena na tom, že důvodnost právního posouzení skutku stěžovatele je dána v důsledku porušení zejména § 5 odst. 1 písm. b) a § 11 odst. 1 zákona o silničním provozu. V daném směru je však podstatné, že zákaz formulovaný citovanými ustanoveními byl povinen respektovat nejen stěžovatel coby řidič vlečeného vozidla, ale současně i řidič vozidla vlečného. Tato skutečnost pak nalézá svého významu z toho hlediska, že napadená rozhodnutí nezohlednila jednání a zavinění zmíněných osob, neboť závěr o naplnění skutkové podstaty přečinu ublížení na zdraví z nedbalosti podle § 148 odst. 1 trestního zákoníku stěžovatelem byl učiněn, aniž by příslušné soudy zvážily, zda není namístě posoudit kauzální význam jednání řidiče vlečného vozidla, který si musel být vědom toho, že vlečné vozidlo, které řídil, bylo pro vlečení taženého vozidla nevhodné a z technického hlediska nepřijatelné, neboť řidič taženého vozidla měl výrazně omezený výhled dopředu, což s vysokou pravděpodobností mělo přímý vliv na vznik předmětné dopravní nehody, případně majitele

vlečeného vozidla, který rovněž musel mít povědomí o tom, že vozidlo má nevyhovující technický stav k přepravě, přesto stěžovatele a J. N. o jeho odtah požádal.

51. Nezbývá tak než uzavřít, že skutková zjištění vyjádřená v napadených rozhodnutích na základě zhodnocení provedeného dokazování a závěry obecných soudů z nich vyplývající neumožňují učinění závěru, že by se na vzniku zranění poškozeného (a také stěžovatele) podílelo jako výlučná a samostatná rozhodující příčina toliko jednání stěžovatele. Závěr obecných soudů, že se stěžovatel dopustil vytýkaného jednání, nelze proto považovat za náležitě prokázaný a dostatečně odůvodněný, resp. je v extrémním rozporu se skutkovými zjištěními obecných soudů vycházejících z dosud provedených důkazů, čímž se vymyká z mezí § 2 odst. 5 trestního řádu a je současně i v rozporu se zásadou volného hodnocení důkazů (§ 2 odst. 6 trestního řádu) a pravidlem *in dubio pro reo* vyplývajícím z principu presumpce neviny podle čl. 40 odst. 2 Listiny, čímž bylo porušeno právo stěžovatele na řádný proces podle čl. 36 odst. 1 Listiny.

VI. Závěr

52. Jakkoliv Ústavní soud respektuje nezávislost obecných soudů, zdůrazňuje, že ta se musí uskutečňovat nejen v zákonném, ale prioritně v ústavním rámci, jehož součástí je i právo na řádný zákonný proces (srov. i § 2 odst. 1 trestního řádu), ve kterém musí být vyloučena libovůle v rozhodování, a jehož neodmyslitelnou součástí je i právo na projednání každé věci v řádném trestním řízení, což je nevyhnutelnou podmínkou existence demokratického právního státu. V nyní posuzované věci Ústavní soud shledal v postupu obecných soudů jeho porušení, a to ve smyslu nerespektování práva stěžovatele na soudní ochranu zaručeného čl. 36 odst. 1 Listiny a pravidla *in dubio pro reo* vyplývajícího z presumpce neviny zakotvené v čl. 40 odst. 2 Listiny.

53. Ústavní soud proto ústavní stížnosti stěžovatele podle § 82 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu vyhověl a rozhodl, že napadenými rozhodnutími bylo porušeno jeho právo na soudní ochranu zaručené čl. 36 odst. 1 Listiny a zásada presumpce neviny zakotvená v čl. 40 odst. 2 Listiny. V návaznosti na to podle § 82 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu v záhlaví specifikovaná rozhodnutí Nejvyššího soudu, krajského soudu a okresního soudu zrušil.

54. Zrušením rozhodnutí uvedených ve výroku tohoto nálezu se vytváří prostor pro postup podle § 314h a násl. trestního řádu, a to v intencích právních názorů vyjádřených v tomto nálezu. Obecné soudy musí provedené důkazy zhodnotit podle svého vnitřního přesvědčení založeného na pečlivém uvážení všech okolností případu jednotlivě i v jejich souhrnu, a na základě nich a v souladu s nimi ustálit skutkový stav věci, o němž nejsou důvodné pochybnosti, a to v rozsahu, který je nezbytný pro jejich rozhodnutí (§ 2 odst. 5 a 6 trestního řádu). Nebylo-li by ani po doplněném dokazování možno dosáhnout praktické jistoty o existenci relevantních skutkových okolností, tj. zůstaly-li by v daném kontextu důvodné pochybnosti, jež nelze odstranit ani provedením dalších důkazů, bylo by nutné postupovat v souladu se zásadou presumpce neviny (čl. 40 odst. 2 Listiny a § 2 odst. 2 trestního řádu) a z ní vyplývajícím pravidlem *in dubio pro reo*.

55. Pro případ, že rozhodující soudy po opětovném posouzení věci v intencích tohoto nálezu setrvají na svém závěru o vině stěžovatele, budou muset zvážit také okolnost, že podmínky trestnosti činu je třeba interpretovat ve světle zásad trestního práva, mezi které patří i zásada subsidiarity trestní represe a z ní vyplývající princip *ultima ratio* (§ 12 odst. 2 trestního zákoníku). Neaplikují-li obecné soudy zásadu subsidiarity trestní represe, ačkoliv skutkové okolnosti svědčí o tom, že k tomu byly splněny podmínky, je porušen ústavní princip *nullum crimen, nulla poena sine lege* zakotvený v čl. 39 Listiny (viz sub 30 shora). Není tedy důvodné tvrzení Nejvyššího soudu v jeho vyjádření k ústavní stížnosti, že vzhledem k tomu, že stěžovatel nekonkretizoval své námitky ohledně použití zásady subsidiarity trestní represe, není na

Nejvyšším soudu, aby sám aktivisticky za dovolatele domýšlel či vůbec hledal argumenty na podporu jeho mimořádného opravného prostředku.

56. Ústavní soud o ústavní stížnosti rozhodl mimo ústní jednání bez přítomnosti účastníků, neboť dospěl k závěru, že od něho nelze očekávat další objasnění věci (§ 44 zákona o Ústavním soudu).

Č. 68
Extrémní nespravedlnost způsobená poškozeným vadným procesním postupem soudu
(sp. zn. II. ÚS 1803/22 ze dne 20. dubna 2023)

Odvolací soud by měl při posuzování naplnění procesních podmínek odvolání poškozených podaného prostřednictvím společných zmocněnců postupovat s maximálním ohledem k ochraně oprávněných práv a zájmů poškozených, a to i v případě, kdy tito společní zmocněnci byli poškozeným určeni soudem prvního stupně v rozporu s podmínkami vymezenými v § 44 odst. 2 trestního řádu.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy senátu Tomáše Lichovníka (soudce zpravodaj) a soudců Jana Svatoně a Davida Uhlíře ve věci ústavních stížností stěžovatelů 1. O. B., 2. P. C., 3. P. H., 4. M. H., 5. O. H., 6. M. I., 7. R. J., 8. M. L., 9. A. M., 10. R. M., 11. Z. P., 12. J. P., 13. J. P., 14. J. T., 15. I. Z., 16. I. M., 17. P. T., všech zastoupených Mgr. Petrem Kaustou, advokátem, sídlem Čs. legií 1719/5, Ostrava – Moravská Ostrava, směřujících proti usnesení Vrchního soudu v Olomouci ze dne 4. 5. 2022 č. j. 3 To 83/2021--8652, za účasti Vrchního soudu v Olomouci jako účastníka řízení, takto:

I. Usnesením Vrchního soudu v Olomouci ze dne 4. 5. 2022 č. j. 3 To 83/2021-8652 bylo porušeno právo stěžovatelů na spravedlivý proces podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

II. Toto rozhodnutí se ruší.

Odůvodnění

I. Vymezení věci a předchozí průběh řízení

1. Nadepsaní stěžovatelé a stěžovatelky se ústavními stížnostmi domáhají zrušení v záhlaví označeného rozhodnutí Vrchního soudu v Olomouci (dále také jako „odvolací soud“), kterým bylo odmítnuto pro neoprávněnost navrhovatelů jejich odvolání proti prvostupňovému rozsudku ve věci samé, podané prostřednictvím společného zmocněnce Mgr. Petra Kausty. Jsou přesvědčeni, že obecný soud svým postupem porušil jejich právo na soudní ochranu zaručené v čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

2. Plénum Ústavního soudu rozhodlo usnesením ze dne 20. 9. 2022 sp. zn. II. ÚS 1803/22 o spojení všech ústavních stížností (II. ÚS 1803/22, I. ÚS 1805/22, III. ÚS 1808/22, II. ÚS 1809/22, III. ÚS 1810/22, III. ÚS 1811/22, IV. ÚS 1812/22, IV. ÚS 1814/22, II. ÚS 1816/22, IV. ÚS 1818/22, III. ÚS 1820/22, I. ÚS 1821/22, II. ÚS 1822/22, III. ÚS 1823/22, IV. ÚS 1826/22, I. ÚS 1843/22, IV. ÚS 1863/22) ke společnému řízení, vedenému nadále pod sp. zn. II. ÚS 1803/22.

3. Z ústavních stížností a přiloženého napadeného rozhodnutí a vyžádaných částí spisu zjistil Ústavní soud především následující skutečnosti.

4. Rozsudkem Krajského soudu v Ostravě (dále jen „krajský soud“) ze dne 12. 9. 2017 č. j. 31 T 6/2006-5162 (dále také jako „rozsudek ve věci samé“) byly dvě fyzické osoby uznány vinnými zvlášť závažným zločinem podvodu, kterého se ve zkratce měly dopustit tím, že v letech 2000 až 2001 nabízely právnickým a fyzickým osobám za úplatu přísliby finančních úvěrů, ačkoliv věděly, že k poskytnutí takových úvěrů nemají dostatek prostředků. Celková škoda přesáhla 55 milionů Kč, počet poškozených překročil 1 200. Trest odsouzeným uložen nebyl, neboť na ně mezitím dopadla amnestie prezidenta republiky, rozsudek nicméně obsahuje výrok o náhradě škody poškozeným.

5. Řízení ve věci v prvním stupni probíhalo před krajským soudem mezi lety 2006 až 2017. Po celou dobu předseda senátu zcela ignoroval oprávnění poškozených a příslušná ustanovení trestního řádu upravující postup pro uplatnění práv poškozených. Poškozené dokonce o průběhu řízení či konání hlavních líčení vůbec neinformoval.

6. K písemnému vyhotovení rozsudku ve věci samé došlo až 15. 11. 2019. Bezprostředně předtím rozhodl předseda senátu krajského soudu usnesením ze dne 14. 11. 2019 č. j. 31 T 6/2006-5547 (dále také jako „usnesení o poškozených“) o tom, že poškození mohou podle § 44 odst. 2 trestního řádu svá práva nadále v trestním řízení uplatňovat pouze prostřednictvím šesti jím určených společných zmocněnců, advokátů JUDr. Janoška, Mgr. Ježka, Mgr. Horkého, Mgr. Kausty a Mgr. Krásného a advokátky Mgr. Horké. Ke každému z nich byla usnesením o poškozených napevno přiřazena konkrétní část (skupina) poškozených, přičemž šlo pouze o ty poškozené, kteří v průběhu přípravného řízení trestního navrhli, aby v případném odsuzujícím rozsudku byla odsouzeným uložena povinnost nahradit jim způsobenou škodu. Proti usnesení o poškozených nebyl opravný prostředek přípustný. Krajský soud svůj postup stručně odůvodnil tím, že si poškození dosud nezvolili společného zmocněnce k zastupování svých práv, a také z „pragmatických důvodů, aby bylo lze vůbec doručit v rozumných časových intervalech meritorní rozhodnutí“. Poškozeným rozsudek ve věci samé nebyl doručen, mohli jej obdržet pouze prostřednictvím společných zmocněnců.

7. Společný zmocněnec JUDr. Janošek krajskému soudu sdělil, že jako společný zmocněnec poškozených určený soudem podle § 44 odst. 2 trestního řádu je povinen poškozené zastupovat pouze na základě plné moci. Jelikož žádnou takovou plnou moc neobdržel, odmítl poškozené zastupovat. Společní zmocněnci Mgr. Horký a Mgr. Horká požádali krajský soud o vysvětlení, zda došlo k jejich určení na základě § 44 odst. 2 či § 51a odst. 4 trestního řádu. Na oba přípisy krajský soud nijak nereagoval. Všichni společní zmocněnci s výjimkou JUDr. Janoška následně podali za jim přiřazené poškozené (nikoliv nutně za všechny – záleželo rovněž na projevu vůle poškozených) odvolání proti rozsudku ve věci samé.

8. Vrchní soud v Olomouci odvolání poškozených (celkem šlo o 564 fyzických a právnických osob) podle § 253 odst. 1 trestního řádu napadeným usnesením zamítl. V odůvodnění rozsáhle kritizoval postup předsedy senátu nalézacího soudu ve vztahu k poškozeným a označil jej za rozporný se zákonem i relevantní judikaturou. Vysvětlil, že existuje zásadní rozdíl mezi rozhodnutím o výběru společného zmocněnce poškozených podle § 44 odst. 2 a § 51a trestního řádu. V prvním případě by měl předseda senátu vyzvat poškozené k výběru společného zmocněnce, a teprve pokud se poškození na volbě (maximálně šesti) společných zmocněnců neshodnou, vybere je z poškozenými „předvybrané“ skupiny opatřením předseda senátu sám. Každý poškozený si pak z tohoto okruhu zvolí společného zmocněnce, který jej poté musí na základě udělené plné moci zastupovat. Předseda senátu krajského soudu v usnesení o poškozených určil šest společných zmocněnců poškozených výslovně právě na základě § 44 odst. 2 trestního řádu, zjevně ale přitom porušil předestřené základní podmínky předvídané tímto ustanovením. Odvolací soud přípisem ze dne 7. 3. 2022 vyzval společné zmocněnce, aby soudu sdělili, zda si je poškození zvolili a tuto skutečnost potvrdili dohodami o uzavření plných mocí s poškozenými. Vybraní společní zmocněnci odpověděli, že takovými

plnými mocemi nedisponují a poškození si je nezvolili, zastupují je přímo na základě výroku usnesení o poškozených.

9. Po posouzení uvedených skutečností odvolací soud uzavřel, že poškození si v rozporu s § 44 odst. 2 trestního řádu společné zmocněnce nezvolili a neudělili jim plné moci. Nemohou proto v daném řízení vůbec uplatňovat procesní práva poškozených, a to včetně práva na podání odvolání podle § 246 trestního řádu. Podaná odvolání proto napadeným usnesením zamítl pro neoprávněnost navrhovatelů.

II. Argumentace stěžovatele (stěžovatelů)

10. Stěžovateli ve věci vedené pod sp. zn. II. ÚS 1803/22 měli odsouzení způsobit škodu 8 320 Kč, kterou řádně v přípravném řízení přihlásil do trestního řízení. Rozsudkem ve věci samé mu byla přiznána náhrada škody ve výši 7 320 Kč, ve zbytku byl odkázán na občanskoprávní řízení. Rozsudek mu krajský soud nedoručil. Usnesením o poškozených byl stěžovateli určen společný zmocněnec Mgr. Kausta, který stěžovatele informoval o vydání usnesení o poškozených a rozsudku ve věci samé. Sdělil zároveň stěžovateli, že za něj podal blanketní odvolání proti rozsudku ve věci samé, a požádal jej o pokyn, zda si přeje v odvolacím řízení pokračovat, či si odvolání za svou osobu přeje vzít zpět. Stěžovatel na podání odvolání trval a tuto svou vůli v dopise společnému zmocněnci zřetelně vyjádřil. Mgr. Kausta proto odvolání za stěžovatele doplnil a měl jej za splňující veškeré zákonné podmínky.

11. Mgr. Kausta následně reagoval na výzvu (přípis) odvolacího soudu týkající se jím „zastoupených“ poškozených (srov. shora). Z výzvy nevyplývalo, že by odvolací soud nějak zpochybňoval oprávněnost určení společných zmocněnců, a ani po obdržení odpovědi odvolací soud nevyzval Mgr. Kaustu k odstranění údajných vad podání, což stěžovatel považuje za rozporné s nálezem ze dne 15. 1. 2015 sp. zn. II. ÚS 3144/14 (N 4/76 SbNU 81). Z něj plyne, že pokud někdo zastupuje účastníka (občanskoprávního) soudního řízení bez předložené plné moci, jde o odstranitelný nedostatek podmínky řízení, který může být zhojen v soudem stanovené lhůtě. Stěžovatel je přesvědčen, že dal dostatečně jasně najevo svou vůli, aby jeho společný zmocněnec odvolání podal. Rozhodnutí odvolacího soudu podle něj ignoruje práva poškozených a v podstatě mu odpírá přístup k odvolacímu soudu. Přitom bez společného zmocněnce by se nedozvěděl nejen o rozsudku ve věci samé, ale ani o napadeném usnesení, které bylo paradoxně opět doručováno pouze (dle toho samého soudu) neoprávněným společným zmocněncům. Odvolací soud pouze alibisticky odvolání stěžovatele zamítl, aniž by se nějak pokusil jím dovozované vady zastoupení napravit.

12. Situace ostatních stěžovatelů se od stěžovatele liší pouze v různém rozsahu nárokované a rozsudkem ve věci samé přiznané škody. Právní argumentace v ústavních stížnostech se zcela shoduje (byly ostatně podány stejným právním zástupcem), Ústavní soud považuje za nadbytečné jejich obsah rekapitulovat.

III. Splnění podmínek řízení

13. Ústavní stížnosti jsou přípustné (§ 75 odst. 1 *a contrario* zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů), byly podány včas (§ 72 odst. 3 zákona o Ústavním soudu) a splňují i ostatní náležitosti vyžadované zákonem [§ 30 odst. 1, § 72 odst. 1 písm. a) zákona o Ústavním soudu].

IV. Průběh řízení před Ústavním soudem

14. K výzvě Ústavního soudu se k (nejstarší) ústavní stížnosti vyjádřil odvolací soud. Zdůraznil, že pokyn poškozeného společnému zmocněnci nemůže nahradit plnou moc poškozeného společnému zmocněnci. Dále jen shrnul hlavní prvky odůvodnění napadeného usnesení, na které v plném rozsahu odkázal.

15. Protože vyjádření neobsahovalo žádné nové skutečnosti, Ústavní soud je nezasílal stěžovatelům k replice. Podle § 44 zákona o Ústavním soudu rozhodl Ústavní soud bez konání ústního jednání, protože od něj nebylo možno očekávat další objasnění věci.

V. Vlastní hodnocení Ústavního soudu

16. Ústavní soud mnohokrát zdůraznil, že je soudním orgánem ochrany ústavnosti (čl. 83 Ústavy), který stojí mimo soustavu soudů (čl. 91 odst. 1 Ústavy), a vzhledem k tomu nelze řízení před ním považovat za další instanční přezkum v systému obecné justice. Jeho cílem v řízení o ústavní stížnosti je přezkoumat výhradně ústavnost soudních rozhodnutí, jakož i řízení, které jejich vydání předcházelo. Vzhledem k tomu platí, že vedení řízení, zjišťování a hodnocení skutkového stavu, výklad podústavního práva a jeho aplikace na jednotlivý případ přísluší obecným soudům a o zásahu Ústavního soudu do jejich rozhodovací činnosti lze uvažovat pouze za situace, kdy je rozhodování obecných soudů stiženo vadami, které mají za následek porušení ústavnosti. Materiálně lze vyjádřit pravomoc Ústavního soudu též tak, že je oprávněn napravovat toliko excesy obecných soudů [srov. např. nález ze dne 4. 6. 2019 sp. zn. II. ÚS 996/18 (N 105/94 SbNU 282)].

17. Ústavní úprava základních práv a svobod prozařuje celým právním řádem, a to včetně oblasti trestního práva procesního. Povinností orgánů veřejné moci je vykládat a aplikovat právo pohledem ochrany základních práv a svobod (zásada ústavně konformního výkladu), což pro soudy výslovně vyplývá z čl. 4 Ústavy [srov. nález ze dne 31. 8. 2015 sp. zn. II. ÚS 1287/14 (N 159/78 SbNU 401)]. Jedním z konkrétních příkladů nesplnění této povinnosti je výklad podústavního práva, který je v extrémním rozporu s principy spravedlnosti [souhrnně nález ze dne 1. 6. 2020 sp. zn. II. ÚS 3845/19 (N 109/100 SbNU 263)].

18. Po seznámení se s obsahem ústavních stížností, napadeným usnesením, vyjádřením odvolacího soudu a vyžádaným spisem dospěl Ústavní soud k závěru, že postup odvolacího soudu trpí vadami, které zapříčiňují extrémní nespravedlnost napadeného rozhodnutí vůči stěžovatelům. Ústavní stížnost je proto důvodná.

19. Ústavní soud pokládá za užitečné ještě jednou shrnout přezkoumávanou situaci. Přes tisíc osob bylo poškozeno závažnou trestnou činností a byla jim způsobena značná finanční škoda. Soudní řízení s pachateli trvalo v prvním stupni 12 let, nalézací soud poškozené po celou dobu ignoroval. Po dalších dvou letech, těsně před vyhotovením písemné verze rozsudku ve věci samé, jim značně neortodoxním způsobem určil společné zmocněnce. Poté, co poškození podali prostřednictvím těchto společných zmocněnců odvolání, se z usnesení odvolacího soudu dozvěděli, že k podání odvolání nebyli aktivně legitimováni. S jistou mírou nadsázky tento příběh svým vyzněním naplňuje všechny myslitelné znaky pojmu „extrémní nespravedlnost“. Ústavní soud příslovečnou několikanásobnou vlnovkou podtrhuje, že primární odpovědnost za načrtnutý absurdní stav nese krajský soud a konkrétně předseda příslušného senátu, který postupoval ve vztahu k poškozeným v řízení v mnoha ohledech naprosto nepochopitelně. Odvolací soud se, a to nikoliv svou vinou, ocitl ve velmi složité procesní situaci. Nalézací soud ve vztahu k poškozeným porušil, co mohl. Přesto podle Ústavního soudu mohl odvolací soud zvolit řešení, které by alespoň částečně napravilo předchozí pochybení nalézacího soudu a citlivěji a efektivněji chránilo základní práva poškozených.

20. Ústavní soud se rozhodl pro větší přehlednost rozboru odůvodnění rozdělit do částí hodnotících postup jednotlivých subjektů v řízení.

Ústavněprávní zhodnocení postupu poškozených (stěžovatelů)

21. Lze pokládat za notorietu, že poškozený je samostatnou stranou trestního řízení s poměrně širokými procesními právy (§ 12 odst. 6 trestního řádu), jež se neomezují pouze na právo na náhradu škody (srov. § 43 trestního řádu). Konstantní judikatura Ústavního soudu

proto zdůrazňuje, že ačkoliv adhezní řízení, v němž se projednává nárok poškozeného na náhradu škody, je součástí trestního řízení a splývá s ním, poškozený neztrácí své postavení v trestním řízení ani tím, že mu byla již škoda plně nahrazena (např. před zahájením trestního stíhání nebo v jeho průběhu), a pojem poškozeného je proto širší než pojem subjektu adhezního řízení [podrobně nález ze dne 31. 1. 2001 sp. zn. Pl. ÚS 6/2000 (N 22/21 SbNU 195; 77/2001 Sb.)]. Citovaným nálezem mimochodem Ústavní soud zrušil předchozí znění § 44 odst. 2 trestního řádu, které umožňovalo krajskému soudu „podle povahy projednávané věci" rozhodnout o neúčasti poškozených v trestním řízení. Ústavní soud takovou možnost uvážení považoval za porušující několik základních práv poškozených, neboť těm musí být zaručena možnost obhajovat svá práva v trestním řízení. Zákonodárce na nález reagoval novelou zákona (zákon č. 265/2001 Sb.), obsahující současné znění § 44 odst. 2 trestního řádu. Úprava se dotýká případů, ve kterých vystupuje mimořádně vysoký počet poškozených, výkonem jejichž práv by mohl být ohrožen, či dokonce zmařen účel trestního (potažmo adhezního) řízení. Předmětné ustanovení umožňuje (v soudní fázi trestního řízení) předsedovi senátu rozhodnout, aby zájmy poškozených zastupoval společný zmocněnec, což dovoluje ústavně konformně zefektivnit průběh soudního řízení při zachování veškerých procesních práv poškozených.

22. Trestní řízení v aktuální věci naplňovalo kritérium účasti extrémně vysokého počtu poškozených. Předseda senátu nicméně v průběhu soudního procesu nerozhodl o zastupování poškozených společným zmocněncem a riziko ohrožení účelu trestního řízení spojené s množstvím poškozených místo toho „vyřešil" ignorováním veškerých jejich oprávnění. Poškození nebyli o průběhu procesu vůbec informováni, nedisponovali tudíž reálně žádnou příležitostí svá práva hájit například prostřednictvím (proaktivního, předsedou senátu nevyžádaného) vystupování na hlavních líčeních. Nalézací soud poté poškozeným nedoručil nejen rozsudek ve věci samé, ale ani usnesení, které jim umožnilo uplatňovat jejich práva pouze prostřednictvím jim soudem „přiděleného" zmocněnce.

23. První informaci o výsledcích soudního řízení tudíž poškození (dále popsaný průběh se týká stěžovatelů, kterým byl určen Mgr. Kausta) obdrželi až v prosinci 2019 od svého společného zmocněnce. Šlo o přípis, který obsahoval následující informace, individualizované pro každého z poškozených podle reálných skutkových okolností (např. výše škody): 1. sdělení o usnesení předsedy senátu krajského soudu o určení společného zmocněnce (+ chráněný internetový přístup k textu usnesení), 2. sdělení o doručení rozsudku ve věci samé (+ chráněný internetový přístup k textu rozsudku), 3. sdělení společného zmocněnce, že ve věci za poškozeného podal blanketní odvolání proti výroku o odkázání části nároku na náhradu majetkové škody do občanskoprávního řízení, 4. informaci o osobě společného zmocněnce, 5. informaci o tom, jaké úkony společný zmocněnec za poškozeného provedl a jaké (v budoucnu) může provádět, 6. výzvu společného zmocněnce poškozenému k udělení pokynu ohledně dalšího postupu. K přípisu byl zároveň přiložen zpětný dopis obsahující poučení a poté výběr mezi dvěma možnostmi postupu (trvání na podaném odvolaní vs. zpětvzetí odvolání). Poškozený měl zvolit jednu z variant (pokud trval na odvolání, tak poskytnout další podrobnosti či podklady), podepsat se, sdělit aktuální informace o sobě a podepsat souhlas se zpracováním osobních údajů.

24. Poškození po dobu téměř 20 let od vzniku škody nemohli dělat k ochraně svých procesních (a přeneseně samozřejmě majetkových) práv v zásadě nic. Lze si jen velmi obtížně představit, že by reagovali na podobný přípis od advokáta a připojená soudní rozhodnutí včetně usnesení o poškozených jinak, než že je akceptují jako zákonný postup. Šlo navíc dominantně o právní laiky. I kdyby snad z nějakého důvodu měli pochybnosti, pravděpodobně by se je snažili rozptýlit buď u (svého) společného zmocněnce, případně u nalézacího soudu – v obou případech (v druhém určitě) by se jim dostalo souhlasné reakce. Je zcela mimo realitu po poškozených požadovat, aby sami od sebe rozporovali nebo ignorovali rozhodnutí obecného soudu či sdělení společného zmocněnce/advokáta (k tomu viz níže). Jestliže tak poškození

přijali určení společného zmocněnce, odeslali mu zpětný dopis a zvolili si variantu „trvám na podaném odvolání“, postupovali v dobré víře ve snaze alespoň nějakým způsobem prosadit svá doposud opomíjená procesní práva. Zcela jasně vyjádřili svou vůli, aby byli v řízení zastupováni konkrétním advokátem a aby bylo projednáno jejich odvolání.

Ústavněprávní zhodnocení postupu společných zmocněnců

25. Shora jmenovaní advokáti vstoupili na scénu poté, co byli předsedou senátu krajského soudu vybráni z registru poskytovatelů pomoci obětem trestných činů pro oblast města Ostravy, a poté byl každý z nich několikrát zmíněným usnesením o poškozených na základě § 44 odst. 2 trestního řádu určen odvolacím soudem za společného zmocněnce stovek poškozených. Usnesení o poškozených jim bylo doručeno ve stejnou dobu jako rozsudek ve věci samé, a hned jim tudíž začala běžet lhůta k podání případného odvolání (za poškozené).

26. Společní zmocněnci se ocitli v nezáviděníhodné situaci. Na jedné straně zde bylo usnesení o poškozených, ze kterého jim plynuly povinnosti vůči poškozeným. Na straně druhé si jako osoby znalé práva uvědomovaly, že ustanovení § 44 odst. 2 trestního řádu předvídá poněkud jiný postup pro výběr společných zmocněnců. JUDr. Janošek reagoval zasláním oznámení soudu, že jemu přidělené poškozené jako společný zmocněnec zastupovat nebude (tato a všechny dále uvedené faktické informace pocházejí z napadeného usnesení, kde jsou též odkazy na příslušná čísla listů spisu). Zbylí společní zmocněnci naopak za přidělené poškozené preventivně podali blanketní odvolání, pokud by tak neučinili, hrozilo marné uplynutí lhůty. Mgr. Horká a Mgr. Horký zároveň poslali soudu přípis, ve kterém upozorňovali na podstatu § 44 odst. 2 trestního řádu a relevantní judikaturu a dotazovali se, jestli skutečně byli společnými zmocněnci určeni. Nedostalo se jim žádné odpovědi, Mgr. Horká nicméně následně ještě zkontaktovala telefonicky přímo předsedu senátu krajského soudu a ten jí potvrdil, že obsah usnesení platí a že je povinna jako společný zmocněnec za poškozené bez dalšího jednat.

27. Dilema zbývajících pěti společných zmocněnců se tudíž pokusy o vyjasnění postupu nalézacího soudu nijak neumenšilo. Usnesení o poškozených neměli jak napadnout, neboť proti němu dle poučení nebyla přípustná stížnost. Museli tedy volit jinou variantu řešení. Povinností advokáta je primárně chránit a prosazovat oprávněné zájmy svých klientů (§ 16 odst. 1 zákona č. 85/1996 Sb., o advokacii). Totéž ustanovení mu zároveň ukládá se řídit pokyny klienta, pokud nejsou v rozporu s právními předpisy. Rozbor, jestli uvedené pravidlo platí analogicky též pro pokyny, které advokátovi udělí soud, si lze odpustit. K základním atributům právního státu plynoucím z čl. 1 odst. 1 Ústavy totiž patří zásada elementární důvěry jednotlivce ve správnost aktů veřejné moci [srov. za všechny nález ze dne 19. 5. 2020 sp. zn. III. ÚS 124/20 (N 102/100 SbNU 185), bod 30]. Především je ale nutno situaci posuzovat optikou společných zmocněnců a jejich role. Jestliže je namítána problematičnost postupu krajského soudu ve vztahu k § 44 odst. 2 trestního řádu, hlavní vada (kromě absolutně nevhodného načasování usnesení o poškozených) reálně spočívala v tom, že krajský soud neumožnil poškozeným zvolit si vlastní společné zmocněnce. Toto právo však poškození bez ohledu na postoj určených společných zmocněnců tak jako tak nenávratně ztratili. Jestliže by pak společní zmocněnci s odkazem na nenaplnění podmínek § 44 odst. 2 trestního řádu usnesení o poškozených ignorovali a své úlohy se nechopili (tj. postupovali jako JUDr. Janošek), trestní řízení by pravděpodobně pokračovalo bez jakékoliv ingerence poškozených a ochrany jejich práv. Alternativně mohli společní zmocněnci přijmout materiální východisko usnesení o poškozených a přistoupit k hájení alespoň těch práv poškozených, která ještě mohla být v rámci soudního řízení realizována (např. doručení rozsudku ve věci samé, prospektivně účast v odvolacím řízení). S ohledem na všeobecně přijímané cíle činnosti společného zmocněnce (advokáta) a to, že pokračující neúčast poškozených v řízení by dále prohlubovala míru porušování jejich základních práv (viz nález Pl. ÚS 6/2000 shora), považuje Ústavní soud za

zcela přirozené a ústavně konformní, že pět určených společných zmocněnců upřednostnilo ochranu zájmů jim přidělených poškozených a začalo v tomto směru jednat.

28. Společní zmocněnci po (ne)vypořádání nejasností ve vztahu ke své pozici navázali kontakt s jim přidělenými poškozenými. Výše podrobně popsaným přípisem zaslaným poškozeným (stěžovatelům) zajistil společný zmocněnec Mgr. Kausta nejen realizaci vybraných práv poškozených (např. doručení rozsudku ve věci samé), ale pečlivým a uživatelsky vstřícným způsobem rovněž umožnil poškozeným vyjádřit jejich vůli k již podanému blanketnímu odvolání. Jestliže společní zmocněnci akceptovali svá určení, nedávalo z jejich strany logicky smysl dále zatěžovat poškozené žádostmi o udělení plných mocí (více níže). Na základě odpovědí od jednotlivých poškozených ve zpětném dopise společný zmocněnec buď doplnil blanketní odvolání proti příslušným výrokům rozsudku ve věci samé (za poškozené, kteří na podaném odvolání trvali), nebo vzal blanketní odvolání zpět (za poškozené, kteří jej chtěli vzít zpět nebo na přípis nereagovali). Ani na tomto postupu neshledává Ústavní soud nic problematického.

Ústavněprávní zhodnocení postupu odvolacího soudu

Obecná východiska přístupu Ústavního soudu k problematice odepření spravedlnosti

29. Ústavně zaručené právo na soudní ochranu dle čl. 36 odst. 1 Listiny zaručuje jednotlivci možnost domáhat se stanoveným postupem ochrany svých práv před nezávislým a nestranným soudem. Ústavnímu soudu proto náleží přezkum toho, zda soudy postupují v souladu s ústavními principy soudního řízení a zda jejich postup nevede k ústavně nepřípustnému odepření spravedlnosti – *denegatio iustitiae* [srov. včetně odkazů na dřívější judikaturu nález ze dne 28. 6. 2021 sp. zn. II. ÚS 671/21 (N 123/106 SbNU 334), bod 14]. Jsou-li v daném případě splněny podmínky pro projednání určitého návrhu a rozhodnutí o něm, je povinností soudu odpovídající uvedenému základnímu právu, aby k projednání tohoto návrhu přistoupil a ve věci rozhodl [srov. např. nález ze dne 31. 3. 2020 sp. zn. III. ÚS 4012/19 (N 59/99 SbNU 181), bod 18]. Ústavní soud na základě toho mj. dovodil, že byl-li podaný opravný prostředek odmítnut, popřípadě bylo-li řízení o opravném prostředku zastaveno, aniž k tomu byly splněny zákonné podmínky, má takový postup za následek odepření přístupu k soudu, a tím i porušení práva na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny [za všechny viz např. nález ze dne 24. 6. 2014 sp. zn. II. ÚS 475/13 (N 129/73 SbNU 941)].

30. Ústavní soud dále zdůrazňuje [např. nález ze dne 25. 8. 2005 sp. zn. IV. ÚS 281/04 (N 165/38 SbNU 319)], že účelem formalit a podmínek řízení, které musejí být dodrženy při podání návrhu k soudu, je zajistit řádný chod spravedlnosti a zejména respektování právní jistoty. Uplatněná omezení a jejich výklad však nesmějí omezit přístup jednotlivce k soudům takovým způsobem nebo v takové míře, že by uvedené právo bylo zasaženo v samé své podstatě. I když tedy právo podat návrh podléhá zákonným podmínkám, obecné soudy se musejí při aplikaci procesních pravidel vyhnout jak přehnanému formalismu, který by zasahoval do zásad spravedlivého procesu, tak přílišné „pružnosti“, která by naopak vedla k odstranění procesních podmínek stanovených zákonem. Posuzují-li proto obecné soudy neurčité či jinak nejasné podání, které může být podáním zahajujícím řízení před soudem, jsou povinny volit postup vstřícnější k právu jednotlivce na soudní ochranu. Nepřistoupí-li k odstranění nejasností takového podání zákonem předvídaným způsobem, pak je třeba, aby se při jeho posuzování přiklonily k výkladu jeho obsahu, který vyznívá ve prospěch práva dotčeného jednotlivce na přístup k soudu. Naopak restriktivní postoj při vyhodnocování nejasného podání vedoucí k odepření věcného přezkumu obecného soudu zakládá porušení základního práva dotčené osoby na přístup k soudu (soudní ochranu) dle čl. 36 odst. 1 Listiny spočívající v odepření spravedlnosti [např. nález ze dne 23. 10. 2014 sp. zn. I. ÚS 3106/13 (N 196/75 SbNU 211), bod 17]. Ústavní soud v řadě případů konstatoval porušení

předestřeného ústavního rámce dokonce i tehdy, když postupovaly obecné soudy při svém rozhodování formálně dle zákona [souhrnně viz nález ze dne 27. 11. 2018 sp. zn. II. ÚS 1967/18 (N 194/91 SbNU 403), body 14–18, z nedávné doby např. nález ze dne 30. 6. 2022 sp. zn. III. ÚS 2373/21 (N 82/112 SbNU 232)].

Aplikace obecných východisek na postup odvolacího soudu

31. Odvolací soud obdržel odvolání poškozených podané prostřednictvím společných zmocněnců, přičemž si samozřejmě byl vědom nezákonného přístupu krajského soudu k zajištění procesních práv poškozených a nekonzistentností v usnesení o poškozených. Čelil tudíž obdobnému dilematu jako předtím společní zmocněnci. Na rozdíl od nich (JUDr. Janoška nepočítaje) však upřednostnil variantu řešení, která pokračovala v ignorování procesních práv poškozených.

32. Z odůvodnění napadeného usnesení nelze s jistotou dovodit, jak k usnesení o poškozených a jeho následkům odvolací soud přistoupil. Společným zmocněncům nejprve předseda senátu zaslal výzvu, aby mu sdělili, zda si je poškození zvolili, tuto skutečnost měli společní zmocněnci doložit dohodami o uzavření plných mocí s těmito poškozenými. Napadeným usnesením také zamítl odvolání dvou poškozených, kteří si zvolili (již po právní moci usnesení o poškozených) za společného zmocněnce Ing. Lhotského. Důvodem bylo mj. to, že Ing. Lhotský by byl v řízení již sedmým společným zmocněncem. Z těchto náznaků lze vyvodit, že odvolací soud dle všeho neměl usnesení o poškozených za zcela bez právních následků (paakt). Naopak se zdá, že akceptoval tu část usnesení o poškozených, která se týkala samotného výběru šesti společných zmocněnců. Neztotožnil se však již s tím, že si poškození následně nemohli z tohoto okruhu společného zmocněnce sami zvolit a uzavřít s ním plnou moc k zastupování – tím podle odvolacího soudu došlo k nenaplnění zákonných podmínek.

33. Pokud odvolací soud uvedenou právní konstrukci skutečně zastával (nutno připomenout, že ač podle odvolacího soudu společní zmocněnci neměli právo zastupovat poškozené k podání odvolání, měli zjevně dostatečné právo k tomu je o zamítavém usnesení informovat, neboť odvolací soud jej doručil pouze společným zmocněncům…), Ústavní soud ji považuje za zavádějící. Zaprvé je zřejmé, že požadavky odvolacího soudu nemohli společní zmocněnci realisticky nikdy naplnit. I kdyby si snad vyžádali od jim přidělených poškozených plné moci, stále by to neznamenalo, že si poškození společné zmocněnce (svobodně) zvolili. Nereálný je scénář, ve kterém by společní zmocněnci nezávisle na nalézacím soudu informovali všechny poškozené, že si mohou, z předtím nalézacím soudem vymezené skupiny šesti advokátů, vybrat společného zmocněnce podle vlastních preferencí, přičemž by se celý proces musel časově zvládnout v rámci lhůty pro podání odvolání proti rozsudku ve věci samé. Zadruhé a především, ani při doložení institutu „zvolení si“ společného zmocněnce podpořeného plnou mocí by za daných okolností nedošlo k naplnění podmínek § 44 odst. 2 trestního řádu. Ustanovení totiž předpokládá, že předseda senátu nejprve rozhodne o možnosti poškozených uplatňovat svá práva v řízení pouze prostřednictvím společných zástupců. Pak je jim nicméně dán prostor vybrat si za společného zmocněnce jakoukoliv osobu naplňující podmínky § 50 trestního řádu. Teprve pokud počet zvolených zmocněnců překročí šest a poškození se na nich nedohodnou, provede výběr soud. Krajský soud však poškozeným žádný prostor k výběru společných zmocněnců neposkytl a šest společných zmocněnců vybral sám bez jakékoli předchozí účasti poškozených. Tuto pastu, vymačkanou mimo rámec tuby nadepsané „§ 44 odst. 2 trestního řádu“, už nebylo možné žádným způsobem zatlačit zpět.

34. Stěžovatelé v ústavní stížnosti argumentují s odkazem na citovaný nález sp. zn. II. ÚS 3144/14, že je měl odvolací soud vyzvat k odstranění vad podání a doplnění plné moci. Z přístupu odvolacího soudu však opět není patrné, jestli by dodání plných mocí mezi poškozenými a jim určenými společnými zmocněnci zajistilo poškozeným aktivní legitimaci k podání odvolání. Mj. z textu výzvy zaslané společným zmocněncům a striktního výkladu § 44

odst. 2 trestního řádu v napadeném usnesení se lze domnívat, že spíše nikoli. I pokud by však tento odhad Ústavního soudu byl mylný a odvolací soud by po doplnění plných mocí měl odvolání za přípustné, nelze přehlédnout další nemalou zátěž, kterou by tento požadavek pro poškozené vyvolal, což vynikne zejména při srovnání s naprostou formálností takového kroku. Zaprvé, poškození svou vůli být zastupováni společnými zmocněnci už zřetelně vyjádřili (srov. zpětné dopisy). Zadruhé, jak bylo výše vysvětleno, ani dodání plné moci by nevedlo k naplnění § 44 odst. 2 trestního řádu předvídaného průběhu ustanovení společných zmocněnců. Z kombinace těchto závěrů plyne, že vyžádáním plných mocí by odvolací soud nijak neodstranil „nejasnosti" podání poškozených (srov. východiska výše citované judikatury) ani by nedošlo k posílení jejich postavení a ochrany práv v trestním řízení.

35. Podle Ústavního soudu bylo jedinou vhodnou ústavně konformní variantou postupu odvolacího soudu přijetí odvolání poškozených, a to bez dalších podmínek typu vyžadování plných mocí. Pouze tento výsledek posouzení obsahu podání poškozených vyznívá ve prospěch jejich základního práva na přístup k soudu a respektuje i zřetelně vyjádřenou vůli poškozených. Není zde nutné znovu podrobně rozebírat, jaké pozitivní důsledky by takové rozhodnutí mělo pro ochranu procesních práv poškozených v řízení. Restriktivní postoj při vyhodnocování podání a formální výklad procesních pravidel upřednostněný odvolacím soudem v napadeném usnesení by snad mohl být hájitelný v případě, kdyby připuštění odvolání poškozených naopak neproporcionálně ohrožovalo jiné oprávněné zájmy. Odvolací soud upozorňuje na samotné poškozené, neboť „k výběru zmocněnce soud … nemůže poškozené žádným způsobem nutit" (bod 14 napadeného usnesení). S tím lze jistě v obecné rovině souhlasit. Tato teze však vyznívá prázdně v situaci, kdy alternativou je pokračování v úplném ignorování procesních práv poškozených a kdy poškození minimálně s podáním odvolání proti rozsudku ve věci samé společným zmocněncem dobrovolně souhlasili (srov. nutnost pozitivní reakce ve zpětném dopise). Ústavní soud neshledal žádná zásadní rizika ani ve vztahu k dalším subjektům řízení. V úvahu by připadalo zhoršení pozice obžalovaných, neboť odvolání poškozených primárně směřovalo do výroků o výši náhrady škody. Jelikož ale nalézacím soudem nepřiznanou část škody mohou poškození beztak vymáhat občanskoprávně, reálný dopad do majetkové sféry obžalovaných se v podstatě nemění, přezkum otázky výše škody v trestní linii řízení může být pro obžalované teoreticky dokonce výhodnější (poškození se „smíří" s výsledkem a nebudou zahajovat občanskoprávní řízení). Připuštění tolika poškozených do odvolacího řízení (i přes jejich zastupování společnými zmocněnci) logicky zvýší (minimálně časovou) náročnost řízení před odvolacím soudem, to ale samozřejmě nemůže být relevantní hledisko pro posuzování přípustnosti odvolání.

36. Odvolací soud jako (nepřímý?) argument pro zamítnutí odvolání poškozených zmiňuje problematiku úhrady odměn a náhrad hotových výdajů společných zmocněnců: jestliže nalézací soud některým z nich vyplatil ze svého rozpočtu zálohy, postupoval v rozporu se zákonem, neboť náklady společného zmocněnce určeného na základě § 44 odst. 2 trestního řádu hradí poškození (viz bod 20 napadeného usnesení). Aniž by Ústavní soud tuto úvahu apriorně zpochybňoval, uniká mu relevance mezi (ne)zákonností poskytnutí záloh společným zmocněncům nalézacím soudem a údajně chybějící aktivní legitimací poškozených. Úhrada nákladů společných zmocněnců každopádně v prováděném přezkumu nehraje žádnou roli. Je na odvolacím soudu, potažmo na výsledku jiných případných řízení, jakým způsobem tato záležitost bude vyřešena. Ústavní soud však nad rámec uvedeného upozorňuje, že z ústavněprávního hlediska nemusí být zeď mezi způsobem hrazení nákladů společných zmocněnců určených podle § 44 odst. 2 trestního řádu (hradí poškození) a § 51a trestního řádu (hradí stát) tak nepropustná, jak se domnívá odvolací soud. Byť jsou totiž zákonné rozdíly mezi oběma variantami očividné (viz i v napadeném usnesení citované usnesení Ústavního soudu ze dne 8. 12. 2011 sp. zn. I. ÚS 2883/10), nárok společného zmocněnce určeného i na základě § 44 odst. 2 trestního řádu na úhradu nákladů ze strany státu nelze podle Ústavního soudu

vyloučit v případě, kdy došlo „k vydání formalizovaného rozhodnutí ve smyslu zákona, které jediné by, zejména u osob právně znalých, mohlo plnohodnotně vzbudit legitimní očekávání stran zadání úkolu a příslibu zaplacení odměny za něj“ (usnesení ze dne 1. 10. 2012 sp. zn. I. ÚS 1796/12). Pro úplnost je nutné doplnit, že přestože advokátní tarif stanovuje odlišnou výši odměny pro společné zmocněnce dle způsobu jejich určení, ustálená judikatura Ústavního soudu umožňuje obecným soudům s přihlédnutím ke specifikům situace a ochraně práv zúčastněných stran řízení k daným rozdílům nepřihlížet (srov. usnesení ze dne 30. 7. 2019 sp. zn. II. ÚS 4103/18, bod 17 a rozhodnutí tam citovaná).

VI. Závěr

37. Ve světle uvedeného Ústavní soud ústavním stížnostem vyhověl a přistoupil podle § 82 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu ke zrušení napadeného usnesení odvolacího soudu. V dalším řízení je odvolací soud právním názorem vysloveným v tomto nálezu vázán (čl. 89 odst. 2 Ústavy České republiky).

38. Ústavní soud si dobře uvědomuje, že zrušení napadeného usnesení nenapraví všechny důsledky předchozího málo pochopitelného přístupu krajského soudu k poškozeným. Mnoho otázek zůstává – například jakými možnostmi disponují poškození, kteří v přípravném řízení nenavrhli, aby soud uložil obžalovaným v rozsudku nahradit jim škodu, a tím pádem nebyli zahrnuti do usnesení o poškozených? Jak mají postupovat poškození, jimž byl za společného zmocněnce určen JUDr. Janošek? Všechny tyto problémy v přezkoumávaném řízení Ústavní soud neřešil a řešit ani nemohl. Jak již ale bylo vysvětleno, na druhou stranu tento nález alespoň vpouští do odvolacího řízení téměř 600 poškozených a umožňuje jim lépe chránit svá procesní práva. Pokud by tak Ústavní soud neučinil, situace fyzických a právnických osob z této skupiny by byla rovněž extrémně právně nejasná: neakceptace určení společných zmocněnců by dle všeho znamenala, že těmto poškozeným nebyl rozsudek ve věci samé ani téměř čtyři roky po vydání platně doručen. Měl by jim být doručován „nanovo“? Začala by jim běžet lhůta k podání (individuálních) odvolání? Rozsah negativních dopadů takového stavu na již téměř dvě dekády probíhající trestní řízení si lze těžko představit.

Č. 69
Absence zákonné úpravy sociálního bydlení v České republice
(sp. zn. II. ÚS 2533/20 ze dne 25. dubna 2023)

I. Ustanovení § 35 odst. 2 zákona č. 128/2000 Sb., o obcích (obecní zřízení), (ve spojení s § 7 odst. 1 zákona o obcích) nepředstavuje zákonnou realizaci sociálního práva v čl. 30 odst. 2 Listiny ve spojení s čl. 41 odst. 1 Listiny.

II. Listina právo bydlet výslovně nezahrnuje, je však možné jej dovodit jako spadající pod čl. 30 odst. 2 Listiny, dle kterého každý, kdo je v hmotné nouzi, má právo na takovou pomoc, která je nezbytná pro zajištění základních životních podmínek. Právo bydlet či právo na přiměřené (sociální) bydlení však nemůže být před soudy uplatněno přímo, což je dáno tím, že jsou sociální práva justiciabilní v mezích čl. 41 odst. 1 Listiny, a je tedy možné se jich domáhat pouze v mezích zákonů.

III. Zakotvení práva na přiměřenou životní úroveň v mezinárodních smlouvách o lidských právech, zejména čl. 11 Mezinárodního paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech, vytváří pouze rámec pro výklad vnitrostátního práva – pakliže by příslušná zákonná úprava existovala – nelze však pominout, že se Česká republika jako smluvní stát Paktu zavázala podniknout odpovídající kroky, aby zajistila uskutečnění práva každého jednotlivce na přiměřenou životní úroveň včetně přiměřeného bydlení.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy senátu Ludvíka Davida a soudců Davida Uhlíře (soudce zpravodaj) a Jana Svatoně ve věci ústavní stížnosti stěžovatelů J. K. a D. K., zastoupených JUDr. Marošem Matiaškem, LL.M., advokátem, se sídlem Ovenecká 33, Praha 7, proti rozsudku Nejvyššího správního soudu ze dne 30. června 2020 č. j. 7 As 40/2019-32 a rozsudku Krajského soudu v Ostravě – pobočky v Olomouci ze dne 19. prosince 2018 č. j. 65 A 60/2018-69, za účasti Nejvyššího správního soudu a Krajského soudu v Ostravě – pobočky v Olomouci jako účastníků řízení a statutárního města Olomouc, se sídlem Horní náměstí 583, Olomouc, jako vedlejšího účastníka řízení, ve znění opravného usnesení ze dne 10. května 2023, takto:

Návrh se zamítá.

Odůvodnění

I. Vymezení věci a předchozí průběh řízení

1. Ústavní stížností, jež byla Ústavnímu soudu doručena dne 2. 9. 2020, se stěžovatelé domáhají zrušení v záhlaví specifikovaných rozhodnutí Nejvyššího správního soudu a krajského soudu vydaných v rámci projednání tzv. zásahové žaloby [podle § 82 zákona č. 150/2002 Sb., soudní řád správní, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „s. ř. s.“)] do práva stěžovatelů bydlet. Stěžovatelé namítají, že nevyhověním žalobnímu nároku došlo k porušení jejich základních práv, konkrétně práva na ochranu lidské důstojnosti podle čl. 10 odst. 1

Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“), práva na pomoc v hmotné nouzi podle čl. 30 odst. 2 Listiny, práva na ochranu zdraví podle čl. 31 Listiny, jakož i práva na spravedlivý proces podle čl. 36 odst. 1 a 2 Listiny. Dále též práva na spravedlivý proces, respektování soukromého a rodinného života a porušení zákazu diskriminace podle čl. 6 odst. 1, čl. 8 a 14 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva“). Namítají porušení čl. 11 odst. 1 a čl. 12 odst. 1 Mezinárodního paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech (dále též „Pakt“), jakož i dalších mezinárodních lidskoprávních smluv.

2. Stěžovatelé byli v období od roku 1998 do 17. 4. 2018 nájemci bytu ve vlastnictví statutárního města Olomouc (žalovaného vedlejšího účastníka). Oba stěžovatelé jsou romského původu, přičemž tato skutečnost je podle nich rozhodná pro zohlednění otázky jejich systémové diskriminace. Oba bydleli v lokalitě H., O., kde žili od roku 1998 a následně mezi lety 2013 a 2018 na adrese P., O. Tvrdili, že po vypovězení smlouvy k nájmu bytu na v pořadí druhé adrese, ke kterému byli motivováni falešným příslibem nabídky uzavření smlouvy k většímu bytu, obývali naopak spolu s vnukem menší byt v obdobně špatném technickém a hygienickém stavu. Žalobou podanou u Krajského soudu v Ostravě – pobočky v Olomouci se domáhali určení, že „zásah žalovaného spočívající v opomenutí učinit cílené a konkrétní kroky vedoucí k desegregaci vyloučené lokality H. byl nezákonný“, a dále určení, že „zásah žalovaného spočívající v uplatňování bytové politiky města přispívající k udržování sociálního vyloučení a segregaci žalobců byl nezákonný“.

3. Krajský soud rozsudkem ze dne 19. 12. 2018 č. j. 65 A 60/2018-69 žalobu zamítl. Podle názoru krajského soudu jednání, které stěžovatelé napadli žalobou, nemůže být nezákonným zásahem ve smyslu § 82 s. ř. s., neboť jim nesvědčí veřejné subjektivní právo na bydlení. Představuje totiž sociální právo a jako takové musí mít svůj odraz v zákonné úpravě. V daném případě však veřejné subjektivní právo na bydlení na zákonné úrovni upraveno není. Stěžovateli zmiňovaný § 35 odst. 2 zákona č. 128/2000 Sb., o obcích (obecní zřízení), pouze vymezuje samostatnou působnost obce, aniž by z něj jakékoliv veřejné subjektivní právo vyplývalo, a na němž by tak žalobci mohli být přímo zkráceni. Namítanou diskriminací v rámci uplatňované bytové politiky se pak krajský soud nezabýval s odůvodněním, že měli-li žalobci za to, že se stali obětí diskriminace, mohli postupovat podle zákona č. 198/2009 Sb., o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací a o změně některých zákonů (antidiskriminační zákon), ve znění pozdějších předpisů.

4. Rovněž Nejvyšší správní soud kasační stížnost stěžovatelů rozsudkem ze dne 30. 6. 2020 č. j 7 As 40/2019-32 zamítl. Stěžovatelé podle soudu nesplnili podmínky přípustnosti zásahové žaloby stanovené v § 82 s. ř. s., proto nelze deklaratorní výrok o nezákonnosti (skončeného) zásahu vydat. Limitem pro uplatnění pravomoci správního soudu v řízení o správní žalobě je konkrétní úkon správního orgánu, ať se již jedná o úkon formalizovaný v podobě správního rozhodnutí, nebo o úkon faktický, případně o nedostatek úkonu správního orgánu, pokud má být vydáno rozhodnutí nebo osvědčení (srov. rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 14. 6. 2017 č. j. 3 Ads 151/2016-59). Aby bylo v případě stěžovatelů možné posoudit, zda došlo k přímému zkrácení zásahem, pokynem či donucením, je třeba, aby bylo z podané žaloby nejprve bezpečně zřejmé, za jakých konkrétních skutkových okolností mělo k tvrzenému nezákonnému zásahu dojít – co se ve věci stalo, a co tedy mělo být oním zásahem, pokynem nebo donucením. Zcela bez argumentačního vyústění zůstávají okolnosti, za nichž museli stěžovatelé opustit bydlení na ulici P. či následně na ulici H. Žalovaný již v řízení před krajským soudem s odkazem na konkrétní soudní řízení vedená u Okresního soudu v Olomouci tvrdil, že stěžovatelé byli do roku 1998 nájemci bytu na jiné adrese v O. a byt na adrese H. jim byl poskytnut jako bytová náhrada v návaznosti na rozsudek okresního soudu o přivolení k výpovědi z nájmu bytu, a to z důvodu neplacení nájemného a záloh na služby poskytované s nájmem. Na naposledy uvedené adrese jim pak dle tvrzení žalovaného nebyla nájemní smlouva prodloužena rovněž z důvodu nehrazení nájemného

a rušení dobrých mravů v domě. Jakkoli se lze prostřednictvím výroku o zásahové žalobě domáhat deklaratorního posouzení zákonnosti tvrzeného zásahu, který již v mezidobí pominul, je současně třeba, aby podaná žaloba obsahovala dostatek tvrzení o skutkových okolnostech, ze kterých navrhovatel konstruuje nezákonný zásah vůči sobě. To se ve věci stěžovatelů podle Nejvyššího správního soudu nestalo a zásahová žaloba v sobě obsahuje podstatné rysy tzv. *actio popularis*, neboť aktivní legitimaci k jejímu podání odvozují stěžovatelé nikoli pouze z konkrétního dotčení vlastních práv. Nejvyšší správní soud dospěl rovněž k závěru, že stěžovatelům veřejné subjektivní právo bydlet nepřísluší.

II. Ústavní stížnost a vyjádření k ní

5. Stěžovatelé ve své rozsáhlé ústavní stížnosti setrvali na své dosavadní argumentaci a vytýkají oběma správním soudům, že jim nepřisvědčily a neposkytly ochranu jejich veřejným subjektivním právům. Ve své ústavní stížnosti rozsáhle rekapitulovali dosavadní skutkový stav.

6. Stěžovatelé namítají, že oba soudy vytýkaly stěžovatelům ve svých rozsudcích především nedostatečnou konkretizaci nezákonného zásahu, vůči němuž se svou žalobou snaží domoci ochrany, přičemž tento svůj závěr soudy opřely především o argument, že v právním řádu České republiky není ukotveno veřejné subjektivní právo na přiměřené (odpovídající) bydlení. Vytkly jim prostředek nápravy, který k ochraně svého práva zvolili s tím, že ochrany proti namítané diskriminaci je třeba se domáhat prostřednictvím antidiskriminačního zákona. Stěžovatelé se konkrétně domnívají, že krajský i kasační soud pochybily, neboť od sebe nedostatečně odlišily otázky existence veřejného subjektivního práva, jeho přímé aplikovatelnosti a jeho soudní vymahatelnosti, neb každá z těchto otázek představuje samostatný aspekt lidských práv a svobod. Nesprávně trvaly na výlučně individuální povaze porušení lidských práv a svobod, v důsledku čehož fakticky zbavily oběti systémových porušení jejich postavení obětí, ačkoliv konkrétní situace těchto obětí nemusí být odlišná od situace obětí individuálních porušení. Zcela nedostatečně zohlednily, že zákaz diskriminace je integrální součástí každého lidského práva či svobody, a nemůže tudíž působit jakožto faktor, který by člověka – nositele daného práva – zbavoval některého z prostředků nápravy porušení jeho práv. Rovněž nedostatečně zohlednily, že obsah každého lidského práva či svobody odkazuje nejen k cílům, které jsou veřejnou mocí dosažitelné ihned, ať již konáním, či naopak zdržením se určitého konání, nýbrž rovněž k cílům, které nevyhnutelně leží v budoucnosti, přičemž okamžitou povinností veřejné moci ve vztahu k těmto cílům je nastoupit cestu k jejich dosažení a na této cestě účinným způsobem postupovat.

7. Zcela nesprávně posoudily otázku neexistence veřejného subjektivního práva na bydlení a zákazu diskriminace ve vztahu k uplatňování bytové politiky po právní stránce. Stěžovatelům svědčí právo na zajištění přiměřeného bydlení vyplývající zejména z čl. 11 Paktu, čl. 30 odst. 2 Listiny, čl. 16 Evropské sociální charty, čl. 8 Úmluvy ve spojení s čl. 3 odst. 1 Listiny, čl. 2 Paktu a čl. 14 Úmluvy. Tato práva se mají uplatňovat prostřednictvím vhodných opatření a politik, které musí směřovat k naplnění těchto práv a musí působit nediskriminačně. Oba soudy se ve svém závěru, činícím existenci práva na přiměřené bydlení závislou na existenci odpovídající zákonné úpravy, opřely především o čl. 41 Listiny – takový výklad je však v rovině mezinárodního systému lidských práv neudržitelný. Stěžovatelé však namítají, že existuje právo na přiměřenou životní úroveň jakožto lidské právo, právo bydlet je tzv. self-executing, což plyne z mezinárodních předpisů, resp. čl. 11 odst. 1 ve spojení s čl. 12 Paktu. Právo na přiměřené bydlení podle nich rovněž je (a má být) soudně vymahatelné. Podle Výboru OSN pro hospodářská, sociální a kulturní práva se státy zavázaly činit progresivní kroky k naplňování závazků plynoucích z citovaného Paktu, přijaly závazek naplnit esenciální jádro těchto práv, a to se zohledněním zákazu diskriminace (viz Obecný komentář Výboru OSN pro hospodářská, sociální a kulturní práva č. 3, 1990).

8. Stěžovatelé jsou oběti systémových porušení lidských práv na soudní ochranu. Skutečnost, že porušení, vůči němuž se domáhají ochrany, má systémovou povahu, ještě z jimi uplatněného prostředku nečiní *actio popularis*. Stěžovatelé však byli přímo dotčeni jednáním statutárního města Olomouc, což rovněž ve své žalobě i kasační stížnosti popsali. Zúžení podmínek přípustnosti zásahové žaloby v tomto smyslu představuje nebezpečný judikatorní precedent. Podmínky tak, jak je soudy aplikovaly na případ stěžovatelů, jsou samy projevem pokračujícího systémového selhání ochrany jejich základních práv.

9. Konečně právo nebýt diskriminován a nebýt podroben segregaci je přímo vymahatelné. Plnění zmiňovaných práv se odráží v § 35 odst. 2 zákona o obcích, na základě kterého mají obce povinnost přijímat vhodná opatření a politiky směřující k adekvátnímu zajištění bytových potřeb svých občanů. Tyto konkrétní závazky znamenají, že obec má na jedné straně povinnost přijímat konkrétní a cílené kroky směřující k implementaci práva na bydlení a zároveň zajistit, že tyto kroky mají určitou kvalitu, konkrétně nevedou k segregaci v bydlení. Stěžovatelům tedy svědčí veřejné subjektivní právo na to nebýt vystaven segregaci v bydlení, tedy též na to, aby městská bytová politika, která přímo dopadá na uplatňování jejich práva na bydlení a práva na rovné zacházení, přijatelně řešila problém segregovaných lokalit a ke vzniku a udržování segregovaných lokalit nepřispívala. Dále stěžovatelé namítají, že právo na přiměřené bydlení v sobě zahrnuje i povinnost jeho provedení způsobem, který není diskriminační, tedy v souladu s právem na rovné zacházení. Jakkoli lze jistě se správními soudy souhlasit, že žaloba podle antidiskriminačního zákona je prostředkem na ochranu jednotlivce proti diskriminaci, nelze se s nimi naopak ztotožnit v té části argumentace, v níž tuto skutečnost implicitně interpretují způsobem, který ze správního soudnictví v podstatě vyčleňuje otázky zákazu diskriminace jako takové. Vývoj lidskoprávního diskurzu již nepochybně akceptoval, že zákaz diskriminace tvoří nedílnou součást každého lidského práva či svobody a stojí v jejich základu. Popření této myšlenky ze strany správních soudů, jako se stalo v tomto případě, by znamenalo popření lidskoprávní doktríny.

10. Ústavní soud si vyžádal vyjádření účastníků a vedlejšího účastníka statutárního města Olomouc. Vedlejší účastník ve svém vyjádření navrhl stížnost odmítnout s tím, že představuje opakování skutkového stavu a námitek uplatněných již před správními soudy. Upozornil přitom na rozsáhlý spor se stěžovateli a setrval na svém dosavadním stanovisku. Vyjádření soudů bylo rovněž vyžádáno, avšak pouze Nejvyšší správní soud se vyjádřil s odkazem na vlastní odůvodnění napadeného rozhodnutí.

III. Posouzení Ústavním soudem

III. A Formální předpoklady

11. K projednání ústavní stížnosti je Ústavní soud příslušný a jde zároveň o návrh přípustný, neboť směřuje proti rozhodnutí obecných soudů, proti nimž není dostupný žádný další opravný prostředek. Včas podaná ústavní stížnost stěžovatelů je procesně bezvadná a byla podána oprávněnou osobou, která je řádně zastoupena.

III. B. Posouzení Ústavním soudem

12. Ústavní soud předně podotýká, že nedostatečná dostupnost (sociálního) bydlení v České republice představuje vážný systémový problém s reálným dopadem do základních práv širokého okruhu subjektů a s potenciálně negativními dopady na rozvoj a prospívání dětí, které vyrůstají v rodinách dotčených bytovou a sociální nouzí.

Obecná východiska

13. Podle stěžovatelů jejich ústavně chráněné veřejné subjektivní právo bydlet vyplývá z čl. 2 a čl. 11 odst. 1 Paktu, z čl. 30 odst. 2 Listiny, čl. 16 Evropské sociální charty, čl. 8 a 14

Úmluvy ve spojení s čl. 3 odst. 1 Listiny a dále z § 35 odst. 2 zákona o obcích, který v rovině českého právního řádu (se zohledněním čl. 41 odst. 1 Listiny) realizuje čl. 30 odst. 2 Listiny.

14. Na mezinárodní úrovni je právo na bydlení součástí práva označovaného jako právo na přiměřenou životní úroveň. Pakt v čl. 11 zakládá „právo každého jednotlivce na přiměřenou životní úroveň pro něj a jeho rodinu, zahrnuje v to dostatečnou výživu, šatstvo a byt, a na neustálé zlepšování životních podmínek. Smluvní státy podniknou odpovídající kroky, aby zajistily uskutečnění tohoto práva, uznávajíce pro dosažení tohoto cíle zásadní důležitost mezinárodní spolupráce, založené na svobodném souhlasu“. Česká republika se jako smluvní stát Paktu zavazuje podniknout odpovídající kroky, aby zajistila uskutečnění tohoto práva. Po vstupu Lisabonské smlouvy v platnost se součástí právního základu politik Evropské unie stala Listina základních práv Evropské unie, která v čl. 34 odst. 3 stanoví: „Za účelem boje proti sociálnímu vyloučení a chudobě Unie uznává a respektuje právo na sociální pomoc a pomoc v oblasti bydlení [housing assistance], jejichž cílem je zajistit, v souladu s pravidly stanovenými právem Unie a vnitrostátními právními předpisy a zvyklostmi, důstojnou existenci pro všechny, kdo nemají dostatečné prostředky.“

15. Listina právo bydlet výslovně nezahrnuje, je však možné jej dovodit jako spadající pod čl. 30 odst. 2 Listiny, dle kterého každý, kdo je v hmotné nouzi, má právo na takovou pomoc, která je nezbytná pro zajištění základních životních podmínek. V nálezu sp. zn. Pl. ÚS 3/2000 ze dne 21. 6. 2000 (N 93/18 SbNU 287; 231/2000 Sb.) věnovaném regulovanému nájemnému jakožto prostředku uplatnění principu státní bytové politiky Ústavní soud v rámci posuzování horizontálního střetu dvou oprávněných zájmů (práva bydlet a ochrany vlastnictví či v případě soukromých vlastníků práva podnikat) vyslovil, že Listina coby ústavní zákon neuvedla mezi vyhlášenými sociálními právy výslovně právo na ochranu přiměřené životní úrovně včetně bydlení. Tato okolnost však nikterak nediskvalifikuje ústavní relevanci tohoto práva zakotveného v mezinárodních smlouvách.

16. K obecnému vymezení povahy hospodářských, sociálních a kulturních práv v Listině se Ústavní soud věnoval mimo jiné i v nálezu sp. zn. Pl. ÚS 2/08 ze dne 23. 4. 2008 (N 73/49 SbNU 85; 166/2008 Sb.), který v případě sociálních práv poukázal na jejich pojmový znak, jímž je „skutečnost, že nemají bezpodmínečnou povahu [rozuměj: bezprostředně, tj. přímo použitelné právní normy] a je možné se jich domáhat pouze v mezích zákonů (čl. 41 odst. 1 Listiny). Toto ustanovení dává pravomoc zákonodárci stanovit konkrétní podmínky realizace sociálních práv. Zákonné provedení však nesmí být v rozporu s ústavními principy, jinými slovy, příslušné zákony nesmí ústavně zaručená sociální práva popřít či anulovat … Úroveň jejich poskytování reflektuje nejen hospodářský a sociální vývoj státu, ale i vztah státu a občana, založený na vzájemné odpovědnosti a na uznání principu solidarity. Míra, v jaké se princip odpovědnosti a solidarity projevuje v právním řádu daného státu, určuje také charakter tohoto státu (např. jako státu sociálního) … Specifický charakter sociálních práv v žádném případě neznamená, že by jimi zákonodárce nebyl vázán. Zakotvení jejich existence v Listině znamená, že při zákonné úpravě musí být zachován jistý minimální standard těchto sociálních práv. V žádném případě tedy nesmí dojít k faktickému popření toho kterého sociálního práva, protože je zároveň třeba dostát principům stanoveným v Listině. Míru jejich dodržení je třeba posuzovat v každém jednotlivém případě realizace těchto práv zákonnou úpravou“.

17. Pro další posouzení případu je rovněž podstatný závěr Ústavního soudu vyslovený v nálezu sp. zn. Pl. ÚS 31/09 ze dne 9. 1. 2013 (N 5/68 SbNU 89; 42/2013 Sb.), v němž Ústavní soud uvedl, že se „ve svých nálezech většinou vyjadřuje zdrženlivě k realizaci sociálních práv zakotvených v hlavě čtvrté Listiny, neboť si je vědom toho, že rozsah sociálních práv … je limitován možnostmi státního rozpočtu podloženými výsledky hospodaření státu. Teprve v rámci těchto možností se uplatní limity dané příslušnými články Listiny upravujícími sociální práva. Posouzení otázky účelnosti a vhodnosti zákonné úpravy v této oblasti Ústavní soud ponechává v pravomoci zákonodárce, do jehož činnosti Ústavní soud kromě případů zjištěné

neústavnosti zasahovat nemůže. Jde totiž o otázky svou podstatou politické … [viz nálezy Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 8/07 ze dne 23. 3. 2010 (N 61/56 SbNU 653; 135/2010 Sb.), sp. zn. Pl. ÚS 2/08 ze dne 23. 4. 2008 (N 73/49 SbNU 85; 166/2008 Sb.)]“.

Aplikace obecných východisek na posuzovaný případ

18. Ústavní soud se proto blíže zabýval argumentem stěžovatelů, zda je právo bydlet specifikováno v rámci podústavního práva, které by Listinu blíže konkretizovalo, či zda tak lze učinit přímou aplikovatelností práva bydlet z mezinárodních lidskoprávních dokumentů. Bez ohledu na správními soudy zohledněný algoritmus přezkumu zásahových žalob podle § 82 s. ř. s. je zjevné, že posouzení této námitky mělo zásadní dopad na úspěšnost argumentační linie stěžovatelů.

19. Ústavní soud nepřisvědčil stěžovatelům, že jejich právo bydlení lze dovodit z čl. 11 odst. 1 Paktu státy přímo, tj. že by bylo přímo aplikovatelné na horizontální vztah mezi obcí, v rámci její samosprávné působnosti, a nájemcem.

20. Jakkoliv Ústavní soud dospěl v nálezu sp. zn. I. ÚS 2637/17 ze dne 23. 1. 2018 (N 10/88 SbNU 133) k závěru, že „právo na přiměřenou (tj. nikoli jen elementární) životní úroveň, které všeobecně chrání čl. 11 Paktu (vyhlášen pod č. 120/1976 Sb.), je třeba chápat jako součást českého ústavního pořádku [viz nález sp. zn. Pl. ÚS 36/01 ze dne 25. 6. 2002 (N 80/26 SbNU 317; 403/2002 Sb.)]“ týkající se povinnosti kraje zajistit osobě se zdravotním postižením dostupnost vhodné služby sociální péče, porušení ústavně zaručených práv v citovaném nálezu Ústavní soud shledal na podkladě konkrétní zákonné úpravy, která základní právo stěžovatele konkretizovala. Rovněž v nálezu sp. zn. IV. ÚS 511/98 ze dne 4. 10. 2000 (N 143/20 SbNU 35) Ústavní soud zdůraznil, že „ochrana přiměřené životní úrovně, včetně ‚přiměřeného‘ bydlení, je zdůrazněna v celé řadě mezinárodních smluv o lidských právech, kupř. v čl. 11 Mezinárodního paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech, čl. 16 Evropské sociální charty, tedy vesměs smluv, jež ve smyslu čl. 10 Ústavy jsou pro Českou republiku bezprostředně závazné a mají přednost před zákonem. Pojem ‚lidsky důstojné ubytování‘ uvedený v ustanovení § 712 odst. 2 občanského zákoníku proto třeba vykládat ve smyslu již zmíněného ústavněprávního požadavku ‚přiměřenosti‘ vztahujícího se i na bydlení“. I v posledně citovaném případě tak Ústavní soud poukázal na konkrétní zákonnou úpravu, která jádro tohoto práva (ve spojení s mezinárodní smlouvou) konkrétně vymezovala.

21. Sociální právo stěžovatelů na přiměřené (sociální) bydlení nemohlo být před správními soudy uplatněno přímo, což je dáno čl. 41 Listiny. Zakotvení v mezinárodních smlouvách o lidských právech by tvořilo pouze rámec pro výklad vnitrostátního práva, pakliže by nějaká zákonná úprava existovala. Základní práva stěžovatelů na přiměřenou životní úroveň (v projednávaném případě právo na „přiměřené bydlení“) tak mohou být primárně uplatněna toliko prostřednictvím konkrétního zákona. Pravou (zákonodárcem zamýšlenou) mezeru v sociálním právu v horizontálních vztazích Ústavní soud nikdy nepřeklenul přímou aplikovatelností mezinárodních smluv o lidských právech (ani stěžovateli namítaného Paktu). K takovému postupu Ústavní soud dosud nikdy nepřistoupil.

22. Lze shrnout, že právo bydlet je dle judikatury Ústavního soudu ústavně významné. Je třeba s ním nakládat jako s každým sociálním právem v Listině, tj. dovodit právo jednotlivce s ohledem na jeho konkrétní zákonné zakotvení.

23. Při zohlednění konkrétních specifik nyní projednávaného případu stěžovatelů můžeme v rovině práva podústavního najít zákonnou úpravu bydlení a bytových potřeb pouze v zákoně o obcích. Ústavní soud se k námitce stěžovatelů zabýval tím, zda tato konkrétní zákonná úprava skýtá nárok stěžovatelů na obecní bydlení.

Ustanovení § 35 odst. 2 zákona o obcích zní: „Do samostatné působnosti obce patří zejména záležitosti uvedené v § 84, 85 a 102, s výjimkou vydávání nařízení obce. Obec v samostatné působnosti ve svém územním obvodu dále pečuje v souladu s místními

předpoklady a s místními zvyklostmi o vytváření podmínek pro rozvoj sociální péče a pro uspokojování potřeb svých občanů. Jde především o uspokojování potřeby bydlení, ochrany a rozvoje zdraví, dopravy a spojů, potřeby informací, výchovy a vzdělávání, celkového kulturního rozvoje a ochrany veřejného pořádku."

24. Ústavní soud ve shodě se správními soudy konstatuje, že podle platné legislativy České republiky sice má obec dle zákona o obcích „zajistit uspokojení potřeby" svých občanů i v otázkách bydlení, pro posouzení případu stěžovatelů je však podstatné, že míra uspokojování této potřeby ani konkrétní opatření již nejsou blíže tímto ani jiným zákonem specifikovány a zodpovědné řešení bytové situace je v současné době ponecháno na uvážení obcí. Ustanovení § 35 odst. 2 zákona o obcích nestanoví výslovně právo občanů obce na bydlení [na rozdíl od znění § 38 zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, který aplikoval tento soud v nálezu sp. zn. I. ÚS 2637/17 ze dne 23. 1. 2018 (N 10/88 SbNU 133), v němž se zabýval povinností kraje zajistit osobě se zdravotním postižením dostupnost vhodné služby sociální péče].

25. Zákonodárce *de facto* ponechává skutečnost, zda bude, či nebude obecní bytová politika důsledně řešena, na aktivitě obcí nad rámec nedostatečné (či spíše neexistující) právní úpravy. Jsou to přitom právě obce, které jsou na „nejnižší úrovni státu" nejblíže občanům, jsou nejlépe schopné pružně reagovat na jejich potřeby a mají ideální předpoklady pro podchycení potenciálně vyhrocené situace spojené se ztrátou bydlení včetně navazujících nežádoucích jevů (chudoba a obchod s chudobou, nedobrovolné bezdomovectví osob s duševními obtížemi, nevyhovující prostředí pro děti vyrůstající v nedostatečných bytových podmínkách, zvýšená kriminalita, nižší míra vzdělanosti).

26. I pokud obec disponuje solidním bytovým fondem, s ohledem na neexistující zákonnou úpravu, která by vůbec bytovou politiku stanovila, a s ohledem na to, že uspokojování bytových potřeb občanů obcí spadá do samostatné působnosti obcí (srov. § 7 odst. 1 zákona o obcích), je také v současné době zcela na uvážení obce, jak s bytovým fondem hospodaří a s jakou koncepcí k němu přistupuje. Obec může buď vyčlenit bytový fond výhradně pro „běžné" obecní bydlení mladých jinak přiměřeně zajištěných rodin, které však „toliko" nedosáhnou na tržní bydlení či bydlení v soukromém vlastnictví. Nebo může vyčlenit bytový fond pro „sociální" byty ve snaze o zabránění nežádoucím jevům na území obce, např. již zmiňovaným obchodníkům s chudobou. Je přitom zcela zjevné, že v některých případech (například po významné investici do opravy bytového fondu) je za dosavadní chybějící legislativní regulace pro obce jako hospodáře ekonomicky výhodnější vyčlenit bytový fond pro běžné bydlení, na úkor bydlení sociálního, kde lze ve větší míře předpokládat možnost výpadku v placení nájemného či jiné komplikace (jak bylo výše uvedeno, z pohledu vztahu občana a obce samotné se s ohledem na samostatnou působnost jedná o horizontální vztah).

27. Poskytování bydlení za jasně stanovených podmínek je podle Ústavního soudu jedním ze základních nástrojů řešení sociálních a ekonomických problémů na místní i regionální úrovni. Proto Ústavní soud – byť s vědomím doktríny politické otázky – apeluje na zákonodárce, aby provedl aktivní kroky k přijetí zákona o sociálním bydlení, který by v České republice stanovil obcím konkrétní opatření a nástroje pro uspokojování bytové potřeby jejích občanů. Jinak hrozí vyostření krize v oblasti sociálního bydlení. Je přitom dlouhodobě zjevné, že se tyto obtíže budou v budoucnu dotýkat nejen osob ohrožených chudobou, ale s ohledem na inflaci a narůstající ceny energií i střední třídy, seniorů, samoživitelek, studentstva a mladých osob. Nadto se v obecné rovině nevyhovující bydlení a nedostatečné sociální bydlení a obchod s chudobou výrazně dotýká vybraných regionů České republiky.

28. V této souvislosti lze též odkázat na význačného českého právního filozofa Otu Weinbergera, dle kterého „formální rovnost jakožto princip spravedlnosti je jistě nesporný; materiální rovnost je nereálná, a nelze ji proto použít ke stanovení hlavního politického cíle. Avšak cíl sociálního vyrovnání přinejmenším ve smyslu zajištění takové formy života, která je důstojná člověka, je fundamentálním požadavkem demokratického života … Demokracie se

nesmí nikdy spokojit s bezvýchodnými stavy, které v některých společnostech existují spolu s vysokým blahobytem jiných členů společnosti … Demokracie je společenství usilující o spravedlnost.“ (WEINBERGER, Ota. Alternativní teorie jednání: zároveň kritický rozbor praktické filozofie Georga Henricha von Wrighta. Praha: Filosofia, 1997. ISBN 80-7007-096-X, str. 221). Dlouhodobá nejistota obyvatel spočívající v neexistenci odpovídající zákonné úpravy sociálního bydlení může podle Ústavního soudu ohrozit důvěru občanů v demokratický stát ve smyslu čl. 1 Ústavy.

29. Na skutečnost, že poskytování sociálních dávek není dostatečnou realizací práva na bydlení, neboť stát musí též garantovat faktický a efektivní přístup k důstojnému bydlení (tj. poskytovat naturální plnění, nejen vyplácet finanční pomoc), upozorňuje odborná právní veřejnost (Pospíšil, I. Ústavněprávní východiska práva na bydlení a možnosti jeho realizace: od vyplácení dávek po zajištění důstojného bydlení. In: Sociální pomoc na rozcestí? Sborník z odborného sympozia Kanceláře veřejného ochránce práv, 19.–20. října 2017, Brno. Ed. Jiří Hrubý). Právo na bydlení v rámci sociálního práva na podporu v hmotné nouzi v sobě zahrnuje nejen finanční stránku, ale i stránku faktickou. Již výše Ústavní soud poukázal na to, že za nežádoucí jev považuje obchod s chudobou jakožto výnosný obchod s bydlením pro chudé. Jde o situace, kdy sociální dávky na bydlení čerpají osoby, které ve skutečnosti žijí v naprosto nevyhovujícím a nedůstojném bydlení ve smyslu čl. 11 Paktu. Příspěvek na bydlení pak fakticky končí v rukách pronajímatelů, jejichž skutečným záměrem není pronájem prostor odpovídající kvality (a odpovídající výši nájemného), ale „podnikání“ prostřednictvím čerpání státního příspěvku v jeho maximální možné výši. Tento jev představuje dle Ústavního soudu nemravné zneužívání lidské tísně a překračování mezí slušnosti, lze si přitom bezpochyby představit účelnější směřování veřejného majetku do realizace práva obyvatel na bydlení.

30. Bohatá společnost, jako je ta česká, nemůže nechat člověka žít na ulici, bez přístřeší nebo v každodenní nejistotě o střechu nad hlavou, pokud to není jeho svobodné rozhodnutí. Závazek státu (vtělený do mezinárodních úmluv výše uvedených) zajistit bydlení všem potřebným a zvláště zranitelným osobám (např. rodinám s dětmi, seniorům) není žel přímo vykonatelný. Porušení závazku přijmout adekvátní kroky k zajištění bydlení tím, že Česká republika doposud nepřijala zákon o sociálním bydlení a že nemá žádné institucionální způsoby ochrany lidí bez domova, je však ostudné. Nelze ponechat zranitelné osoby jen v péči charity, dobrovolníků či neziskových organizací; takový přístup zjevně porušuje naše mezinárodní závazky.

31. Skutečnost, že státy s různým systémem řešení bytové politiky problematiku bydlení (na rozdíl od České republiky) dlouhodobě a především aktivním způsobem řeší, plyne z komparativní analýzy Ústavního soudu.

Komparativní analýza sociálního bydlení v Evropě

32. Ústavní soud si pro účely posouzení ústavní stížnosti stěžovatelů nechal vypracovat analýzu systémů sociálního bydlení v pěti evropských zemích: ve Francii, Irsku, Německu, Španělsku a na Slovensku. Navázal přitom na veřejně dostupné výsledky výzkumu Ministerstva práce a sociálních věcí Přehled systémů sociálního bydlení ve vybraných evropských zemích a jejich komparace, 2018. In: Sociální bydlení MPSV [online]. Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR [cit. 2022-01-01]. Dostupné z: http://socialnibydleni.mpsv.cz/cs/novinky/143-prehled-systemu-socialniho-bydleni-ve-vybranych-evropskych-zemich-a-jejich-komparace, které Ústavní soud aktualizoval k listopadu 2022. Vybrané země se vyznačují vzájemně odlišnými systémy sociálního bydlení, ať už co do pojetí sociálního bydlení, šíře cílové skupiny, druhu poskytovatelů, nebo způsobu jeho financování. Existuje jejich blízkost k prostředí České republiky, a tím pádem případná aplikovatelnost postupů na našem území. Z analýzy ze dne 22. 11. 2022 č. j. A 2022-9-DU vyplývá následující.

33. Ve Francii byl dne 23. 11. 2018 vyhlášen zákon o vývoji bydlení, rozvoji a digitalizaci, jehož cílem je stavět více, lépe a levněji a změnit systém sociálního bydlení. Zákon upravil systém udělování sociálních bytů a přezkoumávání stavu jejich obsazenosti. Poskytuje nové příležitosti sociálního bydlení tím, že usnadnil sdílení bytů v nízkonákladovém bydlení. Také umožnil samostatně vyhradit ze sociálního bytového fondu nájemní bydlení pro mladé lidi do 30 let, neb i tyto osoby jsou stiženy chudobou. Jako řada jiných států Francie reagovala na bytové potřeby svých občanů po pandemii covid-19. V roce 2021 byl podepsán protokol o závazku mezi vládou a zúčastněnými stranami v oblasti sociálního bydlení vybudovat v letech 2021–2022 250 000 sociálních bytů. Dne 21. 2. 2022 byl vyhlášen zákon o diferenciaci, decentralizaci, dekoncentraci a různých opatřeních ke zjednodušení veřejné činnosti. Tento zákon zachovává cíle výstavby sociálního bydlení obcí, na které se vztahuje zákon o solidaritě a obnově měst i po roce 2025. Ve Francii tak (i nadále) obce budou muset mít alespoň 20 nebo 25 % sociálních bytů, a povinně tedy spravovat poměrně významný bytový fond pro nejchudší osoby (obce, které se s plněním této povinnosti opozdí, dostanou k jejímu splnění více času).

34. Irsko přistoupilo na novou vládní bytovou politiku Irska do roku 2030. Jedná se o víceletý plán pro bydlení s historicky největším rozpočtem přesahujícím 20 miliard eur na jeho financování, s cílem zlepšení irského systému bydlení a poskytnutí více prostor k bydlení pro lidi s různými potřebami. V aktualizovaném plánu bydlení reaguje na mimořádné události, především na válku na Ukrajině, energetickou krizi či zvyšující se úrokové sazby. Zároveň Irsko přijímá kroky k vymýcení bezdomovectví v souvislosti s podpisem Lisabonské deklarace o evropské platformě pro boj proti bezdomovectví. Politika vlády směřuje ke snížení bezdomovectví přístupem zaměřeným na člověka, který umožňuje lidem přespávajícím na ulici nebo dlouhodobě využívajícím nouzové ubytování s komplexními potřebami získat trvalé bezpečné ubytování, při současném poskytování intenzivní podpory a s tím souvisejícího přístupu těchto osob ke zdravotním službám. Program Bydlení pro všechny je do konce roku 2025 podpořen státními investicemi do bydlení ve výši 20 miliard eur a je především zaměřený rovněž na domácnosti se středními příjmy. V rámci tohoto modelu je nájemné nastaveno tak, aby pokrývalo pouze náklady na financování, výstavbu, správu a údržbu bydlení. Nákladové pronájmy jsou cíleny na dosažení nájemného, které je alespoň o 25 % nižší, než jaké by bylo na volném trhu.

35. Německé spolkové země mají v otázce podpory sociálního bydlení možnost samostatně tuto oblast upravit, např. přijmout vlastní zákon, či zůstat u právní úpravy stanovené v zákoně o podpoře bydlení. Tento zákon byl v Německu přijat již v roce 2001, a systém podpory bydlení je tak bohatě rozvinut. Zákonem o změně Základního zákona ze dne 28. března 2019 (Spolková sbírka zákonů I, s. 404), který vstoupil v platnost dne 4. dubna 2019, bylo spolkové vládě umožněno poskytovat jednotlivým spolkovým zemím od roku 2020 účelovou finanční podporu na výstavbu sociálního bydlení. V období 2020 až 2024 vyčlenila federace na tento účel 1 miliardu eur ročně. Obce mají na starosti zabezpečení cenově výhodného ubytování pro ty, kteří si nejsou schopni zajistit dostatečné bydlení sami, tj. přímé přidělení obcí. Právo obcí na přidělování bytů nejchudším domácnostem se však již netýká výstavby nových sociálních bytů. Od roku 2001 je systém sociálního přidělování bydlení založen na přidělování bytů z existujícího fondu, a to případ od případu prostřednictvím dočasné „sociální“ smlouvy mezi obcí a pronajímatelem, v níž se stanoví nájem za nižší cenu než tržní pro lidi, kteří si jinak nemohou bydlení dovolit. Podporovány jsou v konečném důsledku zejména nízkopříjmové skupiny, domácnosti s dětmi, osamělí rodiče, těhotné ženy, senioři, lidé s postižením, lidé bez domova a další lidé, kteří potřebují podporu. Německý sektor sociálního bydlení je právně součástí soukromého nájemního bytového sektoru. Byty se vyznačují vysokou kvalitou, k čemuž napomohlo i zapojení soukromých investorů. Nájemní bydlení není v Německu vnímáno jako „přestupní stanice“ k vlastnickému bydlení, je

považováno za stabilní a spolehlivé a v sektoru žije i velký počet bohatých domácností. Rovněž sociální bydlení poskytuje bezpečné a relativně cenově dostupné bydlení. Nevýhodou vysoké kvality bydlení jsou však vysoké náklady na bydlení, a to i v sociálním nájemním sektoru, kde jsou nájmy nižší než tržní.

36. Slovensko patří dle Eurostatu k druhé unijní zemi s nejvyšším počtem lidí žijících ve vlastním bydlení (92 %), čímž překonává i Českou republiku (79 %). Dle statistik OECD patří Slovensko i Česká republika k zemím s vysokým podílem nákladů na bydlení v rodinných rozpočtech. Z veřejných rozpočtů jde zase dle statistik na podporu sociálního nájemního bydlení více prostředků než v České republice (viz OECD Affordable Housing Database, dostupné z: https://www.oecd.org/housing/data/affordable-housing-database/). Slovensko stejně jako Česká republika patří k zemím s nejmenším fondem sociálního bydlení z vyspělých zemí, Slovensko má nicméně tento fond větší než Česká republika. Byla přijata nová koncepce Bytovej politiky Slovenskej republiky do roka 2030 (usnesením vlády Slovenské republiky č. 728 z 8. 12. 2021), jež nahradila a navázala na předchozí koncepci. Samostatný strategický dokument se pak má zabývat prevencí a řešením bezdomovectví, doposud ale, zdá se, nebyl přijat. Rovněž se má připravovat zákon o regulovaném nájemném. Co se týče právního rámce pro sociální bydlení, nadále platí zákon č. 443/2010 Z. z., o dotacích na rozvoj bydlení a o sociálním bydlení. Od roku 2018 prošel dílčími novelami (např. zohledňujícími pandemickou situaci).

37. Ve Španělsku byl 1. 2. 2022 přijat dlouho očekávaný návrh zákona o právu na bydlení provádějící čl. 47 ústavy, ve kterém je právo na důstojné a přiměřené bydlení zaručeno všem Španělům, a v současné době je předmětem parlamentního projednávání. Návrh zákona obsahuje opatření k posílení veřejného bytového fondu směřující ke zvýšení nabídky (především nájemního) bydlení za dostupné ceny. Jeho cílem je uspokojit bytové potřeby nejvíce znevýhodněných skupin, osob ve zranitelných situacích nebo sociálně vyloučených a obecně všech osob, které mají obtížný přístup k trhu s bydlením, jako jsou mladí lidé. Návrh zákona dále obsahuje definici prázdného obydlí a zavádí jasná pravidla, za kterých mohou místní samosprávy uplatňovat přirážku k dani z nemovitosti na obydlí, která jsou prázdná déle než dva roky. V neposlední řadě je posílena právní ochrana před bezdomovectvím v důsledku vystěhování a jsou zavedena objektivní kritéria pro vymezení stavu ekonomické zranitelnosti. V současné době je ve Španělsku platný Státní plán bydlení na období 2022–2025, schválený královským nařízením č. 42/2022 ze dne 18. 1. 2022, kterým se upravují dotace na nájemné pro mladé lidi a státní plán přístupu k bydlení na období 2022–2025. Státní plán bydlení na období 2022–2025 vymezuje tři hlavní programy na podporu bydlení (podpora pro přístup k důstojnému bydlení, zvýšení nabídky nájemního bydlení, zlepšení dostupnosti a odstranění nevyhovujícího bydlení). V rámci prvního okruhu programů se mohou např. o dotaci na nájemní bydlení ucházet mladí lidé do věku 35 let (včetně), přičemž podpora je poskytována pouze v případě pronájmu nepřevyšujícího určitou částku za pronájem bytu či pokoje. Rovněž zohledňuje hranice příjmu domácnosti, která je odstupňována podle toho, zda jde o domácnost běžnou či domácnost osoby s (těžkým) postižením. Limit podpory je stanoven až do výše 60 % měsíčního nájemného a dotaci lze čerpat až po dobu 5 let.

Závěr

38. Jak z komparativní analýzy Ústavního soudu a Ministerstva práce a sociálních věcí plyne, všechny státy buď přijaly dlouhodobý plán bydlení, nebo rozvíjí stávající zákony o bydlení bez ohledu na to, zda právo bydlet v daném státě je, či není výslovně ústavně zakotveno. Konkrétní legislativní přístupy jednotlivých států se různí. V řadě případů zákon o bydlení pamatuje i na středně příjmové skupiny nebo mladé osoby, které z různých důvodů nedosáhnou na tržní bydlení nebo je pro ně dlouhodobě finančně neudržitelné. Státy rovněž reflektují nastalou situaci na Ukrajině a pandemickou situaci, a to s provázáním na existující

legislativu týkající se bydlení. Výjimkou není ani strategie k omezení bezdomovectví a snaha o komplexní řešení otázky těchto zvláště zranitelných osob. Jakkoliv má Slovensko jako náš historicky nejbližší sousední stát nejmenší fond sociálního bydlení z vyspělých zemí (společně s Českou republikou), je tento fond stále větší než u nás.

39. Nyní projednávaný případ, ač mu Ústavní soud nemohl vyhovět, poukázal na neblahou skutečnost, že v České republice dosud nebyla přijata odpovídající zákonná úprava sociálního bydlení. Tento stav je dlouhodobě neudržitelný; dostupnost sociálního bydlení v souladu s mezinárodními závazky České republiky nemůže být ponechána na dobrovolnosti místních samospráv, popř. neziskových organizací, charity či dobrovolníků. Nelze totiž přehlédnout, že v nyní projednávaném případě (i jakémkoliv jiném) je to především absence zákonné úpravy, která předurčuje procesní neúspěch stěžovatelů v mezích zásahové žaloby podle s. ř. s.

40. Ostatní otázky nadnesené v ústavní stížnosti (zejména striktní vymezení podmínek zásahové žaloby) Ústavní soud rovněž nepovažoval za důvodné. S ohledem na výše zmíněné závěry o absenci odpovídající zákonné úpravy správní soudy nemohly učinit jinak. Za situace, kdy vše podstatné již bylo uvedeno v napadených rozsudcích, se Ústavní soud omezuje na konstatování, že v těchto rozhodnutích neshledal svévoli ani jiné kvalifikované pochybení, které by opodstatňovalo závěr o porušení základního práva stěžovatelů na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny či jiného jeho ústavně zaručeného základního práva nebo svobody. Obecné soudy své závěry řádně odůvodnily a Ústavní soud je nepovažuje za neudržitelné.

41. Závěry vyslovené v tomto nálezu lze stručně shrnout tak, že:

(i) Ustanovení § 35 odst. 2 zákona č. 128/2000 Sb., o obcích (obecní zřízení), (ve spojení s § 7 odst. 1 zákona o obcích) nepředstavuje zákonnou realizaci sociálního práva v čl. 30 odst. 2 Listiny ve spojení s čl. 41 odst. 1 Listiny. Zákon o obcích toliko vymezuje samostatnou působnost obce, aniž by stanovil právo občanů obce na bydlení.

(ii) Listina právo bydlet výslovně nezahrnuje, je však možné jej dovodit jako spadající pod čl. 30 odst. 2 Listiny, dle kterého každý, kdo je v hmotné nouzi, má právo na takovou pomoc, která je nezbytná pro zajištění základních životních podmínek. Právo bydlet či právo na přiměřené (sociální) bydlení v horizontálních vztazích však nemůže být před soudy uplatněno přímo, což je dáno tím, že jsou sociální práva justiciabilní v mezích čl. 41 odst. 1 Listiny, a je tedy možné se jich domáhat pouze v mezích zákonů. Sociální práva nemají bezpodmínečnou povahu a nejedná se o přímo použitelné normy.

(iii) Zakotvení práva na přiměřenou životní úroveň v mezinárodních smlouvách o lidských právech, zejména čl. 11 Mezinárodního paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech, sice vytváří pouze rámec pro výklad vnitrostátního práva – pakliže by příslušná zákonná úprava existovala – nelze však pominout, že se Česká republika jako smluvní stát Paktu zavazuje podniknout odpovídající kroky, aby zajistila uskutečnění práva každého jednotlivce na přiměřenou životní úroveň včetně přiměřeného bydlení. Tyto dostatečné kroky nicméně nečiní, protože k provedení Paktu a Listiny dosud nepřijala komplexní zákonnou úpravu ve formě tzv. zákona o sociálním bydlení. Za dostatečné kroky nelze považovat toliko poskytování sociálních dávek na bydlení, neboť stát musí též garantovat faktický a efektivní přístup k důstojnému bydlení (tj. poskytovat naturální plnění, nejen vyplácet finanční pomoc).

(iv) Poskytování bydlení za jasně stanovených podmínek osobám z různých příjmových skupin je jedním ze základních nástrojů řešení sociálních a ekonomických problémů na místní i regionální úrovni. Dlouhodobá nejistota obyvatel týkající se jejich bydlení může podle Ústavního soudu ohrozit důvěru občanů v demokratický právní stát ve smyslu čl. 1 Ústavy. Nelze ponechat zranitelné osoby jen v péči charity, dobrovolníků či neziskových organizací, takový přístup směřuje proti našim mezinárodním závazkům plynoucím z čl. 11 Mezinárodního paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech i čl. 16 Evropské sociální charty.

42. Ústavní soud nicméně dospěl k závěru, že správní soudy rozhodující ve věci neporušily práva stěžovatelů vyplývající zejména z čl. 11 Paktu, čl. 30 odst. 2 Listiny, čl. 16 Evropské sociální charty, čl. 8 Úmluvy ve spojení s čl. 3 odst. 1 Listiny, čl. 2 Paktu ani čl. 14 Úmluvy. Proto ústavní stížnost podle § 82 odst. 1 zákona o Ústavním soudu zamítl.

Odlišná stanoviska

Odlišné stanovisko soudce Ludvíka Davida

Přestože, jak bude uvedeno dále, s některými částmi odůvodnění nálezu souhlasím, mám zároveň dva okruhy podstatných výhrad, které by mne vedly k odlišnému rozhodnutí v této věci. Proto připojuji odlišné stanovisko, a to jak k výroku, tak k odůvodnění nálezu.

První okruh výhrad se týká problematiky zákonného provedení práva na bydlení. V nynějším odůvodnění nálezu se konstatuje ve shodě s ustálenou judikaturou Ústavního soudu [viz např. nález ze dne 24. 8. 2021 sp. zn. Pl. ÚS 40/17 (N 143/107 SbNU 187; 344/2021 Sb.), bod 60, a další], že český ústavní pořádek zahrnuje také právo na bydlení. S tímto závěrem se plně ztotožňuji. Nesouhlasím však s navazujícími úvahami většinového odůvodnění (srov. k nim v podstatě shodně též body 21 a následující odůvodnění rozsudku Nejvyššího správního soudu č. j. 7 As 40/2019-32, ústavní stížností napadeného) týkajícími se provedení práva na bydlení na zákonné úrovni. Pokud totiž akceptujeme, že je na úrovni ústavního pořádku zakotveno právo na bydlení, představuje to tzv. institucionální záruku, z níž vyplývá ústavní povinnost státu ve svém právním řádu zakotvit určité instituty, bez nichž by realizace či naplnění daného práva nebyly možné, resp. by toto právo nebylo naplněno či realizováno důsledně; mohlo by tak dojít k protiústavní mezeře v právu (Bartoň, M. Úvod. In: Husseini, F., Bartoň, M., Kokeš, M., Kopa, M. a kol. Listina základních práv a svobod. Komentář. Praha: C. H. Beck, 2021, str. 22, odst. 82).

Jak ostatně konstatoval Ústavní soud již v nálezu ze dne 24. 4. 2012 sp. zn. Pl. ÚS 54/10 (N 84/65 SbNU 121; 186/2012 Sb.) v bodě 59: „Ustanovení čl. 41 odst. 1 Listiny totiž s ohledem na ustanovení čl. 4 odst. 4 Listiny nelze samo sebou vykládat tak, že umožňuje prostřednictvím zákonné úpravy ústavní garance zcela negovat; v opačném případě by ústavní úprava sociálních práv postrádala jakýkoliv praktický smysl.“ Pokud by tedy situace skutečně byla postavena tak, jak ji vnímá Nejvyšší správní soud a většinové odůvodnění nynějšího nálezu, tedy že dosud nebyla přijata odpovídající zákonná úprava sociálního bydlení, šlo by o stav, který je sám o sobě protiústavní, protože by tím bylo ústavně zaručené právo na bydlení fakticky vyprázdněno.

Jak ve shodě s Nejvyšším správním soudem konstatují mí kolegové, jimi vnímaná absence zákonné úpravy tu předurčuje procesní neúspěch stěžovatelů v mezích zásahové žaloby podle s. ř. s. v tomto i v jakémkoliv jiném případě. Takový závěr však považuji za rozporný s čl. 36 odst. 2 větou druhou Listiny, neboť by tím byl vyloučen soudní přezkum zásahů do práva na bydlení v případech, kdy by jinak měla být zásahová žaloba přípustná.

Na rozdíl od většinového odůvodnění nálezu a názoru Nejvyššího správního soudu mám za to, že existující právní úprava je pro účely soudního přezkumu dostačující. Jak je totiž patrné z okolností posuzovaného případu, pro statutární město Olomouc představovalo ustanovení § 35 odst. 2 zákona č. 128/2000 Sb., o obcích (obecní zřízení), dostatečný základ pro to, aby vytvořilo komplexní systém uspokojování bytových potřeb svých občanů. Lze patrně souhlasit s tím, že ze samotného textu § 35 odst. 2 zákona o obcích nelze vyvodit povinnost obce zajistit určitou konkrétní míru uspokojování této potřeby ani konkrétní opatření k tomu směřující. Z toho vyplývá, že řešení bytové situace je v současné době ponecháno na uvážení obcí. Toto uvážení však není zcela neomezené. Jestliže obec určitý systém řešení bytové situace vytvoří, musí tento systém respektovat základní ústavní předpoklady, jako např. princip rovnosti, zákaz libovůle apod. Z toho také vyplývá nutnost, aby způsob naplňování takového systému podléhal

soudnímu přezkumu minimálně z hlediska naplnění zmíněných základních ústavních východisek.

To mne přivádí k druhému okruhu výhrad, který se týká diskriminace stěžovatelů postupem statutárního města Olomouc. Považuji za nepřípustné, aby se v rámci soudního řízení správní soudy odmítly zabývat otázkou diskriminace, byť s odkazem na možnost uplatnění výhrad stěžovatelů v řízení podle § 10 zákona č. 198/2009 Sb., o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací a o změně některých zákonů (antidiskriminační zákon).

Nezákonnost namítaného zásahu totiž může spočívat právě v diskriminaci. Ustanovení čl. 3 odst. 1 Listiny garantuje základní práva a svobody všem bez rozdílu mj. etnického původu a dalších kritérií obsažených v demonstrativním výčtu uvedeném v tomto ustanovení. Ve většinovém odůvodnění nálezu však není otázka možné diskriminace vůči stěžovatelům řešena, přestože podle ustálené judikatury Ústavního soudu se uplatňuje zákaz diskriminace ve vztahu ke všem právům zakotveným v Listině, bez ohledu na to, zda jde o práva sociální či jiná.

Nejvyšší správní soud v závěru svého odůvodnění (bod 32 *in fine*) výslovně konstatuje, že „rozsudek krajského soudu … nelze považovat za nepřezkoumatelný z toho důvodu, že se krajský soud nezabýval namítaným diskriminačním jednáním žalovaného“, protože žalobcům nesvědčilo veřejné subjektivní právo na bydlení. Nezákonný zásah však nemusí spočívat jen v tom, že není zajištěno adekvátní bydlení, nýbrž také v tom, že při uspokojování bytových potřeb dochází k dlouhodobé systémové diskriminaci určitých skupin obyvatel, která vede k udržování sociálního vyloučení a k jejich segregaci. Na rozdíl od Nejvyššího správního soudu jsem přesvědčen, že i v případě žaloby proti nezákonnému zásahu se soudy musejí zabývat otázkou, zda daný zásah nebyl v rozporu se zákazem diskriminace, neboť právě porušení zákazu diskriminace může představovat onu nezákonnost daného zásahu, proti níž se žalobci brání.

Jak bylo uvedeno výše, statutárnímu městu Olomouc zákon neukládá povinnost vytvořit systém pro zajišťování bytových potřeb svých občanů. Pokud však obec využije zmocnění dané zákonem a takový systém vytvoří, musí při tom respektovat základní ústavní principy včetně zákazu diskriminace. Jak je patrné z veřejně dostupných informací, v posuzované situaci statutární město Olomouc prostřednictvím jím založené společnosti Správa nemovitostí Olomouc, a. s., veřejně deklaruje, že přijímá žádosti o městské byty; kromě toho statutární město Olomouc také nabízí bezbariérové byty, byty pro seniory a domov pro matky s dětmi. Zjevně tedy existuje komplexní systém realizující zmocnění naplňovat bytové potřeby občanů zakotvené v § 35 odst. 2 zákona o obcích. Na rozdíl od Nejvyššího správního soudu vycházím z toho, že při realizaci zmíněného systému zajišťování bytových potřeb jde o provedení ústavně zaručeného práva na bydlení a zákaz diskriminace při jeho realizaci plyne primárně přímo z čl. 3 odst. 1 Listiny. Závěr Nejvyššího správního soudu učiněný s odkazem na procesní postup podle § 10 antidiskriminačního zákona, který by měl vylučovat pravomoc správních soudů zabývat se diskriminací v rámci správního soudnictví, proto považuji za nesprávný.

Předložené úvahy zajisté nemohou dostačovat k závěru, že v posuzované věci skutečně k diskriminaci došlo. Považuji však za nepřijatelné, že se obecné soudy otázkou možné diskriminace vůbec nezabývaly. Nikoli na okraj tu pak musím konstatovat (zde ve shodě s Nejvyšším správním soudem, viz jeho bod 20), že stěžovatelé dosud náležitě nerozvedli skutkový „podvozek“ svého případu včetně okolností, za nichž museli opustit předchozí bydlení – za právního stavu, kdy absence soukromoprávní úpravy bytové náhrady blokuje alternativu soudní ochrany práv cestou civilního řízení.

Č. 70
Povinnost soudu zabývat se nejlepším zájmem dítěte při rozhodování o jeho umístění do ústavní péče
(sp. zn. III. ÚS 484/23 ze dne 25. dubna 2023)

Pokud obecný soud neposoudí, zda je v nejlepším zájmu nezletilého vedlejšího účastníka jeho umístění do ústavní péče, nezjišťuje jeho názor na řízení a nevěnuje pozornost jeho vhodnému poučení, poruší právo nezletilého i jeho rodičů na soudní ochranu (čl. 36 odst. 1 Listiny a čl. 6 odst. 1 Úmluvy) ve spojení s právem na ochranu před neoprávněným zasahováním do rodinného života a na výchovu dětí (čl. 10 odst. 2, čl. 32 odst. 4 Listiny) a právem dítěte na účast na řízení (čl. 12 odst. 2 Úmluvy o právech dítěte) i právo dítěte, aby v každé věci, která se jej týká, byl předním hlediskem jeho nejlepší zájem (čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte).

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy senátu Jiřího Zemánka (soudce zpravodaj) a soudců Ludvíka Davida a Vojtěcha Šimíčka o ústavní stížnosti Evy B. (jedná se o pseudonym), zastoupené JUDr. Jindřichem Rajchlem, advokátem, se sídlem Povltavská 829/36a, Praha 7, proti usnesení Obvodního soudu pro Prahu 8 ze dne 15. listopadu 2022 č. j. 0 P 277/2018-1347 a usnesení Městského soudu v Praze ze dne 21. prosince 2022 č. j. 70 Co 419/2022-1420, za účasti Obvodního soudu pro Prahu 8 a Městského soudu v Praze jako účastníků řízení a 1. Pavla C. (jedná se o pseudonym), zastoupeného Mgr. Veronikou Altnerovou, advokátkou, se sídlem Eliášova 266/3, Praha 6, a 2. nezletilého Jana C. (jedná se o pseudonym), zastoupeného Úřadem pro mezinárodněprávní ochranu dětí, sídlem Šilingrovo náměstí 3/4, Brno, jako vedlejších účastníků řízení, takto:

I. Usnesením Obvodního soudu pro Prahu 8 ze dne 15. listopadu 2022 č. j. 0 P 277/2018-1347 a usnesením Městského soudu v Praze ze dne 21. prosince 2022 č. j. 70 Co 419/2022-1420 bylo porušeno právo stěžovatelky a 2. vedlejšího účastníka na rodinný život zaručené čl. 10 odst. 2 Listiny základních práv a svobod a právo na soudní ochranu zaručené čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod, ve spojení s právem 2. vedlejšího účastníka podle čl. 3 odst. 1 a čl. 12 odst. 2 Úmluvy o právech dítěte.

II. Usnesení Obvodního soudu pro Prahu 8 ze dne 15. listopadu 2022 č. j. 0 P 277/2018-1347 a usnesení Městského soudu v Praze ze dne 21. prosince 2022 č. j. 70 Co 419/2022-1420 se ruší.

Odůvodnění

I. Skutkové okolnosti případu a obsah napadených rozhodnutí

1. Ústavní stížností podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy České republiky a § 72 a násl. zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále též jen „zákon o Ústavním soudu“) se stěžovatelka domáhá zrušení v záhlaví označených rozhodnutí

s tvrzením, že jimi byla porušena nejen její ústavně zaručená práva zakotvená v čl. 10 odst. 2 a čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“) a čl. 6 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva“), ale především práva jejího nezletilého syna.

2. Jak vyplývá z ústavní stížnosti a přiložených dokumentů, rozsudkem Obvodního soudu pro Prahu 8 (dále jen „obvodní soud“) č. j. 0 P 277/2018-844 ze dne 16. 6. 2020 byli nezletilý vedlejší účastník a jeho sestra svěřeni do střídavé péče rodičů, rodičům bylo vyměřeno výživné a nad výchovou nezletilých byl stanoven dohled s odůvodněním, že mezi rodiči jde o mimořádně konfliktní a hostilní vztahy, které v průběhu déletrvajícího řízení nedoznaly žádné pozitivní změny, rodiče nezískali náhled nad škodlivostí svého jednání, pokud jde o vliv na psychický vývoj svých nezletilých dětí.

3. Obvodnímu soudu byla dne 20. 7. 2022 doručena zpráva Úřadu městské části Praha 8, odboru sociálních věcí, oddělení sociálně-právní ochrany dětí, (dále jen „Úřad městské části Praha 8“), označená jako „mimořádná zpráva o dohledu, podnět“ ze dne 15. 7. 2022, ve kterém je uvedeno, že „dohled OSPOD není, a jak je nyní vidět, ani nebyl, způsobilý snížit rizika v rodině na přijatelnou úroveň“, a je popisován rodičovský konflikt. Úřad městské části Praha 8 uvádí, že rodiče nejsou schopni deeskalovat svůj konflikt, a to ani za pomoci odborníků, a dodává, že „[r]odiče nepřebírají odpovědnost do svých rukou, společně děti nechrání, společně nehledají pro ně ty nejlepší cesty. Naopak na sebe nekonečně žalují, přenáší odpovědnost na ostatní subjekty, dětem svým přístupem škodí a dlouhodobě je tím poškozují. Stále něco oznamují úřadům …“. Úřad městské části Praha 8 dále konstatuje, že „[o]bě děti, jednoznačně však Jan, potřebují dle našeho názoru jednoznačné výchovné vedení otce i matky, a dle psycholožky přítomné na případové konferenci na podzim 2021, i nyní v červnu přichází Jan do věku, kdy otec bude v jeho vývoji přímo dominující potřebou“, a dodává, že „[a]ni dvouletý soudní dohled nad dětmi v jejich rodinném prostředí však nesplnil svůj účel, výchovné opatření nevedlo k nápravě, domníváme se, že má být rozhodnutí o uložení jiného výchovného opatření nebo zvoleno jiné vhodné opatření sociálně-právní ochrany. Zájem dětí již dle našeho názoru vyžaduje soudní rozhodnutí o dočasném odejmutí z péče rodičů. I dle dětské lékařky, viz příloha, není střídavá péče pro syna vhodná, Jan dlouhodobě opakovaně ohrožuje svoji sestru Jitku [jedná se o pseudonym], je nutné poměry dětí upravit. Odborná podpora byla až dosud neúčinná, není pravděpodobné, že to situaci dětí aktuálně zlepší“.

4. Obvodní soud dne 2. 8. 2022 vydal usnesení, kterým výrokem I zahájil řízení ve věci uložení výchovného opatření, změny výchovy a výživy, úpravy styku, svěření do péče třetí osoby, zbavení rodičovské odpovědnosti a nařízení ústavní výchovy nezletilých (druhého vedlejšího účastníka nezletilého Jana a jeho mladší sestry Jitky) dle § 13 odst. 1 zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, (dále jen „z. ř. s.“) – výrok I. Výrokem II ustanovil nezletilým opatrovníka, a to Městskou část Praha 8, s odkazem na ustanovení § 892 odst. 3 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, a § 491 z. ř. s.

5. Usnesením č. j. 70 Co 297/2022-1158 ze dne 5. 9. 2022 Městský soud v Praze (dále jen „městský soud“) ustanovil opatrovníkem nezletilého Městskou část Praha 18, s tím, aby bylo zabráněno podezření z možné kolize s § 469 odst. 2 z. ř. s., dle kterého opatrovníkem dítěte nelze v řízení ve věcech péče soudu o nezletilé jmenovat orgán sociálně-právní ochrany dětí, který podal návrh na zahájení řízení.

6. Ve věci byla nařízena jednání před obvodním soudem, která proběhla dne 22. 9. 2022, dne 11. 10. 2022 a dne 31. 10. 2022. Opatrovník nezletilých (Městská část Praha 18) zaslal obvodnímu soudu dne 26. 10. 2022 zprávu, ve které nesouhlasí s nařízením ústavní výchovy nezletilých, kdy uvádí, že by tento úkon oba nezletilé poškodil, a navrhuje zastavit řízení ve věci svěření do péče třetí osoby a ve věci zbavení rodičovské odpovědnosti. Ve věci uložení výchovného opatření navrhl, aby soud oběma rodičům uložil napomenutí a aby nad výchovou nezletilých byl opětovně ustanoven dohled. Ve věci změny výchovy uvedl, že s ohledem na

výchovné problémy a zdravotní stav nezletilého Jana není střídavá péče vhodná a že se ve stejném duchu vyjadřují i spolupracující odborníci. Za vhodnějšího pečovatele pro nezletilého označil otce, a to z důvodu jasného nastavování hranic a větší důslednosti ve výchově.

7. Obvodní soud vydal dne 15. 11. 2022 napadené usnesení, kterým ve výroku I zahájil řízení o nařízení předběžného opatření, kterým by bylo uloženo rodičům odevzdat nezletilého Jana C. do péče dětského domova, a výrokem II uložil rodičům nezletilého (stěžovatelce a prvnímu vedlejšímu účastníkovi), aby do právní moci rozhodnutí ve věci samé odevzdali nezletilého do péče dětského domova Dětský domov, X.

8. V napadeném usnesení obvodní soud uvedl, že na základě podnětu Úřadu městské části Praha 8 probíhá řízení o uložení výchovného opatření, změně výchovy a výživy, úpravě styku, svěření do péče třetí osoby, zbavení rodičovské odpovědnosti a nařízení ústavní výchovy nezletilého. Popsal dlouhodobou konfliktní situaci, ke které uvedl, že oba rodiče druhého partnera označují za násilníka, že otec nezletilého v počátku řízení zpochybňoval psychické zdraví matky, nebylo však dosud prokázáno, že by matka trpěla jakoukoliv psychickou chorobou, která by měla negativní vliv na její výchovné schopnosti, že nepřiměřené fyzické trestání nezletilého dosud nebylo prokázáno, stěžovatelka nerespektovala soudní rozhodnutí (zajistila, aby nezletilý odešel ze školy sám k matce domů, následující dny odmítala syna otci do péče v jeho týdnu předat). Dodal, že podáním Úřadu městské části Praha 8 ze dne 15. 7. 2022 mu bylo sděleno, že dohled není a nebyl způsobilý snížit rizika v rodině na přijatelnou úroveň, když oba rodiče byli a jsou opakovaně poučováni o tom, že pokud nesplní dohled svůj účel, může být rozhodnuto o uložení jiného výchovného opatření, případně může soud dočasně odejmout děti z péče rodičů. Uvedl, že z podání Úřadu městské části Praha 8 se podává, že oba rodiče způsobují svým chováním výrazné ohrožení dětí (nezletilého a jeho mladší sestry), a to svým nekonečným napadáním, obviňováním druhého, namísto pochopení rodičovské podpory a důvěry.

9. Dále obvodní soud popsal obsah účastnických výpovědí a zpráv týkajících se nezletilého (body 4–41), odkázal na ustanovení § 75c, § 76 odst. 1 písm. e), § 102 odst. 1 a § 101 odst. 3 zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „o. s. ř.“) a dále na ustanovení § 12 odst. 1 a § 13 odst. 1 z. ř. s. Následně v napadeném usnesení dospěl k závěru (bod 49), že oba rodiče dlouhodobě nezletilého poškozují, což má za prokázané, a že od pravomocného rozhodnutí nedošlo ke stabilizaci poměrů nezletilého. Obvodní soud konstatoval, že rodiče nezletilého společně nekomunikují, doporučení odborníků nerespektují, na kontroly na odborné pracoviště nedochází a výchovu nezletilého nezvládají, čehož si je nezletilý Jan vědom a čehož využívá. Dále popisoval nevhodné chování nezletilého (vůči mladší sestře, spolužákům, rodině, osobám, vulgární a nevhodné chování vůči učitelům) a konstatoval, že si ani jeden z rodičů neuvědomuje či nechce uvědomit hrozbu, kterou chování nezletilého představuje pro nezletilou Jitku (sestru nezletilého), a že ani jeden z rodičů není schopen zajistit, aby se nezletilá cítila před Janem bezpečně. Uvedl, že matka (stěžovatelka) je vůči nezletilému Janovi zcela benevolentní, neustále jej omlouvá, dle její účastnické výpovědi jde o to, aby „dostal správnou medikaci na soustředění a mohl lépe fungovat ve škole“, aniž by však objasnila, z jakého důvodu nezletilý dosud správnou medikaci nedostal. Obvodní soud dovodil, že pokud rodiče nezanechají svého škodlivého jednání vůči nezletilému, ke zlepšení jeho chování dojít nemůže. Dodal, že nezletilá Jitka, kterou její bratr ohrožuje, by měla zažít pocit bezpečí a jistoty, především od svých rodičů, kteří, jak je uvedeno shora, v tomto selhávají, k čemuž obvodní soud dále uvedl, že ze zpráv školského zařízení však nevyplývá, že by nezletilá získala otcem tvrzenou „větší jistotu“. O poškozujícím jednání rodičů vůči nezletilému svědčí i to, že se doposud nedohodli na jeho mimoškolní zájmové činnosti, v důsledku čehož má nezletilý po skončení školního vyučování značné množství volného času, aniž by si řádně plnil školní povinnosti. Dodal, že škola rodiče informovala o svém podezření, že nezletilý navštěvuje pornografické stránky a stránky, kde se mohou opatřit zbraně, že matka

(stěžovatelka) popřela, že by školou byla informována, přestože má soud k dispozici e-mail, kterým škola rodiče informovuje, a že otec se pak spokojil s tím, že nezletilému sdělil, že se jedná o „kategorii 18+“. Následně (v bodě 50) obvodní soud konstatoval, že „rodiče vykonávají rodičovskou odpovědnost dlouhodobě proti zájmům nezletilého, neboť svým jednáním, shora popsaným, ohrožují zdravý vývoj dítěte tím, že nezletilý je opakovaně přítomen konfliktům mezi rodiči, při kterých docházelo i dochází ke slovnímu i fyzickému napadání, nezletilý je v důsledku vyhrocených vztahů mezi rodiči nucen opakovaně vypovídat na policii, u soudu i na OSPODu, v důsledku konfliktů mezi rodiči je nucen dlouhodobě navštěvovat různá odborná zařízení namísto toho, aby mu bylo ze strany rodičů poskytnuto klidné domácí prostředí, ve kterém by se mohl zdárně vyvíjet“. Dodal, že rodiče své chování a přístup vůči nezletilému nezměnili ani poté, co byli policejním orgánem dne 30. 11. 2021 upozorněni, že v jejich jednání vůči zejména nezletilému Janovi lze spatřovat formální znaky trestného činu, resp. přečinu ohrožování výchovy dítěte dle § 201 odst. l písm. d) a odst. 3 písm. b) tr. zákoníku. Obvodní soud dále uvedl, že ze strany rodičů se pak nejedná o ojedinělý exces, ale o soustavné protizákonné jednání, popsané shora, čímž nezletilého vystavují závažnému ohrožení jeho tělesné a duševní integrity.

10. Obvodní soud v napadeném usnesení závěrem konstatoval, že vůči výše uvedeným skutečnostem dospěl k závěru, že je třeba zatímně upravit poměry nezletilého, neboť jeho normální vývoj je vážně ohrožen a narušen. Proto rozhodl tak, jak je ve výroku usnesení uvedeno. Soud zároveň přihlédl i k tomu, že vzhledem k agresivitě nezletilého je třeba poskytnout ochranu i jeho okolí (uvádí, že nezletilý fyzicky napadl matku, babičku, strejdu, spolužáky) a že rodiče měli dostatečnou dobu pro nápravu svého závadného chování, na niž jsou soustavně upozorňováni odbornými pracovišti, kterou však ve prospěch dětí nevyužili. Doplnil, že v této souvislosti „odkazuje i na ust. čl. 19 odst. l Úmluvy o právech dítěte, dle kterého je stát povinen činit všechna potřebná výchovná opatření k ochraně dětí před jakýmkoliv duševním násilím, zneužíváním, zanedbáváním nebo nedbalým zacházením, trýzněním nebo vykořisťováním během doby, kdy jsou v péči jednoho nebo obou rodičů i s přihlédnutím k čl. 9 odst. l Úmluvy věta druhá, dle kterého nezbytným může být oddělení dítěte od svých rodičů, jde-li např. o zneužívání nebo zanedbávání dítěte rodiči“. V bodě 51 obvodní soud dodal, že „vzhledem k tomu, že dle shora uvedených listinných důkazů jsou do sporu mezi rodiči zataženi i prarodiče nezletilých z obou stran rodičů, soud nezletilého umístil do neutrálního prostředí“.

11. Proti usnesení obvodního soudu podali stěžovatelka i vedlejší účastník odvolání. První vedlejší účastník (otec nezletilého) v odvolání brojil toliko proti délce umístění, stěžovatelka navrhla zrušení usnesení obvodního soudu v celém rozsahu. O odvolání rozhodl městský soud tak, že usnesení v napadeném výroku II potvrdil. V napadeném usnesení uvedl, že si ověřil, že nezletilý v důsledku nařízeného předběžného opatření nestrádá, přičemž uvedl, že vyšel z textu odvolání otce nezletilého (prvního vedlejšího účastníka) a ze zprávy opatrovníka, dle níž škola sdělila, že nezletilý zvládá cestování do školy velmi dobře. Obě uvedené informace dle městského soudu potvrzují, že zatímní řešení situace předběžným opatřením je správnou cestou. Dodal, že návrhu vedlejšího účastníka (otce) na zkrácení předběžného opatření odvolací soud nevyhověl, neboť nutnost izolovat nezletilého od rodičů pro možnost podání rodiči nezkresleného vyjádření nezletilého v rámci znaleckého zkoumání nebyla důvodem pro jeho nařízení.

II. Argumentace stěžovatelky

12. Stěžovatelka namítá, že napadené rozhodnutí obvodního soudu nařizuje trvání předběžného opatření do doby skončení řízení ve věci samé, a namítá, že toto předběžné opatření bylo vydáno čtyři měsíce po podání podnětu ze strany orgánu sociálně-právní ochrany dětí (nikoliv bezodkladně poté, co se o skutečnostech rozhodných pro vedení řízení dozvěděl)

a že obvodní soud nerespektoval názor opatrovníka nezletilého (Úřadu městské části Praha 18, se sídlem v Letňanech), který dle stěžovatelky s nařízením ústavní výchovy nesouhlasil. Dále stěžovatelka uvádí, že obvodní soud nezohlednil pozitivní změnu u rodičů, kteří přistoupili k dohodě, ani jejich účast na kurzu ke zlepšení rodičovských kompetencí a dále nezjistil názor nezletilého a porušil jeho právo na participaci v řízení. Dále namítá, že nezletilý byl vzhledem k postupu soudu (který si dle jejího tvrzení neověřil, zda je v zařízení, do kterého přikázal nezletilého umístit, volné místo) umístěn do nevhodného dětského domova, v němž jsou umístěny děti těsně před dosažením zletilosti, tedy výrazně starší, než je nezletilý. Stěžovatelka dále namítá, že soud nijak nereagoval na jí předloženou zprávu primářky dětské psychiatrie ze dne 14. 11. 2022, z které plyne, že umístění nezletilého v ústavní péči může vést ke zhoršení psychického stavu (rozvoj úzkosti, deprese, disociální chování), zejména pokud již došlo ke stabilizaci péče mezi rodiči.

III. Vyjádření účastníků řízení

13. Kolizní opatrovník nezletilého Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí (dále též jen „opatrovník“) ve svém vyjádření uvedl, že zájem nezletilého měl být v řízení předním hlediskem. Pouhé umístění do dětského domova bez následné aktivní práce s rodinou, do které by se měl vrátit a která by měla plnit svoje funkce, a zajistit tak dítěti základní psychické a sociální potřeby (jako jsou láska a bezpečí, přijetí, vědomí vlastní identity) nelze dle jeho vyjádření považovat za naplnění nejlepšího zájmu, zejména proto, že se jedná o opatření *ultima ratio*. Opatrovník dále uvedl, že nezletilému patrně nebylo sděleno, proč se řízení vede, jaká má v řízení práva, proč je dotazován na svůj názor a jak jeho stanovisko bude následně zohledněno, a zejména ze strany státních orgánů vůbec nebyl informován a nebylo mu vysvětleno, jak nakonec ve věci bylo rozhodnuto. S ohledem na věk nezletilého (kterému bylo v době vydání napadených rozhodnutí téměř 11 let) již lze mít dle opatrovníka za to, že nezletilý bude schopen přijmout informaci týkající se předmětu řízení, pochopit jej a vyjádřit svůj názor. Opatrovník dále poučil přiměřeným způsobem nezletilého o řízení o ústavní stížnosti a zajistil získání názoru nezletilého na řízení (nezletilý uvedl, že by si přál vrátit se domů a že je v zařízení proto, že se špatně učil). Opatrovník dodal, že volba konkrétního typu ústavního zařízení v dané věci není adekvátní potřebám a nejlepšímu zájmu dítěte, neodpovídá věku a potřebám dítěte ani svým zaměřením. Závěrem opatrovník navrhl, aby Ústavní soud konstatoval ústavní stížností namítané porušení základních práv a napadená usnesení zrušil.

14. Právní zástupkyně vedlejšího účastníka (otce nezletilého) ve vyjádření ze dne 30. 3. 2023 uvedla, že je smutnou skutečností, že za nastalého stavu je pobyt nezletilého v dětském domově v jeho nejlepším zájmu, a to po dobu znaleckého zkoumání jeho, jeho rodičů a jeho sestry. Pobyt nezletilého Jana v dětském domově po dobu znaleckého zkoumání má dle vedlejšího účastníka pozitivní vliv na to, že jeho sestra Jitka poprvé žije bez jeho vlivu a má možnost se více rozvinout.

15. Městský soud ve svém vyjádření odkázal na odůvodnění usnesení, v němž jako odvolací soud vysvětlil důvody, které jej vedly k potvrzení prvoinstančního rozhodnutí. Dodal, že v době jeho rozhodování již nezletilý pobýval nějakou dobu v dětském domově, a jak podle sdělení kolizního opatrovníka, jenž měl k dispozici zprávu školy, tak podle názoru otce mělo na něj toto opatření veskrze pozitivní vliv. Doplnil, že byť si je vědom, že pro rozhodování o předběžném opatření je rozhodný stav v době rozhodnutí soudu prvního stupně, přesto jej uvedené následně získané informace utvrdily v jeho závěru, že zvolené výchovné řešení je vzhledem ke všem okolnostem případu v nejlepším zájmu nezletilého.

16. Vyjádření opatrovníka, městského soudu i vedlejšího účastníka bylo dne 3. 4. 2023 zasláno stěžovatelce k vyjádření, stěžovatelka však této možnosti nevyužila. Další vyjádření již stěžovatelce zaslána k replice nebyla s ohledem na skutečnost, že Ústavní soud návrhu

stěžovatelky vyhověl a na naléhavost věci reagoval (derogace rozhodnutí o odnětí dítěte z péče jeho rodičů).

17. Obvodní soud ve vyjádření ze dne 6. 4. 2023 k ústavní stížnosti odkázal na odůvodnění napadených rozhodnutí, zopakoval části odůvodnění usnesení obvodního soudu a uvedl, že ze spisu jím vedeného vyplývá, že oba rodiče dlouhodobě nezletilého poškozují. Ve svém vyjádření poukázal na zprávy ze základní školy nezletilého, úřední záznam ze sociálního šetření ze dne 14. 2. 2023 uskutečněného v základní škole nezletilého a uvedl, že bylo hovořeno s učitelkou nezletilého Jana, z čehož dovozuje, že je spolupráce s nezletilým v současné době o mnoho lepší, nezletilý se zklidnil, zlepšily se výsledky ve škole, na hodiny chodí včas a je připraven, zadané úkoly plní, nezletilému nevadí dojíždění do školy a není z jeho strany patrna žádná agrese. Dle třídní učitelky dětský domov nezletilému výrazně pomohl ke změně chování, v domově má nezletilý jasně nastavená pravidla, ze kterých nelze uniknout. K námitce stěžovatelky, že rozhodnutí, kterým bylo nařízeno předběžné opatření, měl soud vydat bezodkladně poté, co se o důvodech dozvěděl, soud odkazuje na odůvodnění usnesení městského soudu č. j. 70 Co 419/2022-1420 ze dne 21. 12. 2022, bod 12, ve kterém se dle jeho přesvědčení odvolací soud s touto námitkou vypořádal. Dle odůvodnění předmětného usnesení soud po svých apelech na rodiče vyčkával, zda jsou schopni na daný závažný stav přiměřeně reagovat a ustat v negativním ovlivňování vývoje nezletilého. Rodiče toho i přes proklamovanou snahu dle obvodního soudu zatím schopni nejsou. Jimi dohodnutá časová změna péče o oba nezletilé nebyla způsobilá nastavit takový režim, který by byl oběma rodiči respektován a současně pozitivně působil na změnu chování nezletilého. A přestože rodiče tvrdili, že se nebudou vracet do minulosti a přestanou se vzájemnými invektivami, již při jednání soudu prvního stupně konaném dne 31. 10. 2022 bylo zřejmé, že takové změny chování prozatím nejsou schopni. Dodal, že nezletilý Jan byl slyšen dne 7. 10. 2022, kdy s ním byl učiněn pohovor soudní sociální pracovnicí M. na základní škole za přítomnosti i asistentky nezletilého, a to tak, aby nezletilý nemohl být předem rodiči na pohovor připraven. Předběžné opatření je dle obvodního soudu opatřením dočasného charakteru, které je zrušeno, jakmile pominou důvody, pro které bylo nařízeno. Dodal, že z obsahu spisu nevyplývá, že by důvody, pro které bylo předběžné opatření nařízeno, pominuly, a že rodiče ani kolizní opatrovník návrh na zrušení předběžného opatření nepodali. K výběru dětského domova obvodní soud uvedl, že soudní sociální pracovnicí před umístěním nezletilé bylo telefonicky hovořeno dne 31. 10. 2022 s ředitelem domova P. L., který měl formou SMS zprávy potvrdit, že „mají volné místo pro nezletilého Jana – viz spis OS Praha 8 0 P 277/2018“.

18. Opatrovník nezletilého ve své replice ze dne 11. 4. 2023 doplnil, že vyjádření vedlejšího účastníka dokládá míru rodičovského konfliktu, na který upozorňují rozhodnutí soudů obou stupňů.

19. Vedlejší účastník dne 14. 4. 2023 doplnil své vyjádření tak, že předmětné opatrovnické řízení, v rámci něhož bylo vydáno listopadové předběžné opatření, které je základem stížnosti v této věci, bylo iniciováno a zahájeno orgány státu. To by mělo vést (obecné soudy a orgány sociálně-právní ochrany dětí) k maximálně vhodnému a šetrnému postupu v každém jednotlivém kroku tohoto řízení, a pokud jakýkoliv orgán navrhuje jiný či další postup, měl by stát, prostřednictvím těchto orgánů, mít najisto postaveno, že disponuje podmínkami, které umožní vždy provést jakékoliv následné kroky na odpovídající úrovni s ohledem na konkrétní nezletilé dítě, a že tímto postupem nebo jeho provedením, byť v neodpovídající úrovni, nedojde nikdy k faktickému horšímu stavu, než jaký byl stav předchozí.

IV. Předpoklady řízení před Ústavním soudem

20. Ústavní soud posoudil splnění procesních předpokladů řízení a shledal, že ústavní stížnost byla podána včas oprávněnou stěžovatelkou, která byla účastnicí řízení, v němž byla

vydána usnesení napadená ústavní stížností. Ústavní soud je k jejímu projednání příslušný. Stěžovatelka je právně zastoupena v souladu s požadavky § 29 až 31 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů.

V. Posouzení důvodnosti ústavní stížnosti

V. a) Obecná východiska

21. Ke způsobilosti předběžného opatření (jako opatření prozatímní povahy) zasáhnout do základních práv a svobod účastníků řízení se Ústavní soud v rozhodovací praxi vyjádřil tak, že tuto způsobilost obecně vyloučit nelze; je však třeba zdůraznit, že předběžná opatření zpravidla nedosahují takové intenzity, aby mohla zasáhnout do ústavně zaručených práv jedné či druhé strany, neboť při rozhodování o nařízení předběžného opatření se nerozhoduje o právech a povinnostech účastníků s konečnou platností, nýbrž jde o opatření dočasného charakteru, jímž není prejudikován konečný výsledek sporu. Jeho účelem je zatímní úprava práv a povinností, která nevylučuje, že ochrana práv dotčenému účastníku bude posléze poskytnuta konečným rozhodnutím ve věci [srov. např. nález Ústavního soudu ze dne 14. 9. 1994 sp. zn. IV. ÚS 43/94 (N 41/2 SbNU 27), usnesení ze dne 29. 3. 2000 sp. zn. IV. ÚS 488/99, ze dne 8. 11. 2000 sp. zn. IV. ÚS 115/2000, ze dne 14. 6. 2007 sp. zn. II. ÚS 44/06 a mnohá další]. V projednávané věci se však jedná o specifické předběžné opatření, dle kterého obvodní soud stěžovatelce a vedlejšímu účastníkovi nařídil na dobu neurčitou umístit jejich syna (nezletilého vedlejšího účastníka) do dětského domova a které zjevně zasahuje do jejich ústavně zaručených práv, zvláště pak do práva na rodinný život. Ústavní soud následně zkoumal, zda se jedná o zásah oprávněný.

22. Ústavní soud, obdobně jako Evropský soud pro lidská práva (dále též jen „ESLP“), ve své rozhodovací praxi opakovaně zdůrazňuje význam práva na rodinný život zaručeného obecně v čl. 10 odst. 2 Listiny a čl. 8 Úmluvy, jehož základním prvkem je soužití rodičů a dětí – právě v jeho rámci se má uskutečňovat péče o děti a jejich výchova ze strany rodičů, na což mají jak děti, tak i rodiče právo podle čl. 32 odst. 4 Listiny [nález ze dne 10. 10. 2007 sp. zn. II. ÚS 838/07 (N 157/47 SbNU 53) či nález ze dne 13. 7. 2011 sp. zn. III. ÚS 3363/10 (N 131/62 SbNU 59), dostupné stejně jako dále uvedená rozhodnutí Ústavního soudu na http://nalus.usoud.cz]. Vazba mezi rodiči a dítětem představuje nejpřirozenější lidskou vazbu a jeden z prvořadých předpokladů lidského vývoje [nález ze dne 20. 7. 2010 sp. zn. IV. ÚS 2244/09 (N 146/58 SbNU 227), bod 43]. Jakékoliv opatření státu narušující tuto vazbu, respektive soužití rodičů a dětí, tak představuje zásah do práva na rodinný život (rozsudek velkého senátu ESLP ve věci *K. a T. proti Finsku* ze dne 12. 7. 2001 č. 25702/94, § 151; všechna rozhodnutí ESLP citovaná v tomto nálezu jsou dostupná na http://hudoc.echr.coe.int). V souladu s čl. 32 odst. 4 Listiny mohou být práva rodičů na rodičovskou výchovu a péči omezena a nezletilé děti mohou být od rodičů odloučeny proti jejich vůli jen rozhodnutím soudu na základě zákona, přičemž zároveň dle čl. 4 odst. 4 Listiny musí být šetřena podstata a smysl takových omezení a tato nesmí být zneužita k jiným účelům, než pro které byla stanovena. Též Úmluva předvídá možnost oprávněně zasáhnout do práva na respektování rodinného života, avšak dle jejího čl. 8 odst. 2 musí takový zásah být v souladu se zákonem, sledovat legitimní cíl (národní bezpečnost, veřejnou bezpečnost, hospodářský blahobyt země, ochranu pořádku a předcházení zločinnosti, ochranu zdraví nebo morálky či ochranu práv a svobod jiných) a být nezbytný v demokratické společnosti. To znamená, že zásah musí být opodstatněný, tedy odpovídat naléhavé společenské potřebě, a zejména musí být přiměřený sledovanému legitimnímu cíli.

23. Důvodem pro odnětí dítěte z péče rodičů nemůže být pouze skutečnost, že by dítě bylo možno umístit do prostředí vhodnějšího pro jeho výchovu [viz např. nález ze dne 19. 6. 2018 sp. zn. III. ÚS 1265/16 (N 114/89 SbNU 723)]. Ústavní soud ve svých rozhodnutích

setrvale konstatuje, že rozdělení rodiny představuje velmi závažný zásah do základních lidských práv, který se tak musí opírat o dostatečně pádné argumenty motivované zájmem dítěte [nálezy Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 838/07 a sp. zn. III. ÚS 3363/10 odkazující na rozsudek velkého senátu ESLP ve věci *Scozzari a Giunta proti Itálii* ze dne 13. 7. 2000 č. 39221/98 a 41963/98]. Při posuzování odnětí dítěte z péče rodičů je tedy esenciálním kritériem nejlepší zájem dítěte.

24. Oddělení rodičů a dětí je chápáno jako krajní možnost, k níž by mělo být přistoupeno až po náležitém zvážení, že jiná – mírnější – alternativní opatření na podporu rodiny by nebyla dostatečná (srov. rozsudek ESLP ze dne 26. 2. 2002 č. 46544/99 ve věci *Kutzner proti Německu*; obdobně i nález Ústavního soudu sp. zn. IV. ÚS 2244/09, citovaný shora, bod 43). Odnětí dítěte z péče rodičů musí být chápáno zásadně jako dočasné opatření, které bude ukončeno, jakmile to okolnosti dovolí, a veškerá opatření související s dočasnou náhradní péčí o dítě by měla být souladná s primárním cílem opětovného sloučení rodičů s dětmi (shora citované rozsudky velkého senátu ESLP ve věci *K. a T. proti Finsku*, § 173 a 178, a ve věci *Kutzner proti Německu*, § 69 a 76, jakož i rozsudek ESLP ve věci *Haase proti Německu*, § 93 a 95; viz nález Ústavního soudu sp. zn. IV. ÚS 2244/09, bod 42). Podle judikatury ESLP má přitom obecně stát jednat tak, aby se mohlo rodinné pouto mezi rodiči a dětmi rozvíjet. Pokud dojde k odnětí dítěte z péče rodiče, pak má stát povinnost přijmout vhodná opatření za účelem jejich opětovného sloučení, co nejdříve to bude možné, přičemž tato povinnost se s přibývajícím časem stává čím dál tím naléhavější. ESLP současně zdůrazňuje potřebu náležitého zapojení rodičů do rozhodovacího procesu týkajícího se zásahu do jejich práva na rodinný život (s přihlédnutím k okolnostem případu a závažnosti rozhodování), tak aby i jejich zájmům byla v řízení poskytnuta dostatečná ochrana.

25. Z práva na respektování rodinného života podle čl. 8 Úmluvy pro stát neplynou jen negativní, ale též pozitivní závazky. Podle judikatury Evropského soudu pro lidská práva má obecně stát jednat tak, aby se mohlo rodinné pouto mezi rodiči a dětmi rozvíjet. Dojde-li k odnětí dítěte z péče rodiče, má stát povinnost podle čl. 32 odst. 4 Listiny přijmout vhodná opatření pro jejich opětovné sloučení, co nejdříve to bude možné, přičemž tato povinnost se s přibývajícím časem stává čím dál tím naléhavější [srov. citované rozsudky ESLP ve věci *Kutzner proti Německu*, § 61 a 76, ve věci *K. a T. proti Finsku*, § 178, jakož i ve věci *K. A. proti Finsku* ze dne 14. 1. 2003 č. 27751/95, § 138; srov. též nález Ústavního soudu ze dne 20. 2. 2007 sp. zn. II. ÚS 568/06 (N 33/44 SbNU 399) či nález ze dne 10. 10. 2007 sp. zn. II. ÚS 838/07 (N 157/47 SbNU 53), bod 18].

26. Ústavní soud ve smyslu čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte ve svých rozhodnutích trvale konstatuje, že v řízeních, jejichž účelem je upravit přímo práva či povinnosti dítěte, mezi která bezpochyby náleží též řízení o odnětí dítěte z péče rodičů, je esenciálním kritériem nejlepší zájem dítěte, který je soud povinen zkoumat [srov. nálezy Ústavního soudu ze dne 14. 4. 2020 sp. zn. IV. ÚS 950/19 (N 70/99 SbNU 362), ze dne 10. 10. 2007 sp. zn. II. ÚS 838/07 (N 157/47 SbNU 53) a ze dne 13. 7. 2011 sp. zn. III. ÚS 3363/10 (N 131/62 SbNU 59) odkazující na rozsudek velkého senátu ESLP ve věci *Scozzsri a Giunta proti Itálii* ze dne 13. 7. 2000 č. 39221/98 a 41963/98]. Dále opakovaně připomíná, že dle čl. 12 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte musí stát zabezpečit dítěti, které je schopno formulovat své vlastní názory, právo tyto názory svobodně vyjadřovat ve všech záležitostech, které se jej dotýkají, přičemž se názorům dítěte musí věnovat patřičná pozornost odpovídající jeho věku a úrovni (vyspělosti). Podle druhého odstavce čl. 12 Úmluvy o právech dítěte se za tímto účelem dítěti zejména poskytuje možnost, aby bylo vyslyšeno v každém soudním nebo správním řízení, které se jej dotýká, a to buď přímo, nebo prostřednictvím zástupce, přičemž způsob slyšení musí být v souladu s procedurálními pravidly vnitrostátního zákonodárství.

V. b) Aplikace obecných východisek na posuzovanou věc

27. Po seznámení se s ústavní stížností, vyjádřeními účastníků řízení a vyžádaným spisem obvodního soudu dospěl Ústavní soud k závěru, že ústavní stížnost je důvodná. Ústavní soud shledal porušení ústavně zaručených práv stěžovatelky a zprostředkovaně také porušení ústavně zaručených práv nezletilého, neboť obvodní soud v projednávané věci využil postup neslučitelný s ústavními kautelami řízení ve věcech péče o dítě a zasahující do práv dítěte podle čl. 3 odst. 1 a čl. 12 Úmluvy o právech dítěte a též do práv jeho rodičů, což se v řízení o ústavní stížnosti projeví jako důvod pro konstatování porušení práv stěžovatelky na ochranu rodinného života a výchovu dětí zaručených v čl. 10 odst. 2, čl. 32 odst. 4 Listiny a práva na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny. V projednávané věci je patrné, že postup obecných soudů opírající se primárně o ustanovení § 76 o. s. ř. odporuje jak negativnímu závazku (nezasahovat do rodinného života, pokud takový zásah nesleduje legitimní cíl a není nezbytný v demokratické společnosti), tak i pozitivnímu závazku státu na opětovné sloučení rodičů a dítěte plynoucímu z čl. 8 Úmluvy.

28. Jak již Ústavní soud dříve uvedl, oddělení dítěte od jeho rodičů je možné pouze v případě, že je takový postup „nezbytný pro zajištění ochrany některého z absolutních práv dítěte před jeho rodiči“ [srov. nález sp. zn. III. ÚS 3146/21 ze dne 13. 9. 2022 (N 111/114 SbNU 51), bod 27]. V citovaném nálezu Ústavní soud konkrétně uvádí právo dítěte na život a jeho zachování podle čl. 6 Úmluvy o právech dítěte, právo nebýt vystaven krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání podle čl. 37 písm. a) Úmluvy o právech dítěte a právo na svobodu od všech forem násilí podle čl. 19 Úmluvy o právech dítěte. Ústavní soud v citovaném nálezu dodává, že „[s] ohledem na vážnost zásahu v podobě oddělení dítěte od jeho rodičů je přitom zřejmé, že míra ohrožení některého z uvedených absolutních práv dítěte bude muset dosahovat určité kvalifikované intenzity“.

29. Potřebnost takového vážného zásahu v posuzované věci prokázána nebyla. Obvodní soud sice odkazuje na čl. 19 odst. l a čl. 9 odst. l Úmluvy o právech dítěte a konstatuje, že rodiče nezletilého dlouhodobě poškozují, avšak nedokázal popsat, jaké konkrétní vážné riziko nezletilému v péči jeho rodičů hrozí či již nastalo. Je nepochybné, že řada situací, které jsou zaznamenány v opatrovnickém spise, svědčí o tom, že v rodině nezletilého panuje dlouhodobý rodičovský konflikt, že se nezletilý chová často nevhodně, (nejen) ve škole má potíže s respektováním autority a že existují indicie k závěru, že by mohl ohrožovat svou mladší sestru. Obvodní soud v odůvodnění napadeného usnesení uvedl, že z listinných důkazů vyplývá, že stanovený dohled neplní svůj účel, že rodiče společně nekomunikují, nerespektují doporučení odborníků, na kontroly na odborné pracoviště nedochází, výchovu nezletilého Jana nezvládají. K nezletilému uvedl, že ve škole dlouhodobě nepracuje, úmyslně zapomíná učebnice, učivo si následně odmítá dopsat, je drzý, často s projevy agresivity vůči svému okolí. Dodává, že rodiče nebyli schopni dosáhnout shody ve výchově, přenášejí svou rodičovskou odpovědnost na školu, že nezajistili zakoupení dvojí sady učebnic, že si neuvědomují hrozbu, kterou nezletilý představuje pro nezletilou Jitku (sestru). Konstatuje, že pokud rodiče nezletilého nezanechají svého škodlivého jednání, nezletilý fungovat lépe nemůže a že rodiče nebyli schopni se domluvit na mimoškolní činnosti nezletilého.

30. Ústavní soud předně uvádí, že z napadeného usnesení obvodního soudu neplyne, že by v řízení nastaly podmínky (např. vážná změna v chování nezletilého, důvodné podezření, že je nezletilý rodiči týrán či vážně ohrožován), které by odůvodňovaly postup nařízení napadeného předběžného opatření, kterým byl nezletilý umístěn z péče rodičů do péče ústavní. Naopak z posledního jednání ve věci, které proběhlo dne 31. 10. 2022, plyne (viz protokol z jednání na č. l. 1335 a násl.), že rodiče nezletilého se pokoušeli dospět k dohodě a byli ochotni upravit střídavou péči o nezletilého tak, že si sourozence (nezletilého a jeho mladší sestru) budou střídat po týdnu, přičemž budou mít v péči prvního od pondělí do pondělí a druhého od středy do středy, aby bylo více prostoru věnovat se jednomu z dětí. Obvodní soud směrem k této

dohodě (viz bod 49 napadeného usnesení) uvedl, že tato funguje 14 dní, ale že škola žádné pozitivní změny nezaznamenala, a že dle názoru obvodního soudu tato změna podstatu věci neřeší, neboť dle názoru obvodního soudu není střídavá péče pro nezletilého Jana vhodná. K tomu Ústavní soud uvádí, že hodnocení nové úpravy střídavé péče lze těžko provést po 14 dnech a pouze s přihlédnutím ke zprávě základní školy, a dodává, že obvodní soud ani nezjišťoval názor nezletilých na toto nové uspořádání, protože dle úředního záznamu na č. l. 1273 proběhl rozhovor se sociální pracovnicí obvodního soudu dne 7. 10. 2022, tedy dříve, než byla rodiči dohodnuta změna režimu střídavé péče. Pokud obvodní soud uvedl, že je nezletilý vystaven konfliktům mezi rodiči, při kterých docházelo i dochází k slovnímu i fyzickému napadání, ze spisu není patrné, že by v době vedení řízení o návrhu Úřadu městské části Praha 8 k takovým vážným situacím docházelo, neboť v této době již rodiče nezletilého žijí odděleně a nezletilý je v jejich střídavé péči s tím, že k předávání docházelo ve školském zařízení. Ze spisu plyne, že vztah mezi sourozenci je často konfliktní, mladší sestra nezletilého vedlejšího účastníka soudní sociální pracovnici (č. l. 1274) uvedla, že „jí bratr trošičku pomáhá“ …, ale také, že „je trošičku zlej, Jenda chce, abych šla do pokoje. Když si hrajeme, Jenda křičí, nebo mi bouchne, Jenda to přehání. Třeba večer, když chci spát, tak si Jenda chce povídat a to já chci spát“. Z napadeného usnesení však neplyne, že by před vydáním napadeného předběžného opatření docházelo k vážnému ohrožení zdraví nezletilých dětí stěžovatelky.

31. Zásadní vadou v řízení je, že obvodní soud vydal napadené předběžné opatření, aniž by prokazoval, že je nezletilý ve stavu nedostatku řádné péče, nebo že je jeho vývoj vážně ohrožen. Není jasné, čím konkrétně obvodní soud odůvodňuje svůj závěr, že rodiče „nezletilého vystavují závažnému ohrožení jeho tělesné a duševní integrity“ v takové míře, že je nutné jej z jejich péče odejmout. Nezletilý přitom do vydání předběžného opatření byl ve střídavé péči rodičů, účastnil se výuky (již před vydáním napadeného opatření byl členem školního parlamentu), dle spisu s ním rodiče navštěvovali lékaře (byť jejich názor na medikaci a lékaře není jednotný) – ve spise je řada zpráv lékařů, praktická lékařka uvádí, že s matkou je dobrá spolupráce (č. l. 1205). Skutečnost, že rodiče nezletilého spolu nedostatečně či nevhodně komunikují, neshodnou se na medikaci poruchy soustředění (Ritalin), na volnočasových aktivitách nezletilého, na tom, jak řešit podezření školy, že navštěvoval pornografické stránky či stránky o zbraních, a nenastavují nezletilému Janovi shodná pravidla, jistě nemá dobrý vliv na jeho život a vývoj. Úkolem Ústavního soudu není hodnocení vzájemných vztahů rodičů a jejich výchovného působení na děti (to je věcí obecných soudů), nýbrž dodržení pravidel řádně vedeného soudního řízení.

32. V napadeném usnesení obvodního soudu absentuje hodnocení proporcionality zásahu do základních práv nezletilého i hodnocení řešení, které by bylo v jeho nejlepším zájmu. V projednávané věci obvodní soud neprokazoval, co lze považovat za nejlepší zájem nezletilého ve smyslu čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte, neboť se v napadeném usnesení nezabýval tím, zda by pro nezletilého bylo v jeho nejlepším zájmu aplikovat postup, který navrhoval jeho (městským soudem ustanovený) opatrovník – Úřad městské části Praha 18 – ve zprávě ze dne 26. 10. 2022, tedy svěření do péče otce, kde dle opatrovníka panují větší míra důslednosti a jasná pravidla (č. l. 1323). Nezkoumal ani otázku, zda by mohla lépe fungovat nová dohoda přijatá rodiči nezletilého v říjnu 2022, dle které by se sourozenci v péči rodičů střídali a byli spolu méně dní (od středy do neděle), či zda by bylo možné a vhodné svěřit nezletilého do péče jiné osoby, a ani neřešil, jak dále (po odejmutí nezletilého z péče rodičů) zlepšit situaci v rodině nezletilých.

33. Ústavní soud konstantně zdůrazňuje [např. nález ze dne 3. 11. 2016 sp. zn. I. ÚS 1764/16 (N 207/83 SbNU 289)], že základem rodinných vazeb je tradičně pouto pokrevního příbuzenství mezi členy rodiny; péče o děti se tak uskutečňuje primárně v rámci biologické rodiny [nález ze dne 20. 2. 2007 sp. zn. II. ÚS 568/06 (N 33/44 SbNU 399)], a že svěření dítěte do péče jiné osoby musí mít přednost před péčí nerodinnou, zajišťovanou v ústavech nebo

v jiných zařízeních ústavního typu (srov. § 953 občanského zákoníku). V odůvodnění napadeného usnesení obvodního soudu absentuje informace, zda existují v rodině nezletilého i jiné osoby, kterým by nezletilý mohl být v případě důvodů pro jeho odnětí z péče svěřen, než prarodiče. V případě prarodičů je obvodním soudem uvedeno toliko, že obvodní soud má za to, že jsou do sporu mezi rodiči zataženi, ale neuvádí, proč by nebylo vhodné nezletilého do jejich péče umístit ani z jakých důkazů dospěl k takovému závěru. Lze dodat, že se obvodní soud nezabýval ani podmínkami, za kterých by byl dle jeho přesvědčení návrat nezletilého do péče rodičů možný (co by měli rodiče konkrétně dělat, aby jim syn mohl být opětovně svěřen do péče).

34. Pokud ze zprávy základní školy po umístění nezletilého do dětského domova plyne, že se nezletilý zlepšil ve školní přípravě, je nutné připomenout, že důvodem pro odnětí dítěte z péče rodičů nemůže být pouze skutečnost, že by dítě bylo možno umístit do prostředí vhodnějšího pro jeho výchovu [viz např. nálezy Ústavního soudu ze dne 19. 6. 2018 sp. zn. III. ÚS 1265/16 (N 114/89 SbNU 723) a sp. zn. IV. ÚS 2244/09, bod 42, či shora citované rozsudky velkého senátu ESLP ve věcech *K. a T. proti Finsku*, § 173 a 178, a *Kutzner proti Německu*, § 69 a 76]. Jak již Ústavní soud uvedl v nálezu ze dne 13. 9. 2022 sp. zn. III. ÚS 3146/21, odnětí dítěte nelze akceptovat v případě, že v biologické rodině dítěti nehrozí vážná a konkrétní rizika, neboť s tímto odůvodněním by bylo možné odejmout tisíce dětí a svěřit je „lepším rodičům“. Takový postup je rozporný se základními právy i zákonem.

35. Obvodní soud navíc zcela pomíjí participační práva nezletilého vedlejšího účastníka. Ke zjištění názoru nezletilého na předmět řízení (např. na umístění do dětského domova) obvodním soudem nedošlo (viz protokoly z jednání ze dne 22. 9. 2022 na č. l. 1218, ze dne 11. 10. 2022 na č. l. 1288, ze dne 31. 10. 2022 na č. l. 1335). Pokud obvodní soud uvádí, že nezletilý byl slyšen dne 7. 10. 2022, kdy s ním byl učiněn pohovor soudní sociální pracovnicí M. na základní škole za přítomnosti i asistentky nezletilého, nelze takový postup vzít jako zjištění názoru nezletilého v předmětném řízení. Ze záznamu z pohovoru (č. l. 1273 a 1274) s nezletilým je patrné, že se šetření týkalo rodiny nezletilého (např. kdo koho vodí do školy v průběhu střídavé péče, vztahy mezi sourozenci) a plnění školních úkolů u rodičů, případně zájmu nezletilého o počítače a hodinky sociální pracovnice obvodního soudu. Rozhovory s nezletilými vedené orgánem sociálně-právní ochrany dětí založené ve spise se týkaly výlučně poměrů v rodině, střídavé péče (srov. „Záznam z osobního pohovoru s dětmi a rodiči“ ze dne 26. 9. 2022 na č. l. 1280, kdy oba, nezletilý Jan i jeho sestra Jitka, uvedli, že jim režim střídání vyhovuje a že nechtějí nic měnit). Nezletilý tak dle Ústavního soudu (shodně viz vyjádření kolizního opatrovníka v řízení o ústavní stížnosti) nebyl ze strany státních orgánů nijak dopředu informován o tom, že soud zvažuje jeho umístění do ústavního zařízení.

36. Tím, že obvodní soud řádně neposoudil, zda je v nejlepším zájmu nezletilého vedlejšího účastníka jeho umístění do dětského domova, nezjišťoval ani jeho názor na danou situaci a nevěnoval pozornost jeho vhodnému poučení, porušil právo stěžovatelky i nezletilého vedlejšího účastníka na soudní ochranu (čl. 36 odst. 1 Listiny a čl. 6 odst. 1 Úmluvy) ve spojení s právem na ochranu před neoprávněným zasahováním do rodinného života a na výchovu dětí (čl. 10 odst. 2, čl. 32 odst. 4 Listiny a čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte). Výše uvedeným postupem došlo i k porušení práva nezletilého na účast na řízení, které se jej týká, zakotvené v čl. 12 odst. 2 Úmluvy o právech dítěte.

37. Ústavní soud pouze doplňuje, že řízení bylo stiženo celou řadou vad, které měly za důsledek porušení práv nezletilého. Kromě toho, že obvodní soud opomněl interpretovat použitá ustanovení prizmatem nejlepšího zájmu dítěte a téměř rezignoval na participaci nezletilého na řízení, lze připomenout (viz body 4 a 5), že obvodní soud nejprve v řízení ustanovil nezletilému za opatrovníka Městskou část Praha 8, odbor sociálních věcí, tedy orgán sociálně-právní ochrany dětí, který podal návrh na zahájení předmětného řízení a navrhoval jeho umístění v ústavní péči. Takový postup je však rozporný s § 469 odst. 2 z. ř. s. a odporuje

i požadavkům ESLP, který označuje za „politováníhodné“ ustanovit dětem jako opatrovníka orgán, který podal návrh na svěření dětí do ústavní výchovy – srov. rozsudek *Havelka a ostatní proti České republice* ze dne 21. 6. 2007, č. stížnosti 23499/06, § 62). Tento protizákonný postup následně napravil městský soud usnesením č. j. 70 Co 297/2022-1158 ze dne 5. 9. 2022, kdy ustanovil opatrovníkem nezletilého Městskou část Praha 18. Praktické důsledky nesprávného postupu se projevily například i v tom, že obvodní soud dopředu nezajistil volné místo v dětském domově, do kterého nezletilého předběžným opatřením umístil (viz zprávu opatrovníka nezletilého na č. l. 1399, který upozorňuje, že obvodní soud pouze ověřil volnou kapacitu, ale místo „nezarezervoval“), což vedlo k umístění nezletilého do bytu s téměř dospělými chlapci, přičemž na nevhodnost umístění nezletilého upozorňoval i opatrovník nezletilého v řízení o ústavní stížnosti ve svém vyjádření. Ústavní soud dále upozorňuje, že nezletilý byl umístěn do dětského domova obvodním soudem „do právní moci rozhodnutí ve věci samé“, avšak v době trvání předběžného opatření po dobu 5 měsíců nebyly ve věci konány žádné kroky k nápravě situace v rodině nezletilého, a dle stavu spisu, který Ústavní soud obdržel dne 6. 4. 2023, nebylo ve věci ani nařízeno další jednání (změna je patrná z vyjádření vedlejšího účastníka ze dne 14. 4. 2023, který informoval o tom, že obvodní soud plánuje vyslechnout oba nezletilé a že ve věci bylo nařízeno jednání, což plyne i ze žádosti obvodního soudu ze dne 13. 4. 2023 o vrácení spisu).

38. K napadenému usnesení městského soudu Ústavní soud uvádí, že městský soud zcela rezignoval na povinnosti plynoucí z odvolacího přezkumu rozhodnutí o umístění dítěte do ústavní péče, neboť nijak nezjišťoval názor nezletilého ani se nezabýval možností návratu nezletilého do rodinného prostředí. Městský soud nezletilého nijak nekontaktoval, vyšel pouze ze zprávy opatrovníka a informací od otce nezletilého. K tomu Ústavní soud dodává [jak již učinil v obdobném případě např. v nálezu ze dne 29. 11. 2022 sp. zn. IV. ÚS 412/22 (N 143/115 SbNU 141), na který v řízení o odvolání proti usnesení obvodního soudu odkazovala stěžovatelka], že s ohledem na věk nezletilého, kterému bylo v době vydání napadených usnesení téměř 11 let, nelze pro účely rozhodování o odnětí dítěte z péče rodičů a jeho umístění do zařízení ústavního typu nahradit výslech nezletilého zprostředkovaným zjištěním jeho názoru, například prostřednictvím školského zařízení [srov. i nález ze dne 19. 6. 2018 sp. zn. III. ÚS 1265/16 (N 114/89 SbNU 723)], a připomíná, že soud má rovněž povinnost nezletilého poučit o všech aspektech řízení. Opětovně tak Ústavní soud konstatuje, že i postupem městského soudu a napadeným usnesením městského soudu došlo k porušení práva nezletilého vedlejšího účastníka na účasti na řízení, které se jej týká, zakotveného v čl. 12 odst. 2 Úmluvy o právech dítěte, neboť městský soud s nezletilým nijak nekomunikoval.

39. Městský soud dále nezohlednil odkaz stěžovatelky na závěry (v té době čerstvého) nálezu ze dne 29. 11. 2022 sp. zn. IV. ÚS 412/22, kterým Ústavní soud konstatoval, že tím, že obecný „soud řádně neposoudil, zda je v nejlepším zájmu nezletilého vedlejšího účastníka jeho umístění do [zařízení ústavní péče], a tím i zachování dosavadního svěření do péče, ani jeho názor na danou situaci a nevěnoval pozornost vhodnému poučení, porušil právo stěžovatele i nezletilého vedlejšího účastníka na soudní ochranu (čl. 36 odst. 1 Listiny a čl. 6 odst. 1 Úmluvy) ve spojení s právem na ochranu před neoprávněným zasahováním do rodinného života a na výchovu dětí (čl. 10 odst. 2, čl. 32 odst. 4 Listiny a čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte)“. Nerespektování závěrů nálezu Ústavního soudu pak městský soud odůvodnil tím, že „[p]okud matka poukazovala na nejnověji vydaný nález Ústavního soudu ze dne 29. 11. 2022 sp. zn. IV. ÚS 412/22, je zřejmé, že byl vydán nikoli jako reakce na rozhodnutí o předběžném opatření, ale ve věci samé, kde platí zcela jiný režim“ (odst. 13 usnesení městského soudu). Závěry nálezu ze dne 29. 11. 2022 sp. zn. IV. ÚS 412/22 jsou však zjevně aplikovatelné i na nyní posuzovanou věc, neboť se v tomto nálezu Ústavní soud „zabýval naplněním zákonných předpokladů pro umístění nezletilého do výchovného ústavu a jeho držení v něm“. Lze dodat, že městský soud nijak nereagoval ani na zprávu primářky dětské psychiatrie ze dne 14. 11.

2022, kterou stěžovatelka přiložila do svého odvolání proti předběžnému opatření obvodního soudu, z které plyne, že umístění nezletilého v ústavní péči může vést ke zhoršení psychického stavu.

40. Městský soud dále bez bližšího zkoumání nutnosti držení nezletilého v ústavní péči nevyhověl ani návrhu vedlejšího účastníka (otce nezletilého) na zkrácení předběžného opatření. V odůvodnění napadeného usnesení uvedl, že „pokud se v rámci řízení (např. vyplynou ze znaleckého posudku) objeví skutečnosti svědčící o tom, že potřeba zatímního umístění nezletilého v dětském domově již není naléhavá, mohou rodiče či kolizní opatrovník podat návrh na zrušení předběžného opatření, případně je soud může zrušit i z vlastní iniciativy“. Jak již Ústavní soud opakovaně zdůraznil [srov. nález ze dne 3. 11. 2016 sp. zn. I. ÚS 1764/16 (N 207/83 SbNU 289)], rozhodující orgány by tedy měly postupovat tak, aby se prioritně zabývaly možností ponechání či návratu dítěte do péče jeho biologických rodičů, což je také zdůrazňováno v judikatuře ESLP (např. rozsudek ESLP ve věci *Wallová a Walla proti České republice* ze dne 26. října 2006 č. 23848/04, rozsudek ESLP ve věci *Keegan proti Irsku* ze dne 26. května 1994 č. 16969/90 či rozsudek ESLP ve věci *C. proti Finsku* ze dne 9. května 2006 č. 18249/02). Oddělení rodičů a dětí je chápáno jako krajní možnost, k níž by mělo být přistoupeno až po náležitém zvážení, že jiná – mírnější – alternativní opatření na podporu rodiny by nebyla dostatečná [nález ze dne 20. 7. 2010 sp. zn. IV. ÚS 2244/09 (N 146/58 SbNU 227)]. Tím, že městský soud řádně neposoudil, zda je v nejlepším zájmu nezletilého vedlejšího účastníka jeho setrvání v dětském domově, nezjišťoval ani jeho názor na danou situaci a nevěnoval pozornost jeho vhodnému poučení, porušil právo stěžovatelky i nezletilého vedlejšího účastníka na soudní ochranu (čl. 36 odst. 1 Listiny a čl. 6 odst. 1 Úmluvy) ve spojení s právem na ochranu před neoprávněným zasahováním do rodinného života a na výchovu dětí (čl. 10 odst. 2, čl. 32 odst. 4 Listiny a čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte).

41. Ústavní soud – s ohledem na princip minimalizace svých zásahů do činnosti (pravomoci) jiných orgánů – nikterak nepředjímá výsledek řízení o uložení výchovného opatření, změně výchovy a výživy, úpravě styku, svěření do péče třetí osoby, zbavení rodičovské odpovědnosti a nařízení ústavní výchovy nezletilých (nezletilého syna a dcery stěžovatelky). Jak již bylo uvedeno, je povinností obvodního soudu, aby zkoumal nejlepší zájem obou nezletilých dětí a aby si opatřil s ohledem na jejich věk a kognitivní vlastnosti jejich vlastní vyjádření, stejně aby vyšel z odborného znaleckého posudku, který byl ve věci vyžádán.

42. Na závěr lze uvést doporučení, která uvedl opatrovník nezletilého v řízení o ústavní stížnosti ve svém vyjádření ze dne 30. 3. 2023: „Opatrovník navrhuje, aby se obecný soud v řízení zaměřil na doporučení či nařízení takové odborné pomoci rodině, která se zaměřuje na práci s celým rodinným systémem. Pokud je důvodem umístění dítěte do ústavní péče rodičovský konflikt, třeba primárně sanovat vztahy mezi rodiči pro vzájemné uznání svých rodičovských kompetencí a deeskalaci konfliktu, dále též mezi rodiči a dětmi a mezi oběma dětmi navzájem. Jelikož i vztah mezi sourozenci se zdá být natolik narušen, že nelze tyto vyloučit z poskytované odborné pomoci.“

43. Z výše uvedených důvodů Ústavní soud dospěl k závěru, že napadeným usnesením obvodního soudu a napadeným usnesením městského soudu byla porušena základní práva stěžovatelky a druhého vedlejšího účastníka (nezletilého), proto ústavní stížnosti vyhověl a podle § 82 odst. 2 písm. a) a odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu napadená rozhodnutí zrušil.

Č. 71
Právo vyjádřit se k (ne)uplatnění moderačního oprávnění podle § 150 občanského soudního řádu (sp. zn. III. ÚS 3138/22 ze dne 26. dubna 2023)

Z práva na soudní ochranu (spravedlivý proces) vyplývá povinnost soudu vytvořit pro účastníky řízení procesní prostor k tomu, aby se vyjádřili i k eventuálnímu uplatnění moderačního práva podle § 150 o. s. ř., pakliže obecný soud takový postup případně zvažuje. Rovněž je právem účastníků řízení, aby vznášeli tvrzení či důkazní návrhy, které by mohly aplikaci tohoto ustanovení ovlivnit.

Postupem krajského soudu, který před svým rozhodnutím nedal najevo, že uvažuje o použití § 150 o. s. ř., a nevytvořil tak procesní prostor k tomu, aby se stěžovatelka mohla vyjádřit k eventuálnímu uplatnění moderačního práva, ani nezjišťoval majetkové a sociální poměry stěžovatelky, došlo k porušení základního práva stěžovatelky na spravedlivý (řádný) proces podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy senátu Jiřího Zemánka (soudce zpravodaj) a soudců Ludvíka Davida a Vojtěcha Šimíčka o ústavní stížnosti Ivony Krampulzové, zastoupené Mgr. Jindřichem Skácelem, advokátem, sídlem Zachova 633/4, Brno, proti výroku I bodu b) a výroku II rozsudku Krajského soudu v Brně ze dne 9. června 2022 č. j. 14 Co 251/2021-493, za účasti Krajského soudu v Brně jako účastníka řízení a Marka Zemčíka, zastoupeného JUDr. Oldřichem Navrátilem, advokátem, sídlem Svatoborská 363/11, Kyjov, jako vedlejšího účastníka řízení, takto:

I. Výrokem I bodem b) a výrokem II rozsudku Krajského soudu v Brně ze dne 9. června 2022 č. j. 14 Co 251/2021-493 bylo porušeno právo stěžovatelky na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

II. Rozsudek Krajského soudu v Brně ze dne 9. června 2022 č. j. 14 Co 251/2021-493 se proto ve výroku I bodu b) a ve výroku II ruší.

Odůvodnění

I. Skutkové okolnosti případu a obsah napadeného rozhodnutí

1. Stěžovatelka se ústavní stížností domáhá zrušení výroků v záhlaví uvedeného rozhodnutí s tvrzením, že jím bylo porušeno její základní právo na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“), resp. podle čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva“), jakož i právo na ochranu vlastnictví podle čl. 11 odst. 1 Listiny.

2. Vedlejší účastník řízení (žalobce) se žalobou domáhal po stěžovatelce (žalované) zaplacení částky ve výši 271 880 Kč s příslušenstvím z titulu vydání bezdůvodného obohacení,

které mělo spočívat v úhradě, resp. provedení stavebních prací poskytnutých stěžovatelce při výstavbě jejího rodinného domu.

3. Okresní soud v Břeclavi (dále jen „okresní soud“) rozsudkem ze dne 22. 9. 2021 č. j. 11 C 269/2017-459 žalobu zamítl (výrok I) a vedlejšímu účastníkovi řízení uložil povinnost nahradit stěžovatelce náklady řízení ve výši 110 492,20 Kč (výrok II).

4. Proti rozsudku okresního soudu ve věci samé se odvolal vedlejší účastník řízení a proti výroku o náhradě nákladů řízení podala odvolání stěžovatelka. Krajský soud v Brně (dále jen „krajský soud“) rozsudkem ze dne 9. 6. 2022 č. j. 14 Co 251/2021-493 rozsudek okresního soudu ve věci samé potvrdil [výrok I bod a)], ale změnil jej ve výroku o náhradě nákladů řízení tak, že žádný z účastníků řízení nemá právo na náhradu nákladů řízení [výrok I bod b)]. Dále rozhodl, že žádný z účastníků řízení nemá právo na náhradu nákladů odvolacího řízení (výrok II). Žaloba ve věci samé byla zamítnuta, neboť plnění poskytnuté stěžovatelce vedlejším účastníkem řízení, kteří si byli v době poskytnutého plnění vzájemně blízcí (žili v družském vztahu), považoval krajský soud za projev společenské úsluhy (srov. § 2060 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník).

5. Krajský soud změnil rozhodnutí okresního soudu toliko ve výroku o náhradě nákladů řízení. Zatímco okresní soud přiznal stěžovatelce na základě úspěchu ve věci plnou náhradu nákladů řízení podle § 142 odst. 1 zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, (dále též jen „o. s. ř.“), krajský soud dospěl k závěru, že stěžovatelce nemůže být přiznána náhrada nákladů řízení s ohledem na důvody zvláštního zřetele hodné (viz § 150 o. s. ř.). Tyto důvody spatřoval krajský soud v tom, že vedlejší účastník řízení poskytoval plnění stěžovatelce na základě očekávání, že se projeví (dostane smysl) v podobě společného bydlení v jím stavěném stěžovatelčině rodinném domě. Za situace, kdy právní posouzení věci v rámci družského poměru (vedlejší účastník řízení měl mj. vyživovací povinnost k jejich společnému nezletilému synovi, který byl svěřen do péče stěžovatelky) bylo sporné, dospěl krajský soud s ohledem na konkrétní okolnosti dané věci k závěru, že by bylo nepřiměřenou tvrdostí vůči vedlejšímu účastníkovi řízení, pokud by měl hradit stěžovatelce i náklady řízení.

II. Argumentace stěžovatelky

6. Stěžovatelka v ústavní stížnosti namítá porušení svých shora uvedených ústavně zaručených práv. Brojí toliko proti výrokům rozsudku krajského soudu, které se týkají náhrady nákladů řízení. Poukazuje na to, že krajský soud sice potvrdil rozsudek okresního soudu ve věci samé, ale o nákladech řízení rozhodl zcela odlišně (žádnému z účastníků řízení jejich náhradu s ohledem na § 150 o. s. ř. nepřiznal), aniž by jakkoliv zjišťoval majetkové poměry účastníků řízení. Především však stěžovatelka namítá, že k moderačnímu právu soudu se nemohla vůbec vyjádřit ani netušila, že o něm krajský soud vůbec uvažuje. Zdůrazňuje, že moderace podle § 150 o. s. ř. představuje mimořádný institut, který vybočuje ze stěžejního principu ovládajícího sporné řízení, což je princip úspěchu ve věci. Podle stěžovatelky má soud při moderaci náhrady nákladů řízení kromě zvažování sociální situace a zdravotního stavu hodnotit především chování neúspěšného účastníka v průběhu řízení i před jeho zahájením a dopad do majetkové sféry úspěšného účastníka řízení (tedy nejen toho, v jehož prospěch se má moderační právo použít). Krajský soud při aplikaci § 150 o. s. ř. přehlédl, že to byla stěžovatelka, která poskytla vedlejšímu účastníkovi řízení bezúročnou půjčku ve výši 250 000 Kč na 20 let, kterou použil na rekonstrukci svého domu a z níž dosud nic nezaplatil. V tomto světle se stěžovatelce jeví postup krajského soudu vůči ní jako nerovný. Na jedné straně totiž považuje krajský soud za nepřiměřeně tvrdé, pokud by měl vedlejší účastník řízení platit stěžovatelce náklady řízení v situaci, kdy uvedl, že právní posouzení vzájemných plnění v rámci družského vztahu je obecně sporné, ale na druhé straně společenskou úsluhu ve formě poskytnuté půjčky bere za prokázanou. Moderaci náhrady nákladů řízení považuje za nepřiměřeně tvrdou a nespravedlivou. Dále namítá neprovedení důkazů osvědčujících aplikaci § 150 o. s. ř.

Stěžovatelka krajskému soudu konečně vytýká, že nevytvořil stěžovatelce (ale ani vedlejšímu účastníkovi řízení) procesní prostor, aby se vyjádřili k případné moderaci, ačkoliv tak učinit měl [srov. nález Ústavního soudu ze dne 21. 5. 2008 sp. zn. II. ÚS 814/08 (N 97/49 SbNU 451) nebo ze dne 11. 10. 2016 sp. zn. IV. ÚS 899/15 (N 187/83 SbNU 71); všechna rozhodnutí Ústavního soudu jsou dostupná na http://nalus.usoud.cz]. Krajský soud v části rozhodnutí o nákladech řízení nenaplnil legitimní očekávání stěžovatelky a vydal překvapivé rozhodnutí, čímž taktéž porušil právo na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny.

III. Vyjádření účastníka, replika stěžovatelky

7. Ústavní soud zaslal ústavní stížnost k vyjádření účastníkovi řízení (krajskému soudu) a vedlejšímu účastníkovi řízení a od okresního soudu si rovněž vyžádal příslušný spis (sp. zn. 11 C 269/2017).

8. Krajský soud ve vyjádření k ústavní stížnosti zcela odkázal na odůvodnění svého rozsudku, přičemž vyslovil přesvědčení, že neporušil právo stěžovatelky na soudní ochranu či spravedlivý proces ani žádné jiné ústavně zaručené právo.

9. Vedlejší účastník řízení se nejprve vyjadřuje k věci samé. Nesouhlasí s výsledkem sporu a vydanými rozhodnutími je zklamán. K tomu podotýká, že stěžovatelce poskytl plnění (stavební práce) s očekáváním, že budou spolu a s jejich synem v nově postaveném domě žít. Toto nepovažuje za běžnou okolnost a ani za obvyklou společenskou úsluhu. Vedlejší účastník řízení naopak souhlasí s názorem krajského soudu, že právní posouzení vzájemných plnění v rámci družského poměru je obecně sporné. Rozhodnutí o nepřiznání náhrady nákladů řízení stěžovatelce je podle jeho názoru dostatečně odůvodněno. Taktéž úvaha krajského soudu o aplikaci § 150 o. s. ř. je přiléhavá, neboť jde o výjimečný případ a jsou zde důvody hodné zvláštního zřetele. Krajský soud své rozhodnutí také náležitě a přesvědčivě odůvodnil, jak vyplývá z judikatury Ústavního soudu, a to zejména z nálezu ze dne 30. 10. 2014 sp. zn. II. ÚS 2417/13 (N 199/75 SbNU 239). Podanou ústavní stížnost považuje za zjevně neopodstatněnou.

10. Stěžovatelka v replice k vyjádření účastníka a vedlejšího účastníka řízení zdůrazňuje, že byla v rozhodném období soudního sporu v nedobré ekonomické situaci vzhledem ke své nezaměstnanosti, kterou v příloze dokládá potvrzeními úřadu práce. Tíživou ekonomickou situaci stěžovatelky (samoživitelky) přitom krajský soud nezjišťoval (nezohlednil ji) a nezohlednil ani další okolnosti případu – zejména poskytnutí bezúročné půjčky vedlejšímu účastníkovi řízení. Byla porušena i zásada legitimního očekávání, neboť ve věci nákladů řízení bylo rozhodnuto svévolně. V tomto případě byla porušena práva stěžovatelky ještě flagrantněji než v nálezu ze dne 24. 2. 2021 sp. zn. I. ÚS 2890/20 (N 40/104 SbNU 412) vydaném v obdobné věci. Závěrem stěžovatelka požádala o přiznání náhrady nákladů řízení před Ústavním soudem.

IV. Procesní předpoklady řízení před Ústavním soudem

11. Ústavní soud posoudil splnění procesních předpokladů řízení a shledal, že ústavní stížnost byla podána včas oprávněnou stěžovatelkou, která byla účastnicí řízení, v němž bylo vydáno soudní rozhodnutí napadené ústavní stížností, a Ústavní soud je k jejímu projednání příslušný; stěžovatelka je právně zastoupena v souladu s § 29 až 31 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“) a ústavní stížnost je přípustná, neboť stěžovatelka vyčerpala všechny zákonné procesní prostředky k ochraně svých práv (§ 75 odst. 1 zákona o Ústavním soudu *a contrario*). V této souvislosti Ústavní soud dodává, že dovolání stěžovatelky pouze proti výroku o náhradě nákladů řízení, proti němuž směřuje ústavní stížnost, by nebylo přípustné [viz § 238 odst. 1 písm. h) o. s. ř.] a vedlejší účastník řízení dovolání ve věci samé nepodal.

12. Ústavní soud v souladu s § 44 zákona o Ústavním soudu uvážil, že ve věci není třeba konat ústní jednání, neboť by nijak nepřispělo k dalšímu, resp. hlubšímu objasnění věci, než jak

se s ní seznámil z vyžádaného spisu a z písemných úkonů stěžovatelky a účastníka a vedlejšího účastníka řízení. Nenařízení ústního jednání odůvodňuje i skutečnost, že Ústavní soud nepovažoval ani za potřebné provádět dokazování.

V. Posouzení opodstatněnosti ústavní stížnosti

13. Ústavní soud předesílá, že není součástí soustavy soudů [čl. 91 odst. 1 Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“)] a nepřísluší mu oprávnění vykonávat dozor nad rozhodovací činností obecných soudů. Do rozhodovací činnosti soudů je Ústavní soud v řízení o ústavní stížnosti podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy oprávněn zasáhnout pouze tehdy, byla-li pravomocným rozhodnutím těchto orgánů porušena ústavně zaručená základní práva nebo svobody stěžovatele.

V. a) Obecná východiska

14. V ústavní stížnosti stěžovatelka brojí toliko proti výroku o náhradě nákladů řízení, přičemž namítá, že v posuzované věci jednak nebyly dány důvody zvláštního zřetele hodné pro aplikaci § 150 o. s. ř., jednak šlo o překvapivé rozhodnutí, neboť nedostala prostor vyjádřit se k možné aplikaci § 150 o. s. ř.

15. Ústavní soud ve své judikatuře opakovaně konstatoval, že rozhodování o nákladech řízení před obecnými soudy je zásadně doménou těchto soudů. Zobrazují se zde aspekty nezávislého soudního rozhodování. Ústavní soud není tudíž oprávněn v detailech přezkoumávat jednotlivá rozhodnutí těchto soudů o nákladech řízení (srov. např. usnesení ze dne 24. 11. 2005 sp. zn. I. ÚS 457/05). Otázka náhrady nákladů řízení by mohla nabýt ústavněprávní dimenzi toliko v případě extrémního vykročení z pravidel upravujících toto řízení, což by mohlo nastat v důsledku interpretace a aplikace příslušných ustanovení zákona, v nichž by byl obsažen např. prvek svévole. Případy, kdy Ústavní soud ústavní stížnost proti pravomocným rozhodnutím obecných soudů o nákladech řízení připustil k věcnému posouzení, jsou jen výjimečné [např. nálezy Ústavního soudu ze dne 8. 7. 1999 sp. zn. III. ÚS 224/98 (N 98/15 SbNU 17), ze dne 4. 7. 2001 sp. zn. II. ÚS 598/2000 (N 100/23 SbNU 23), ze dne 17. 5. 2001 sp. zn. III. ÚS 727/2000 (N 75/22 SbNU 145), ze dne 24. 5. 2001 sp. zn. III. ÚS 619/2000 (N 79/22 SbNU 165); srov. i usnesení ze dne 10. 1. 2006 sp. zn. I. ÚS 633/05 a další].

16. Výše uvedené závěry Ústavního soudu o omezeném přezkumu problematiky nákladů řízení platí o to více pro rozhodování podle § 150 o. s. ř. Podle tohoto ustanovení soud může výjimečně, jsou-li pro to důvody hodné zvláštního zřetele, náhradu nákladů zcela nebo zčásti nepřiznat. Ustanovení § 150 o. s. ř. obsahuje zvláštní zmírňovací oprávnění soudů, jímž je umožněno rozhodnout o náhradě nákladů řízení jinak, než by odpovídalo výsledku sporu [srov. např. usnesení ze dne 31. 1. 2002 sp. zn. IV. ÚS 37/02 (U 4/25 SbNU 357)].

17. K tomu je třeba uvést, že nejen z textu právní úpravy, ale rovněž i ze zavedené soudní praxe vyplývá obecný požadavek, že úvaha soudu, zda jde o výjimečný případ a zda tu jsou důvody hodné zvláštního zřetele, musí vycházet z posouzení všech okolností konkrétní věci. Typicky jde o majetkové a sociální poměry účastníků řízení [k tomu srov. např. nález ze dne 13. 9. 2006 sp. zn. I. ÚS 191/06 (N 162/42 SbNU 339)]. Součástí tohoto pravidla je mimo jiné posouzení, jaký je možný dopad přiznání či naopak nepřiznání náhrady nákladů řízení u toho kterého účastníka, tj. nejen na straně žalované, ale i na straně žalující.

18. Ústavní soud ve své judikatuře opakovaně zdůrazňuje, že posouzení podmínek použití § 150 o. s. ř. v konkrétní věci je výlučnou záležitostí obecného soudu. Ústavnímu soudu proto zásadně nepřísluší hodnotit, zda jsou dány důvody zvláštního zřetele hodné pro použití daného ustanovení (srov. usnesení ze dne 19. 1. 2006 sp. zn. I. ÚS 389/05). Jde o nezávislé diskreční oprávnění obecných soudů. Na obecném soudu je, aby uvážil, které z ustanovení občanského soudního řádu upravujících přiznání nákladů řízení je nejvhodnější a v souladu se zákonem v konkrétním případě použitelné.

19. Ústavní soud nicméně současně dodává, že úvaha obecného soudu, zda v té které věci jde o tak výjimečný případ, že jsou důvody pro aplikaci uvedeného zákonného ustanovení naplněny, musí být v soudním rozhodnutí řádně a přesvědčivě odůvodněna. V postupu, který by nebyl odpovídajícím způsobem vysvětlen, lze spatřovat prvky libovůle a nahodilosti [srov. např. nález ze dne 17. 5. 2001 sp. zn. III. ÚS 727/2000 (N 75/22 SbNU 145), nález ze dne 11. 7. 2006 sp. zn. IV. ÚS 323/05 (N 131/42 SbNU 45) nebo usnesení ze dne 18. 7. 2005 sp. zn. IV. ÚS 397/05]. O takovou libovůli by šlo především tehdy, postupovaly-li by soudy tak, že by své závěry nezdůvodnily vůbec (pouhý formální odkaz na dané ustanovení bez objasnění závěru o jeho použití) či by je zdůvodnily nedostatečně. Pouhý formální odkaz na příslušné ustanovení zákona bez objasnění závěru, ke kterému soud dospěl, by nebyl podle § 157 odst. 2 o. s. ř. (a tedy i ve smyslu práva na soudní ochranu) dostačující.

20. Byť Ústavní soud opakovaně uvádí, že problematika nákladů řízení zpravidla nebude předmětem ústavní ochrany, neboť samotný spor o náhradu nákladů řízení, i když se může citelně dotknout některého z účastníků řízení, nedosahuje intenzity zakládající porušení základních práv a svobod, vyslovuje současně názor, že rozhodování o nákladech soudního řízení je integrální součástí soudního řízení jako celku [srov. např. nález ze dne 12. 5. 2004 sp. zn. I. ÚS 653/03 (N 69/33 SbNU 189)], a proto i na tuto část řízení dopadají postuláty spravedlivého procesu, jejichž součástí je princip rovnosti účastníků řízení. Princip rovnosti stran či princip rovnosti zbraní podle čl. 37 odst. 3 Listiny a čl. 6 odst. 1 Úmluvy je konkretizován v § 18 o. s. ř. a v podmínkách tohoto zákona se promítá do řady jeho ustanovení. Pro obecné soudy z něj vyplývá mimo jiné povinnost vytvořit pro účastníky řízení procesní prostor k tomu, aby se vyjádřili k tvrzením protistrany, přičemž soud je při rozhodování povinen vypořádat se se všemi tvrzeními účastníků i provedenými důkazy [srov. nález ze dne 30. 8. 2016 sp. zn. IV. ÚS 3664/15 (N 159/82 SbNU 505)].

21. V nálezu ze dne 6. 2. 2007 sp. zn. II. ÚS 828/06 (N 26/44 SbNU 309) Ústavní soud dále precizoval svůj náhled na procesní podmínky aplikace § 150 o. s. ř. Podle tohoto nálezu je součástí práva na spravedlivý (řádný) proces vytvoření prostoru pro to, aby účastník řízení mohl účinně uplatňovat námitky a argumenty, které jsou způsobilé ovlivnit rozhodování soudu a s nimiž se soud musí v rozhodnutí náležitě vypořádat. Tento požadavek (vyplývající v obecné rovině z práva na fair proces) je třeba uplatnit též při rozhodování soudu o náhradě nákladů řízení, které je integrální součástí soudního řízení jako celku. Jinak řečeno, z práva na spravedlivý proces plyne povinnost soudu vytvořit pro účastníky řízení procesní prostor k tomu, aby se vyjádřili i k eventuálnímu uplatnění moderačního práva podle § 150 o. s. ř., pokud obecný soud takový postup případně zvažuje, a vznášeli případná tvrzení či důkazní návrhy, které by mohly aplikaci tohoto ustanovení ovlivnit. Tato povinnost je naléhavější v odvolacím řízení, kdy po přijetí rozhodnutí již účastník řízení nemá procesní nástroj, jak své námitky uplatnit, na rozdíl od rozhodnutí nalézacího soudu, kdy lze námitky vznést alespoň *ex post* v odvolání. Takový postup odvolacího soudu vede k situaci, kdy je účastník řízení nucen vznášet takové námitky poprvé až v řízení před Ústavním soudem, které je však ze své povahy zaměřeno na posuzování jiných skutečností, než jsou okolnosti umožňující aplikaci § 150 o. s. ř., a z jiných hledisek, než jsou hlediska podústavního práva [srov. též nález ze dne 25. 8. 2015 sp. zn. II. ÚS 3550/13 (N 154/78 SbNU 335), nález ze dne 25. 8. 2015 sp. zn. I. ÚS 1593/15 (N 156/78 SbNU 353), nález ze dne 2. 4. 2015 sp. zn. II. ÚS 2994/14 (N 70/77 SbNU 73) a další].

22. V nálezu ze dne 11. 3. 2014 sp. zn. Pl. ÚS 46/13 (N 29/72 SbNU 337) Ústavní soud uvedl, že právo vyjádřit se k průběhu řízení a právo na předvídatelné rozhodnutí náleží k základním atributům práva na spravedlivý proces (srov. § 1, 5, 6, § 18 odst. 1, § 123 o. s. ř.), zejména jde-li o kontradiktorní řízení. Uvedené se týká i rozhodování o nákladech řízení, zejména má-li být použit výjimečný § 150 o. s. ř., podle něhož, jsou-li tu důvody hodné zvláštního zřetele, nemusí soud výjimečně náhradu nákladů řízení zcela nebo zčásti přiznat.

Pro naplnění práva na spravedlivý proces je nezbytné, aby odvolací soud poučil účastníky o možném použití moderačního práva podle § 150 o. s. ř., a v souladu s judikaturou Ústavního soudu tak poskytl účastníkům řízení prostor, aby se k eventualitě aplikace uvedeného ustanovení vyjádřili.

23. Obdobně v nálezu ze dne 6. 2. 2018 sp. zn. I. ÚS 3237/17 (N 21/88 SbNU 285) Ústavní soud konstatoval, že zamýšlí-li obecný soud použití moderačního práva podle § 150 o. s. ř., musí vytvořit účastníkům řízení procesní prostor k tomu, aby mohli účinně uplatňovat námitky a argumenty, které jsou způsobilé ovlivnit rozhodování soudu a s nimiž se soud musí v rozhodnutí náležitě vypořádat. Přitom požadavek na řádné poučení se projevuje naléhavěji právě v průběhu odvolacího řízení, neboť po přijetí rozhodnutí odvolacího soudu již účastník řízení zpravidla nemá žádnou procesní cestu k uplatnění svých námitek [srov. též nález ze dne 23. 3. 2021 sp. zn. IV. ÚS 998/20 (N 57/105 SbNU 148), nález ze dne 6. 3. 2020 sp. zn. II. ÚS 3539/19 (N 44/99 SbNU 69), nález ze dne 5. 11. 2019 sp. zn. I. ÚS 1317/19 (N 185/97 SbNU 26), nález ze dne 2. 7. 2018 sp. zn. I. ÚS 277/18 (N 119/90 SbNU 25), nález ze dne 31. 5. 2016 sp. zn. II. ÚS 1605/15 (N 95/81 SbNU 555), nález ze dne 25. 8. 2015 sp. zn. I. ÚS 1593/15 (N 156/78 SbNU 353), nález ze dne 28. 5. 2013 sp. zn. II. ÚS 2570/10 (N 95/69 SbNU 457), nález ze dne 5. 8. 2009 sp. zn. I. ÚS 988/08 (N 177/54 SbNU 225), nález ze dne 6. 2. 2007 sp. zn. II. ÚS 828/06 (N 26/44 SbNU 309) nebo nález ze dne 3. 3. 2009 sp. zn. IV. ÚS 215/09 (N 44/52 SbNU 443)].

24. Konečně ve výše zmiňovaném nálezu sp. zn. I. ÚS 1317/19 Ústavní soud dovodil, že postupem odvolacího soudu, který před svým rozhodnutím nedal nijak najevo, že uvažuje o použití § 150 o. s. ř., a nevytvořil tak procesní prostor k tomu, aby se stěžovatel mohl vyjádřit k eventuálnímu uplatnění moderačního práva, nezjišťoval majetkové a sociální poměry stěžovatele, ačkoliv k zamítnutí žaloby došlo z důvodu jeho oddlužení, a své rozhodnutí o aplikaci moderačního práva dostatečně neodůvodnil, došlo k porušení základního práva stěžovatele na spravedlivý (řádný) proces podle čl. 36 odst. 1 Listiny [srov. též nález ze dne 21. 4. 2009 sp. zn. II. ÚS 3161/08 (N 95/53 SbNU 219)].

V. b) Promítnutí obecných východisek do nyní posuzované věci

25. Vztáhne-li Ústavní soud obecná východiska na nyní posuzovanou věc, dospívá k závěru, že postup krajského soudu nebyl v souladu s těmito východisky. Není sporu o tom, že krajský soud měl v případě zjištění důvodů hodných zvláštního zřetele pravomoc použít moderační ustanovení § 150 o. s. ř., ovšem pouze za předpokladu, že by byla respektována práva daná kontradiktorním charakterem řízení, a účastníci by tak byli výslovně informováni, že soud má v úmyslu § 150 o. s. ř. použít.

26. Požadavkům, které vyplývají z výše naznačené a již poměrně rozsáhlé judikatury Ústavního soudu, však krajský soud v nyní posuzované věci nevyhověl a podmínkám pro moderační postup podle § 150 o. s. ř. nedostál, přestože obecné soudy jsou judikaturou Ústavního soudu vázány. Předně nelze přehlédnout, že stěžovatelka byla v řízení zcela úspěšná (žaloba vedlejšího účastníka řízení byla zamítnuta), což se promítlo i do rozhodnutí okresního soudu o náhradě nákladů řízení (stěžovatelce byla přiznána náhrada nákladů řízení před okresním soudem na základě úspěchu ve věci podle § 142 odst. 1 o. s. ř.). Odvolání proti rozsudku okresního soudu, ovšem toliko proti nákladům řízení, podala stěžovatelka, a to z důvodu navýšení jejich náhrady o jeden úkon právní služby spočívající v účasti právního zástupce stěžovatelky při mediačním jednání účastníků řízení (tento návrh však v průběhu odvolacího řízení vzala zpět). Vedlejší účastník řízení se odvolal proti rozsudku ve věci samé. Ohledně náhrady nákladů řízení však jeho odvolání (viz č. l. 463 a 464 vyžádaného spisu) neobsahovalo žádnou zmínku.

27. Z odůvodnění rozsudku krajského soudu ani z obsahu spisu vedeného u okresního soudu sp. zn. 11 C 269/2017 neplyne, že by krajský soud dal účastníkům řízení najevo, že

uvažuje o aplikaci § 150 o. s. ř., a dal jim prostor k tomu, aby se k jím zamýšlené aplikaci § 150 o. s. ř. mohli vyjádřit. Krajský soud neučinil vůči účastníkům řízení v této souvislosti žádnou výzvu k vyjádření, a to ani v písemné formě, ani při jednání konaném dne 2. 6. 2022, jemuž byli přítomni stěžovatelka, právní zástupce stěžovatelky, vedlejší účastník řízení a jeho právní zástupce (pozn. z jednání u krajského soudu dne 2. 6. 2022 byl podle § 40 odst. 1 o. s. ř. pořízen zvukový záznam, který byl uložen na trvalém nosiči dat s možností jeho přehrání a Ústavní soud si jej přehrál). Při jednání, které se konalo dne 9. 6. 2022, byl pak už jen vyhlášen rozsudek krajského soudu. Povinnost soudu vytvořit stěžovatelce procesní prostor pro uplatnění jejích argumentů pro rozhodnutí o náhradě nákladů řízení tak byla v předmětném případě o to naléhavější, že bylo rozhodováno v odvolacím řízení.

28. Ústavní soud proto s ohledem na výše uvedené dospěl k závěru, že krajský soud nerozhodl o použití § 150 o. s. ř. v souladu s požadavky řádného (spravedlivého) procesu. Postupem krajského soudu, který před svým rozhodnutím nedal najevo, že uvažuje o použití § 150 o. s. ř., a nevytvořil tak procesní prostor k tomu, aby se stěžovatelka mohla vyjádřit k eventuálnímu uplatnění moderačního práva, nezjišťoval ani majetkové a sociální poměry stěžovatelky a své rozhodnutí o aplikaci moderačního práva z tohoto hlediska neodůvodnil dostatečným způsobem, došlo k porušení základního práva stěžovatelky na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny a také práva na spravedlivý proces podle čl. 6 odst. 1 Úmluvy. Zdůvodnění aplikace § 150 o. s. ř. konstatováním, že „právní posouzení vzájemných plnění v rámci družského poměru je obecně sporné“ či že stěžovatelka „nepostupovala s patřičnou mírou opatrnosti“, pokud se s vedlejším účastníkem řízení alespoň neformálně nedohodla na podmínkách poskytování plnění v situaci, kdy plánovali společné bydlení, nepovažuje Ústavní soud za dostačující vysvětlení pro použití důvodů zvláštního zřetele hodných a aplikaci § 150 o. s. ř.

29. Ústavní soud pro úplnost konstatuje, že tímto rozhodnutím nepředjímá rozhodnutí o nákladech řízení, neboť sám neposuzuje okolnosti umožňující aplikaci § 150 o. s. ř. Vzhledem k zrušujícímu nálezu bude ve věci nákladů řízení před soudy obou stupňů opětovně rozhodovat krajský soud, který v případě, že i nadále bude zamýšlet postupovat podle § 150 o. s. ř., vytvoří procesní prostor k vyjádření se k jeho eventuální aplikaci. Teprve následně zváží, zda § 150 o. s. ř. v posuzované věci bude aplikovat, či nikoliv.

30. Další námitky, jež se vztahovaly k samotnému posouzení existence důvodů hodných zvláštního zřetele při aplikaci § 150 o. s. ř. či dalších okolností případu, Ústavní soud nezkoumal. Vyhověním ústavní stížnosti se stěžovatelce otevírá procesní prostor, ve kterém jí krajský soud umožní, aby se před přijetím nového rozhodnutí o náhradě nákladů řízení vyjádřila k uvažované aplikaci § 150 o. s. ř. a uplatnila v tomto směru svoje návrhy a tvrzení včetně tvrzení o jejích majetkových a sociálních poměrech v době rozhodování krajského soudu, se kterými se krajský soud v odůvodnění svého rozhodnutí vypořádá.

31. Ze shora uvedených důvodů dospěl Ústavní soud k závěru, že postupem krajského soudu došlo k zásahu do práva stěžovatelky na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny, resp. k porušení práva na spravedlivý proces podle čl. 6 odst. 1 Úmluvy, a proto ústavní stížnosti vyhověl a napadené části rozhodnutí krajského soudu zrušil [§ 82 odst. 1, odst. 2 písm. a) a odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu].

32. Návrhu stěžovatelky na přiznání náhrady nákladů řízení (zjevně podle § 62 odst. 4 zákona o Ústavním soudu) Ústavní soud nevyhověl. K tomu Ústavní soud uvádí, že pravidlem je úhrada vlastních nákladů řízení samotnými účastníky a vedlejšími účastníky řízení. Podle § 62 odst. 3 zákona o Ústavním soudu totiž platí, že náklady řízení před Ústavním soudem, které vzniknou účastníkovi nebo vedlejšímu účastníkovi, hradí účastník nebo vedlejší účastník, pokud tento zákon nestanoví jinak. Podle § 62 odst. 4 zákona o Ústavním soudu může Ústavní soud v odůvodněných případech, podle výsledků řízení, usnesením uložit některému účastníkovi nebo vedlejšímu účastníkovi, aby zcela nebo zčásti nahradil jinému účastníkovi

nebo vedlejšímu účastníkovi jeho náklady řízení. Ze znění tohoto ustanovení tedy vyplývá, že přiznání náhrady nákladů řízení v řízení před Ústavním soudem je rozhodnutím spíše výjimečným, přicházejícím v úvahu pouze tehdy, odůvodňují-li to zvláštní okolnosti případu. Je ustálenou praxí Ústavního soudu, že uložení povinnosti náhrady nákladů řízení vysloví toliko ve zcela mimořádných a výjimečných případech, např. ji pojímá jako svého druhu sankci vůči tomu účastníkovi řízení, který svým postupem zásah do základního práva vyvolal, a vzhledem k okolnostem případu by tedy měl tímto způsobem nést následky, které vznikly jinému účastníkovi. V nyní posuzované věci nicméně neshledal Ústavní soud důvod pro jejich přiznání, neboť žádné takové výjimečné okolnosti stěžovatelka netvrdila a neshledal je ani sám Ústavní soud.

Č. 72
Náležitosti příkazu k zatčení a evropského zatýkacího rozkazu (sp. zn. IV. ÚS 3290/22 ze dne 26. dubna 2023)

Nejsou-li v příkazu k zatčení uvedeny konkrétní skutečnosti odůvodňující jeho vydání, jde o nepřezkoumatelné rozhodnutí vydané v rozporu s § 69 odst. 2 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů. Takovýmto rozhodnutím je porušen čl. 8 odst. 1, 2 a 4 Listiny základních práv a svobod. O zbavení svobody by totiž bylo rozhodnuto jinak než z důvodů a způsobem, který stanoví zákon.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy senátu Jana Filipa, soudce zpravodaje Pavla Rychetského a soudce Radovana Suchánka o ústavní stížnosti M. D., zastoupeného JUDr. Vojtěchem Mihalíkem, advokátem, sídlem Bezručova 1896/90, Mikulov, proti příkazu k zatčení Krajského soudu v Brně ze dne 6. října 2022 č. j. 48 T 8/2020-1691 a evropskému zatýkacímu rozkazu Krajského soudu v Brně ze dne 6. října 2022 č. j. 48 T 8/2020-1692, za účasti Krajského soudu v Brně jako účastníka řízení, takto:

I. Příkazem k zatčení Krajského soudu v Brně ze dne 6. října 2022 č. j. 48 T 8/2020-1691 a evropským zatýkacím rozkazem Krajského soudu v Brně ze dne 6. října 2022 č. j. 48 T 8/2020-1692 byla porušena osobní svoboda stěžovatele zaručená v čl. 8 odst. 1, 2 a 4 Listiny základních práv a svobod.

II. Příkaz k zatčení Krajského soudu v Brně ze dne 6. října 2022 č. j. 48 T 8/2020-1691 se ruší.

Odůvodnění

I. Vymezení věci

1. Ústavní stížností, jež byla Ústavnímu soudu doručena dne 1. 12. 2022 a doplněna podáními ze dnů 7. 12. 2022, 20. 12. 2022 a 24. 4. 2023, stěžovatel navrhl zrušení v záhlaví uvedených rozhodnutí z důvodu tvrzeného porušení jeho osobní svobody zaručené v čl. 8 odst. 2 a 4 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“). Dále navrhl, aby byla po dobu řízení před Ústavním soudem odložena vykonatelnost napadeného příkazu k zatčení.

II. Shrnutí napadených rozhodnutí

2. Stěžovatel je trestně stíhán pro zločin podvodu podle § 209 odst. 1 a odst. 5 písm. a) zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění zákona č. 86/2015 Sb., spáchaný dílem samostatně, dílem formou spolupachatelství podle § 23 trestního zákoníku, a v řízení před Krajským soudem v Brně (dále též jen „krajský soud“) vedeném pod sp. zn. 48 T 8/2020 má postavení obžalovaného. Obžaloba byla podána dne 27. 7. 2020 a první hlavní líčení ve věci bylo zahájeno dne 24. 5. 2021, před skončením dokazování však došlo ke změně ve složení

senátu (u přísedících) a dokazování muselo být opakováno. Poté, co nebyla uzavřena dohoda o vině a trestu, se konalo několik hlavních líčení. I když se konala v nepřítomnosti obžalovaných, vždy byli přítomni jejich právní zástupci. Hlavní líčení konané dne 5. 10. 2022, z něhož se stěžovatel také omluvil, bylo přerušeno za účelem porady senátu a vyhlášení rozhodnutí do 10. 10. 2022.

3. Dne 6. 10. 2022 vydal krajský soud podle § 69 odst. 1 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, příkaz k zatčení stěžovatele č. j. 48 T 8/2020-1691. Způsob, jakým byl příkaz formulován, vycházel ze vzoru. Skutek, pro který je stěžovatel stíhán, byl v tomto příkazu stručně popsán slovy „padělání bankovek, vylákání peněz z poškozených“, bylo uvedeno, že stíhání je vedeno pro trestný čin „§ 209/1, 5a) tr. zákoníku, padělání a pozměnění peněz § 233/2 tr. zákoníku“ a vydání příkazu bylo odůvodněno slovy „§ 67 písm. b), c) tr. řádu – jak vyplynulo z probíhajícího trestního řízení, pokračuje i se spoluobžalovanými v páchání trestné činnosti, ovlivňuje poškozené“. V návaznosti na tento příkaz byl téhož dne podle § 193 odst. 1 zákona č. 104/2013 Sb., o mezinárodní justiční spolupráci ve věcech trestních, vydán také evropský zatýkací rozkaz č. j. 48 T 8/2020-1692. Krajský soud následně rozsudkem ze dne 10. 10. 2022 č. j. 48 T 8/2020-1707, který z důvodu podání odvolání nenabyl právní moci, uznal stěžovatele vinným zvlášť závažným zločinem podvodu podle § 209 odst. 1 a odst. 5 písm. a) trestního zákoníku a odsoudil jej k nepodmíněnému trestu odnětí svobody v trvání 7,5 roku, pro jehož výkon byl stěžovatel zařazen do věznice s ostrahou. Také bylo rozhodnuto o uložení trestu propadnutí ve výroku rozsudku uvedených věcí a stěžovateli byl uložen trest vyhoštění z území České republiky na dobu 10 let.

4. Stěžovatel byl dne 20. 10. 2022 na základě evropského zatýkacího rozkazu zadržen v Bratislavě ve Slovenské republice, bylo rozhodnuto o jeho předběžné vazbě a posléze byl předán do České republiky. Krajský soud rozhodl na vazebním zasedání konaném dne 31. 1. 2023 o propuštění stěžovatele ze zatčení na svobodu, neboť nezjistil důvody pro jeho vzetí do vazby. Podle protokolu o vazebním zasedání krajský soud vydal příkaz k zatčení z důvodu indicií, že stěžovatel kontaktuje poškozené J. J. a V. N. Poškození se navíc vymlouvali a nedostavovali se k soudu. Bylo třeba si vyjasnit, zda je J. J. v kontaktu s obžalovanými a zda si půjčuje peníze kvůli dalším obchodům s nimi. Krajskému soudu bylo doručeno také podání od M. N., v němž bylo vysloveno důvodné podezření, že se oba obžalovaní dopustili trestného činu. Vzhledem k tomu, že obžalovaní nereagovali na příkaz k zatčení, byl realizován evropský zatýkací rozkaz. Na vazebním jednání pak krajský soud podle § 197 odst. 1 písm. c) zákona o mezinárodní justiční spolupráci ve věcech trestních, ve znění účinném do 31. 12. 2022, odvolal napadený evropský zatýkací rozkaz. Také odvolal napadený příkaz.

III. Argumentace stěžovatele

5. Stěžovatel zpochybňuje důvody k vydání napadeného příkazu k zatčení i evropského zatýkacího rozkazu. Podle jeho názoru zatčení nebylo nezbytné k zajištění jeho přítomnosti u výslechu, což je podmínka podle § 69 odst. 1 trestního řádu. Sám byl totiž v průběhu řízení ve věci slyšen a jeho výpověď byla na jednání konaném dne 14. 4. 2022 čtena. Později již nebyl předvolán k výslechu. Písemnosti si přebíral a měl také zvoleného obhájce, jehož prostřednictvím s krajským soudem komunikoval.

6. Příkaz k zatčení měl být v rozporu s rozhodovací praxí Ústavního soudu [nález ze dne 23. 5. 2017 sp. zn. II. ÚS 3700/16 (N 87/85 SbNU 489); všechna v tomto nálezu odkazovaná rozhodnutí jsou dostupná na http://nalus.usoud.cz] odůvodněn pouze odkazem na § 67 písm. b) a c) trestního řádu, ačkoli správně měl vedle tohoto odkazu obsahovat i přesný popis důvodů, pro které se vydává. Konstatování pokračování v páchání trestné činnosti a ovlivňování poškozených žádným odůvodněním není. Stěžovateli není jasné, jak měl se spoluobžalovaným takto jednat, když navíc v době vydání příkazu k zatčení již dokazování bylo v hlavním líčení

ukončeno. Vzhledem k opakování hlavního líčení byli svědkové slyšeni dokonce opakovaně. Za této situace tak k žádnému ovlivňování svědků či poškozených nemohlo dojít. V příkazu k zatčení absentují jakékoli úvahy o tom, zda krajský soud zvažoval použití mírnějších prostředků. Povinnost tyto úvahy uvést přitom vyplývá z nálezu ze dne 31. 5. 2022 sp. zn. III. ÚS 609/22 (N 66/112 SbNU 94). Není zřejmé, čeho chtěl krajský soud zatčením vlastně dosáhnout.

7. V závěrečné části napadeného příkazu k zatčení je uvedena instrukce ve znění „dodání do vazby budiž neprodleně oznámeno Krajskému soudu v Brně k č. j. 48 T 8/2020“. V příkazu je tak podle stěžovatele zcela nepřípustně předvídáno, že bude umístěn do vazby, o čemž však ještě jen bude rozhodováno. Tato skutečnost svědčí o zaujatosti soudce, který vydal příkaz k zatčení. Stěžovatel upozorňuje také na to, že obratem po vydání příkazu k zatčení byl vydán evropský zatýkací rozkaz, který je ve smyslu § 193 odst. 1 zákona o mezinárodní justiční spolupráci ve věcech trestních standardně vydáván až po uplynutí 6 měsíců od vydání vnitrostátního příkazu k zatčení.

8. Ústavní stížnost stěžovatel doplnil o podání popisující jeho vzetí do předběžné vazby ve Slovenské republice. Navzdory tomu, že byl zbaven osobní svobody již dne 20. 10. 2022, do podání ústavní stížnosti nebylo krajským soudem rozhodnuto o tom, zda má nebo nemá být vzat do vazby. Sám musel urgovat také doručení rozsudku.

IV. Shrnutí řízení před Ústavním soudem

9. Ústavnímu soudu byly k žádosti soudce zpravodaje zaslány některé části spisu vedeného u krajského soudu pod sp. zn. 48 T 8/2020. Krajský soud a Krajské státní zastupitelství v Brně (dále jen „krajské státní zastupitelství“) byly vyzvány k vyjádření se k ústavní stížnosti.

10. Krajský soud ve svém vyjádření ze dne 9. 1. 2023 stručně shrnul dosavadní průběh trestního řízení. Ve věci sice bylo provedeno obsáhlé dokazování, před jeho skončením však došlo ke změně ve složení senátu (u přísedících). Dokazování se tak muselo opakovat, přičemž obžalovaní nesouhlasili s přečtením podstatného obsahu protokolu o hlavním líčení. Provedení důkazů bránil i jejich zájem na uzavření dohody o vině a trestu, byť nakonec uzavřena nebyla. Při dalším hlavním líčení konaném dne 20. 6. 2022, na němž byl sdělen výsledek jednání o uvedené dohodě, krajský soud sdělil stěžovateli i dalšímu obžalovanému, že jejich přítomnost je nutná a trvá na tom, aby se k hlavnímu líčení dostavovali. Obžalovaní se ale vždy omluvili a nedostavili, což se týkalo i hlavního líčení konaného dne 5. 10. 2022.

11. Možné vazební důvody měly podle krajského soudu spočívat v tom, že informace o další trestné činnosti vyplynula ze sdělení dvou osob a z anonymního dopisu adresovaného uvedenému soudu. Tvrzení jednoho z poškozených, že jiný poškozený se úmyslně vyhýbá soudu, se potvrdila. Poškození při svém posledním výslechu měnili své výpovědi nebo si na věc nepamatovali. Příkaz k zatčení byl vydán na předepsaném vzoru. Vyplývá z něj, že jeho důvodem nebylo vyhýbání se nebo maření trestního řízení. Vzhledem k tomu, že stěžovatel nemá ani přechodné bydliště na území České republiky, byl vydán evropský zatýkací rozkaz, který má rovněž předepsanou formu. Je z něj patrné, pro jaký skutek je stěžovatel stíhán, neboť je v něm uveden plný popis skutku, jak byl uveden v usnesení o zahájení trestního stíhání, resp. v obžalobě. Příkaz k zatčení ani evropský zatýkací rozkaz se nedoručují účastníkům řízení, ale pouze příslušným policejním složkám, příp. následně státu, v něm byla osoba, na kterou byl evropský zatýkací rozkaz vydán, zadržena. Neuvádí se v něm ani podrobnosti týkající se vydaného příkazu k zatčení na území České republiky. Skutečnost, že po vydání evropského zatýkacího rozkazu došlo k vyhlášení odsuzujícího rozsudku, není žádnou podstatnou změnou. Trestní řízení nebylo pravomocně skončeno a pochybnosti o ovlivňování poškozených i páchání další trestné činnosti nebyly rozptýleny. Není vyloučeno, že odvolací soud bude chtít opětovně vyslýchat tyto poškozené. Stěžovatel měl vědomost o příkazu k zatčení a kdykoli ve

vazebním zasedání mohl uvést veškeré námitky, které nyní vtělil do ústavní stížnosti. Krajský soud by se s nimi byl vypořádal.

12. K námitce nedoručení vyrozumění o vyhlášení rozsudku krajský soud uvedl, že jde o námitku procesního charakteru, kterou by se měl případně zabývat odvolací soud. Námitka týkající se doby zadržení stěžovatele ve Slovenské republice směřuje vůči postupu tamních orgánů. Žádost krajského soudu o oznámení dodání do vazby měla sloužit jen tomu, aby byl o případném vzetí do vazby na základě realizovaného příkazu k zatčení uvědomen orgán, který příkaz k zatčení vydal.

13. Krajské státní zastupitelství se podáním ze dne 23. 1. 2023 podle § 28 odst. 2 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, vzdalo postavení vedlejšího účastníka řízení.

14. Stěžovatel reagoval na vyjádření krajského soudu podáním ze dne 6. 3. 2023. Zdůraznil, že nemařil průběh soudního řízení. Účast u hlavního líčení byla jeho právem, jehož se vzdal, aniž by tím jakkoli narušoval činnost soudu a průběh hlavního líčení. Důvodem příkazu k zatčení nemůže být neúčast stěžovatele na několika hlavních líčeních. Za rozhodné nelze označit ani jiné tvrzené důvody vazby. Jde-li o důvod podle § 67 písm. b) trestního řádu, ten může být naplněn jen při důvodné obavě z působení na dosud nevyslechnuté svědky, tedy nikoli za situace, kdy již prakticky všichni svědci byli slyšeni ještě před změnou senátu a bylo ukončeno i opakované provádění důkazů. Tvrzení, že svědka může chtít v budoucnu vyslechnout také odvolací soud, je nesmyslné. Odvolací soud doplňuje dokazování spíše výjimečně a nelze apriorně vycházet z myšlenky, že bude celý proces dokazování opakovat. Navíc i sám trestní řád u tohoto vazebního důvodu stanovuje nejvyšší možnou dobu, po kterou může vazba trvat, což svědčí o tom, že by soudy měly úkony provádět bez zbytečného prodlení. Ve vztahu k § 67 písm. c) trestního řádu krajský soud neuvedl nic konkrétního, z čeho by mohla vzniknout důvodná obava z pokračování v trestné činnosti. Určitě takovýto závěr nelze činit na základě anonymních či vágních sdělení. Krajský soud se prakticky žádnými vazebními důvody nezabýval ani na vazebním zasedání, ani v tomto duchu nebyly kladeny na stěžovatele dotazy. Postup soudu byl zcela evidentně excesivním, důsledkem čehož bylo, že stěžovatel byl po dobu přesahující dva měsíce omezen na svobodě (a to navíc ještě v období vánočních svátků).

15. Podáním ze dne 24. 4. 2023 upřesnil, že navrhuje, aby Ústavní soud vyslovil porušení jeho ústavně zaručených základních práv napadenými rozhodnutími a zrušil napadený příkaz k zatčení. Zároveň již netrvá na odkladu vykonatelnosti tohoto příkazu.

16. Protože od ústního jednání nebylo možné očekávat další objasnění věci, Ústavní soud rozhodl ve věci podle § 44 zákona o Ústavním soudu bez jeho nařízení.

V. Procesní předpoklady řízení před Ústavním soudem

17. Ústavní soud konstatuje, že krajský soud odvolal napadený příkaz k zatčení i evropský zatýkací rozkaz na vazebním zasedání konaném dne 31. 1. 2023. Odvolání příkazu k zatčení trestní řád neupravuje, jde však o opatření používané v rozhodovací praxi soudů, kterým je odvolán výkon tohoto příkazu, aniž by byl tento příkaz zrušen [srov. ŠÁMAL, P., RŮŽIČKA, M. § 69 (Příkaz k zatčení). In ŠÁMAL, P. a kol. Trestní řád I. § 1 až 156. Komentář. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 784].

18. Přestože by tento závěr bylo možné vztáhnout i na odvolání evropského zatýkacího rozkazu, které krajský soud učinil s odkazem na § 197 odst. 1 písm. c) zákona o mezinárodní justiční spolupráci ve věcech trestních, nelze přehlédnout, že jde o odkaz na nesprávné ustanovení zákona. Dne 1. 1. 2023 nabyla účinnosti novela zákona o mezinárodní justiční spolupráci ve věcech trestních provedená zákonem č. 422/2022 Sb., podle níž je-li osoba dodána soudu nebo policejnímu orgánu, soud již nerozhoduje o odvolání evropského zatýkacího rozkazu podle § 197 odst. 1 písm. c) zákona o mezinárodní justiční spolupráci ve věcech trestních, ve znění účinném do 31. 12. 2022. Podle § 197 odst. 3 písm. a) tohoto zákona, ve znění účinném od 1. 1. 2023, totiž evropský zatýkací rozkaz okamžikem dodání soudu nebo

policejnímu orgánu pozbývá platnosti. Stěžovatel byl takto dodán až po tomto datu, pročež nastal uvedený právní následek.

19. Pozbytí platnosti ovšem nemění nic na tom, že právě napadený evropský zatýkací rozkaz byl základem pro zásah do osobní svobody stěžovatele, byť byl tento zásah následně proveden orgány jiného členského státu Evropské unie, a že stěžovateli nemůže být odepřen jeho přezkum. Pozbytí platnosti evropského zatýkacího rozkazu z důvodu, že zanikl jeho účel, nelze klást na roveň jeho zrušení pro nezákonnost, potažmo neústavnost. Evropský zatýkací rozkaz sice již do budoucna nepůsobí právní účinky, zpětně však nepřestal být základem zásahu do ústavně zaručených práv a svobod, k němuž došlo jeho realizací, a tudíž jeho přezkum v řízení o ústavních stížnostech nemůže být vyloučen. Odlišný výklad by znamenal odepření samotné možnosti ochrany ústavně zaručeného základního práva nebo svobody. Ústavní soud je proto příslušný k rozhodnutí o ústavní stížnosti vůči oběma napadeným rozhodnutím, nemůže ale rozhodnout o zrušení napadeného evropského zatýkacího rozkazu, který již pozbyl platnosti [obdobně postupoval Ústavní soud v nálezu ze dne 11. 7. 2017 sp. zn. IV. ÚS 189/17 (N 123/86 SbNU 103)].

20. Jde-li o přípustnost ústavní stížnosti, ta je dána tím, že i když příkaz k zatčení ani evropský zatýkací rozkaz nejsou konečnými rozhodnutími z hlediska trestního řízení jako celku, mají tuto povahu ve vztahu k dílčí ucelené fázi řízení. Ke zbavení osobní svobody zatčením dochází právě na základě těchto rozhodnutí, vůči kterým není možné uplatnit opravné prostředky, nebo se jinak domáhat jejich přezkumu v dalších fázích trestního řízení. Stěžovatel tedy neměl k dispozici jiné zákonné procesní prostředky k ochraně práva ve smyslu § 75 odst. 1 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, a jeho ústavní stížnost není nepřípustná. Uvedené platí jak pro příkaz k zatčení [u něhož byla přípustnost ústavní stížnosti uznána bez podrobnějšího odůvodnění v nálezu sp. zn. II. ÚS 3700/16, srov. též nález ze dne 24. 8. 2021 sp. zn. IV. ÚS 1507/21 (N 147/107 SbNU 241)], tak pro evropský zatýkací rozkaz. Není rozhodné, že u obou těchto rozhodnutí Ústavní soud v minulosti zaujal také odlišný právní názor k přípustnosti ústavní stížnosti vůči nim (např. usnesení ze dne 9. 4. 2015 sp. zn. II. ÚS 276/15, usnesení ze dne 25. 6. 2020 sp. zn. IV. ÚS 1109/20 nebo usnesení ze dne 22. 3. 2021 sp. zn. I. ÚS 249/21).

21. Ústavní stížnost byla také podána včas a splňuje i další zákonem stanovené náležitosti, včetně povinného zastoupení advokátem (§ 29 až 31 zákona o Ústavním soudu).

VI. Vlastní posouzení

22. Poté, co se Ústavní soud seznámil s argumentací stěžovatele, vyjádřením účastníka řízení a příslušnými částmi spisu, dospěl k závěru, že ústavní stížnost je důvodná.

23. V řízení o ústavních stížnostech [čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“), § 72 a násl. zákona o Ústavním soudu] Ústavní soud jako soudní orgán ochrany ústavnosti (čl. 83 Ústavy) přezkoumává rozhodnutí či postup orgánů veřejné moci jen z toho hlediska, zda jimi nebylo porušeno ústavně zaručené základní právo nebo svoboda. Ústavní soud není součástí soustavy soudů (čl. 91 odst. 1 Ústavy), není jim instančně nadřazen a do jejich rozhodovací činnosti nezasahuje vždy, byla-li porušena „běžná“ zákonnost nebo nastaly-li jiné nesprávnosti [srov. např. nález ze dne 25. 1. 1995 sp. zn. II. ÚS 45/94 (N 5/3 SbNU 17)].

24. Podle čl. 8 odst. 1 Listiny je osobní svoboda zaručena. Z čl. 8 odst. 2 věty první Listiny vyplývá, že nikdo nesmí být stíhán nebo zbaven svobody jinak než z důvodů a způsobem, který stanoví zákon. Podle čl. 8 odst. 4 věty první Listiny zatknout obviněného je možno jen na písemný odůvodněný příkaz soudce. Uvedené požadavky ústavního pořádku může naplnit příkaz k zatčení, který obsahuje dostatečně konkrétní důvody zbavení osobní svobody jednotlivce.

25. Předně je třeba uvést, že trestní řád obsahuje řadu nástrojů, jimiž orgány činné v trestním řízení dosahují účelu trestního řízení a které jsou přiměřené konkrétnímu jednání stíhaných osob. Přitom je nutno trvale posuzovat, zda ten který procesní nástroj odpovídá svou razancí konkrétní situaci a zda není dostačující mírnější postup.

26. Jak Ústavní soud zdůraznil ve svých dosavadních rozhodnutích (nález sp. zn. II. ÚS 3700/16, body 11 a 12; nález sp. zn. IV. ÚS 1507/21, body 12 a 13), důvody zbavení osobní svobody, s kterými musí být jednotlivec při zatčení seznámen, je třeba rozumět jak skutkový, tak právní základ daného rozhodnutí. Hlavním smyslem těchto záruk je umožnit osobám zbaveným svobody efektivně se bránit před soudem a případně dosáhnout propuštění na svobodu. Každé zatčené osobě musí být sděleny základní právní a skutkové důvody omezení její osobní svobody, a to prostým, nikoli odborným jazykem, aby případně mohla své zatčení zpochybnit. Otázka, zda předaná informace byla z hlediska obsahu dostatečná, musí být hodnocena v každém jednotlivém případě podle jeho zvláštních okolností (viz rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 30. 8. 1990 ve věci *Fox, Campbell a Hartley proti Spojenému království* č. 12244/86, 12245/86, 12383/86, bod 40; rozsudek ze dne 2. 10. 2008 ve věci *Rusu proti Rakousku* č. 34082/02, bod 41; rozsudek velkého senátu ze dne 15. 12. 2016 ve věci *Khlaifia a ostatní proti Itálii* č. 16483/12, bod 115).

27. Z hlediska výkladu čl. 8 odst. 4 Listiny a v něm zaručeného práva na odůvodnění příkazu k zatčení lze analogicky použít závěry Ústavního soudu, podle kterého způsob odůvodnění na základě pouhé citace zákonných norem činí rozhodnutí nepřezkoumatelným. Ústavní soud ve své judikatuře již dříve uvedl, že pouhý odkaz na příslušné ustanovení zákona lze akceptovat jen v jednoduchých případech, předvídá-li zákon „stručnost“ odůvodnění. Není-li subsumpce pod zákonné ustanovení jednoznačná, je nezbytné v odůvodnění rozvést právní úvahy soudu, a nikoli se spokojit pouze s nicneříkajícím odkazem na příslušná zákonná ustanovení [viz např. nález ze dne 12. 1. 2016 sp. zn. III. ÚS 3766/14 (N 5/80 SbNU 55)].

28. Trestní řád „stručnost“ příkazu k zatčení toleruje, ale jen při popisu skutku, pro nějž je obviněný stíhán. Kromě označení trestného činu naopak předvídá přesný popis důvodů, pro které se příkaz k zatčení vydává (viz § 69 odst. 2 trestního řádu). Podle § 69 odst. 1 trestního řádu je podmínkou vydání příkazu k zatčení skutečnost, že je dán některý z důvodů vazby (§ 67 trestního řádu) a obviněného nelze předvolat, předvést nebo zadržet, a zajistit tak jeho přítomnost u výslechu.

29. Podle Ústavního soudu napadený příkaz k zatčení nesplňuje shora uvedené zákonné požadavky. Důvody, pro které se příkaz k zatčení vydává, se rozumí především konkrétní skutečnosti odůvodňující některý z důvodů vazby podle § 67 písm. a), b) a c) trestního řádu a okolnosti, z nichž se dovozuje nemožnost zajistit přítomnost obviněného u výslechu (srov. § 69 odst. 1 trestního řádu). Závěr o některém z důvodů vazby, jenž představuje základní podmínku vydání příkazu k zatčení, je třeba uvést přímo v odůvodnění tohoto příkazu, jak to plyne z § 69 odst. 2 trestního řádu. Má-li příkaz k zatčení obsahovat jejich přesný popis, pak je samotný odkaz na § 67 písm. b) a c) trestního řádu, jak je uveden v napadeném příkazu k zatčení, zjevně nepostačující. Požadovanou specifikací těchto důvodů vazby není ani pouhé konstatování, že z probíhajícího trestního řízení vyplynulo pokračování stěžovatele v páchání trestné činnosti a ovlivňování poškozených, které rovněž nezahrnuje odkaz na žádné konkrétní skutečnosti. V napadeném příkazu k zatčení zároveň zcela chybí úvahy, na jejichž základě dospěl krajský soud k závěru, že přítomnost stěžovatele u výslechu nelze zajistit jinak.

30. Nejsou-li v příkazu k zatčení uvedeny konkrétní skutečnosti odůvodňující jeho vydání, jde o nepřezkoumatelné rozhodnutí vydané v rozporu s § 69 odst. 2 trestního řádu. Tímto rozhodnutím byl porušen čl. 8 odst. 1, 2 a 4 Listiny. O zbavení svobody bylo totiž rozhodnuto jinak než z důvodů a způsobem, který stanoví zákon. Tím byl zároveň porušen čl. 5 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, který požaduje, aby každé zbavení svobody bylo slučitelné s cílem chránit jednotlivce před svévolí (např. rozsudek

velkého senátu Evropského soudu pro lidská práva ze dne 9. 7. 2009 ve věci *Mooren proti Francii* č. 11364/03, bod 72).

31. Za této situace Ústavní soud neposuzoval, zda důvody pro vydání příkazu k zatčení, které uvedl krajský soud ve vyjádření k ústavní stížnosti, opodstatňovaly tento postup, neboť takovéto vyjádření nemůže zhojit vytčené nedostatky napadeného příkazu k zatčení. Zbylé námitky stěžovatele pak Ústavní soud shledal nedůvodnými. Ze samotné poznámky, aby byl krajský soud informován o vzetí stěžovatele do vazby, nelze dovozovat podjatost soudce. Rovněž nebylo v rozporu s § 193 odst. 1 zákona o mezinárodní justiční spolupráci ve věcech trestních, byl-li evropský zatýkací rozkaz vydán dříve než 6 měsíců po vydání příkazu k zatčení. Uvedené ustanovení takovýto postup umožňuje, lze-li důvodně předpokládat, že se osoba, o jejíž předání jde, zdržuje v jiném členském státě. Předpoklad, že se stěžovatel zdržuje ve Slovenské republice, byl nepochybně dán.

32. Závěr o porušení osobní svobody zaručené v čl. 8 odst. 1, 2 a 4 Listiny lze vztáhnout i na napadený evropský zatýkací rozkaz, jenž byl vydán právě a výlučně za účelem realizace napadeného příkazu k zatčení.

VII. Závěr

33. Z výše uvedených důvodů Ústavní soud podle § 82 odst. 1, odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu vyhověl ústavní stížnosti stěžovatele a shledal porušení osobní svobody zaručené v čl. 8 odst. 1, 2 a 4 Listiny oběma napadenými rozhodnutími (výrok I). Podle § 82 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu zrušil napadený příkaz k zatčení, který na rozdíl od evropského zatýkacího rozkazu nepozbyl platnosti (výrok II). O návrhu na odložení vykonatelnosti napadeného příkazu k zatčení podle § 79 odst. 2 zákona o Ústavním soudu Ústavní soud samostatně nerozhodoval. Po realizaci předání stěžovatele do České republiky již tento návrh nemohl být důvodný a vyhověním ústavní stížnosti se stal bezpředmětným, pročež na něm později netrval ani stěžovatel.

Č. 73
Nejlepší zájem dítěte při rozhodování o určení místa, v němž má docházet k jeho předávání ke styku; požadavky na odůvodnění soudního rozhodnutí (sp. zn. IV. ÚS 147/23 ze dne 26. dubna 2023)

V odůvodnění soudního rozhodnutí týkajícího se úpravy poměrů k nezletilým dětem musí být vyloženo, co soud považuje za nejlepší zájem dítěte, na základě jakých kritérií k tomuto závěru dospěl a případně jak byl nejlepší zájem dítěte poměřován s dalšími důležitými zájmy a právy. Tento požadavek se uplatní i při rozhodování soudu o určení místa, v němž má docházet k předávání dítěte ke styku, a to především tehdy, má-li být tímto místem určeno místo, jež se nachází ve značné vzdálenosti od místa bydliště dítěte. Nerespektuje-li soud uvedený požadavek, postupuje v rozporu s právem účastníka řízení na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod ve spojení s čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy senátu Jana Filipa a soudců Josefa Fialy a Radovana Suchánka (soudce zpravodaj) o ústavní stížnosti stěžovatelky O. B., zastoupené Mgr. Martinou Šamlotovou, advokátkou, sídlem Milady Horákové 1957/13, Brno, proti rozsudku Krajského soudu v Ústí nad Labem ze dne 18. srpna 2022 č. j. 96 Co 263/2021-611 a rozsudku Okresního soudu v Ústí nad Labem ze dne 27. května 2021 č. j. 17 Nc 40/2019-360, za účasti Krajského soudu v Ústí nad Labem a Okresního soudu v Ústí nad Labem jako účastníků řízení a 1. A. B., zastoupeného JUDr. Václavem Cidlinou, advokátem, sídlem Masarykova 998/31, Ústí nad Labem, a 2. nezletilého M. A. B., zastoupeného opatrovníkem Magistrátem statutárního města Ú., jako vedlejších účastníků řízení, takto:

I. Výrokem III rozsudku Krajského soudu v Ústí nad Labem ze dne 18. srpna 2022 č. j. 96 Co 263/2021-611 v části, jíž bylo určeno, že otec si nezletilého převezme a po ukončení styku matce vždy předá v Ú. před budovou hlavního vlakového nádraží, bylo porušeno právo stěžovatelky na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

II. Výrok III rozsudku Krajského soudu v Ústí nad Labem ze dne 18. srpna 2022 č. j. 96 Co 263/2021-611 se v části, jíž bylo určeno, že otec si nezletilého převezme a po ukončení styku matce vždy předá v Ú. před budovou hlavního vlakového nádraží, zrušuje.

III. Ve zbývající části se ústavní stížnost odmítá.

IV. Návrh prvního vedlejšího účastníka, aby mu Ústavní soud přiznal náhradu nákladů řízení o ústavní stížnosti, se zamítá.

Odůvodnění

I. Skutkové okolnosti věci a obsah napadených rozhodnutí

1. Ústavní stížností podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“) a § 72 odst. 1 písm. a) zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších

předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“) se stěžovatelka domáhá zrušení v záhlaví uvedených rozhodnutí s tvrzením, že jimi byla porušena její ústavně zaručená práva podle čl. 10 odst. 1 a 2, čl. 11 odst. 1 a čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“); namítá též porušení čl. 3 odst. 1 a čl. 12 Úmluvy o právech dítěte.

2. Z ústavní stížnosti, jejích příloh a spisu Okresního soudu v Ústí nad Labem (dále jen „okresní soud“) sp. zn. 17 Nc 40/2019 se podává, že napadeným rozsudkem okresní soud uložil prvnímu vedlejšímu účastníkovi (dále také jen „otec“) přispívat na výživu nezletilého druhého vedlejšího účastníka (dále také jen „nezletilý“) částkou 200 EUR měsíčně s účinností od 25. 9. 2019 s tím, že stanovené výživné je otec povinen hradit vždy do každého 15. dne v měsíci předem k rukám stěžovatelky (matky) [I. výrok]; dále otci uložil povinnost uhradit dluh na výživném za období od 25. 9. 2019 do 27. 5. 2021 ve výši 1 174 EUR ve splátkách 50 EUR měsíčně vždy spolu s běžným výživným, počínaje měsícem následujícím po právní moci tohoto rozsudku, pod ztrátou výhody splátek (II. výrok). Dále okresní soud upravil styk otce s nezletilým, a to vždy každý sudý týden v sobotu od 15:00 hodin do 18:00 hodin a v neděli od 10:00 hodin do 14:00 hodin s tím, že si nezletilého převezme v místě bydliště stěžovatelky a po ukončení styku ho předá v tomto místě zpět; po dovršení dvou let nezletilého pak je otec oprávněn stýkat se s nezletilým vždy každý sudý týden od soboty 10:00 hodin do neděle 13:00 hodin s tím, že si nezletilého převezme v místě bydliště stěžovatelky a po ukončení styku ho zase v tomto místě předá; rovněž bylo rozhodnuto o styku o vánočních svátcích a o povinnosti stěžovatelky nezletilého řádně ke styku připravit (III. výrok). Tím byl změněn rozsudek okresního soudu ze dne 11. 8. 2020 č. j. 17 Nc 40/2019-218 (IV. výrok) a bylo rozhodnuto, že žádný z účastníků nemá právo na náhradu nákladů řízení (V. výrok).

3. K odvolání obou rodičů Krajský soud v Ústí nad Labem (dále jen „krajský soud“) napadeným rozsudkem potvrdil rozsudek okresního soudu v I. a IV. výroku (I. výrok). Ve II. výroku jej změnil tak, že otec je povinen uhradit dluh na výživném za období od 25. 9. 2019 do 31. 8. 2022 ve výši 2 340 EUR v pravidelných splátkách 50 EUR měsíčně, splatných spolu s běžným výživným k rukám stěžovatelky, počínaje měsícem následujícím po právní moci tohoto rozsudku, pod ztrátou výhody splátek (II. výrok). V III. výroku rozsudek okresního soudu změnil tak, že otec je oprávněn stýkat se s nezletilým od právní moci tohoto rozsudku do 31. 1. 2023 každý sudý týden od soboty od 10:00 hodin do neděle do 17:00 hodin; s účinností od 1. 2. 2023 pak každý první týden v kalendářním měsíci od středy od 10:00 do neděle do 17:00 hodin; dále bylo rozhodnuto o styku v průběhu vánočních a letních prázdnin. Místem předání nezletilého ke styku a jeho převzetí po ukončení styku bylo určeno Ú. – před budovou hlavního vlakového nádraží a oběma rodičům byly stanoveny povinnosti spojené s uskutečňováním styku (III. výrok). O nákladech řízení před soudy obou stupňů bylo rozhodnuto tak, že stát ani účastníci nemají právo na jejich náhradu (IV. a V. výrok).

4. Krajský soud po doplnění skutkových zjištění o aktuální údaje dospěl k závěru, že bylo v zájmu nezletilého, aby byl jeho styk s vedlejším účastníkem dále rozšířen. Nezletilý je ve věku tří let a je na otce zvyklý; otec je zároveň schopen se o něho postarat. Vzhledem k tomu, že nezletilý u otce dříve nepřespával, bylo namístě upravit rozšiřování styku postupně, aby si nezletilý mohl na nový režim navyknout. Novou úpravou styku bude navíc umožněno nezletilému navázat vztah i s otcovými prarodiči a dalšími příbuznými, kteří žijí ve Spolkové republice Německo (dále jen „SRN“). Stanovená úprava byla vhodná též s ohledem na vzdálenost bydlišť účastníků a pracovní povinnosti otce. Místo předávání nezletilého krajský soud určil podle předchozí úpravy v Ú., do něhož stěžovatelka odešla od prvního vedlejšího účastníka ze SRN. Následně se sice i s nezletilým přestěhovala do B., kde doposud žijí, toto její jednání však soud neshledal v zájmu nezletilého, přičemž měl za to, že stěžovatelka k přestěhování neměla ani žádný zásadní důvod, nadto neprokázala, že by otec s přestěhováním nezletilého souhlasil. Stěžovatelka je schopna pracovat z domova a v Ú. má zázemí, a tudíž zde může po dobu styku pobývat. K výši výživného určeného okresním soudem krajský soud

uzavřel, že je lze považovat za přiměřené a odpovídající poměrům nezletilého i rodičů. Ti mají oba jednu vyživovací povinnost, otec dosahuje průměrného příjmu ve výši 3 300 EUR měsíčně čistého. Tomu pak odpovídá výživné ve výši 200 EUR měsíčně, jak správně určil okresní soud; byť by totiž bylo možno s ohledem na příjmy vedlejšího účastníka uvažovat o částce vyšší, bylo nutno zohlednit značné výdaje, které otec vynaložil a bude vynakládat v souvislosti s dopravou za nezletilým a případným pobytem v České republice v průběhu styku.

II. Argumentace stěžovatelky

5. Stěžovatelka obecným soudům vytýká, že nedostatečně zohlednily okolnosti, za kterých byla nucena přestěhovat se do B., stejně jako nedostatečně posoudily finanční situaci otce, který je ve skutečnosti schopen hradit vyšší výživné. K posledně uvedenému blíže namítá, že podle metodické tabulky Ministerstva spravedlnosti, kterou se soudy často řídí, by bylo možno otci stanovit výživné přibližně ve výši 500 EUR měsíčně. Na rozdíl od výdajů otce vynakládaných za účelem uskutečňování styku soudy nezohlednily obdobné výdaje, které v souvislosti s tím bude mít stěžovatelka. Soudy navíc nesprávně stanovily počet cest vedlejšího účastníka z místa jeho bydliště do Ú., když v odůvodnění uvádějí čtyři cesty měsíčně, ačkoliv ve skutečnosti jde pouze o dvě cesty.

6. Dále stěžovatelka nesouhlasí s podmínkami uskutečňování styku, konkrétně s určením místa přebírání a předávání nezletilého. V důsledku napadených rozhodnutí je nezletilý nucen ke každému styku podstupovat několikahodinovou cestu z místa svého bydliště do Ú. a zase zpět (případně ještě dál s vedlejším účastníkem do místa jeho bydliště v SRN a zpět). Rozdíl ve vzdálenostech Ú. a B. od místa bydliště otce je již přitom zanedbatelný, a v souladu se zájmem nezletilého proto mělo být místem jeho předávání ke styku stanoveno místo jeho bydliště v B. Soudy se však posouzením nejlepšího zájmu nezletilého nezabývaly a svá rozhodnutí v této části dostatečně neodůvodnily.

7. K ústavní stížnosti stěžovatelka přiložila rovněž vyjádření Úřadu městské části B., odboru sociálně-právní ochrany dětí, který považuje stěžovatelčinu ústavní stížnost za důvodnou a navrhuje zrušení napadených rozhodnutí. Rekapituluje, že od 1. 2. 2023 je styk nezletilého s vedlejším účastníkem upraven vždy každý první týden v měsíci od středy od 10:00 hodin do neděle do 17:00 hodin s místem převzetí a následného předání v Ú. před budovou vlakového nádraží. Takto stanovený režim styku není v souladu se zájmem tříletého nezletilého, který musí snášet cestování několik set kilometrů přes Českou republiku, značné území Německa a zase zpět, to vše v průběhu pěti dní. Dále poukazuje na průměrnou měsíční mzdu otce, s ohledem na niž mělo být výživné stanoveno ve vyšší částce.

III. Procesní předpoklady a průběh řízení před Ústavním soudem

8. Ústavní soud posoudil splnění procesních předpokladů řízení a dospěl k závěru, že ústavní stížnost byla podána včas k tomu oprávněnou stěžovatelkou, která byla účastnicí řízení, v němž byla vydána napadená rozhodnutí. Stěžovatelka je právně zastoupena v souladu s § 29 až 31 zákona o Ústavním soudu. Ústavní stížnost je přípustná (§ 75 odst. 1 téhož zákona *a contrario*), neboť stěžovatelka vyčerpala všechny zákonné procesní prostředky k ochraně svých práv. Navrhuje-li stěžovatelka zrušení rozsudku okresního soudu v celém rozsahu (viz petit), není Ústavní soud příslušný k projednání návrhu na zrušení jeho II. a III. výroku o dlužném výživném a styku otce s nezletilým, neboť tyto výroky byly změněny napadeným rozsudkem krajského soudu, a tudíž je již nelze zrušit nálezem Ústavního soudu; ve zbývající části je k projednání ústavní stížnosti příslušný.

9. Usnesením ze dne 21. 2. 2023 č. j. IV. ÚS 147/23-23 Ústavní soud ustanovil opatrovníkem nezletilému Magistrát statutárního města Ú., neboť ústavní stížností bylo napadeno rozhodnutí, jehož závěry se dotýkají konkrétních zájmů nezletilého, který má v řízení postavení vedlejšího účastníka.

IV. Vyjádření účastníků, prvního vedlejšího účastníka a opatrovníka druhého vedlejšího účastníka. Replika stěžovatelky

10. Ústavní soud si pro posouzení, zda ve věci došlo k tvrzenému porušení ústavně zaručených práv stěžovatelky, které by bylo důvodem pro vyhovění ústavní stížnosti, vyžádal spis sp. zn. 17 Nc 40/2019 a vyjádření účastníků i vedlejších účastníků řízení.

11. Krajský soud ve vyjádření uvedl, že rozhodl na základě provedených důkazů. V podrobnostech odkázal na odůvodnění svého rozhodnutí.

12. Okresní soud rovněž odkázal na odůvodnění rozsudku krajského soudu, s ohledem na to, že tímto rozhodnutím byl rozsudek okresního soudu změněn.

13. První vedlejší účastník odkázal zejména na argumenty, které předložil v odvolacím řízení. Výživné mu mělo být vyměřeno naopak nižší (k doložení uvedeného přiložil tabulku svých veškerých pravidelných příjmů a výdajů), nicméně rozhodnutí obecných soudů respektuje a stanovené výživné hradí řádně a včas. K úpravě místa předávání nezletilého ke styku uvedl, že danou situaci zavinila stěžovatelka, když od něho nejprve odešla do Ú. a následně do B. První vedlejší účastník připustil, že určení místa předávání v Ú. neodpovídá ani jeho návrhu, když má i nadále za to, že by pro nezletilého a ostatně i pro oba rodiče bylo výhodnější, aby k předávání docházelo na půli cesty mezi jejich bydlišti (na hranicích mezi Českou republikou a SRN), čímž by bylo omezeno cestování všech zúčastněných. Stěžovatelka měla v soudním řízení možnost dohodnout se s vedlejším účastníkem na místě předávání nezletilého, přičemž tuto možnost má i nadále; namísto toho však přistoupila k podání ústavní stížnosti. Závěrem se první vedlejší účastník vyjádřil k řadě podle něho nepravdivých obvinění a tvrzení, která stěžovatelka vznesla v průběhu řízení před obecnými soudy. Navrhl, aby byla ústavní stížnost odmítnuta a aby mu byla přiznána náhrada nákladů řízení o ústavní stížnosti.

14. Opatrovník nezletilého vyjádřil názor, že není vhodné, aby nezletilý trávil každý měsíc dvacet a více hodin během jednoho týdne cestováním mezi bydlišti rodičů. Dále rekapituloval, že stěžovatelka bez souhlasu prvního vedlejšího účastníka změnila místo obvyklého bydliště nezletilého, čímž způsobila, že nezletilý je nucen za účelem uskutečnění styku s otcem podnikat cesty do Ú. Tím zároveň vznikly zvýšené náklady i stěžovatelce. Opatrovník v odvolacím řízení navrhoval, aby místo styku (nikoliv jen předávání) bylo stanoveno v Ú. nebo v B, kde stěžovatelka s nezletilým v současné době bydlí. Stěžovatelce pak měla být uložena povinnost podílet se na nákladech spojených se zabezpečením styku otce s nezletilým, především na cestovném a nákladech na bydlení otce v místě styku. K výši výživného opatrovník zopakoval svůj návrh vznesený v odvolacím řízení, aby jeho výše byla stanovena s ohledem na majetkové poměry otce.

15. Ústavní soud zaslal obdržená vyjádření stěžovatelce na vědomí a k případné replice. Stěžovatelka této možnosti využila a reagovala především na vyjádření prvního vedlejšího účastníka, které podle ní obsahuje řadu lživých a nepravdivých tvrzení. Blíže popsala okolnosti svého odchodu ze společné domácnosti a zopakovala dříve vyjádřený názor na majetkové poměry otce. K místu, v němž má docházet k předávání nezletilého ke styku, doplnila, že s určením místa v Ú. nesouhlasí ani jeden z rodičů, jelikož pro oba je toto místo značně vzdálené a není pro ně ničím spojující. Nezletilý špatně snáší dlouhé cestování a na takovou zátěž prozatím není zralý.

V. Posouzení důvodnosti ústavní stížnosti

16. Ústavní soud předně připomíná, že jako orgán ochrany ústavnosti (čl. 83 Ústavy) není součástí soustavy soudů (čl. 91 odst. 1 Ústavy), a není tudíž další soudní instancí. Ústavní soud je oprávněn zasáhnout pouze tehdy, došlo-li pravomocným rozhodnutím obecného soudu v řízení, jehož byl stěžovatel účastníkem, k porušení jeho základních práv nebo svobod chráněných ústavním pořádkem.

17. Obzvláště zdrženlivě pak Ústavní soud přistupuje k možnosti přehodnocování závěrů obecných soudů v rodinných věcech. Jsou to totiž tyto soudy, které mají ke všem účastníkům řízení nejblíže, provádějí a hodnotí v zásadní míře důkazy, komunikují s účastníky a dalšími osobami relevantními pro řízení, z čehož si vytvářejí racionální úsudek, a vynášejí tak relevantní skutkové závěry z bezprostřední blízkosti jádra řešené věci. Už jen proto je Ústavní soud nemůže nahrazovat ve výkonu pravomoci ve věcech úpravy péče o nezletilé.

V. a) Určení místa, v němž má docházet k předávání nezletilého ke styku

18. Ústavní soud se nejprve zabýval námitkou týkající se určení místa, v němž má docházet k předání nezletilého ke styku s otcem a k jeho převzetí stěžovatelkou po ukončení styku. Podle stěžovatelky soudy nijak nezohlednily nejlepší zájem nezletilého, který je v důsledku napadených rozhodnutí spolu s ní nucen ke každému styku s otcem podstupovat dlouhou a vyčerpávající cestu z místa jejich stávajícího bydliště do místa předání v Ú. a zpět. Soudy v této souvislosti nepřihlédly k důvodům, které stěžovatelku vedly k návratu do B., kde předtím již deset let žila a pracovala a kde má lepší pracovní kontakty.

19. Ústavní soud pro úplnost dodává, že byť stěžovatelka tvrzené pochybení vytýká oběma obecným soudům, uvedená námitka může být shledána důvodnou pouze v rozsahu, v němž jí brojí proti rozsudku krajského soudu. V době rozhodování okresního soudu totiž měli stěžovatelka i nezletilý místo svého bydliště stále ještě v Ú. (stěžovatelka v průběhu jednání před krajským soudem uvedla, že v B. bydlí od května 2021; č. l. 537); nadto v části směřující proti příslušnému výroku rozsudku okresního soudu není Ústavní soud k projednání ústavní stížnosti příslušný (viz výše bod 8).

20. Ústavní soud soustavně zdůrazňuje, že zájem dítěte musí být předním hlediskem při jakékoliv činnosti týkající se dětí, ať už uskutečňované veřejnými, nebo soukromými zařízeními sociální péče, soudy, správními nebo zákonodárnými orgány. Totéž zdůrazňuje i Evropský soud pro lidská práva, z jehož judikatury se podává, že rozhodují-li soudy ve věcech týkajících se dětí, musejí se zabývat nejlepším zájmem dítěte, který má v takových případech prvořadý význam (srov. rozsudek ve věci *Strand Lobben a další proti Norsku* ze dne 30. 11. 2017 č. 37283/13, dostupný na http://hudoc.echr.coe.int).

21. Úvahy soudu rozhodujícího ve věcech týkajících se úpravy poměrů k nezletilým dětem se přitom musejí promítnout i do odůvodnění jeho rozhodnutí, ze kterého musí být zřejmé, že nejlepší zájem dítěte byl skutečně předním hlediskem při rozhodování; musí v něm být vyloženo, co příslušný orgán považoval za nejlepší zájem dítěte, na základě jakých kritérií k tomuto závěru dospěl a případně jak byl nejlepší zájem dítěte poměřován s dalšími důležitými zájmy či právy [viz např. nález ze dne 7. 8. 2017 sp. zn. II. ÚS 2027/17 (N 137/86 SbNU 315); rozhodnutí Ústavního soudu jsou dostupná též na https://nalus.usoud.cz]; nenaplní-li obecný soud uvedený požadavek, zatíží své rozhodnutí vadou spočívající v nedostatečném odůvodnění rozhodnutí, jež může mít za následek porušení práva účastníka řízení na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny.

22. Ústavní soud k tomu doplňuje, že se zabýval souladem napadeného rozhodnutí krajského soudu s požadavky plynoucími ze zásady nejlepšího zájmu dítěte podle čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte i přesto, že stěžovatelkou je matka nezletilého, kdežto nezletilý stěžovatelem není. Toto ustanovení totiž zakládá nejen základní právo dětí, aby jejich zájem byl předním hlediskem při rozhodování, ale rovněž výkladovou zásadu, tedy povinnost volit vždy výklad nejpříhodnější z hlediska nejlepšího zájmu dítěte, a procesní pravidlo spočívající v nutnosti hodnotit dopad činěného rozhodnutí na dítě, kterého se týká, při zohlednění této úvahy v odůvodnění rozhodnutí. Zásady nejlepšího zájmu dítěte se tedy mohou dovolávat nejen děti, ale též další účastníci řízení týkajících se dětí.

23. Krajský soud své rozhodnutí o tom, že k předávání nezletilého ke styku s vedlejším účastníkem bude docházet v Ú. před budovou hlavního nádraží, odůvodnil tak, že nebyl důvod

upravit místo předání odlišně od rozsudku okresního soudu, neboť stěžovatelčino přestěhování do B. neshledal v zájmu nezletilého; stěžovatelka k tomuto jednání neměla zásadní důvod a neprokázala ani, že by vedlejší účastník s přestěhováním nezletilého souhlasil. Stěžovatelka je navíc podle krajského soudu schopna pracovat z domova a v Ú. má příbuzné, u nichž může po dobu styku pobývat (viz bod 12 odůvodnění rozsudku krajského soudu).

24. Úvaze krajského soudu o tom, že nebylo namístě poskytnout ochranu stěžovatelčině jednostrannému jednání a v jeho důsledku „automaticky" změnit rozhodnutí o místě předávání nezletilého ke styku, Ústavní soud v zásadě rozumí a dodává, že nelze schvalovat jednání rodiče, který bez předchozí dohody s druhým rodičem fakticky změní bydliště nezletilého. Nastane-li však již taková situace, je v každém jednotlivém případě nezbytné pečlivě zvažovat, které z nabízejících se řešení bude co nejvíce odpovídat zájmům nezletilého dítěte (srov. např. usnesení ze dne 7. 9. 2021 sp. zn. III. ÚS 2302/21). Uvedený požadavek krajský soud podle názoru Ústavního soudu nesplnil.

25. Z odůvodnění rozsudku krajského soudu nelze seznat, že by se jakkoliv zabýval posouzením dopadů rozhodnutí o určení místa předávání nezletilého ke styku s vedlejším účastníkem, resp. že by jakkoliv hodnotil, zda je takové rozhodnutí v nejlepším zájmu nezletilého, případně z jakých důvodů tomu tak je a co vlastně bude taková úprava pro nezletilého ve skutečnosti znamenat. Veškeré úvahy krajského soudu v tomto směru se týkají toliko dopadů rozhodnutí do života stěžovatelky a jejího pracovního režimu.

26. Důležitost posouzení souladu rozhodnutí o určení místa, v němž má docházet k předávání nezletilého mezi rodiči, s jeho nejlepším zájmem je přitom v posuzované věci o to znatelnější, neboť krajským soudem určené místo se nachází ve značné vzdálenosti od místa bydliště nezletilého. Skutečnost, že je daný stav (přinejmenším částečně) výsledkem jednání stěžovatelky, které krajský soud neschvaloval, jej ještě sama o sobě nezbavovala povinnosti hodnotit, zda se jím přijaté řešení neocitá v rozporu se zájmy nezletilého. Ústavní soud připomíná, že vzdálenost mezi B. a Ú., tedy vzdálenost, kterou musí nezletilý, který byl v době rozhodování krajského soudu ve věku necelých tří let, spolu se stěžovatelkou před každým stykem s otcem, stejně jako po jeho uskutečnění, překonávat, činí zhruba 300 km (tj. cca tři a čtvrt hodiny jízdy osobním automobilem, případně čtyři a půl až pět a půl hodiny jízdy prostředky veřejné hromadné dopravy).

27. Je namístě zároveň doplnit, že na posuzovanou věc nejsou bez dalšího použitelné závěry vyplývající z judikatury Ústavního soudu týkající se situací, kdy jeden z rodičů vytrhne dítě ze společné domácnosti a odstěhuje se s ním bez souhlasu druhého rodiče do velké vzdálenosti od jejich původního bydliště, čímž fakticky nastolí překážku ve styku dítěte s druhým rodičem. V takových případech je v protiprávní jednostranné změně bydliště dítěte nutno spatřovat okolnost, kterou je třeba zohlednit nejen při rozhodování o péči o dítě a rozsahu styku, ale i při nastavování jeho podmínek, přičemž platí, že k předávání dítěte ke styku by mělo zásadně docházet v místě původního bydliště dítěte.

28. Nynější věc je odlišná v tom, že stěžovatelka změnou bydliště nezletilého (byť tak učinila bez souhlasu otce) žádnou „novou překážku" či „komplikaci" v uskutečňování styku nezletilého s otcem ve výše uvedeném smyslu nezaložila. Bylo-li by tomu tak, pak by pravděpodobně závěru krajského soudu, že je namístě trvat na tom, aby k předávání nezletilého ke styku i nadále docházelo v místě jejich původního bydliště, nebylo co vytknout. V posuzované věci je však zjevné, že otec za nezletilým dojížděl ze svého bydliště v SRN již v době, kdy nezletilý se stěžovatelkou žili v Ú., tedy stejně, jako by tomu bylo v případě, kdy by místem předání ke styku bylo určeno místo stávajícího bydliště nezletilého, případně jiné k tomu vhodné místo v B. Rozdíl ve vzdálenostech obou zmíněných měst od města R., v němž žije vedlejší účastník, totiž není nijak podstatný (R., nacházející se ve spolkové zemi Bádensko-Württembersko, je vzdálen od Ú. zhruba 633 km, od B. zhruba 749 km; co do času

stráveného jízdou osobním automobilem činí rozdíl ve vzdálenosti R. od obou měst zhruba jednu hodinu).

29. Jediný – avšak podle názoru Ústavního soudu zásadní – rozdíl v krajským soudem určeném místě předávání nezletilého a místem prosazovaným stěžovatelkou tak spočívá v nárocích, které jsou na ni a především na nezletilého v souvislosti s dopravou do toho kterého místa kladeny. Měl-li přitom krajský soud i přes uvedené skutečně za to, že je s ohledem na konkrétní okolnosti věci vhodnější ponechat místo předávání nezletilého v Ú., bylo jeho povinností tento svůj názor náležitě odůvodnit, především pak do svých úvah zahrnout posouzení souladu zvoleného řešení se zásadou nejlepšího zájmu dítěte.

30. Nad rámec uvedeného Ústavní soud dodává, že sám krajský soud přitom upozornil na důležitost postupného navykání nezletilého na rozšířený režim styku s tím, že prvního vedlejšího účastníka vyzval k trpělivosti a doporučil, aby v případě, že by nezletilý zpočátku přespávání u něho nezvládal, takový styk nevyžadoval a nezletilého nadměrně psychicky nezatěžoval (bod 12 odůvodnění rozsudku krajského soudu). Dá-li se proto předpokládat, že se styk s otcem – byť pravděpodobně jen dočasně či výjimečně – bude uskutečňovat bez přespání, tudíž logicky bez toho, aby tento účastník s nezletilým kamkoliv dále cestoval (zejména do místa svého bydliště v SRN), postrádá rozumného smyslu, aby i v takových situacích, kdy se otec nakonec nebude moci s ohledem na „aktuální rozpoložení“ nezletilého v průběhu styku významněji vzdálit od místa předání, resp. od stěžovatelky, bylo lpěno na úpravě podmínek styku, podle nichž se styk bude uskutečňovat ve vzdálenosti 300 km od bydliště nezletilého.

V. b) Zbývající námitky

31. Stěžovatelka v ústavní stížnosti dále namítá – stručně shrnuto – že výživné uložené obecnými soudy otci neodpovídá jeho majetkovým poměrům, jež mu umožňují hrazení výživného ve vyšších částkách.

32. Jak již bylo uvedeno výše, řízení o ústavní stížnosti není pokračováním opatrovnického řízení, přičemž Ústavnímu soudu v zásadě nepřísluší přehodnocování závěrů týkajících se nejen úpravy péče o nezletilé dítě či styku s ním, ale ani konkrétní výše stanoveného výživného. Zároveň platí, že byť je posouzení návrhu na určení výživného pro nezletilé dítě věcí volné úvahy soudu závislé na posouzení možností a schopností osoby k výživě povinné a odůvodněných potřeb osoby oprávněné, je tento soud povinen jasným a přezkoumatelným způsobem vymezit rámec, v němž se pohybuje jeho volná úvaha, na základě níž dospěl k závěru o určení výše výživného [viz např. nález ze dne 12. 9. 2006 sp. zn. I. ÚS 299/06 (N 158/42 SbNU 297)]. Těmto požadavkům přitom soudy v posuzované věci dostály, a ústavní stížnost je proto v této části zjevně neopodstatněná.

33. Z odůvodnění obou napadených rozhodnutí srozumitelně vyplývá, jaká skutková zjištění a skutkové závěry soudy učinily a jak věc posoudily po právní stránce. Jak okresní soud, tak krajský soud své závěry týkající se stanovené výše běžného výživného dostatečným, přesvědčivým a ústavně souladným způsobem odůvodnily a Ústavní soud i přes stěžovatelčiny námitky neshledal žádné natolik závažné pochybení, které by jej opravňovalo k jeho jinak výjimečnému zásahu.

34. Namítá-li pak stěžovatelka, že soudy při zohlednění výdajů otce na cesty za nezletilým vycházely z nesprávného předpokladu, že každý měsíc otec podnikne čtyři cesty, když ve skutečnosti půjde pouze o cesty dvě, je nutno tuto úvahu odmítnout jako nesprávnou. Předpokládá-li se totiž, že otec bude s nezletilým v rámci rozšířeného styku cestovat i do místa svého bydliště, pak bylo zajisté namístě přihlédnout ke všem cestám, které za tímto účelem bude muset každý měsíc podnikat [tj. cesta do místa, v němž si převezme nezletilého ke styku, cesta do místa svého bydliště v SRN, následně opět cesta do České republiky k předání nezletilého zpět stěžovatelce a po ukončení styku cesta (v pořadí tedy již čtvrtá) zpět do SRN].

VI. Závěr

35. Z výše uvedených důvodů Ústavní soud dospěl k závěru, že III. výrokem napadeného rozsudku krajského soudu v části, jíž bylo určeno, že vedlejší účastník si nezletilého převezme a po ukončení styku stěžovatelce vždy předá v Ú. před budovou hlavního vlakového nádraží, bylo porušeno právo stěžovatelky na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny ve spojení s čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte. Ústavní stížnost je tudíž v této části důvodná, proto jí Ústavní soud vyhověl a podle § 82 odst. 2 písm. a) a odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu napadený rozsudek krajského soudu v uvedeném rozsahu zrušil (I. a II. výrok). Ve zbývající části ústavní stížnost odmítl částečně jako zjevně neopodstatněnou podle § 43 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu, částečně jako návrh, k jehož projednání není příslušný podle § 43 odst. 1 písm. d) téhož zákona (III. výrok).

36. Takto Ústavní soud rozhodl mimo ústní jednání bez přítomnosti účastníků, neboť měl za to, že od něj nelze očekávat další objasnění věci (§ 44 zákona o Ústavním soudu).

37. Tímto nálezem Ústavní soud nijak nepředjímá výsledek řízení o úpravě péče o nezletilého. Je povinností krajského soudu, aby se pečlivě zabýval posouzením nejlepšího zájmu dítěte a v souladu s ním stanovil konkrétní podmínky uskutečňování styku nezletilého s otcem, resp. určil místo, v němž má docházet k přebírání nezletilého ke styku a k jeho předávání po ukončení styku.

38. Návrhu prvního vedlejšího účastníka, aby mu byla přiznána náhrada nákladů řízení před Ústavním soudem, nemohlo být vyhověno, jelikož podle § 62 odst. 4 zákona o Ústavním soudu lze tuto náhradu přiznat „podle výsledku řízení“, přičemž stěžovatelka byla se svojí ústavní stížností úspěšná. Pro vyhovění návrhu prvního vedlejšího účastníka tedy nebyla splněna uvedená zákonná podmínka.

Č. 74
Posouzení přípustnosti dovolání Nejvyšším soudem; právo na přístup k soudu
(sp. zn. IV. ÚS 450/23 ze dne 26. dubna 2023)

Označí-li Nejvyšší soud v dovolání vzatém jako celek předestřenou právní otázku za námitku tzv. jiné vady řízení, a proto neposoudí, zda tato právní otázka zakládá přípustnost dovolání, dopouští se tím odepření přístupu k soudu v rozporu s čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy senátu Jana Filipa (soudce zpravodaj) a soudců Josefa Fialy a Radovana Suchánka o ústavní stížnosti stěžovatelky Moniky Bartízalové, zastoupené Mgr. Petrem Němcem, advokátem, sídlem Slezská 1297/3, Praha 2 – Vinohrady, proti usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30. listopadu 2022 č. j. 33 Cdo 3307/2021--219, rozsudku Krajského soudu v Hradci Králové – pobočky v Pardubicích ze dne 17. března 2021 č. j. 27 Co 323/2020-161 a rozsudku Okresního soudu v Ústí nad Orlicí ze dne 22. září 2020 č. j. 12 C 58/2020-91, za účasti Nejvyššího soudu, Krajského soudu v Hradci Králové – pobočky v Pardubicích a Okresního soudu v Ústí nad Orlicí jako účastníků řízení, takto:

I. Usnesením Nejvyššího soudu ze dne 30. listopadu 2022 č. j. 33 Cdo 3307/2021-219 bylo porušeno ústavně zaručené právo stěžovatelky na přístup k soudu zaručené v čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

II. Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30. listopadu 2022 č. j. 33 Cdo 3307/2021-219 se zrušuje.

III. Ve zbytku se ústavní stížnost odmítá.

Odůvodnění

I. Skutkové okolnosti posuzované věci a obsah napadených rozhodnutí

1. Stěžovatelka se ústavní stížností podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“) a § 72 a násl. zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“) domáhá zrušení v záhlaví uvedených soudních rozhodnutí s tvrzením, že jimi byla porušena její práva podle čl. 36 odst. 1 a čl. 37 odst. 3 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“), jakož i čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod.

2. Z ústavní stížnosti, jakož i z vyžádaného spisu sp. zn. 12 C 58/2020, vedeného Okresním soudem v Ústí nad Orlicí (dále jen „okresní soud“), se podává, že stěžovatelka uzavřela s obchodní společností PROFI CREDIT Czech, a. s., sídlem Klimentská 1216/46, Praha 1 – Nové Město, (dále jen „věřitelka“) dne 8. 9. 2015 smlouvu o úvěru a rovněž rozhodčí smlouvu, v níž bylo ujednáno, že případné spory budou rozhodovány v rozhodčím řízení.

3. Poté, co se stěžovatelka dostala do prodlení se splácením úvěru, podala věřitelka rozhodčí žalobu, o níž rozhodl dne 16. 11. 2016 rozhodce JUDr. Martin Týle rozhodčím nálezem č. j. 101 Rozh 6304/2016-7 tak, že uložil stěžovatelce povinnost uhradit částku 188 169,08 Kč s úrokem z prodlení ve výši 8,05 % p. a. a smluvní pokutu ve výši 0,25 % denně z částky 146 885,05 Kč a náklady rozhodčího řízení ve výši 22 783,20 Kč.

4. Věřitelka tento rozhodčí nález následně uplatnila jako exekuční titul a usnesením okresního soudu ze dne 27. 10. 2017 č. j. 160 EX 2748/2017-13 byla nařízena exekuce, jejímž výkonem byla pověřena soudní exekutorka Exekutorského úřadu Břeclav Mgr. Marcela Petrošová.

5. Stěžovatelka podala návrh na zastavení exekuce, o němž okresní soud rozhodl usnesením ze dne 3. 9. 2019 č. j. 34 EXE 2016/2017-103 tak, že exekuci v celém rozsahu zastavil. Důvodem zastavení exekuce byla primárně ekonomická závislost rozhodce na věřitelce. Okresní soud rovněž konstatoval, že podmínky úvěrové smlouvy lze „zcela jistě hodnotit jako rozporné s dobrými mravy“ (bod 29 usnesení okresního soudu). Okresní soud též přisvědčil námitce stěžovatelky, že věřitelka před uzavřením úvěrové smlouvy řádně neprověřila úvěruschopnost stěžovatelky, neboť posuzovala výlučně její příjmy, a nikoliv výdaje (bod 30 usnesení okresního soudu).

6. Odvolání věřitelky zamítl Krajský soud v Hradci Králové – pobočka v Pardubicích usnesením ze dne 22. 1. 2020 č. j. 18 Co 323/2019-219. Krajský soud se ztotožnil s důvody, proč byla okresním soudem exekuce zastavena, včetně hodnocení, že úvěrová smlouva je neplatná pro rozpor s dobrými mravy (bod 28 odůvodnění usnesení krajského soudu) a že věřitelka řádně neprověřila úvěruschopnost stěžovatelky (bod 33 téhož usnesení).

7. V návaznosti na zastavení exekuce podala věřitelka žalobu, jíž se domáhala zaplacení částky 35 126,71 Kč jakožto dosud nesplacené jistiny, spolu s úrokem ve výši 11,82 % ročně z částky 35 126,71 Kč od 9. 9. 2015 do zaplacení, zákonným úrokem z prodlení ve výši 8,05 % ročně z částky 35 126,71 Kč od 23. 8. 2016 do zaplacení a smluvními pokutami ve výši 4 563 Kč.

8. Okresní soud návrhu věřitelky vyhověl a vydal elektronický platební rozkaz dne 7. 4. 2020 č. j. EPR 58035/2020-5.

9. Po podání odporu stěžovatelkou a částečném zpětvzetí žaloby věřitelkou rozhodl okresní soud napadeným rozsudkem tak, že řízení co do částky 6 667 Kč s příslušenstvím zastavil a ve zbytku žalobě vyhověl. Okresní soud dospěl k závěru, že úvěrová smlouva mezi stěžovatelkou a věřitelkou je platná. Některá ustanovení smlouvy (zejména úrok ve výši 86,98 % p. a.) jsou sice neplatná, to však nezpůsobuje neplatnost smlouvy jako celku. Bylo tak možno přiznat věřitelce požadovaný úrok 11,82 % p. a., neboť ten odpovídal běžné úrokové sazbě. Okresní soud rovněž dospěl k závěru, že věřitelka řádně prověřila úvěruschopnost stěžovatelky, neboť vedle posouzení stěžovatelčiných příjmů rovněž provedla její lustraci v registru SOLUS a vycházela též z výpisu z účtu stěžovatelky.

10. Odvolání stěžovatelky bylo zamítnuto napadeným rozsudkem krajského soudu. Krajský soud doplnil dokazování o listiny předložené věřitelkou a dospěl k závěru, že věřitelka náležitě prověřila úvěruschopnost stěžovatelky. Krajský soud se ztotožnil s hodnocením úvěrové smlouvy jako platné. K usnesením okresního soudu a krajského soudu vydaným v exekučním řízení krajský soud dodal, že exekuce byla zastavena primárně z důvodu netransparentního způsobu určení rozhodce. Samotné zastavení exekuce pak nebylo překážkou, aby věřitelka uplatnila svou pohledávku žalobou v občanském soudním řízení.

11. Proti rozsudku krajského soudu podala stěžovatelka dovolání. V něm vymezila několik námitek. Předně namítala, že úvěrová smlouva měla být hodnocena jako neplatná s ohledem na kumulaci řady smluvních ustanovení rozporných s dobrými mravy. Stěžovatelka poukázala na to, že obdobné hodnocení provedl Ústavní soud v nálezech ze dne 26. 1. 2012 sp. zn. I. ÚS 199/11 (N 21/64 SbNU 205) a ze dne 11. 12. 2014 sp. zn. III. ÚS 4084/12

(N 226/75 SbNU 527), přičemž dodala, že nálezem sp. zn. III. ÚS 4084/12 byla za absolutně neplatnou prohlášena smlouva, která byla méně nevýhodná než ta, již uzavřela ona sama. Další námitky se týkaly nedostatků v odůvodnění rozsudku krajského soudu, který se podle stěžovatelky nevypořádal s tím, že totožná úvěrová smlouva byla při rozhodování o zastavení exekuce hodnocena jako neplatná pro rozpor s dobrými mravy. Stěžovatelka rovněž uplatnila námitky proti závěru, že věřitelka řádně zhodnotila její úvěruschopnost.

12. Napadeným usnesením Nejvyšší soud stěžovatelčino dovolání odmítl. Ve stěžovatelčině dovolání Nejvyšší soud identifikoval pět námitek. Tři z nich (zda k řádnému posouzení úvěruschopnosti postačuje pouze ověření příjmů, a nikoliv již výdajů, zda je úvěrová smlouva absolutně neplatná, neposoudil-li věřitel úvěruschopnost dlužníka, a zda není-li úvěrová smlouva platná, má dlužník povinnost plnit úrok a smluvní pokutu) podle Nejvyššího soudu nemohly založit přípustnost dovolání, neboť vycházejí z odlišného skutkového stavu, než jaký byl zjištěn krajským soudem. Krajský soud zjistil, že věřitelka posuzovala při hodnocení úvěruschopnosti rovněž výdaje stěžovatelky, měl za to, že úvěruschopnost byla prověřena řádně a úvěrová smlouva byla platná.

13. Námitku, že rozsudek krajského soudu je nepřezkoumatelný, neboť jeho odůvodnění nevysvětluje, proč se odklání od rozhodnutí vydaných v exekučním řízení, vyhodnotil Nejvyšší soud jako námitku jiné vady, jež mohla mít za následek nesprávné rozhodnutí ve věci (§ 242 odst. 3 občanského soudního řádu – dál jen „o. s. ř.“), k níž by měl povinnost přihlédnout pouze v případě, že by bylo dovolání přípustné.

14. Konečně pak Nejvyšší soud v dovolání identifikoval námitku, že krajský soud nepoměřoval výši úrokové sazby (86,98 % p. a.) korektivem dobrých mravů, kterou označil rovněž za námitku jiných vad řízení.

II. Argumentace stěžovatelky

15. Stěžovatelka napadenému usnesení Nejvyššího soudu vytýká, že odmítl její dovolání, ač velmi podobně formulované otázky v jiných věcech byly Nejvyšším soudem hodnoceny jako právní otázky a vedly k závěru o přípustnosti dovolání. Konkrétně stěžovatelka odkázala na usnesení Nejvyššího soudu ze dne 1. 12. 2020 č. j. 20 Cdo 75/2020-206 a ze dne 1. 9. 2021 č. j. 20 Cdo 1812/2021-177.

16. Dále stěžovatelka uvedla, že po vydání napadeného usnesení Nejvyšší soud vydal v jiné věci usnesení ze dne 26. 1. 2023 č. j. 33 Cdo 1784/2022-167, podle něhož, nebyl-li rozhodčí nález zrušen postupem podle § 31 zákona č. 216/1994 Sb., o rozhodčím řízení a o výkonu rozhodčích nálezů, (dále jen „zákon o rozhodčím řízení“), představuje překážku věci rozhodnuté.

17. Napadeným rozsudkům okresního soudu a krajského soudu stěžovatelka vytýká, že dospěly k odlišnému hodnocení platnosti úvěrové smlouvy než tytéž soudy (pouze rozhodující v jiném obsazení), které platnost téže smlouvy posuzovaly při rozhodování o zastavení exekuce, aniž by řádně odůvodnily tento svůj postup.

18. Okresní soud a krajský soud se podle stěžovatelky rovněž dopustily porušení povinnosti chránit slabší smluvní stranu, v důsledku čehož porušily stěžovatelčino právo na rovnost dle čl. 1 věty první Listiny a právo na soudní ochranu dle čl. 36 odst. 1 Listiny.

19. Konečně stěžovatelka namítá, že okresní soud a krajský soud nesprávně použily směrnici Rady 93/13/EHS o nepřiměřených podmínkách ve spotřebitelských smlouvách, neboť z jejího výkladu podaného v judikatuře Soudního dvora Evropské unie vyplývá, že obsahuje-li smlouva uzavřená se spotřebitelem zneužívající klauzule, mají soudy postupovat tak, aby tyto klauzule vůči spotřebiteli nevyvolávaly žádné účinky. Ve věci stěžovatelky však soudy považovaly závazek uhradit smluvní úrok jako takový za platný a za neplatnou považovaly pouze výši úroku, což jim umožnilo přiznat věřitelce jí požadovaný úrok ve výši 11,82 % p. a. namísto úroku 86,98 % p. a. obsaženého ve smlouvě.

III. Procesní předpoklady řízení před Ústavním soudem

20. Ústavní soud posoudil splnění procesních předpokladů řízení. Dospěl k závěru, že ústavní stížnost byla podána včas oprávněnou stěžovatelkou, která byla účastnicí řízení, ve kterém byla vydána rozhodnutí napadená ústavní stížností. Ústavní soud je k jejímu projednání příslušný. Stěžovatelka je právně zastoupena v souladu s § 29 až 31 zákona o Ústavním soudu.

21. Stěžovatelčina námitka, že nebyl-li rozhodčí nález zrušen postupem podle § 31 zákona o rozhodčím řízení má stále účinky pravomocného rozhodnutí, a vytváří tak překážku věci rozhodnuté, svým obsahem odpovídá důvodu zmatečnosti podle § 229 odst. 2 písm. b) o. s. ř. Ze spisu ani z podání stěžovatelky přitom není zřejmé, že by taková žaloba byla podána. Proto je tato námitka v řízení o ústavní stížnosti nepřípustná, neboť nebyly vyčerpány všechny zákonné opravné prostředky (§ 75 odst. 1 zákona o Ústavním soudu). To ovšem nepůsobí nepřípustnost ústavní stížnosti jako celku. Opačný závěr by totiž vedl k těžko přijatelným důsledkům, neboť původně přípustná ústavní stížnost by se mohla pouhým doplněním o novou argumentaci v průběhu řízení stát nepřípustnou [obdobně nález ze dne 2. 7. 2019 sp. zn. III. ÚS 926/19 (N 129/95 SbNU 66), bod 37 odůvodnění].

22. Námitka, že směrnice Rady 93/13/EHS a judikatura Soudního dvora Evropské unie vylučují moderaci zneužívajících klauzulí, nebyla obsažena ve stěžovatelčině odvolání ani v dovolání, přestože v tom stěžovatelce nebránily žádné zvláštní okolnosti.

23. Za těchto okolností by bylo projednání námitky učiněné až v ústavní stížnosti porušením zásady subsidiarity řízení před Ústavním soudem. Ta nespočívá jen ve vyčerpání procesních prostředků ve formálním smyslu, nýbrž obsahuje i požadavek předestření relevantních námitek soudům, jimž ochrana všech základních práv a svobod přísluší (čl. 4 Ústavy). Právě tento aspekt ochranné funkce obecných soudů vymezuje jejich vztah k Ústavnímu soudu a nepřipouští, aby Ústavní soud vystupoval jako další instance soudního řízení. Takové pojetí řízení o ústavní stížnosti odpovídá i prioritě její tzv. subjektivní funkce spočívající v ochraně dotčených práv konkrétního stěžovatele, jenž určitý postup orgánu veřejné moci pociťuje od počátku jako reálnou újmu a porušení svých ústavních práv, proti tomuto postupu pak v soudním řízení brojí, a Ústavní soud je tedy především v roli garanta účinné soudní ochrany subjektivních práv stěžovatele.

24. V této souvislosti Ústavní soud připomíná, že z hlediska předmětu řízení o ústavní stížnosti [např. nález ze dne 19. 11. 1999 sp. zn. IV. ÚS 432/98 (N 160/16 SbNU 181), usnesení ze dne 6. 9. 2000 sp. zn. II. ÚS 242/2000, nález ze dne 13. 7. 2000 sp. zn. III. ÚS 117/2000 (N 111/19 SbNU 79), usnesení ze dne 28. 6. 2004 sp. zn. I. ÚS 269/02, nález ze dne 26. 9. 2005 sp. zn. IV. ÚS 430/05 (N 182/38 SbNU 457), usnesení ze dne 17. 9. 2008 sp. zn. I. ÚS 1324/08 a ze dne 26. 7. 2016 sp. zn. III. ÚS 3330/15 a řada dalších; všechna rozhodnutí Ústavního soudu jsou dostupná na http://nalus.usoud.cz] jde v posuzované věci o námitku, která by v případě řádného uplatnění mohla vést k vyhovění návrhu stěžovatelky. Takto však jde o námitku nepřípustnou (tzv. vnitřní subsidiarita), ke které Ústavní soud nepřihlíží. Je-li ústavním úkolem obecných soudů poskytovat ochranu základním právům, nelze od toho z hlediska posuzování vyčerpání procesních prostředků odhlížet, a tím jejich roli v ochraně základních práv obcházet. Ústavní soud by následně nemohl efektivně posoudit, zda obecné soudy v napadeném řízení jako celku selhaly při ochraně stěžovatelových ústavních práv, když jeho vinou nedostaly právem předvídanou příležitost se jejich tvrzeným porušením účinně zabývat. Uvedené je rovněž vyjádřením zásady sebeomezení a minimalizace zásahů Ústavního soudu, který do činnosti obecných soudů zasahuje zásadně pouze tam, kde soudy v ochraně základních práv a svobod v celém řízení selžou.

25. Ve zbývající části byla ústavní stížnost shledána přípustnou.

IV. Vyjádření účastníků

26. Soudce zpravodaj postupem podle § 42 odst. 4 zákona o Ústavním soudu zaslal ústavní stížnost k vyjádření účastníkům řízení.

27. Nejvyšší soud se vyjádřil, že napadeným usnesením nemohlo dojít k porušení ústavně zaručených základních práv stěžovatelky. Ve svém usnesení vysvětlil, že po zohlednění celého obsahu dovolání dospěl k závěru, že stěžovatelkou identifikované právní otázky nemohou založit přípustnost dovolání. Nejvyšší soud dále odkázal na stanovisko pléna Ústavního soudu ze dne 28. 11. 2017 sp. zn. Pl. ÚS-st. 45/16 (ST 45/87 SbNU 905; 460/2017 Sb.), z něhož dovozuje, že i v případě, že dovolání namítá porušení základních práv a svobod, je třeba přípustnost takovéto námitky doplnit odkazy na judikaturu Nejvyššího soudu nebo Ústavního soudu, což ovšem stěžovatelka neučinila. Nejvyšší soud tak navrhl ústavní stížnost odmítnout jako zjevně neopodstatněnou, popřípadě zamítnout.

28. Krajský soud rovněž odkázal na odůvodnění svého rozsudku. Dále konstatoval, že zastává názor, že míra ochrany spotřebitele v soudním řízení není „bezhraniční“ a že postavení stěžovatelky jako slabší smluvní strany bylo soudy obou stupňů dostatečně zohledněno.

29. Okresní soud ve svém vyjádření pouze odkázal na odůvodnění napadeného rozsudku a právní argumentaci v něm obsaženou, na níž setrvává.

30. Ústavní stížnost byla zaslána k vyjádření rovněž věřitelce spolu s poučením, že nevyjádří-li se prostřednictvím zvoleného advokáta ve lhůtě 15 dní, bude se mít za to, že se postavení vedlejšího účastníka vzdala. Tato lhůta marně uplynula dne 11. 4. 2023. Proto s ní již dále nebylo jako s účastnicí jednáno.

V. Posouzení důvodnosti ústavní stížnosti

31. Ústavní soud posoudil na prvém místě námitky týkající se porušení procesních práv stěžovatelky, jak to odpovídá požadavku minimalizace zásahu do rozhodování jiných orgánů veřejné moci včetně obecných soudů [srov. nálezy ze dne 25. 9. 1997 sp. zn. III. ÚS 148/97 (N 113/9 SbNU 65) a ze dne 23. 11. 1999 sp. zn. Pl. ÚS 28/98 (N 161/16 SbNU 185; 2/2000 Sb.)]. Je-li zrušujícím nálezem vytvořen nový procesní prostor pro ochranu hmotných ústavních práv uvnitř soustavy soudů, pak pro ústavní posouzení rozhodnutí obecného soudu platí subsidiarita hmotněprávního vůči procesněprávnímu přezkumu [srov. nález ze dne 11. 12. 1997 sp. zn. III. ÚS 205/97 (N 159/9 SbNU 375)]. V daném případě to vyžaduje, aby Ústavní soud nejprve vypořádal námitky proti postupu Nejvyššího soudu, který napadeným usnesením odmítl stěžovatelčino dovolání.

V. a) Obecná východiska přezkumu rozhodnutí, jímž se odmítá dovolání

32. Ústavní soud ve své konstantní judikatuře nepovažuje právo na dovolání za ústavně garantované; z pohledu ústavněprávního by obstála i úprava, v níž by tzv. mimořádné opravné prostředky nebyly připuštěny vůbec, jestliže by plnění úkolů vrcholného soudního orgánu (čl. 91 odst. 1 a čl. 92 Ústavy) bylo zajištěno cestou jiných procesních prostředků. Současně však zdůrazňuje, že rozhodne-li se zákonodárce institut dovolání vytvořit, rozhodování o něm nelze vyjímat z rámce ústavněprávních principů a ústavně zaručených práv a svobod jednotlivce, a to zejména práva na přístup k soudu [srov. z mnoha např. nálezy ze dne 11. 2. 2004 sp. zn. Pl. ÚS 1/03 (N 15/32 SbNU 131; 153/2004 Sb.) a ze dne 10. 5. 2005 sp. zn. IV. ÚS 128/05 (N 100/37 SbNU 355)].

33. Ústavní soud ve své judikatuře vychází z toho, že dovolání je mimořádným opravným prostředkem, přičemž je v zásadě věcí zákonodárce, k nápravě jakých vad jej určí, a také (v určité souvislosti s tím) to, zda stanoví přísnější požadavky na jeho „kvalitu“, s čímž souvisí povinnost být v dovolacím řízení zastoupen kvalifikovanou osobou (advokátem), není-li dostatečně kvalifikován samotný dovolatel. Ústavní soud připustil (např. usnesení ze dne 28. 3. 2017 sp. zn. III. ÚS 506/17), že právní úprava klade na účastníky řízení relativně vysoké

nároky, jde-li o řádné naplnění obsahových náležitostí dovolání; je ovšem třeba vzít v úvahu, že tomu tak není bezdůvodně (k tomu blíže např. usnesení ze dne 26. 6. 2014 sp. zn. III. ÚS 1675/14). Stejný názor ohledně nároků na dovolání a úkoly právního zastoupení zastává i Evropský soud pro lidská práva (viz rozsudek ze dne 15. 9. 2016 ve věci *Trevisanato proti Itálii*, č. 32610/07). Účastníci dovolacího řízení (potažmo jejich advokáti) mají ostatně k dispozici obsáhlou judikaturu Nejvyššího soudu, která se obsahovými náležitostmi dovolání a konkrétně problematikou vymezení jeho přípustnosti podrobně zabývá. Nedostojí-li přesto dovolatelé svým povinnostem, je podle uvedené judikatury odmítnutí dovolání jako vadného souladné s ústavním pořádkem. Ústavní soud v minulosti i ve vztahu k jiným procesním povinnostem konstatoval, že „[p]akliže má občanské soudní řízení sloužit k [nalézání hmotného práva a spravedlivému řešení sporů mezi účastníky], musí být civilní soudnictví funkční jako celek, což v prvé řadě předpokládá, že zákonodárce stanoví procesní pravidla, kterými se musí soudy i účastníci řízení řídit. Pokud tak účastníci v konkrétním případě nečiní, logickým a ústavně konformním důsledkem může být neúspěch ve sporu, a to bez ohledu na hmotné právo“ [nález ze dne 22. 9. 2015 sp. zn. I. ÚS 1944/15 (N 176/78 SbNU 617)].

34. Ústavní soud také ve svých rozhodnutích konstatoval, že zákon nestanoví konkrétní způsob, jakým má být v dovolání uvedeno, v čem dovolatel spatřuje naplnění předpokladů jeho přípustnosti. Tyto skutečnosti z něj musí být seznatelné, mohou však být vyjádřeny v kterékoliv jeho části. Není proto nezbytně nutné, aby dovolatel výslovně použil určitou uvozující formulaci, z níž by vyplynulo, že se zabývá předpokladem přípustnosti dovolání. Tento údaj může být v dovolání formulován v jakékoliv jeho části a může mít jakoukoliv formu, bude-li z ní jednoznačně vyplývat, v čem dovolatel naplnění podmínek dovolání spatřuje. Jinými slovy, při posuzování obsahových náležitostí nesmí Nejvyšší soud postupovat přepjatě formalisticky a odmítnout dovolání jen z toho důvodu, že dovolatel určitou náležitost nevyjádřil zcela pregnantně [nález ze dne 3. 5. 2017 sp. zn. I. ÚS 2135/16 (N 70/85 SbNU 247), bod 19 odůvodnění].

35. Přestože formulace § 237 o. s. ř. umožňuje konstruovat důvod přípustnosti dovolání výlučně za použití judikatury Nejvyššího soudu, nelze přehlížet, že na situaci rovněž může dopadat judikatura Ústavního soudu za podmínky, že na ni dovolatel řádně poukáže (což se stalo). Požadovala-li stěžovatelka, aby dovolací soud – s ohledem na judikaturu Ústavního soudu – příslušnou právní otázku posoudil jinak, než jak předtím činil a jak by to odpovídalo judikatuře Ústavního soudu, kterou Ústavní soud nota bene setrvale nadále potvrzoval, nemohlo jít ve smyslu čl. 89 odst. 2 Ústavy o Nejvyšším soudem vyřešenou otázku ve smyslu § 237 o. s. ř. Podle Ústavního soudu je proto nepřípustné, aby obecné soudy při rozhodování o takových otázkách přehlížely existenci jiného právního názoru Ústavního soudu, neboť to s ohledem na postavení Ústavního soudu jako soudního orgánu ochrany ústavnosti podle čl. 83 Ústavy znamená současně nerespektování jak jejich povinnosti poskytovat ochranu základním právům a svobodám podle čl. 4 Ústavy, tak vázanosti vykonatelným rozhodnutím Ústavního soudu podle čl. 89 odst. 2 Ústavy [viz bod 17 nálezu ze dne 1. 11. 2016 sp. zn. III. ÚS 1594/16 (N 205/83 SbNU 269)]. Byl by pak nadmíru formální postup, pokud by Nejvyšší soud i v takové situaci vyžadoval odkaz na judikaturu Nejvyššího soudu, která např. na předmětné rozhodnutí Ústavního soudu navázala, jelikož podle čl. 89 odst. 2 Ústavy jsou rozhodnutí Ústavního soudu závazná pro všechny orgány i osoby [stanovisko pléna ze dne 28. 11. 2017 sp. zn. Pl. ÚS-st. 45/16 (ST 45/87 SbNU 905; 460/2017 Sb.), bod 43 odůvodnění].

36. Dovolání je určeno pouze pro řešení právních otázek. Za vodítko pro posouzení, zda je určitá otázka otázkou právní anebo skutkovou, přitom Ústavní soud považuje možnost zobecnění v případě otázek právních na rozdíl od otázek skutkových, jež jsou jedinečné pro každý jednotlivý případ [nález ze dne 19. 12. 2017 sp. zn. III. ÚS 1441/17 (N 234/87 SbNU 801), bod 24 odůvodnění].

V. b) Uplatnění obecných východisek na konkrétní věc

37. Stěžovatelka a věřitelka shodně popisují klíčové skutkové okolnosti, liší se však v jejich právním hodnocení. Stěžovatelka nepopírá, že podepsala úvěrovou smlouvu s věřitelkou, obdržela od ní peníze a dosud splatila méně, než činila celková částka, kterou od věřitelky obdržela. Těžištěm sporu, který byl předmětem řízení před obecnými soudy, je otázka, zda mezi stěžovatelkou a věřitelkou existuje právní vztah založený smlouvou, nebo bezdůvodným obohacením. Stěžovatelka situaci vykládá tak, že smlouva, kterou podepsala, byla absolutně neplatná, proto má vůči věřitelce závazek z bezdůvodného obohacení. Je tudíž připravena vrátit zbývající jistinu a zákonný úrok z prodlení. Naproti tomu věřitelka vychází z toho, že smlouva je platná, a proto jí vedle zbývající jistiny a zákonného úroku z prodlení náleží ještě smluvní úrok a smluvní pokuta.

38. Z odůvodnění otázek A a B v bodech 43 až 50 dovolání i z bodu 11 v úvodní části dovolání je zřejmé, že stěžovatelka požadovala po Nejvyšším soudu odpověď na otázku, zda synergický efekt více smluvních ustanovení může vést k závěru, že smlouva jako celek je neplatná pro rozpor s dobrými mravy. Obdobné hodnocení provedl Ústavní soud v nálezech sp. zn. I. ÚS 199/11 a III. ÚS 4084/12, na které stěžovatelka výslovně odkázala, přičemž dodala, že nálezem sp. zn. III. ÚS 4084/12 byla za absolutně neplatnou prohlášena smlouva, která byla méně nevýhodná než ta, již uzavřela ona sama.

39. Z výše uvedeného shrnutí je zřejmé, že rozhodnutí krajského soudu záviselo na řešení této právní otázky. Byla-li smlouva absolutně neplatná, nebylo by možno potvrdit rozhodnutí okresního soudu. Zároveň je zřejmé, že jde o právní otázku, která může založit přípustnost dovolání podle § 237 o. s. ř., a nikoliv o pouhou jinou vadu řízení podle § 242 odst. 3 o. s. ř., jak uvádí napadené usnesení Nejvyššího soudu. U této otázky totiž existuje možnost zobecnění, jež je podle judikatury Ústavního soudu typická právě pro právní otázky.

40. Přestože tuto otázku lze rekonstruovat až prostřednictvím čtení dovolání jako celku, není to na překážku tomu, aby taková otázka založila přípustnost dovolání, jak vyplývá ze shora rekapitulované judikatury Ústavního soudu. Ostatně sám Nejvyšší soud se ve svém vyjádření k ústavní stížnosti přihlásil k tomu, že při posuzování přípustnosti dovolání je třeba vycházet z textu dovolání jako celku. I kdyby Nejvyšší soud vycházel pouze z bodů 37 až 42 dovolání, které jsou výslovně označeny jako otázka A až F, a z bodů 43 až 50 dovolání nadepsaných „K otázkám A a B“, dospěl by k závěru, že stěžovatelka předložila právní otázku, jako to ostatně učinil senát 20 Cdo Nejvyššího soudu ve věcech sp. zn. 20 Cdo 75/2020 a 20 Cdo 1812/2021, na něž poukázala stěžovatelka v ústavní stížnosti.

41. Bylo proto povinností Nejvyššího soudu posoudit, zda je dovolání přípustné pro řešení této právní otázky. Neprovedl-li Nejvyšší soud toto posouzení a uzavřel, že jde o pouhou námitku jiné vady řízení, odepřel stěžovatelce přístup k soudu jako jednu ze složek práva na soudní ochranu zaručeného v čl. 36 odst. 1 Listiny.

VI. Závěr

42. Odmítl-li Nejvyšší soud dovolání, aniž by napřed zjistil, zda je přípustné podle § 237 o. s. ř. pro řešení jedné z otázek předestřených v dovolání, porušil tím stěžovatelčino právo na přístup k soudu chráněné v čl. 36 odst. 1 Listiny.

43. Ústavní soud proto ústavní stížnosti v části směřující proti usnesení Nejvyššího soudu vyhověl a napadené rozhodnutí podle § 82 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu zrušil.

44. Ve zbývající části Ústavní soud ústavní stížnost jako nepřípustnou podle § 43 odst. 1 písm. e) ve spojení s § 75 odst. 1 zákona o Ústavním soudu odmítl, neboť v návaznosti na zrušení usnesení Nejvyššího soudu a s ohledem na zásadu minimalizace zásahů do rozhodovací činnosti obecných soudů mu již dále nepřísluší přezkoumávat napadená rozhodnutí okresního soudu a krajského soudu. Tento přezkum bude nyní v kompetenci Nejvyššího soudu, který bude muset – vázán nálezem Ústavního soudu – o dovolání znovu rozhodnout. Ústavní stížnost proti

rozsudkům okresního soudu a krajského soudu je tak v tomto případě procesním prostředkem předčasným.

45. Takto Ústavní soud rozhodl bez ústního jednání, neboť měl za to, že od něho nelze očekávat další objasnění věci (§ 44 zákona o Ústavním soudu).